Bundel van de Natuur, Landbouw, Water & Milieu (2015-2019) van 25 februari 2019

Agenda bijlagen

Spreektijdenoverzicht NLWM 25-02-2019.docx

Beantwoording openstaande rondvraag NLWM 03-12-2019 mw. Pels (GL) aan gedeputeerde Bond.docx

Beantwoording Technische vragen cie NLWM 25-02-2019.pdf

Bijlage 1 bij beantwoording technische vragen. ANV_Tata.pdf

Bijlage 2 bij beantwoording technische vragen. Complexvergunning KEW Tata.pdf

concept-verslag NLWM 25-02-2019 voorvisie.docx

0.a 12:00 - Technische briefing energiebesparing bedrijven door de OD's (vergaderzaal 1.5)

technische briefing energiebesparingindustrie OD NZKG cie NLWM 25-02-2019.pdf

0.b 12:30 - Technische briefing Kaderrichtlijn Water (KRW) (vergaderzaal 1.5)

technische briefing Kaderrichtlijn Water cie NLWM 25 feb 2019.pdf

1 13:15 - Opening en mededelingen

2 13:20 - Vaststelling van de agenda, het verslag van de vorige vergadering, lange termijn agenda moties- en toezeggingenlijsten en C-agenda

GEWIJZIGD concept-agenda NLWM 25-02-2019.docx

Concept-verslag vergadering Commissie NLWM 24-01-2019.docx

Lijst openstaande en aangehouden Moties NLWM 25-02-2019.docx

Lijst openstaande toezeggingen NLWM 25-02-2019.docx

StrA NLWM voor NLWM 25-02-2019.docx

3 13:25 - Inspreekhalfuur

inspreken biomassa provincie2.docx

4 A-agenda Milieu

4.a 13:55 - Milieu: Voordracht zienswijze RUD Noord-Holland Noord Kadernota 2020 (A-agenda NLWM 25-02-2019)

De commissie kan de voordracht bespreken met de gedeputeerde en adviseren voor de Statenvergadering van 4 maart 2019.

Brief GS aan PS. Voordracht zienswijze Kadernota 2020 RUD NHN.pdf

Voordracht Zienswijze Kadernota 2020 RUD NHN.docx

RUD NHN. Kadernota 2020.pdf

5 B-agenda Natuur

5.a 14:00 - Natuur: Uitvoeringsregeling Natuurcompensatie Noord-Holland n.a.v. wijziging artikel 19 PRV (B-agenda NLWM 25-02-2019)

Naar aanleiding van de wijziging van de PRV en het aangenomen amendement wordt de uitvoeringsregeling ter bespreking op de B-agenda van de commissie geplaatst.
De commissieleden kunnen de nieuwe uitvoeringsregeling bespreken met de gedeputeerde en met elkaar.

Brief GS aan PS. Wijziging Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Noord-Holland.pdf

Bijlage. Besluit GS Wijziging uitvoeringsregeling Natuurcompensatie Noord-Holland.docx

5.b 14:20 - Natuur: Discussienota PvdA over sinusmaaien (B-agenda NLWM 25-02-2019)

Behandelvoorstel:
De discussienota van de PvdA kan met de commissie en Gedeputeerde besproken worden.

Bespreeknotitie Sinusmaaien PvdA-nh d.d. 12 januari 2019.pdf

Bijlage. Factsheet Kleurkeur Vlinderstichting.pdf

5.c 14:40 - Natuur / Recreatie: Onderzoek governance Recreatieschappen en voorstel afdoen M76-2016 (B-agenda NLWM 25-02-2019 met uitnodiging EEB)

U kunt de brief van GS en het bijbehorende rapport bespreken met elkaar en de gedeputeerde en u dient te bepalen of de motie 76-2016 als afgedaan beschouwd kan worden en hierover adviseren richting presidium.

Brief GS aan PS over rapport verkenning naar uitvoering beheertaken recreatieschappen in Noord-Holland.pdf

Rapport. Verkenning naar uitvoering beheertaken van de recreatieschappen in de provincie Noord-Holland.pdf

M76 PS12-12-2016.pdf

Bijlage. Brief RNH aan GS over het rapport van Common Eye met bijlage.pdf

Bijlage. brief GS aan PS dd 20 juli 2018.pdf

6 B-agenda Algemeen

6.a 15:00 - Klimaat: Brief van GS aan PS inz. Ontwerp van het Klimaatakkoord (B-agenda alle commissie in februari).

Behandelvoorstel:
Bespreking van de brieven van GS aan PS en het ontwerp van het Klimaatakkoord voor zover het onderwerpen van de commissie NLWM betreft.

Brief van GS aan PS inz. Ontwerp van het Klimaatakkoord.pdf

Ontwerp van het Klimaatakkoord.pdf

Aanbiedingsbrief Ed Nijpels.pdf

Brief Wiebes aan TK Ontwerp Klimaatakkoord.pdf

Doorrekening ontwerp Klimaatakkoord en aanvullende vragen en varianten.pdf

Aanvullende vragen kabinet bij het ontwerp Klimaatakkoord.pdf

IPO-brief aan GS Analyse Ontwerp van het Klimaatakkoord.pdf

Persbericht- Decentrale overheden stellen randvoorwaarden aan realiseren klimaatopgave 21-12-2018.pdf

Brief aan PS over bespreking Ontwerp van het klimaatakkoord.pdf

6.a.1 Klimaat/ressen: Brief cie MER aan PS inz. regionale energiestrategie en milieueffectrapportage (C-agenda alle commissies februari 2019)

Desgewenst betrekken bij bespreking agendapunt 6.a.

Brief cie MER aan PS inz. regionale energiestrategie en milieueffectrapportage.pdf

Factsheet Naar een regionale energiestrategie.pdf

7 15:20 - Rondvraag gedeputeerde Tekin en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa

8 B-agenda Landbouw & Faunabeheer

8.a 15:25 - Voorstel Afdoen motie 30-2017 Tegemoetkoming preventie wildschade (B-agenda NLWM 25-02-2019)

Behandelvoorstel:
Met de commissie en gedeputeerde bespreken of de motie als afgedaan beschouwd kan worden en hierover adviseren richting presidium.

Brief GS aan PS. Afdoen motie 30-2017 inzake tegemoetkoming preventie wildschade.pdf

Bijlage. Brief BIJ12 Advies faunaschadebeleid 'Verbinden en vernieuwen'.pdf

M30-2017 Tegemoetkoming preventie wildschade.pdf

9 Rondvraag gedeputeerde Bond en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa

10 A-agenda Water

10.a 15:40 - Visserij: Initiatiefvoorstel PvdD (mw. Vermaas) 'Welzijn van vissen' (A-agenda NLWM 25-02-2019)

De commissieleden kunnen het initiatiefvoorstel met het advies GS bespreken met elkaar en met de gedeputeerde, vervolgens kan advies uitgebracht worden voor PS van 4 maart 2019.

Initiatiefvoorstel Vermaas (PvdD) Welzijn van vissen.docx

Brief GS aan PS. Advies bij Initiatiefvoorstel PvdD Welzijn voor vissen.pdf

10.b 16:25 - Voordracht Wadloopverordening (A-agenda NLWM 25-02-2019)

De commissie kan de voordracht bespreken met de gedeputeerde en adviseren voor de Statenvergadering van 4 maart 2019.

Brief GS aan PS. Voordracht Wadloopverordening 2019.pdf

Statenvoordracht met ontwerpbesluit Wadloopverordening 2019.docx

Vast te stellen Wadloopverordening 2019.pdf

Bijlage. Toelichting op Wadloopverordening 2019.pdf

Bijlage. Nota overleg en inspraak.pdf

11 16:40 - Rondvraag gedeputeerde Loggen en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa

12 16:45 - Sluiting

13 C-agenda Natuur

13.a Natuur: Toezicht op natuur- en stiltegebieden (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Toezicht in natuur- en stiltegebieden.pdf

Bijlage. Tekening met Natuur- en stiltegebieden Noord-Holland.pdf

13.b Natuur: Afschrift brief GS aan stichting ter behoud Schoorsle en Noord-Kennemer duingebied (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Afschrift brief GS aan stichting ter behoud Schoorlse en Noord-Kennemerduingebied.pdf

Bijlage. Afschrift brief GS. Reactie op uw brief inzake Schoorlse duingebied d.d. 19-12-2018.pdf

13.c Natuur: Uittreding provincie Noord-Holland als participant uit het Goois Natuurreservaat (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Uittreding provincie Noord-Holland als participant uit het Goois natuurreservaat.pdf

13.d Natuur: Rapport Biodiversiteit in Noord-Holland 2019 (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Biodiversiteit in Noord-Holland 2019.pdf

Rapport. Biodiversiteit in Noord-Holland 2019.pdf

13.e Natuur: Voortgang uitvoering M126-2017 verkenningsjaar biodiversiteitsdoelen binnen NNN (C-agenda NLWm 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Voortgang uitvoering M126-2017 verkenningsjaar biodiversiteitsdoelen binnen NNN.pdf

M 126-2017.pdf

Bijlage. Brief hr. Evers onafhankelijk voorzitter Verkenningsjaar.pdf

Bijlage. Concept voor een mogelijke overeenkomst Verkenningsjaar biodiversiteitsdoelen binnen NNN.pdf

14 C-agenda Milieu

14.a Milieu / Mobiliteit: Afschrift aan PS. Brief Waddeneilanden gemeenten aan Tweede Kamer over gezonken zeecontainers Waddenzee (C-agenda NLWM 25-02-2019 en M&F 11-02-2019)

Afschrift brief burgemeesters Waddeneilanden aan TK over gezonken containers.docx

Brief aan Tweede Kamer Waddeneiland gemeenten over overboord geslagen zeecontainers.pdf

Bijlage. Afschrift brief gemeente Ameland 2007 over vervoer zeecontainers Waddenzee.pdf

Bijlage. Afschrift brief gemeente Ameland 2008 over vervoer zeecontainers Waddenzee.pdf

Bijlage. Brief gemeenten Waddeneilanden aan directeur generaal luchtvaart en maritieme zaken ministerie I&W.pdf

14.b Milieu / Mobiliteit: Afschrift brief Kimo aan Tweede kamer en Eerste kamer over gezonken zeecontainers Waddenzee (C-agenda NLWM 25-02-19 en M&F 11-02-19)

Afschrift aan PS. Brief Kimo aan TK en EK over gezonken zeecontainers Waddenzee.docx

Bijlage. Brief aan Min. I&W over zeecontainers.pdf

Bijlage. Kimo Lost containers from shipping.pdf

Bijlage. Kimo Resolution.pdf

14.c Milieu: Afschrift brief GS aan ministerie IenW over Grafietuitstoot Tata Steel (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Brief aan ministerie IenW over grafietuitstoot Tata steel.pdf

Bijlage. Afschrift Brief GS aan ministerie IenW over grafietuitstoot Tata Steel.pdf

14.d Milieu: Informatievoorziening over grafietregen Tata steel n.a.v. NLWM 24-01-2019 (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS 25 januari 2019_Informatie grafietuitstoot. n.a.v. NLWM 24-01-2019.pdf

14.e Milieu: Beleidskaders VTH 2019-2022 Omgevingsdiensten / OD IJmond (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Beleidskaders VTH 2019-2022 omgevingsdiensten.pdf

Bijlage. Het beleidskader VTH milieu en de VTH-strategie binnen de procescriteria.pdf

Bijlage. VTH-strategie milieu 2019-2022 OD IJmond.pdf

Bijlage. Beleidskader VTH-milieu 2019-2022.pdf

14.f Milieu: Kadernota 2020 Omgevingsdienst IJmond (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Kadernota 2020 OD IJmond.pdf

14.g Milieu: Regionaal beleidskader VTH 2019-2022 Omgevingsdienst Flevoland, Gooi- en Vechtstreek (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Regionaal beleidskader VTH 2019-2022 OFGV.pdf

Bijlage 1. Toelichting bij Brief GS aan PS.pdf

Bijlage. Rapport Samen sterk voor kwaliteit. Regionaal beleidskader VTH 2019-2022 OFGV.pdf

14.h Milieu: Stand van zaken Grafietregens / stankoverlast (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Stand van zaken grafietregens - stofoverlast.pdf

14.i Milieu: Voortgang actualisatie stiltegebiedenbeleid (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Voortgang actualisatie stiltegebiedenbeleid.pdf

Bijlage 1. Toelichting oplossingsrichtingen en uitkomsten vanuit de drie stiltetafels.pdf

Bijlage 2. Verslagen stiltetafels.pdf

15 C-agenda Landbouw & Faunabeheer

15.a Fauna: Besluit GS op grond van hoofdstuk 5 Verordening Faunabeheer (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Besluit op grond van hoofdstuk 5 Verordening faunabeheer.pdf

Bijlage. Afschrift Brief GS aan Wildbeheereenheid Zuid-Kennemerland over besluit op grond van H.5 verordening faunabeheer.pdf

15.b Fauna: Tussenevaluatie boekjaarsubsidie Faunabeheereenheid Noord-Holland (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Tussenevaluatie boekjaarsubsidie Faunabeheereenheid Noord-Holland.pdf

Bijlage. Rapportage samenwerking Faunabeheereenheiden NH Utrecht Flevoland.pdf

15.c Landbouw/Ruimte: 2e openstelling POP3 verplaatsingsregeling glastuinbouwbedrijven (C-agenda NLWM en RW 25-02-2019)

Brief GS aan PS. 2e Openstelling POP3 verplaatsingsregeling glastuinbouwbedrijven.pdf

16 C-agenda Water

16.a Water: Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Water en bodem Noord-Holland 2017 (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017.pdf

Bijlage. Besluit GS tot vaststelling uvr subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water NH 2017.pdf

Bijlage. Provinciaal blad met uitvoeringsregeling.pdf

16.b Water/ Energie: Energieverkenning IJsselmeergebied

Brief GS aan PS. Energieverkenning IJsselmeergebied.pdf

16.c Water: Brief LTO noord e.a. Toekomst Westzaan Noord-Holland (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief LTO noord e.a. Toekomst Westzaan Noord-Holland.pdf

16.d Water: Vervolg Programma naar een Rijke Waddenzee (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief GS aan PS. Vervolg Programma naar een Rijke Waddenzee.pdf

Bijlage. Programma naar een Rijke Waddenzee.pdf

16.e Water: Ingekomen Brief Productenorganisatie Nederlandse Mosselcultuur over Waddenmozaïek (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Ingekomen brief aan PS van Productenorganisatie Nederlandse Mosselcultuur over Waddenmozaïek.pdf

16.f Water: Brief Natuurmonumenten over Waddenmozaiek, n.a.v. brief mossel- en garnalenorganisaties (C-agenda NLWM 25-02-2019)

Brief Natuurmonumenten over Waddenmozaiek n.a.v. brief mossel- en garnalenorganisaties.pdf

Bijlage. Evaluatie vier projecten Waddenfonds met grote onderzoekscomponent.pdf

17 C-agenda Algemeen

17.a Europastrategie: Brief GS aan PS rapportage 2018 Europastrategie Noord-Holland (C-agenda M&F en EEB 11-2-2019, NLWM en R&W 25-2-2019)

Brief rapportage 2018 Europastrategie NH.pdf

rapportage 2018 Europastrategie NH.pdf

17.b Heel PS: Maandelijks MRA Raads- en Statenleden Bericht januari 2019 (c-agenda M&F en EEB 11-2-2019 en NLWM en R&W 25-2-2019)

Maandelijks MRA Raads- en Statenleden Bericht - Januari 2019.pdf

17.c Heel PS: Brief GS aan PS inz. end term review coalitieakkoord Ruimte voor Groei (c-agenda NLWM en R&W 25-2-2019)

Brief GS aan PS inz. end term review coalitieakkoord Ruimte voor Groei.pdf

end term review uitvoeringsprogramma coalitieakkoord ruimte voor groei.pdf

Spreektijden NLWM 25-02-2019

Voorgesteld wordt om voor de vergadering van 25 februari 2019 de spreektijden voor 3,5 vergaderuren te hanteren. In de tabel hieronder treft u de spreektijdverdeling per fractie.

Fractie	**Vergadering van 3,5 uur**
VVD	12 minuten
D66	11 minuten
PvdA	9 minuten
PVV	9 minuten
SP	9 minuten
CDA	8 minuten
GroenLinks	8 minuten
PvdD	7 minuten
50Plus	6 minuten
CU-SGP	6 minuten
Ouderenpartij NH	6 minuten
GS	Ca. 36 minuten

Beantwoording openstaande rondvraag mw. Pels (GL) aan gedeputeerde Bond
(Cie. NLWM 03-12-2018)

Antwoord:
Tijdens de commissie NLWM van 3 december heeft mw. Pels (GL) bij de rondvraag de vraag gesteld of er langs de Zeeweg in Zandvoort, net als vorig jaar, lichtkranten geplaatst kunnen worden om aanrijdingen met damherten te voorkomen.

Wij hebben (deze week) gevraagd aan de gebiedsaannemer om de tekstkarren/lichtkranten te plaatsen langs de Zeeweg. Deze zullen zsm worden geplaatst.

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
1	SP, De Groot	o.a. 14.c., 14.d., 14.h.	Tekin	Tata steel, licht radio-actief afval	Op vrijdag 15 februari 2019 en zaterdag 16 februari 2019 werd door de IJmuider Courant bekend gemaakt dat Tata-Steel (licht) radioactief besmet afval heeft. Voor radioactieve stoffen geldt dat het in bezit hebben, het uitvoeren van handelingen en werkzaamheden met deze stoffen en het zich ervan ontdoen bij de Kernenergiewet verboden is. • Tata Steel kreeg op 4 juli 2018 een vergunning krachtens de Kernenergiewet voor specifieke vrijgave van materialen die van nature voorkomende radionucliden bevatten. Geldt deze vergunning ook voor het afvalstof dat na bewerking en hergebruik bij Tata achterblijft?	De vergunning van 4 juli 2018 gaat over de toestemming voor Tata Steel om reststoffen van het staalproductieproces af te voeren naar de deponie Afvalzorg Nauerna. Daarnaast heeft Tata een complexvergunning KEW van medio 2013 waaronder o.a. alle rest- en afvalstoffen aanwezig op het terrein vallen. Op beide vergunningen, die als bijlage zijn toegevoegd, wordt toezicht gehouden door de Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming.

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
2	SP, De Groot	o.a. 14.c., 14.d., 14.h.	Tekin	Tata steel, licht radio-actief afval	• In het afval zit ook een lage concentratie polonium-210, de stof waarmee ooit Aleksandr Litvinenko werd vergiftigd. Is er gevaar voor de volksgezondheid wanneer polonium-210 zich in het afval van Tata Steel op het terrein of elders bevindt? Hoe hoog moet de concentratie polonium-210 zijn voordat dit gevaar oplevert? Hoe hoog is de concentratie polonium-210 in het afval van Tata Steel?	Zoals in de vergunning is te lezen, mag de dosistoename voor omwonenden 'ten gevolge van vrijgegeven van nature voorkomende radioactieve materialen' niet hoger zijn dan 0,3 millisieverts (mSv) per jaar. De blootstelling vanwege het productieproces bij Tata Steel bedraagt 0,007 mSv per jaar voor werknemers en maximaal 0,014 mSv per jaar voor omwonenden (van deponie Nauerna). Daarmee blijft de dosistoename ruim binnen norm. Meer informatie is te vinden op de website van de Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming: https://www.autoriteitnvs.nl/nucleaire-crisis-of-stralingsongeval/straling/stralingsdosis
3	SP, De Groot	o.a. 14.c., 14.d., 14.h.	Tekin	Tata steel, licht radio-actief afval	• Het radioactieve afval van Tata Steel gaat, volgens de vergunning, gedeeltelijk naar Mineralz Maasviakte B.V en gedeeltelijk naar Afvalzorg in Nauerna. De stort in Nauerna bevindt	Het afgevoerde materiaal betreft zinkrijk hoogovengasstof. Deze afvalstroom wordt aangemerkt als zogenaamd ZELA (zeer laag radioactief afval). Afvalzorg heeft een vergunning voor de verwerking van dit materiaal. De gehanteerde werkwijze is goedgekeurd door de hiervoor bevoegde instantie, het NRG te Petten. De werkwijze houdt in dat het materiaal aardvochtig en stuifvrij wordt aangevoerd en na stort direct met grondachtig materiaal wordt afgedekt.

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
					zich ook in onze provincie. Wat gebeurt er in Nauerna met het radioactieve afval van Tata Steel? Wordt dit bewerkt? Of wordt dit louter gestort? Van welke bedrijven ligt er nog meer radioactief afval op de stort van Nauerna? Vormt de totale hoeveelheid radioactief afval een gevaar voor de volksgezondheid?	Met betrekking tot gezondheidsrisico's kan gesteld worden dat de stralingsdosis na afdekken onder de achtergrondwaarden blijft en er daarmee geen gevaar oplevert voor de volksgezondheid. Meer informatie over de gezondheidseffecten van radioactieve straling is te vinden op: https://www.rivm.nl/straling.
4	PvdD, Van Liere	5.a.	Tekin	Uitvoeringsregeling Natuurcompensatie Noord-Holland (n.a.v. PRV-wijziging, art. 19)	Onder de nieuwe Uitvoeringsregeling dient de aanvrager van financiële compensatie ervoor zorg te dragen dat compensatie van de verloren gaande stukken EHS planologisch mogelijk wordt gemaakt. Hoe en wanneer de ontwikkeling van extra natuur in de EHS planologisch mogelijk gemaakt wordt, dient in een	Het klopt dat bij financiële compensatie niet daadwerkelijk nieuwe natuur wordt gerealiseerd. In de huidige situatie is enkel sprake van *financiële* compensatie. In de nieuwe situatie is ook sprake van *fysieke* compensatie. We maken dan ook nieuwe niet-gerealiseerd NNN ('grond waar natuur mogelijk wordt gemaakt' in het bestemmingsplan), waar ooit met geld vanuit de reserve groen (waar de financiële compensatie in wordt gestort) daadwerkelijk 'gerealiseerd NNN' wordt gemaakt. Financiering vanuit de reserve groen is ook binnen de huidige regeling het geval. Het nieuwe besluit om bij financiële compensatie extra natuur planologisch

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
					besluit gevat te zijn. Daarmee is het echter nog geen gerealiseerde natuur. Is het correct dat de nieuwe Uitvoeringsregeling niet verplicht tot afspraken waarin de realisatie zelf vastgelegd wordt?	mogelijk te maken, wordt vervat in het betreffende bestemmingsplan. Dat is – samen met de verlaging van het oppervlak waarbij financiële compensatie altijd is toegestaan van 3 ha naar 0,5 ha- een aanscherping ten opzichte van de oude regels voor financiële compensatie, die voor het overige niet zijn gewijzigd: de financiële compensatie moet op een voorgeschreven wijze worden berekend (blijft artikel 6), wordt vastgelegd in een compensatie overeenkomst bij het bestemmingsplan (blijft artikel 5) en het geld wordt niet per project direct gebruikt voor realisatie van extra NNN, maar wordt gestort in de reserve groen ten behoeve van de realisatie van het NNN in het algemeen (oud artikel 1 lid 4, nieuw artikel 1 lid 7).
5	D66, De Groot	13.c.	Tekin	Uittreding als participant GNR	In uw brief van 13 februari informeert u PS over het besluit uit te willen treden als participant van GNR. De fractie van D66 heeft de volgende technische vragen die zij graag voor de behandeling in de commissie NLWM beantwoord wil hebben: 1. Kan de tijdbalk geschetst worden waarlangs de besluitvorming over onderhavig	In de Samenwerkingsovereenkomst (SOK) tussen de participanten in het GNR is vastgelegd dat elke participant een vaste bijdrage levert aan de dekking van het exploitatietekort van het GNR. Vanaf eind 2016 is tussen de participanten in het GNR gesproken over aanpassing van de uit 1992 daterende SOK, in het licht van de al in 2012 geuite wens van Amsterdam om uit het GNR te treden en het besluit van de provincie uit 2015 om de jaarlijkse participantenbijdrage te fixeren op € 510.000,. Sinds dat moment is daar regelmatig ambtelijk en bestuurlijk overleg over geweest. In het voorjaar van 2017 (geheim GS besluit 21 maart) is in GS voor het eerst uittreding aan de orde gesteld als één van de mogelijke opties voor aanpassing van

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
					besluit is verlopen? Graag met een kort resumé van het besprokene.	de SOK. In het najaar van 2017 (GS van 19 september en 31 oktober) is het college van GS geïnformeerd over de voortgang van deze gesprekken en het feit dat ook uittreding van de provincie onderwerp van gesprek was geworden. Besluiten heeft het collega daarover toen niet genomen. Het overleg tussen de participanten heeft ook niet tot concrete afspraken geleid. In het bestuurlijk overleg van 17 april 2018 is door de Gooise gemeenten de vraag gesteld wat het formele standpunt van de provincie was over haar positie in het GNR. Dat heeft geleid tot het besluit van 3 juli jl.. over het voornemen van de provincie tot uittreding als participant. De staten zijn daarover per brief geïnformeerd en op 8 november 2018 heeft gedeputeerde Tekin dit besluit toegelicht in de vergadering van de PS commissie NLWM. Vervolgens is op 5 december weer een bestuurlijk overleg tussen de participanten geweest, dat niet tot een concreet voorstel voor de voorwaarden voor uittreding van zowel Amsterdam als provincie heeft geleid. Op 12 februari hebben GS hun voornemen tot uittreding omgezet in een definitief besluit daartoe. Daarbij is gesteld dat de provincie nog steeds bij voorkeur op minnelijke basis tot overeenstemming met de Gooise gemeenten komt over de voorwaarden voor uittreding. In een bestuurlijk overleg op 15 februari is het voornemen geuit om in een door alle betrokken colleges te ondertekenen intentie overeenkomst met een agenda vast te leggen hoe de betrokkenheid van de provincie en Amsterdam bij natuur en landschap van Gooi en

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
						Vechtstreek voor de lange termijn wordt gegarandeerd. Daarmee wordt het uittreden van de provincie Noord-Holland en Amsterdam mogelijk, mits gepaard met een goede financiële overgangsregeling, die het de Gooise gemeenten mogelijk maakt hun verantwoordelijkheid voor het Goois Natuurreservaat via een ingroeimodel te laten toenemen.
6	D66, De Groot	13.c	Tekin	Uittreding als participant GNR	2. GS geeft in bovengenoemde brief aan te blijven meebetalen aan SNL (natuurbeheer) , natuurontwikkeling, ecoducten en recreatieve voorzieningen. - Welk bedrag is daarvoor in de komende jaren voorzien? - Hoe verhoudt zich dit bedrag tot bedragen die aan vergelijkbare terreinbeheerders wordt betaald? Als er meer of minder betaald wordt graag een toelichting waarom. - Welke afspraken zijn er gemaakt over de hoogte van bedoeld bedrag na het afketsen van de samenwerking met PWN?	- Voor natuurbeheer ontvangt het GNR op dit moment € € 485.000,- /jaar. Deze reguliere subsidie wordt steeds voor 6 jaar vastgesteld. In 2023 vindt opnieuw vaststelling plaats. Naar verwachting wordt het bedrag dan iets hoger, omdat het GNR méér hectares NNN is gaan beheren. Voor natuurontwikkeling (SKNL subsidie voor functieverandering en daaropvolgende inrichting, of voor kwaliteitsverbetering) kan het GNR evenals de andere terreinbeheerders en particulieren, per project subsidie aanvragen. Er gelden geen vaste bedragen per organisatie. In het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023 is als onderdeel van het gebiedsprogramma Gooi- en Vechtstreek ook een groot aantal projecten opgenomen in het Gooi, mede te realisatie van ecoducten en recreatieve verbindingen. De provincie draagt hieraan in omvangrijke mate bij, onder meer vanuit de reserve groen. - De bedragen voor regulier natuurbeheer zijn afhankelijk van het aantal te beheren hectares en het aanwezige natuurtype. Het subsidiebedrag voor een bepaald natuurtype wordt

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
						landelijk vastgesteld en geldt dus voor alle terreinbeheerders. De bedragen voor incidentele projectsubsidies hangen uiteraard af van het aantal ingediende en gehonoreerde subsidieaanvragen. Het GNR heeft de afgelopen jaren geen SKNL subsidies aangevraagd. - Geen. De beheerssubsidie wordt uitsluitend bepaald op basis van het aantal te beheren hectares en het aanwezige natuurtype. Incidentele subsidies of provinciale bijdragen voor projecten zijn ook niet afhankelijk (geweest) van de afgeketste samenwerking met PWN.
7	D66, De Groot	13.c.	Tekin	Uittreding als participant GNR	3. In welke mate zijn de aanbevelingen uit het rapport van Winsemius van 2015 en de actiepunten uit het transitieplan uit 2016 uitgevoerd?	- Het rapport Gebed zonder End van Winsemius uit 2015 bevatte geen concrete aanbevelingen over samenwerking met PWN of een andere partij om de relatief kwetsbare positie van het GNR te versterken. Het bevatte met name aanbevelingen voor aanpassing van de bestuursstructuur en versterking van een steunorganisatie. Die punten zijn overgenomen in het transitieplan uit 2016 Overigens stelt genoemd rapport ook het volgende: *- Een bijzondere vraag betreft de vertegenwoordiging van de provincie. Nergens anders speelt een provincie een dergelijke zware rol. Indien de GNR-structuur niet zou voortbouwen op een zeer lange bestuurlijke traditie maar veeleer op een blanco lei worden uitgetekend, dan zou stellig de provincie*

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
						van veel grotere afstand betrokken worden, wellicht uitsluitend in de rol als subsidiënt. Een nader onderzoek kan wellicht duidelijkheid verschaffen over de meest wenselijke weg vooruit. *- Met name de gemeenten moeten zich afvragen of het nog langer verantwoord is om voor een dubbeltje op de eerste rang te willen zitten.* Aan deze twee laatste punten is niet als zodanig uitvoering gegeven, maar de provincie beschouwt ze wel als ondersteuning van de wens tot uittreding. De actiepunten uit het transitieplan zijn voor een belangrijk deel uitgevoerd. Eén van de acties was het opstellen van een jaarlijks Beleidsplan met een Uitvoeringsprogramma. Dat gebeurt sinds 2017 en daarin zijn de nog niet (volledig) uitgevoerde acties uit het transitieplan nu opgenomen.
8	D66, De Groot	13.c.	Tekin	Uittreding als participant GNR	4. Heeft de uitvoering daarvan een rol gespeeld bij het besluit?	Nee. De belangrijkste redenen om uit te willen treden liggen in het belang dat de provincie stelt in de gelijke behandeling van alle terreinbeheerders en de ongewenste situatie van medebestuurder van een organisatie waaraan wij subsidie verlenen. Daarnaast betreurt de provincie het dat een samenwerking met PWN of een andere partner, waardoor efficiencyvoordelen behaald hadden kunnen worden, niet tot stand is gekomen. Het exploitatietekort van het GNR blijft stijgen en daarmee ook de provinciale participantenbijdrage,

Technische vragen cie NLWM 25-02-2019						
nr	Partij en indiener	Punt	Gedeputeerde	Onderwerp	Vraag	Antwoord
						die voor 2019 inmiddels is opgelopen tot € 801.610 ; dit in weerwil van het besluit van eind 2015 om niet méér te willen bijdragen dan € 510.000,- per jaar. Die forse stijging is mede het gevolg van de uitvoering van activiteiten om de positie van het GNR als kleine zelfstandige organisatie te versterken.
9	D66, De Groot	13.c.	Tekin	Uittreding als participant GNR	5. Bij welke gelegenheid/heden heeft u aan GNR laten weten dat u (sterk) overweegt om evenals Amsterdam als participant in GNR uit te willen treden?	Zie het antwoord op vraag technische vraag 5. Het GNR zelf was in de gesprekken over de SOK geen partij- dat zijn immers alleen de participanten- , maar is in de bestuursvergaderingen wel geïnformeerd over de stand van zaken.
10	D66, De Groot	13.c.	Tekin	Uittreding als participant GNR	6. Is de situatie na uittreding te vergelijken met die van andere terreinbeheerders, die natuur beheren (NNN en Natura2000)?	Ja. Ook de andere NNN-beheerders krijgen vanuit de provincie op reguliere basis alleen SNL subsidie voor beheer, gebaseerd op de omvang van het areaal en de aanwezige beheertypen. Voor zover het ook Natura 2000 gebied betreft is er daarnaast geld beschikbaar voor maatregelen die vanuit het Natura 2000 beheerplan vereist zijn om de instandhoudingsdoelen te kunnen realiseren. Dat betreft vrijwel uitsluitend PAS- maatregelen in stikstofgevoelige natuurgebieden. In het Gooi zijn geen Natura 2000 gebieden aangewezen.

Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming

> Retouradres Postbus 16001 2500 BA Den Haag

Tata Steel IJmuiden B.V.
t.a.v. dhr. M.J. Lips
Het Korenveld; SPME HSE HLT 4D-08
Postbus 10.000
1970 CA IJmuiden

ANVS
Medische en Industriële Toepassingen
Koningskade 4
Postbus 16001
2500 BA Den Haag
www.anvs.nl

T 088-489 0500
E Postbus.Aanvragenenmelden@anvs.nl

Datum 4 juli 2018
Betreft Kernenergiewet vergunning

Onze referentie
2018/0047-08

Bijlage(n)
Vergunning

Geachte heer Lips,

Op 25 januari 2018 heb ik van u een aanvraag ontvangen op grond van de Kernenergiewet voor specifieke vrijgave van materialen die van nature voorkomende radionucliden bevatten. Hierbij doe ik u de beschikking toekomen.

In deze beschikking is met de voorgenomen vrijgave van materialen onder voorwaarden ingestemd.

Ik hoop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
DE AUTORITEIT NUCLEAIRE VEILIGHEID EN STRALINGSBESCHERMING,
namens deze,

ir. M.J. Korse –Noordhoek MTD,
afdelingshoofd

Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming

Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming

Koningskade 4
Den Haag
Postbus 16001
2500 BA Den Haag
www.anvs.nl

Ons kenmerk
2018/0047-08

Datum 4 juli 2018
Betreft Specifieke vrijgave van radioactieve materialen

Besluit:

SPECIFIEKE VRIJGAVE VERLEEND AAN TATA STEEL IJMUIDEN B.V. VOOR HET ZICH ONTDOEN VAN MATERIALEN MET VAN NATURE VOORKOMENDE RADIONUCLIDEN WELKE ZIJN VRIJGEKOMEN BIJ HET STAALPRODUCTIEPROCES

Verleend door:

DE AUTORITEIT NUCLEAIRE VEILIGHEID EN STRALINGSBESCHERMING

Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming

Ons kenmerk
2018/0047-08

Inhoudsopgave

1	**Het besluit**	**3**
1.1	Specifieke vrijgave	3
1.2	Beperkingen en voorwaarden	4
1.3	Openbaarmaking en publicatie	4
1.4	Het in werking treden van de beschikking	4
2	**De aanvraag, het toetsingskader en de beoordeling**	**5**
2.1	De aanvraag	5
2.2	De gevolgde procedure	5
2.3	Het toetsingskader	5
2.4	Bevindingen en overwegingen	6
2.5	Conclusie	7
3	**Ondertekening**	**8**

Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming

Ons kenmerk
2018/0047-08

1 Het besluit

1.1 Specifieke vrijgave

Voor Tata Steel IJmuiden B.V., gevestigd te IJmuiden worden, krachtens artikel 3.21 van het Besluit basisveiligheidsnormen stralingsbescherming, specifieke vrijgavewaarden vastgesteld voor de volgende radioactieve materialen:

1. SiFa Stof DF RGR tot de volgende activiteitsconcentraties:
   Pb-210+: 50 kilobecquerel per kilogram (kBq/kg)
   Po-210: 50 kBq/kg

De specifieke vrijgave heeft betrekking op overdracht van onder 1. genoemde materialen aan Mineralz Maasvlakte B.V. ten behoeve stort.

2. PeFa AVI-slib tot de volgende activiteitsconcentraties:
   Pb-210+: 50 kBq/kg
   Po-210: 50 kBq/kg

De specifieke vrijgave heeft betrekking op overdracht van onder 2. genoemde materialen aan Renewi/CCD te Geldrop ten behoeve voorbewerking voor stort bij Mineralz Maasvlakte B.V.

3. PeFa Retour-slib tot de volgende activiteitsconcentraties:
   Pb-210+: 50 kBq/kg
   Po-210: 50 kBq/kg

4. HOO FK Zn-rijk tot de volgende activiteitsconcentraties:
   Pb-210+: 50 kBq/kg
   Po-210: 50 kBq/kg

5. HOO FK Zn-arm 3^{e} trap tot de volgende activiteitsconcentraties:
   Pb-210+: 50 kBq/kg
   Po-210: 50 kBq/kg

6. KGF Spuislib BIO2000 tot de volgende activiteitsconcentraties:
   Pb-210+: 50 kBq/kg
   Po-210: 50 kBq/kg

De specifieke vrijgave heeft betrekking op overdracht van onder 3., 4., 5. en 6. genoemde materialen aan Deponie Nauerna ten behoeve van stort.

1.2 Beperkingen en voorwaarden

Aan deze specifieke vrijgave worden de volgende beperkingen en voorwaarden verbonden:

1. De overdracht van de onder 1.1 genoemde materialen dient plaats te vinden conform de werkwijze beschreven in de aanvraag ingediend op 25 januari 2018 en de aanvulling daarop ingediend op 16 maart 2018.

2. Tata Steel B.V. stelt de ontvanger van het materiaal schriftelijk in kennis van de aan deze specifieke vrijgave verbonden voorwaarden en beperkingen met betrekking tot de verwerking van het vrijgegeven materiaal.

3. Er wordt door Tata Steel B.V. een overzicht bijgehouden van de specifiek vrijgegeven materialen; dit overzicht wordt toegevoegd aan de administratie, bedoeld in artikel 4.2, tweede lid, van het Besluit basisveiligheidsnormen stralingsbescherming.

1.3 Openbaarmaking en publicatie

De beschikking bevat milieu-informatie. Daarom wordt deze beschikking met toepassing van artikel 8 van de Wet openbaarheid van bestuur actief openbaar gemaakt door publicatie van deze beschikking op de internetsite www.anvs.nl.

Van het verlenen van deze beschikking wordt tevens mededeling gedaan in de Staatscourant.

1.4 Het in werking treden van de beschikking

Deze beschikking treedt in werking overeenkomstig het bepaalde in artikel 20.3 van de Wet milieubeheer, met ingang van de dag na de dag waarop de termijn voor het indienen van een bezwaarschrift afloopt. Indien gedurende deze termijn bij de voorzieningenrechter van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State een verzoek om voorlopige voorziening is gedaan, treedt dit besluit niet in werking voordat op dat verzoek is beslist.

2 De aanvraag, het toetsingskader en de beoordeling

2.1 De aanvraag

Op 13 oktober 2017 heeft overleg plaatsgevonden tussen de algemeen coördinerend deskundige van Tata Steel IJmuiden B.V. en medewerkers van de ANVS over het indienen van een aanvraag voor specifieke vrijgave.

In dit overleg is afgestemd welke voor de specifieke vrijgave relevante blootstellingsroutes, –scenario's en parameters, zoals bedoeld in artikel 3.20, tweede lid, onderdelen c en d, van de ANVS- verordening Basisveiligheidsnormen stralingsbescherming (hierna: Vbs) dienen te worden opgenomen in het plan van aanpak.

Het plan van aanpak is ingediend op 30 november 2017 en op 19 januari 2018 door ANVS per e-mail geaccepteerd.

Op 25 januari 2018 heeft Tata Steel IJmuiden B.V. een aanvraag ingediend voor het vaststellen van specifieke vrijgavewaarden voor reststoffen afkomstig van het staalproductieproces. De specifieke vrijgave heeft betrekking op overdracht van de genoemde materialen aan deponie Afvalzorg Nauerna te Assendelft, Renewi/CCD te Geldrop en deponie Mineralz Maasvlakte B.V. te Rotterdam Maasvlakte ten behoeve van immobilisatie en stort.

De aanvraag bevat de volgende onderdelen:

- Het geaccepteerde plan van aanpak;
- voor alle onder 1.1 genoemde materialen een overzicht van de blootstellingsroutes met bijbehorende blootstellingsscenario's en scenarioberekening;
- een analyse van de dosisberekeningen en sommatie van dosisuitkomsten voor bevolking en voor werknemers.

Op 20 februari 2018 is verzocht om aanvullende informatie. Op 16 maart 2018 heb ik de volgende aanvullende gegevens ontvangen:

- Tata Steel - Aanvraag specifieke vrijgave v2.

De aanvraag en aanvullende informatie bevatten alle informatie die is vereist volgens artikel 3.20, tweede lid van de Vbs en is in behandeling genomen.

2.2 De gevolgde procedure

Titel 4.1 van de Algemene wet bestuursrecht is van toepassing op de voorbereiding van deze beschikking.

2.3 Het toetsingskader

Op grond van artikel 3.21 van het Besluit basisveiligheidsnormen stralingsbescherming (hierna: Bbs) is de ANVS bevoegd om specifieke vrijgavewaarden en daarmee verbonden regels vast te stellen indien het belang van de stralingsbescherming zich daartegen niet verzet.

Dit omvat een bevoegdheid tot vrijgave van specifieke radioactieve materialen, van radioactieve materialen afkomstig van daarbij aangewezen specifieke soorten handelingen of voor materialen behorend tot een daarbij aangewezen specifieke categorie. Artikel 3.20 van de Vbs bevat een nadere uitwerking van artikel 3.21 van het Bbs.

In de aanvraag dient de uitwerking van de blootstellingsroutes, blootstellingsscenario's, de gebruikte parameters en de bepaling van de dosis te zijn uitgevoerd volgens de aanbevelingen van de Europese Commissie of het Internationaal Atoomenergieagentschap dan wel een methodiek die naar het oordeel van de ANVS daaraan gelijkwaardig is. De keuzes voor blootstellingsscenario's, randvoorwaarden, gebruikte parameters en ontdoeningsketens moeten adequaat zijn onderbouwd.

Bij het toepassen van deze bevoegdheid worden de algemene vrijstellings- en vrijgavecriteria opgenomen in bijlage 3, onderdeel A, paragraaf 3, van het Bbs, waaronder de genoemde dosiscriteria, en de zorgplicht, bedoeld in artikel 10.2 van het Bbs in acht genomen.

Bij de beoordeling van de wenselijkheid van de vrijgave worden de met het oog op stralingsbescherming relevante factoren in aanmerking genomen. Dat betekent onder andere dat de handeling waarvan het materiaal afkomstig is, gerechtvaardigd moet zijn.

Een aanvraag om specifieke vrijgave wordt afgewezen indien de blootstelling aan vrijgegeven van nature voorkomende radioactieve materialen, rekening houdend met de gangbare achtergrondstraling, leidt tot een dosistoename van een lid van de bevolking die hoger is dan 0,3 millisievert (mSv) per jaar.

2.4 Bevindingen en overwegingen

De blootstellingsroutes, blootstellingsscenario's, de gebruikte parameters en de bepaling van de dosis zijn uitgevoerd volgens Europese Commissie publicatie Radiation Protection 122. Deze methodiek voldoet aan het criterium van artikel 3.20, tweede lid, onder c, van de Vbs.

De keuzes voor blootstellingsscenario's, randvoorwaarden, gebruikte parameters en ontdoeningsketens zijn adequaat onderbouwd. De gedane aannames zijn realistisch voor de beschreven wijze van ontdoening. De beschouwde blootstellingsroutes, blootstellingsscenario's en zijn volledig en representatief voor de gekozen ontdoeningsketen.

Het resultaat van de scenarioberekeningen is dat de dosis voor de werknemers ten gevolge van handelingen met de betrokken radioactieve stoffen 0,007 mSv per jaar bedraagt. Voor leden van de bevolking bedraagt de dosis ten gevolge van luchtzijdige emissies en wonen naast de deponie maximaal 0,014 mSv per jaar. Dit voldoet aan de dosiscriteria voor specifieke vrijgave.

Het resultaat van de scenarioberekeningen is dat de dosistoename ten gevolge van vrijgegeven van nature voorkomende radioactieve materialen, voor een lid van de bevolking niet hoger is dan 0,3 mSv per jaar.

De handeling waarvan het materiaal afkomstig is, is gerechtvaardigd. Hiervoor is vergunning verleend aan Tata Steel IJmuiden B.V. d.d. 21 juni 2013 onder nummer 2013/0678-05. Bij het verlenen van die vergunning is reeds getoetst aan het beginsel van rechtvaardiging.

De aard en hoeveelheid van de materialen waarvoor de ondernemer specifieke vrijgave vraagt, is onlosmakelijk verbonden met het bestaande productieproces. In de voor het staalproductieproces gebruikte ertsen en kolen zijn van nature voorkomende radioactieve stoffen aanwezig. Tijdens het productieproces hopen deze radioactieve stoffen zich op en worden geconcentreerd in rest- en afvalstoffen. Het is inherent aan het bestaande productieproces dat afval ontstaat. Door hergebruik van reststoffen binnen het proces wordt de totale hoeveelheid echter zoveel als redelijkerwijs mogelijk beperkt.

Naar mijn oordeel voldoet de ondernemer daarmee aan de zorgplicht, bedoeld in artikel 10.2 van het Bbs.

2.5 Conclusie

Gelet op de overwegingen kan ik in dit geval specifieke vrijgavewaarden vaststellen. Dit betekent dat Tata Steel IJmuiden B.V. zich zonder vergunning of registratie mag ontdoen van de in deze beschikking genoemde materialen.

3 Ondertekening

DE AUTORITEIT NUCLEAIRE VEILIGHEID EN STRALINGSBESCHERMING,
namens deze,

ir. M.J. Korse–Noordhoek MTD,
afdelingshoofd

Belanghebbenden kunnen binnen 6 weken na de dag van verzending van dit besluit een bezwaarschrift indienen bij de Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming, o.v.v. bezwaar, Postbus 16001, 2500 BA, Den Haag.
Dit besluit is verzonden op de in de aanhef van dit besluit genoemde datum.

Het bezwaarschrift moet van een handtekening, datum, naam en adres van de indiener zijn voorzien. De indiener dient duidelijk aan te geven waarom hij tegen dit besluit bezwaar aantekent.

Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na de dag waarop de termijn afloopt voor het indienen van een bezwaarschrift. Indien gedurende die termijn bij de voorzieningenrechter van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State een verzoek om voorlopige voorziening is gedaan, treedt dit besluit niet in werking voordat op dat verzoek is beslist.

Voorlopige voorziening
Indien een bezwaarschrift is ingediend, kunnen belanghebbenden aan de voorzieningenrechter van de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State, Postbus 20019, 2500EA te 's-Gravenhage verzoeken om een voorlopige voorziening te treffen, indien - gelet op de betrokken belangen - onverwijlde spoed dit vereist. Bij het verzoek dient een afschrift van het bezwaarschrift te worden overgelegd. Als burger kunt u uw verzoek tot voorlopige voorziening ook via het digitale loket van de Raad van State indienen (https://digitaalloket.raadvanstate.nl/). Hiervoor dient u te beschikken over DigiD. Voor de behandeling van een verzoek om voorlopige voorziening is griffierecht verschuldigd. Inlichtingen over de procedure en de hoogte van het griffierecht kunnen worden verkregen bij de Raad van State, telefoon 070 426 4426.

Voor nadere informatie over dit besluit kunt u terecht bij het Informatiepunt Kernenergiewetvergunningen, telefoon 070-348 7366, op werkdagen van 09.00 - 12.00 uur en van 14.00 - 17.00 uur. Ook is het mogelijk om uw vraag te stellen via https://www.autoriteitnvs.nl/contact onder vermelding van het kenmerk van dit besluit.

No. 2013/0678-05

DE MINISTER VAN ECONOMISCHE ZAKEN

Gelet op de d.d. 7 mei 1998, onder nr. 98/469S, AI/CK/VCR/KEW verleende vergunning en de d.d. 14 november 2002, onder nr. 2002/49337, AI/CK/B/KEW, verleende vergunning, beide laatstelijk gewijzigd d.d. 7 juni 2013, onder nr. 2013/0263-05;

Gezien het bij mij binnengekomen verzoek d.d. 11 juni 2013 van Tata Steel IJmuiden B.V. te Velsen-Noord (gemeente Velsen) om wijziging van een vergunning als bedoeld in artikel 29 van de Kernenergiewet en als bedoeld in hoofdstuk 4, artikel 23, van het Besluit stralingsbescherming;

Gelet op de artikelen 29-31 en 34 van de Kernenergiewet en het bepaalde in hoofdstuk 4 en 8 van het Besluit stralingsbescherming;

Overwegende, dat enkele vergunningvoorschriften m.b.t. de ingekapselde bronnen in de verleende vergunning onder nr. 2013/0263-05 niet geheel overeenkomen met de handelingen met de bronhouder met californium-252 bronnen;

Overwegende, dat de aanvrager heeft verzocht specifieke vergunningvoorschriften voor handelingen met de bronhouder met californium-252 bronnen in de vergunning op te nemen;

Overwegende, dat de aanvrager te kennen heeft gegeven dat de in de vergunning gestelde termijn voor het indienen van het jaarverslag van 1 juni voor emissies en werkzaamheden, in verband met de uitwerking van analyses in de rapportage, veelal niet haalbaar is;

Overwegende, dat de aanvraag d.d. 26 juni 2002 betrekking heeft op het voorhanden hebben, het verwerken, het opnieuw inzetten en het zich ontdoen van luchtzijdige stof- en gasvormige emissies van de sinterfabriek, de pelletfabriek en overige bronnen en van lozingen op oppervlaktewater van de pelletfabriek, BIO-2000 en riool. Uit de aanvraag blijkt dat deze emissies en lozingen het gevolg zijn van werkzaamheden met diverse grondstoffen die worden gebruikt bij de productie van ruwijzer en die een geringe hoeveelheid niet-vergunningplichtige uranium-238 en een reeks vervalproducten van dit radionuclide bevatten. Dit deel van de aanvraag wordt derhalve gelezen als een aanvraag voor het zich ontdoen, zijnde een lozing, van een natuurlijke bron naar lucht en naar water;

Overwegende, dat de totale luchtzijdige emissie 33 gigabecquerel (GBq) polonium-210 en 8 GBq lood-210 per megaton (Mton) geproduceerde ruwijzer per jaar en de totale lozing op het oppervlaktewater 0,6 GBq polonium-210 en 0,2 GBq lood-210 per Mton geproduceerde ruwijzer per jaar bedragen;

Overwegende, dat de aanvraag d.d. 26 juni 2002 voorts betrekking heeft op het herinzetten en het verwerken van bij productieprocessen ontstane meldingsplichtige scalings en meldingsplichtige slibben;

Overwegende, dat voor werkzaamheden, die op grond van het Besluit stralingsbescherming moeten worden gemeld, geen vergunning is vereist. Daarom zal de aanvraag voor dergelijke meldingsplichtige activiteiten, voor zover die meldingsplichtige activiteiten in de aanvraag geen directe relatie hebben met de vergunningplichtige activiteiten, worden beschouwd als een melding overeenkomstig artikel 103 van het Besluit stralingsbescherming en zullen zij in deze vergunning niet verder worden beschouwd;

Overwegende, dat samengevat de aanvraag d.d. 26 juni 2002 wordt gelezen als een aanvraag voor het zich ontdoen, zijnde een lozing van natuurlijke bronnen naar lucht met een activiteit van maximaal 33 GBq per Mton per jaar voor polonium-210 en van maximaal 8 GBq per Mton per jaar voor lood-210;

Overwegende, dat de in de aanvraag d.d. 26 juni 2002 bedoelde werkzaamheden worden opgenomen in bijlage 1 (gerechtvaardigde handelingen en werkzaamheden) van de "Regeling bekendmaking rechtvaardiging gebruik van ioniserende straling";

Overwegende, dat de in de aanvraag d.d. 26 juni 2002 bedoelde werkzaamheden voorkomen in bijlage 1 (Lijst van geïdentificeerde werkzaamheden) van de Regeling natuurlijke bronnen van ioniserende straling 2008;

Overwegende, dat de bedoelde handelingen voorkomen in bijlage 1 (gerechtvaardigde handelingen en werkzaamheden) van de Regeling bekendmaking rechtvaardiging gebruik van ioniserende straling;

Overwegende, dat de verantwoordelijkheden en bevoegdheden op het gebied van stralingshygiëne binnen Tata Steel IJmuiden B.V. te Velsen-Noord (gemeente Velsen) zijn opgesteld in de regeling "Verantwoordelijkheden en bevoegdheden stralingshygiëne";

Overwegende, dat de taken van de stralingsbeschermingseenheid zijn ondergebracht bij het Committee Radiological Aspects IJmuiden (CRAY) die als centrale deskundige en toezichthoudende instantie namens Tata Steel IJmuiden B.V. te Velsen-Noord (gemeente Velsen) optreedt.

B E S L U I T :

De d.d. 7 mei 1998, onder nr. 98/469S, AI/CK/VCR/KEW verleende vergunning en de d.d. 14 november 2002, onder nr. 2002/49337, AI/CK/B/KEW, verleende vergunning, beide laatstelijk gewijzigd d.d. 7 juni 2013, onder nr. 2013/0263-05, wordt gewijzigd, zodat deze thans luidt als volgt:

Aan Tata Steel IJmuiden B.V., Wenckebachstraat 1 te Velsen-Noord (gemeente Velsen) wordt vergunning verleend voor:
- het verrichten van handelingen met radioactieve stoffen;
- het verrichten van werkzaamheden met natuurlijke bronnen voor zover die bronnen niet worden of zijn bewerkt wegens hun radioactieve eigenschappen;
- het verrichten van handelingen met ioniserende straling uitzendende toestellen.

<u>In deze vergunning wordt verstaan onder</u>:

- activiteit:
  De activiteit *A*, van een hoeveelheid radionuclide in een bepaalde energietoestand op een gegeven tijdstip, is het quotiënt van d*N* en d*t*, waarin de d*N* de verwachtingswaarde van het aantal spontane kernovergangen van die energietoestand gedurende de tijd d*t* voorstelt;
- activiteitsconcentratie:
  De activiteitsconcentratie is het quotiënt van *A* en *m*, waarbij *A* de activiteit is van een massa-element met massa *m*;
- algemeen coördinerend deskundige:
  Stralingsdeskundige als bedoeld in artikel 9, eerste lid, van het Besluit stralingsbescherming, in de vergunningaanvraag aangeduid als voorzitter van het Committee Radiological Aspects IJmuiden (CRAY), die namens de ondernemer intern toestemming verleent voor handelingen met ioniserende straling, interne voorschriften opstelt en namens de ondernemer intern (onafhankelijk) toezicht en controle uitoefent op de naleving van de wettelijke bepalingen, de vergunningsvoorschriften en de interne voorschriften ten aanzien van alle handelingen met ingekapselde bronnen en ioniserende straling uitzendende toestellen en in die zin jegens de ondernemer verantwoordelijk is voor alle toepassingen van ioniserende straling binnen het kader van de vergunning;
- bergplaats:
  Ruimte, uitsluitend bedoeld voor de opslag van radioactieve stoffen. De voorschriften die gelden ten aanzien van de bergplaats worden verder uitgewerkt in deze vergunning;

- besmettingscontrole:
  Onder een besmettingscontrole wordt verstaan een controle van een voorwerp (niet zijnde een ingekapselde bron) op radioactieve besmetting. Bij deze controle wordt nagegaan of zich op de betreffende plaatsen radioactiviteit bevindt. Bij besmettingscontrole van een bronhouder worden die plaatsen gecontroleerd waarvan wordt verwacht dat in geval van een defect van de bron het eerst besmetting zal optreden;
- bewaakte zone:
  Een ruimte wordt aangemerkt als bewaakte zone indien de door verblijf in die ruimte mogelijk in een kalenderjaar te ontvangen effectieve dosis hoger is dan 1 mSv en lager dan 6 mSv of de mogelijk in een kalenderjaar te ontvangen equivalente dosis hoger is dan:
  - 15 mSv voor de ooglens, of
  - 50 mSv voor de huid, gemiddeld over enig blootgesteld huidoppervlak van 1 cm^2,

  en lager dan:
  - 45 mSv voor de ooglens,
  - 150 mSv voor de huid, gemiddeld over enig blootgesteld huidoppervlak van 1 cm^2, of
  - 150 mSv voor handen, onderarmen, voeten en enkels;
- bron:
  Toestel dan wel radioactieve stof;
- broncertificaat:
  Document, opgemaakt door de producent van de ingekapselde bron, waarop de belangrijkste gegevens zijn vermeld. In ieder geval moeten activiteit, nuclide, gegevens van de capsule, classificatie volgens ISO 2919:1999 en bronnummer van de ingekapselde bron worden vermeld. Van bronnen die vóór 1995 zijn geproduceerd moeten de gegevens worden vastgelegd voor zover ze beschikbaar zijn of te achterhalen zijn;
- bronhouder:
  Behuizing van een ingekapselde bron, waaruit deze niet zonder hulpgereedschap is te verwijderen;
- coördinerend deskundige:
  Stralingsdeskundige als bedoeld in artikel 9, eerste lid, van het Besluit stralingsbescherming, die jegens de ondernemer ervoor zorgt dat de handelingen met ioniserende straling plaatsvinden binnen de kaders en voorschriften van deze vergunning. Deze coördinerend deskundige coördineert tevens de handelingen van de toezichthoudend deskundigen;
- deskundigheidsniveau:
  Niveau als bedoeld in artikel 9, tweede lid, van het Besluit stralingsbescherming;
- diploma ioniserende straling:
  Diploma als bedoeld in artikel 132, tweede lid, van het Besluit stralingsbescherming;
- effectieve dosis:
  De som van de gewogen equivalente doses in alle verschillende organen en weefsels ten gevolge van inwendige en uitwendige bestraling;
- gecontroleerde zone:
  Een ruimte wordt aangemerkt als gecontroleerde zone indien:
  a. de door verblijf in die ruimte mogelijk in een kalenderjaar te ontvangen effectieve dosis groter of gelijk is aan 6 mSv, of de mogelijk in een kalenderjaar te ontvangen equivalente dosis groter of gelijk is aan:
     - 45 mSv voor de ooglens,
     - 150 mSv voor de huid, gemiddeld over enig blootgesteld huidoppervlak van 1 cm^2, of
     - 150 mSv voor handen, onderarmen, voeten en enkels, of
  b. er een mogelijkheid is van verspreiding van radioactieve stoffen vanuit de ruimte zodanig dat personen in een kalenderjaar een effectieve dosis kunnen ontvangen die hoger is dan 1 mSv of een equivalente dosis die groter is dan:
     - 15 mSv voor de ooglens, of
     - 50 mSv voor de huid, gemiddeld over enig blootgesteld huidoppervlak van 1 cm^2;
- handeling:
  Het bereiden, voorhanden hebben, toepassen of zich ontdoen van een kunstmatige bron of van een natuurlijke bron, voor zover deze natuurlijke bron is of wordt bewerkt met het oog op

zijn radioactieve eigenschappen, dan wel het gebruiken of voorhanden hebben van een toestel, uitgezonderd bij een interventie, een ongeval of een radiologische noodsituatie;

- ingekapselde bron:
  Radioactieve stoffen die zijn ingebed in of gehecht aan vast dragermateriaal of zijn omgeven door een omhulling van materiaal met dien verstande dat hetzij het dragermateriaal hetzij de omhulling voldoende weerstand biedt om onder normale gebruiksomstandigheden elke verspreiding van radioactieve stoffen te voorkomen;
- lektest:
  Een lektest is een controle van de behuizing van een radioactieve stof (vaak een capsule als ingekapselde bron) op radioactieve besmetting. Een bron wordt verondersteld lek te zijn wanneer een afgewreven activiteit van meer dan 185 becquerel wordt aangetoond;
- locatie:
  De inrichting als aangewezen krachtens artikel 1.1, derde lid, van de Wet milieubeheer of plaats, waar een handeling of werkzaamheid wordt verricht, zoals is beschreven in de aanvraag;
- natuurlijke bron:
  Kosmische straling of bron van natuurlijke oorsprong, niet zijnde een toestel;
- open bron:
  Bron, niet zijnde een ingekapselde bron en niet zijnde een toestel;
- oppervlaktebesmetting:
  Onder oppervlaktebesmetting, zoals bedoeld in art.1, onder c., van de Regeling natuurlijke bronnen van ioniserende straling 2008, wordt verstaan de aanwezigheid van afwrijfbare en niet-afwrijfbare radioactieve stoffen op het oppervlak van een object;
- radioactieve besmetting:
  Onder radioactieve besmetting wordt verstaan een alfa besmetting van 0,4 becquerel (Bq) of meer per cm^2 of een bèta/gamma besmetting van 4 Bq of meer per cm^2.
  Het betreft hier een afgewreven activiteit, waarbij het volgende in aanmerking wordt genomen:
  * Het oppervlak dat wordt afgewreven bedraagt circa 5 cm^2;
  * De detectie-limiet van de meting bedraagt voor alle nucliden maximaal 2 Bq. Deze waarde geldt dus zowel voor alfa als voor bèta/gamma bronnen. Hierbij is uitgegaan van technisch redelijk haalbare detectiegrenzen van meetapparatuur en niet van radiotoxiciteit. Dit omdat anders voor de minder toxische stoffen een besmetting moet worden toegestaan, die vanuit het ALARA-principe opgeruimd had moeten worden;
- slib:
  Reststoffen (inclusief afvalstoffen) die ontstaan bij waterreinigingsinstallaties;
- stralingsbeschermingseenheid:
  Organisatie-onderdeel, als bedoeld in artikel 12 van het Besluit stralingsbescherming, waarbinnen de algemeen coördinerend deskundige en de andere onafhankelijk van de toepassing werkende stralingsdeskundigen zijn ondergebracht;
- stralingsincident:
  Ongewenste gebeurtenis die direct of op termijn een onvoorziene radioactieve besmetting en/of blootstelling aan ioniserende straling van personen zou kunnen veroorzaken (bijvoorbeeld: brand, defecte apparatuur, vermissing of ongeval);
- terreingrens:
  De begrenzing van de locatie, zoals aangegeven in de bij de aanvraag d.d. 17 maart 1997 gevoegde risicoanalyse en de begrenzing van de locatie, zoals aangeduid in bijlage F van de aanvraag d.d. 26 juni 2002;
- toestel:
  Toestel dat ioniserende straling kan uitzenden en geen radioactieve stof, splijtstof of erts bevat;
- toezichthoudend deskundige:
  Stralingsdeskundige als bedoeld in artikel 9, eerste lid, van het Besluit stralingsbescherming, die zelfstandig handelingen met ioniserende straling uitvoert of onder wiens toezicht handelingen met ioniserende straling worden uitgevoerd;
- voldoende instructie:
  Instructie als bedoeld in de artikelen 15 en 16 van het Besluit stralingsbescherming, gericht op de handeling waarbij de werknemer betrokken is;

- waarschuwingsteken:
  Waarschuwingsteken voor gevaar van besmetting of voor het kunnen ontvangen van een dosisequivalent, als bedoeld in artikel 20, eerste lid, van het Besluit stralingsbescherming, verder uitgewerkt in de Regeling waarschuwingssignalering ioniserende straling;
- werkzaamheid:
  Het bereiden, voorhanden hebben, toepassen van of zich ontdoen van een natuurlijke bron, voor zover deze natuurlijke bron niet wordt of is bewerkt wegens zijn radioactieve eigenschappen, uitgezonderd bij een interventie, een ongeval of een radiologische noodsituatie.

Deze vergunning is uitsluitend van toepassing voor het volgende:

A. RADIOACTIEVE STOFFEN

Handelingen

Binnen de locatie van Tata Steel IJmuiden B.V., gelegen aan de Wenckebachstraat 1 te Velsen-Noord (gemeente Velsen), mogen met radioactieve stoffen handelingen worden verricht ten behoeve van meet- en regeldoeleinden, analysedoeleinden, ijkdoeleinden en laboratoriumtoepassingen binnen de volgende omvang:

1. het voorhanden hebben en toepassen van ingekapselde bronnen ten behoeve van meet- en regeldoeleinden, ijkdoeleinden en laboratoriumtoepassingen met een activiteit van maximaal 200 gigabecquerel (GBq) per bron en een gezamenlijke activiteit van maximaal 2,5 terabecquerel (TBq);

2. het voorhanden hebben en toepassen van zes ingekapselde bronnen californium-252 ten behoeve van analysedoeleinden met een gezamenlijke activiteit van maximaal 1,2 GBq, inclusief de onderdelen van de bronhouder en de analyser waarin zich radioactieve stoffen bevinden die zijn ontstaan tijdens het gebruik van deze ingekapselde bronnen;

3. het uitvoeren van besmettingscontroles aan ingekapselde bronnen.

Werkzaamheden

Door Tata Steel IJmuiden B.V., Wenckebachstraat 1 te Velsen-Noord (gemeente Velsen), mogen natuurlijke bronnen worden geloosd die ontstaan door de bewerking en verwerking van steenkool en ijzererts in de fabrieken en installaties voor de productie van cokes, sinter, pellets en ruwijzer binnen de volgende omvang:

1. luchtzijdige stof- en gasvormige emissie van polonium-210 met een maximale activiteit van 33 gigabecquerel (GBq) en van lood-210 met een maximale activiteit van 8 GBq per megaton geproduceerde ruwijzer per jaar.

B. TOESTELLEN

Binnen de locatie van Tata Steel IJmuiden B.V., gelegen aan de Wenckebachstraat 1 te Velsen-Noord (gemeente Velsen), mogen met toestellen handelingen worden verricht ten behoeve van materiaalonderzoek en meet- en regeldoeleinden binnen de volgende omvang:

1. maximaal 90 toestellen, elk met een hoogspanning van maximaal 200 kilovolt (kV).

Vergunningsdocumenten

De volgende documenten maken deel uit van deze vergunning:

a. het op 11 juni 2013 ingediende verzoek;
b. het op 13 maart 2013 ingediende verzoek en de op 24 en 28 mei 2013 ingediende aanvullende informatie met de daarbij behorende bijlagen;
c. het op 24 augustus 2011 ingediende verzoek;
d. het op 22 oktober 2010 ingediende bezwaarschrift met de daarbij behorende bijlagen;

e. het op 2 september 2010 ingediende verzoek met de daarbij behorende bijlagen;
f. het op 8 mei 2009 ingediende verzoek;
g. het op 3 november 2008 ingediende verzoek;
h. de op 4 augustus 2004 ingediende aanvraag met de daarbij behorende bijlagen;
i. de op 27 juni 2002 ingediende aanvraag en de aanvulling hierop van 8 november 2002 met de daarbij behorende bijlagen;
j. de op 17 maart 1997 ingediende aanvraag met de daarbij behorende bijlagen.

Voorschriften

Aan deze vergunning worden de hierna volgende voorschriften verbonden:

I. Algemeen

a. voor zover in het vergunde of in de voorschriften niet anders is bepaald worden de handelingen verricht overeenkomstig de aanvraag en bijlagen, voor zover in overeenstemming met artikel 44 van het Besluit stralingsbescherming;

b. de handelingen met bronnen vinden uitsluitend plaats na verlening van een daartoe strekkende schriftelijke interne toestemming door of namens de ondernemer;

c. de schriftelijke interne toestemming omvat naast een duidelijke omschrijving van de handelingen en de ruimten waarin deze plaatsvinden, ook een inventarisatie en evaluatie van de risico's, een nadere invulling van voorschriften en maatregelen en een beargumenteerde beoordeling van in ieder geval de volgende aspecten:
   - de rechtvaardiging, gelet ook op eventuele beschikbare alternatieven;
   - de toepassing van het ALARA-beginsel gericht op bescherming van werknemers en andere personen, van milieu en op de beperking van afval;
   - de in acht te nemen grenswaarden voor bescherming van personen en milieu;

d. in de navolgende gevallen:
   - elke wijziging die ten opzichte van voorgaande jaren aanleiding zou kunnen geven tot een relevante risicotoename voor het milieu;
   - het verlenen van een interne toestemming aan een bedrijf dat niet behoort tot Tata Steel IJmuiden B.V. maar wel een vestiging heeft binnen de locatie van Wenckebachstraat 1 te Velsen-Noord (gemeente Velsen);

   zendt de algemeen coördinerend deskundige de schriftelijke toestemming tijdig vooraf toe aan Agentschap NL, Team Stralingsbescherming, Postbus 93144, 2509 AC Den Haag;

e. wijziging van de persoon van de algemeen coördinerend deskundige, mutaties in de organisatie van de stralingsbescherming, alsmede wijzigingen van en aanvullingen op de mandateringsbeschikking en de bij de vergunningaanvraag ingediende Regeling "Verantwoordelijkheden en bevoegheden stralingshygiëne" en afwijking en/of wijziging van de stralingsdeskundigheid ten opzichte van die welke in deze vergunning is voorgeschreven, aangevuld met een motivatie, worden gemeld aan Agentschap NL, Team Stralingsbescherming, Postbus 93144, 2509 AC Den Haag.

II. Organisatie

a. door de ondernemer is heer M.J. Lips als algemeen coördinerend deskundige aangewezen. De algemeen coördinerend deskundige is verantwoordelijk voor het functioneren van de Stralingsbeschermingseenheid en is in het bezit van het diploma ioniserende straling niveau 2;

b. de ondernemer zorgt ervoor dat de algemeen coördinerend deskundige schriftelijk gemandateerd is voor deze verantwoordelijkheid en dat hij zo vaak als nodig, en ten minste eenmaal per jaar, verantwoording aan hem aflegt door middel van een rapportage;

c. de ondernemer zorgt ervoor dat binnen de stralingsbeschermingseenheid, naast de algemeen coördinerend deskundige, ten minste 1 deskundige die ten minste het diploma ioniserende straling niveau 3, of een gelijkwaardig diploma heeft behaald, werkzaam is op het gebied van

de stralingsbescherming. De algemeen coördinerend deskundige heeft voldoende secretariële en administratieve ondersteuning;

d. overeenkomstig de bij de aanvraag gevoegde stukken is de algemeen coördinerend deskundige namens de ondernemer verantwoordelijk voor:
   - het verlenen van interne toestemmingen voor handelingen met ioniserende straling,
   - het opstellen van interne voorschriften, en
   - de uitvoering van intern toezicht op de naleving van de wettelijke bepalingen, de vergunningsvoorschriften en de interne voorschriften ten aanzien van alle handelingen met bronnen;

e. de ondernemer zorgt ervoor dat de handelingen en werkzaamheden met de bronnen uitsluitend geschieden door of onder verantwoordelijkheid van een coördinerend deskundige. Deze coördinerend deskundige wordt aangewezen door de ondernemer in overleg met de algemeen coördinerend deskundige;

f. de ondernemer zorgt ervoor dat iedere toepassing van ioniserende straling uitsluitend binnen de aanwijzingen van de algemeen coördinerend deskundige geschiedt door of onder verantwoordelijkheid van een toezichthoudend deskundige. Deze toezichthoudend deskundige wordt aangewezen door de ondernemer in overleg met de algemeen coördinerend deskundige. De toezichthoudend deskundigen hebben voor de verschillende toepassingen ten minste het volgende niveau van stralingsdeskundigheid of een gelijkwaardig niveau:

open bronnen/besmettingscontrole/reinigen ingekapselde bronnen:	niveau 3
ingekapselde bronnen en toestellen met een matig risico:	niveau 4
10 of meer ingekapselde bronnen en/of toestellen met een gering risico en/of bij één of meer ingekapselde bronnen met een activiteit van 50 GBq of meer:	niveau 4
toepassing van minder dan 10 ingekapselde bronnen en/of toestellen met een gering risico:	niveau 5;

De ondernemer zorgt ervoor dat bij handelingen en werkzaamheden betrokken personeel aantoonbaar voldoende instructie heeft gehad.

III. <u>Ingekapselde bronnen</u>

A. Algemeen

a. een binnenkomende zending met een ingekapselde bron wordt rechtstreeks naar de daarvoor bestemde ruimte gebracht. Zij wordt daar door of onder toezicht van ter zake kundig personeel uitgepakt en gecontroleerd. Indien de verpakking beschadigd is of wanneer tijdens het transport een incident heeft plaatsgevonden, dit ter beoordeling door de toezichthoudend deskundige, wordt de verpakking voorafgaand aan het uitpakken gecontroleerd op radioactieve besmetting. Wanneer de zending met een ingekapselde bron na werktijd wordt afgeleverd, wordt deze direct opgeslagen in een bergplaats;

b. retouremballage van een zending met een ingekapselde bron wordt, alvorens zij de locatie verlaat, zowel in- als uitwendig ontdaan van radioactieve besmetting. Aanduidingen of waarschuwingstekens van radioactiviteit zijn hierop niet waarneembaar;

c. de constructie van een ingekapselde bron voldoet aan de eisen daaraan gesteld in de International Standard ISO 2919:1999 of recenter;

d. indien, in tegenstelling tot hetgeen hierboven is voorgeschreven, de ingekapselde bron niet hoeft te voldoen aan de voorschriften in de International Standard ISO 2919:1999 of daaraan niet kan voldoen, dan is de constructie van de ingekapselde bron zodanig dat verspreiding van radioactiviteit wordt voorkomen;

e. de ingekapselde bron gaat vergezeld van een broncertificaat waarop de specifieke gegevens van de ingekapselde bron zijn weergegeven;

f. de omstandigheden waaronder het feitelijk gebruik van de ingekapselde bron plaatsvindt, mogen niet zwaarder zijn dan waarvoor deze is ontworpen;

g. de ingekapselde bron is niet lek;

h. de americium/beryllium bronnen zijn omgeven door een dubbele roestvrij stalen capsulering;

i. de americium/beryllium bronnen zijn in de meetopstelling voorzien van een elektrische beveiligingslus indien de bronnen ingebracht zijn in een cokesbunker of ertsbunker;

j. het beheer van de ingekapselde bron is zodanig dat steeds bekend is wat de gegevens van iedere bron zijn. De ingekapselde bron is daartoe, indien praktisch mogelijk, voorzien van een serienummer.

B. Handelingen

a. de ingekapselde bron bevindt zich alleen in de stralingspositie indien met de apparatuur wordt gewerkt. Aan de buitenzijde van de bronhouder is te allen tijde duidelijk waarneembaar, zo nodig met behulp van geschikte meetapparatuur, of de ingekapselde bron zich in de stralingspositie bevindt;

b. er zijn maatregelen genomen om te voorkomen dat de ingekapselde bron onbevoegd of onbedoeld in de stralingspositie kan worden gebracht;

c. aan de buitenzijde van de bronhouder met de californium-252 bronnen, die niet is voorzien van een sluitermechanisme, moet duidelijk waarneembaar zijn aangegeven dat de ingekapselde bronnen continue in de stralingspositie staan;

d. handelingen aan de bronhouder geschieden uitsluitend na toestemming en volgens instructies van de toezichthoudend deskundige;

e. het apparaat, waarin de ingekapselde bron zich bevindt, is zodanig opgesteld, dat op de plaats waar zich personen kunnen bevinden het omgevingsdosisequivalenttempo niet meer dan 7,5 microsievert per uur bedraagt bij puntbronnen en niet meer dan 2,5 microsievert per uur bij staafbronnen;

f. tijdens onderhoudswerkzaamheden aan de bronhouder is het apparaat/de voorziening waarin de ingekapselde staafbron zich dan bevindt, zodanig opgesteld, dat op de plaats waar zich personen kunnen bevinden het omgevingsdosisequivalenttempo niet meer dan 7,5 microsievert per uur bedraagt;

g. in de nabijheid van de ingekapselde bron zijn geen brandbare, brandbevorderende of explosieve stoffen aanwezig, tenzij hun aanwezigheid voor de bedrijfsvoering noodzakelijk is;

h. het verwisselen van de ingekapselde bron en het verwijderen van de ingekapselde bron uit de bronhouder geschiedt uitsluitend, conform een op schrift gestelde procedure en door een toezichthoudend deskundige, die ten minste in het bezit is van het diploma ioniserende straling niveau 4A of een gelijkwaardig diploma;

i. een ingekapselde bron, toegepast in een vaste meetopstelling, wordt in de bergplaats opgeborgen indien:
   - dit uit het oogpunt van stralingshygiëne noodzakelijk is;
   - de meetopstelling definitief buiten gebruik is gesteld.

   Overige ingekapselde bronnen worden na gebruik opgeborgen in de bergplaats;

j. voor americium/beryllium bronnen geldt dat bij alarmering door de beveiligingslus en bovendien telkens wanneer het elektrische gedeelte van een sonde, waarin zich een neutronenbron bevindt, is gedemonteerd, de sonde zo spoedig mogelijk op inwendige

besmetting en lekkage van de radioactieve bron wordt onderzocht. Van dit onderzoek wordt aantekening gehouden in een register;

k. indien de handelingen met de meet- en/of regelapparatuur, waarvan een radioactieve bron deel uitmaakt, gedurende 10 dagen of langer zullen worden onderbroken, wordt de ingekapselde bron opgeborgen in de bergplaats. Bij het tijdelijk stilleggen van een gehele productie-eenheid moet vooraf contact worden opgenomen met de algemeen coördinerend deskundige, die passende veiligheidsmaatregelen voorschrijft en toestemming geeft voor het verwijderen van de bron;

l. de bronhouder met de californium-252 bronnen hoeft niet verwijderd te worden wanneer het productieproces tijdelijk wordt stilgelegd, mits in die periode de bronhouder met de ingekapselde bron vergrendeld is, na toestemming en volgens instructies van de toezichthoudend deskundige;

m. elke neutronensonde van een vochtigheidsmeter, welke in de cokesbunker c.q. ertsbunker is aangebracht, is omgeven door een beschermpijp die aan het uiteinde is dichtgelast. Zowel de koker als de conus van de beschermpijpen worden iedere drie maanden geïnspecteerd. De resultaten van deze inspecties worden in een register bijgehouden. De beschermpijpen worden bij een plaatselijke slijtage van 50% of meer vervangen;

n. in verband met mogelijke activering van product op de transportband ten gevolge van de californium-252 bronnen wordt dit product tijdens een productiestop na maximaal 48 uur van de transportband verwijderd.

IV. Toestellen

A. Handelingen

a. ruimte en gebruik van het toestel zijn in stralingshygiënisch opzicht op elkaar afgestemd; buiten de ruimte bedraagt bij gebruik van het toestel op betreedbare plaatsen de effectieve dosis niet meer dan 1 millisievert per jaar;

b. de bediening van het toestel geschiedt op een plaats waar de effectieve dosis minder bedraagt dan 1 millisievert per jaar;

c. de handelingen voldoen aan door of namens de ondernemer opgestelde werk- en onderhoudsvoorschriften;

d. het toestel mag slechts dan worden gebruikt wanneer de beveiligingen die op het apparaat zijn aangebracht ter beperking van de stralingsniveaus buiten het apparaat, in goede staat functioneren;

e. indien met bouwkundige voorzieningen de benodigde dosisbeperking niet kan worden verkregen, wordt deze door middel van organisatorische maatregelen gerealiseerd.

V. Bergplaats

a. de bergplaats is uitsluitend bestemd voor de opslag van radioactieve stoffen en voldoet aan de volgende eisen:
   - de effectieve dosis aan de buitenzijde is zo laag als redelijkerwijs mogelijk is. In ieder geval wordt op geen enkel punt op 0,1 meter afstand van het oppervlak van de bergplaats een dosisequivalenttempo gemeten van meer dan 1 microsievert per uur;
   - de buitenzijde van de bergplaats is voorzien van een duidelijk leesbaar en onuitwisbaar opschrift "RADIOACTIEVE STOFFEN" en van een duidelijk zichtbaar waarschuwingsteken;
   - de bergplaats is deugdelijk afgesloten en kan uitsluitend geopend worden door de ondernemer en personen die daartoe van hem de bevoegdheid hebben gekregen;
   - de constructie van de bergplaats waarborgt een brandwerendheid van ten minste 60 minuten. Hieronder wordt verstaan dat alle bouwdelen bij verhitting (volgens NEN 6068) hun functie ten minste 60 minuten blijven vervullen en dat de constructieonderdelen van

de bergplaats voldoen aan klasse 1 als bedoeld in NEN 6065. Een vaste bergplaats is bovendien bekend bij de plaatselijke brandweer;

- wanneer de bergplaats eenvoudig te verplaatsen is, wordt deze geplaatst in een afsluitbare ruimte of kast, die deugdelijk is afgesloten en uitsluitend geopend kan worden door de ondernemer en personen die daartoe van hem de bevoegdheid hebben gekregen;

VI. Radioactieve afvalstoffen

a. radioactieve afvalstoffen worden zo spoedig als redelijkerwijs mogelijk is op adequate wijze afgegeven aan een aangewezen instelling of dienst zoals bedoeld in artikel 37, zevende en achtste lid, van het Besluit stralingsbescherming. Tijdelijke opslag van radioactieve afvalstoffen voor een periode van maximaal 2 jaar is toegestaan met het oog op verval tot niet-radioactieve afvalstoffen of uit overwegingen die een efficiënte wijze van afvoer naar een erkende ophaaldienst beogen;

b. de opslag geschiedt in deugdelijke containers in een daarvoor bestemde ruimte die voldoet aan de eisen gesteld aan een bergplaats.

VII. Milieubelasting

a. de door de vergunde handelingen veroorzaakte bijdrage aan de effectieve dosis buiten de locatie is zo laag als redelijkerwijs mogelijk is. De multifunctionele individuele dosis (MID) overschrijdt in geen geval de waarde van 10 microsievert per jaar;

b. voor lozingen in lucht is de afstand van het lozingspunt tot de terreingrens zo groot als redelijkerwijs mogelijk is;

c. teneinde een wijziging van de terreingrensdosis te kunnen vaststellen, zorgt Tata Steel IJmuiden B.V. er voor dat de overige bedrijven die zijn gevestigd binnen de terreingrenzen van de locatie, aan Tata Steel IJmuiden B.V. meedelen, dat een wijziging bij deze bedrijven optreedt ten aanzien van hun handelingen met bronnen.

VIII. Meetprogramma

a. de ondernemer voert een meetprogramma uit waarin de onder VIII.d. en e. genoemde metingen zijn opgenomen;

b. indien het meetprogramma wordt aangepast, wordt dit vooraf en uiterlijk één maand voor de aanvang van een kalenderjaar ingediend bij de onder X.b genoemde autoriteiten;

c. de meetprogramma genoemd onder VIII.a. en b. zijn ten genoegen van de inspecteur van de Inspectie Leefomgeving en Transport;

d. de activiteitsconcentratie van de verschillende grond- en reststoffen in het productieproces wordt vastgesteld;

e. de lozingen van radioactieve stoffen in lucht worden naar hoeveelheid en concentratie vastgesteld door middel van meting;

f. van de resultaten van de metingen uit de voorschriften VIII.d. en e. wordt per voorschrift in een register aantekening gehouden. In deze registers worden datum, plaats, methodiek en resultaat van de metingen zo gespecificeerd mogelijk vermeld.

IX. Controle, registratie en meldingen

A. Algemeen

a. wijzigingen in de gegevens die vermeld zijn bij de aanvraag, zoals bedoeld in voorschrift I.a., worden gemeld aan Agentschap NL, Team Stralingsbescherming, Postbus 93144, 2509 AC Den Haag, onder vermelding van de vergunning waar de wijziging betrekking op heeft;

b. door de ondernemer worden de gegevens die betrekking hebben op de stralingshygiëne, ondergebracht in een overzichtelijk beheersysteem. Dit systeem dat ook de in deze vergunning genoemde registraties en rapportages bevat, wordt ten minste vijf jaar bewaard;

c. een afschrift van de vergunning is op het kantoor van de algemeen coördinerend deskundige aanwezig.

B. Toestellen

a. in een register wordt aantekening gehouden van alle aanwezige toestellen, gespecificeerd naar:
   - merk, type en bouwjaar,
   - maximale hoogspanning van de generator, en
   - de plaats en aard van de toepassing;

b. de genomen maatregelen voor toestellen, als bedoeld in artikel 18 van het Besluit stralingsbescherming worden geregistreerd;

c. het toestel en de beveiligingen worden ten minste eenmaal per jaar door een deskundige (of een bedrijf dat hiervoor vergunning heeft) op deugdelijke werking gecontroleerd. De afscherming en het stralingsniveau buiten het toestel worden ook ten minste eenmaal per jaar gecontroleerd. De resultaten van deze controles worden geregistreerd, onder vermelding van:
   - de datum van de controle,
   - degene die de controle heeft uitgevoerd,
   - eventuele gebreken en daarop volgende reparaties, en
   - stralingsniveaus buiten het toestel;

d. tevens wordt aantekening gehouden van elke demontage en/of reparatie aan het toestel onder vermelding van:
   - de datum en het tijdstip van aanvang en beëindiging van elke relevante demontage danwel reparatie van het toestel,
   - degene die de demontage en/of de reparatie heeft uitgevoerd,
   - eventuele gebreken en aard van de reparaties, en
   - de resultaten van de controle op de goede werking van het toestel, de beveiligingen en de afscherming, na de demontage en/of de reparatie.

C. Radioactieve stoffen

a. ingekapselde bronnen worden periodiek gecontroleerd.
   Minimaal jaarlijks vindt een visuele controle van de ingekapselde bron plaats. Wanneer deze wordt toegepast in een bronhouder vindt een visuele controle van de bronhouder plaats. Daarnaast wordt de ingekapselde bron en/of bronhouder/meetopstelling minimaal jaarlijks volgens een schriftelijk vastgelegde procedure gecontroleerd op lekken, radioactieve besmetting en op het dosisequivalenttempo aan de buitenzijde van de bronhouder. Hierbij wordt beschadiging van de ingekapselde bron voorkomen. De resultaten van deze controles worden geregistreerd, onder vermelding van:
   - de datum van de controle,
   - het nummer van de bron die is gecontroleerd,
   - de wijze waarop de controle werd uitgevoerd,
   - de naam van degene die de controle verrichtte, en
   - de resultaten van de controle;

b. de lektest en/of besmettingscontrole hoeven niet te worden uitgevoerd bij ingekapselde bronnen met een activiteit van minder dan 1 MBq en van minder dan 0,02 Re_{inh} of bij gasvormige ingekapselde bronnen;

c. wanneer de ingekapselde bron definitief niet meer wordt gebruikt, wordt aan deze ingekapselde bron, voordat deze wordt opgeslagen in de bergplaats of wordt overgedragen,

volgens een schriftelijk vastgelegde procedure een lektest uitgevoerd. Wanneer een lek/besmetting wordt geconstateerd boven de vermelde grenzen, wordt gehandeld zoals in deze vergunning is beschreven onder stralingsincident;

d. in een speciaal daarvoor bestemd register, dat zich in of nabij de bergplaats bevindt, wordt de hoeveelheid radioactiviteit die zich in de bergplaats bevindt aangetekend. Deze registratie vindt minimaal plaats gespecificeerd naar nuclide en activiteit. Elke uitgifte of ontvangst van de radioactieve stof uit of in de bergplaats wordt meteen in dit register aangetekend. Bij uitgifte wordt bovendien de bestemming aangetekend.

D. Rapportage

a. voor 1 juli van ieder jaar rapporteert de algemeen coördinerend deskundige over het voorafgaande jaar in een jaarverslag aan de ondernemer. Het jaarverslag bevat een opsomming van de activiteiten in dat jaar in het kader van de stralingsbescherming en van de resultaten daarvan. In deze opsomming komt in ieder geval een overzicht voor van:
   - alle aanwezige toestellen, gespecificeerd naar merk, type en bouwjaar, maximale hoogspanning van de generator, en de plaats en aard van de toepassing;
   - de totaal aanwezige hoeveelheid ingekapselde bronnen gespecificeerd naar nuclide en activiteit;
   - wijzigingen van de situatie, binnen het kader van de vergunning;
   - nieuw verleende schriftelijke interne toestemmingen;
   - de blootgestelde werknemers;
   - de geregistreerde en/of berekende effectieve doses van de blootgestelde werknemers;
   - een inschatting van de totale stralingsbelasting voor het milieu ten gevolge van alle bronnen binnen de locatie tezamen. De stralingsniveaus buiten de locatie worden in kaart gebracht met behulp van een plattegrond van de locatie;
   - de resultaten van de onder VIII.d en e. genoemde metingen;
   - de controlewerkzaamheden die door of namens de algemeen coördinerend deskundige zijn uitgevoerd en de resultaten daarvan.

   Afhankelijk van de hoogte van de effectieve dosis wordt ook nader inzicht geboden in de mogelijkheden die redelijkerwijs bestaan om de dosis verdergaand te reduceren (ALARA). In het jaarverslag zal dit cijfermateriaal worden geëvalueerd in vergelijking met de gegevens van de twee jaar daarvoor.
   Tevens wordt in dit jaarverslag inzicht gegeven in de beoordeling van rechtvaardiging van nieuwe handelingen binnen het kader van de vergunning en eventuele evaluatie van bestaande handelingen, alsmede van de maatregelen die zijn genomen om de effectieve dosis ten gevolge van deze handelingen zo laag als redelijkerwijs mogelijk te houden en de resultaten daarvan.
   Dit jaarverslag wordt tevens voor 1 juli van ieder jaar toegezonden aan het Team Stralingsbescherming van Agentschap NL, Postbus 93144, 2509 AC Den Haag.

X. Stralingsincident

a. bij een stralingsincident worden onverwijld zodanige maatregelen getroffen, dat (verdergaande) besmetting en/of blootstelling van personen wordt tegengegaan;

b. bij een stralingsincident worden terstond de betrokken inspecties gewaarschuwd:
   - de Inspectie SZW en
   - de Inspectie Leefomgeving en Transport.

   Dit kan rechtstreeks en voor de Inspectie Leefomgeving en Transport via het alarm-incidentennummer: 070-3832425 van het ministerie van Infrastructuur en Milieu, dat 24 uur per dag bereikbaar is.

XI. Beëindiging

a. indien definitief geen handelingen en werkzaamheden meer met de bronnen zullen worden verricht, wordt hiervan binnen 4 weken mededeling gedaan aan de minister van Economische Zaken. In dat geval ontdoet de vergunninghouder zich zo spoedig mogelijk, doch in ieder geval uiterlijk binnen twee jaar van de bronnen. Dit ontdoen geschiedt alleen overeenkomstig het gestelde in artikel 37, vijfde, zevende en achtste lid, van het Besluit stralingsbescherming.

Na afvoer van de bronnen zal de vergunning worden ingetrokken. Tot dat tijdstip is een afschrift van de vergunning in de betrokken locatie aanwezig.

Van het verlenen van deze vergunning wordt mededeling gedaan door plaatsing in de Staatscourant.

Den Haag, 21 juni 2013
de minister van Economische Zaken,
namens deze:



drs. M.A. Verzandvoort
Unitmanager Stralingsbescherming en Samenleving

NL Milieu en Leefomgeving

Prinses Beatrixlaan 2
2595 AL Den Haag
Postbus 93144
2509 AC Den Haag
www.agentschapnl.nl

Contactpersoon
Team Stralingsbescherming

T 088 602 58 12
F 088 602 90 23
E stralingsbescherming@agentschapnl.nl

Onze referentie
2013/0678-05

Bijlage(n)
Vergunning

> Retouradres Postbus 93144, 2509 AC Den Haag

AANTEKENEN

Tata Steel IJmuiden
Committee Radiological Aspects IJmuiden
t.a.v. de heer M.J. Lips
Postbus 10000
19070 CA IJMUIDEN

Datum 21 juni 2013
Betreft Uw aanvraag d.d. 11 juni 2013

Geachte heer Lips,

Naar aanleiding van uw verzoek van 11 juni 2013 om wijziging van een vergunning ingevolge het Besluit stralingsbescherming, doe ik u hierbij mijn beschikking onder datum en nummer als deze toekomen.

Ik vestig er de aandacht op dat de interne situatie waarop deze vergunning betrekking heeft, slechts mag worden gewijzigd nadat de vergunning aan de nieuwe situatie is aangepast. In geval van wijziging van de naam en/of het adres van de vergunninghouder c.q. de locatie dient daarvan mededeling aan mij te worden gedaan.

Ik wijs u erop dat het raadzaam is de plaatselijke brandweer op de hoogte te brengen van de aanwezigheid van radioactief materiaal in uw locatie aan Wenckebachstraat 1 te Velsen-Noord (gemeente Velsen).
Bij eventuele brandbestrijding kan de brandweer bij het treffen van beschermingsmaatregelen bij voorbaat rekening houden met de radioactiviteitsgevaren.

Wellicht ten overvloede wijs ik u erop dat uiteraard moet worden voldaan aan de bepalingen van het Besluit stralingsbescherming.

Ten slotte maak ik u erop attent dat ingevolge artikel 50 van de Kernenergiewet, de bepalingen van hoofdstuk 20 van de Wet milieubeheer op de onderhavige beschikking van toepassing zijn.
Dit houdt onder meer in dat de beschikking pas van kracht wordt met ingang van 6 weken na de dag van verzending van de beschikking.

Overeenkomstig de Algemene wet bestuursrecht kan tegen dit besluit bezwaar worden gemaakt.
Daartoe moet binnen zes weken na de datum van de verzending van dit besluit een bezwaarschrift worden ingediend bij Agentschap NL, afdeling Juridische Zaken, Postbus 93144, 2509 AC Den Haag.

In het bezwaarschrift moet worden aangegeven waarom het besluit niet juist gevonden wordt. Verzocht wordt bij het bezwaarschrift een kopie van deze brief en eventuele andere op de zaak betrekking hebbende stukken te voegen.

de minister van Economische Zaken,
namens deze:



drs. M.A. Verzandvoort
Unitmanager Stralingsbescherming en Samenleving

Verslag concept

Commissie Natuur, Landbouw, Water & Milieu

Datum commissievergadering	:	25 februari 2019
Commissievoorzitter	:	H.J. de Graaf
Commissiegriffier	:	E. Krijgsman
Telefoonnummer/e-mail	:	023-514 3288 / krijgsmane@noord-holland.nl

Aanwezig:

Commissievoorzitter	H.J. de Graaf	
Commissiegriffier	E. Krijgsman	
Leden van de Commissie	50PLUS	mw. O.A.C. de Meij
	CDA	P.J. de Kam, mw. W. Koning-Hoeve,
	CU/SGP	mw. M. Terlouw, M.C.A. Klein
	D66	F. De Groot, J.H. Rook, H.W. Struben, mw. C. Weemhoff
	GroenLinks	F.J. Kramer, mw. Z. Pels
	ONH	B.I.M. Bouberg Wilson (duo)
	PvdA	mw. A.A.J. Jellema, N. Papineau Salm, L.J.J. Voskuil
	PvdD	A.E. van Liere, mw. L.D. Vermaas, F.A.S. Zoon
	PVV	D.J. van der Sluijs
	SP	mw. Alberts, mw. J.M.E. de Groot
	VVD	mw. E.A.S. Rommel, N.J.L. Tromp
CdK en Gedeputeerden	J. Bond, J. van der Hoek, C.J.M. Loggen, A. Tekin,	
Notulist	Moneypenny / mw. I.N.M. de Senerpont Domis	

Afwezig met kennisgeving:

Agenda

0.a Technische briefing energiebesparing bedrijven door de OD's
0.b Technische briefing Kaderrichtlijn Water (KRW)

1. Opening en mededelingen
2a. Vaststellen agenda, het verslag van de vorige vergadering, Strategische agenda NLWM, moties- en toezeggingenlijsten en C-agenda
3. Inspreekhalfuur
3a. Biomassacentrale Diemen
4. A- agenda Milieu
4a. Milieu: Voordracht wijziging zienswijze RUD Noord- Holland Noord Kadernota 2020
5. B- agenda Natuur
5a. Natuur: Uitvoeringsregeling Natuurcompensatie Noord- Holland n.a.v. wijziging artikel 19 PRV
5b. Natuur: Discussienota PvdA over sinusmaaien
5c. Natuur/ Recreatie: Onderzoek governance Recreatieschappen
6. Algemeen
6a. Klimaat: Brief van GS aan PS inzake Ontwerp Klimaatakkoord
6a.1 Klimaat/ ressen: Brief MER commissie aan PS inzake regionale energietransitie en milieueffectrapportage
7. Rondvraag gedeputeerde Tekin en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden in Europa
8. B- agenda Landbouw & Faunabeheer
8a. Voorstel afdoen motie 30-2017 'Tegemoetkoming preventie wildschade'
9. Rondvraag gedeputeerde Bond en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden in Europa
10. A- agenda Water
10a. Visserij: initiatiefvoorstel PvdD 'Welzijn van vissen'

10b. Voordracht Wadloopverordening
11. Rondvraag gedeputeerde Loggen en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden in Europa
12. Sluiting

1. Opening, mededelingen en terugblik werkbezoeken

Mededelingen van de **voorzitter**:

- Er zijn geen meldingen van afwezigheid.
- De heren Zoon (PvdD) en De Groot (D66) wonen agendapunten 3a. en 5c. bij.
- De heer Klein (CU/ SGP) en de heer Tekin (ged.) worden gefeliciteerd met hun nominaties voor groenste politicus van het jaar 2018.
- De heer Bond (ged.) wordt gefeliciteerd met het ontvangen van de Gouden Greenport speld.
- Omdat dit de laatste vergadering is van de commissie in deze periode, kunnen de leden bij de Rondvraag een korte reflectie geven op het functioneren van deze commissie.
- Op 7 maart 2019 vindt het afscheid plaats van deze commissie. De voorzitter dankt de heer Van der Sluijs voor zijn voorstel voor de invulling van de avond.

De spreektijden zijn vastgesteld voor 3,5 vergaderuur.

2a. Vaststellen agenda, het verslag van de vorige vergadering, Strategische agenda NLWM, moties- en toezeggingenlijsten en C-agenda

De heer **Van der Sluijs** (PVV) vraagt het punt 'Biomassacentrale Diemen' aan de agenda toe te voegen, zodat de insprekers van agendapunt 3 aanwezig kunnen zijn bij de bespreking van dit onderwerp. De **voorzitter** stelt voor het punt 'Biomassacentrale Diemen' te bespreken onder agendapunt 3a. De commissie gaat akkoord met dit voorstel.

De agenda wordt met toevoeging van het punt 3a. Biomassacentrale Diemen vastgesteld.
Het verslag van 24 januari 2019 wordt ongewijzigd vastgesteld.
De Strategische Statenagenda wordt ongewijzigd vastgesteld.
De moties- en toezeggingenlijsten worden ongewijzigd vastgesteld.
De C-agenda wordt ongewijzigd vastgesteld.

3. Inspreekhalfuur

Er zijn drie aanmeldingen voor het inspreekhalfuur.

INSPRAAK 1

Mevrouw **Hillebrand** spreekt in namens ruim 4600 personen, het Longfonds, het Luchtfonds, IJburg, Amsterdam Zuid- Oost en de gemeenten Weesp en Diemen. De gemeente Diemen geeft aan tegen de komst van de biomassacentrale te zijn, maar geen middelen te hebben deze tegen te houden. De inspreker maakt zich zorgen over de gezondheid van de omwonenden, het milieu; vanwege de hoge uitstoot van CO2, de herkomst van het te verbranden hout en de gevolgen voor de veenweidegronden waarover de aan- en afvoer zal plaatsvinden. De inspreker vraagt om een onafhankelijke toetsing omdat de stukken waarop de NUON zich baseert niet lijken te kloppen. De inspreker roept PS en GS op om aan de Tweede Kamer de zorgen kenbaar te maken ten aanzien van de oprichting van biomassacentrales, zodat het landelijk beleid aangepast kan worden.

VRAGENRONDE

De heer **Zoon** (D66) vraagt of de inspreker weet of er fouten zijn gemaakt voorafgaand aan de conclusie dat de komst van de biomassacentrale binnen de bestaande regelgeving past. Mevrouw **Hillebrand** heeft fouten aangetroffen in de correspondentie.

De heer **De Kam** (CDA) vraagt welke gezondheidrisico's de centrale met zich meebrengt. Mevrouw **Hillebrand** geeft aan dat de centrale fijnstof, ultrafijnstof en andere schadelijke stoffen in grote hoeveelheden zal uitstoten.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) vraagt hoe mevrouw Hillebrand een onafhankelijke toetsing voor zich ziet. Mevrouw **Hillebrand** geeft aan dat de gemeente Utrecht het bureau Berenschot hiervoor heeft ingehuurd.

De heer **Voskuil** (PvdA) vraagt op welke manier de inspreker is betrokken bij het proces. Mevrouw **Hillebrand** werd gealarmeerd door een appje in de buurtappgroep. Zij werkt op dit moment dagelijks aan dit onderwerp.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt waartoe het onderzoek van de gemeente Utrecht heeft geleid. Mevrouw **Hillebrand** meldt dat het onderzoek de komst van de biomassacentrale niet heeft voorkomen, maar wel heeft bewezen dat de zorgen terecht waren. Een noodkreet hierover, wil zij aan de Tweede Kamer voorleggen. De inspreker weet niet of het onderzoek tot een andere wijze van produceren heeft geleid.

De heer **Klein** (CU/ SGP) vraagt wat de toegevoegde waarde van een onderzoek kan zijn. Mevrouw **Hillebrand** zou een expert de door NUON als waarheden vermelde zaken willen laten onderzoeken.

INSPRAAK 2
De heer **Van der Steen** spreekt in namens de Stadsraad Gooise Meren. De Stadsraad vraagt PS de toezichthoudende rol kritisch uit te voeren omdat de Stadsraad sterke twijfels heeft over het invoeren van een biomassacentrale als de juiste weg voor het invullen van de energietransitie. De Stadsraad raadt aan een MER toetsing uit te voeren vanwege de 50 verkeersbewegingen per vrachtauto per dag die zullen plaatsvinden door het gevoelige veenweidegebied, voor de aanvoer van stookhout.

VRAGENRONDE
De heer **De Groot** (D66) vraagt welke onderzoeken er bestaan over de gevolgen van verbranding van hout in de biomassacentrale voor de luchtkwaliteit. De heer **Van der Steen** gaat er vanuit dat NUON de verbranding zorgvuldig zal behandelen. De heer **De Groot** (D66) denkt dat het verbranden van hout vervuilender is dan het verbranden van kolen.

INSPRAAK 3
De heer **Haffmans** legt uit dat de biomassacentrale een warmtecentrale wordt, en geen warmtekracht centrale. Hierbij wordt geen gebruik gemaakt van restwarmte. Deze centrale zal minder duurzaam zijn dan de huidige centrale.

VRAGENRONDE
De heer **Klein** (CU/ SGP) vraagt of het inrichten van een warmtekracht centrale een optie zou zijn. De heer **Haffmans** laat weten dat de keuze voor een warmte centrale commercieel is gemotiveerd. De subsidie is zo ingericht dat het in functie brengen van een warmte centrale aantrekkelijker is.

ONTVANGST PETITIE EN BRIEF AAN GS
De **voorzitter** neemt de petitie in ontvangst. De heer **Tekin** (ged.) neemt de brief aan GS in ontvangst.

3.a Biomassacentrale Diemen
EERSTE TERMIJN
De heer **Struben** (D66) heeft rondvragen gesteld over dit onderwerp. In aanvulling daarop vraagt de spreker of de Provincie kan verplichten om de biomassa per schip te laten aanvoeren en wie controleert wat de herkomst is van het hout dat wordt gebruikt.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) heeft met verbazing kennis genomen van het feit dat in het Initiatiefvoorstel Klimaatwet is opgenomen dat elektriciteit opgewekt door biomassa CO2 neutraal zou zijn. De spreker vraagt aan GS of er een MER toetsing kan plaatsvinden.

De heer **Voskuil** (PvdA) sluit zich aan bij de gestelde vragen. Welke speelruimte heeft de provincie nog ten aanzien van de vergunningsverlening?

De heer **Zoon** (D66) vraagt of de provincie de ruimte die de huidige milieuverordening geeft, beperkt zou kunnen worden om bij te dragen aan de kern van de energietransitie, namelijk het vooropstellen van het klimaat.

De heer **Klein** (CU/ SGP) sluit zich aan bij de gestelde vragen.

Mevrouw **Albers** (SP) vraagt welke speelruimte de provincie heeft. De SP meent dat als het aannemelijk is dat later zal blijken dat de biomassacentrale niet aansluit bij de uitgangspunten van het Klimaatakkoord, er nu niet voorgesorteerd dient te worden op de bouw ervan.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) geeft aan dat de SP het Initiatiefvoorstel Klimaatwet mede heeft ondertekend.

Mevrouw **Albers** (SP) meldt dat de SP niet de Klimaatwet heeft ondertekend. De SP heeft wel de Klimaatwet ondertekend omdat deze nodig is om tot uitvoering te kunnen komen.

De heer **De Kam** (CDA) meent dat het in functie stellen van een biomassacentrale niet de goede weg is, en wil deze weg daarom niet op gaan.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) uit de zorgen van GroenLinks over de herkomst van de materialen en de leefbaarheid van de omgeving. GroenLinks sluit zich aan bij de vraag hoeveel speelruimte de provincie nog heeft. PS dienen de verantwoordelijkheid te nemen voor het voeren van de politieke discussie hierover.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt of mevrouw Pels zich bewust is van de schadeclaim die het gevolg kan zijn van het niet toekennen van de vergunning.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) kent deze gevolgtrekking. Zij herhaalt haar oproep tot een politiek debat.

De heer **Tekin** (ged.) legt uit dat de OD's op basis van Rijkscriteria toetsen. Op basis van deze criteria is er geen reden voor afwijzing. De speelruimte ligt in de afspraken die zullen worden gemaakt in het aanvullende convenant. De heer **Tekin** (ged.) beantwoordt de rondvragen van de heer Struben (D66).

TWEEDE TERMIJN
Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt of tijdelijkheid afdwingbaar is. De heer **Tekin** (ged.) legt uit dat dit punt deel zal uitmaken van de convenantbesprekingen. Op dit moment is de provincie gebonden aan de ruime SDE+ regeling.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) vraagt welke juridische instrumenten de provincie ter beschikking heeft. De heer Tekin (ged.) zal hierop terugkomen.

De heer **Struben** (D66) meldt dat lange tijd geleden de brandstof per schip werd aangevoerd en vraagt GS nogmaals deze mogelijk te onderzoeken. De heer Tekin (ged.) zegt toe terug te komen op deze vraag.

De heer **Tekin** (ged.) zegt toe terug te komen op de criteria waarom de MER toets is afgewezen door de OD's. De heer **Tekin** (ged.) zegt toe terug te komen op de vraag van de heer Zoon (PvdD) aangaande de ruime milieuverordening.

De **voorzitter** dankt de insprekers voor hun bijdragen en sluit het agendapunt af.

4. A- agenda Milieu

4a. Milieu: Voordracht wijziging zienswijze RUD Noord- Holland Noord Kadernota 2020

EERSTE TERMIJN
De partijen 50PLUS, ONH, GroenLinks, SP, PVV, PvdA en VVD geven aan dat *Voordracht wijziging zienswijze RUD Noord-Holland Noord Kadernota 2020* als hamerstuk naar PS kan worden doorgeleid.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) vraagt waarom GS er geen behoefte aan hebben de RUD als versneller en verbinder te laten optreden in het kader van duurzaamheid in de regio.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) sluit zich aan bij de vraag van de PvdD.

De heer **De Kam** (CDA) sluit zich aan bij de vraag van de PvdD. Kunnen GS het voorstel zodanig aanpassen dat de ambitie wordt aangemoedigd, met de kanttekening dat hier niet op voorhand middelen voor kunnen worden vrijgemaakt. Het CDA wil de vinger aan de pols houden bij de

uitvoering van het ICT Masterplan en de kennis en ervaring komende uit dit plan delen met andere OD's. Kunnen GS aangeven hoe in de huidige arbeidsmarkt wordt gezorgd voor kundig personeel binnen de OD's?

De heer **Struben** (D66) vraagt hoe de OD's te werk zullen gaan op het moment dat de huidige wetgeving conflicteert met de toekomstige Omgevingswet. D66 sluit zich aan bij de vraag van de PvdD.

De heer **Tekin** (ged.) legt uit dat de onderliggende discussie aangaande de rol van versneller en verbinder de discussie behelst over de rol van de OD's in de toekomst, namelijk die van uitvoerende dienst of beleidsdienst. De heer **Tekin** (ged.) is van mening dat de OD's uitvoerende diensten dienen te blijven. GS willen eerst in gesprek met de gemeenten, zijnde voor 65% eigenaar van de RUD. Binnen vier OD's worden pilots gehouden in werken met de toekomstige Omgevingswet. Conflicterende zaken zullen worden benoemd. Er is kennis opgehaald binnen andere OD's bij het opstellen van het ICT Masterplan. De heer **Tekin** (ged.) zegt toe de commissie eens per jaar te informeren over de voortgang van het ICT Masterplan. De gedeputeerde meldt dat de provincie tien jongeren kennis heeft laten maken met de OD's om te zorgen voor nieuwe aanwas van personeel binnen de OD's.

TWEEDE TERMIJN
Mevrouw **Vermaas** (PvdD) vraagt GS de zienswijze minder stellig te formuleren ten aanzien van het voorstel van de RUD tot het nemen van de rol van versneller en verbinder, om deze ambitie wel aan te moedigen. De heer **Tekin** (ged.) zegt toe dit punt mee te nemen richting de OD / RUD NHN, maar de tekst in de voordracht niet te wijzigen.

CONCLUDEREND
De **voorzitter** concludeert dat de de *Voordracht wijziging zienswijze RUD Noord-Holland Noord Kadernota 2020* met het verslag doorgeleid als bespreekstuk naar PS van 4 maart.

5. B- agenda Natuur
5a. Natuur: Uitvoeringsregeling Natuurcompensatie Noord- Holland n.a.v. wijziging artikel 19 PRV
EERSTE TERMIJN
De heer **Van Liere** (PvdD) is tevreden over de inperking van de mogelijkheden tot financiële compensatie. De PvdD wil echter de planologische compensatie omzetten in een realisatieverplichting.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) meent dat het voorstel in lijn is met hetgeen eerder is besproken in de commissie. De ONH wacht met het innemen van een standpunt tot na de beantwoording van GS van de vraag van de PvdD.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) heeft geen opmerkingen ten aanzien van dit onderwerp.

De heer **Kramer** (GroenLinks) brengt zes punten naar voren. 1. GroenLinks meent dat een wijziging van de structuur aan de orde is bij de behandeling van de Omgevingsverordening. 2. GroenLinks sluit zich aan bij de PvdD ten aanzien van de mogelijkheden voor financiële compensatie. 3. Het uitstellen van de fysieke compensatie vindt GroenLinks onwenselijk. 4. GroenLinks wil volstrekte helderheid ten aanzien van de tekst van de toelichting, bijvoorbeeld ten aanzien van de definiëring van schade. 5. GroenLinks is geen voorstander van compenseren binnen het NNN areaal. 6.GroenLinks wil het de grens van 0,5 hectare ook toepassen op weidevogelgebieden. GroenLinks meent dat dit onderwerp dient te worden doorgeschoven naar de volgende regeerperiode omdat er meer tijd voor nodig is.

Mevrouw **De Groot** (SP) wil de grens van 5 hectare voor weidevogelgebieden ook terugbrengen naar 0,5 hectare.

Mevrouw **Weemhoff** (D66) wil een aantal zaken bevestigd zien door GS, en zal enkele politieke uitspraken doen. D66 heeft eerder uitgesproken niet te werken met financiële compensatie. Echter, D66 vindt de teruggang van 3 naar 0,5 hectare te billijken in uiterste gevallen. Deze compensatie dient daadwerkelijk te worden gerealiseerd. De spreker meent dat indien er sprake is van een compensatie buiten de NNN, dit conform het rekenkamerrapport vormgegeven dient te worden.

Kunnen GS dit bevestigen? D66 wil het beschermingsregime voor weidevogelgebieden heroverwegen, waarbij de compensatieregeling voor deze gebieden gelijkwaardig dient te worden aan die van natuurgebieden. Kunnen GS inzicht geven of bepaalde typen natuur door hetzelfde type dient te worden gecompenseerd of kan er compensatie plaatsvinden door een ander type natuur?

Mevrouw **Jellema** (PvdA) is tevreden over het terugbrengen van het aantal hectaren waarvoor financiële compensatie kan plaatsvinden en over het niet meer financieel kunnen compenseren van de verbindingen. De PvdA wil toewerken naar het afschaffen van financiële compensatie. De PvdA sluit zich aan bij de vraag van de PvdD.

Mevrouw **Koning- Hoeve** (CDA) uit haar verbazing over het gebruik van de uitkomsten van het BOT overleg in dit voorstel. Deze uitkomsten zijn geen door een commissie genomen besluiten. Het CDA deelt de wens om de financiële compensatie te beperken niet omdat het totale oppervlak van de NNN gebieden is vastgelegd. Er zou in de toekomst kunnen worden gesproken over het wel of niet opleggen van het weidevogelregime op bepaalde gebieden, daar er nu niet overal weidevogels huizen op gebieden met dit regime.

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt of het CDA op de hoogte ervan is dat weidevogelgebieden in de toekomst beschermd landschap worden.

Dit is mevrouw **Koning- Hoeve** (CDA) niet bekend.

Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) heeft begrip voor het in beperkte mate laten bestaan van de mogelijkheden voor financiële compensatie. Hoe lang duurt het planologisch toevoegen van nieuw natuurgebied? Deze termijn is een punt van zorg van de CU/ SGP.

De heer **Tekin** (ged.) meldt dat het voorstel is gebaseerd op eerdere overleggen, en daarmee niet alleen op de uitkomsten van het BOT overleg. GS zullen de tijd nemen om de mogelijkheden te onderzoeken hoe de financiële compensatie kan worden omgezet in planologische compensatie. De heer **Tekin** (ged.) zegt toe het onderwerp daarom later weer op de agenda van de commissie te zullen plaatsen. De discussie over de weidevogelgebieden dient te worden gevoerd bij de bespreking van de Omgevingsverordening.

De heer **Kramer** (GroenLinks) kan zich niet vinden in de uitspraak van GS dat de discussie over de weidevogelgebieden niet nu gevoerd dient te worden, maar ten tijde van de bespreking van de Omgevingverordening.

De heer **Tekin** (ged.) vraagt de commissie geduld, omdat hij meent dat deze onderwerpen niet los van elkaar staan. Er is nog niet bekend wat planologische beschermd gaat worden, waardoor de consequenties nog niet bekend zijn.

De heer **Tekin** (ged.) verwijst ten aanzien van de definiëring van schade naar de afspraken in de WKW's.

De heer **Kramer** (GroenLinks) denkt dat er een discrepantie bestaat tussen de verplichting tot compensatie vanuit het schadebeginsel van de WKW en die vanuit de compensatieregeling voor natuur die niet als waardevol is gekenmerkt. De spreker trekt de conclusie dat er sprake is van schade als er sprake is van een afname van het NNN gebied.

De heer **Tekin** (ged.) meldt dat de discussie over dit onderwerp eerder binnen PS is gevoerd.

De heer **Tekin** (ged.) vervolgt met het melden dat GS niet de intentie hebben het groen niet te realiseren. De gedeputeerde neemt het besprokene mee naar het college.

TWEEDE TERMIJN

De heer **Van Liere** (PvdD) herhaalt zijn standpunt ten aanzien van het op korte termijn realiseren van de te compenseren natuur.

De heer **Tekin** (ged.) stelt voor het voorstel in te trekken en weer in te dienen op het moment dat er meer bekend is over de compensatiemogelijkheden.

De heer **Van Liere** (PvdD) oppert de mogelijkheid de regeling aan te scherpen met een realisatieverplichting.

Mevrouw **De Groot** (SP) sluit zich aan bij de PvdD.

Mevrouw **Koning- Hoeve** (CDA) vraagt waarom de andere partijen de mogelijkheid voor flexibiliteit die dit voorstel biedt, willen opheffen.

Mevrouw **Rommel** (VVD) brengt naar voren dat natuur in Nederland niet natuurlijk is en de VVD tevreden is over het feit dat de door middel van de NNN is vastlegt. De VVD wil in de toekomst wel spreken over de weidevogelgebieden, omdat niet in alle huidig toegewezen gebieden daadwerkelijk weidevogels leven.

Mevrouw **Weemhoff** (D66) vindt het verwarrend dat er wordt gesproken over ontwikkelingen in de NNN, terwijl deze zijn begrensd en er een realisatietermijn aan is gekoppeld. De spreker herhaalt haar vraag of de NNN zullen veranderen indien de compensatie buiten de huidige NNN gebieden plaats zal gaan vinden.

De heer **Tekin** (ged.) meldt dat compensatie binnen en buiten de NNN gebieden kan plaatsvinden. GS beschouwen fysieke compensatie identiek aan een realisatieovereenkomst.

De heer **Van Liere** (PvdD) brengt naar voren dat de planologische realisatie pas in 2027 gereed hoeft te zijn. Waarom kan niet een eerdere datum verplicht worden gesteld?

De heer **Tekin** (ged.) laat weten dat de praktijk uitwijst dat er allerlei redenen ten grondslag kunnen liggen aan de lengte van deze periode en daarom is gekozen voor deze termijn.

De **voorzitter** stelt vast dat het voorstel voldoende is besproken en sluit het agendapunt.

5b. Natuur: Discussienota PvdA over sinusmaaien

Mevrouw **Jellema** (PvdA) licht het voorstel over sinusmaaien toe. De methode kan bijdragen aan een grotere biodiversiteit. De PvdA vraagt de commissie mee te denken over de vier punten. 1. Wil de commissie kennis nemen van sinusmaaien? 2. Welke mening hebben de partijen hierover? 3. Zien de partijen een kans voor grotere biodiversiteit door sinusmaaien? 4. Welke toekomst willen de partijen geven aan deze notitie?

EERSTE TERMIJN

Mevrouw **Koning- Hoeve** (CDA) vraagt wat de nadelen van sinusmaaien zijn. Ontstaan er onveilige situaties in het verkeer door verminderd zicht?

Mevrouw **Weemhoff** (D66) staat open voor een discussie over de methodieken ter bevordering van de biodiversiteit en de waterkwaliteit. D66 wil hier verder over spreken indien uit de pilots sinusmaaien naar voren komt dat er sprake is van een verhoogde biodiversiteit.

Mevrouw **De Groot** (SP) is niet tegen sinusmaaien. De spreker is op de hoogte van twee pilots binnen de provincie. De spreker wil hiervan de resultaten bezien. De spreker vraagt aandacht voor bermbeheer door een schaapskudde.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) wil de resultaten van de pilots afwachten en heeft behoefte aan meer informatie.

De heer **Kramer** (GroenLinks) meldt dat GroenLinks achter de notitie staat. GroenLinks zou het aantal pilots willen uitbreiden.

De heer **Van Liere** (PvdD) zou het liefst het maaien volledig stoppen, en kan zich vinden in het uitbreiden van het aantal pilots.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) zou het aantal pilots willen uitbreiden om de meerwaarde van sinusmaaien te bewijzen om de relatie te kunnen leggen met de meerkosten die aan sinusmaaien zijn verbonden.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) is voorstander van sinusmaaien indien er sprake is van een meerwaarde.

Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) staat positief tegenover het voorstel. Het uitbreiden van het aantal pilots lijkt de spreker nuttig. Wat is einddatum van de lopende pilots?

De heer **Tekin** (ged.) meldt dat de eerste bevindingen van sinusmaaien een meerwaarde laten zien ten opzichte van de huidige maaimethode. De heer **Tekin** (ged.) zegt toe de eerste resultaten te delen zodra deze bekend zijn. Vervolgens kunnen GS tezamen met de betrokken partijen onderzoeken hoe de inzet van deze methode kan worden uitgebreid.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) meldt dat de langere bloeiperiode als een nadeel kan worden gezien door hooikoortpatiënten. De spreker dankt GroenLinks en de PvdD voor de steun. De andere partijen gaan akkoord met het voorstel indien blijkt dat sinusmaaien een meerwaarde heeft. De spreker weet niet hoe de sinusmaaien en de inzet van een schaapskudde zich verhouden. Een schaapskudde kan niet worden ingezet langs bepaalde wegen in verband met verkeersveiligheid.

TWEEDE TERMIJN
Mevrouw **Koning- Hoeve** (CDA) vraagt of er geconcludeerd kan worden dat het voorstel terug komt op de agenda van de commissie nadat de uitslagen van pilots bekend zijn.

Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) geeft aan dat de CU/ SGP het voorstel steunt.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vraagt GS de volgende stappen die zij ondernemen voor te leggen aan de commissie. De heer **Tekin** (ged.) zegt toe dat te zullen doen, en tevens antwoord te geven op de vraag over verkeersveiligheid in relatie tot sinusmaaien.

5c. Natuur/ Recreatie: Onderzoek governance Recreatieschappen
De **voorzitter** heet de leden van de commissie EEB welkom. De voorzitter meldt dat de brief van GS en het bijbehorende rapport worden besproken. De commissie dient te bepalen of motie 76-2016 als afgedaan kan worden beschouwd. De commissie adviseert het presidium daarover.

EERSTE TERMIJN
Mevrouw **Koning- Hoeve** (CDA) is tevreden over het streven de knelpunten tot oplossing te brengen. Hoe kijken GS in dit kader aan tegen de uittreding van het Recreatieschap Geestmerambacht?

De heer **Papineau Salm** (PvdA) is tevreden dat dit rapport duidelijkheid schept over de knelpunten. Omdat de provincie verschillende rollen heeft ten aanzien van de recreatieschappen, dragen de gedeputeerden verschillende petten. Hoe wordt dit vorm gegeven? De maatregelen lijken mager, gezien de grootte van de knelpunten. Het PvdA kan zich vinden in de suggestie één recreatieschap met verschillende gebiedscommissies op te richten.

De heer **De Groot** (D66) benoemt de drie waarden van de gebieden die onder de recreatieschappen vallen, zijnde recreatiegebied, natuurgebied en deel van de NNN. Deze zaken dienen zo goed mogelijk geborgd te worden in de toekomstige Omgevingswet. De vraag is hoe de gebieden kunnen worden geëxploiteerd en beheerd op een wijze die recht doet aan deze waarden. D66 vraagt aan GS de toezegging hier de komende maanden in gesprek over te gaan met PS. D66 acht de compensatieregeling van belang. D66 wil dat PS in gesprek gaan met Staatsbosbeheer over de pachtperiodes. D66 vindt het belangrijk dat bestuur, subsidiëring en beheer worden ontstrengeld. D66 meent dat de relatie van de provincie met de recreatieschappen gelijk dient te worden aan die met andere terreinbeherende organisaties, waarbij binnen de bekende complexiteit wordt gekozen voor de partij die het beste product levert voor het overeengekomen bedrag. D66 overweegt een motie in te dienen over de uitwerking van de verdienmodellen.

Mevrouw **Rommel** (VVD) meldt dat de VVD zich kan vinden in het goede rapport. De VVD acht het van belang dat er daadwerkelijk vervolgstappen worden ondernomen.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) dankt GS voor het rapport. De knelpunten waren al eerder bekend en 50PLUS vraagt zich af of het rapport zal leiden tot de benodigde veranderingen.

De heer **Klein** (CU/ SGP) acht het van belang dat het rapport verder uitgewerkt en ingevuld wordt. De spreker viel op dat de recreatieschappen in scherpe bewoordingen hun afkeur hebben uitgesproken over de drie voorgelegde modellen. Wat zijn de ideeën van GS hierover? CU/ SGP is geen voorstander van het model waarbij ondernemerschap kostendragend is.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) meent dat de motie 76-2018 is uitgevoerd en als afgedaan kan worden beschouwd. Ten aanzien van de governance sluit ONH zich aan bij de opmerkingen van de PvdA. De spreker vraagt of GS nog mogelijkheden zien tot samenwerking en overleg met het RNH na de scherpe reactie van het recreatieschap.

De heer **Van Liere** (PvdD) meldt dat de motie en de uitwerking niet afkomstig zijn van de PvdD.

De heer **Kramer** (GroenLinks) sluit zich aan bij het betoog van CU/ SGP. GroenLinks meent dat de nieuwe Staten zich bij de bespreking niet tot de drie genoemde modellen hoeven te beperken. Gezien de toonzetting van de reactie van de RNH zal hierover overleg dienen plaats te vinden met de RNH. De ambitie en visie op gebieden dient verder te worden uitgewerkt, en zal leidend zijn voor de invulling van de governance.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) heeft geen opmerkingen over dit onderwerp.

Mevrouw **De Groot** (SP) heeft de indruk dat de WKW's in het leven zijn geroepen om tot het verdienen van geld te komen, in plaats van dat zij dienend zijn aan het behoud van de natuur.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) vraagt de SP waaruit deze zienswijze blijkt.

Mevrouw **De Groot** (SP) herhaalt dat zij deze indruk heeft.

Omdat recreatie en het beheer van de recreatiegebieden een provinciale taak is, adviseert de mevrouw **De Groot** (SP) GS om de recreatieschappen in eigen beheer te nemen.

De heer **Tekin** (ged.) meldt dat GS zich in de overleggen niet zullen beperken tot de drie modellen. GS zijn van zins de bestaande 'spaghetti' tot een oplossing te brengen zodat deze kerntaak van de provincie kan worden gewaarborgd. Ten aanzien van Geestmerambacht melden GS dat deze uittreding is gebaseerd op het feit dat de gemeente hier in staat is zelf de taken uit te voeren omdat er minder druk ligt op dit gebied dan op gebieden binnen de MRA.

De heer **De Groot** (D66) vraagt hoe GS aankijken tegen de afbakening van deze kerntaak ten opzichte van de gemeenten.

De heer **Tekin** (ged.) laat weten dat met de gemeenten een verhouding is opgebouwd die op een gelijke financiële verdeling berust. De provincie is niet van zins zich terug te trekken uit deze verhouding.

De heer **Tekin** (ged.) vervolgt door de melden dat GS de tijd nemen om met betrokken partijen te spreken over welke richting wenselijk en haalbaar is. GS zien RNH als een partij in dit proces. De heer **Tekin** (ged.) zegt toe dat PS een advies voorgelegd zullen krijgen over de governance ten aanzien van de recreatieschappen, in de volgende bestuursperiode.

De heer **Tekin** (ged.) legt uit dat zijn rol die van opdrachtgever is, en de heer Bond (ged.) de rol van aandeelhouder heeft. De spreker meldt dat hij on speaking terms is met de recreatieschappen. Voorafgaand aan de installatie van het nieuwe college zal hij reeds stappen ondernemen. De gedeputeerde laat weten dat de interpretatie van mevrouw De Groot en de zorgen van CU/ SGP niet terecht zijn en dat de discussie rond de WKW juist heeft geleid tot meer balans. De spreker vraagt de heer De Groot (D66) nadere duiding te geven aan de eventuele motie van D66 en geeft in overweging dit over te laten aan de nieuwe PS.

De heer **De Groot** (D66) denkt dat er nader kan worden onderzocht wat er mogelijk is en wat de verdienmodellen daarbij zijn. De uitkomsten kunnen de nieuwe GS van dienst zijn, bijvoorbeeld bij de toekomstige aanbestedingen.

De heer **Tekin** (ged.) meldt dat GS zullen terugkomen op de uitkomsten van de gesprekken met Staatsbosbeheer. In reactie op een nader onderzoek naar mogelijkheden en verdienmodellen vindt de spreker het niet passend in de tijd om de verdienende partijen reeds te bevragen. Op dit moment wordt er gewerkt aan het opstellen van visies voor de recreatieschappen.

De heer **Bond** (ged.) meldt dat er sprake is van gescheiden petten. De brief is opgesteld door de directie en de raad van commissarissen. In de rol van aandeelhouder is de heer **Bond** (ged.) tevreden over het bedrijf. Als zijnde aandeelhouder controleert de spreker de financiële huishouding van het bedrijf en richt zich op de verantwoordelijkheid ten aanzien van het personeel.

CONCLUDEREND
De **voorzitter** concludeert dat de commissie motie 76-2016 als afgedaan beschouwd, met inachtneming van de toezegging van de heer Tekin (ged.) dat in de volgende bestuursperiode dit onderwerp terug zal komen op de agenda. De commissie heeft kennis genomen van de door de gedeputeerde aangekondigde vervolgstappen.

6. B- agenda Algemeen
6a. Klimaat: Brief van GS aan PS inzake Ontwerp Klimaatakkoord
6a.1 Klimaat/ ressen: Brief MER commissie aan PS inzake regionale energietransitie en milieueffectrapportage
De **voorzitter** vraagt of de commissie akkoord gaat met het gezamenlijk behandelen van agendapunten 6a. en 6a.1. De commissie gaat akkoord met dit voorstel.

EERSTE TERMIJN
Mevrouw **Rommel** (VVD) kan zich vinden in de zorgpunten zoals verwoord in de brief van GS. De VVD vraagt zich af of sectoren of delen van sectoren niet hebben geparticipeerd in de klimaatgesprekken, en vindt het een gemiste kans dat niet de gehele energiesector heeft geparticipeerd. De VVD wil de aarde schoon doorgeven, in samenhang met de opgebouwde welvaart en vrijheid. De VVD zal de plannen toetsen aan zes punten. 1. Is het reëel en uitvoerbaar? 2. Is het betaalbaar? 3. Welke impact heeft het op het landschap? 4. Tasten de maatregelen de Noord-Hollandse concurrentiepositie aan? 5. Beogen de maatregelen niet meer dan noodzakelijk volgens de nationale en Europese normen? 6. Kunnen de voorstellen rekenen op breed draagvlak?

De heer **Klein** (CU/ SGP) mist de voorwaarde of een plan voldoet aan de opgave voor de CO2 reductie.

Mevrouw **Rommel** (VVD) herhaalt dat plannen dienen te voldoen aan nationale en Europese normen en afspraken.

Omdat de VVD zich ervan bewust is dat na 2030 de maatregelen grote impact zullen krijgen op de samenleving wil de VVD meer op Europees niveau tot plannen en overeenstemming komen.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) vraagt hoe de VVD denkt over de huidige Europese plannen en regelgeving.

Mevrouw **Rommel** (VVD) legt uit dat er Europese fondsen beschikbaar zijn die ervoor kunnen zorgen dat in andere landen oplossingen kunnen worden gecreëerd die kunnen bijdragen aan de taakstellingen.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) vraagt of het niet beter is eerst in te zetten op maatregelen voor Nederland, omdat Nederland achteraan loopt qua uitvoering van de taakstelling.

Mevrouw **Rommel** (VVD) denkt dat er maatregelen zowel in Europees verband als in Nederland genomen dienen te worden.

De VVD wil een ladder opstellen waarin is opgenomen welke maatregelen welk effect hebben, afgezet tegen de kosten.

De heer **De Groot** (D66) meldt dat de bijdrage van D66 ten aanzien van dit onderwerp zal worden geuit tijdens de commissievergadering R&W.

De heer **Voskuil** (PvdA) meldt dat de PvdA vreest dat de onderhandelingen gaan leiden tot een compromis dat niet leidt tot het behalen van de doelen. De PvdA kan zich niet vinden in het systeem waarbij tweejaarlijks het restbot wordt opgehoogd. Dit nodigt uit tot minimale inzet. De PvdA wil de lat hoog leggen omdat 2030 verder weg lijkt dan dat het is, gezien de opgaven. De PvdA wil niet te

zwaar inzetten op biomassa als transitiebrandstof omdat in toekomst gebruik gemaakt zal moeten gaan worden van uitstootvrije brandstoffen.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt of de PvdA zich kan uitspreken over de haalbaarheid en betaalbaarheid van de energietransitie.

De heer **Voskuil** (PvdA) zal hierop ingaan tijdens de commissievergadering R&W.

De heer **De Kam** (CDA) vraagt wat de toekomst is van de regelingen voor gebouwgebonden energieopwekking op land, als blijkt dat de kleinere bijdragen hiervan niet worden meegenomen in de bijdrage van de provincie. Indien deze bijdragen niet meetellen dient dit nog onderwerp van discussie te worden.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) is tevreden over de kritische houding van GS. De kosten die het Klimaatakkoord voor burgers met zich mee zal brengen zijn nog niet bekend. De PVV wil daarom eerst de feiten kunnen overzien. De PVV vraagt GS de Minister te verzoeken de verslagen van de gesprekken van de Klimaattafels in openbaarheid te brengen. De PVV wil burgers niet verplichten tot het verbouwen van hun woningen. Hoeveel vierkante meter landbouwgrond gaat verloren als daar zonnepanelen op geplaatst zouden worden om te voldoen aan de klimaatopgave? De PVV meent dat gewerkt moet worden aan klimaatrealisme en klimaatadaptatie. Ook vraagt de PVV GS om nucleaire energie als optie in te brengen.

Mevrouw **Albers** (SP) vraagt waarom het ontwerp van het Klimaatakkoord wordt besproken, gezien het feit dat GS aangeeft voorafgaand aan het IPO overleg, maar pas in de komende bestuursperiode, dit onderwerp voor te leggen aan PS.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) kiest voor het opstellen van effectieve maatregelen, waarbij GroenLinks er alert op zal blijven dat deze niet bijdragen aan de kloof tussen arm en rijk.

De heer **Van Liere** (PvdD) verwijst naar zijn bijdrage in de komende commissievergadering R&W.

De heer **Klein** (CU/ SGP) heeft zich gestoord aan de wat zeurderige toon van de reactie van GS aan het IPO. Wat bedoelt GS met de opmerking dat de provincies bij meerderheid zouden moeten besluiten over zaken die dit onderwerp aangaan? Het lijkt CU/ SGP een pre dat er geen uitspraak is gedaan over de energiemix. CU/ SGP kan zich vinden in het inrichten van een stapsgewijs proces ten aanzien van de Ressen, maar wil dit proces wel beperken in tijd.

De heer **Voskuil** (PvdA) vraagt hoe CU/ SGP deze stapsgewijze opbouw voor zich ziet omdat dit kan leiden tot het achterblijven ten aanzien van het finale doel.

De heer **Klein** (CU/ SGP) wil dit achterblijven voorkomen door het maken van afspraken in, in de tijd, vastgestelde rondes.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) meent dat de uitvoerbaarheid van de Klimaatakkoorden nog onvoldoende geborgd lijkt. ONH deelt daarin de zorgen van GS. ONH sluit zich aan bij de opmerkingen van GS aangaande het invullen van de doelstelling door alleen zon- en windenergie, hetgeen grote ruimtelijke gevolgen zal hebben. ONH wil daarom niet op voorhand bepaalde (innovatieve) vormen van energieopwekking uitsluiten. ONH vindt het zinvol een MER op te stellen voor van de ressen, met name ten bate van de sociaal maatschappelijke thema's.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) wil de doorrekeningen van de Tweede Kamer afwachten. 50PLUS twijfelt aan de haalbaarheid en betaalbaarheid van de plannen. 50PLUS ziet energie en warmte als basisrecht voor alle huishoudens. 50PLUS sluit zich aan bij de vraag van de SP.

De heer **Tekin** (ged.) meldt dat GS zich zullen beraden over een eventuele MER toetsing. Vooralsnog wachten GS de berekeningen van het PBL af. De gedeputeerde legt uit dat GS dit onderwerp van zulk zwaarwegend belang achten, dat er dient te worden nagedacht over hoe er binnen het IPO zal worden omgegaan met een besluit waarin een minderheid van de provincies zich niet kan vinden.

De heer **Van der Hoek** (ged.) vraagt de voorzitter het verzoek van PVV aan de commissie voor te leggen. De gedeputeerde legt uit dat het ontwerp Klimaatakkoord de weerslag is van hetgeen aan de Klimaattafels is besproken. De huidige bespreking komt voort uit de wens van PS om op de hoogte

te worden gehouden van de ontwikkelingen rondom het Klimaatakkoord. Aan de nieuwe Staten zal het eerste, doorgerekende, ontwerp worden voorgelegd. Het dan gegeven commentaar van PS zal door GS worden meegenomen richting het IPO. De gedeputeerde meent dat de overige opmerkingen van de commissie geen directe reactie vragen omdat dit niet onderwerpen zijn ter behandeling in deze commissie.

De **voorzitter** stelt na een gewogen peiling vast dat er geen meerderheid binnen de commissie is gevonden voor het voorstel van de PVV GS te verzoeken de Minister te bewegen tot het openbaar maken van de verslagen van de gesprekken aan de Klimaattafels.

De **voorzitter** acht het verstandig in de toekomst na te denken of een onderwerp als dit binnen alle commissies behandeld dient te worden, of dat er sprake kan zijn van behandeling in één commissie met uitnodiging van de leden van de andere commissies.

7. Rondvraag gedeputeerde Tekin en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden in Europa

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt waarop GS het idee baseren dat Tata Steel en Harsco hun gedrag zullen wijzigen onder druk van de publieke opinie, zoals eerder kenbaar is gemaakt in een brief aan de heer Haijen Wat is de logica achter de hoogte van de opgelegde dwangsommen?

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) vraagt naar de stand van zaken ten aanzien van de dwangsommen aan Harsco/ Tata Steel. De spreker brengt naar voren dat de heer Tekin (ged.) eerder heeft verzocht de zaak rondom Harsco niet politiek te maken. Echter, de PvdA maakt de zaak nu wel politiek.

De heer **Tekin** (ged.) zegt toe de vragen van mevrouw De Groot (SP) schriftelijk te zullen beantwoorden. In reactie op de opmerking van GroenLinks over de PvdA geeft de heer Tekin (ged.) aan dat zijn werk als gedeputeerde losstaat van zijn rol binnen de PvdA. Het aantal keer dat de hogere dwangsom is afgegeven is vier.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) meldt dat de directeur van Tata Steel heeft aangegeven bereid te zijn dit onderwerp toe te lichten binnen deze commissie. De voorzitter neemt kennis van deze bereidwilligheid.

8. B- agenda Landbouw & Faunabeheer

8a. Voorstel afdoen motie 30-2017 'Tegemoetkoming preventie wildschade'

De **voorzitter** kent alle partijen een minuut extra spreektijd toe en geeft het voorstel in bespreking.

De heer **Van Liere** (PvdD) meldt dat deze motie en de uitvoering daarvan niet op naam staat van de PvdD.

Mevrouw **Weemhoff (**D66) wil de motie op de agenda behouden om de inhoudelijke effectuering te kunnen blijven volgen.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) wil de motie op de agenda laten staan omdat gewacht moet worden op de reactie van het IPO.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) heeft de indruk dat is voldaan aan het gestelde in de motie. Gegeven de toelichting vraagt ONH zich af hoe de het draagvlak onder grondgebruikers en andere belanghebbenden zich verhoudt tot de tussen hen bestaande verschillen van inzicht in wat adequate beheersmaatregelen zijn.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) heeft geen opmerkingen ten aanzien van dit onderwerp.

Mevrouw **Rommel (**VVD) en mevrouw **Pels** (GroenLinks) melden dat hun partijen de lijn van de PvdA volgen.

Mevrouw **Koning- Hoeve** (CDA) heeft de indruk dat in het bijgevoegde rapport een bezuinigingsdoelstelling is opgenomen. Dit was niet de inzet van de motie. De extra lasten dienen niet te worden doorgeschoven naar ondernemers. Het CDA vraagt dit punt in te brengen in het IPO overleg.

Mevrouw **De Groot** (SP) wil de motie aanhouden om de uitkomsten van het IPO overleg te kunnen bespreken.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) sluit zich aan bij de SP.

De heer **Klein** (CU/ SGP) kan zich vinden in het rapport. De invulling en uitvoering dient nog besproken te worden. De spreker sluit zich aan bij de opmerking van het CDA over de afbouw van de vergoedingen.

De heer **Bond** (ged.) heeft de motie letterlijk geïnterpreteerd en het rapport opgeleverd. De vraag is daarom of de motie als afgedaan kan worden beschouwd. De heer Bond (ged.) zegt toe het onderwerp opnieuw op de agenda te plaatsen voorafgaand aan het IPO overleg, zodat PS input kunnen geven aan GS over dit onderwerp.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) geeft aan dat in het rapport is opgenomen dat het grote publiek en omwonenden niet op basis van feiten maar alleen op basis van emoties met de provincie zullen communiceren. Het lijkt alsof hier ook PS onder worden geschaard. Deze tekst lijkt mevrouw **Jellema** (PvdA) niet gepast en niet gewenst en vraagt de gedeputeerde dit mee te nemen naar het IPO overleg.

CONCLUDEREND
De **voorzitter** concludeert dat de meerderheid van de commissie NLWM motie 30-2017 als afgedaan beschouwd. De partijen GroenLinks, PvdA en SP stemmen tegen het afdoen van de motie. Daarmee is motie 30-2017 afgedaan, met daarbij de toezegging dat het onderwerp weer ter tafel zal worden gebracht voorafgaand aan het betreffende IPO overleg.

9. Rondvraag gedeputeerde Bond en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa

Er zijn geen rondvragen voor de heer Bond (ged.) behandeld.

<u>10. A- agenda Water</u>

10a. Visserij: initiatiefvoorstel PvdD 'Welzijn van vissen'

De **voorzitter** vermeldt de behandelvolgorde en geeft het initiatiefvoorstel in behandeling.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) dankt GS voor de reactie en het feit dat er reeds gewerkt wordt met een lijst met knelpunten. Ten aanzien van punt 1 van de reactie van GS meldt de PvdD dat de Visstandbeheerscommissie niet functioneert. Hoe denken GS hierover? De PvdD vraagt aandacht voor de natuurgebieden waarin de visstand ernstig wordt bedreigd. De PvdD vraagt de andere partijen naar hun mening over het voorstel.

EERSTE TERMIJN
De heer **Rook** (D66) sluit zich aan bij de reactie van GS. Er zijn al veel zaken geborgd. D66 zou willen bezien wat er nog meer met de bestaande kaart gedaan kan worden. Het lijkt D66 niet nodig een tweede actieplan op te stellen.

De heer **Voskuil** (PvdA) kan zich in grote lijnen vinden in de reactie van GS en sluit zich aan bij de opmerking van de PvdD over het niet goed functioneren van de Visstandbeheerscommissie. Heeft de Richtlijn uitzetten karpers geleid tot regionale plannen en hoe worden deze plannen gemonitord?

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) geeft aan dat er geen wetgeving bestaat die ingaat op de vraag of sportvissen ethisch aanvaardbaar kan worden geacht. Er is nog geen sprake van bewustwording bij sportvissers van het feit dat vissen stress kunnen ervaren. Daarom is er ook geen sprake van een gedragsverandering.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) steunt het voorstel niet omdat dit voorstel beoogt de sportvisserij tot een einde te brengen.

Mevrouw **Rommel** (VVD) meldt dat sportvissers zich bekommeren om de natuur, aan jongereneducatie doen en ouderen helpen van de natuur te genieten. De VVD steunt het voorstel daarom niet.

De heer **Kramer** (GroenLinks) meldt dat GroenLinks zich kan vinden in het voorstel.

De heer **De Kam** (CDA) dankt de PvdD voor het voorstel en GS voor de verhelderende reactie. Het CDA is tevreden dat het vissenwelzijn goed wordt geborgd.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) vraagt hoe het CDA invulling geeft aan het welzijn van vissen.

De heer **De Kam** (CDA) legt uit dat het CDA vissen als belangrijke voedingsbron ziet voor veel mensen in de wereld, en de PvdD daar anders over denkt. De spreker geeft aan geen expert te zijn in vissenwelzijn.

Mevrouw **Albers** (SP) doet de suggestie om in het voorstel de hoeveelheid lood die in het water terecht komt door vistuig op te nemen. De industriële visserij is helaas niet opgenomen in het voorstel. Een aantal punten die uit de eerdere bespreking naar voren kwamen is niet opgenomen in het voorstel. Kunnen GS dit voorstel met meer kracht ondersteunen?

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) meldt dat 50PLUS zich kan vinden in de voorstellen van GS.

Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) is positief gestemd over deze aandacht voor vissen. De CU/ SGP kan zich vinden in de reactie van GS op voorstel 2.

De heer **Loggen** (ged.) meent dat de onderliggende intentie van het voorstel is om de sportvisserij te verbieden. Deze intentie ondersteunt heer **Loggen** (ged.) niet.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) legt uit dat de PvdD die voorstellen uit het vorige overleg heeft gehaald, waarvan de PvdD dacht de handen op elkaar te kunnen krijgen. De PvdD wil het gebruik stoppen dat vissen worden uitgezet en die vervolgens door sportvissers worden opgehengeld. Het voorstel betreft niet het eten van vissen, maar gaat erop in of de Provincie visrechten wil verlenen voor kwetsbare natuurgebieden. GS onderkennen niet de bestaande situatie waarin de Visstandbeheerscommissie niet goed functioneert.

CONCLUDEREND
Mevrouw **Vermaas** (PvdD) meldt het voorstel niet door te leiden naar PS.

10b. Voordracht Wadloopverordening
De commissieleden geven aan dat de *Voordracht Wadloopverordening* als hamerstuk naar PS kan worden doorgeleid.

De **voorzitter** concludeert dat de *Voordracht Wadloopverordening* als hamerstuk wordt doorgeleid naar PS van 4 maart 2019.

11. Rondvraag gedeputeerde Loggen en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa
Er zijn geen rondvragen aan de heer Loggen (ged.) besproken.

12. Sluiting
De **voorzitter** dankt allen voor hun bijdrage en sluit de vergadering om 17.10 uur.

Energiebesparing in de industrie

Technische presentatie Cie NLWM

25 februari 2019

Provincie
Noord-Holland

Energiebesparing industrie

Doel van de presentatie

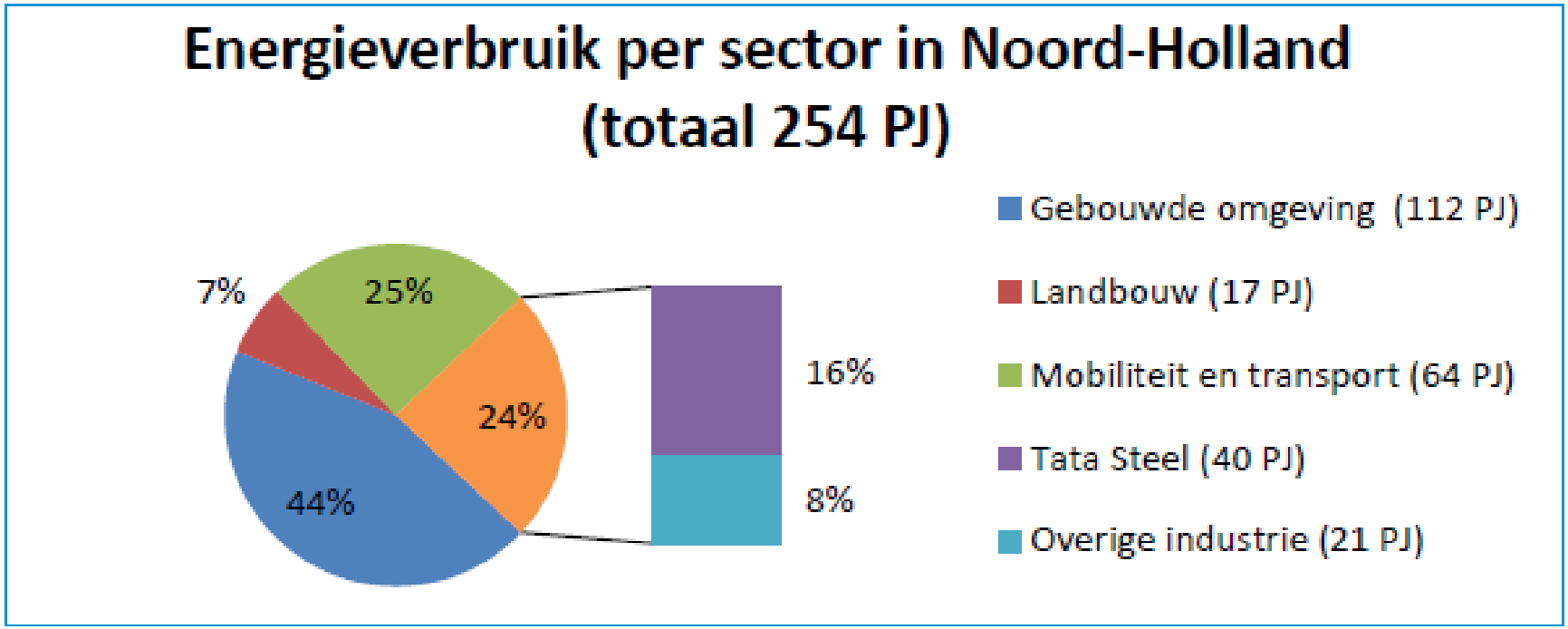
- Informeren ontwikkelingen afgelopen periode (klimaatakkoord)

- Inzicht in uitvoering VTH taken door de OD NZKG door Patrick Teunissen

- Maar eerst een korte terugblik…

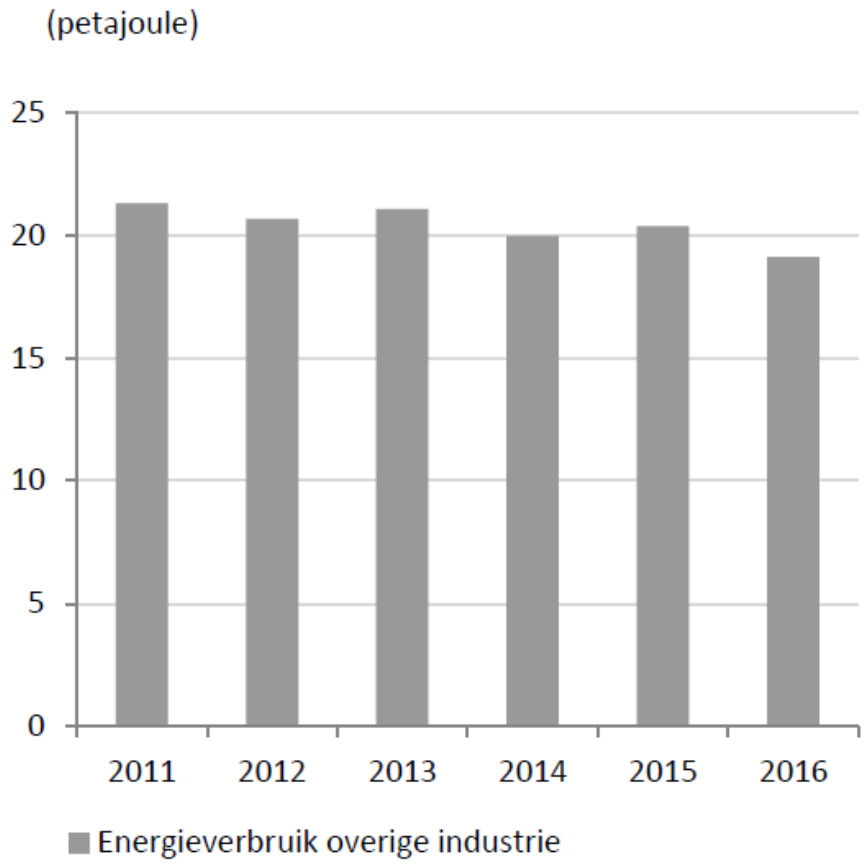
Provincie Noord-Holland

Energieverbruik industrie



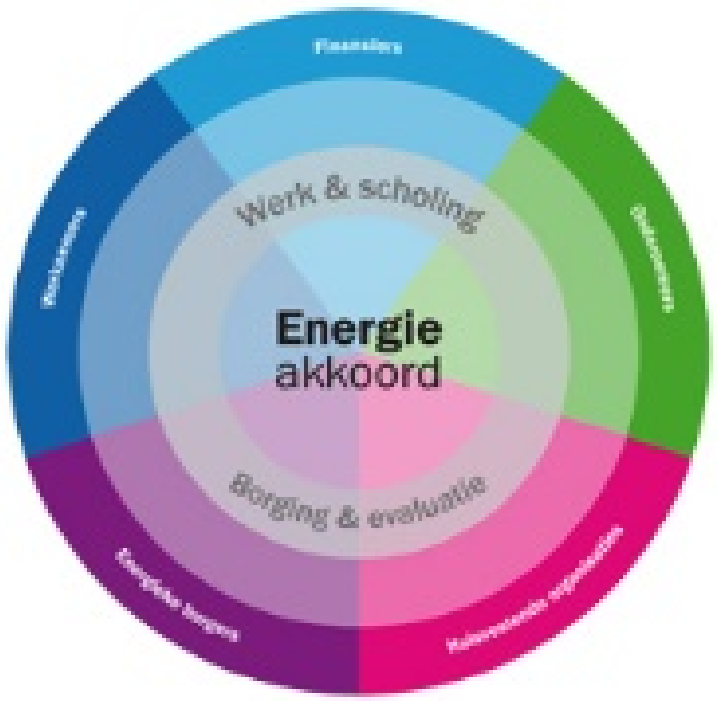
Provincie
Noord-Holland

Energieverbruik zonder Tata



Provincie
Noord-Holland

Energie-akkoord 2013



- **Een besparing van het energieverbruik met gemiddeld 1,5 procent per jaar.**
- **100 petajoule aan energiebesparing in het finale energieverbruik per 20201.**
- **Een toename van het aandeel van hernieuwbare energieopwekking (nu ruim 4 procent) naar 14 procent in 2020;**
- **Een verdere stijging van dit aandeel naar 16 procent in 2023;**
- **Ten minste 15.000 voltijdsbanen, voor een belangrijk deel in de eerstkomende jaren te creëren.**

Provincie
Noord-Holland

Nulmeting energiebesparing industrie

Energiebesparingspotentieel bij industrie waarvoor de provincie Noord-Holland het bevoegd gezag is

Marijke Menkveld
Jeffrey Sipma

Februari 2017
ECN-E--17-006

Provincie Noord-Holland

Nulmeting

- Een algemeen beeld te schetsen van het energiebeleid richting de industrie, de verschillende regimes die in Nederland worden gehanteerd en welke instrumenten hiermee gepaard gaan (m.a.w. waar gaan we als provincie over);
- Een nulmeting voor het energieverbruik en de gerelateerde CO_2 emissies te maken van de bedrijven waarvoor de provincie het bevoegd gezag is;
- Het besparingspotentieel van de bedrijven die binnen de Wet milieubeheer vallen, en de gerelateerde CO_2 emissie die hiermee voorkomen kan worden;
- Aan te geven waar voor deze bedrijven de grote kansen liggen als het gaat om energiebesparing.

Provincie Noord-Holland

Typen bedrijven

Vijf typen bedrijven/verbruikers onderscheiden:

- ETS- CO2 Emissie handel/MEE convenant

  vb TATA, Albemarle, Forbo

- MJA 3 convenant

  vb CONO Kaasmakers, Friesland Campina, RWZI, AWZI

- Grootverbruikers

  meer dan 200.000 kWh elektriciteit of 75.000 m^3 aardgas per jaar

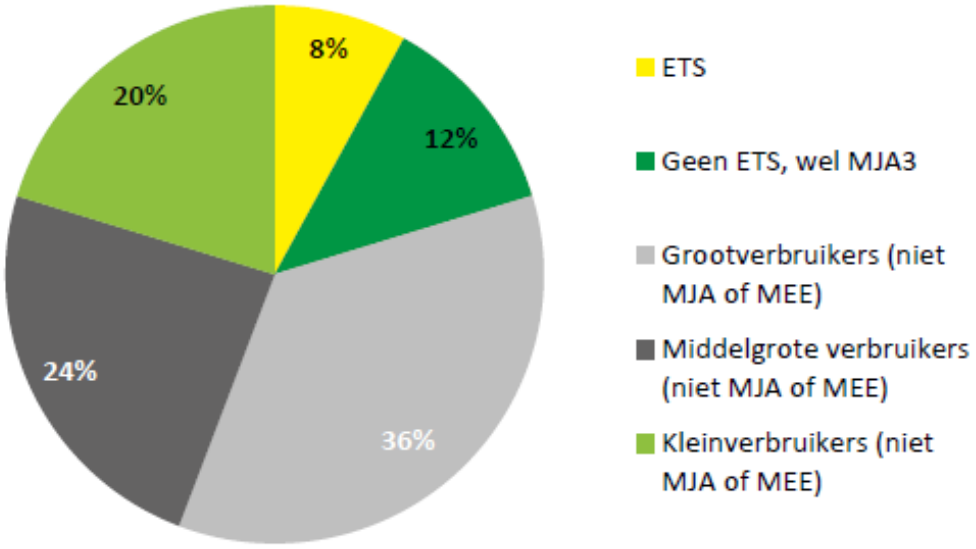
- Middelgrote verbruikers

  Tussen de 50.000 en 200.000 kWh en een aardgasverbruik tussen de 25.000 en 75.000 m^3 per jaar

- Kleinverbruikers

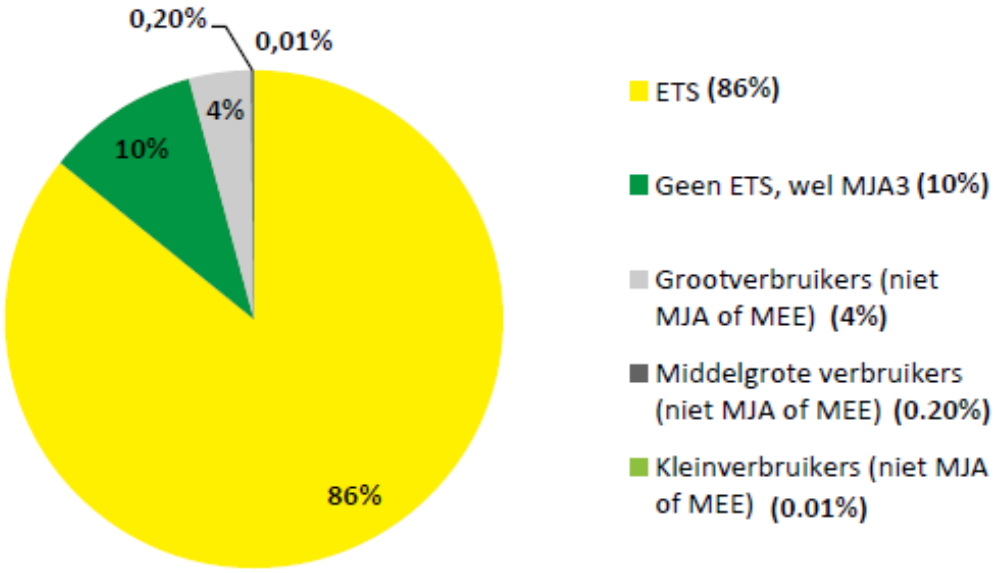
  minder dan 50.000 kWh elektriciteitsverbruik en minder dan 25.000 m^3 aardgasverbruik per jaar

Categoriën bedrijven



Provincie Noord-Holland

Verdeling energieverbruik categorieën bedrijven



Provincie Noord-Holland

Energiegebruik en besparingspotentieel

Type bedrijf	Energiegebruik 2015	Besparingspotentieel 2020
ETS	43	2
Geen ETS wel MJA3	5	0,4
Grootverbruikers energie	2	0,2
Middelgrote verbruikers energie	0,1	0,01
Kleinverbruikers energie	0,004	0,0004
Totaal	**50**	**3**

Provincie Noord-Holland

Ontwerp-Klimaatakkoord

- Bedrijven met CO2-uitstoot meer dan 10 Kton maken CO2-reductieplan (circa 17 bedrijven in NZKG);
- RVO toetst plannen, krijgt indien nodig wettelijke taak;
- CO2-reductieplan voorwaarde voor SDE-subsidie, bij niet voldoen malusheffing;
- Rijk, IPO en VNG maken afspraken over samenwerking;
- CO2-reductieplannen ook toetsen aan milieu- en externe veiligheidsregelgeving;

Provincie Noord-Holland



Energiebesparingsaanpak bedrijven

februari 2019 commissie PNH
Patrick.teunissen@odnzkg.nl

Omgevingsdienst
noordzeekanaalgebied

Programma

- Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied

- Instrumentarium
- Opdracht en monitoring

- Wortel en stok
- Advisering

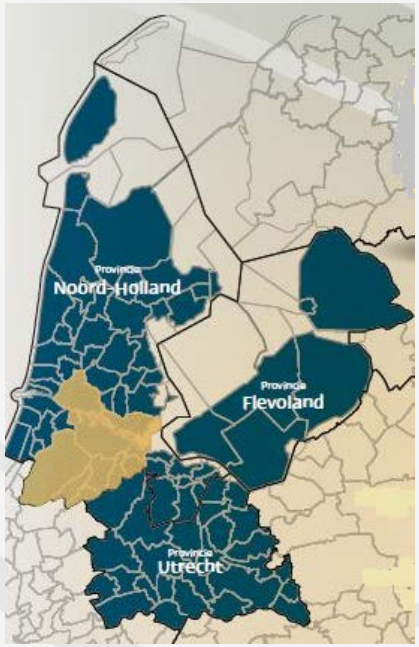
De OD NZKG

- Regionale uitvoeringsdienst te Zaandam
- 420 medewerkers
- Gemeenschappelijke regeling van gemeenten en provincies
- Bedrijvige regio: ruim 15.000 milieu plichtige bedrijven
- 100 risicovolle bedrijven

Onze opdrachtgevers

Gemeenten:

- Amsterdam
- Haarlemmermeer
- Zaanstad
- Aalsmeer
- Amstelveen
- Diemen
- Ouder-Amstel
- Uithoorn



Provincies:

- Noord-Holland
- Utrecht
- Flevoland

Omgevingsdienst
noordzeekanaalgebied

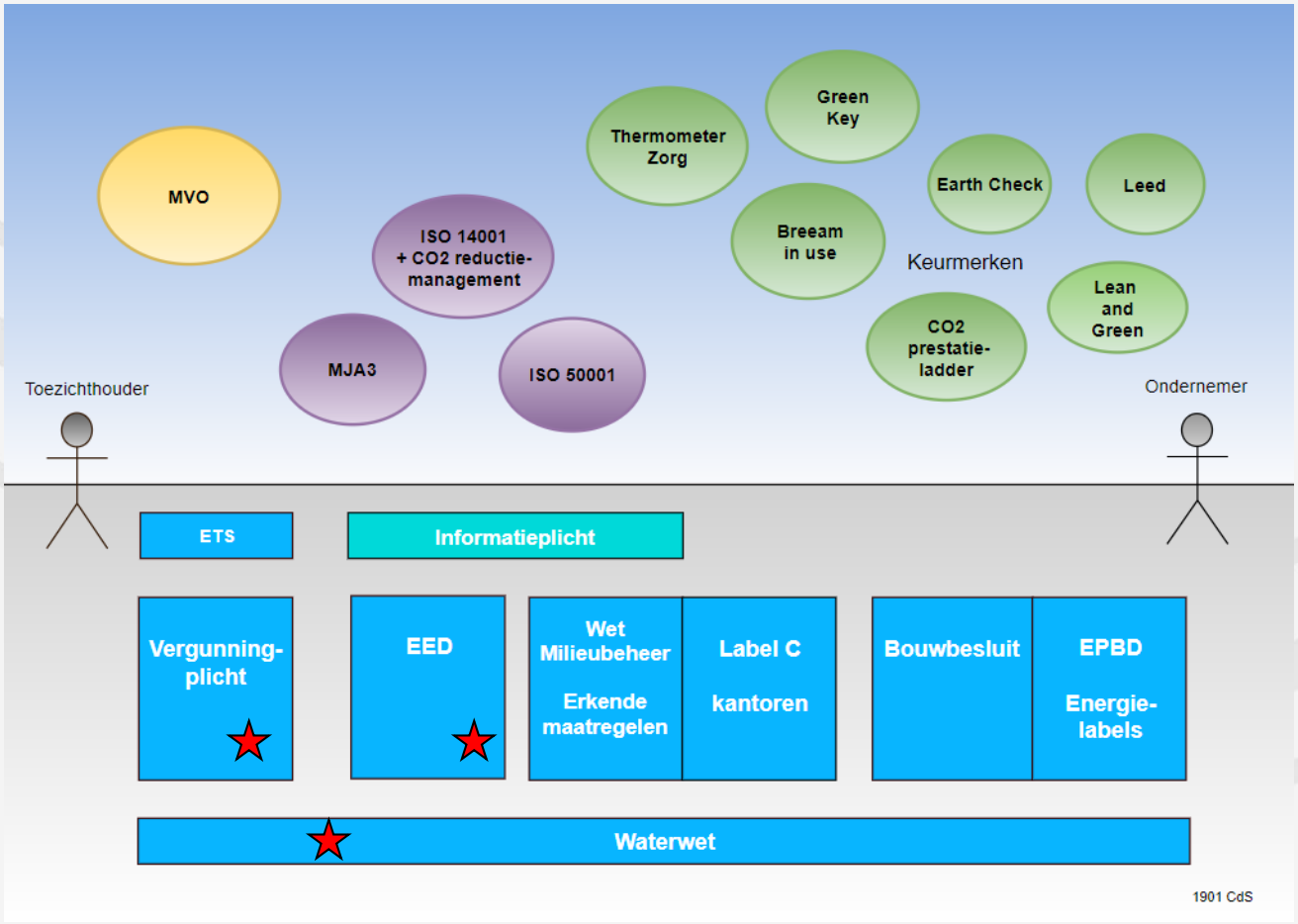
Rol Omgevingsdienst NZKG

Wij creëren bruikbare oplossingen met zichtbare meerwaarde voor een gezond, veilig en duurzaam woon- en werkklimaat.

- Wettelijke taak
  - Milieu, bodem en bouwwetgeving
  - Waterwet
- Adviserende rol
- Kennis en netwerk



Energiebesparingsaanpak bedrijven 2019



Schakel van theorie naar praktijk!

- Energietransitie (inclusief mobiliteit)
- Circulaire economie
- Altijd integraal!
- Zelfregulering
- Hele dienst betrokken

VTH en expertise (juristen en experts)



Omgevingsdienst
noordzeekanaalgebied

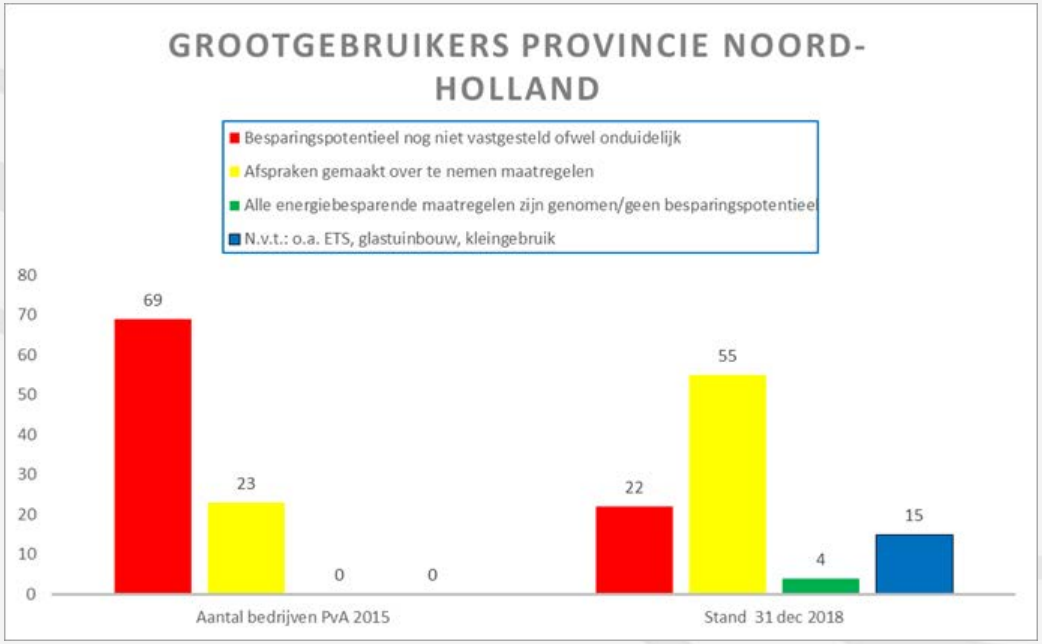
Opdracht provincie Noord Holland

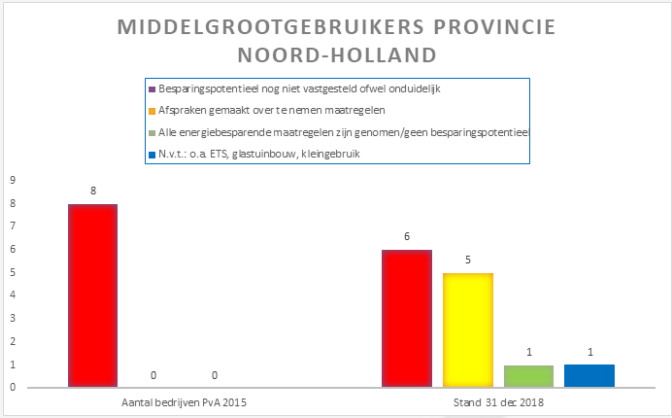
	Grootgebruikers >200.000 kWh of > 75.000 gas	Middelgebruik >=50.000 <=200.000 kWh >25.000 <= 75.000 m3 gas	Kleingebruik En < 50.000 kWh en < 25.000 m3 gas
Provincie Noord Holland	De OD heeft afspraken gemaakt met alle grootgebruikers voor 1-1-2021	Bij alle VTH taken afspraken maken met de middelgrote gebruikers over energiebesparing	Geen eisen vanuit de Wet milieubeheer

Voortgangcontrole: 10 bedrijven in 2018

30 bedrijven in 2019

Voortgang





Omgevingsdienst
noordzeekanaalgebied

Zelfregulering

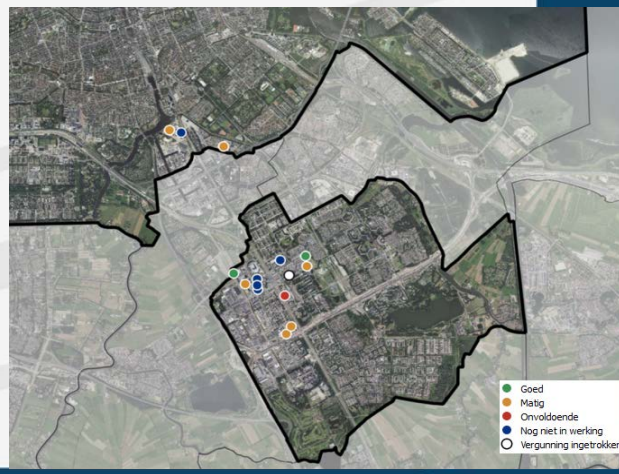
Zelfregulering	
CO2 prestatieladder	13
ISO 50.001	4
Convenant MJA3	13

Bodemenergiesystemen

- Verlenen van vergunningen Waterwet en toezicht
- Voorkomen van interferentie in de ondergrond (Masterplannen)
- Focus van warmteoverschotten naar behalen energierendement
- Evalueren bodemenergiesystemen in exploitatie

- Versterken regie op ondergrond
- Risico bodemverontreiniging
- Energierendement bodemenergiesystemen borgen
- Uitbreiden big data analyse

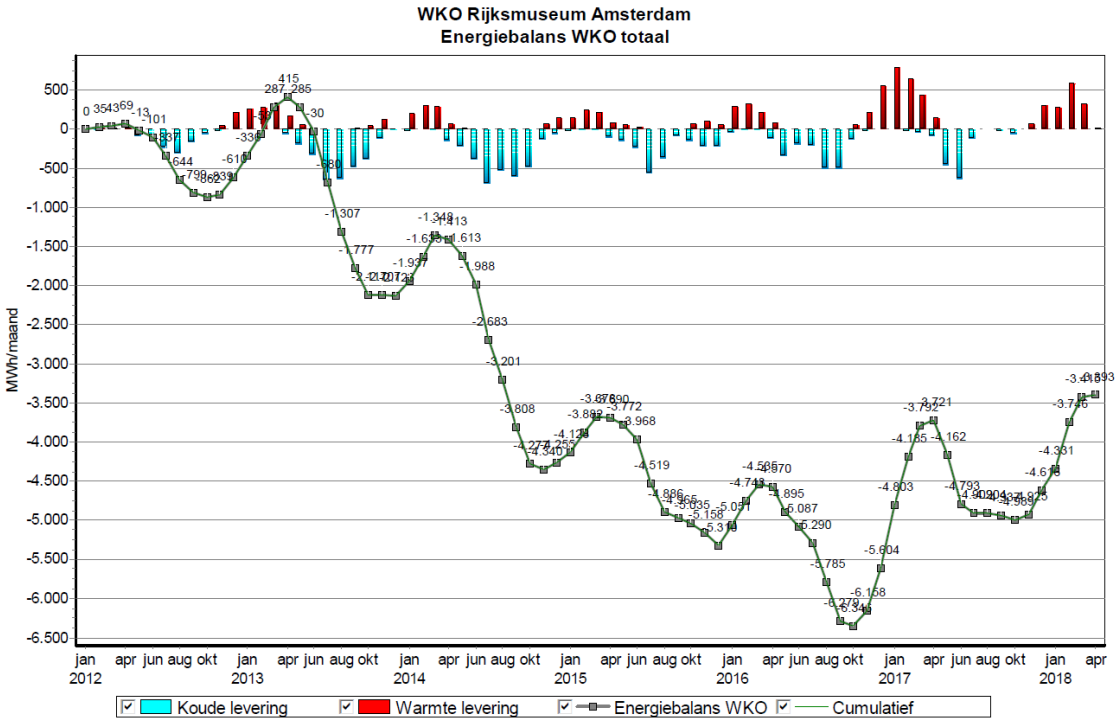
Aantal bodemenergiesystemen groeit nog sterk!



Beleid verbinden met praktijk



We dagen het Rijksmuseum uit om het voorbeeld van de Hermitage te volgen en de warmte uit te wisselen met het Zuiderbad





Volop kansen voor bijdrage OD NZKG aan de energietransitie

Omgevingsdienst
noordzeekanaalgebied

Omgevingsdienst
noordzeekanaalgebied

Vragen?

Provincie
Noord-Holland

Technische briefing KRW

NLWM 25 februari 2019

Ad Stavenuiter (PNH)
Jos van Brussel (PNH)
Jan Willem Huizinga (HHNK)
Linda Frinking (Rijnland)



Provincie Noord-Holland

Inhoud briefing

- Hoofdlijnen Kaderrichtlijn Water (KRW)
- Rol Rijk, provincie, waterschappen
- Ecologische doelen en maatregelen oppervlaktewater 2021-2027 (SGBP3)
- Grondwater doelen en maatregelen

- VRAGEN

Hoofdlijnen KRW

- In 2000 van kracht. Drie planperiodes: SGBP 2009 – 2015, SGBP 2015– 2021, SGBP 2021 – 2027. N-H maakt deel uit van het SGBP Rijn.
- EU KRW → NL Waterwet / Omgevingswet per 1-1-2021
- Doel: goede kwaliteit oppervlaktewater (chemie en ecologie) en goede kwaliteit (chemie) en kwantiteit grondwater
- Doelafleiding ecologie elke zes jaar.
- Doelen chemie: generiek Europees/nationaal. Doelen ecologie: nationaal/regionaal per wl
- Resultaatverplichting voor KRW-waterlichamen. Inspanningsverplichting ‘overig water’.
- One out all out
- Evaluatie door EC in 2019: KRW na 2027?

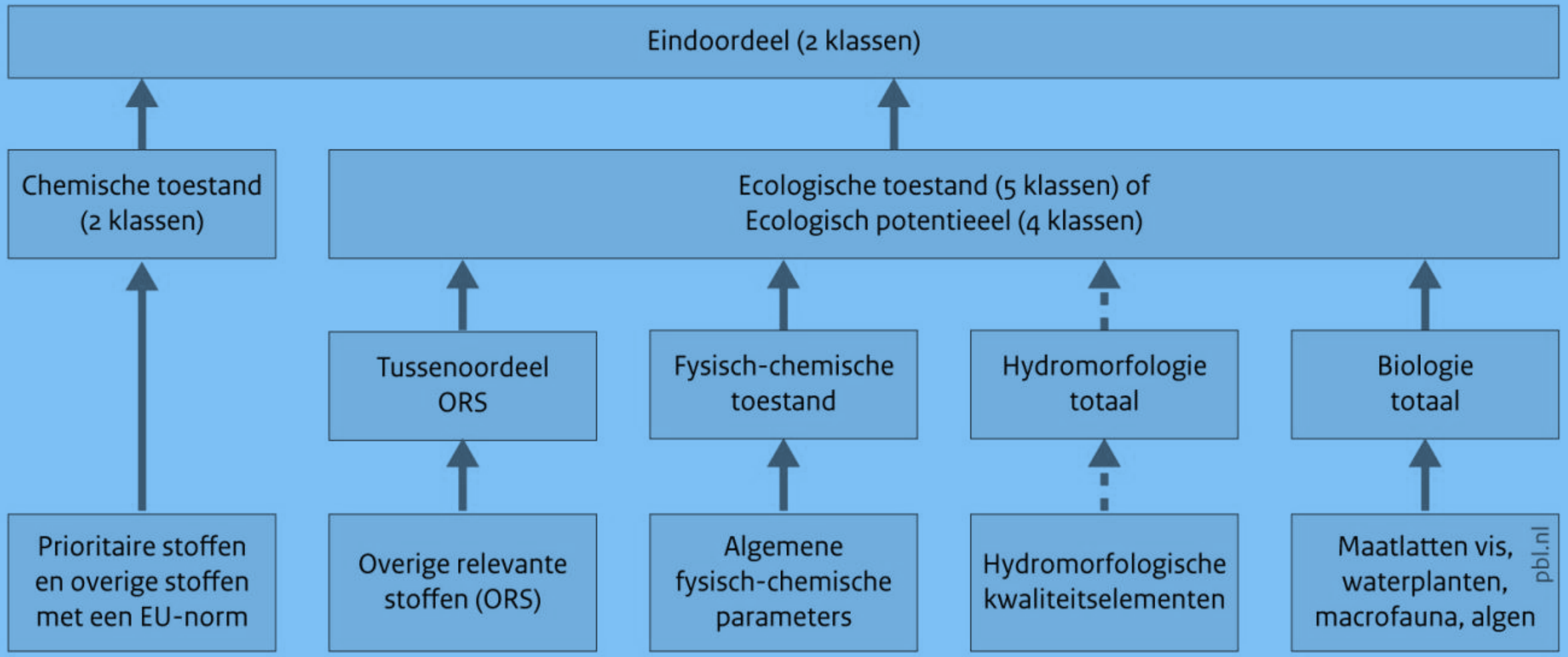
Rol Rijk, provincie, waterschappen

- Rijk:
  - Kaders en wet- en regelgeving (vb visie landbouw, mestwetgeving)
  - Doelen, beheer en verbetermaatregelen rijkswateren (vb IJsselmeer, Noordzeekanaal)
- Provincie
  - Monitoring en verbetermaatregelen grondwater
  - Vastellen ecologische doelen KRW-oppervlaktewateren (Waterplan / reg. Waterprogr.)
  - Eigen vaarwegen ‘KRW-proof’
  - Natuur-, landbouw-, bodemdalings-, waterrecreatie- en ruimtelijk beleid
- Waterschappen
  - Monitoring opp.water, afleiding en voorstel ecologische doelen, beheer & onderhoud en verbetermaatregelen

Ecologische doelen en maatregelen opp.water 2021-2027 (SGBP3)



Beoordeling waterlichamen volgens Kaderrichtlijn Water-systematiek



Ecologische doelen 2021- 2027 I

- Nu halverwege de tweede planperiode 2016 - 2021.
- Vooruitgang zichtbaar maar ecologie reageert langzaam. KRW vergt lange adem.
- Voor geen van de wl (83) zijn ecologische (en chemische) doelen volledig bereikt.
- Met name nog forse opgaven voor nutriënten (stikstof en fosfaat); actuele belasting en nalevering. Maar ook b.v. gewasbeschermingsmiddelen.
- ‘Laaghangend fruit’ is/wordt in de eerste twee perioden geplukt. In de derde periode moeten ook de moeilijkere en duurdere maatregelen aan snee komen.

Ecologische doelen 2021- 2027 II

- Elke periode opnieuw ecologische doelen afleiden. Voorbereiding derde periode is gaande.
- Afspraak NL: alleen technische doelafleiding. Geen lager doel dan wat technisch mogelijk is.
- Doel = Goed Ecologisch Potentieel. Kan hoger of lager zijn dan doel 2015 - 2021.
- Watersysteemanalyses waterschappen
- In beginsel alle maatregelen nemen minus:
  - Maatregelen met een significant neg. effect op gebruiksfuncties of het milieu
  - Maatregelen met een gering effect
  - Maatregelen die ‘onpraktisch’ zijn
- Discussie maatregelen met ‘disproportioneel hoge kosten’ versus ‘technische doelafleiding’

Ecologische doelen 2021- 2027 III

- De provincie stelt de ecologische doelen vast op voorstel van de waterschappen.
- Belangrijkste bespreekpunten provincie – waterschappen:
  - Maatregelen met significant negatieve effecten op functies/milieu
  - Maatregelen die de provincie zelf zou moeten nemen (bijvoorbeeld in natuurgebieden)
  - Maatregelen met ‘disproportioneel hoge kosten’?
  - Hoe omgaan met vrijwillige (bovenwettelijke) maatregelen derden (m.n. landbouwsector)?
- Impact ‘Nationale analyse’ van PBL op rijksbeleid?

Ecologische doelen 2021- 2027 IV

- Tijdpad: watersysteemanalyses nagenoeg afgerond, in 2019 gebiedsprocessen, in 2020 en 2021 bepalen conceptdoelen en vaststellen doelen na inspraak.
- We komen bij u terug:
  - Oktober 2019: (aanbod) technische briefing resultaten wsa's en eerste resultaten gebiedsprocessen
  - Begin 2020: terugkoppeling resultaten gebiedsprocessen
  - December 2020: voorlopige vaststelling ecologische doelen opp.waterlichamen (regime Waterwet)
- Wellicht wordt u uitgenodigd voor sessies bij waterschappen.

N.B. GS is onder de Omgevingswet (beoogde ingangsdatum 1-1-2021) bevoegd om (eind 2021) de definitieve ecol. doelen vast te stellen, in het 'Regionaal Waterprogramma'. Uiteraard wordt u hierover geïnformeerd. N-Hse doelen worden opgenomen in het SGBP Rijn.

Grondwater
Doelen en maatregelen



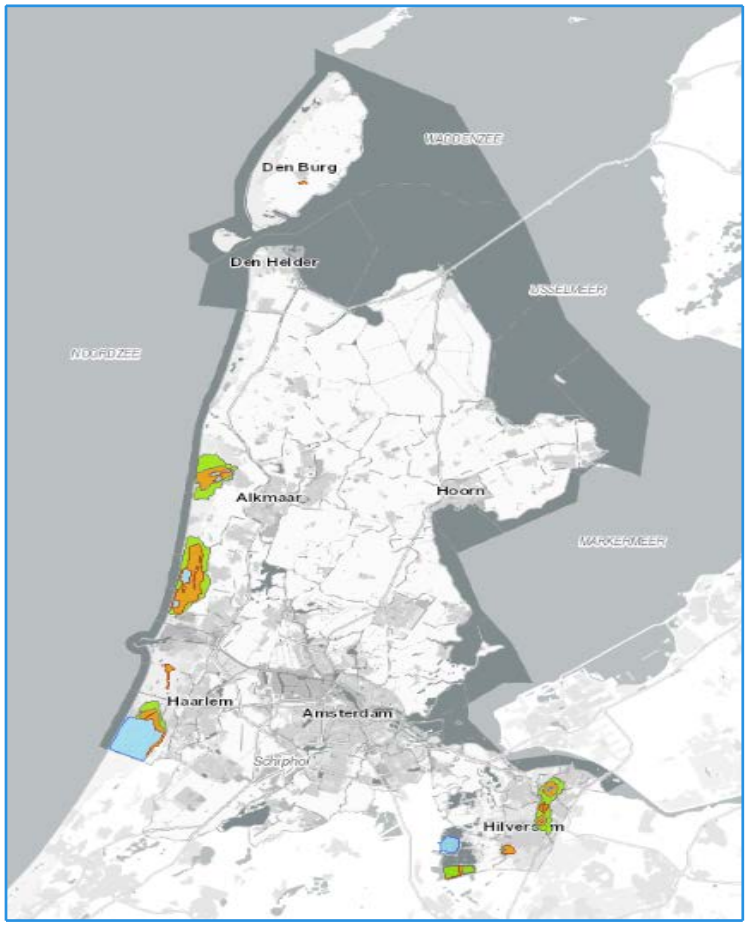
Twee schaalniveaus

Grote grondwaterlichamen

- Duin Rijn-West
- Zand Rijn-West (Gooi)
- Deklaag Rijn-West zoet
- Zout Rijn-West

Beschermde gebieden

- Drinkwater
- Natuur
- Grondwaterafhankelijke oppervlaktewateren



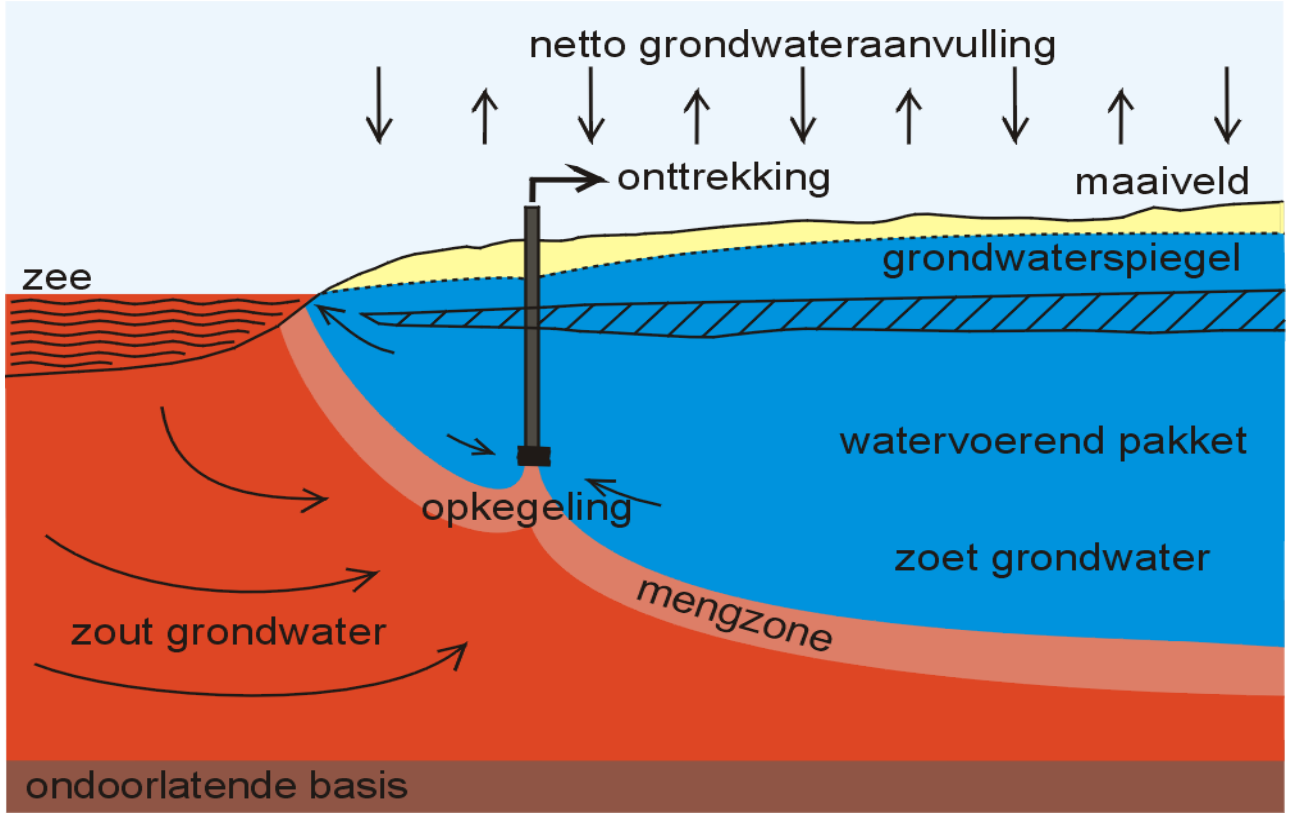
Grondwaterlichamen

✓ Kwaliteit: prevent & limit

- Geen nieuwe verontreiniging
- Saneren of beheersen van oude verontreinigingen

✓ Kwantiteit: voorraadbeheer

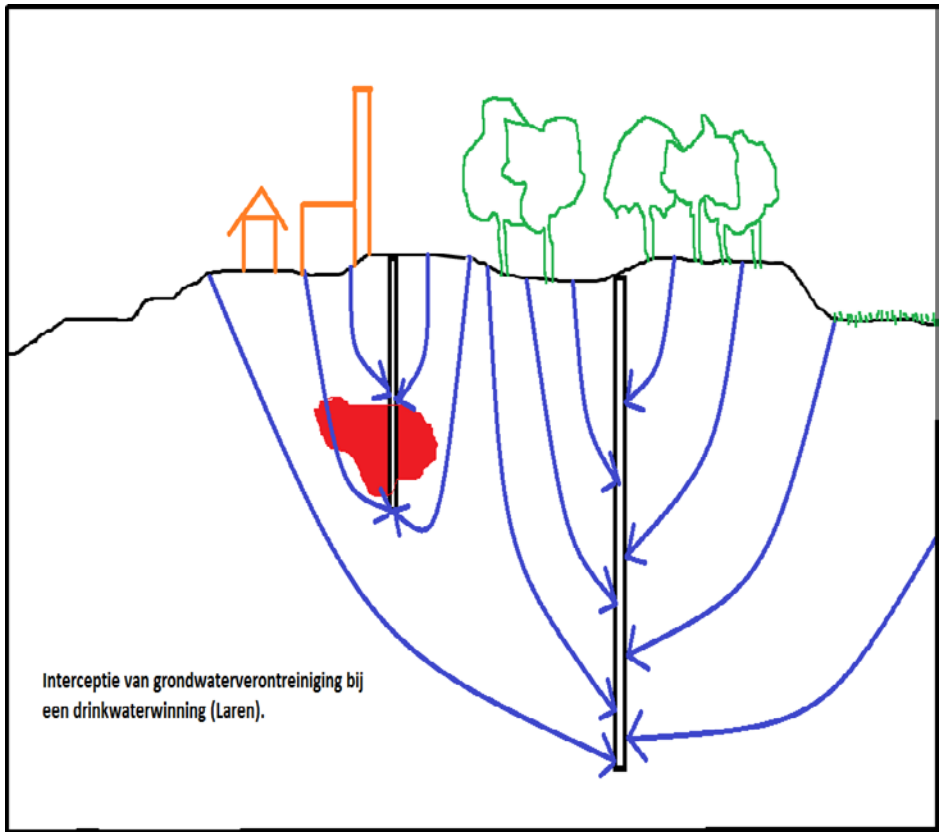
- Geen uitputting, verdroging, verzilting
- Vergunningverlening



Beschermde gebieden

✓ Drinkwater

- Geen toename zuivering
- Preventie (PMV) & gebiedsdossiers



✓ Natuur

- Voldoen aan Natura 2000 doelen
- Koppeling met Natura 2000 plannen

✓ Oppervlaktewater

- Voldoende toevoer van schoon water
- Vergunningverlening, saneren/beheersen verontreinigingen

Heeft u vragen?

Agenda Natuur, Landbouw, Water & Milieu

Datum	25-02-2019
Tijd	12:00 - 16:45
Locatie	Vergaderzaal 1.4
Voorzitter	Hermen de Graaf

Omschrijving

Deze commissievergadering is openbaar en dus toegankelijk voor publiek. Ook is het mogelijk om in te spreken in de vergadering. Dit kan op punten die ter bespreking staan geagendeerd of tijdens het inspreekhalfuur op andere punten. Voor het inspreken moet u zich aanmelden. Dat kan bij de commissieadviseur Eric Krijgsman: krijgsmane@noord-holland.nl

Let op: Alle genoemde tijden bij de afzonderlijke agendapunten zijn richttijden. Indien er geen, of een beperkt aantal, aanmeldingen zijn voor het inspreekhalfuur zullen de agendapunten vanaf punt 4 ca. 30 minuten eerder beginnen.
De vergadering is live te volgen via: noord-holland.stateninformatie.nl

Voorafgaand aan de vergadering zijn er vanaf 12.00 uur technische briefings voor de commissieleden in zaal 1.5:
- TB Energiebesparing bedrijven door de Omgevingsdiensten
- TB Kaderrichtlijn Water (KRW)

Voor agendapunt 5.c. zijn ook de leden van de commissie EEB uitgenodigd.

13-02-2019:
De stukken bij agendapunt 4.a, 5.a., 10.a. en 10.b. zijn bij de vergaderstukken toegevoegd.
Tevens zijn de C-agendapunten 13.b., 13.c., 13.d., 14.e., 14.f., 14.g., 15.c., 16.c., 16.d. en 17.c. toegevoegd.

Voor de stukken bij agendapunt 5.c. volgt nog een na-publicatie (waarschijnlijk op vrijdag 15-2-2019).

0.a **Technische briefing energiebesparing bedrijven door de OD's (vergaderzaal 1.5)**
12:00

0.b **Technische briefing Kaderrichtlijn Water (KRW) (vergaderzaal 1.5)**
12:30

1 **Opening en mededelingen**
13:15

2 **Vaststelling van de agenda, het verslag van de vorige vergadering, lange termijn agenda moties- en toezeggingenlijsten en C-agenda**
13:20

3 **Inspreekhalfuur**
13:25

4 **A-agenda Milieu**

4.a **Milieu: Voordracht zienswijze RUD Noord-Holland Noord Kadernota 2020 (A-agenda NLWM 25-02-2019)**
13:55

De commissie kan de voordracht bespreken met de gedeputeerde en adviseren voor de Statenvergadering van 4 maart 2019.

5 **B-agenda Natuur**

5.a **Natuur: Uitvoeringsregeling Natuurcompensatie Noord-Holland n.a.v. wijziging artikel 19 PRV (B-agenda NLWM 25-02-2019)**
14:00

Naar aanleiding van de wijziging van de PRV en het aangenomen amendement wordt de uitvoeringsregeling ter bespreking op de B-agenda van de commissie geplaatst.

De commissieleden kunnen de nieuwe uitvoeringsregeling bespreken met de gedeputeerde en met elkaar.

5.b **Natuur: Discussienota PvdA over sinusmaaien (B-agenda NLWM 25-02-2019)**
14:20

Behandelvoorstel:

De discussienota van de PvdA kan met de commissie en Gedeputeerde besproken worden.

5.c **Natuur / Recreatie: Onderzoek governance Recreatieschappen (B-agenda NLWM 25-02-2019 met uitnodiging EEB)**
14:40

Deze stukken volgen nog, publicatie waarschijnlijk op 15-02-2019

6 **B-agenda Algemeen**

6.a 15:00 **Klimaat: Brief van GS aan PS inz. Ontwerp van het Klimaatakkoord (B-agenda alle commissie in februari).**

Behandelvoorstel:

Bespreking van de brieven van GS aan PS en het ontwerp van het Klimaatakkoord voor zover het onderwerpen van de commissie NLWM betreft.

6.a.1 **Klimaat/ressen: Brief cie MER aan PS inz. regionale energiestrategie en milieueffectrapportage (C-agenda alle commissies februari 2019)**

Desgewenst betrekken bij bespreking agendapunt 6.a.

7 15:20 **Rondvraag gedeputeerde Tekin en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa**

8 **B-agenda Landbouw & Faunabeheer**

8.a 15:25 **Voorstel Afdoen motie 30-2017 Tegemoetkoming preventie wildschade (B-agenda NLWM 25-02-2019)**

Behandelvoorstel:

Met de commissie en gedeputeerde bespreken of de motie als afgedaan beschouwd kan worden en hierover adviseren richting presidium.

9 **Rondvraag gedeputeerde Bond en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa**

10 **A-agenda Water**

10.a 15:40 **Visserij: Initiatiefvoorstel PvdD (mw. Vermaas) 'Welzijn van vissen' (A-agenda NLWM 25-02-2019)**

De commissieleden kunnen het initiatiefvoorstel met het advies GS bespreken met elkaar en met de gedeputeerde, vervolgens kan advies uitgebracht worden voor PS van 4 maart 2019.

10.b 16:25 **Voordracht Wadloopverordening (A-agenda NLWM 25-02-2019)**

De commissie kan de voordracht bespreken met de gedeputeerde en adviseren voor de Statenvergadering van 4 maart 2019.

11 Rondvraag gedeputeerde Loggen en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa

16:40

12 Sluiting

16:45

C-Agenda NLWM 25-02-2019

13 C-agenda Natuur

13.a Natuur: Toezicht op natuur- en stiltegebieden (C-agenda NLWM 25-02-2019)

13.b Natuur: Afschrift brief GS aan stichting ter behoud Schoorsle en Noord-Kennemer duingebied (C-agenda NLWM 25-02-2019)

13.c Natuur: Uittreding provincie Noord-Holland als participant uit het Gooise Natuurreservaat (C-agenda NLWM 25-02-2019)

13.d Natuur: Voortgang actualisatie stiltegebiedenbeleid (C-agenda NLWM 25-02-2019)

14 C-agenda Milieu

14.a Milieu / Mobiliteit: Afschrift aan PS. Brief Waddeneilanden gemeenten aan Tweede Kamer over gezonken zeecontainers Waddenzee (C-agenda NLWM 25-02-2019 en M&F 11-02-2019)

14.b Milieu / Mobiliteit: Afschrift brief Kimo aan Tweede kamer en Eerste kamer over gezonken zeecontainers Waddenzee (C-agenda NLWM 25-02-19 en M&F 11-02-19)

14.c Milieu: Afschrift brief GS aan ministerie IenW over Grafietuitstoot Tata Steel (C-agenda NLWM 25-02-2019)

14.d Milieu: Informatievoorziening over grafietregen Tata steel n.a.v. NLWM 24-01-2019 (C-agenda NLWM 25-02-2019)

14.e Milieu: Beleidskaders VTH 2019-2022 Omgevingsdiensten / OD IJmond (C-agenda NLWM 25-02-2019)

14.f Milieu: Kadernota 2020 Omgevingsdienst IJmond (C-agenda NLWM 25-02-2019)

14.g Milieu: Regionaal beleidskader VTH 201 9-2022 Omgevingsdienst Flevoland, Gooi- en Vechtstreek (C-agenda NLWM 25-02-2019)

15 C-agenda Landbouw & Faunabeheer

15.a Fauna: Besluit GS op grond van hoofdstuk 5 Verordening Faunabeheer (C-agenda NLWM 25-02-2019)

15.b Fauna: Tussenevaluatie boekjaarsubsidie Faunabeheereenheid Noord-Holland (C-agenda NLWM 25-02-2019)

15.c Landbouw/Ruimte: 2e openstelling POP3 verplaatsingsregeling glastuinbouwbedrijven (C-agenda NLWM en RW 25-02-2019)

16 C-agenda Water

16.a Water: Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Water en bodem Noord-Holland 2017 (C-agenda NLWM 25-02-2019)

16.b Water/ Energie: Energieverkenning IJsselmeergebied

16.c Water: Brief LTO noord e.a. Toekomst Westzaan Noord-Holland (C-agenda NLWM 25-02-2019)

16.d Water: Vervolg Programma naar een Rijke Waddenzee (C-agenda NLWM 25-02-2019)

17 C-agenda Algemeen

17.a Europastrategie: Brief GS aan PS rapportage 2018 Europastrategie Noord-Holland (C-agenda M&F en EEB 11-2-2019, NLWM en R&W 25-2-2019)

17.b Heel PS: Maandelijks MRA Raads- en Statenleden Bericht januari 2019 (c-agenda M&F en EEB 11-2-2019 en NLWM en R&W 25-2-2019)

17.c Heel PS: Brief GS aan PS inz. end term review coalitieakkoord Ruimte voor Groei (c-agenda NLWM en R&W 25-2-2019)

Verslag concept

Commissie Natuur, Landbouw, Water & Milieu

Datum commissievergadering	:	24 januari 2019
Commissievoorzitter	:	H.J. de Graaf
Commissiegriffier	:	E. Krijgsman
Telefoonnummer/e-mail	:	023-514 3288 / krijgsmane@noord-holland.nl

Aanwezig:

Commissievoorzitter	H.J. de Graaf	
Commissiegriffier	E. Krijgsman	
Leden van de Commissie	50PLUS	mw. O.A.C. de Meij
	CDA	P.J. de Kam
	CU/SGP	mw. M. Terlouw, M.C.A. Klein
	D66	W. Bakker, (plv. Lid), H.W. Struben,
	GroenLinks	F.J. Kramer, mw. Z. Pels
	ONH	B.I.M. Bouberg Wilson (duo)
	PvdA	mw. S.S. Doevendans (lid EEB), mw. A.A.J. Jellema, N. Papineau Salm
Papineau		
	PvdD	A.E. van Liere, mw. L.D. Vermaas
	PVV	D.J. van der Sluijs
	SP	mw. J.M.E. de Groot, J.M. Bruggeman (plv. lid)
	VVD	mw. E.A.S. Rommel, N.J.L. Tromp
CdK en Gedeputeerden	J. Bond, C.J.M. Loggen, A. Tekin	
Ambtelijke ondersteuning	mw. M. Holst- Touber (tech. briefing), A. Bouwens (tech. briefing)	
Notulist	Moneypenny / mw. I.N.M. de Senerpont Domis	

Afwezig met kennisgeving: mw. Alberts (SP), mw. W. Koning-Hoeve (CDA), J.H. Rook (D66), mw. C. Weemhoff (D66)

Agenda

0. Technische briefing Bodemtaken provincie Noord- Holland
1. Opening en mededelingen
2a. Vaststellen agenda, het verslag van de vorige vergadering, Strategische agenda NLWM, moties- en toezeggingenlijsten en C-agenda
2b. Vaststellen verslag besloten vergadering 10-12-2018
3. Inspreekhalfuur
4. A- agenda Water
4a. Voordracht wijziging reglement voor Waterschap Amstel, Gooi & Vecht
5. B- agenda Water
5a. Ingekomen brief aan PS, contracten camping Bakkum
6. Rondvraag gedeputeerde Loggen en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden in Europa
7. B- agenda Landbouw & Faunabeheer
7a. Landbouw / Economie: Discussienota PvdA inzake ‘Gezonde voeding toegankelijk voor iedereen!’
7.b Fauna: Discussienota PvdD inzake uitroeien rosse stekelstaart
7b.1 Ingekomen brief natuurorganisaties over Rosse Stekelstaart
8. Rondvraag gedeputeerde Bond en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden in Europa
9. A- agenda Milieu
9a. Luchtvaart: Voordracht benoeming voorzitter commissie regionaal overleg Luchthaven Texel
9.b Milieu/ Energie/ Mobiliteit: Initiatiefvoorstel GL en PvdD ‘Naar een toekomst zonder (plastic) zwerfafval’

10. Rondvraag gedeputeerde Tekin en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden in Europa
11. Sluiting

Besloten mededeling gedeputeerde Tekin

0. Technische briefing Bodemtaken provincie Noord- Holland

De **voorzitter** geeft het woord aan mevrouw Holst-Touber.

Mevrouw **Holst-Touber** is beleidsmedewerker sector Omgevingsbeleid. De heer Bouwens is ook beleidsmedewerker sector Omgevingsbeleid en projectleider van de warme overdracht naar de gemeenten. De commissie NLWM wordt geïnformeerd over het Bodemconvenant 2016- 2020, de warme overdracht, de spoedlocaties, diffuus lood en PFOS/ PFOA.

De heer **Tekin** (ged.) laat weten dat GS zich nog zullen uitspreken of zij bij de overdracht kiezen voor een harde of zachte (financiële) landing. De beslissing is afhankelijk van de regeling die de provincie met het Rijk zal sluiten.

De heer **Struben** (D66) vraagt wat de rol is van de Omgevingsdiensten (OD's). Mevrouw **Holst-Touber** legt uit dat de gemeenten zelf de afweging kunnen maken om bepaalde taken bij de Omgevingsdiensten onder te brengen of niet.

De heer **Klein** (CU/ SGP) vraagt wat afkopen inhoudt. Mevrouw **Holst-Touber** meldt dat de provincie eigenaar wordt van de grond, en daarmee verantwoordelijk wordt voor het beheersen van de vervuiling.

De heer **Klein** (CU/ SGP) vraagt wat de loodwitindustrie inhield. Mevrouw **Holst-Touber** laat weten dat deze industrie loodwit produceerde voor bijvoorbeeld dakpannen en verf. Locaties hiervan zijn bijvoorbeeld terug te vinden in vooroorlogse steden.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vraagt of het intra uteriene kind buiten beschouwing is gelaten in het onderzoek naar de schadelijkheid van diffuus lood voor kinderen van 0 tot 6 jaar. Mevrouw **Holst-Touber** beaamt dat het intra uteriene kind buiten beschouwing is gelaten omdat kinderen het lood voor 95% via hand- mond contact binnen krijgen.

De heer **Kramer** (GroenLinks) vraagt of de onderzoeksresultaten en het daaraan gekoppelde advies van de GGZ ten aanzien van diffuus lood dienen te worden opgenomen in besluitvorming. Mevrouw **Holst-Touber** vertelt dat GS en de DG hierover met het Rijk hebben gesproken. Ook het RIVM heeft een beroep gedaan op het Rijk om deze resultaten in beleid om te zetten. De reactie op deze oproepen is dat het een locale en provinciale zaak betreft.

De heer **Struben** (D66) vraagt naar de aanpak van bijvoorbeeld Het Twiske. Hij ziet dat daar grote verschillen bestaan in loodconcentraties. Mevrouw **Holst-Touber** legt uit dat er is onderzocht waar kinderen langdurig spelen en waar er dus sprake is van blootstellingsrisico's. Vastgesteld is, is dat kinderspeelplaatsen risicogebieden zijn, en recreatiegebieden dat niet zijn. Er is bekend welke kinderspeelplaatsen er in risicogebieden liggen.

Mevrouw **Holst-Touber** spreekt over het vervolgproject diffuus lood. Medio 2019 zal het onderzoek worden afgerond.

De heer **Tekin** (ged.) voegt toe dat de discussie over het vergroenen van speelpleinen en de blootstelling aan diffuus lood ook wordt gevoerd binnen PS.

De heer **Klein** (CU/ SGP) vraagt naar de aanpak van plekken met een potentieel risico, zoals bijvoorbeeld de stranden van de Ouderkerkerplas. Mevrouw **Holst-Touber** laat weten dat recreatiegebieden niet als risicogebied worden gekenmerkt omdat daar geen sprake is van langdurige blootstelling.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vraagt wat de aanleiding is van de transitie van deze taken. Mevrouw **Holst-Touber** meldt dat de provincie haar bevoegdheid over deze taken verliest na het in werking treden van de Omgevingswet.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vraagt van welke gemeenten een wethouder aanwezig was bij de bijeenkomst op 23 januari 2019. Mevrouw **Holst-Touber** laat weten dat van 70% van de gemeenten iemand aanwezig was, waaronder een wethouder uit Den Helder.

De heer **Kramer** (GroenLinks) vraagt of de Provincie de pleit voortzet voor normering van deze schadelijke stoffen. Mevrouw **Holst-Touber** beaamt dit.

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt hoe de bodemreiniging van een kinderspeelplaats plaatsvindt op het moment dat er een natuurspeelplaats wordt gecreëerd. Mevrouw **Holst-Touber** legt uit dat er wordt onderzocht wat de mogelijkheden zijn voor het creëren van een dergelijke speelplaats in een risicogebied. Er kan worden gekozen voor afgraving of het leggen van een dichte grasmat.

De heer **Van Liere** (PvdD) vraagt hoe kan worden voorkomen dat speelterreinen in risicogebieden worden verhard. Mevrouw **Holst-Touber** antwoordt dat een goede informatievoorziening aan de gemeenten hierbij behulpzaam is. Er is nog niet bekend of deze communicatie tot resultaten leidt. De heer **Tekin** (ged.) brengt de toezegging in herinnering dat GS een plan zullen opstellen over eventuele mogelijkheden tot financiële steun aan de gemeenten.

De heer **Tromp** (VVD) vraagt of diffuus lood schadelijk is voor huisdieren. Mevrouw Holst-Touber laat weten dat niet bekend is of diffuus lood invloed heeft op de ontwikkeling van de hersenen van een huisdier.

De heer **De Kam** (CDA) vraagt of gemeenten dezelfde prioriteit zullen hangen aan de aanpak van diffuus lood als de provincie dat nu doet. Mevrouw **Holst-Touber** meldt dat in het Bodemconvenant 2016 -2020 afspraken zijn opgenomen over diffuse verontreiniging. In een mid-term review van het convenant, aangeboden aan de Staatssecretaris, is de aanbeveling opgenomen dat na 2020 hier weer afspraken over dienen te worden gemaakt.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vraagt of er een taakstelling wordt gekoppeld aan het budget dat overgaat naar de gemeenten. Mevrouw **Holst-Touber** legt uit dat de bekostiging van kinderspeelplaatsen bij de gemeente ligt en zij de beschikbare kennis over diffuus lood kunnen meenemen in hun (onderhouds)plannen. Indien er hoge concentraties worden vastgesteld, waarbij sprake is van humane risico's, kan de locatie worden gekenmerkt als een spoedlocatie, waarmee de locatie onder verantwoordelijkheid van de provincie komt te vallen.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) vraagt wat er werd bedoeld met de gedane uitspraak dat er 'geen kinderspeelplaatsen in risicogebieden liggen'. Mevrouw **Holst-Touber** legt uit dat er nog geen onderzoeksresultaten bekend zijn waarbij er sprake is van een onvoldoende bodemkwaliteit.

De heer **Struben** (D66) vraagt of de Provincie verantwoordelijk is voor nieuwe centrales, of voor het stilleggen van centrales. Mevrouw **Holst-Touber** heeft geen antwoord op deze vraag.

De heer **Struben** (D66) vraagt of de kennis bij de provincie behouden blijft. Mevrouw **Holst-Touber** meldt dat de kennis en capaciteit nog enkele jaren bij de provincie blijft.

Mevrouw **Holst-Touber** zegt toe de presentatie zo spoedig mogelijk aan de commissie te doen toekomen. De presentatie is bij de vergaderstukken gevoegd.

De **voorzitter** dankt mevrouw Holst-Touber en de heer Bouwens voor hun toelichting en sluit de technische briefing om 13.10 uur.

1. Opening, mededelingen en terugblik werkbezoeken

Mededelingen:
- De **voorzitter** stelt voor om op donderdagavond 7 maart 2019 een afscheidsbijeenkomst te organiseren voor deze commissie en vraagt de commissieleden mee te denken over een activiteit en/ of locatie.
- Op maandag 28 januari 2019 vindt een Benen-Op-Tafel (BOT) overleg plaats over de samenstelling van de Faunabeheereenheid Noord- Holland in zaal 1.4.
- Aan het einde van deze vergadering heeft gedeputeerde Tekin een mededeling in beslotenheid.

De spreektijden zijn vastgesteld voor 3,5 vergaderuur.

2a. Vaststellen agenda, het verslag van de vorige vergadering, Strategische agenda NLWM, moties- en toezeggingenlijsten en C-agenda

De agenda wordt ongewijzigd vastgesteld.

De heer **Kramer** (GroenLinks) heeft de technische aanpassing voorgesteld om in regel 831 'bestemming natuurgebied' te wijzigen in 'bestemmingen in NNN-gebieden'.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) heeft het als onprettig ervaren dat zijn afwezigheid bij de vergadering van 3 december 2018 via Twitter bekend werd gemaakt. De **voorzitter** neemt de opmerking ter harte.

Het verslag van 3 december 2018 wordt, onder dankzegging aan de notulist, met inachtneming van de voorgestelde wijziging vastgesteld.

De Strategische Statenagenda wordt ongewijzigd vastgesteld.
De moties- en toezeggingenlijsten worden ongewijzigd vastgesteld.
De C-agenda wordt ongewijzigd vastgesteld.

2.b Vaststellen verslag besloten vergadering 10 december 2018

Het verslag van de besloten vergadering van 10 december 2018 wordt ongewijzigd vastgesteld.
De commissie besluit de geheimhouding op het verslag per direct op te heffen.

3. Inspreekhalfuur

Er is één aanmelding voor het inspreekhalfuur.

INSPRAAK

De heer **Meijer** uit Wijk aan Zee spreekt in op persoonlijke titel. De heer Meijer spreekt over de 30 dwangsommen die de Omgevingsdienst aan Harsco heeft gegeven. Naar het idee van de spreker stellen GS zich te afwachtend op. De huidige tijdgeest vraagt erom Tata Steel ertoe te bewegen een schone fabriek te bouwen in Nederland. Wat denken de Statenleden dat het effect is van een verhoogde dwangsom die fiscaal aftrekbaar is? Op welke wijze kan de Omgevingsdienst zich professionaliseren zodat zij met kennis van zaken kan inspelen op een betere samenwerking?

VRAGENRONDE

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt of de spreker een suggestie heeft voor het oplossen van het probleem indien met de aftrekbare dwangsom geen resultaat wordt geboekt. De heer **Meijer** herhaalt dat een fiscaal aftrekbare dwangsom niet wordt gevoeld door Tata Steel.

De heer **De Kam** (CDA) vraagt hoe het mogelijk is dat de grafietregens al plaats vonden voor juli 2018. De heer **Meijer** legt uit dat in 2014 Harsco na een pilot zonder vergunning bleef werken volgens het proces van uitgieten in bakken.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) vraagt waarop de inspreker baseert dat de Omgevingsdienst zich dient te professionaliseren. De heer **Meijer** heeft bemerkt dat GS niet op de hoogte waren van bijvoorbeeld de stikstofnormen. Er is veel specifieke technisch kennis nodig om de processen binnen Tata Steel te begrijpen.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) heeft een vraag van orde. Is het mogelijk tijdens deze vergadering de gestelde vragen van de inspreker te behandelen? Speelt de angst in de regio voor het vertrek van

Tata Steel, indien er strengere handhaving zal gaan plaatsvinden? De heer **Meijer** legt uit dat de insteek niet is dat Tata Steel zou dienen te vertrekken. Er dient gewerkt te worden aan een schone fabriek, omdat dat het beste is voor alle partijen.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) vraagt of er sprake is van meer of minder gezondheidsklachten in de directe omgeving van de inspreker sinds 2014. De heer **Meijer** vertelt dat zijn vriendin bij zuidenwind niet in Wijk aan Zee verblijft.

RONDVRAAG
De **voorzitter** stelt voor de rondvragen aan de heer Tekin (ged.) betreffende dit onderwerp, te behandelen in aanwezigheid van de inspreker. De commissie gaat akkoord met het voorstel.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) heeft de volgende vragen. 1. Was de Omgevingsdienst op de hoogte van de pilot van Harsco in 2014? 2. Was de Omgevingsdienst op de hoogte van de het feit dat de pilot in de periode van 2014 tot 2016 is doorgezet en de schaal is vergroot? 3. Hoe kan het dat bij een risico voor de volksgezondheid twee jaar geen controle heeft plaatsgevonden? 4. Op welke plek op de escalatieladder van de provincie Noord- Holland en de landelijke nalevingsstrategie bevinden Tata Steel en Harsco zich, en is er reden voor opschaling?

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt of het bedrag van de huidige dwangsom per overtreding proportioneel is, of hoger zou dienen te zijn. Wanneer gaan GS over tot bestuursdwang?

De heer **Struben** (D66) vraagt of de bouw van de loods versneld kan worden.

De heer **Tekin** (ged.) heeft het informatieverzoek van het Ministerie aangegrepen om het Ministerie vragen te stellen over de onduidelijkheden omtrent de fiscaliteit. Dit was tot nu alleen bekend bij de Staatsecretaris van financiën. De heer Tekin (ged.) heeft, aan de hand van deze casus, de Minister van advies gediend bij het opstellen van de Omgevingswet. De heer Tekin (ged.) heeft de huidige regelgeving tot zijn beschikking. Op dit moment voldoen Tata Steel en Harsco in het totaal aan de normen, echter zijn er individuele bronnen die de normen overschrijden. GS gaan in gesprek met het ILT, tezamen met de Omgevingsdienst en Tata Steel, over de beoordeling van de normen. GS menen dat de Omgevingsdienst bekwaam is. De Omgevingsdienst is bekend met de ingewikkelde processen binnen Tata Steel. Er worden open gesprekken gevoerd tussen Tata Steel, de Omgevingsdienst en GS.

In reactie op mevrouw Pels (GroenLinks) meldt de heer **Tekin** (ged.) dat in december 2016 de grafietregens bekend werden. Voor de eerste twee proefnemingen in 2014 heeft Harsco van de Omgevingsdienst toestemming gekregen. Harsco heeft echter geen toestemming gevraagd voor het doorzetten van de werkwijze zoals van 2014 tot en met 2016 heeft plaatsgevonden. De Omgevingsdienst heeft Harsco hier in de zomer 2016 over aangeschreven. In de periode van 2014 tot 2016 is Harsco op de reguliere wijze gecontroleerd. In december 2016 werd de stofoverlast bekend. De Omgevingsdienst heeft hier direct op geacteerd. Harsco bevindt zich op dit moment op stap 2 van de escalatieladder.

In reactie op mevrouw De Groot (SP) meldt de heer **Tekin** (ged.) dat de provincie Noord- Holland de landelijke nalevingsstrategie volgt. Indien er geen verbetering optreedt zal er worden opgeschaald op de escalatieladder. De heer Tekin (ged.) meldt dat Harsco per direct onder verscherpt toezicht is gesteld. Bestuursdwang achten GS op dit moment nog niet aan de orde. Daaraan voorafgaand dienen andere stappen te worden doorlopen.

In reactie op de heer Struben (D66) meldt de heer **Tekin** (ged.) dat het voorstel van Tata Steel om in april 2020 de hal gereed te hebben niet afdoende is. GS onderzoeken de mogelijkheden voor het verkorten van de periode voor de vergunningsverlening. GS zetten in op het creëren van een hal voor het gehele productieproces van Harsco, waarbij de bouw van een dergelijke hal het stoppen van de grafietregens niet dient te vertragen.

GS wachten het resultaat van het vooronderzoek van OM af inzake de grafietregens en gaswolk bij Tata Steel.

De heer **Tekin** (ged.) zegt toe de brief betreffende het verscherpte toezicht, de beslissing op bezwaar en de last onder dwangsom aan de commissie te doen toekomen.

De **voorzitter** dankt de heer Meijer voor zijn bijdrage.

4. A-agenda Water
4a. Voordracht wijziging reglement voor Waterschap Amstel, Gooi & Vecht

De commissieleden geven aan dat *Voordracht wijziging reglement voor Waterschap Amstel, Gooi & Vecht* als hamerstuk naar PS kan worden doorgeleid.

De **voorzitter** concludeert dat de *Voordracht wijziging reglement voor Waterschap Amstel, Gooi & Vecht* als hamerstuk wordt doorgeleid naar PS van 4 februari 2019.

5. A-agenda Water
5a. Ingekomen brief aan PS, contracten camping Bakkum
Er hebben zich drie insprekers gemeld.

INSPRAAK
Mevrouw **Reinke** spreekt in namens een groep van ongeveer 70 seizoenshuurders van Camping Bakkum. In 2015 werd haar gemeld dat de toen bestaande overdrachtregeling reeds jaren bestond en zou blijven bestaan. In 2017 heeft de directie besloten de regeling te stoppen, waardoor bij de verkoop het recht op de plek vervalt. Omdat er geen overkoepelende organisatie is die het bestuur van de Kennemer Duincampings B.V. controleert en er geen aanspreekpunt is voor de seizoenshuurders, vraagt de inspreker de commissie opdracht te geven aan GS te bemiddelen in dit conflict.

VRAGENRONDE
De heer **Bouberg Wilson** (ONH) vraagt in hoeverre de insprekers zich conformeren aan de brief die door hun advocaat is geschreven.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt wat de seizoenskampeerders verkopen. Mevrouw **Reinke** legt uit dat vanaf 2020 het huisje alleen zonder grond kan worden doorverkocht, hetgeen minimale waarde heeft.

INSPRAAK
De heer **Van der Schans** voegt aan de inspraak van mevrouw Reinke toe dat de camping aangeeft andere winstgevende activiteiten op de vrijvallende plekken te gaan uitvoeren, terwijl de B.V. reeds aanzienlijke winsten maakt. Dit beleid staat ver af van het oorspronkelijk beoogde doel van deze camping. De inspreker vraagt GS om hulp bij het verkrijgen van meer openheid vanuit de Kennemer Duincampings B.V. en PWN en vraagt GS te helpen bij het tot oplossing brengen van dit geschil.

VRAGENRONDE
De heer **Papineau Salm** (PvdA) stelt vast dat het huidige systeem prijsopdrijvende is. Heeft de spreker ideeën hoe dit kan worden voorkomen? De heer **Van der Schans** meldt dat de seizoenskampeerders enkele alternatieve voorstellen hebben ingediend.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) meent dat door het betalen van deze aanzienlijke bedragen het systeem zichzelf in stand houdt. De heer **Van der Schans** legt uit dat de kampeerders hebben voorgesteld het huidige systeem te handhaven voor de huidige seizoenskampeerders, en dit systeem los te laten bij het vrijvallen van een plek.

Mevrouw **Rommel** (VVD) vraagt of er overeenkomsten worden gesloten met betrekking tot dit 'sleutelgeld'. De heer **Van der Schans** ontkent dit.

De heer **De Kam** (CDA) vraagt of huurders hun seizoensplaats mogen exploiteren. De heer **Van der Schans** meldt dat hier een regeling voor bestaat.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) denkt dat op dit moment er niet veel mogelijkheden tot kamperen op Camping Bakkum zijn voor mensen die minder te besteden hebben. De heer **Van der Schans** herhaalt dat er alternatieven zijn voorgesteld.

De heer **Bakker** (D66) vraagt welke redenen het campingbestuur aanvoert om niet in gesprek te gaan. De heer **Van der Schans** laat weten dat het bestuur alleen met de kampeervereniging in gesprek wil gaan. Hier kan men echter al jaren geen lid meer van worden.

INSPRAAK

Mevrouw **Monster** spreekt in als juridisch gemachtigde van de groep seizoenskampeerders. De camping stelt zich op het standpunt dat zij een louter privaatrechtelijke verhouding heeft met de huurders en de camping eigenaar is van de grond. De inspreker meent dat de provincie Noord-Holland de eigenaar is van de grond. Indien er echter sprake is van een inbesteding en uitvoering van een publieke taak, dan zijn de beginselen van behoorlijk bestuur van toepassing. In dit geval dient de camping de huurders inspraak te geven. De inspreker vraagt de commissie te kiezen voor de tweede optie en daarop sturing in te zetten om escalatie van het conflict te voorkomen.

VRAGENRONDE

De heer **Bakker** (D66) vraagt wat het juridisch verweer van de camping is. Mevrouw **Monster** herhaalt dat de camping een louter privaatrechtelijke verhouding heeft met de kampeerders, met het recht op kamperen voor één seizoen.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt of het campingbestuur in gaat op het gewoonterecht. Mevrouw **Monster** laat weten dat de camping een opeenvolging van korte contracten niet als gewoonterecht beschouwt.

De heer **De Kam** (CDA) vraagt waar de winst van de camping naar toe gaat, naar GS of naar de Kennemer Duincampings B.V. Mevrouw **Monster** heeft geen antwoord op deze vraag.

De heer **Kramer** (GroenLinks) vraagt of de Kennemer Duincampings B.V. en PWN schriftelijk hebben gereageerd op het schrijven van 5 november 2018 van mevrouw Monster namens de seizoenskampeerders. Waarom willen deze partijen geen gesprek aangaan? Mevrouw **Monster** meldt dat deze partijen aangeven dat er niets meer valt te zeggen dan dat per brief is gemeld.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) vraagt wie de probleemeigenaar is, gezien mevrouw Monster voorstelt door de Kennemer Duincampings B.V. een arbiter te laten benoemen. Mevrouw **Monster** meent dat de Kennemer Duincampings B.V. primair de probleemeigenaar is. Zij doet dit voorstel om op constructieve wijze dit conflict aan te pakken.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) hoorde dat het nog de vraag is of er sprake is van een privaat- of publiekrechtelijke overeenkomst. Mevrouw **Monster** geeft aan dat er naar haar idee, sprake is van een privaatrechtelijke overeenkomst waar de beginselen van behoorlijk bestuur in doorwerken omdat er sprake is van een geprivatiseerde publieke dienst.

Mevrouw **Rommel** (VVD) vraagt wat mevrouw Monster vraagt van de commissie. Hoe denkt mevrouw Monster over het 'sleutelgeld'. Mevrouw **Monster** ziet het sleutelgeld als een investering. Zij meent dat het eenzijdig opleggen van deze maatregel een onrechtmatige daad is in het kader van behoorlijk bestuur.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) vraagt of de jurisprudentie over de taxi vergunningen in Amsterdam van toepassing is. Mevrouw **Monster** meldt dat er sprake is van een juridisch wezenlijk andere situatie. Het verzoek aan de commissie is te kiezen voor de tweede optie, waarbij de beginselen van behoorlijk bestuur van toepassing zijn, en te onderzoeken wat er voor nodig is om tot het rechtmatig maken van deze tweede optie te komen.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) vraagt namens hoeveel mensen mevrouw Monster spreekt. Waarom wil het bestuur niet met deze groep huurders spreken en wel met de kampeerdersvereniging? Mevrouw **Monster** legt uit dat zij spreekt namens ongeveer 70 huurders. Al enige jaren accepteert de kampeervereniging geen leden meer.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt of de campinghouder gerechtigd is de vrijkomende plaatsen anders te exploiteren. Mevrouw **Monster** legt uit dat de camping een andere vorm van exploitatie voor ogen heeft voor de vrijvallende plaatsen.

EERSTE TERMIJN

De heer **Bruggeman** (SP) vat het probleem samen voor de seizoenshuurders, namelijk dat bij verkoop van het huisje zonder de grond, dit vrijwel niets meer opbrengt. In 2017 heeft de spreker hier reeds schriftelijke vragen over gesteld. Het verzoek van D66 aan GS is om te bemiddelen tussen de seizoenshuurders en de Kennemer Duincamping B.V. en PWN om tot een oplossing te komen.

De heer **Kramer (**GroenLinks) acht het betoog van mevrouw Monster plausibel. GroenLinks zou GS willen vragen overleg te faciliteren tussen de betrokken partijen.

De heer **De Kam** (CDA) denkt dat het een juridisch conflict betreft, en geen politieke zaak. CDA verzoekt GS zich uit te spreken over wat GS in dit conflict kunnen betekenen.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) steunt het voorstel van de heer Bruggeman (SP).

De heer **Bakker** (D66) is van mening dat de provincie een rol heeft in dit conflict en dat daarbij bezien dient te worden welk doel de camping wil nastreven. Wat is de visie van GS ten aanzien van het eigenaarschap van de gronden en het recht tot exploiteren daarvan. Wat zijn de voorwaarden en doelen die aan de Kennemer Duincamping B.V. zijn opgelegd en wat zijn de ideeën van GS daarover?

Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) vraagt of GS een rol voor zichzelf zien weggelegd in dit conflict.

De heer **Papineau Salm** (PvdA) laat weten dat de PvdA hecht aan de toegankelijkheid van de camping voor mensen met een lager te besteden budget. Hebben GS contact met de Kennemer Duincamping B.V.? Zijn GS bereid een ondersteunende rol te spelen in dit conflict?

De heer **Van der Sluijs** (PVV) denkt dat de huidige regeling niet gunstig is voor mensen met een laag te besteden budget.

Mevrouw **Rommel** (VVD) vraagt de gedeputeerde te bezien of hij, en welke, rol GS kunnen spelen om dit conflict tot een oplossing te brengen.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) meent dat, indien er sprake zou zijn van een geprivatiseerde publieksrechtelijke situatie, het oogmerk van de camping niet winstmaximalisatie zou moeten zijn. De ONH is voorstander van het, zo nodig, tot oplossing brengen van dit conflict door middel van arbitrage.

De heer **Loggen** (ged.) stelt een gebrek aan empathie vast bij de campingeigenaar. Daarbij meldt hij dat PS geen formele positie hebben in dit conflict. De spreker vraagt de commissie hem de kans te geven uit te zoeken welke mogelijkheden er voor GS bestaan om eventueel een rol te nemen in dit conflict. De gedeputeerde stelt voor dit schriftelijk af te doen, evenals het antwoord op de vragen van de heer Bakker.

De heer **Bruggeman** (SP) dankt GS voor de welwillendheid. Naar zijn idee is de provincie Noord-Holland eigenaar van de camping.

TWEEDE TERMIJN
De heer **Kramer** (GroenLinks) kan zich vinden in het voorstel van de heer Loggen (ged.). De spreker roept GS op na te denken over de situatie die zou ontstaan in het geval dit conflict tot een rechtszaak zou leiden.

De heer **Loggen** (ged.) meldt dat de provincie Noord- Holland een beheersovereenkomst met PWN heeft waarbij het zakelijk recht voor 50 jaar uit handen is gegeven. GS zullen zich inzetten de situatie te verbeteren.

De **voorzitter** concludeert dat de commissie instemt met het voorstel van GS de positie en rol van de provincie Noord- Holland in dit conflict te onderzoeken. GS zullen een schriftelijke terugkoppeling geven.

6. Rondvraag gedeputeerde Loggen en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden in Europa

De heer **Struben** (D66) heeft een opmerking over het C- agendapunt 15.E. Hij ondersteunt het organiseren van het Politiek Bureau van Conference of Peripheral Maritime Regions.

7. B- agenda Landbouw & Faunabeheer

7a. Landbouw / Economie: Discussienota PvdA inzake 'Gezonde voeding toegankelijk voor iedereen!'

De **voorzitter** licht het agendapunt toe en geeft het in bespreking. Voor de bespreking zijn de leden van de Commissie EEB uitgenodigd.

TOELICHTING en EERSTE TERMIJN

Mevrouw **Doevendans** (PvdA) licht het voorstel toe. De PvdA acht het bereikbaar zijn van gezond voedsel voor alle burgers van belang. De PvdA heeft drie vragen aan de Commissie NLWM. 1. Is de commissie van mening dat gezonde voeding van belang is voor onze inwoners? 2. Biedt het bijgaand programma (bijlage 1) aanknopingspunten om initiatieven te bevorderen op het gebied van betaalbare en gezonde voeding? 3. Welke partijen willen met de PvdA meedenken over hoe het onderwerp verder gebracht kan worden nadat de werkgroep 'Gezonde voeding' haar plannen heeft gepresenteerd?

De heer **Tromp** (VVD) antwoordt bevestigend op de drie vragen. Welke plannen ten aanzien van dit onderwerp bestaan er reeds vanuit gemeenten en het Rijk? De VVD is geen voorstander van het oprichten van een werkgroep kort voorafgaand aan de verkiezingen.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) heeft een positieve grondhouding ten aanzien van het voorstel. De ONH beaamt vraag 1 en 2 en wacht de plannen van de werkgroep 'Gezonde voeding' af, alvorens antwoord te geven op vraag 3.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) stelt aan de orde dat de vragen niet de ruimte geven om gezonde voeding in een groter kader te plaatsen. Welke positie hebben GS en welke rol wil zij nemen ten aanzien van voedsel? GroenLinks acht landbouw een kerntaak van de provincie, waardoor de provincie een rol kan spelen in het ondersteunen van boeren bij het produceren van gezond voedsel.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) is een groot voorstander van gezond voedsel. De PvdD mist in het voorstel aandacht voor biologisch voedsel. De PvdD is bereid dit voorstel nader invulling te geven.

De heer **De Kam** (CDA) is tevreden dat het voorstel spreekt over gezond voedsel voor iedereen. De CDA mist in de nota concrete ideeën en maatregelen die leiden tot gezond en duurzaam voedsel. Het CDA is bereid hierover mee te denken.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vindt het voorstel sympathiek maar meent dat het onderwerp niet bij PS thuishoort, omdat het gaat over inkomenspolitiek.

De heer **Bakker** (D66) vindt gezond voedsel een belangrijk onderwerp. D66 meent dat de GS hun rol reeds maximaal vorm geven ten aanzien van dit onderwerp. Welke rol denkt de initiatiefnemer dat de provincie op zich kan nemen?

Mevrouw **De Groot** (SP) sluit zich aan bij het idee van de PvdA dat alle burgers recht hebben op gezond voedsel. Gezond voedsel is echter in het algemeen veel duurder van minder gezond voedsel. In Amsterdam bestaat het educatieve programma Jong Leren Eten.

Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) vindt het voorstel sympathiek. Het past bij het Nationaal Preventie Akkoord. Zijn GS willens zich aan te sluiten bij dit akkoord? De spreker kan zich vinden het versterken van de connectie tussen boer en burger.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt op welke wijze de versterking van deze relatie bijdraagt aan betaalbaar gezond voedsel.

Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) meent dat het goed is meer bewustzijn te kweken over waar en hoe voedsel wordt geproduceerd.

De heer **Bond** (ged.) beaamt dat voeding een belangrijke rol speelt in gezonder leven. Dit onderwerp lijkt echter net te vroeg te worden behandeld, gezien de initiatieven binnen de MRA. De heer Bond (ged.) meent dat de nota past binnen het takenpakket van de provincie. De provincie kan hier een rol in spelen vanuit de Greenport NHN, door vanuit een interdisciplinaire benadering te streven naar een

goede positie van de agrariërs uit Noord- Holland, door middel van korte logistieke lijnen (met de MRA), betaalbare voeding, het aanbieden van seizoengroenten etc. De heer Bond (ged.) stelt voor een technische briefing te geven vanuit het programma 'Voedsel verbind', om de leden te informeren over hetgeen GS reeds aan acties ondernemen. Vervolgens kan de werkgroep die mogelijk ontstaat naar aanleiding van dit initiatiefvoorstel van de PvdA, haar input leveren.

Mevrouw **Doevendans** (PvdA) neemt het misverstand weg dat de statenleden zelf een werkgroep zouden oprichten. Het voorstel is om na te denken over het ondersteunen van de ideeën die uit de werkgroepen van de MRA naar voren komen. Indien biologisch eten naar voren komt uit deze werkgroepen kan dit worden opgenomen in de voorstellen. Concrete ideeën zullen volgen uit de vervolgstappen. In reactie op de commissieleden vraagt de spreker te denken in mogelijkheden en niet in onmogelijkheden. De PvdA onderkent de breedte van het onderwerp maar zoekt naar mogelijkheden om als provincie aan te sluiten bij dit onderwerp. In reactie op GS meent de PvdA dat dit onderwerp nu niet te vroeg aan de orde komt, maar juist op tijd om een reactie te kunnen geven op het moment dat de plannen worden gepresenteerd.

TWEEDE TERMIJN
Mevrouw **De Groot** (SP) meent dat het voor mensen met een klein besteedbaar budget niet altijd mogelijk is om gezonde keuzes te maken.

De heer **Bakker** (D66) is tevreden over de betrokkenheid van GS over dit onderwerp. D66 sluit zich aan bij het voorstel van de PvdA verder te spreken op het moment dat er plannen bekend worden.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) vraagt welke concrete vervolgstappen de PvdA voor ogen heeft.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) sluit zich aan bij de vraag van de PvdD. De spreker acht het wenselijk om vooraf punten aan de werkgroep van de MRA mee te geven. Het lijkt haar wenselijk het onderwerp over de verkiezingen heen te tillen.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) meldt dat de provincie sinds 2017 is aangehaakt op dit onderwerp, door middel van het ondertekenen van het Regionaal Manifest.

De heer **Tromp** (VVD) sluit zich aan bij de vraag van de PvdD. Het lijkt de VVD niet gewenst op provinciaal niveau inkomensbeleid uit te zetten. Voedsel en voedselvoorziening kan een onderwerp zijn waar partijen die dat nodig achten, zich voor gaan beijveren, bijvoorbeeld tijdens of na de verkiezingen.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) meent dat niet iedereen altijd de keuze kan maken voor het kopen van gezond voedsel. De PVV acht educatie van belang.

De heer **Bond** (ged.) beveelt aan de technische briefing vanuit het programma Voedsel verbind vooraf te laten gaan aan het oprichten van een werkgroep. De gedeputeerde denkt dat gezond eten voor een billijke prijs mogelijk is. Er is echter een cultuuromslag nodig om tot deze keuzes te komen.

Mevrouw **Doevendans** (PvdA) heeft kennis genomen van de positieve reacties op het voorstel. De spreker noemt de concrete stappen die kunnen worden ondernomen, zijnde PvdA het uitvoeren van het voorstel voor een technische briefing en het bijwonen van de presentaties van de werkgroepen van de MRA. Er kan vervolgens worden bekeken hoe de werkgroepen van de MRA vanuit PS kunnen worden gevoed en gesteund.

7b. Fauna: Discussienota PvdD inzake uitroeien rosse stekelstaart
7b.1 Ingekomen brief natuurorganisaties over Rosse Stekelstaart
De **voorzitter** licht het agendapunt toe en geeft het in bespreking.

De heer **Van Liere** (PvdD) meent dat er sprake is van een Kafkaëske toestand. De voorstellen lijken hem helder.

EERSTE TERMIJN
Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) vraagt waarom de discussie opnieuw ter agenda is gesteld.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vond de discussienota tijdens de vorige vergadering pover behandeld en heeft daarom gevraagd de nota nogmaals te behandelen.

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt GS een onderzoek te doen welke gevaren er hangen aan vermenging van soorten.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) vraagt naar de gevolgen te onderzoeken, in het geval de rosse stekelstaart niet zou worden besteden.

De heer **De Kam** (CDA) legt uit dat in Europese regelgeving is vastgelegd dat de rosse stekelstaart dient te worden bestreden. PS kunnen een lobby starten voor het anders samenstellen van de Europese lijst waarop dit besluit is gebaseerd.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) meent dat PS verplicht zijn tot het uitvoeren van de Europese wetgeving.

Mevrouw **Rommel** (VVD) is van mening dat dit onderwerp Europese regelgeving betreft.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) vraagt wat het gevaar is dat de rosse stekelstaart veroorzaakt.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vraagt in hoeverre GS gehouden is aan de Europese verordening die het uitroeien van de rosse stekelstaart gebied. De persoonlijke mening van mevrouw Jellema is dat het maakbaarheidsdenken dient te worden losgelaten.

De heer **Bond** (ged.) legt uit dat de rosse stekelstaart, als zijnde een invasieve exoot, als een gevaar wordt gezien voor de Europese biodiversiteit. De provincie Noord- Holland heeft de opdracht van het Rijk gekregen maatregelen te treffen. Indien de provincie Noord- Holland dit niet doet, zal Nederland, als zijnde Europees lidstaat, daarop worden aangesproken. Ook de IPO zal de provincie Noord- Holland aanspreken op de verplichting. Een juridische gevolg kan zijn dat Nederland een boete wordt opgelegd. De heer Bond (ged.) meldt dat artikel 3.17 van de Wet natuurbescherming niet van toepassing is, maar 3.18 en 3.19 dat wel zijn.

De heer **Van Liere** (PvdD) vraagt waarop de heer Bond (ged.) dit baseert. Het verbaast de heer Van Liere (PvdD) dat de gedeputeerde de PvdD verwijt alle wettelijke belangen na te lopen, terwijl GS dat ook doen.

De heer **Bond** (ged.) herhaalt zijn standpunt.

De heer **Van Liere** (PvdD) meldt dat in het besluit het artikel 3.17 van toepassing is, en de grondslag voor het besluit te vinden is in artikel 3.18 en 3.19.

De heer **Van Liere** (PvdD) laat weten dat de populatie rosse stekelstaarten kwijnend is. In artikel 3.19 is opgenomen ‘zo veel mogelijk’ stekelstaarten te verwijderen. In de verordening is niet opgenomen dat de provincie Noord- Holland verplicht is de opdracht te geven de rosse stekelstaart volledig te verwijderen. Indien GS alle stekelstaarten willen verwijderen, zouden hiervoor betaalde krachten ingezet dienen te worden. De PvdD kan zich vinden in de opmerking te opmerking van mevrouw Jellema om op houden met het maakbaarheidsdenken. Het voorstel is gebaseerd op het idee de natuur meer op zijn beloop te laten.

TWEEDE TERMIJN
Mevrouw **Terlouw (**CU/ SGP) herhaalt het standpunt van de CU/ SGP zoals in december 2018 is verwoord. De partijen staan achter het besluit van GS om aan de Europese regelgeving te voldoen.

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt welke schade de rosse stekelstaart mogelijk zou aanrichten.

De heer **Struben** (D66) wil voldoen aan de regelgeving. De voorkeur van D66 is om de populatie te monitoren en zo nodig op te treden.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vraagt D66 wanneer er zou moeten worden opgetreden.

De heer **Struben** (D66) laat de beslissing hierover over aan GS.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) meent dat de Europese regelgeving niet een toetsingskader biedt voor het afschieten van levende wezens. De spreker herhaalt haar vraag over de schadelijke gevolgen indien er niet wordt gehandhaafd.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) wil dat er aandacht wordt besteed aan de geconstateerde motiveringsvereiste waaraan niet is voldaan.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) vraagt naar de uitvoerbaarheid van het besluit. Wat zijn de kosten voor het uitvoeren van het besluit?

Mevrouw **Jellema** (PvdA) sluit zich aan bij de vraag van de SP. Bestaan er andere manieren om de rosse stekelstaart te bestrijden? De spreker zal navraag doen bij het IPO over hoe andere provincies omgaan met deze verordening.

De heer **Bond** (ged.) laat weten dat andere provincies de verordening reeds uitvoeren. De heer Bond (ged.) zal zich houden aan de wet- en regelgeving.

De heer **Van Liere** (PvdD) meldt dat in artikel 3.18 van de Wet natuurbescherming wordt terugverwezen naar artikel 3.17 van dezelfde wet.

8. Rondvraag gedeputeerde Bond en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa

Het stemt de heer **Struben** (D66) tevreden, naar aanleiding over C- agendapunt 16.b., dat het weer goed gaat met Alton- gebied. Echter, klopt het dat er sprake is van een uitbreiding van het kassengebied van 385 ha.?

De heer **Bond** (ged.) meldt er een herstructurering heeft plaatsgevonden van het Alton- gebied waarbij een glasconcentratie is uitgevoerd. Op 3 december 2018 is dit onderwerp besproken met PS. In totaal is er een aanvullende ruimtebehoefte aan extra glasareaal van tussen de 14 en 40 ha.

<u>9. A-agenda Milieu</u>

9a. Luchtvaart: Voordracht benoeming voorzitter commissie regionaal overleg Luchthaven Texel

De commissieleden geven aan dat deze voordracht als hamerstuk naar PS kan worden doorgeleid.

De **voorzitter** <u>concludeert</u> dat de *Voordracht benoeming voorzitter commissie regionaal overleg Luchthaven Texel* als hamerstuk wordt doorgeleid naar PS van 4 februari 2019.

9b. Milieu/ Energie/ Mobiliteit: Initiatiefvoorstel GL en PvdD 'Naar een toekomst zonder (plastic) zwerfafval'

Er hebben zich twee insprekers gemeld.

INSPRAAK

De heer **Groot** spreekt in op persoonlijke titel als zijnde de 'zwerfinator'. De spreker vraagt GS de burgerinitiatieven betreffende zwerfafval te ondersteunen en nieuwe initiatieven te stimuleren, zonder daarin het voortouw te nemen. De inspreker meent dat PS weinig ambitie tentoon spreiden door bijvoorbeeld de schouwen af te wijzen. De spreker roept op het kwaliteitsniveau naar A te brengen. De spreker vraagt GS creatieve oplossingen te zoeken.

VRAGENRONDE

Mevrouw **Jellema** (PvdA) vraagt of de inspreker voorstander is van het neerzetten en verzetten van afvalbakken zodat deze aan looproutes zijn gesitueerd. Worden de metingen continue gedaan? De heer **Groot** legt uit dat continue monitoring nodig is voor goed beheer. Op basis van ervaring kan worden geanticipeerd op te verwachten zwerfafval.

De heer **Tromp (**VVD) spreekt zijn waardering uit voor het werk van de heer Groot. Waaruit bestaat de ondersteuning van de inspreker? Wat mist de inspreker in het voorstel? De heer **Groot** meldt dat gemeenten zwerfafvalrapers ondersteunen en bijvoorbeeld het Hoogheemraadschap een website ondersteunt. De inspreker vraagt om erkenning van de afvalrapers. Hij vraagt GS te zoeken naar

nieuwe soorten oplossingen, bijvoorbeeld door middel van samenwerkingen met andere organisaties en bedrijven.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) vraagt of er overkoepelende organisaties bestaan, die een regisserende rol hebben richting gemeenten. De heer Groot meldt dat die niet bestaan.

De heer **De Kam** (CDA) heeft met interesse kennis genomen van de verzameling van data. Waar kunnen deze data worden ingezien? De heer **Groot** meldt dat een app in ontwikkeling is, maar dat de funding daarvoor op zich laat wachten door de shutdown in de Verenigde Staten.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) spreekt haar waardering uit voor het werk van de heer Groot. Zij kan zich vinden in het voorstel .

Mevrouw **De Groot** (SP) meent dat GS meer kunnen doen ten bate van het schoonhouden van de openbare ruimte. Bij locale initiatieven wordt geen onderscheid gemaakt tussen een gemeentelijke of provinciale berm. De heer **Groot** meldt dat bermen aan provinciale bermen vaak verboden gebied zijn, of te gevaarlijk om te komen.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) vraagt of de inspreker ideeën heeft hoe de provincie haar preventie van zwerfafval beter kan inrichten. De heer **Groot** heeft hier geen pasklaar antwoord op. Voorlichting op scholen is een methode.

INSPRAAK
De heer **Smith** spreekt in namens de stichting KLEAN. De heer Smith brengt sinds 2010 zwerfafval onder brede publieke en politieke de aandacht. De inspreker is tevreden over het voorliggende voorstel. De inspreker merkt op dat de overheid de niet verantwoordelijk is voor zwerfafval maar dat iedereen dat is. Niet zozeer meer kennis zet mensen aan tot actie, maar wel dat zij hun buurtgenoten en vrienden actie zien ondernemen.

VRAGENRONDE
Er zijn geen vragen aan de heer Smith.

De **voorzitter** dankt de insprekers voor hun bijdrage en neemt het behandelvoorstel door. De leden van de commissies EEB en Mobiliteit & Financiën zijn uitgenodigd.

TOELICHTING
Mevrouw **Vermaas** (PvdD) meldt dat GroenLinks en PvdD menen dat GS de inspanningen ten aanzien van zwerfafval efficiënter en effectiever dienen te maken, onder andere door meer afvalbakken te plaatsen op plaatsen met veel zwerfafval en door het kwaliteitsniveau omhoog te brengen. PS dienen een regisserende rol op zich te nemen. De initiatiefnemers willen weten of de commissieleden zich willen inzetten voor het worden van de eerste afvalloze provincie.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) licht de presentatie toe, zijnde beelden van de inhoud van de twee volle vuilniszakken zwerfafval die de vader van mevrouw Pels dagelijks uit de gracht haalt waaraan hij woont. De provincie dient aan te haken aan de maatschappelijke beweging van zwerfafvalrapers om gezamenlijk dit probleem aan te pakken.

EERSTE TERMIJN
Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) dankt de indieners voor het goede voorstel en GS voor de gedane toezeggingen. De spreker pleit ervoor de ambitie van het kwaliteitsniveau wel te verhogen naar A+, en voor het invoeren van statiegeld op flesjes en blikjes.

Het spijt **mevrouw De Groot** (SP) dat GS melden over slechts weinig gebied zeggenschap te hebben. De spreker roept op materialen en een beloning ter beschikking te stellen aan rapers.

De heer **Struben** (D66) wil GS een verbindende rol laten spelen. GS dienen zich te richten op de preventie van zwerfafval. De spreker is voorstander van het stimuleren van private initiatieven. Er dient een mentaliteitsverschuiving plaats te gaan vinden. D66 is voorstander van het stimuleren van de activiteiten van de provincie, en merkt daarbij op dat deze activiteiten dienen te passen in het geheel van maatregelen en activiteiten.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) is tevreden over het initiatief, met name over voorstellen 1 en 2. Voorstellen 6, 7, 8, 9 zijn kansrijk indien PS deze ondersteunen.

De heer **De Kam** (CDA) dankt de initiatiefnemers voor het voorstel en GS voor de handreiking. Het CDA sluit zich aan bij de heer Smith dat de overheid niet de regie dient over te nemen, maar dient in te zetten op het maken van afspraken met burgers, wegbeheerders etc. Het inzetten op een hoger kwaliteitsniveau zou een vertrekpunt kunnen zijn van een nieuwe coalitie.

De heer **Bouberg Wilson** (ONH) stelt aan de hand van de inspreker vast dat er nog veel wat te winnen valt. De spreker wil bij het zoeken naar oplossingen gebruik maken van de kennis die reeds bestaat bij burgers en organisaties die werken aan zwerfafval.

De heer **Tromp** (VVD) dankt de initiatiefnemers voor het concrete voorstel. De VVD is tegen zwerfvuil en voor het sluiten van productieketens. De spreker doet de suggestie bewustwording, bijvoorbeeld door voorlichting aan jongeren, op te nemen in het voorstel.

De heer **Van der Sluijs** (PVV) denkt dat GS in overleg met gemeenten en organisaties, meer initiatieven kunnen ontplooien en ziet met name een rol voor de provincie weggelegd in preventie en voorlichting.

Mevrouw **Jellema** (PvdA) staat achter het initiatiefvoorstel. De spreker vraagt aan GS of er nog ruimte is voor extra inzet, bijvoorbeeld voor het voeren van een publiekscampagne?

De heer **Tekin** (ged.) complimenteert de indieners voor het voorstel en dankt de insprekers voor hun bijdragen. De spreker geeft aan dat de ondersteuning van particuliere initiatieven begint bij het in gesprek komen van GS met deze initiatieven. De keuze op te schalen naar kwaliteitsniveau A+ kent een belangrijke financiële component. Het lijkt de gedeputeerde niet opportuun in deze regeerperiode daar nog nieuwe afspraken over te maken. GS zijn niet onwelwillend in het opnemen van een regisserende rol, maar willen niet gemeenten voor de voeten lopen. GS hebben reeds toegezegd met de TBO's in gesprek te gaan over mogelijkheden. Met een aantal voorstellen kunnen GS actief aan de slag. Er is nog niet te voorzien waar dit toe zal leiden.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) dankt de commissieleden en GS voor de positieve reacties. De PvdD sluit zich aan bij D66 dat beleid gericht op de bronnen het beste is. De spreker brengt onder de aandacht dat binnen de Provincie Noord- Holland sprake is van kwaliteitsniveau A tot en met D. De overheid kan niet aan burgers het opruimen van bermen van provinciale wegen overlaten.

De heer **Tekin** (ged.) laat weten dat voor GS veiligheid voorop staat. Bij de keuze voor een hoger kwaliteitsniveau zullen contracten moeten worden aangepast.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) vraagt of GS bij het opstellen van nieuwe contracten de insteek hebben om een hoger kwaliteitsniveau te realiseren. Het initiatiefnemers kunnen zich vinden in de suggestie van de VVD ten aanzien van voorlichting aan jongeren. De initiatiefnemers vragen GS toe te zeggen geen plastic bekertjes meer beschikbaar te stellen tijdens commissievergaderingen.

Mevrouw **Pels** (GroenLinks) vraagt welke mogelijkheden GS zien om de gemeenten op de hoogte te brengen van de steun die PS willen bieden. GroenLinks pleit ervoor PS te laten uitdragen dat de provincie een afvalloze provincie wil worden en GS en PS zich daarvoor willen inzetten.

TWEEDE TERMIJN
Mevrouw **Terlouw** (CU/ SGP) meent dat voorlichting aan jongeren zinvol is. De spreker roept op notie te nemen van haar oproep tot het invoeren van statiegeld op flesjes en blikjes.

De heer **Struben** (D66) herhaalt zijn standpunt dat de maatregelen en activiteiten in het totaal in balans dienen te zijn.

Mevrouw **De Meij** (50PLUS) doet de suggestie om bermtoerisme te stimuleren.

De heer **Tekin** (ged.) kan geen toezeggingen doen over het opwaarderen van het kwaliteitsniveau door middel van de invulling van contracten in deze fase van de regeerperiode. De gedeputeerde zegt toe contact op te nemen met de VNG om de bereidheid tot het bieden van hulp kenbaar te

maken. De gedeputeerde zegt toe terug te komen op het verzoek geen plastic bekers meer beschikbaar te stellen tijdens commissievergaderingen.

Mevrouw **Vermaas** (PvdD) laat weten het voorstel aan te passen aan de hand van de suggesties. De initiatiefnemers zetten zich in het voorstel op 4 maart 2019 aan PS voor te kunnen leggen.

De **voorzitter** concludeert dat het *Initiatiefvoorstel GL en PvdD 'Naar een toekomst zonder (plastic) zwerfafval'* naar alle waarschijnlijkheid zal worden doorgeleid naar PS van 4 maart 2019.

10. Rondvraag gedeputeerde Tekin en terugkoppeling deelname gemeenschappelijke aangelegenheden en Europa

De rondvraag van de heer **Struben** (D66) over C- agendapunt 14k over diffuus lood is reeds beantwoord.

De heer **Struben** (D66) heeft een rondvraag over C- agendapunt 14k. Wat is de rol van PS in het tegengaan van private houtstook?

De heer **Tekin** (ged.) laat weten dat private houtstook een gemeentelijke aangelegenheid is. Op landelijk niveau zijn ook gesprekken gaande. GS hebben hierin weinig bevoegdheden.

Mevrouw **De Groot** (SP) vraagt namens mevrouw Albers of GS die commissie kunnen informeren over de ontwikkelingen voor het Gaasperpark. Zijn deze ontwikkelingen in overeenstemming zijn met de NNN. Worden de WKW's toegepast?

De heer **Tekin** (ged.) zegt toe de commissie te informeren over de ontwikkelingen voor het Gaasperpark.

MEDEDELING GEDEPUTEERDE

De heer **Tekin** (ged.) meldt dat hij de laatste hand legt aan de toezegging een beleidsregel op te stellen voor het niet meer uitgeven van vergunningen voor het ontbranden van vuurwerk in vogelrichtlijngebieden in het broedseizoen. In het kader van de Omgevingswet wordt bezien of het Vuurwerkbesluit, de Wet Natuurbescherming en Milieuregelgeving stiltegebieden meer kunnen worden geïntegreerd.

11. Sluiting

De **voorzitter** dankt allen voor hun bijdrage en sluit de vergadering om 16.55 uur.

Lijst openstaande en aangehouden Moties NLWM 25-02-2019

Onderwerp	Inhoud	Nr	Status	Indiener	Portefeuille houder	Datum PS	Stand van zaken GS	Voorstel Presidium
Motie Vreemd a/d Orde tegemoetkoming preventie wildschade.	PS verzoeken het College van GS: * vaart te zetten via het IPO achter het onderzoek naar regelgeving voor gecoördineerd en gebiedsgericht beleid voor faunabeheer met daarin een tegemoetkoming aan boeten- en tuinders ten behoeve van het nemen van preventieve maatregelen	M30-2017	Aange-nomen	Langen van-Visbeek, A. (VVD)	Bond, J.	10-07-2017	17-10-2018 De Maatschappelijke Advies Raad Fauna streeft ernaar de adviezen over het gebiedsgericht faunaschadebeleid en de schadesystematiek omstreeks eind november 2018 vast te stellen, zodat het desgewenst in de Bestuurlijke Advies Commissie Vitaal Platteland begin december besproken kan worden. Zodra dit advies uitgebracht is zal dit met uw Staten gedeeld worden, inclusief een voorstel tot afdoening van de motie 18-06-2018: Het rapport naar de effectiviteit van de agrilaser is opgeleverd en aan uw Staten gestuurd. Met betrekking tot het onderzoek van de Maatschappelijke	25-02-2019: Bespreking brief GS aan PS met voorstel afdoen motie 30-2017

	tegen wildschade * PS regelmatig (minimaal elk kwartaal) te informeren via de commissie over de voortgang van dit onderzoek.						Advies Raad Fauna: de Raad streeft ernaar de adviezen over het gebiedsgericht faunaschadebeleid en de schadesystematiek omstreeks eind september 2018 gecombineerd uit te brengen. Zodra dit advies uitgebracht is zal dit met uw Staten gedeeld worden, inclusief een voorstel tot afdoening van de motie 10-04-2018: Het onderzoek is nog niet opgeleverd maar wij verwachten deze op korte termijn. Deze zal dan gedeeld worden met de commissie. 10-01-2018: In de commissievergadering Natuur, Landschap, Milieu en Water van 4 december 2018 heeft gedeputeerde Bond de commissieleden op de hoogte gesteld van de voortgang van de verschillende onderzoekslijnen. Hierin	

							werd onder andere genoemd dat in januari/februari 2018 het eindrapport van de proef met de agrilaser zal worden opgeleverd. Hier zal de commissie te zijner tijd over geïnformeerd worden 24-10-2017: het IPO is bezig met een onderzoek, de commissie wordt hiervan op de hoogte gehouden.	
Begroting 2018: opvolging rapport waterbestendig Westpoort	PS verzoeken GS: * de regierol op te pakken om te komen met alle betrokken partijen tot concrete plannen voor een betere bescherming van vitale en kwetsbare infrastructuur * te onderzoeken	M109-2017	Aange-nomen	Bakker, W. (D66)	Loggen, C.	06-11-2017	23-10-2018 Volgens planning worden deze drie delen/producten, samen met de producten van klimaatbestendig wonen, op 10 december in het BO MRA besproken. Na deze vergadering kan het werkteam het plan van aanpak 2019 een verdere invulling geven. Belangrijk onderdeel is het verbinden met onderdelen van andere MRA pijlers, zoals energietransitie en landschap. 27-06-2018	

	of er voor andere regio's in Noord-Holland ook pilots "vitaal en kwetsbaar" nodig zijn						Voor 2018 heeft een werkteam, bestaande uit vertegenwoordigers van de provincie, waterschappen, gemeenten, vervoersregio en veiligheidsregio een Plan van Aanpak 2018 klimaatbestendige vitale en kwetsbare infrastructuur MRA opgesteld. Het product bestaat uit drie delen: Een ambitiedocument, geconcretiseerd voor elektriciteit en mobiliteit Kaartenatlas op basis van een QuickScan van de vitale en kwetsbare infrastructuur in de MRA Plan van aanpak voor het vervolg, 2019 en verder . De QuickScan wordt nu uitbesteed en is in principe in oktober 2018 klaar. De andere werkzaamheden zijn gestart. Ook wordt het werkteam verder ingevuld. Op 10 december worden de	

							producten in het bestuurlijk overleg m.b.t. MRA klimaatbestendig gepresenteerd 12-04-2018 GS pakken de regierol actief op. Aan het Platform Ruimte van de MRA is de Ontwikkelrichting actie 6 “Metropoolregio Amsterdam Klimaatbestendig” gekoppeld. Er zal een visie met bijbehorende strategie opgeleverd worden met twee hoofdproducten waaronder) hoe en waar klimaatbestendige woningbouw moet plaats vinden. De provincie is trekker van dit onderdeel. De inzichten die opgedaan zijn in de pilot Westpoort worden in dit onderdeel meegenomen. Uit de analyses kunnen nieuwe pilots elders in de MRA volgen. Voor het gebied boven het Noordzeekanaal	

							loopt het project Bovenregionale calamiteitenorganisatie en overstromingen. Vitaal en Kwetsbaar is daar een belangrijk onderdeel van. Samen met hetwaterschap en veiligheidsregio's worden deze activiteiten geïnventariseerd en aan een soort stresstest onderworpen. Vervolgens wordt bepaald wat de urgentie is op dit thema.	
overlegjaar agrarisch natuurbeheer	PS verzoeken GS: * in het komende verkenningsjaar in overleg te treden met de agrarische collectieven en TBO's over hoe de biodiversiteits doelen en beheerdoelen	M126-2017	Aange-nomen	Weemhoff, C. (D66)	Tekin, A.	13-11-2017	21-11-2018: Partijen hebben eind september een voortgangsrapportage opgesteld en deze is ook PS ter beschikking gesteld. Door middel van veldbezoek is kennis gemaakt met diverse vormen van samenwerking en natuurbeheer (o.a. erfpacht en natuurboeren, model Eemland en realisatie NNN met het gebied in Krimpenerwaard). Er worden	

	binnen het NNN gehaald zouden kunnen worden (zoals al door de gedeputeerde toegezegd in de expert-bijeenkomst) en daarvoor een neutrale procesbegeleider aan te trekken * hiervan regelmatig een terugkoppeling te geven aan de commissie NLM * te onderzoeken welke andere werkwijzen en/of financiële of juridische						instrumenten verkend die kunnen bijdragen aan realisatie van natuur en faciliteren van partijen in een gebied. (Natuur: Tussenrapportage verkenningsjaar NNN (C-agenda NLWM 29-10-2018)) 17-10-2018: zie stand van zaken bij 10-04-2018 18-06-2018: zie stand van zaken bij 10-04-2018 10-04 -2018: met de terreinbeheerders, de agrarische collectieven en LTO-Nederland is het verkenningsjaar gestart, onder leiding van de heer F Evers als onafhankelijk proceseigenaar. Wij hebben de ambitie om uw Staten bij de behandeling van het Natuurbeheerplan 2019 (in uw vergadering in het najaar 2018) zicht te kunnen bieden op een akkoord tussen alle betrokken partijen. Uiteraard	

	instrumenten er nodig zijn om de provinciale doelen op dit gebied te behalen met inzet van samenwerkend e agrarische collectieven en TBO's en de resultaten van het onderzoek zo mogelijk in te zetten om de bestaande instrumentenk offer ten behoeve van de realisatie van NNN te vergroten						is de vraag of een dergelijk akkoord tot stand komt, en wat de inhoud hiervan is, afhankelijk van het verloop van de werkbijeenkomsten. 22-02-2018: uit besluiten-lijst GS d.d. 20-02-2018: Het college besluit: Provinciale Staten door middel van brief te informeren over de voortgang bij de uitvoering van motie M126 (aangenomen door PS op 13 november 2017) inzake het verkenningsjaar biodiversiteitsdoelen en beheerdoelen binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN). 8-1-2018: Een extern proces-begeleider is ingeschakeld en deze procesbegeleider voert oriënterende gesprekken met vertegenwoordigers van de agrarische collectieven en de terreinbeheerders. Wanneer	

							deze oriënterende gesprekken leiden tot consensus over de aanpak van het verkenningsjaar, zal de opdracht aan de extern procesbegeleider door GS worden vastgesteld en ter kennisname aan uw Statencommissie NLWM worden gezonden. 18-06-2018: zie stand van zaken bij 10-04-2018 10-04 -2018: met de terreinbeheerders, de agrarische collectieven en LTO-Nederland is het verkenningsjaar gestart, onder leiding van de heer F Evers als onafhankelijk proceseigenaar. Wij hebben de ambitie om uw Staten bij de behandeling van het Natuurbeheerplan 2019 (in uw vergadering in het najaar 2018) zicht te kunnen bieden op een akkoord tussen alle betrokken partijen. Uiteraard	

							is de vraag of een dergelijk akkoord tot stand komt, en wat de inhoud hiervan is, afhankelijk van het verloop van de werkbijeenkomsten. 22-02-2018: uit besluitenlijst GS d.d. 20-02-2018: Het college besluit: Provinciale Staten door middel van brief te informeren over de voortgang bij de uitvoering van motie M126 (aangenomen door PS op 13 november 2017) inzake het verkenningsjaar biodiversiteitsdoelen en beheerdoelen binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN). 8-1-2018: Een extern procesbegeleider is ingeschakeld en deze procesbegeleider voert oriënterende gesprekken met vertegenwoordigers van de agrarische collectieven en de terreinbeheerders. Wanneer	

							deze oriënterende gesprekken leiden tot consensus over de aanpak van het verkenningsjaar, zal de opdracht aan de extern procesbegeleider door GS worden vastgesteld en ter kennisname aan uw Statencommissie NLWM worden gezonden.	
Onderzoek naar luchthaven in Noordzee	GS wordt verzocht: - Er zorg voor te dragen dat de Gedeputeerde Staten nauw betrokken is bij dit onderzoek - Er op toe te zien dat ook specifiek Noord-Hollandse aspecten gedegen	M 13-2018	Aange-nomen	Meij, O. de (50PLUS)	Tekin, A.	11-06-2018	23-10-2018 In de brief waarnaar verwezen wordt geeft de minister aan dat ze de uitkomsten meeneemt in de luchtvaartnota. Dat is een traject dat nu loopt en pas eind volgend jaar wordt afgerond. 27-06-2018 De gedeputeerde heeft contact gehad met het ministerie. Het ministerie heeft toegezegd dat wij worden betrokken. Dit wordt in onderstaande brief bevestigd. In de brief geeft de minister aan hoe zij met het onderzoek naar Schiphol in zee omgaat. Wij zijn als	

	worden onderzocht						provincie goed aangehaakt op de genoemde trajecten. https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/06/22/aanpak-participatie-luchtvaart-en-reikwijdte-luchtvaartnota-2020-2050	
Betrek de betrokken inwoners Markermeerdijken	PS verzoeken GS • met de betrokken partners binnen de 'Alliantie Markermeerdijken' voor de verdere uitwerking van de ruimtelijke invulling een concept plan van aanpak burgerparticipatie op te stellen waarin tenminste tot uitdrukking	M 37-2018	Aange-nomen	Voskuil, L.Hj (PvdA)	Loggen, C.	08-10-2018	17-10-2018 - Het overleg met de betrokken partners binnen de Alliantie Markermeerdijken is gestart en genoemde punten a/c worden daarin meegenomen. - het opstellen van dit plan van aanpak is meegenomen in een voorschrift bij de omgevingsvergunning (E.1. Voorschriften betreffende het slopen, verstoren, verplaatsen of wijzigen van een provinciaal monument)	

	komt a. het niveau van participatie b. de vormen van participatie c. de verwachtingen die inwoners en belanghebbenden bij het participatieproces mogen hebben • het opstellen van dit plan van aanpak als voorwaarde op te nemen bij het verlenen van de vergunning							
Tussenevaluatie FBP Damherten AANGEHOUDEN	PS verzoeken GS: na de telling van 1 april 2019 een tussenevaluati	M52-2018	Aange-houden	Liere, A.E. van (PvdD)	Bond, J.	12-11-2018		23-11-2018: reden aanhouden motie uit notulen PS 12 en 19 november 2018: "Gedeputeerde

	e van het FBP damherten te maken							BOND: Ik weet dat die eraan komt en wat de waarheid is en dat is wat er speelt. Wij maken dit plan af en er komt een evaluatie voordat het nieuwe beheerplan damherten wordt gemaakt. Dat is ook een vereiste. Het wordt gemonitord en wat ik met u wil doen, dat is dat ik in het voorjaar van 2019 na de telling van 2019, PS uitgebreid zal informeren over de voortgang en stand van zaken van het huidige Faunabeheerplan Damherten. De heer VAN LIERE (PvdD): Ik hou de motie aan. Ik ga hem agenderen

								bij de commissie en dan mag de gedeputeerde uitleggen en onderbouwen wat hij hier heeft gezegd."

Lijst van openstaande Toezeggingen NLWM 25-02-2019

Onderwerp	Behandeld in	Behandeld in datum	Behandelen in	Portefeuille houder	Inhoud	Stand van zaken
Conflict camping Bakkum	NLWM	24-01-2019	NLWM	Loggen, C.	Gedeputeerde Loggen vraagt de commissie hem de kans te geven uit te zoeken welke mogelijkheden er voor GS bestaan om eventueel een rol te nemen in dit conflict. De gedeputeerde stelt voor dit schriftelijk af te doen, evenals het antwoord op de vragen van de heer Bakker.	
Initiatiefvoorstel naar een toekomst zonder (plastic) zwerfafval	NLWM	24-01-2019	NLWM	Tekin, A.	De gedeputeerde zegt toe contact op te nemen met de VNG om de bereidheid tot het bieden van hulp kenbaar te maken. De gedeputeerde zegt toe terug te komen op het verzoek geen plastic bekers meer beschikbaar te stellen tijdens commissievergaderingen.	
Update Overzicht kapmaatregelen	NLWM	24-09-2018	NLWM	Tekin, A.	De heer Tekin (ged.) heeft eerder een overzicht van kapmaatregelen aan de commissie toegestuurd. Hij zegt een update hiervan toe.	Het meest recente overzicht van kapmaatregelen is op 18 september 2017 op de B-agenda van de commissie NLWM besproken. Update in Brief GS

						aan PS 08-11-2018: “Wij zullen op korte termijn een update van dit overzicht maken en aan uw Staten toesturen.”
Energiebesparing Omgevingsdiensten	NLWM	25-06-2018	NLWM	Tekin, A.	De heer Bond (ged.) zegt toe PS te informeren over de energiebesparingen bij de OD's.	Er volgt nog een technische briefing op 25-02-2019
Luchthavenbesluit VU MC	PS	02-10-2017	NLWM	Tekin, A.	Gedeputeerde TEKIN: Terecht dat de heer Hoogervorst aandacht vraagt voor het Luchthavenbesluit. Wij hebben ook al wat technische vragen beantwoord, dat heeft u kunnen zien. VUmc en AMC zaten in een traject naar bestuurlijke fusie, ten minste daar willen ze naartoe, alleen om daar een akkoord voor te krijgen van het mededingingsrecht hebben zij ACM om goedkeuring gevraagd en die is pas begin vorige maand afgegeven. Dat maakt de weg vrij om die gesprekken serieus aan te gaan. Ik begrijp uw ongenoegen en ook vanuit de omgeving, maar ik kan u toezeggen dat wij de gesprekken nu aangaan. Het eerste wat moet gebeuren, is de	VUmc en provincie hebben begin dit jaar afgesproken gezamenlijk een verdiepend onderzoek te doen, in vervolg op het eerdere onderzoek uit 2016 waartoe de provincie destijds opdracht heeft gegeven. (Eind september heeft

					bestuurlijke fusie bekrachtigen, dat moet heel snel gebeuren, en vervolgens moeten onderzoeken plaatsvinden voor eventuele verplaatsing. Daarom kan ik niet positief reageren op de door u ingediende motie, want u vraagt een afronding rond 1 januari 2018, dat kan ik u niet toezeggen. Wat ik u wel kan toezeggen, is dat nu de weg vrij is om serieus deze gesprekken met elkaar te gaan voeren, maar wel in de juiste volgorde. VUmc en AMC moeten eerst de gesprekken voeren, daarna onderzoek doen en dan kom ik bij u terug. Misschien is het goed als ik de heer Hoogervorst toezeg om hier binnenkort in de commissie wat nader bij stil te staan, want ik begrijp uw ongenoegen en het ongeduld dat hij hier tentoonspreidt.	gedeputeerde Tekin de voortgang van het verdiepend onderzoek met de heer Kramer, lid van de Raad van Bestuur van het VUmc, besproken.) Het is de bedoeling om op basis van de resultaten van het verdiepende onderzoek een keuze te maken over de wijze waarop het Luchthavenbesluit gestalte zal krijgen. Gedeputeerde Tekin heeft aangegeven die keuze voor het einde van deze

						coalitieperiode te willen maken.
def lijst met meekoppelkansen	RWW	15-05-2017	NLWM	Loggen, C.	Dhr. Bakker vraagt hoe de conceptlijst op waarde geschat moet worden en hoe de verdeling van middelen eruit komt te zien en wat uitgevoerd kan worden. Daarnaast vraagt hij hoe de verdeling van de middelen bewaakt gaat worden. De heer Bakker heeft gelezen dat het voornemen is om de middelen middels een subsidieregeling beschikbaar te stellen, terwijl hij dacht dat er overleg zou plaatsvinden over de verdeling. Wie het eerst komt, wie het eerst maalt, lijkt hem geen goede methode voor een eerlijke verdeling. Gedeputeerde Loggen zegt toe dat als er een lijst met projecten komt, de commissie betrokken wordt bij de verdere uitwerking daarvan. De gedeputeerde zal hierover met de commissie overleggen.	Update 31 augustus 2017: tijdens het werkbezoek en de technische briefing op 28 september 2017 komt het onderwerp aan de orde. De verwachting is dat eind 2017 een concretere lijst komt en mogelijk een voorstel voor verdeling van de middelen en dus voor de subsidieregeling.
Evaluatie Faunabeheereen-heid Noord-Holland	NLM	23-06-2016	NLWM	Bond, J.	De heer Bond (ged.) stelt voor om over twee jaar een tussenevaluatie te doen naar de voortgang van de aanbevelingen, ook in het licht van de nieuwe Wet natuurbescherming.	Op de C-agenda van de commissievergad ering van NLWM 25-02-2019

						staat de brief met de tussenevaluatie over de samenwerking met de FBE Noord-Holland

Strategische Statenagenda Commissie NLWM voor 25-02-2019

Beeldvorming (Fase 1)
Oordeelsvorming (Fase 2)
Besluitvorming. Voordracht + PS (Fase 3)

	2019 (d.d.)		**GS**	**Werkvorm**	**Procesafspraken / Wensen tav de voorbereiding**
Commissie NLWM	**24 jan**	**25 feb**			
Natuur					
Programma Natuurontwikkeling (PNO)			Tekin	Jaarlijks vast te stellen/ BOB	Onderwerp komt jaarlijks terug (sept. Oktober 2019)
Toekomst Goois Natuurreservaat			Tekin	Gedeeltelijk Bob	Eind 2015 begin 2016 besluitvorming over GNR verwacht. Evaluatie 1 jaar na invoering transitie. 1-6-2016 brief ontvangen GNR aangepast transitieplan nav zienswijzen ter besluitvorming in AB GNR op 23-06-2016 November 2017: Transitie is in volle gang, naar verachting kan in maart 2018 een evaluatie in de commissie besproken worden.
Programma Groen Kapitaal en Biodiversiteit			Tekin	Geen Bob model, GS besluiten	11-1-16 BOT-overleg op locatie. In februari 2016 zal een eerste discussiestuk ter bespreking worden voorgelegd aan de Statencommissie NLM. Met medeneming van de uitkomsten daarvan zal het e.e.a. verder worden vormgegeven. 15-05-2017: Bespreking Rapport biodiversiteit in Noord-Holland Biodiversiteit is onderdeel van de expertmeeting over NNN op 12 oktober November 2017: Doorlopend programma met regelmatig bijeenkomst en informatie voor commissie via C-agenda
Groene Hart Visie			Tekin	Gedeeltelijk BOB, 3 provincies	Medio 2019 na de Statenverkiezingen kom mogelijk een vervolg.
Collectief agrarisch natuurbeheer / NNN begrenzing			Tekin		November 2017: Motie aangenomen in PS 13-11 voor een verkenningsjaar (M126-2017).
Toekomst Recreatieschappen Wijziging PRV, WKW NNN-gebieden (EEB/NLWM)			Tekin	BOB	De discussie over de toekomst van de recreatieschappen en de natuurwaarden in deze recreatiegebieden wordt gezamenlijk opgepakt door de commissies EEB en NLWM.
Milieu					
Luchtkwaliteit			Tekin		Technische briefing op 25-06-2018
Luchthaven-besluiten			Tekin		VUmc (nog niet bekend)
Zienswijzen op financiële stukken Omgevings-diensten			Tekin		Jaarlijks ontvangen PS de financiële stukken van de 4 Noord-Hollandse omgevingsdiensten voor zienswijzen op de Jaarrekening * bestemmingsresultaat en op de (meerjaren)Begroting. Het gaat om: - Omgevingsdienst IJmond - Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied - Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland noord - Omgevingsdienst Flevoland, Gooi & Vechtstreek
Actualisatie/ herijking beleid stiltegebieden			Tekin	Bob-model	

Strategische Statenagenda Commissie NLWM voor 25-02-2019

Beeldvorming (Fase 1)
Oordeelsvorming (Fase 2)
Besluitvorming. Voordracht + PS (Fase 3)

	2019 (d.d.)		**GS**	**Werkvorm**	**Procesafspraken / Wensen tav de voorbereiding**
Commissie NLWM	**24 jan**	**25 feb**			
Schiphol			Tekin		November 2018 in Cie NLWM besproken op de B-agenda. Vervolg medio 2019
Vliegveld Lelystad en betekenis voor NH			Tekin		Werkbezoek op verzoek van commissie, 22 november 2018
Bodem	*Tech. briefing*		Tekin		Briefing na Bodemberaad, overdracht bodemtaken naar gemeenten
Initiatiefvoorstel Naar een toekomst zonder (plastic) zwerfafval (PvdD/GL)					**Komt in PS op 4 maart 2019**
Landbouw/ Fauna					
Innovatieve ganzenverjaging			Bond		Aangehouden initiatiefvoorstel PvdD
Pilot Natuurinclusieve landbouw			Bond		N.a.v. in PS aangenomen motie. Er is een BOT-overleg op 16 november 2017. Op basis daarvan vervolg voor uitvoering motie. 25-06-2018: Bespreken op de B-agenda 'Programma Natuur-inclusieve landbouw' en voorstel afdoen motie 40-2017. Eind 2018 organiseert GS een conferentie over de stand van zaken geweest waar ook PS voor is uitgenodigd.
PRV wijziging Geitenhouderijen			Bond		**Komt in juni 2019 via voordracht in PS**
Water					
Ruimtelijk programma Markermeerdijken			Loggen	Geen BOB-model	VVGB is door PS vastgesteld in oktober 2018
Aangepaste Reglementen waterschappen			Loggen		Voor de Aanpassing reglementen waterschappen is de planning voor Waterschappen AGV: - behandeling in de commissie van januari 2019. Het is ter besluitvorming (voordracht voor PS 04-02-2019)
Implementatie Kaderrichtlijn Water		TB 25-2-2019	Loggen		PS worden in het tweede kwartaal van 2018 geïnformeerd over de voortgang **Toezegging gedeputeerde Loggen om een technische briefing te organiseren. Een eerste in ieder geval nog voor de PS-verkiezingen van maart 2019**
Aangepaste Waterverordening Rijnland met een wijziging inzake peilbesluiten.			Loggen		Is uitgesteld tot nader order.
Verdroging/			Loggen / Tekin		Najaar 2018 is het vervolg over programma Bodemdaling besproken in NLWM.

Strategische Statenagenda Commissie NLWM voor 25-02-2019

Beeldvorming (Fase 1)
Oordeelsvorming (Fase 2)
Besluitvorming. Voordracht + PS (Fase 3)

	2019 (d.d.)		**GS**	**Werkvorm**	**Procesafspraken / Wensen tav de voorbereiding**
Commissie NLWM	**24 jan**	**25 feb**			
Bodemdaling					
Stand van zaken Watervisie			Loggen		
Initiatiefvoorstel PvdD Welzijn van vissen			Loggen/ Bond		
Algemeen					
Jaarstukken			Heel GS		Juni 2019
Kaderbrief			Heel GS		Juni 2019
Begroting			Heel GS		Oktober 2019
Klimaatakkoord			Heel GS	BOB	Alle commissies B-agenda

Zienswijze stadsraad Muiden ten aanzien van de voorgenomen bouw van een Biomassacentrale te Diemen

25 februari 2019 door Stadsraad Muiden

De stadraad Muiden, in haar rol als 'spreekbuis' voor de inwoners van Muiden, wil bij deze graag haar zorgen over de mogelijke bouw en ingebruikname van een biomassacentrale te Diemen onder de aandacht brengen van de leden van de commissie Natuur, Landbouw, Water en Milieu van de provincie Noord-Holland en van de gedeputeerde.

De inwoners van Muiden, begrijpen de wens van NUON om hernieuwbare energiebronnen in te zetten voor ondermeer stadswarmte, maar maken zich zorgen over de gevolgen van de voorgestelde tijdelijke installatie ***voor de directe leefomgeving en de gezondheid van omwonenden***, in het bijzonder de inwoners van de in ontwikkeling zijnde wijk "De Krijgsman" die binnen een afstand van 500 meter ligt van de voorgenomen locatie van de biomassacentrale.

Wij vragen de Provinciale Staten zich rekenschap van te geven bij de besluitvorming over de vereiste omgevingsvergunning en vergunning Wet natuurbescherming met betrekking tot de volgende punten:

1. <u>De toename van de uitstoot van schadelijke stoffen, waaronder fijnstof en stikstof.</u> In deze stedelijke omgeving met veel snelwegen is het al slecht gesteld met de luchtkwaliteit en door de verbranding van biomassa zal de luchtkwaliteit nog verder verslechteren. Dit kan een schadelijk effect hebben op de bijzondere natuurgebieden in de nabije en wijdere omtrek en ook op de gezondheid van direct omwonenden, waartoe de inwoners van Muiden, Weesp en Diemen behoren. Ook een tijdelijke toename van de uitstoot van deze schadelijke stoffen tot aan het moment dat alternatieve energiebronnen ingezet kunnen worden kan ernstige gevolgen voor de leefbaarheid op de lange termijn hebben nu er nog veel onduidelijkheden zijn over de exacte stikstof- en fijnstofdeposities. Elke extra toename van deze stoffen betekent dat de Europees beschermde natuur nog verder onder druk komt te staan, en nog meer maatregelen zoals plaggen en kap van bos nodig zijn om de natuur te behouden.

2. <u>De doorlopende aan- en afvoer van houtpellets over lokale wegen</u>. Het gaat daarbij om de inzet van mogelijk 25 zware vrachtwagens per dag, hetgeen een extra belasting betekent voor de toch al zeer drukke lokale wegen. De inwoners van Muiden en de direct omwonenden in de wijk De Krijgsman maken zich ernstig zorgen over de gevolgen van dit ongewenste extra vrachtverkeer, ondermeer voor wat betreft de verkeersveiligheid, de verkeersdoorstroming, de luchtkwaliteit en de belasting van het lokale wegennet. In de voorliggende plannen en rapportages lijkt niet of nauwelijks aandacht besteed te worden aan de gevolgen van dit extra vrachtverkeer waardoor de indruk versterkt wordt dat de lasten van de voorgestelde biomassa centrale grotendeels bij de direct omwonenden terecht komen. De stadsraad Muiden pleit daarom voor een onafhankelijk onderzoek in de vorm van een milieu effect rapportage waarin op een integrale wijze alle gevolgen van de voorgestelde biomassa centrale voor de leefomgeving beoordeeld worden.

3. <u>Wij vragen ons af, waarom er geen mer is opgenomen door de omgevingsdienst.</u> Voor de nieuwbouw op het terrein "de Krijgsman" was dat wel nodig en daaruit bleek dat er door het toenemend verkeer in deze regio er compenserende maatregelen getroffen moesten worden. Nu komt er zelfs zwaar vrachtverkeer bij. Het lijkt ons voor de hand liggen dat dit dan ook de uitkomst van het mer onderzoek voor de biomassacentrale zal zijn, tenzij men de uitslag van zo'n onderzoek niet wenselijk acht en het dus maar beter buiten beschouwing laat.

4. De mogelijkheid dat [op termijn] ook andersoortige biomassa dan houtpellets gebruikt kunnen worden als brandstof waarvan de gevolgen van de uitstoot op de leefomgeving niet duidelijk zijn. Dit brengt ongewenste onzekerheid met zich mee voor alle omwonenden van de voorgestelde biomassa centrale, zeker nu er vooralsnog geen afspraken zijn gemaakt met NUON die deze zorgen wegnemen of verminderen. Nu het om een installatie gaat die tijdelijk op volle capaciteit moet gaan werken totdat alternatieve bronnen een groot deel van de energieproductie van de biomassa centrale kunnen overnemen, pleit de stadsraad Muiden ervoor om gedurende die tussen periode zoveel mogelijk te blijven inzetten op bestaande energiebronnen [zoals gas]. Daarmee kunnen de nadelige gevolgen van een hoog capaciteit biomassa centrale op de lokale leefomgeving en het milieu beperkt worden.

5. Tenslotte wijzen wij u op uw eigen nota voor energietransitie. Daarin zegt u zelf; “dat er in Nederland op eigen bodem te weinig biomassa is, dat moet dus uit het buitenland gehaald worden en de nadelen worden dan afgewenteld op andere landen. Bovendien kost de import zelf ook energie (scheepvaart).”

Wij danken u voor uw aandacht en hopen dat onze zorgen gehoord worden.

Namens de stadsraad Muiden
Hans van der Steen
06 2880 5706

Provincie
Noord-Holland

POSTBUS 3007 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR Haarlem

INGEKOMEN - 6 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr J. Kobes
CZ/FIN

Telefoonnummer +31235143698
kobesj@noord-holland.nl

Verzenddatum

- 6 FEB. 2019

Kenmerk 1176604/1176607

Uw kenmerk

Betreft: Zienswijze kadernota 2020 van de RUD NHN

Geachte leden,

Hierbij ontvangt u ter besluitvorming de bijgaande statenvoordracht met het ontwerpbesluit, inclusief bijlagen, over de zienswijze op de kadernota 2020 van de Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord (RUD NHN).

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

bijlage(n)

1. kadernota RUD NHN, d.d. 12-12-2018.
2. Statenvoordracht met de zienswijze op de kadernota 2020 van de RUD NHN

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl

Provincie Noord-Holland

2019

VOORDRACHT

Provinciale Staten van Noord-Holland

Haarlem, 5 februari 2019

Onderwerp: Zienswijze kadernota 2020 van de RUD Noord-Holland Noord

Kenmerk: 1176604/1176607
Bijlagen:

1. **Kadernota 2020 van de RUD NHN.**

1. Inleiding

Op 13 december 2018 is door het dagelijks bestuur van de Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord (RUD NHN) de kadernota 2020 ter zienswijze aan Provinciale Staten verstuurd. PS hebben tot 1 maart 2019 de mogelijkheid om een zienswijze op deze documenten in te dienen. Omdat het niet mogelijk is de zienswijze voor die tijd in Provinciale Staten te bespreken, is na ambtelijke afstemming met de RUD NHN afgesproken dat wij na bespreking in de commissie NLWM een voorlopige zienswijze indienen. Mochten PS aangeven af te willen wijken van het voorstel, dan kan de gedeputeerde dit in het AB van 6 maart inbrengen.

Hieronder is de zienswijze met de inhoudelijke reactie op de kadernota 2020 opgenomen:

- De implementatie van de Omgevingswet is een omvangrijke transitie die van alle betrokken partijen een andere werkwijze gaat vragen. Dit geldt ook voor de RUD NHN. Wij ondersteunen daarom de ambitie van de RUD NHN om al in 2020 te werken als ware de Omgevingswet op dat moment al van toepassing. Om zich te kunnen voorbereiden op de invoering van de Omgevingswet hebben wij ingestemd met het instellen van een reserve Omgevingswet ter hoogte van 600.000 euro. Daarnaast hebben wij ingestemd met het Masterplan ICT, waarbinnen ook het aanpassen van de ICT-systemen aan de vereisten van de Omgevingswet is opgenomen. In de kadernota 2020 wekt de RUD NHN, door het opnemen van een PM-post, de suggestie dat de deelnemers voor het werken conform de Omgevingswet opnieuw financieel moeten bijdragen. Hiermee gaan wij vooralsnog niet akkoord; enerzijds omdat wij van mening zijn dat wij al ruimschoots hebben bijgedragen aan de implementatie van de Omgevingswet bij de RUD NHN, anderzijds omdat wij geloven dat een andere manier van werken niet altijd meer hoeft te kosten. De Omgevingswet betekent meer overleg aan de voorkant van het proces, wat een verschuiving van de inzet in het proces betekent; sommige zaken ga je meer doen, andere juist minder. Dit betekent ons inziens dat de RUD NHN een deel van de extra kosten binnen de bestaande begroting kan dekken. Wij gaan er vanuit dat de RUD NHN in 2020 alleen conform de Omgevingswet handelt waar dit redelijkerwijs uitvoerbaar is. Dit omdat de wet in 2020 nog niet in werking is getreden. We roepen de RUD NHN daarbij op goed te letten op de belastbaarheid van zijn medewerkers. Mocht er, ondanks bovenstaande maatregelen en de reeds beschikbaar gestelde middelen in de reserve, toch nog extra budget nodig zijn, dan verwachten wij van de RUD NHN een gedegen onderbouwing voordat wij in kunnen stemmen met een extra bijdrage.

- De RUD NHN stelt in de kadernota dat zij kan optreden als versneller en verbinder van verduurzaming in de regio. Die rol komt tot uitdrukking op drie niveaus;

1. lokaal door mee te denken en te werken bij het ontwikkelen van kaders en visies en in de beleidsondersteuning;

2. regionaal als verbinder, coördinator en kenniscentrum

3. bovenregionaal als aanspreekpunt.

Deze rol komt bovenop de wettelijke taken. De RUD NHN stelt daarom dat het belangrijk is in kaart te brengen wat zijn precieze rol zal zijn en hoe deze uitgewerkt dient te worden. Ook hier voorziet de RUD NHN een extra financiële bijdrage van de partners door het opnemen van een PM-post. Als provincie hebben wij meermaals duidelijk gemaakt geen behoefte te hebben aan deze rolinvulling door de RUD NHN. Uiteraard staat het gemeenten vrij daarin een andere afweging te maken. Daarbij gaan we er vanuit dat dit via separate afspraken tussen de RUD NHN en de gemeenten verloopt. De provincie gaat niet akkoord met een extra financiële bijdrage.

- Wij constateren dat de efficiencywinst van het ICT-traject later wordt gerealiseerd doordat besluitvorming in het AB vertraagd heeft plaatsgevonden (besluit vond plaats in AB van maart 2018 in plaats van het geplande AB juli 2017). Dit betekent een extra bijdrage van de provincie in 2020 van € 219.174 en in 2021 van € 146.117. De efficiencywinst was al in de meerjarenbegroting van de RUD NHN ingeboekt. Dat de efficiencydoelstelling niet gehaald wordt, is goed verklaarbaar. Wij kunnen dan ook instemmen met de extra financiële bijdrage. Wel zijn wij van mening dat de RUD NHN de deelnemers beter had moeten informeren over de financiële consequenties van uitstel van besluitvorming over het ICT Masterplan. Wij verzoeken de RUD NHN goed te sturen op het realiseren van het Masterplan binnen tijd, geld en scope.

- In de kadernota wordt gesteld dat er in 2020 een bestuurlijke keuze wordt gemaakt over de toekomstige financieringsvorm. Dit besluit komt tot stand op basis van een onderzoek naar de voor- en nadelen van de verschillende vormen en een proefperiode die start in 2019. In eerdere zienswijzen hebben wij aangegeven dat wij het belangrijk vinden dat de tijd wordt genomen om te komen tot de juiste kengetallen en om te oefenen met de nieuwe systematiek. Dit maakt in onze opinie dat besluitvorming over een voorkeursvariant, conform welke wordt geoefend, uiterlijk in Q2 van 2019 dient te zijn afgerond. Dit is een belangrijke voorwaarde om invoering van de nieuwe systematiek voor de basistaken in 2020 mogelijk te maken. De plustaken volgen ons inziens daarna. Voorafgaand aan besluitvorming over de invoering van een nieuwe financieringsvorm verwachten wij een evaluatie van de oefenperiode.

- Ten aanzien van loon- en prijsindexaties is de RUD NHN uitgegaan van de cijfers van het CPB. Dit leidt tot een indexatie van 2,92% voor de milieutaken en 2,86% voor de VTH-plustaken. Dit is conform de nieuwe financiële uitgangspunten die de gemeenten in Noord-Holland Noord hebben opgesteld voor de gemeenschappelijke regelingen. De provincie is betrokken geweest bij het opstellen van deze uitgangspunten. Wij kunnen dan ook instemmen met deze indexatievoorstellen. Dit betekent een structurele extra bijdrage van € 16.911 voor de milieutaken en € 174.018 voor de plustaken van de provincie, totaal een bedrag van € 190.929.

3. Voorstel

Wij stellen u voor te besluiten overeenkomstig het bijgaande ontwerpbesluit.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

dhr. A.Th.H. van Dijk, voorzitter

mw. mr. R.M. Bergkamp, provinciesecretaris

Ontwerpbesluit

Nr. bb

Provinciale Staten van Noord-Holland;

gelezen de voordracht van Gedeputeerde Staten van 5 februari 2019;

besluiten:

De zienswijze op de voorgestelde kadernota 2020 van de RUD Noord-Holland Noord (RUD NHN) vast te stellen

Haarlem,

Provinciale Staten voornoemd,

, voorzitter

, statengriffier

Regionale Uitvoeringsdienst
Noord-Holland Noord

Aan de eigenaren van de RUD NHN
T.a.v. de zeventien gemeenteraden en Provinciale Staten,
door tussenkomst van de griffier

VERZONDEN 14 DEC. 2018

Hoorn, 12 december 2018
Betreft: Kadernota 2020
Kenmerk: 18.13169229

Geachte raden en Staten,

Bijgaand ontvangt u de kadernota 2020. Deze vormt het startsein voor de begroting 2020.

In deze brief treft u een samenvatting van de verwachte ontwikkelingen voor 2020 aan. De bijlagen bevatten de financiële achtergrondinformatie.

Het dagelijks bestuur verwacht in 2020 de volgende relevante ontwikkelingen voor de RUD NHN:

- ✓ Implementatie van de Omgevingswet en de start met een gezamenlijke, experimentele werkwijze;
- ✓ Verduurzaming en
- ✓ Energietransitie.

Voor al deze onderwerpen geldt dat er – ook door u – nog de nodige politieke keuzes gemaakt moeten worden maar dat het onwaarschijnlijk is dat de RUD NHN hier niet op enige wijze aan bijdraagt. Wij zijn dan ook nieuwsgierig naar uw standpunten hierover.

Voor 2020 wordt uitgegaan van loon- en prijsindexaties conform opgave van het Centraal planbureau. Dit is conform de nieuwe financiële uitgangspunten die gelden voor Gemeenschappelijke Regelingen in Noord-Holland Noord.

Wij verzoeken u mogelijke standpunten ten aanzien van onze financiële en beleidsmatige kaders vóór 1 maart 2019 aan ons algemeen bestuur kenbaar te maken door toezending van het besluit over uw standpunten.

Dit stelt het dagelijks bestuur in staat deze te verwerken in de begroting 2020. Deze wordt u voor 15 april 2019 toegezonden, met de uitnodiging haar van eventuele zienswijzen te voorzien.

De begroting 2020 wordt samen met de jaarrekening 2018 in juli 2019 ter vaststelling aan het algemeen bestuur aangeboden.

Hoogachtend namens het dagelijks bestuur,

M.C. Uitdehaag,
voorzitter

P.R. Van Doorn,
Secretaris

Bijlage(n): Kadernota RUD NHN 2020 (met vier bijlagen)

GEMEENSCHAPPELIJKE REGELING: RUD NHN

Hoofddoelstelling

Achtergrond

Medio 2013 is de gemeenschappelijke regeling RUD NHN naar aanleiding van de aanbevelingen van de commissie Mans opgericht. Dit om namens de gemeenten in Noord-Holland Noord en de provincie Noord-Holland uitvoering te geven aan het – tussen Rijk, IPO en VNG – overeengekomen basistakenpakket[1] voor vergunningverlening toezicht, handhaving, specialismen en advisering op het gebied van milieutaken.

Takenpakket

Naast het verplichte landelijk basistakenpakket zijn er door deelnemers ook extra taken ingebracht. De huidige opdracht aan de RUD NHN omvat dan ook een breed scala aan taken op het gebied van de fysieke leefomgeving / het omgevingsrecht. In grote lijnen betreft het bedrijfsgebonden (milieu)taken, duurzaamheidstaken, natuurbescherming, zwemwater, (vaar)wegen en advisering bij ruimtelijke planen.

Doelstelling

De RUD NHN staat voor het schoon, veilig en duurzaam wonen, werken en recreëren in de regio Noord-Holland (Noord). Dat is onze maatschappelijke meerwaarde!

1. Op www.rudnhn.nl is een overzicht van deze basistaken te vinden (zoekterm: basistaken).

Algemeen

Regulier kader

De uitvoering van de hiervoor genoemde taken staat ook in 2020 centraal en behoort tot de reguliere bedrijfsvoering.

Twee elementen uit de kaderbrief 2019 komen in 2020 tot resultaat. Op het gebied van de takendiscussie zijn in 2018 de randvoorwaarden (taakinbreng) en beleidsregels (taakvermindering) op bestuurlijk niveau vastgelegd. In 2020 is er duidelijkheid over de inbreng van nieuwe extra taken (bijvoorbeeld BWT) en de eventuele terugname van extra ingebrachte taken door individuele deelnemers.

Met betrekking tot de toekomstige financieringsvorm is afgesproken dat er in 2020 een bestuurlijke keuze wordt gemaakt over de wijze waarop de jaarlijkse bijdrage van de deelnemers tot stand komt. Dit op basis van een onderzoek naar verschillende varianten en hun voor- en nadelen voor deelnemers en RUD-organisatie en een proefperiode die start in 2019.

Het Masterplan ICT is – conform afspraak – in uitvoering. Periodiek rapporteren wij over de voortgang van het programma I&A aan onze deelnemers.

Koers en visie 2018 – 2022

Op 1 januari 2019 is de RUD NHN vijf jaar operationeel. In die periode is de organisatie neergezet en opgebouwd. De opbouwfase is voorbij, de dienst staat! Om met elkaar de toekomst van de organisatie te bepalen is in het AB RUD NHN van 18 oktober 2018 een visiedocument vastgesteld. Met het Visiedocument 2018 – 2022 geeft het algemeen bestuur richting aan de doorontwikkeling van de organisatie in deze bestuursperiode. Op onze website vindt u hierover meer informatie.

Actuele ontwikkelingen

Op basis van onze inventarisatie van de nieuwe coalitieakkoorden zijn er voor de RUD NHN drie belangrijke, actuele ontwikkelingen voor de komende jaren te noemen:

1. Implementatie Omgevingswet,
2. Verduurzaming
3. Energietransitie.

De ontwikkelingen onder 2 en 3 worden samen beschreven.

Doelstellingen: wat willen we bereiken in 2020?

Omgevingswet

Na de bewustwording (2018) en verdieping (2019) staat 2020 in het teken van de verbreding en verankeren van de Omgevingswet in de organisatie:

- De (werk)afspraken met de deelnemers (waaronder DVO, GR en mandaat) worden waar nodig aangepast;
- Onze ICT-systemen zijn aangepast op het digitaal stelsel Omgevingswet (DSO);
- Op verzoek van het AB handelen wij – bij wijze van proef – als ware de Omgevingswet van toepassing;
- De organisatie voldoet ook voor de Omgevingswet aan de landelijke kwaliteitscriteria voor omgevingsdiensten en
- De communicatie en het delen van kennis met deelnemers, burgers en bedrijven is op orde.

Verduurzaming en energietransitie

Eind 2018 is het Klimaatakkoord gesloten met daarin de doelstelling om minimaal 49% CO_2 reductie te realiseren in 2030 en van het aardgas af te stappen in 2050. De regio (met daarin vertegenwoordigd de gemeenten, provincie en het Waterschap) krijgt binnen het akkoord een sterke positie als partner van het Rijk. Alle regio's worden geacht om medio 2019 de ambitie met betrekking tot CO_2 reductie en opwekking kenbaar te maken met daarbij een globale planning tot 2030.

De doelstellingen uit het Klimaatakkoord hebben als gevolg dat er exponentieel meer duurzaamheidstaken bij de gemeenten en regio worden belegd. De RUD NHN kan optreden als versneller en verbinder van verduurzaming in de regio. Die rol komt tot uitdrukking op drie niveaus; lokaal door mee te denken en te werken bij het ontwikkelen van kaders en visie en in de beleidsondersteuning, regionaal als verbinder coördinator en kenniscentrum en bovenregionaal als aanspreekpunt.

Deze rol komt bovenop de wettelijke taken. Het is daarom belangrijk om nu eerst goed in beeld te brengen wat de precieze opgave is en welke rol de RUD NHN daarin vervolgens voor u mag invullen. De (faciliterende) rol met mogelijk verbindende, coördinerende en inhoudelijke (advies)taken moet concreet worden uitgewerkt. Op basis daarvan is de RUD NHN in 2020 op sterkte gebracht om u op professionele wijze van deskundig advies te voorzien. Voor 2020 zijn de dienstverleningsafspraken (DVO's) met onze deelnemers hierop aangepast.

De hiermee opgebouwde kennis komt vanzelfsprekend ook ten goede van de uitvoering van de wettelijke taken.

Verwachtingen ten aanzien van 2021 - 2023

Omgevingswet

Op 1 januari 2021 treedt de Omgevingswet in werking. Uitvoering vindt bij alle betrokkenen overeenkomstig plaats[2]. Er is sprake van nauwe samenwerking tussen RUD NHN, VR en GGD rond de Omgevingswet. Die samenwerking wordt in 2021 verder inhoud gegeven. Daarbij gaan wij er van uit dat implicaties van de wet voor de RUD NHN naar verwachting het meest ingrijpend zijn. 2022 wordt gebruikt om de werkwijzen en de gemaakte afspraken in- en extern fijn te slijpen door evaluatie en herijking en in 2023 is de Omgevingswet een going concern taak.

2. Als overgangstermijn voor de volledig implementatie van de Omgevingswet geldt een periode tot 2029. Deze termijn is gekozen om het opstellen van alle omgevingsplannen mogelijk te maken.

Verduurzaming en energietransitie

De ambitie die de regio in 2019 aan het kabinet heeft kenbaar gemaakt en de bijbehorende planning tot 2030 heeft vanaf 2019 geleid tot activiteiten die samen met de partners en de betrokken gemeenten en provincie, worden uitgevoerd. Iedere gemeente heeft het eigen warmtetransitieplan vastgesteld en uitgewerkt in wijkplannen en werkt regionaal samen bij de realisatie. De RUD NHN heeft de kennis en capaciteit in huis om de gemeenten te ontzorgen op het gebied van advies en uitvoering en opereert voor hen als volwaardig kenniscentrum.

In 2022 is in iedere gemeente in Noord-Holland Noord volop beweging op vele vlakken: de realisatie van warmtenetten, plaatsing van windmolens en zonneweides en een veelheid aan innovatieve projecten. Door actuele ontwikkelingen, zoals innovaties en aanpassingen in het Rijksbeleid is voortdurende bijsturing nodig op de planning die in 2019 in de regio is geformuleerd. In 2023 zijn de eerste grote successen geboekt en zijn verduurzaming en energietransitie going concern taken geworden.

Doorontwikkelingen staand beleid

- **Implementatie Omgevingswet**

Doel van de Omgevingswet is het om de fysieke leefomgeving op een duurzame en doelmatige wijze te behouden, beheren, gebruiken en ontwikkelen ter vervulling van verschillende maatschappelijke functies. De RUD NHN is weliswaar geen bevoegd gezag maar voert een deel van de omgevingstaken voor u uit. Inhoudelijk hebben wij een rol die vooral te maken heeft met de expertise, ervaring en informatie waarover als vergunningverlener, toezichthouder, beleidsondersteuner/specialist, gegevensmakelaar en gebieds- of omgevingsadviseur wordt beschikt. Sinds 2018 zijn incidentele middelen (€ 600.000 tot 2020) beschikbaar voor de implementatie van de Omgevingswet binnen de RUD-organisatie.

- **Efficiencywinst Masterplan ICT**

Als gevolg van de uitwerking van het Masterplan ICT uit 2017 wordt de bedrijfsvoering versterkt en in het primair proces doelmatiger gewerkt. De RUD werkt – bij een gelijkblijvend takenpakket – op termijn met minder mensen, overhead en materiele lasten. Dit levert vanaf 2019 een efficiency besparing op die is verwerkt in de meerjarige begroting. Echter; de uitvoering van het masterplan is pas op 1 mei 2018 opgestart i.v.m. de bestuurlijke besluitvorming. Het later realiseren van de efficiency zorgt voor een correctie van de begroting zoals opgenomen in het overzicht Verloop meerjarenperspectief 2020 - 2023. Het meerjarig beschikbaar gestelde budget voor de uitvoering van het Masterplan ICT zal niet worden overschreden. Tevens wordt door het DB geprobeerd om binnen de eigen begroting de nodige bezuinigingen te vinden.

- **Verjonging organisatie**

De RUD NHN heeft in 2018 een strategische personeelsplanning (SPP) opgesteld. Hierin is onder andere het personeelsverloop in relatie tot de noodzakelijke verjonging van de organisatie bekeken. Als onderdeel zijn in september elf trainees gestart. Het aannemen van trainees zorgt voor instroom van jonge en vernieuwende medewerkers. Door het grote succes van het programma komen de totale kosten van dit traject in 2020 € 300.000 hoger uit. Het beleid voor de komende jaren is er daarom op gericht om zoveel mogelijk vrijkomende vacatures uit eigen kweek in te vullen.

Wat gaan we doen?	Waarom doen we dit?	Wat mag het kosten? (of levert het op?)	Planning
Implementatie Omgevingswet	Wettelijke verplichting	€ 174.000 (incidentele middelen voor 2020)	Voor de periode 2018 – 2020 is in de bestemmingsreserve Omgevingswet totaal € 600.000 beschikbaar
Efficiencywinst a.g.v. uitvoering programma Masterplan ICT	Autonome ontwikkeling	€ 220.000 (gerealiseerde structurele besparing i.p.v. begrote € 820.000)	Realisatie totale opgave van € 820.000 aan eind programma (2022)
Verjonging organisatie (SPP – traineeprogramma)	Autonome ontwikkeling	€ 300.000	Programma gestart in 2018 loopt tot 2020
Verduurzamingen en energietransitie	Bestuurlijke keuze	P.M. (aanpassing bijdrage i.r.t. structurele inzet van extra personeel)	In 2019 is het team duurzaamheid zo nodig op personele sterkte gebracht (in 2020 up and running)
Werken conform Omgevingswet	Bestuurlijke keuze	P.M. (inzet personeel)	In 2020 wordt de voorbereiding geïntensiveerd door in het primair proces meer en meer te werken conform de Omgevingswet.
Vermindering pakket aan extrataken Schagen	Autonome ontwikkeling	€ 410.000	Structurele verlaging van baten en lasten
Vermeerdering pakket aan extrataken Langedijk	Autonome ontwikkeling	€ 97.513	Structurele verhoging van de baten en lasten door overname medewerker.

Verloop meerjarenperspectief 2020 - 2023

Onderdeel	2020	2021	2022	2023
Stand primaire begroting 2019 - 2022	**18.233.880**	**18.160.840**	**18.050.432**	**17.806.724**
Wijzigingen nadien (met AB besluit)				
Extra taken Langedijk (1ste begrotingswijziging 2019)	97.513	97.513	97.513	97.513
Implementatie Omgevingswet	174.000	0	0	0
Totaal wijzigingen nadien	**271.513**	**97.513**	**97.513**	**97.513**
Autonome ontwikkelingen / reguliere bedrijfsvoering				
Indexatie	528.955	528.955	528.955	528.955
Efficiencywinst Masterplan ICT	600.000	400.000	0	0
Verjonging organisatie	300.000	0	0	0
Taakterugname gemeente Schagen	-410.000	-410.000	-410.000	-410.000
Totaal autonome ontwikkelingen / reguliere bedrijfsvoering)	**1.018.955**	**518.955**	**118.955**	**118.955**
Nieuw beleid				
Verduurzaming en energietransitie	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
Werken conform Omgevingswet	p.m.	p.m.	p.m.	p.m.
Totaal ingezet / nieuw beleid	**0**	**0**	**0**	**0**
Totaal aan wijzigingen	**1.290.468**	**616.468**	**216.468**	**216.468**
Stand kadernota (lasten) begroting 2020 – 2023 voor dekking / ombuigingen	**19.524.348**	**18.777.308**	**18.266.900**	**18.023.192**
Dekkingsmiddelen / ombuigingen				
Reserve Omgevingswet	174.000	0	0	0
Algemene reserve	300.000	0	0	0
Taakterugname gemeente Schagen (5 fte mens volgt werk)	-410.000	-410.00	-410.000	-410.000
Taak vermeerdering Langedijk (1ste begrotingswijziging 2109)	-97.513	-97.513	-97.513	-97.513
Totaal dekkingsmiddelen kadernota 2020	**-161.513**	**312.487**	**312.487**	**312.487**

Bijlage A: Financiële kengetallen begroting 2020

Element	Omschrijving	Percentage 2020
Indexatie	Conform de nieuwe uitgangspunten die gelden voor gemeenschappelijke regelingen in Noord-Holland Noord gaan we in deze kadernota uit van de volgende gegevens: ✓ Loonindexatie 2020 ✓ Prijsindexatie 2020 ✓ Gewogen gemiddelde milieutaken (afgerond) ✓ Gewogen gemiddelde VTH-plustaken (afgerond) In deze regeling staat tevens aangegeven dat een gemeenschappelijke regeling af kan wijken van de standaard verhouding loon-/prijsontwikkeling. Bij de RUDNHN zijn de loonkosten in verhouding tot de begroting voor het deel milieutaken 76,73% en voor de VTH-plus taken (provincie) 71,78%. Deze percentages zijn gebruikt bij de indexatie van de kadernota.	 3,2% 2 % 2,92% 2,86%
Rente	De RUD NHN rekent geen interne rente	0%
Overhead	Percentage overhead conform BBV	36,4%
Flexibele schil	Naast het eigen personeel in vaste of tijdelijke dienst heeft de RUD NHN in 2020 geen flexibele schil	0%
Weerstandvermogen	In de uitgangspunten voor Gemeenschappelijke Regelingen in Noord Holland Noord is opgenomen dat een weerstandvermogen van *maximaal* 2,5% van de lasten mag worden aangehouden.	Max. 2,5%

Bijlage B: Financiële meerjarenraming

Meerjarenraming 2020 - 2023	BATEN 2020	LASTEN 2020	SALDO 2020	BATEN 2021	LASTEN 2021	SALDO 2021
Programma 1 Milieutaken	7.085.781	8.119.920	1.034.139	7.085.781	7.719.920	634.139
Programma 2 VTH plustaken	4.200.359	4.400.166	199.807	4.200.359	4.300.166	99.807
Programma 3 Overhead RUD NHN *	6.635.253	6.896.439	261.186	6.562.212	6.649.398	87.186
Onvoorzien Milieutaken		54.830	54.830		54.830	54.830
Onvoorzien VTH plustaken		51.993	51.993		51.993	51.993
Rente		1.000	1.000		1.000	1.000
Vennootschapsbelasting (vrijgesteld)			0			0
Algemene dekkingsmiddelen			0	0	0	0
Saldo van baten en lasten	**17.921.393**	**19.524.348**	**1.602.955**	**17.848.352**	**18.777.307**	**928.955**
Toevoegingen en onttrekking aan de reserves per programma:	*Toevoeging*	*Onttrekking*		*Toevoeging*	*Onttrekking*	
Reserve Omgevingswet	0	-174.000	-174.000	0	0	
Algemene reserve	0	-300.000	-300.000			
Resultaat	**17.921.393**	**19.050.348**	**1.128.955**	**17.848.352**	**18.777.307**	**928.955**

Meerjarenraming 2020 - 2023	BATEN 2022	LASTEN 2022	SALDO 2022	BATEN 2023	LASTEN 2023	SALDO 2023
Programma 1 Milieutaken	7.085.781	7.319.920	234.139	7.085.781	7.319.920	234.139
Programma 2 VTH plustaken	4.200.359	4.300.166	99.807	4.200.359	4.300.166	99.807
Programma 3 Overhead RUD NHN *	6.451.804	6.538.990	87.186	6.208.097	6.295.284	87.187
Onvoorzien Milieutaken		54.830	54.830		54.830	54.830
Onvoorzien VTH plustaken		51.993	51.993		51.993	51.993
Rente		1.000	1.000		1.000	1.000
Vennootschapsbelasting (vrijgesteld)			0			0
Algemene dekkingsmiddelen	0	0	0	0	0	0
Saldo van baten en lasten	**17.737.944**	**18.266.899**	**528.955**	**17.494.237**	**18.023.193**	**528.956**
Toevoegingen en onttrekking aan de reserves per programma:	*Toevoeging*	*Onttrekking*		*Toevoeging*	*Onttrekking*	
Niet van toepassing	*0*	*0*		*0*	*0*	
Resultaat	**17.737.944**	**18.266.899**	**528.955**	**17.494.237**	**18.023.193**	**528.956**

Regionale Uitvoeringsdienst
Noord-Holland Noord

Bijlage C: Financiële meerjarenraming per deelnemer

Bijdrage per deelnemer Milieutaken	Begroting 2020	Kaderbrief	Indexatie	Taken wijziging	Bijdrage 2020	Begroting 2021	Kaderbrief	Indexatie	Taken wijziging	Bijdrage 2021
Gemeente Alkmaar	€ 1.271.888	€ 41.852	€ 37.149		€ 1.350.889	€ 1.266.569	€ 27.901	€ 37.149		€ 1.331.618
Gemeente Bergen	€ 622.410	€ 20.481	€ 18.179		€ 661.071	€ 619.810	€ 13.654	€ 18.179		€ 651.643
Gemeente Castricum	€ 631.791	€ 20.790	€ 18.453		€ 671.034	€ 629.152	€ 13.860	€ 18.453		€ 661.465
Gemeente Den Helder	€ 840.434	€ 27.655	€ 24.547		€ 892.636	€ 836.922	€ 18.437	€ 24.547		€ 879.906
Gemeente Drechterland	€ 430.247	€ 14.158	€ 12.566		€ 456.971	€ 428.449	€ 9.438	€ 12.566		€ 450.453
Gemeente Enkhuizen	€ 440.897	€ 14.508	€ 12.878		€ 468.283	€ 439.055	€ 9.672	€ 12.878		€ 461.604
Gemeente Heerhugowaard	€ 617.774	€ 20.328	€ 18.044		€ 656.146	€ 615.192	€ 13.552	€ 18.044		€ 646.788
Gemeente Heiloo	€ 326.514	€ 10.744	€ 9.537		€ 346.795	€ 325.150	€ 7.163	€ 9.537		€ 341.850
Gemeente Hollands Kroon	€ 1.639.604	€ 53.952	€ 47.889		€ 1.741.445	€ 1.632.748	€ 35.968	€ 47.889		€ 1.716.605
Gemeente Hoorn	€ 1.414.866	€ 46.557	€ 41.325		€ 1.502.748	€ 1.408.949	€ 31.038	€ 41.325		€ 1.481.312
Gemeente Koggenland	€ 133.878	€ 4.405	€ 3.910		€ 142.193	€ 133.328	€ 2.937	€ 3.910		€ 140.175
Gemeente Langedijk	€ 169.778	€ 5.587	€ 4.959	€ 97.513	€ 277.837	€ 169.068	€ 3.724	€ 4.959	€ 97.513	€ 275.264
Gemeente Medemblik	€ 1.209.812	€ 39.810	€ 35.336		€ 1.284.957	€ 1.204.752	€ 26.540	€ 35.336		€ 1.266.628
Gemeente Opmeer	€ 61.876	€ 2.036	€ 1.807		€ 65.720	€ 61.618	€ 1.357	€ 1.807		€ 64.782
Gemeente Schagen	€ 1.191.371	€ 39.203	€ 34.797	€ -410.000	€ 855.372	€ 1.186.389	€ 26.135	€ 34.797	€ -410.000	€ 837.321
Gemeente Stede Broec	€ 101.092	€ 3.327	€ 2.953		€ 107.372	€ 100.670	€ 2.218	€ 2.953		€ 105.841
Gemeente Texel	€ 468.998	€ 15.433	€ 13.698		€ 498.130	€ 467.038	€ 10.288	€ 13.698		€ 491.025
Provincie Noord-Holland	€ 579.004	€ 19.053	€ 16.911		€ 614.969	€ 576.629	€ 12.703	€ 16.911		€ 606.243
Totaal bijdrage Milieutaken	**€ 12.152.237**	**€ 399.879**	**€ 354.938**		**€ 12.594.567**	**€ 12.101.489**	**€ 266.586**	**€ 354.938**		**€ 12.410.525**
Provincie Noord-Holland VTH plustaken	**€ 6.081.642**	€ 200.121	€ 174.018		€ 6.455.781	**€ 6.059.350**	€ 133.414	€ 174.018		€ 6.366.782
Totalen bijdragen RUD NHN	**€ 18.233.880**	**€ 600.000**	**€ 528.955**		**€ 19.050.348**	**€ 18.160.840**	**€ 400.000**	**€ 528.955**		**€ 18.777.307**

Bijdrage per deelnemer Milieutaken	Begroting 2022	Kaderbrief	Indexatie	Taken wijziging	Bijdrage 2022	Begroting 2023	Kaderbrief	Indexatie	Taken wijziging	Bijdrage 2023
Gemeente Alkmaar	€ 1.258.528		€ 37.149		€ 1.295.677	€ 1.239.254		€ 37.149		€ 1.276.403
Gemeente Bergen	€ 615.879		€ 18.179		€ 634.058	€ 606.473		€ 18.179		€ 624.652
Gemeente Castricum	€ 625.162		€ 18.453		€ 643.615	€ 615.614		€ 18.453		€ 634.067
Gemeente Den Helder	€ 831.613		€ 24.547		€ 856.160	€ 818.904		€ 24.547		€ 843.451
Gemeente Drechterland	€ 425.731		€ 12.566		€ 438.298	€ 419.225		€ 12.566		€ 431.791
Gemeente Enkhuizen	€ 436.270		€ 12.878		€ 449.147	€ 429.603		€ 12.878		€ 442.480
Gemeente Heerhugowaard	€ 611.290		€ 18.044		€ 629.334	€ 601.948		€ 18.044		€ 619.992
Gemeente Heiloo	€ 323.089		€ 9.537		€ 332.625	€ 318.156		€ 9.537		€ 327.692
Gemeente Hollands Kroon	€ 1.622.385		€ 47.889		€ 1.670.274	€ 1.597.551		€ 47.889		€ 1.645.439
Gemeente Hoorn	€ 1.400.006		€ 41.325		€ 1.441.331	€ 1.378.570		€ 41.325		€ 1.419.894
Gemeente Koggenland	€ 132.497		€ 3.910		€ 136.407	€ 130.572		€ 3.910		€ 134.482
Gemeente Langedijk	€ 167.996		€ 4.959	€ 97.513	€ 270.468	€ 165.429		€ 4.959	€ 97.513	€ 267.900
Gemeente Medemblik	€ 1.197.104		€ 35.336		€ 1.232.440	€ 1.178.768		€ 35.336		€ 1.214.104
Gemeente Opmeer	€ 61.227		€ 1.807		€ 63.034	€ 60.291		€ 1.807		€ 62.099
Gemeente Schagen	€ 1.178.857		€ 34.797	€ -410.000	€ 803.654	€ 1.160.800		€ 34.797	€ -410.000	€ 785.597
Gemeente Stede Broec	€ 100.031		€ 2.953		€ 102.984	€ 98.503		€ 2.953		€ 101.455
Gemeente Texel	€ 464.076		€ 13.698		€ 477.774	€ 456.984		€ 13.698		€ 470.682
Provincie Noord-Holland	€ 573.038		€ 16.911		€ 589.949	€ 564.741		€ 16.911		€ 581.652
Totaal bijdrage Milieutaken	**€ 12.024.779**	**€ -**	**€ 354.938**		**€ 12.067.230**	**€ 11.841.384**	**€ -**	**€ 354.938**		**€ 11.883.835**
Provincie Noord-Holland VTH plustaken	**€ 6.025.652**		€ 174.018		€ 6.199.670	**€ 5.965.340**		€ 174.018		€ 6.139.357
Totalen bijdragen RUD NHN	**€ 18.050.432**	**€ -**	**€ 528.955**		**€ 18.266.900**	**€ 17.806.724**	**€ -**	**€ 528.955**		**€ 18.023.192**

Bijlage D: Procedure richting begroting 2020

DATUM	ACTIE	WIE
12 december 2018	Vaststelling kadernota door DB RUD NHN	DB
Vóór 15 december 2018	Aanbieden kadernota aan de deelnemers	DB
15 december tot 1 maart 2019	Behandeling en standpunt bepaling deelnemers. Deze kunnen tot 1 maart aan het algemeen bestuur van de RUD NHN kenbaar worden gemaakt	Deelnemers
Begin maart 2019	Reactie op zienswijzen/verwerking reactie in Concept begroting	DB
Vóór 15 april 2019	Vaststellen conceptbegroting 2020 door Dagelijks Bestuur en verzending uiterlijk 15 april	DB
10 weken na ontvangst conceptbegroting 2020	Deelnemers beoordelen conceptbegroting 2019 en formuleren desgewenst zienswijzen, die binnen 10 weken worden verzonden aan het Dagelijks Bestuur van de RUD NHN	Deelnemers
Begin juni 2019	Behandelen zienswijzen in Dagelijks Bestuur en formuleren gemotiveerde reactie hierop. Toezenden aan Algemeen Bestuur	DB
Medio juli 2019	Vaststellen begroting 2020	AB

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 13 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. A. Don

BEL/GRN

Telefoonnummer +31235144261

dona@noord-holland.nl

Verzenddatum

13 FEB. 2019

Kenmerk

1170115/ 1170167

Uw kenmerk

Betreft: wijziging Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Noord-Holland

Geachte leden,

Hierbij informeren wij u over ons ontwerpbesluit van 12 februari 2019 tot wijziging van de Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Noord-Holland.
In artikel 19 lid van de PRV, zoals uw Staten die op 14 januari 2019 hebben vastgesteld, is bepaald dat de desbetreffende commissie van provinciale staten wordt gehoord over de nadere regels die wij stellen ten aanzien van de wijze waarop compensatie plaatsheeft. Daarom verzoeken wij u de gewijzigde Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Noord-Holland op de B-agenda van de commissie Natuur, Landbouw, Water en Milieu (NLWM) van 25 februari 2019 te plaatsen.

De Uitvoeringsregeling natuurcompensatie (UN) dient te worden aangepast aan de op 14 januari 2019 door uw Staten gewijzigde tekst van artikel 19 van de PRV. Hieruit vloeit de verplichting voort om bij financiële compensatie en bij fysieke compensatie binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN) ervoor te zorgen dat het oppervlak NNN niet afneemt. Dat gebeurt door voor te schrijven dat de gemeente in het bestemmingsplan op eenzelfde oppervlak als verloren gaat elders de ontwikkeling van natuur planologisch mogelijk maakt. Deze locatie zullen wij dan bij een eerstvolgende aanpassing van kaart 4 (ecologie) van de PRV als NNN begrenzen.
Het onderdeel 'saldobenadering' is uit de UN geschrapt, omdat deze term niet meer voorkomt in artikel 19.
Daarnaast werd in de vigerende UN nog gesproken over Ecologische Hoofdstructuur en ecologische verbindingszones. Deze begrippen waren in de PRV al eerder vervangen door Natuurnetwerk Nederland (NNN) respectievelijk natuurverbindingen en dat is nu ook in de UN gebeurd.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

In uw commissie NLWM heeft op 29 oktober 2018 een BOT-overleg over natuurcompensatie plaatsgevonden. De commissie bepleitte een snelle aanpassing van de UN. Tevens is de wens geuit om de mogelijkheden voor financiële compensatie in te perken.
Deze wens is, behalve door het opnemen van de verplichting om bij financiële compensatie in het bestemmingsplan op eenzelfde oppervlak als verloren gaat elders de ontwikkeling van natuur planologisch mogelijk te maken, waarna wij deze locatie als NNN zullen begrenzen, ook verwerkt in de verlaging van het maximale oppervlak waarbij financiële compensatie voor NNN zonder meer mogelijk is van 3 ha naar 0.5 ha. Voor kleinere ingrepen van groot openbaar belang, zoals het plaatsen van een gemaal, blijft financiële compensatie dus zonder meer mogelijk.

Voor natuurverbindingen is financiële compensatie in het geheel niet meer mogelijk; dit om te voorkomen dat hun verbindende functie in het geding komt. Compensatie van schade aan natuurverbindingen dient dus altijd plaats te vinden door het treffen van fysieke maatregelen die ervoor moeten zorgen dat hun verbindende functie in stand blijft.

In voornoemd BOT-overleg is het idee van het aanleggen van 'compensatiepools' besproken en het verder uitwerken waard gevonden. Dit zijn provinciale gronden die nog niet begrensd zijn als NNN, maar wel kunnen bijdragen aan behoud en versterking van het NNN. Initiatiefnemers kunnen daar voor het oppervlak van hun voorgenomen activiteit in het NNN, natuur laten realiseren door aan de provincie de aankoopkosten te vergoeden en de inrichting en het ontwikkelingsbeheer te financieren. Over de uitkomst van deze verdere uitwerking zullen wij u in de loop van 2019 informeren.

De onderdelen in de UN die van toepassing zijn op compensatie in weidevogelleefgebied zijn niet gewijzigd, omdat PRV artikel 25, waarin de planologische bescherming van weidevogelleefgebied is geregeld, niet is gewijzigd. Overigens wordt dit beschermingsregime nu heroverwogen in het licht van de wens tot samenvoeging van bijzondere gebieden buiten het NNN in de Omgevingsverordening.

De voorliggende wijziging is primair gericht op het in lijn brengen van de UN met het gewijzigde PRV artikel 19. Bij deze wijziging van artikel 19 is de omgeving (gemeenten, terreinbeherende organisaties) ruim betrokken geweest. Daarom is nu niet voorzien in een zienswijzeprocedure, die hiervoor overigens ook niet wordt voorgeschreven. In de procedure rond de Omgevingsverordening 1.0, die wij naar verwachting eind dit jaar ter besluitvorming aan uw Staten zullen voorleggen, kan het provinciale compensatiebeleid ook aan de orde komen. Daarbij zal de omgeving weer ruim betrokken worden.

Het wijzigingsbesluit bevat een overgangsbepaling die regelt dat de vorige uitvoeringsregeling van toepassing blijft op bestemmingsplannen die op het moment van inwerkingtreding van dit besluit reeds ter inzage hebben gelegen. Voor omgevingsvergunningen als bedoeld in

artikel 3 van de PRV geldt dat de aanvraag voor inwerkingtreding van dit besluit moet zijn ingediend. Door deze overgangsbepaling voor lopende procedures wordt gemeenten en initiatiefnemers tijd geboden om zich voor te bereiden op de nieuwe regels

Na de bespreking van de UN in de commissie NLWM zullen wij definitief besluiten tot wijziging van de UN en zullen wij deze publiceren in het Provinciaal Blad, op de provinciale website en op ruimtelijke plannen.nl.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

1 bijlage(n)

Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Nood-Holland

Besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland van pm 2019, tot wijziging van de Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Noord-Holland

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland;

Overwegende dat het vanwege een wijziging van artikel 19 van de Provinciale Ruimtelijke Verordening noodzakelijk is om de Uitvoeringsregeling natuurcompensatie daarop aan te passen

Gelet op artikel 19, lid 9, van de Provinciale Ruimtelijke Verordening;

Besluiten:

ARTIKEL I

De Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Noord-Holland wordt als volgt gewijzigd:

A

Artikel 1 komt te luiden:

Artikel 1

1. Voor zover een bestemmingsplan voorziet in een nieuwe activiteit overeenkomstig artikel 19, vierde lid, of in een ontwikkeling overeenkomstig artikel 25, derde en vierde lid, van de Provinciale Ruimtelijke Verordening, maakt dat bestemmingsplan mogelijk dat de initiatiefnemer daarvan fysieke maatregelen neemt ter compensatie van de schade aan het Natuurnetwerk Nederland, een natuurverbinding of een weidevogelleefgebied.
2. Voor zover de fysieke maatregelen als bedoeld in het eerste lid niet in het bestemmingsplan mogelijk kunnen worden gemaakt, blijkt uit de toelichting van het bestemmingsplan hoe en wanneer de fysieke maatregelen dan wel planologisch worden geregeld en dat het bevoegde gezag daaraan medewerking zal verlenen.
3. In het geval de fysieke maatregelen ter compensatie van schade aan het Natuurnetwerk Nederland als bedoeld in het eerste lid worden genomen binnen het Natuurnetwerk Nederland, dient daarnaast in het bestemmingsplan op eenzelfde oppervlak als verloren gaat door de activiteit, dat nog niet is aangewezen als Natuurnetwerk Nederland, de ontwikkeling van natuur planologisch mogelijk te worden gemaakt. Voor zover dit niet mogelijk is in het bestemmingsplan dat de activiteit mogelijk maakt, blijkt uit de toelichting van dat bestemmingsplan hoe en wanneer deze ontwikkeling van natuur dan wel planologisch wordt geregeld en dat het bevoegd gezag daaraan medewerking zal verlenen.
4. Uit de toelichting van het bestemmingsplan als bedoeld in het eerste lid, blijkt dat de fysieke maatregelen ter compensatie van de aantasting van een natuurverbinding zodanig plaatsvinden dat de functie van de natuurverbinding, zoals omschreven in de wezenlijke kenmerken en waarden, in stand blijft.
5. In afwijking van het eerste lid en tweede lid, kan de schade aan het Natuurnetwerk Nederland of een weidevogelleefgebied voorafgaand aan de ontwikkeling financieel worden gecompenseerd indien:
   a. fysieke maatregelen niet mogelijk zijn, of;
   b. het gebied dat wordt aangetast door een activiteit als bedoeld in het eerste lid niet groter is dan:
      1. 0,5 hectare in het geval van Natuurnetwerk Nederland, en;
      2. 5 hectare in het geval van weidevogelleefgebied.
6. In aanvulling op het vijfde lid dient bij financiële compensatie in het kader van het Natuurnetwerk Nederland op eenzelfde oppervlak als verloren gaat door de activiteit, dat nog niet is aangewezen als Natuurnetwerk Nederland, de ontwikkeling van natuur planologisch mogelijk te worden gemaakt. Indien dat niet mogelijk is in het bestemmingsplan dat de activiteit mogelijk maakt, blijkt uit de toelichting van dat

bestemmingsplan hoe en wanneer dat dan wel planologisch wordt geregeld en dat het bevoegd gezag daaraan medewerking zal verlenen.

7. Financiële compensatie als bedoeld in het vijfde lid vindt plaats in de vorm van een bijdrage aan de provincie Noord-Holland die wordt gestort in de provinciale reserve groen ten behoeve van de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland.

B

Artikel 2 wordt als volgt gewijzigd:

1. In de aanhef wordt “de ecologische hoofdstructuur of ecologische verbindingszones” vervangen door: het Natuurnetwerk Nederland.

2. Onderdeel a komt te luiden:

a. plaatsvinden buiten het Natuurnetwerk Nederland op een locatie die bijdraagt aan de versterking van de samenhang van het netwerk, of, indien aannemelijk is dat fysieke maatregelen buiten het Natuurnetwerk Nederland niet mogelijk zijn, in nog niet gerealiseerde delen van het Natuurnetwerk Nederland;

C

Onderdeel a van artikel 4 komt te luiden:

a. het plan bevat een kaart van een schaalniveau niet groter dan 1:10.000 waarop de locatie waar de fysieke maatregelen plaatsvinden staat aangegeven;

D

Het vierde lid van artikel 5 komt te luiden:

4. Het boetebedrag wordt gestort in de provinciale reserve groen ten behoeve van de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland. Het boetebedrag is op het moment van vaststelling ten minste gelijk aan 150 procent van alle directe en indirecte kosten die samenhangen met de betrokken compensatie.

E

In de aanhef van artikel 6, eerste lid wordt “de Ecologische Hoofdstructuur en een ecologische verbindingszone” vervangen door “het Natuurnetwerk Nederland”.

ARTIKEL II

1. Ten aanzien van een bestemmingsplan, een wijzigingsplan of een uitwerkingsplan waarvan het ontwerp voor inwerking van dit besluit ter inzage heeft gelegen, blijft de Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Noord-Holland zoals die gold voor inwerkingtreding van dit besluit van toepassing, met dien verstande dat het besluit omtrent vaststelling binnen 2 jaar na dit tijdstip wordt genomen.

2. Ten aanzien van een omgevingsvergunning zoals bedoeld in artikel 3 van de Provinciale Ruimtelijke Verordening, waarvan de aanvraag voor inwerkingtreding van dit besluit is ingediend, blijft de Uitvoeringsregeling natuurcompensatie Noord-Holland zoals die gold voor inwerkingtreding van dit besluit van toepassing, met dien verstande dat de vergunning binnen 2 jaar na dit tijdstip wordt verleend.

ARTIKEL III

Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het provinciale blad waarin het wordt geplaatst.

Haarlem, [datum vaststelling door Gedeputeerde Staten]

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

A.Th.T. van Dijk, voorzitter. [of plaatsvervangend voorzitter]

R.M. Bergkamp, provinciesecretaris. [of plaatsvervangend provinciesecretaris]

Toelichting

ALGEMEEN

Op 14 januari 2019 hebben Provinciale Staten van Noord-Holland (PS) artikel 19 van de Provinciale Ruimtelijke verordening (PRV) gewijzigd. In dit artikel worden de planologische beschermingsregels voor het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en de natuurverbindingen vastgelegd. De Uitvoeringsregeling natuurcompensatie (UN), die op grond van artikel 19 lid 9 door Gedeputeerde Staten (GS), gehoord de betreffende commissie van provinciale Staten, wordt vastgesteld, dient hierop te worden aangepast.

Uit de nieuwe tekst van artikel 19 vloeit de verplichting voort om in alle gevallen van compensatie voor schadelijke ingrepen in het NNN, dus ook bij fysieke compensatie binnen NNN en bij financiële compensatie, ervoor te zorgen dat het oppervlak NNN niet afneemt. Dat gebeurt door voor te schrijven dat de gemeente het oppervlak dat verloren gaat als NNN compenseert door elders op een oppervlak met dezelfde omvang als verloren is gegaan de ontwikkeling van natuur planologisch mogelijk te maken. Deze locatie zullen GS dan bij een eerstvolgende aanpassing van kaart 4 (ecologie) van de PRV als NNN begrenzen.

Het onderdeel ‘saldobenadering’ is uit de UN geschrapt, omdat deze term niet meer voorkomt in artikel 19.

Daarnaast werd in de vigerende UN nog gesproken over Ecologische Hoofdstructuur en ecologische verbindingszones. Deze begrippen waren in de PRV al eerder vervangen door Natuurnetwerk Nederland (NNN) respectievelijk natuurverbindingen en dat is nu ook in de UN gebeurd.

De mogelijkheden voor financiële compensatie bij aantasting van het NNN worden verkleind door verlaging van het maximale oppervlak waarbij financiële compensatie zonder meer mogelijk is van 3 ha naar 0.5 ha. Financiële compensatie voor natuurverbindingen is in het geheel niet meer mogelijk; dit om te voorkomen dat hun verbindende functie in het geding komt.

ARTIKELSGEWIJS

Artikel 1
In artikel 1 zijn alle bovengenoemde wijzigingen verwerkt. Naast de naamswijzigingen in NNN en natuurverbinding is in het vierde lid en zevende lid opgenomen dat bij compensatie door fysieke maatregelen in NNN (lid 3) respectievelijk bij financiële compensatie (lid 5) de ontwikkeling van extra natuur, op eenzelfde oppervlak als verloren is gegaan door de ruimtelijke ingreep, planologisch mogelijk moet worden gemaakt. Dit nieuwe oppervlak mag niet reeds gelegen zijn in NNN. Op deze manier wordt voorkomen dat de omvang van het NNN afneemt.

In het vijfde lid is het oppervlak waarvoor in NNN financiële compensatie zonder meer is toegestaan verlaagd naar 0.5 hectare. Door in dit lid niet te spreken over natuurverbindingen, is financiële compensatie voor natuurverbindingen niet meer mogelijk.

Voorts is in het zevende lid de formulering ‘een reserve groen ten behoeve van natuurcompensatiemaatregelen’ vervangen door ‘de provinciale reserve groen ten behoeve van de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland. Er bestaat namelijk geen afzonderlijke reserve meer voor natuurcompensatiemaatregelen.

Met deze wijzigingen is nu een duidelijke voorkeursvolgorde aangegeven voor de vormgeving van de compensatie van schade aan het Natuurnetwerk Nederland:

1. Fysieke compensatie buiten NNN (lid 1)
   a. De fysieke maatregelen opnemen in het bestemmingsplan dat de schade veroorzakende ruimtelijke ingreep mogelijk maakt (lid 1)
   b. Als dat niet lukt: de fysieke maatregelen op andere wijze planologisch regelen (lid 2).
2. Fysieke compensatie binnen NNN met daarnaast het planologisch mogelijk maken van extra oppervlak natuur (lid 3)
   a. Extra oppervlak natuur opnemen in het bestemmingsplan dat de schade veroorzakende ruimtelijke ingreep mogelijk maakt (lid 3).
   b. Als dat niet lukt: extra oppervlak natuur op andere wijze planologisch mogelijk maken (lid 3)
3. Financiële compensatie met daarnaast het planologisch mogelijk maken van extra oppervlak natuur (lid 5).
   a. Extra oppervlak natuur opnemen in het bestemmingsplan dat de schade veroorzakende ruimtelijke ingreep mogelijk maakt (lid 6).
   b. Als dat niet lukt: extra oppervlak natuur op andere wijze planologisch mogelijk maken (lid 6)

Artikel 2
In artikel 2 is, naast de naamswijziging in de aanhef, in onderdeel a de formulering aangepast om aan te geven dat compensatie buiten het NNN de voorkeur verdient boven compensatie binnen het NNN.

Artikel 4
In onderdeel a van artikel 4 is een tekstuele verbetering doorgevoerd.

Artikel 5
In artikel 5 is in het vierde lid de formulering over de reserve groen op dezelfde wijze aangepast als in artikel 1 lid 7.

Artikel 6

In artikel 6 is de naamswijziging in NNN doorgevoerd. De ecologische verbindingszone is niet vervangen door natuurverbindingen, omdat beoogd is om financiële compensatie niet langer toe te staan voor natuurverbindingen.

Artikel II

Dit artikel regelt dat voor lopende plan- en projectprocedures de uitvoeringsregeling zoals deze luidde voor inwerkingtreding van dit besluit van toepassing blijft. De vorige uitvoeringsregeling blijft van toepassing op bestemmingsplannen die op het moment van inwerkingtreding van dit besluit reeds ter inzage hebben gelegen. Voor omgevingsvergunningen als bedoeld in artikel 3 van de Provinciale Ruimtelijke Verordening geldt dat de aanvraag voor inwerkingtreding van dit besluit moet zijn ingediend. Voorwaarde is wel dat het bestemmingsplan en de omgevingsvergunning binnen twee jaar na inwerkingtreding van dit besluit wordt vastgesteld respectievelijk wordt verleend. Door deze overgangsbepaling voor lopende procedures wordt gemeenten en initiatiefnemers tijd geboden om zich voor te bereiden op de nieuwe regels

Sinusmaaien!

Bespreeknotitie

Commissie NLWM d.d. 25 februari 2019

Indiener(s): Fractie PvdA Noord Holland

Provinciale bijeenkomst "Verbinden en Ontsnipperen"

Op 16 november 2018 is door de Provincie (portefeuillehouder Natuur), voor commissie- en Statenleden (van de commissie NLWM) en tal van stakeholders, de studiemiddag "Verbinden en Ontsnipperen" georganiseerd. De indieners van deze discussienotitie waren bij deze middag aanwezig. Tijdens de middag werd door dhr. A. Stip een presentatie gegeven over het zogenaamde 'sinusmaaien'. Deze presentatie heeft indruk gemaakt op ondergetekenden en daarbij hebben zij het plan opgevat om – middels deze notitie – het onderwerp sinusmaaien onder de aandacht te brengen van de commissie NLWM. Doel: kennisdeling, het ophalen van reacties onder commissieleden die er die middag niet waren (of konden zijn) en het bediscussiëren van het fenomeen sinusmaaien waarvan de indieners inmiddels zijn overtuigd dat deze vorm van berm- en dijktalud beheer een significante bijdrage levert aan de verhoging van de biodiversiteit.

Verschillende stappen

Dhr. Stip heeft in zijn presentatie een aantal zaken gestipuleerd:

De 'bedenker' van de bermbeheer-methode die hij de naam 'sinusmaaien' heeft gegeven is de Belg dhr. Jurgen Couckuyt.



Sinusbeheer – hoop of hype– provincie Noord-Holland – 16 november 2018



Sinusbeheer – hoop of hype – provincie Noord -Holland – 16 november 2018

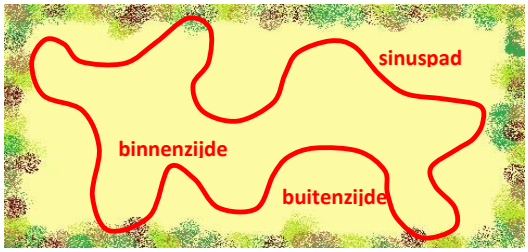
De methode richt zich op een wijze van maaien in verschillende stappen. Niet alle begroeiing wordt, zoals in de gebruikelijke methode in één keer afgemaaid, maar het maaien geschiedt in golfpatronen.

De plaatjes hieronder spreken voor zich.





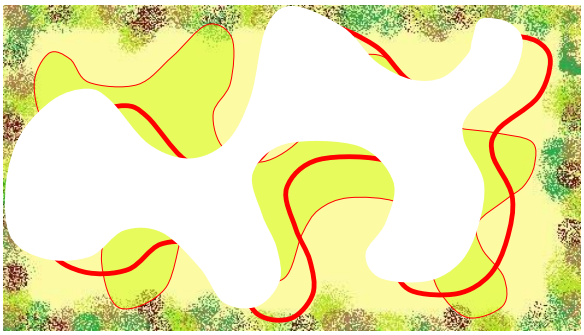


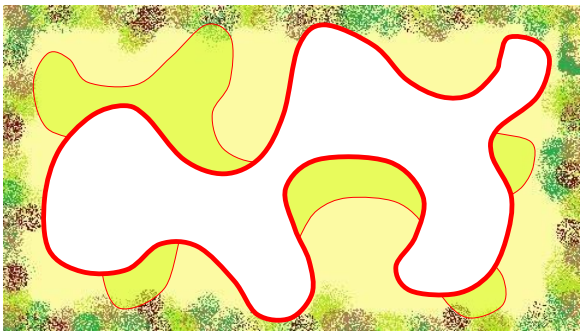


Bij een volgende maaironde wordt het patroon gewijzigd zodat er een variatie ontstaat:

- In graslengtes en randen
- In variaties in bloemen en planten
- In gemaaid en ongemaaid
- In microklimaat
- In de voortplanting van insecten

Zo worden er uiteindelijke omstandigheden gecreëerd waarin meer (soorten) insecten kunnen gedijen.





Op dit moment lopen er in de Provincie Noord Holland twee ‘kleine’ pilots waarin de methode van

Op de foto rechts is het ‘sinus-patroon’ van het maaien goed te zien.



sinusmaaien wordt toegepast. Eén onder auspiciën van de Provincie Noord Holland en één onder die van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier: de Assendelverzeedijk (PNH) en op de Hondsbossche zeewering (HHNK). Op de Hondsbossche zeewering is het experiment gestart in 2016, op de Assendelverzeedijk in mei 2018. Beide pilots worden gemonitord door de Vlinderstichting.

Overleg met deskundigen (vanuit de Vlinderstichting en vanuit de Provincie) leert ons dat:

- De twee pilots een mooi begin zijn v.w.b. de methode sinusmaaien maar dat opschaling noodzakelijk lijkt om meer onderbouwing te vergaren. Daarbij kan onder andere gedacht worden aan vragen als: Werkt de methode? Werkt de methode afdoende? Zijn er qua uitkomsten verschillen voor de verschillende gebieden?
- Er breder gekeken dient te worden dan alleen het toepassen van de sinusmaai-methode; ecologische bermbeheer dient in alle facetten toegepast te worden.
- Er – zoals het voornemen nu is – in maart 2019 een nieuwe keurmerk wordt gelanceerd voor bermbeheer: "Kleurkeur". (zie factsheet)
- De aanbestedingsprocedure voor het beheer nu vaak nog alleen prijs gestuurd is: de goedkoopste aanbieder krijgt de opdracht.
- Door al in de bestekken ecologie en biodiversiteit een plek te geven en door de instelling van het keurmerk, naast op prijs, ook op kwaliteit kan worden geselecteerd.
- Aannemers en groenbedrijven die bij het beheer rekening houden met biodiversiteit, waar bestuivers als vlinders en bijen wel bij varen, in aanmerking zouden moeten (kunnen) komen voor dit keurmerk. Want als die op de juiste manier beheerd worden kunnen ze een belangrijke bijdrage leveren aan de biodiversiteit in Nederland.
- De prijs per m2 maaien met de sinus-methode iets hoger ligt dan de traditionele maaimethoden maar daartegenover staat dat er veel (vegetatie)variatie en (naar alle waarschijnlijkheid) biodiversiteit voor wordt teruggewonnen, hetgeen één van de doelstellingen van Provinciaal (groen/natuur)beleid is.

Discussiepunten aangaande dit onderwerp, voorgelegd aan de commissie NLWM:

- Kennisnemen van de methode sinusmaaien en het bespreken van de methode.
- Welke mening(en) is de commissie (zijn de fracties) toegedaan over deze methode en de informatie in deze notitie en hoe beoordelen zij die?
- Kan commissie - met de indiener(s) van deze bespreeknotitie – overtuigd zijn van de meerwaarde van de sinusmaai-methode voor de biodiversiteit in onze Noord Hollandse bermen en op (dijk)taluds?
- Welk vervolg wil de commissie aan deze bespreeknotitie geven? Welke vervolgstappen? Sinusmaaien-pilot uit te breiden? Daartoe een motie vreemd opstellen?

Zie ook:

- https://www.vlinderstichting.nl/kleurkeur
- https://docplayer.nl/65624660-Sinusbeheer-symposium-eindhoven-16-maart-2017.html

Bijlage:

- Fact-sheet Het Kleurkeur.

Meer kleur in onze bermen:
Het Kleurkeur

Wat?
De Vlinderstichting ontwikkelt een keurmerk voor goed (maai)beheer: **Kleurkeur**. Dit keurmerk is gericht op goed maaibeheer van bermen en andere groenstroken.

Waarom?
Bermen en groenstroken zijn van levensbelang voor de biodiversiteit. Ze zijn hard nodig met de huidige achteruitgang van insecten. Bloeiende bloemen bieden namelijk voedsel aan vlinders, rupsen, bijen en andere insecten. Ze kunnen er overwinteren En vogels kunnen weer leven van de aanwezige insecten en kleine zoogdieren.

Waarom maaien?
Als bermen en graslanden niet worden gemaaid, kunnen in korte tijd de bloemen verdwijnen en veranderen de bermen in bosrijke ruigten waarin minder insecten kunnen leven. Wanneer en hoe wordt gemaaid, moet worden afgestemd op de levenscyclus van planten en dieren. Omdat het maaibeheer, vaak over grote oppervlakten en voor meerdere jaren, wordt uitbesteed is dit vaak moeilijk te realiseren. Kleurkeur brengt hier verandering in!







Voor wie?
Kleurkeur is bedoeld voor aannemers en groenbedrijven die bij het beheer rekening houden met vlinders, bijen en andere biodiversiteit. Ook gemeenten die zelf hun groenbeheer uitvoeren, kunnen in aanmerking komen voor dit keurmerk. Bij veel gemeenten en infrabeheerders is er wel de wil om op een natuurvriendelijke manier te beheren. Dankzij Kleurkeur kan, naast op prijs, ook op kwaliteit worden geselecteerd.

Door wie?
De Vlinderstichting werkt voor het Kleurkeur samen met de Stichting Groenkeur en het kennisplatform CROW. Enkele groenaannemers en deelnemers aan de Green Deal Infranatuur, overheden en infrabeheerders, zijn nauw betrokken bij de kwaliteitseisen van het keurmerk.

Niet alles tegelijk
Een voorbeeld van goed beheer is gefaseerd maaien. Hierbij blijft bij elke maaibeurt een gedeelte staan. Daar staan nog bloeiende planten, waarop vlinders en bijen kunnen overleven. De niet gemaaide stukken rouleren . Dit gefaseerd maaibeheer wordt al toegepast, maar is nog geen gemeengoed.

De Vlinderstichting

Kleurkeur: levert ecologische kwaliteit • biedt ruimte aan flora en fauna • is meetbaar • is transparant

INGEKOMEN 15 FEB. 2019

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. S. Koycu

BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143469

koycus@noord-holland.nl

Verzenddatum

15 FEB. 2019

Kenmerk

772861/1175265

Uw kenmerk

Betreft: Rapport "Verkenning naar uitvoering beheertaken van de recreatieschappen in de provincie Noord-Holland'

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u de "Verkenning naar uitvoering beheertaken van de recreatieschappen in de provincie Noord-Holland" **(bijlage)** toe.

Zoals wij u in onze brief van 20 juli 2018 hebben aangekondigd, hebben wij, vanwege het aflopen van de huidige raamovereenkomsten tussen de recreatieschappen en Recreatie Noord-Holland N.V. (RNH) per 1 januari 2021, een verkenning laten uitvoeren naar de beheertaken van de recreatieschappen. Deze verkenning is uitgevoerd door het onafhankelijke adviesbureau Common Eye.

De afgelopen tien jaar is veel aandacht geweest voor een aantal voortdurende knelpunten in de 'governance' van de recreatieschappen, de deelnemers in de recreatieschappen (de gemeenten en de provincie Noord-Holland) en de beheerorganisatie RNH. Deze knelpunten worden op een heldere wijze geschetst in de verkenning. Ons college onderschrijft de conclusie in de verkenning dat deze situatie ongewenst is en dient te worden aangepast. In de aanbevelingen die Common Eye doet, herkennen wij ons.

Dit rapport biedt een goede basis voor de noodzakelijke veranderingen. Het rapport benoemt enkele kansrijke modellen voor een nieuwe governance- en beheerstructuur. Ons college zal aan het nieuwe college van Gedeputeerde Staten, dat na de aanstaande provinciale verkiezingen zal worden gevormd, adviseren de aanbevelingen uit de verkenning in ieder geval langs de lijnen van de drie als kansrijk benoemde modellen verder uit te laten werken.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

In het gesprek over een nieuwe governance- en beheerstructuur staan wij ook open voor ideeën en modellen die aanvullend zouden zijn op de verkenning van Common Eye.

De verandering in de governance- en beheerstructuur die nodig is, willen wij samen, in goed overleg met alle betrokken partijen, vormgeven. Dat geldt in het bijzonder voor de gemeenten in de recreatieschappen.

Op geen enkele wijze staat ter discussie dat recreatie en recreatiebeheer een provinciale kerntaak is. De groei van de Metropoolregio Amsterdam en de groei van de vraag naar recreatie als gevolg van het feit dat steeds meer mensen, steeds meer vrije tijd hebben, maakt dat het belang van een kwalitatief hoogwaardig recreatief aanbod evident is. Wij zien hier, ook in de toekomst, een grote verantwoordelijkheid voor onszelf, zowel in beleidsinhoudelijke als in financiële zin.

De portefeuillehouder recreatie zal snel aan de slag gaan om met de mede-schapsbestuurders een gezamenlijke agenda te bepalen. Recreatie is een belangrijk beleidsterrein en daarnaast zijn verschillende opgaven zowel voor de provincie als voor gemeenten waarbij recreatie een belangrijke rol speelt.

Tevens willen wij benadrukken dat RNH een dochterorganisatie van de provincie Noord-Holland is waarvoor wij een grote verantwoordelijkheid voelen.

Gezien de naderende Statenverkiezingen en het belang en de complexiteit van dit onderwerp, heeft ons college op dit moment kennisgenomen van het rapport. Wij onderschrijven de conclusies en de aanbevelingen, en achten het passend dat verdere oordeelsvorming en besluitvorming door het nieuwe college van GS zullen plaatsvinden.

<u>Verzoek om motie M76-2016 als afgedaan te beschouwen</u>
Wij stellen u voor, mede door het aanleveren van het bovengenoemde rapport, de motie M76-2016 als afgedaan te beschouwen. Zoals wij in onze brief van 20 juli 2018 hebben beschreven, hebben wij de uitvoering van deze motie langs vier lijnen vormgegeven:

1. aanpassing van onze bestuurlijke rol in enkele recreatieschappen;
2. de balans in de recreatieschappen tussen natuur en recreatie;
3. evaluatie Recreatie Noord-Holland N.V.;
4. verkenning naar uitvoering beheertaken voor de recreatieschappen.

Hieronder lichten wij voor de volledigheid deze lijnen kort toe.

<u>1. Aanpassing van onze bestuurlijke rol in enkele recreatieschappen</u>
In onze brief d.d. 3 november 2017 hebben wij toegelicht dat wij onze bestuurlijke rol in de recreatieschappen op een andere wijze hebben vormgegeven. Eén van de veranderingen is dat wij in deze college periode de verantwoordelijkheid voor de recreatieschappen (waaronder het

mede-opdrachtgeverschap aan RNH) en de provinciale aandeelhoudersrol t.a.v. RNH, in aparte portefeuille ondergebracht. Conform de Kadernota verbonden partijen hebben wij deze rollen sinds 2015 gescheiden. Op dit moment is gedeputeerde Bond verantwoordelijk voor de provinciale aandeelhoudersrol en gedeputeerde Tekin voor de recreatieschappen, waaronder het mede-opdrachtgeverschap aan RNH.
Een andere wijziging betreft het uittreden uit het recreatieschap Geestmerambacht. Tevens hebben wij, in goed overleg met overige deelnemers, het voorzitterschap overgedragen van de recreatieschappen Twiske-Waterland en Groengebied Amstelland. Onze portefeuillehouder recreatieschappen is nog wel voorzitter van de recreatieschappen Spaarnwoude en Alkmaarder- en Uitgeestermeer.

2. De balans in de recreatieschappen tussen natuur en recreatie
Uw Staten zijn het afgelopen jaar door middel van enkele 'benen-op-tafel-overleggen' en regionale inspraakbijeenkomsten geïnformeerd over het project om artikel 19 van de Provinciale Ruimtelijke Verordening te wijzigen en daarbij goede beschrijvingen van de wezenlijke kenmerken en waarden (wkw's) voor het NNN te formuleren. Uw Staten hebben deze vastgesteld in uw vergadering van 14 januari 2019. Hiermee kunnen wij ruimtelijke initiatieven beter beoordelen, ongewenste ontwikkelingen tegengaan en gewenste ontwikkelingen ondersteunen. In deze nieuwe werkwijze wordt meer maatwerk geleverd, terwijl de natuur altijd het uitgangspunt blijft, zowel vanuit juridisch als inhoudelijk perspectief. Het aangepaste artikel 19 en de wkw's zijn per 1 februari 2019 in werking getreden.

3. Evaluatie Recreatie Noord-Holland N.V.
Elk recreatieschap heeft een afzonderlijke raamovereenkomst met RNH, die overigens identiek zijn en dezelfde begin- en einddatum hebben. De vigerende raamovereenkomsten met RNH lopen per 1 januari 2021 af. Eind 2017 is een evaluatie naar het functioneren van RNH uitgevoerd door adviesbureau Berenschot, conform de afspraak in de raamoverkomst. De evaluatie heeft zowel voor RNH als de recreatieschappen, verbeterpunten opgeleverd. Onze portefeuillehouder heeft begin juni 2018 de directeur van RNH gevraagd om een plan van aanpak voor te bereiden om met de aanbevelingen aan de slag te gaan. Het plan van aanpak is inmiddels eind vorig jaar door de algemene besturen van alle recreatieschappen vastgesteld.

4. Verkenning naar uitvoering beheertaken van recreatieschappen
Gelet op het aflopen van de huidige raamovereenkomsten tussen de recreatieschappen en RNH per 1 januari 2021 hebben wij een verkenning naar de uitvoering van de beheertaken in de recreatieschappen laten uitvoeren. Aan het begin van deze brief hebben wij u over deze verkenning, het rapport en vervolg geïnformeerd.

Motie:

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om in het MRA proces als vervolg op de actie agenda metropolitaan landschap een voorstel in te brengen waarin:

- *de kwaliteit van recreatieterreinen wordt vergroot door, op basis van onderzoek, duidelijke grenzen te bepalen tussen natuur en recreatie;*
  Zie de toelichting onder ad 2.

- *alle gebruikers meer worden betrokken bij de inrichting en het gebruik van de recreatiegebieden;*
  Burgerparticipatie heeft continu ons aandacht. Zowel bij visieontwikkeling van de schappen als bij de praktische uitvoering, zoals de realisatie van voorzieningen en beheer, benadrukken wij bij schapsbesturen het belang van de betrokkenheid van de gebruikers.
- *de inverdieneffecten voor de financiering van de recreatieschappen binnen de bestaande randvoorwaarden maximaal worden benut;*
  Als provincie hebben wij door het opstellen van de beschrijvingen van wkw's meer duidelijkheid verschaft voor de mogelijke ontwikkelingen in recreatiegebieden. Deze nieuwe werkwijze helpt niet alleen de provincie maar ook gemeenten en recreatieschappen meer maatwerk te leveren en de nieuwe initiatieven sneller te kunnen toetsen.
- *na uitwerking van dit voorstel in goed overleg met alle betrokken de bestaande gemeenschappelijke regelingen in deze lijn bij te stellen.*
  Door het laten uitvoeren van de verkenning naar beheer-governance en beheerstructuur van recreatieschappen, hebben wij een goed beeld kunnen vormen op de bestaande spanningen, problemen die er spelen en de oplossingen daarvoor. Het rapport van deze verkenning vormt een goede basis voor de noodzakelijke veranderingen. De verandering in de governance- en beheerstructuur die nodig is, zullen, in goed overleg met alle betrokken partijen, worden vormgegeven. Wij verwachten dat de bovengenoemde veranderingen in de gemeenschappelijke regelingen zullen worden vastgelegd.

Op basis van het bovenstaande, stellen wij u voor de motie M76-2016 als afgedaan te beschouwen.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

E. Post

Bijlagen:
1 : rapport "Verkenning naar uitvoering beheertaken van de recreatie-schappen in de provincie Noord-Holland" van adviesbureau Common Eye
2: brief GS aan PS van 20 juli 2018
3: motie M76-2016
4: brief RNH aan GS over rapport Common Eye

common eye

samenwerken in allianties,
netwerken en partnerships

Verkenning naar uitvoering beheertaken van de recreatieschappen in de provincie Noord-Holland

Eindrapportage

Common Eye, 2 februari 2019

Dit rapport is in opdracht van de provincie Noord-Holland opgesteld door:

Bart Krol, Reinanke Haagsma, Tijs Heunks, Nora Chikar

Management samenvatting

In de voorliggende verkenning naar de organisatie van beheer in de recreatieschappen, constateren wij op basis van deskresearch en interviews met schapbestuurders, beheerorganisaties en buurtprovincies dat er aanhoudende knelpunten zijn in de beheerstructuur die vragen om een oplossing. Zowel voor de manier waarop governance van beheer vormgegeven is, alsmede een aantal aspecten in de context van de beheerstructuur.

Met betrekking tot de huidige beheerstructuur zijn er een drietal centrale uitdagingen.

1) Het feit dat RNH zowel beheer als bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen leidt tot rolonduidelijkheid *("Wie is hier nu opdrachtgever")* en vragen met betrekking tot de efficiëntie van RNH *("Het zijn geen bestuursadviseurs")* Dit is onwenselijk. 2) De huidige situatie waarin de Provincie zowel mede-opdrachtgever is en tevens sterk verbonden aan opdrachtnemer RNH, aangezien zij enig aandeelhouder is van RNH. Dit levert de Provincie een dubbele pet problematiek op. In feite verstrekt zij namelijk als mede-schapbestuurder opdrachten aan een dochteronderneming. 3) Grondeigendom en beheer is momenteel in verschillende handen, concrete afspraken en goede onderlinge professionele verstandhoudingen ontbreken, dit leidt tot gedoe en staat projectontwikkeling regelmatig in de weg.

Er zijn ook drie uitdagingen die niet direct de beheerstructuur betreffen, terwijl ze wel grote invloed hebben op de kwaliteit van recreatie in de provincie Noord-Holland.

1) Recreatie is een provinciale kerntaak. Dit wordt niet door alle partijen zo ervaren, al geeft de provincie aan dit wel expliciet te hebben gecommuniceerd in interviews met betrokkenen. Daarom dient dit (opnieuw) bevestigd te worden. Gemeentebestuurders geven aan de betrokkenheid van de Provincie essentieel te vinden, maar bezien in een enkele gevallen de voorliggende verkenning als een teken van dat de Provincie zich zou willen terugtrekken uit het recreatiedomein. Dit is onterecht. 2) Gemeentebestuurders zijn veelal onbekend met de huidige inrichting van de governance in recreatieschappen en de beheer-relatie tussen RNH NV en de provincie als enig aandeelhouder (onderzoekers zijn regelmatig verzocht deze toe te lichten). We constateren dat het vergroten van de bekendheid met de huidige governance-situatie en de dilemma's die dit met zich meebrengt, voorwaardelijk is om duurzame verandering te bewerkstellingen. 3) Het overgrote deel van de schapbestuurders geeft aan behoefte te hebben aan een gedeelde en betekenisvolle ambitie op de toekomst van recreatie en natuur in de recreatieschappen. Momenteel blijven gesprekken, ook in schapvergaderingen, vaak beperkt tot casuïstiek en operationele problematiek. Een brede visie helpt bij het stellen van kaders en effectiever inrichten van het bestuurlijk gesprek.

Continueren van de huidige situatie is ongewenst: het is tijd voor verandering

Zoals in paragraaf 2.3 beschreven is er de afgelopen 10 jaar veel aandacht geweest, middels verscheidene onderzoeken en discussies, voor een aantal voortdurende knelpunten zoals deze ook in voorliggende verkenning zijn geïdentificeerd. In antwoord hierop is intensief gepoogd, met name door de Provincie, om hierin verandering aan te brengen. Tot op heden is dit beperkt gelukt. Het uitblijven van een besluit om al dan niet doortastende aanpassingen te doen in structuren zorgt voor aanhoudende onduidelijkheid en draagt bij aan de ervaren bestuurlijke drukte. We constateren dat het tijd is voor duidelijkheid en een serieuze ingreep waarbij recht wordt gedaan aan relevante maatschappelijke ontwikkelingen, en de belangen van alle betrokken partners. Qua timing leent het zich bij uitstek om hier op korte termijn mee aan de slag te gaan. De huidige raamovereenkomst tussen RNH en de schappen loopt tot 1 januari 2021. Dit stelt de schappen in de gelegenheid de komende periode een nieuwe structuur uit te denken en op te zetten, en hiermee tot duurzame aanpassingen te komen.

Vijf aanbevelingen met betrekking tot het vervolgproces

In het laatste hoofdstuk delen wij vijf aanbevelingen. In het kort: 1) Start met het formuleren van een gedeelde ambitie op recreatiebeleid in de schappen in de context van natuur, economie en andere relevante beleidsdomeinen en werk de drie geïdentificeerde voorkeursmodellen verder uit. Kom hiermee op korte termijn tot de keuze voor een nieuw beheermodel. 2) Toets het finale model aan een zestal criteria. Onder meer: onderscheid tussen beheer & advies, onderscheid tussen opdrachtgever- en opdrachtnemerschap, en het duidelijk beleggen van de provinciale kerntaak op recreatie. 3) Geef verandering vorm in een participatief proces met alle schapbestuurders. 4) overweeg bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen (tijdelijk) anders te organiseren, zodat de bestaande rolonduidelijkheid bij RNH opgelost wordt en de kwaliteit van ondersteuning op korte termijn verbeterd kan worden. 5) Vul bestaande afspraken met Staatsbosbeheer omtrent erfpacht aan, met als doel in de komende jaren ondernemerschap te stimuleren.

Leeswijzer

Allereerst leest u in hoofdstuk 1 meer over de onderzoeksopzet en gebruikte methodologie. In hoofdstuk 2 delen wij feitelijkheden op basis van de (beknopte) deskresearch. In hoofdstuk 3 structureren we de bevindingen uit de gesprekken aan de hand van vijf invalshoeken: ambitie, belangen, cultuur, organisatie en proces. In hoofdstuk 4 brengen wij onze bevindingen in perspectief. We zoeken verklaringen voor ontwikkelingen en keuzes en geven onze interpretatie bij de in de interviews gemaakte opmerkingen. In hoofdstuk 5 beantwoorden wij de vooraf gestelde vragen. We bouwen voort op de analyse en zijn daarmee in dit hoofdstuk concluderend. Naast de beantwoording van de vragen delen wij ook aanvullende conclusies en aanbevelingen met betrekking tot het vervolg.

Inhoud

Management samenvatting 2
1. Opzet 6
1.1 Aanleiding voor de verkenning 6
1.2 Vragen van het verkennend onderzoek 6
1.3 Gebruikte methodologie 7
1.4 Gesprekspartners 8
1.5 Vertrouwelijkheid 8
1.6 Semigestructureerde interviews 9
1.7 Deskresearch van relevante documenten 9
2. Bevindingen op basis van desk research 10
2.1 Tijdslijn ontstaan en ontwikkeling schappen en RNH 10
2.2 Beknopte schets van de huidige beheerstructuur en RNH 11
2.3 Overzicht voorgaande onderzoeken en initiatieven tot vernieuwing 12
2.4 Evaluatie RNH uitgevoerd door Berenschot 14
2.5 Verkiezingsprogramma's 2019-2023 14
2.6 Beschrijving van ontwikkelingen in naburige provincies 16
3. Bevindingen op basis van de interviews 17
3.1 Een gedeelde ambitie en visie 17
3.2 Belangen 18
3.3 Onderlinge relaties 20
3.4 Organisatie & structuur 21
3.5 Een betekenisgevend proces 24
4. Analyse van de bevindingen 25
4.1 Een gedeelde ambitie ontbreekt en is hard nodig 25
4.2 Thema: Lange termijn relaties & tegengestelde belangen 25
4.3 Thema: Opdrachtgever- & opdrachtnemer 26
4.4 Thema: Advisering & uitvoering 26
4.5 Thema: Invloed & bijdrage 27
4.6 Thema: Grondeigendom en projectontwikkeling 28
4.7 Thema: Bestuurlijke drukte en het behoud van verworvenheden 28
5. Conclusies en beantwoording onderzoeksvragen 30
5.1 Onderzoeksvraag 1: Governance-modellen beheer recreatieschappen 30
5.2 Onderzoeksvraag 2: Beheerorganisaties die in aanmerking komen 33
5.3 Onderzoeksvraag 3: Ervaringen in de provincies Zuid-Holland en Utrecht 34
5.4 Onderzoeksvraag 4: Gevolgen voor de huidige beheerorganisatie RNH 35

5.5 Aanvullende conclusies en aanbevelingen voor het vervolg 35
5.5.1 Continueren van de huidige beheerstructuur is ongewenst: drie uitdagingen die vragen om een oplossing.... 36
5.5.2 Drie uitdagingen die vragen om een oplossing en die betrekking hebben op de *context* van de beheerstructuur 36
5.5.3 Continueren van de huidige situatie is ongewenst: het is tijd voor verandering 37
5.5.4 Vijf aanbevelingen met betrekking tot het vervolgproces 37
Bijlage 1. Vormgeven van een gezamenlijk veranderproces 39
Bijlage 2. Gesprekspartners 40

1. Opzet

1.1 Aanleiding voor de verkenning

In de provincie Noord-Holland worden sinds 2003 de beheertaken van de recreatieschappen uitgevoerd door Recreatie Noord-Holland N.V. (RNH). De provincie is volledig en enig aandeelhouder van deze N.V. Daarnaast neemt de provincie nog samen met een flink aantal gemeenten deel aan vijf recreatieschappen; Spaarnwoude, Twiske-Waterland, Groengebied-Amstelland, RAUM (Alkmaarder en Uitgeestermeer) en Plassenschap Loosdrecht. Het beheer van al deze schappen wordt gedaan door RNH, behalve die van het Plassenschap Loosdrecht.

Er bestaat in Nederland al enige tijd discussie over de organisatie en het beheer van recreatieterreinen. In verschillende provincies worden daar ook verschillende oplossingen voor gevonden. In Noord-Holland is deze discussie ook gevoerd, maar in deze coalitieperiode is afgesproken dat er alleen over de modernisering van de recreatieschappen zal worden nagedacht. Zo zijn er aanpassingen geweest in de bestuurlijke rol van de provincie bij enkele recreatieschappen, is er nagedacht over de balans tussen natuur en recreatie in de recreatiegebieden en is er een evaluatie door Berenschot geweest van RNH.

Nu is het besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, gelet op het aflopen van de huidige raamovereenkomsten tussen de recreatieschappen en RNH per 1 januari 2021 en de uitgevoerde evaluatie door Berenschot, om een verkenning uit te voeren naar de uitvoering van de beheertaken van de recreatieschappen. Meer specifiek wilt u verkennen welke beheerorganisaties in aanmerking zouden kunnen komen om het beheer in de recreatieschappen uit te voeren en hoe mogelijke dienstverleningsafspraken zoals beheerkwaliteit en de voorwaarden dan zouden luiden. Daarbij vraagt u ons naast RNH en Staatsbosbeheer, als bloot eigenaar van de gronden in de recreatieschappen, ook andere mogelijke beheerorganisaties in de verkenning mee te nemen.

1.2 Vragen van het verkennend onderzoek

In het besluit van Gedeputeerde Staten van de provincie Noord-Holland van 17 juli 2018 en in de daarbij behorende brief aan Provinciale Staten geeft GS aan een onderzoek te willen doen naar de beheertaken van de recreatieschappen. In dit besluit zijn een viertal vragen gesteld. Deze vragen vormen de kern van dit onderzoek en zijn daartoe in alle gesprekken aan bod gekomen:

1. Welke governance-modellen zijn denkbaar om het beheer in de recreatieschappen uit te voeren en wat zijn de voor- en nadelen van deze verschillende modellen?
2. Welke beheerorganisaties zouden in aanmerking kunnen komen om het beheer in de recreatieschappen uit te voeren en hoe zouden de mogelijke dienstverleningsafspraken (o.a. beheerkwaliteit en de voorwaarden) van verschillende beheerorganisaties luiden?
3. Hoe zijn de ervaringen in de provincies Zuid-Holland en Utrecht, waarbij recent wijzigingen zijn aangebracht in respectievelijk de uitvoering van de groenbeheertaken (die in Zuid-Holland tot recent nog in het provinciaal ambtelijk apparaat waren ondergebracht) en de organisatie van de recreatieschappen?
4. Wat zijn de gevolgen van de verschillende mogelijkheden voor het huidige personeel van RNH, voor RNH als organisatie en voor het provinciaal aandeelhouderschap van RNH?

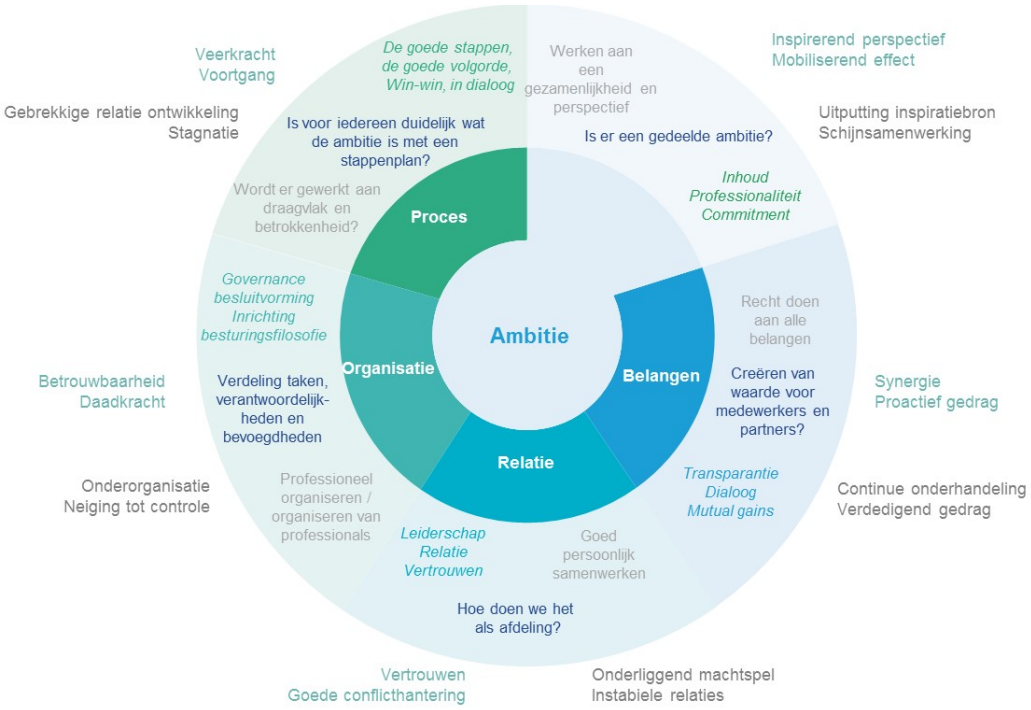
U heeft ons verzocht om ook navenante (samenwerkings-)vraagstukken in beeld te brengen zoals die tijdens de gesprekken naar voren komen, ten einde de invulling van recreatie en natuur in Noord-Holland verder te versterken.

1.3 Gebruikte methodologie

De hoofdvragen voor dit onderzoek behandelen een zeer specifiek onderdeel van het beheer van recreatie. In een Benen Op Tafel (BOT) bijeenkomst van de commissies Economie, Energie en Bestuur (EEB) en Natuur, Landbouw, Water, en Milieu (NLWM) op 15 oktober jongsleden is door Provinciale Staten met betrekking tot deze verkenning verzocht de governance van beheer in haar context te beschouwen. Dit betekent dat we bij dit onderzoek verzocht zijn niet alleen te kijken naar de governance van de Provincie in relatie tot de naamloze vennootschap RNH, maar ook aandacht te hebben voor de bestuurlijke en maatschappelijke context hiervan. Daarbij is expliciet genoemd: de invulling van het opdrachtgeverschap, de structuur van de recreatieschappen geregeld bij de Wet Gemeenschappelijke Regelingen en de ervaren bestuurlijke drukte.

Het onderzoek heeft dus plaatsgevonden op basis van de interviews en de deskresearch. Het is dus expliciet geen onderzoek naar het functioneren van RNH. Daar zijn er al meerdere van geweest. Er heeft ook geen due diligence onderzoek bij RNH plaatsgevonden.

Mede op basis van dit verzoek vanuit Provinciale Staten en het verzoek van onze directe opdrachtgevers om relevante en urgente thema's in kaart te brengen zoals die tijdens de gesprekken naar voren komen, hebben we besloten onderzoek te doen aan de hand van een meervoudig perspectief op samenwerken. Het methodologisch kader dat dit meervoudig perspectief borgt en die wij daarom voor deze verkenning hebben ingezet, vindt zijn oorsprong in de samenwerkingsliteratuur (onze collega's Wilfrid Opheij en Edwin Kaats, 'Leren samenwerken tussen organisaties', winnaar Managementboek van het jaar 2013).



Figuur 1. Model voor samenwerkingsonderzoeken

Tijdens de verkenning werkten wij voortdurend vanuit het perspectief van de vijf condities, die wij hierna kort toelichten. In het hoofdstuk 'bevindingen op basis van de interviews' ziet u dat inzichten zijn geordend op basis van deze vijf condities.

Gedeelde ambitie

Mensen gaan pas samenwerken wanneer zij geloven dat de samenwerking betekenisvol is en ook echt meerwaarde heeft voor de eigen organisatie en zichzelf. In de gedeelde ambitie moet iedere coalitiepartner zich herkennen. Het goede gesprek hierover met elkaar voeren is van wezenlijk belang.

Recht doen aan belangen

Iedereen heeft belangen, het gaat erom recht te doen aan die belangen. Als dat niet gebeurt, gaan mensen en partijen dwarsliggen, haken ze af of werken ze elkaar tegen. Het is de kunst om met respect voor elkaars belangen te komen tot oplossingen die in ieders belang zijn. Er zijn drie soorten belangen: individuele belangen, organisatiebelangen en collectieve belangen.

Relaties

De samenwerking is een samenspel van mensen die al dan niet iets willen. Persoonlijke verhoudingen en relaties spelen daarbij altijd een rol en zijn net zo belangrijk als inhoudelijke argumenten. Het is mensenwerk; daarbij is altijd sprake van sociaalpsychologische processen en groepsdynamiek. Dé cultuur overstijgt het individuele, maar tegelijkertijd neemt iedereen in een samenwerking zichzelf mee.

Professioneel organiseren

Iedere samenwerking moet je goed en professioneel organiseren, zodat de gezamenlijke ambitie ook gehaald kan worden. Daarvoor zijn voorbeelden, archetypen, overwegingen en oplossingen beschikbaar. Een passende organisatievorm sluit een-op-een aan op de gezamenlijke ambitie, is helder en overzichtelijk voor alle betrokkenen en is zo licht mogelijk georganiseerd.

Betekenisgevend proces

Een belangrijke vraag waar je altijd mee te maken hebt, is: Hoe pak je het aan? Een betekenisgevend proces geeft antwoord op de volgende vragen: Hoe kunnen we de goede dingen op het goede moment doen? Is iedereen betrokken en weet iedereen waar we staan? Hoe komen we op een goede manier in gesprek en tot overeenstemming? Welke rol heeft eenieder daarbij en wie heeft de leiding?

1.4 Gesprekspartners

U heeft ons gevraagd in gesprek te gaan met:

- **Betrokkenen van de Provincie Noord-Holland:** inclusief de gedeputeerden, ambtenaren, Provinciale Staten en directeur Beleid.
- **Betrokkenen vanuit de gemeenten:** de wethouders die tevens zijn aangesteld als schapbestuurders, burgemeesters en ambtenaren.
- **Betrokkenen vanuit RNH:** in elk geval de directeur en de Raad van Commissarissen.
- **Andere uitvoerende beheerorganisaties in Noord-Holland en mogelijk ook daarbuiten:** omdat zij mogelijk de beheertaken van RNH (deels) kunnen borgen, dan wel waardevolle inzichten kunnen delen ten behoeve van deze verkenning.
- **Betrokkenen van aangrenzende provincies Utrecht en Zuid-Holland:** in elk geval de portefeuillehouder recreatie en ambtenaren, omdat ook daar vergelijkbare vraagstukken spelen en hun oplossingsrichtingen ook voor Noord-Holland relevant kunnen zijn.

In de bijlage van dit rapport vindt u een gedetailleerde lijst met geïnterviewden.

1.5 Vertrouwelijkheid

De interviews zijn vertrouwelijk en omwille van de zorgvuldigheid van het onderzoek zijn de interviews zo veel mogelijk door twee personen afgenomen. Een belangrijke voorwaarde voor de interviews was dat gesprekspartners vrij kunnen spreken en dat uitspraken niet direct terug te leiden zijn naar individuele personen. Er zijn daarom geen gespreksverslagen gemaakt van de gesprekken, wel is thematische verslaglegging gedaan. Middels regelmatig samenvatten is getoetst of de geïnterviewde goed is begrepen.

1.6 Semigestructureerde interviews

Omwille van het beantwoorden van de vier hoofdvragen en tevens de mogelijkheid te bieden om lopende issues en relevante thema's te bespreken is gebruik gemaakt van een semigestructureerde vragenlijst welke met de opdrachtgever is afgestemd. Op verzoek zijn de hoofdvragen vooraf met de geïnterviewde gedeeld.

Ieder interview kende dezelfde opzet. Na een korte kennismaking werd de reden van de verkenning toegelicht en is bovenstaande procedure aangaande de vertrouwelijkheid en de verslaglegging besproken. Daarna zijn aan de geïnterviewden dezelfde hoofdvragen voorgelegd die afhankelijk van het perspectief van de geïnterviewden een specifieke insteek kreeg.

1.7 Deskresearch van relevante documenten

De interviews vormen het hart van deze verkenning. In aanvulling daarop zijn onder andere de volgende documenten geraadpleegd om een uitgebreider beeld te krijgen bij de coalitie (op alfabetische volgorde):

- Bestuurlijke vernieuwing in het Metropolitane landschap, 8 januari 2015, KokxDeVoogd
- Coalitieakkoord Noord-Holland, 2015 – 2019
- De verschillende Gemeenschappelijke Regelingen en raamovereenkomsten met betrekking tot de Noord-Hollandse recreatieschappen en RNH
- Evaluatie RNH, 5 februari 2018, Berenschot
- Nota Verbonden Partijen 2014
- Verbeterplan RNH, 25 juni 2018, Directeur RNH
- Verkiezingsprogramma's 2019-2023 (of vorige periode indien nog niet beschikbaar)
- Websites en meest recente jaarrekeningen van de recreatieschappen (geraadpleegd tussen september en november 2018)
- Websites van beheerorganisaties die onderdeel uitmaken van deze verkenning (geraadpleegd tussen september en november 2018) en het meest recente jaarverslag van RNH

In de bevindingen zal naar deze documenten nu en dan verwezen worden, zonder dat de nadruk op de documenten ligt.

2. Bevindingen op basis van deskresearch

In dit bevindingen hoofdstuk geven wij allereerst een aantal feitelijkheden weer zoals wij die in de deskresearch zijn tegengekomen. We zijn met onderstaande punten geenszins compleet, de interviews vormen immers het hart van deze verkenning. Wel helpen onderstaande punten bij het schetsen van de context waarin deze verkenning plaatsvindt.

2.1 Tijdslijn ontstaan en ontwikkeling schappen en RNH

Om voorliggende verkenning in de bredere context te plaatsen, schetsen we in onderstaande visualisatie kort het ontstaan en de ontwikkelingen van de schappen en RNH. Dit geeft geenszins een sluitend beeld, maar duidt kort wat de oorsprong is van de huidige werkwijze.

Het huidige recreatiebeleid kent zijn oorsprong in de jaren '50 en '60 van de twintigste eeuw. Dit tijdperk kenmerkte zich door toenemende vrije tijd, snelle verstedelijking en actief overheidsingrijpen. Het Rijk speelde een grote rol door te investeren in de aanleg van gebieden en het instellen van recreatieschappen voor het beheer ervan voor intensieve recreatie.

De oorsprong van de recreatieschappen in de provincie Noord-Holland is gelegen in het Rijksbufferzonebeleid uit de jaren '80 van de twintigste eeuw. Als onderdeel van dit beleid zijn er nu verschillende recreatiegebieden in de Metropool Regio Amsterdam (MRA) ontwikkeld.

Waren de recreatieschappen aanvankelijk vooral bezig met ontwikkeling en beheer van de eigen gebieden, later is de samenwerking gezocht in het beheer van de gebieden door de oprichting van Recreatie Noord-Holland N.V. in 2004. Deze organisatie voert in opdracht van de recreatieschappen de beheerwerkzaamheden uit. Naast deelnemer in de recreatieschappen is de provincie ook enig aandeelhouder in Recreatie Noord-Holland N.V.



Figuur 1: Ontstaan en ontwikkelingen schappen en RNH

2.2 Beknopte schets van de huidige beheerstructuur en RNH

Veel wederkerige afhankelijkheden

Zoals gevisualiseerd in Figuur 2 wordt de huidige beheerstructuur gekenmerkt door een grote diversiteit aan verbindingen tussen verschillende partijen. Bij deze verbindingen is sprake van verschillende en wederkerige afhankelijkheden. Zo kan een grond bezittende partij de verdiencapaciteit van haar grond alleen vergroten als het schapbestuur in het betreffende recreatiegebied ondernemers toestaat nieuwe ondernemingen te ontplooien. Daarnaast geldt dat ondernemers sneller bereid zijn investeringen te doen, bijvoorbeeld in vastgoed, wanneer een grond bezittende partij lange termijn zekerheid biedt met betrekking tot de erfpacht. Hierdoor is het voor een ondernemer aannemelijker dat de investering terugverdiend kan worden. Vanuit verschillende invalshoeken zijn soortgelijke wederkerige afhankelijkheden te benoemen.

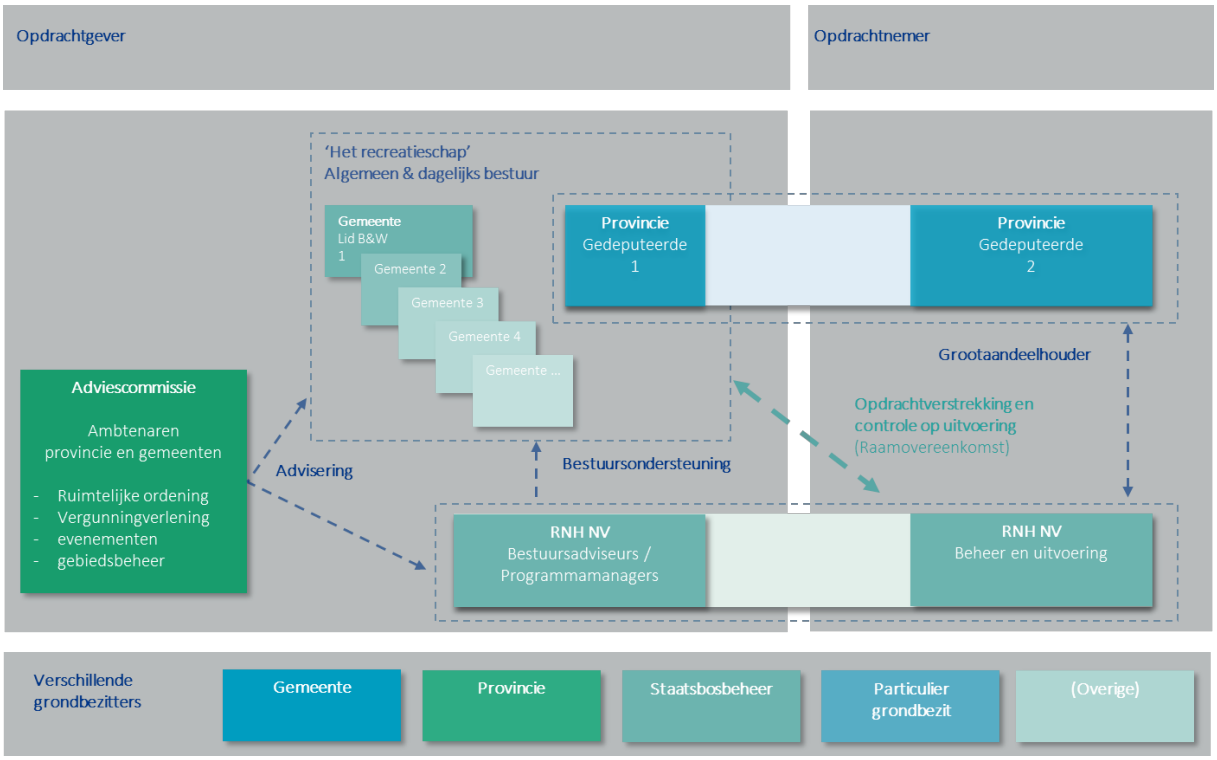
De opdrachtgever- en opdrachtnemersrelatie

Mogelijk de voornaamste verbinding in de huidige beheerstructuur is de opdrachtgevers-, opdrachtnemersrelatie. Een dergelijke relatie kent verschillende kenmerken, onder meer: prijsafspraken, hiërarchische verhoudingen, resultaatverplichtingen en uitvoeringsverplichtingen. Met het verzelfstandigen van RNH is gekozen voor het opstellen van een raamovereenkomst. Als voorbeeld hieronder het artikel *'Uit te voeren werkzaamheden'* uit de raamovereenkomst van RNH met het Recreatieschap Spaarnwoude:

> *1. RNH voert voor opdrachtgever alle werkzaamheden uit c.q. laat alle werkzaamheden uitvoeren verband houdend met het beheer, onderhoud, toezicht (waaronder begrepen het toezicht door buitengewoon opsporingsambtenaren) en exploitatie alsmede met de planontwikkeling, de beleidsvoorbereiding/bestuursondersteuning en het financieel beheer, waaronder het opstellen van de begroting en de jaarrekening.*
>
> *2. De werkzaamheden worden alleen uitgevoerd indien en voor zover daar een vastgestelde begroting van opdrachtgever of een specifiek besluit van het algemeen of dagelijks bestuur van opdrachtgever of een door beide partijen ondertekende aanvullende overeenkomst aan ten grondslag ligt.*
>
> *3. De op te dragen werkzaamheden worden door opdrachtgever exclusief ondergebracht bij RNH.*

In de raamovereenkomsten is geregeld dat de beheerorganisatie RNH in opdracht van het schapbestuur een uitvoeringsverplichting heeft. Deze uitvoeringsverplichting beperkt zich echter niet tot het uitvoeren van beheerwerkzaamheden als opdrachtnemer, maar richt zich ook op het ontwikkelen van plannen, het voorbereiden van beleid en het ondersteunen van bestuurlijke besluitvorming en financieel beheer.

Voor dit onderzoek hebben we onderzocht hoe RNH in haar publieke verantwoording onderscheid maakt tussen het deel van de organisatie dat gericht is op bestuursadviserende taken en welk deel op beheerwerkzaamheden. In 2017 had RNH NV een jaaromzet van ongeveer 7,5 miljoen euro en er werkten in dat jaar 87 medewerkers (78 fte). We beschouwen bestuursadvisering als alle werkzaamheden op het gebied van advisering aan schapsbestuurders, ondersteuning van de schapsvergaderingen en aanverwante overleggen, projecten op het gebied van inrichting en (gebieds)ontwikkeling en werkzaamheden in het kader van financiën, planning en control. Betrokkenen bij RNH en bestuurders in de schappen hebben aangegeven dat hun rol op het gebied van bestuurlijke advisering en ondersteuning groot is. In publieke documenten (zoals jaarverslagen van de recreatieschappen en RNH NV is terug te vinden dat lasten worden onderverdeeld in: Gebiedsbeheer, Toezicht, Financiën, Bestuursadvisering, Secretariaat, Communicatie en Inrichting & Ontwikkeling. Feitelijk dus in primair proces, ondersteuning en overige overhead. In de huidige raamovereenkomst zijn geen resultaat of prijsafspraken opgenomen. Dit onderzoek beperkt zich tot publieke documentatie en interviews, er heeft dus geen due diligence plaatsgevonden. Ook is RNH niet gevraagd dit in deze fase verder te specificeren.



Figuur 2: visualisatie van opdrachtgever, -nemer structuur

2.3 Overzicht voorgaande onderzoeken en initiatieven tot vernieuwing

Om een beeld te schetsen van de bestuurlijke en politieke context omtrent recreatiebeleid, beheerstructuur en bestuur door de schappen is in kaart gebracht welke onderzoeken sinds het bestaan van de zelfstandige organisatie RNH NV (2004) hebben plaatsgevonden. In Figuur 3 staat een opsomming met beknopte beschrijvingen. In paragraaf 2.4 beschrijven we tevens kort de belangrijkste uitkomsten van het meest recente onderzoek uitgevoerd door Berenschot.

Uit onderstaand overzicht ontstaat het beeld dat het afgelopen decennia meermalen met partijen is gesproken over knelpunten met betrekking tot een gezamenlijke overkoepelende visie, bestuurlijke slagkracht, financiële gezondheid, scheiden van beheer en beleid, kwaliteit van beheer, en het al dan niet aanpassen van gemeenschappelijke regelingen. Uit onderstaand overzicht ontstaat ook het beeld dat ondanks concrete adviezen, enkel minimale aanpassingen in met name de bestuurlijke context zijn gemaakt.

Bij de 7e Noordvleugelconferentie in **2007** werd geconstateerd dat het **landschap als opgave binnen de MRA** ontbrak. Geconstateerd wordt dat het groene gebied van groot belang is voor het welzijn van de bewoners en een vestigingsfactor van betekenis.

In **2012** is de bestuurlijke Denktank Metropolitane Landschap door de Provincie Noord-Holland opgericht. Deze Denktank heeft zich gebogen over het vraagstuk van de **bestuurlijke vernieuwing** van het Metropolitane Landschap.

In **2013** is door de provincie het document 'Kracht van het landschap 2013' vastgesteld en werd duidelijk dat ook de **wijze van besturen** een opgave is.

Medio **2013** verschijnt in opdracht van de Denktank het eerste rapport 'Besturen binnen het Metropolitane Landschap' van het bureau KokxDeVoogd. Dit rapport maakt inzichtelijk welke **bestuurlijk-juridische samenwerkingsmodellen** mogelijk zijn voor het Metropolitane Landschap. Deze inzichten leiden niet tot bestuurlijke vervolgstappen of besluiten aangaande de beheerstructuur.

In **2014** is in opdracht van de Denktank de politiek-bestuurlijke meningsvorming onderzocht over de **bestuurlijke organisatie** van het Metropolitane Landschap. Vastgelegd in het overdrachtsdocument 'Omdat het ons veel waard is'. Daarbij werd o.a. een gebrek aan **eigenaarschap** geconstateerd. Meer samenhang en sturing zouden moeten komen vanuit het strategisch beleidsniveau (MRA-niveau). **Beheer** en **beleidsvorming** moet worden **gescheiden**. De Denktank concludeert dat een **aanpassing** van de **gemeenschappelijke regelingen** nodig is.

In oktober **2014** vindt een bijeenkomst plaats tussen gedeputeerde Bond en Provinciale Staten met als onderwerp: '**op weg naar recreatieschappen nieuwe stijl'**. Gedeputeerde zegt toe vóór de Statenverkiezingen in 2015 enkele modellen voor de bestuurlijke organisatie van de recreatieschappen in de MRA te presenteren.

Als vervolg op het eerdere rapport 'Besturen binnen het Metropolitane landschap' en de bovengenoemde toezegging van gedeputeerde Bond, verschijnt in opdracht van de Provincie januari **2015** het rapport '**Bestuurlijke vernieuwing in het Metropolitane Landschap'**. In dit rapport wordt de voorbereiding gedaan van een **scheiding** van **beleid** en **beheer** bij de recreatieschappen. Het rapport presenteert drie modellen voor de bestuurlijke organisatie van de recreatieschappen in de MRA: een model waarbij de provincie sturend zal optreden (het executieve model); een coöperatieve samenwerking waarin ook private partijen kunnen worden betrokken (het federatieve model); en opschaling naar een koepel schap (het participatieve model). In het rapport wordt geadviseerd te kiezen voor het executieve model.

Op 20 januari **2015** besluiten Gedeputeerde Staten het **executieve bestuursmodel** nader te onderzoeken op de uitvoerbaarheid, draagvlak en financiële en juridische consequenties en hiertoe in gesprek te gaan met deelnemende gemeenten die participeren in de recreatieschappen en andere belanghebbenden.

De provincie organiseert n.a.v. het rapport 'Bestuurlijke vernieuwing in het Metropolitane Landschap' een **informatiebijeenkomst** voor de gemeentebesturen. Daarbij zijn de drie verschillende besturingsmodellen en het besluit van Gedeputeerde Staten nader toegelicht. Dit leidt tot discussie met de deelnemende gemeenten en na de verkiezingen van Provinciale Staten wordt in het coalitieakkoord opgenomen dat de provincie niet uit de schappen stapt en doorgaat met de modernisering van de recreatieschappen. **Gedeputeerde Staten zet het nader verkennen van het executieve bestuursmodel niet voort.**

In **2015** worden de verantwoordelijkheid voor de recreatieschappen (waaronder het mede-opdrachtgeverschap aan RNH) en de provinciale aandeelhoudersrol t.a.v. RNH conform de Kadernota verbonden partijen gescheiden. De gedeputeerde, J. Bond wordt alleen verantwoordelijk voor de provinciale aandeelhoudersrol en gedeputeerde T. Talsma (vanaf december 2016 gedeputeerde A. Tekin) voor de recreatieschappen, waaronder het mede-opdrachtgeverschap aan RNH.

In **2016** start de provincie pilots om wezenlijke kenmerken en waarden (WKW) binnen NNN-gebieden in kaart te brengen. Sinds 2000 maken de recreatieschappen onderdeel uit van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) en het daarbij behorende beschermingsregime. Ondanks dat de gebieden zijn aangelegd als recreatiegebieden heeft dit beschermingsregime consequenties voor de ontwikkelmogelijkheden.

Begin **2017** starten de lokale rekenkamer-(commissie)s van de participanten van het recreatieschap Spaarnwoude en Randstedelijke rekenkamercommissie een gezamenlijk onderzoek naar het recreatieschap Spaarnwoude. Focus: financiële reserves, kwaliteit van onderhoud, de (financiële) relatie tussen het recreatieschap en RNH, bestuurlijke slagkracht.

Eind **2017** is door het adviesbureau Berenschot een evaluatie naar het **functioneren van RNH** uitgevoerd (zoals afgesproken in de raamovereenkomst tussen de schapbesturen en RNH).

Januari **2019** is in een vergadering van de Provinciale Staten artikel 19 van de Provinciale Verordening aangepast en daarmee is een beschrijving van de **Wezenlijke Kenmerken en Waarden van het Natuur Netwerk Nederland toegevoegd aan de Provinciale Verordening.**

Figuur 3: Overzicht onderzoeken en initiatieven tot vernieuwing

2.4 Evaluatie RNH uitgevoerd door Berenschot

Zoals uit Figuur 1 blijkt, volgt voorliggende verkenning relatief kort op de evaluatie naar het functioneren van RNH uitgevoerd door Berenschot (2017). Om die reden is het relevant een korte weergave van deze evaluatie, inclusief de reactie van RNH op deze evaluatie, in dit rapport op te nemen.

De evaluatie van Berenschot heeft, zoals zijzelf aangeeft, het karakter van een quick scan, met als doel het formuleren van verbeterpunten voor RNH voor de komende drie jaar. Daarbij omschrijven zij: *"momenteel loopt een traject om de governance van het beheer van de Noord-Hollandse recreatiegebieden en de rol daarin van de recreatieschappen en RNH opnieuw te beschouwen en mogelijk anders vorm te geven. Deze context is weliswaar relevant voor de Quick Scan, maar de Quick Scan richt zich hier niet op. De Quick Scan is nadrukkelijke gericht op de verbeterpunten voor de komende drie jaar, waarbij we de huidige governance constellatie als gegeven beschouwen".* In die zin is voorliggende verkenning naar de beheerstructuur, waarbij nadrukkelijk ook ruimte geboden wordt om deze in de bredere governance en maatschappelijke context te bezien, een belangrijke aanvulling op het Berenschot rapport.

De evaluatie heeft zowel voor RNH als de recreatieschappen verbeterpunten opgeleverd waaraan de organisatie momenteel werkt. De verbeterpunten richten zich op de volgende onderwerpen:

- Opdrachtgevers-opdrachtnemersrelatie tussen de recreatieschappen en RNH;
- Kwaliteit van de bestuurlijke advisering van RNH aan de schappen, inclusief politieke sensitiviteit;
- Kwaliteit van de financiële verantwoording door RNH;
- Kwaliteit van projectmanagement, inclusief omgevingsbewustzijn.

In haar verbeterplan (d.d. 25 juni 2018) geeft RNH aan de conclusies en aanbevelingen aan het rapport volledig te omarmen. De conclusies sluiten, aldus RNH, aan op de analyse van RNH zelf (d.d. juni 2017). Verder geeft RNH aan: *"ten tijde van het uitkomen van het rapport waren op alle punten verbetertrajecten ingezet".*

2.5 Verkiezingsprogramma's 2019-2023

In het kader van deze verkenning hebben we de verkiezingsprogramma's van de politieke partijen voor de aankomende provinciale verkiezingen bestudeerd op het onderwerp recreatie/recreatieschappen. In onderstaand figuur staat een (*zeer*) beknopte weergave van teksten uit deze programma's. Indien nieuwe verkiezingsprogramma's nog niet beschikbaar zijn, zijn oude verkiezingsprogramma's en/of websites geraadpleegd.

VVD:

Goede exploitatie is essentieel om recreatiegebieden betaalbaar te houden. Hierdoor kunnen ze hun onderhoud beter financieren. Om een gezonde exploitatie mogelijk te maken, is het goed om meer economische ontwikkelingen toe te staan. Daarom is de VVD voorstander van het behouden van de mogelijkheid om evenementen in de recreatiegebieden te organiseren en ondernemerschap waar mogelijk de ruimte te geven.

D66:

D66 wil af van de dubbele rol van de provincie bij recreatieschappen. Enerzijds stuurt de provincie vanuit wetgeving en beleid, anderzijds draagt men medeverantwoordelijkheid voor besluitvorming en financiering van de recreatie- en natuurtaken van de schappen. Dat voelt regelmatig ongemakkelijk. De bij een recreatieschap participerende gemeenten zouden de primaire verantwoordelijkheid voor deze taken moeten krijgen in deze gebieden, zoals in West-Friesland al heel lang gebruikelijk is. De provincie treedt uit de gemeenschappelijke regelingen. De provincie realiseert met de huidige en achterblijvende participanten de financiële en organisatorische randvoorwaarden om goed te kunnen functioneren. Een goede analyse van de (optimalisatie van de) governance, aanwezige beschikbare verdiencapaciteit, natuur- en recreatiewaarden ligt hieraan ten grondslag.

PvdA:

Wij zoeken met onze recreatieschappen naar een goede balans tussen recreatie en de bescherming van de flora en fauna. (…) Dit gaan wij doen: De recreatieschappen maken duidelijke activiteitenplannen waarbij de natuurwaarden niet in het gedrang komen. Wij stimuleren betere samenwerking tussen recreatieschappen, de

gemeenten en de Provincie. Dat helpt om efficiënt te werken en vermindert de 'bestuurlijke drukte'. Gebruikers worden actief betrokken bij de inrichting en het beheer van de recreatiegebieden. Wij kiezen voor kwaliteit in plaats van kwantiteit. Het beschikbare geld besteden we vooral aan het verbeteren van de biodiversiteit in onze bestaande natuurgebieden en recreatieschappen. Niet meer, maar vooral beter!

PVV:

Geen uitingen over recreatieschappen aangetroffen.

SP:

De bouw van een groot aantal nieuwe woningen zorgt voor een extra druk op de bestaande natuurgebieden. Het aanleggen van nieuwe natuur- en recreatiegebieden nabij de rand van het stedelijk gebied zorgt voor spreiding van de drukte en een aantrekkelijke woonomgeving. (…) De beheerkosten van recreatiegebieden worden volledig betaald door de provincie – dat maakt het gemakkelijker om (commerciële) activiteiten die de natuur schade doen te beperken of te weren. Bij het toestaan van deze activiteiten is het belang van de natuur leidend.

CDA:

De provincie Noord-Holland is partner in verschillende recreatieschappen. Het CDA steunt de ontwikkeling dat de recreatieschappen worden aangemoedigd zelfvoorzienend te worden. Daar hoort ook meer ontwikkelingsruimte bij. (…)Wat het CDA betreft staan de grenzen van het NNN in principe vast. Deze kunnen alleen worden verplaatst met behoud van het oppervlak (ruilen). Het beheer van NNN hoeft niet per se te worden gedaan door natuurorganisaties, maar kan ook worden uitbesteed aan agrarische ondernemers.

Groen Links:

In samenwerking met gemeenten streeft de provincie ernaar om het open en groene karakter van recreatiegebieden te behouden. Grootschalige horeca, hotels, en recreatiewoningen zijn daarom niet wenselijk. (…) De provincie beschermt waardevolle provinciale landschappen door ze als zodanig aan te merken en stelt geld beschikbaar om de kwaliteit van deze gebieden te vergroten en zo het unieke karakter van de groene omgeving van Noord-Holland te behouden.

Partij voor de Dieren (website):

Wij streven ernaar de provincie te houden aan de voltooiing van het Natuurnetwerk Nederland (NNN) in 2027. (Nb. Wij hebben geen directe communicatie over de recreatieschappen op de website gevonden).

50PLUS (programma 2015 – 2019):

50PLUS vindt dat de bezuinigingen bij sport, recreatie en cultuur de kwaliteit van het bestaan te sterk hebben aangetast. Opnieuw werden ouderen en zwakkeren daarvan vooral de dupe. Daarom bepleit 50PLUS Noord-Holland extra inspanningen om opgelopen achterstanden in te lopen.

ChristenUnie-SGP:

In de regio Amsterdam is de grens van het aantal toeristen bereikt. De provincie stopt daarom met activiteiten die gericht zijn op het binnenhalen van nieuwe toeristen naar Amsterdam. Wel blijft zijn zich inspannen om toeristen die Amsterdam bezoeken meer te spreiden over andere regio's.

Ouderenpartij N-H:

Geen uitingen over recreatieschappen aangetroffen.

Figuur 4: Overzicht verkiezingsprogramma's (en websites)

2.6 Beschrijving van ontwikkelingen in naburige provincies

Ontwikkelingen in de Provincie Zuid-Holland

Tot 1 januari 2017 was beheerorganisatie Groenservice Zuid-Holland een eigen provinciale dienst. In de periode 2011-2015 is besloten tot verzelfstandiging van deze dienst. Er heeft een uitgebreide zoektocht plaatsgevonden, om uiteindelijk in het coalitieakkoord van 2015 te komen tot de afspraak niet langer te verzelfstandigen, maar bij een derde partij onder te brengen.

Op 24 september 2015 is een intentieverklaring getekend met Staatsbosbeheer betreffende de overname van Groenservice Zuid-Holland. Dit impliceerde tevens nieuw perspectief voor de medewerkers van Groenservice Zuid-Holland, aangezien zij grotendeels bij Staatsbosbeheer in dienst zijn genomen. Op 25 mei 2016 is er een definitief akkoord en vanaf 1 januari 2017 worden alle werkzaamheden van Groenservice Zuid-Holland door Staatsbosbeheer uitgevoerd. Vanaf datzelfde moment treden de ruim 100 medewerkers van Groenservice Zuid-Holland in dienst van Staatsbosbeheer.

De provincie Zuid-Holland geeft met deze aanpassingen uitvoering aan haar intentie om meer op hoofdlijnen te sturen en niet meer betrokken te zijn bij de operationele beheertaken. De Provincie blijft in eerste instantie evenveel betalen, mits de gemeenten dit ook doen. Vanaf 2022 zal de Provincie haar bijdrage verlagen naar in elk geval 70% van de oorspronkelijke bijdragen. De Provincie treedt verder uit de schappen en kiest bewust voor een langjarige subsidierelatie.

Ontwikkelingen in de Provincie Utrecht

De Provincie Utrecht werkt sinds een aantal jaar aan het omvormen van de recreatieschappen naar een organisatie die past bij de huidige tijd en die beter aansluit bij de mogelijkheden van het bedrijfsleven (zodat beheer minder afhankelijk wordt van overheidsfinanciering). De Provincie voorziet voor haarzelf een veranderende rol, waarbij de provinciale bijdrage doelmatiger wordt ingezet, innovatief ondernemerschap wordt gestimuleerd en minder provinciale bemoeienis plaatsvindt met uitvoering en beheer.

De Provincie Utrecht kende in het verleden vier schappen en heeft er nu nog twee. Recreatieschap Utrechtse Heuvelrug, Kromme Rijn en Vallei en recreatieschap Vinkeveense Plassen zijn in de afgelopen jaren opgeheven. De in de Provincie Utrecht en gedeeltelijk Noord-Holland werkzame recreatieschappen: Recreatieschap Stichtse Groenlanden (inclusief Programma Vinkeveense Plassen) en Plassenschap Loosdrecht en omstreken bestaan nog. Deze recreatieschappen en de provincie Utrecht hebben samen een gemeenschappelijke regeling gesloten om alle uitvoeringstaken gezamenlijk door Recreatie Midden-Nederland uit te laten voeren. Daarnaast is het Routebureau Utrecht ondergebracht bij Recreatie Midden-Nederland.

Recreatie Midden-Nederland kent sinds 1 juli 2016 een nieuwe rechtsvorm; de bedrijfsvoeringorganisatie. Deze samenwerkingsvorm is bedoeld voor samenwerking tussen overheden in ondersteunende processen en uitvoerende taken. Alleen de dagelijkse besturen van de recreatieschappen en gedeputeerde staten van de provincie Utrecht zijn deelnemer aan Recreatie Midden-Nederland. Het bestuur van Recreatie Midden-Nederland bestaat per 1 juli 2016 uit één lid van het dagelijks bestuur van ieder recreatieschap en één gedeputeerde van de provincie Utrecht.

Bij het besluit tot omvorming naar een bedrijfsvoeringorganisatie hebben de deelnemers aan Recreatie Midden-Nederland vastgelegd dat, onder een aantal voorwaarden, Recreatie Midden-Nederland ook incidenteel opdrachten mag uitvoeren voor organisaties die geen deelnemer zijn.

In januari 2018 is het Routebureau Utrecht opgericht. Het Routebureau functioneert als het centrale aanspreekpunt voor routegebonden recreatie en is bruggenbouwer tussen routebeheerders, marketingorganisaties, routeontwikkelaars, gemeenten, provincie en organisaties die van doen hebben met recreatieve routes en routenetwerken.

3. Bevindingen op basis van de interviews

In dit hoofdstuk krijgt u inzicht in de interviews die zijn afgenomen. We structureren de antwoorden in dit hoofdstuk langs vijf onderwerpen: de ambitie, de belangen, de onderlinge relaties, de organisatie en structuur, en het samenwerkingsproces (zie voor uitleg ook over gebruikte methodologie, hoofdstuk 1.3).

De bevindingen in dit hoofdstuk geven slechts weer wat door de geïnterviewden is verteld, hierbij geven wij als onderzoekers niet onze eigen mening weer. We illustreren de bevindingen met geanonimiseerde quotes uit de interviews.

3.1 Een gedeelde ambitie en visie

- **Alle gesprekspartners geven aan dat een breed gedragen visie op de toekomst van recreatie in de provincie Noord-Holland nodig is en dat deze nu onvoldoende bekend is.**
    - Alle gesprekspartners benoemen dat de druk op de recreatiegebieden de komende jaren flink zal toenemen en dat dit noopt tot een stevige visie en aanpak. ''*De enorme verstedelijking van Amsterdam en de toename van het toerisme gaat in de komende jaren veel vragen om afstemming en roepen om een toekomstvisie en flexibiliteit''.*
    - Het overgrote deel van de gemeentebestuurders ziet een belangrijke rol voor de provincie Noord-Holland weggelegd in het voeren van regie op het ontwikkelen van een gedeelde visie op recreatie en natuur.
    - Vanuit naburige provincies wordt beschreven dat een *"gezamenlijk klusgevoel"* enorm helpt bij het organiseren van daadkracht. Ook heeft dit positieve invloed op eventueel ongenoegen wanneer het aankomt op ongelijke bedragen en gelijke stemverhoudingen. *"We staan samen aan de lat voor de kwaliteit van natuur en recreatie, dát gevoel heb je nodig".*
- **Ambities met betrekking tot de kwaliteit van beheer in recreatiegebieden en opvattingen over de gewenste vorm van het accommoderen van de groeiende vraag naar recreatie, lopen sterk uiteen.**
    - Een meerderheid van de partijen pleit voor meer extensieve recreatie, een minderheid voor meer intensieve vormen.
    - Veel bestuurders van kleinere gemeenten geven expliciet aan het belangrijk te vinden om meer mogelijkheden te zoeken om lokale economie – in de vorm van detailhandel en horeca – te stimuleren.
    - Een groot deel van de schapbestuurders is tevreden met het huidige niveau van beheer en onderhoud in de recreatieschappen, een klein deel van de schapbestuurders pleit voor innovatie en vernieuwing op het gebied van beheer.
    - Het overgrote deel van de schapbestuurders geeft blijk van de ambitie te willen zoeken naar nieuwe verdienmodellen en meer ruimte te bieden aan ondernemers. Anderen zien vooral mogelijkheden om het beheer meer kostenefficiënt in te richten. Een enkele gemeentebestuurder ziet het verhogen van de eigen schapbijdrage als een gewenste situatie.
    - Een enkele beheerorganisatie geeft aan dat recreatie en financiële middelen die beschikbaar worden gesteld onevenredig verdeeld zijn. *"De duinen krijgen driekwart van de mensen maar niet van al het geld".*
    - Een enkele gemeentebestuurder geeft aan dat ze graag beheertaken zou willen benutten om meer mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt aan het werk te krijgen.
- **Alle gesprekspartners geven aan dat samenhang tussen een visie op natuur en een visie op recreatie essentieel is, maar dat deze nu onvoldoende is uitgewerkt. Beelden over hoe natuur en recreatie zich tot elkaar zouden moeten verhouden lopen uiteen.**
    - Zeker beheerorganisaties kennen ieder hun eigen focus wat betreft natuur en recreatie. Een deel van de beheerorganisaties legt nadruk op het beschermen van de natuur, een deel van de beheerorganisaties legt

nadruk op recreëren, een deel geeft aan recreatie te willen maximaliseren, zolang dit niet ten koste gaat van de natuur. "*Het in stand houden of borgen van het één mag niet ten koste gaan van het ander*".

- Vanuit RNH wordt de nadruk gelegd op het verhogen van de recreatievoorzieningen, zonder de natuur te schaden. Tegelijkertijd geeft RNH aan geen eigen agenda te volgen, maar juist de agenda van het bestuur en de verschillende wensen van gemeenten zo goed mogelijk te bedienen. *"Als ze morgen zeggen: hier moeten huizen gebouwd worden, doen we dat. Andere partijen voeren veelal een natuuragenda en doen dit niet."*
- Vanuit Natuurmonumenten wordt het belang aangegeven om onderscheid te maken tussen natuur en recreatieterreinen. *"Zeker als het gaat over bescherming. Je zou de meest intensieve recreatieterreinen uit het NNN kunnen halen."*
- Een aantal beheerorganisaties en gemeentebestuurders geeft aan het behoud van de natuurgebieden zoals beschreven in de NNN in stand te willen houden en het belangrijk te vinden dat de kwaliteit en het volume van de beschreven gebieden op niveau blijft. Zij zouden niet willen dat het niveau van bescherming omlaaggaat.

- **Een overgroot deel van de gemeentebestuurders spreekt van een aantal omissies in de huidige praktijk. Zij noemen hierbij met name: een toegankelijk aanspreekpunt voor burgers en ondernemers, goede ondersteuning bij projectontwikkeling en structurele samenwerkingsafspraken op het gebied van grondeigendom en erfpacht.**
  - Een meerderheid van de gemeentebestuurders vindt het problematisch dat nu onduidelijk is waar je als ondernemer of burger met een ondernemingsplan naartoe moet. Er is zogezegd geen loket: "*Het is voor ondernemers en burgers nu onduidelijk waar je, je vergunning krijgt, zeker omdat RNH zich opstelt als zijnde het schap. RNH functioneert als loket, terwijl je burgers bij je eigen gemeente wilt hebben."* En *"De ondersteuning op het punt van projectontwikkeling is momenteel niet belegd, dit is een groot gemis voor doorlooptijd van projecten."*
  - Verschillende gemeentebestuurders, de Provincie en RNH benadrukken de uitdagingen op het gebied van grondeigendom. *"Het grootste obstakelpunt is dat ondernemerschap wordt belemmerd. Partijen gaan niet investeren in vastgoed als er onzekerheid is over het construct van de erfpacht."* De naam van Staatsbosbeheer als 'erfpachter' valt hierbij regelmatig.

- **De ervaren urgentie tot verandering van de beheerstructuur en de schappenstructuur loopt bij gesprekspartners sterk uiteen.**
  - Over alternatieven van de relatie van de provincie met RNH (beheerstructuur) hebben gemeentebestuurders weinig beelden. Veel bestuurders geven hierbij aan: *''hoe is dit eigenlijk nu precies geregeld?''*
  - Wijziging van de schappenstructuur heeft bij gemeentebestuurders geen grote urgentie. *"Verandering van governance van recreatieschappen staat bij mij niet hoog op de politieke agenda."* Wel benadrukt een groot deel van de gemeentebestuurders dat ze risico's zien bij het veranderen van de schappenstructuur. En "*Het overleg in schappen is misschien rommelig en weinig strategisch, maar ga alsjeblieft niet te veel rommelen aan de schappenstructuur. Er is een aannemelijk risico op verlies van verworvenheden. Ik vergader liever wat vaker dan dat de provincie met haar geld en kennis zich terugtrekt uit de schappen."*
  - De provincie ervaart grote bestuurlijke drukte en beperkte mogelijkheden om te sturen op de uitvoering van haar beleid. Ze heeft op verschillende momenten met behulp van besluiten en onderzoeken gepoogd die situatie te verbeteren. Tot op heden is dat nog niet gelukt. De provincie zoekt graag naar verbeteringen in zowel de beheerstructuur als in de schappenstructuur. In paragraaf 3.4 worden deze bevindingen verder toegelicht.
  - RNH geeft aan met een reeds ingezet verbeterplan van Berenschot onder de arm, graag op dezelfde voet door te willen. Terwijl Staatsbosbeheer te kennen heeft gegeven graag de taak van RNH op beheer en advisering over te willen nemen.

3.2 Belangen

- **Het merendeel van de gemeentebestuurders vindt het van belang dat het beheer *"gewoon goed gebeurt"*. Wie het doet vinden zij minder belangrijk.**
  - De gemeentebestuurders zijn overwegend gematigd positief over de huidige kwaliteit van uitvoering door RNH.

- Het merendeel van de gemeentebestuurders ziet geen directe aanleiding de wijze waarop het beheer nu ingericht is (de aandeelhoudersrelatie van de provincie met RNH NV) te wijzigen.
- Tegelijkertijd geeft een meerderheid van de gemeentebestuurders aan geen sterke loyaliteit richting RNH te ervaren. "*Het maakt mij niet zo uit bij welke partij het beheer wordt gelegd, zolang het maar op een goede wijze wordt uitgevoerd".*

- **Alle gemeentebestuurders vinden betrokkenheid van de provincie Noord-Holland bij recreatiebeleid essentieel. Dit belang is volgens gemeenten momenteel geborgd met de structuur van de recreatieschappen.**
  - Vanuit alle gemeenten wordt aangegeven dat de betrokkenheid van de Provincie van groot belang is. *''Een Provincie op afstand zorgt voor meer vertraging en gedoe''.* Dit wordt beredeneerd vanuit zowel financieel perspectief: *"de komende jaren moet er nog flink geld bij om te kunnen innoveren".* Als vanuit inhoudelijk perspectief: *"bij de Provincie is de kennis, kunde, en draagkracht in huis om in gezamenlijkheid een visie te helpen ontwikkelen".*
  - De Provincie geeft aan er belang bij te hebben om betrokken te zijn en te blijven bij de recreatiegebieden. De Provincie beschouwt recreatie als een kerntaak en heeft ook geen intentie zich inhoudelijk of financieel van dit terrein terug te willen trekken. *"We willen weten wat er speelt, meepraten, meewerken en rechtstreeks in gesprek zijn met collega schapbestuurders."*
  - Ongeveer een kwart van de gemeentebestuurders noemt specifiek het belang van betrokkenheid van de gemeente Amsterdam. *"Amsterdammer recreëren steeds vaker in de provincie".* En: *"Toeristen combineren steeds vaker een bezoek aan de stad met een bezoek aan de polder, het is belangrijk dat zij daarom ook hun steentje bijdragen aan het onderhoud en de ontwikkeling van de gebieden".*

- **Het is voor gemeente- en provinciebestuurders belangrijk hun rol als opdrachtgever in het schapbestuur goed uit te kunnen voeren, hiervan zeggen alle partijen dat dit beter ingericht zou moeten worden.**
  - Een groot deel van de gemeentebestuurders vindt bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen door RNH matig. "*RNH is niet in control. Met name in financiële stukken en strategische vraagstukken zitten veel fouten*". Ook geven enkele bestuurders aan: *''stukken komen vaak laat binnen dit maakt het moeilijk om goede afstemming met eigen ambtenaren te hebben.''*
  - Verschillende bestuurders geven aan dat het door de huidige opdrachtgevers-opdrachtnemersverhoudingen lastig is om RNH op hun rol als uitvoerder aan te spreken. "*RNH bezit alle informatie, voor het uitoefenen van mijn controletaak ben ik afhankelijk van de informatie die RNH mij en mijn collega's aanlevert."*

- **Zowel RNH als Staatsbosbeheer geven aan – bij het aflopen van het huidige raamcontract – het beheer in de schappen uit te willen voeren. Ook Leisurelands heeft interesse. Andere beheerorganisaties geven aan niet in aanmerking te willen komen voor het volledig of ten dele overnemen van beheertaken in de recreatieschappen.**
  - Vanuit Staatsbosbeheer wordt daarbij aangegeven dat ze van verschillende gebieden grondeigenaar zijn, en graag het beheer van deze en andere gronden zouden willen uitvoeren. "*Dit zou het een stuk efficiënter maker, want dan hoeven we de uitvoering niet aan onderaannemers uit te besteden, wij kunnen het namelijk zelf."* Ook geven zij aan: *"Expertise te hebben om recreatiebeheer innovatiever te doen door onze landelijke expertise"*. Een uitbreiding van taken betekent een groei in omzet voor Staatsbosbeheer. Dit is in het belang van de continuïteit van haar organisatie. Over Staatsbosbeheer als geschikte partij voor het beheer van recreatiegebieden bestaan uiteenlopende beelden bij gemeentebestuurders, zie hiervoor paragraaf 3.3 over onderlinge relaties.
  - Leisurelands geeft aan belangstelling te hebben het beheer van de recreatieterreinen in Noord-Holland over te nemen. Geen van de gemeentebestuurders noemt Leisurelands als mogelijkheid.
  - Vanuit RNH en een enkele gemeentebestuurder wordt het belang onderstreept om als organisatie verder te ontwikkelen. *"Er zijn op basis van het Berenschot rapport belangrijke veranderingen in gang gezet".* Zo wordt gesproken over meer ondernemerschap bij de medewerkers en het verbeteren van de geldstromen. Een deel van de gemeentebestuurders stelt dat verandering tijd nodig heeft: "*Die tijd gun ik ze wel*". Echter een ander deel van de gemeentebestuurders gelooft niet dat RNH de stap kan maken die nodig is.

3.3 Onderlinge relaties

- **Bijna alle gesprekspartners geven aan dat de kwaliteit van het onderlinge gesprek te laag is en dat gesprekken over recreatiegebieden – anders dan de technische aspecten van beheer – zeer minimaal plaatsvindt.**
    - Veel gemeentebestuurders en de provincie geven aan gefrustreerd te zijn over de manier waarop ze met elkaar in gesprek zijn: "*Het bestuurlijke gesprek in het schap gaat veelal over het schilderen van bruggetjes en het vervangen van bankjes. Het gaat weinig over de toekomst en strategische uitdagingen. Geef uitvoering meer mandaat, en maak technische vraagstukken minder bestuurlijk. "Doordat het weinig over visie gaat sturen we veel te veel op details."*
- **Een groot deel van de gesprekspartners typeert de relatie tussen RNH en de Provincie als moeizaam.**
    - Ongeveer een derde van de gemeentebestuurders geeft aan op de hoogte te zijn van recente communicatie tussen RNH en de Provincie (onder meer de brieven die vanuit RNH aan de Provincie zijn verstuurd) en een enkeling spreekt in dit kader van een *"verstoorde relatie"*. Een enkeling geeft verder aan de spanning tussen RNH en de Provincie soms aan de schap-tafel te ervaren.
    - Vanuit RNH wordt geuit dat er op basis van het Berenschot-rapport belangrijke stappen zijn en worden gezet, en dat ze *"Niet het gevoel hebben hier nu voldoende tijd en het vertrouwen te krijgen om het daadwerkelijk te volbrengen"*. Dit leidt tot onbegrip. Ook wordt aangegeven dat deze verkenning als verrassing kwam: *"Wat wil de Provincie nu precies?"*
    - De Provincie geeft aan door haar 'dubbele pet' (opdrachtgever van recreatiebeheer in de schap en enig aandeelhouder van RNH) voortdurend te zoeken naar hoe zij zich goed tot RNH dient te verhouden. De provincie geeft hierbij aan de huidige relatie als "*Te afstandelijk te ervaren"*.
- **Een groot deel van de gemeentebestuurders geeft aan van de Provincie een meer verbindende rol te verwachten, tussen partijen en tussen beleidsdomeinen zoals landschap, recreatie, sport, en economie.**
    - Enkele gemeentebestuurders geven aan de Provincie op afstand te ervaren en geven aan dat er behoefte is om rond grote thema's gezamenlijk om tafel te gaan voor het ontwikkelen van een gedeeld beleid.
    - Een groot deel van de gemeentebestuurders geeft aan de relatie met de Provincie anders vorm te willen geven. *''Bijvoorbeeld door de decentralisatie van natuurtaken van het rijk naar de provincie is onze relatie in het schap veranderd, we hebben nooit goed gekeken wat dit nu heeft betekent voor de onderlinge verhoudingen en wat we voor elkaar kunnen betekenen''. "Daar moeten we echt met elkaar het gesprek over voeren".*
- **Over de relatie van gemeenten met RNH wordt door gemeentebestuurders verschillend gesproken. De meerderheid van de gemeentebestuurders is positief over de uitvoering, maar geeft aan grote rolonduidelijkheid te ervaren omtrent RNH als bestuursadviseur, projectmakelaar en uitvoerder.**
    - Het overgrote deel van de gemeentebestuurders is tevreden over de wijze waarop het beheer momenteel wordt uitgevoerd door RNH. *"Wat moet gebeuren, gebeurt goed".*
    - Enkele gemeentebestuurders uiten een sterke betrokkenheid bij RNH als organisatie. *"We stemmen onderling veel af met betrekking tot besluitvorming en voorbereiding van de vergadering".* Een enkeling geeft ook aan dat er voorafgaand aan het interview voor dit onderzoek afstemming is geweest met de directeur van RNH.
    - Door veel van de partijen wordt weinig blijk van een sterke verwantschap met *''Deze dochter van de provincie''* getoond. *"We zitten niet vast aan RNH, als een andere club het beheer doet is dat prima, zolang het maar goed gebeurt".*
    - Over de huidige directeur wordt onder meer aangegeven: "*Dat met de nieuwe dagelijkse leiding van RNH de onderlinge verhoudingen verbeterd zijn." "Hij heeft de organisatie beter op orde dan zijn voorganger".*
    - Verschillende gemeentebestuurders geven aan dat RNH zich opstelt als 'het schap'. Dit leidt tot rolonduidelijkheid. *"Het is voor ondernemers en burgers nu onduidelijk waar je, je vergunning krijgt, zeker omdat RNH functioneert als loket, terwijl je burgers bij je eigen gemeente wilt hebben."*
    - Een meerderheid van de gemeentebestuurders geeft aan het als storend te ervaren dat adviseur en uitvoerder RNH regelmatig een eigenstandige opvatting heeft over het te voeren beleid en daarbij dan buiten haar rol als opdrachtnemer en adviseur treedt. *"RNH zet in op grote ondernemers, terwijl onze gemeenteraad het belangrijk*

vindt dat er aandacht is voor kleine ondernemers.'' En: *"Regelmatig vraag ik me ook af wie nu de opdrachtgever is?"*

- **Een deel van de gemeentebestuurders geeft aan momenteel onvoldoende bekend te zijn met Staatsbosbeheer om goed te kunnen beoordelen of zij geschikt zijn voor de gunning van beheertaken.**
    - Meerdere gemeentebestuurders geven aan dat Staatsbosbeheer prima de taken van RNH zou kunnen overnemen. "*Dan haal je er wel weer een laag tussenuit en vereenvoudig je de complexe structuur. Er moet dan wel duidelijk worden afgesproken hoe de recreatie in stand kan worden gehouden. Want mijn beeld is nu wel dat Staatsbosbeheer vooral van bomen en natuur is en niet van evenementen en recreatie.*"
    - Een enkele gemeentebestuurder geeft aan Staatsbosbeheer als een *"Bureaucratische Haagse club"* te ervaren, waarbij *"Op afstand van Noord-Holland de echte besluiten worden genomen".*
    - Een enkele gemeentebestuurder geeft aan Staatsbosbeheer, als grondbezitter in de schappen, te missen aan de schapstafel.
    - Verschillende gemeentebestuurders zijn kritisch over Staatsbosbeheer door "*frustrerende erfpachtcasussen"* in het recente verleden.
    - Staatsbosbeheer verklaart in Nederland veel en toenemend ervaring te hebben met recreatie, zie het voorbeeld in Zuid-Holland, maar erkent dat dit voor veel partijen nog weinig zichtbaar is. Op het gebied van lokale verbinding en korte lijntjes ziet Staatsbosbeheer mogelijkheden om goede financiële en organisatorische afspraken te maken met de schappen.
- **Veel gesprekspartners duiden de relatie tussen RNH en Staatsbosbeheer als *"gespannen".***
    - Vanuit RNH worden de gesprekken met Staatsbosbeheer ervaren als moeizaam: *"Zij hebben toch vooral het natuurbelang voor ogen, of zien kansen om geld te verdienen en daardoor komen we niet verder".* De plannen over het hotel op de golfbaan in Spaarnwoude wordt in dit kader als voorbeeld aangehaald. Het contact met de provinciale mensen van Staatsbosbeheer wordt als gemakkelijker ervaren dan de landelijke organisatie.
    - Vanuit Staatsbosbeheer wordt ook aangegeven de gesprekken met RNH als moeizaam te ervaren. *"Voor ons spreekt het voor zich dat een deel van de opbrengst voor ons is, het is immers onze grond".* En: *"Wij willen echt wel voor de pragmatische oplossing gaan, maar we komen er samen niet goed uit."*

3.4 Organisatie & structuur

- **De provincie is als medeopdrachtgever verantwoordelijk voor het recreatiebeleid, beheer en de control op uitvoering. Daarnaast is zij als enig aandeelhouder verantwoordelijk voor RNH NV. Partijen herkennen in verschillende mate deze 'dubbele petten problematiek' van de Provincie en voelen in verschillende mate de behoefte hierop te acteren.**
    - Een meerderheid van de gemeentebestuurders is niet op de hoogte van de aandeelhoudersrelatie van de provincie en RNH. Vanuit gemeenten wordt een enkele keer aangegeven dat de Provincie *"inderdaad in een onhandige positie verkeert".*
    - Een enkele gemeentebestuurder geeft aan *"open te staan voor wijzigingen als de betrokkenheid van de Provincie geborgd blijft".* Een enkeling kent de situatie, waarbij een van de gemeentebestuurders deze relatie beschrijft als: *"een provinciedochter met een hele dikke navelstreng".*
    - Vanuit de Provincie wordt aangegeven dat zij er belang aan hechten zuiver met hun opdrachtgevers- en opdrachtnemersrollen om te kunnen gaan. *"Wij zouden deze bestuurlijke spaghetti heel graag oplossen, want het brengt ons in een benarde positie". "Momenteel hebben we dit ondervangen door één gedeputeerde verantwoordelijk te maken voor deelnemingen en een ander voor de rol van de provincie in de schappen, maar het blijft natuurlijk ingewikkeld".* Beide gedeputeerden blijven overigens vanwege collegiaal bestuur gezamenlijk verantwoordelijk.
    - Vanuit de buurtprovincies komt begrip voor "*de dubbele pet problematiek"* van de Provincie Noord-Holland. *"Ik begrijp het probleem en begrijp ook dat ze hier een oplossing voor willen. Dat moet ook".* Verschillende partijen omschrijven de problematiek in termen van aanbesteding als *''technisch onjuist''* (voor dit onderzoek is geen juridische toets gedaan).

- **Vanuit meerdere gemeenten klinkt het geluid dat zij loyaliteitsdilemma's ervaren met betrekking tot hun bestuurlijke rol in het schap en afstemming met de gemeenteraad.**
    - Een groot aantal bestuurders geeft aan dat de gemeenteraad weinig gevoel heeft bij wat er in het schap gebeurt. *"Raden hebben vaak in het begin van een periode even aandacht en dan ebt het weg omdat vergaderingen weinig inspirerend zijn en hun invloed beperkt is."*
    - Een enkele gemeentebestuurder geeft aan dat de gemeenschappelijke regeling van het schap en besluiten in het schap met betrekking tot de hoogte van budget voor gemeenschappelijke regelingen, de gemeenteraden vaak buiten spel zet.
    - Hierbij geven twee gemeentebestuurders aan dat een presentatie door 'het schap' (refererend aan RNH) ervoor zorgde dat hun raad na protest alsnog akkoord is gegaan en uitbreiding van de gemeentelijke bijdrage verkoos boven het uitbreiden van commerciële inkomstenbronnen.
    - Ook geven gemeentebestuurders aan dat druk vanuit een gemeenteraad ervoor zorgde dat een in het schap genomen besluit en een traject van meerdere jaren ten einde kwam. "*We balanceren dan ook constant tussen het belang van ons erf [nb. de eigen gemeente] en het belang van het schap"*. En: "*We moeten de gemeenteraad zo nu en dan ook weer overtuigen van de meerwaarde van het schap. Deze zien zij niet altijd"*.
    - Een groot deel van de gemeentebestuurders geeft aan dat RNH hen onvoldoende ondersteunt in de informatievoorziening aan hun gemeenteraad. *''Een goed en tijdig verslag van de vergadering dat geschikt is om te delen, is soms al voldoende.''*
- **Er bestaan veel verschillende beelden bij de formele rol van RNH in de huidige structuur en de wijze waarop daar invulling aan gegeven wordt.**
    - RNH, terwijl beheerder, wordt in sommige gevallen gezien als de 'eigenaar van het gebied'. Met enige regelmaat spreken gemeentebestuurders over het schap als ze RNH bedoelen en andersom.
    - Over het feit dat RNH opdrachtnemer van de schappen, is en ook advies aan haar eigen opdrachtgever geeft, geeft een groot deel van de gemeentebestuurders aan kritisch te zijn. *"Dit hoort natuurlijk gewoon niet zo te zijn, dat is toch klaar als een klontje",* aldus een gemeentebestuurder.
    - Vanuit RNH wordt aangegeven dat de taakopvatting door anderen regelmatig te nauw wordt genomen: *"Wij hebben vaak een heel andere visie op wat wij doen in relatie tot veel anderen. Onze bijzondere taak heeft te maken met het bij elkaar brengen van de verschillende doelstellingen van gemeenten."* En: *"Ze noemen ons beheerders. We hebben er een paar, maar verder zijn we bezig met ondersteunen van bestuurders".*
    - Een derde van de gemeentebestuurders geeft aan dat RNH wel ruim in omvang is voor een beheerorganisatie die het beheer niet zelf doet maar dat uitbesteedt aan aannemers. *"70 FTE is misschien wel wat veel voor voornamelijk bestuursadviseurs".* Enkele gemeentebestuurders geven aan dat RNH *"nu veel te sturend opereert op het gebied van beleid, terwijl dit niet tot hun taak behoort".*
    - Een meerderheid van de schapbestuurders geeft aan dat kwaliteit van het bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen beter kan en moet. *"De kwaliteit van de bestuurlijke stukken van RNH is niet hoog."*
    - Als alternatief wordt door een aantal gemeentebestuurders geopperd bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen op een andere manier in te richten. Hierbij uiten enkele gemeentebestuurders de zorg: *"Daarmee wordt de sturing van de provincie sterker, ik weet niet of ik daarop zit te wachten."*
    - Het overgrote deel van de gemeentebestuurders geeft aan RNH geen geschikte partij te vinden voor het stimuleren van ondernemerschap en de aansturing van projectontwikkeling *"terwijl dit wel nodig is"*. Zij geven hierbij als verklaring dat RNH een ambtelijk inborst kent met *"vooral technisch bekwame medewerkers"*. "*Het zijn duidelijk geen projectontwikkelaars, het is een uitvoerende club."*
    - Een meerderheid van de gemeentebestuurders geeft aan door vermenging van advisering aan de opdrachtgever en haar verantwoordelijkheid voor de uitvoering niet goed in staat te zijn een "*zakelijk gesprek"* als opdrachtgever met opdrachtnemer RNH te kunnen voeren. "*Wij zijn afhankelijk van de informatie die RNH ons geeft op het gebied van de kwaliteit van uitvoering en financiën."*

- Een groot deel van de gemeentebestuurders spreekt het vermoeden uit dat RNH als organisatie effectiever en efficiënter georganiseerd zou kunnen worden. *"Al hebben we weinig zicht op de interne organisatie van RNH om suggesties te kunnen doen over hoe deze efficiëntie te regelen is."* En: *"Financiële rapporten gaan alle kanten op, het is vaak een brei aan technische informatie met veel fouten."*
- Vanuit enkele gemeenten wordt aangegeven dat RNH te veel kijkt naar financiële kansen en actief lobbyt voor grote evenementen.
- Een enkele beheerorganisatie geeft aan dat RNH in een bijzonder lastige positie zit met de grote diversiteit aan opdrachtgevers. *"Als we het al zouden kunnen, willen we best een deel van dat uitvoerend werk overnemen, maar niet onder deze meervoudig opdrachtgeverschapsvoorwaarden."*

- **Het merendeel van de gesprekspartners geeft aan open te staan voor een gesprek over alternatieve schapsmodellen, maar geeft aan geen duidelijk beeld te hebben van alternatieven. Een deel van de gemeentebestuurders is uitgesproken kritisch en waarschuwt voor grote veranderingen in deze structuur.**
  - Een meerderheid van de gemeentebestuurders geeft aan de constructie met de schappen als ingewikkeld te beschouwen, maar niet direct een betere constructie te zien. *"Het is een ouderwets en gecompliceerd systeem maar ik zou geen betere weten."*
  - De huidige schappenstructuur zorgt er volgens een meerderheid van de gemeentebestuurders voor dat er een structurele gezamenlijke verantwoordelijkheid is voor een nabijgelegen gebied. *"Deze nabijheid regelt betrokkenheid bij het gebied''.*
  - Een klein deel van de gemeentebestuurders is uitgesproken kritisch over de schapstructuur. *"De schappen zijn ontwikkeld in een ander politiek klimaat. En met een andere positie van het Rijk en provincie in termen van verdeling van gelden." "Het kan eenvoudiger",* geeft een groot aantal schapbestuurders aan. *"Het wordt tijd om het beleid op de gebieden en de aansturing van onderhoud te ontvlechten. Dan kunnen we het beheer meer uitvoerend aansturen. En voor visievorming, communicatie en participatie met gemeenten en omwonenden bij nieuwe projecten is niet een zwaar bestuurlijke organisatie als een GR nodig."*
  - Voor een totale herinrichting van de schappenstructuur van vijf naar één enkel provinciaal schap uiten gemeenten weinig draagvlak. *"Dit zou de solidariteit op basis van nabijheid van gemeenten verbreken."* En: *"één schap-achtige structuur lijkt ook ingewikkeld, omdat hiermee onvoldoende recht wordt gedaan aan de verschillen tussen schappen."*
  - Enkele gemeenten geven aan dat bij één enkel provinciaal schap meer mogelijkheden zijn om inkomsten te herverdelen *"Het geld moeten we veel meer over de schappen kunnen inzetten, dit geeft de mogelijkheid om effectiever meerjarenbeleid te ontwikkelen".*

- **Op de vraag naar alternatieve modellen voor de beheerstructuur doet een groot deel van de gemeentebestuurders een enkele suggestie. De input uit interviews zijn terug te brengen tot grofweg zes modellen:**
  1. RNH als NV/ zelfstandige beheerorganisatie met provincie als aandeelhouder (huidige situatie)
  2. Meervoudige aanbesteding van beheertaken en verkoop van de aandelen van RNH door de Provincie
  3. Insourcing van alle taken RNH door provincie NH en het opheffen van RNH als NV
  4. Insourcing van bestuursadvies en uitvoering blijven onderbrengen bij RNH
  5. Verkoop van RNH en daarbij het overhevelen van alle taken naar een derde partij
  6. Verkoop van het bloot eigendom van de grond van Staatsbosbeheer aan de recreatieschappen, de Provincie en/of RNH
  - Geen van de gesprekspartners noemt in het interview meer dan twee van de hierboven beschreven alternatieven. En ook worden er tijdens de interviews geen sterke opvattingen gedeeld over de voor- en nadelen van deze modellen.

- **Vanuit een groot deel van de partijen wordt aangegeven dat grondeigendom op dit moment vaak een belemmering opwerpt voor het ontwikkelen van recreatie.**
  - Erfpacht constructies met Staatsbosbeheer leiden volgens het merendeel van de gesprekspartners tot tegenstrijdige belangen op de vierkante meter. *"Het zit ons op elk dossier dwars".*

- Een groot deel van de gemeentebestuurders geeft aan een knelpunt te zien in het ondernemerschap wanneer het gaat om de beperkte termijn waarin zij kunnen investeren. "*Ondernemers durven niet meer iets te starten met de onzekerheid na afloop van de contractperiode van 20 jaar. Zij willen voor zeker 30 jaar een zekerheid en dat is momenteel niet mogelijk*."

3.5 Een betekenisgevend proces

- **Nagenoeg alle betrokkenen geven aan dat het momenteel ontbreekt aan perspectief op de toekomst van samenwerking tussen provincie, gemeenten en andere betrokkenen bij recreatie en natuur.**
  - Partijen geven aan in de huidige situatie met name situationeel samen te werken: *"we hebben geen roadmap voor hoe we gezamenlijk de uitdagingen van de toekomst tegemoet treden".*
  - Verschillende partijen geven aan het als een gemis te ervaren dat een gezamenlijk gesprek over belangen ontbreekt. Enkele gemeentebestuurders noemen dit onderzoek als voorbeeld van een verkenning door de provincie waarbij gemeenten niet op voorhand te horen te krijgen wat de belangen zijn of inzet is van de provincie. *"De resultaten krijgen we dan straks weer gepresenteerd in een mooi rapport."*
- **Alle gesprekspartners geven aan behoefte te hebben aan een gezamenlijk gesprek over de uitdagingen voor de toekomst.**
  - Zowel vanuit de Provincie, als gemeenten, als beheerorganisaties klinkt veelal het geluid dat ze vaker met elkaar in gesprek willen over ontwikkelingen in de omgeving en hoe hierop te acteren. *"Het is nu niet de gewoonte om elkaar op te zoeken."*
  - Provincie en gemeenten geven aan dat zij bij het ontwikkelen van visie en beleid: inwoners, recreanten en ondernemers veel actiever zouden willen betrekken. "*Dit gebeurt nu echt onvoldoende, RNH is hier als organisatie ook niet op toegerust."*
- **Enkele betrokkenen bij de provincie en gemeentebestuurders met lange ervaring in het Noord-Hollandse publieke domein geven aan dat de discussie rond schappen en structuur van beheer al decennia speelt en dat het vooral belangrijk is onduidelijkheid weg te nemen.**
  - Door veel eerdere onderzoeken naar beheer in de recreatieschappen (Berenschot e.a.) geven verschillende gemeentebestuurders aan dit onderzoek te ervaren als een déjà vu.
  - *"Het laten voortbestaan van onduidelijkheid leidt allemaal tot positioneel gedrag."*
- **Begeleiding van de samenwerking is belegd bij uitvoerende organisatie RNH in de vorm van bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen. Verschillende partijen geven aan dat RNH niet de aangewezen partij is voor het leggen van verbinding. Verschillende partijen geven aan een grote rol te zien voor de provincie.**
  - Nagenoeg alle gesprekspartners geven aan veranderingen te verwachten, groot of klein, met betrekking tot de recreatieschappen. *"Maar hoe gaan we dit doen?" "We hebben best veel onderzoeken gehad, zonder dat dit echte gevolgen had."*
  - Verschillende gemeentebestuurders geven aan meer van de Provincie te verwachten als verbinder tussen partijen. Ze benoemen hierbij de provinciale rol op deze kerntaak. Enkele gemeentebestuurders benoemen expliciet de rol van provincie bij het voeren van regie op het ontwikkelen van een provinciale visie op recreatie en natuur. *"Maar we willen wel mee-ontwikkelen!"*
  - Er wordt door verschillende partijen gesproken over het belang van meer eigenaarschap bij wethouders. *"Wij zouden onze rol veel steviger moeten pakken, het dichter naar ons toe moeten trekken, verantwoordelijkheid nemen",* aldus een wethouder.
  - Vanuit de buurtprovincies wordt met betrekking tot hun moderniseringsproces aangegeven: *"Gemeenten hier hadden nul belang bij het fuseren van de schappen. Daarom hebben we het proces echt samen met hen gedaan. In de verkenning naar een fusie bleek vervolgens dat ook zij belang hadden bij een fusie".* Daaraan toevoegend: *"Als je aan de structuur van de schappen komt dan zijn de gemeenten heel wantrouwig. Je moet dat met heel veel liefde en geduld doen".*

4. Analyse van de bevindingen

In het analyse hoofdstuk van deze verkenning analyseren wij de bevindingen uit de deskresearch en de interviews. We zoeken verklaringen voor ontwikkelingen en keuzes en geven onze interpretatie bij in de interviews gemaakte opmerkingen. Hierbij geven wij nog niet onze conclusies en advies weer, maar interpreteren wel om duiding aan de bevindingen te geven.

De opzet van de analyse hebben we gericht op zeven overkoepelende uitdagingen. Deze uitdagingen zijn geïnspireerd op de vier onderzoeksvragen en hetgeen als belangrijke thematiek naar voren kwam in de interviews. Belangrijk hierbij op te merken is dat de interviews zijn ingestoken op beheer en uitvoering, maar dat in alle gesprekken breder ervaren knelpunten zijn gedeeld. In overeenstemming met de opdrachtgever nemen wij dit mee in de rapportage en dus ook in de analyse.

4.1 Een gedeelde ambitie ontbreekt en is hard nodig

Uit de interviews ontstaat het beeld dat het ontbreekt aan een gedeelde ambitie met betrekking tot waar partijen met recreatie in de schappen heen willen. Ook ontbreekt een ambitie over hoe recreatiebeleid behoort bij te dragen aan het publiek belang. Omdat er geen gedeeld perspectief op de toekomst is beperkt het samenwerken en het gesprek in schapsoverleggen zich tot veelal operationele vraagstukken. Er is veel ergernis over de gesprekken die vaak beperkt blijven tot praktische discussies over ‘het hotel’ of ‘het evenement’.

Uit gesprekken blijkt dat alle schapbestuurders behoefte hebben aan een gezamenlijke visie gericht op het publiek belang. Beleid wordt nu grotendeels versnipperd uitgedacht. Er is behoefte aan kaders over onder meer: de balans tussen natuur en recreatie, ruimte die wordt gegeven aan ondernemerschap, de gelegenheid die wordt gegeven voor het organiseren van (grote) evenementen, kwaliteitseisen met betrekking tot beheer, mogelijke financieringsvormen en afstemming met andere beleidsterreinen als economie. Omdat deze vraagstukken op verschillende niveaus en overlegtafels terugkomen (recreatieschappen, provincietafels en andere regionale overlegstructuren zoals de MRA) is het voor de samenhang belangrijk dat er gemeenschappelijke vertrekpunten en strategische kaders zijn.

Er is behoefte aan een visie en ambitie waarmee de behoeften van alle belanghebbenden goed geborgd worden. Zo is het op dit moment onduidelijk waar je als ondernemer of burger met een ondernemingsplan naartoe moet. Er is zogezegd geen eenduidig loket. Ook geven partijen aan dat de ondersteuning op het punt van projectontwikkeling momenteel niet goed belegd is. Dit gat in de taakverdeling zorgt ervoor dat ondernemers en particulieren bij de meest zichtbare ‘recreatiepartij’ aankloppen: uitvoerder en adviseur RNH. Dit hoeft niet direct de meest geschikte partij te zijn. Daarbij zien we dat verwachtingen ten aanzien van burgerparticipatie bij de ontwikkeling van beleid en projecten zijn gegroeid. Dit vraagt om een andere strategie en expertise dan de *“technisch-ambtelijke”* advisering die nu aan de schapbesturen geboden wordt door RNH. Tegelijkertijd zien we dat het niet expliciet beleggen van essentiële taken in de huidige situatie, zorgt voor hoge verwachtingen aan het adres van RNH. Dit zonder de juiste middelen om aan deze verwachtingen te kunnen voldoen.

4.2 Thema: Lange termijn relaties & tegengestelde belangen

Relaties staan onder druk door onuitgesproken tegenstellingen van belangen

Een belangrijk belangenconflict zien we bij RNH en Staatsbosbeheer. Beide partijen zien de uitvoering van beheer in de recreatieschappen als van groot belang voor de continuïteit van de eigen organisatie. Daarnaast is er sprake van een spanning op de relatie van gemeenten met de provincie: de behoefte van grotere invloed op de inzet van eigen middelen in de schappen van de Provincie, lijkt op gespannen voet te staan met de behoefte aan behoud van de autonomie en huidige verhoudingen bij andere schapspartners.

Uit interviews ontstaat het beeld dat de huidige structuur door verschillende partijen wordt benut om andere partijen uit te spelen. Er wordt veel onderling politiek bedreven en actief gelobbyd voor eigen belangen. Zo is het beeld ontstaan dat RNH de spanning tussen gemeenten en de provincie benut ter versterking van haar eigen positie. En dat zij de weerstand van gemeenten tegen Staatsbosbeheer eerder groter dan kleiner maakt, mede ingegeven door frustrerende casuïstiek rond erfpacht.

Er is behoefte aan een gezamenlijk gesprek over belangen

Onduidelijkheid over rollen, belangen en ambities en het feit dat partijen door wettelijke verantwoordelijkheden en lokale positie tot elkaar veroordeeld zijn zet de relaties onder druk. *"We moeten het immers met elkaar doen, het is niet dat ik voor deze samenwerking gekozen heb."* Wanneer opdrachtgevers (provincie en gemeenten) lange tijd onduidelijkheid laten bestaan over de richting voor de toekomst ontstaat ruimte voor beïnvloeding. Strijd tussen belangen zonder een goed georganiseerd overleg waarin de meerwaarde bij samenwerking wordt verkend, leidt tot blokkades. Alle partijen onderschrijven de behoefte en noodzaak voor een gezamenlijk gesprek. Hoewel voornamelijk gewezen wordt naar de Provincie als de partij met de meeste kennis en de grootste reikwijdte, geven gemeentebestuurders aan dat zij dit samen willen oppakken. Ze voelen de verantwoordelijkheid en noodzaak om het lokale perspectief in te brengen om zo tot goede beleidsafwegingen te komen.

4.3 Thema: Opdrachtgever- & opdrachtnemer

Dubbele petten levert Provincie uitdagingen op

De Provincie is samen met de gemeenten opdrachtgever aan de uitvoering van inrichting en onderhoud in de recreatieschappen. Dit is georganiseerd in een algemeen en dagelijks bestuur van de Gemeenschappelijke Regeling. Tegelijkertijd is de Provincie enig aandeelhouder van de naamloze vennootschap RNH. Uit deze verkenning komen een aantal dilemma's en uitdagingen bij het huidige construct naar voren. Een aantal overkoepelende punten zijn:

- Het eigenaarschap van de recreatiegebieden is momenteel onduidelijk. Ligt het bij het schapbestuur als collectief van opdrachtgevers, ligt het primair bij de meest nabijgelegen gemeenten, bij de provincie of bij RNH?
- De provincie heeft een ambivalente houding ten opzichte van de recreatieschappen: *"met welke pet zit ik aan tafel?"* Dit heeft gevolgen voor het goed kunnen inrichten van de opdrachtgeversrol. Een belangrijke taak van de opdrachtgever is controle op de uitvoering van gegunde taken. Het is lastig om in de huidige constellatie de uitvoerende partij (als dochterorganisatie) zakelijk toe te spreken.
- Het is voor de provincie moeilijk de rol van aandeelhouder goed in te vullen. De provincie is ongemakkelijk met haar rol als mede-opdrachtgever in de schappen en haar eigendom van de opdrachtnemer, RNH. Dat maakt een kritische houding op RNH gecompliceerd omdat de provincie zelf medeverantwoordelijkheid draagt voor de opdrachtverlening en daarmee soms ook voor de complexiteit die dat oplevert.
- De Provincie ervaart afstand tot RNH, waarbij zowel in de besluitvorming in de schappen als in de aansturing van RNH beperkt inzicht en beperkte invloed ervaren wordt.

Enkele van deze uitdagingen zijn reeds genoemd in eerdere onderzoeken, waaronder in het onderzoek door Berenschot (Eindrapport Evaluatie RNH, 5 februari 2018).

4.4 Thema: Advisering & uitvoering

Partijen zijn tevreden over de uitvoering: wat gebeurt, gebeurt goed – al ontbreken prestatieafspraken. Wie het beheer uitvoert lijkt van ondergeschikt belang

Uit de interviews komt het beeld naar voren dat gemeentebestuurders tevreden zijn over de wijze waarop het beheer momenteel wordt uitgevoerd door RNH. *"Wat moet gebeuren, gebeurt goed"*. Tegelijkertijd hecht slechts een enkele gemeentebestuurder aan het feit dat RNH de uitvoerende organisatie is. Het merendeel van de gemeentebestuurders maakt het niet uit wie verantwoordelijk is voor beheer, al plaatst meerdere gemeentebestuurders een kritische noot bij uitvoering door Staatsbosbeheer.

RNH en Staatsbosbeheer geven beiden aan de uitvoering op zich te willen (blijven) nemen. Andere beheerorganisaties in de provincie geven aan geen animo te hebben om in aanmerking te komen voor meer beheertaken dan zij momenteel al hebben.

Opvallend is dat RNH veelal niet zelf het beheer uitvoert, maar dit grotendeels uitbesteedt aan derden. Hiermee ontstaat het beeld dat zij wat betreft beheer een tussenpartij is. Verschillende partijen stellen daardoor vraagtekens bij de omvang van RNH. *"Is 70 fte voor bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen niet wat veel?"*

Zoals in paragraaf 3.1 beschreven is het vergroten van de verdiencapaciteit in recreatieschappen een belangrijke ambitie van betrokken partijen. In bestaande raamovereenkomsten zijn echter geen specifieke financiële prijsafspraken of ander prestatieafspraken gemaakt. Afspraken zijn beperkt tot inspanningsverplichtingen.

Bestuursadvies: bij wie ligt nu precies welke verantwoordelijkheid?

Doordat een alternatief loket ontbreekt, komen veel ondernemers en burgers met hun plannen en behoeften momenteel bij RNH uit. Omdat in veel van de recreatieschappen de vraag naar verbetering van inkomsten aanwezig is en een toekomstvisie grotendeels ontbreekt, ontstaat het beeld dat RNH in de positie verkeert dat zij een eigenstandig prioritering kan maken tussen het inzetten op meer efficiënte uitvoering of nieuwe middelen voor haar eigen werk organiseren via bijvoorbeeld evenementen.

Naast de verwevenheid in structuur komt uit interviews het beeld naar voren dat RNH een proactieve houding aanneemt aangaande beleidsontwikkeling en projectinitiatie. Een goed voorbeeld is haar eigenstandige opvatting aangaande evenementenbeleid en het lobbyen door RNH voor grote evenementen in Spaarnwoude. Dit roept bij verschillende schapbestuurders de vraag op: *"wie is hier nu opdrachtgever?"*

Vanuit RNH wordt aangegeven dat de taakopvatting (beheer & advies) door anderen regelmatig te nauw wordt geïnterpreteerd: *"Wij hebben vaak een heel andere visie op wat wij doen in relatie tot veel anderen. Onze bijzondere taak heeft te maken met het bij elkaar brengen van de verschillende doelstellingen van gemeenten."* En: "*ze noemen ons beheerders. We hebben er een paar, maar verder zijn we bezig met ondersteunen van bestuurders".*

Dit leidt tot grote rolonduidelijkheid en bij verschillende stakeholders tot de vraag of RNH de aangewezen partij is om überhaupt bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen te verzorgen of dat zij zich meer zouden moeten focussen op de organisatie van efficiënt beheer.

Afhankelijkheid opdrachtgever van bestuursadvies door uitvoerder

Gemeenten en de provincie zijn voor besluitvorming in de schappen afhankelijk van informatievoorziening en besluitstukken van de bestuursadviseurs in de schappen. Deze bestuursadviseurs zijn in de huidige structuur onderdeel van dezelfde organisatie als de mensen die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering van recreatiebeleid, namelijk RNH. Een belangrijk gevolg van deze vervlechting van taken bij RNH is dat gemeenten hun rol als opdrachtgever moeilijk zakelijk in kunnen vullen. *"RNH bezit alle informatie, voor het uitoefenen van mijn controletaak." "Ik ben afhankelijk van de informatie die RNH mij en mijn collega's aanlevert."* Sommige bestuurders twijfelen soms aan de compleetheid van informatie. Klachten zijn met name dat informatie niet tijdig aangeleverd wordt, zodat vergaderingen niet goed voorbereid kunnen worden met eigen ambtenaren.

Het is van belang te noemen dat met name kleine gemeenten het bestuursadvies en de ondersteuning bij vergaderingen door RNH zeer op prijs stellen. Te meer omdat zijzelf de capaciteit (geld, tijd, kennis) niet in huis zeggen te hebben. Ook geven zij aan dat de politieke urgentie ontbreekt om dit meer als gemeente zelf vorm te geven. *"Zolang de bankjes geverfd worden zijn wij tevreden."* Het beleidsmatige gat dat schapsbestuurders laten liggen, wordt momenteel proactief ingevuld door RNH.

4.5 Thema: Invloed & bijdrage

Ongelijke bijdragen en gelijk zeggenschap leidt tot gemak én ongemak

De bijdragen van de schapdeelnemers is geregeld op basis van procentuele bijdragen. In absolute zin betekent dit dat de Provincie substantieel meer financiële middelen bijdraagt. Tegelijkertijd is besluitvorming in de schappen geregeld bij meerderheid van stemmen. In de verschillende schappen, waar altijd meerdere gemeenten vertegenwoordigd zijn, roept dit het beeld op van een Provincie die al snel het onderspit delft. Uit de interviews ontstaat het beeld dat deze verhoudingen ertoe bijdragen dat gemeente relatief weinig prikkels ervaren om actief op zoek te gaan naar nieuwe verdienmodellen. Want bij grote kostenoverschrijding is het mogelijk als schap te besluiten tot uitbreiding van de ledenbijdrage, waarbij het deel dat de provincie betaalt significant groter is. Het ongemak van de Provincie met deze situatie vindt zich gespiegeld in het relatieve gemak bij gemeentebestuurders.

4.6 Thema: Grondeigendom en projectontwikkeling

Onzekerheid voor ondernemers

Uit de interviews ontstaat het beeld dat grondeigendom één van de grootste obstakels is bij het stimuleren van ondernemerschap en het ontwikkelen van nieuwe kostendragers voor beheer. Gemeentebestuurders geven aan dat geïnteresseerde ondernemers momenteel niet investeren in vastgoed omdat er te vaak onzekerheid bestaat over het construct van de erfpacht.

Gedelegeerde taken en belangenverstrengeling

Uit de interviews komt verschillende casuïstiek naar voren waarin erfpacht een belangrijk onderwerp van discussie vormt. In deze dossiers valt verschillende malen de naam van Staatsbosbeheer als 'verpachter'. Staatsbosbeheer geeft aan de opdracht te hebben om marktconform te verdienen aan gronden in erfpacht die door exploitatie in waarde vermeerderen. Zij geeft hierbij ook aan graag zelf het beheer op deze gronden uit te willen voeren. Zij dragen hierbij als argument aan: "*dit zou het beheer een stuk efficiënter maken, want wij hoeven de uitvoering niet aan onderaannemers uit te besteden, wij kunnen dit [in tegenstelling tot RNH] namelijk grotendeels zelf''.*

Met haar rol als bestuursadviseur heeft RNH momenteel de taak om besluiten door het schap voor te bereiden. Zoals eerder geconstateerd, interpreteert zij deze rol breed, namelijk*: ''als makelaar''*. Dit betekent dat RNH en Staatsbosbeheer – terwijl belangen vaak tegenstrijdig zijn – met elkaar in onderhandeling treden over de ontwikkeling van grond. Goede afspraken voor de langere termijn ontbreken en het beeld ontstaat dat dit spanning op de onderlinge verhoudingen in de hand werkt. Met onder meer nadelige gevolgen voor projectontwikkeling en het vergroten van de verdiencapaciteit van recreatieschappen.

4.7 Thema: Bestuurlijke drukte en het behoud van verworvenheden

Gesprekspartners spreken van bestuurlijke drukte

In vrijwel alle gesprekken is, met verschillende bewoordingen, gesproken van *"bestuurlijke spaghetti"*. De afstemming binnen en tussen de schappen is momenteel intensief. Tegelijkertijd vraagt de samenleving om een wendbare overheid: burgerparticipatie en ondernemerschap vragen onder meer om snelle(re) besluitvorming en toegankelijke loketten met benaderbare medewerkers. Verschillende gemeentebestuurders filosoferen daarom over mogelijke alternatieven om dit te realiseren en over mogelijkheden om zich te ontdoen van de bestuurlijke stroperigheid.

Tegelijkertijd constateren we bij deskresearch (zoals beschreven in paragraaf 2.3) dat het politiek-bestuurlijke gesprek over de houdbaarheid van de beheer- en schapstructuur al een decennium voortduurt. Veel van deze onderzoeken hebben niet tot concrete vervolgstappen geleid. Onderzoeken wekken de suggestie dat veranderingen aanstaande zijn. Dit heeft twee belangrijke gevolgen, enerzijds zorgt dit voor aanhoudende twijfel over de houdbaarheid van de bestaande situatie en tegelijkertijd is het vertrouwen in de mogelijkheid van verbeteringen hierdoor beperkt. Partijen geven ook aan dat het doen van al deze onderzoeken zonder echte verandering in de praktijk als gevolg, niet bijdraagt aan de effectiviteit van samenwerking in de schappen. Het beeld ontstaat dat de lange reeks van onderzoeken en het langdurig in stand houden van onzekerheid over de structuur van samenwerking mede bijdraagt aan de ervaren 'bestuurlijke drukte'.

De vraag om een stevige modernisering groeit, maar een oplossing ligt niet voor de hand

Hoewel een deel van de schapbestuurders aangeeft dat het huidige systeem, ondanks zijn complexiteit, toch nog wel voldoet – geeft een meerderheid aan dat modernisering van de algehele structuur nodig is. Bij het nadenken hierover worden vooralsnog voornamelijk de nadelen van andere modellen genoemd en klinkt tegelijkertijd de behoefte om met elkaar in gesprek te gaan om tot verdiepende inzichten te komen.

In de Provincie Utrecht zijn ervaringen met een soortgelijke situatie beantwoord met een proces waarin de Provincie een intensief proces is gestart met gemeenten. Welke ontwikkelingen zien wij in onze omgeving? Welke behoeften hebben wij? Wat zijn mogelijke duurzame oplossingen voor de toekomst? Hoe gaan we dat organiseren? Dit heeft geleid tot breed gedragen aanpassingen in de structuur. Een soortgelijk gesprek heeft in de provincie Noord-Holland nog niet plaatsgevonden.

Bezorgdheid over mogelijk verlies zorgt voor weerstand tegen verandering

Vanuit de kant van de Provincie en Staatsbosbeheer tekenen we op dat de huidige situatie aanpassing behoeft. Afgaande op de veelheid aan kritieken op de huidige organisatie van met name het overleg in de schappen, constateren we dat ook gemeenten kans zien voor verbetering. Echter ontstaat uit de interviews het beeld dat de bezorgdheid over verlies van verworvenheden bij gemeenten, groter is dan het perspectief op winst. Het overgrote deel van de gemeentebestuurders is overtuigd dat de huidige schapstructuur voor haar gemeente namelijk de financiële belangen en nabijheid van de Provincie goed accommodeert. Hierbij moet opgemerkt worden dat de bestuurlijke drukte voor een gemeente die deelneemt in één schap, significant minder is dan voor een provincie die in alle vijf de schappen participeert. Directe urgentie voor verandering is dus bij het merendeel van de gemeentebestuurders veel minder aanwezig. *"Het overleg in schappen is misschien wat chaotisch en weinig strategisch, maar ga niet teveel aan de structuur rommelen. Het risico op verlies is groot, bijvoorbeeld dat de Provincie zich met haar geld en kennis terugtrekt… Dan maar wat vaker vergaderen over het schilderen van bankjes."*

In dit kader is het belangrijk op te merken dat de Provincie uitspreekt niet voornemens te zijn om het beheer van recreatiegebieden en de financiering hiervan los te willen laten. Sterker nog, zij geeft aan haar inhoudelijke betrokkenheid te willen vergroten. Dit roept het beeld op van afstandelijke relaties, waarin onwetendheid met ieders intentie leidt tot wantrouwen. Een open gesprek over de hier opgetekende beelden kan leiden tot vermindering van weerstand tegen verandering.

5. Conclusies en beantwoording onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk beantwoorden wij op basis van de bevindingen en de analyse de vier door u aan ons gestelde onderzoeksvragen. In de beantwoording bouwen wij voort op de uitgevoerde analyse en wij zijn daarmee in dit hoofdstuk concluderend, waarbij we ook onze eigen opinie geven. Iedere onderzoeksvraag wordt beantwoord in een aparte paragraaf.

Omdat u ons heeft verzocht ook navenante (samenwerkings-)vraagstukken in beeld te brengen en omdat de Provinciale Staten ons heeft verzocht de governance van beheer in haar context te beschouwen, voegen wij een vijfde paragraaf aan dit hoofdstuk toe waarin een aantal aanvullende relevante conclusies gedeeld worden.

5.1 Onderzoeksvraag 1: Governance-modellen beheer recreatieschappen

Uw vraag: Welke governance-modellen zijn denkbaar om het beheer in de recreatieschappen uit te voeren en wat zijn de voor- en nadelen van deze verschillende modellen?

Zes mogelijke, overkoepelende beheergovernancemodellen

Op basis van deskresearch en de interviews constateren wij zes overkoepelende governance-modellen om het beheer van de recreatieschappen uit te voeren. We spreken van 'overkoepelende' modellen, aangezien binnen de modellen veelal weer sub varianten aan te brengen zijn:

1. RNH als NV/ zelfstandige beheerorganisatie met provincie als aandeelhouder (huidige situatie)
2. Meervoudige aanbesteding van beheertaken en verkoop van de aandelen van RNH door de Provincie
3. Insourcing van alle taken RNH door provincie NH en het opheffen van RNH als NV
4. Insourcing van bestuursadvies en uitvoering blijven onderbrengen bij RNH
5. Verkoop van RNH en daarbij het overhevelen van alle taken naar een derde partij
6. Verkoop van bloot eigendom grond van Staatsbosbeheer aan de recreatieschappen, de Provincie en/of RNH

Op de volgende pagina worden de modellen kort beschreven aan de hand van enkele voor- en nadelen.

Voornaamste voor- en nadelen per beheergovernancemodel

1. NV / zelfstandige beheerorganisatie met provincie als groot aandeelhouder [huidige situatie]



Met behoud van de huidige situatie blijven alle benoemde knelpunten met betrekking tot beheer onopgelost. Denk aan de dubbele petten problematiek van de Provincie, de rolonduidelijkheid van RNH met betrekking tot uitvoering en bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen, de spanning tussen grondeigendom en projectontwikkeling en het aanhouden van de bestuurlijke drukte.

Positief aan behoud van huidig model is dat RNH de tijd krijgt de ingezette verbeteringen, mede op basis van Berenschot evaluatie, door te voeren. En dat geen tijd verloren gaat aan reorganisatie.

2. 2.Meervoudige aanbesteding van beheertaken en verkoop van de aandelen van RNH door de provincie



Bij het meervoudig aanbesteden van beheertaken en verkoop van de aandelen van RNH door de Provincie dient de mogelijkheid zich aan de dubbele pet problematiek van de Provincie op te lossen. Er is ook de mogelijkheid om (een deel) van de spanningen rondom grondeigendom en projectontwikkeling aan te pakken, al is dit sterk afhankelijk van de partij die de uitvoering toegewezen krijgt. Een voordeel is dat de mogelijkheid bestaat om per schap de uitvoering los aan te besteden en per aanbesteding specifieke prestatie-eisen te stellen. Een mogelijk nadeel is dat er steeds kortlopende afspraken gemaakt worden, wat ten koste kan gaan van lange termijnbeleid, efficiëntie en behoud van kennis voor gebieden.

In dit model is de vraag waar bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen wordt ondergebracht: met name een deel van de kleine gemeenten geeft aan beperkt middelen te hebben om beleidsinhoudelijke advisering te organiseren. Een mogelijkheid is het onderbrengen van advies bij de Provincie, gezien hun expertise en capaciteit.

Omdat bestuursadvies ergens anders wordt ondergebracht, zal RNH zich als zelfstandige organisatie focussen op de beheertaken. In combinatie met een meervoudige aanbesteding, zal RNH moeten concurreren met andere beheerorganisaties.

3. Insourcing van alle taken RNH door provincie NH, opheffen RNH als NV



Met het 'in huis nemen' van RNH door de Provincie, wordt de dubbele pet problematiek van de Provincie ten dele opgelost. Namelijk: er wordt niet meer aanbesteed aan een eigen dochteronderneming. Echter blijft de provincie als mede-opdrachtgevende partij verantwoordelijk voor de controle op eigen werk als uitvoerder/ opdrachtnemer. Dubbele pet problematiek blijft hier dus grotendeels bestaan.

De Provincie heeft tevens de kennis, menskracht en het netwerk om bestuursadvies stevig vorm te geven. Voorwaarde is dat er gewerkt wordt aan draagvlak bij gemeentebestuurders, aangezien zij dit mogelijk ervaren als behoorlijke invloed van provincie op de besluitvorming in het schap. Een intensieve en gezonde samenwerkingsrelatie is dan ook essentieel.

Kanttekening is dat een aantal gemeentebestuurders expliciet heeft aangegeven RNH als organisatie de tijd te gunnen de ingezette verandering door te voeren, alvorens te beoordelen over het voortbestaan van RNH.

In dit model worden spanningen rondom grondeigendom en projectontwikkeling niet direct opgelost.

4. Insourcing van bestuursadvisering en uitvoering blijven onderbrengen bij RNH



Met het 'in huis nemen' van de bestuursadvies door de Provincie wordt de rolonduidelijkheid van advisering en uitvoering door RNH opgelost, dit omdat RNH in dit model als dochteronderneming van de Provincie zich alleen nog ontfermt over beheer.

Echter zolang RNH als dochteronderneming van de provincie beheer blijft uitvoeren wordt de dubbele pet problematiek van de Provincie niet geheel opgelost. Mogelijke subvariant die verder onderzocht zou moeten worden is de verkoop van het eigendom van RNH, die deze problematiek wel kan oplossen.

In voorliggend model kan de Provincie met haar kennis, menskracht en netwerk bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen vormgeven. Voorwaarde is dat er gewerkt wordt aan draagvlak bij gemeentebestuurders, aangezien zij dit mogelijk ervaren als behoorlijke invloed van provincie op de besluitvorming in het schap. Tegelijkertijd is dit een vorm waarin de provincie tegemoet kan komen aan de verwachting van gemeenten om een regierol te vervullen bij het ontwikkelen van een gedeelde visie op recreatie. Een intensieve samenwerkingsrelatie is hiervoor essentieel.

In dit model worden spanningen rondom grondeigendom en projectontwikkeling niet direct opgelost.

5. Verkoop van RNH door provincie: alle taken bij een derde partij



Met de verkoop van RNH aan een derde partij wordt de dubbele pet problematiek van de Provincie opgelost. De medewerkers en kennis van de gebieden kunnen grotendeels mee naar de derde partij en blijven daarmee geborgd.

De rolonduidelijkheid van beheer- en bestuursadvies blijft echter ook voor een derde partij bestaan. Als subvariant zou ervoor gekozen kunnen worden om bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen daarom alsnog anders vorm te geven.

Afhankelijk van de derde partij waarbij RNH ondergebracht zou worden, kunnen in dit model spanningen rondom grondeigendom en projectontwikkeling opgelost worden.

Ook in dit model is een nadeel dat een aantal gemeentebestuurders expliciet heeft aangegeven RNH als organisatie de tijd te gunnen de ingezette verandering door te voeren, alvorens te beoordelen over het voortbestaan van RNH.

6. Verkoop van bloot eigendom grond van Staatsbosbeheer (SBB) aan Recreatieschappen, Provincie en/of RNH



Met verkoop van blooteigendom grond van partijen zoals Staatsbosbeheer aan de recreatieschappen, provincie en/of RNH worden de spanningen rondom grondeigendom en projectontwikkeling grotendeels opgelost.

Echter blijft de dubbele petten problematiek van de Provincie, de dubbele pet van RNH rondom beheer en advies en de bestuurlijke drukte bestaan.

Bovendien lijkt dit model het minst realistisch, aangezien er geen bereidheid is aangetroffen in deze verkenning om grondeigendom te verkopen. Dit zijn namelijk strategische grondposities.

De minst kansrijke beheergovernancemodellen

Op basis van bovenstaande inventarisatie van voor- en nadelen per beheermodel is gebleken dat er drie modellen zijn die de spanningen (zoals beschreven in hoofdstuk 4) grotendeels in stand houden. Wij beoordelen deze modellen daarmee als niet toekomstbestendig. Deze modellen zijn:

- Model 1: Zelfstandige beheerorganisatie met de Provincie als enig aandeelhouder (huidige situatie).
- Model 2: Meervoudige aanbesteding van beheertaken en verkoop van de aandelen van RNH door de Provincie.
- Model 6: Verkoop van het blooteigendom van de grond van Staatsbosbeheer aan de recreatieschappen, de Provincie en/of RNH.

Wij beoordelen het huidige model als niet toekomstbestendig. De verwachting is dat met behoud van de huidige situatie de onderlinge verhoudingen steeds verder onder druk komen te staan. In Model 2 is het voornaamste bezwaar dat er steeds kortlopende afspraken gemaakt worden, wat ten koste kan gaan van lange termijnbeleid, efficiëntie en behoud van kennis voor gebieden. Model 6 typeren we als onrealistisch, omdat we constateren dat er geen bereidheid is bij Staatsbosbeheer om het blooteigendom van de te verkopen.

De meest kansrijke beheergovernancemodellen

Op basis van bovenstaande inventarisatie constateren wij dat er drie modellen zijn die wel in grote mate kunnen bijdragen aan het oplossen van een aantal spanningen rondom beheer-governance. Deze modellen zijn:

- Model 3: Insourcing van alle taken RNH door provincie NH en het opheffen van RNH als NV.
- Model 4: Insourcing van bestuursadvies en uitvoering blijven onderbrengen bij RNH.
- Model 5: Verkoop van RNH en daarbij het overhevelen van alle taken naar een derde partij.

Alle drie de modellen lossen (deels) het opdrachtgever- en opdrachtnemerschap dilemma bij de Provincie op. Dit draagt bij aan het verminderen van de complexiteit in de huidige governance en maakt de rol van de Provincie als opdrachtgever eenduidiger. De modellen 3 en 4 dragen bij aan het verminderen of oplossen van rolonduidelijkheid bij de uitvoerende partij omdat het een scheiding aanbrengt in beheer- en bestuursadvies. In model 5 is het overigens ook mogelijk om de scheiding tussen beheer en bestuursadvies aan te brengen.

Conclusie: Op uw vraag welke governancemodellen denkbaar zijn en wat de voor- en nadelen van deze verschillende modellen zijn, concluderen wij dat in de huidige beheergovernancestructuur alle bevonden spanningen in stand worden gehouden en daarmee niet toekomstbestendig is. Er zijn drie alternatieve kansrijke modellen, die ieder verder geoptimaliseerd kunnen worden door sub varianten uit te werken. In paragraaf 5 bouwen we voort op deze conclusie en doen wij aanbevelingen met betrekking tot het komen tot een nieuwe passende beheergovernancestructuur.

5.2 Onderzoeksvraag 2: Beheerorganisaties die in aanmerking komen

Uw vraag: Welke beheerorganisaties zouden in aanmerking kunnen komen om het beheer in de recreatieschappen uit te voeren en hoe zouden de mogelijke dienstverleningsafspraken (o.a. beheerkwaliteit en de voorwaarden) van verschillende beheerorganisaties luiden?

Beheerorganisaties die in aanmerking komen

We constateren dat kwaliteit van beheer bij alle schapbestuurders voorop staat. Welke partij verantwoordelijk is voor het beheer is van ondergeschikt belang. We constateren daarbij dat het merendeel van de geïnterviewde beheerorganisaties aangeeft geen ambities te hebben het beheer in de recreatieschappen uit te willen voeren. Onder meer ingegeven door de grote complexiteit van uitvoering bij met de grote diversiteit aan opdrachtgevers in de verschillende gemeenschappelijke regelingen.



Figuur 5: beheerorganisaties waarover en/of waarmee gesproken is

We constateren enkel bij RNH, Staatsbosbeheer en Leisurelands de ambitie om het beheer in de recreatieschappen uit te willen voeren. We constateren daarbij dat alle drie de partijen in aanmerkingen zouden kunnen komen het beheer uit te voeren. RNH en Staatsbosbeheer, mede gezien hun uitgebreide ervaring in de Provincie Noord-Holland, lijken de meest voor de hand liggende beheerpartijen te zijn. De belangrijkste voor- en nadelen van de drie beheerpartijen zijn:

- Met **RNH** als beheerpartij, de huidige kwaliteit van beheer, gecontinueerd kan worden. Medewerkers kennen de gebieden en hebben lange ervaring met uitvoering van beheer. Wel geven partijen aan dat RNH veelal niet zelf het beheer uitvoert en dit uitbesteedt aan derden. Hiermee ontstaat het beeld bij veel schapbestuurders dat RNH wat betreft beheer een tussenpartij is. Dit leidt bij een groot deel van de schapbestuurders tot de vraag of zo'n tussenschakel het meest kostenefficiënte construct is om beheer in te regelen. Ondanks de ingezette verbeteringen, geven schapbestuurders en ook de Provincie als eigenaar aan, hierop onvoldoende zicht te hebben.

- Met **Staatsbosbeheer** als beheerpartij ontstaat de mogelijkheid grondeigendom, projectontwikkeling en beheer dichter bij elkaar te organiseren. Ook geeft Staatsbosbeheer ruimte meer kostenefficiëntie in het beheer te brengen. Enerzijds doordat zij beheer minder aan onderaannemers hoeven uit te besteden, anderzijds omdat zij mogelijkheden zien voor innovatie in de planning van beheer en onderhoud. Daar tegenover staat dat verschillende gemeentebestuurders kritische noten plaatsen bij Staatsbosbeheer. Hoewel Staatsbosbeheer aangeeft als rijksdienst een tweeledige wettelijke taak te hebben (namelijk 1. Het beheren van natuur, en 2. Ervoor zorgdragen dat mensen kunnen recreëren), constateren wij een dominant beeld onder gemeentebestuurders dat Staatsbosbeheer *"toch vooral een natuurclub is"*. Daarbij constateren wij dat een heel aantal gemeentebestuurders aangeeft Staatsbosbeheer als een *"bureaucratische Haagse club"* te ervaren, waarbij *"op afstand van Noord-Holland de echte*

besluiten worden genomen". In aanloop naar een eventuele keuze voor Staatsbosbeheer dient uitvoerig gesproken te worden met alle schapbestuurders hoe deze zorg ondervangen kan worden.

- Met **Leisurelands** als beheerpartij kan voordeel gedaan worden met hun ruimschootse ervaring met intensieve recreatie. Leisurelands is een commerciële recreatiepartij. Ze geven te kennen een toonaangevende rol op het gebied van recreatie te willen spelen. Slagvaardig zijn, winstgevendheid en innovatie zijn voor dit recreatiebedrijf belangrijke pijlers (mogelijk vergelijkbaar met andere commerciële partijen). Geen van de schapbestuurders heeft Leisurelands als optie genoemd. Leisurelands heeft aangegeven zowel belangstelling voor de beheertaken van de recreatieschappen in Noord-Holland te hebben als voor de gronden van Staatsbosbeheer. Belangrijk om op te merken is dat Leisurelands in Gelderland de gronden die zij beheert voor een groot deel in eigen bezit heeft.

Mogelijke dienstverleningsafspraken

We constateren dat er vooralsnog enkel algemene richtinggevende ideeën over mogelijke dienstverleningsafspraken zijn. Deze zouden in elk geval moeten gaan over kwaliteit van beheer, innovatief vermogen (onder meer op het gebied van projectontwikkeling en verdienmodellen), efficiëntie en effectiviteit, grondeigendom en afspraken daaromtrent.

Geen van deze richtinggevende randvoorwaarden zijn momenteel uitgewerkt in concrete doelstellingen of heldere indicatoren. Ook zijn er momenteel geen rendementsdoelstellingen. Bij het maken van nieuwe dienstverleningsafspraken is het aan te bevelen dat deze concretisering plaatsvindt, zodat (tussen)resultaten inzichtelijk worden en beheerorganisaties hierop ook aangesproken kunnen worden.

Conclusie: Op uw vraag welke beheerorganisaties in aanmerking kunnen komen en hoe de mogelijke dienstverleningsafspraken zouden luiden, constateren wij dat er drie voornaamste partijen zijn: RNH, Staatsbosbeheer en een commerciële partij zoals Leisurelands. Concrete ideeën bij dienstverleningsafspraken ontbreken. Bij het komen tot nieuwe of aangepaste overeenkomsten dienen dienstverleningsafspraken verder uitgewerkt te worden, zodat verantwoordelijkheid genomen kan worden en verantwoording kan worden afgelegd op zowel kwaliteit, innovatie van beheer, als kostenefficiëntie.

5.3 Onderzoeksvraag 3: Ervaringen in de provincies Zuid-Holland en Utrecht

Uw vraag: Hoe zijn de ervaringen in de provincies Zuid-Holland en Utrecht, waarbij recent wijzigingen zijn aangebracht in respectievelijk de uitvoering van de groenbeheertaken (die in Zuid-Holland tot recent nog in het provinciaal ambtelijk apparaat waren ondergebracht) en de organisatie van de recreatieschappen?

We constateren dat in de Provincie Utrecht gekozen is het aantal schappen te verkleinen. Dat heeft wel tot vereenvoudiging van de situatie geleid, maar het grote verschil is dat in Utrecht de beheerorganisatie ook de gronden in bezit heeft. Dat is wezenlijk anders dan in de provincie Noord-Holland. Een dergelijke route lijkt in Noord-Holland dan ook niet heel voor de hand liggend. Belangrijke overeenkomst tussen de Provincie Utrecht en de Provincie Noord-Holland is dat beide provincies zich 'probleemeigenaar voelen van de huidige governance-structuur en dat in beide provincies gemeentebestuurders de knelpunten in veel mindere mate herkennen. De Provincie Utrecht is daarom gestart met verkennende gesprekken met gemeentebestuurders waarin perspectieven op ontwikkelingen in de samenleving en wensen met betrekking tot de toekomst worden uitgewisseld. Vanuit daar zijn partijen in gesprek gegaan over de gezamenlijke ambitie en bijbehorende (structuur-)aanpassingen.

We constateren dat in de Provincie Zuid-Holland de keuze voor Staatsbosbeheer als beheerder het mogelijk heeft gemaakt om de provinciale dienst in één keer te verzelfstandigen. Zij hebben niet zoals in Noord-Holland, gekozen voor een provinciale dochteronderneming. Het vertrekpunt is daarom voor de Provincie Noord-Holland anders, aangezien recreatie niet meer vormgegeven is in een provinciale dienst, maar in een naamloze vennootschap. Het overhevelen van taken naar een derde partij betekent voor Noord-Holland dus het einde van RNH als zelfstandige organisatie en dit levert in vergelijking met de Zuid-Hollandse situatie meer ervaren onzekerheid op voor medewerkers.

Conclusie: Op uw vraag met betrekking tot de ervaringen in de provincies Zuid-Holland en Utrecht, concluderen wij dat beide situaties slechts beperkt vergelijkbaar zijn met de situatie in de provincie Noord-Holland. Wel is in beide provincies door de schapbestuurders in gezamenlijkheid geconcludeerd dat verandering nodig was. In de provincie Utrecht is gekozen voor een participatieve aanpak alvorens tot deze gezamenlijke conclusie en aanpak te komen. Omdat ook in de provincie Noord-Holland verschillende perspectieven op de huidige situatie en urgentie voor verandering bestaan, vertalen we in paragraaf 5 de ervaring van de provincie Utrecht naar de context in de provincie Noord-Holland.

5.4 Onderzoeksvraag 4: Gevolgen voor de huidige beheerorganisatie RNH

Uw vraag: Wat zijn de gevolgen van de verschillende mogelijkheden voor het huidige personeel van RNH, voor RNH als organisatie en voor het provinciaal aandeelhouderschap van RNH?

In paragraaf 5.1 constateerden we drie voorkeursmodellen om het beheer te organiseren. Deze voorkeursmodellen dienen verder uitgewerkt te worden, aangezien ook sub-varianten denkbaar zijn. Alle drie deze modellen hebben verregaande consequenties voor RNH en haar medewerkers. Omdat verdere uitwerking nodig is, bestaat onzekerheid over de precieze consequenties. Daarom dat – welk model ook gekozen wordt – een zorgvuldig proces van uitwerking belangrijk is. Als de provincie tot dergelijke keuzes overgaat gelden de afspraken die in de Nota Verbonden Partijen (2014) staan als het gaat over het zorgvuldig omgaan met de belangen van deze verbonden partij en haar medewerkers. Daarbij voorzien wij globaal de volgende consequenties per model:

- Indien gekozen wordt voor het insourcen van alle taken RNH door de Provincie en het opheffen van RNH als NV (model 3), bestaat RNH niet langer als zelfstandige organisatie. Het Provinciaal aandeelhouderschap houdt op te bestaan. In dit model worden alle taken overgeheveld naar de Provincie.
- Indien gekozen wordt voor het insourcen of anders organiseren van het bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen bij de Provincie of bij de schappen zelf, terwijl beheer en uitvoering ondergebracht blijft bij RNH (model 4), zal de RNH-organisatie krimpen. Dit scenario brengt onzekerheid voor de RNH-organisatie met zich mee: zij zal (deels) moeten reorganiseren en de organisatie opnieuw moeten vormgeven omtrent een kleiner takenpakket.
- Indien gekozen wordt van verkoop van RNH en daarbij het overhevelen van alle taken naar een derde partij (model 5), houdt het Provinciaal aandeelhouderschap op te bestaan. In dit model worden alle taken overgeheveld naar een derde partij. In overeenstemming met deze derde partij worden afspraken gemaakt met betrekking tot het overnemen van personeel. Ander beheerpartijen hebben expliciet aangegeven bij eventuele overname van de beheertaken ook interesse te hebben in de overname van mensen en expertise van RNH.

Conclusie: Op uw vraag wat de gevolgen van de verschillende modellen zijn voor het personeel van RNH, RNH als organisatie en voor het provinciaal aandeelhouderschap van RNH, constateren wij dat alle voorkeursmodellen onzekerheden meebrengen voor het personeel van RNH en RNH als organisatie. Zeker na de onrust van de afgelopen jaren bij RNH als organisatie, dient dit zorgvuldig gemanaged te worden. Het aandeelhouderschap van de Provincie kan in elk model verder uitgewerkt worden. Ons advies is om met name te kijken naar mogelijkheden het aandeelhouderschap op te heffen, aangezien dit de Provincie een dubbele pet oplevert als mede opdrachtgever en eigenaar van de opdrachtnemer.

5.5 Aanvullende conclusies en aanbevelingen voor het vervolg

In voorgaande paragrafen zijn wij ingegaan op uw specifieke onderzoeksvragen. In deze paragraaf zoomen we uit en delen we een overkoepelend perspectief op basis van de deskresearch, de interviews, de analyse en de antwoorden op de onderzoeksvragen. We concluderen wat de belangrijkste uitdagingen zijn bij het vinden van een duurzame oplossing. Vervolgens delen wij een aantal concrete aanbevelingen met betrekking tot het vormgeven van het vervolgproces.

5.5.1 Continueren van de huidige beheerstructuur is ongewenst: drie uitdagingen die vragen om een oplossing

Wanneer wij terugblikken op deze verkenning, dan identificeren wij een drietal centrale uitdagingen die in gezamenlijkheid ervoor zorgen dat de huidige beheerstructuur ongewenst is en die zo snel mogelijk vragen om een passend antwoord:

1. **Het feit dat RNH zowel beheer als bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen doet is onwenselijk.**

   Het leidt tot rolonduidelijkheid: waartoe bestaat RNH? Haar oorspronkelijke opgave, uitvoering van beheer, lijkt steeds meer een secundaire plek in te nemen. Beheer wordt hoofdzakelijk uitbesteed aan andere partijen. Is RNH hiermee niet een overbodige tussenlaag geworden? Bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen neemt hedendaags binnen RNH een heel prominente rol in en juist met betrekking tot deze taakopvatting bestaan veel spanningen. Er wordt door veel schapbestuurders getwijfeld over de kwaliteit en efficiëntie van de advisering. Bovendien wordt aangegeven dat RNH de gemeentebestuurders in concrete situaties juist voor de voeten loopt. *"Wie is hier nou opdrachtgever?"* Het ontbreken van resultaat of prijsafspraken in de huidige raamovereenkomst is een grote omissie. Het leidt momenteel tot veel gespeculeer over de efficiëntie en effectiviteit van RNH, zonder hierop te kunnen toetsen.

2. **De Provincie is zowel mede-opdrachtgever als eigenaar van de opdrachtnemer (vanwege het provinciaal aandeelhouderschap van RNH), ook dit is onwenselijk.**

   Het levert de Provincie een dubbele pet problematiek op: in feite verstrekt zij vanuit haar rol als mede-schapbestuurder opdrachten aan een eigen dochteronderneming.

3. **Grondeigendom en beheer is momenteel in verschillende handen, concrete afspraken en goede persoonlijke verstandhoudingen ontbreken, dit leidt tot gedoe.**

   Momenteel zijn RNH en Staatsbosbeheer – terwijl belangen vaak tegenstrijdig zijn – met elkaar in onderhandeling over de ontwikkeling van grond. Er zal gezocht moeten worden naar mogelijkheden om beheer en grond te synchroniseren en/of heldere afspraken te maken over de samenwerking.

5.5.2 Drie uitdagingen die vragen om een oplossing en die betrekking hebben op de *context* van de beheerstructuur

Er zijn ook een drietal uitdagingen die niet direct binnen de beheerstructuur vallen, terwijl ze wel grote invloed hebben op de kwaliteit van recreatie in de provincie Noord-Holland:

1. **Recreatie is een provinciale kerntaak, dit dient (opnieuw) bevestigd te worden.**

   De bezwaren van de Provincie betreffen de wijze van inrichting, dit wil zij oplossen. Tegelijkertijd geeft de Provincie aan zeer genegen te zijn haar provinciale kerntaak uit te blijven voeren of zelfs uit te breiden, bijvoorbeeld door het steviger vervullen van de regierol of het ondersteunen van de schappen met bestuursadviserende taken. Gemeentebestuurders geven aan deze betrokkenheid ook essentieel te vinden, maar bezien in een enkele gevallen voorliggende verkenning ook als een teken van een Provincie die zich zou willen terugtrekken. Dit is onterecht. De Provincie garandeert haar betrokkenheid en helderheid hierover bij alle partijen vormt het juiste vertrekpunt voor een goede samenwerking.

2. **Gemeentebestuurders zijn veelal onbekend met de huidige governance-inrichting van de recreatieschappen.**

   Gemeentebestuurders zijn vaak onbekend met de dubbele pet problematiek van de Provincie, zij zijn over het algemeen relatief onbekend met de huidige opzet van de structuur (onderzoekers zijn regelmatig verzocht deze toe te lichten) en zij hebben ook geen concrete opvattingen bij alternatieven voor inrichting van de structuur (visie, rolverdeling, (dienstverlenings-)afspraken). Dit schetst het beeld van schapbestuurders zich beperkt betrokken en verantwoordelijk voelen voor veranderingen in de structuur waarop beheer van het recreatiegebieden vormgegeven is. Het deel van de gemeentebestuurders dat wel goed op de hoogte is, geeft aan dat de huidige situatie onwenselijk is en geeft aan graag te willen meepraten en beslissen over alternatieven. We constateren dat het vergroten van de bekendheid met de huidige situatie randvoorwaardelijk is om verandering te bewerkstellingen. Op dit moment is de governance van het recreatiebeleid op het niveau van de gemeenten zogezegd geen politiek thema.

3. **Alle schapbestuurders geven aan behoefte te hebben aan een gedeelde betekenisvolle ambitie.**

   Momenteel blijven gesprekken, ook in schapvergaderingen, vaak beperkt tot casuïstiek. Hiermee zijn overleggen operationeel van aard, terwijl richtinggevende ambities en kaders ontbreken. Ook de verbinding tussen recreatie en natuur, de verbinding met andere beleidsterreinen, en ontwikkelingen in de omgeving dienen een plek te krijgen in integraal beleid. Het accommoderen van behoeften van ondernemers (bijvoorbeeld voor een helder loket), het accommoderen van de behoeften van inwoners (bijvoorbeeld om te participeren in gebiedsontwikkeling), en het accommoderen van lokale plannen is daarbij essentieel en vindt volgens een groot deel van de schapbestuurders nog onvoldoende plaats.

5.5.3 Continueren van de huidige situatie is ongewenst: het is tijd voor verandering

Zoals in paragraaf 2.3 beschreven is er de afgelopen 10 jaar veel aandacht geweest, middels verscheidene onderzoeken en discussies, voor een aantal voortdurende knelpunten. Het ontbreken van een gezamenlijke overkoepelende visie, bestuurlijke drukte, ambiguïteit in rollen, kwaliteit van beheer, het al dan niet aanpassen van gemeenschappelijke regelingen, het vormgeven van burgerparticipatie, innovatie, en onderlinge nabijheid, zijn reeds vaak onderwerp van gesprek geweest. In antwoord hierop is intensief gepoogd, met name door de Provincie, om hierin verandering aan te brengen. Tot op heden is dit beperkt gelukt. Het uitblijven van een besluit om aanpassingen te doen in structuren zorgt voor aanhoudende onduidelijkheid. Het langdurig in stand houden van onzekerheid over de structuur van samenwerking draagt in belangrijke mate bij aan de ervaren bestuurlijke drukte. We constateren dan ook dat het tijd is voor een serieuze ingreep, waarbij recht wordt gedaan aan maatschappelijke ontwikkelingen, ambities, en belangen die de schapbestuurders vertegenwoordigen. Dit kan enkel door in een intensief participatief traject met elkaar aan de slag te gaan. Op basis van deze verkenning verwachten wij dat met een zorgvuldig vormgegeven en gefaciliteerd proces, hier ook draagvlak bij het merendeel van de schapbestuurders voor is.

Qua timing leent het zich bij uitstek om hier op korte termijn mee aan de slag te gaan. De huidige raamovereenkomst tussen RNH en de schappen loopt tot 1 januari 2021. Dit stelt de schappen in de gelegenheid de komende periode een nieuwe structuur uit te denken en op te zetten.

5.5.4 Vijf aanbevelingen met betrekking tot het vervolgproces

Aanbeveling 1: werk de drie voorkeursmodellen verder uit op basis van een gedeelde ambitie

In paragraaf 5.1 beschrijven we de meest kansrijke beheermodellen (model 3: Insourcing van alle taken RNH door provincie NH en het opheffen van RNH als NV. Model 4: Insourcing van bestuursadvies en uitvoering blijven onderbrengen bij RNH. Model 5: Verkoop van RNH en daarbij het overhevelen van alle taken naar een derde partij). Werk deze drie voorkeursmodellen verder uit en kom tot de keuze voor een nieuw beheermodel. We benadrukken hierbij dat het voor partijen van groot belang is om voorafgaand aan een gesprek over structuur met elkaar een gedeelde ambitie te formuleren op onder meer: de balans tussen natuur en recreatie, ruimte voor ondernemerschap en (grote) evenementen, kwaliteitseisen met betrekking tot beheer, burgerparticipatie en het organiseren van een loket voor burgers en ondernemers met vragen en plannen, het vormgeven van (begeleiding bij) projectontwikkeling, mogelijke financieringsvormen en samenhang tussen recreatie, natuur en andere beleidsterreinen zoals economie.

Aanbeveling 2: toets het finale model aan een zestal criteria

We adviseren de nieuwe modellen te toetsen op de volgende criteria:

- **Onderscheid beheer & advies:** Maakt het helder onderscheid in beheer en bestuursadvies? Lost het de rolonduidelijkheid op?
- **Onderscheid opdrachtgever, -nemerschap:** Is er eenduidig onderscheid in opdrachtgever en opdrachtnemerschap? Voorkomt het dubbele petten problematiek bij de Provincie?
- **Grondeigendom:** Draagt het bij aan het synchroniseren en/of goede afstemming tussen grondeigendom en beheer? Helpt het projectontwikkeling te versnellen en verbeteren?
- **Kerntaak provincie:** Garandeert het blijvende betrokkenheid van de provincie en borgt het de effectieve uitvoering van de provinciale kerntaak recreatie?

- **Betrokkenheid & verantwoordelijkheid:** Draagt het model bij aan betrokkenheid van alle schapbestuurders? Zijn verantwoordelijkheden goed belegd en breed verdeeld?
- **Strategische focus:** Maakt het model een strategische focus aan schapstafels mogelijk? Waarborgt het model 'het juiste gesprek op het juiste niveau' waarbij gewerkt wordt vanuit een gedeelde betekenisvolle ambitie?

Aanbeveling 3: geef verandering vorm in een participatief proces

We adviseren om in samenspel met alle schapbestuurders tot een gezamenlijke keuze te komen voor een aangepast beheermodel. De uitkomsten van deze verkenning kunnen daarbij goed dienen als vertrekpunt. We adviseren om deze gezamenlijk verder te verdiepen: juist in de interactie komt men tot nieuwe en gedeelde perspectieven. Dit draagt ertoe bij dat veranderingen breed gedragen worden en dat deze daadwerkelijk doorgevoerd worden.

Alle schapbestuurders zouden gedeeld eigenaar van dit interactieve proces moeten zijn. Op onderdelen kunnen ook andere belanghebbenden meepraten, te denken valt aan onder meer beheerorganisaties, ondernemers en burgers. In bijlage 1 delen we een aantal vragen die in zo'n participatief verandertraject aan de orde kunnen komen.

Door voor dit participatief proces de tijd voor te nemen, heeft RNH ook langer de ruimte om haar veranderplan – zoals opgesteld na aanleiding van het Berenschot rapport – verder door te voeren.

Aanbeveling 4: overweeg bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen (tijdelijk) anders te organiseren

Maak de overweging om bestuursadvies op korte termijn anders te organiseren. Dit neemt de rolonduidelijke bij RNH weg en biedt een kans om de kwaliteit van schapondersteuning op korte termijn te verbeteren. Hierbij zijn twee opties aan te bevolen, namelijk: dat de provincie(tijdelijk) bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen organiseert; dan wel dat er een onafhankelijke bestuurssecretaris door de schappen wordt aangesteld, al dan niet met stafondersteuning. Deze laatste optie is naar voorbeeld van de provincie Utrecht. Andere opties zijn denkbaar al geven veel kleine gemeenten aan niet over de middelen en expertise te beschikken om deze ondersteuning zelf te organiseren. Opties dienen in overleg met de andere schapbestuurders te worden verkend en besloten.

Aanbeveling 5: scherp op korte termijn afspraken met Staatsbosbeheer aan

Maak vanuit de Provincie met Staatsbosbeheer (aanvullende) samenwerkingsafspraken met betrekking tot grondeigendom, projectontwikkeling en pachtafspraken. Met als doel dat in de komende jaren ondernemerschap verder gestimuleerd kan worden.

Bijlage 1. Vormgeven van een gezamenlijk veranderproces

Vragen en onderwerpen die binnen een gezamenlijk veranderproces aan de orde kunnen komen:



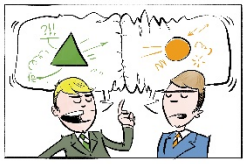
De stip op de horizon

- Hoe kijken wij naar de belangrijkste ontwikkelingen in de maatschappij zoals verstedelijking en Randstedelijk toerisme?
- Hoe verhouden natuur en recreatie zich tot elkaar? Hebben we daar dezelfde beelden bij?
- Hoe kijken wij naar de rol van burgerparticipatie in ons natuur- & recreatiebeleid?
- Hoe kijken wij naar ondernemerschap? Hoe belangrijk vinden we dit?
- Hoe luidt onze gezamenlijke visie en ambitie voor de komende jaren?



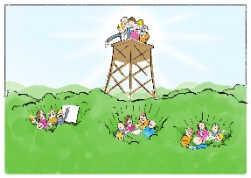
Een open gesprek over de verschillen (en hoe die elkaar kunnen versterken)

- Hoe komen we met elkaar tot een constructief gesprek over de soms tegenstrijdige belangen? Hoe gaan we om met grondeigendom en projectontwikkeling bijvoorbeeld?
- Hoe borgen we de nabijheid en het eigenaarschap van partijen? Wat verwachten we dan eigenlijk van elkaar?
- In welke mate zijn we bereid 'water bij de wijn te doen' ten gunste van onze gedeelde ambitie? Waar ligt voor eenieder de ondergrens?
- Hoe gaan we om met stemrecht en de financiële bijdrage? Welke mogelijke verdienmodellen willen we ontplooien?
- Hoe kunnen we elkaar versterken vanuit onze verschillende expertises?



Een heldere organisatie

- Welke wijze van organiseren past bij de gezamenlijke visie? Hoe willen we dit samen zo licht mogelijk maar toch goed organiseren?
- In hoeverre passen de huidige structuren en welke alternatieven zien we? Zowel met betrekking tot beheer- en advies (spoor 1) als mogelijk met betrekking tot de schappen?
- Hoe gaan we om met bestuursadvies en secretariële ondersteuning van de schappen? Past daarbij een verbindende regierol van de Provincie of willen we dit anders inrichten?
- Hoe organiseren we een goede wisselwerking met raden zodat besluitvorming voortvarend kan plaatsvinden en beleid gedragen is?



Regie op (resultaat-)afspraken en monitoring

- Waar beleggen we regie op de samenwerkingsprocessen?
- Welke mijlpalen voorzien wij de komende jaren en hoe bewaken we de voortgang?
- Wie zit wanneer met elkaar aan tafel, wat is het abstractieniveau van onze gesprekken en wie heeft welk mandaat?
- Hoe waarborgen we voortdurende verbinding met onze omgeving en hoe blijven we wendbaar om hierop te anticiperen?

We adviseren zo snel mogelijk aan dit proces te beginnen, zodat schapbestuurders ook met betrekking tot beslissingen over de beheerstructuur kunnen profiteren van de opbrengst.

Bijlage 2. Gesprekspartners

Binnen de Provincie Noord-Holland is met de volgende personen gesproken:

- Adnan Tekin *(Gedeputeerde)*
- Jaap Bond *(Gedeputeerde)*
- Herman Schartman *(Directeur Beleid)*
- Gerben Biermann *(Sectormanager)*
- Ronald Louwman *(Plv. Sectormanager)*
- Soner Köycü *(Beleidsadviseur)*
- Florien Goossens-Verhagen *(Coördinerend/strategisch adviseur verbonden partijen provinciale deelnemingen)*
- Johan Kobes *(Senior-adviseur bedrijfsondersteuning)*

Huidige beheerorganisatie		
RNH	4 oktober	Jos Gilliam *(Directeur)* Rik Rolleman *(Manager programmasturing)*
RNH	8 oktober	Karin van Bijsterveld *(President – Commissaris)* Hans Schipper *(Lid RvC)*
Andere uitvoerende beheerorganisaties in Noord-Holland en mogelijk ook daarbuiten		
Recreatie Midden Nederland	4 oktober	Paul Kotvis *(Directeur)*
PWN	4 oktober	Sjakel van Wesemael *(sectormanager Natuur en Recreatie)*
Natuurmonumenten	9 oktober	Willem Hellevoort *(Provinciaal ambassadeur NH, Flevoland en Markerwadden)* Dhr. de Jong
Federatie Particulier Grondbezit	9 oktober	Erwin van den Berg *(Landelijk voorzitter)*
Staatsbosbeheer	16 oktober	Riena Tienkamp *(Hoofd Staatsbosbeheer Noord-Holland)*
Staatsbosbeheer	22 oktober	Sylvo Thijsen *(Directeur Staatsbosbeheer)*
Landschap Noord-Holland	1 november	Ernest Briët *(Directeur)*
Leisurelands BV	29 oktober	Erik Droogh *(Directeur)*
Betrokkenen van aanliggende provincies Utrecht en Zuid-Holland		
Provincie Zuid-Holland	10 oktober	Han Weber *(Gedeputeerde)* Frank de Vogel *(Programmamanager Transitie Recreatieschappen PZH)*
Provincie Utrecht	16 oktober	Mariette Pennarts-Pouw *(Gedeputeerde)* Esther Boiten *(Procesmanager Overdrachtsdocument en wisseling oude en nieuwe college)*
Recreatieschap Alkmaarder – en Uitgeestermeer		
Gemeente Alkmaar	31 oktober	F.P Dijkman (*Wethouder*)
Gemeente Castricum	26 oktober	R. de Haan (*Wethouder)*

Gemeente Heemskerk	22 oktober	A.W.M. Schoorl (*Wethouder*)
Gemeente Heiloo	26 september	A.N. Dellemijn (*Wethouder*)
Gemeente Uitgeest	18 oktober	W. Verkleij *(Burgemeester*)
Gemeente Zaanstad	17 oktober	Ben Haisma (*Beleidsadviseur civiel & vaarwegbeheer, recreatieschappen en schoon*) Susanne Meyer (*Programmamanager Noordzeekanaalgebied*)
Recreatieschap Twiske – Waterland		
Gemeente Amsterdam	17 oktober	Els Meines *(Bestuursadviseur*) Bart van der Heijden *(Teamleider team Metropool, Ruimte en Duurzaamheid)* (Amsterdam neemt tevens deel in de recreatieschappen Groengebied-Amstelland en Spaarnwoude. De gemeente Amsterdam heeft ervoor gekozen het interview niet bestuurlijk maar ambtelijk te houden.)
Gemeente Beemster	25 oktober	D.J. Butter (*Wethouder*) Chantal de Leeuw (*Beleidsadviseur economie*)
Gemeente Edam – Volendam	17 oktober	H. Schütt (*Wethouder*) G. Rep (*Strategisch adviseur*
Gemeente Landsmeer	25 oktober	R. Quakernaat (*Wethouder*)
Gemeente Oostzaan	24 oktober	R.J. Monen (*Wethouder*)
Gemeente Purmerend	15 oktober	M.T.A. Hegger (*Wethouder*)
Gemeente Waterland	18 oktober	B.J. ten Have (*Wethouder*)
Recreatieschap Spaarnwoude		
Gemeente Velsen	31 oktober	B. Diepstraten (*Wethouder*)
Gemeente Haarlem	26 oktober	C.Y. Sikkema (Wethouder/ adviserend DB lid)
Gemeente Haarlemmerliede en Spaarnwoude	11 oktober	B.A. Graal (Wethouder/ adviserend DB lid) D. Kerkhof (plaatsvervanger B, Graal)
Recreatieschap Groengebied Amstelland		
Gemeente Ouder-Amstel	24 oktober	J. Langenacker (*Burgemeester*)
Gemeente Amstelveen	18 oktober	F. Gordon (*Wethouder*)
Gemeente Diemen	11 oktober	J.W. Nuijens (*Wethouder*)
Plassenschap Loosdrecht		
Gemeente Wijdemeren	16 oktober	Freek Ossel (*Voorzitter/vicevoorzitter Recreatieschap Loosdsdrechtseplassen*)
Gemeente Stichtse Vecht	21 oktober	F. van Liempdt (*Wethouder*) Caspar Toetenel (*Beleidsadviseur regionale samenwerking)*
Wel uitgenodigd, geen deelname		

Gemeente Beverwijk (Recreatieschap Alkmaarder- en Uitgeestermeer)	X	Mevr. H.J. Niele-Goos (*Wethouder*)
Gemeente Amsterdam	X	Mevr. S. Groenewoud (*Bestuurscommissielid*) Mevr. M. van Doorninck *(Wethouder)*
Gemeente Wormerland	X	Dhr. J. Schalkwijk (*Wethouder*)
Gemeente Haarlemmermeer	x	J.C.W. Nederstigt (Wethouder/ adviserend DB lid)

Verkenning naar uitvoering beheertaken van de recreatieschappen I Common Eye, februari 2019

Dit rapport is in opdracht van de provincie Noord-Holland opgesteld door:

Bart Krol I bart@spaarsaam.nu I 06 1037 3029
Reinanke Haagsma I reinanke@commoneye.nl I 06 41 60 99 62
Tijs Heunks I tijs@commoneye.nl I 06 338 34 556
Nora Chikar I nora@commoneye.nl I 06 434 999 20

Va 9/10 M 76/12-12-2016 (Agpt 2)

AANGENOMEN

PvdA VVD CDA D66

Motie Toekomst Recreatieschappen in het Metropolitane Landschap

De Provinciale Staten van Noord-Holland bijeen op 12 december 2016.

Constaterende dat:

- er binnen de Metropoolregio Amsterdam(MRA) wordt gewerkt aan de uitvoering van de MRA-agenda 2016-2020, waarin is afgesproken een actieprogramma voor het metropolitane landschap op te stellen;
- de provincie samen met gemeenten op zoek is naar modernisering van de huidige gemeenschappelijke regelingen van de recreatieschappen en dit proces in deze college periode wil afronden.

Overwegende dat:

- er op dit moment geen sprake is van een samenhangend recreatiebeleid en natuurbeheer in de recreatieschappen binnen de Metropoolregio Amsterdam;
- de financiële situatie van de recreatieschappen in de MRA te wensen overlaat, er geen integraal plan is om in de nabije toekomst meer inkomsten te genereren;
- de inwoners, gebruikers en ondernemers niet of nauwelijks betrokken zijn bij de inrichting van de 'groene' recreatiegebieden;
- de gemeenschappelijke regelingen van de afzonderlijke recreatieschappen toe zijn aan modernisering.

Verzoeken het College van Gedeputeerde Staten om:

- in het MRA proces als vervolg op de actie agenda metropolitaan landschap een voorstel in te brengen waarin:
    - de kwaliteit van recreatieterreinen wordt vergroot door, op basis van onderzoek, duidelijke grenzen te bepalen tussen natuur en recreatie;
    - alle gebruikers meer worden betrokken bij de inrichting en het gebruik van de recreatiegebieden;
    - de inverdieneffecten voor de financiering van de recreatieschappen binnen de bestaande randvoorwaarden maximaal worden benut;

- na uitwerking van dit voorstel in goed overleg met alle betrokken de bestaande gemeenschappelijke regelingen in deze lijn bij te stellen.

En gaan over tot de orde van de dag.

Nico Papineau Salm, Sandra Doevendans (PvdA)

Marco Wiesehahn (VVD)

Heleen Keur (CDA)

Elip de Groot (D66)

Recreatie Noord-Holland NV

Genieweg 46, 1981 LN Velsen-Zuid
Postbus 2571, 2002 RB Haarlem
www.recreatienoordholland.nl

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland
Postbus 3007
2001 DA HAARLEM

Velsen-Zuid	: 7 februari 2019
Uw kenmerk	: Rapport Common Eye
Ons kenmerk	: u2019dir
Bijlage	: 1 – Kwaliteit van het rapport
Contactpersoon	: Jos Gilliam
Telefoonnummer	: 06 – 222 68 488
E-mailadres	: jgilliam@recreatienoordholland.nl
Onderwerp	: rapport Common Eye

Geacht College,

Allereerst dank voor het toezenden van het rapport van Common Eye en de kans om op het rapport te reageren alvorens het behandeld wordt in uw College. Wij zijn graag bereid mee te werken in een breder traject van overleg en raadpleging van participanten en stakeholders om te komen tot een toekomstbestendige organisatie van beheer en governance voor de recreatiegebieden. Wij hebben ervoor gekozen onze reactie niet in het rapport zelf te laten opnemen, maar een separate reactie te geven. Allereerst willen wij graag ingaan op het rapport zelf, vervolgens over de bijzondere positie van de Provincie Noord Holland. Wij sluiten graag af met onze visie over de voorkeursmodellen en de positie van Recreatie Noord-Holland (RNH) en doen vervolgens een beroep op u.

Rapport
Het rapport van Common Eye kan ons inziens niet de basis vormen van mogelijk te nemen vervolgstappen, aangezien dit rapport met name gebaseerd is op subjectieve meningen die geen recht doen aan de feitelijke situatie. Het rapport geeft te vaak een onjuiste, onzorgvuldige, oppervlakkige, onvolledige of gedateerde voorstelling van zaken, hetgeen leidt tot niet onderbouwde conclusies, aanbevelingen en scores op modellen. In de bijlage treft u een selectie van voorbeelden aan die het voorafgaande illustreren en onderbouwen.

Positie Provincie Noord Holland
De Provincie ervaart de combinatie van eigenaarschap van RNH en mede opdrachtgever van RNH als ongemakkelijk. Deze "dubbele petten" zijn intern netjes gescheiden door de verschillende rollen onder te brengen bij verschillende Gedeputeerden, zoals dat aanbevolen wordt in de "nota verbonden partijen" van de Provincie van 2015. Voor zover wij weten ervaart de Provincie dit ongemak niet in de relatie met bijvoorbeeld de NV Afvalzorg, de RUD en het Ontwikkelbedrijf, waar de Provincie ook tegelijk aandeelhouder en mede opdrachtgever is. Mogelijk heeft dit ongemak mede te maken met onderwerpen die benoemd zijn in het Berenschot-rapport en in het rapport van de Rekenkamer, waarvoor inmiddels een omvangrijk verbeterplan operationeel en succesvol is. Buiten het realiseren van deze verbeteragenda, werken wij graag mee aan veranderingen in structuur en/of inhoud, die dit gevoel van ongemak weg kunnen nemen.

Wilt u bij reacties altijd ons kenmerk vermelden

Voorkeursmodellen
Wij zijn van mening dat de scores op de verschillende gepresenteerde modellen in het rapport van Common Eye ondoordacht, onvolledig en daarmee niet te gebruiken zijn als resultaat van de verkenning. Daarnaast worden criteria als bestuurlijke drukte, effectiviteit van de besluitvorming, bestuurlijke slagkracht en onevenredige invloed niet toegepast op de genoemde modellen. Eigenlijk lijkt het alleen nog maar te gaan over uitvoerders en varianten daarop. Om die reden zijn wij tevens van mening dat de conclusies uit het rapport van Common Eye over wenselijkheid van modellen ondoordacht en invalide zijn.

Met de eerder genoemde aanpak van het onderzoek is het dan niet verwonderlijk dat door de participanten zelf geopperde modellen in het opgeleverde rapport niet aan de orde komen.

Een model waarin ook maatschappelijke organisaties deelnemen in recreatiebesturen komt niet aan de orde. Het zou best de moeite waard zijn dergelijke modellen te onderzoeken, temeer daar een bestuurszetel in de Recreatieschappen voor Staatsbosbeheer bestaande eigendomsknelpunten zou kunnen oplossen.

Niet genoemd is het model waarbij er maar 1 Recreatieschap is, als bedrijfsvoeringorganisatie, mogelijk met bestuurlijke gebiedscommissies. Het personeel is alsdan in dienst van het Recreatieschap. Een heldere taakverdeling tussen schap (kaderstelling) en commissies (uitvoering) zou de bestuurlijke slagkracht substantieel kunnen vergroten. Het lost de ongemakkelijke dubbele pet van de Provincie op net als de bestuurlijke drukte. De uitvoerende organisatie komt in dezelfde positie als andere ambtelijke samenwerkingsorganen voor gemeenschappelijke regelingen. De vermeende rolonduidelijkheid is daarmee opgelost.

Een variant hierop is het huidige model met daarboven een overkoepelend Recreatieschap waar het personeel in dienst is. Dit model lost eigenlijk alleen de ongemakkelijke dubbele pet van de Provincie op, maar meer doen de modellen van Common Eye ook niet.

Ook het model waarin de Provincie zich als deelnemer terug trekt uit de Recreatieschappen en enkel een subsidierelatie in stand houdt wordt in het rapport niet nader uitgelicht terwijl het wel genoemd is bij de deskresearch in 2.5 bij de verkiezingsprogramma's 2019- 2023 voor de Provincie Noord Holland. Dit lost de dubbele pet en de bestuurlijke drukte voor de Provincie op en brengt de Provincie in een meer sturende en minder uitvoerende rol.

Al deze modellen hebben voor- en nadelen, veel of weinig steun, maar ze scoren ons inziens in ieder geval beter op het oplossen van in het rapport zelf genoemde knelpunten, dan de drie voorkeursmodellen van Common Eye.

Recreatie Noord Holland
In de loop van het rapport ontstaat op basis van de gekozen citaten door Common Eye een suggestief beeld van RNH als zijnde niet in control, niet transparant, eigen agenda en zelfs positie georiënteerd.

Wij weten dat deze beelden helaas bestaan en we zijn druk bezig deze beelden weg te nemen middels onder andere onze verbeteragenda. Er liggen inmiddels meerdere rapporten van externe bureaus zoals Berenschot en Cyber over de efficiency van de uitvoering van beheertaken door RNH en de efficiency en effectiviteit van de uitvoering van andere taken door RNH. In al deze onderzoeken wordt geconcludeerd dat RNH haar taken efficiënt en effectief uitvoert. Inmiddels ligt er ook een voortgangsrapportage van Berenschot op de verbeteragenda in relatie tot het Berenschot rapport waarin de aangesloten partijen aangeven dat RNH inmiddels nagenoeg aan de verwachtingen voldoet. Geen van deze rapporten is door Common Eye geraadpleegd. Alle suggesties in het rapport (evenementen, grote bedrijven enz.) over een vermeende eigen agenda van RNH zijn verifieerbaar terug te herleiden tot expliciete opdrachten van de besturen van de Recreatieschappen.

De onderzoeker zal stellen dat het beelden zijn die voortvloeien uit de door hen afgenomen interviews. Als in hetzelfde rapport echter drie voorkeursmodellen benoemd worden, die alle drie vergaande consequenties hebben voor RNH, zou er volgens ons, alleen al vanuit de optiek van

zorgvuldigheid van het onderzoek, reden zijn om een en ander te verifiëren en mogelijk te nuanceren. Common Eye doet dit niet. De beeldvorming, op deze wijze uitgedragen, in combinatie met de keuze van de voorkeursmodellen en de volgens ons onzorgvuldige wijze waarop deze modellen zijn gescoord, wetend wie straks het rapport te lezen krijgt, berokkent onnodig en onterecht schade aan RNH.

Niemand heeft belang bij een scenario waarbij RNH in een proces van een zichzelf waarmakende voorspelling terecht komt met een nog lopend contract van twee jaar, wat de uitkomst van de benodigde discussie ook zal zijn. Het verbetertraject zal negatief worden beïnvloed en inspanningen van het laatste anderhalf jaar zullen minder resultaat hebben. Daarmee zal het voortborduren op het rapport contraproductief zijn in het kader van de hogere doelstelling om te komen tot een effectieve bestuurlijke structuur, een goede uitvoering en uiteindelijk optimaal functionerende recreatiegebieden.

Beroep
Op grond van het vorenstaande doen wij een dringend beroep op de Provincie om met een open vizier, gebaseerd op feiten, discussie te voeren over een effectieve bestuurlijke structuur, een goede uitvoering en uiteindelijk optimaal functionerende recreatiegebieden, waarbij ook andere modellen worden onderzocht dan enkel diegene die geadviseerd worden in het rapport van Common Eye. Voorts adviseren wij u, vanuit zorgvuldigheid, voor het noodzakelijk vervolgtraject een andere procesbegeleider in te schakelen zodat verdere gesprekken neutraal en op basis van vertrouwen kunnen plaatsvinden.

Wij verzoeken u onze reactie, inclusief de bijlage, integraal mee te nemen in de behandeling van het rapport van Common Eye in de verschillende gremia.

Met vriendelijke groet,
Recreatie Noord-Holland NV

Karin van Bijsterveld
President Commissaris

Jos Gilliam
Directeur

Bijlage

De Kwaliteit van het Rapport

In onze brief aan GS over het rapport van Common Eye stellen wij: “Het rapport geeft te vaak een onjuiste, onzorgvuldige, oppervlakkige, onvolledige of gedateerde voorstelling van zaken, hetgeen leidt tot niet onderbouwde en onjuiste conclusies, aanbevelingen en scores op modellen”. De volgende voorbeelden illustreren en onderbouwen deze stelling. De lijst is niet volledig. Daadwerkelijke kritische lezing van het rapport levert een veelvoud van voorbeelden op.

Onderzoeksvragen
Zowel de vier vragen als de beschrijving daaronder op pagina 6 van het rapport zijn door het bureau niet verder uitgewerkt, geoperationaliseerd of geconcretiseerd. Termen als beheer, bestuursadvies, bestuurlijke ondersteuning, dubbele petten, rolonduidelijkheid enzovoorts worden niet vooraf gedefinieerd. Niets is zichtbaar vertaald naar concrete vragen en/of scores die later verifieerbaar met elkaar vergeleken kunnen worden. De ondervraagde bestuurders en ambtenaren zijn alleen gebriefd met een email waarin 7 vragen genoemd zijn, die overigens niet volledig overeenkomen met het gestelde op pagina 6.

De wijze van voorbereiding levert misverstanden op bij de respondenten (b.v. “waar dient dit gesprek voor?”,en “veel geïnterviewden dachten dat de Provincie zich terug wil trekken uit de schappen). Hoe weten we dat andere delen van de gesprekken niet ook gebaseerd zijn op misverstanden? Common Eye verantwoordt dit niet.

Drie belangrijke gemeenten (Amsterdam, Zaanstad en Haarlemmermeer) zijn bestuurlijk niet geïnterviewd. Alleen dat al plaatst vraagtekens bij de representativiteit van het rapport.

Uitwerking gesprekken
De weergave van gesprekken is warrig, onsamenhangend en fragmentarisch. Formuleringen als “een groot deel van..” of “verschillende bestuurders…” zijn zodanig niet specifiek dat de interpretatie ervan afhankelijk wordt van de willekeur van de onderzoeker.

De toelichtingen bij de vetgedrukte stellingen dekken maar zelden eenduidig de lading van de hoofdstelling (zie als voorbeeld laatste stelling van paragraaf 3.1 op pagina 18). Op pagina 18 onder 3.2 wordt in de eerste toelichting de term beheer in een geheel andere betekenis gebruikt dan in de tweede toelichting.

De illustraties bij de stellingen zijn willekeurige en onsamenhangende (“cherry picking”) selecties van uitspraken en citaten uit twee uur durende gesprekken. Niet duidelijk wordt waarom welke uitspraken, in het kader van de relevantie van het onderzoek of de gestelde vragen, wel of niet gebruikt zijn. De selectie komt voort uit de willekeur van de onderzoeker en wordt daarmee regelmatig ongenuanceerd suggestief (b.v.: het eerste bolletje onder de eerste stelling op pagina 18 over de loketfunctie. Dit heeft geen enkele relevantie voor de onderzoeksvragen).

De onhelderheid in aanpak leidt er ook toe dat het rapport uiteindelijk geen of niet verifieerbare antwoorden geeft op de vragen die gesteld zijn. Het levert slechts een “ subjectieve” mening van de onderzoeker op (door de onderzoeker zelf letterlijk zo geformuleerd tijdens de bespreking van het rapport met RNH op 28 januari 2019). De vraag is echter of het bedoeling was een mening, al dan niet van de onderzoeker, gepresenteerd te krijgen of dat het de bedoeling was te verkennen welke mogelijke inzichten en oplossingen voor bestaande knelpunten er bij de participanten en stakeholders leven.

Management samenvatting
Onder het derde kopje van de managementsamenvatting wordt gesteld dat: “ *Continueren van de huidige situatie is ongewenst ; het is tijd voor verandering*” . Deze stelling komt niet voort uit het onderzoek, immers staat op pagina 18, tweede bolletje bij 3.2: “*het merendeel van de bestuurders ziet geen directe aanleiding de wijze waarop het beheer ingericht is te wijzigen*”. Deze stelling is een mening, verpakt als onderzoeksresultaat.

Verderop bij hetzelfde punt wordt een relatie gelegd tussen de looptijd van het raamcontract met RNH en de schapsstructuur. Het ene heeft niets te maken met het andere en het suggereert dat de genoemde verandering eigenlijk alleen gaat over wie de houder van het raamcontract is.

Desk research
Op pagina 11, onderaan: “Op basis van publieke documenten zoals jaarverslagen van recreatieschappen en RNH NV is geen concrete uitspraak te doen over de verdeling van inzet van mensen en middelen over bestuursadvies/- ondersteuning van de schappen en beheerwerkzaamheden”. Dit is simpelweg feitelijk onjuist en illustreert de onzorgvuldigheid van het onderzoek. RNH beschikt over jaarrekeningen en begrotingen per jaar waarin expliciet tot op de laatste euro verantwoord is voor elk recreatieschap welke uren aan welk programma (waaronder de programma’s bestuursadvies en beheer) zijn besteed. Wij zijn dan ook ontstemd dat Common Eye, ondanks dat zij stelt deze jaarverslagen gelezen te hebben, feitelijk onjuiste informatie in haar rapport verstrekt.

Rolonduidelijkheid
De combinatie van beheer en bestuursadvies bij RNH leidt volgens het rapport tot rolonduidelijkheid. Echter, alle ambtelijke organisaties van Rijk, Provincie en gemeenten, combineren adviestaken met uitvoerende taken binnen één eindverantwoordelijkheid, net als bij RNH, en zijn in die zin hun eigen opdrachtgever. Dit wordt door niemand als een probleem ervaren. Sterker, in de door de aandeelhouder goedgekeurde strategische positionering van RNH wordt de combinatie van deze taken juist als wenselijk beschreven. Common Eye heeft geen kennis genomen van dit document.

Conclusies en beantwoording onderzoeksvragen
Common Eye neemt op pagina 34 een opmerking van de directeur van SBB, zonder enige toetsing of nuancering, over dat door niet uit te besteden kostenefficienter en innovatiever gewerkt kan worden. Talloze overheidsorganen en bedrijven kiezen juist om deze redenen voor meer uitbesteding. Een volledig willekeurige, ongefundeerde en onbetrouwbare constatering dus. Leuke anekdote hierbij is dat RNH anderhalf jaar geleden aan SBB gevraagd heeft of zij niet in plaats van aannemers in de recreatiegebieden werk willen uitvoeren. Het antwoord van het hoofd van SBB Noord Holland was dat SBB ook alles uitbesteedt.

In het zelfde stukje op pagina 34 stelt Common Eye dat het een voordeel is dat bij SBB projectontwikkeling en beheer dichter bij elkaar georganiseerd kan worden. Hoe verhoudt zich dat tot de aanbeveling om dit bij RNH juist uit elkaar te trekken (zie definitie op pagina 11)? Zijn dit meningen van verschillende onderzoekers?

De suggestie dat RNH moeite heeft met projectrealisatie doet geen recht aan de complexe bestuurlijke context met tegengestelde belangen en de beleving van onevenredige invloed, die regelmatig leidt tot stroperigheid in realisatie. Daarin blijft het rapport zeer oppervlakkig in de analyse van oorzaken.

Op pagina 21 Schrijft Common Eye dat het voor SBB vanzelfsprekend is dat een deel van de opbrengst voor naar SBB gaat (“...het is immers onze grond”) Heeft de onderzoeker ook doorgevraagd of SBB het vanuit diezelfde eigendomspositie het vanzelfsprekend vindt om een deel van de kosten van beheer te dragen? En wat gaat SBB hiermee doen als zij de plaats van RNH in zouden nemen?

In de behandeling van de modellen komen oplossingen voor de vermeende rolonduidelijkheid bij RNH aan de orde. Common Eye stelt voor om de bestuursadvisering (in een overigens zeer ongebruikelijke definitie op pagina 11) bij de Provincie onder te brengen. Daarmee gaan medewerkers van de Provincie onder hiërarchische aansturing van de ambtelijke top en het bestuur van de Provincie, bestuursleden adviseren van Recreatieschappen, die aantoonbaar ander beleid, andere standpunten en andere belangen hebben dan de Provincie. Qua rolonduidelijkheid en belangenverstrengeling ben je dan vanuit de structuur naar onze mening al van de regen in de drup.

In combinatie daarmee stelt Common Eye nog voor eventueel de eigenaar van gronden (SBB) de uitvoering te laten doen. Daarmee kies je voor een uitvoerder met een duidelijke eigen agenda, die

aantoonbaar anders is dan de agenda van de recreatiebesturen. Volgens Common Eye lossen deze constructies de rolonduidelijkheid op. De keuze voor geschikte en niet geschikte modellen wordt daarmee willekeurig en qua resultaat van onderzoek volledig onbetrouwbaar.

Onderaan pagina 26 bereikt het rapport een dieptepunt. Het beeld dat blijkbaar bij de “onderzoekers” ontstaat is op geen enkele wijze onderbouwd met feiten, uitspraken of voorbeelden. De kwaliteit van het rapport zakt hier naar onze mening naar een onacceptabel niveau.

Opmerkingen over het ontbreken van gemeenschappelijke visies en ambities zijn overgenomen uit het Berenschot rapport en het rapport van de Rekenkamer en zijn volledig achterhaald. Er lopen inmiddels uitgebreide gezamenlijke visie- en ambitietrajecten in 3 Recreatieschappen en de andere 2 worden deze maand opgestart. Ook daar heeft Common Eye blijkbaar geen kennis van willen nemen.

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR Haarlem

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr. S. Koycu
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143469
koycus@noord-holland.nl

Verzenddatum
20 JULI 2018

Kenmerk
772861/1101822

Uw kenmerk

Betreft: stand van zaken modernisering recreatieschappen, evaluatie Recreatie Noord-Holland N.V. en verkenning naar uitvoering beheer-taken recreatieschappen

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) informeren wij u over de voortgang in het project modernisering recreatieschappen, dat was aangekondigd in het coalitieakkoord. Meer specifiek informeren wij u over een recent uitgevoerde evaluatie naar Recreatie Noord-Holland N.V. (hierna: RNH) en ons besluit een verkenning uit te voeren naar de uitvoering van de beheertaken in de recreatieschappen. Ten slotte stellen wij u voor om motie M76-2016, aangenomen door uw Staten op 12 december 2016, als afgedaan te beschouwen. In deze brief lichten wij één en ander toe.

Inleiding
In het coalitieakkoord is opgenomen dat wij deze collegeperiode werken aan een modernisering van de recreatieschappen. In gecombineerde vergadering van uw commissies EEB en NLM d.d. 21 november 2016 is de notitie "Modernisering recreatieschappen" besproken. Tijdens deze bespreking hebben uw Staten ons college uitgenodigd een raden- en Statenconferentie over dit onderwerp te organiseren. Daarnaast hebben uw Staten op 12 december 2016, in het verlengde van deze notitie, motie M76-2016 aangenomen, waarmee u nader richting aan deze discussie heeft gegeven. De uitvoering van deze motie hebben wij vormgegeven langs vier lijnen, die in deze brief worden beschreven. Op 20 september 2017 heeft de raden- en Statenconferentie plaatsgevonden, waarna wij u bij brief van 3 november 2017 over de voortgang hebben geïnformeerd. Tijdens de behandeling van de financiële stukken van de recreatieschappen op 18 juni jl. heeft onze portefeuillehouder aan uw Statencommissie EEB toegezegd uw Staten nader te informeren over de stand van zaken met betrekking tot de recreatieschappen. Met deze brief geven wij invulling aan deze toezegging.

Stand van zaken
Wij hebben de afgelopen tijd langs vier verschillende lijnen gewerkt aan de doelen uit het coalitieakkoord en de uitvoering van uw motie:

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

1. aanpassing van onze bestuurlijke rol in enkele recreatieschappen;
2. de balans in de recreatieschappen tussen natuur en recreatie;
3. evaluatie Recreatie Noord-Holland N.V.;
4. verkenning naar uitvoering beheertaken voor de recreatieschappen.

1. Aanpassing van onze bestuurlijke rol in enkele recreatieschappen

In onze brief d.d. 3 november 2017 hebben wij toegelicht dat wij onze bestuurlijke rol in de recreatieschappen op een andere wijze hebben vormgegeven. Voor de volledigheid herhalen wij hieronder kort waar dit betrekking op heeft:

- In de vorige collegeperiode waren de verantwoordelijkheid voor de recreatieschappen (waaronder het mede-opdrachtgeverschap aan RNH) en de provinciale aandeelhoudersrol t.a.v. RNH, in één portefeuille ondergebracht. Conform de Kadernota verbonden partijen hebben wij deze rollen sinds 2015 gescheiden. Op dit moment is gedeputeerde Bond verantwoordelijk voor de provinciale aandeelhoudersrol en gedeputeerde Tekin voor de recreatieschappen, waaronder het mede-opdrachtgeverschap aan RNH.
- Wij zijn per 1 januari 2017 uitgetreden uit recreatieschap Geestmerambacht.
- Wij hebben, in goed overleg met overige deelnemers, het voorzitterschap overgedragen van de recreatieschappen Twiske-Waterland en Groengebied Amstelland. Onze portefeuillehouder recreatieschappen is nog wel voorzitter van de recreatieschappen Spaarnwoude en Alkmaarder- en Uitgeestermeer. De reden van deze aanpassing was een wijziging van de Wet gemeenschappelijke regelingen, die een aanpassing in de verhouding tussen het dagelijks bestuur en het algemeen bestuur noodzakelijk maakte. In het evaluatierapport van RNH, opgesteld door adviesbureau Berenschot (zie ook punt 3) wordt aanbevolen om een onafhankelijke voorzitter voor de dagelijks en algemeen besturen in te zetten, door een onderscheid te maken tussen formele en functionele voorzitter (gespreksleider). Onze portefeuillehouder recreatieschappen zal, in overleg met de overige deelnemers, deze aanbeveling opvolgen.

2. De balans in de recreatieschappen tussen natuur en recreatie

De terreinen van de recreatieschappen zijn in het begin van deze eeuw opgenomen in de toenmalige Ecologische Hoofdstructuur, thans het Natuurnetwerk Nederland (NNN). Dit werd gedaan om deze groene gebieden, vaak belangrijke buffers tussen stedelijke gebieden, op een adequate manier te beschermen tegen ongewenste ruimtelijke ontwikkelingen. Met name de laatste jaren is echter ook een keerzijde hiervan zichtbaar geworden, namelijk dat dit beschermingsregime veel beperkingen oplegt aan recreatieve activiteiten, waarvoor de recreatieschappen in principe zijn ingesteld. Hierdoor wordt bovendien de verdiencapaciteit van het desbetreffende recreatieschap beperkt. Anderzijds is ook gebleken dat in sommige delen van de recreatieschappen ecologisch waardevolle terreinen zijn ontstaan, waarvan het gewenst is dat deze op een zorgvuldige manier beschermd en beheerd (blijven) worden.

Door middel van enkele 'benen-op-tafel-overleggen' bent u het afgelopen jaar geïnformeerd over het project om artikel 19 van de Provinciale Ruimtelijke Verordening te wijzigen en daarbij goede beschrijvingen van de wezenlijke kenmerken en waarden (wkw's) voor het NNN te formuleren. Hiermee kunnen wij ruimtelijke initiatieven beter beoordelen, ongewenste ontwikkelingen tegengaan en gewenste ontwikkelingen ondersteunen. In deze nieuwe werkwijze wordt meer maatwerk geleverd, terwijl de natuur altijd het uitgangspunt blijft, zowel vanuit juridisch als inhoudelijk perspectief. Het aangepaste artikel 19 en de wkw's liggen op dit moment ter inzage en zullen eind 2018 ter besluitvorming aan uw Staten worden voorgelegd, zodat deze per 1 februari 2019 in werking kunnen treden.

3. Evaluatie Recreatie Noord-Holland N.V.

Recreatie Noord-Holland N.V. (RNH) voert het beheer uit in de recreatieschappen en ondersteunt de gemeenschappelijke regelingen bij hun besluitvorming. Elk recreatieschap heeft een afzonderlijke raamovereenkomst met RNH, die overigens identiek zijn en dezelfde begin- en einddatum hebben. De vigerende raamovereenkomsten lopen per 1 januari 2019 af. In september 2017 hebben de voorzitters en vicevoorzitters van de recreatieschappen in een gezamenlijk overleg besloten de raamovereenkomsten met RNH met twee jaar (tot 1 januari 2021) te verlengen (in plaats van de gebruikelijke vijf jaar) en aan de hand van een evaluatie en andere ontwikkelingen, in de loop van die twee jaar te bepalen hoe de organisatie van het beheer in de recreatieschappen na 1 januari 2021 zal worden vormgegeven.

Eind 2017 is deze evaluatie naar het functioneren van RNH uitgevoerd door adviesbureau Berenschot (bijgevoegd als **bijlage** bij deze brief). De evaluatie heeft zowel voor RNH als de recreatieschappen, verbeterpunten opgeleverd. De verbeterpunten richten zich op de volgende onderwerpen:

1. opdrachtgevers-opdrachtnemersrelatie tussen de recreatieschappen en RNH;
2. kwaliteit van de bestuurlijke advisering van RNH aan de schappen, inclusief politieke sensitiviteit;
3. kwaliteit van de financiële verantwoording door RNH;
4. kwaliteit van het projectmanagement, inclusief omgevingsbewustzijn.

Een overzicht van alle aanbevelingen en verbeterpunten treft u aan in het evaluatierapport. Het evaluatierapport is, op het moment van schrijven van deze brief, al wel in sommige, maar nog niet in alle besturen van de recreatieschappen behandeld. Onze portefeuillehouder heeft begin juni de directeur van RNH gevraagd om een plan van aanpak voor te bereiden om met de aanbevelingen aan de slag te gaan, zoals het ontwikkelen van visies voor de gebieden, een onafhankelijk voorzitter in de vorm van een functioneel gespreksleider en de kwaliteitsverbetering van de financiële verantwoording. Dit document is ook bijgevoegd als **bijlage**. Andere verbeterpunten zoals het vergroten van de betrokkenheid van raden en Staten, het verbeteren van het besluitvormingsproces in de gemeenschappelijke regelingen en het project- en omgevingsmanagement bij complexe projecten zullen nog in (enkele van) de besturen van de recreatieschappen aan de orde moeten komen.

Bij de uitwerking van het plan van aanpak zullen ook de aanbevelingen van het onderzoek van de Randstedelijke Rekenkamer naar recreatieschap Spaarnwoude worden betrokken. Op deze wijze kunnen ook de andere recreatieschappen hun voordeel doen met deze aanbevelingen. De Randstedelijke Rekenkamer heeft gewezen op het belang om te bepalen hoe en wanneer stakeholders (bewoners, ondernemers, gebruikers van het gebied) te betrekken bij ontwikkelingen in het recreatieschap. Dit sluit overigens ook goed aan bij de wens van de Werkgroep burgerparticipatie uit uw Staten en de op 12 december 2016 aangenomen motie, waarin op de mogelijkheden voor burgerparticipatie op dit terrein wordt gewezen.

4. Verkenning naar uitvoering beheertaken voor recreatieschappen

Gelet op het aflopen van de huidige raamovereenkomsten tussen de recreatieschappen en RNH per 1 januari 2021 en de uitgevoerde evaluatie, achten wij het moment aangebroken om een verkenning uit te voeren naar de uitvoering van de beheertaken in de recreatieschappen. Meer specifiek stellen wij ons de vraag welke beheerorganisaties in aanmerking zouden kunnen komen om het beheer in de recreatieschappen uit te voeren, en hoe de mogelijke dienstverleningsafspraken (o.a. beheerkwaliteit en de voorwaarden) dan zouden luiden. Hierbij zal een gelijk speelveld worden gecreëerd en zal op een transparante wijze worden gehandeld: zowel RNH, Staatsbosbeheer (als bloot eigenaar van de gronden in de recreatieschappen) en andere beheerorganisaties zullen in de verkenning worden meegenomen. De provincie zal opdrachtgever van de verkenning zijn; wij streven naar afronding in december 2018. Tijdens de verkenning zullen alle stakeholders de gelegenheid krijgen hun positie en ideeën naar voren te brengen. De verkenning zal worden uitgevoerd door een extern in te huren persoon met voldoende gezag, ruime politiek-bestuurlijke ervaring en bij voorkeur kennis van het groene beleidsdomein.

Tenminste de volgende vragen dienen in de verkenning beantwoord te worden:

1. Welke governance-modellen zijn denkbaar om het beheer in de recreatieschappen uit te voeren en wat zijn de voor- en nadelen van deze verschillende modellen?
2. (Gelet op het antwoord op vraag 1:) Welke beheerorganisaties zouden in aanmerking kunnen komen om het beheer in de recreatieschappen uit te voeren en hoe zouden de mogelijke dienstverleningsafspraken (o.a. beheerkwaliteit en de voorwaarden) van verschillende beheerorganisaties luiden?
3. Hoe zijn de ervaringen in de provincies Zuid-Holland en Utrecht, waarbij recent wijzigingen zijn aangebracht in resp. de uitvoering van de groenbeheertaken (die in Zuid-Holland tot recent nog in het provinciaal ambtelijk apparaat waren ondergebracht) en de organisatie van de recreatieschappen?
4. Wat zijn de gevolgen van de verschillende mogelijkheden voor het huidige personeel van RNH, voor RNH als organisatie en voor het provinciale aandeelhouderschap in RNH?

Op 24 mei jl. hebben de gedeputeerden Bond en Tekin de Raad van Commissarissen van RNH en de directeur van RNH geïnformeerd over ons voornemen om de genoemde verkenning uit te voeren. Gedeputeerde Tekin informeert de algemeen-bestuursvergaderingen van de recreatieschappen over de voorgenomen verkenning. Aangezien de recreatieschappen opdrachtgevers van RNH zijn, zullen zij tijdens de verkenning steeds worden geïnformeerd over de voortgang. Vanzelfsprekend zullen wij ook uw Staten informeren over de uitkomsten van de verkenning.

Afdoen motie
Op 12 december 2016 hebben uw Staten motie M76-2016 aangenomen **(bijgevoegd)**. Met de in deze brief beschreven vier lijnen hebben wij invulling gegeven aan deze motie. Daarom stellen wij u voor deze motie als afgedaan te beschouwen. Nog niet alle vier lijnen zijn volledig afgerond, maar met deze ingeslagen koers is veel voortgang geboekt, in lijn met de door uw Staten aangenomen motie. Vanzelfsprekend zullen wij uw Staten op de hoogte houden van de voortgang van alle in deze brief genoemde werkzaamheden. Dat geldt overigens ook voor onze ambitie om te werken aan een groen investeringsprogramma voor de MRA, bij u bekend onder de noemer 'landschapsfonds', waarvoor u bij motie 110 middelen beschikbaar heeft gesteld.

Wij gaan ervan uit u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
J.C. van der Hoek

Bijlagen:
-Evaluatierapport functioneren RNH door adviesbureau Berenschot
-Plan van aanpak RNH als reactie op het evaluatierapport
-Motie M76-2016

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon
mw. G.H. Dinkelman
BEL/OMB

Telefoonnummer +31235143571
dinkelmang@noord-holland.nl

INGEKOMEN 14 JAN. 2019

Verzenddatum
14 JAN. 2019

Kenmerk
1128753/1166474

Uw kenmerk

Betreft: Ontwerp van het Klimaatakkoord

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u ter informatie het Ontwerp van het Klimaatakkoord met de bijbehorende stukken.

In het bijzonder wijzen wij op de brief van het IPO-bestuur aan de colleges van Gedeputeerde Staten. Deze brief schetst het totstandkomingsproces, het verdere besluitvormingsproces, een eerste oordeel over wat nu voorligt en de IPO-reactie.

Inbreng bij het IPO bestuur
In aanvulling hierop laten wij u weten dat wij het IPO-bestuur in het laatste stadium van de onderhandelingen - mede gevoed door opmerkingen die door diverse partijen zijn gemaakt tijdens de bespreking van de het Klimaatakkoord in de verschillende commissies in november en december jl. - de volgende punten hebben meegegeven:

Ten aanzien van de opcenten:
"Wij maken ons grote zorgen over de afspraken voor de periode na 2020. In deze periode leiden de stimuleringsmaatregelen voor Elektrisch vervoer tot versmalling van de belastinggrondslag van provincies en daarmee de open huishouding van de provincies. Hoewel wij het positief vinden dat BZK de intentie heeft op dit punt de Provinciewet te wijzigen, is dit niet afdoende omdat het ministerie van Financiën en uiteindelijk de Tweede Kamer hiermee ook moeten instemmen. Wij willen de garantie dat het eigen belastinggebied van de provincies en de open huishouding wettelijk geborgd gaan worden. Wij willen ook het risico niet dragen van het niet tijdig gerealiseerd zijn van deze wetswijziging. Ons inziens is een garantie van Rijkszijde voor compensatie nodig voor het geval deze inzet niet tijdig (dus uiterlijk begin 2020) tot het beoogde resultaat leidt."

Ten aanzien van de opgave hernieuwbaar op land:
"Wij maken een voorbehoud ten aanzien van de omvang van de opgave voor hernieuwbaar op land en de manier waarop we daarmee omgaan, omdat de ophoging van deze opgave in een zo laat stadium in de teksten is gekomen dat wij de achtergrond en de haalbaarheid ervan niet kunnen beoordelen.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Het onderscheid dat nu gemaakt wordt tussen groot- en kleinschalig hernieuwbaar op land beperkt onze keuzevrijheid en is geen beloning voor het volop inzetten op die opties die het minste ruimtebeslag met zich meebrengen. Wanneer het Rijk aan dit onderscheid vasthoudt, moet helder worden vastgelegd dat provincies en gemeenten niet verantwoordelijk zijn voor het behalen van de doelen op het gebied van kleinschalig en overig hernieuwbaar. Maar wij zien liever dat dit onderscheid, dat puur is ingegeven door de voor verschillende subsidieregelingen beschikbare financiën, komt te vervallen.

In de teksten over de randvoorwaarden voor hernieuwbaar op land wordt de suggestie gewekt dat provincies en gemeenten bij het gereed komen van de RES-sen hun ruimtelijk beleid zo aanpassen dat de RES-sen voor 100% uitgevoerd kunnen worden. Wij wijzen erop dat bij elke aanpassing van ruimtelijk beleid ruimtelijke belangen opnieuw gewogen moeten worden. De energietransitie is heel belangrijk, maar het is niet per definitie een prioritair ruimtelijk belang waarvoor al het andere moet wijken. Dit moet duidelijker in de teksten tot uitdrukking komen.

De verdeelsystematiek die moet worden toegepast wanneer de Regionale energiestrategieën na een half jaar samen niet voldoende opleveren, legt een enorme druk op de bestuurlijke verhoudingen en zal grote maatschappelijke weerstand oproepen, vergelijkbaar met die bij de huidige taakstelling voor wind op land. Wij willen in plaats hiervan hetzelfde mechanisme toepassen als bij het Akkoord van Parijs, n.l. dat elke RES-regio na een eerste bod zijn aanvankelijke bod elke twee jaar ophoogt totdat we samen het nationale doel hebben bereikt."

Tot zo ver onze eerder aan het IPO bestuur meegegeven opmerkingen.

Tot slot
Tijdens de tussentijdse consultatie van Provinciale Staten van eind vorig jaar, toen het Voorstel voor hoofdlijnen van het Klimaatakkoord voor lag, hebben wij met u afgesproken in februari nogmaals een tussentijdse consultatie te hebben op basis van het Ontwerp van het Klimaatakkoord. U ontvangt van ons nog een aparte brief ter voorbereiding van deze consultatie. Hierin zal onder andere de reactie worden verwoord van Gedeputeerde Staten op het ontwerp van het Klimaatakkoord zoals wij dat zullen inbrengen in het IPO-bestuur op 23 januari aanstaande. Op dit punt - een extra consultatie - wijken wij dus af van het proces zoals dat wordt geschetst in bijgaande brief door het IPO-bestuur.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

7 bijlagen:
-Ontwerp van het Klimaatakkoord
-Brief van dhr. Ed Nijpels, voorzitter van het Klimaatberaad, aan minister Wiebes
-Brief van minister Wiebes aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
-Brief van minister Wiebes aan het Planbureau voor de Leefomgeving
-Brief van minister Wiebes aan het Centraal Planbureau
-Brief van het IPO-bestuur aan de colleges van Gedeputeerde Staten
-Persbericht van VNG, IPO en UvW

Provincie
Noord-Holland

21 december 2018

Ontwerp van het Klimaatakkoord



Ontwerp van het Klimaatakkoord

Den Haag
21 december 2018

Klimaatakkoord

Aan de Minister van Economische Zaken en Klimaat
Ir. E.D. Wiebes
Postbus 20401
2500 EK 'S-GRAVENHAGE

BETREFT Aanbieding Ontwerp van het Klimaatakkoord

DEN HAAG 21 december 2018
ONS KENMERK 18.38749
BIJLAGE(N)

E-MAIL r.weterings@ser.nl
TOESTELNUMMER 070 3499 712

Geachte heer Wiebes,

Het doet mij genoegen u bijgaand het ontwerp van het Klimaatakkoord te kunnen aanbieden. Op 10 juli bood ik u het Voorstel voor Hoofdlijnen van een Klimaatakkoord aan. Na de analyses van de Planbureaus en uw appreciatie heeft intensief overleg aan de vijf sectortafels, de drie taakgroepen en tientallen werkgroepen plaatsgevonden. Meer dan honderd partijen waren direct bij de voorbereiding betrokken. U en uw collega's zijn op mijn verzoek zeer nauw bij dat overleg betrokken. Het resultaat hiervan is een omvangrijk pakket van afspraken, maatregelen en instrumenten dat de Nederlandse CO_2-uitstoot in 2030 met ten minste 49 procent moet terugdringen.

De gesprekken waren intensief en soms ook emotioneel. Hoe kan het ook anders. Dit gaat over een complexe operatie, die raakt aan alles. Aan hoe we werken, wonen, en leven. En ieder heeft zijn of haar eigen ideeën, belangen en wensen. Om tot een gezamenlijk product te komen, hebben alle partijen over hun schaduw heen moeten springen. Ik constateer dat velen tot de rand van hun mandaat zijn gegaan. Het kabinet was bereid over de grenzen van het Regeerakkoord heen te gaan.

Alle deelnemers aan het proces staan voor het realiseren van ten minste 49 procent CO_2 reductie in 2030. Allen zijn het erover eens dat er in korte tijd zeer veel is bereikt. Voorstellen zijn concreet uitgewerkt en er zijn gaandeweg het proces nieuwe initiatieven ontstaan die illustreren dat de aanpak van klimaatverandering zich steeds breder vertakt. Zo hebben partijen in de financiële sector – pensioenfondsen, banken, verzekeringsmaatschappijen en vermogensbeheerders - de afspraak gemaakt dat zij in 2022 hun eigen reductiedoelstellingen voor 2030 voor al hun relevante financieringen en beleggingen bekend zullen maken.

Het geeft velen een gevoel van trots dat we zijn gekomen tot een doorrekenbaar pakket dat de kabinetsambities waar kan maken en in zijn uitwerking naar mijn overtuiging ook maatschappelijk aanvaardbaar is. Dat wil niet zeggen dat alle partijen alle onderdelen van het pakket dat er nu ligt onderschrijven. Milieuorganisaties en de FNV hebben aangegeven het definitieve Klimaatakkoord alleen te tekenen als een aantal

voor hen fundamentele punten wordt opgelost en kijken voor die oplossingen ook nadrukkelijk naar het kabinet.

Sinds de zomer is hard gewerkt, binnen en tussen sectoren, aan een pakket van maatregelen dat voldoet aan de uitgangspunten zoals die door het kabinet zijn geformuleerd. Drie typen instrumenten stonden in de beleidspakketten steeds centraal: normering, beprijzing en subsidiëring, naast convenanten en vormen van faciliterend beleid.

Het woord is nu aan de rekenmeesters van het Planbureau van Leefomgeving en het Centraal Planbureau om te toetsen of de voorstellen een geloofwaardig pad schetsen naar 49 procent reductie in 2030. Het commitment van partijen is mede afhankelijk van de uitkomsten van de doorrekening. Telt het niet op? Dan gaan we door, tot het wel optelt. Er is immers geen andere keuze. Daar zijn alle partijen van doordrongen.

Verdeling en draagvlak

Toch gaat het partijen niet alleen om de vraag of het optelt tot 49 procent. De discussie is niet slechts technisch: maatregelen moeten voor iedereen haalbaar en betaalbaar zijn. Het komt in alle gesprekken steeds terug. De kosten van deze operatie wegen ruimschoots op tegen de brede welvaartsbaten, zoals ook het PBL stelt. Maar die kosten moeten wel voor alle huishoudens te dragen zijn. Daarnaast dient de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven behouden te blijven. De lasten moeten, kortom, zo veel mogelijk worden beperkt en op rechtvaardige wijze worden verdeeld tussen huishoudens en bedrijven om het draagvlak voor deze transitie te behouden.

Dat is geen gemakkelijk vraagstuk. Het verdelingsvraagstuk is bovendien bij uitstek onderwerp van politieke besluitvorming. Partijen aan de tafels zullen de lastenverdeling onderling niet oplossen en willen dat ook niet. Ze vragen heldere keuzes van de politiek. Ze rekenen erop dat het kabinet toeziet op het realiseren van een rechtvaardige lusten- en lastenverdeling. Ten aanzien van burgers, tussen burgers en bedrijven, maar ook tussen de overheden. Decentrale overheden vragen aandacht voor de financiële verhouding tussen de Rijksoverheid en provincies, gemeenten en waterschappen, zodat decentrale overheden hun ambities kunnen waarmaken.

Maar draagvlak draait uiteindelijk niet alleen om de vraag wie de rekening betaalt. Draagvlak is veel breder. Het hangt samen met voldoende handelingsperspectieven van burgers, bedrijven en werknemers. In het ontwerp van het Klimaatakkoord klinkt dat luid door. Zo komen er voor bewoners bijvoorbeeld voorzieningen ter ondersteuning bij de overgang naar gasloze wijken en is voorzien in fiscale voordelen voor mensen die een elektrische personenauto aanschaffen. Daarnaast is zeggenschap bij burgerparticipatie een kernbegrip in het gehele proces van planvorming en uitvoering van het klimaatbeleid.

Het industriebeleid is erop gericht vooroplopende bedrijven te belonen en achterblijvers te bestraffen. Dit moet de industrie uitdagen om te innoveren en uit te groeien tot een bloeiende, circulaire en wereldwijd toonaangevende sector. Daarbij moeten zeker ook de werknemers niet worden vergeten. Een flankerend arbeidsmarktbeleid heeft tot doel voldoende gekwalificeerde arbeidskrachten beschikbaar te hebben om de transitie uit te kunnen voeren. Tegelijkertijd moeten mensen die door de transitie hun baan dreigen te verliezen zoveel mogelijk naar nieuw werk worden geholpen. Lukt dat niet dan maakt

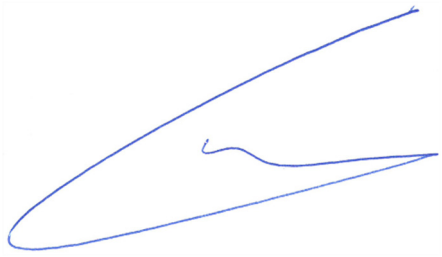
het kabinet nadere afspraken met sociale partners over de invulling van de verantwoordelijkheid die overheid en sociale partners hebben, waaronder het beschikbaar stellen van toereikende en tijdige instrumenten en middelen, zo mogelijk via een kolenfonds.

Vervolgproces
Het woord is nu aan de planbureaus: onze rekenmeesters het Planbureau voor de Leefomgeving en het Centraal Planbureau. Zij zullen het ontwerp doorrekenen op de verwachte CO_2-reductie, de kostenefficiëntie, de budgettaire effecten en de lasten- en inkomenseffecten. Uit de CPB-doorrekening zullen de effecten voor de lastenverdeling zichtbaar zijn.

De komende weken zullen partijen dit ontwerp van het Klimaatakkoord alvast bespreken met hun achterban, voor een finaal oordeel van partijen en kabinet is uiteraard de doorrekening essentieel. Die doorrekening kan leiden tot aanpassingen die nodig zijn om het doel van ten minste 49 procent CO_2-reductie in 2030 veilig te stellen of de vormgeving van instrumenten aan te passen.

Met de voorzitters van de sectortafels en de taakgroepen ben ik graag bereid om in het eerste kwartaal van 2019 de laatste stap te zetten op weg naar een solide pakket van maatregelen en afspraken die invulling geven aan een breed gedragen en vertrouwenwekkend Klimaatakkoord.

Met vriendelijke groet,



Ed Nijpels
Voorzitter Klimaatberaad

Inhoud

Voorwoord 5
A Inleiding 7
B Een adaptief klimaatakkoord met 5 pijlers 13
B1 Eén doel: -49% in 2030 13
B2 Verhoging van de Europese doelstelling naar -55% 13
B3 Uitgangspunten monitoring 14
B4 Uitgangspunten borging en governance 16
C Afspraken in sectoren 21
C1 Gebouwde omgeving 21
C1.1 Visie 2050 21
C1.2 Opgave en ambitie 2030 21
C1.3 Aanpak gebouwde omgeving 22
C1.4 Opschaling en kostenreductie mogelijk maken: arrangementen en standaarden 23
C1.5 Financiering van de verduurzaming van woningen en gebouwen 27
C1.6 Wegnemen onrendabele top: beprijzen en subsidiëren woningbouw 28
C1.7 Een wijkgerichte aanpak 29
C1.8 Een voortvarende start via de startmotor huursector 35
C1.9 Nieuwbouw nu al aardgasvrij 37
C1.10 Normering en opschaling verduurzaming Utiliteitsbouw 37
C1.11 Meer duurzame warmte 41
ANNEX 45
C2 Mobiliteit 49
C2.1 Visie en ambitie 2050 49
C2.2 Opgave en ambitie 2030 52
C2.3 Afspraken Duurzame hernieuwbare energiedragers in mobiliteit 53
C2.4 Afspraken Elektrisch vervoer 57
C2.5 Verduurzaming in logistiek 70
C2.6 Afspraken Verduurzaming personenmobiliteit 75
C2.7 Zeevaart en luchtvaart 84
Annex: Verkenning Andere vormen van bekostiging mobiliteit 86
C3 Industrie 91
C3.1 Visie 2050 91
C3.2 Opgave en ambitie 2030 91
C3.3 Instrumentarium 95
C3.4 Afspraken afvang en opslag CO2 104
C3.5 Overige afspraken 106
C4 Landbouw en Landgebruik 113
C4.1 Visie 2050 113

C4.2 Opgave en ambitie 2030 114
C4.3 Generieke voorwaarden 117
C4.4 Emissiereductie Veehouderij 123
C4.5 Landgebruik 131
C4.6 Glastuinbouw 140
C4.7 Voedselconsumptie en -keten 144
C5 Elektriciteit 149
C5.1 Visie 2050 149
C5.2 Opgave en ambitie 2030 149
C5.3 Perspectief richting 2050 150
C5.4 Windenergie op zee 151
C5.5 Productie uit hernieuwbare bronnen op land 154
C5.6 Elektriciteitssysteem en infrastructuur 155
C5.7 Waterstof 163
C5.8 Instrumentarium 167
C5.9 Ruimtelijke inpassing 171
C5.10 Hogere ambities voor 2030 173
D Cross-sectorale samenhang 177
D1 Systeemintegratie 177
D2 Biomassa 180
D3 Integrale kennis- en innovatieagenda 183
D4 Arbeidsmarkt & Scholing 193
D5 Bevordering draagvlak 207
D6 Ruimte 212
D7 Regionale Energie Strategie (RES) 214
D8 Financiering door de markt 220
D9 Uitgangspunten uitwerking Verbreding SDE+ 223
D10 Een voorbeeldrol voor de Rijksoverheid 226

Voorwoord

Voor u ligt het ontwerp van het Klimaatakkoord. Deze tekst kwam in twee etappes tot stand. De eerste fase startte begin maart van dit jaar en eindigde op 10 juli. Toen presenteerde ik in het SER-gebouw het Voorstel voor hoofdlijnen van een Klimaatakkoord. Ik noemde dat polderen zoals nog nooit is vertoond.

Terugkijkend was dit een dynamische periode. Partijen moesten eerst gezamenlijk tot een gedeelde probleemanalyse komen en vervolgens ook samen oplossingsrichtingen bepalen. Met de zomer in zicht liep de druk op. Toen werd duidelijk dat de planbureaus strikte eisen aan afspraken stelden alvorens de begeerde tonnen CO_2-reductie toe te kennen.

De tweede fase startte op 5 oktober. Het kabinet gaf zijn appreciatie van het Voorstel. Daarbij baseerde het kabinet zich mede op de analyse hiervan door het Planbureau van de Leefomgeving en het Centraal Planbureau. Voor de meeste betrokkenen was de voorbereiding op deze tweede etappe echter al in september begonnen. In grote lijnen wisten de tafels en werkgroepen wel op welke onderdelen een verdiepingsslag nodig was.

De afgelopen maanden kenmerkten zich door een hoge mate van gedrevenheid van alle betrokkenen. Er verschenen diverse rapporten die aangeven dat het klimaatprobleem nog ernstiger is dan we tot voor kort dachten. Hierdoor nam de intensiteit van besprekingen toe, zowel aan de tafels als in overleggen daarbuiten.

De gesprekken waren intensief en soms ook emotioneel. Dat is logisch want het gaat om een ingrijpende transitie van het land. We zullen er nog lang mee te maken hebben. Om tot een gezamenlijk product te komen, hebben alle partijen over hun schaduw moeten springen. Ik constateer dat velen over de rand van hun mandaat zijn gegaan. Dat geldt ook voor het kabinet. Dat was bereid de grenzen op te zoeken van de uitgangspunten die bij de start van de onderhandelingen zijn geformuleerd.

Ik ben daarom trots op het resultaat dat nu voorligt. We zijn tot een volwaardig pakket gekomen. In zijn uitwerking kan het de kabinetsambities waarmaken. Naar mijn overtuiging is het ook maatschappelijk aanvaardbaar.

Nu zijn de rekenmeesters van het Planbureau van Leefomgeving en het Centraal Planbureau aan zet. Uit hun analyse moet blijken of dit ontwerp ook echt de gewenste 49 procent reductie oplevert.

De komende weken zullen partijen dit ontwerp alvast bespreken met hun achterban. Voor een finaal oordeel van partijen en kabinet is uiteraard de doorrekening essentieel. De uitkomst van hiervan kan leiden tot aanpassingen die nodig zijn om het doel van ten minste 49 procent CO_2-reductie in 2030 veilig te stellen. Het kan ook betekenen dat de vormgeving van sommige instrumenten aanpassing verdient.

Het doel van 49 procent reductie staat bij geen enkele partij ter discussie. Iedereen is het er ook over eens dat het eerlijk en rechtvaardig moet zijn. Dat sterkt mij in mijn overtuiging dat we tot een goed akkoord gaan komen.

Ed Nijpels,
Voorzitter Klimaatberaad

A Inleiding

In Klimaatakkoord van Parijs is in 2015 afgesproken dat de opwarming van de aarde wordt beperkt tot minder dan twee graden Celsius ten opzichte van het pre-industriële tijdperk. Het streven is om de opwarming beperkt te houden tot anderhalve graad.
Het kabinet heeft met het nationale Klimaatakkoord een centraal doel: het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen in Nederland met ten minste 49 procent ten opzichte van 1990. Daarnaast kan de Europese inzet van het kabinet leiden tot een aangescherpte ambitie richting de 55 procent. Daarmee vult het kabinet de Nederlandse bijdrage aan het Klimaatakkoord van Parijs in.

Het centrale doel van het Klimaatakkoord, het terugdringen van de uitstoot van broeikasgassen, raakt aan het leven van alledag. De transitie is in de eerste plaats een maatschappelijke transitie. Burgers en bedrijven staan voor een reeks beslissingen die van invloed zijn op hoe we wonen, ons verplaatsen, wat we eten, de producten die we kopen, hoe we ons geld verdienen. Het zijn niet altijd gemakkelijke keuzen, waarbij burgers en bedrijven bovendien op elkaar en op de overheid zijn aangewezen. Een bundeling van daadkracht, investeringen, kennis en kunde is nodig.

Het voorliggend Ontwerp van het Klimaatakkoord vormt het resultaat van intensief overleg van vijf sectortafels, drie taakgroepen en tientallen werkgroepen. In de afgelopen drie maanden hebben zij op basis van de analyses van de planbureaus en de appreciatie van uw kabinet en de Tweede Kamer, uitwerking gegeven aan het *Voorstel voor hoofdlijnen van het Klimaatakkoord (VHKA)*. Het resultaat daarvan is een omvangrijk pakket van afspraken, maatregelen en instrumenten dat de Nederlandse CO_2-uitstoot in 2030 fors zal terugdringen.

Aanpak

Voor deelname aan de sectortafels heeft het Rijk organisaties en bedrijven uitgenodigd die concreet kunnen bijdragen aan de transitie binnen de sector. Aan elke sectortafel neemt ook het verantwoordelijk departement deel. Per sectortafel is een onafhankelijke voorzitter benoemd, die verantwoordelijk is voor een goed verloop van de besprekingen. De voorzitters hebben de ruimte genomen om ook partijen te betrekken die op specifieke onderwerpen een bijdrage kunnen leveren, maar niet direct vertegenwoordigd zijn aan de sectortafels.

Er zijn taakgroepen ingesteld voor Financiering, Arbeidsmarkt en scholing en Kennis en Innovatie ingesteld om deze thema's in samenwerking met de sectortafels uit te werken. Onder leiding van een gezaghebbend voorzitter hebben de taakgroepen relevante kennis en expertise aangereikt en de voorbereidingen getroffen om de voor hun thema relevante maatregelen te integreren tot een samenhangend pakket.
De onderlinge samenhang van alle maatregelen en instrumenten is geborgd door het Klimaatberaad bestaande uit de voorzitters van de sectortafels, een vertegenwoordiger van het coördinerend ministerie van Economische Zaken en Klimaat en een vertegenwoordigers van de drie koepels van decentrale overheden. Dit Klimaatberaad wordt geleid door een onafhankelijke voorzitter die verantwoordelijk is voor de algehele voortgang en samenhang en voor versterking van het bestuurlijk en maatschappelijk draagvlak.

Ook belangstellenden die niet actief aan een sectortafel of taakgroep deelnemen is de kans geboden bieden om hun ideeën in te brengen. Daarvoor zijn dit voorjaar regionale bijeenkomsten georganiseerd in Breda, Zutphen, Groningen, Utrecht en Leiden. In totaal bezochten ongeveer 800 mensen deze bijeenkomsten. Daarnaast waren er meer kleinschalige burgergesprekken, om zicht te krijgen op de wensen en zorgen van burgers over klimaatverandering en klimaatbeleid. Aan deze gesprekken namen in totaal ongeveer 200 mensen deel.
De beoordeling die het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) deze zomer heeft gegeven van de hoofdlijnen voor het Klimaatakkoord, laat zien dat de voorstellen voldoende potentieel

zouden bieden om een reductie van tenminste 49 procent te realiseren. Het instrumentarium om dat potentieel te realiseren behoefde nog uitwerking, aldus PBL. In de kabinetsappreciatie heeft uw kabinet richting gegeven aan de keuzes die daarbij gemaakt zouden moeten worden.

Het Klimaatberaad, het overleg van voorzitters van sectortafels, heeft 29 sectorale en cross-sectorale werkgroepen ingesteld om de hoofdlijnen uit het VHKA verder uit te werken in concrete afspraken en instrumenten. De selectie van deze onderwerpen kwam tot stand gekomen in overleg met de departementen en de deelnemers van de sectortafels. Onderhandeling over de voorstellen van de werkgroepen vond plaats aan de sectortafel(s), niet binnen de werkgroepen.

Het resultaat is een concreet pakket aan maatregelen en instrumenten waarover afspraken zijn gemaakt tussen Rijk, mede overheden, maatschappelijke organisaties, vakbonden en het bedrijfsleven.

Het Planbureau voor de Leefomgeving rekent het Ontwerp van het Klimaatakkoord door op de verwachte CO_2-reductie en de kostenefficiëntie, naast beoordeling op een aantal kwalitatieve elementen. Het Centraal Planbureau (CPB) beziet budgettaire effecten en de lasten- en inkomenseffecten van de afspraken. Parallel aan deze doorrekening toetsen de partijen aan de sectortafels het draagvlak voor dit Ontwerp van het Klimaatakkoord bij hun achterban.

Het moment van ondertekening is voorzien nadat de resultaten van de finale beoordeling door PBL en CPB beschikbaar zijn, het kabinet heeft gereageerd, en een debat met de Tweede Kamer heeft plaatsgevonden.

Handtekeningen van partijen zullen staan voor een drieledig commitment, te weten:
- Commitment aan de uitvoering van afspraken waarbij partijen direct betrokken zijn
- Commitment aan (gezamenlijke) realisatie van de ambities en afspraken van hun sectortafel.
- Commitment aan (gezamenlijke) realisatie van doel van het Klimaatakkoord: ten minste 49% emissiereductie in 2030 (en de daarmee samenhangende afspraken over borging en governance).

Leeswijzer

Dit document is opgebouwd uit drie onderdelen.

Deel B licht de doelstellingen van het Klimaatakkoord kort toe en beschrijft de uitgangspunten voor de monitoring waarmee de voortgang van de maatregelen zal worden gevolgd. Ook schetst dit deel de uitgangspunten van de beoogde governance en borging van het akkoord, op basis van de Klimaatwet en ervaringen met het Energieakkoord voor duurzame groei.

Deel C bevat de afspraken die aan vijf sectortafels zijn gemaakt: (C1) Gebouwde omgeving, (C2) Mobiliteit, (C3) Industrie, (C4) Landbouw en landgebruik, (C5) Elektriciteit. Elk sectorhoofdstuk start met een visie op de transitie richting 2050 en ligt de ambitie voor 2030 nader toe, alvorens de maatregelen en instrumenten te beschrijven. Aan elke tafel liep het gesprek anders, hetgeen ook zichtbaar is aan het feit dat elk sectorhoofdstuk een eigen opbouw kent.

Deel D bevat de afspraken die zijn gemaakt voor de thema's die meerdere sectoren raken. De resultaten van de taakgroepen zijn samengevat in drie hoofdstukken: (D3) Integrale kennis- en innovatieagenda, (D4) Arbeidsmarkt en scholing en (D8) Financiering door de markt. Rijkswerkgroepen hebben uitwerking gegeven aan de thema's (D2) Biomassa en (D6) Ruimte. Hoofdstuk D7 geeft toelichting op de afspraken die zijn gemaakt over Regionale Energiestrategieën. Verder in deel D aandacht voor het overkoepelende thema Systeemintegratie (D1), afspraken gericht op bevordering van maatschappelijk draagvlak (D5), de invulling die de Rijksoverheid geeft aan haar voorbeeldrol (D10) en de uitgangspunten voor verbreding van de SDE+ regeling (D9).

B Een adaptief klimaatakkoord met 5 pijlers

B Een adaptief klimaatakkoord met 5 pijlers

B1 Eén doel: -49% in 2030

De opgave om de nationale broeikasgasuitstoot in 2030 met 49% terug te dringen ten opzichte van 1990 is het centrale doel van dit Klimaatakkoord.
Het gesprek aan de tafels over invulling van deze opgave heeft plaatsgevonden aan 5 sectortafels. Om het gesprek over maatregelen en de concrete instrumenten mogelijk te maken en richting te geven is aan elke sectortafel een sectorale opgave toegekend: het aantal Mton dat per sector, ten opzichte van vastgesteld en reeds voorgenomen beleid, in 2030 moet zijn gereduceerd om samen in dat jaar te komen tot 49% reductie.
De sectorale opgaven zijn indicatief. Ze zijn door het kabinet geformuleerd op basis van berekeningen van PBL over de nationale kosteneffectiviteit van verschillende CO_2-reducerende maatregelen. In deze berekeningen is een referentiescenario gehanteerd met aannames over de onzekere toekomst.

De doorrekening van het Klimaatakkoord wordt afgezet tegen de referentieraming van de Nationale Energieverkenning (NEV) 2017. In deze referentieraming wordt verondersteld dat emissiereductie plaatsvindt tussen 2017 en 2030 op basis van het bij NEV 2017 betrokken voorgenomen beleid. De opgave voor de tafels in 2030 is aanvullend geformuleerd ten opzichte van de reducties waarmee in de NEV 2017 al rekening is gehouden. Uit de doorrekening moet blijken of met de afspraken in dit Klimaatakkoord ten opzichte van de NEV 2017 de indicatieve reductieopgave(n) worden gerealiseerd.

B2 Verhoging van de Europese doelstelling naar -55%

Het kabinet heeft deelnemers aan het Klimaatakkoord gevraagd een op basis van kostenefficiëntie bepaalde reductiebijdrage te leveren waardoor de totale reductie in 2030 uitkomt op 49% ten opzichte van 1990. Het is echter denkbaar dat Nederland al in 2030 een verdere reductie moet bereiken dan de -49% op Nederlands grondgebied die in dit Klimaatakkoord centraal staat. Dat is afhankelijk van een Europees besluit over verhoging van de Europese CO_2-reductiedoelstelling, dat in 2020 wordt verwacht.

Het kabinet pleit in internationaal verband voor een verhoging van de Europese doelstelling naar 55% in 2030. Wat de doorvertaling van een dergelijke ambitie precies betekent is afhankelijk van doorvertaling in niet-ETS en ETS-doelen en (aanvullend) Europees bronbeleid. Zeker is dat door een ambitieuze verhoging van het Europees doel de (internationale) context al in 2020 zou kunnen veranderen.

Het kabinet heeft de tafels van het Klimaatakkoord gevraagd na te denken over aanvullende maatregelen, als een verhoging van de Europese doelstelling naar 55% in 2030 – welkome internationale rugwind voor de inspanningen in dit akkoord - hiertoe (in 2020) zou nopen. Er is door het kabinet geen indicatieve vertaling gemaakt op basis van nationale kosteneffectiviteit in termen van de additioneel te reduceren tonnen per tafel. De vraag naar de ‘aanvullende strategie’ is dan ook in de eerste plaats een vraag over tafels heen: wat als we méér zouden moeten doen dan -49% in 2030?

Een antwoord op die vraag is niet alleen relevant in het geval in 2020 een besluit wordt genomen over een verhoging van de Europese doelstelling in 2030 naar -55%, maar onderdeel van de doorkijk naar 2050. Immers: verdergaande reductie is op z’n vroegst aan de orde voor 2030, maar anders met zekerheid in de jaren daarna. Vanwege lange doorlooptijden is het van belang dat de mogelijkheid van aanvullende maatregelen de

komende jaren wordt meegewogen in de inzet op ontwikkeling van technologie; de investeringsplannen voor benodigde infrastructuur en de planning voor ruimtelijke inpassing. Meer doen dan wat in dit Klimaatakkoord is afgesproken impliceert een (verdere) stimulering van CO_2-reducerende opties (productie en vraag) voorbij wat nodig is voor de -49% in 2030, via normering, beprijzing en subsidie. Dat is mogelijk, in de zin dat het technisch potentieel groter is dan het potentieel dat met de afspraken in dit Klimaatakkoord moet worden ontsloten. De sectoren hebben ten behoeve van het voorstel van Hoofdlijnen in de zomer aanvullende opties geïnventariseerd voor verdergaande CO_2-reductie. Veelal gaat het om intensivering van de technische maatregelen die onderdeel zijn van dit akkoord, waarbij de kanttekening past dat over de technische haalbaarheid van nu nog duurdere opties grote onzekerheden bestaan.

De afspraken in dit Klimaatakkoord zijn gericht op de realisatie van 49% reductie in 2030 binnen de financiële en niet-financiële kaders van het kabinet; en rekening houdend met andere voorwaardelijkheden die in de gesprekken aan de tafels naar voren zijn gekomen, ten aanzien van onder andere technische mogelijkheden, ruimtegebruik, en maatschappelijk draagvlak. Instrumentatie van eventuele aanvullende maatregelen is dus geen onderdeel van dit akkoord. Afspraken over (verdere) stimulering van CO_2-verarming van productie en vraag, alsook een kosteneffectieve verdeling van in 2030 te reduceren 'extra tonnen', kunnen alleen dan worden gemaakt als de veranderde context na besluitvorming in 2020 (en marktverwachtingen) daadwerkelijk aan de orde is. Binnen de huidige internationale context – waarin bijvoorbeeld het ETS nog geijkt is op 40% reductie in Europa - stuiten afspraken over een hogere (nationale) ambitie dan -49% onvermijdelijk op de grenzen van de kaders die door het kabinet aan dit Klimaatakkoord zijn gesteld, in het bijzonder de wens om weglek van nationale inspanningen te vermijden.

Omdat een eventuele verhoging van het ambitieniveau naar verwachting gerealiseerd zal moeten worden door een zeer stevig deel elektrificatie, waaronder de conversie naar andere energiedragers in de sectoren industrie, mobiliteit, gebouwde omgeving en landbouw, zijn aan de elektriciteitstafel afspraken gemaakt over voorbereiding op dit opschalingsscenario en de randvoorwaarden die dan aan de orde zouden moeten zijn.

Nadere verkenning van aanvullende maatregelen vindt plaats na ommekomst van de doorrekening.

B3 Uitgangspunten monitoring

In de Klimaat- en Energieverkenning (KEV), die vanaf 2019 jaarlijks in oktober verschijnt, zal gerapporteerd worden over de verwachte CO_2-emissies in 2030, op basis van de stand van zaken rondom de klimaat- en energiehuishouding in Nederland en te verwachten toekomstige ontwikkelingen.
Het referentiescenario in de KEV wordt jaarlijks geactualiseerd.

De prognose van de verwachte emissies in 2030, en het doelbereik van 49% reductie in 2030, zal jaarlijks kunnen wijzigen als gevolg van zowel het op dat moment vastgesteld en voorgenomen beleid (al dan niet uit het Klimaatakkoord), als veranderingen in de (internationale) omgeving.

Als achterblijvende inspanningen de oorzaak zijn van vertraging in de uitvoering van de afspraken, is het evident dat betrokken partijen elkaar hierop aanspreken. Het kunnen echter ook omstandigheden zijn in de (internationale) omgeving, waarop partijen geen invloed hebben, die maken dat het doelbereik in 2030 afwijkt (mee- of tegenvalt) ten opzichte van de indicatieve opgaven in dit Klimaatakkoord. PBL zal in de KEV zo goed mogelijk inzichtelijk maken in welke mate mee- en tegenvallers in het doelbereik van het Klimaatakkoord (49%

reductie in 2030) veroorzaakt worden door exogene factoren (bijvoorbeeld: een hoger of lager dan verwachte groei van de economie) of door internationaal en nationaal beleid, waaronder onvoldoende voortgang in de uitvoering van afspraken in dit Klimaatakkoord.

Om stabiliteit te bieden aan alle partijen die uitvoering moeten geven aan het klimaatbeleid zal worden aangesloten bij de plan- en actualiseringscyclus die wordt vastgelegd in de Klimaatwet (en aansluit bij het Klimaatakkoord van Parijs, en de Lange Termijn Strategie en het Integraal Nationaal Energie en Klimaatplan die voortkomen uit EU-regelgeving). Dit houdt in dat herijking van de resterende opgave(n), en daarmee de heroverweging van benodigde inzet van (aanvullende) maatregelen en instrumenten, iedere vijf jaar plaatsvindt. Op dit vijfjaarlijkse moment van herijking wordt, vertrekkend vanuit het centrale CO_2-reductiedoel, een integraal perspectief gehanteerd: over sectoren heen, met oog voor beleid in ons omringende landen en met een horizon van 10 jaar (inclusief doorkijk naar 2050). Dit betekent dat niet gestuurd wordt op de restemissies per sector.

In de tussenliggende jaren staat de voortgang van de concrete afspraken in dit klimaatakkoord centraal zoals die (jaarlijks) wordt vastgesteld op basis van de KEV en de jaarlijkse monitoring van de voortgang van het Klimaatakkoord. In deze voortgangsmonitor, die in de eerste helft van 2019 wordt uitgewerkt als onderdeel van de bredere governance van het Klimaatakkoord, zullen per sector operationele indicatoren worden gehanteerd daar waar dit noodzakelijk is om de jaarlijkse voortgang (beter) in het oog te kunnen houden en/of de effectiviteit van ingezet beleid te kunnen evalueren.

Het kabinet in heeft in zijn reactie op de beleidsdoorlichting Klimaatbeleid aangekondigd in te zetten op een integrale evaluatie voor het (nationaal) klimaatbeleid, waarin aandacht zal zijn voor de samenhang tussen instrumenten en sectoren die bijdragen aan het behalen van de nationale doelstellingen.[1] De ontwikkeling van het evaluatieplan (voorzien in het voorjaar, en nadat het Klimaatakkoord is gesloten) zal worden afgestemd met de ontwikkeling van de voortgangsmonitor Klimaatakkoord.

'Indirecte emissiereductie': CO_2-keteneffecten en CO_2-voetafdruk

Het doel van het Klimaatakkoord is een nationaal reductiedoel, zoals volgt uit de Klimaatwet. Voor het klimaatbeleid en doelbereik van het klimaatakkoord wordt uitgegaan van de in VN-verband (IPCC) afgesproken systematiek voor monitoring en rapportage van broeikasgasemissies. Deze systematiek monitort de emissies daar waar ze daadwerkelijk plaatsvinden ('schoorsteenbenadering').

Zowel maatregelen binnen sectoren als maatregelen die sectorgrenzen overstijgen dragen bij aan het nationale CO_2-doel. In die tweede categorie vallen bijvoorbeeld de levering van restwarmte vanuit de industrie aan de gebouwde omgeving en de installatie van zonnepanelen op huizen. Dergelijke maatregelen worden in de emissieboekhouding niet dubbel geteld, maar tellen mee in de sector waar de reductie plaatsvindt. Voor het doelbereik van het Klimaatakkoord is het niet relevant aan welke sector CO_2-reductie in de boekhouding wordt toegerekend.

Aan de tafels van het Klimaatakkoord is de wens uitgesproken beter zicht te krijgen op de interactie tussen sectoren in de vorm van keteneffecten, zodat de gezamenlijke bijdrage van sectoren aan CO_2-reductie duidelijk(er) wordt. Tevens is aandacht gevraagd maatregelen die bedrijven in Nederland kunnen nemen, maar waarvan de emissiereductie plaatsvindt in de (internationale) ketens waarin bedrijven opereren. Deze reducties worden niet aan Nederland toegerekend, maar dragen in potentie wel bij aan de oplossing van het mondiale klimaatvraagstuk. Zicht op dergelijke effecten maakt het mogelijk ook de Nederlandse CO_2-voetafdruk (beter) te kunnen bepalen.

[1] Zie: Kamerstuk 30991, nr.34

Het Rijk zal in overleg met CBS, RIVM en PBL onderzoeken hoe beter zicht kan worden verkregen op bijdragen van verschillende sectoren aan CO_2-reductie via sectoroverstijgende maatregelen, zoals bij levering van restwarmte, waterstof en CO_2. Tevens zal worden verkend hoe bestaande systematieken gericht op het in kaart brengen van de CO_2-voetafdruk kunnen worden verbeterd, zodat beter zicht ontstaat op (internationale) keteneffecten van maatregelen waarvoor bedrijven zich inspannen.

B4 Uitgangspunten borging en governance

Ervaringen Energieakkoord

De ervaringen met het Energieakkoord leren dat er drie mechanismen nodig zijn om een effectieve voortgang van afspraken te borgen:

- Duidelijkheid over de organisaties en personen die verantwoordelijk en aanspreekbaar zijn op de uitvoering van afspraken.
- Borging door een gezaghebbend, onafhankelijk gremium dat op basis van objectieve informatie bijstuurt en escaleert wanneer de voortgang daar aanleiding toe geeft.
- Ondersteuning door een onafhankelijk secretariaat dat de voortgang inzichtelijk maakt via (proces)monitoring en waar nodig begeleidt en bevordert.

Samen zorgen deze drie mechanismen ervoor dat taken en verantwoordelijkheden helder worden verdeeld en de voortgang wordt gevolgd en waar nodig bijgestuurd.

Kader: Klimaatwet

De Klimaatwet is het kader voor het Klimaatakkoord. Het Klimaatakkoord zal (een groot deel van) de invulling van het Klimaatplan vormen, dat in 2019 voor het eerst wordt vastgelegd.

Uitgangspunten van de Klimaatwet zijn:

- Het doelbereik voor 2030 en 2050 is leidend.
- In 2019 wordt voor de eerste keer een klimaatplan vastgelegd, met daarin de hoofdlijnen van het klimaatbeleid voor de komende tien jaar.
- Vervolgens wordt iedere vijf jaar het plan geactualiseerd. In beginsel vinden ingrijpende wijzigingen van beleid alleen plaats in deze vijfjaarscyclus.
- Eens per jaar wordt een Klimaat- en Energieverkenning (KEV) en klimaatnota (appreciatie) uitgebracht die inzicht geven in de voortgang van het klimaatplan.
- Eens per twee jaar wordt in het kader van de klimaatnota door het kabinet geëvalueerd of de uitvoering op koers ligt. De KEV en actualisatie kunnen aanleiding geven tot aanpassing van het bestaande beleid.
- De Raad van State adviseert de regering over klimaatnota en klimaatplan.
- De Eerste en Tweede Kamer houden toezicht op de wenselijkheid van het beleid in het plan en het doelbereik van de plannen.
- De borging en governance van het Klimaatakkoord moet worden ingepast binnen het kader van de Klimaatwet conform voornoemde uitgangspunten.

Het streefdoel voor 2030 in de Klimaatwet bepaalt het doel van het Klimaatakkoord. Dit impliceert dat, indien bij het Klimaatakkoord betrokken partijen niet tot gedragen voorstellen kunnen komen, de minister of het kabinet eindverantwoordelijkheid draagt om tot besluitvorming te komen.

Uitwerking governance

De voorzitter van het Klimaatberaad is door het kabinet gevraagd een voorstel voor governance uit te werken. De periode van doorrekening zal hiervoor worden benut, zodat het voorstel door kabinet, Tweede Kamer en partijen hierna kan worden besproken.
In het voorstel worden in ieder geval betrokken:

- De organisatie van het borging(soverleg), cross-sectoraal, op sectorniveau en met de regio.
- De organisatie van de uitvoeringsstructuur.
- Borging van de voortgang met onafhankelijke procesmonitoring en de jaarlijkse KEV.
- De (actieve) betrokkenheid van maatschappelijke partijen uit alle geledingen.
- De wijze waarop het parlement wordt betrokken.

Een belangrijk deel van de uitvoering van het Klimaatakkoord ligt in de regio. Uitwerking en coördinatie van de regionale uitvoering valt primair binnen de taakstelling van het Klimaatakkoord. In aanvulling daarop wordt het nationaal programma Regionale Energiestrategieën (RES) ingericht voor afstemming en coördinatie tussen de energiestrategieën van regio's.

Intensivering, bijsturing en aanvullende maatregelen

Als uit de monitoring blijkt dat de uitvoering van maatregelen onvoldoende effectief is, vormt dit reden voor intensivering of bijsturing, binnen het kader van de afspraken in het Klimaatakkoord. Intensivering en bijsturing van maatregelen beogen de effectiviteit van de aanpak te verhogen, zonder aanpassing van doel en middelen. Het is aan de betrokken partijen om, onder regie van het in te richten (sectorale) borgingsoverleg, de uitvoering te intensiveren en bij te sturen.

Wanneer de indicatieve opgave niet binnen bereik is, kan het nodig zijn om tussentijds aanvullende maatregelen te treffen. Het gaat dan om nieuwe maatregelen, waarvoor extra middelen of extra inzet van partijen nodig is en waarover binnen kader van het Klimaatakkoord nog geen afspraken zijn gemaakt. Onder regie van het in te richten borgingsoverleg kunnen betrokken partijen weliswaar voorstellen doen voor aanvullende maatregelen, maar deze gremia zijn gezien hun samenstelling niet in staat om besluiten te nemen.

Herijking van de indicatieve opgaven vindt een keer per vijf jaar plaats, waarbij rekening gehouden zal worden met alle veranderde externe factoren. Deze herijking betekent dat in dialoog tussen partijen dat nieuwe maatregelpakketten worden ontwikkeld om de nieuwe indicatieve opgaven binnen bereik te brengen.

Adequate kennisinfrastructuur als randvoorwaarde voor een adaptieve aanpak

Voor het succes van het klimaatakkoord en daarmee het welslagen van de energietransitie is een goede, consistente informatievoorziening van belang: voor politieke besluitvorming, innovatie in techniek en beleid en draagvlak bij burgers en bedrijven. Binnen de uitvoering van het Klimaatakkoord zal kennisontwikkeling en -ontsluiting goed verankerd moeten zijn.

Partijen aan de tafels zijn het erover eens dat de kennisinfrastructuur die hierin moet voorzien kan worden verbeterd. Het Rijk neemt hiertoe, in samenwerking met maatschappelijke stakeholders en kennisorganisaties, het initiatief.

In dit akkoord zijn afspraken gemaakt over de (kennis)ondersteuning van het Expertise Centrum Warmte en een expertisecentrum hernieuwbare opwek voor decentrale overheden, die inbreng kan leveren voor de Leidraad en informatieproducten voor de Regionale Energiestrategieën. Hiermee wordt de basis gelegd voor een brede informatievoorziening die de komende jaren verder kan worden uitgebouwd. In 2019 wordt gestart met een traject waarin nationale databeheerders hun data met betrekking tot de energietransitie zullen afstemmen, deze data op een gebruiksvriendelijke wijze zullen ontsluiten, en gezamenlijk gaan werken aan tekortkomingen in de datavoorziening.

C Afspraken in sectoren

C1 Gebouwde omgeving

C Afspraken in sectoren

C1 Gebouwde omgeving

C1.1 Visie 2050

We staan aan de vooravond van een grote verbouwing. Een transformatie van onze ruim 7 miljoen huizen en 1 miljoen gebouwen, veelal matig geïsoleerd en vrijwel allemaal verwarmd door aardgas, tot goed geïsoleerde woningen en gebouwen, die we met duurzame warmte verwarmen en waarin we schone elektriciteit gebruiken of zelfs zelf opwekken.

Klimaatverandering is een belangrijke reden voor deze verbouwing. Maar er is meer. We willen immers zo snel mogelijk kunnen stoppen met de aardgaswinning in Groningen. En we hebben allemaal wel behoefte aan een minder hoge energierekening en een comfortabeler woning.

Die verbouwing is een enorme opgave. Maar we hebben tot 2050. Dit kunnen we uitvoeren, als we het gestructureerd aanpakken en alle randvoorwaarden verbeteren. Als we de verduurzamingsopgave breder zien dan alleen een energieopgave en ook circulariteit een voorwaarde laten zijn. Maar vooral als we ons realiseren dat de grootste uitdaging van deze verbouwing geen technische, financiële of bestuurlijke opgave is, maar een sociale opgave. Dit gaat over mensen.

De grote verbouwing slaat neer in wijken. Warmtenetten of verbouwingen worden op wijkniveau georganiseerd. Alle praktijkvoorbeelden tot nu toe tonen aan dat dat succesvoller verloopt, naarmate buren daarin meer met elkaar en met de (lokale) overheid optrekken. Gezamenlijk de juiste afwegingen maken, gezamenlijk de mogelijke ingrepen in de wijk en in de huizen organiseren - voor het gemak en de kosten - en misschien zelfs gezamenlijk de nieuwe (aard)warmtebron of zonnepanelencentrale bezitten. De duurzame verbouwing is ingrijpend maar biedt ook nieuwe kansen.

Deze verbouwing slaagt dus alleen als iedereen mee kan doen. Daarvoor moet ze ook voor iedereen betaalbaar zijn. Woonlastenneutraliteit is het uitgangspunt. Dat kan, als we de kosten door opschaling via aanbod- en vraagbundeling, digitalisering en innovatie laten dalen en met betere financiering ervoor zorgen dat voor het overgrote deel van de bewoners de maandlasten van de lening die je aangaat voor de verbouwing niet hoger zijn dan het voordeel dat je op de energierekening boekt. Waar dat niet lukt, zullen we met gerichte ondersteuning moeten komen. Dit is geen project van enkelen, maar van ons allemaal.

C1.2 Opgave en ambitie 2030

Om de klimaatdoelen voor 2030 te halen, moeten we gestaag het tempo van de verduurzaming opvoeren tot meer dan 50.000 bestaande woningen per jaar in 2021. En vóór 2030 moeten we al in een ritme van 200.000 per jaar zitten. Het doel is om in 2030 in de gebouwde omgeving 3,4 Mton minder CO_2 uit te stoten dan in het referentiescenario.

We kiezen daarvoor een gestructureerde aanpak. Door wijk voor wijk aan de slag te gaan. Gemeenten spelen daarbij een cruciale rol. Samen met bewoners en gebouweigenaren zal in een zorgvuldig proces een afweging moeten worden gemaakt wat per wijk de beste oplossing is, als huizen niet langer met de traditionele cv-ketel worden verwarmd. Per wijk kan de oplossing verschillen. Dichte bebouwing, veel hoogbouw, woningen van voor 1995? Dan is vaak een warmtenet de oplossing. Nieuwe huizen in een ruim opgezette wijk? Dan kan all electric beter voldoen. En voor veel wijken geldt dat het aardgasnet tot na 2030 gewoon nog

blijft liggen en mogelijk benut kan worden voor groen gas of waterstof. Isoleren en met een hybride ketel (veel) minder (duurzaam) gas verstoken, is dan een mogelijke verstandige (tussen)oplossing. Maar de staat van de woningen is niet de enige factor; de wensen van bewoners en andere uitdagingen in de wijk dan de energievoorziening, bepalen net zo goed het tempo en de uitkomst.

Omdat we graag snel meters willen maken, kiezen we voor een voortvarende start. Op veel plekken kunnen woningbouwcorporaties de komende jaren al tienduizenden woningen verduurzamen en aansluiten op een andere warmtevoorziening dan aardgas, onder de voorwaarde dat de maandlasten van huur en energierekening samen niet stijgen, ook niet voor de first movers. Zo krijgen huurders een betere woning tegen gelijke of lagere maandlasten. Ook in de nieuwbouw is een versneld afscheid van aardgas mogelijk.

Om dit allemaal mogelijk te maken, zijn vele afspraken nodig. Over de manier waarop gemeenten samen met bewoners en gebouweigenaren besluiten over de toekomst van de wijk. Over hoe flinke kostenreducties bij de aanleg van warmtenetten, het aanbrengen van isolatie of de installatie van warmtepompen bereikt kunnen worden. Over een aanpassing van de energiebelasting, waarbij we datgene wat we méér nodig gaan hebben - elektriciteit - lager belasten en datgene wat we minder willen gebruiken - aardgas - hoger. Over meer duurzame warmte uit de bodem, of uit het vele oppervlaktewater in Nederland. Over een aanbod dat iedere huizenkoper krijgt om zijn huis, als er toch verbouwd wordt, te isoleren met aantrekkelijke leningsvoorwaarden.

Deze en meer afspraken zijn in dit Klimaatakkoord vastgelegd. Ze vormen een integraal geheel waarmee de opgave voor 2030 kan worden gerealiseerd en de visie voor 2050 kan worden waargemaakt.

C1.3 Aanpak gebouwde omgeving

Om de doelstelling van 3,4 Mton CO_2-reductie in 2030 in de gebouwde omgeving te halen, moeten er ongeveer 1,5 miljoen bestaande woningen verduurzaamd worden en moet de CO_2-uitstoot in de bestaande utiliteitsbouw in 2030 met 1 Mton extra worden teruggebracht.

Om de opgave behapbaar te maken, stelt de sectortafel een gefaseerde en programmatische aanpak voor, waarbij enerzijds gewerkt wordt aan een voortvarende start en anderzijds aan de voorwaarden voor latere opschaling en uitrol. Belangrijk is dat aanbiedende partijen snel, via o.a. de startmotor-projecten, leren omgaan met het efficiënt(er) verduurzamen van grote aantallen woningen. De lessen uit deze eerste grotere gebundelde vraag bieden kansen voor technische en organisatorische innovaties. Hierdoor kunnen aanbieders een efficiënter en goedkoper aanbod ontwikkelen. Opdrachtgevers doen hiermee ervaring op met het tenderen van grotere aantallen renovaties. Dit zijn noodzakelijke condities voor daadwerkelijke opschaling. Er zal breed ervaring opgedaan moeten worden met wat kosteneffectief is en in verschillende situaties praktisch haalbaar, voordat aanpakken opgeschaald en grootschalig uitgerold kunnen worden. Dat geeft ook de tijd om de voorwaarden voor latere opschaling en uitrol zorgvuldig uit te werken.

Voor woningen kiezen we voor een aanpak van verleiding en regie via de wijkgerichte aanpak en de startmotor. Ook op individueel niveau kunnen gebouweigenaren worden verleid om te verduurzamen. Die aanpak slaagt als de verduurzaming via de (gedaalde) energierekening kan worden terugverdiend. Om deze investeringen via energiebesparing en lagere energielasten te kunnen financieren en betaalbaar te maken, is nog veel innovatie en kostenreductie nodig. Daarom starten we met Proeftuinen Aardgasvrije Wijken en met een innovatieprogramma om systematisch te kunnen leren en experimenteren, zodat na deze kabinetsperiode een kosteneffectieve opschaling en uitrol kan gaan plaatsvinden. Zonder dat

perspectief kan een gemeente geen warmtenetten (laten) aanleggen of verhuurders en woningeigenaren in een wijk aanzetten tot investeren in verduurzaming. Het streven is immers woonlastenneutraliteit voor huiseigenaren. Ook corporaties kunnen zonder dat perspectief geen woonlastenneutrale verduurzaming voor huurders realiseren.

Dat perspectief bieden we door de voorwaarden voor opschaling, innovatie, grotere efficiëntie en kostenreductie te scheppen, financiering beschikbaar te maken en voorstellen te doen om via beprijzing en subsidiëren de resterende onrendabele top van gebouwgebonden maatregelen, infrastructuur en duurzame bronnen weg te nemen. Het gaat dan om een schuif in de energiebelasting waardoor investeringen in verduurzaming worden gestimuleerd en om aantrekkelijke financieringsvormen waardoor de investeringen ook kunnen worden betaald. Verdere stimulans en handelingsperspectief worden geboden door via normering kenbaar te maken naar welke (eind)situatie gebouwen gebracht moeten worden om in de toekomst zonder aardgas verwarmd te kunnen worden.

Wanneer aan die voorwaarden wordt voldaan, kan met een geregisseerde aanpak middels startmotor, de wijkgerichte aanpak en ook door generieke stimulering van woningeigenaren op alle mogelijke manieren (zoals bij het aankoopmoment van de woning) het benodigd aantal woningen van 1,5 miljoen tot 2030 worden behaald. Een forse opschaling die in zichzelf ook weer nodig is als voorwaarde voor kostenreductie.

Dit alles bijeen is een uiterst ingrijpende, complexe en omvangrijke opgave die achter elke voordeur komt en waarvoor de betrokkenheid, investeringsbereidheid en draagvlak van burgers bedrijven en instellingen onmisbaar is. Financierbaarheid en haalbaarheid van maatregelen alsmede leveringszekerheid zijn daarbij cruciale randvoorwaarden.

Voor utiliteitsbouw wordt gekozen voor een zorgvuldig vormgegeven normering richting 2030 en 2050 die leidt tot een extra CO_2-reductie van 1 Mton in 2030.

Tot slot moet er voldoende duurzame warmte beschikbaar worden gemaakt om te voldoen aan de doelstelling van 3,4 Mton CO_2-reductie in de gebouwde omgeving.

De Sectortafel Gebouwde Omgeving presenteert daartoe een samenhangend pakket van afspraken.

C1.4 Opschaling en kostenreductie mogelijk maken: arrangementen en standaarden

Voor het bereiken van de benodigde kostenreductie is een flinke opschaling van de verduurzaming nodig. Ter bevordering van die opschaling maken partijen afspraken over de ontwikkeling van *arrangementen* en *standaarden*.

De *arrangementen* dienen ter ondersteuning van verregaande industrialisatie en innovatie in de aanbodketen alsmede van bundeling aan de vraagzijde. Die bundeling stimuleert, gecombineerd met digitalisering en innovatieve aanbestedingsvormen (o.a. de renovatieversneller in de startmotor) de ontwikkeling van innovatieve oplossingen (zie ook innovatieprogramma) en leidt tot noodzakelijke volumegroei waardoor product- en procesefficiëntie en reductie van systeemkosten ontstaan.

Een *standaard* (in kWh/m^2/jaar) voor de jaarlijkse netto warmtevraag van woningen draagt bij aan het doel van een CO_2-arme gebouwde omgeving in 2050.

De *standaard* wordt gebaseerd op de bouwkundige/technische mogelijkheden in combinatie met de financiële haalbaarheid. Bijvoorbeeld: woningen zonder spouwmuur vergaand isoleren

vraagt hogere investeringen. De standaard zal daarom voor vooroorlogse woningen minder strikt zijn dan voor woningen uit de jaren ’90 van de vorige eeuw. Woningen die verregaand kunnen worden geïsoleerd tegen acceptabele kosten, kunnen volstaan met een lage(re) temperatuur warmtebron. Voor andere woningen is een midden of hoge temperatuur warmtebron nodig. De standaard kan daarom gelden als één van de inputs voor de leidraad en daarmee voor het kiezen van de voor die wijk meest geschikte warmtebron.

De *standaard* kan gebruikt worden bij de financiering en subsidiëring van verduurzamingsmaatregelen. Een verbouwing tot aan de standaard kan de grondslag zijn voor aanspraak op subsidie. De differentiatie (korting) van de overdrachtsbelasting zal worden verkend. Hierbij wordt expliciet gekeken naar de effectiviteit, uitvoerbaarheid en effecten van een dergelijke maatregel op de toegankelijkheid van de woningmarkt. Het geeft banken en toezichthouders een standaard voor een woonlastenbenadering bij de financiering van een verbouwing.

Een *standaard* kan bovendien handelingsperspectief geven aan woningeigenaren die nu al maatregelen willen nemen, vooruitlopend op het alternatief voor aardgas dat wordt gekozen in de wijkgerichte aanpak. Een ‘op weg naar aardgasvrij’-standaard voor woningen voorkomt dat gebouweigenaren en bewoners spijtmaatregelen treffen, zoals isolatie die later onvoldoende blijkt te zijn.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

Arrangementen

a. Marktpartijen zetten zich, in afstemming met (woon) consumentenorganisaties, in om voor de meest kenmerkende woning- en gebouwtypen zoveel mogelijk arrangementen (gestandaardiseerde of industrieel vervaardigbare pakketten voor energiebesparing (isolatie) en duurzame energie- en warmteoplossingen) te ontwikkelen. Met deze arrangementen en opschaling, programmatische aansturing en innovatie kan een efficiencyverbetering worden bereikt, die in 2030 leidt tot een reductie van de beoogde 20% tot mogelijk 40% van de systeemkosten afhankelijk van het soort pakket.
b. De verschillende arrangementen worden gekoppeld aan de startmotor, proeftuinen en wijkgerichte aanpak. Ook worden nieuwe initiatieven (zoals de renovatieversneller) ontwikkeld die leiden tot een structurele opschaling.
c. Organisaties in de sector en betrokken overheden, tezamen met belangenorganisaties vanuit de consumenten en eigenaren, gaan samenwerken om de afspraken verder uit te werken en de uitvoering daarvan te monitoren en de onderlinge afspraken te borgen en waar mogelijk te verbeteren. Dit zal ook worden besproken in het sectorale Borgingsoverleg.
d. Voor 1 juli 2019 zal door de Rijksoverheid, in samenwerking met Aedes en marktpartijen een monitoring protocol worden ontwikkeld om in het sectorale Borgingsoverleg de ontwikkeling te volgen in de richting van het gewenste doel. Daarbij zal informatie uit de wijkgerichte aanpak, de renovatieversneller en de startmotor inzicht moeten bieden in behaalde efficiëntieverbetering en algemene trends in de kostprijsontwikkeling.
e. Om bewoners en gebouweigenaren te ontzorgen bij het advies, uitvoering en financiering van de verduurzaming van hun woning/gebouw wordt per 1 januari 2020 een digitaal platform gelanceerd zodat vraag en aanbod ten aanzien van verduurzaming van woningen beter bij elkaar komen. Bestaande initiatieven worden daarbij zoveel mogelijk gestroomlijnd zodat de informatie eenduidig is. Naast proposities voor individuele woningverbeteringen, kan het platform ook een rol krijgen bij het zodanig bundelen van vraag die de markt in de gelegenheid stellen een aantrekkelijk aanbod te formuleren. Voor aanbieders zullen kwalitatieve eisen worden geformuleerd. Het digitale platform levert hiermee een bijdrage aan het bij elkaar brengen van vraag en aanbod binnen de

wijkgerichte aanpak. Belangrijk is dat in 2019 hier snel duidelijkheid over komt. Het bij elkaar brengen van vraag en aanbod is een harde voorwaarde voor opschaling.

f. Kennisinstituten en het bedrijfsleven intensiveren hun samenwerking op het gebied van innovatie aan de hand van de Integrale Kennis en Innovatieagenda (IKIA) van het Klimaatakkoord gericht op de gebouwde omgeving. De Rijksoverheid draagt jaarlijks bij aan de financiering van de IKIA voor de gebouwde omgeving met voldoende middelen, minimaal rond het niveau van 2019. TKI Urban Energy en het Bouw en Techniek Innovatie Centrum (BTIC) hebben een belangrijke rol bij de uitvoering van het innovatieprogramma. Brancheorganisaties zoals NVDE, Energie Nederland, Bouwend Nederland, Techniek Nederland en onderwijsorganisaties zoals de hogescholen zorgen voor verdere verspreiding van de ontwikkelde kennis.
g. Partijen zullen de aansluiting van onderwijs op de behoefte uit de sector aanzienlijk versterken door het onderwijs in te bedden c.q. te betrekken bij de wijkgerichte aanpak. Daar is de nationale 'Intentieverklaring arbeidsmarkt en scholing in de wijkgerichte aanpak' op gericht, net als het zogeheten convenant MBO-aanbod klimaattechniek (een specifieke uitwerking van de Intentieverklaring voor het MBO-onderwijs) alsmede de Green Deal Ontwikkeling Decentrale Duurzame Warmte- en Koudetechnieken. Partijen zetten zich onverminderd in, mede via sectorale opleidingsfondsen, voor het verder opbouwen van de uitvoeringscapaciteit. De afspraken van de nationale 'Intentieverklaring arbeidsmarkt en scholing binnen de wijkgerichte aanpak' worden onder andere geïmplementeerd middels regionale PPS-en.

Standaard[2]

a. Van dominante, dan wel kenmerkende typen woningen in Nederland kan worden bepaald wat, op basis van kosten-baten en gewenste reductie van de warmtevraag, een ‘verstandige’ verduurzaming is. Een zogenaamde ‘spijtvrije’ verbouwing waarmee de gebouweigenaar ervan verzekerd is dat niet meermaals binnen de technische levensduur een ingrijpende aanpassing aan dezelfde bouwdelen noodzakelijk is, vooruitlopend op het alternatief voor aardgas dat wordt gekozen in de wijkgerichte aanpak. Het is dus nuttig als de overheid in overleg met partijen betrokken bij dit akkoord in ieder geval voor de dominante woningcategorieën en bouwtypologieën zo’n standaard bepaalt. Die standaard wordt geformuleerd op het niveau van de gehele woning (netto warmtevraag in kWh/m^2/jaar, aansluitend op de NTA8800-bepalingsmethodiek). Bij bepaling van de standaard wordt verkend wat de gevoeligheid is van de standaard voor de (latere) definitieve keuze van het warmte-alternatief. Dit aspect wordt meegenomen bij de evaluatie.
b. In het eerste kwartaal van 2019 gaan VNG, Rijk en NVDE onderzoeken hoe de standaard en de wijkgerichte aanpak goed op elkaar aansluiten.
c. Niet iedereen verbouwt de hele woning bij verduurzaming. Voor verbouwingen, waarbij maar één of enkele bouwdelen worden aangepakt (zoals dak, gevel, vloer), worden er streefwaarden gegeven voor isolatie (in Rc, dan wel U waarden) en benodigde ventilatie(voud). De standaard voor de gehele woning is leidend, de streefwaarden voor bouwdelen dragen hieraan bij. De standaard en de streefwaarden worden uiterlijk 1 juli 2019 vastgesteld. De standaard kan gelden als één van de inputs voor de leidraad en daarmee voor het kiezen van de voor die wijk meest geschikte warmtebron. De ‘spijtvrije’ standaard is daarbij een middel om het beoogde doel van een CO_2-arme gebouwde omgeving te bereiken.
d. De beoogde standaard voor de bestaande bouw wordt voor eigenaar-bewoners vooralsnog niet verplichtend voorgeschreven, maar geeft duiding over de gewenste energieprestaties van bestaande woningen vooruitlopend op de wijkgerichte aanpak. In 2025 wordt de standaard geëvalueerd op basis van nader vast te stellen criteria, in samenhang met andere instrumenten en de wijkgerichte aanpak. Daarna kan de standaard zo nodig

[2] Zie ook de notitie ‘Verduurzaming bestaande woningen‘.

worden aangescherpt, beter worden ondersteund of hij kan een meer verplichtend karakter krijgen. Dit zal worden besproken in het sectorale Borgingsoverleg.

e. Anders dan eigenaar-bewoners hebben huurders niet de vrijheid om zelf te bepalen hoe de woningen worden aangepast om te voldoen aan de minimumeisen die er vanuit de alternatieve warmtebron aan de woning worden gesteld. Om de verhuurders een handelingsperspectief te geven en huurders te beschermen tegen hoge energielasten wordt de standaard in 2050 daarom verplicht voor woningen bestemd voor verhuur. De verplichting voor verhuurders leidt er niet toe dat zij onevenredig delen in collectieve kosten (vollooprisico).
f. Verhuurders zijn verantwoordelijk voor het aanpassen van een woning, zodat deze voldoet aan de standaard op het moment dat via de wijkgerichte aanpak de woningen op de nieuwe infrastructuur worden aangesloten. Huurders zullen hun medewerking verlenen aan de benodigde aanpassingen, om te voorkomen dat zij of opvolgende huurders in de kou komen te staan of hele hoge energielasten krijgen.
g. Renovaties van woningen zijn ingrijpende momenten. De positie van huurders is gewaarborgd doordat zij over de redelijkheid van een voorstel een uitspraak kunnen doen. Verhuurders moeten in staat zijn om aanpassingen door te kunnen voeren. Daarom wordt bezien hoe moet worden omgegaan met dit instemmingsvereiste indien het aanpassingen aan woningen betreft die nodig zijn voor de wijkgerichte aanpak en de voorgestelde huurverhoging gecompenseerd wordt door de verlaging van de energielasten. Rijk, huurders en verhuurders gaan hierover in het voorjaar van 2019 nader in gesprek.
h. De Rijksoverheid en Aedes maken afspraken zoals genoemd in de annex.
i. In 2019 gaan de Rijksoverheid en de grotere verhuurders met elkaar in gesprek over het maken van tussendoelen voor grotere verhuurders, niet zijnde corporaties, in 2030, en zullen de resultaten afstemmen met de Woonbond.
j. De Rijksoverheid zal de standaard (en streefwaardes) integreren in bestaande methodieken, namelijk in:
    - Het Bouwbesluit / Besluit bouwwerken leefomgeving;
    - Het Energielabel. De standaard wordt uitgedrukt in kWh/m^2/jaar en toegevoegd aan het vernieuwde energielabel, dat gebaseerd wordt op de nieuwe bepalingsmethode NTA8800;
    - Huurprijsregelgeving, waaronder het woningwaarderingsstelsel. De regelgeving zal zodanig worden aangepast dat deze de juiste prikkels geeft om woningen te renoveren naar de standaard. Daarnaast zal de regelgeving uitgaan van een gestandaardiseerde woonlastenbenadering, waardoor verhuurders direct na aanpassing een huurverhoging kunnen doorvoeren (of extra servicekosten in rekening kunnen brengen) die gelijk is aan de verlaging van de energielasten van de huurder;
    - Zorgvuldig uitbreiden van het bestaande initiatiefrecht voor huurders gericht op energetische verbeteringen, zoals in situaties waarin verhuurders niet kunnen of willen verduurzamen.
k. Bestaande en toekomstige subsidieregelingen gericht op woningen, zoals de ISDE-regeling, zullen, rekening houdend met de uitvoerbaarheid, zoveel mogelijk worden afgestemd op maatregelen die nodig zijn om aan de standaard te voldoen.
l. De Rijksoverheid, energieloketten, consumentenorganisaties, financiële instellingen, adviseurs, makelaars, en aanbieders zullen, gebruikmakend van zoveel mogelijk bestaande informatiekanalen, woningeigenaren en huurders breed informeren over de *standaard*, de *streefwaarden* en de benodigde maatregelen die nodig zijn om aan de standaard te voldoen. Daarbij wordt extra aandacht gegeven aan het handelingsperspectief voor eigenaren en bewoners en de kwaliteitsaspecten van het aanbod. Om woningeigenaren optimaal te informeren en te ontzorgen bij de verduurzaming van de eigen woning wordt per 1 januari 2020 op energiebesparendoejenu.nl voor alle bewoners en investeringsprofielen gevalideerde informatie verschaft over verduurzamingsmaatregelen en de bijbehorende indicatieve energiebesparing. Dit wordt gekoppeld aan financierings- en subsidiemogelijkheden. Op energiebesparendoejenu.nl worden ook professionele partijen in staat gesteld (in hoge

mate *gestandaardiseerde*) verduurzamingspakketten gevalideerde besparingsinformatie en indicatieve investeringsbedragen aan te bieden.

m. De ontwikkeling van verwarmingsapparaten die niet of veel minder gas verbruiken (bijvoorbeeld (hybride) warmtepompen) is in volle gang. Partijen werken samen in een daarvoor opgezet innovatieprogramma om deze alternatieven efficiënter, competitiever en comfortabeler (qua geluid en omvang) te maken. Daardoor zullen steeds meer consumenten hierop overgaan bij vervangen van hun cv-ketel. Ter versnelling van deze ontwikkeling kunnen na 2025 verdere prestatie-eisen aan technische verwarmingsinstallaties worden overwogen, passend binnen EU-regelgeving. Dit zal worden besproken in het sectorale Borgingsoverleg.

C1.5 Financiering van de verduurzaming van woningen en gebouwen[3]

Om het perspectief te bieden dat de financiering van verduurzamingsmaatregelen zich via de besparing op de energierekening kan terugbetalen, dient er in ieder geval een breed palet aan aantrekkelijke, toegankelijke én verantwoorde financieringsmogelijkheden beschikbaar te zijn voor alle doelgroepen. Daarnaast kan verbeterde en geïntensiveerde communicatie over de mogelijkheden van aantrekkelijke financiering van verduurzamingsinvesteringen, met name bij aankoop van een woning, meer woningeigenaren aanzetten tot verduurzaming.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:
De Rijksoverheid stelt een bepaling op voor het Burgerlijk Wetboek zodat overdraagbaarheid van financiering mogelijk wordt via gebouwgebonden financiering (GGF). Deze vormgeving (BW) moet het mogelijk maken om financierings- en ontzorgingsproducten via verschillende aanbieders beschikbaar te stellen aan de klant. Intentie is dat de aanpassing gereed is voor 2022.

a. De financiële sector ontwikkelt parallel aan het wetstraject, voor 2022, een voorstel hoe GGF-producten kunnen worden aangeboden die ook zonder fiscale facilitering voldoende aantrekkelijk zijn voor woningeigenaren.
b. Partijen verkennen voor 1 juli 2019 of en onder welke voorwaarden en met in achtneming van zorgplichtaspecten ook vrijwillig erfpacht ingezet kan worden als extra variant van GGF.
c. Partijen bezien voor 1 juli 2019 of en in hoeverre de krediettoets, bij het afsluiten van een aanvullende hypotheek voor verduurzaming, kan worden vereenvoudigd ten behoeve van laagdrempeligheid, zonder dat dit tot overkreditering leidt.
d. Partijen verkennen in 2019 de ontwikkeling van een methodiek van woonlastenneutraliteit die leidend kan zijn bij het verstrekken van krediet ten behoeve van verduurzaming.
e. NIA/ Invest NL in oprichting, SVn, VvE Belang, NEF en Rijk verkennen verder wat, in aanvulling op uitbreiding van het Nationaal Energiebesparingsfonds (NEF) en het beschikbaar komen van 30 jaar financiering, nodig is om marktpartijen in de toekomst aantrekkelijke leningen te laten aanbieden voor energiebesparing door Verenigingen van Eigenaren (VvE's). Het NEF is onder bepaalde condities bereid om te bezien of VvE's met 6-10 appartementen ook voor NEF-financiering in aanmerking komen. Als dit niet mogelijk blijkt, zet SVn pilots op. Voor VvE's kleiner dan 6 wordt onderzocht hoe zij een passend financieringsaanbod kunnen krijgen.
f. Ontzorgingsconcepten voor (particuliere) gebouweigenaren zullen op basis van de ervaringen en experimenten met lokale en regionale initiatieven, gecombineerd met verschillende vormen van (gebouwgebonden) financiering, verder worden uitgewerkt. Daarbij zal ook worden bezien welke vormen van samenwerking tussen overheden,

[3] Zie ook de notitie 'Financiering particuliere woningeigenaren'.

netbeheerders, investeerders/financiers en energiebedrijven mogelijk zijn en vervolgens op welke wijze aanbestedingen kunnen worden vormgegeven om te komen tot een bundeling van vraag en aanbod, zodat expertise van marktpartijen (bouwbedrijven, installatiebedrijven, energiebedrijven) ingezet kan worden t.b.v. een voor (particuliere) gebouweigenaren vertrouwenwekkend ontzorgingsaanbod en kostenreductie.

g. De Rijksoverheid verkent voor 1 juli 2019 samen met SVn, NHG en andere partijen welke woningeigenaren geen toegang hebben tot bestaande en nog te ontwikkelen financieringsvormen en of en op welke wijze deze woningeigenaren hierin kunnen worden ondersteund.
h. De partijen in de keten stimuleren kopers en woningeigenaren in een zo vroeg mogelijk stadium om tot verduurzaming over te gaan. Partijen streven ernaar dat woningtaxaties standaard worden voorzien van een beschrijving van de mogelijk te nemen energiebesparende maatregelen, bijbehorende investeringen, de meerwaarde van een onderpand na realisatie en een indicatie van de energielastenbesparing, daardoor gebruik makend van de te ontwikkelen *standaarden*. NHG zal hiervoor de samenwerking zoeken met de brancheorganisaties van makelaars en taxateurs, het NRVT en geldverstrekkers, en afstemmen met andere betrokkenen. Hierbij in acht nemend dat het niet tot onacceptabele prijsstijgingen voor taxaties leidt. Hypotheekadviseurs wijzen in hypotheekadviezen op de mogelijkheden voor financiering van verduurzamingsmaatregelen.

C1.6 Wegnemen onrendabele top: beprijzen en subsidiëren woningbouw

Kostenreductie en aantrekkelijke financiering overbruggen een deel van de nu nog hoge onrendabele top van verduurzaming. Een verstandig uitgevoerde wijkgerichte aanpak en startmotor zorgen ervoor dat tot 2030 de woningen met de aantrekkelijke onrendabele top relatief sneller aan de beurt komen. Maar ook dan resteert tot 2030 nog een onrendabele top. Veel gebouweigenaren zullen dus zonder aanvullende maatregelen geconfronteerd worden met een situatie waarin de financieringslasten van de verbouwing (fors) hoger zijn dan de besparing op de energierekening. Verleiding van woningeigenaren, of een geregisseerde aanpak vanuit corporaties of gemeenten, zal dan niet van de grond komen.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:
De volgende mix aan beprijzings- en subsidie instrumenten wordt ingezet:

- 100 miljoen euro/jaar ISDE subsidie;
- 100 miljoen euro/jaar korting Verhuurderheffing voor corporaties;
- 50 miljoen euro /jaar t/m 2022 Energie Investeringsaftrek voor verhuurders;
- 100 miljoen euro/jaar t/m 2021 en 70 miljoen euro/jaar vanaf 2022 voor de wijkgerichte aanpak en de renovatieversneller uit de klimaatenvelop.
- Eén van de volgende varianten van een lastenneutrale schuif in de energiebelasting:
  A. Een verhoging van de energiebelasting van jaarlijks +1 cent op gas vanaf 2020 t/m 2029 i.c.m. de eerste vier jaar een verhoging belastingvermindering oplopend tot 65 euro, en daarna zes jaar verlaging elektriciteitstarief met -0,5 cent. Aangevuld met een extra ISDE budget van 50 miljoen euro/jaar t/m 2022.
  B. Een verhoging van de energiebelasting op gas in 2020 met +4 cent en verhoging belastingvermindering met 65 euro met in de zes jaar daarna een verhoging van de energiebelasting op gas van jaarlijks +1 cent en een verlaging van de energiebelasting op elektriciteit van jaarlijks -0,5 cent tot 2030.

Het PBL en CPB worden gevraagd beide varianten door te rekenen.

Doorrekening door PBL en CPB moet uitwijzen of deze inzet voldoende is om de benodigde verduurzaming van 1,5 miljoen bestaande woningen te realiseren in een verwachte verhouding van ongeveer 50% warmtenetten, 25% hybride warmtepompen, 25% all electric warmtepompen. Mocht blijken dat er aanvullend instrumentarium nodig is om de doelstelling van 3,4 Mton CO_2-reductie te halen, dan zullen partijen in het voorjaar bezien welk aanvullend instrumentarium daarvoor kan worden ingezet.

C1.7 Een wijkgerichte aanpak[4]

Het wegnemen van de onrendabele top van verduurzaming is op zichzelf onvoldoende om het gewenste tempo van verduurzaming te bereiken. Gebouweigenaren hebben vaak nog aanvullende incentives nodig om tot verduurzaming over te gaan. Er is dus ook een planmatige aanpak nodig. Die loopt via de wijkgerichte aanpak.

Samen met bewoners en gebouweigenaren zal in een zorgvuldig proces een afweging moeten worden gemaakt wat per wijk de beste oplossing is, als huizen niet langer met de traditionele cv-ketel worden verwarmd. Per wijk kan de oplossing verschillen. Om tot een wijkgerichte aanpak te komen zijn afspraken nodig over een *leidraad, het Expertise Centrum Warmte, samenhang met de RES, participatie, besluitvorming, uitvoering, een kennis- en leerprogramma, de wetgevingsagenda voor de wijkgerichte aanpak en voldoende financiering.* Die staan in deze paragraaf toegelicht.

Leidraad en Expertise Centrum Warmte ter ondersteuning[5]

Om tot een zorgvuldig afwegingsproces te komen voor zowel de transitievisie warmte als voor het uitvoeringsplan op wijkniveau, worden gemeenten en stakeholders ondersteund vanuit een leidraad. Hierin wordt objectieve informatie beschikbaar gesteld op basis van transparante, gevalideerde feitelijke data. Deze data worden digitaal en op uniforme en gestandaardiseerde wijze ontsloten en gedeeld. Hiermee krijgen alle stakeholders een eenduidige, openbare referentie die ondersteuning biedt voor de maatschappelijke en politieke discussie waarin de gemeenteraad een afgewogen besluit neemt. De leidraad bevat zelf geen afweging.

De leidraad is een instrument bestaande uit twee componenten: De eerste component van de leidraad, de technisch-economische analyse op basis van een open source model, geeft tot op wijkniveau de gevolgen van de verschillende (warmte)opties weer voor zowel de maatschappelijke kosten als de kosten voor verschillende eindgebruikers in de wijk. De tweede component bestaat uit een handreiking met richtlijnen (m.b.t. de data, aannames en rekenregels) waarmee gemeenten het open source model kunnen verrijken met eigen, lokale data waaronder met betrekking tot planning(en) ten behoeve van de besluitvorming (transitievisie warmte en uitvoeringsplannen op wijkniveau).

Bij elke gebiedsontwikkeling kijkt de gemeente immers breder om te bezien welke opgaven er liggen en hoe deze mee te koppelen. Wanneer de straat open moet voor de aanleg van een warmtenet neemt de gemeente vanzelfsprekend eventueel onderhoud aan riolering mee. De Rijksoverheid biedt gemeenten en koepels hierbij ondersteuning aan om te komen tot concrete voorbeelden van ruimtelijk ontwerp om inpassing van de warmtetransitie in de gebouwde omgeving mogelijk te maken, in combinatie met de andere opgaven die de komende jaren in buurten en wijken gerealiseerd moeten worden. Onder meer in de Proeftuinen Aardgasvrije Wijken.
De Regionale Energiestrategieën (RES) omvatten regionale afspraken over elektriciteit, (groen) gas en warmte. Voor elektriciteit wordt in de RES een verdeling gemaakt van het

[4] Zie ook de notitie 'Wijkgerichte aanpak'.
[5] Zie ook de notitie 'Leidraad + ECW'.

landelijk doel voor opwek van duurzame elektriciteit. Voor warmte wordt het aanbod van duurzame warmte in de regio in kaart gebracht. Hiervoor worden landelijke data over bijvoorbeeld geo- en aquathermiebronnen aangevuld met regionaal bekende restwarmtebronnen. Dit gebeurt in een vast format zodat de gegevens gebruikt kunnen worden als input voor de leidraad. De inhoud van dit format wordt uitgewerkt door de werkgroep leidraad, i.s.m. de werkgroep RES. Voor warmte wordt het aanbod van duurzame warmte in de regio in kaart gebracht. Hiervoor wordt een regionale energiepotentieanalyse gemaakt welke begin 2019 beschikbaar komt voor de regio's, zodat stilstand in de uitvoering van bestaande afspraken wordt voorkomen. Deze analyse komen tot stand in overleg met PBL en de werkgroep leidraad.

Vanuit de RES wordt de inventarisatie van warmtebronnen opgenomen in de eerste component van de leidraad. De output van de leidraad kan aanleiding zijn om op regionaal niveau tot afstemming te komen over de verwachte inzet van beschikbare duurzame warmtebronnen. In deze fase kan de RES als platform dienen om regionaal afspraken te maken over de maatschappelijk meest optimale inzet, maar de RES zal niet zelf modellen of afspraken hierover bevatten. In de gesprekken over deze inzet kunnen de uitkomsten uit de leidraad worden gebruikt.

Het – nog nader vorm te geven - Expertise Centrum Warmte (ECW) ondersteunt gemeenten zodanig dat zij in staat gesteld worden plannen te maken en voor te bereiden vanuit een geharmoniseerd startpunt. Het ECW heeft hiertoe een tweetal hoofdfuncties:

- Beheer en ondersteuning van de leidraad;
- Kenniscentrum, voornamelijk op het gebied van technische, economische en duurzaamheidsaspecten, maar ook als het gaat over nationale ontwikkelingen zoals marktordening, aquathermie en geothermie.

Om het ECW tot een gezaghebbende, onafhankelijke organisatie te maken, zijn een zorgvuldige voorbereiding en inrichting nodig. Tegelijkertijd is het zaak dat er op korte termijn sprake is van een operationeel steunpunt voor de ontwikkelingen in de warmtetransitie. Daarbij staan bij het ECW als kenniscentrum nationale ontwikkelingen centraal alsmede de technische-, economische- en duurzaamheidsaspecten die in de leidraad een rol spelen. (Het is de intentie om het ECW en het Expertise Centrum Energietransitie, welke ondersteunend is aan de RES, op termijn te integreren als daarmee synergievoordelen behaald kunnen worden.)

Het Kennis- en Leerprogramma (KLP, meer hierover later in de tekst), het ECW, netbeheerders en mogelijk andere partijen werken actief samen om te komen tot een totaalpakket aan ondersteuning voor gemeenten.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. De Rijksoverheid - in overleg met de voorlopige Adviesraad ECW en de voorlopige Stuurgroep ECW - vraagt aan het Planbureau voor de Leefomgeving om de leidraad (eerste component) te maken en te beheren.
b. De Adviesraad ECW adviseert in samenwerking met Rijksoverheid, VNG en IPO de Stuurgroep ECW inhoudelijk over de leidraad en de actualisaties van de leidraad.
c. Indien het ECW nog niet formeel van start is, zal advies en besluitvorming gebeuren door respectievelijk de voorlopige Adviesraad ECW en de voorlopige Stuurgroep ECW van het – nog nader vorm te geven – ECW in oprichting.
d. In de (voorlopige) Stuurgroep ECW hebben zitting: Rijksoverheid, VNG, UvW en IPO. In de (voorlopige) Adviesraad ECW hebben in ieder geval zitting: Netbeheerder Nederland, Energie Nederland, NVDE, Techniek Nederland en Aedes. In het eerste kwartaal van 2019 zal de samenstelling van de (voorlopige) Adviesraad ECW nader worden bepaald.

e. De Stuurgroep ECW stelt de leidraad vast.
f. De conceptversie van de leidraad (“Leidraad 0.8”: een werkbaar concept) zal zo spoedig mogelijk, maar uiterlijk in september 2019 worden opgeleverd.
g. In maart 2020 wordt de definitieve versie van de leidraad opgeleverd.
h. VNG en de Rijksoverheid zorgen voor een goede afstemming en samenwerking tussen het ECW en het KLP zodat gemeenten in de breedte ondersteund gaan worden.

Acceptatie als voorwaarde

De transitie van aardgas naar duurzame warmte zal worden gerealiseerd met betrokkenheid van de gebouweigenaren en huurders en andere partijen in de omgeving waar deze overstap aan de orde is. Het vroegtijdig betrekken van de omgeving in en rond de wijk zorgt ervoor dat verschillende perspectieven, kennis en creativiteit snel op tafel komen. Een goed ingericht participatieproces draagt op die manier bij aan kwalitatief betere besluitvorming en kan daarmee ook helpen om de acceptatie van de maatregelen uit de wijkgerichte aanpak te vergroten.

Om die reden is het belang van goede participatie vastgelegd in de Omgevingswet. De RES en transitievisies warmte zullen worden geborgd in met name de gemeentelijke omgevingsvisies, programma’s en omgevingsplannen. Hierop is de Omgevingswet van toepassing: een overheid geeft bij het omgevingsplan in een kennisgeving aan hoe het participatietraject eruit komt te zien. Voor omgevingsvisies, omgevingsplannen en programma’s moet gemotiveerd worden hoe burgers, bedrijven, maatschappelijke organisaties en bestuursorganen zijn betrokken bij de voorbereiding en wat de resultaten daarvan zijn. En als iemand zich dan niet voldoende gehoord voelt, dan is er voor iedereen de mogelijkheid om een zienswijze in te dienen. Een rechter kan uiteindelijk een besluit vernietigen als dat niet zorgvuldig is voorbereid of deugdelijk is gemotiveerd.

Participatie is maatwerk. Daarom schrijft de Omgevingswet niet voor hoe de participatie moet plaatsvinden. De wet geeft het bevoegd gezag en de initiatiefnemer de vrijheid eigen keuzes te maken voor de inrichting van het participatieproces. Belangrijk is wel dat iedereen die dit wil de kans krijgt te participeren. De locatie, het soort besluit, de omgeving en de betrokkenen zijn immers elke keer anders. Ook het moment waarop participatie start, verschilt per keer. Tegelijkertijd zijn er elementen die in elke wijk zullen terugkomen.

Communicatie is een belangrijke basis voor participatie. Zo moet het gebouweigenaren en bewoners in een desbetreffende wijk helder zijn waarom de overstap op alternatieven voor gas nodig is. Tegelijk zullen zij willen weten waarom de desbetreffende wijk op het desbetreffende moment aan de beurt is om de overstap te maken. Communicatie zal plaats vinden via twee sporen: enerzijds een landelijke kernboodschap via bestaande communicatiekanalen en -campagne(s) en anderzijds communicatie op wijkniveau. De landelijke kernboodschap voorziet in communicatiematerialen die op regionaal of lokaal niveau ingezet kunnen worden zodat er herkenbaarheid en consistentie ontstaat. Deze communicatiematerialen zijn gemakkelijk aan te passen zodat ze aansluiten op de communicatiebehoefte op lokaal niveau. De ervaringen uit het Programma Aardgasvrije Wijken worden daarbij benut. Partijen betrokken bij de uitvoering van de wijkgerichte aanpak kunnen gebruik maken van deze materialen.

Cruciaal is dat bewoners gaan meedenken en meedoen in de transitie naar aardgasvrije wijken. Er zijn goede voorbeelden van bewonersinitiatieven om tot energietransitie in een wijk te komen. De Natuur en Milieufederaties, Energie Samen, Energieloketten, HIER, Buurkracht en LSA Bewoners hebben de afgelopen jaren veel ervaring opgedaan met het meedenken en meedoen van bewoners. Gezamenlijk vormen zij de participatiecoalitie en hebben ze een plan voor een bewoners ondersteuningsstructuur gemaakt, waarmee ze decentrale overheden kunnen ondersteunen bij het participatieproces. Gemeenten behouden altijd de vrijheid om hier al dan niet gebruik van te maken.

Van belang is in ieder geval een open, lerende aanpak rond participatie bij het aardgasvrij maken van wijken. Daarbij hoort het gericht inzetten van expertise en het uitwisselen van kennis en ervaringen. Lopende trajecten als het kennis- en leerprogramma Aardgasvrije wijken worden daarvoor optimaal benut.

Partijen spreken het volgende af:
a. Aanvullend op bestaande en voorziene instrumenten voor het borgen van participatie zijn participatieprincipes ontwikkeld. Deze principes worden getoetst in de Proeftuinen Aardgasvrije Wijken.
b. Daarnaast stelt de Rijksoverheid in samenwerking met de VNG en andere betrokkenen een handreiking over participatie op, mede op basis van de ervaringen in de Proeftuinen Aardgasvrije Wijken.
c. De Rijksoverheid, IPO, VNG en Aedes gaan samen met belanghebbende partijen, zoals VEH, EnergieSamen en Woonbond, uitwerken hoe de positie van eigenaars, gebruikers en/of bewoners in het kader van de wijkgerichte aanpak wordt geborgd.
d. De participatiecoalitie werkt in overleg met decentrale overheden en de Rijksoverheid een ondersteuningsstructuur voor bewoners nader uit. De Rijksoverheid zal hiervoor een financiële bijdrage leveren. Hierover worden in het eerste kwartaal van 2019 nadere afspraken gemaakt. Individuele gemeenten of provincies kunnen naar behoefte op projectbasis van de participatiecoalitie gebruik maken door middel van een eigen bijdrage.

Transparante afweging en besluitvorming

In de transitievisie warmte legt de gemeenteraad een realistisch tijdspad vast waarop wijken van het aardgas gaan. Voor de wijken waarvan de transitie vóór 2030 gepland is, zijn ook de potentiële alternatieve energie infrastructuren (all electric, (type) warmtenet etc.) bekend. Nadat in de transitievisie warmte de mogelijke alternatieven in beeld gebracht zijn, bepaalt de gemeente het uitvoeringsplan (een planning op uitvoeringsniveau vergelijkbaar met het instrument programma in de Omgevingswet) de uitvoering op wijkniveau en besluit zij over de alternatieve energie infrastructuur van een wijk. Dit biedt het kader waarbinnen gebouweigenaren, netbeheerders, warmtebedrijven, gemeenten, aanbieders van verduurzamingspakketten en andere partijen investeringsbeslissingen nemen. Om te komen tot het uitvoeringsplan op wijkniveau heeft een gemeente ongeveer twee jaar nodig. Om tot een zorgvuldig afwegingsproces te komen voor zowel de transitievisie warmte als voor het uitvoeringsplan op wijkniveau, worden gemeenten en stakeholders ondersteund vanuit een leidraad. De leidraad biedt alle stakeholders een eenduidige referentie m.b.t. de consequenties van de verschillende alternatieven voor aardgas in een wijk. De leidraad is erop gericht om de keuze voor de maatschappelijk meest kosteneffectieve opties en de kosten voor de eindgebruiker te objectiveren. Definitieve keuzes met betrekking tot de inzet en het gebruik van warmte die voortkomen uit de uitvoeringsplannen op wijkniveau worden opgenomen in de RES 2.0.

Partijen spreken het volgende af:
a. Gemeenten maken met betrokkenheid van stakeholders uiterlijk eind 2021 een transitievisie warmte waarin ze het tijdpad vastleggen waarop wijken van het aardgas gaan. Voor wijken waarvan de transitie voor 2030 is gepland, maken zij ook de potentiële alternatieve energie infrastructuren bekend en bieden zij inzicht in de maatschappelijke kosten en baten en de integrale kosten voor eindverbruikers hiervan. Het totaal van de transitievisies warmte (voor alle gemeenten opgeteld) is gericht op het isoleren en aardgasvrij maken van 1,5 miljoen woningen en andere gebouwen in de periode 2022 t/m 2030, met een aanloopperiode van 2019-2021, met het oog op het CO_2-arm maken van de gebouwde omgeving. Gemeenten actualiseren in eerste instantie de transitievisie warmte elke 5 jaar. VNG en Rijk evalueren uiterlijk in 2022 of deze actualisatietermijn van iedere 5 jaar de juiste is.
b. De gemeente bepaalt in samenspraak met de betrokken stakeholders op welke datum daadwerkelijk de toelevering van aardgas wordt beëindigd en legt dit vast in het

uitvoeringsplan op wijkniveau. Bij het vaststellen van de termijn worden gemeenten geacht zorgvuldig rekening te houden met in ieder geval voldoende tijd benodigd voor investeringsplannen van onder andere netbeheerders en gebouweigenaren, waaronder woningcorporaties en relevante instellingen, maar uiterlijk 8 jaar voor de einddatum van het aardgas. Uiterlijk in 2022 wordt – onder andere op basis van ervaringen in het Programma Aardgasvrije Wijken – bepaald of 8 jaar inderdaad de beste termijn is.

c. De Rijksoverheid en de VNG laten in 2019 een tool ontwikkelen (naar voorbeeld van het Actieplan Geluid) waarmee gemeenten hun voortgang om te komen tot de transitievisie warmte zullen doorgeven. Deze tool zal erna worden uitgebouwd om ook de voortgang van de uitvoeringsplannen op wijkniveau te monitoren. Hier zullen de transitievisies warmte en de uitvoeringsplannen op wijkniveau openbaar worden gemaakt na raadsbesluit.
d. De Rijksoverheid en de decentrale overheden stellen uiterlijk in 2020 een procedure op over de wijze waarop (onder andere) in het sectorale Borgingsoverleg wordt bijgestuurd indien blijkt dat de transitievisies warmte gezamenlijk onvoldoende optellen tot de streefwaarde van 1,5 miljoen gebouwen. Hierin wordt niet alleen gekeken naar de monitoring en het aanspreken van gemeenten maar van alle stakeholders die moeten bijdragen aan het behalen van deze doelstelling.
e. De Rijksoverheid en de VNG onderzoeken hoe de gemeente twee keer per jaar inzicht kan krijgen in het recente, algemene energiegebruik van een gebied (op postcode 6 niveau) mede op basis van input van netbeheerders en warmtebedrijven.

Uitvoering(sagenda)

Om de partijen die betrokken zijn bij de wijkgerichte aanpak te faciliteren, worden energieloketten ingericht. Hierbij zullen onafhankelijkheid, financiering, standaardisering en uniforme werkwijzen worden vormgegeven, met ruimte voor aanpassing aan de specifieke lokale omstandigheden.

Partijen spreken het volgende af:

a. Er moet een onafhankelijk (regionaal) energieloket zijn, onder verantwoordelijkheid van de gemeente, dat de spil is tussen de verschillende stakeholders in de wijkgerichte aanpak. Het energieloket kan onder regie van de gemeente een coördinerende rol hebben rondom de communicatie over de uitvoering van gemeentelijke besluiten en acties gericht op gebouweigenaren binnen de wijkgerichte aanpak. Het loket voorziet in het bieden van onafhankelijke informatie over de uitvoering van de wijkgerichte aanpak. Uitvoering van dit loket kan uitbesteed worden. Andere functies, zoals het doen van een verduurzamingsaanbod (inclusief financiering) aan bewoners en gebouweigenaren en verwijzen naar aanbieders zullen door de Rijksoverheid, in samenwerking met diverse partijen, worden opgepakt en ondergebracht in een landelijk digitaal platform. Doel is om de verschillende functies direct naar elkaar te laten doorverwijzen zodat de gebouweigenaar één loket heeft.
b. Onder regie van VNG en de Rijksoverheid komt er in 2019 een uitwerking voor deze energieloketten inclusief voorstellen voor minimumcriteria, standaardisering en uniformering van de werkwijze van de huidige energieloketten.
c. Om te komen tot een soepele en integrale realisatie van het uitvoeringsplan worden in 2019 nadere afspraken uitgewerkt door netbeheerders, VNG en ondergenoemde partijen.
d. Daarbij wordt ook verkend of energieloketten of een digitaal platform kunnen bijdragen aan vraagbundeling van eigenaar-bewoners en wordt waar mogelijk een verbinding gelegd met de renovatieversneller. Belangrijk is dat er snel duidelijkheid over komt. Het bij elkaar brengen van vraag en aanbod is een harde voorwaarde voor opschaling.
e. Techniek Nederland, Bouwend Nederland, Onderhoud NL, Stroomversnelling, NVDE en Energie-Nederland doen medio 2019 een voorstel om aanbodbundeling te stimuleren en faciliteren en hoe hiermee te experimenteren in de Proeftuinen Aardgasvrije Wijken.

Kennis- en leerprogramma

Gemeenten krijgen de regie bij de wijkgerichte aanpak. Deze rol is nieuw voor gemeenten en dit vraagt om nieuwe kennis, expertise en competenties. Daarom is binnen het interbestuurlijke programma aardgasvrije wijken (PAW) afgesproken dat een kennis- en leerprogramma (KLP) wordt opgezet. Het programma moet meerjarig worden tot en met in ieder geval 2021. Onder trekkerschap van de VNG wordt in samenspraak met de betrokken overheden in het programma (BZK, EZK, IPO en UvW), een plan voor de invulling van het KLP ontwikkeld.

Partijen spreken het volgende af:

a. De Rijksoverheid zorgt voor een meerjarig KLP voor ondersteuning van gemeenten tot en met in ieder geval 2021. VNG en de Rijksoverheid zorgen voor een goede afstemming en samenwerking tussen het ECW en het KLP, zodat gemeenten op een eenduidige manier op inhoud en proces worden ondersteund.
b. Ook andere partijen, zoals netbeheerders, aanbieders, energiecoöperaties, woningcorporaties en maatschappelijke organisaties, geven aan binnen de wijkgerichte aanpak een nieuwe rol te gaan spelen. Zij spreken af hun kennis en leerervaringen met elkaar te delen, waar relevant in samenhang met het KLP. Waar het niet-gemeente-gerelateerde vragen (bijvoorbeeld lessen m.b.t. vraagbundeling) betreft, faciliteert de Rijksoverheid de kennisuitwisseling waar nodig.

Wetgevingsagenda wijkgerichte aanpak

Om de gemeenten in staat te stellen om deze wijkgerichte aanpak tot een succes te maken, moet een aantal randvoorwaarden ingevuld worden waaronder bevoegdheden en doorzettingsmacht die zijn verankerd in landelijke wet- en regelgeving. De Rijksoverheid zorgt voor de tijdige beschikbaarheid van een wettelijk kader dat gemeenten voldoende mogelijkheden biedt om hun regierol bij de wijkgerichte aanpak te vervullen.

Partijen spreken het volgende af:

a. De Rijksoverheid maakt – in afstemming met de medeoverheden - de wet- en regelgeving op het terrein van elektriciteit, gas, warmte, mijnbouwactiviteiten en het omgevingsrecht geschikt voor de wijkgerichte aanpak. De (her)ijking gaat in samenhang geschieden: de regels moeten op elkaar zijn afgestemd.
b. De Rijksoverheid (her)ijkt de (uitvoerings)regels van de Omgevingswet om de energietransitie zoveel mogelijk te faciliteren en onnodige belemmeringen weg te nemen. Beoogde inwerkingtreding: 1-1-2021.
c. de Rijksoverheid zorgt vooruitlopend hierop dat het wettelijk kader voldoende uitvoerbare experimenteerruimte bevat, met name voordat de nieuwe wetgeving in werking treedt.
d. De transitievisie warmte wordt vormgegeven als onderdeel van de gemeentelijke omgevingsvisie en daarmee samenhangende uitvoeringsprogramma’s en omgevingsplannen. de Rijksoverheid beziet in overleg met de medeoverheden of er nadere inhoudelijke vereisten gesteld moeten worden aan de transitievisies en stelt hier zo nodig kaders voor op, uiterlijk in juli 2019. Hierbij wordt ook aandacht besteed aan de monitoring van de uitvoering.
e. Vervolgens besluit de gemeente (door het wijzigen van het omgevingsplan) wanneer welke wijk van het aardgas afgaat. Rijk en VNG werken uit aan welke voorwaarden deze besluitvorming moet voldoen. Tegen dit gemeentelijk besluit staat beroep open bij de Raad van State. Bij het aardgasvrij maken van gebieden geldt de bestaande regeling voor nadeelcompensatie bij rechtmatige overheidsdaad.
f. Complementair daaraan wordt in de Energiewet opgenomen dat op basis van dit besluit van de gemeente wordt vastgesteld vanaf welke datum een wijk geen gebruik meer kan maken van het gasnet. Daarbij wordt ook het vervallen van de gasaansluitplicht in de Energiewet opgenomen en krijgt de netbeheerder de mogelijkheid en instrumenten om de gasafsluiting uit te voeren. Ter bescherming van de consument en van gebouweigenaren worden hier voorwaarden aan gekoppeld. De Rijksoverheid zorgt er daarbij voor dat de

gemeente juridische doorzettingsmacht heeft om afkoppeling van het aardgasnet te (laten) realiseren (bestuursdwang, last onder dwangsom, bestuurlijk boete en binnentredingsrecht). Rijk en VNG bezien via welke wetgeving dit zal lopen. Beoogde inwerkingtreding: 1-1-2021.

g. De Rijksoverheid spant zich ervoor in dat wet- en regelgeving op het gebied van huur en verhuur zonodig wordt aangepast om ervoor te zorgen dat huurders – ook wanneer verhuurders niet meewerken - aanspraak kunnen maken op de benodigde aanpassing van de woning bij uitvoering van de juridische doorzettingsmacht van de gemeente om afkoppeling van het aardgasnet te realiseren.
h. De Rijksoverheid zal samen met de VNG, Energie Nederland, Netbeheer Nederland en ACM bezien of in de Energie- en/of Warmtewet regels moeten worden opgenomen ter voorkoming van afwenteling van kosten die samenhangen met individuele keuzes van lokale overheden of gebouweigenaren, dan wel dat dit op een andere manier voorkomen kan worden. De verplichting voor verhuurders leidt er niet toe dat zij onevenredig delen in collectieve kosten (vollooprisico).
i. De Rijksoverheid zal voorstellen doen over de wijze waarop de kosten die netbeheerders moeten maken voor het verwijderen, aanpassen en vervroegd afschrijven van de bestaande gasnetten kunnen worden vergoed via de tarieven. Bijvoorbeeld om de kosten daarvan niet onevenredig neer te laten slaan bij de aangeslotenen die later van het aardgas zullen gaan.
j. Voor de snelle uitbreiding van warmtenetten is het noodzakelijk dat rollen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden bij aanleg en exploitatie van warmtenetten duidelijk zijn. De Rijksoverheid zal derhalve wetgeving in gang zetten over de marktordening van warmtenetten. Om aansluiting bij de (planning van de) wijkgerichte aanpak mogelijk te maken, is het wenselijk deze wetgeving uiterlijk 1-1-2022 in werking te laten treden.

Voldoende financiële middelen

VNG en Rijk zijn het erover eens dat gemeenten extra taken krijgen om de energietransitie in de gebouwde omgeving vorm te geven.

Partijen spreken het volgende af:

a. De Rijksoverheid stelt voor de periode 2019 t/m 2021 middelen ter beschikking (150 miljoen euro). Deze middelen zijn aanvullend op de al gereserveerde middelen in de Klimaatenvelop voor onder andere de Proeftuinen Aardgasvrije Wijken en de RES. Nadruk bij deze aanvullende middelen ligt op de ondersteuning van de decentrale overheden bij het realiseren van de RES en de gemeenten bij de transitiesvisies warmte. Tevens is het in deze periode nodig bewoners en particuliere gebouweigenaren goed te informeren en om in voorkomende gevallen een start te maken met het opstellen van uitvoeringsplannen op wijkniveau. Verder kan een start worden gemaakt met laadpalen voor elektrisch vervoer.
b. Het PBL gaat de maatregelen uit het Klimaatakkoord nog doorrekenen op hun bijdrage aan de CO_2-reductie. Mogelijk leidt dit nog tot nieuwe inzichten wat betreft de Gebouwde Omgeving, waarover de Rijksoverheid en de koepels samen om tafel gaan.
c. Hoe de extra uitvoeringskosten voor gemeenten (met name de kosten voor de wijkgerichte aanpak) er na 2021 uitzien, is nog onzeker. De Rijksoverheid en de VNG vragen de Raad voor Openbaar Bestuur om dit inzichtelijk te maken middels een artikel 2-onderzoek, waarbij ook de eerste bevindingen van de proeftuinen benut kunnen worden. Het onderzoek moet voor 2021 gereed zijn. De uitkomsten worden door zowel de Rijksoverheid als de VNG overgenomen.

C1.8 Een voortvarende start via de startmotor huursector

De wijkgerichte aanpak zal vanaf 2021 vorm krijgen en ook het aanpassen van wetgeving zal nog enige tijd vergen. We willen en kunnen echter niet zo lang wachten met het begin van de

transitie. Partijen hebben dus afspraken gemaakt om al zo snel mogelijk bestaande woningen te verduurzamen via de startmotor huursector.

Partijen spreken het volgende af:

a. Het kabinet wil voor het einde van de kabinetsperiode 30.000 tot 50.000 bestaande woningen per jaar aardgasvrij/aardgasvrij-ready maken. Aedes, VNG, IVBN, Vastgoed Belang, Bouwend NL, Techniek Nederland, Netbeheer Nederland, Energie Nederland, OnderhoudNL en de warmtebedrijven hebben de ambitie om in de periode 2019 t/m 2022 minimaal 100.000 woningen aardgasvrij/aardgasvrij-ready te maken aanvullend op de afspraken uit het Energieakkoord. Uiterlijk op 1 april 2019 hebben deze partijen zo concreet mogelijk gemaakt om welke woningen het gaat en voor welke verduurzamingsoptie gekozen kan worden (warmtenet, all electric, hybride) teneinde aan de levering van producten en diensten te kunnen voldoen. Deze verduurzamingsopties zijn vooraf afgestemd met de desbetreffende gemeenten.
b. Vanaf 1 december 2018 coördineert Aedes met betrekking tot de optie aansluiting op een warmtenet de 'matchmaking' tussen woningcorporaties, gemeenten, warmtebedrijven, netbeheerders, warmteproducenten, installatie, onderhouds- en bouwbedrijven - op complex-, straat- en/of wijkniveau. Partijen betrokken bij deze matchmaking borgen dat de projecten en daarvoor te maken keuzes passen binnen de te ontwikkelen wijkgerichte aanpak en maken afspraken over de te voeren regie op de werkzaamheden in de openbare ruimte.
c. In samenspraak met de Woonbond worden voor alle opties afspraken gemaakt over het borgen van woonlastenneutraliteit voor de huurders. Met het oog op draagvlak voor warmtenetten streven de betrokken partijen (lokaal) naar een goede facilitering van huurders bij de overstap van aardgas naar warmtenet en elektrisch koken.
d. Op basis hiervan zal Aedes aangeven welk deel van deze woningen verduurzaamd kan worden binnen de financiële mogelijkheden en opgaven van de betrokken woningcorporaties en voor welk deel sprake is van een zodanige onrendabele top dat uitvoering niet mogelijk is. Aedes en de Rijksoverheid voeren hier nader overleg over.
e. Met betrekking tot de optie warmtepompen (hybride en all electric) stemmen Aedes en de marktpartijen af met de lokale gemeente en de netbeheerder teneinde tijdig noodzakelijke aanpassingen aan de elektriciteitsinfrastructuur te kunnen waarborgen.
f. Per 1 januari 2019 start de Renovatieversneller[6]. Doel is om te komen tot kostenreductie en innovatie (o.a. via BTIC en TKI Urban Energy) waarbij gebruik wordt gemaakt van een deel van de woningen die vanuit de startmotor worden verduurzaamd. Woningcorporaties zullen daartoe corporatie overstijgende vraag bundelen. Bouwbedrijven, energiebedrijven, onderhoudsbedrijven en installateurs zullen processen (productie en logistiek) inrichten om een adequaat aanbod te kunnen doen.
g. Naast een bestuurlijke stuurgroep met vertegenwoordigers van de betrokken partijen wordt een kwartiermaker aangesteld en een uitvoeringsteam met (tender)experts en procesbegeleiders opgericht. De Rijksoverheid financiert en faciliteert het uitvoeringsteam dat als doel heeft om tot succesvolle en zo mogelijk corporatie overstijgende verduurzamingstenders te komen. Toegankelijkheid voor het kleinere, of lokale MKB-bedrijf zal worden gewaarborgd.
h. Het uitvoeringsteam Renovatieversneller werkt verduurzamingstenders uit voor gelijksoortige woningen op basis van woningclassificatie, verduurzamingsaanpakken en functionele prestatie-eisen, met een stapsgewijs oplopende omvang.
i. Het uitvoeringsteam Renovatieversneller bereidt de eerste tenders voor. Te beginnen met een eerste proefveiling in de tweede helft van 2019 en veilingen met passende contractvolumes zijn deze vanaf 2020 gericht op verdere opschaling en kostenreductie om een grootschalige en continue bouwstroom mogelijk te maken.

[6] Zie ook de notitie 'Renovatieversneller'.

j. De Rijksoverheid verkent daarbij of het nodig en binnen de regels van staatssteun en mededingaspecten mogelijk is (financiële) ondersteuning te bieden ten behoeve van verdere opschaling.

C1.9 Nieuwbouw nu al aardgasvrij[7]

Per 1 juli 2018 is de Gaswet veranderd. Hierdoor krijgen nieuwe gebouwen geen gasaansluiting meer. De wetswijziging heeft invloed op nieuwe gebouwen waarvan de bouwvergunning is aangevraagd op of na 1 juli 2018. Deze verandering geldt voor alle kleinverbruikers (< 40 m^3 gas/uur), zoals woningen en kleine bedrijfsgebouwen.

Veel plannen voor nieuwbouw zaten echter al in de pijplijn. Het is wenselijk om in voorbereiding zijnde projecten of reeds goedgekeurde projecten mét aardgasaansluitingen aan te passen naar aardgasvrije nieuwbouw. Zo worden maatschappelijke meerkosten - van het later aanpassen van deze gebouwen - vermeden.

Partijen spreken het volgende af:

a. Partijen werken toe naar het aardgasvrij realiseren van 75% van de totale nieuwbouw in de periode van 1 juli 2018 tot eind 2021.
b. Projectontwikkelaars, bouwbedrijven, corporaties, netbeheerders en warmtebedrijven stellen een pool van medewerkers beschikbaar voor het switchteam. Het switchteam ondersteunt partijen die plannen voor nieuwbouwprojecten willen wijzigen om te kunnen switchen van aardgas naar een alternatieve vorm van warmtevoorziening. Het beheer van de pool en het selecteren en beschikbaar stellen van teams vindt plaats door RVO in opdracht van BZK. De bijdrage van BZK bestaat daarnaast uit het beschikbaar stellen van ruimtelijk ontwerpers op kosten van BZK. Loonkosten van de ingezette teamleden blijven bij hun werkgever. De inhurende partijen betalen gezamenlijk aan de werkgever een tegemoetkoming van € 500 per dag per persoon (maximaal € 7.500).
c. Het Nationaal Energiebesparingsfonds (NEF) is voornemens om eind januari 2019 een leenfaciliteit aan te bieden voor kopers van nieuwbouwwoningen die deze alsnog aardgasvrij willen maken, mits de juiste afspraken hiervoor met relevante partijen voor die tijd gemaakt zijn.
d. Het aandeel aardgasvrije nieuwbouw wordt gemonitord. De Rijksoverheid brengt de voortgang per kwartaal in beeld. Dit zal worden besproken in het sectorale Borgingsoverleg.

De komende jaren ligt er een grote bouwopgave. Dit biedt kansen voor circulair bouwen. Dat vraagt om het slim op elkaar afstemmen van ingrepen bij nieuwbouw en verbouw.

Partijen spreken het volgende af:

a. De Rijksoverheid neemt de waardering van circulaire maatregelen in de milieuprestatie-eis op. De Rijksoverheid onderzoekt in deze kabinetsperiode in afstemming met de markt op welk moment deze wettelijke eis kan worden aangescherpt en ingevoerd.

C1.10 Normering en opschaling verduurzaming Utiliteitsbouw[8]

Energiebesparing en eigen duurzame opwek kennen bij alle sectoren van de utiliteit een breed draagvlak. Tegelijkertijd wordt geconstateerd dat het treffen van vergaande maatregelen in de weerbarstige en diverse praktijk geen makkelijke opgave is, en dat voor een kosteneffectieve en betaalbare transitie ook maatwerk per sector nodig is. Tegen deze

[7] Zie ook de notitie 'Nieuwbouw aardgasvrij'.
[8] Zie ook de notitie 'Verduurzaming bestaande utiliteitsbouw'.

achtergrond stellen partijen voor om in nauwe samenwerking met de diverse sectorale koepelorganisaties en de Rijksoverheid een samenhangend pakket van wettelijke normen en ondersteunende instrumenten te ontwikkelen dat leidt tot 50% CO_2-reductie in 2030 t.o.v. 1990 en CO_2-arme utiliteitsbouw in 2050.

Introductie van streefdoel en eindnorm voor utiliteitsbouw

Om de CO_2-doelstellingen voor de utiliteitsbouw te halen, is een helder tijdspad richting 2030 en 2050 gewenst.

Partijen spreken het volgende af:

a. Om de CO_2-doelstelling voor 2030 te halen, is een additionele reductieopgave van 1 Mton CO_2 nodig in de bestaande utiliteitsbouw. Deze reductieopgave wordt voor 1 juli 2019 vertaald in een concreet streefdoel voor bestaande utiliteitsbouw (commercieel en maatschappelijk vastgoed), inclusief evaluatiemethodiek om te bepalen of dit doel tijdig wordt behaald. De indicator voor dit streefdoel (kWh/m^2/jaar, minimum isolatiewaarden voor de gebouwschil, maatregelenpakket, etc.) en de mate van differentiatie naar verschillende gebouwcategorieën moeten nog worden bepaald. De focus ligt daarbij op aardgasbesparende opties. Door relatief goedkope maatregelen zoals het inregelen van installaties, warmteterugwinning etc. zoveel mogelijk te benutten en op natuurlijke momenten te investeren in de gebouwschil, kan de CO_2-reductieopgave van 1 Mton in 2030 op een kosteneffectieve manier worden ingevuld. Om dit te onderbouwen zal in 2019 een impactanalyse uitgevoerd worden naar de integrale kosten en opbrengsten van deze CO_2-reductie opgave.
b. Met de implementatie van de herziene richtlijn EPBD wordt door de Rijksoverheid onder meer de regelgeving ten aanzien van de energieprestatie van technische bouwsystemen en de energiezuinige afstelling van installaties verbeterd, zodat kosteneffectieve maatregelen op dit gebied zoveel mogelijk worden benut. De beoogde invoeringsdatum is 10 maart 2020.
c. Daarnaast komt er een wettelijke eindnorm voor de energieprestatie van gebouwen in 2050, gebaseerd op de nieuwe bepalingsmethode energieprestatie van gebouwen (NTA8800) en uitgedrukt in kWh/m^2/jaar, die leidt tot CO_2-arme utiliteitsbouw in 2050. Deze eindnorm wordt ingevoerd op 1 januari 2021, wordt gedifferentieerd naar diverse gebouwcategorieën en betreft de gehele utiliteitsbouw (commercieel en maatschappelijk vastgoed). Onderzocht wordt wat een realistische eindnorm is voor monumenten, en welke uitzonderingen zullen gelden (bijvoorbeeld gebouwen < 100 m^2, gebouwen zonder ruimteverwarming of -koeling, grote industrie). De verplichting berust op de gebouweigenaar, en het toezicht op de naleving ervan ligt bij lokale overheden. Op natuurlijke (onderhouds- en investerings-)momenten wordt zoveel als mogelijk verduurzaamd richting deze eindnorm.
d. Voor het bepalen van het streefdoel voor 2030 en de eindnorm voor 2050 zijn het werkelijke energieverbruik van verschillende gebouw- en gebruiksfuncties, de haalbaarheid en kosteneffectiviteit van maatregelen, vergaande energiebesparing en aansluiting bij de wijkgerichte aanpak belangrijke uitgangspunten, evenals de mate waarin maatregelen no-regret zijn. Het streefdoel en de eindnorm worden bepaald door de Rijksoverheid in overleg met de sectorale koepels en bevoegde gezagen.
e. De Rijksoverheid monitort en evalueert de voortgang richting het streefdoel voor 2030 en de eindnorm voor 2050 elke vier jaar. De eerste integrale evaluatie vindt plaats in 2025. Als uit deze evaluatie blijkt dat de resultaten voor bestaande utiliteitsbouw achterblijven, wordt het streefdoel voor 2030 voor verschillende gebouwcategorieën in dialoog met de sectoren alsnog omgezet in dwingende normering.
f. Grote gebouweigenaren brengen via vierjaarlijkse routekaarten op portefeuilleniveau, duurzame meerjaren onderhoudsplanningen en/of meerjarige vastgoed verduurzamingsplannen in beeld welke maatregelen zij al hebben getroffen en hoe zij

toewerken naar het streefdoel voor 2030 en een CO_2-arme vastgoedportefeuille in 2050. De wijze van rapporteren wordt voor 1 juni 2020 gestandaardiseerd door de Rijksoverheid in samenwerking met de sectorale koepels en bevoegde gezagen. Aandachtspunt bij de verdere uitwerking van de vierjaarlijkse rapportages is de rol van duurzame opwek (zowel op individueel gebouw- als op gebiedsniveau) en de relatie met de wijkgerichte aanpak. IVBN en Vastgoed Belang moedigen hun leden aan om vóór 2021 routekaarten op portefeuilleniveau of meerjarige vastgoed verduurzamingsplannen voor hun vastgoed op te stellen. Ook andere grote gebouweigenaren worden - al dan niet via hun koepels - uitgenodigd om dit voorbeeld te volgen. Voor grote ondernemingen is een vierjaarlijkse rapportage verplicht in de vorm van een energie-audit (EED). Voor individuele MKB-ers en eigenaren van utiliteitsgebouwen die geen routekaarten op portefeuilleniveau ontwikkelen biedt de wijkgerichte aanpak een concreet handelingsperspectief, met aandacht voor hun specifieke financieringsvraagstukken.

g. Bestaande wettelijke verplichtingen voor utiliteitsbouw (Wet Milieubeheer incl. bijbehorende informatieplicht, EED, eisen t.a.v. nieuwbouw, vangneteisen bij ingrijpende renovatie, labelverplichting, etc.) worden voor 1 januari 2021 geharmoniseerd en voorzien van een integrale en tevens intensievere handhavingsstrategie, met als doel maximale effectiviteit tegen minimale administratieve lasten voor zowel bedrijven en instellingen als bevoegd gezag. Kosteneffectiviteit en haalbaarheid van maatregelen zijn hierbij een belangrijk uitgangspunt, evenals een goede aansluiting van wet- en regelgeving voor utiliteitsbouw bij de wetgevingsagenda voor de wijkgerichte aanpak, goede afstemming tussen de verschillende eisen binnen de Omgevingswet en een duidelijke afbakening tussen (grote) industrie en overige utiliteitsbouw, zodat voor alle bedrijven en instellingen duidelijk is onder welk regime zij vallen en aan welke wettelijke verplichtingen zij moeten voldoen. In de regelgeving zal tevens aandacht zijn voor verhuursituaties, waarbij gebouweigenaar en gebruiker gezamenlijk verantwoordelijk zijn voor het voldoen aan de wettelijke verplichtingen.
h. De verplichting om maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of minder te treffen, blijft bestaan, inclusief een vierjaarlijkse informatieplicht per 1 juli 2019. De Rijksoverheid maakt in de bijbehorende erkende maatregelenlijsten echter een duidelijker onderscheid tussen gebouwgebonden maatregelen en niet-gebouwgebonden maatregelen, zodat helder is wie waarvoor verantwoordelijk is. De terugverdientijdmethodiek wordt door de Rijksoverheid mogelijk aangepast om beter aan te sluiten bij het CO_2-reductiedoel. Hiervoor wordt aangesloten bij de uitkomsten van de Industrietafel.
i. Bovenstaande wetgeving dient ruimte te bieden voor individuele maatwerkafspraken waarbij bevoegd gezag rekening kan houden met bedrijfsspecifieke omstandigheden (o.a. kredietwaardigheid) en met de planning en uitvoering van de wijkgerichte aanpak. Daarnaast dient de wetgeving mogelijkheden te bieden voor verantwoording door gebouweigenaren en huurders aan bevoegd gezag op basis van behaalde CO_2-reductie en/of werkelijk energieverbruik, en voor verantwoording op portefeuille- of concernniveau middels bovengenoemde vierjaarlijkse rapportages. De randvoorwaarden voor verantwoording op basis van werkelijk energieverbruik zullen bij invoering van de eindnorm op 1 januari 2021 bekend zijn, waarbij gebruik wordt gemaakt van de eerder vermelde benchmarks van diverse gebouwcategorieën en gebruiksprofielen. Als uit de praktijk blijkt dat beoordeling op basis van werkelijk energieverbruik beter uitvoerbaar en handhaafbaar is dan beoordeling op energieprestatie van gebouwen en erkende maatregelen en tevens bijdraagt aan vereenvoudiging van wet- en regelgeving, dan zal dit een plek krijgen in de normering voor bestaande utiliteitsbouw.
j. De combinatie van vierjaarlijkse rapportages op concern- of portefeuilleniveau, de transitievisies warmte van gemeenten en de informatieplicht i.h.k.v. de Wet milieubeheer levert een relatief compleet beeld op van de voortgang van de verduurzaming van de utiliteitsbouw, en dus ook of de utiliteitsbouw op koers ligt voor de doelstellingen van

2030 en 2050. Bij de vierjaarlijkse integrale evaluaties, waarbij gestreefd wordt naar zo weinig mogelijk regeldruk, kan zo nodig worden bijgestuurd.

Routekaarten maatschappelijk vastgoed

Twaalf sectoren in het maatschappelijk vastgoed stellen een sectorale routekaart op met betrekking tot het CO_2-arm maken van hun vastgoed: Rijksvastgoedbedrijf, VNG, IPO, Politie, PO en VO, MBO, HBO en WO, zorg- en sportvastgoed en monumenten.

Partijen spreken het volgende af:

a. In deze routekaarten wordt beschreven wat het vertrekpunt van de betreffende sector is en volgens welke planning de sector op een kosteneffectieve manier toewerkt naar het streefdoel voor 2030 en een CO_2-arme vastgoedportefeuille in 2050. Daarnaast inventariseert de routekaart de benodigde randvoorwaarden en veelvoorkomende sectorale knelpunten met betrekking tot financiering, wetgeving, organisatie etc., en biedt daarvoor waar mogelijk praktische oplossingen, in samenwerking met ketenpartners zoals de Nederlandse Vereniging van Banken, Techniek Nederland en Bouwend Nederland.
b. De routekaart voor monumenten betreft monumentaal vastgoed in zijn algemeenheid, ongeacht gebouw- of gebruiksfunctie. Deze routekaart geeft inzicht in de maximaal haalbare CO_2-reductie voor deze categorie gebouwen, met inachtneming van kosteneffectiviteit en monumentale waarden.
c. Rijksvastgoedbedrijf, VNG, IPO, Politie, PO en VO, MBO, HBO en WO, zorg- en sportvastgoed en monumenten dienen op 1 mei 2019 hun sectorale routekaarten in bij het (nog in te stellen) sectorale Borgingsoverleg van het Klimaatakkoord. Het sectorale Borgingsoverleg beoordeelt of de ingediende sectorale routekaarten zicht bieden op het halen van het streefdoel voor 2030. Als dit niet het geval is, worden in 2020 aanvullende afspraken gemaakt om het streefdoel alsnog binnen bereik te brengen, waarna de eerste ronde routekaarten definitief worden vastgesteld.
d. De sectoren rapporteren vervolgens elke 2 jaar over de voortgang aan het sectorale Borgingsoverleg. Dit is tevens het moment waarop de routekaarten worden herijkt, bijvoorbeeld om een koppeling te kunnen leggen met de wijkgerichte aanpak of om de nieuwste ontwikkelingen in de sector te kunnen integreren. Ook de inventarisatie van randvoorwaarden wordt daarbij geactualiseerd, zodat eventuele knelpunten in de uitvoering kunnen worden geadresseerd. De eerste voortgangsrapportage vindt plaats in 2022. Het initiatief voor de voortgangsrapportages ligt bij de sectorale koepels. De administratieve lasten voor individuele instellingen blijven daardoor tot een minimum beperkt.
e. Bij de integrale evaluatie in 2025 wordt op basis van de voortgangsrapportages van 2024 getoetst of de vastgestelde routekaarten voor ten minste 90% zijn uitgevoerd conform planning. Indien dit niet het geval is, wordt zo nodig een pakket van haalbare en kosteneffectieve maatregelen verplicht gesteld om het streefdoel voor 2030 alsnog binnen bereik te brengen.
f. Het maatschappelijk vastgoed vult haar voorbeeldrol onder andere in door duurzame gebiedsontwikkeling aan te jagen.
g. In de sectorale routekaarten wordt aangegeven of de specifieke bekostigings- en (structurele) financieringssystematiek van de verschillende sectoren aanpassing behoeft om de routekaarten te kunnen uitvoeren. De Rijksoverheid stimuleert dat sectoren kennis uitwisselen en van elkaar leren. Onder andere wordt bezien of de bekostigingssystematiek van het rijkskantorenstelsel (RVB) breder kan worden toegepast (binnen de Rijksoverheid, en waar relevant ook bij andere sectoren binnen het maatschappelijk vastgoed).
h. Specifiek het primair en voortgezet voor onderwijs geldt dat gemeenten en schoolbesturen gezamenlijk een meerjarig Integraal Huisvestingsplan (IHP) opstellen met een concrete doorkijk voor de komende 16 jaar en waar mogelijk een globale doorkijk naar 2050. Daarnaast stellen schoolbesturen een meerjarenonderhoudsplan (MJOP) op, dat als input dient bij de concretisering van de IHP's. In de MJOP worden geplande

onderhoudswerkzaamheden en te besteden middelen aangegeven. Het IHP en het MJOP voor het funderend onderwijs worden verankerd in relevante wetgeving (de Wet op het Primair Onderwijs, de Wet op het Voortgezet Onderwijs en de Wet op de Expertise Centra, voor speciaal onderwijs). Daarnaast wordt renovatie als voorziening in de wet opgenomen en wordt het investeringsverbod als beschreven in de Wet op het Primair Onderwijs aangepast en versoepeld.

i. Het Kennis- en innovatieplatform verduurzaming maatschappelijk vastgoed in oprichting kan de maatschappelijke sectoren ondersteunen bij de uitvoering van de sectorale routekaarten.
j. Commerciële sectoren, waaronder MKB-sectoren, worden uitgenodigd om zich bij deze aanpak van sectorale routekaarten aan te sluiten als hun koepelorganisaties dat wenselijk achten.

Overig instrumentarium utiliteitsbouw

Door het standaardiseren, bundelen en ontsluiten van kennis en informatie wordt de verduurzaming van de utiliteitsbouw verder gestimuleerd.

Partijen spreken het volgende af:

a. Om aan individuele gebouweigenaren en huurders inzicht te bieden in hun werkelijke energieverbruik en hun individuele reductiepad naar een CO_2-arme vastgoedportefeuille in 2050, starten de Rijksoverheid, VO raad, PO raad, VSNU, zorg- en sportkoepels, IVBN, DGBC, Techniek Nederland en VNG in januari 2019 via het reeds bestaande samenwerkingsverband Platform Duurzame Huisvesting met het ontwikkelen van onderling vergelijkbare benchmarks op basis van het werkelijke energieverbruik van diverse gebouwcategorieën en gebruiksprofielen. Daarbij worden andere relevante koepelorganisaties voor commercieel en maatschappelijk vastgoed, kennispartners en marktpartijen nadrukkelijk uitgenodigd om ook deel te nemen.
b. Alle partijen – opdrachtgevers, aanbieders en overheid – zijn gebaat bij bundeling van nu nog versplinterd beschikbare energieverbruiksgegevens, bouwtechnische gegevens en gebouwgebruik-gegevens in een datastelsel. Vanuit deze gedeelde behoefte start het Platform Duurzame Huisvesting in 2019 de *agile* ontwikkeling van een datastelsel. Met behulp van het datastelsel kunnen gebouweigenaren een goed gedocumenteerde uitvraag voor verduurzaming richting aanbieders doen. Bovendien kan het datastelsel slimmere en kostenefficiëntere handhaving voor omgevingsdiensten faciliteren, met minder regeldruk voor de ondernemer.
c. Partijen die samenwerken via het Platform Duurzame Huisvesting spreken af dat reeds bestaande tools m.b.t. *shared incentive* bij verduurzaming van huurobjecten naar behoefte verder ontwikkeld kunnen worden en/of toegespitst op specifieke doelgroepen.
d. Het Nederlands Register Vastgoed Taxateurs en Nederlandse Vereniging van Banken zullen samen een format ontwikkelen voor de duurzaamheidsparagraaf in taxatierapporten.

C1.11 Meer duurzame warmte[9]

De verduurzaming van 1,5 miljoen woningen en vele utiliteitsgebouwen die (groten)deels op een andere manier dan met aardgas moeten worden verwarmd, vergt een forse opschaling van het aanbod aan duurzame warmte.
De verwachte warmtevraag voor de gebouwde omgeving (woningen en diensten) bedraagt in 2030 333 PJ (op basis van de PBL-analyse van het Voorstel voor hoofdlijnen voor het Klimaatakkoord, VHKA). Duurzame warmte en duurzame gassen hebben een technisch potentieel aanbod van elk meer dan 100 PJ. Om de doelstellingen te realiseren, is een combinatie van alle warmtetechnieken en -bronnen nodig.

[9] Zie ook de notitie 'Vraag en aanbod duurzame warmte en duurzame gassen'.

Het is een enorme opgave om het technisch potentieel van het aanbod daadwerkelijk te ontsluiten, zowel qua aantallen als in de tijd en in de ruimte: innovatie en kostenreductie van (nieuwe) technieken, implementatie, draagvlak en voldoende financiële middelen zijn nodig. Dit vraagt om commitment van commerciële bedrijven, publieke bedrijven en (mede)overheden.
De gezamenlijke kennis en kunde over vraag en aanbod duurzame warmte en duurzaam gas wordt zoveel mogelijk ingezet bij de verdere uitwerking van de leidraad en het opstellen van de RES waar het gaat om een regionale analyse van vraag en aanbod. De RES biedt een regionaal overzicht van alle beschikbare bronnen, de totale warmtevraag en een overzicht van de bestaande en geprojecteerde infrastructuur voor warmte.

Partijen spreken het volgende af:

a) Inzet van warmtesector en groen gas sector op CO_2-reductie in 2030

Duurzame warmte

a. Warmtebedrijven realiseren een groei in stadswarmte oplopend naar circa 80.000 woningequivalenten per jaar in 2025, en dit niveau vasthoudend t/m 2030. Dit resulteert in een warmtevraag van 40 PJ in 2030. Met het verder verduurzamen van warmtebronnen en de groei in warmtenetten kan een CO_2-reductie van circa 1 Mton gerealiseerd worden. Om deze groei te realiseren is het nodig dat voldaan wordt aan randvoorwaarden omtrent de marktordening, de Energiebelasting-schuif (of subsidie) voor afdekken van de onrendabele top van warmtenetten, programmatische aanpak van de vraag en normering van gebouwen. Onder de juiste voorwaarden, waaronder een voldoende businesscase, is richting 2030 een groter aantal woningequivalenten dan 80.000 mogelijk.
b. Voor de woningen en utiliteitsgebouwen die aangesloten zijn of worden op een stadswarmtenet (40 PJ in 2030), zullen de warmtebedrijven een gemiddelde CO_2-reductie realiseren van 70% in 2030 ten opzichte van een huidige cv-ketel op aardgas: dit betekent dat de CO_2-intensiteit van de warmte geleverd door stadswarmtenetten wordt verlaagd naar 18,9 kg CO_2/GJ. De warmtesector (productie en levering) zal hiertoe een groei realiseren van de inzet van duurzame warmtebronnen, waaronder geothermie, aquathermie, restwarmte, zonnewarmte, biomassa, power to heat en duurzame gassen. Hiervoor is het nodig dat de eventuele onrendabele top hiervan wordt afgedekt door de Rijksoverheid en deze bronnen worden gewaardeerd in relevante regelgeving (o.a. BENG, CO_2-reductierapportage en norm voor bestaande bouw). Al deze soorten duurzame warmtebronnen zijn nodig om de hier genoemde doelstelling te realiseren. De exacte mix van warmtebronnen in 2030 is afhankelijk van ontwikkelingen in toekomstige beschikbaarheid, (integrale) kosten en inpasbaarheid.
c. Zodra de transitievisies warmte in 2021 beschikbaar zijn, zal de inzet van partijen nader worden gespecificeerd.

Duurzame gassen

d. De groen gas sector heeft als ambitie om 70 PJ aan groen gas (3,6 Mton CO_2-reductie) te realiseren in 2030, waarvan een substantieel deel kan worden ingezet voor de gebouwde omgeving (direct invoeden in gasnet, hybride warmtepomp of via warmtenet).
e. De groen gas sector streeft naar 1 tot 2 Mton additionele CO_2-reductie in 2030 door CCS en CCU (negatieve emissies).[10, 11]
f. De groen gas sector streeft ernaar om in 2030 uit te komen op een kostenniveau van 100-150 euro per vermeden ton CO_2. Middelen daartoe zijn daling van productiekosten, het combineren van groen gas productie met CO_2-opslag of hergebruik (CCS en CCU) en verdere verbetering van de opbrengsten door meervoudige verwaarding.

---

[10] Voor negatieve emissie zie "Analyse van het voorstel voor hoofdlijnen van het klimaatakkoord" (PBL, 2018)
[11] CE Delft/De Gemeynt, november 2018, "Contouren en instrumenten voor een Routekaart Groen Gas"

g. De cross-sectorale werkgroep waterstof ziet een groeiende belangstelling voor waterstof in de gebouwde omgeving, die zich waarschijnlijk pas na 2030 gaat manifesteren in meer grootschalige toepassingen. Met het oog daarop is inzet op pilots en demo's de komende jaren van belang.

b) SDE+ en andere stimuleringsinstrumenten

Duurzame warmte

a. De Rijksoverheid stelt SDE+ middelen beschikbaar, zodat er tijdig duurzame warmtebronnen operationeel kunnen worden om bij te dragen aan de afspraken voor de sector gebouwde omgeving in 2030.
b. De Rijksoverheid werkt in samenspraak met de sectoren de verbrede SDE+ verder uit, waarbij onder andere wordt bepaald welke technieken in aanmerking komen voor de verbrede SDE+. De verbreding van de SDE+ is bedoeld om op een kosteneffectieve manier een emissiereductie van 49% in 2030 te bereiken. De sector zet zich in om de onrendabele top van duurzame warmtebronnen zo veel mogelijk te verkleinen.
c. Voor de openstelling van de SDE++ in 2020 wordt door de Rijksoverheid samen met de sector een meer adequate stimulering van de toepassing van geothermie in de gebouwde omgeving onderzocht.

Duurzame gassen

d. Als onderdeel van de uitwerking van de verbrede SDE+ wordt onderzocht hoe groen gas via de SDE+ kan worden gestimuleerd. De Rijksoverheid en de sector onderzoeken gezamenlijk of op termijn andere of aanvullende beleidsinstrumenten nodig zijn.
e. Voor waterstof wordt verwezen naar de cross-sectorale werkgroep waterstof.

c) Randvoorwaarden

Duurzame warmte

a. De Rijksoverheid onderzoekt onder welke voorwaarden (hoge en/of lage temperatuur) restwarmte (die anders geloosd zou worden) als duurzaam gewaardeerd kan worden in regelgeving (BENG en CO_2-reductierapportage).
b. De Rijksoverheid onderzoekt samen met de sector en de milieuorganisaties onder welke voorwaarden de kwaliteitsverklaringen van warmtenetten beter rekening kunnen houden met de toekomstige, gefaseerde verduurzaming van warmtenetten.
c. Als woningbouwcorporaties, andere gebouweigenaren en gemeenten betere isolatie en warmte-afgiftesystemen van gebouwen realiseren, zoals beschreven in paragraaf C1.4, dan schept dat de mogelijkheid voor warmtebedrijven om de temperaturen in warmtenetten te verlagen (tot middentemperatuur in gebouwen), ten bate van de invoeding van lage temperatuur warmtebronnen.
d. De industrie maakt in 2019 haar beschikbare restwarmtepotentieel inzichtelijk in de warmteatlas (inclusief de temperatuurniveaus) en zal dit jaarlijks updaten.
e. De sector en de Rijksoverheid onderzoeken gezamenlijk of de energiebelasting kan worden gewijzigd zodat warmte- en energiebedrijven, door het toevoegen van duurzame bronnen aan warmtenetten, geen nadeel ondervinden in de belasting die zij op aardgas betalen.
f. De sector en de Rijksoverheid onderzoeken gezamenlijk hoe instrumentarium ingezet kan worden om piekketels kosteneffectief te verduurzamen, onder andere middels de inzet van biobrandstoffen, groen gas en hernieuwbare elektriciteit.
g. Lokale overheden en woningcorporaties zetten zich actief in om de warmtevraag effectief te bundelen ten behoeve van de ontwikkeling van duurzame warmtebronnen en -netten.

Duurzame gassen

h. Netbeheerders zullen invoeding van groen gas op een efficiënte manier faciliteren. Hiertoe moeten de aanbevelingen uit het adviesrapport "Creëren voldoende invoedruimte voor groen gas"[12] geïmplementeerd worden.

Duurzame warmte & duurzame gassen

i. De Rijksoverheid zorgt voor een robuust duurzaamheidskader voor biomassa (inclusief groen gas). Onderdeel van dit kader kan zijn dat biomassa als transitie-, piek- en back-up warmtebron in de gebouwde omgeving gebruikt kan worden.
j. Overheden zetten zich in om de ontwikkeltijd van projecten te verkorten door efficiëntere vergunningsverleningstrajecten.

d) Ontwikkelings- & innovatieagenda

Duurzame warmte

a. De geothermiesector heeft zich via het Masterplan Aardwarmte reeds gecommitteerd aan een opschaling van geothermie in zowel de glastuinbouw als de gebouwde omgeving. De sector zet zich daarbij in voor verdere kostenreductie, het ontwikkelen van een (aard)warmte propositie met warmtebedrijven, het verbreden van de basis en het verder professionaliseren van de sector over de gehele waardeketen en het zorgen voor een lokaal en regionaal maatschappelijke dialoog over aardwarmte in de context van de energietransitie. Dit onder de (financiële) randvoorwaarden zoals hierboven gesteld.
b. Er wordt een programma aquathermie opgezet en in 2019 bekrachtigd met een Green Deal tussen de Rijksoverheid en de waterbeheerders. Het doel van deze voorgenomen Green Deal Aquathermie is om de waarde van aquathermie in de warmtetransitie in beeld te brengen, met alle kansen en afhankelijkheden en de vervolgstappen die nodig zijn om de markt van aquathermie op gang te brengen en brede, grootschalige toepassing mogelijk te maken.
c. In aanvulling op het Europese project Heatstore zet de warmtesector zich in voor de ontwikkeling van hoge temperatuur seizoensopslag.

Duurzame gassen

d. De Rijksoverheid zal in 2019 samen met de sector met een routekaart groen gas komen om innovatie, productie en gebruik van groen gas te bevorderen.
e. Om het realiseren van de doelstelling voor de gebouwde omgeving in 2050 mogelijk te maken onderzoeken de Rijksoverheid en de sector hoe waterstof gerelateerde pilots en demo's in de gebouwde omgeving gestimuleerd kunnen worden en hoe hiervoor ruimte te creëren in wet en regelgeving.

[12] Netbeheer Nederland 2018

Annex

De Rijksoverheid en Aedes voeren in 2019 een breed (interdepartementaal) onderzoek uit naar de ontwikkeling van de financiële positie van de corporatiesector en de haalbaarheid van de lange-termijnopgaven. Op basis van dat onderzoek, en met inachtneming van de standaarden waaraan woningen moeten voldoen in 2050, worden afspraken gemaakt over tussendoelen. De normstelling zal gebaseerd zijn op CO_2-besparing, in lijn zijn met de financiële mogelijkheden en ruimte bieden aan kostenefficiënte keuzes en verschillende verduurzamingsstrategieën binnen de kaders van de regionale energiestrategieën, gemeentelijke transitievisies warmte en uitvoeringsplannen op wijkniveau.

a. Partijen onderschrijven het doel om in 2050 een CO_2-neutrale woningvoorraad te hebben. Als belangrijke speler op de woningmarkt, hebben woningcorporaties een belangrijke rol in het behalen van deze doelen.
b. Kerntaak voor corporaties is de betaalbaarheid en beschikbaarheid van kwalitatief goede woningen. Algemeen uitgangspunt is daarom dat de middelen en opgaven (betaalbaarheid, beschikbaarheid en verduurzaming) voor de sector met elkaar in balans moeten zijn.
c. First-moverschap heeft een breed maatschappelijk belang (opschaling en omlaag brengen van kosten). Aan de additionele kosten die gepaard gaan met first-moverschap, zoals verbonden aan de startmotor, zal de overheid passende financiële ondersteuning leveren.
d. Om de benodigde zekerheid voor langjarige investeringen in verduurzaming te geven, is het van belang om meer inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de financiële positie op de lange termijn. De Rijksoverheid en Aedes komen overeen dat in 2019 een breed interdepartementaal onderzoek naar de haalbaarheid van de lange-termijn-opgaven wordt uitgevoerd. In het onderzoek wordt inzicht gegeven in de financiële ruimte voor verduurzaming aan de hand van verschillende scenario's. Daarbij wordt onder andere gekeken naar kostenontwikkelingen, beschikbare en gekozen verduurzamingsstrategieën, financieel-economische en fiscale ontwikkelingen, volkshuisvestelijke opgaven en beleidskeuzes als de betaalbaarheid en nieuwbouw. Bij het onderzoek wordt ook gekeken naar de meest effectieve inzet van de bestaande middelen binnen de sector (waaronder collegiale ondersteuning en herverdeling) en naar welke financiële stimuleringsinstrumenten, zoals een Duurzaamheidsinvesteringsaftrek (DIA), wenselijk zijn. Bij dit onderzoek worden Aw en WSW betrokken.
e. De Rijksoverheid stelt in 2019 een standaard op voor zestien dominante woningtypen. De uitkomsten van het overeengekomen onderzoek naar de financiële positie geven inzicht in welk tussendoel, op welk moment en onder welke condities haalbaar is. Vervolgens maken partijen afspraken over tussendoelen voor 2030.
f. De overeen te komen normstelling voor 2030 zal gebaseerd zijn op CO_2-besparing en ruimte bieden aan kostenefficiënte en no-regret keuzes en verschillende verduurzamingsstrategieën binnen de kaders van de regionale warmtevisies en wijkplannen. Bij het bepalen van de norm voor 2030 wordt recht gedaan aan verschillen in bezit (zoals type woningen, monumenten en sloop).
g. In 2025 vindt een evaluatie plaats van de afspraken. Hierbij worden middelen, opgaven (alle) en randvoorwaarden meegenomen. Ook met het oog op de opgave van de corporaties na 2030.
h. Daarnaast werken partijen aan het wegnemen van belemmeringen en split-incentives (in wet- en regelgeving, ook financiële instrumenten) voor verduurzaming en het creëren van de juiste randvoorwaarden zoals het uitwerken van een woonlastenbenadering.
i. Voor de corporaties is verder randvoorwaardelijk dat gemeenten tijdig hun wijkplannen klaar hebben en dat ook andere gebouweigenaren verduurzamen.

C2 Mobiliteit

C2 Mobiliteit

C2.1 Visie en ambitie 2050

Zorgeloze mobiliteit, voor alles en iedereen in 2050. Geen emissies, uitstekende bereikbaarheid toegankelijk voor jong en oud, arm en rijk, valide en mindervalide. Betaalbaar, veilig, comfortabel, makkelijk én gezond. Slimme, duurzame, compacte steden met optimale doorstroming van mensen en goederen. Mooie, leefbare en goed ontsloten gebieden en dorpen waarbij mobiliteit de schakel is tussen wonen, werken en vrije tijd.

Dit is de visie die de deelnemers aan de Mobiliteitstafel willen bereiken door in te zetten op een integrale benadering van het mobiliteitssysteem, waarbij alle modaliteiten en de infrastructuur optimaal worden ontwikkeld en benut én uiteindelijk alle modaliteiten schoon zijn. Hiermee wordt niet alleen voldaan aan de afspraken van Parijs, maar wordt ook een significante bijdrage geleverd aan de terugdringing van overige milieuschade.

Voorwaarden voor een toekomstbestendig mobiliteitssysteem
Het kabinet heeft aan de tafel gevraagd om effectieve maatregelen te zoeken, die passen in het meest kosteneffectieve pad naar 2050[13]. Het kabinet geeft aan niet doof te zijn voor eventuele aantoonbaar betere ideeën om de opgave te realiseren dan de beleidsvoornemens opgenomen in het regeerakkoord. Het doel is een evenwichtig en toekomstgericht pakket aan afspraken. Het is voor het kabinet evident dat de afspraken in het Klimaatakkoord meer moeten zijn dan een optelsom van deelbelangen. Een integrale aanpak is nodig, waarbij de landelijke overheid regie voert, regionale overheden met ruimtelijke maatregelen inzetten op ruimte-efficiënte en zero-emissie mobiliteit, en werkgevers samen de massa creëren om zero-emissie woon-werk en werk-werk verkeer te stimuleren. Het publieke belang moet voor alle betrokken partijen voorop staan. Daarbij hoort dat het akkoord naast CO_2-reductie, ook borgt dat bestaande publieke doelstellingen niet ter discussie staan.

In het perspectief van deze opdracht en de doelen voor 2030 en 2050 concludeert de Mobiliteitstafel dat de bestuurlijke kaders en uitgangspunten uit het Regeerakkoord ontoereikend zijn om het mobiliteitssysteem toekomstbestendig te maken. De langetermijnhorizon van een robuust mobiliteitssysteem vereist diverse systeemveranderingen.

De Mobiliteitstafel stelt dat de volgende drie maatregelen onmisbaar zijn, en in 2019 uitwerking vergen voor zo spoedig mogelijke invoering:

1. *De Rijksoverheid vormt het Infrastructuurfonds om naar een mobiliteitsfonds*. Toewerken naar zorgeloze mobiliteit sluit aan op de omvorming van het Infrastructuurfonds tot een Mobiliteitsfonds dat door het huidige kabinet wordt uitgewerkt en waarin vanaf 2030 niet langer de modaliteit maar de mobiliteitsopgave centraal staat. Deze omvorming is nodig om beter in te kunnen spelen op een optimale benutting van bestaande infrastructuur, het stimuleren van intelligente transportsystemen als de zelfrijdende auto, CO_2-neutrale mobiliteitsoplossingen en Mobility as a Service. Belangrijk hierbij is om de nieuwe uitgangspunten bij het Mobiliteitsfonds op korte termijn al toe te passen bij nieuwe opgaven, zoals het nadrukkelijker meewegen van slimme maatregelen waarmee de flexibiliteit tussen de modaliteiten (OV, weg, waterweg, fiets) wordt vergroot. Extra investeringen om bestaande en nieuwe knelpunten in (stedelijke) bereikbaarheid op te

[13] Zoals opgenomen in de Kamerbrief Kabinetsinzet voor het Klimaatakkoord (23 februari 2018) en Opdracht voorzitter sectortafel Mobiliteit.

lossen en modal shift een verdere impuls te geven acht de tafel noodzakelijk[14]. De huidige budgettaire ruimte is op dit moment niet toereikend.

2. *Overheden maken tempo met regionale mobiliteitsplannen en een daarmee samenhangend nationaal mobiliteitsplan*. Voor het realiseren van zorgeloze mobiliteit heeft iedere regio een specifieke integrale aanpak nodig. De regionale schaal is hét schaalniveau om met concrete oplossingen en maatwerk te komen. Overheden werken daarom al samen, bijvoorbeeld in de bereikbaarheidsprogramma's in de Metropoolregio Amsterdam (MRA), Metropoolregio Rotterdam-Den Haag (MRDH) en de Utrechtse metropoolregio (U Ned), om toekomstbestendige oplossingen voor bereikbaarheidsopgaven te realiseren (plannen voor infrastructuur, aanbod van (keten)mobiliteit, en sturing op ruimte en gedrag). Deze plannen vormen de gedeelde basis voor gezamenlijke investeringen en de afspraken uit het Klimaatakkoord worden hier onderdeel van. In gebieden waar nog geen passende governance structuur is, wordt deze ontwikkeld. Samenwerking van overheden in deze regionale programma's is cruciaal (en equivalent aan de Regionale Energiestrategieën (RES). Op een bestuurlijk overleg begin 2019 wordt daarom een uitvoeringsagenda vastgesteld voor het proces om zowel de regionale programma's aan te haken als om tot een nationaal programma te komen. De plannen worden uiteindelijk in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT) vastgesteld.

3. *Een verkenning naar een andere bekostigingssystematiek.* Het kabinet constateert in de kabinetsappreciatie van 5 oktober 2018 dat: "de transitie op termijn structurele gevolgen heeft voor de inkomsten van de overheid, bijvoorbeeld doordat de inkomsten via de energiebelasting op aardgas en verschillende belastingen in de mobiliteitssector teruglopen. Daarom zal het kabinet zich, als onderdeel van de verkenning voor de verbetering van het belastingstelsel, buigen over de mogelijkheden deze endogene belastingderving op te vangen".

   Tevens hecht het kabinet eraan dat deze herziening de afspraken uit het regeerakkoord van 100% zero-emissie nieuwverkoop vanaf 2030 en de uitfasering van fiscale stimulering wanneer elektrisch het nieuwe normaal wordt, binnen bereik brengt.

   In de uitwerkingen die de Mobiliteitstafel heeft gedaan om de klimaatdoelstellingen te realiseren is de problematiek zeer manifest geworden. Om enerzijds een ambitieuze stimulering van elektrisch rijden voor een breed publiek te realiseren en anderzijds de overheidsinkomsten op peil te houden én de elektrische rijders op termijn ook een reële bijdrage aan het mobiliteitssysteem te laten leveren is een herziening van het stelsel noodzakelijk.

   In het huidige systeem ligt de nadruk op belasten van bezit (BPM/MRB) en betalen naar gebruik van fossiele brandstoffen (accijns). De Rijksoverheid zal in 2019 een verkenning uitvoeren hoe de autobelastingen op termijn anders vormgegeven kunnen worden, waarbij wederom een op proportionele bijdrage gerichte vorm van heffen zal worden uitgewerkt. De omvorming moet voor de Rijksbegroting "neutraal" worden vormgegeven. Met de verkenning wordt gewerkt aan een oplossing voor de derving in het autodomein en niet aan andere financiële vraagstukken op rijksniveau. Anderzijds dient wel te worden gewaarborgd dat het systeem geen terugval in middelen uit het autodomein voor de algemene middelen betekent.

   Het gewenste, toekomstige belasting- en heffingssysteem past bij het eindbeeld dat de

[14] Decentrale overheden nemen in dit akkoord een neutrale positie in waar het investeringen en belastingopbrengsten betreft. Dat geldt in het bijzonder ook voor de bepleite verkenning in punt 3 hieronder.

Mobiliteitstafel geeft van zorgeloze mobiliteit. Dit betreft zowel personen- als goederenvervoer. De reiziger en de vervoerder staan centraal. Prijsprikkels zijn gericht op optimale intermodale mobiliteitskeuzes voor de reiziger. Zij zetten aan tot bewust reisgedrag over weg, spoor en water en gelden ook voor fiets en openbaar vervoer. Het huidige systeem van betalen voor bezit en betalen naar gebruik van fossiele brandstoffen zal in verband met de elektrificatie van het vervoer over moeten gaan naar een ander systeem, waarmee gericht(er) kan worden gestuurd op bereikbaarheid, milieu- en leefkwaliteit.

De leden van de Mobiliteitstafel hebben een voorstel voor dergelijke (deel)verkenning opgesteld. Het kabinet zal dit voorstel benutten als input bij de uitwerking van de verkenning.

Het bereiken van een volledig duurzaam mobiliteitssysteem in 2050 vereist ingrijpende systeemveranderingen en de inzet van een groot aantal CO_2-reducerende maatregelen. Het missiegedreven meerjarig kennis- en innovatieprogramma legt hiervoor de basis. Het is niet mogelijk om een blauwdruk te maken voor de marsroute waarmee het 2050 doel gehaald kan worden. Er zijn grote onzekerheden met betrekking tot o.a. de ontwikkeling van het potentieel en de kosten van bestaande en nieuwe oplossingsrichtingen, de acceptatie van deze innovaties, en de respons van actoren op beleidsmaatregelen. Gegeven deze onzekerheden en complexiteit is adaptief programmeren nodig om de benodigde transities doelgericht te managen. De voor adaptief programmeren benodigde kennis dient objectief en onafhankelijk te zijn en op een transparante, navolgbare en consistente wijze tot stand te komen. Hiervoor is een infrastructuur van kennis noodzakelijk.

Globale ontwikkelingen in de tijd
De ontwikkelingen in de mobiliteitssector voltrekken zich via uiteenlopende patronen en in verschillende snelheden. Hoe het toekomstbeeld eruit gaat zien is niet met zekerheid te voorspellen. Wel is zeker dat mobiliteit schoner, slimmer en anders zal zijn dan in het verleden. De rode draden zijn in onderstaand schema samengevat.

	2019-2030	2030-2050
Schoner (modaliteiten)	Elektrische personenauto's worden concurrerend (rond 2025). Laadinfrastructuur voor elektrische voertuigen wordt verder uitgerold, incl. eventuele netaanpassingen.	Zero-emissie is de norm; zelfrijdende voertuigen breken door.
	Snelle groei van elektrische bestelbusjes, OV-bussen en lichte vrachtauto's (in 2025 zero-emissie milieuzones in veel binnensteden).	Zero-emissie is de norm; zelfrijdende voertuigen breken door.
	Ook voor zwaar wegvervoer komen er steeds meer elektrische alternatieven (batterij elektrisch en waterstof) in gebruik. Tijdelijk gebruikt zwaar wegvervoer duurzame en synthetische biofuels/biokerosine/bioLNG als overgangsbeleid naar zero-emissie energiedragers. Duurzame biobrandstoffen bij voorkeur voor modaliteiten waarvoor nog geen alternatieven voor handen zijn (scheepvaart en luchtvaart). Ook: opkomst elektrisch (incl. waterstof); aanpassing laad- en tankinfrastructuur	Zero-emissie wordt dominant (waterstof elektrisch) en norm in vrachtverkeer; zelfrijdende voertuigen breken door; elektrisch en synthetische brandstoffen vormen hybride standaarden.
Slimmer	Personenvervoer: zero-emissie-modaliteiten worden steeds aantrekkelijker en sluiten steeds beter op elkaar aan. 'Slim laden' wordt een standaard voor elektrische voertuigen en daarmee onderdeel van het elektriciteitssysteem. Informatiesystemen bepalen steeds vaker reisgedrag. In de ruimtelijke ordening worden duurzaamheids- en bereikbaarheidscriteria zwaarwegend.	Dominant: schone mobiliteit is een dienst; vervoersmiddelen zijn laagdrempelig toegankelijk, eigen bezit (vooral in stedelijke gebieden) minder noodzakelijk en aantrekkelijk. Mobiliteitscriteria mede-structurerend voor ruimtelijke inrichting. Steden zijn ingericht op optimale bereikbaarheid, met bijzondere aandacht voorlopen, fietsen en OV.
	Logistiek: stedelijke zero-emissie milieuzones nemen grote vlucht, evenals bundeling van toeleverende vervoerstromen naar en binnen stedelijke regio's door ketenregie en innovatieve logistieke systemen.	Ketenregie en innovatieve zero-emission-concepten zijn de norm
Anders	Personenvervoer: reisgedrag meer contextafhankelijk. Vaker gecombineerde vervoerssystemen met grotere rol voor OV en fiets. Meer thuiswerken en teleconfereren.	Digitale innovaties en zelfrijdende auto's leiden tot geheel nieuw en moeilijk voorspelbaar mobiliteitsgedrag.
	Logistiek: grotere rol voor multimodale hubs	Multimodale hubs hebben centrale scharnierfunctie in logistieke ketens.

C2.2 Opgave en ambitie 2030

De sectordoelstelling voor mobiliteit is een maximale CO_2-uitstoot van 25 Mton in 2030. Uitgaande van de huidige emissies en de verwachte mobiliteitsontwikkelingen leidt dit tot een reductieopgave van minimaal 7,3 Megaton CO_2 in 2030, als tussendoel naar het nationale doel om in 2050 de CO_2-uitstoot met minimaal 95 procent ten opzichte van 1990 terug te dringen. In zijn Voorstel voor hoofdlijnen onderscheidt de Mobiliteitstafel vier thema's die samenhang vertonen en zich lenen voor een verdere verdiepingsslag. Deze thema's zijn ook terug te vinden in de taakopdrachten van het Klimaatberaad. Voor de Mobiliteitstafel is onderscheid gemaakt in vier grote thema's plus een verkenning. Hieronder de hoofddoelstellingen per thema:

- Duurzame energiedragers
  - Hernieuwbare energiedragers
  - Stimuleren waterstof
  - Duurzaam inkopen overheden
- Stimulering elektrisch (personen)vervoer
  - 100% emissieloze nieuwverkoop van personenauto's in 2030
- Verduurzaming logistiek
  - Middelgrote zero-emissiezones stadslogistiek in 30 tot 40 grotere gemeenten in 2025
  - Zero-emissie bouwverkeer en mobiele werktuigen
  - Klimaatneutrale en circulaire grond-, weg- en waterwerken (GWW)
  - 30% reductie van de CO_2-uitstoot door achterland en continentaal vervoer in 2030
  - Binnenvaart
- Verduurzaming personenmobiliteit (inclusief zakelijk reizen, OV en fiets)
  - 8 miljard zakelijke (auto)kilometers minder in 2030
- Verkenning andere vormen van bekostiging mobiliteit

Samenwerking is en blijft essentieel. Partijen hebben afgesproken dat de publiek private samenwerkingsovereenkomsten op het gebied van elektrisch rijden (FET), waterstof (H2 Platform) en duurzame biobrandstoffen (Platform duurzame biobrandstoffen inclusief bioLNG) worden gecontinueerd en geïntegreerd.
Hieronder volgt een beleidspakket dat maximaal inzet op de gewenste CO_2-reductie en naast kosteneffectiviteit zoveel mogelijk bijdraagt aan de andere waarden van mobiliteit en mag rekenen op brede maatschappelijke steun.
Hieronder volgt een beleidspakket dat maximaal inzet op de gewenste CO_2-reductie en naast kosteneffectiviteit zoveel mogelijk bijdraagt aan de andere waarden van mobiliteit en mag rekenen op brede maatschappelijke steun.

C2.3 Afspraken Duurzame hernieuwbare energiedragers in mobiliteit

Centraal in de vergroening van de mobiliteitssector staat de beweging naar het gebruik van meer duurzame energie voor alle transportmodaliteiten op weg, water en in de lucht. Naast een gedragsverandering in onze personenmobiliteit die moet leiden tot minder kilometers, meer deelauto's, meer fietsen en OV, is het nodig dat er zo snel mogelijk een transitie plaatsvindt naar 0 procent fossiele brandstoffen in het vervoer.

Dit vraagt om inzet op batterij (hernieuwbaar) elektrisch, groene waterstof, zonne-energie, hernieuwbare brandstoffen zoals *Power-to-X* en synthetische brandstoffen en duurzame biobrandstoffen. In de strategie voor het verduurzamen van de verschillende vervoersmiddelen ligt de prioritering op elektrificeren en is de inzet van hernieuwbare brandstoffen een middel om tijdig de emissiereducties te bereiken. De hoop en verwachting is dat de elektrificering van het personenvervoer en korte afstandstransport zich sterk zal versnellen de komende jaren, waardoor de emissiereducties op deze wijze gerealiseerd kunnen worden, en grootschalige inzet van biomassa in deze sectoren niet noodzakelijk is voor het bereiken van de nationale doelstellingen. De in dit hoofdstuk opgenomen 2 Mton vormt daarmee een plafond voor het wegverkeer én een communicerend vat met de in het volgende hoofdstuk opgenomen maatregelen voor elektrificering. De schaarse duurzame biobrandstoffen worden bij voorkeur ingezet voor de zwaardere segmenten daarbinnen. Daarbij wordt gestuurd op een lage CO_2-emissie in de brandstofketen van alle energiedragers.

Hernieuwbare energiedragers

Bij de inzet van hernieuwbare brandstoffen is duurzaamheid een randvoorwaarde zowel kwalitatief als kwantitatief. Om de duurzaamheid te borgen van de hernieuwbare brandstoffen

die in Nederland worden ingezet voor het behalen van de Europese doelstelling voor hernieuwbare energie in transport, zijn de Europese duurzaamheidseisen van de nieuwe Europese Richtlijn hernieuwbare energie (artikel 29 van RED II: *Renewable Energy Directive*) leidend. Het is alleen mogelijk om voor hernieuwbare biobrandstoffen die naast deze Europese doelstelling worden ingezet afwijkende nationale duurzaamheidscriteria te hanteren. Daarnaast zal de Europese Commissie op grond van de RED II in februari 2019 criteria vaststellen welke biobrandstoffen een hoog risico hebben op indirect veranderend landgebruik (*indirect land use change: ILUC*) en vervolgens richting 2030 afgebouwd dienen te worden. De huidige praktijk waarbij geen inzet plaatsvindt van biobrandstoffen geproduceerd uit palm- en sojaolie in Nederland, wordt voortgezet.

Afspraken

Partijen spreken af:

a. In breder kader neemt het kabinet het initiatief voor een integraal duurzaamheidskader voor alle biomassa (zie D.2 Biomassa) om een consistent kader over de verschillende sectoren waar biomassa wordt ingezet, te verzekeren. Aan een speciale (SER-) commissie wordt advies gevraagd over dit duurzaamheidskader, daarbij zullen ook stakeholders worden geconsulteerd. Naar verwachting is dit kader in 2019 beschikbaar. Daarbij wordt bijzondere aandacht besteed aan borging, uitvoerbaarheid en handhaafbaarheid.
b. Het implementatieproces van RED II is gestart en moet vóór 1 juli 2021 zijn afgerond. Het duurzaamheidkader is in principe leidend bij de implementatie van de REDII, tenzij dit niet mogelijk is door de verplichtingen uit de RED II of om redenen van borging, uitvoerbaarheid of handhaafbaarheid.
c. Om de afgesproken klimaatdoelstellingen te realiseren wordt naast de inzet van elektriciteit en waterstof, maximaal 27 PJ hernieuwbare brandstoffen in het wegverkeer bovenop het 2030 scenario van de Nationale Energieverkenning (NEV) 2017 ingezet. De 27 PJ komt (in de formele CO_2-berekeningen) overeen met een CO_2-reductie van 2 Mton.
d. Afspraak is om in de Wet milieubeheer een verplichting hernieuwbare energie in transport vast te leggen. Voor het vaststellen van de hoogte van deze verplichting zal gekeken worden naar het aandeel hernieuwbaar elektriciteit in vervoer en het aandeel hernieuwbare brandstoffen (inclusief de 27 PJ). In nieuwe wetgeving zullen ook bepalingen opgenomen worden over de wijze waarop in de keten op CO_2-emissies gestuurd gaat worden. In het integraal duurzaamheidskader biomassa wordt bepaald op welke wijze de CO_2-emissies veroorzaakt door indirect veranderend landgebruik (ILUC) bij berekeningen in de CO_2-emissies in de biomassaketen meegenomen gaan worden.
e. Partijen verkennen onder regie van de Rijksoverheid de mogelijkheden voor de inzet van Green Truck Fuel. Voorwaarde daarbij is dat naar het oordeel van het PBL de CO_2-reductie daadwerkelijk behaald gaat worden, de brandstof voldoet aan de duurzaamheidseisen van het duurzaamheidskader en er geen lock-in ontstaat die de introductie van zero-emissie voertuigen vertraagt.
f. Veel biobrandstoffen worden nu al uit afvalstoffen en residuen geproduceerd. De toename in biobrandstoffen moet overwegend worden gehaald uit duurzame reststoffen (met inbegrip van cascadering). Dit past binnen de doelstelling van het kabinet om biomassa zo hoogwaardig mogelijk in te zetten en bij het ontwikkelen van de circulaire economie. Daarom komen alle partijen overeen dat voor het realiseren van deze hernieuwbare energiedoelstelling voor transport (inclusief de 27 PJ) in ieder geval niet meer additionele biobrandstoffen uit voedsel- en voedergewassen in Nederland worden ingezet dan het niveau van 2020. Dit zal bij de implementatie van RED II in nationale regelgeving worden verankerd. Daarmee wordt bevorderd dat de groei wordt gerealiseerd met duurzame geavanceerde biobrandstoffen, geproduceerd uit afval en residuen.
g. Biobrandstoffen van landbouwgewassen (niet zijnde voedsel- en voedergewassen) met een laag ILUC-risico die voldoen aan de wettelijk kaders van RED I en RED II worden nu niet in Nederland ingezet. Partijen maken in 2019 afspraken over de toekomstige inzet en

het geldende duurzaamheidskader, en gaan in die periode niet over tot de extra inzet van genoemde gewassen.

h. Om het veld te ondersteunen in deze transitie zijn ook andere stimuleringsmaatregelen aanwezig, zoals de nieuwe regeling Stimulering Duurzame Energieproductie (SDE++). Het Rijk reserveert 200 miljoen euro. Het voornemen is deze middelen in te zetten op het vergroten van om de productie van en innovatie op duurzame geavanceerde biobrandstoffen en hernieuwbare synthetische brandstoffen. Het Rijk bekijkt welk instrumentarium hiervoor het meest geschikt is. Het Rijk zal deze middelen niet eerder dan vanaf 2020 inzetten. Partijen maken afspraken welke productie van deze hernieuwbare brandstoffen in Nederland hiervoor in aanmerking komt voor de SDE++ en dat deze productie, aanvullend is op de Europese verplichting voor hernieuwbare energie, en passend is binnen het duurzaamheidskader.

i. Een belangrijke aanjager voor de infrastructuur is de Europese Alternative Fuels Infrastructure Directive (AFID), die voorschriften geeft voor de uitrol van tank- en laadinfrastructuur. Het veld aan vervoermiddelen is divers en kan op diverse wijzen ondersteund worden. De Rijksoverheid en decentrale overheden zullen, in samenspraak met de regionale programma's voor slimme en duurzame groei, een integraal plan opstellen voor de behoefte in Nederland aan alternatieve tank- en laadinfrastructuur inclusief opslag. Dit plan wordt afgestemd met marktpartijen en zal worden opgenomen in de rapportage over het nationale beleidsplan infrastructuur voor alternatieve brandstoffen dat eind 2019 zal worden opgeleverd. De nationale agenda laadinfrastructuur zal daar onderdeel van uitmaken. De wettelijke verplichtingen vanuit de Europese AFID-richtlijn zal worden gemonitord.

j. Naast de afspraken over het rijkswegennet (zie de Nationale Agenda Laadinfrastructuur, bijlage op www.klimaatakkoord.nl) spreken de Rijksoverheid, het Interprovinciaal Overleg (IPO)/de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en leveranciers van energiedragers voor vervoer ook voor het onderliggende wegennet af om in de concessieverlening op tankstations de tank- en laadinfrastructuur voor duurzame energiedragers voor vervoer te versnellen. Met betrokken partijen, decentrale overheden en het NEN maakt de Rijksoverheid de benodigde aanpassingen op het gebied van veiligheid. Partijen zorgen voor een heldere en eenduidige informatievoorziening naar de consument voor alle hernieuwbare brandstoffen op en rond het wegennet en bij publiektoegankelijke tank- en laadinfrastructuur conform vereisten uit de AFID-richtlijn.

Stimuleren Waterstof

De ontwikkeling van waterstof is belangrijk als energiedrager in de mobiliteit, zeker voor het zware transport. Afhankelijk van de marktontwikkelingen zijn aanvullende maatregelen nodig. Binnen het personenvervoer wordt uitgegaan van 15.000 brandstofcel-voertuigen (FCEV = *Fuel Cell Electric Vehicles*) in 2025, mogelijk doorgroeiend naar 300.000 voertuigen in 2030. De verwachte energiebehoefte aan waterstof bedraagt bij deze aantallen 141 miljoen kg per jaar in 2030.

Aanvullend op de afspraken over Elektrisch Vervoer (zie C2.4), spreken partijen af:

a. Het H2 Platform stelt een *Convenant stimulering waterstofmobiliteit* op – samen met autoproducenten (*Original Equipment Manufacturers*: OEM's), brandstof-/waterstofleveranciers, leasemaatschappijen, zakelijke gebruikers en overige stakeholders. Het convenant heeft als ambitie de realisatie van 50 waterstoftankstations, 15.000 FCEV-personenauto's en 3.000 zware voertuigen met een brandstofcel op waterstof in 2025, als strategische basis voor versnelde groei richting 2030 en met name 2050. OEM's, brandstof-/waterstofleveranciers, leasemaatschappijen en zakelijke gebruikers zeggen in het convenant toe dat zij zich inspannen voor tijdige en adequate allocatie van voertuigen, het tijdig bouwen van tankstations, het aggregeren van vraag daaromheen en dat zij via innovatie en schaalvergroting streven naar een reductie in investeringskosten voor H2 tankinfrastructuur van gemiddeld 10 procent per jaar. Om voornoemde doelen in 2025 te bereiken de deelnemers van het H2 Platform en het

ministerie van IenW zullen samenwerken om Europese fondsen (zoals CEF/TEN-T en TEN-E CVD fund, FCHJU, Interreg) maximaal aan te wenden voor het bereiken van de gestelde doelen.

Duurzaam inkopen, bussen, doelgroepenvervoer, reinigingsvoertuigen

a. De Rijksoverheid stimuleert de verduurzaming van de eigen vloot door de inzet van schone voertuigen, duurzame energiedragers en het programma Duurzaam Inkopen (o.a. elektrificatie wagenpark batterij en waterstof elektrisch). De Rijksoverheid zal met de decentrale overheden overleggen hoe zij hierbij kunnen aansluiten (zie ook hoofdstuk Voorbeeldrol Rijksoverheid). Daarnaast treedt de Rijksrederij op als *launching customer* voor duurzame biobrandstoffen in vaartuigen en zet Defensie waar mogelijk duurzame biobrandstoffen in al hun operationele voer-, vaar- en vliegtuigen in.

b. Provincies, vervoersregio's, netbeheerders, energieproducenten, de Rijksoverheid en het bedrijfsleven werken samen aan de verdere uitrol en opschaling van zero-emissie bussen en de noodzakelijke alternatieve tank- en laadinfrastructuur door middel van het *Bestuursakkoord zero-emissie bus* (BAZEB). In 2025 zullen alle nieuw instromende OV-bussen zero-emissie zijn, zodat in 2030 alle ongeveer 5.000 OV-bussen zero-emissie zijn (BAZEB zit reeds in de NEV). Na 2025 is de verwachting dat de markt voor batterij-elektrische bussen volwassen is. Voor waterstofbussen is de verwachting dat in 2025 ook flinke sprongen gemaakt zullen zijn. In de tussenliggende periode kent de *businesscase* nog een onrendabele top, die binnen de huidige werkwijze onvoldoende snel daalt. Bundelen van vraag (over de diverse concessies), nieuwe financieringsarrangementen (waarbij risico's worden verlegd – bijvoorbeeld via leaseconstructies – en kapitaallasten voor projecten worden verlaagd met publieke leningen) en het betrekken van het Nederlands bedrijfsleven en internationale exportkansen moeten zorgen voor een snellere daling van de kostprijs. De Rijksoverheid en het IPO hebben het initiatief genomen voor het ontwikkelen van een roadmap die deze vragen adresseert en waarvan het resultaat in 2019 opgeleverd moet zijn.
   Om te voorkomen dat vervoerders de *businesscase* voor zero-emissie bussen nu niet rond krijgen en de invoer van zero-emissie materieel uitstellen naar een latere concessieperiode, werken de Rijksoverheid en concessie verlenende overheden al samen. Dekking vinden voor de onrendabele top vraagt maatwerk per project en het ondersteuningspakket moet in hoofdzaak worden gedekt uit de nationale en internationale co-financieringsinstrumenten (zoals CEF/TEN-T en TEN-E, FCHJU, Interreg, MIA/Vamil en DKTI)[15] en uit gezamenlijk te ontwikkelen (innovatieve) financieringsconstructies (arrangementen) met nationale en Europese publieke, semipublieke (zoals InvestNL en InvestEU) en private instellingen.
   De Rijksoverheid en concessie-verlenende overheden zeggen toe de organisatie rondom BAZEB te versterken door samen met alle betrokken partijen vanuit de provincie en de markt (inclusief OEM's) de acties op te pakken die volgen uit de *roadmap*. In het kader van de gezamenlijk *roadmap* zegt de Rijksoverheid toe in de periode 2019-2025 jaarlijks een impuls van circa 10 miljoen euro te organiseren vanuit de nationale co-financieringsinstrumenten, waarbij jaarlijkse monitoring plaatsvindt om overstimulering te voorkomen.

c. Gemeenten, provincies, netbeheerders, energieproducenten, de Rijksoverheid en het bedrijfsleven zullen werken aan de verdere uitrol en opschaling van zero-emissie doelgroepenvervoer middels het *Bestuursakkoord zero-emissie doelgroepen vervoer* (BAZED, dit zit niet in de NEV). Onderdeel hiervan is dat 50% van de taxi's in 2025 zero-emissie zullen zijn.

---

[15] CEF/TEN-T en TEN-E = Connecting Europe Facility (CEF) / Trans European Networks-Transport (TEN-T) en Trans European Networks-Energy (TEN-E). FCHJU = Fuel Cells and Hydrogen Joint Undertaking. Interreg = Interreg Europe, een EU-organisatie die regionale en lokale overheden in Europa helpt om beter beleid te ontwikkelen en leveren. MIA/Vamil = Milieu-investeringsaftrek (MIA) / Willekeurige afschrijving milieu-investeringen (Vamil). DKTI = subsidieregeling Demonstratie Klimaattechnologieën en -innovaties in transport.

d. Gemeenten, provincies, energieproducenten, de Rijksoverheid en het bedrijfsleven zullen begin 2019 een nieuw convenant voor zero-emissie reinigingsvoertuigen uitwerken, inclusief tijdpad.
e. Provincies en gemeenten werken samen om te zorgen dat daar waar nodig in de Regionale Energie Strategieën in de behoefte aan duurzame energie voor duurzaam transport wordt voorzien.

C2.4 Afspraken Elektrisch vervoer

100% emissieloze nieuwverkoop personenauto's in 2030

In zijn appreciatie van 5 oktober onderschrijft het kabinet dat het voorstel van de Mobiliteitstafel om elektrische personenauto's versneld in te voeren, leidt tot een geloofwaardig pad naar de kabinetsambitie van 100 procent emissieloze autoverkoop in 2030. Het kabinet gaf ook een aantal verzoeken mee voor verdere uitwerking. Met het nu voorliggende voorstel geven de partijen aan de Mobiliteitstafel invulling aan die verzoeken. Zo is er expliciet gekeken naar de mogelijkheden voor normering, samenwerking met andere Europese koplopers, aansluiting bij het handelingsperspectief van consumenten en de eventuele grenseffecten. Ook is expliciet gekeken naar de mogelijkheden om de tweedehandsmarkt op gang te brengen.

Centraal in de vergroening van de mobiliteitssector staat de beweging van het gebruik van fossiele brandstoffen naar elektrisch aangedreven voertuigen. Nederland staat in de wereldtop als het gaat om elektrisch vervoer. Zo is bijvoorbeeld het aantal verkochte elektrische auto's in 2018 bijna verdubbeld ten opzichte van 2017 (4,6% van alle verkochte auto's), is Nederland wereldwijd koploper qua aantallen laadpunten per km^2 en per km wegdek en zijn er nu bijna 4.000 voltijdbanen in Nederland in deze sector. De uitgangspunten voor de afspraken over het versnellen van de introductie van elektrisch vervoer zijn kosteneffectiviteit, maatschappelijk draagvlak en een verantwoorde en eerlijke kostenverdeling rekening houdend met vervuiling, gereden kilometers en inkomensverdeling.

De verdere uitwerking heeft geleid tot een samenhangend pakket met normering, flankerend beleid, versnelde uitrol van de laadinfrastructuur en fiscale stimulering. Met deze maatregelen wordt beoogd de regeerakkoord-doelstelling te bereiken om in 2030 alle nieuwe personenauto's emissieloos te laten zijn. Deze doelstelling wordt door alle partijen onderschreven. Realisatie van deze doelstelling leidt tot een vloot van circa 2 miljoen elektrische auto's en 3,5 Mton CO_2-reductie. De benodigde energiebehoefte voor het laden van deze auto's bedraagt 7.100 GWh waarbij 1,8 miljoen laadpunten nodig zijn.
De effecten van dit pakket gaan verder dan alleen de CO_2-besparing. Zo heeft een studie van het PBL uitgewezen dat er aanzienlijke positieve effecten te verwachten zijn op het leefklimaat in met name steden en langs snelwegen, en daarmee op de gezondheid in Nederland. Daarnaast levert een snelle ingroei van elektrische auto's een bijdrage aan de energiebesparing door hun grotere energie-efficiëntie. Ook kan door toepassing van slim (in de tijd flexibel) laden volgens een studie van de netbeheerders honderden miljoenen worden bespaard op de kosten van de benodigde verzwaring van het elektriciteitsnetwerk voor het inpassen van meer hernieuwbare stroom op het net.

Omdat de markt zich snel ontwikkelt, is de Mobiliteitstafel conform de kabinetsappreciatie van mening dat de fiscale stimulering voor de zakelijke markt stapsgewijs kan worden afgebouwd. Bij de fiscale herziening rond 2025 zal de ingroei van elektrisch rijden als "het nieuwe normaal" worden meegenomen. De afspraken over maatregelen en dekking worden voor de gehele periode tot en met 2030 vastgelegd in het klimaatakkoord en de Autobrief III (wettelijke verankering). Dit om het houdbaarheidssaldo in stand te houden. Om deze reden is de omvang van de stimulering zoals is gehanteerd in de berekeningen die ten grondslag liggen aan voorliggend maatregelenpakket vanaf 2025 constant verondersteld. Dit leidt er toe

dat de modelmatige uitkomst van het aandeel nieuwverkopen in 2030 op 65% uitkomt. Het kabinet committeert zich aan een fiscale herziening die de tweede helft van het groeipad naar het streven van 100% in 2030 verzekert. Voor alle fiscale stimulering geldt dat overstimulering moet worden voorkomen en dat kosteneffectiviteit wordt geborgd. Bovendien is een evenwichtige lastenverdeling van belang.

Diverse landen, zowel in Europa als wereldwijd, kennen een inzet op het versnellen van de introductie van elektrisch rijden. In vergelijking met andere landen is de omvang van de voorgestelde stimuleringsmaatregelen voor elektrisch vervoer in Nederland in lijn met wat andere landen al doen (zie de vergelijking met enkele andere Europese landen op www.klimaatakkoord.nl).

De fiscale stimulering is techniekneutraal en geldt voor alle emissieloze auto's inclusief waterstof en zonnecelauto's. In de laadinfrastructuur en het flankerende beleid ligt de focus op de versnelling ten behoeve van batterij elektrisch. De maatregelen voor versnelling van de infrastructuur voor waterstof zijn opgenomen in het hoofdstuk over duurzame energiedragers in de mobiliteit.

I. Normeren van elektrische voertuigen (nationaal en in EU verband)

Nederland werkt intensief samen met andere landen om elektrisch vervoer te stimuleren (bijvoorbeeld in het kader van het *Electric Vehicle Initiative* (CEM – EVI) en het internationale partnerschap voor e-mobiliteit). Ook zoekt Nederland afstemming over Europese normeringen zoals bijvoorbeeld de aanscherping van Europese CO_2-normering voor personen- en bestelauto's en zwaar vrachtvervoer. Als gevolg van EU-regelgeving kan Nederland niet zelfstandig CO_2-normen opleggen. Als een voertuig in een EU-lidstaat een typegoedkeuring heeft verkregen, dan mag dit voertuig in de hele EU verkocht worden, dus ook in Nederland. De regels voor de interne markt staan het verbieden van de verkoop en de parallelimport van voertuigen met een conventionele verbrandingsmotor niet toe, ook niet als dat zou komen vanuit een kopgroep van landen. Wel is normering mogelijk op andere onderdelen die bijdragen aan de groei van elektrisch vervoer, zoals hieronder aangegeven. Dit betreft met name de zakelijke markt, waar de fiscale/financiële stimulering dan ook geleidelijk wordt afgebouwd.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. Partijen (Rijksoverheid en Formule E-Team[16]) spreken af dat de Rijksoverheid de inzet voor stringentere EU-normen onverminderd doorzet en samen met koploperlanden optrekt om elektrisch vervoer te stimuleren en maatregelen daarover af te stemmen. Dit is in lijn met het streven van het kabinet om vanaf 2030 alleen nog emissieloze personenauto's te verkopen. Concrete invulling vindt plaats via koppeling aan de bijeenkomsten van de *green growth coalition*, die voorafgaand aan de Milieuraad plaatsvinden (Koploperconferentie). Naar verwachting komt de Europese Commissie in 2023/2024 met een voorstel voor een nieuwe norm voor de periode na 2030. De inzet van Nederland is om de CO_2-uitstoot van voertuigen ook in Europees verband zo spoedig mogelijk tot nul te reduceren.
b. De Rijksoverheid werkt aan invoering van een normstellende regeling onder de Omgevingswet die begin 2022, of zo veel eerder als mogelijk, wordt ingevoerd bedoeld om de voor het klimaat negatieve effecten van werk gerelateerd verkeer,

[16] Het Formule E-Team is een door de Rijksoverheid ingesteld adviesorgaan o.l.v. een onafhankelijke voorzitter met als leden ANWB, Automotive NL, BOVAG, De Groene Zaak, Energie-Nederland, E-Laad, Interprovinciaal Overleg, Nederlandse Vereniging Duurzame Energie, RAI Vereniging, Natuur & Milieu, Vereniging DOET, Vereniging van Nederlandse Autoleasemaatschappijen, Vereniging van Nederlandse Gemeenten en 3TU. Het adviesorgaan heeft als doel om de ontwikkelingen rond elektrisch vervoer te bevorderen en aan te sluiten bij ontwikkelingen in het buitenland en bij kansen voor groene groei.

goederenvervoer en eigen wagenparken terug te dringen (zie afspraak 2 onder Verduurzaming personenmobiliteit). Partijen spreken af om de mogelijkheden van elektrisch vervoer binnen de regeling maximaal te benutten en om bij bedrijven en andere organisaties elektrisch vervoer (als een van de mogelijkheden om aan de normstelling te voldoen) maximaal onder de aandacht te brengen. De uitwerking van deze afspraak en het vaststellen van de regelgeving ligt bij de Rijksoverheid. IPO, VNG, werkgevers en omgevingsdiensten worden betrokken bij de uitwerking om zo tot een optimale invulling te komen. Dit adviestraject leidt medio 2019 tot een beslissing over de vorm van regelgeving.

c. De Rijksoverheid en decentrale overheden zeggen toe dat bedrijven die hun wagenpark hebben verduurzaamd een voordeel krijgen bij relevante aanbestedingen, ofwel door een hoge mate van duurzaamheid te eisen, ofwel door duurzaamheid op te nemen als zwaarwegende wegingsfactor bij de gunning.
d. Partijen (Rijksoverheid, BOVAG, RAI Vereniging, ANWB) spreken af te werken aan een verbeterde prijsvergelijking van fossiele brandstof en elektrische auto's in de showroom en online, waarin alle vaste kosten over een nog vast te stellen periode (totale kosten van eigendom) zijn verwerkt. De Rijksoverheid onderzoekt daarbij de mogelijkheden voor een verplichting via bijvoorbeeld een aanpassing van het energielabel (als kop op het Europees beleid) en zal daarover in het voorjaar van 2019 besluiten.
e. Partijen (Laad- en tankinfrastructuur partijen en (alternatieve) brandstofleveranciers) komen in samenwerking met de Rijksoverheid tot een invulling van het Nederlandse plan voor de Europese verordening over de methode voor informatievoorziening aan de consument over onderlinge prijsverschillen tussen fossiele en verschillende alternatieve brandstoffen. De Rijksoverheid neemt hiertoe in het kader van de *Program Support Action (PSA) on Price Comparison* van de Europese Commissie deel aan een consortium met acht andere Europese lidstaten om nadere uitwerking te geven aan de toepassing van de nieuwe Europese methodologie voor prijsvergelijking. De toepassing van deze methodologie voor prijsvergelijking (per eenheid) bij tankstations wordt medio 2020 verplicht voor alle Europese lidstaten, voortvloeiend uit de Europese richtlijn infrastructuur alternatieve brandstoffen.
f. Partijen (Rijksoverheid en Formule E-Team) maken afspraken om in de voorwaarden voor het gebruik van een aanschafsubsidie zoals uitgewerkt in het fiscale pakket een beperking op te nemen voor de export van auto's die met de aanschafsubsidie zijn gesteund. Uitwerking van de aanschafsubsidie zal door RVO in samenwerking met de leden van het Formule E-Team gebeuren. De aanschafsubsidie zal uiterlijk medio 2020 worden gepubliceerd. De partijen spannen zich in om deze maatregel al per 1 januari 2020 in te voeren, of een tijdelijke stimuleringsmaatregel in te voeren in de tussenliggende periode, inclusief de dekking daarvoor.
g. De Rijksoverheid stelt capaciteit ter beschikking voor het trekkerschap van het EU-project[17] dat gericht is op het verbeteren, harmoniseren en ontsluiten van informatie over de locatie en de beschikbaarheid van laadpunten en de prijzen van laden voor elektrisch vervoer. In datzelfde project wordt gewerkt aan unieke identificatiecodes voor laadpalen en laadcontracten, gericht op soepele internationale betalingen. Het project zal mogelijk resulteren in Europese regelgeving in de komende jaren.
h. Regionale overheden stellen regionale programma's op waarin afspraken worden gemaakt over:
   - Stimuleringsmaatregelen voor elektrisch vervoer: route naar zo veel mogelijk emissieloos vervoer in 2030 (inclusief verminderen en veranderen);
   - Inkoop van eigen wagenpark: voor lichte voertuigen emissieloos in 2030, voor zware voertuigen (>3500 kg) zoveel mogelijk in 2030;
   - Duurzame inkoop doelgroepenvervoer: zoveel mogelijk emissieloos in 2025, uiterlijk in 2030 volledig emissieloos;
   - Inkoop van opdrachten: voorwaarde emissieloos vervoer uiterlijk in 2030.

[17] Project titel "*Data collection related to recharging/refueling points for alternative fuels and the unique identification codes related to e-mobility actors*"

i. De Rijksoverheid dient in 2019 het wetsvoorstel in om per 1 januari 2021 of zoveel eerder als mogelijk gedifferentieerde parkeertarieven wettelijk mogelijk maken. De gemeenten zullen in hun parkeerbeleid een afweging maken over het inzetten daarvan in combinatie met andere maatregelen om het effect hiervan zo groot mogelijk te maken.
j. De Rijksoverheid zal zorgen dat het rijkswagenpark in 2028 volledig emissieloos is. De Rijksoverheid zal deelnemen in Anders Reizen en ambieert minimaal 50% CO_2-reductie op de eigen gerelateerde mobiliteit in 2030 via onder andere personeelsbeleid en cao-onderhandelingen. Tevens wordt de hiervoor benodigde laadinfrastructuur bij rijksgebouwen en overige rijkskantoren en locaties gerealiseerd (circa 2.400 laadpunten).

II. Flankerende maatregelen: Wat doet de sector en wat doen regio's?

Bij de overstap van conventionele brandstofauto's naar elektrische auto's is sprake van een systeemtransitie die alleen mogelijk kan worden gemaakt door gelijktijdige interventie op alle vlakken. Naast normering en financiële prikkels om de overstap naar een brede introductie mogelijk te maken en het zorgen voor afdoende laadinfrastructuur zijn ook flankerende maatregelen noodzakelijk. Hiermee zal de drempel voor de overstap naar elektrisch vervoer verder wordt verlaagd.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

<u>Communicatie</u>

a. Partijen (de leden van het Formule E–Team) starten in 2019, naast de eigen communicatie, een centrale campagne over de mogelijkheden, voordelen van en ervaringen met elektrisch rijden gericht op de juiste doelgroep(en) en met gerichte boodschap(pen) die (voor)oordelen van elektrisch rijden onder de aandacht moeten brengen. Inclusief een deel gericht op het elektrificeren van de zakelijke vloot, private lease en autodelen. Goede voorbeelden in het mobiliteitsbeleid van bedrijven zullen daarbij actief gecommuniceerd worden. De campagne wordt gekoppeld aan de site NederlandElektrisch.nl.
b. Partijen (de leden van het Formule E-Team) zorgen, naast eigen communicatie naar hun achterban, dat er in 2019 een centrale website beschikbaar is, met daarin zowel voor consumenten, als ook voor verkopers en beleidsmakers alle informatie die relevant is voor de introductie van elektrisch vervoer. Hiertoe zal de huidige website NederlandElektrisch.nl verder worden uitgebouwd.
c. Partijen (BOVAG en RAI Vereniging) zorgen dat verkopers van auto's, naast de technische kennis van EV-auto's die via merken wordt uitgerold, voor zover niet aanwezig, ook kennis hebben over alle consumentenaangelegenheden in Nederland in relatie tot elektrische personenauto's. Hiertoe wordt in 2019 een branche-brede opleiding ontwikkeld en aangeboden.
d. Partijen (ANWB, BOVAG, RAI Vereniging en Vereniging van Nederlandse Autoleasemaatschappijen VNA) zorgen in samenwerking met het Nationale Kennisplatform Laadinfrastructuur dat de kopers van elektrische auto's bij de aankoop van hun auto geholpen kunnen worden met de aanvraagprocedures van de gewenste laadinfrastructuur.
e. Partijen (ANWB, BOVAG, RAI Vereniging en VNA) verkennen in 2019 de mogelijkheden voor het ontwikkelen een tool waarin de brandstofkosten op basis van de opgegeven gecertificeerde verbruikscijfers en kWh prijs (gedifferentieerd naar privé en zakelijk en AC en DC) en de energiekosten voor het voertuig onder vergelijkbare condities kunnen worden vergeleken. Deze verkenning zal worden gestart op basis van de transparante prijsvergelijkingen die per 1 augustus 2019 worden ingevoerd.
f. Partijen (BOVAG en RAI Vereniging) zorgen in samenwerking met de Rijksoverheid dat eind 2019 universele technische trainingen voor het kunnen en mogen werken aan elektrische voertuigen en hoogspanning beschikbaar zijn voor derden en dat ze gebaseerd zijn op de normen NEN 9140 Veilig werken aan e-voertuigen, NEN 3140 'Bedrijfsvoering van elektrische installaties, Branchenorm Veilig werken aan Elektrische voertuigen (EV) en Hybride elektrische voertuigen (HEV) in garagewerkplaatsen. Leveranciers van elektrovoertuigen zullen hiertoe materiaal aanleveren dat beschrijft hoe dient te worden

omgegaan met het werken aan e-auto's specifiek van hun merk. Via overheidsvoorlichting zal dit onder de aandacht gebracht gaan worden van derden.

g. Partijen (BOVAG en RAI Vereniging) ontwikkelen een duurzaam personeelsbeleid om voorbereid te zijn op de versnelling van de komst van elektrische voertuigen.

Batterijcheck en -garantie

De garantietermijn voor batterijen is in de afgelopen jaren sterk verlengd. Voor nieuwe auto's geldt dat de garantie op de batterij tot gemiddeld zo'n 8 jaar met maximum kilometrages van 100.000 km zelfs onbeperkt is. Dit voldoet in veel gevallen voor het geven van voldoende zekerheid aan kopers. Met een toenemende verkoop in de tweedehandsmarkt is er daarbovenop behoefte aan duidelijkheid over de status van de batterij. Deze kan met verschillend gebruik afwijken en is een bepalende factor in de waarde van de auto. Een gedetailleerde check op de status van de batterij is echter niet voor alle merken beschikbaar, waardoor het in nationaal verband (NEN: kennisnetwerk voor normontwikkeling en normtoepassing) niet is gelukt een universeel toepasbare, gecertificeerde batterijcheck te ontwikkelen. Wel lopen er ontwikkelingen in Europa die op termijn mogelijk zullen leiden tot eisen voor de inzettermijn van de batterij.

Ander aandachtpunt is dat de markt voor toepassingen van gebruikte batterijen nog volop in ontwikkeling is en de restwaarde dus vaak nog ondergewaardeerd is. Zo kunnen batterijen worden ingezet voor stabilisatie van het energienetwerk en kunnen deze interessant zijn voor de terugwinning van grondstoffen of het opwaarderen. Zo lijkt er een trend waarneembaar te zijn waarbij de autofabrikant de batterij terugneemt voor terugwinning van grondstoffen of het opwaarderen hiervan. Als deze mogelijke toepassingen letterlijk meer zouden worden gewaardeerd, kan de afschrijving op elektrische auto's worden beperkt.

h. Partijen (Rijksoverheid, ANWB, BOVAG, DOET, RAI Vereniging en de Vereniging Elektrische Rijders) zetten zich in om inzicht in de levensduur en oplaadcapaciteit van een gebruikte elektrische auto voor de consument Europeesrechtelijk af te dwingen en daar gezamenlijk de lobby voor te voeren. Op basis van dit inzicht wordt het ook mogelijk voor marktpartijen om verlengde garantieproducten te ontwikkelen, gericht op de tweedehandsmarkt. Partijen voeren zo spoedig mogelijk een uniforme batterijcheck in. Zodra dit mogelijk is wordt aan de batterijcheck een garantietermijn verbonden.
i. Partijen (BOVAG, NVDE, RAI Vereniging, Vereniging DOET, Natuur & Milieu, Netwerkbeheerders en Autorecycling Nederland ARN) verkennen met de Rijksoverheid de mogelijkheden om een systeem te ontwikkelen, waarbij de gebruikte batterijen die niet door de fabrikant worden teruggenomen (recycling) tegen reële waarde ingezet kunnen worden, onder andere voor de stabilisatie van het netwerk.

Elektrificeren in de lease

Bij autoleasing neemt de leasemaatschappij veel belemmeringen voor de overstap naar elektrisch rijden weg: géén extra financiering van de hogere nieuwprijs, géén risico's voor accu, kosten en restwaarde en ondersteuning bij het omgaan met het laden. Omdat bij autoleasing niet de aanschaf maar het gebruik centraal staat, komen de voordelen van elektrisch rijden via de leaseprijs direct bij het aanbod al volop in beeld.
Om het elektrificeren van de lease te versnellen spreken de partijen, naast de fiscale en financiële afspraken, het volgende af:

j. De VNA gaat in 2019 met een koplopergroep van autoleasemaatschappijen op basis van hun geleerde lessen, inventariseren welke knelpunten en belemmeringen moeten worden weggenomen om nog meer effectief elektrisch vervoer te kunnen aanbieden en zal deze actief communiceren. Publicatie vindt plaats voor 1 januari 2020. Leergebieden zijn onder andere: ondersteuning bij laadinfrastructuur, elektrische deelauto's en de auto als onderdeel van het lokale energiesysteem.
k. Een toenemend aantal autoleasemaatschappijen gaat toestaan dat hun elektrische private leaseauto's door de leaserijder gedeeld mogen worden. Ook gaan de autoleasemaatschappijen samenwerken met autodeelplatforms en buurauto-achtige initiatieven.

l. De autoleasebedrijven komen samen met andere partijen in de sector voor 2021 tot een branche-brede afspraak dat elektrisch leasen altijd wordt aangeboden onder vermelding van de totale kosten per maand, dus de vaste leaseprijs plus een schatting van de energiekosten - óók als de laadkosten geen onderdeel vormen van het leasecontract. Dat maakt een onder-aan-de-streep-vergelijking tussen een elektrische auto en een conventionele brandstofauto mogelijk, waardoor de consument een duidelijk beeld heeft van de totale kosten. Het aandeel nieuw ingezette EV auto's door autoleasebedrijven zal altijd tenminste het aandeel van de totale Nederlandse EV-verkopen ten opzichte van de totale Nederlandse personenautoverkopen bedragen. Dit geldt zolang (a) het fiscale beleid zakelijk EV-rijden stimuleert zoals nu is voorzien en (b) de leasemaatschappijen gelijke toegang tot het aanbod hebben als de particuliere markt. De VNA zorgt voor een rapportage over het verloop van deze nieuwregistraties.
m. Partijen (ANWB, BOVAG, VNA, NVDE, Natuur & Milieu, Vereniging DOET en de Vereniging Elektrische Rijders) onderzoeken in 2019 de haalbaarheid van het leasen van tweedehands elektrische auto's. Hun aanbevelingen voor een kansrijke occasionleasemarkt worden voor 1 januari 2020 gepubliceerd.
n. De Rijksoverheid, VNA en de coalitie Anders Reizen onderzoeken of in de huidige geldende praktijk bij het voor privédoeleinden gebruiken van de (elektrische) deelauto van de zaak, de minimaal te hanteren "huurtarieven" wellicht moeten worden aangepast. Deze regeling maakt het mogelijk het gebruik voor privédoeleinden door de werknemer buiten de bijtelling te houden door een marktconform tarief als huur te rekenen.
o. De Rijksoverheid, BOVAG, VNA en de coalitie Anders Reizen, spreken af om het elektrificeren van het wagenpark mee te nemen bij het onderzoeken van het gebruik van fiscale regelingen voor het aantrekkelijker maken van het verduurzamen van mobiliteit voor werkgevers.

<u>Elektrificeren autodelen</u>
Elektrisch autodelen kan een belangrijke versneller voor de introductie van elektrisch rijden zijn. In de Green Deal Autodelen II hebben Rijksoverheid, decentrale overheden, marktpartijen en Natuur & Milieu afgesproken in de groei van autodelen verder te versterken tot 100.000 deelauto's en 700.000 gebruikers in 2021. Een belangrijk deel van deze deelauto's zijn consument-consument netwerken waarbij het elektrificeren zal meelopen met het elektrificeren van het totale Nederlandse wagenpark. Het Formule E-Team schat de groei voor de elektrische *business-to-consumer* (B2C) deelauto's tot 2021 op 20.000 elektrische auto's. Richting 2030 wordt een groei verwacht van ten minste 80.000 elektrische B2C deelauto's.

p. Gemeenten stellen de parkeernorm in nieuwbouwprojecten waar mogelijk naar beneden bij, rekening houdend met de voor die locatie gewenste mobiliteitsmix. Bij hoogstedelijke inbreidingslocaties wordt een zo laag mogelijke parkeernorm aanbevolen.
q. Gemeenten, overheidsdiensten en bedrijven stellen hun elektrische deelauto's waar mogelijk open voor gebruik buiten kantooruren door burgers.
r. Voor standplaats gebonden deelauto's zorgt de gemeente voor een vaste parkeerplaats, een bord met aanduiding en markering. Voor deelauto's zonder vaste standplaats onderzoeken gemeenten naar mogelijkheden voor gemeentebrede en wederzijds erkende parkeervergunningen en maken de resultaten daarvan uiterlijk medio 2019 openbaar.
s. De Rijksoverheid, brancheorganisaties, gemeenten, provincies en bedrijfsleven onderzoeken de mogelijkheden van een campagne autodelen. Hierbij wordt aansluiting gezocht bij de centrale campagne over de voordelen van elektrisch rijden.

<u>Elektrificeren van tweewielers</u>
De bijdrage van gemotoriseerde tweewielers aan CO_2-uitstoot is weliswaar gering maar zij zorgen wel lokaal voor een negatief effect op de luchtkwaliteit. Naast onderstaande afspraken is het van belang om aandacht te hebben voor veilig weggebruik door verschillende voertuigen met verschillende snelheden.

t. Partijen (Rijksoverheid, BOVAG, RAI Vereniging en Vereniging DOET) werken samen aan de transitie naar 100% emissieloze snorfietsen. Vanaf 1 januari 2025 zullen alle

nieuwverkopen van snorfietsen op de Nederlandse markt emissieloos zijn. De Rijksoverheid zal zorgen voor een gelijk speelveld op de Nederlandse markt.

u. Partijen (Rijksoverheid en VNG) onderzoeken de mogelijkheden waar en op welke wijze binnen gemeenten versnelling mogelijk is.
v. Partijen (Rijksoverheid, BOVAG en RAI Vereniging) streven er naar om de nieuwverkoop van bromfietsen vóór 2030 over te laten gaan naar emissieloos, analoog aan de personenauto.
w. Partijen (BOVAG, RAI Vereniging en Vereniging DOET) bezien in 2019 de mogelijkheden voor de introductie van leaseproducten voor tweewielers en inventariseren kansen en uitdagingen hierbij. Leaseproducten kunnen mogelijk een oplossing bieden voor de hogere aanschafprijs van elektrische alternatieven aangezien daarbij de lagere gebruikskosten worden meegenomen.
x. Vereniging DOET beziet in samenwerking met het Verbond van Verzekeraars of betere informatievoorziening aan verzekeraars kan leiden tot een betere verzekerbaarheid van *LEV's*.

Partijen (Rijksoverheid, VNG, IPO en Vereniging DOET) onderzoeken in 2019, naar voorbeeld van andere EU-landen, de mogelijkheden voor het beschikbaar stellen van parkeerplekken voor elektrische 2- of 3-wielers met bijbehorende laadinfrastructuur.

Tweedehands auto's
Voor een brede beschikbaarheid van elektrische auto's in Nederland is het van belang dat ook de tweedehandsmarkt tot wasdom gaat komen. Voor een deel is het een kwestie van tijd voordat de modellen die op de markt komen voldoen aan de behoefte van de consumenten. Tegelijkertijd zijn verschillende maatregelen in deze afspraken opgenomen die dit kunnen verbeteren:

- Een lage BPM en MRB voor emissieloze auto's om het prijsverschil met brandstofauto's zo beperkt mogelijk te houden, zoals een MRB-vrijstelling tot en met 2024.
- Het onderzoeken van de mogelijkheden om de subsidie voor emissieloze auto's te koppelen aan een beperking op de export waardoor de auto's langer in Nederland beschikbaar blijven.
- Het verkennen van acties om inzicht in de levensduur en oplaadcapaciteit van een gebruikte elektrische auto voor de consument Europees wettelijk af te dwingen.
- Het verkennen van de mogelijkheden om gebruikte baterijen tegen hun reële waarde in te kunnen zetten in de stabilisering van het elektriciteitsnetwerk. Dit zal een positief effect hebben op de restwaarde van auto's.
- Het onderzoeken van de haalbaarheid van het leasen van tweedehands elektrische auto's.

III. Nationale agenda laadinfrastructuur

Gemeenten, Provincies, Rijksoverheid, netbeheerders, bedrijfsleven en brancheorganisaties hebben gezamenlijk een Nationale Agenda Laadinfrastructuur opgesteld. De afspraken in deze agenda leiden tot een landelijke dekking van (snel)laadpunten en voorzien in de laadbehoefte van het groeiende aantal elektrische voertuigen. De uitvoering van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur zal met provincies en gemeenten worden vertaald in regionale mobiliteitsplannen, waarin opgenomen de lokale behoeften voor laadinfra.

Voor personenvervoer wordt een laadbehoefte voorzien van 1,8 miljoen (semi-)publieke en private laadpunten in 2030. Voor de stadslogistiek voorziet een eerste doorrekening van TNO een maximale laadbehoefte voor bestelauto's van 18.600 laadpunten in 2030 en voor vrachtauto's 7.400 laadpunten. In een later stadium wordt uitgebreider gekeken naar het benodigd aantal laadpunten voor bestelauto's en trucks. Daarnaast zal de laadbehoefte van elektrische bussen, binnenvaartschepen en *Light Electric Vehicles* (LEV's) groeien. Het realiseren van deze laadpunten is een stevige opgave waarbij in de laatste fase er ongeveer 700 laadpalen per dag gerealiseerd moeten worden. Dit kan alleen door goede afspraken en samenwerking tussen alle partijen tot stand komen. Bij de opstelling van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur is het uitgangspunt dat er geen directe financiële overheidsstimulering nodig is voor de aanleg en exploitatie van de reguliere laadinfrastructuur. In de Nationale

Agenda Laadinfrastructuur zijn afspraken gemaakt die in sommige gevallen gevolgen kunnen hebben voor de organisatie en taken van de betrokken partijen. Daarnaast is mogelijk ondersteuning nodig voor innovaties, procesbegeleiding, monitoring en evaluatie. De komende twee maanden zal daarom samen met de ondertekenaars van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur in kaart gebracht worden wat de uitvoeringskosten zijn voor de implementatie van de agenda. Volgens de decentrale overheden zijn volgens een eerste inschatting circa 5 miljoen euro aan uitvoeringskosten per jaar gemoeid met de Nationale Agenda Laadinfrastructuur. Deze kosten dienen nog nader te worden uitgewerkt en onderbouwd en worden meegewogen in de afspraken over de decentralisatie van het klimaatakkoord.

In de Nationale Agenda Laadinfrastructuur staat een volledig overzicht van alle gemaakte afspraken. Hierbij is concreet weergegeven welke partijen wat gaan realiseren en wanneer dat gereed zal zijn. Al deze afspraken vormen een integraal onderdeel van het Klimaatakkoord.

De afspraken in de Nationale Agenda Laadinfrastructuur zijn gericht op:

1. Het versnellen van het proces en het vaststellen van basisvoorwaarden voor de uitrol van publieke laadinfrastructuur voor elektrische voertuigen. Door onder andere:
   a. Samenwerkingsregio's in te richten en te versterken. De samenwerkingsregio's zorgen samen met gemeenten voor de uitrol van laadinfrastructuur in de regio. De samenwerkingsregio's ondersteunen gemeenten bij het opstellen en uitvoeren van een integrale visie en beleid.
   b. Afspraken over laadinfrastructuur en (de voorbereiding op) de uitrol van laadinfrastructuur te borgen in de Regionale Energiestrategie (RES), de omgevingsvisie en het omgevingsplan. De Rijksoverheid zal via de instrumenten van de Omgevingswet (bijvoorbeeld via normering) en eventueel het bouwbesluit zekerheid bieden over voldoende aanbod van publieke laadpunten in gemeenten en de snelheid van realisatie daarvan.
   c. In regio's en gemeenten eind 2020 plaatsingsbeleid inclusief uitrolplanning voor publieke laadinfrastructuur vast te stellen. Het plaatsingsbeleid wordt elke twee jaar geactualiseerd.
   d. Gemeenten en regio's te ondersteunen met handreikingen en tools.
   e. De Rijksoverheid komt samen met netbeheerders en (brancheverenigingen van) marktpartijen in het eerste kwartaal van 2019 met een analyse van de problematiek van de werking van de energiebelasting bij bi-directioneel laden (dubbele belasting op slim laden) waarbij zo nodig oplossingen gezocht worden.
   f. Naast de uitrol van publiek toegankelijke laadinfrastructuur ook maatregelen af te spreken gericht op de uitrol van private laadinfrastructuur, zoals de implementatie van de voorschriften uit de Europese Richtlijn over energieprestaties van gebouwen en de vereenvoudiging van de realisatie van laadpunten bij VvE's.

2. Het verbeteren van de informatievoorziening over de locatie en beschikbaarheid van laadpunten, laadprijstransparantie, gebruik van open protocollen in de laadketen en een open laadmarkt. Door onder andere:
   a. De inrichting van een nationaal toegangspunt voor data over laadpunten, waarmee *service providers* en laadpaalexploitanten uiterlijk 1 augustus 2019 hun statische en dynamische basisinformatie over alle (semi-)publiek toegankelijke laadpunten uitwisselen. Het betreft o.a. basisinformatie over de locatie en de beschikbaarheid van de laadpunten en de prijzen van het laden.
   b. De afspraak dat uiterlijk 1 augustus 2019 alle *service providers* en laadpaalexploitanten op toegankelijke en transparante wijze aan de EV-rijder de prijs van elk type laadsessie weergeven.
   c. Vóór de zomer van 2019 te komen tot één effectief, goed in te passen pictogram voor alternatieve brandstoffen op borden langs de (snel)weg, dat voldoende duidelijk is voor rijders van elektrische voertuigen.

   d. Ten behoeve van een open en competitieve markt van laaddiensten, altijd in contracten voor aanleg en exploitatie van laadpunten afspraken vast te leggen over interoperabiliteit, het toelaten van klanten van andere providers op de laadpalen en toepassing van neutrale en open protocollen.
   e. Samen te werken aan de ontwikkeling en internationale adaptatie en standaardisatie van open protocollen, waaronder protocollen voor *smart charging* en de integratie van EV's met het bredere energiesysteem en de gebouwde omgeving. Uiterlijk 1 augustus 2019 wordt een werkgroep protocollen en open markt opgericht om dit aan te jagen.

3. Het inzetten van *smart charging* om te zorgen voor een stabiel elektriciteitsnetwerk waarin optimaal gebruik gemaakt kan worden van hernieuwbare energie en de voordelen daarvan voor EV-rijders. Onder andere door:
   a. Het opzetten en optimaliseren van marktmodellen waarin het potentieel van slimme energieoplossingen zoals *smart charging* gerealiseerd kan worden.
   b. Gesignaleerde knelpunten in nieuwe marktmodellen voor slim laden via experimenten en wetgevingstrajecten in nieuwe regulering om te zetten;
   c. Een analyse van de problematiek rond de werking van energiebelasting bij bi-directioneel laden waarbij zo nodig mogelijke oplossingen gezocht worden.
   d. De huidige laadinfrastructuur *smart charging ready* te maken en het onderzoeken en ontwikkelen van nieuwe architectuuropties voor *smart charging*.
   e. Het vergemakkelijken van de digitale uitwisseling van gegevens tussen elektrische voertuigen en laadinfrastructuur.

4. Het toekomstbestendig maken van laadinfrastructuur door in te zetten op innovatie. Onder andere door:
   a. De innovatieopgaven die voortkomen uit de Nationale Agenda Laadinfrastructuur op te nemen in de Kennis en Innovatie Agenda Mobiliteit.
   b. Afspraken te maken over het uitvoeren van programma's en projecten die voortkomen uit de Nationale Agenda Laadinfrastructuur en over de experimenteerruimte in wet- en regelgeving die nodig is voor demonstraties en pilots.

5. Het realiseren van robuuste laadinfrastructuur voor (stads)logistiek die een verdere ingroei en ontwikkeling van elektrificering van mobiele werktuigen en elektrisch vervoer van goederen mogelijk maakt. Onder andere door:
   a. Voor zwaar transport in te spelen op de groeiende behoefte aan het inzetten van zero-emissie zware trucks. Deze zware trucks vragen nieuwe laadoplossingen met een groter vermogen en hebben daarmee een grotere impact op het energienet.
   b. Voor stadslogistiek per sector te kijken naar het laadgedrag en de laadbehoefte om zodoende de optimale laadlocaties en de noodzaak voor (lokale) verzwaring van het energienet te bepalen die een verdere ingroei van ZE-stadslogistiek mogelijk maakt.
   c. Voor binnenvaart onderzoek te doen naar benodigde laadinfrastructuur (batterij- en waterstof-elektrisch) voor het uitvoeren van pilots met elektrische binnenvaartschepen en naar hoe de uitrolstrategie voor de benodigde walstroom er op de lange termijn uit zal moeten zien.
   d. Voor mobiele werktuigen onderzoek te doen naar oplossingen voor laadinfrastructuur.

Om de voortgang van de uitvoering van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur te volgen wordt door RVO een monitoringsprogramma opgezet. Daarnaast stelt de Rijksoverheid een stuurgroep in met daarin onder andere vertegenwoordigers vanuit het Ministerie van Infrastructuur & Waterstaat, Formule E-Team, Vereniging van Nederlandse Gemeenten, Interprovinciaal Overleg en ElaadNL.

IV. Financiële en fiscale stimulering

Alle partijen onderschrijven de gedeelde ambitie om elektrische personenauto's versneld in te voeren, op basis van een geloofwaardig pad naar 100% emissieloze autoverkoop in 2030. Er is een integraal en samenhangend pakket van maatregelen uitgewerkt waar alle betrokken

partijen aan bijdragen om dit pad te realiseren. Naast de afspraken over normering, samenwerking met andere Europese koplopers, flankerend beleid, versnelde uitrol van de laadinfrastructuur speelt ook fiscale en financiële stimulering hierbij een belangrijke rol. In deze paragraaf wordt de uitwerking daarvan beschreven. Daarbij is rekening gehouden met het handelingsperspectief van consumenten en de risico's van eventuele grenseffecten. Er wordt daarom zo veel mogelijk aangesloten bij het moment van aankoop. En bij het vormgeven van de dekking is zoals verzocht in de kabinetsappreciatie rekening gehouden met de gevolgen voor mensen met minder middelen door kleinere, minder vervuilende auto's minder te belasten dan grotere auto's.

Om mensen die geen nieuwe auto kopen ook perspectief te bieden is expliciet gekeken naar de mogelijkheden om de tweedehandsmarkt op gang te brengen, door elektrische auto's voor de Nederlandse markt te behouden en zo een beter aanbod op gang te brengen. Er worden afspraken gemaakt die bijdragen aan een toegankelijk en aantrekkelijk aanbod van tweedehands elektrische auto's en de daarbij passende informatievoorziening en ondersteuning en ontzorging van de consument bij aanschaf, onderhoud en gebruik van een emissieloze occasion.

Hiermee wordt beoogd de regeerakkoord-doelstelling te bereiken om in 2030 alle nieuwe personenauto's emissieloos te laten zijn. Het afgesproken groeipad is het uitgangspunt waar de partijen zich aan committeren. De stimulering wordt zo effectief vormgegeven tegen zo laag mogelijke kosten en met een goede balans tussen stimulering voor de zakelijke en de consumentenmarkt. Als waarborg voor de kosteneffectiviteit en om overstimulering te voorkomen zal het kabinet daarbij jaarlijks bezien wat nodig is om het beoogde groeipad te realiseren. Om dezelfde reden zal het kabinet de planbureaus vragen om bij doorrekening het basispad expliciet te toetsen aan de meest recente ontwikkelingen, waaronder de meest recente inzichten ten aanzien van kosten van batterijen en de Europese normen en een gevoeligheidsanalyse uit te voeren. De partijen onderschrijven dat hiermee sprake is van een verantwoorde kostenverdeling die rekening houdt met het perspectief van de consument en die leidt tot de gewenste transitie naar een schone en breed toegankelijke markt voor nul emissie auto's.

<u>Financiële en fiscale ondersteuning voor emissieloze auto's</u>

De Partijen (Rijksoverheid en de leden van het Formule E-Team) spreken de volgende fiscale en financiële ondersteuning voor emissieloze auto's af. Deze afspraken zijn doorgerekend door RevNext op de effecten op de nieuwregistraties, de ontwikkeling van de samenstelling van het wagenpark en CO_2-emissies.

Tabel 1: Overzicht stimulering per instrument, 2021-2030

Beleid STIMULERING[1]	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
BPM vaste voet (FC)EV (elektrisch)	0	0	0	0	350	350	350	350	350	350
MRB (FC)EV (elektrisch)	0	0	0	0	25%	30%	35%	40%	40%	45%
Bijtelling	8% <50k	8% <50k	10% <50k	10% <50k	16% <50k	17% <50k	18% <50k	19% <50k	20% <50k	20% <50k
Subsidie particulier	6.000	5.600	5.200	4.800	4.400	3.690	3.520	3.080	2.640	2.200
Lineaire afbouw:	40-60k	40-60k	40-60k	40-60k	40-60k	40-60k	40-60k	40-60k	40-60k	40-60k

Beschrijving van de stimuleringsmaatregelen:

a. Emissieloze auto's blijven vrijgesteld van het betalen van de BPM tot en met 2024. Vanaf 2025 betalen zij een vaste voet van 350 euro per auto, maar deze maatregel wordt meegeteld in het dekkingspakket hieronder.
b. Emissieloze auto's blijven tot 2025 vrijgesteld van het betalen van (het rijksdeel van) de MRB. Vanaf 2025 betalen emissieloze auto's een oplopend percentage van (het rijksdeel

van) de MRB beginnend bij 25% (2025) tot 45% (2030). PHEV betalen MRB met een correctiefactor vanwege het zwaardere gewicht ten opzichte van brandstofauto's.

c. Voor particuliere emissieloze auto's komt een aflopende kostenefficiënte aanschafsubsidie die begint met € 6.000 per auto (2021) en daalt naar € 2.200 (2030). Deze aanschafsubsidie is beschikbaar voor nieuw verkochte auto's tot een maximum van € 60.000 waarbij de subsidie vanaf een aanschafbedrag van € 40.000 euro tot € 60.000 lineair afloopt. De regeling wordt opgezet als een doelsubsidie met een gemaximeerd subsidiebedrag en een subsidieplafond op basis van nieuwverkooppercentages. Met deze subsidie wordt gemiddeld ongeveer de helft van het verschil in aanschafprijs ten opzichte van brandstofauto's gedekt waardoor de elektrische auto zich eerder terugverdient voor de consument. Onderzocht wordt of deze aanschafsubsidieregeling ook beschikbaar gemaakt kan worden voor bepaalde vormen van privélease en deelauto-concepten[18]. Deze aanschafsubsidie wordt voorwaardelijk vorm gegeven om de auto zolang mogelijk in het Nederlandse wagenpark beschikbaar te houden (wens is 8 jaar). Indien hieraan niet wordt voldaan dient de subsidie te worden terugbetaald.

d. Voor zakelijke emissieloze auto's wordt over een maximum van € 50.000 van de catalogusprijs (voor batterij-elektrisch) een verlaagde bijtelling gehanteerd. De verlaagde bijtelling begint bij 8% (2021) en stijgt van 10% in 2023 en 2024 door naar 20% in 2030. Jaarlijks wordt gemonitord en zonodig aangepast om overstimulering te voorkomen, waarbij het ingroeipad leidend is. Voor innovatieve emissieloze auto's die zich nog niet in de markt bewezen hebben, zoals de waterstof- en de zonnecelauto geldt dat de invoering van het maximumbedrag van € 50.000 in de bijtelling wordt uitgesteld tot na 2024. Over de precieze invoering hiervan vindt nog nader overleg plaats.

<u>Dekking voor derving van inkomsten en extra uitgaven</u>

Met dit pakket wordt de transitie naar 100% elektrische nieuwverkoop en het beschikbaar komen van elektrische auto's voor de tweedehandsmarkt structureel ingezet zodat de elektrische auto voor iedereen haalbaar wordt. Net als bij andere disruptieve innovaties is er daarbij sprake van een groep *first movers* die als eerste overgaan op elektrisch rijden. Deze groep is nodig om introductie in de breedte mogelijk te maken. De totale derving voor de periode tot 2025 bedraagt € 3,9 miljard. Voor de periode vanaf 2025 zijn de kosten op € 1,5 miljard per jaar gemaximeerd. Voor de dekking zijn volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Dekking komt uit het autodomein[19], uit de vrijval van dekkingsmaatregelen uit Autobrief II die structureel doorlopen in de jaren vanaf 2021 en uit het mobiliteitsdomein.
- Voor de dekking binnen het autodomein ligt het zwaartepunt bij de veelrijder, het keuzemoment in de showroom, de zwaarste auto's met de hoogste CO_2-uitstoot en is rekening gehouden met inkomenseffecten en het mogelijk maken van een overstap naar een andere wijze van belastingheffing binnen het autodomein.

Tabel 2: Overzicht dekking per instrument, 2021-2030

Beleid DEKKING [1]	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
BPM vaste voet (FC)EV (elektrisch)	0	0	0	0	350	350	350	350	350	350
MRB-verhoging p.j. per ICEV (fossiel)	6	23	41	73	90	103	106	110	115	126
MRB-verhoging p.j. per (FC)EV (elektrisch)	0	0	0	0	150	179	206	231	225	248
MRB-verhoging p.j. per bestelbus	24	24	24	24	0	0	0	0	0	0
Innovatietoeslag op aanschaf	87,5	175	262,5	350	350	350	350	350	350	350
Innovatietoeslag op bezit	25	25	25	25	25	25	25	25	25	25
Accijns benzine	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
Accijns diesel	1	1	2	2	2	2	2	2	2	2

[18] Waarbij geen sprake is van stapeling van voordelen uit zakelijk en privé.

[19] Het Kabinet heeft aangegeven naast de basisvariant ook de effecten van een gedeeltelijke dekking van de fiscale maatregelen buiten het autodomein worden doorgerekend die bestaat uit een stijging van de heffing op vliegverkeer naar 15 euro in de plaats van de beoogde innovatietoeslag op bezit (2 euro per maand per auto).

De partijen (Rijksoverheid en het Formule E-Team) spreken voor de dekking af:

a. Vanaf 2025 betalen emissieloze auto's een vaste voet van 350 euro in de BPM per auto.
b. Er komt een innovatietoeslag op het bezit alle auto's, inclusief emissieloze auto's, van € 25 per jaar. Dit is een doelheffing, gekoppeld aan de duur van de stimulering voor emissieloze auto's.
c. Er komt een eenmalige innovatietoeslag op de aanschaf van niet-emissieloze personenauto's die begint bij € 87,50 (2021) en oploopt naar € 350 in 2024 en verder. Dit is een doelheffing, gekoppeld aan de duur van de stimulering voor emissieloze auto's. Hierbij worden de mogelijkheden verkend om deze eveneens toe te passen op de (parallelle) import van niet-emissieloze personenauto's.
d. De accijns op benzine wordt vanaf 2020 met 1 cent verhoogd en de accijns op diesel per 2020 met 1 cent en per 2023 wederom met 1 cent. Ook dit is voor de duur van de stimulering voor zero-emissie auto's.
e. Er komt een MRB-verhoging van het basistarief in (het rijksdeel van) de MRB voor fossiele auto's. Doordat de MRB gebaseerd is op gewicht neemt de MRB voor auto's in het zwaardere segment het sterkst toe. De MRB-verhoging geldt niet voor zero-emissie auto's. Voor deze auto's geldt alleen het van toepassing zijnde MRB-percentage (uit het rijksdeel) over het basistarief uit 2020.
f. Ook dit is voor de duur van de stimulering voor zero-emissie auto's.
g. De huidige korting op de MRB voor bestelbussen wordt geleidelijk verminderd. Daarbij gaat het om een stijging van 2 euro per maand per bestelbus vanaf 2021 tot en met 2024.
h. Voor Plug-in Hybrides (PHEV) geldt een aparte tarieftabel zodat deze auto's meebetalen aan de BPM. Deze wordt versoberd naar een normaal tarief.

Het totaaloverzicht qua uitgaven en dekking ziet er dan als volgt uit:

Stimuleringskant (16B2 in mln.)	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
MRB	136	170	213	275	248	283	314	338	394	425
BPM	278	381	464	623	673	702	689	661	607	584
Bijtelling	47	93	146	208	202	184	128	84	33	16
Accijns	42	91	155	242	314	381	445	500	544	582
Energie belasting	-15	-36	-64	-103	-143	-176	-206	-231	-251	-267
Aanschafsubsidie Particulier	26	35	55	89	120	143	164	188	226	255
Totaal	**514**	**733**	**968**	**1.334**	**1.414**	**1.517**	**1.533**	**1.540**	**1.552**	**1.595**
Dekkingskant (16B2 in mln.)	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**	**2026**	**2027**	**2028**	**2029**	**2030**
MRB	53	193	280	547	729	850	868	889	909	974
Innovatietoeslag	213	216	218	220	223	224	226	228	230	231
Innovatietoeslag op aanschaf	31	60	84	99	96	90	86	78	68	52
BPM vaste voet (FC)EV (elektrisch)	-	-	-	-	47	52	57	65	78	96
Accijns	120	120	187	185	181	175	169	163	155	146
Vrijval Autobrief II	117	132	152	182	182	182	182	182	182	182
Dekking vanuit MRB bestelauto's	19	38	57	76						

gedragseffecten dekkingsmaatregelen	-2	-7	-14	-29	-42	-56	-55	-65	-69	-86
Totaal	**552**	**752**	**965**	**1.280**	**1.414**	**1.517**	**1.533**	**1.540**	**1.552**	**1.596**

Compensatie provincies stimuleringsmaatregelen Elektrisch vervoer

i. De komende jaren leiden de voorgestelde stimuleringsmaatregelen voor Elektrisch vervoer tot versmalling van de belastinggrondslag van provincies. Om dit te voorkomen zal BZK de Provinciewet wijzigen om provincies de mogelijkheid te geven belasting te heffen op alle personenvoertuigen. Deze wijziging zal, tezamen met de overige belastingmaatregelen die voortvloeien uit het Klimaatakkoord, meegenomen worden in het Belastingplan 2020. Hiermee wordt de open huishouding voor provincies gegarandeerd en het belastinggebied wettelijk geborgd. Het Belastingplan wordt -zoals gebruikelijk- aangeboden aan de Tweede Kamer op Prinsjesdag. De borging van het belastinggebied en de open huishouding van provincies is een randvoorwaarde voor de aangekondigde stelsel herziening na 2024.

<u>Evaluatie 2023 en adaptieve planning naar emissieloze nieuwe autoverkoop 2030</u>

Vanaf 2025 is de stimulering en de dekking vanuit het autodomein gemaximeerd op 1,5 miljard euro per jaar. Dit is minder dan, met de inzichten van nu, nodig is om in te groeien naar de kabinetsambitie van 100% emissieloze nieuwverkoop in 2030 wanneer het huidige fiscale stelsel onveranderd zou blijven. Partijen zijn het erover eens dat de onzekerheid na 2025 zo groot is, dat het onverstandig is om daar nu een grotere reservering voor te maken. Alle partijen blijven zich evenwel committeren aan het streven naar 100% emissieloze nieuwverkoop in 2030. Zo is de uitrol van laadinfrastructuur en de vraag naar stroom op die 100% emissieloze nieuwverkoop gedimensioneerd. De CO_2-reductie en het aantal elektrische auto's in het wagenpark die gepaard gaan met 100% emissieloze nieuwverkoop in 2030 blijft dan ook uitgangspunt.
Adaptieve planning van stimulering wordt vormgegeven tijdens het integrale evaluatiemoment van de stimuleringsmaatregelen in 2023, dat wettelijk wordt vastgelegd in Autobrief III en waarbij twee elementen van belang zijn:

1. Ten eerste dient er duidelijkheid te komen over de wijze waarop de financiële stimulering en dekking worden vormgegeven en of deze nog gebaseerd moeten blijven op het huidige systeem van autobelastingen. Zoals recent onderzoek[20] heeft aangetoond is de transitie naar zero-emissie gebaat bij een overgang naar een ander en toekomst bestendig systeem van bekostiging. De leden van het Formule E-Team (inclusief de mobiliteitsalliantie) en de Rijksoverheid erkennen de noodzaak om tot een andere dan de huidige vorm van de bekostiging van de mobiliteit te komen. Doel van deze verkenning is te anticiperen op verminderde overheidsinkomsten door de transitie van fossiel naar duurzaam gedreven mobiliteit. De beoogde verkenning dient ter voorbereiding op beleids- en besluitvorming door een volgend kabinet zodanig dat een nieuw stelsel in 2025 kan worden ingevoerd. De Rijksoverheid zal het initiatief nemen om een verkenning te starten naar een andere vorm van heffen en de overgang van het huidige stelstel naar een nieuw stelsel inclusief handelingsperspectief, zoals is beschreven in de inleiding van dit akkoord (zie C2.1).

2. Naast de jaarlijkse ijking van het stimuleringsinstrumentarium is een integrale evaluatie van belang om aan de hand van de ontwikkelingen in de automarkt (o.a. onrendabele top), maatschappelijke acceptatie, en de laadinfrastructuur te bezien welk beleid en welke fiscale stimulering na 2025 nodig en wenselijk zijn en welke (aanvullende) afspraken moeten worden gemaakt om de zero-emissieambitie van het kabinet te realiseren. Daarbij komen elementen aan bod als:

[20] "Eerlijk betalen naar gebruik" uitgevoerd door Revnext in opdracht van RAI vereniging.

- Doelbereik, kosteneffectiviteit, grenseffecten en eventuele weglek in Europees verband, risico van parallelimport en mogelijke maatregelen die hierbij aangrijpen, zoals een (milieu)registratietaks op auto-import analoog aan de BPM;
- Hoe het aanbod en de totale eigenaarskosten van de verschillende segmenten van elektrische auto's zich ontwikkelen;
- Hoe het draagvlak en de interesse van de automobilisten voor elektrisch rijden zich ontwikkelen;
- Hoe het aanbod, gebruik en export van nieuwe emissieloze auto's (waaronder waterstof en zonnecel) zich ontwikkelen;
- Hoe de tweedehands elektrische automarkt zich ontwikkelt;
- Welke invloed flankerend (niet-autobelastingen) beleid heeft op de noodzaak tot financiële stimulering;
- Hoe de uitrol van de benodigde laadinfrastructuur verloopt?
- Hoe de markt zich ontwikkelt en of de mate van stimulering daar bij past.

Op basis van deze twee elementen moet de tweede helft van het ingroeipad naar 100% elektrische nieuwverkoop fiscaal (en flankerend) worden vormgegeven.

V. Verdere proces

i. Partijen spreken af om voor de flankerende maatregelen tot uitvoeringsplannen te komen in het voorjaar van 2019 in het kader van het Formule E-Team.
j. Partijen spreken af dat voor de Nationale Agenda Laadinfrastructuur uitvoeringsplannen komen in het voorjaar van 2019 in het kader van het Formule E-Team.
k. Partijen spreken af dat de Rijksoverheid de fiscale maatregelen uitwerkt en verankert in Autobrief III.
l. Partijen spreken af mee te werken aan de jaarlijkse monitoring van de maatregelen in het kader van het Klimaatakkoord die door de Rijksoverheid wordt uitgevoerd vanaf 2019. De monitoringsgegevens worden besproken in het Formule E-Team. Op basis van de monitoring zullen stimuleringsmaatregelen worden herijkt en kan flankerend beleid bijvoorbeeld worden geïntensiveerd en kunnen partijen op de voortgang worden aangesproken.

C2.5 Verduurzaming in logistiek

Logistiek is een belangrijke hoeksteen van de economie en de samenleving (Nederland Distributieland). Tegelijkertijd zijn logistieke operaties een belangrijke bron van CO_2-uitstoot en andere emissies. Behalve via het traject van energiedragers, wordt er ook langs andere wegen aangestuurd op een versnelling van de gang naar zero-emissie. Dat gebeurt via middelgrote zero-emissie zones in 30-40 grotere gemeenten, zero-emissie bouwverkeer en mobiele werktuigen, klimaatneutrale en circulaire grond-, weg- en waterbouwwerkzaamheden (GWW), logistieke efficiencyverbetering en een Green Deal Binnenvaart.

Middelgrote zero-emissie zones stadslogistiek in 30-40 grotere gemeenten in 2025

In de 30-40 grotere steden worden in Green Deal Zero-Emissie Stadslogistiek (ZES)-verband uiterlijk in 2020 middelgrote zero-emissie zones (ZE-zones) vastgesteld zoals die met ingang van 2025 voor goederenvervoer zullen gelden. Andere gemeenten kunnen zich hierbij aansluiten. Dit leidt naar verwachting tot een besparing van 1,0 Mton CO_2.

Voor de ZE-zones die met ingang van 2025 zullen gaan gelden, zal uiterlijk in 2020 (via een gestructureerd proces onder gezamenlijke regie van Rijksoverheid en gemeenten) vastgesteld worden hoe de invoering zal plaatsvinden, zodat het bedrijfsleven zich hierop tijdig kan voorbereiden. Andere gemeenten, die in een later jaar een zero-emissie zone instellen, zullen dit minimaal vier jaar van tevoren aankondigen ten behoeve van een gestructureerde voorbereiding voor overheid en bedrijfsleven.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. TLN, Evofenedex, Topsector Logistiek en andere sectorpartijen stellen samen met de Rijksoverheid, VNG, IPO, grote gemeenten en Natuur & Milieu een uitvoeringsagenda op voor verschillende deelsectoren in de stadslogistiek (bijvoorbeeld bouw, retail, vers, afvalstromen, horeca, facilitair en e-commerce), met als doel dat de transportactiviteiten uiterlijk in 2025 zonder emissie kunnen worden uitgevoerd. Deze uitvoeringsagenda bevat ten minste afspraken over financiering van oplossingen, communicatie, het faciliteren en ondersteunen van ondernemers, monitoring en governance.
b. Bedrijven in de logistieke ketens nemen initiatief om aantoonbaar duurzame oplossingen te implementeren. Ter ondersteuning van deze initiatieven investeren zij in IT (bijvoorbeeld *control towers*, integratie logistieke planning met Bouw Informatie Modellen) en in de ontwikkeling en aanschaf van schone technologie voor voertuigen.
c. De Topsector Logistiek ontwikkelt kennis, nieuwe concepten en pilots om aangetoonde duurzame logistieke oplossingen te maken, inclusief de monitoring. Tevens ontwikkelt de Topsector Logistiek kwantitatieve modellen voor de logistieke deelsectoren om de afweging tussen financiële inspanning, concurrentievermogen en CO_2-besparing inzichtelijk te maken, zodat investeringsbeslissingen versneld worden.
d. Met ingang van 2025 zullen alle nieuwe vrachtauto's die een ZE-zone in willen, ZE zijn. ZE-zones leiden tot een grote vraag naar ZE bestel- en vrachtauto's. (De verwachting is in totaal 50.000 zero-emissie bestelauto's en 5.000 ZE/PHEV-vrachtauto's in 2025, met een doorgroei naar 115.000 ZE-bestelauto's en 10.000+ ZE/PHEV-vrachtauto's in 2030). De ingroei van deze voertuigen wordt ondersteund door de ontwikkeling van nieuwe diensten waarbij gebruik wordt gemaakt van multi-inzetbare voertuigen, Light Electric Vehicles (LEV's) en E-cargobikes.
   Voor middelgrote ZE-zones zijn meer ZE-vrachtauto's nodig dan de hierboven benoemde verwachte ingroei. Voor bestaande vrachtauto's van voor 1/1/2025 geldt daarom een overgangsregeling tot 1/1/2030 in de vorm van een centraal afgegeven ontheffing op kentekenniveau. Daarvoor komen uitsluitend EURO-VI vrachtauto's in aanmerking die niet ouder zijn dan 5 jaar (bakwagens) en 8 jaar (trekkers). In samenwerking met gemeenten wordt bezien of het mogelijk is om in die periode ZE-vrachtwagens voordelen te geven (zoals bijv. toegang tot aantrekkelijke parkeer/verzorgingsplaatsen) om de ingroei van zero-emissie te stimuleren.
e. Om de ingroei te stimuleren heeft de Rijksoverheid een stimuleringsprogramma dat is overeengekomen met de sector. De omvang van deze stimuleringsregeling is voor vrachtauto's tot en met 2025 94 miljoen euro en voor bestelauto's 185 miljoen euro. Het uitgangspunt van deze stimuleringsregeling is een aanschafregeling met een dekking van maximaal 40 procent van de meerkosten van een ZE-voertuig ten opzichte van het fossiele alternatief. Vanwege de beschikbaarheid geldt dat voor vracht in deze periode ook PHEV-varianten gebruik kunnen maken van deze regeling.
f. De VNG neemt het voortouw om met gemeenten organisatorische en IT-randvoorwaarden te realiseren om in 2025 zero-emissie zones in te kunnen voeren. Gemeenten stimuleren de ontwikkeling van de marktvraag door in vergunningsverlening, inkoop en aanbestedingen (van decentrale overheid én van derden) duurzame logistiek in te bouwen en te belonen. Tevens werken zij aan infrastructurele aanpassingen (aan bijvoorbeeld de fietsinfrastructuur en de publieke laadinfrastructuur) die noodzakelijk zijn om nieuwe concepten mogelijk te maken.
g. Nieuwe concepten voor stadslogistiek worden gestimuleerd. Om de ingroei van bijvoorbeeld *cargo-bikes* en LEV's te stimuleren kan in de komende jaren gebruik gemaakt worden van de DKTI-regeling. Samen met de sector werkt de Rijksoverheid een manier uit om de markt actief te stimuleren hiervan gebruik te maken.

h. In het kader van de Europese regeling bevordering aankoop schone en energiezuinige voertuigen stellen Rijksoverheid en gemeenten eisen aan de inzet van ZE-bedrijfsvoertuigen bij publieke aanbestedingen.
i. Indien de uitvoeringsagenda's in 2025 nog niet geleid hebben tot het instellen van middelgrote zero-emissie zones in 30-40 steden, verplicht de Rijksoverheid uiterlijk in 2026 om in 2030 zero-emissie zones in te stellen. De voortgang van het aansluiten van gemeenten zal voortdurend gemonitord worden. De Rijksoverheid zal reeds starten met het voorbereiden van wetgeving opdat snelle invoering van een wettelijke verplichting kan plaatsvinden.

Zero-emissie bouwverkeer, mobiele werktuigen

Om de invoering van ZE-zones te ondersteunen zetten partijen in op zero-emissie bouwverkeer en op gebruik van zero- en lage emissie mobiele werktuigen in de stad. Hiervoor wordt voortgebouwd op bestaande samenwerkingsverbanden en afspraken die met partijen zijn gemaakt in het kader van de Green Deal Het Nieuwe Draaien en de Green Deal Bouwlogistiek. Met deze Green Deals ontwikkelen overheden en partijen binnen de bouwsector langs verschillende lijnen (gedrag, techniek en brandstoffen, beleid) samen actieplannen voor het verminderen van de CO_2-uitstoot van mobiele werktuigen. Gezamenlijk leiden deze afspraken naar verwachting tot een besparing van 0,4 Mton CO_2.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. In 2019 start het bedrijfsleven samen met de overheden, kennisinstituten en Natuur & Milieu met een 'Challenge Klimaatneutrale Bouwplaats' om kennis en ervaringen, kansen en mogelijkheden en mogelijke belemmeringen rondom zero-emissie mobiele werktuigen in beeld te brengen, om hiermee de ingroei van zero-emissie mobiele werktuigen te versnellen en om kennisuitwisseling te bevorderen en zo overheden in deze transitie te faciliteren.
b. Overheden nemen het initiatief om de inzet van zero-emissie mobiele werktuigen en de principes van Het Nieuwe Draaien op te nemen in inkoopprocessen van bijvoorbeeld bouwwerkzaamheden en groenvoorziening. Hierbij streven de Rijksoverheid en andere overheden naar afspraken voor standaardisatie van uitvragen voor zero-emissie werkmaterieel. Landbouwwerktuigen worden toegevoegd aan de Green Deal Het Nieuwe Draaien. De Rijksoverheid stelt de betrokken topsectoren in staat om via crossovers vóór 2023 autonome voertuigen te ontwikkelen die op hernieuwbare energiebronnen transport en veldbewerkingen uitvoeren ten behoeve van precisietoepassingen.
c. De Rijksoverheid creëert randvoorwaarden binnen de regelgeving zodat steden kunnen sturen op groen bouwverkeer en de inzet van zero-emissie bouwmachines, bijvoorbeeld het opleggen van een monitoringsverplichting voor uitstoot en beladingsgraad.
d. De Rijksoverheid zet zich in om CO_2-labeling en -normering van mobiele werktuigen te agenderen bij de Europese Commissie.
e. Indien afspraken hierboven nog niet geleid hebben tot een verwachte reductie van de CO_2-uitstoot door mobiele werktuigen van 0,4 Mton in 2030 (vast te stellen in samenspraak met mede-overheden) verplicht de Rijksoverheid uiterlijk in 2026 om zero-emissie groen bouwverkeer en de inzet van zero-emissie mobiele werktuigen op te leggen. De Rijksoverheid zal reeds starten met het voorbereiden van wetgeving opdat snelle invoering van een wettelijke verplichting kan plaatsvinden.

Klimaatneutrale en circulaire GWW

De Rijksoverheid heeft met andere overheden een stevige invloed op de ontwikkeling van de sector Grond, Weg en Waterbouw (GWW), die vrijwel volledig afhankelijk is van overheidsinkoop. Daarom werken de overheden gezamenlijk toe naar klimaatneutraal en circulair aanbesteden, zodat deze sector als geheel klimaatneutraal gaat opereren. Hiervoor

wordt voortgebouwd op bestaande samenwerking en afspraken die met partijen zijn gemaakt in het kader van de Green Deal Duurzaam GWW 2.0.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. Bij Grond-, Weg- en Waterwerken (GWW) zal de Rijksoverheid met regionale overheden de inkoopkracht vergroten en uiterlijk in 2020 afspraken maken om in 2030 zoveel mogelijk klimaatneutraal en circulair te werken (werktuigen, materiaalketens), inclusief aanbestedingen en standaardisatie van uitvragen. De Rijksoverheid en andere overheden stimuleren maatregelen binnen de eigen aanleg- en onderhoudsprocessen en door het sluiten van ketenakkoorden en Green Deals gericht op producten- en materiaalketens (zoals asfalt, beton, grond en staal). De maatregelen richten zich onder meer op levensduur verlengend onderhoud, op het verduurzamen (CO_2-arm maken) en uniformeren van materiaalgebruik. Hierbij wordt gebruik gemaakt van tools uit de aanpak Duurzaam GWW zoals DuboCalc, de CO_2 prestatieladder en aanvullende inkoopcriteria. De Rijksoverheid en provincies zetten waar mogelijk hun infrastructuur in voor energieopwekking en meervoudig ruimtegebruik (zie verder C.5 Elektriciteit).
b. De Rijksoverheid en decentrale overheden stellen hun ervaring met duurzaam GWW beschikbaar (innovaties voor klimaatadaptatie, klimaatmitigatie en circulaire economie) en zullen kennis delen gericht op het verduurzamen van de materiaalketens, energiebesparing en -opwekking in de GWW-sector om zo sneller te leren en kosten te besparen in de uitvoering.
c. De Rijksoverheid scoort bij aanbestedingen en uitvoering van GWW-projecten op CO_2-uitstoot waarbij gunningsvoordeel wordt gegeven aan aanbieders met een lagere uitstoot. In 2019 werkt de Rijksoverheid een strategie en actieprogramma uit met als doel in 2030 zelf circulair te werken en klimaatneutraal te zijn in de GWW. Hierbij formuleert de Rijksoverheid concrete doelstellingen voor CO_2-reductie in projecten die bijdragen aan versnelling van in dit akkoord geformuleerde ontwikkelingen naar zero-emissie voertuigen en optimalisatie van logistiek.

30% reductie van de CO_2-uitstoot door achterland en continentaal vervoer in 2030

Nederland Distributieland is een belangrijke aanjager van de Nederlandse economie. Hierbinnen vormt de hoogwaardige dienstverlening zoals ketenregie en servicelogistiek, samen met het vervoer van en naar de Nederlandse Mainports, logistieke hotspots en productieclusters (zoals greenports, automotive clusters) via de vervoerscorridors de basis. Om de concurrentiepositie te kunnen handhaven wordt door de Rijksoverheid, decentrale overheden, verladers en logistieke dienstverleners fors ingezet om het transport duurzamer te maken en tevens de bereikbaarheid te verbeteren. Dit wordt gedaan door de efficiëntie van de logistiek te verbeteren. Bijvoorbeeld via innovatieve logistieke concepten, slim delen van data en samenwerking in logistieke ketens de beladingsgraad sterk te verbeteren en het gebruik van de beschikbare capaciteit op weg, spoor en binnenvaart te optimaliseren. Tevens wordt ingezet op snelle ingroei van zero-emissie vrachtauto's en binnenvaartschepen en verdere elektrificatie van het spoor.

Om 30% CO_2-reductie te realiseren, wordt tot 2030 naast logistieke efficiëntieverbetering ingezet op versterking van het Europese bronbeleid. Daarnaast nemen overheden en verladers duurzaamheidseisen mee in het inkoopbeleid. Dat inkoopbeleid zal de vraag vergroten naar laag c.q. zero-emissie voer- en vaartuigen. De verstevigde inzet van de sector op logistieke efficiëntie leidt naar verwachting tot 0,4 Mton besparing (bovenop de 0,5 Mton verbetering van de logistieke efficiëntie die in de basisraming van het PBL wordt meegenomen; totale besparing hiermee 0,9 Mton). Daarnaast is er naar verwachting een besparing van 1,0 Mton in 2030 vanuit overheidsbeleid (0,8 Mton Europees bronbeleid en 0,2 Mton invoering van een vrachtwagenheffing voor vrachtverkeer).

Om dit te realiseren, spreken de partijen af:

a. TLN, Evofenedex en Topsector Logistiek nemen het initiatief in de ontwikkeling van een geïntegreerde sectorale aanpak om duurzame oplossingen met (aantoonbaar) minder uitstoot te ontwikkelen en te implementeren voor diverse logistieke ketens, waarbij aandacht is voor de optimalisatie van het gebruik van verschillende modaliteiten. Doel hiervan is een gemiddelde verbetering van de logistieke efficiëntie van 2 procent per jaar. Naast oplossingen binnen de onderneming worden door sectorpartijen ook samenwerkingen in logistieke ketens aangegaan om waar mogelijk de vervoersbehoefte te dempen en de transportprestatie met minder kilometers te realiseren[21].
b. De Rijksoverheid en Natuur & Milieu spannen zich samen met de sector in om op Europees niveau te komen tot (1) ambitieuze CO_2-normen voor bestelauto's en zware bedrijfsvoertuigen, (2) hogere eisen voor voertuigefficiency en (3) voor een stimulans voor verdere verduurzaming binnen het Europees bronbeleid als het gaat om ZE-voertuigen. Het Europees Parlement zet nu in op 20 procent reductie in 2025 en 35 procent reductie in 2030 voor vracht- en bestelauto's.
c. De Topsector Logistiek ontwikkelt kennis, nieuwe concepten en pilots om aangetoonde duurzame logistieke oplossingen te maken, inclusief de monitoring. Tevens ontwikkelt de Topsector Logistiek kwantitatieve modellen voor sectoren om de afweging tussen financiële inspanning, concurrentievermogen en CO_2-besparing inzichtelijk te maken, zodat investeringsbeslissingen versneld worden.
d. Tevens neemt de Rijksoverheid in samenspraak met sectorpartijen maatregelen in de binnenvaart en het spoor om capaciteitsknelpunten weg te nemen en vlot en betrouwbaar vervoer mogelijk te maken. De maatregelen voor het spoor worden vanuit het bestaande maatregelenpakket spoorgoederenvervoer samen met de vervoerders/sector opgepakt[22].
e. De Rijksoverheid voert in 2023 een vrachtwagenheffing in. Bij de invoering van de vrachtwagenheffing worden de netto-opbrengsten in overleg met de heffingsplichtige partijen primair ingezet voor verduurzaming en innovatie van het wegvervoer. Een belangrijk doel hierbij is de reductie van CO_2-uitstoot, bijvoorbeeld het stimuleren van niet-fossiel rijden. Op basis van afspraken met de heffingsplichtige partijen kunnen de opbrengsten ook ingezet worden voor verdere verduurzaming van de logistieke sector. Een besturingsmodel voor de terugsluis wordt door partijen nog nader uitgewerkt. De Mobiliteitstafel acht het van belang dat de invoering van de vrachtwagenheffing, zoals is aangekondigd in het regeerakkoord, een integraal onderdeel gaat uitmaken van het toekomstige belasting- en heffingssysteem (zoals beschreven in C2.1.3).

   Voor de verduurzaming van het wegvervoer op de korte termijn werkt de Rijksoverheid aan een compensatieregeling voor bio-LNG voor de jaren 2019 en 2020.
f. De Rijksoverheid bevordert de ontwikkeling en aanbod van zero-emissie voertuigen en schepen door producenten via Topsectoren (Logistiek, HTSM en Water) en ondersteunt deze via de DKTI-regeling. Bovendien wordt onderzocht of voorfinanciering via NL Next mogelijk is. De Rijksoverheid versnelt de ontwikkeling van laad- en tankinfrastructuur voor zero-emissie voertuigen en voertuigen op alternatieve brandstoffen op corridor niveau. Uitwerking hiervan vindt plaats in het plan voor alternatieve tankinfrastructuur

---

[21] Deze sectorale aanpak kan rekenen op ondersteuning vanuit de Topsector Logistiek / Dinalog en zal voor het bedrijfsleven concrete instrumenten en begeleiding opleveren voor ketensamenwerking in de praktijk. Ter ondersteuning van deze initiatieven investeert het bedrijfsleven in IT (zoals *control towers*), in ontwikkeling en aanschaf van schone technologie voor voertuigen (elektrische binnenvaartschepen, elektrificatie van spoorvervoer op de terminal), in optimalisatie van het gebruik van de verschillende modaliteiten, in inzet van Lange Zware Vrachtauto's (en DUO-trailers) en in *connected & automated driving services (platooning)*. Bij de initiatieven worden verladers sterk betrokken, waarbij zij duurzame logistiek zwaarder meenemen in hun inkoopproces. Bedrijven implementeren een monitoringsysteem om de bedrijfsgebonden CO_2-emissies van het vervoer objectief te kunnen registreren.

[22] Dit maatregelenpakket levert zowel indirect als direct meer treinen op (een MKBA wijst op een groei van ongeveer 200 ton km over het spoor in 2019 naar ongeveer 350 ton km in 2023).

(AFID + DKTI). (Laadinfra logistiek maakt daarnaast onderdeel uit van de Nationale Agenda Laadinfrastructuur).

Binnenvaart

Binnen de Green Deal zeevaart, binnenvaart en havens zal worden opgenomen dat de binnenvaartsector streeft naar een CO_2-reductie in de binnenvaart. Voor maximaal 0,4 Mton in 2030 is de Rijksoverheid bereid om binnen bestaande middelen te zoeken naar mogelijkheden voor ondersteuning van de ambitie van de sector. Voor de invulling worden de verschillende opties uitgewerkt voor de inzet van duurzame energiedragers, waaronder hybride elektrisch, waterstof en duurzame biobrandstoffen (o.a. HVO: Hydrotreated Vegetable Oil), zodat er minimaal 5 PJ aan duurzame energiedragers in de binnenvaart wordt ingezet. De binnenvaartsector en de Rijksoverheid zetten hierbij in op ingroei van tenminste 150 emissievrije schepen (op basis van modulaire energievoorziening) in 2030. In de aanloop naar emissievrije schepen wordt ingezet op een bijmengpercentage van 30% biobrandstoffen voor binnenvaartschepen. De borging van voldoende geavanceerde hernieuwbare biobrandstoffen vindt plaats binnen het duurzaamheidskader voor biomassa.

Om via marktprikkels te komen tot een lagere CO_2-uitstoot in de binnenvaart, zou het GLEC-framework na een verdere uitwerking toepasbaar kunnen zijn. Het doel is te komen tot een systeem waarbij bedrijven via certificering (middels een systeem van onafhankelijke accountants) kunnen aantonen dat zij de CO_2-uitstoot van het eigen vervoer met een bepaald percentage hebben verminderd. Hiervoor is het wenselijk dat de systematiek wordt uitgewerkt, getest in de binnenvaart en bij goed resultaat via een internationale ISO-standaard uitgerold wordt.

C2.6 Afspraken Verduurzaming personenmobiliteit

Mobiliteitsgedrag is – naast technologische ontwikkelingen in de aandrijving van vervoersmiddelen of de brandstoffen die daarvoor worden gemaakt – een belangrijke sleutel tot CO_2-reductie. Het zijn uiteindelijk de keuzes die reizigers maken die de uitstoot bepalen. Door niet of minder te reizen en, door voor de schoonste vorm van de verschillende modaliteiten te kiezen, verduurzamen we ons reisgedrag en verminderen we de CO_2-uitstoot.

8 miljard zakelijke (auto)kilometers minder in 2030

Aangezien meer dan de helft van de wegkilometers in het personenvervoer werkgerelateerd is, hebben werkgevers een grote rol in het verduurzamen van de mobiliteit. Niet alleen in het wagenpark, maar ook door hun werknemers op een duurzame manier te laten reizen of werken. Dit zorgt voor minder CO_2-uitstoot en stimuleert een bredere verduurzaming van personenmobiliteit zowel zakelijk als privé. De afspraken met werkgevers zijn zowel gericht op het vergroten van het aantal werkgevers dat zich inspant voor minder uitstoot van het werkgerelateerde verkeer, als op opschaling en uitrol van *best practices*. Ook wordt er gewerkt aan verankering van duurzame mobiliteit in wettelijk kader. Dit moet het mogelijk maken om het aantal autokilometers in 2030 met 8 miljard te verminderen. Deze reductie leidt tot een forse brandstofbesparing en bespaart minimaal 1 Mton CO_2, bovenop de besparing door elektrificatie van het wagenpark[23].

Partijen merken op dat stimulering van nu al duurzaam vervoer ertoe kan leiden dat knelpunten op de infrastructuur ontstaan. Er is afgesproken dat gekeken zal worden of en hoe bestaande infrastructuur nog beter kan worden benut om de verwachte groei in fiets- en OV-gebruik op te vangen. In het MIRT en de regionale programma's voor slimme en duurzame

[23] Bron: CE Delft (2018) *CO_2-effect van Anders Reizen*

mobiliteit wordt periodiek gekeken naar nieuwe kansen voor projecten en maatregelen die hieraan bijdragen.

Minimaal 1.000 werkgevers halveren de CO_2-uitstoot van zakelijke mobiliteit

De praktijk laat zien dat werkgevers allerlei mogelijkheden hebben om werkgerelateerde mobiliteit te verduurzamen. In de coalitie Anders Reizen hebben ruim 45 grote ondernemingen zich gecommitteerd aan een halvering van de CO_2-uitstoot op zakelijke mobiliteit en woon-werk verkeer in 2016-2030.
Om de beoogde halvering te bereiken is een top tien van maatregelen opgesteld - het Nieuwe Normaal - gebaseerd op *best practices* van deelnemende partijen.

Kader: Huidige top 10 van maatregelen Anders Reizen

1. *Minder reizen door flexibel te werken; spitsmijden, dagje thuiswerken en video-conferencing.*
2. *Parkeerbeleid; parkeren alleen voor medewerkers die woon-werk of zakelijk niet anders kunnen reizen of duurzaam reizen, bijvoorbeeld verder dan 10 km van het werk wonen of niet met OV kunnen komen.*
3. *Verlagen van de CO_2-grens bij aanschaf van een nieuwe auto van de zaak en aantrekkelijk maken van elektrisch rijden.*
4. *Mobiliteitsbudget met bonus-malus systeem; beloon zuinig rij- en reisgedrag, schone autokeuze en (flexibele) keuze voor OV en fiets.*
5. *Mobiliteitskaart voor alle leaserijders; verlaagt de drempel om met OV te reizen.*
6. *Verhuizen naar OV-locatie; stap op natuurlijke momenten over naar een station/OV locatie.*
7. *Nieuwe medewerkers de eerste drie maanden standaard gratis OV-gebruik aanbieden, daarna keuzemoment.*
8. *Aanbieden van gratis OV voor privé en zakelijk aan medewerkers met privéauto.*
9. *Geen vliegtuig maar trein voor afstanden onder de 700 km; waarbij reistijd deur tot deur met trein <150% reistijd vliegreis is.*
10. *Gedragscampagne of wedstrijd om duurzaam reizen te ervaren; periodiek meedoen met* Low Car Diet *of vergelijkbaar programma.*

Partijen spreken af:

1. Zoveel mogelijk, minimaal 1.000 werkgevers, committeren zich vóór 2030 aan minimaal 50% CO_2-reductie van zakelijke mobiliteit in 2030 ten opzichte van 2016. Dit doen partijen door met werknemers te communiceren over duurzame mobiliteit, reductiemaatregelen te nemen en de voortgang te monitoren.

Partijen nemen de volgende acties op zich:

a. Coalitie Anders Reizen breidt uit in 2020 naar 80 en 2030 naar 500 werkgevers. De Rijksoverheid levert een deel van de benodigde ondersteunende capaciteit voor de uitbreiding van Anders Reizen.
b. De Rijksoverheid, IPO en VNG betrekken regionale netwerken van werkgevers bij de uitvoering van het klimaatakkoord en committeren minimaal 80 werkgevers in 2020 en 500 werkgevers uiterlijk in 2030 aan minimaal 50 procent CO_2-reductie van zakelijke mobiliteit in 2030 ten opzichte van 2016. Concrete afspraken o.a. over resultaten worden aan de MIRT tafel gemaakt in het kader van de regionale uitwerking.
c. De Rijksoverheid, IPO, VNG en Anders Reizen zorgen voor een goede afstemming tussen landelijke en regionale inspanningen ten einde de administratieve lasten voor werkgevers beperkt te houden. Met name worden afspraken gemaakt over het opzetten en uitvoeren van een eenduidige, uniforme en onafhankelijke monitoring.

In het verlengde hiervan onderneemt de Coalitie Anders Reizen (AR) i.s.m. betreffende partijen de volgende stappen:

- Deelnemende partijen aan het klimaatakkoord streven er naar zich als werkgever aan te sluiten.
  - De Rijksoverheid sluit zich als werkgever aan.
  - IPO en VNG onderzoeken wanneer zij zich collectief kunnen aansluiten bij AR. Individuele gemeenten sluiten zich waar mogelijk direct aan als werkgever.
  - VNO-NCW werft werkgevers onder haar leden (via regionaal netwerk).
  - AR werft brancheorganisaties om namens leden de doelstelling te omarmen en start met NL Ingenieurs en academische ziekenhuizen.
  - VNA werft via leasemaatschappijen.
- De aangesloten werkgevers streven er naar om alle koplopermaatregelen uit te voeren, omdat deze voor de meeste werkgevers financieel aantrekkelijk zijn. Hierbij gaat het met name om invoeren van parkeerbeleid, overstappen naar volledig elektrische auto's van de zaak, gratis OV (privé en zakelijk), bonus-malus bij invoering mobiliteitsbudget - binnen de daarvoor geldende fiscale kaders -, verstrekken van een mobiliteitskaart voor leaserijders. De lijst met maatregelen is dynamisch. Als een maatregel door de meeste werkgevers is doorgevoerd zoals invoeren van flexibel werken, wordt deze als norm gesteld en wordt een nieuwe *best practice* toegevoegd, zoals bijvoorbeeld fietsstimulering.
- De Coalitie Anders Reizen heeft voor bedrijven een meerwaarde. Bedrijven die meedoen aan AR genieten diverse voordelen, naast het delen en ontwikkelen van kennis en ervaring. Leden van AR tonen aan dat ze serieus bezig zijn met het verduurzamen van mobiliteit (CO_2-reductie, gezondheid en productiviteit). Er wordt gekeken of lidmaatschap van AR onderdeel kan worden van inkoopinstrumenten (bijv. CO_2 prestatieladder), keurmerken en certificaten, zodat lidmaatschap van AR gebruikt kan worden om eenvoudiger aan de normstelling te voldoen.
  Om van deze voordelen gebruik te kunnen maken, nemen de leden van AR de verplichting op zich om een jaarlijkse voortgangsmeting te doen. Bij aanvang stellen leden een CO_2-reductieplan op voor mobiliteit. Indien een lid na het eerste jaar achterloopt op het eigen reductieplan, volgt een waarschuwing en het verzoek aan te tonen dat de doelstelling wel degelijk gehaald gaat worden. Bedrijven die ook in het tweede jaar niet aan het eigen reductieplan voldoen, komen op een zgn. 'oranje' lijst terecht waarbij extra commitment wordt gevraagd voor aanvullende acties. Indien aan het einde van het derde jaar opnieuw blijkt dat doelstellingen niet zijn gehaald, dan wordt het bedrijf ontheven van lidmaatschap en daarmee van de voordelen.

Normering voor werkgevers

Behalve verdere stimulering van de koplopers onder werkgevers komt er ook een normering om ook andere bedrijven in de juiste richting te bewegen.

Partijen spreken af:

2. Vanaf begin 2022 volgt normering in wetgeving voor werkgevers met meer dan 100 medewerkers. In totaal betreft dit ruim 7.000 werkgevers, samen goed voor 4,9 miljoen werknemers. Naar verwachting leveren afspraak 1 en 2 in 2030 een CO_2-winst op van 1,0 Mton.

d. De Rijksoverheid werkt aan invoering van een normstellende regeling onder de Omgevingswet bedoeld om de voor het klimaat negatieve effecten van werkgerelateerd verkeer, eigen wagenparken en logistiek terug te dringen. Onder werkgerelateerd verkeer wordt woon-werk en zakelijk verkeer verstaan. De regeling heeft als doel om een *level playing field* te creëren voor inspanningen van werkgevers op klimaatgebied en om achterblijvers mee te nemen, met als randvoorwaarde minimale lastendruk bij werkgevers en handhavende diensten. Hierbij wordt in het bijzonder gelet op de positie van het MKB.

Kaders en uitgangspunten voor met name woonwerk- en zakelijke mobiliteit en eigen wagenparken:

- Normadressaten: De regeling richt zich tot werkgevers die 100 of meer werknemers in dienst hebben. Voor logistiek wordt de ondergrens bepaald door het aantal vrachtbewegingen.
- Vorm normering: Er wordt ingezet op absolute normering, zoals een maximum uitstoot per werkgever. Deze norm houdt rekening met de locatie en het aantal werknemers. Op deze manier worden werkgevers die al veel inspanningen op dit terrein hebben verricht niet benadeeld. Door met een doelvoorschrift te werken, bepalen werkgevers zelf hoe zij de norm bereiken en is er ruimte voor maatwerk.
- Hoogte norm: De norm wordt vastgesteld in 2019. Uitgangspunt in het adviestraject hiervoor is dat de norm minimaal leidt tot een totaal-reductie over alle bedrijven heen van ten minste 25% van de totale CO_2-uitstoot van werkgerelateerd verkeer in 2030 t.o.v. 2016 (ondergrens). De norm is dynamisch en wordt gefaseerd aangescherpt.
- Ondersteunen nalevingspraktijk: Werkgevers worden gefaciliteerd in de wijze waarop zij aan de norm kunnen voldoen, bijvoorbeeld via Anders Reizen, keurmerken waarmee aan de norm kan worden voldaan of regionale netwerken van werkgevers. Hiermee wordt gestart na het adviestraject in 2019, zodat werkgevers goed voorbereid zijn. Ook wordt gezorgd voor vindbare en duidelijke ontsluiting van informatie en *best practices*, zoals elektrisch rijden, fietsstimulering, thuiswerken of parkeerbeleid, via het platform zoals beschreven in maatregel 3f hierna.
- Rapportage en monitoring: Werkgevers rapporteren de effecten aan de Omgevingsdiensten. Hiervoor wordt een tool ontwikkeld waarmee de CO_2-footprint van werkgerelateerd verkeer per bedrijf inzichtelijk kan worden gemaakt. Dit sluit aan bij de afspraken over het opzetten van eenduidige, uniforme en onafhankelijke monitoring onder 1c.
- Toezicht en handhaving: Decentrale overheden zijn het beoogd bevoegd gezag. Omgevingsdiensten worden belast met het toezicht op en de handhaving van de regelgeving. Hiertoe worden controlebevoegdheden en handhavingsinstrumenten, incl. (herstel) sancties, toegekend.

Uitwerking:

- De uitwerking van deze afspraak en het vaststellen van de regelgeving ligt bij de Rijksoverheid. IPO, VNG, werkgevers en Omgevingsdiensten worden betrokken bij de uitwerking om zo tot een optimale invulling te komen. Dit adviestraject leidt medio 2019 tot een beslissing over de vorm van regelgeving.
- Het adviestraject zal in ieder geval apart rekening houden met personenvervoer en goederenvervoer.
- Het advies moet aansluiten bij bestaande en paralleltrajecten (Energy Efficiency Directive (EED), Meerjarenafspraken Energie-efficiency (MJA)) en een goede overgang tussen huidige en nieuwe regelgeving bewerkstelligen.
- Belangrijk aandachtspunt in dit traject vormt de uitvoerbaarheid en de wijze waarop werkgevers ondersteund kunnen worden in het voldoen aan de norm. Bij de invulling van de regelgeving wordt aangesloten bij certificeringseisen en keurmerken (o.a. CO_2-prestatieladder, Breeam, ISO's) en vice versa. Ook wordt gekeken of lidmaatschap van AR onderdeel kan worden van deze keurmerken en certificaten, zodat dit lidmaatschap gebruikt kan worden om eenvoudiger aan de normstelling te voldoen. In dit kader wordt ook aandacht besteed aan het ontwikkelen van een zo eenvoudig en efficiënt mogelijk toezicht- en handhavingsmechanisme.
- Het streven is om vanaf 2022 over te gaan tot invoering en handhaving van een dynamische norm die gefaseerd kan worden herijkt. De periode tussen herijkingsmomenten moet dusdanig zijn dat duidelijkheid verschaft wordt aan de markt en dat werkgevers de mogelijkheid hebben met de normen rekening te houden bij hun natuurlijke investeringsmomenten (bijv. om de 4 jaar).

- Om eventuele vertraging van de gewenste aanpassing van de Omgevingswet, wordt parallel aan dit traject gekeken naar de mogelijkheden om de zorgplicht voor werkgebonden verkeer in de Wet milieubeheer (art 2.16) te behouden en aan te vullen met de reeds in de AMvB opgenomen maar nu nog bevroren optie om Erkende Maatregelen op te nemen.

Brede publieksvoorlichting
Partijen zullen het brede publiek informeren over de mogelijkheden op het terrein van verduurzamen van mobiliteit.

Partijen spreken af:

3. Brede publieksvoorlichting tot hun gezamenlijke verantwoordelijkheid te rekenen. Deze acties zijn gericht op alle werkgevers en werknemers in Nederland, samen goed voor 7,9 miljoen mensen.

e. ANWB, BOVAG, RAI Vereniging, de Fietsersbond en de coalitie Anders Reizen zetten de komende jaren hun eigen communicatiekanalen in om duurzame mobiliteit (autodelen, fiets, banden, OV, EV, MaaS, reiskostenvergoeding) onder de aandacht te brengen van hun leden.
f. De Rijksoverheid faciliteert het opzetten van een platform dat werkgevers en werknemers informeert en enthousiasmeert over het verduurzamen van mobiliteit.
g. De Rijksoverheid onderzoekt en versterkt in 2019 de structurele gedragseffecten van de campagne *Low Car Diet* (LCD). Mits de effecten voldoende zijn aangetoond, zet de Rijksoverheid zich in om het LCD ook na 2019 mogelijk te maken, opdat elk jaar 10.000 werknemers ervaring opdoen met duurzame reisalternatieven.
h. De Rijksoverheid, RAI Vereniging, BOVAG, ANWB, VNA, Stichting Band op Spanning, NSG en Milieu Centraal spannen zich in om een duurzame gedragsverandering van de automobilist tot stand te brengen voor het monteren van de beste band en het op de juiste spanning houden daarvan. De Rijksoverheid maakt het mogelijk om tot en met 2020 publiekscampagnes uit te voeren, die gericht zijn op het vergroten van het bandenbewustzijn, zoals nu gebeurt binnen het programma Kies de Beste Band. RAI Vereniging, BOVAG, ANWB, VNA en Stichting Band op Spanning nemen in de periode daarna de voortgang van de publiekscommunicatie op zich bv. middels hun eigen communicatiekanalen zoals vakantiechecks van ANWB en BOVAG en events, waardoor het effect zoveel mogelijk op peil gehouden wordt. Dit zal periodiek worden gemonitord.

Uitwerking:

- De Rijksoverheid faciliteert het opzetten van een platform dat werkgevers en werknemers informeert en enthousiasmeert over het verduurzamen van mobiliteit. Het platform schetst de mogelijkheden die werkgevers hebben (bijv. *best practices* AR, programma Kies de Beste Band, OV stimuleren, fiets stimuleren). Middels dit platform informeert de Rijksoverheid over fiscale mogelijkheden om duurzame mobiliteit te stimuleren binnen de huidige grenzen van het fiscale stelsel. Daarnaast geeft het platform een overzicht van dienstverleners die werkgevers kunnen ondersteunen (bijv. *Low Car Diet*, rij2op5, *Lean and Green*) en bestaande keurmerken en benchmarks. Via haar communicatiekanalen besteedt de Rijksoverheid regelmatig aandacht aan het platform en de informatie erop.
- De Fietsersbond en Wandelnet richten de Alliantie Werken in Beweging op. De alliantie geeft werkgevers en werknemers inspiratie voor de meest effectieve maatregelen op het gebied van gezond werken, inclusief vervoer en een gezonde werkvloer.

Versnellen en ondersteunen
Er zijn nog verschillende andere lijnen waarlangs duurzame personenmobiliteit verder kan en zal worden versneld en ondersteund.

Partijen spreken af:

4. Maatregelen overeen te komen om duurzame personenmobiliteit te versnellen en te ondersteunen.

Borgen in cao's

i. De Rijksoverheid en Anders Reizen gaan in 2019 in overleg met vakbonden om de mogelijkheden van de huidige fiscale regelingen ten behoeve van verduurzaming zakelijk vervoer (waaronder fietsregelingen) te borgen in collectieve arbeidsovereenkomsten (cao's).

(Gemeentelijk) parkeerbeleid

j. Parkeren in (binnen)steden dient te worden bezien in samenhang met de ontwikkeling van ruimtelijke kwaliteit, de beschikbaarheid van alternatief vervoer, en stedelijke ontwikkeling. Tariefverhoging en aanpassing van parkeernormen kunnen sturend werken. De Rijksoverheid en VNG spreken af 0,2 Mton CO_2-reductie te realiseren met behulp van gemeentelijk parkeerbeleid in de bredere context van stadsbeleid en regionale programma's. VNG brengt parkeren op de MIRT tafel als een van de te bespreken onderwerpen.

k. IPO, VNG en de Rijksoverheid spreken af binnen de NOVI (en regionale uitwerkingen daarvan) ruime fietsparkeernormen bij bedrijven en woningen als nieuwe norm en eis toe te passen. Hiertoe wordt begin 2019 een convenant gesloten. Vanaf 2019 worden nieuwe normen op nieuwbouwlocaties toegepast maar in de jaren hierna ook bij het vernieuwen van alle omgevingsvergunningen en plannen. Daarvoor hanteren overheden minimaal de herziene kengetallen 2018 (in voorbereiding fietsberaad).

Fiscale regelingen

l. De Rijksoverheid, RAI Vereniging, BOVAG, NS, VNA en Anders Reizen, spreken af fiscale regelingen en het gebruik daarvan te onderzoeken om deze vervolgens in te zetten om verduurzamen van mobiliteit aantrekkelijker te maken voor werkgevers.

In het verlengde hiervan spreken partijen af:

- De Rijksoverheid maakt een actueel overzicht voor werkgevers en werknemers met de fiscale mogelijkheden voor duurzaam werkgerelateerd verkeer. De Rijksoverheid en AR doen onderzoek naar het huidig gebruik van de fiscale mogelijkheden door werkgevers.
- In de visie op het nieuwe stelsel voor autobelastingen na 2020 verkennen de Rijksoverheid, VNA, AR en NS mogelijke afspraken over het onbelast vergoeden van de parkeerkosten van P&R terreinen als mede fietsparkeren als onderdeel van de multimodale reis.
- De Rijksoverheid zal samen met de coalitie Anders Reizen in de communicatie aandacht besteden aan de bestaande mogelijkheden binnen de reiskostenregeling, zoals een reiskostenvergoeding voor fietsers en wandelaars van 19 cent per kilometer en fietsen van de zaak.

Internationaal reizen tot 700 km

- De Rijksoverheid en NS doen in 2019 een onderzoek naar gelijkwaardige omstandigheden in relatie tot de prijs van internationaal vliegen en treinen tot en met 700 km.

Regionale aanpak

m. Regionale aanpak Klimaatakkoord voor het domein mobiliteit: Om de afspraken van het klimaatakkoord goed te borgen, worden afspraken gemaakt over de uitwerking. Alle partijen staan hiervoor gezamenlijk aan de lat, ieder vanuit een eigen rol en verantwoordelijkheid. Een belangrijk deel van de maatregelen moet worden gerealiseerd op regionaal en lokaal niveau. Om de regionale uitvoering van het Klimaatakkoord vorm te geven, wordt per regio een programma voor slimme en duurzame mobiliteit opgezet (hierna te noemen: 'regionale programma's'), met een landelijke equivalent (hierna te noemen: 'nationaal programma'). Hierin participeren gemeenten, provincies,

Rijksoverheid, private partijen als werkgevers en dienstaanbieders en andere regionale stakeholders als onderwijsinstellingen en ziekenhuizen. De programma's geven sturing aan de uitvoering van maatregelen uit het Klimaatakkoord voor mobiliteit, monitoren de voortgang en sturen bij waar nodig. Er wordt waar mogelijk en wenselijk aangesloten bij bestaande structuren, zoals de bereikbaarheidsprogramma's in de Metropool Regio Amsterdam, Metropool Regio Den Haag en Utrecht (U Ned). Dat partijen de tijd nemen om deze programma's op te zetten, laat onverlet dat er afspraken zijn die direct starten.

De Rijksoverheid, gemeenten en provincies starten hier gezamenlijk mee zodra het Klimaatakkoord ondertekend is:

- De Rijksoverheid, Provincies, gemeenten en bovenstaande partners stellen samen plannen van aanpak op voor regionale programma's, waarin onder meer de best passende regio-indeling bepaald wordt. Hierin staan ook concept afspraken over doelstellingen, ontwikkelstrategie, governance, en financiën.
- De Rijksoverheid faciliteert de regionale programma's met actieve participatie en ondersteuning, en voert regie voor onderlinge samenhang en regio-overschrijdende landelijke aspecten (wet- en regelgeving, uniformering, kaders, etc.). Voor deze landelijke regie initieert de Rijksoverheid een nationaal programma Slimme en Duurzame mobiliteit met bestuurlijke, strategische gesprekken met vertegenwoordiging van regio en overige partijen. Onderdeel van dit gesprek zijn:
  - de ingezette omslag naar een duurzaam en klimaatbestendig mobiliteitssysteem;
  - de relatie tussen mobiliteit en ruimte, de Woonagenda en de Nationale Omgevingsvisie (NOVI);
  - de gewenste mobiliteitstransitie zoals verwoord in Zorgeloze Mobiliteit;
  - wat dit vraagt aan instrumenten, zoals de Mobiliteitsagenda en het Mobiliteitsfonds, en afspraken over governance en samenwerking. Over een van deze instrumenten, het Mobiliteitsfonds, vindt momenteel met betrokken partijen reeds overleg plaats.

Op een bestuurlijk overleg begin 2019 wordt een uitvoeringsagenda vastgesteld voor het proces om zowel tot regionale programma's als tot een nationaal programma te komen. De eerste concept plannen van aanpak voor de regionale programma's en het nationale programma kunnen op de Bestuurlijke Overleggen voor het MIRT (BO's MIRT) in het najaar van 2019 worden besproken. De plannen worden uiteindelijk in het kader van het MIRT vastgesteld.

<u>MIRT-programma's</u>

n. Partijen spreken af bestaande MIRT-programma's tot 2028 slim te benutten voor duurzame mobiliteit.

Concreet spreken partijen af:

- De Rijksoverheid, IPO, VNG spreken af om bij lopende MIRT-trajecten te verkennen of maatregelen voor fiets en multimodale hubs, die technisch/financieel en/of maatschappelijk meerwaarde hebben, kansrijk zijn om mee te nemen bij aanpassingen aan weg-, water- en spoorinfrastructuur.
  Dit gebeurt door bij de bepaling van de scope van het project de kansen en impact voor de fiets te overwegen. Tevens wordt een verkenning opgezet naar kansen en belemmeringen voor het realiseren van fietsprojecten binnen de programma's en worden aanbevelingen gedaan hoe hiermee om te gaan.
- De Rijksoverheid, IPO en VNG spreken in het kader van *Tour de Force* af dat begin 2019 een verkenning wordt afgerond naar kansrijke koppelingsmogelijkheden tussen lopende rijksprogramma's en inventarisaties van Provincies, VNG, F10, en RWS naar de gewenste en benodigde fietsinvesteringen. Het gaat om koppelingsmogelijkheden met bijvoorbeeld het programma 'Slimme en Duurzame mobiliteit', Programma's 'Beheer, Onderhoud en Vervanging HWN, HVWN en Spoor', (ook wel bekend als Vernieuwing, Verjonging en Verduurzaming) Programma 'Minder Hinder' en de grote infrastructuurprojecten op rijks- en regionaal niveau. Het gaat hier bijvoorbeeld om het aanleggen van een fietsbrug binnen een vervangingsproject, dat door werk met werk te maken veel goedkoper kan

worden uitgevoerd. Realisatie van koppeling is mogelijk mits budgettair gedekt. Deze koppelingsmogelijkheid mag niet leiden tot een afname van de veiligheid van het bestaande hoofdwegen en -spoornet en tot vertraging in de planning.
- Op basis van de verkenning wordt met de *Tour de Force* voor eind mei 2019 een gezamenlijk overzicht met kansrijke fiets- en stedelijke logistiek projecten en multimodale hubs vastgesteld. Het betreft ofwel projecten die anticiperen op groei die op concrete trajecten verwacht wordt, ofwel projecten die tot een forse kwaliteitsverbetering leiden (zoals het wegnemen van barrières) die de overstap van auto naar fiets of keten fiets-OV aantrekkelijk maken en die ondersteund worden door regionale stimuleringsmaatregelen. Ook wordt hierbij gekeken naar de relatie met de regionale bereikbaarheidsknelpunten en de opgaven in de Regionale Energie Strategieën. Dit overzicht ondersteunt prioritering van (fiets-)projecten en wordt gebruikt in BO MIRT-overleggen, en overleggen binnen de regio en tussen regio en rijk. In de programma's voor slimme en duurzame mobiliteit wordt periodiek gekeken naar nieuwe kansen voor projecten.
- De Rijksoverheid, provincies en VNG nemen in de afspraken over duurzaam aanbesteden op dat er bij aanbesteding, wanneer een aanbesteding de fiets raakt, ook specifiek in de klanteisen hiermee rekening wordt gehouden.

<u>Hyperspits</u>

o. De Rijksoverheid en NS (en eventueel andere vervoerders) geven de aanpak van de hyperspits concreet vorm op basis van afspraken op het gebied van vraagbeïnvloeding, capaciteitsbenutting en (concessie)afspraken t.a.v. optimalisatie van de dienstregeling. Daarbij worden ook andere concessieverleners en vervoerders betrokken, om vergelijkbare initiatieven in het regionaal en lokaal OV en op het Hoofdrailnet goed op elkaar aan te laten sluiten en te voorkomen dat de hyperspits in het regionaal en lokaal OV hierdoor extra toeneemt. NS en de Rijksoverheid komen in 2019 tot een gezamenlijk voorstel om vormen van vraagsturing, waaronder prijsprikkels, op specifieke trajecten in te zetten. De pilots en/of maatregelen zullen in eerste instantie gericht zijn op de drukste trajecten. Het voorstel zal onder meer betrekking hebben op mogelijke trajecten en de financiële dekking. Omdat NS en de Rijksoverheid de hyperspits zien als een maatschappelijk probleem willen NS en de Rijksoverheid tot maatschappelijk gedragen voorstellen komen. Ook gaan de Rijksoverheid, NS en eventueel andere vervoerders en concessie-verlenende overheden met onderwijsinstellingen in gesprek over het spreiden van onderwijstijden om zodoende ruimte te creëren in de hyperspits. Naast een betere benutting van de bestaande treincapaciteit, worden ook acties ondernomen waarmee de capaciteit op het spoor en in de trein kan worden vergroot. Mogelijke pilots met autonoom treinverkeer zijn hier onderdeel van.

Ten aanzien van de aanpak van de hyperspits spreken partijen af:

Op het gebied van vraagbeïnvloeding:
- NS en de Rijksoverheid komen in 2019 tot een gezamenlijk voorstel om het instrument schouderspitskorting - al dan niet in combinatie met pilots met andere vormen van prijssturing en andere vraagsturingsmaatregelen - op specifieke (drukke) trajecten in te zetten. Ook andere concessieverleners en vervoerders worden betrokken bij het vormgeven van deze pilots. Deze maatregelen hebben tot doel om meer reizigers die nu in de hyperspits reizen, gebruik te laten maken van de trein in de randen van de spits of het dal. Hierdoor ontstaat ruimte voor nieuwe treinreizigers in de spits. NS zal in samenwerking met de Rijksoverheid een proces vormgeven waarbij in afstemming met alle relevante stakeholders lokale initiatieven met vraagbeïnvloeding kunnen worden ontworpen. Op deze manier willen NS en de Rijksoverheid samen tot maatschappelijk gedragen voorstellen voor de aanpak van de hyperspits komen. Hierbij zal ook een monitoring- en evaluatiesysteem opgezet worden om de voortgang en (kosten)effectiviteit van de verschillende initiatieven en pilots te kunnen meten. Afhankelijk van de uitwerking

is met dit voorstel mogelijk een aanvullende investering gemoeid. De financiële dekking zal onderdeel uitmaken van het voorstel.
- De Rijksoverheid, NS en eventueel andere vervoerders en concessie-verlenende overheden gaan met onderwijsinstellingen in gesprek over het spreiden van onderwijstijden om zodoende ruimte te creëren in de hyperspits. Doel van deze inzet is dat in 2023 het aantal studenten in de hyperspits met 20% is afgenomen (gecorrigeerd voor autonome groei). Naast forenzen maken studenten een belangrijk deel (ca. 1/3) uit van de hyperspitsreizigers omdat colleges en lessen vaak starten tussen 8.30 en 9.00 uur. Daartoe wordt in navolging van de initiatieven in Nijmegen met de onderwijsinstellingen onderzocht onder welke condities zij hun lestijden kunnen aanpassen. Bij het vormgeven van deze acties wordt rekening gehouden met de regionale situatie en context (rolverdeling), de kosten die een onderwijsinstelling moet maken voor een aanpassing en/of andere vormen van stimuleren, en de consequenties voor studenten en personeel.

Op het gebied van capaciteitsuitbreiding en optimalisatie van de dienstregeling:
- De Rijksoverheid, andere concessie-verlenende overheden en sectorpartijen zetten de bestaande inzet op capaciteitsvergroting en optimalisering van de dienstregeling voort. Dit doen zij onder meer door op diverse trajecten hoogfrequent te rijden en de aanschaf van nieuwe treinen.
- De Rijksoverheid, de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT), vervoerders en eventueel andere partijen onderzoeken voor het einde van 2019 of, en zo ja op welke wijze, aanpassingen in de normeringen mogelijk zijn die de bestaande trein- en/of spoorinfrastructuurcapaciteit vergroten zonder dat dit ten koste gaat van de veiligheid. In dit verband wordt specifiek bijvoorbeeld gedacht aan een andere inrichting van het treininterieur en de aanpassing van remtabellen. Waar nodig en mogelijk kan dit leiden tot optimalisaties in de wet- en regelgeving. Doel is om te bezien hoe bestaande trein- en spoorcapaciteit efficiënter kan worden benut.
- De Rijksoverheid, ProRail, ILT en eventueel andere vervoersautoriteiten onderzoeken of, en onder welke voorwaarden, pilots van vervoerders met autonoom rijdende treinen mogelijk gemaakt kunnen worden. Doel hiervan is onder meer om beter inzicht te krijgen in de (efficiency)effecten van autonoom rijdende treinen.

<u>Mobility as a Service (MaaS)</u>

p. Ten aanzien van de aanpak van Mobility as a Service (MaaS) spreken partijen af:
- De Rijksoverheid voert momenteel 7 landelijk opschaalbare MaaS-pilots uit. De coalitie Anders Reizen en de partijen verenigd in de MobiliteitsAlliantie zullen zich inspannen om bij te dragen aan het succes van die pilots. Tevens zullen vervoerders zich inspannen om mee te werken aan het ter beschikking stellen van vervoerbewijzen met passende techniek aan de partijen die de pilots zullen uitvoeren. Zij geven deze ambitie zelfstandig vorm binnen hun commerciële beleid.
- De Rijksoverheid en lokale overheden faciliteren en stimuleren deelconcepten. In de fysieke ruimte, onder andere dicht bij OV-locaties, neemt de gemeente parkeergelegenheid en laadmogelijkheid op in bestemmingsplannen. Deelconcepten zijn onderdeel van de MaaS-pilots.
- De Rijksoverheid streeft met lokale overheden ernaar gezamenlijk met relevante marktpartijen een standaardtaal en protocollen vast te stellen voor aanbieders binnen MaaS, om het maximaal ontsluiten van verschillende modaliteiten te faciliteren. Het is noodzakelijk dat verschillende overheden data kunnen gebruiken en randvoorwaarden voor mobiliteits- en duurzaamheidsbeleid aan kunnen geven. De reiziger staat hierbij centraal. MaaS kan bijdragen aan gedragsverandering van reizigers en daarmee aan CO_2-reductie. Bijvoorbeeld door het inzien van mobiliteitsgebruik en het aangeven van milieuzones in de apps kan het MaaS-ecosysteem daadwerkelijk bijdragen aan modal optimum. De MaaS-pilots moeten hierin meer inzicht bieden.

Banden

q. Ten aanzien van Banden spreken partijen aanvullend af:

- De Rijksoverheid, RAI Vereniging, BOVAG, ANWB, VNA, Stichting Band op Spanning, Milieu Centraal en NSG werken samen om in 2030 fors meer voertuigen op de beste, beschikbare band voor het voertuig te laten rijden, met de juiste bandenspanning. Deze partijen hebben als ambitie het hele wagenpark gemiddeld op een label te brengen dat een trede hoger is voor rolweerstand dan in 2018. Daarnaast is de ambitie dat in 2030 het aantal voertuigen met de juiste bandenspanning met 50% is toegenomen ten opzichte van 2018.
- De Rijksoverheid, RAI Vereniging, BOVAG, ANWB, VNA en Stichting Band op Spanning spannen zich in om in nationaal verband gezamenlijk een positie in te nemen voor aanscherping van de rolweerstand voor banden en dit in te brengen bij de internationale koepelorganisaties ten behoeve van de gesprekken aan de onderhandelingstafels in Brussel en Geneve.
- De Rijksoverheid, RAI Vereniging, VNA, BOVAG en ANWB spannen zich in om te bewerkstelligen dat bij het monteren van banden, met uitzondering van winterbanden, gebruik gemaakt wordt van exemplaren die minstens even zuinig zijn als vastgelegd in het Certificaat van Overeenstemming (CvO). Als bij een tussenevaluatie in 2022 blijkt dat dit, in combinatie met EU-lobby, onvoldoende effect sorteert, overweegt de Rijksoverheid aanvullende maatregelen om dit te verzekeren.
- De Rijksoverheid heeft samen met BOVAG en ANWB, materialen ontwikkeld ten behoeve van e-learning voor bandenprofessionals. De initiële kosten heeft de Rijksoverheid voor de rekening genomen. BOVAG draagt er zorg voor dat medewerkers de cursus gaan volgen, waarbij minstens de helft deze in 2025 heeft afgerond. De werkgevers van de bandenprofessionals nemen de kosten van deelname aan de cursus voor hun rekening.
- De Rijksoverheid, VNG, IPO, RAI Vereniging, BOVAG, ANWB, VNA en Stichting Band op Spanning zullen bij de aanschaf van vervangingsbanden voor hun eigen wagenpark of bij het aangaan van nieuwe inkoopcontracten van vervangingsbanden voor hun eigen wagenpark, kiezen voor de beste band op basis van het hoogste ambitieniveau van de duurzame inkoopcriteria.

Naar verwachting leveren deze maatregelen een reductie op van minstens 0,1-0,2 Mton.

Autodelen

r. Autodelen:

- Alle partijen ondersteunen de doelstelling van de Green Deal Autodelen II om te groeien naar 100.000 deelauto’s in 2021 en ondersteunen de uitvoering van deze Green Deal. Specifieke voornemens voor het delen van elektrische auto’s staan onder paragraaf C2.4.

C2.7 Zeevaart en luchtvaart

De afspraken over zee- en luchtvaart maken geen onderdeel uit van de afspraken gemaakt door partijen aan de Mobiliteitstafel van het Klimaatakkoord omdat voor de zeevaart en de luchtvaart met name internationale afspraken worden gemaakt vanwege het grensoverschrijdende karakter van deze modaliteiten. Dit is ook afgesproken in het Parijse Klimaatakkoord. In lijn met het Parijse Klimaatakkoord vallen alleen de emissies binnen Nederland onder de nationale doelstelling van het Klimaatakkoord zoals van luchthavenoperaties en binnenlandse vluchten. Dit neemt niet weg dat ook in Nederland er grote stappen moeten worden gezet om de CO_2-uitstoot van de zeevaart en luchtvaart sterk terug te dringen. Nederland wil graag een koploperpositie innemen en zo, naast het terugdringen van CO_2-emissies, leidend zijn in de ontwikkeling van innovaties.

Internationale aanpak

Voor de zeevaart is in april 2018 door de Internationale Maritieme Organisatie (IMO) afgesproken dat de CO_2-uitstoot door de zeevaartsector fors zal worden teruggedrongen. Alle 173 landen die bij IMO aangesloten zijn, waaronder ook Nederland, zijn overeengekomen dat de totale CO_2-uitstoot van de internationale scheepvaart in 2050 moet zijn gehalveerd in vergelijking met 2008 en dat de sector daarna zo snel mogelijk volledig klimaatneutraal gaat werken. Om deze doelen te bereiken is een tussenstap afgesproken: in 2030 moeten schepen gemiddeld al 40 procent minder CO_2 uitstoten. Deze afspraken zijn een belangrijke stap voor het verder uitwerken van maatregelen om de internationale scheepvaartsector versneld te vergroenen.

Rond het Parijse Klimaatakkoord is voor de luchtvaart afgesproken dat de International Civil Aviation Organization (ICAO) verantwoordelijk is voor de CO_2-reductie voor de internationale luchtvaart en de lidstaten verantwoordelijk zijn voor de CO_2-reductie voor de binnenlandse luchtvaart. De na te streven doelstellingen met betrekking tot CO_2-reductie van de internationale luchtvaart liggen vast in ICAO Assembly Resoluties (2010; 2013; 2016). Daarnaast hebben Luchtvaartbedrijven en kennisinstellingen zich in het actieplan 'Luchtvaart Nederland, Slim en duurzaam' gecommitteerd aan het reduceren van de emissies in de (internationale) luchtvaart met 35 procent in 2030. Over aanscherping van deze doelstelling wordt aan de duurzame luchtvaarttafel verder gesproken.

Nationale aanpak

Ook voor de zeevaart en luchtvaart zijn in ons land inmiddels overlegtafels gestart en worden ambities, doelstellingen en acties geformuleerd. Hiermee wordt een ambitieuze aanpak voorbereid voor sectoren die een grote klimaatimpact hebben.
De scheepvaartsector werkt in de Green Deal Zeevaart, Binnenvaart en Havens een actieplan uit om de doelstelling van 40 procent minder CO_2-uitstoot in 2030, die door de International Maritime Organization (IMO) is vastgesteld, te realiseren.
De Duurzame Luchtvaarttafel wil ook via maatregelen die betrekking hebben op emissies van de binnenlandse luchtvaart een actieve bijdrage leveren. In de uitvoering van het Klimaatakkoord zoekt de Duurzame Luchtvaarttafel daarom aansluiting bij de Mobiliteitstafel.

Annex: Verkenning Andere vormen van bekostiging mobiliteit

De leden van de Mobiliteitstafel, hebben een voorstel voor een (deel)verkenning opgesteld. Het kabinet zal dit voorstel benutten als input bij de uitwerking van de verkenning. Het IPO neemt een neutrale positie met betrekking tot de Verkenning Andere vormen van bekostiging mobiliteit.

De Verkenning Andere vormen van bekostiging mobiliteit is een van de taakopdrachten van het Klimaatberaad:

> *Doel van deze verkenning is te anticiperen op verminderde overheidsinkomsten door de transitie van fossiel naar duurzaam gedreven mobiliteit. De beoogde verkenning dient ter voorbereiding op beleids- en besluitvorming door een volgend kabinet en implementatie rond 2024. De Mobiliteitstafel formuleert de* terms of reference *van de verkenning waaronder de ontwerpuitgangspunten en uiteenlopende perspectieven op andere vormen van bekostiging van mobiliteit die de budgettaire gevolgen van de overgang naar niet-fossiele mobiliteit op een stabiele manier kan opvangen en voldoende middelen kan genereren om een voorspelbare en stabiele inkomstenstroom voor de algemene middelen en investeringen in mobiliteit te waarborgen.*

Aanleiding

Er zijn meerdere redenen om een andere vorm van bekostiging van mobiliteit te willen invoeren. De directe aanleiding is de observatie uit de taakopdracht dat op dit moment de overheidsinkomsten uit de automobiliteit voor meer dan de helft bestaan uit brandstofaccijnzen (zie kadertekst). Met de beoogde elektrificering van het personenvervoer zullen bij ongewijzigd beleid de inkomsten van de brandstofaccijnzen teruglopen. Dat zal vooral het geval zijn na het midden van de jaren twintig als het aandeel emissieloze personenauto's naar verwachting snel toeneemt, waarmee een grote CO_2-reductie wordt behaald. De belastingopbrengsten van elektrisch laden voor emissieloze auto's zijn maar een fractie van de brandstofaccijnsopbrengsten. Om de belastingopbrengsten van de automobiliteit op peil te houden zouden dus of de brandstofaccijnzen moeten stijgen dan wel de belastingen op bezit moeten toenemen of een combinatie van beide. Deze constatering betekent dat de bekostigings- en beprijzingssystematiek in samenhang moeten worden bezien. Door de systeemverandering zullen belastingen en heffingen komen te vervallen en komen nieuwe vormen van beprijzing naar gebruik en milieu-effecten hiervoor in de plaats. De noodzaak tot systeemaanpassing wordt extra urgent op het moment dat steeds meer bestelbusjes en vormen van zwaarder goederenvervoer door niet-fossiele systemen worden aangedreven.

<u>Mobiliteit en overheidsinkomsten</u>
Op dit moment zijn er acht vormen van belasting op mobiliteit: Belasting Personenauto's en Motorrijwielen (BPM), Motorrijtuigenbelasting (MRB), provinciale opcenten, BTW, assurantiebelasting, leges, bijtelling en brandstofaccijns. De eerste zeven belasten het bezit van een auto, alleen via de brandstofaccijnzen wordt het gebruik van auto's belast. De ontwikkeling van de overheidsinkomsten van de afgelopen jaren is in de figuur weergegeven.

Een tweede argument voor een andere bekostigingssystematiek heeft te maken met het gewenste eindbeeld van een zorgeloze mobiliteit waarin de reiziger en vervoerder centraal staan en de financiële prikkels zijn gericht op een zo laag mogelijke CO_2-uitstoot en op 'optimale intermodale mobiliteitskeuzes'. Met andere woorden, de prijsprikkels dragen bij aan bewust reisgedrag over weg, spoor en water en gelden ook voor het openbaar vervoer. Dit eindbeeld vereist een eenvoudig, toegankelijk en geïntegreerd systeem voor alle modaliteiten.

Sturing op terugdringing van milieuoverlast om de milieu- en leefkwaliteit te verbeteren en gezondheidsschade te beperken is een van de elementen die in de nieuwe bekostigingssystematiek een plaats moet krijgen. Toepassing van het 'vervuiler betaalt'-beginsel staat hierbij centraal. Gegeven de grote milieu- en klimaatopgaven waar Nederland voor staat, is het noodzakelijk het fiscale regime op dit punt aan te passen.

Door bij de beprijzing in te zetten op optimale capaciteitsbenutting is de beoogde bekostigingssystematiek ook een belangrijk sturingsinstrument voor de aanpak van bereikbaarheidsproblemen. Bereikbaarheid is in steeds meer delen van het land een urgent probleem. Reistijdverlies en filezwaarte bereiken nu al recordhoogtes. Ondanks de forse investeringen in de uitbreiding van het wegennet blijft de filedruk, en daarmee de bereikbaarheid van vooral (groot)stedelijke regio's, volgens de ramingen toenemen. De relatief lage variabele kilometerprijs van elektrische auto's is op zichzelf een stimulans voor meer autokilometers.

Conclusie: Zowel de verwachte uitholling van de overheidsinkomsten en de sectoropgave om de CO_2-reductie fors terug te dringen als het langetermijnperspectief van optimale intermodale mobiliteitskeuzes voor reizigers en vervoerders over weg, spoor en water zijn belangrijke redenen om voor een nieuw bekostigingssysteem van mobiliteit te kiezen. De nieuwe systematiek moet zo worden ingericht dat gericht kan worden gestuurd op milieu- en leefkwaliteit én bereikbaarheid. De noodzaak voor een andere bekostigings- en beprijzingssystematiek neemt toe. Daarom moeten de komende jaren worden gebruikt om tot een nieuw ontwerp te komen dat past bij geschetste uitdagingen.

Terms of Reference

- De Verkenning betrekt in beginsel alle modaliteiten in het personen- en vrachtvervoer bij het ontwerp voor de toekomst: immers om multimodale afwegingen te kunnen maken dient de grondslag consistent te zijn.
- De Verkenning richt zich op besluitvorming in de komende kabinetsperiode en implementatie rond 2024 (als de termijn van Autobrief III afloopt).
- Om een goed maatschappelijk en politiek debat over dit onderwerp te kunnen voeren, wordt de Verkenning begin 2019 gestart en is deze eind van dat jaar gereed.
- Ook worden - conform de afspraak in het regeerakkoord - in deze kabinetsperiode pilots uitgevoerd om ervaringen op te doen met alternatieve vormen van vervoer en betaling, zonder dat dit leidt tot een systeem van rekeningrijden.
- Randvoorwaarde is steeds dat de budgettaire gevolgen van de overgang naar niet-fossiele vormen van mobiliteit op een stabiele manier worden opgevangen. Er moeten voldoende middelen worden gegenereerd om een voorspelbare en stabiele inkomstenstroom voor de algemene middelen en investeringen in mobiliteit te waarborgen. Dit betekent dat bestaande belastingen en heffingen worden vervangen door nieuwe vormen van beprijzing naar gebruik.
- De extra kosten van het betalen naar gebruik voor zakelijk verkeer (veelal veelrijders) moeten opwegen tegen de maatschappelijke baten (zoals reistijdwinsten)
- De Verkenning brengt de diverse modaliteiten van betalen naar gebruik in kaart en schetst hierbij de voor- en nadelen ten aanzien van 1) de effectiviteit (belastingopbrengsten, milieuwinst (CO_2-reductie in het bijzonder) en bereikbaarheid; 2) de maatschappelijke kosten en baten; 3) de uitvoerbaarheid.
- Om gebruik te maken van ervaringen met bestaande systemen (voor personenauto's maar ook voor vrachtauto's) komen ten minste de volgende heffingsgrondslagen aan de orde:
    - Vlakke heffing: vast tarief per gereden/afgelegde kilometer, ongeacht waar en wanneer.
    - Cordonheffing: de reiziger betaalt eenmalig een bedrag bij het betreden van een bepaald gebiedscordon zoals een ringweg rondom de stad.

    - Verblijfs- of gebiedsheffing: de reiziger betaalt bij de toegang tot een gebied en gedurende het verblijf in dit gebied.
    - Tolheffing: belasten van het gebruik van specifieke wegen/vervoersverbindingen.
    - Congestie- of spitsheffing: betalen op bepaalde tijden (spits) veelal in combinatie met een bepaald gebied (bijvoorbeeld Randstad)/spits en schouderspits in OV.
    - Heffingen waarin de negatieve milieu-effecten van het voertuig (waaronder CO_2-uitstoot) verdisconteerd zijn.
- Daarnaast gaat de Verkenning in op:
    - de voor- en nadelen van een landelijke, respectievelijk regionale invoering van andere vormen van beprijzing, inclusief mogelijke ingroeipaden;
    - de voor- en nadelen van een modaliteitsgewijze of geïntegreerde invoering van beprijzing, inclusief mogelijke ingroeipaden;
    - de inrichting van het betaalsysteem: integraal of partieel?
    - de mogelijkheden van een variabele bijtelling afhankelijk van het daadwerkelijke privégebruik;
    - het uitvoeringsorgaan: publiek, privaat of publiek-private samenwerking?
    - een betrouwbare privacyborging;
    - de gevolgen voor de betaalbaarheid en toegankelijkheid (inclusiviteit);
    - de invoerings- en budgettaire kosten.
- De Verkenning schetst implementatiepaden en start met de "*lessons learned*" qua implementatie en effectiviteit van zowel in het buitenland beproefde systemen als nationale pilots en experimenten.
- Door voortgaande technologische ontwikkelingen zullen invoerings- en beheerskosten, afhankelijk van het ontwerp, lager kunnen uitvallen dan eerdere systemen. Deze technologische component vraagt extra aandacht.

C3 Industrie

C3 Industrie

C3.1 Visie 2050

In 2050 zien wij een Nederland voor ons met een bloeiende, circulaire en mondiaal toonaangevende industrie[24], waar de uitstoot van broeikasgassen nagenoeg nul is. Waar uit biomassa (naast voedsel en veevoer) CO_2 en reststromen en -gassen grondstof voor onder andere de chemie of brandstof voor de lucht- of zeevaart wordt gemaakt. Waar fabrieken duurzame elektriciteit, geothermie, groen gas en groene waterstof gebruiken voor hun energiebehoefte. Waar de industrie helpt om de schommelingen in elektriciteitsproductie van zon- en windparken op te vangen. En waar we restwarmte hergebruiken in de industrie, benutten voor woonwijken of de glastuinbouw. Hierdoor en met behulp van vergaande digitalisering zijn waardeketens en productiemethoden fundamenteel veranderd – we maken duurzame producten met duurzame processen.

Het transitieproces impliceert *systeemveranderingen* op het gebied van energie en grondstoffengebruik. De Nederlandse industrie wil een belangrijk motorblok zijn voor de omvorming naar een duurzame en circulaire economie. Veel kan worden bereikt door in industriële kerngebieden het gebruik van grondstof- en materialenstromen door samenwerking tussen bedrijven te optimaliseren. Systeemveranderingen vergen cross-sectorale samenwerking tussen publieke en private partijen, ruimte voor leren en experimenten, het afbouwen van niet-duurzame structuren en opbouwen van duurzame structuren. Hiervoor wordt ingezet op een programmatische aanpak, waarin ook de scope 2 en 3 maatregelen[25] een plek krijgen.

Het is belangrijk om ruimte te bieden aan de opbouw van nieuwe en de ombouw van bestaande industrie, zodat de Nederlandse welvaart wordt gebaseerd op klimaatneutrale productie in een circulaire economie. Acquisitie van de overheid richt zich op bedrijven die een toegevoegde waarde hebben voor de nationale of regionale economie, behoren tot de meest klimaatvriendelijke en circulaire binnen de betreffende branche en bereid zijn zich te conformeren aan de klimaatdoelstellingen 2030 en 2050. Er kunnen evenwel ook bedrijfsactiviteiten zijn die niet passen in de gewenste richting van de transitie. Als de emissies van deze bedrijfsactiviteiten niet significant zijn terug te dringen dan zullen deze waarschijnlijk op termijn verdwijnen

C3.2 Opgave en ambitie 2030

C3.2.1 Opgave

Om dit wenkend perspectief te realiseren, heeft het kabinet de ambitie geformuleerd om 49% CO_2 reductie in 2030 te bereiken ten opzichte van 1990, met een indicatieve reductieopgave voor de industrie van 14,3 Mton in 2030 additioneel aan het bestaand beleid (5,1 Mton). Met deze ambitie zet Nederland erop in om eerder dan andere landen de transitie in te zetten die noodzakelijk is om de in Parijs afgesproken doelen te realiseren. Dit vergt additionele investeringen van de Nederlandse industrie en van de overheid.

De volgende vijf uitgangspunten vormen de leidraad voor de afspraken over de industrie:

- De indicatieve CO_2-reductieopgave in 2030 en klimaatneutraliteit in 2050, die moet worden gehaald. De afspraken moeten dat borgen.

[24] De industrie als hier bedoeld is inclusief AVI's en bevat zowel ETS-bedrijven als non-ETS

[25] Scope 2 betreft de CO_2-emissie bij een energie leverende derde; scope 3 de emissie-effecten elders in de keten

- Nederlandse bedrijven moeten kunnen blijven concurreren met bedrijven in andere landen (level playing field). We willen een transitie van het productiesysteem en geen verplaatsing van productie naar andere landen waar meer vervuiling is toegestaan
- De meest kostenefficiënte opties krijgen voorrang om de betaalbaarheid van de transitie te borgen.
- De industrie moet het grootste deel van de totale kosten zelf dragen
- Afgesproken maatregelen moeten voor alle partijen uitvoerbaar en handhaafbaar zijn.

Op basis van deze uitgangspunten is het de ambitie dat productie van Nederlandse bedrijven plaatsvindt in installaties die behoren tot de 10% meest CO_2-efficiënte installaties in de Europese industrie. Daarbij wordt het instrumentarium zo ingericht dat het behalen van de indicatieve doelstelling van 14,3 Mton effectief geborgd wordt.

De opgave voor de industrie vereist een toekomstgerichte publiek-private aanpak waarbij het bedrijfsleven investeert in een duurzame toekomst, de overheid dat gericht faciliteert en ondersteunt en waarin creatie van (nieuwe) waarde centraal staat. Dit vereist een transitie naar een nieuwe klimaat-neutrale industrie, een systeemverandering met sturing op één doel (emissiereductie), afstemming en samenwerking tussen nationale actoren: basis- en maakindustrie, andere actoren in de keten, overheden en kennisinstellingen. Onderdeel hiervan zijn afspraken tussen overheden en industrie op het terrein van infrastructuren en technologische doorbraken. Daarnaast zijn ook internationale afspraken nodig: voor grensoverschrijdende handel en samenwerking, maar ook voor de aanpassing van internationale spelregels en grensoverschrijdende infrastructuur. Niet in de laatste plaats is een goede maatschappelijke inbedding belangrijk voor de 'licence to operate'.

C3.2.2 Ambitie

Door eerder te beginnen dan in andere landen, kan de Nederlandse industrie als eerste de noodzakelijke systeemtransitie in gang zetten. De Nederlandse industrie kan zo internationaal koploper worden en zijn concurrentiepositie op (middel)lange termijn duurzaam versterken.

De industrie treft maatregelen met directe effecten aan de eigen schoorsteen (scope 1). Daar wordt ook op gestuurd in het kader van de indicatieve opgave van de industrie. Daarnaast is klimaatwinst te behalen met de verduurzaming[26] en reductie van warmte en toename van elektriciteitsinname en het leveren van restwarmte (of CO_2) aan bijvoorbeeld de gebouwde omgeving of de glastuinbouw (scope 2 maatregelen). Ook kunnen keten-effecten als duurzaam grondstoffengebruik bijdragen aan de verduurzaming van de industrie (scope 3 maatregelen[27]). In sommige gevallen vergen maatregelen om deze indirecte effecten te realiseren financiële ondersteuning. In een integrale benadering is het van belang dat ook deze indirecte bijdragen aan CO_2-reductie worden erkend in de afspraken van dit akkoord, ook al dragen ze niet bij aan het realiseren van de indicatieve opgave van de industrie.

Afspraken:

a. Scope 2 emissies voor de industrie zijn in beginsel scope 1 emissies voor andere sectoren. Zoals opgenomen in paragraaf B3 zal in overleg met CBS, RIVM en PBL worden onderzocht hoe beter zicht kan worden verkregen op scope 2 en 3 emissies (bv waterstof, restgassen, restwarmte[28]).

---

[26] Zoals bijvoorbeeld geothermie en aquathermie

[27] Om de effecten van grensoverschrijdende scope 3 maatregelen voor de Nederlandse emissiedoelstelling te kunnen bepalen is wijziging van Europese wetgeving en inzicht in de CO_2-footprint van producten en grondstoffen nodig

[28] Bezien zal worden of projecten voor warmtenetten (inclusief restwarmte) in aanmerking komen voor SDE++. De warmtewet biedt de minister de mogelijkheid om eisen te stellen aan een producent met betrekking tot nuttig gebruik van restwarmte.

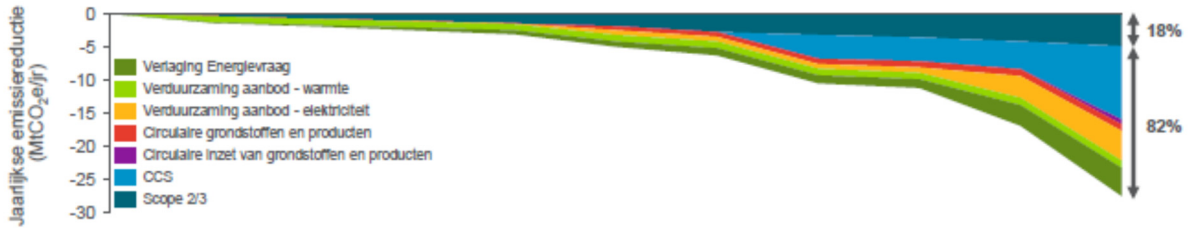
b. Onderzocht wordt en indien mogelijk geïmplementeerd, hoe een koolstofboekhouding de effecten van recycling en de inzet van (biobased) substitutiegrondstoffen in beeld kan brengen.
c. Op de vijfjaarlijkse momenten van herijking (zie B4) wordt de inspanning van de industrie op scope 2 en 3 inzichtelijk gemaakt.

In het voorlopig hoofdlijnenakkoord is onderstaande indicatie opgenomen van door de industrie voorgestelde maatregelen.

Technologie	**Inschatting vermeden CO_2eq in 2030 in Mton**	**Gemiddelde kosten in €/ton CO_2 bovenop ETS[29] in €/ton**	**Scope 2 en 3**
Procesefficiency	6	0 – 50	Ca 3 Mton besparing op aardgas door levering van restwarmte
Lachgas en F-gassen	2	0 – 30	
Elektrificatie en groene waterstof	4	70 – 150	
Recycling[30], CCU en biobased chemie	1	10 – 150	Ca 2 Mton CO_2 voor de glastuinbouw 1 à 2 Mton CCU en recycling die buitenlandse emissies voorkomen
CCS	7	50 – 70	
Totaal (opgave + bestaand beleid)	20		6 à 7 Mton

De indicatieve indeling van maatregelen (inzet op o.a. procesefficiency, CCS, elektrificatie/groene waterstof en circulariteit) is geen blauwdruk voor de transitie maar de inzet van een adaptief proces. Hierbij is sprake van grote verschillen in kosten per technologie. De inschatting is dat de industrie tot 2030 in Nederland cumulatief voor € 9 tot 15 miljard[31] zal moeten investeren waarmee direct of indirect wordt bijgedragen aan het realiseren van de klimaatdoelstellingen.

Onderstaande grafiek geeft een indicatie hoe het reductiepad zich volgens de industrie kan ontwikkelen tot 2030[32].



C3.2.3 Programmatische aanpak

Wij willen dat Nederland één van de eerste landen in de wereld is waar concrete harde en uitvoerbare afspraken worden gemaakt met de industrie over CO_2-emissiereductie. Een programmatische aanpak is daarvoor de beste methode, omdat we beseffen dat de transitie

[29] Er is hier uitgegaan van een ETS-prijs van € 16/ton CO_2 in 2030
[30] Zie bijvoorbeeld ook het betonakkoord: https://mvonederland.nl/betonakkoord/documenten
[31] Navigant (2018) Onderbouwing investering en emmissierechten industrie 2030, 11 oktober 2018
[32] Navigant (2018) Onderbouwing investering en emmissierechten industrie 2030, 11 oktober 2018

alleen via samenwerking bereikt kan worden. Zo maken we de industrie toekomstbestendig en "climate-proof".

De aanpak bestaat uit een samenspel tussen een innoverend bedrijfsleven en een faciliterende overheid. Uitgangspunten hierbij zijn de indicatieve opgave van 14,3 Mton CO_2-emissiereductie en de gezamenlijke ambitie dat alle Nederlandse industriële bedrijven in 2030 behoren tot de 10% meest CO_2-efficiënte bedrijven van Europa in hun sector. Om deze ambitie te realiseren is beleid nodig dat koplopers faciliteert en achterblijvers activeert. Dit vereist een integrale en samenhangende programmatische aanpak gebaseerd op de volgende uitgangspunten:

- kostenreductie via publiek-private investeringen in innovatie, opschaling en uitrol;
- kostenefficiënte uitrol van CO_2-reducerende investeringen (SDE++);
- bedrijf-specifieke CO_2-transitieafspraken (competitive climate deals);
- een gerichte CO_2-gerelateerde malus als onderdeel van een bonus-malus regeling;
- aanscherping van de Europese CO_2-doelstelling.

In de programmatische aanpak hebben industriële bedrijven de taak om ieder voor zich CO_2-reductieplannen te maken en deze ook uit te voeren. Voor alle bedrijven zijn CO_2-reducerende maatregelen met terugverdientijden van vijf jaar of korter verplicht. Voor bedrijven met een relatief gering energieverbruik wordt gewerkt met erkende maatregelenlijsten en een CO_2-informatieplicht.
Een speciaal regime gaat gelden voor de bedrijven met de hoogste broeikasgasemissies. Hiervoor wordt een objectief te meten grens bepaald van bijvoorbeeld ≥10 kton CO_2-uitstoot per jaar[33]. Naar schatting gaat het in totaal om circa 300 ETS- en non-ETS-inrichtingen. De bestaande structuur van de MEE/MJA-convenanten kan als voorbeeld dienen om in het eerste kwartaal van 2019 te komen tot een sectorklimaatafspraak voor de genoemde doelgroep van grote industriële bedrijven. Deze bedrijven worden verplicht tot het maken van CO_2-reductieplannen en committeren zich eraan deze plannen uit te voeren op straffe van een malusheffing. Waar nodig zal dit in de wetgeving worden vastgelegd.

Nederland is één van de eerste landen in de wereld waar concrete harde en uitvoerbare afspraken worden gemaakt met de industrie over CO_2-emissiereductie. Tijdens de transitie kan de komende jaren blijken dat de aanpak bijstelling behoeft om effectiever onze doelstellingen te halen. Maar de programmatische aanpak is bij uitstek de illustratie dat we beseffen dat de transitie alleen via samenwerking bereikt kan worden.

C3.2.4 Opbouw

Voor het slagen van de systeemtransitie en voor de opbouw van een heel nieuwe industrie is niet alleen het aanbod maar ook de vraag naar duurzaam geproduceerde producten nodig. Het is van belang dat essentiële nieuwe componenten van een klimaatneutrale en circulaire industrie zich snel genoeg in Nederland kunnen ontwikkelen. Om de groei hiervan te versnellen is gerichte actie nodig, die voor elke ontwikkelingsfase van de groeimarkt anders van karakter is.
Voor elke groeimarkt moeten passende versnellingsmaatregelen worden ontworpen en uitgevoerd, gebruikmakend van daarvoor ontwikkelde methodieken. Voorbeelden zijn uitgewerkt in het rapport *Make the future*[34]*,* waarin vier prioritaire groeimarkten in een vroege ontwikkelingsfase zijn geselecteerd.

Afspraken:

a. Industrie en overheid maken voor medio 2019 de lijst van nieuwe groeimarkten waarvoor versnellingsmaatregelen moeten worden ontworpen definitief. Daartoe zullen de voorlopig

[33] Dit correspondeert met de ca 95% van de industriële emissies inclusief de AVI's

[34] NewForesight studie: Make the future, November 2018 vindplaats www.klimaatakkoord.nl

geselecteerde groeimarkten nader onderzocht en gedefinieerd worden en eventuele additionele groeimarkten toegevoegd.

b. Vanuit het Rijk zal de medeverantwoordelijkheid voor de ontwikkeling van elk van de dan geselecteerde specifieke groeimarkten bij de vakdepartementen worden belegd; hiermee wordt geborgd dat de versnellingsmaatregelen aansluiten bij bestaand en te ontwikkelen beleid (bijvoorbeeld transitieagenda's, koploperaanpak)
c. Het Rijk voorziet in een centraal kenniscentrum (bijvoorbeeld bij RVO) ter ondersteuning van de uitvoering van de versnellingsplannen (koploperaanpak en/of versnellingshuis voor de circulaire economie). Daarbij wordt aansluiting gezocht bij de pilot's en demo's in de Integrale Kennis en Innovatieagenda (IKIA) en is kennisdeling en het toegankelijk maken van instrumenten voor kleine bedrijven/startups een centraal element.
d. De industrie zegt medewerking aan de uitvoering van de versnellingsplannen toe.

C3.3 Instrumentarium

C3.3.1 Innovatieprogramma, pilots en demonstratie

Voor het slagen van de systeemtransitie in de industrie is het noodzakelijk om nieuwe processen en technieken te ontwikkelen, die het mogelijk maken om efficiënter maar ook vooral anders en beter te produceren. Die nieuwe technieken en processen komen er niet vanzelf. Innovatie, pilots en demonstratie zijn van groot belang om de benodigde nieuwe technologieën beschikbaar, betrouwbaar en betaalbaar te krijgen. Technologieën die nodig zijn om na 2030 naar bijna nul industriële emissies te komen bevinden zich nu nog in de lagere TRL's[35]. Het accent ligt op het realiseren van kostenreductie en versneld naar de markt brengen van technologieën zoals elektrolyse van water (groene waterstof), elektrificatie, CCU(S), circulaire processen en warmte-uitkoppeling, die noodzakelijk zijn om de doelstelling in 2030 en daarna te realiseren.

De inzet is om met innovatie, demonstratie en pilots te komen tot een forse kostprijsreductie ten opzichte van de geschatte kostprijs van technologieën in het basispad van PBL. Qua potentie verschilt dat per technologie en het betreft naast de verlaging van CAPEX ook maatregelen die op andere wijze de transitie goedkoper maken. In de doelstellingen van (deel)programma's en in de daartoe op te stellen marsroutes zal per technologie een ambitie worden gesteld, die over alle technologieën heen moet leiden tot ten minste 20% kostprijsreductie in 2030.

Waterstof
De overheid draagt circa [€ 30 - 40 miljoen] per jaar extra bij voor demofaciliteiten en pilots uit de middelen vanuit de klimaatenvelop voor industrie en elektriciteit. Voor innovatieprogramma's wordt gezocht naar synergie met inzet op elektrochemische conversie. Opname in de SDE++ wordt onderzocht op het moment dat waterstof qua kostprijs concurrerend is met andere opties in de regeling. Partijen zeggen toe alle hiervoor benodigde informatie en inzichten te delen met EZK. Mede op basis van deze informatie zal, als onderdeel van de vormgeving van de SDE++regeling, de kostprijsontwikkeling van waterstof jaarlijks worden bezien.

Afspraken:

a. Per technologie of thema wordt voor de zomer 2019 een publiek-private marsroute opgesteld; elke marsroute formuleert een heldere ambitie in de vorm van de beoogde kostenreductie in 2030. De marsroutes bestrijken de hele innovatieketen: van vroege technologieontwikkeling tot en met opschaling (zie ook de IKIA).

[35] TRL = Technology Readiness Level (fasering van innovatieketen). TRL 1 en 2 betreffen fundamenteel onderzoek, 3 – 5 R&D, 6 en 7 gaan over pilots en demo's en hogere nummers over de marktintroductie.

b. Voor de eerste fasen van (toegepast) onderzoek (TRL-fasen 1 tot en met 4) worden agenda's en programma's opgesteld in het kader van onder andere de Nationale Wetenschapsagenda en de agenda's van topsectoren zoals Energie, HTSM en Chemie. Voor deze agenda's zijn de bestaande instrumenten beschikbaar, zoals de middelen voor de NWA, de pps-toeslag, regionale en Europese middelen, etc.
c. Vanuit de klimaatenvelop is € 60 mln oplopend tot € 100 mln (vanaf 2023 en inclusief groene waterstof) per jaar beschikbaar voor het realiseren van de marsroutes. Hierbij ligt de focus op pilots en demo's die nodig zijn voor opschaling (TRL 5 tot en met 8). Uitgangspunt is dat de bedrijven ook additioneel hetzelfde[36] bedrag investeren in de marsroutes.
d. Op basis van door de topsectoren samen met de overheden, kennisinstellingen en bedrijven op te stellen marsroutes en de daarin beoogde kostenreductie wordt besloten waar en hoe het geld wordt ingezet. Bijzonder aandacht is nodig voor grotere projecten, die nog net niet geschikt zijn voor de SDE++. Bedrijfsleven en overheid zullen zich samen inspannen om maximaal nut te halen uit Europese middelen die voor demonstratie en first of a kind fabrieken beschikbaar zijn.
e. De focus van de inzet van middelen wordt gericht op 3 of 4 families van technologieën, zoals bijvoorbeeld elektrolyse van water (groene waterstof), elektrificatie, CCU, circulaire processen[37] en warmte-uitkoppeling. Daarnaast wordt ruimte gecreëerd voor een vrije categorie en de koploperaanpak genoemd in 3.2.4 c.
f. Periodiek worden marsroutes geactualiseerd, zodat een voortrollende agenda ontstaat[38].
g. In 2019 kunnen initiatieven al worden ondersteund.
h. Waar relevant zal een marsroute ook aandacht besteden aan randvoorwaarden, zoals wet- en regelgeving, vergunningen, infrastructuur, financiering, etc.
i. De overheid werkt in consultatie met industrie voor medio 2019 de toe te passen instrumentenmix (afhankelijk van TRL-niveau) nader uit, ook met aandacht voor grotere projecten die nog niet geschikt zijn voor SDE++.
j. De overheid en de industrie zetten zich gezamenlijk in voor kennisdeling en voor het toegankelijk en werkbaar maken van instrumenten voor kleinere bedrijven en start-up's.

C3.3.2 Uitrol (verbrede SDE++)

Voor de beoogde emissiereductie van de industrie is een versnelde uitrol van kostenefficiënte maatregelen het beste te bereiken door via de tendersystematiek van de verbrede SDE++ een tegemoetkoming te bieden in de additionele meerkosten van betreffende maatregelen. Zie ook onderdeel D9.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. De huidige SDE+ wordt onder meer verbreed met CO_2-reducerende, nu nog onrendabele technologieën in de industrie. Uitgangspunten hierbij zijn technologieneutraliteit, systeemtransitie, onderlinge concurrentie en investeringszekerheid.
b. Kern van de verbrede SDE+ (SDE++) is dat op basis van een tender voorstellen met de laagste kosten per ton CO_2-reductie worden gesubsidieerd met een tegemoetkoming in de

---

[36] Rekening houden met Europese staatssteunkaders voor innovatie en demonstratie

[37] In de marsroute over circulair grondstoffengebruik wordt onder meer aandacht besteed aan de instrumentatie van de volgende maatregelen gericht op CO_2-reductie in 2030: 100% hoogwaardig hergebruik van vrijkomend beton, zoals opgenomen in het Betonakkoord; minstens 20% hergebruik van bouw- en sloopafval; innovaties in de GWW (zie ook 3.5.3); ketensluiting van kunststoffen en consumptiegoederen, zoals elektronica en textiel; en circulair ontwerp en substitutie van grondstoffen/voorzieningen voor de energietransitie.

[38] Voor zover mogelijk wordt wel jaarlijks bezien hoe de kostprijsreductie van cruciale technologieën zich ontwikkelt

onrendabele kosten van CO_2-reducerende investeringen. Door de tendersystematiek worden bedrijven uitgedaagd om tegen een lage prijs in te schrijven, om de kans te vergroten dat zij subsidie ontvangen voor CO_2-reducerende investeringen die vroeg of laat noodzakelijkerwijs genomen moeten worden.

c. De subsidietermijn voor één technologie varieert van minimaal 8 tot maximaal 15 jaar; dit zal in de SDE++ voor nieuwe technologieën nog moeten worden bepaald.
d. De SDE++ staat open voor ETS- en non-ETS-bedrijven (en ook voor andere organisaties).
e. Rangschikking van inschrijvers voor de tender wordt bepaald op basis van gevraagde subsidie-euro's per ton CO_2. Vaststelling van de hoogte van de subsidie wordt gebaseerd op de daadwerkelijke (gemiddelde) CO_2-prijs (ETS of de referentiewaarde) in het jaar van reductie en, waar relevant, de hoogte van de elektriciteits- en gasprijs. Dit biedt bedrijven zekerheid over de prijs waartegen de feitelijk gerealiseerde CO_2-reductie wordt afgerekend.
f. De SDE++ werkt op voorhand niet met een vastgesteld budget per sector of technologie. Waar mogelijk wordt gewerkt zonder budget- of productieplafonds per sector of technologie. Het kan evenwel gewenst zijn om deze toch te hanteren om bij te kunnen sturen of te borgen dat de ambities van verschillende sectoren en technologieën niet wordt doorkruist en tegelijkertijd dat het instrument wel kosteneffectieve technologieën blijft stimuleren. In de nadere uitwerking van de SDE++ zal worden gekeken hoe deze bijsturing het beste kan worden vormgegeven. Redenen hiervoor kunnen zijn:
    - Zeker stellen dat technologieën die noodzakelijk zijn voor de mix in 2030, tijdig tot uitrol komen, ook als ze vooralsnog door goedkopere opties uit de markt worden gedrukt. Dit betreft technieken die vóór 2030 kostenefficiënt kunnen worden, waarbij uitrol noodzakelijk is om de verwachte kostenreductie te realiseren.
    - Het geven van richting aan de markt (zoals in het verleden bij Wind op Zee). Dit kan onder andere nodig zijn voor technologieën waar substantiële investeringen in infrastructuur nodig zijn, zoals CCS en groene waterstof.
    - Een beleidsmatig gewenst maximum op een bepaalde technologie (zoals in het verleden bijvoorbeeld is gebeurd bij biomassa).
g. De SDE++ is geschikt voor projecten met een minimale schaalgrootte. Voor kleinere projecten en met name voor het MKB zal worden onderzocht hoe deze in aanmerking kunnen komen voor SDE++ middelen zonder te worden geconfronteerd met hoge administratieve lasten voor bedrijven en lagere uitvoeringskosten voor de overheid (RVO)[39]. Dit is bedoeld om te voorkomen dat kleinschalig maar kostenefficiënt reductiepotentieel onbenut blijft zonder dat dit ten koste gaat van een efficiënte SDE++.
h. De SDE++ kan voor CCS-projecten worden benut onder de volgende voorwaarden:
    - Er zijn binnen afzienbare termijn geen kosteneffectieve alternatieven beschikbaar[40];
    - Het project past in een transitie naar CO_2-neutraliteit op lange termijn, zoals blijkend uit een goedgekeurd CO_2 transitieplan;
    - CCS leidt niet tot ongewenste verdringing. Ongewenste verdringing treedt op als technologieën die noodzakelijk zijn voor de mix in 2030, maar nu nog te duur zijn in de SDE++, niet tijdig tot uitrol komen. Hiermee wordt voorkomen dat CCS het volledige SDE -budget opsoupeert.
    - De daadwerkelijke wensen van bedrijven voor CCS worden pas echt zichtbaar indien de CO_2-reductieplannen beschikbaar zijn. RVO zal met behulp van externe deskundigen het beoordelingskader specificeren om de CCS-onderdelen van de plannen te beoordelen, in het bijzonder op het punt of er binnen afzienbare termijn geen kosteneffectieve alternatieven beschikbaar zijn. Alsdan zal ook worden bezien of

[39] In dit kader wordt bezien om voor kleinschalige projecten (cq voor het MKB) een subsidie mogelijk is die gelijk is aan de laagste tenderprijs voor de desbetreffende techniek. Deze projecten hoeven dan niet de tenderprocedure te doorlopen, hetgeen zowel voor de aanvrager als voor de overheid tot lagere uitvoeringskosten leidt. Naast de SDE++ zijn er andere regelingen beschikbaar die zich richten op kleinere bedrijven en MKB (ISDE, EIA en MIA/VAMIL)

[40] Zoals in het geval er geen infrastructuur is

CCS niet leidt tot ongewenste verdringing van technologieën die richting 2030 en volgende jaren noodzakelijk zijn. Het beoordelingskader zal periodiek worden herzien.
- De geschatte technische kosten voor transport en opslag van CCS zijn gemiddeld ongeveer € 10 per ton. Echter de werkelijke economische kosten en tarieven zullen hoger zijn omdat daar ook andere kosten zoals financiering, verzekeringen, monitoring en rendementseisen van de investeerder voor moeten worden meegenomen. Al de genoemde kosten behoudens die worden gedekt door een eventuele SDE-subsidie zullen in rekening worden gebracht bij degenen die CO_2 voor CCS aanbieden.

i. Het budget ten behoeve van CO_2-reductie in de industrie via de SDE++ komt in 2020 beschikbaar. Het budget loopt geleidelijk op naar indicatief € 550 mln in 2030[41]. Deze € 550 mln leidt niet tot additionele SDE++ uitgaven maar zijn inpasbaar binnen het geraamde SDE++ budget
j. De kosten voor de industrie stijgen met indicatief € 375 mln. Circa € 200 mln hiervan is het gevolg van de geraamde lastenstijging voor de industrie (geraamde stijging van de ODE-heffing). Hier bovenop is in de voorliggende varianten[42] een lastenstijging voorzien als gevolg van de verrekening van de infrastructuur voor nieuwe windparken op zee. Ten slotte stijgen de kosten met € 45 mln als gevolg van de beëindiging van de regeling ETS-compensatie. Het kabinet zal een alternatief voor afschaffing van de ETS-compensatieregeling doorvoeren ter compensatie van de kosten als gevolg van ETS onder de voorwaarde van adequate dekking te betalen door de industrie zelf.
k. Partijen formuleren als doelstelling/ambitie om - op basis van bovenstaande vormgeving en maatvoering van de SDE++ - een gemiddelde kostenreductie van ten minste € 10 per ton te realiseren ten opzichte van het basispad PBL.

C3.3.3 Bedrijfsspecifieke CO_2-reductieplannen en targets

Het maken van individuele transitieplannen en -afspraken draagt ertoe bij dat alle bedrijven een bijdrage leveren, koplopers worden beloond en achterblijvers die niet conform reductieplan leveren en free-riders worden gestraft.

Governance

De governance van bedrijfsspecifieke reductieplannen en targets bestaat uit de volgende elementen:
- Bedrijven met een uitstoot van 10 kton CO_2[43] of meer krijgen in samenhang met de in het tweede kwartaal van 2019 te sluiten sectorklimaatafspraak[44] de wettelijke[45] plicht om een CO_2 reductieplan op te stellen;
- Toetsing van de plannen vindt plaats door de RVO; hiertoe krijgt RVO indien nodig een wettelijke taak om onafhankelijke toetsing te borgen;
- Bedrijven zonder een door RVO goedgekeurd reductieplan en bedrijven met een goedgekeurd reductieplan die maatregelen niet conform het reductieplan ten uitvoer brengen, krijgen een heffing (malus) op te leggen door een onafhankelijke autoriteit – zie verder 3.3.4 Borging;
- In de SDE++-regeling wordt voor de desbetreffende ondernemingen een goedgekeurd reductieplan als subsidievoorwaarde vastgelegd;

---

[41] De daadwerkelijke uitkomst is afhankelijk van de resultaten van de tenders

[42] Dit is gebaseerd op de varianten die zijn opgenomen in de Kamerstukken 2009-2010, 31239 nr 91, paragraaf 3

[43] Bezien zal worden of aan bedrijven met een jaarlijkse uitstoot nabij de 10 kton een opt-in mogelijkheid wordt geboden

[44] De sectorklimaatafspraak bevat de uitwerking van de systematiek van opstellen en beoordelen van CO_2-reductieplannen, waarop de bedrijven vooruitlopend op de inwerkingtreding van de wettelijke plicht in de tweede helft van 2019 aan de slag gaan; in die afspraken wordt tevens geduid, welke van de afspraken een basis in of krachtens de wet behoeven.

[45] Zowel de terugverdientijd van vijf jaar of korter als het verplichte reductieplan worden in een nader te bepalen wet verankerd

- In de wettelijke regeling wordt een verbinding gelegd tussen de beoordeling van de reductieplannen door RVO met de bestaande EED-verplichtingen[46] voor de bedrijven die dit betreft. enerzijds, en de bestaande bevoegdheidsverdelingen in de omgevingswetgeving met betrekking tot vergunningverlening, toezicht en handhaving anderzijds.
- In samenhang daarmee maken het Rijk, IPO en VNG heldere afspraken over samenwerking, rollen, verantwoordelijkheden en de organisatie van een backoffice achter één loket dat RVO voor de indiening van de plannen zal inrichten.

Om de doelstellingen voor 2050 en 2030 te realiseren, wordt voor de grote uitstoters aangesloten bij het Europese Emissiehandelsysteem (ETS). Uitgaande van de verhoogde reductiefactor die vanaf 2021 van kracht is, neemt het aanbod van emissierechten af naar nul in 2057. Het ETS-systeem borgt dus dat de ETS-bedrijven op het noodzakelijke pad zitten richting klimaatneutraliteit. Met de ambitie dat in Nederland producerende bedrijven (instellingen) uiterlijk in 2030 tot de 10% meest CO_2 efficiënte bedrijven (instellingen) behoren, is voor de Nederlandse industrie CO_2-arme productie in 2050 binnen handbereik.

In het ETS systeem worden door de EU benchmarks gehanteerd om de omvang van de gratis emissierechten te bepalen. Zowel bedrijven als de emissie-autoriteit zijn bekend met deze systematiek.

Afspraken:

a. Om deze ambitie te concretiseren, stellen bedrijven met een jaarlijkse CO_2eq-uitstoot ≥10 kton per jaar uiterlijk eind 2019 CO_2 reductieplannen op. In de CO_2 reductieplannen[47] wordt het volgende opgenomen:
   - de CO_2 reductie en de CO_2-efficiency tot en met 2030;
   - een doorkijk naar CO_2-neutrale productie in 2050;
   - welke CO_2 reducerende investeringen de komende 5 jaar worden gedaan inclusief een tijdslijn van voorbereidende werkzaamheden (feasibility, engineering, final investment decision, vergunningsprocedure, etc) en welke voorbereidingen worden getroffen voor investeringen na 2025;
   - De verplichte maatregelen: dit zijn maatregelen met een terugverdientijd van 5 jaar of korter en maatregelen op de erkende maatregelen lijst;
   - welke investeringen bovenop de verplichte maatregelen afhankelijk zijn van SDE++ ondersteuning;
   - aan welke innovatie- en pilotprogramma's het bedrijf meedoet;
   - welke eventuele scope 2 en scope 3 maatregelen worden genomen;
   - welke investeringen conditioneel zijn aan inspanningen van anderen anders dan SDE++ ondersteuning (bijvoorbeeld infrastructuur die niet door het bedrijf zelf wordt aangelegd of vergunningen)

   Bedrijven rapporteren jaarlijks over de voortgang van de plannen conform een transparante en eenduidige door RVO opgestelde systematiek.
b. De bedrijfsspecifiek CO_2 reductieplannen moeten objectief, transparant en toetsbaar zijn en de uitvoering controleerbaar en afrekenbaar.
c. De toetsing van bedrijfsspecifieke plannen moet door een onafhankelijke partij gebeuren en dat moet wettelijk zijn vastgelegd. Indien nodig wordt de wet aangepast om te

[46] EED= Energy efficiency directive (waar MEE en MJA op zijn gestoeld)

[47] Het uitgangspunt hierbij is dat de criteria voor de CO_2 plannen dusdanig worden opgesteld dat een CO_2-plan ook voldoet als EED audit en deze daarmee vrijstelling kan krijgen voor de auditplicht (net als dat nu bij de huidige energieplannen onder de MJA/MEE het geval is).

bereiken dat RVO dit kan doen. [48] Uitgangspunt bij de toetsing zijn bedrijfsspecifieke targets 2030. Deze bedrijfsspecifieke targets zijn gebaseerd op de volgende elementen:
- maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar of minder;
- de ETS 10%-benchmarks[49] waarmee bedrijven nu reeds bekend zijn; deze benchmarks worden in 2019/2020 geactualiseerd;
- de additionele reductie tussen 2021 en 2030 die nodig is om - in aanvulling op het startpunt gebaseerd op de ETS benchmarks 2019 - de indicatieve doelstelling voor de industrie te realiseren (cumulatieve reductiefactor);
- bedrijfsspecifieke factoren en omstandigheden, waardoor in zowel positieve als negatieve zin van de hiervoor genoemde twee toetspunten kan worden afgeweken; hierbij kan ook een eventueel geplande shut-down bij worden meegenomen;
- bijdrage aan de reductie van scope 2 en 3 emissies.

d. Bedrijven met een goedgekeurd reductieplan die de maatregelen niet conform het reductieplan ten uitvoer brengen, krijgen een malusheffing.
e. Bovenstaande aanpak zal in het eerste kwartaal van 2019 verder worden uitgewerkt inclusief het door RVO op te stellen toetsingskader.
f. Jaarlijks wordt de voortgang van de uitvoering van de CO_2-reductieplannen gerapporteerd aan RVO. In die rapportage wordt aandacht besteed aan geplande en uitgevoerde projecten, bereikte CO_2 besparing, resterende CO_2 uitstoot en de levering van restwarmte tussen industriële partijen onderling en actoren uit andere sectoren binnen het Klimaatakkoord. Ook rapporteren bedrijven over de acties die zijn genomen om belemmeringen weg te nemen en de activiteiten die zijn ondernomen om in aanmerking te komen voor subsidiegelden. RVO aggregeert deze informatie ten behoeve van de KEV; in de uitvoering wordt de samenwerking gezocht met de NEa (ETS-bedrijven) en RIVM (niet ETS-bedrijven)

C3.3.4 Borging

Voor een ambitieuze aanpak van de reductiedoelstellingen 2030 (en 2050) is een sluitend systeem nodig, waarin wordt geborgd dat de doelstellingen ook daadwerkelijk zullen worden gehaald. Daarom wordt afgesproken dat de borging plaatsvindt langs drie lijnen:

a. <u>Sectorale borging</u>

Een eerste borgingsmoment is begin 2020. PBL zal dan beoordelen[50] of de ingediende CO_2 reductieplannen voldoende ambitieus zijn om de indicatieve doelstelling 2030 te kunnen realiseren. Indien de plannen volgens PBL onvoldoende reductie opleveren om de indicatieve doelstelling te realiseren, dan zijn aanvullende maatregelen van de industrie vereist. In dat geval zal bovenop de reductieplannen een aanvullende reductie worden overeengekomen, zodanig dat alsnog de indicatieve doelstelling wordt gehaald. Waar nodig zal dit proces wettelijk worden verankerd. De aangescherpte plannen moeten dan uiterlijk zomer 2020 goedgekeurd zijn door RVO.

b. <u>Bedrijfsspecifieke borging: malus in de vorm van een CO_2 minimumprijs</u>

- Bedrijven (inrichtingen) zonder (goedgekeurd) reductieplan krijgen een malus in de vorm van een CO_2-minimumprijs beginnend bij € 30 in 2021 oplopend naar € 43 in 2030. Op basis van de huidige inzichten bedraagt de malus € 27 in 2030 (€ 43 minimumprijs minus

[48] Bij de toetsing zal RVO gebruik maken van de inventarisatie van mogelijkheden die in het kader van het VHKA zijn opgeleverd door de regionale clusters, alsmede van beschikbare studies waarin een bottom-up indicatie is gegeven van het potentiële reductiepotentieel, inclusief een inschatting van de reductiekosten. Op basis hiervan toetst RVO of het in elk bedrijf aanwezige reductiepotentieel inderdaad wordt benut en of de in het plan aangeven reductiekosten reëel zijn. Bij RVO en NEa zijn de benodigde bedrijfsspecifieke data bekend om deze toetsing uit te voeren.

[49] Bedrijfsspecifieke omstandigheden zijn ook relevant voor gevallen waar (nu nog) geen adequate benchmark beschikbaar is

[50] Obv hetgeen RVO aandraagt aan informatie

€ 16 uit het basispad PBL).[51] Deze malus wordt geheven over het meerdere van de CO_2 uitstoot ten opzichte van het volume behorend bij de top 10% ETS-benchmark 2019, verlaagd van jaar op jaar met de cumulatieve reductiefactor.
- Bedrijven met een goedgekeurd reductieplan die de maatregelen niet conform reductieplan ten uitvoer brengen, krijgen uitgaande van hun eigen reductieplan de malusheffing over de te veel uitgestoten CO_2.
- De malusheffing kan nog twee jaar worden ingezet door het desbetreffende bedrijf mits het bedrijf in die twee jaar terugkeert op het afgesproken reductiepad. Dit geeft een dubbele prikkel. Na twee jaar worden de middelen toegevoegd aan de middelen die beschikbaar komen voor CO_2 reductie elders in de industrie. Aldus ontstaat een borgingsmechanisme met terugsluis.

c. Systeemborging

Er zullen evenwel ook omstandigheden in de (internationale) omgeving zijn die maken dat het doelbereik in 2030 (jaarlijks) afwijkt (mee- of tegenvalt) ten opzichte van de indicatieve opgaven in dit Klimaatakkoord. Om stabiliteit te bieden aan alle partijen die uitvoering moeten geven aan het klimaatbeleid zal herijking niet jaarlijks en per sector (kunnen) plaatsvinden. In plaats daarvan wordt aangesloten bij de plan- en actualiseringscyclus die wordt vastgelegd in de Klimaatwet (en voortvloeit uit het Klimaatakkoord van Parijs en het Integraal Nationaal Energie en Klimaatplan voortkomend uit EU-regelgeving). Herijking van de resterende opgave(n), en daarmee de heroverweging van benodigde inzet van (aanvullende) maatregelen en instrumenten, vindt iedere 5 jaar plaats, aansluitend bij het opstellen van het Klimaatplan conform de Klimaatwet. Op dit vijfjaarlijkse moment van herijking wordt, vertrekkend vanuit het centrale CO_2-reductiedoel, een integraal perspectief gehanteerd over sectoren heen, met een horizon van 10 jaar (inclusief doorkijk naar 2050). Er wordt dus niet gestuurd op de restemissies per sector.

Als bovenstaande borging goed werkt, kan het nog steeds zo zijn dat het reductiedoel dat voor de hele industrie geldt niet gehaald dreigt te worden, bijvoorbeeld omdat de beoogde kostendaling niet (snel genoeg) wordt gerealiseerd. Om de indicatieve doelstelling toch te realiseren, is in dat geval extra SDE nodig. Hiervoor wordt bij afsluiten van een nationaal akkoord een reservebuffer gecreëerd. Deze buffer wordt gevoed door respectievelijk de volgende twee bronnen:

a. De industrie is bereid voorfinanciering voor haar rekening te nemen, teneinde het indicatieve doel te realiseren. Hierbij gaat het om voorfinanciering door de industrie van SDE++-middelen die na 2030 beschikbaar komen. Op deze manier kan de industrie al voor 2030 investeren, terwijl de bijbehorende SDE-middelen uit de aangegane verplichtingen pas na 2030 beschikbaar komen. Afgesproken wordt dat hier vanuit de Rijksoverheid geen kapitaalvergoeding tegenover staat. De middelen zijn gerelateerd aan de bijdrage van de industrie met een maximum van € 340 mln per jaar, zijnde tien procent van het beschikbare SDE++-budget. De maatregel is tijdelijk en loopt van 2027 tot en met 2030.Deze maatregel is saldo, lasten- en uitgavenneutraal en heeft derhalve geen invloed op de lasten van burger en het MKB.
b. De industrie is dan bereid via een extra ODE-heffing € 150 mln ten laste van de industrie aanvullend beschikbaar te maken ten behoeve van extra CO_2 reducerende maatregelen in de industrie. De vormgeving van deze heffing zal worden vastgelegd in samenspraak met de industrie.

Ook kan het zijn dat de malus onvoldoende effectief is als prikkel voor bedrijven om met SDE++-ondersteuning investeringen ten uitvoer te brengen. Het verhogen van de malus als prikkel is dan een logische optie, zodat ook via dat kanaal wordt gewerkt aan een verbetering

[51] Aangezien deze malus kan afwijken van de CO_2-heffing in de Elektriciteitssector zal worden bezien hoe de malus moet worden toegepast bij WKK-installaties.

van de business case voor emissiereductie. De hoogte van de malus is bepalend voor de maatregelen die op de abatementkosten-curve te nemen zijn om de uitstoot terug te dringen.

PBL wordt gevraagd deze borging op effectiviteit te beoordelen. Dit betekent dat de hoogte en vormgeving van de malus dan moet worden bezien in relatie tot de kosten van de te nemen maatregelen om de indicatieve doelstelling te realiseren. Besluitvorming over een dergelijk borgingsmechanisme zal door het kabinet in samenspraak met de partijen aan de Industrietafel mede worden bezien onder de voorwaarde van een gelijk speelveld, het bieden van investeringszekerheid aan bedrijven en het borgingsmechanisme dat in andere sectoren van toepassing is.

C3.3.5 ETS en de internationale context

De industrietafel zet in op een samenhangende, integrale aanpak langs bovenstaande lijnen. Deze aanpak moet leiden tot 49% CO_2 reductie in Nederland in 2030, waarvan indicatief 14,3 Mton moet worden gerealiseerd door de Nederlandse industrie. Of deze aanpak toereikend is om deze doelstelling te realiseren, is mede afhankelijk van de stappen die Europees en mondiaal worden gezet om de doelen van Parijs te halen. Een ambitieuzere doelstelling moet samengaan met een verbeterde werking van het ETS, alsmede tot een hogere CO_2 prijs in Europa.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. De Nederlandse regering zal zich in Europees verband actief inzetten voor de steun van andere koploperlanden in het verhogen van de CO_2-reductiedoelen resulterend in een CO_2-prijs van tenminste € 30 in 2030. Naast het feit dat dit noodzakelijk is om het 55% doel te realiseren heeft een Europese samenwerking tevens als voordeel dat de impact op het level playing field voor het bedrijfsleven wordt geminimaliseerd.
b. De Nederlandse overheid spant zich in om landen die achterblijven bij de doelstellingen van Parijs aan te sporen tot actie.
c. De Nederlandse brancheverenigingen voor de industrie zullen de verschillende roadmaps en de opgedane kennis met het CO_2-reductiedoel van 49% actief delen en beschikbaar stellen voor hun Europese counterparts.
d. Partijen zetten zich ervoor in dat er voor de periode na 2030 een verlenging van voor de *carbon leakage* voorzieningen in de ETS Richtlijn komt, dan wel een alternatief ervoor.
e. De Nederlandse regering zal zich actief inzetten om in het ETS erkenning voor relevante CO_2-reductiemaatregelen te krijgen, zoals CCU en elektrische boilers.

C3.3.6 Het level playing field

De Nederlandse industrie concurreert internationaal en wil borgen dat allerlei maatregelen die zij moeten treffen in het kader van de nationale klimaatdoelstellingen niet ten koste gaan van de internationale concurrentiepositie[52]. In dat verband is in het hoofdlijnenvoorstel opgenomen, dat maatregelen getroffen kunnen worden die passen binnen het level playing field.
Het level playing field is in beginsel een rechtvaardigheidsprincipe, dat beoogt alle deelnemers het 'spel' volgens dezelfde regels te laten spelen. De concurrentiepositie van in Nederland gevestigde bedrijven in het internationale speelveld wordt bepaald door een mix aan factoren die zowel positief als negatief kunnen uitwerken: energieprijzen, arbeidsmarktfactoren, geografische omstandigheden, beleidsmaatregelen, (fiscale) wet- en regelgeving. In samenhang vormen ze het huidige 'playing field'.

[52] Aan de andere kant zou de concurrentiepositie van en vestigingsklimaat voor duurzame bedrijven zichtbaar beter moeten zijn.

Het kabinet vraagt een expertgroep om nader onderzoek te doen naar de verwachte effecten van dit maatregelenpakket op het level playing field, inclusief een eventueel aanvullend borgingsmechanisme, voor het level playing field van de Nederlandse industrie. Hierbij kan de bestaande studie van PwC worden benut, evenals andere beschikbare studies en inzichten over werkelijk betaalde energieprijzen. Voor de verwachte ontwikkeling van klimaatbeleid in andere landen, kan gebruik worden gemaakt van bestaande (scenario)studies van internationale organisaties zoals de International Energy Agency. De expertgroep wordt gevraagd eind februari haar bevindingen aan te leveren.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. Er wordt een startmeting aan de hand van verschillende kernindicatoren uitgevoerd bij het sluiten van het klimaatakkoord naar het niveau van het (gelijke) speelveld, waarop de Nederlandse situatie zich verhoudt ten opzichte van andere landen en daarmee de positie van de Nederlandse industrie in kaart brengt in het internationale level playing field voor zover die het gevolg zijn van nationaal klimaatbeleid en bijbehorend flankerend beleid
b. Er wordt een monitor ontwikkeld op dezelfde indicatoren als de startmeting, die periodiek het niveau van het speelveld in kaart brengt; deze monitor wordt aangevuld met diverse parameters die het vestigingsklimaat beïnvloeden, zoals het World Competitiveness Report.
c. Deze kernindicatoren worden aangevuld met een kwalitatieve analyse met een meer 'leading' karakter van specifiek beleid in de te monitoren landen, waarbij vooralsnog aan de volgende landen wordt gedacht: België, Duitsland en het VK aangevuld met een specifieke achterblijver (bijvoorbeeld Polen) en een specifieke voorloper (bijvoorbeeld Denemarken). Deze analyse is aan te vullen met een kwalitatieve analyse van de drie grote handelsblokken: EU, China en VS en aan te vullen met informatie over het vestigingsklimaat uit een select aantal interviews met internationaal opererende bedrijven en of NFIA.
d. Gebruikmakend van bestaande monitoren kan worden bepaald welke informatie jaarlijks beschikbaar komt en welke analyses worden uitgevoerd op bijvoorbeeld twee- of vierjaarlijkse basis; hierbij zijn de uitvoerbaarheid en de kosten van de monitor belangrijke overwegingen. Voor 1 juli 2019 wordt vastgesteld hoe deze monitoring gaat plaatsvinden.
e. Bij het invoeren van nieuwe bedrijfsgerichte heffingsmaatregelen wordt expliciet gekeken naar het risico van mogelijke weglekeffecten als gevolg van de maatregel. Zowel positieve als negatieve veranderingen in het level playing field wordt zowel ex ante als ex post per industriële sector in beeld gebracht en weglekeffecten zullen expliciet worden meegenomen.

C3.3.7 Omgaan met groei en nieuwkomers

Nederland heeft een open economie, waarin bedrijven kunnen groeien en nieuwkomers in beginsel welkom zijn. De systeemtransitie van de Nederlandse industrie staat dus open voor nieuwkomers die in Nederland een bijdrage willen leveren aan de vernieuwing van de industriële productie. Het is ook onvermijdelijk dat een deel van de huidige productie (zo) niet langer kan plaatsvinden. Dynamiek is noodzakelijk om de systeemtransitie in Nederland en elders te bereiken.

De indicatieve reductieopgave betreft een reductie in 2030 ten opzichte van de geraamde CO_2-uitstoot in 2030 in het basispad van PBL. Dit basispad veronderstelt een economische groei van 1,75 % per jaar, een productiegroei van de industrie van 0,7%. Bij een hogere of lagere industriële productiegroei, bijvoorbeeld als gevolg van nieuwe toetreders, of door

beëindiging cq verplaatsing van productie, komen de resterende emissies in 2030 hoger of lager uit dan nu in het basispad aangenomen. Het geheel van groei, toetreding, beëindiging en verplaatsing van activiteiten wordt meegenomen in de herijking van de resterende opgave(n), en daarmee de benodigde inzet van (aanvullende) maatregelen en instrumenten, die iedere 5 jaar plaatsvindt. Op dit vijfjaarlijkse moment van herijking wordt, vertrekkend vanuit het centrale CO_2-reductiedoel, een integraal perspectief gehanteerd over sectoren heen, met een horizon van 10 jaar (inclusief doorkijk naar 2050). Er wordt dus niet gestuurd op de restemissies per sector (zie deel B van dit akkoord).

Wel is het belangrijk dat deze groeiers en de nieuwkomers passen in het CO_2-reductiepad naar 2050 en zich conformeren aan de afspraken daarover gemaakt in dit Klimaatakkoord. Voor significante uitbreidingen, upgrades en nieuwe toetreders gelden in beginsel dezelfde regels als voor bestaande bedrijven, te vertalen in onder meer het meenemen in het ontwerp van nieuwe installaties van alle CO_2 reducerende maatregelen met een terugverdientijd van vijf jaar of minder. Nieuwe toetreders en bestaande bedrijven die uitbreiden kunnen daarnaast onder dezelfde voorwaarden gebruik maken van hetzelfde instrumentarium als reeds bestaande bedrijven en kunnen dat vroegtijdig benutten om tot een installatie met minimale CO_2-uitstoot te komen. Er worden geen specifieke CO_2 -normen gehanteerd voor de uitbreiding of nieuwkomers als bedoeld onder a, conform de EU Richtlijn Industriële Emissies.

Dit leidt tot de volgende afspraken:

a. Nieuwe spelers met een substantiële CO_2-emissie (≥10 kton) of uitbreiding waardoor meer dan 10kton wordt uitgestoten dienen een CO_2-reductieplan in te dienen. Voor deze bedrijven geldt hetzelfde regime als voor bestaande bedrijven.
b. Uitbreidingsinvesteringen of investeringen van nieuwe spelers met een substantieel CO_2-emissie-effect dienen zoveel mogelijk te passen in een transitie naar CO_2 neutraliteit op lange termijn (2050), te toetsen op basis van (lange-termijn) CO_2 reductieplannen. Voor de tussenliggende periode wordt het ALARA-beginsel toegepast – *As Low As Reasonably Achievable*
c. Acquisitie van de overheid richt zich op bedrijven die een toegevoegde waarde hebben voor de Nederlandse of regionale economie, behoren tot de meest klimaatvriendelijke en circulaire binnen de betreffende branche en bereid zijn zich te conformeren aan de klimaatdoelstellingen 2030 en 2050.

C3.4 Afspraken afvang en opslag CO2

De verandering van het klimaat noodzaakt ons tot snel handelen en geen tijd te verliezen. We kunnen niet wachten tot er misschien wel betere oplossingen zijn en moeten dus nu inzetten op alles wat ons helpt de CO_2-uitstoot zo snel mogelijk te reduceren.
Afvang, transport en opslag van door de industrie geproduceerde CO_2 (CCS) wordt door de industrie en door de Rijksoverheid gezien als noodzakelijke activiteit om de 2030-doelstelling te behalen[53]. Afvang en transport kunnen bovendien dienen als opmaat naar hergebruik van koolstof (CCU). Afgevangen CO_2 kan in de toekomst bijdragen (bijvoorbeeld in combinatie met groene waterstof) aan de ontwikkeling van synthetische grond- en brandstoffen (bijvoorbeeld Steel2chemicals) en de mogelijkheid om negatieve emissies te realiseren (naast andere opties die negatieve emissies kunnen helpen realiseren). De beoogde opschaling past in het doel dat de Nederlandse industrie in 2050 nagenoeg klimaatneutraal produceert. CCU maakt naar verwachting dan een belangrijk deel uit van de industriële productie, door CO_2 als grondstof te hergebruiken in bijvoorbeeld bouwmaterialen of plastics.

[53] Op basis van huidige inventarisatie kan in 2030 voor zeker 14 Mton aan CO_2 worden afgevangen en op een kostenefficiënte wijze worden opgeslagen (scope 1 en 2). Het betreft de volgende projecten: Porthos, Athos, Chemelot[53], Zeeland, Noord NL[53], vervolg R'dam en Aramis[53]. Daarnaast zijn er plannen om CO_2 af te vangen bij verschillende afvalverbrandingsinstallaties ten behoeve van verduurzaming van de glastuinbouw.

Afspraken

Partijen spreken hierbij het volgende af:

a. CCS mag de structurele ontwikkelingen van alternatieve klimaatneutrale technieken of activiteiten voor CO_2-emissiereductie niet in de weg staan. In het algemeen is het wenselijk afgevangen CO_2-emissies onder de grond op te slaan waar alternatieven niet snel genoeg met voldoende volume of kostenefficiënt beschikbaar zijn en waarbij er (op termijn) potentie is voor hergebruik van CO_2 als grondstof (CCU).
b. De SDE++subsidie kan alleen voor CCS-projecten worden benut die bijdragen aan de opgave voor de industrie, waarvoor geldt dat er redelijkerwijs geen kosteneffectieve alternatieven zijn en die passen in een transitie naar CO_2-neutraliteit in 2050 zoals blijkend uit een goedgekeurd CO_2 transitieplan. Ook mag CCS niet leiden tot ongewenste verdringing. Ongewenste verdringing treedt op als technologieën die noodzakelijk zijn voor de mix in 2030, maar nu nog te duur zijn in de SDE+, niet tijdig tot uitrol komen. Onder deze beperkende voorwaarden is er vanuit de SDE++ naar verwachting ruimte voor 7 Mton CCS in 2030 die bijdragen aan het behalen van de indicatieve doelstelling van 14,3 Mton. [54] In het Regeerakkoord was sprake van 20 Mton. Op basis van de goedgekeurde CO_2-reductieplannen zal medio 2020 worden bezien of een bijstelling van de indicatieve 7 Mton gewenst is.
c. Gedurende de periode van het Klimaatakkoord zal de CO_2 afkomstig van de CCS-projecten enkel onder zee ondergronds worden opgeslagen. Tot de mogelijkheden behoort ook opslag in andere landen die onder het Europese Emissiehandelssysteem vallen, mits de internationale regels zijn aangepast voor deze vorm van export.
d. Het Rijk vraagt betrokken partijen om uiterlijk medio 2019 (eventuele knelpunten ten aan zien van) de benodigde infrastructuur in kaart te brengen om de plannen van de industrie ten uitvoer te brengen.
e. Er gelden strenge voorschriften met betrekking tot veiligheid en het voorkomen van lekken. In beginsel is het wettelijk kader beschikbaar om op grond van deze principes vergunningen voor CCS te verlenen; ook de ervaring met monitoringplannen bij productie-installaties op zee is in beginsel voldoende om de benodigde monitoring van CCS vorm te geven. Per opslaglocatie zullen echter de specifieke monitoringseisen in kaart moeten worden gebracht. Voor het transport van CO2 onder hoge druk is verder onderzoek nodig[55]. Monitoring van de opgeslagen CO_2 is nodig totdat aangetoond is dat de situatie stabiel is en dit door het bevoegd gezag is goedgekeurd, conform de Mijnbouwwet. Het Rijk legt in beginsel de wettelijke termijnen voor verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid vast in de opslagvergunning[56].
f. Het Rijk werkt principes uit rond de marktordening en de aansprakelijkheden, en beziet of, wanneer en onder welke randvoorwaarden publieke partijen betrokken kunnen zijn bij CCS. Het Rijk committeert zich half 2019 te komen met een visie op de marktordening en de financiering van de infrastructuur van CCS-projecten om indien nodig uiterlijk in 2021 de daarvoor benodigde wettelijke kaders te hebben aangepast. Partijen onderzoeken of een extra verzekering, garanties of en andere faciliteit voor onvoorziene calamiteiten nodig is.
g. Om de ontwikkeling van met name de eerste CCS-projecten niet onnodig te vertragen en om specifieke projectinformatie te verzamelen, zeggen de partijen betrokken bij de geïnventariseerde CCS-projecten toe (een deel van) de kosten van deze

---

[54] Zoals in maart 2018 uit de toedeling van emissies door PBL geïndiceerd is dit exclusief eventuele reductie die nu wordt toegerekend aan andere sectoren. Momenteel wordt de emissie van de NUON-rookgascentrale nabij Tata Steel toegerekend aan de Elektriciteitssector. Als die centrale zou sluiten reduceert de Elektriciteitssector ca 6Mton en stijgt de opgave van de industrie. Als zich dat voordoet, vormt dat reden om daar bij het eerstvolgende vijfjaarlijkse herijkingsmoment aanvullende afspraken over te maken.

[55] Betreft onderzoek waarvan de resultaten nodig zijn voor de ontwerpfase van concrete projecten (engineering)

[56] Vanuit de industrie is aangegeven dat de huidige regeling als niet aantrekkelijk wordt beschouwd. Deze knelpunten moeten door de industrie in kaart worden gebracht.

voorbereidingskosten op zich te nemen om de voortgang van de projecten te garanderen en erkennen hierbij dat enige onzekerheid over de doorgang van het project hierbij acceptabel is.

h. Het Rijk verstrekt een permanente opdracht aan EBN (in samenwerking met de Geologische Dienst van TNO) om de geschiktheid van offshore velden voor CCS in kaart te hebben en studie die al verricht is up-to-date te houden. In geval een gasveld onder de Nederlandse Noordzee bijna leeg raakt en de operator zijn productieplatform en andere infrastructuur moet gaan opruimen kan op basis van deze informatie een expliciete afweging worden gemaakt door de industrie en het Rijk of desbetreffend veld in aanmerking kan komen voor opslag en of er plannen zijn rond bestaande of toekomstige CCS-projecten om het betreffende veld voor opslag van CO_2 te benutten. Zo ja, dan wordt op basis van de te overbruggen periode tot gebruik voor CCS bezien of de kosten daarvan opwegen tegen het alternatief (verwijderen en later nieuw platform plaatsen). Vanuit het Rijk zal met betrokkenheid van stakeholders een verder protocol hiervoor worden uitgewerkt (2019) dat aansluit op het nog te ontwerpen marktkader CCS.

i. De Nederlandse regering zal zich inzetten voor de aanpassing van Europese regels onder meer op het gebied van ETS, die erop gericht zijn CO_2-transport (via schepen), CO_2-opslag in materialen, transporteren en verwerken van afval en de waardering voor internationale keteneffecten mogelijk te maken (waaronder grensoverschrijdend transport van CO_2).

C3.5 Overige afspraken

C3.5.1 Ruimte en infrastructuur

De industrie speelt een belangrijke rol in de klimaat- en energietransitie als geheel en ook in het energiesysteem. De kabinetsperspectief op de Nationale Omgevingsvisie stelt over de industrie onder andere: “De havengebieden en industriële clusters van grootverbruikers aan de kust moeten maximaal energie besparen, transformeren naar nieuwe hernieuwbare energiebronnen en kunnen een schakelrol vervullen in de energietransitie, met aanlanding, benutting, omzetting en opslag van de windenergie op zee en het beschikbaar maken van de vrijkomende restwarmte voor de omliggende gebouwde omgeving.” Ook bij de industrie zijn veel combinaties met andere opgaven relevant, bijvoorbeeld met de gebouwde omgeving en de tuinbouw als het gaat om het benutten van restwarmte en CCU. Voorts is er ook een vraag naar gelijkstroomvoorzieningen.

Er zijn drie hoofdonderwerpen rond infrastructuur waar door de industrie aandacht wordt gevraagd:

- Systeemintegratie: landelijke regie en coördinatie over alle sectoren heen
- Tijdige aanleg en aanpassing van infrastructuur: in de regionale clusters is op dit moment al sprake van beperkte capaciteit
- Marktordening van nieuwe infrastructuur: CCS, waterstof en (industriële) warmtenetten

Tijdige beschikbaarheid van infrastructuur en betaalbare energie zijn voor de industrie een randvoorwaarde om de klimaattransitie vorm te geven. Momenteel is nog onvoldoende zicht of aan deze randvoorwaarden voldaan kan worden, wie daarvoor precies verantwoordelijk is en hoe verschillende energiesystemen elkaar kunnen versterken en aanvullen. Dit vergt een lange termijn inventarisatie van vraag en aanbod over alle sectoren heen, betere modellering en kennisvergroting, CO_2-reductieplannen en hun consequenties voor de energievraag en -infrastructuur. Maar dit vergt ook tijdig een beter zicht op de marktordening.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. Het Rijk neemt regie in een structureel overleg met buurlanden omtrent grensoverschrijdende infrastructuur[57]; daartoe behoort in elk geval het overleg met Noordrijn Westfalen en Vlaanderen voor de aanpak van de infrastructuur voor het ARRA-cluster.
b. Op zee opgewekte energie wordt bij aanlanding aangesloten op het hoofdnetwerk nabij industriële clusters aan de kust en wordt daar zo veel mogelijk gebruikt. Hierbij wordt rekening gehouden met ruimtelijke impact op zee en op land en met het bestaande net. Waar dat opportuun is wordt optimalisering middels bijvoorbeeld gelijkstroomnetten onderzocht.
c. Voor industriële clusters verder landinwaarts gelegen zoals Emmen en Chemelot wordt ook gekeken naar alternatieven in de elektriciteitsvoorziening in plaats van directe aansluiting op energie opgewekt op zee die leiden tot afdoende, tijdige en betaalbare oplossingen. Het aandachtspunt van deze clusters is, dat in beginsel alle clusters binnen Nederland tegen vergelijkbare voorwaarden en redelijke kosten toegang hebben tot de benodigde infrastructuur.
d. CO_2-opslag vindt vooralsnog enkel plaats in lege gasvelden in zee.
e. In de CO_2-reductieplannen van de industrie wordt de infrastructuurbehoefte voor elektriciteit, gassen, vloeistoffen en warmte voor de industrie in beeld gebracht.
f. In de RES'n[58] wordt de infrastructuurbehoefte voor elektriciteit, gassen, en warmte voor de gebouwde omgeving in beeld gebracht, alsmede de locatie van hernieuwbare energie-opwek in de regio en daaraan gekoppelde infrastructuur. In de RES'n kan in kaart worden gebracht waar en hoeveel restwarmte van de industrie kan worden afgenomen.
g. In 2020 stelt het Rijk, mede op basis van input van partijen aan de tafels en stakeholders, een brede visie marktordening & energietransitie vast, inclusief beleidsagenda richting 2030. Hierin wordt vanuit een systeemperspectief ingegaan op de ordening, regulering en bekostiging van nieuwe infrastructuur voor met name warmte, waterstof en CO_2; rekening houdend met de implicaties voor gas en elektriciteitsnetwerken en ruimtelijke impact en vertrekkend vanuit scenario's voor 2030 en 2050. Vooruitlopend daarop komt het rijk in 2019 met een Rijksvisie marktordening CCS en bekostiging CO_2-infrastructuur; de wettelijke kaders moeten uiterlijk 2021 zijn aangepast.
h. Het Rijk consulteert de maatschappelijke partners die van de infrastructuur gebruik maken als onderdeel van de borging van dit Klimaatakkoord voorafgaand aan de vaststelling van de aanpak en programma. Bestaande CO_2 en H_2 infrastructuur en reeds werkende marktmechanismen voor huidige toepassingen cq gebruik van H2 en CO_2 blijven gerespecteerd.
i. Op basis van de door de partners in het Klimaatakkoord besproken en gedeelde aanpak wordt de daartoe benodigde wetgeving zo snel mogelijk aan de Tweede Kamer aangeboden.
j. Gasunie en TenneT starten in 2019, samen met de regionale netbeheerders, een integrale infrastructuurverkenning 2030-2050 (oplevering is voorzien in 2021), die de basis vormt voor afspraken rond investeringen in infrastructuur tussen netbeheerders en overheden. In de verkenning zijn inzichten vanuit de energiesector, vraagontwikkeling in de industrie en bevindingen vanuit RES'en meegenomen.
k. De investeringsplannen[59] van TenneT en GasUnie vormen in combinatie met vergelijkbare documenten van de regionale netbeheerders de basis voor afspraken rond investeringen in infrastructuur tussen netbeheerders en overheden. Het Rijk vraagt de netbeheerders en beheerders van buisleidingen om op basis van de bestaande investeringsplannen uiterlijk

[57] Grensoverschrijdend kan ook Noorwegen, Denemarken en VK zijn

[58] RES = Regionale energiestrategie (zie ook D7)

[59] Voorheen KCD (Kwaliteits- en capaciteitsdocument)

half 2019 in kaart te brengen welke knelpunten zij zien in de beschikbaarheid van infrastructuur om de plannen van de industrie als in dit akkoord ingebracht uit te kunnen voeren.

l. De elementen met betrekking tot infrastructuur en marktordening uit de programmatische aanpak voor waterstof zullen worden meegenomen in de integrale aanpak in 2020.
m. Het Rijk zal bij de ontwikkeling van Warmtewet 2.0 meer duidelijkheid geven over de marktordening bij warmtenetten. Mogelijk zullen ook de Elektriciteitswet 1998 en de Gaswet daarbij gewijzigd moeten worden.
n. Het Rijk kijkt in 2019 op welke wijze financiële ondersteuning voor (industriële) warmtenetten kan worden vormgegeven.

C3.5.2 Power2heat

Elektrificatie van warmteprocessen in de industrie biedt een belangrijke kans tot verduurzaming van de industriële productie (mits er voldoende opwek van hernieuwbare elektriciteit is).
Tot 2030 wordt verwacht dat een aantal elektrificatietechnologieën een relevante impact kan hebben. Door innovaties kan dat perspectief na 2030 zelfs sterk toenemen. Elektrische boilers bieden de mogelijkheid tot een flexibele inzet, omdat deze snel op en af te regelen zijn, terwijl andere elektrificatietechnieken een hogere CO_2-reductie en energie-efficiency bieden en bij voorkeur volcontinu worden gebruikt.
De verschillenden technologieën hebben ieder hun rol en eigen karakteristieken met bijbehorende voor en nadelen, zoals:

- Flexibele inzetbaarheid (wel of niet)
- Efficiency (Hoeveel CO_2 per opgenomen elektriciteit)
- Benodigde CAPEX (hoog of laag)
- OPEX (gevoeligheid voor energieprijsniveaus)
- Complexiteit van integratie
- Volwassenheid van de technologie

Elektrificatie in de industrie kan in 2030 5,3 Mton CO_2 reduceren (technisch potentieel) met een besparing van 93 PJ. Hierbij ontstaat een additionele elektriciteitsvraag tussen de 8 en 24 TWh, afhankelijk van de mix van technologieën die wordt ingezet. Het gaat daarbij vooral om warmtepompen < 300^0C, andere droog- en scheidingstechnieken, elektrische boilers en mechanische damprecompressie.

Afspraken over de instrumentatie van P2H:

a. Partijen committeren zich aan een monitoringmethodiek die zicht geeft op de ontwikkeling van elektrificatie in industrie, gebouwde omgeving en mobiliteit. De monitor heeft tot doel tijdig te bezien in hoeverre extra elektriciteitsvraag en -aanbod zich evenwichtig ontwikkelen. De uitkomsten van deze monitor zullen bij voorkeur uiterlijk per 1-1-2021 gebruikt worden voor besluitvorming over het volume hernieuwbare elektriciteit in 2030. Deze monitoring zal onderdeel uitmaken van de bredere aanpak voor het monitoren en evalueren van afspraken van het Klimaatakkoord.
b. Het Rijk spant zich in om elektrificatie van warmte een plek te geven binnen de SDE++. Daarbij wordt ook gekeken naar hybride elektrificatie.
c. Marktpartijen verkennen, zo mogelijk samen met InvestNL, opties om investeringsrisico's af te dekken met verzekeringsproducten waarin nu niet wordt voorzien door de (financiële) markt.
d. Om te borgen dat de bron van de elektriciteit die wordt ingezet voor P2H in de industrie zoveel mogelijk hernieuwbaar is, zullen de sectoren industrie en elektriciteit ten behoeve van de vormgeving van de verbrede SDE+ regeling, een budgetneutraal voorstel ontwikkelen om bij de stimulering van elektrificatie van warmteprocessen een verbinding

te leggen met duurzame opwekking van elektriciteit[60]. Het Rijk zal dit voorstel meewegen in de vormgeving van de SDE++.

e. Het Rijk onderzoekt samen met andere partijen of in de Energiewet 1.0 of via aanpassing van andere wet- en regelgeving (waaronder de codes) meer ruimte kan worden geboden voor dynamische tariefstructuren in de nettarieven voor transport en distributie teneinde meer flexibiliteit te faciliteren. Internetconsultatie van de Energiewet 1.0 is naar verwachting in 2019.
f. Industriële partijen brengen bij de uitwerking de CO_2-reductieplannen van de bedrijven de verwachte extra elektriciteitsvraag in kaart, zodat (regionale) Netbeheerders deze tijdig kunnen betrekken bij de uitvoering van hun wettelijke taken.
g. Zoals elders in het akkoord opgenomen wordt het vraagstuk voor anticiperende uitbreidingsinvesteringen in de energie-infrastructuur verkend.
h. De industrie spant zich in de benodigde kennis met betrekking tot elektrificatie in de industrie beter bijeen te brengen en te delen binnen en buiten de eigen organisatie met inachtneming van de toepasselijke mededingingsregels en gebruikt daarvoor bestaande gremia.
i. Partijen in de innovatie-ecosystemen (TNO, topsectoren, sectororganisaties, e.d.) ontwikkelen een MMIP[61], laten modellen ontwikkelen en bestaande modellen aanpassen voor warmte-analyses, zodat power2heat in deze modellen wordt meegenomen.

C3.5.3 CO_2-voetafdruk en circulair aanbesteden

Op weg naar een circulaire economie wordt het bepalen van de CO_2-voetafdruk van producten en de maximale benutting van (hernieuwbare) grondstoffen en materialen steeds belangrijker. Deze kennis is van belang voor de ondernemer voor een efficiënte en maatschappelijke verantwoorde bedrijfsvoering. Kennis van de footprint is ook van belang om consumenten inzicht te geven in de herkomst en milieubelasting van producten en diensten die zij willen afnemen (keuzebepaling[62]) Ook kan toekomstig beleid baat hebben bij deze inzichten. Overheden en bedrijven zijn via hun inkoop ook consument en kunnen derhalve via hun inkoopbeleid bijdragen aan het inkopen van klimaatvriendelijke producten en diensten. Voor het creëren van mogelijk internationale markten voor CO_2-arme producten en diensten is het belangrijk om tot geharmoniseerde systemen van CO_2 labelling te komen.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

a. In de onderzoeksagenda van het Rijk en de partners in het Klimaatakkoord wordt expliciet ruimte gemaakt voor onderzoek en implementatie van het bepalen van de CO_2-voetafdruk[63] van producten en diensten; hierbij vormt ontwikkeling van een digitale accounting van de CO_2-footprint in de keten (bijvoorbeeld via blockchains) onderdeel van deze agenda.
b. Europees zet Nederland zich in voor de ontwikkeling door de Europese Commissie van CO_2 labelling van half- en eindfabrikaten op basis van geharmoniseerde methodologieën.
c. Het Rijk heeft de marktvraag naar circulaire, biobased en klimaatneutrale/-positieve producten en diensten vanuit alle overheden in 2018 een impuls gegeven vanuit de klimaatenvelop; d.m.v. nationale leernetwerken voor het circulair en klimaatneutraal

---

[60] Mag niet ten koste gaan van vormen van elektrificatie

[61] Meerjarige Missiegedreven Innovatieprogramma's

[62] Denk aan de CO_2-prestatieladder (http://www.co2-prestatieladder.info/co2-prestatieladder/) of andere methoden om circulair in te kopen of aan te besteden (zie bijvoorbeeld http://www.copper8.com/, https://mvonederland.nl/wegwijzer-circulair-inkopen#tab=pane-title-step-1, https://www.circulairondernemen.nl/library/circulair-circulairder-circulairst-vergelijking-tools-circulair-inkopen , etc)

[63] Hierbij kan worden aangesloten bij ervaringen in de Food-sector en de Chemie

inkopen van bijvoorbeeld ICT, energie, textiel en bouw, kennisontwikkeling rond CO_2-schaduwbeprijzing, en ondersteuning van inkooppilots. Het Rijk zet dit beleid voort in samenspraak met marktpartijen en intensiveert dit als onderdeel van het Klimaatakkoord, ook na 2019.

d. Via de Green Deal Circulair Inkopen en de Community of Practice Biobased Inkopen wordt de opgedane kennis gedeeld met uiteenlopende branches van het inkopende bedrijfsleven.
e. In de Grond-, Weg- en Waterbouw (GWW) stimuleren het Rijk en andere overheden klimaatneutrale en circulaire innovaties binnen de eigen aanleg- en onderhoudsprocessen, mede door maatregelen te nemen op het gebied van materialen (zoals asfalt, beton, grond en staal) en producten, bijvoorbeeld door middel van ketenakkoorden.

C4 Landbouw en Landgebruik

C4 Landbouw en Landgebruik

C4.1 Visie 2050

De basis voor klimaatneutraal Nederland'

We willen eten, comfortabel wonen en werken, en ons kunnen verplaatsen in een gezonde en prettige leefomgeving. Landbouw en landgebruik sectoren vormen hiervoor natuurlijk de basis.

Natuur, bomen, gewassen en landbouwgronden bieden ons niet alleen een waardevol landschap, maar leggen ook koolstof (CO_2) vast en vormen zo de natuurlijke basis om klimaatverandering te voorkomen. Ze stellen ons bovendien in de gelegenheid voedsel en biomassa te produceren, ook in een veranderend klimaat. Biomassa gebruiken we als diervoer en als grondstof voor energie, chemie en materialen. In 2050 doen we dit in zo klein als mogelijk en zo groot als nodige gesloten grondgebonden kringlopen, conform de kabinetsvisie uit 2018[64]. Dit betekent dat we op kleinst mogelijke schaal die passend[65] is de natuurlijke kringloop bodem > plant > dier > mest > bodem sluiten. Boeren en tuinders worden gewaardeerd en verdienen daarmee een goed inkomen. Natuur en (kenmerkend Nederlands) landschap worden waardenvol beheerd. Dat wil zeggen dat we rekening houden met klimaatbehendigheid, biodiversiteit én attractiviteit.

De sectoren[66] in het domein landbouw en landgebruik zetten de al ingeslagen weg naar forse emissiereductie versneld voort. Toch blijven, ook in 2050, broeikasgasemissies vanuit deze sector onvermijdelijk. Broeikasgasemissies zijn namelijk inherent aan natuurlijke producten, zoals methaan en lachgas uit de veehouderij en bemesting (ook bij 'groene meststoffen[67]'). Tegelijkertijd gaat de sector in toenemende mate koolstof vastleggen in bodems, bossen en materialen, biomassa produceren en hernieuwbare energie opwekken. De ambitie van de sector is dat de onvermijdelijke uitstoot van broeikasgassen aan de ene kant en vastlegging van broeikasgassen en productie van hernieuwbare energie én biomassa aan de andere kant, in 2050 met elkaar in balans te brengen. Dit is nadrukkelijk een gezamenlijke ambitie van boeren en tuinders, terreinbeheerders, ngo's, voedselverwerkers, toeleveranciers en supermarkten. De komende jaren wordt nagegaan hoe de sector Landbouw en Landgebruik deze balans kan bereiken.

De partijen in het domein landbouw en landgebruik (ook particuliere terreineigenaren en verpachters) hebben de ambitie om klimaatopgaven te realiseren binnen natuurlijke en economische randvoorwaarden, (verbetering van) biodiversiteit, adequate benadering van andere milieuthema's en gezond verdienvermogen, en voedsel- en biomassaproductie. Een sterke keten met stevige ambitie, gezonde bedrijven en biodiverse natuur, vormt de basis voor duurzame voedsel-, hout- en biomassaproductie én beheer die we met trots aan volgende generaties doorgeven. Vanuit eigen kracht, in verbinding, in weer en wind, met de voeten op aarde, met het hoofd in de wolken, zonder een dag te verzaken, zullen boeren en terreinbeheerders deze opgave de komende jaren realiseren.

---

[64] 'Landbouw, natuur en voedsel: waardevol en verbonden. Nederland als koploper in kringlooplandbouw' (2018).

[65] In lijn met SER (juni 2016) 'Werken aan een circulaire economie: geen tijd te verliezen'. https://www.ser.nl/-/media/ser/downloads/adviezen/2016/circulaire-economie.pdf (blz. 34 e.v.)

[66] De sector landbouw en landgebruik kenmerkt zich door een verscheidenheid aan sectoren in zowel de land-, tuin- en bosbouw, in verschillende landgebruiksfuncties waaronder terrein- en natuurbeheer. Dit deelakkoord raakt al deze actoren alsmede bewoners en (recreatieve) gebruikers.

[67] Groene meststof: meststof waar bij de productie geen gebruik is gemaakt van fossiele grondstoffen.

De realisatie van deze ambitie zal in de eerste plaats impact hebben op de dagelijkse bedrijfsvoering van boeren en tuinders en zal iedereen in Nederland raken, via effecten op de inrichting en kwaliteit van onze leefomgeving, en mogelijk veranderingen in (voedsel)consumptie. Zeker indien vermindering van afhankelijkheden van vervangbare (buitenlandse) grondstoffen wordt meegewogen. Dit leidt mogelijk juist ook tot nieuwe marktmogelijkheden voor voedselproducenten in Nederland, bijvoorbeeld via export van nieuwe opgedane kennis uit dit akkoord, aangevuld met die uit 'kringlooplandbouw'.

Innovatieve ketens en bedrijven zijn nodig om deze visie en ambitie voor 2050 gestalte te doen krijgen, maar ook om de tussendoelen van 2030 te realiseren. Partijen in het Klimaatakkoord zetten daarom gericht in op innovaties voor:

- reductie van broeikasgasemissies bij de productie van food en non-food 2050;
- bevorderen van (regionale) grondgebondenheid tegelijker met het sluiten van kringlopen;
- netto productie van hernieuwbare energie vanuit de land-, tuin en bosbouwsectoren;
- inrichting van het Nederlandse land- en wateroppervlak op CO_2-vastlegging en gebruik,
- halvering van de klimaateffecten van aankoopkeuzen door Nederlandse consumenten in 2050.

Deze innovatiesporen hebben een reikwijdte die voorbij de nationale schaal in klimaateffect sorteert. In deze visie en innovatiesporen worden de doelen van het Klimaatakkoord van Parijs, die naast klimaatadaptatie en mitigatie ook gaan over het uitbannen van honger in de wereld én het behoud van ecosystemen en bossen, kwalitatief geoperationaliseerd voor Nederland.

In de komende jaren zal specifiek worden gekeken naar maatregelen en consequenties van mogelijke opgaven voor klimaat voor de landbouw in 2050. Hierbij zal ook de discussie in de EU worden gevoerd waarbij, in het kader van een *level playing field* bekeken zal worden welke maatregelen de verschillende lidstaten reeds hebben genomen en zullen gaan nemen. Nederland zal in deze discussie een actieve rol op zich nemen en inzetten op een landbouw-klimaatbeleid, dat uitgaat van regionale optimalisatie van de landbouw- en biomassaproductie op basis van milieu- en klimaatredenen.

C4.2 Opgave en ambitie 2030

'Zoveel mogelijk sluiten van kringlopen'

Voor 2030 hebben de landbouw en landgebruik sectoren een taakstellende opgave gekregen vanuit het kabinet om een additionele afname van 3,5 Mton broeikasgasemissies in 2030 te realiseren (bovenop bestaand beleid), zoals gepresenteerd in tabel C4.2.1. Deze taakstellende bijdrage vanuit land- en tuinbouw en natuursectoren is nodig om te kunnen voldoen aan de kabinetsdoelstelling voor Nederland van 49 procent reductie en vormt de 'volgende stap' op weg naar 2050.

De 'volgende stap', omdat er in de voorliggende periode al een stevig emissiereductie fundament is gelegd én er al fors geïnvesteerd is in het opwekken van hernieuwbare energie, waardoor er in 2016 al circa 25 PJ hernieuwbare energie is geproduceerd. Deze prestaties geven inspiratie en vertrouwen om de volgende stappen richting 2030 te realiseren.

De opgave is opgeknipt in een afname van de broeikasgasemissies uit de landbouw (methaan) en glastuinbouw, ieder met respectievelijk ten minste 1 Mton[68] in 2030, en een afname van emissies en verbetering van de klimaatprestatie in landgebruik van 1,5 Mton, zoals in tabel C4.2.2 inzichtelijk is gemaakt voor methaan en lachgas. Over de invulling van de opgave van 3,5 Mton wordt in het regeerakkoord gesteld dat "daarbij technische

[68] Ten opzichte van het emissiepad bij ongewijzigd beleid in 2016.

maatregelen (mestverwerking, voedselmix, kas als energiebron, etc.) de voorkeur hebben boven volumebeperkende maatregelen."

Tabel C4.2.1 Overzicht taakstelling, ambitie en maatregelen Landbouw en Landgebruik

Thema	Taakstellend Opgave in Mton CO_2-eq	Ambitie in Mton CO_2-eq	Maatregelen
Veehouderij	1 (methaan)	methaan: 2,1 Mton lachgas: 0,2 Mton	0,8 Mton Melkveehouderij & zuivel: 'Dier en Voeding' en 'Mestopslag en Bemesting' 1,3 Mton Varkenshouderij: opkoop rechten & nieuw diervoer (insecten etc.) & emissiearme stallen en mestverwerking
Landgebruik	1,5	1,8 – 2,1	1,0 Mton Veenweiden: tegengaan bodemdaling (onderwaterdrainage en waterpeil) 0,5 Mton Landbouwbodems (minder scheuren grasland, minder ploegen, permanent groen) 0,3-0,6 Mton Natuur en Bos (klimaatvriendelijke nieuwe natuur, 'boom eruit, boom terug' via compensatiebeginsel), houtbenutting
Glastuinbouw	1	1,8	Het Nieuwe Telen (energiebesparing) CO_2 voor plantengroei Duurzame warmte (o.a. meer geothermie) Modernisering kassen & gebiedsaanpak Elektrificatie & koplopersaanpak Nieuwe gewassen
Totaal	3,5	5,9 - 6,2	

Tabel C4.2.2 Methaan en lachgasemissie van Landbouw en Landgebruik (inclusief glastuinbouw) eenheid: Mton CO_2-equivalenten.

	1990	2005	2010	2015	2030
Methaan	15,09	12,11	13,5	13,88	13,52
Lachgas	10,1	6,99	6,21	6,27	5,7

bron: referentiepad Klimaatakkoord conform NEV 2017

De deelnemers aan de Tafel Landbouw en Landgebruik adopteren deze taakstellende opgave en zien aanvullende mogelijkheden. De ambitie voor 2030 bestaat uit circa 6 Mton CO_2-eq[69] reductie in Nederland. Daarnaast is er klimaatwinst door de bijdrage aan energie-opwek, minder zware grondbewerking en duurzamere tractoren, en door beperking van de invoer van grondstoffen in het buitenland (zie tabel C4.2.3). Dit strookt ook met de wens van het kabinet om 0,5 Mton extra in landgebruiksemissies te instrumenteren. Deze additionele inzet van de partijen aan de sectortafel draagt tevens bij aan een mogelijke verhoging van de nationale reductiedoelstelling naar 55 procent in 2030.

[69] Waarbij ook energetische emissies en ook vastleggingen aan de orde zijn: het betreft de klimaatprestatie van deze sectoren.

Tabel C4.2.2 Klimaateffecten buiten berekening deelakkoord Landbouw en Landgebruik

Klimaatinzet met effect 'andere Tafels en/of buitenland'	**Maatregelen**
Qua kwantificering boekhoudkundig niet toegerekend aan Klimaattafel Landbouw en Landgebruik, wel gerealiseerd door inspanningen van partners aan deze tafel	
Klimaatvriendelijke Consumptie via voedselketens	Maatregelen die gedragsverandering consument vragen: - minder voedselverspilling; - meer consumptie van groenten en fruit, en groter aandeel eiwitten op plantaardige basis, lagere eiwitinname - klimaatvriendelijkheid van voedingsmiddelen openbaar
Overige inzet met klimaateffect	Energie: - energiebesparing en opwek hernieuwbare energie - reductie broeikasgasemissies landbouwvoertuigen Minder kunstmest gebruik obv fossiele brandstoffen Biomassa productie binnenlands (zee, …) Effecten buitenland: - minder import van palmpitten en soja

Onze insteek is om bij het realiseren van de klimaatopgave L&L de eerder beschreven visie 2050 centraal te stellen. Dat komt neer op "werk met werk maken". We geven de voorkeur aan interventies die niet alleen leiden tot een betere koolstofbalans, maar tevens bijdragen aan de transitie van de Nederlandse landbouw naar een kringlooplandbouw, conform de kabinetsvisie uit 2018. Onderdelen hiervan zijn een goede sociaal-economische positie voor de agrarische beroepsgroep, biodiversere groene ruimte, gezondere bodems, aantrekkelijke landschappen voor onze snel verstedelijkende bevolking, weerbaarheid van Nederland voor de gevolgen van klimaatverandering én bijdrage aan een goed waterbeheer.

We zijn ervan overtuigd dat dergelijk meekoppelen bijdraagt aan zowel kosteneffectiviteit als draagvlak bij relevante groepen en de samenleving in het algemeen. Voorwaarde voor succesvol meekoppelen is het slim en ondogmatisch toepassen van beleidsinstrumenten alsmede het vinden van een goede combinatie van gerichtheid op de korte termijn (nu doen) en lange termijn.

Het zal zeker voorkomen dat er afwegingen gemaakt moeten worden tussen verschillende maatschappelijke doelen (bijvoorbeeld: beheren wij dit bos in de eerste plaats om koolstof vast te leggen of om de biodiversiteit te versterken?). In die gevallen hanteren we een aantal uitgangspunten:

- In de afspraken staan verdergaande grondgebondenheid én verdergaande sluiting van kringlopen centraal; ze zijn daarmee in lijn met de in 2018 uitgebrachte visie van het kabinet op landbouw. Essentieel hierbij is dat we kringlopen van nutriënten sluiten, op de kleinst mogelijke schaal die passend is.
- De afspraken zijn niet alleen kosteneffectief op klimaatgebied en koppelen dus ook positief mee met ten minste één ander duurzaamheidsdoel dat door maatschappij en samenleving van belang wordt gevonden, zoals gezondheid, dierenwelzijn, bodem, natuur, biodiversiteit en omgevingskwaliteit. Ook doelen als bedrijfsrendement, welbevinden van medewerkers en ondernemers zijn van belang. Per saldo mogen de afspraken geen additionele negatieve afwenteling veroorzaken op (inspanningen ter realisatie van) deze publieke doelen.
- De sector kenmerkt zich door veel familiebedrijven en coöperatieve verbanden waarvoor voor het voortbestaan een stapsgewijze transitie van belang is. Doelen voor de lange termijn zijn richtinggevend én bevorderen actie op korte termijn. Het is van belang dat

investeringen in klimaatvriendelijke aanpassingen ook bedrijfseconomisch verantwoord genomen kunnen worden. Natuurlijke investeringsmomenten worden zoveel mogelijk benut.
- Biomassa gebruik zien we in een cascade: primair om de bodem vruchtbaar te houden en maken, vervolgens als humaan voedsel en als diervoer, daarna als grondstof voor materialen (lange koolstof vasthouding), chemie en als laatste voor energie.
- De ervaring in de afgelopen decennia wijst uit dat maximale stimulering van projecten waarin boeren en tuinders experimenteren, leren en laten zien wat mogelijk is, steeds weer een succesvolle formule naar stappen voorwaarts is. Vaak geholpen door onderzoek, voorlichting of onderwijs. Doen in plaats van praten dus. In het verleden noemden we dit studiegroepen, tegenwoordig spreken we van Living Labs. LTO neemt het initiatief om ook op de thema's uit dit akkoord dergelijke labs te (laten) organiseren gedurende de looptijd van het akkoord, en beveelt andere partijen ook aan deze werkvorm te benutten.

Dit akkoord is geen blauwdruk van de route naar 2050 via de opgave voor 2030. Onderzoek, pilots en demonstraties zullen in sommige (innovatie)sporen kansen bieden om te versnellen, en in andere vragen om een pas op de plaats. In het kader van de doorkijk naar 2050 wordt onder begeleiding van de partijen een scenariostudie uitgevoerd, waarbij centraal staat wat de langetermijneffecten zijn van de wens de landbouw te verduurzamen in termen van klimaat, grondgebondenheid en het sluiten van kringlopen.
Gezamenlijk bespreken, interpreteren én concluderen de partijen aan tafel de resultaten van de scenariostudie, zodra beschikbaar. Hierbij wordt meegenomen of de maatregelen en daarbij passende instrumentering die we nu gaan inzetten voldoende zijn om klimaatdoelen voor 2030 te realiseren. Eveneens beoordelen de partijen gezamenlijk bij de te trekken conclusies de draagbaarheid voor de periode tot 2030, soliditeit op de periode na 2030 én positieve en negatieve klimaateffecten richting 2050, ook wereldwijd. Indien de getrokken conclusies leiden tot gedeelde inzichten, over de eventuele aanpassingen van het maatregelenpakket (en/of instrumentering daarvan), worden deze, na specifiek overleg, betrokken in het kader van de generieke evaluatiemomenten.

C4.3 Generieke voorwaarden

C4.3.1 Investeringen en financiering

Partijen beseffen dat de komende jaren vele miljarden aan private en publieke investeringen nodig zullen zijn om in de sector Landbouw en Landgebruik de ambities voor klimaatdoelen in 2030 en uiteindelijk 2050 waar te maken. Deels zullen deze ook van belang zijn voor andere transities in het landelijk gebied, zoals verduurzaming van landbouw en biodiversiteit.

Gedurende langere termijn duidelijkheid hebben over de financiële kaders is essentieel voor de bereidheid tot investeren van alle betrokkenen. Partijen beseffen ook dat er altijd onzekerheden zijn en dat niet kan worden verwacht dat op alle fronten financiële duidelijkheid over dergelijk lange termijnen kan worden geboden. Zo zijn bijvoorbeeld mandaatperioden van overheden een gegeven.

Partijen zien echter mogelijkheden om op basis van de volgende uitgangspunten, met name gericht op publieke instrumenten, een betekenisvolle en transparante stap te zetten in de ook private financiële onderbouwing van ambities en afspraken:
1. Bestaande budgetten bij overheden vormen een belangrijk uitgangspunt en daarmee een belangrijke basis voor private financieringsambities. Bestaande budgetten worden waar mogelijk gekoppeld aan de realiseren van klimaatdoelen. Bijvoorbeeld in het kader van het natuurbeleid, de asbestsanering en ook het (huidige en in ontwikkeling zijnde) Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB).

2. Een aantal bestaande instrumenten wordt meer dan in het verleden toegespitst op het klimaatbeleid in de sector Landbouw en Landgebruik. Hierbij zijn onder andere de SDE^{+}-regeling en Groenfinanciering van belang. Het ministerie van LNV stelt aan het Nationaal Groenfonds een garantiefaciliteit beschikbaar van 70 miljoen euro. Daarmee trekt het Groenfonds extra geld aan voor de financiering van projecten die een bijdrage leveren aan de klimaatdoelstellingen van de sector Landbouw en Landgebruik.
3. De MIA- en VAMIL-regeling blijven, met de EIA en de RNES, de garantieregeling aardwarmte en het kennis- en innovatieprogramma geothermie, ook in de toekomst van groot belang voor klimaatgerelateerde investeringen.
4. Met Invest.nl (i.o.) worden zo mogelijk afspraken gemaakt om te onderzoeken of, en zo ja hoe, ten behoeve van de investeringen in deze transitie Invest.nl (i.o.) een rol kan spelen. Bijvoorbeeld investeringen in stallen, energietransitie glastuinbouw en in aanleg van bossen.
5. Voor investeringen in innovatie en kennis wordt een beroep gedaan op het vigerende en in aanpassing zijnde Topsectorenbeleid met bijbehorende mogelijkheden en intensiveringen.
6. De zogenoemde klimaatenveloppe van het kabinet is ook voor de sector Landbouw en Landgebruik van groot belang, met name voor het opstarten van pilots en voor initiële ontwikkelkosten. Daar waar in navolgende akkoordtekst dekking gevonden wordt uit 'klimaatenveloppe' zijn de initiële kosten voor de komende 3 jaar geïndiceerd, maar niet in de tekst opgenomen.
   De Rijksoverheid hanteert de volgende indicatieve verdeling van deze middelen, bestemd voor innovatieve en demonstratieprojecten:
   - Glastuinbouw: € 120 mln.
   - Veehouderij (met name methaan): € 120 mln.
   - Veenweiden en landbouwbodems: € 60 mln.
   - Natuur, bomen, bos: € 50 mln.
   - Voedsel: € 10 mln.

   De precieze toedeling en feitelijke toekenning zullen onder meer afhangen van private medefinanciering, doelbereik en mate van financiering uit andere publieke bronnen.[70]
7. Partijen onderkennen het grote belang van het ontwikkelen van betrouwbare, structurele verdienmodellen in deze sectoren, waaronder het ontwikkelen van instrumenten ter ontsluiting van nieuwe private additionele middelen (bijvoorbeeld: *carbon credits*).
8. Extra financiële middelen, in aanvulling op de middelen waarvoor in deze uitgangspunten de kaders zijn geschetst, zullen het doelbereik van met name de ambitie tussen 3,5 en 6 megaton sterk positief beïnvloeden.

Op basis van deze uitgangspunten en de daarin verwoorde verwachtingen kunnen de komende jaren noodzakelijke stappen worden gezet, en zonodig nieuwe instrumenten worden ontwikkeld.

Vanuit de onder uitgangspunt 6 genoemde klimaatenveloppe is tot en met 2030 € 360 mln. gereserveerd, ten dienste van realisatie van de afspraken uit dit deelakkoord aangaande reductie van broeikasgasemissies en verbetering van de klimaatprestatie van de landgebruikssectoren. Voor de periode tot en met 2021 wordt van deze € 360 mln. een eerste tranche van ten minste € 30 mln. per jaar beschikbaar gesteld voor de uitwerking van dit deelakkoord.

Mochten onverhoopt wijzigingen komen in dit pakket die van materiële betekenis zijn, dan zullen partijen bezien welke alternatieven er zijn. Effecten op tempo en ambitieniveau kunnen daarbij aan de orde zijn, zeker indien een wijziging van belang is als onderdeel van een breder ondersteuningspakket én bijbehorende maatregel nog niet zonder deze ondersteuning kan worden ingevoerd.

[70] Daarnaast zijn de gebruikelijke voorwaarden aan de orde die horen bij meerjarenramingen waaronder ook de mogelijke effecten van de tussentijdse evaluatie van dit akkoord.

Uitwerking van specifieke financierings- en instrumentenpakketten voor de maatregelen uit dit deelakkoord zal de komende tijd (én doorlopend) plaatsvinden, passend binnen meegegeven financiële kaders, en met zicht op eventuele nieuwe ontwikkelingen (zowel privaat en publiek, als in de markt). Kosteneffectieve pakketten, voor zowel overheden als passend bij private investeringstempo's en -mogelijkheden vormen het uitgangspunt. Dit vraagt van alle partijen doorlopende inzet.

Partijen spreken het volgende af:

a. Publieke, maatschappelijke en private partijen werken samen aan de afronding en het operationeel maken voor 1-1-2020 van het financiële instrumenteringsproces als maatwerkopdracht.

Verdienmodellen

Boeren, burgers, terreinbeheerders en consumenten komen in (klimaat)actie wanneer zij mogelijkheden en perspectieven zien. Deze perspectieven kunnen variëren van 'informeren' naar (financieel) waarderen. In dit deelakkoord zijn meerdere bouwstenen opgenomen, die samen een goede basis bieden voor het ontwikkelen van verdienmodellen, zowel in maatschappelijke waardering, alsook in beloning.
Zo zijn de te ontwikkelen (productspecifieke) *carbon footprints* bijvoorbeeld een goede basis om geobjectiveerd de klimaatprestatie van een product te tonen en de onderliggende inspanningen te waarderen.

Partijen spreken het volgende af:

b. De ondertekenaars van dit deelakkoord zullen, op uitnodiging vanuit LTO Nederland, binnen bestaande mededingingsregels, voor 1-1-2020 een plan uitwerken dat partijen structureel verdienmodellen voor duurzame grondstoffen en voedingsmiddelen uit productie vanuit landbouw en/of landgebruik identificeren en zo mogelijk uitwerkt. In dit plan wordt onder meer aandacht besteed aan:
   - versterking van de positie van de boer en tuinder in de keten;
   - benutting van instrumenten als de Wet duurzaamheidsinitiatieven, momenteel bij de RvS, en de taken en verantwoordelijkheden van producenten- en brancheorganisaties (in het nieuwe GLB);
   - mogelijkheden van gesloten en/of korte(re) ketens;
   - het realiseren van hogere opbrengstprijzen voor boeren en tuinders die aantoonbaar bijdragen aan een duurzame productie, waaronder de reductie van broeikasgassen.

C4.3.2 Aanpassingen in wet- en regelgeving

Partijen hebben in dit deelakkoord de noodzaak uitgesproken om op onderdelen wet- en regelgeving aan te passen om deze meer toe te snijden op het bereiken van klimaatdoelen (bijvoorbeeld via borging en bijbehorend -instrumentarium). Beseft wordt dat deze gewenste aanpassingen niet in termen van een resultaatverplichting kunnen worden verwoord. Daarvoor is vaak de medewerking nodig van derden die zich niet aan dit akkoord hebben verbonden. Dat geldt bijvoorbeeld voor medewerking van de Europese Commissie met betrekking tot richtlijnen en verordeningen.

Partijen spreken het volgende af:

a. Indien de gewenste veranderingen niet of niet tijdig genoeg tot stand komen om de afgesproken ambities en doelen te halen, overleg plaatsvindt over mogelijke alternatieve instrumenten om doelbereik te garanderen ofwel ambitieniveaus bij te stellen.
b. De Rijksoverheid draagt zorg voor een zo snel mogelijke aanpassing van de Mededingingswet, zodat samenwerking tussen bedrijven in de Land- en Tuinbouw wordt toegestaan en daarmee verder bevorderd, onder andere ten dienste van de afspraken in dit deelakkoord.

c. De Rijksoverheid zal samen met mede-overheden in het geval van achterblijvende resultaten, op sector- en/of bedrijfsniveau (*free-riders*), waar nodig en mogelijk via wet- en regelgeving waarborgen inzetten. De Rijksoverheid zal de daarvoor noodzakelijke instrumenten (algemeen verbindend verklaren (AVV-en), verplichten van duurzamere standaarden via regelgeving) in 2019 uitwerken, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke omstandigheden in de verschillende sectoren.
d. Deze instrumenten zijn uiterlijk eind 2019 uitgewerkt en gereed om aan te bieden voor behandeling in het parlement waarna (na vaststelling) implementatie volgt. Wanneer uit tussentijdse voortgangsrapportages/monitoring blijkt dat de afgesproken resultaten niet gehaald dreigen te worden, dan kunnen deze zwaardere instrumenten worden ingezet.

C4.3.3 Innovatie

Om de doelen en ambities in 2030 en 2050 te kunnen realiseren is continue ontwikkeling van innovatieve technieken en maatregelen nodig. Dit vraagt een intensivering van de innovatieprogramma's, conform in de IKIA (zie ook hoofdstuk D3) bepleit wordt, in de komende jaren noodzakelijk. Juist omdat de opgave zo veelomvattend is en de tijdsframes adaptief innovatiemanagement vragen, is gekozen om de innovatiedoelen centraal te stellen, boven de daaruit voortvloeiende technieken. Deze aanpak is al eerder gekozen in de Glastuinbouw ('Kas als Energiebron') en bouwt hier voor de breedte van de gehele Tafel op voort.

De opgestelde Kennis- en Innovatieagenda ten behoeve van dit akkoord gaat uit van de volgende onderzoeksopgaven:

- In 2050 levert food en non-food haar bijdrage aan de 80-95% emissiereductie in Nederland:
  - Emissiereductie in bodem en landgebruik in de landbouw;
  - Veehouderij: emissiereductie methaan en lachgas.
- Energie: Gebruiksreductie naar nul-emissie in 2030 en opwekking van 100 PJ in 2050
  - Energiebesparing;
  - Kleinschalige energieopwekking.
- 100 procent land en water ingericht op CO_2-vastlegging en –gebruik in 2050:
  - Ontwikkeling van 14.000 km2 blauwe ruimte voor zeewierproductie en natuurontwikkeling;
  - Biomassateelt met verdubbelde fotosynthese in 2050;
  - Eiwit voor humane consumptie voor 50 procent uit (nieuwe) plantaardige bronnen in 2050;
  - Klimaatbehendige natuur: legt jaarlijks CO_2 vast, met grotere biodiversiteit en met een grotere biomassa-oogst in 2050.
  - Carbon Footprint consument halveert (in food en non-food, ook internationaal) door aankoopkeuzen in 2050:
- Alle consumenten maken de klimaatvriendelijkste keuzes in 2050;
  - De gezonde voedselkeuze wordt ethisch gerelateerd aan grondstofkeuzes (waarom van preferentie in bodemgebruik: food of non-food);
  - Vaste biomassa als vastleggend medium wordt optimaal ingezet als constructiemateriaal.

Uitvoering van deze Kennis- en Innovatieagenda zal zoveel mogelijk plaatsvinden in afstemming met alle partners én belanghebbenden in het kennis- en innovatiedomein, inclusief private partijen. Teneinde innovatie toepasbaar te maken voor de dagelijkse praktijk wordt specifiek aandacht gevraagd voor pilots en demonstratie projecten.

Naast deze agenda zijn er ook verschillende beloftevolle start ups, waaronder enkele rond kweekvlees en insecten voor (dierlijke) consumptie in beeld.

Hiermee dekt de Kennis- en Innovatieagenda alle domeinen van dit (deel)akkoord rond Landbouw en Landgebruik.

C4.3.4 Arbeidsmarkt en scholing

Ondernemers en hun bedrijfsopvolgers in de land- en tuinbouw, alsmede alle erfbetreders en financiële experts die ten behoeve van land-, tuin- en bosbouw opereren en adviseren, moeten klimaatslim gaan produceren en opereren. De ambities uit dit deelakkoord geven voldoende inzicht in de veranderopgaven, die niet alleen technieken en systemen behelzen, maar juist ook mensen. Voldoende mensen die voldoende opgeleid zijn om hun talenten en kennis ook op dit terrein in te zetten.

Om de bovenstaande werkagenda te kunnen realiseren zullen ondernemers en bedrijfsopvolgers, maar ook terreinbeheerders dienen te beschikken over klimaatcompetenties en -kennis. Hiermee worden de direct acterende partijen in staat gesteld 'met kennis van klimaat' te handelen. Het beroepsonderwijs kan hier een bijdrage aan leveren met het ontwikkelen en aanbieden van modules, lespakketten en trainingen ten behoeve van initieel en postinitieel leren. Voorts dient klimaatslim produceren integraal onderdeel uit te maken van de opleidingen op het gebied van veehouderij en plantenteelt op alle niveaus (MBO, HBO en Universitair onderwijs) en zal verder en diepgaand verankerd worden in uitwerking van het al bestaande GroenPact. Het gaat daarbij met name om:

- Opleiding en kennisdoorwerking voor vernieuwing. Voldoende in- en doorstroom van talent en het vertalen van wetenschappelijke kennis naar praktische toepassingen in het bedrijfsleven, bijvoorbeeld via klimaatproof opleidingen, praktijkgericht onderzoek en learning communities;
- Borging van groene vaardigheden in leven lang leertrajecten. Daarbij is het van belang om de integraliteit van vraagstukken en nieuwe technologieën (kringloop, systeembenadering) te benadrukken, bijvoorbeeld via scholing, digitaal leermateriaal en leernetwerken, zowel binnen als buiten het groene domein;
- Advies, educatie en voorlichting voor maatschappelijke acceptatie en participatie. Het bewust worden van de noodzaak en kansen van innovaties, bijvoorbeeld via duurzaamheid in het onderwijs, het ontwikkelen en professionaliseren van onafhankelijke kennis- en adviesfunctie en een brede campagne klimaaturgentie voor landbouw en landgebruik;
- Dit vraagt steeds meer om ook sectoroverstijgend te willen en kunnen werken en denken. Kennis, vaardigheden en competenties zullen worden ontwikkeld en geïmplementeerd via relevante programma's, zoals onder andere Stichting Wateropleidingen en de algemene civieltechnische en hydrologische curricula in WO, HBO en MBO.

Dit creëert een belangrijke veranderopgave voor het agro en natuur kennis- en innovatiesysteem inclusief het onderwijs.

Partijen spreken het volgende af:

a. Om te voorzien in de behoefte aan de beschikbare menskracht met de juiste capaciteiten en kunde in de komende decennia, is herijking van de inzet van het klimaatthema in het GroenPact voor 1-4-2019 te realiseren, met alle relevante partijen cruciaal. Dit onderdeel van het Klimaatakkoord biedt hiervoor de inhoudelijke basis.
b. De Rijksoverheid zal borgen dat in het GroenPact gerichte inzet vanuit het groen onderwijs zal komen voor kennisverspreiding en -doorwerking, bijvoorbeeld voor praktijkonderzoek voor inpassing (en effect) van klimaatinnovaties in de beroepspraktijk. Ook wordt het groene onderwijs gevraagd door de Rijksoverheid in hetzelfde kader van het GroenPact, om tot een 'bedrijfslevenvriendelijk' centraal 'vraagpunt' te komen om vragen uit de beroepspraktijk te kunnen stellen aan het groene onderwijs.
c. De Rijksoverheid vraagt het groenonderwijs in het kader van het GroenPact het curriculum steeds te actualiseren, in ieder geval voor 1-1-2025, op de nieuw ontwikkelde kennis en

ervaring, opdat onderwezen wordt in actuele kennis. Het groen onderwijs neemt hiertoe het initiatief, waarbij de actualisatie van de lesstof ingevuld kan worden in samenwerking met de (praktijk)deskundigen vanuit de verschillende klimaatthema's.

C4.3.5 Routekaart Nationale Biomassa

Tijdens de totstandkoming van dit akkoord, stelde het kabinet deze Tafel voor een additionele uitdaging in de vorm van verduurzaming van andere sectoren via levering van in Nederland geteelde biomassa. Het kabinet vroeg aan de ondertekenaars van dit deelakkoord, immers de unieke producenten en verwerkers van biomassa, om middels een routekaart te identificeren welke additionele duurzame biomassaproductie op Nederlands grondgebied (inclusief nationale wateren) mogelijk is.

Partijen spreken het volgende af:

a. De ondertekenaars stellen daartoe een werkgroep in, die, binnen 6 maanden na vaststelling van centraal vast te stellen integrale duurzaamheidsrandvoorwaarden, haar bevindingen in de routekaart aan de Minister van LNV beschikbaar stelt. Indien de werkwijze en structuur van de vervolgfase van het Klimaatakkoord hiertoe aanleiding geeft, zal deze worden benut.
   In de routekaart zal – met in achtneming van staand kabinetsbeleid (onder andere visie op landbouw en biodiversiteit) - inzichtelijk worden gemaakt welke kwantiteiten biomassa voor toepassingen, naast humaan en dierlijk voedsel, beschikbaar te maken zijn en welke neveneffecten dit heeft. Een belangrijk onderdeel van deze routekaart zal bestaan uit het identificeren van economische en ruimtelijke prikkels, met als uitgangspunt dat de gebruiker van de op verzoek geproduceerde biomassa daartoe financieel uitnodigt.

C4.3.6 Veranderingen in ruimtelijk beslag

De ruimtelijke impact van voornemens uit het Klimaatakkoord, voor zover het de klassieke ruimtelijke ordening betreft, worden verankerd in het ruimtelijke ordenings- en omgevingsbeleid. Desondanks vragen de ontwikkelingen binnen het domein Landbouw en Landgebruik, het groene domein, dat veelal buiten de aandacht van de klassieke ruimtelijke ordening valt, aandacht. Zij concurreren met elkaar én andere 'bebouwings' thema's om ruimteclaims.

Partijen spreken het volgende af:

a. De verschillende, toenemende en deels strijdige ruimteclaims in de groene ruimte voortkomend uit de klimaat- en bredere duurzaamheidsagenda, in beeld te brengen voor 1 juli 2019. Initiatief zal daarbij genomen worden door de Rijksoverheid op basis van door het PBL in de doorrekening in beeld gebrachte kwantificering in omvang. Op basis van dit beeld zal door partijen worden overlegd welke (nieuwe) activiteiten en instrumenten ingezet moeten worden om de collectieve en publieke belangen te borgen. Doel daarbij is een evenwicht te zoeken tussen marktgerichte en publieke belangen bij de inrichting en gebruik van de groene ruimte.

C4.4 Emissiereductie Veehouderij

C4.4.1 Generieke afspraken Veehouderij

De melkvee-, varkens-, pluimvee-, schapen-, geiten- en kalverhouderij sectoren leveren een bijdrage aan de klimaatopgave. Wij kiezen hierbij voor een sectorspecifieke aanpak, waarbij de volgende uitgangspunten voor alle sectoren gelden:

- Het realiseren van de klimaatambities vraagt per sector om een gezamenlijke aanpak van agrarische ondernemers, verwerkende industrieën, toeleverende industrieën (veevoer, kunstmest), overheden, maatschappelijke organisaties, banken en *retail*.
- Een sectorale resultaatverplichting voor 2030.
- Sectoren hanteren een bedrijfsgerichte aanpak waarbij ondernemers op bedrijfsniveau maatregelen nemen voor het verminderen van broeikasgasemissies. Verwerkende industrieën, veevoerindustrie, overheden, maatschappelijke organisaties, banken en *retail* ondersteunen de ondernemers hierbij naar vermogen, binnen de wettelijke (mededingings) voorwaarden.
- De private sector stimuleert en bevordert de uitvoering van klimaatmaatregelen. De overheden ondersteunen dit. De Rijksoverheid zal, in overleg met andere overheden, afrekenbaarheid van individuele bedrijven op klimaatprestaties mogelijk maken teneinde, indien nodig, de sectoropgave voor broeikasgasreductie te realiseren.
- Klimaatprestaties worden op bedrijfsniveau gemeten, gemonitord en inzichtelijk gemaakt.
- Inzet op de ontwikkeling van verdienmodellen die het mogelijk maken duurzaamheidsprestaties, waaronder klimaatprestaties, te bekostigen en te verwaarden.

Op grond van de bovenstaande uitgangspunten zijn en/of worden plannen van aanpak per sector opgesteld en in uitvoering genomen.

Partijen spreken het volgende af:

a. Gezamenlijk het plan van aanpak voor *'Klimaatverantwoorde zuivelsector in Nederland'* (melkveehouderij en zuivel) en *'Vitalisering varkenshouderij en het Klimaatakkoord'* (varkenshouderij) uit te voeren. Deze plannen zijn integraal onderdeel van het akkoord.
b. Deze plannen van aanpak in het eerste kwartaal 2019 uit te werken in een Uitvoeringsagenda Veehouderij-Klimaat, waarin de afspraken geconcretiseerd worden. Partijen bespreken een keer per jaar de voortgang. Op basis van de voortgangsmonitoring wordt de Uitvoeringsagenda zo nodig aangepast. De uitwerkingsgroep veehouderij coördineert dit.
c. Gezamenlijk worden ook voor de sectoren pluimvee-, geiten-, schapen- en kalverhouderij plannen van aanpak op- en vastgesteld, voor zomer 2019. LTO neemt hierbij het voortouw. De overheden bieden hierbij ondersteuning.

C4.4.2 Emissiereductie melkveehouderij

'Naar een energieneutrale melkveehouderij in 2030'

Een klimaatverantwoorde zuivelsector en een energieneutrale melkveehouderij in 2030 is het streven. De zuivelsector benadert de klimaatopgave vanuit een ketenbenadering en ziet mogelijkheden voor klimaatwinst door maatregelen voor het verminderen van broeikasgasemissies (CO_2, methaan en lachgas), het vastleggen van CO_2, energiebesparing en de productie van duurzame energie:

- Maatregelen op het gebied van 'Dier en Voeding' en 'Mestopslag en Bemesting', waarmee de emissies van methaan in 2030 met 0,8[71] Mton CO_2-eq zijn afgenomen. Bij mestverwerking wordt rekening gehouden met verbetering van de bodemvruchtbaarheid.
- Maatregelen op de gebieden 'Bodem en Gewas' (zie ook paragraaf over landgebruik / bodem), 'Energiebesparing' en 'Productie van duurzame energie' waarmee de broeikasgasemissies verminderd kunnen worden met 0,8 Mton CO_2-eq in 2030.

[71] Conform EU 525/2013, incl Annexen

- Daarnaast zal door de implementatie van het advies van de Commissie Grondgebondenheid de afhankelijkheid van import van eiwitrijk krachtvoer uit het buitenland afnemen. Dit levert klimaatmaatwinst op in het buitenland (wordt ingeschat op circa 1 Mton CO_2-eq in 2030).

Indien de randvoorwaarden en bijdragen, rollen en verantwoordelijkheden van alle partijen niet adequaat kunnen worden ingevuld, dan heeft dit consequenties voor de haalbaarheid en realisatie van de door de zuivelsector geformuleerde ambitie voor 2030.

Partijen spreken het volgende af:

Aanpak: klimaatprestaties zuivelketen en bedrijfsniveau

a. Te kiezen voor een integrale bedrijfsgerichte aanpak. De melkveehouder implementeert de bij zijn/haar bedrijf passende broeikasgasreductie maatregelen en is verantwoordelijk voor het verminderen van broeikasgasemissies op zijn/haar bedrijf. Het zuivelbedrijfsleven, de veevoerindustrie, de overheden, maatschappelijke organisaties, banken en *retail* stimuleren en ondersteunen de ondernemer hierbij. Partijen meten en monitoren de resultaten op bedrijfsniveau via de *carbon footprint monitor*.
b. De zuivelsector neemt de verantwoordelijkheid voor de uitwerking en vormgeving van een bedrijfsspecifieke aanpak, inclusief de uitwerking van de pakketten van (technische) maatregelen voor het verminderen van broeikasgasemissies. Zuivelsector, veevoerindustrie, Rijksoverheid, provincies en gemeenten stellen in 2019 een onafhankelijk expertisecentrum in ter advisering en ondersteuning van de melkveehouders bij het nemen van broeikasgas reducerende maatregelen en de mogelijkheden van het gebruik van financierings-, investerings-, subsidie-, en fiscale instrumenten.
c. Bij het bepalen van broeikasgas reducerende maatregelen zal de impact op de andere duurzaamheidsdoelen, die door maatschappij en sector belangrijk worden gevonden, moeten worden meegewogen. Dit om de integraliteit van duurzaamheidsmaatregelen te waarborgen. Voor deze verduurzaming is het advies van de commissie Grondgebondenheid een belangrijke randvoorwaarde. Partijen aan de Klimaattafel stellen zich achter dit advies, onder andere op voorwaarde dat de uitvoering geen ongewenste gevolgen heeft voor natuur- en milieudoelen.
d. De Rijksoverheid zorgt ervoor dat de uitvoering van de klimaatmaatregelen niet vrijblijvend is. De Rijksoverheid zal, in overleg met andere overheden, afrekenbaarheid van individuele bedrijven op klimaatprestaties mogelijk maken teneinde, indien nodig, de sectoropgaven voor broeikasgasreductie te realiseren. De Rijksoverheid gaat voor 2020 na of het instrument *carbon footprint monitor* kan worden benut ter onderbouwing van juridisch instrumentarium om bedrijfsspecifiek te monitoren en af te rekenen.
e. Indien, in de loop van de periode tot 2030, door de zuivelsector en individuele melkveebedrijven meer reductie van broeikasgassen wordt gerealiseerd, wordt deze mogelijk meegenomen en verrekend met een opgave na 2030. Dit om individuele melkveebedrijven te stimuleren om broeikasgas reducerende maatregelen te blijven nemen.
f. Nieuwe inzichten en ontwikkelingen in de toekomst op het gebied van koolstofvastlegging in de bodem, kunnen ten gunste komen van de opgave van de zuivel en zullen niet als aanvullende opgave worden geformuleerd. Nieuwe inzichten ten aanzien van de rol van methaan in de koolstofcyclus zullen ten gunste of laste komen van de opgave van de zuivelsector.

Maatregelen op bedrijfsniveau

g. De melkveehouder heeft verschillende mogelijkheden om broeikasgas reducerende maatregelen te nemen passend bij zijn/haar bedrijf. De melkveehouder bepaalt op bedrijfsniveau de mix aan maatregelen die hij of zij inzet om de broeikasemissies van zijn bedrijf terug te brengen. Hiervoor is een maatregelpakket ontwikkeld dat onder andere volgende maatregelen bevat:

- maatregelen 'Dier en Voeding': levensduurverlenging, aanpassing samenstelling van voer, additieven en verbetering van de ruwvoerbenutting;
- maatregelen 'Mestopslag en Bemesting': stalaanpassing al dan niet in combinatie met methaanoxidatie buitenopslag, mono mestvergisting en het vervangen van een deel van het gras door klaver teneinde kunstmest te verminderen;
- maatregelen 'Bodem en Gewas': minder scheuren van gras, verbetering van gewasrotatie, vanggewas via inzaai na oogst of via onderzaaien;
- maatregelen 'Energiebesparing / productie van duurzame energie': bijvoorbeeld voorkoelers, frequentieregelaars en verlichting alsmede zon-PV en windmolens.

h. Een belangrijke maatregel in de gekozen aanpak is het vergroten van het inzicht en de kennis van de veehouders om op hun bedrijven de passende maatregelen te nemen. De zuivelsector voert gedurende de gehele looptijd van het akkoord kennis- en demoprojecten uit om veehouders te ondersteunen bij het nemen en uitvoeren van maatregelen op hun bedrijf. Ketenpartijen en overheden ondersteunen dit (zie ook verder bij financiële instrumenten).

Optimalisatie veevoer

i. De zuivelsector en veevoersector maken een afspraak over het verminderen van methaanemissie via het voerspoor door:
   - verbeteren van de voederconversie (ontwikkeling van voeder dat bijdraagt aan minder methaanuitstoot);
   - verantwoorde inzet van additieven door per 1-1-2020 een toelatingscommissie in te stellen voor het goedkeuren van methaanemissie reducerende additieven in veevoer (met betrekking tot diergezondheid, voedselkwaliteit en veiligheid);
   - voor melkveehouders inzichtelijk maken van de *climate footprint* van veevoedermiddelen. Nevedi verkent voor 1-1-2020 de mogelijkheden om met de diervoersector hiervoor richtsnoeren op te stellen en hier richting aan te geven via onder andere certificatieschema's.

   Daar waar sprake is van een wens om voor het collectief maatregelen af te dwingen moet steeds een afweging gemaakt worden of een convenant met Nevedi hiervoor het geëigende middel is. Het instrument van algemeen verbindend verklaren (AVV-en) zou, bij een geëigende organisatorische rechtsvorm, tot de mogelijkheden kunnen behoren.

Duurzame energie

j. De zuivelsector zet in op energieopwekking voor het realiseren van haar bijdrage aan de klimaatopgave en voor de versterking van het verdienmodel. Vanuit deze invalshoek betrekken provincies en gemeenten de rol en positie van de melkveehouderij bij de uitwerking van de Regionale energiestrategieën (RES-sen) in 2019.
k. Energiebesparing, productie van duurzame energie en koolstofopslag door de zuivel worden meegerekend in de opgaven waar de zuivelsector haar verantwoordelijkheid voor neemt. De huidige ketenbenadering van broeikasgasreductie en monitoring in de zuivel blijft het uitgangspunt.

Vastlegging CO_2

l. Gemeenten, provincies en zuivelsector verkennen in 2019 de mogelijkheden voor het versterking van landschapsstructuren (bijvoorbeeld houtwallen) en voor de vastlegging van CO_2 en de vergroting van landschapskwaliteit, waarbij de CO_2-vastlegging wordt toegerekend aan de klimaatprestaties van de zuivelsector.

Maatregelen en meerwaarde duurzame producten

m. Partijen ondersteunen het verdienmodel voor melkveehouders door middel van hogere opbrengsten en/of lagere kosten en/of meer ontwikkelruimte en/of gebruiksruimte. Bij dit verdienmodel nemen meerdere partijen hun verantwoordelijkheid. De nadere uitwerking van dit verdienmodel, alsmede de rollen en verantwoordelijkheden van alle partijen hierbij

is geformuleerd in en onderdeel van het onder C4.4.1 afspraak a genoemde plan *Klimaatverantwoorde Zuivelsector in Nederland*.

n. De zuivelsector zet in op het realiseren van hogere marktprijzen voor duurzame zuivel, waaronder zuivel met een lagere *carbon footprint* component. De Rijksoverheid ondersteunt dit onder andere via de ontwikkeling van de agri-nutrimonitor door de ACM, waarmee prijsvorming inzichtelijk zal worden gemaakt, als hulpmiddel om verdienmodellen voor verduurzaming tot stand te laten komen. Het CBL stimuleert haar leden bij te dragen aan een betere positie van boeren en tuinders die aantoonbaar bijdragen aan een duurzame productie, waaronder de reductie van broeikasgassen. Verkend wordt of opname van de klimaatprestatie in de SPECS (productspecificaties, waarmee inkoop beleid vormgegeven wordt) een mogelijkheid is.

<u>Innovatie opgave in de periode tot 2030</u>

o. De realisatie van de opgave vraagt om innovatie, niet alleen voor de opgaven voor de korte termijn, maar ook om de mogelijkheden voor broeikasgasreductie op de lange termijn in beeld te brengen. De KIA is hiervoor richtinggevend; voor de zuivel is een hiervan afgeleide kennis- en innovatieagenda opgenomen in het plan van aanpak van de zuivelsector.

<u>Beleidsmatige instrumenten (algemeen)</u>

p. LNV zal in het kader van de herbezinning mestwetgeving, gestart december 2018, verkennen hoe mestwetgeving bij kan dragen aan het sluiten van kringlopen, waarbij specifiek gekeken zal worden naar 'buurtcontracten' en actualisering van de bemestingsnormen, zoals benoemd in het advies van de commissie Grondgebondenheid.
q. De Rijksoverheid, gesteund door alle partijen, zet zich in voor erkenning door de EU van producten uit mestverwerking als kunstmest ('groene meststof') teneinde het gebruik van kunstmest te verminderen waardoor fossiele energie en lachgas kunnen worden verminderd en meer organische stof in de bodem kan worden opgebouwd.
r. Provincies en gemeenten bevorderen de toepassing van klimaatmaatregelen (zoals stalaanpassingen) en de opwekking van duurzame energie op melkveebedrijven in het kader van hun omgevingsbeleid. De zuivelsector, provincies en gemeenten inventariseren in 2019 kansen en knelpunten op dit gebied en verkennen en implementeren waar nodig verbeteringen (zoals ontwikkeling van het instrument APK-stallen in samenwerking met de Rijksoverheid).
s. Zuivelsector, provincies en gemeenten zetten zich in voor een voortvarende afhandeling van vergunningaanvragen vanuit de zuivelsector voor klimaatmaatregelen. Sector en overheden verkennen in 2019 welke kansen en knelpunten bij een versnelling een rol spelen en implementeren waar nodig verbeteringen.
t. De Rijksoverheid komt in 2019 met voorstellen voor herziening van het pachtbeleid waarin langjarige relaties tussen verpachters en pachters en duurzaam bodembeheer uitgangspunten zijn. Terreinbeherende organisaties zetten zich hierbij in voor lagere pachtprijzen bij organische stofopbouw in de bodem en voor langere pachttermijnen.

<u>Financiële instrumenten (algemeen)</u>

u. LNV en zuivelsector zorgen ervoor dat bestaande financierings-, investerings- en fiscale instrumenten, zoals MIA/Vamil en groenfinanciering, toegankelijk worden voor de broeikasgas reducerende maatregelen en dat hiervoor voldoende financiële middelen beschikbaar worden gesteld. Hierbij worden voor 1-7-2019 de mogelijkheden voor nieuwe financiële instrumenten onderzocht.
v. Provincies en gemeenten integreren vanaf 2019 de klimaatopgave voor de landbouw in het provinciale innovatie- en stimuleringsbeleid voor de landbouw en de agroketens. Provincies verkennen een meer uniforme aanpak. Ook de koppeling met de asbestsaneringsopgave is hierbij aan de orde.
w. De Rijksoverheid en provincies nemen in overleg met de zuivelsector in 2019 in het GLB/POP maatregelen op voor de bevordering van klimaatvriendelijke melkveehouderij

(innovatie, kennisdelen en -spreiden, demo's en investeringen (stallen)). De Rijksoverheid en provincies nemen, in overleg met de zuivelsector, de opgave voor broeikasgasreductie (en duurzaamheid in het algemeen) mee bij de uitwerking van het Nationaal Strategisch Plan in het kader van het nieuwe GLB.

C4.4.3 Varkenshouderij

'Varkensvleesproductie in kringloop en energie neutraal'

De varkenssector streeft, in samenwerking met overheden en anderen, naar de ontwikkeling van een duurzame varkenshouderij sector in Nederland. Het kader hiervoor vormt het *Actieplan Vitalisering Varkenshouderij* (hierna: Actieplan). De uitvoering van dit Actieplan is ter hand genomen door de Coalitie vitalisering varkenshouderij[72] (hierna: Coalitie). Voor 2030 neemt de varkenssector de volgende maatregelen:

- verbetering van leefomgeving via sanering met opkoop en doorhalen van varkensrechten en sloop van varkensstallen;
- de ontwikkeling en uitrol van integraal duurzame brongerichte emissiearme stalsystemen via nieuwbouw maar ook in bestaande stallen en gesloten mestverwerkingsketens;
- het verkleinen en sluiten van nutriëntenkringlopen in het veevoer, door onder meer het en gebruik van meer rest- en co-producten in varkensvoer;
- bewerking en verwaarding van alle verse varkensmest in gesloten regioclusters tot groene energie, vervangers van fossiele kunstmest en waardevolle meststoffen;
- energieopwekking, energiebesparing en –vergroening.

De Coalitie stelt zich ten doel om door de uitvoering van deze maatregelen in 2030 de methaanemissie vanuit de varkenshouderij met maximaal 1,3 Mton CO_2-eq per jaar te reduceren. Hiervan is 0,3 Mton een resultaatverplichting en 1 Mton een ambitie. Daarnaast is de ambitie om het aandeel reststromen in het veevoer in de periode tot 2030 met minimaal 10 procent te verhogen, onder voorwaarde van de beschikbaarheid van goede grondstoffen.

Voor 2050 is de ambitie het tot stand brengen van een energie neutrale varkensketen. De varkenssector ziet hierbij kansen om de emissies van broeikasgasemissies verder te reduceren tot in totaal ca 3,5 Mton CO_2-eq / jaar in 2050 door:

- het tot stand brengen van een energieneutrale varkensvleesketen in 2050 door energieleverende varkensbedrijven. De sector zet daarbij in op de energieproductie uit niet-fossiele bronnen, terugwinnen en hergebruik van warmte en op energiebesparing en energievergroening in alle ketenschakels;
- de ontwikkeling en uitrol van nieuwe integraal duurzame en emissiearme stalsystemen waarmee brongericht schadelijke emissies uit stallen (methaan, ammoniak, geur, fijnstof) integraal en preventief worden voorkomen;
- circulaire economie: belangrijke aspecten hierbij is een frequente afvoer van mest uit de stal en het scheiden van mest en urine bij de bron, waarna vervolgens de verse varkensmest in gesloten regionale clusters wordt verwerkt. Producten hieruit zijn vervangers van fossiele kunstmest, waardevolle bodemverbeteraars, grondstoffen voor de chemische en textielindustrie en groene energie.

Indien de randvoorwaarden en bijdragen van alle partijen, zoals geformuleerd in het Actieplan, opgenomen in bijlage bij dit Klimaatakkoord, niet adequaat kunnen worden ingevuld, dan kan dit direct consequenties voor de haalbaarheid en realisatie van de door de varkenssector geformuleerde *ambitie* voor 2030 hebben. Over die randvoorwaarden zijn onderstaande afspraken gemaakt.

[72] Bestaande uit de Producenten Organisatie Varkenshouderij (POV), de Rabobank en het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV). Bij deze Coalitie hebben de partners VION, For Farmers, Agrifirm en Topigs-Norsvin zich aangesloten.

Partijen spreken het volgende af:

Klimaatprestaties varkensketen en op bedrijfsniveau

a. Coalitie, Rijksoverheid, provincies, gemeenten en maatschappelijke organisaties kiezen voor een integrale bedrijfsgerichte (keten)aanpak. Hiervoor zullen in 2019, binnen de kaders van het Actieplan, instrumenten worden ontwikkeld die ook sturen op de *carbon footprint* van de varkenshouders en van de varkensketen in zijn totaliteit. Hierbij zal worden onderzocht of een koppeling van een 'dashboard' aan (internationale) afzetconcepten mogelijk is. In 2019 worden ook afspraken gemaakt over de invoering en uitrol van deze aanpak en instrumenten. Hiermee krijgt de varkenshouder instrumenten om op bedrijfsniveau te kunnen sturen op de klimaatprestaties. Bedrijfsleven, overheden, maatschappelijke organisaties, banken en *retail* ondersteunen de varkenshouder hierbij.
b. De Coalitie neemt de verantwoordelijkheid op zich voor de uitwerking en vormgeving van de opgaven van het Actieplan, inclusief de uitwerking (technische) maatregelen voor het verminderen van de emissie van methaan en andere broeikasgassen.
c. De partijen monitoren de resultaten van het implementeren en uitvoeren van de sporen van het Actieplan. Op basis van de resultaten zal worden bepaald of nadere afspraken nodig zijn om de gestelde ambities te halen of ambities moeten worden bijgesteld. Hierbij wordt een afweging gemaakt of het noodzakelijk is om naast extra stimulerende maatregelen er ook maatregelen moeten worden genomen met een meer verplichtend karakter.
d. De Rijksoverheid zorgt ervoor dat de uitvoering van de klimaatmaatregelen niet vrijblijvend is, conform afspraken in paragraaf C4.3.2. Private partijen zullen zich inzetten voor het reduceren van broeikasgassen op bedrijfsniveau in samenhang met reductie van andere emissies. De Rijksoverheid zal, in overleg met andere overheden, ondersteuning bieden aan ketenpartijen om afrekenbaarheid van individuele bedrijven op klimaatprestaties mogelijk te maken teneinde de sectoropgave voor broeikasgasreductie te realiseren. De Rijksoverheid gaat voor 2021 na of het instrument *carbon footprint monitor* kan worden benut ter onderbouwing van juridisch instrumentarium om bedrijfsspecifiek te monitoren en af te rekenen.
e. Indien, in de loop van de periode tot 2030, door de varkenssector en individuele varkensbedrijven meer reductie van broeikasgassen wordt gerealiseerd dan in de taakstelling en ambities is aangegeven, kan deze mogelijk verdisconteerd worden met een opgave na 2030. Dit om individuele varkensbedrijven te stimuleren om broeikasgas reducerende maatregelen te blijven nemen.

Sanering

f. Het ministerie van LNV neemt het voortouw bij het uitwerken van de saneringsregeling. Hiervoor wordt € 120 miljoen ingezet (conform bestaande afspraak). In Q2 van 2019 wordt de eerste tranche van de saneringsregeling varkenshouderij opengesteld.
g. Naast een saneringsregeling voor de varkenshouderij is in het Hoofdlijnenakkoord afgesproken dat provincies, gemeenten en de ketenpartners van de Coalitie een gezamenlijke aanpak voor flankerende maatregelen uitwerken en uitvoeren dat gericht is op bewustwording, ondersteuning en begeleiding van stoppende varkenshouders. Het is van groot belang om regionaal maatwerk te leveren bij de warme sanering. Partners van de Coalitie hebben hierover afspraken gemaakt. In de concentratiegebieden zullen daarvoor teams van gemeenten, provincie, onafhankelijke adviseurs en partners uit de keten worden opgezet om varkenshouders te ondersteunen in de bedrijfsbeëindiging, waarbij de varkenshouder de regie houdt over zijn eigen toekomst. Dat maatwerk wordt in lokale of regionale teams ingevuld. Dit wordt gekoppeld aan de regelingen. In Q1 2019 zal dit verder worden opgezet.
h. Provincies en gemeenten dragen bij in de sloop van stallen op locaties die meedoen in de saneringsregeling en stoppersregeling, met name door de inzet van ruimtelijk instrumentarium, zoals rood voor rood en de herbestemming van locaties. Hierbij worden ook relaties gelegd met programma's en regelingen voor de asbestsanering.

Emissiearme stalsystemen

i. De Coalitie werkt regelingen en instrumenten voor stalinnovaties en andere innovatiesporen (mestverwaarding, circulaire diervoeders, energiebesparing en opwekking en marktinstrumenten) uit. Eind 2019 zal een begin worden gemaakt met de innovatieregelingen die de uitrol van emissiearme stalsystemen gaan stimuleren. De daadwerkelijke introductie van technische maatregelen is mogelijk als deze door validatie van de innovatieve stalsystemen ook worden toegestaan. De validatiefase zal tot en met de eerste helft van 2020 plaatsvinden, waarna aansluitend de uitrol op de eerste varkensbedrijven zal starten. Opschaling vindt plaats vanaf 2021. Het voorbereiden van de uitrol vindt in 2019 plaats, mits systemen via voorlopige erkenningen ook juridisch toepasbaar zijn. Mits financieel de ondersteuning goed wordt ingevuld, kan de opschaling in de jaren erna verlopen volgens een normaal investeringsritme van circa 25 jaar levensduur. Versnelling kan door stimuleringsregelingen worden opgevoerd tot circa 7,5 procent per jaar.
j. De Coalitie neemt het voortouw in het uitwerken van regelingen voor het stimuleren van innovaties en investeringen in nieuwe brongerichte emissiearme stallen. Voor deze trajecten zijn inmiddels plannen van aanpak en planningen opgesteld. Hiervoor is € 40 miljoen aan Rijksmiddelen gereserveerd en is tot 2023 minimaal € 40 miljoen toegezegd vanuit de Coalitie in de vorm van private middelen. De eerste regelingen voor innovatie treden in 2019 in werking.
k. De Coalitie en overheden (I&W, provincies, gemeenten) identificeren in 2019 knelpunten en doen verbetervoorstellen om het innovatie- en implementatieproces van nieuwe integraal duurzame stallen en stalaanpassingen te versnellen. Het gaat hier in ieder geval om:
    - procedures voor proefstallen;
    - toepassen van Tac/Rav-validaties;
    - mogelijkheden van stapeling van systemen (Rav en Rgv);
    - versnelling stroomlijning van vergunningprocedures voor stalaanpassingen en nieuwe stallen;
    - ontwikkelingsgericht omgevingsbeleid (RO) in samenhang met verbeteren van de leefomgeving.

    Heldere, en op elkaar afgestemde wet- en regelgeving van de Rijksoverheid, provincies en gemeenten is van groot belang om nieuwe technieken effectief en op korte termijn in te kunnen zetten.

Mestverwerking

l. De varkenssector, de Rijksoverheid, andere overheden en maatschappelijke organisaties zetten in op erkenning door de EU van mestverwerkingsproducten als kunstmestvervanger (“groene meststof”) teneinde het gebruik van kunstmest te verminderen, waardoor het gebruik van fossiele energie en de emissie van lachgas kunnen worden verminderd. Door verbeteringen in de landbouwpraktijk kan meer organische stof in de bodem worden opgebouwd.
m. Een gezamenlijke taskforce van Coalitie, Rijksoverheid, provincies en gemeenten verkent in Q1 2019 de mogelijkheden van een jaarlijks bij te stellen masterplan met betrekking tot de locaties, die worden aangewezen en snel kunnen worden vergund als potentiële locaties om hoogwaardige mestverwerking te ontwikkelen. Waarbij mestverwerking is gericht op integrale processen van bewerking en verwaarding in regioclusters van alle verse varkensmest, tot vervangers van fossiele kunstmest, waardevolle bodemverbeteraars, grondstoffen voor de chemische en textielindustrie en groene energie.
n. Provincies, gemeenten en varkenssector verkennen in Q1 2019 de knelpunten bij de procedures voor vergunningverlening voor grootschalige emissiearme mestverwerking in regionale clusters en verkennen en implementeren mogelijkheden voor verbetering en versnelling.

Energieopwekking

o. De varkenssector zet in op energieopwekking voor het realiseren van de klimaatopgave en de versterking van het verdienmodel en voor haar bijdrage aan de klimaatopgave. Vanuit deze invalshoek betrekken provincies en gemeenten de rol en positie van de varkenshouderij bij de uitwerking van de RES-sen in 2019.

Maatregelen meerwaarde duurzame producten

p. De varkenssector zet in op het realiseren van hogere marktprijzen voor duurzame producten, waaronder vlees met een lagere *carbon footprint* component. De Rijksoverheid ondersteunt dit onder andere via de ontwikkeling van de agri-nutrimonitor door de ACM, waarmee prijsvorming inzichtelijk zal worden gemaakt, als hulpmiddel om verdienmodellen voor verduurzaming tot stand te laten brengen. Het CBL stimuleert haar leden bij te dragen aan een betere positie van boeren en tuinders die aantoonbaar bijdragen aan een duurzame productie, waaronder de reductie van broeikasgassen. Hierbij wordt door de Coalitie verkend of de opname van de klimaatprestatie in de SPECS (productspecificaties, waarmee inkoopbeleid vormgegeven wordt) een mogelijkheid is. Maatschappelijke organisaties dragen bij aan de ontwikkeling van en ondersteunen actief keurmerken en (internationale) marktconcepten die een bewezen verbetering opleveren voor het klimaat, het milieu, de biodiversiteit en het dierenwelzijn.

Inzet financiële instrumenten algemeen

q. Partijen maken voor 1-7-2019 afspraken over een samenhangende inzet van financiële instrumenten en middelen van de Rijksoverheid, provincies en sector – waarbij ook extra inzet vanuit de klimaatenveloppe wordt verkend - om de realisering van de 2030 doelstellingen te versnellen.
r. De brede uitrol van brongerichte oplossingen, gekoppeld aan mestverwerking en verwaarding, wordt gestimuleerd via generieke subsidie en fiscale instrumenten (zoals MIA/Vamil en SDE+), zodat nieuwe technieken en voorzieningen versneld, en economisch verantwoord, voor varkenshouders beschikbaar komen. LNV en de varkenssector zorgen er voor dat voor 1-1-2020 bestaande financierings-, investerings- en fiscale instrumenten toegankelijk worden voor de varkensketen en effectief kunnen worden ingezet. Hierbij worden ook nieuwe financiële instrumenten onderzocht. Het is wenselijk dat de SDE^{+}-regeling toegankelijk is voor investeringen in mestverwerkingsketens.
s. De Rijksoverheid en provincies verkennen in 2019 in overleg met de varkenssector de mogelijkheden voor maatregelen voor de bevordering van klimaatvriendelijke en emissiearme varkenshouderij (innovatie, kennisdelen en -spreiden, demo's en investeringen (stallen) in het huidige GLB/POP en maken hiervoor een voorstel. De Rijksoverheid en provincies integreren in overleg met de sector de opgave voor broeikasgasreductie (en verduurzaming in het algemeen) van de varkenshouderij in het Nationaal Strategisch Plan in het kader van het nieuwe GLB.
t. Provincies maken in 2019 overleg met de Coalitie nadere afspraken voor de ondersteuning van de klimaat- en emissiedoelstellingen via provinciaal innovatie- en stimuleringsbeleid voor de varkenshouderij.

Innovatie opgave in de periode tot 2030

u. De realisatie van de klimaatopgave voor de varkenshouderij vraagt om innovatie, niet alleen voor de opgaven voor de korte termijn, maar ook om de mogelijkheden voor emissiereductie en energieproductie in de varkenssector voor de lange termijn in beeld te brengen. De Rijksoverheid, provincies, varkenssector en kennisinstellingen stellen hiervoor in 2019 als onderdeel van het Actieplan een meerjaren- en vraaggestuurde onderzoeks- en innovatie-agenda op.

C4.5 Landgebruik

'Productie in biodivers landschap met gewaardeerde biologische CCS'

De wijze waarop land en grond worden gebruikt heeft effect op de uitstoot en vastlegging van CO_2. De intentie is om ten minste taakstellend 1,5 Mton CO_2-eq verbetering conform EU LULUCF systematiek[73] te instrumenteren. Verbeteren van de klimaatprestatie van landgebruik is een nieuw en relevant onderdeel van het klimaatdossier, waar verschillende maatschappelijke opgaven (ruimte, biodiversiteit, klimaat) in (trage) biologische processen bij elkaar komen.
In dit onderdeel zijn nog vele kennishiaten te herkennen, waardoor inzet via pilots en proefprojecten, samen op moet gaan met monitoring en kennisverwerving en –verspreiding. Uitgangspunt voor waardering van de klimaatprestatie van de landgebruikssectoren is het in stand houden en/of vergroten van organische stofgehalten, ten opzichte van historische referentieniveaus.

De afspraken vallen, vanwege verschillende bestuurlijke en bestaande financiële kaders en prikkels, uiteen in drie deelonderwerpen met ieder eigen indicatieve klimaatprestatie(s):

- veenweidegebieden;
- bomen, bos en natuur;
- landbouwbodems en vollegrondsteelt.

C4.5.1 Veenweidegebieden

'Lerende en gedragen veranderingen in monumentale gebieden'

De doelstelling voor de Veenweidegebieden in Nederland is 1 Mton CO_2-eq reductie in 2030. Overheden, agrariërs en maatschappelijke partijen voelen dit als een gezamenlijke verantwoordelijkheid, te realiseren op gebiedsniveau via een adaptieve aanpak.

Het Nederlands veenweidegebied is een waardevol en kwetsbaar gebied. Een belangrijk kenmerk is dat een groot deel in gebruik is voor de melkveehouderij. De inzet is om gebiedsgericht te kijken welke mix van maatregelen passend is. Hierbij wordt gezocht naar verbinding met andere maatschappelijke opgaven, zoals de natuurinclusieve en circulaire landbouw, tegengaan van bodemdaling en biodiversiteit. Er liggen kansen om vanuit de noodzaak tot transitie de landbouwsector toekomstperspectief te bieden.

De realisatie wordt gefaseerd opgepakt, omdat veel kennis over effectieve strategieën nog in ontwikkeling is. Als er voldoende zicht bestaat op de effectiviteit en haalbaarheid van maatregelen vindt uitrol op grote schaal plaats naar uiteindelijk alle veenweidegebieden. Voor een grootschalige uitrol van maatregelen is het van belang dat technieken voldoende bewezen zijn en dat er zicht is op de wijze waarop deze technieken gefinancierd kunnen worden. Het is mogelijk dat gaandeweg het proces kennisontwikkeling uitwijst dat de maatregelen die nu in beeld zijn onvoldoende effectief zijn. Om ook dan de doelstelling te behalen, bevat een onderzoeksagenda ook de zoektocht naar alternatieve oplossingen. Daarbij wordt ingezet op een gezamenlijk proces vanuit gedeelde verantwoordelijkheid, intensieve monitoring van pilots en innovatie. Als een maatregel uiteindelijk onvoldoende effectief blijkt te zijn, gaan partijen gezamenlijk in gesprek over maatregelen en ambities.

Verbinding, ontsluiting en uniformiteit in kennisontwikkeling is dan ook essentieel. De nadruk ligt daarom in de eerste jaren op het uitvoeren van pilots, het monitoring van de effecten, het toepassen van de daar opgedane ervaringen en kennis en het uitrollen hiervan naar grotere gebieden. Een korte termijn (2030) en een lange termijn (2050), met een oplopende CO_2-eq reductieopgave), tijdshorizon bestaan naast elkaar om ook processen die meer tijd vergen,

[73] LULUCF verordening 841/2018, waarin referenties naar IPCC guidelines gebaseerd op afspraken uit Conference of the Parties, serving the Meeting of the Parties to the Paris Agreement benoemd staan.

zoals aangepaste bedrijfsvoering, functieverandering en het ontwikkelen van nieuwe financieringsmodellen op bedrijfs- en gebiedsniveau, tijdig in gang te kunnen zetten.

Er worden pilots georganiseerd in vier gebieden. Hier starten nieuwe pilots en lopen al pilots.
- Hollands-Utrechtse veenweidegebied
- Fries veenweidegebied
- Wieden-Weerribben
- Laag Hollands veengebied

De ambitie is om op basis van de kennisontwikkeling vanuit deze pilots, bij voldoende verwachte winst voor klimaat en tegengaan bodemdaling, maatregelen naar het gehele veengebied uit te rollen. Dit is voorzien in de periode 2021-2030. Ook in deze periode geldt de kort-cyclische aanpak om kennis op te doen en innovaties toe te passen. De inzet is gericht op het toewerken naar veenweidegebieden die in 2050 goede mogelijkheden bieden om duurzaam te kunnen wonen, werken, recreëren en leven in een gebied waar Nederland trots op is qua biodiversiteit en landschap.

Partijen spreken het volgende af:

a. De partijen committeren zich gezamenlijk aan de doelstelling om 1 Megaton CO_2-eq reductie in het veenweidegebied te realiseren. Partijen zullen hiervoor de noodzakelijke maatregelen implementeren. Deze maatregelen moeten passen binnen een lange termijn aanpak ook na 2030.
b. Een gebiedsbenadering is het uitgangspunt om tot een gebiedsspecifieke mix van maatregelen te komen. Dit biedt ook meekoppelkansen met andere maatschappelijke opgaven in het landelijk gebied. Ook kunnen lopende processen zoals het Deltaplan Agrarisch Waterbeheer (DAW) worden benut.
c. In de 'Hoofdlijnen voor een Klimaatakkoord' is het technisch potentieel van enkele maatregelen, zoals onderwaterdrainage in beeld gebracht. Kennisontwikkeling zal uitwijzen welke maatregelen effectief zijn om de doelstelling van 1 Megaton CO_2-eq reductie te behalen. De daadwerkelijke mix van maatregelen die nodig is om deze doelstelling te realiseren wordt op basis hiervan bepaald en wordt op gebiedsniveau gerealiseerd.
d. Partijen monitoren gezamenlijk de voortgang en effectiviteit van maatregelen. Op basis van die resultaten bespreken partijen meerjaarlijks of tussentijdse bijsturing op maatregelen of ambities noodzakelijk is.
e. Om kennis en ervaring te versterken wordt de komende jaren (2019-2021) ingezet op de uitvoering van de pilots binnen de vier robuuste gebiedsprocessen, waarbij wordt aangehaakt bij bestaande programma's. Deze pilots zijn kortdurend (bijvoorbeeld 3 jaar). Zo wordt kort-cyclisch kennis opgedaan en direct weer ingezet. Dit gebeurt op polder- of op peilvakniveau.
f. Het proces van de uitvoering van de uitrol (2021-2030) loopt zoveel mogelijk via bestaande organisatiestructuren (gebiedscommissies, bestaande samenwerkingsverbanden, agrarische collectieven). Ook in deze periode geldt de kort-cyclische aanpak om kennis op te doen en innovaties toe te passen. De provincie faciliteert deze fase van het proces. In deze gebiedsprocessen vindt uitwerking op polderniveau plaats met actoren/eigenaren uit het gebied.
g. Opschaling van maatregelen en uitvoering hiervan op regionaal niveau (2021-2030). Uitgangspunt is dat maatregelen in alle Nederlandse veenweidegebieden worden ingezet, voor zover de maatregelen in die omstandigheden effectief worden geacht. Lopende gebiedsprocessen worden hierbij zoveel mogelijk benut.
h. Partijen stellen gezamenlijke een interbestuurlijke regiegroep op voor 1-1-2020. Deze groep is breed samengesteld; overheden, ondernemers, natuurbeheerders, maatschappelijke organisaties (ngo's) en kennisinstellingen. Deze regiegroep faciliteert, verbindt, stuurt het onderzoeksprogramma aan en stuurt op het gezamenlijk behalen van de doelstelling. Ook agendeert de regiegroep mogelijke knelpunten in bijvoorbeeld

regelgeving en beschikbare middelen. Ook de afstemming met andere relevante processen (Nationaal Deltaprogramma, Europese regelgeving) monitort de regiegroep.

i. De Rijksoverheid, provincies en waterschappen werken samen met de partijen in de Regiegroep aan een gezamenlijk borgingssysteem, dat eind 2019 in werking kan treden, waarmee gemonitord en geborgd wordt dat de doelstellingen worden gehaald. In dit borgingssysteem maken partijen in de Regiegroep ook afspraken over maatregelen die de overheden kunnen inzetten als dit noodzakelijk mocht blijken om de opgave te realiseren.

Regionale Veenweiden Strategie

j. Provincies organiseren/faciliteren een proces met grondgebruikers (onder andere agrariërs), maatschappelijke actoren, bewoners en medeoverheden gericht op de opstelling van een programma per veenweidegebied (regionale veenweide strategie). In 2019 wordt een conceptprogramma opgesteld dat in ieder geval bevat:
   - globale mix van maatregelen, gericht op opgave in 2030;
   - perspectief op 2050, inclusief beheersaspecten;
   - afspraken over monitoring;
   - eerste financiële doorrekening;
   - vervolgproces (uitwerking op polderniveau);
   - verbinding met bestaande processen;
   - rol van actoren in het gebied;
   - bestaande instrumenten en identificatie van ontbrekende instrumenten.

k. Op basis van deze uitwerking zullen de partijen gezamenlijk bezien in hoeverre de verwachting is dat met deze maatregelen de afgesproken 1 Mton CO_2-eq reductie wordt gerealiseerd. Daartoe zullen partijen eind 2019 gezamenlijk in beeld brengen welke CO_2-eq reductie verwacht wordt met de conceptprogramma's.

l. Na de fase van pilots wordt het conceptprogramma indien nodig aangepast, op basis van de opgedane inzichten. Voor zover tekorten in middelen of instrumentarium resteren maken de vier overheden hierover gezamenlijk definitieve afspraken. Decentrale overheden zorgen voor verankering van de visies in het omgevingsbeleid en in waterplannen.

m. Provincies en gemeenten benutten dit conceptprogramma, in samenhang met de RES-sen en andere uitwerkingen van het Klimaatakkoord, bij de opstelling van hun omgevingsvisies in 2020 en verder.

n. Overheden, grondgebruikers en maatschappelijke partijen werken in gebiedsprocessen de opgave verder uit (op polderniveau). Dit proces wordt door decentrale overheden, onder regie van provincies, geïnitieerd. Maatschappelijke partijen en agrariërs nemen actief deel aan de gebiedsprocessen.

o. Lopende uitvoering (zoals de realisatie van het Natuurnetwerk Nederland in het veenweidegebied) wordt voortgezet. Waar mogelijk zoeken betrokken uitvoerders aansluiting bij het veenweideprogramma, voor bijvoorbeeld de onderdelen monitoring en onderzoek.

Lerende gebiedsprocessen

p. Partijen geven het Kennisprogramma een gezamenlijke opdracht om een gezamenlijk programma op te stellen:
   - voor evaluatie en kennisontwikkeling;
   - vragen vanuit de gebieden, waaronder duurzame verdien- en terreinbeheersmodellen;
   - kennisontwikkeling vanuit pilots (2019-2021) om technisch potentieel en haalbaarheid maatregelen in beeld te brengen.

q. Partijen werken, ondersteund door het kennisprogramma, een gezamenlijk monitoringsprogramma uit, voortbouwend op bestaande monitoringsprogramma's, waarmee de voortgang van maatregelen en de CO_2-uitstoot in het veenweidegebied gemonitord worden.

r. Deze partijen organiseren dat nieuwe pilots, zoals in het kader van de Regiodeals en de IBP-vp-projecten voor veenweide worden opgezet, aan dit programma worden verbonden.

De wijze van monitoring/onderzoek in deze projecten wordt afgestemd op het gezamenlijke kennisprogramma.

s. Partijen verkennen gezamenlijk op welke manier CO_2-eq emissie kan worden toegevoegd aan bestaande onderzoeksprogramma's.
t. Partijen vinden het noodzakelijk dat een dergelijk kennisprogramma in 2019 van start gaat.
u. Kennisprogramma wordt gevraagd om eerste kwartaal 2019 de noodzakelijke financiering en aansturing van dit programma in beeld te brengen. Partijen maken daarna gezamenlijk een afspraak over de financiering van dit programma.

Financiering

v. De Rijksoverheid, provincies, waterschappen en gemeenten brengen in 2019 gezamenlijk in beeld welke bijdrage bestaande programma's (middelen Klimaatakkoord, regio-enveloppe, bestaande subsidie-instrumenten) kunnen leveren aan de benodigde financiering van de veenweide-aanpak en passen waar nodig de voorwaarden daartoe aan.
w. Betrokken partijen vragen de Rijksoverheid om ruimte voor afspraken over aanvullende middelen en nieuwe instrumenten wanneer uit de conceptprogramma's van 2019 blijkt dat deze nu onvoldoende dekking bieden.
x. De Rijksoverheid en provincies zetten zich in om de mogelijkheden die het nieuwe GLB biedt te gebruiken voor de veenweideopgave.
y. Overheden, agrariërs, banken en ketenpartijen werken, ook in samenhang met de andere opgaven voor landbouw en landgebruik, verdienmodellen en nieuwe vormen van financiering voor de veenweidegebieden uit. Een voorbeeld kan de biodiversiteitsmonitor zijn.
z. De Green Deal Nationale Koolstofmarkt wordt ondersteund en belemmeringen worden waar mogelijk opgeheven om de verwaarding van CO_2-*credits* uit veenweidegebieden te stimuleren. Daarover worden met de partijen van de Green Deal afspraken gemaakt.
aa. Deze stappen leiden uiterlijk in 2020 tot een financiële uitwerking van de grootschalige uitrol van maatregelen, waarbij tevens inzicht wordt geboden in de kosten die niet privaat gedragen kunnen worden. Kosteneffectiviteit wordt hierbij meegewogen. Op basis van deze uitwerking maken ketenpartijen en overheden een gezamenlijke afspraak over de uitvoering van deze maatregelen.

C4.5.2 Bomen, Bossen en Natuur

'Biodiversiteit én biomassa in aantrekkelijkste koolstofopslag van Nederland'

Bomen, bossen en natuur leggen al veel koolstof (CO_2) vast. Een toename van bomen, bossen en natuur (ten opzichte van het *business as usual* scenario) leidt dus tot 'klimaatwinst' die bijdraagt aan de opgave voor 2030 en nadrukkelijk ook 2050. Vroeg initiëren, ook met het oog op 2050, is noodzakelijk. Natuurlijke koolstofvastlegging is namelijk een proces van lange adem. Partijen werken aan een klimaatinclusief natuurbeleid en -beheer, ieder vanuit zijn eigen rol en verantwoordelijkheid, en ondersteunen elkaar daar waar nodig en mogelijk. Partijen in dit domein zetten zich gezamenlijk in voor vier maatregelen die in 2030 tot een klimaatwinst van ten minste 0,3 Mton CO_2/jaar moeten leiden en streven naar zo mogelijk 0,6 Mton/jaar in 2030:

- Voorkomen ontbossing. Afname van CO_2-vastlegging door ontbossing wordt zoveel mogelijk voorkomen.
- Vergroten vastlegging koolstof. Bestaande bossen, natuurgebieden, landschapselementen en de openbare ruimte bieden mogelijkheden om door onder andere aanpassingen in het beheer de CO_2-vastlegging te vergroten.
- Uitbreiding bos en landschap. Door aanleg van extra bomen, bos- en natuurgebieden binnen en buiten het Natuurnetwerk Nederland, in de openbare ruimte, bij infrastructuur en op landbouwgrond wordt de CO_2-vastlegging vergroot. Hierbij worden doelen voor

onder andere biodiversiteit, ruimtelijke kwaliteit, verstedelijkingsopgaven en recreatie maximaal mee gekoppeld.
- Versterking koolstofvastlegging in de keten. Door het gebruik in de keten van hout, maaisel en andere natuurproducten (cascadering) die vrijkomen bij het beheer van de groene ruimte wordt de CO_2-vastlegging vergroot en wordt CO_2-uitstoot als gevolg van gebruik van alternatieve bouwmaterialen voorkomen.

Van belang is dat bij deze maatregelen actief wordt gezocht naar win-win combinaties met biodiversiteit en de ruimtelijke kwaliteit. Dit vraagt op korte termijn de ontwikkeling een (wetenschappelijke) kennisbasis, die met behulp van pilots in beeld gebracht kan worden.

Partijen spreken het volgende af:

a. Om deze maatregelen te realiseren gaat de werkgroep door als projectgroep, onder voorzitterschap van de provincies. In deze projectgroep nemen in ieder geval terreinbeheerders, overheden en koepels van agrariërs deel. Deze projectgroep werkt de maatregelen uit, inclusief financiering/verdienmodellen, ruimtebeslag, kosteneffectiviteit en haalbaarheid. Bij ruimtebeslag wordt zo mogelijk een verbinding gelegd met de ruimtelijke uitwerking van andere opgaven uit dit Klimaatakkoord (zie ook paragraaf C4.3.6). Zij formuleert tevens een aantal pilottrajecten om de gestelde maatregelen te testen op effectiviteit en haalbaarheid en stelt een governance structuur op voor de monitoring en (bij-)sturing van deze pilots.
b. Partijen zetten zich tevens in voor de oprichting van een programma met praktijkgericht onderzoek voor klimaatslim beheer van bos, bomen en natuur en onderzoekt of deze gekoppeld kan worden aan het bestaande OBN-programma.
c. De te maken afspraken zijn aanvullend op de afspraken *uit De bijdrage van de Sectortafel Landbouw en Landgebruik aan het Voorstel voor hoofdlijnen van het Klimaatakkoord* (dd 10 juli 2018).

<u>Voorkomen ontbossing</u>

d. Partijen (Rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders, landbouwers, grondeigenaren) leveren gezamenlijke inspanning om ontbossing te beperken tot wat onvermijdelijk is. Waar ontbossing noodzakelijk is, bijvoorbeeld vanwege internationale natuurafspraken, maken partijen gezamenlijke afspraken over een adequate CO_2-compensatie.

<u>Vergroten vastlegging koolstof</u>

e. Partijen (Rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen, terreinbeheerders, landbouwers, grondeigenaren) leveren een gezamenlijke inspanning om in het beheer van natuur/landschap/openbare ruimte doelstellingen van onder meer biodiversiteit en ruimtelijke kwaliteit te combineren met een versterkte CO_2-vastlegging.
f. Omdat met name moeras-, veen- en kustecosystemen (‘*blue carbon*’) zowel een grote koolstofvoorraad bezitten die beschermd moet worden, als een hoge CO_2-vastleggingscapaciteit, zullen waterschappen, provincies, Rijkswaterstaat en LNV dit meewegen in de uitvoering van het water- en omgevingsbeleid en beheer grote wateren, zoals Deltaprogramma, Kaderrichtlijn Water, Programma Ecologie Grote Wateren, waterbeheerprogramma’s, de provinciale omgevingsplannen en beheer van IJsselmeer c.s., Waddenzee en zeearmen.

<u>Uitbreiding bos en landschap</u>

g. Partijen (Rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen, infrabeheerders, landbouwers, grondeigenaren) benutten gezamenlijk kansen om het areaal bos en natuur, en aantallen bomen daarbuiten te vergroten. Zo zal VNG haar leden aanbevelen om te streven naar 1 procent meer bomen per jaar op Nederlands grondgebied. Zij zal dit faciliteren door te ijveren voor een facultatieve optie in het gemeentelijk (ruimtelijk) instrumentarium in relatie tot dit streven.

h. Publieke en private terreinbeheerders verkennen samen met provincies actief de mogelijkheden voor nieuw bos binnen hun beheergebieden. Gedacht wordt aan een pakket aan extra bos van 6000 ha.
i. Provincies en de andere partijen in het Klimaatakkoord ronden volgens de afspraken in het Natuurpact het Natuurnetwerk Nederland in 2027 af en kiezen daarbij steeds voor klimaatslimste opties bij realisatie. Dat betekent dat in 2027 minimaal 80.000 ha nieuwe natuur wordt gerealiseerd; waarvan op 1 januari 2018 ruim 35.000 ha gerealiseerd is.
j. LTO zal zich inzetten richting leden en in samenwerking met (de)centrale overheden, om meer bomen en houtige landschapselementen op hun bedrijf te integreren. Partijen nemen het initiatief om te komen tot een 'Aanvalsplan versterking landschappelijke identiteit via landschapselementen'.
k. Provincies en gemeenten regelen bij de herziening van hun omgevingsvisies in hun ruimtelijke beleid dat bij de realisatie van nieuwe wijken direct ook bos wordt gerealiseerd (én gefinancierd). Dit levert niet alleen een bijdrage aan de vastlegging van koolstof, maar ook aan de leefkwaliteit van bewoners.
l. Partijen organiseren, ondersteund door instellingen als Invest.nl (i.o.), Rabobank en Groenfonds (of breder: Groenfinancieringen), een proces gericht op governance en financiering van aanleg van nieuw bos. Een overweging is om hierbij te gaan werken met een soort ontwikkelmaatschappij. Ter voorbereiding hierop brengen:
    - overheden potentie in beeld om (op eigen grond) extra hectares bos, natuur of landschapselementen te ontwikkelen in combinatie met woningbouw/stedelijke ontwikkeling, energie (bijvoorbeeld windmolens/zonneparken), waterberging en biodiversiteit;
    - gemeenten in aanvulling daarop de potentie in beeld om bij nieuwbouwprojecten ten behoeve van klimaat en leefomgeving extra bos mogelijk te maken;
    - beheerders (natuurorganisaties en particuliere natuurbeheerders, agrariërs, overheden) potentie in beeld om op eigen grond extra hectares groen/natuur te ontwikkelen, en om landschapselementen te herstellen of versterken.

<u>Versterking koolstofvastlegging in de keten</u>

m. Partijen (Rijksoverheid, provincies, gemeenten, waterschappen, infrabeheerders, terreinbeheerders, landbouwers, de bouwsector) benutten gezamenlijk kansen om de toepassing van hout, maaisel en andere natuurproducten uit beheer van de groene ruimte in bijvoorbeeld bouw en grond-, weg en waterbouw te vergroten.

C4.5.3 Landbouwbodems en vollegrondsteelt

'Koolstofboeren: gewaardeerde ecologie als basis voor voedsel, energie, biomassa - vastlegging in bodem en landschap'

De gezamenlijke ambitie van de ondertekenaars van het Klimaatakkoord is in 2030 een extra vastlegging van 0,5 Mton CO_2-eq per jaar te realiseren op basis van de huidige circa 1,85 miljoen hectare landbouwgrond in Nederland. Dit realiseren partijen door een toename van het organische stofgehalte en een verminderde vorming van lachgas in deze bodems. Hiervoor is een integrale aanpak ('duurzaam bodembeheer') vereist, omdat zaken als organische stofgehalte, bodemleven en bodemverdichting onlosmakelijk aan elkaar verbonden zijn.

De aanpak op het gebied van landbouwbodems wordt mede vormgegeven door uitwerking van de bodemstrategie en –programma (zie Bodembrief 23-5-2018) en wordt omarmd door bedrijfsleven, de maatschappelijke organisaties, waterschappen en overheden. Partijen streven daarbij naar een kringlooplandbouw. Partijen beogen de emissiereductie de realiseren met de volgende maatregelen:

- Verhogen koolstof in de bodem op bouwland door een duurzaam duurzamer bouwplan te voeren met als onderdelen:

  - toename areaal minder intensieve grondbewerking; toename areaal van vanggewassen en groenbemesters;
  - toename areaal van eiwit- en rustgewassen;
  - inzet van organische bodemverbeteraars; en
  - het stimuleren van het gebruik van organische en andere circulaire meststoffen.

  Bijkomende effecten van deze maatregelen zijn versterking van het waterbufferend vermogen, bodemweerbaarheid, vermindering van de gift van stikstofkunstmest.
- Lachgas-emissie verlagen door in 2030 op ten minste 50 procent van het landbouwareaal gebruik te maken van precisielandbouw; het optimaliseren van de plaats-, weer-, bodem- en tijdspecifieke dosering van de juiste meststof die afhankelijk is van het gewas en de gewasopbrengst; meer gebruiken van vaste rijpaden; en door meer inzetten van machines met een lage bodemdruk voor teelthandelingen.
- Reductie van broeikasgassen op grasland door minder scheuren van grasland; verbetering van de gewasrotatie; inzaai of onderzaai van vanggewas bij mais; en inzet van grasklaver bij nieuwe inzaai. Deze maatregelen zijn tevens integraal onderdeel van het plan Klimaatverantwoorde Zuivelsector. De klimaatafspraken alsmede de realisatie daarvan zijn voor landbouwbodems en veehouderij verweven met elkaar.

Er wordt dus ingezet op het nemen van maatregelen op de korte termijn en tegelijkertijd wordt voor de langere termijn ingezet op onderzoek inzake integraal duurzaam bodembeheer, koolstofvastlegging en lachgasreductie. Over de maatregelen voor zowel de opbouw van organische stof in de bodem als de reductie van lachgasvorming bestaat een gedeeld beeld. Over de omvang van de effecten van de maatregelen bestaan onzekerheden. Vergroting van kennis is een vereiste om richting 2050 de klimaatprestaties van het landgebruik verder te kwantificeren en verbeteren. Partijen streven naar een maatregelenpakket dat keuzevrijheid biedt voor de individuele agrariër zodat maatwerk mogelijk is.

In het plan Klimaatverantwoorde Zuivelsector in Nederland, opgenomen bij dit Klimaatakkoord, staan onder andere de ambitie, inzet en randvoorden uitgewerkt voor de zuivelsector ten aanzien van landbouwbodems en zijn daarmee integraal onderdeel van dit plan.

Partijen spreken het volgende af:

<u>Verhogen koolstof in de bodem op bouwland</u>

a. De Rijksoverheid, BO Akkerbouw en LTO Nederland streven ernaar om een maatregelenpakket gericht op koolstofvastlegging te kunnen erkennen als ‘pluspakket’ in het nieuwe GLB. Om dit pluspakket aantrekkelijker te maken, zetten de private partijen zich in om additioneel geld uit de markt te halen ter verdere verwaarding (onderdeel van ontwikkeling van ‘verdienmodellen’). Daarbij kan gedacht worden aan *carbon credits* boven de afgesproken 2030 doelen of een hogere prijs in de consumentenmarkt voor producten.
b. LNV ontwikkelt, in overleg met onder andere BO Akkerbouw, NZO en LTO Nederland, een robuuste systematiek voor bodemlabels voor alle landbouwgronden. Een bodemlabel dient daarbij onder andere gerelateerd te zijn aan de hoeveelheid koolstof in de bodem en de bodemvruchtbaarheid. Opstarten pilots en demo’s in de periode 2019-2022.
c. In het bodemprogramma van het ministerie van LNV, waar diverse partijen sinds 2018 in samenwerken, zal kennisopbouw en –doorstroming naar de agrarische en loonwerkbedrijven worden ingevuld, alsmede opname van de mogelijke maatregelen in het in groen onderwijspakket. Hierin worden private middelen uit CAO-scholing ingezet voor de scholing van personeel.
d. De voedingsmiddelen- en akkerbouwsector verkennen voor 2021 samen de verdere afzetmogelijkheden van eiwitgewassen voor de humane consumptie in de periode tot 2021.

e. De Rijksoverheid en LTO Nederland zetten zich in om per 1-1-2022 een gewasderogatie voor gewassen die bijdragen aan de koolstofvastlegging (bijvoorbeeld wintergranen, graszaad en winterkoolzaad) te realiseren. Dit betekent dat de aanwendingsmogelijkheden voor organische mest wordt verruimd ten koste van de kunstmestruimte. Dit wordt bij de herbezinning van het mestbeleid meegenomen. De tijd tot 1-1-2022 wordt gebruikt om tot pilots te komen voor wetenschappelijke onderbouwing van de aanvraag in Brussel.
f. Per 1-1-2020 is er binnen de fosfaatgebruiksnormen meer ruimte voor de inzet van organische bodemverbeteraars conform het 6e Nitraat Actieprogramma. Bij de herbezinning van het mestbeleid wordt hierop voortgebouwd.
g. De Rijksoverheid en betrokken organisaties realiseren voor 1-1-2021 een herziening van het pachtbeleid gericht op borging van duurzaam beheer van de verpachte gronden.
h. De BO Akkerbouw, LTO Nederland en de Rijksoverheid gaan in overleg met de veredelaars gericht op het bereiken van een versnelling van de veredeling van deze gewassen tot gewassen met een hogere saldo-opbrengst. Doel is dat eiwit- en rustgewassen per 2030 kunnen concurreren met het saldo van andere akkerbouw- en groentegewassen.

<u>Lachgas emissie verlagen</u>

i. De landbouw- en loonwerksector werken in de periode 2019-2022 samen met de overheid en waterschappen afspraken uit, gericht op de realisatie van een hogere stikstofefficiëntie en reductie van de lachgasvorming, zonder afwenteling op andere duurzaamheidsthema's. Onderzoek naar de effecten van nitrificatieremmers worden hierin meegenomen.
j. Het agrobedrijfsleven, de loonwerksector, machinebouwers en de installatiebranche werken een aanpak uit voor 2021 om te komen tot machines met een lagere bodemdruk in de landbouwsector. De BO Akkerbouw neemt hierbij verantwoordelijkheid om het overleg over de aanpak vorm te geven.
k. De Rijksoverheid spant zich in een investeringsregeling voor precisielandbouw uit te werken voor 1-1-2021 ten behoeve van het financieren van de onrendabele top, gericht op de verdere en versnelde uitrol van precisielandbouw. Via de inzet van MIA/Vamil wordt ingezet op het stimuleren van investeringen ten behoeve van precisielandbouw.
l. De overheid, LTO Nederland en Cumela zetten in op de ontwikkeling van infrarood bemonsteringsapparatuur (NIRS) ten behoeve van het meten van de kwaliteit/samenstelling van dierlijke meststoffen. NIRS-apparatuur wordt, zodra technisch en wetenschappelijk verantwoord, opgenomen in een investeringsregeling voor precisiebemestingstechnieken en verwerkt in de meststoffenwetgeving.
m. De overheid spant zich in een stimuleringsregeling voor mestopslagen uit te werken zowel voor ammoniak als methaan emissiearm, welke toegankelijk is voor zowel agrariërs, loonwerkers en verwerkende partijen. Dat wil onder andere zeggen dat de mestopslagcapaciteit in gebieden met een grotere vraag naar organische meststoffen dan aanbod wordt uitgebreid. Regionale en lokale overheden werken actief mee aan positieve vergunningverlening. Doelstelling is om de voorwaarden te scheppen dat mestaanwending op het juiste moment gebeurt ten behoeve van de gewasgroei door de mestplaatsingsdruk weg te nemen.
n. Het effect van het gebruik van gespecialiseerde minerale meststoffen, hulpstoffen en/of organische meststoffen en bodemverbeteraars met een netto reducerend effect op de broeikasgasemissie wordt door BO Akkerbouw onderzocht en opgenomen in de monitoring van broeikasgassen, en vervolgens wordt het gebruik door voedselverwerkers na 2025 gestimuleerd. Randvoorwaarde is dat gebruik van de meststoffen in de regelgeving mogelijk is gemaakt.

<u>Grasland en graslandmanagement</u>

o. Bij de implementatie van het advies van de commissie Grondgebondenheid advies van de melkveehouderij, wordt regionale samenwerking tussen melkveehouders en akkerbouwers uitgewerkt (onder andere 'buurtcontracten'). LTO en NZO werken in 2019-2021 deze regionale samenwerking verder uit. Het advies Grondgebondenheid is in 2025 geïmplementeerd.

p. LNV zal in het kader van de herbezinning mestwetgeving verkennen hoe mestwetgeving bij kan dragen aan het sluiten van kringlopen, waarbij specifiek gekeken zal worden naar 'buurtcontracten' en actualisering van de bemestingsnormen zoals benoemd in het Advies van de Commissie Grondgebondenheid.
q. Minder scheuren van grasland; verbetering van de gewasrotatie; inzaai of onderzaai van vanggewas bij mais; en inzet van grasklaver bij nieuwe inzaai worden gesteund en gestimuleerd door de Rijksoverheid en provincies in het kader van het nieuw GLB.
r. BO Akkerbouw en Nevedi verkennen in 2019 de mogelijkheden om de teelt van eiwithoudende gewassen voor diervoeder te stimuleren.
s. Voor stimulering van gebruik van machines met mindere bodemdruk op grasland wordt conform afspraak j de aanschaf van deze machines door agrarische ondernemers en loonwerksector gestimuleerd middels een investeringsregeling.
t. De BO Akkerbouw, LTO en NZO verkennen in 2019 optimalisatiemogelijkheden tussen melkveehouders en akkerbouwers ten aanzien van het bouwplan in het kader van kringlooplandbouw.
u. Overheid en sector organiseren praktijkonderzoek naar graslandverbetering met minder scheuren en uitrol van kennis. Bij nieuwe inzaai grasland moeten grasklavermengsels overwogen worden.
v. De Rijksoverheid en LTO Nederland zetten zich in om per 1-1-2022 een gewasderogatie voor grasland, dat bijdraagt aan de koolstofvastlegging, te realiseren. Dit betekent tevens dat de aanwendingsmogelijkheden voor organische mest worden verruimd ten koste van de kunstmestruimte. Dit wordt bij de herbezinning van het mestbeleid meegenomen. De tijd tot 1-1-2022 wordt gebruikt om tot pilots te komen voor wetenschappelijke onderbouwing van de aanvraag in Brussel.

<u>Koolstof en lachgas: experimenten mestbeleid</u>
w. BO Akkerbouw, LTO en NZO nemen initiatief tot maximaal 20 pilots, waarin de relatie tussen koolstof en bemestingseffecten wetenschappelijk wordt gemonitord. LNV zorgt voor experimenteerruimte in het kader van mestbeleid voor deze proeven, gedurende maximaal 3 jaar. De exacte invulling van deze experimenteerruimte wordt gezamenlijk door de overheid en partijen uit het bedrijfsleven op uiterlijk 1 maart 2019 vastgesteld.

<u>Kennisprogramma & monitoring Bodem & Klimaat</u>
x. Het hebben van rekentools/beslissingsondersteunende systemen om de uitstoot, het voorkómen en vastlegging van broeikasgassen voor het eigen agrarisch bedrijf en het effect van maatregelen door te rekenen, is een bepalende schakel om agrarisch ondernemers inzicht en handelingsperspectief te bieden op het gebied van broeikasgassen. Overheid en agrobedrijfsleven zetten de komende periode tot 2021 in om de Carbon Footprint Monitor, de Nutriëntenbalans Akkerbouw, de Cool Farm Tool en de achterliggende rekenvariabelen op het gebied van broeikasgassen in overeenstemming met internationale eisen verder te ontwikkelen. Innovatieve meetmethodieken worden hierin meegenomen. Ook zal aandacht worden besteed aan de kwaliteitsborging van de parameters, waarbij afspraken gemaakt worden over data uitwisseling tussen publieke en private partijen.
y. Overheid, primaire sector (LTO Nederland), brancheorganisaties voor akkerbouw, zuivel, loonwerksector en de biologische sector stellen in 2019 een communicatieplan op, met daarin de boodschap en de aanpak gericht op kennisverspreiding voor de eerste drie jaren, binnen het kader van het bodemprogramma van het ministerie van LNV. Dit moet leiden tot implementatie van klimaatmaatregelen.
z. Overheid, primaire sector (LTO), brancheorganisaties voor akkerbouw, zuivel, loonwerksector en de biologische sector maken in 2019 een monitoringsplan op het gebied van koolstofvastlegging en lachgas. In de monitoring wordt een verbinding gelegd tussen monitoring op bedrijfsniveau en de nationale monitoring. De te ontwikkelen systematiek is consistent met de internationale systematiek en bruikbaar voor monitoring van de *carbon*

footprint. De kennisbehoefte voor de monitoring wordt in de eerste helft van 2019 concreet gemaakt en ondergebracht in de onderzoeksprogramma's.

aa. Kennis en handelingsperspectief zijn voorwaarden voor een effectieve klimaataanpak. Alle partijen spannen zich in voor meer fundamenteel en toegepast onderzoek op het gebied van bodem, koolstof en lachgas. BO Akkerbouw neemt het initiatief om te komen tot onderzoek gericht op onder andere de innovatieopgaven: veredeling van rassen die zich makkelijker kunnen aanpassen aan klimaatverandering, het effect van biostimulanten ten behoeve van weerbare gewassen, pilots gericht op kleinschalige productie van groene meststoffen, het akkerbouwbedrijf van de toekomst, de effecten van minder grondbewerking en het voorkomen van onkruiden en het effect van waterbeheer.

C4.6 Glastuinbouw

'Naar duurzame dus economisch aantrekkelijke én klimaatneutrale productie'

De glastuinbouwsector heeft de ambitie de CO_2-emissie te reduceren tot 2,2 Mton op jaarbasis in 2030 met de benodigde afspraken in het Klimaatakkoord. Dit resulteert in een totale CO_2-reductie van circa 3,5 Mton ten opzichte van het gemiddelde emissieniveau in de periode 2015-2017. Deze ambitie leidt tot een klimaatneutrale glastuinbouwsector in 2040 en is 1,65 Mton scherper dan de doelstelling in het regeerakkoord uitgaande van het referentiescenario 2030 (NEV 2017) zonder SDE^+-regeling.

De gehanteerde transitieaanpak bestaat uit afspraken over langere termijndoelen, zoals het doorontwikkelde sectoraal CO_2-systeem. Partijen bouwen voort op het Innovatie en Actie Programma 'Kas als Energiebron' dat zich richt op een klimaatneutrale glastuinbouw met additioneel een sterke focus op de gebiedsgerichte vertaling en aanpak van de energietransitie.

Randvoorwaarden om de ambities te halen liggen er meer dan ooit ook bij de inzet vanuit andere klimaattafels, bijvoorbeeld op het vlak geothermie, benutting restwarmte, duurzame elektriciteit en de voor deze sector uiterst belangrijke CO_2-afvang en levering. Zo is het nodig dat er in de glastuinbouw tot 2030 ten minste 35 succesvolle nieuwe, bovenop de 17 bestaande, geothermieprojecten worden gerealiseerd.

De energievoorziening in de glastuinbouw bestaat uit een optimale mix en toepassing van verschillende technieken in een geïntegreerde markt voor elektriciteit en gas. Vanuit een geïntegreerd energiesysteem (zie D1 Systeemintegratie) worden in steeds grotere mate CO_2-vrije bronnen als geothermie, restwarmte en biomassa ontwikkeld, die op bedrijfs- en clusterniveau worden ingepast en gecombineerd met de gasgestookte installaties (WKK en ketel).

Het scenario '2030 op weg naar klimaatneutraal' omvat dat de WKK inzet aanzienlijk terugloopt voor zowel de netlevering als de eigen opwek van elektriciteit voor de belichtingsvraag. De inkoop van elektriciteit neemt toe ter vervanging van WKK voor de belichting en door elektrificatie van de energievoorziening (warmtepompen, WKO, *power to heat*, pompenergie, geothermie).

De volgende drie iconische projecten tonen hoe innovatie, praktijk en samenwerking in de glastuinbouw leiden tot concrete bijdragen aan de klimaatopgave:

- De *Daglichtkas* is een nieuw kasontwerp met een kasdek van dubbel glas dat invallend zonlicht bundelt en daarmee warmtecollectoren verhit. Deze warmte wordt opgeslagen en later benut voor verwarming. De collectoren bewegen mee met de zon voor maximaal rendement. Bijkomend resultaat is een betere groei en toegenomen opbrengst voor de ondernemer, vooral voor ondernemingen waar schaduwminnende potplanten worden

geteeld. Met de Daglichtkas kan voor circa 75 procent in de eigen warmtebehoefte worden voorzien. Twee ondernemers hebben de innovatieve Daglichtkas inmiddels gebouwd.

- Komkommerteler Dion van Mullekom van Multigrow BV in Grashoek heeft in 2013 als een van de eerste glastuinders in Nederland de cursus *Het Nieuwe Telen* gevolgd. Met die kennis heeft hij zijn teeltstrategie verbeterd en een aanzienlijke besparing op het warmteverbruik in zijn kassen gerealiseerd. Dion heeft daartoe geleerd om het energiescherm langer te gebruiken en het gebruik van de verwarming te verminderen. Daarnaast heeft hij een tweede energiebesparend energiescherm en een systeem voor lucht ontvochtiging en warmte terugwinning in zijn bedrijf toegepast. Deze maatregelen hebben er gezamenlijk voor gezorgd dat het energieverbruik met 25 procent is verminderd zonder negatieve gevolgen voor de teeltomstandigheden en productie.
- *Warmtesysteem Westland* is een plan en samenwerking voor een gebiedsdekkend warmte-netwerk gedragen door onder andere de coöperaties van glastuinbouwondernemingen in het gebied, de gemeente Westland, Warmtebedrijf Westland, Havenbedrijf Rotterdam en Gasunie. Bestaande en nieuwe geothermiebronnen en andere lokale warmtebronnen worden stapsgewijs in een warmte distributienet aan elkaar gekoppeld en verbonden met de (rest)warmtesystemen vanuit de Rotterdamse haven en de gebouwde omgeving in Westland en Midden Delfland. De inzet en gebruik van aardwarmte en havenwarmte worden in een marktsysteem onderling geoptimaliseerd met als inzet een betrouwbare en betaalbare CO_2-vrije warmtevoorziening mogelijk te maken voor het hele gebied. Het systeem maakt een CO_2-reductie mogelijk van meer dan 1 Mton op jaarbasis.

Partijen spreken het volgende af:

<u>Borging</u>

a. Het CO_2-doel 2030 wordt geborgd door het CO_2-sectorsysteem[74] na 2020 voort te zetten tot en met 2030.
b. Voor een totale sectoraanpak en realisatie van een gelijk speelveld zetten partijen erop in dat alle glastuinbouwbedrijven uiterlijk 1 januari 2021 onder het CO_2-sectorsysteem vallen. Hiertoe spannen partijen zich in voor een opt-out uit het EU-ETS voor de glastuinbouwbedrijven die nog onder het Europese emissiehandelssysteem vallen.
c. Een aanvulling op het CO_2-sectorsysteem met een individualisering van CO_2 emissieruimtes, bedrijfsnormering, CO_2-maatlat of marktprikkels wordt door LTO Glaskracht in samenwerking met LNV (in het kader van Kas als Energiebron) onderzocht en uiterlijk 6 maanden na ondertekening van het Klimaatakkoord in ditzelfde kader vastgesteld.
d. Voor een sectorale aanpak van onder andere financiële bijdragen of bedrijfsnormeringen is de mogelijkheid om *free-riders* te kunnen binden essentieel. Dit kan onder meer via algemeen verbindend verklaren (AVV-en). Het Ministerie van LNV geeft uiterlijk 6 maanden na ondertekening duidelijkheid over inzetbaarheid van het AVV-en.
e. Partijen laten in het kader van afspraken a t/m d een onderzoek uitvoeren en uiterlijk 6 maanden na ondertekening van het Klimaatakkoord afronden naar de energieprijzen en energiekosten en mogelijkheden en alternatieven voor de belasting op aardgas in de glastuinbouwsector. Daarbij worden betrokken: effectieve ondersteuning van de CO_2-reductie, de (ontwikkeling van de) fiscale belasting en heffingen op energie, realisatie van een sectorspecifieke bijdrage aan de energietransitie van tenminste €200 miljoen voor de periode 2021-2030, de toepassing van een terugsluismechanisme, een systematiek van individuele CO_2-emissieruimtes (bedrijfsnormering) aanvullend op het CO_2-sectorsysteem, noodzaak en inzet van het AVV-en , de bestemming en inzet van beschikbaar budget en vergelijking en alternatief voor verhoging van de energiebelasting. Dit onderzoek zal de basis leggen voor de afspraak onder afspraak m.

[74] De Glastuinbouwsector kent een sectoraal CO_2-emissieplafond, met sancties wanneer dit wordt overschreden.

f. LTO Glaskracht, LNV, EZK, provincies, gemeenten, Greenports en maatschappelijke organisaties formeren uiterlijk 6 maanden na ondertekening van het Klimaatakkoord een landelijk transitiecollege Kas als Energiebron. Het transitiecollege neemt de verantwoordelijkheid voor realisatie en borging van het CO_2-doel 2030 en de bijbehorende afspraken in het Klimaatakkoord. De taken en verantwoordelijkheden van de leden van het transitiecollege zijn verbonden aan de afspraken in het Klimaatakkoord.
g. De afspraken worden vastgelegd in een nieuw glastuinbouw-convenant voor de periode 2020-2030 in opvolging van het Convenant CO_2-emissieruimte glastuinbouw 2020, de Meerjarenafspraak Energietransitie glastuinbouw 2020 en het Convenant Schone en Zuinige Agrosectoren.
h. Jaarlijks wordt de CO_2-emissie van de glastuinbouw gemonitord door WEcR. Partijen spreken de wens uit de methode van CO_2-emissie bepaling door het PBL/CBS (nationale CO_2-emissieregistratie / Nationale Energie Verkenning) te synchroniseren met de methode van WEcR. De verschillen tussen beide methoden worden geanalyseerd en opgelost. Uiterlijk 1 januari 2020 is dit gereed, zodat vanaf dat jaar vanuit één methode wordt gewerkt.
i. Er wordt door Kas als Energiebron en Greenport West een gebiedsmonitorsystematiek ontwikkeld in samenhang met de landelijke monitoring die regionale overheden kunnen benutten.

<u>Transitieprogramma Kas als Energiebron</u>

j. Ministerie LNV en LTO Glaskracht zetten de bestaande aanpak van het programma Kas als Energiebron voort in de periode 2021-2030. Dit betreft onder meer de uitvoering van sectorspecifiek onderzoek, ontwikkeling, communicatie, pilot-, demo-,vroege marktintroductieprojecten, stimulering van brede introductie, en monitoring. Afspraken, inzet en programma gelden tot en met 2030 en worden tenminste iedere 5 jaar geëvalueerd, de eerste keer in 2024.
k. Ministerie LNV en LTO Glaskracht versnellen en intensiveren het totale pakket aan activiteiten binnen het programma Kas als Energiebron gericht op realisatie van de ambitie 2030 door versnelling van energiebesparing en CO_2-vrije bronnen met een sterke focus op de implementatie van kennis en technische opties.
l. Tevens zetten ministerie LNV en LTO Glaskracht zich in voor verbreding van het instrumentarium voor noodzakelijk geachte investeringen, zoals een stimuleringsinstrument CO_2-emissiereductie (ten behoeve van uitkoppelen CO_2-bronnen en restwarmtebronnen); warmtenetten (transport en distributie), SDE^+ (ten behoeve van geothermie, biomassa, *all-electric*, zon-thermisch, en aquathermie) en kennis- en innovatieprogramma geothermie.
m. Ministerie LNV en LTO Glaskracht verlengen en intensiveren de PPS-financieringafspraak (50 procent publiek: 50 procent privaat) en het stimuleringskader (*Proof of Principle*, EHG, MEI) van het programma Kas als Energiebron voor de periode tot en met 2030. De huidige inzet en budget worden middels inzet van de Klimaatenveloppe vergroot.
n. Uiterlijk per 1 juli 2020 zal op basis van een analyse een herontwerp van het sectorspecifieke stimuleringskader worden gemaakt, gericht op invoering per 2021. Aandachtspunten daarin zijn de jaarlijkse flexibiliteit van de investeringslijst in de EHG, de jaarlijkse flexibiliteit in focus van de MEI en de afweging en samenhang ten opzichte van het generieke stimuleringskader.

<u>Gebiedsaanpak</u>

o. Het Transitiecollege genoemd onder f ontwikkelt en realiseert een gestructureerde gebiedsaanpak. Onder de noemer Greenport NL organiseren de samenwerkende organisaties een versnelde gebiedsgerichte implementatie van CO_2-vrije energievoorziening in combinatie met modernisering van het glastuinbouwareaal.
p. De regionale Greenports maken voor 1-1-2022 afspraken over de modernisering van de bedrijven, waarmee het mogelijk wordt dat ondernemers landelijk 300 ha energiezuinige kassen per jaar realiseren.

q. Uiterlijk op 1 januari 2021 heeft Greenport NL in alle regio's met glastuinbouw een gebiedsvisie opgesteld waarin de ontwikkeling naar een klimaatneutrale energievoorziening is vastgesteld met een vertaling naar 2030 inclusief ruimtelijke ordening, onder- en bovengronds ruimtebeslag en versnelling van de ontwikkeling van businesscases voor de voorziening van CO_2, warmte en elektra.
r. Het resultaat van de gebiedsvisies wordt door de betrokken regionale overheden integraal betrokken bij de (uitvoering van de) RES. Betreffende regionale Greenports dragen er zorg voor dat de informatie die nodig is voor het RES-proces voorhanden is. Decentrale overheden zijn tevens verantwoordelijk voor de verankering van de ontwikkelde gebiedsaanpak en acties voor de duurzame energievoorziening en de modernisering in onder meer omgevingsvisies, RO-beleid en vergunningenbeleid.
s. Greenport NL benoemt de benodigde acties die worden opgepakt door ieder van de samenwerkende partijen waartoe zij de benodigde mensen, middelen, financiën en werkorganisaties inzetten en de noodzakelijke bevoegdheden en onderlinge aansturing regelen die leiden tot bindende samenwerking en afspraken binnen de gebiedsaanpak.
t. Decentrale overheden bieden ruimte in regels en vergunningverlening voor koplopers en innovaties die bijdragen aan de CO_2-reductie in de glastuinbouwsector.

<u>CO_2-voorziening</u>

u. Partijen zetten in op voldoende maatregelen om de benodigde CO_2-voorziening voor de glastuinbouwsector mogelijk te maken. Uiterlijk in 2030 is de ontwikkeling naar een CO_2-voorziening met een omvang van circa 2,0 Mton op jaarbasis zeker gesteld. De inzet en aanpak is gericht op kosteneffectieve afvang, transport en levering van CO_2, realisatie van onafhankelijk CO_2-transport, integratie en optimalisatie van CO_2-opslag (CCS), maximale ontsluiting van CO_2 uit biogene bronnen en innovatie en ontwikkeling van CO_2-winning uit de buitenlucht.
v. Partijen spreken af de benodigde omvang van de investeringen en haalbare kostenreducties uiterlijk 1 januari 2020 vast te stellen aan de hand van engineering studies en te vertalen naar een aanpak en instrumentarium waarmee investeringen in CO_2-afvang ten behoeve van de CO_2-voorziening aan de glastuinbouw mogelijk worden.
w. Partijen spannen zich in om levering van CO_2 aan de glastuinbouw te waarborgen, en te voorkomen dat CO_2-voorziening aan de glastuinbouwsector onzeker wordt, als mogelijk gevolg van CCS of andere vormen van belasting van CO_2-emissies van de industrie. Partijen hebben uiterlijk binnen 6 maanden na ondertekening van het Klimaatakkoord een onderzoek uitgevoerd naar opties waarmee voorkomen wordt dat de CO_2-voorziening aan de glastuinbouw beperkt wordt als gevolg van de ontwikkeling van CCS of andere vormen van CO_2-emissie beperking of -belasting in de industrie.
x. Partijen spreken af dat aardgas en WKK- en ketelinstallaties beschikbaar blijven als back-up voorziening voor CO_2 aan glastuinbouwbedrijven zolang de leveringszekerheid van externe CO_2 niet is veiliggesteld.

<u>Restwarmte en geothermie</u>

y. Partijen zetten in op sluitende maatregelen om uiterlijk in 2030 een totale voorziening van externe warmte aan de glastuinbouwsector mogelijk te maken van 10 PJ op jaarbasis gericht op voorbereiding en realisatie van uitkoppeling, voorbereiding en realisatie van transport- en distributienetten, borging van het volloop- en leegloopprisico, inpassing en voorrang voor duurzame warmte en contractering van warmte op basis van een systematiek van open netten en marktwerking.
z. De Rijksoverheid realiseert uiterlijk 1 januari 2022 de benodigde wettelijke randvoorwaarden voor investeringen in warmte uitkoppeling en warmtenetten voor levering van (rest)warmte aan glastuinbouw in combinatie met de gebouwde omgeving.
aa. De Rijksoverheid zal in samenspraak met partijen uit de energie- en warmtesector en organisaties die de warmte afnemers vertegenwoordigen, uiterlijk 1 januari 2022 een marktordening voor warmtetransportnetten vaststellen.

bb. De geothermiesector heeft zich via het Masterplan Aardwarmte reeds gecommitteerd aan een opschaling van geothermie in zowel de glastuinbouw als de gebouwde omgeving. De sector zet zich daarbij in voor verdere kostenreductie, het ontwikkelen van een (aard)warmte propositie met warmtebedrijven, het verbreden van de basis en het verder professionaliseren van de sector over de gehele waardeketen en het zorgen voor een lokaal en regionaal maatschappelijke dialoog over aardwarmte in de context van de energietransitie.
cc. De Rijksoverheid intensiveert de inzet op geothermie gericht op het wegnemen van knelpunten in de wet- en regelgeving en door uitvoering van een missiegedreven kennis- en innovatieprogramma gericht op risicobeheersing in de exploitatiefase, professionalisering van de sector, bevordering van standaardisatie, kennis van de ondergrond (seismiek) en een kostenreductie van 50 procent. Ook handhaaft de Rijksoverheid de RNES garantieregeling en de SDE$^+$-regeling voor deze techniek.

<u>Bloembollen en bolbloemen</u>
dd. De bloembollensector kent een integrale aanpak op het gebied van energie en klimaat met, naast landgebruik in de open teelt en energieverbruik in de bedekte teelt, een specifieke inzet op het energieneutraal kunnen drogen en bewaren van bloembollen in de schuur. Innovaties in de bloembollensector hebben een spin-off naar andere agrosectoren waarbij de bewaring een belangrijke rol speelt, zoals aardappelen en fruit. KAVB neemt initiatief om, in samenwerking met de Rijksoverheid en Greenports, haar klimaatinzet uit te breiden met eerdergenoemde thema's.

C4.7 Voedselconsumptie en -keten

Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een langdurige inspanning vergt. Gedragsverandering op het gebied van verminderen van voedselverspilling, meer consumptie van groenten en fruit, en een groter aandeel consumptie van eiwitten op plantaardige basis, wordt gezien als belangrijke bijdrage het aan lange termijn klimaatbeleid.

Bij de aanpak van voedselverspilling en de eiwittransitie, zoals verwoord in de Transitieagenda Biomassa en Voedsel, komen klimaatbeleid en circulaire economie samen. In aansluiting op de Taskforce Circular Economy in Food stellen partijen zich ten doel om de voedselverspilling bij de consument, inclusief de voedselverliezen in de keten, in Nederland in 2030 te halveren ten opzichte van 2015. Afspraken in beide thema's (klimaatbeleid en circulaire economie) zijn dan ook complementair aan elkaar.

De gedragsverandering die nodig is voor een eiwittransitie is niet te onderschatten. Partijen streven ernaar om in 2050 in Nederland de verhouding dierlijk:plantaardig eiwit in ons dieet te hebben gedraaid van 60:40 naar 40:60. Dit past bovendien bij een gezond dieet, conform de adviezen hieromtrent van het Voedingscentrum. Naast deze verschuiving in dieet, is in Nederland gemiddeld een reductie van 10 tot 15 procent van de totale eiwitinname wenselijk. Partijen onderschrijven deze opgave.

Om invulling te geven aan deze opgaven zijn de volgende drie werkgebieden onderkend:
- Voedselverspilling reduceren in de gehele keten. Het Platform "Samen tegen voedselverspilling" bundelt alle partijen in de voedselketen en streeft naar halvering van voedselverspilling in de gehele voedselketen in Nederland in 2030 ten opzichte van 2015.[75] Door het monitoren en aanpakken van voedselverspilling bij zoveel mogelijk bedrijven en consumenten wordt CO_2 uitstoot vermeden. De ladder van Moerman is leidend voor alle inspanningen, die bij bedrijven, instellingen, ketens en samenwerkingsverbanden van bedrijven plaats kunnen vinden.

[75] Bron: Transitie-agenda Circulaire Economie – Biomassa en Voedsel, 2018.

- Ontwikkelen *Carbon Footprint* (CFP) als monitorings- en vergelijkingsinstrument. Hiervoor zijn heldere en eenduidige (Europese) definities nodig. Indien deze beschikbaar en eenvoudig toe te passen zijn, wordt door producenten van voedingsmiddelen, al dan niet via branches, deze standaard voor 2025 geïmplementeerd en publiek inzichtelijk gemaakt. Om de CFP van consumptie te verlagen zijn meerdere consumptiecategorieën in ogenschouw te nemen, in alle vormen van biomassagebruik, naast die van voedingsmiddelen. Deze CFP is mogelijk ook te benutten als basis voor verdienmodellen (zie paragraaf C4.3.2 afspraak b).
- Gedragsverandering. Partijen zijn van mening dat klimaatvriendelijke consumptie van burgers een gedragsverandering vraagt met lange adem. Voortschrijdend inzicht zal inzet en discussies adaptief maken. Zo wordt in 2019 wordt een publicatie verwacht waarbij de duurzaamheid/ CO_2-footprint van meerdere typen eiwitten (plantaardig/dierlijk) worden gecategoriseerd, zodat eiwitten op hun footprint gerangschikt kunnen worden. Gewenste gedragsveranderingen zullen in onderlinge samenhang moeten worden beschouwd, om verwarring bij consumenten te voorkomen. Het gaat hierbij om gezondheid in combinatie met:
  - consuminderen in het algemeen en van klimaatonvriendelijke producten in het bijzonder (niet beperkt tot voedingsmiddelenproducten);
  - voedselverspilling tegengaan;
  - minder eiwitinname voor die bevolkingsgroepen waarvoor dit relevant is;
  - meer consumptie in Nederland van groenten en fruit en lager aandeel consumptie van producten met een hoge carbon footprint.

Partijen spreken het volgende af:

<u>Voedselverspilling reduceren</u>
Ter versterking van "Samen tegen Voedselverspilling":

a. Partijen spannen zich ervoor in dat 80 procent van hun leden binnen 5 jaar actief deelnemen aan de aanpak tegen voedselverspilling, bij voorkeur volgens de aanpak van "Samen tegen Voedselverspilling".
b. De Rijksoverheid neemt deel als voedselafnemer (via de bedrijfscatering), treedt op als (mede-)financier en draagt bij aan kleinschaliger initiatieven.
c. Rijksoverheid spant zich, waar nodig in om te komen tot bijstelling van regelgeving die voedselverspilling onnodig bevordert – dan wel het bestrijden ervan onnodig bemoeilijkt.
d. VNG streeft ernaar om in zoveel mogelijk gemeenten en/of regio's living labs te realiseren om maatschappelijke coalities te bouwen om voedselverspilling tegen te gaan.
e. Betrokken partijen zullen in 2019 input leveren aan de Task Force Herijking Afvalstoffen om te komen tot verdere verwaarding van reststromen en bijproducten in de keten.

<u>*Carbon footprint* inzichtelijk maken</u>

f. Producenten van voedingsmiddelen voor de Nederlandse markt bepalen op basis van deze (Europese) standaard, mits beschikbaar en eenvoudig toe te passen, voor 2025 de CFP per kilogram voedingsstoffen van hun productgroepen en zo mogelijk hun producten.
g. Bedrijven in de productieketen berekenen hun CFP op productgroep niveau. De Nederlandse overheid spant zich in voor een heldere en eenvoudige Europese standaard voor de CFP op productgroep niveau (bijvoorbeeld de PEFCR). Bedrijven dragen bij aan de ontwikkeling van deze standaard en nieuwe categorieën waarvoor nog geen regels beschikbaar zijn.
h. De bedrijven maken de *carbon footprint* van hun producten al dan niet via branches publiek inzichtelijk, verlagen de CFP van hun productieketen stapsgewijs en leggen aan hun klanten en stakeholders uit welke maatregelen zij genomen hebben om meer klimaatvriendelijke producten aan te bieden.
i. Bedrijven houden vanaf 2019 bij hun productontwikkeling rekening met het verlagen van de CFP van producten.

j. Supermarkten stimuleren klimaatvriendelijke producten in de winkel, door deze als ‘gemakkelijkste én normaalste keuze’ voor consumenten te positioneren. In het bijzonder dragen zij bij aan de eiwittransitie en het verleiden van de consument om meer plantaardige eiwitten (60 procent) ten opzichte van dierlijke producten (40 procent) en producten uit de Schijf van vijf conform het preventie-akkoord te consumeren. Zij vervullen tevens een actieve rol in Alliantie Verduurzaming voedsel, inclusief implementatie en monitoring.

Gedragsverandering

k. Partijen benutten de meest recente inzichten uit wetenschappelijk onderzoek voor beïnvloeding van gedragsverandering naar de afgesproken doelen in dit Klimaatakkoord.
l. Partijen spreken af verdere verdieping te realiseren met betrekking tot de definitie van klimaatvriendelijke producten voor 1-1-2020. Hierbij bezien zij, na advies van Voedingscentrum Nederland, voor welke specifieke doelgroepen een beperking van de eiwitinname vanuit gezondheidsperspectief niet wenselijk is. Tevens zal het Voedingscentrum duiden hoe een eventuele eiwitreductie in de voedselinname dient plaats te vinden vanuit een gewenst volksgezondheidsperspectief.
m. Partijen spreken af dat alle interventies worden gedocumenteerd en centraal toegankelijk gemaakt in een database.

C5 Elektriciteit

C5 Elektriciteit

C5.1 Visie 2050

Het begrenzen van de klimaatverandering vraagt, op weg naar 2050, een CO_2-vrij elektriciteitssysteem. Deze transitie is onderdeel van de omslag naar een circulaire, CO_2-vrije economie en samenleving. Een CO_2-vrij elektriciteitssysteem betekent onder andere dat bestaande fossiele bronnen van elektriciteit worden vervangen door hernieuwbare bronnen. Dat is al volop gaande: er worden grote windparken op zee gebouwd en burgers wekken hun eigen elektriciteit op met zonnepanelen. Deze omslag moet worden versneld, ook om te kunnen voorzien in de extra behoefte aan hernieuwbaar opgewekte elektriciteit als gevolg van elektrificatie in de sectoren mobiliteit, landbouw, gebouwde omgeving en industrie.

De transitie naar een CO_2-vrij elektriciteitssysteem is 'van iedereen'. Dat is cruciaal om maatschappelijk draagvlak te behouden en te bevorderen. De transitie is een gezamenlijke opgave van burgers, (netwerk)bedrijven, overheden, maatschappelijke organisaties en de wereld van kennis en wetenschap. Samenwerking met onze buurlanden is daarbij belangrijk; de elektriciteitsmarkt stopt immers niet bij de grens. Het is ook een kans voor de Nederlandse duurzame en innovatieve economie van de 21ste eeuw. De transitie moet goed verbonden zijn met het gehele energiesysteem. Dit vraagt heldere spelregels voor de elektriciteitsmarkt en doet een beroep op overheden en netbeheerders om nieuwe bronnen van hernieuwbare elektriciteit, en het gebruik daarvan, goed en tijdig in te passen. Burgers kunnen actief meedoen aan nieuwe projecten. Er wordt zuinig omgegaan met ruimte en natuur. De kosten van de transitie worden zo laag mogelijk gehouden door elke kans op verdere kostenreductie te benutten.

De betrouwbaarheid van het elektriciteitssysteem dient te allen tijde te worden geborgd als in 2030 een groot deel van alle elektriciteit hernieuwbaar wordt opgewekt. Daarbij past een aanpak die ruimte biedt voor aanpassing, flexibiliteit en versnelling.

C5.2 Opgave en ambitie 2030

De opgave voor de elektriciteitssector is in eerste instantie om in 2030 de CO2-emissies met ten minste 20,2 Mton te verminderen. Dat is onderdeel van de algemene 49%-reductiedoelstelling van het kabinet voor Nederland. Het kabinetsvoornemen om gebruik van kolen voor de opwekking van elektriciteit te verbieden, maakt geen onderdeel uit van de bijdrage van de Sectortafel Elektriciteit, maar telt wel mee voor het doelbereik van 20,2 Mton. De elektriciteitssector zal daarnaast moeten voorzien in levering van CO2-vrije elektriciteit aan de andere sectoren, als gevolg van de elektrificatie aldaar. Dit alles vraagt om een stevige groei van het aandeel elektriciteit uit hernieuwbare bronnen.

Concreet wordt hierbij gestreefd naar het opschalen van de elektriciteitsproductie uit hernieuwbare bronnen tot 84 TWh. De maatregelen en acties die hiervoor nodig zijn, zijn uitgewerkt in concrete afspraken voor hernieuwbaar op land en wind op zee. Ten behoeve van een betrouwbaar elektriciteitssysteem zal in toenemende mate behoefte bestaan aan aanbod van flexibiliteit dat via de markt wordt gerealiseerd. Tevens is vanuit oogpunt van leveringszekerheid relevant dat wordt voorzien in voldoende regelbaar vermogen, dat in toenemende mate CO_2-vrij zal moeten zijn. De beoogde transitie naar meer productie uit hernieuwbare bronnen vraagt nauwe verbinding met de verduurzaming van de sectoren. Hiervoor is in het Klimaatakkoord een ontwikkelingsagenda voor systeemintegratie opgenomen die nader wordt toegelicht in D1. Concrete voorbeelden hiervan zijn de voorstellen voor waterstof (zie C5.7) en *power to heat* (zie C3.5.2). Als onderdeel van het borgingsmechanisme spreken partijen af dat in 2021 wordt besloten over de eventuele opschaling van hernieuwbare elektriciteit in verband met aanvullende elektriciteitsvraag. Op

dat moment is tevens de verwachting dat de individuele CO_2-reductieplannen van de industrie gereed zijn.

Daarnaast streven partijen naar een ophoging van de Europese ambities naar 55% reductie van broeikasgassen in 2030. In het geval doelbereik van de andere sectoren wordt bereikt via verdere elektrificatie, zal het aanbod van CO_2-vrije elektriciteitsproductie moeten matchen met deze extra vraag vanuit de sectoren (via directe elektrificatie dan wel via conversie naar andere energievormen) vanuit de sectoren. Het huidige ambitieniveau zal dan verhoogd worden, mits de juiste randvoorwaarden alsdan kunnen worden ingevuld. Om op deze extra vraag voorbereid te zijn, is het wenselijk dat hier de benodigde voorbereidingen worden getroffen, bijvoorbeeld door het reserveren van de benodigde ruimte. Het 55%-pakket (zie tabel) geeft inzicht in de bijbehorende ambities.

Tabel C5.2.1: Ambities productie elektriciteit uit hernieuwbare bronnen in 2030

	49% basispakket	55%
Wind op zee	49 TWh + PM	120 TWh
Hernieuwbaar op land (> 15 kW)	35 TWh + PM[76]	
Overige hernieuwbare opties (incl. CO2 vrij regelbaar vermogen) [77]	PM	
Totaal	84 TWh + PM (*)	

(*) Na de doorrekening van het ontwerp KA door PBL zal besloten worden of extra aanbod wordt opgenomen ten behoeve van doelbereik van 49% emissiereductie.

C5.3 Perspectief richting 2050

Hoe het duurzame energiesysteem van de toekomst er straks werkelijk uit gaat zien, weten ook wij niet precies. Dat kan ook niet. We willen overigens geen dichtgetimmerd plan: nieuwe innovaties en doorbraken in de komende jaren kunnen nieuwe inzichten, andere kosten en marktrijpe toepassingen brengen. We doen nu wél alles dat ook straks nog steeds verstandig is (*no regret*). Al hebben ook wij geen glazen bol, door onze oogharen zien we het volgende:

Het duurzame energiesysteem van de toekomst zal complexer zijn dan vandaag de dag. Het is één systeem vol duurzame elektronen en duurzame moleculen. We zien twee richtingen.

Met grootschalige uitrol van Wind op Zee in de komende decennia komt een grote groene krachtbron beschikbaar die energie brengt naar met name de duurzame industriële centra van Nederland. Het tot ontwikkeling brengen van deze 'Green Powerhouse Noordzee' vraagt een planmatige aanpak voorbij 2030, te vergelijken met de Deltawerken. Richting 2050 is groei mogelijk naar maximaal 60 GW aan opgesteld vermogen afhankelijk van de (internationale) vraag naar elektriciteit. Dat vereist goed overleg met alle betrokkenen, inclusief coördinatie met andere Noordzeelanden, met oog op een betrouwbaar en betaalbaar energiesysteem en een gecombineerde opgave van duurzame economie en borging, zo mogelijk ook versterking, van de ecologisch waarde van de Noordzee. Daarbij zullen in de toekomst opties zoals uitbreiding van interconnectie, conversie naar waterstof of andere energiedragers, flexibilisering van de vraagkant, *smart grids*, opslag en op langere termijn kunstmatige

[76] Mocht de opgave hoger worden dan 35 TWh, dan zal hierover opnieuw het gesprek worden gevoerd.

[77] Hierin is inbegrepen de verwachte groei van kleinschalig zon-PV naar 7 TWh in 2030. Aan de systeemtafel is de inschatting gemaakt dat in 2030 17 TWh aan CO_2-vrije regelbare productie benodigd is. Hernieuwbare opties kunnen hiervan onderdeel zijn. Bij deze inschatting zijn modelaannames gebruikt waaronder een restemissie van 12 Mton voor de elektriciteitssector. De modelaannames staan in paragraaf C5.6 weergegeven.

eilanden tot de mogelijkheden behoren met oog op een kosteneffectieve inpassing van meer wind op zee.
Op land is het beeld bijna spiegelbeeldig: burgers (bijvoorbeeld 'prosumenten'), wijken, overheden, publieke instellingen, (netwerk)bedrijven en maatschappelijke organisaties werken samen aan een groot web van lokale en regionale, kleine en grotere hernieuwbare bronnen van elektriciteit, goed ingepast in het netwerk, de ruimte en systemen van hernieuwbare warmte. Deze decentrale wereld doet een groot beroep op samenwerkingsbereidheid, vertrouwen, maatwerk, aanpassing en flexibiliteit van allen.

We zetten in op variëteit en flexibiliteit. Bijvoorbeeld met opties voor verduurzaming via innovatie- en demonstratieprojecten. We prikkelen marktpartijen om kosten naar beneden te brengen en innovaties in de markt te zetten. Effectuering van de kostenreductie vraagt ook om voldoende investeringszekerheid. We vragen netwerkbedrijven de omslag goed te faciliteren en verzoeken de overheden dit alles goed te instrumenteren. En we halen belemmeringen weg zodat de markt goed kan functioneren waardoor flexibiliteit uit diverse bronnen beschikbaar komt.

Ten slotte weten we ons omringd door goede buren. Dat vraagt om bereidheid om te investeren in samenwerking. Dat helpt tenslotte iedereen vooruit, want ook zij zijn bezig met dezelfde transitie naar een CO_2-vrij elektriciteitssysteem als een geïntegreerd onderdeel van een duurzaam energiesysteem. Dat kunnen we dan beter gezamenlijk doen. Zo moet het lukken.

C5.4 Windenergie op zee

Voor de realisatie van de klimaatdoelen van 2030 en 2050 zien we een groot potentieel voor windenergie op zee (WOZ). Daarom willen we voortvarend werken aan verdere uitrol in de komende decennia. Zeker in combinatie met elektrificatie van de industrie, met name in de kustzone, is WOZ in potentie de grootste toekomstige groene krachtbron voor de Nederlandse economie en samenleving.

Voor de periode tot en met 2030 wordt ten minste de staande routekaart WOZ 2030 gerealiseerd. Onder voorwaarden, zoals voldoende ruimte voor natuur en visserij alsmede goede bestuurlijke afspraken over de ruimtelijke ordening, zijn meer windparken op zee voor 2030 mogelijk. Dat kan aan de orde zijn wanneer een hoger ambitieniveau in zicht is, bij meer elektrificatie en wanneer het kabinet kiest voor het doel van 55% CO2-reductie in 2030. Ook na 2030 zal verdere opschaling van WOZ plaatsvinden.

Dit gaat niet vanzelf. Wederzijdse commitment en voorspelbaarheid zijn sleutels tot een succesvolle WOZ-aanpak. Daarnaast moeten investeerders zekerheid hebben dat er voor een hogere productie in voldoende mate een (internationale) afzetmarkt is. Bij onvoldoende marktprikkels zal er, ondanks een verwachte kostendaling, nog steeds een onrendabele top zijn waardoor businesscases het risico lopen niet van de grond te komen. In dat geval zal er nog steeds een vorm van investeringszekerheid (subsidie of andere maatregelen) nodig kunnen zijn.

De Noordzee wordt momenteel voor tal van doeleinden gebruikt. Er zijn meerdere belanghebbende partijen. Met dit Klimaatakkoord zetten partijen een betekenisvolle ambitie neer voor WOZ. Partijen van het Klimaatakkoord gaan ervan uit dat deze ambitie verder wordt uitgewerkt in 2019 onder het proces van de Noordzeestrategie 2030. Het belang van het (tijdig) welslagen van deze Noordzeestrategie 2030 is groot en randvoorwaardelijk voor het realiseren van de verdere ambities voor WOZ.

Partijen in het Klimaatakkoord gaan ervan uit dat betrokken partijen rondom de Noordzee, waaronder natuur, scheepvaart, visserij, zandwinning, militaire activiteiten, mijnbouw,

recreatie en de windenergiesector, zich in 2019 inzetten voor, en bijdragen aan de totstandkoming van een Akkoord voor de Noordzee, onder onafhankelijk voorzitterschap. De Noordzeestrategie 2030 voorziet in een Strategische Agenda in 2019 en een Rijksstructuurvisie Noordzee in 2020/2021 (die zal landen in het Nationaal Waterplan).

Afspraken over randvoorwaarden

Voor het realiseren van de 49%, eventuele versnellingsopties, het 55% scenario en de verdere doorgroei van wind op zee na 2030 zijn er randvoorwaarden voor een succesvolle uitrol voor windenergie op zee. De partijen spreken af dat nieuwe windparken worden gerealiseerd indien:

a. Voor de uitbreiding van het net op zee, bovenop de routekaart 2030, gezocht wordt naar specifieke aansluitlocaties aan de kust met voldoende vraag naar elektriciteit dan wel andere energiedragers na conversie, zodat uitbreidingen van het landelijke hoogspanningsnetwerk zo veel mogelijk voorkomen kunnen worden. Dit is tevens van belang omdat aanpassingen van het landelijke hoogspanningsnet een lange doorlooptijd kennen.
b. Er ook op de (middel)lange termijn een rendabele *businesscase* mogelijk is.
c. Er efficiënt gebruik gemaakt wordt van de ruimte in windparken, ook voor ander gebruik (doorvaart en medegebruik).
d. Voor de verdere uitbouw van WOZ boven op de Routekaart 2030, de Noordzeestrategie 2030 is afgerond.
e. Ook voor extra wind op zee, ten opzichte van de Routekaart 2030, er voldoende ecologische ruimte is en bij de locatie van windturbines op zee rekening gehouden wordt met de belangen van de visserij. Ten behoeve hiervan worden in de Rijkstructuurvisie de toekomstige kaders vastgelegd. De Rijksstructuurvisie zal gebaseerd zijn op de volgende, gezamenlijk overeengekomen, uitgangspunten:
    1. Een integrale beleidsafweging van alle maatschappelijke belangen, binnen de randvoorwaarden van een veilig en verantwoord gebruik van de Noordzee en de draagkracht van een gezond ecosysteem.
    2. Balans tussen natuur, visserij en (wind)energie:
        - De verdere groei van windenergie op zee voor een duurzaam energiesysteem.
        - Het bereiken van een Goede Milieu Toestand (GMT).
        - Een economische en ecologische duurzame visserij die toekomstbestendig is.

       Op basis van het onafhankelijke advies over een Noordzeestrategie 2030 (OFL) komen partijen uiterlijk medio 2019 tot een akkoord voor de Noordzee waarin het Kabinet met andere partners op hoofdlijnen afspraken maakt over de bovengenoemde balans, de wijze waarop deze wordt bereikt, het tijdpad, en het beschikbaar stellen van toereikende en tijdige instrumenten en middelen die nodig zijn om de noodzakelijke innovatie, transitie en mitigatie ten behoeve van een duurzaam gebruik van de Noordzee te komen, mogelijk via een Noordzeetransitiefonds.[78] Partijen hebben in het kader van het Klimaatakkoord reeds uitgesproken dat meer kennis van de Noordzee en effecten van de diverse activiteiten van de Noordzee gewenst is, onder andere voor het aanwijzen voor nieuwe gebieden voor WOZ. Binnen de Noordzeestrategie 2030 wordt een kennisagenda opgesteld met de betrokken partijen, waarna in constructieve dialoog de feiten worden vastgesteld via *joint fact finding*. Voor deze kennisagenda zijn op dit moment voldoende financiële middelen beschikbaar via het Europees Fonds voor Maritieme Zaken en Visserij (EFMZV), het Visserij innovatiefonds, het Wind op zee Ecologisch Programma (WOZEP), het Basis GMT en de programmalijn ecologische innovatie van het TKI WOZ.

[78] Partijen zullen na de doorrekening bezien welke voortgang geboekt wordt in het parallelle Noordzeetraject.

Afspraken

Voor de realisatie van 49 TWh (circa 11,5 GW) aan windenergie op zee en eventuele verdere groei voor 2030 spreken partijen af dat:

a. Zij zich allen inzetten voor de ontwikkeling van de Noordzeestrategie en voor extra wind op zee bijdragen aan de totstandkoming van de Rijksstructuurvisie.
b. De Rijksoverheid voor 2030 tijdig en voldoende kavelbesluiten neemt, vooronderzoek verricht, de vergunning en voldoende tenders uitschrijft, TenneT opdracht geeft voor het aanleggen van het net op zee (zolang windparken elektrisch worden ontsloten), en zo mogelijk jaarlijks de tenders aanbiedt aan de markt voor de uitrol van tenminste 49 TWh (circa 11,5 GW) in overeenstemming met de routekaart 2030 en in overeenstemming met de verkenning van de aanlanding van het net op zee.
c. De opgewekte energie in de vorm van elektriciteit[79] of eventueel een andere energiedrager na conversie, naar het vaste land wordt getransporteerd en TenneT de netaansluitingen realiseert volgens het ontwikkelkader Windenergie op Zee (Elektriciteitswet), het voorgaande in overeenstemming met het uitrolschema van de huidige routekaart 2030. De oplevering wordt afgestemd met de windparkontwikkelaars.
d. De kosten van het net op zee even als de netten op land betaald zullen worden uit de nettarieven. Uitgewerkt wordt door de Rijksoverheid op welke wijze de kostenverdeling van het net op zee kan worden vormgegeven, rekening houdend met zowel de Europese wet- en regelgeving op dit vlak als met de effecten op de verdeling van de lasten over de aangeslotenen.
e. De sector zich maximaal inspant om WOZ tegen de laagst mogelijk kosten te realiseren.
f. De sector ernaar streeft om de productiekosten te reduceren naar (minder dan) 5 ct/KWh in 2024 en 3-4 ct/KWh in 2030, onder de randvoorwaarden dat er voldoende volume en een stabiele uitrol zijn, er voldoende zekerheid is over de lange termijn vraagontwikkeling en flexibiliteit van de vraag, dan wel er zekerheid is over inkomsten zolang dit (nog) ontoereikend is.
g. Partijen onderzoeken – om de zekerheid van realisatie van de windparken te vergroten – met ingang van 2019 voorafgaand aan iedere tender de rentabiliteit van de businesscase voor wind op zee. Hierbij wordt onder andere gekeken naar de ontwikkeling van de vraag en de inpassing in het energiesysteem (bv. koppeling met opslag of vraag). De Rijksoverheid gebruikt deze informatie voor de besluitvorming over de tendersystematiek. De resultaten van het onderzoek zullen ter beschikking worden gesteld aan ieder die geïnteresseerd is om op de tender in te schrijven.
h. Er nader onderzoek komt naar de business case van opwek van hernieuwbare elektriciteit, in het bijzonder wind op zee. Daarnaast is goed en tijdig inzicht in de beoordeling van financierende partijen van belang, de wijze waarop risico's (bv geen ondersteuning vanuit de SDE+ na 2025) worden gewogen en mogelijk ingeprijsd, en de mogelijke gevolgen daarvan op de financieringsmogelijkheden. De vraag is tevens aan de orde of er sprake is van stijgende financieringslasten en of die – indien gewenst – kunnen worden gemitigeerd, bijvoorbeeld door inzet van financieringsinstrumenten als garanties, (Europese) cofinanciering of andere opties. Aan Invest-NL wordt gevraagd hier onderzoek naar te verrichten, meer inzicht te verschaffen in risico's en financieringsmogelijkheden, kansrijke opties te identificeren en daarover eind 2019 te rapporteren[80].
i. Rijksoverheid en windsector elke 5 jaar inventariseren of er systemische aanpassingen nodig zijn om te komen tot een succesvolle business case voor WOZ en zo ja, welke. Hiervoor start een gezamenlijk onderzoek in 2019 en uiterlijk in 2023 wordt het besluit genomen, of en zo ja, welke aanpassingen er nodig zijn. Dit kan zowel het instrumentarium betreffen als oplossingen in de markt zelf.

---

[79] In de toekomst zal mogelijk conversie naar andere energiedragers offshore gaan plaatsvinden en zal deze energie via geëigende middelen aan land gebracht worden.

[80] Bij de uitkomsten van dit onderzoek wordt bekeken of vergelijkbare inzichten wenselijk zijn met betrekking tot mogelijke financieringsrisico's van Hernieuwbaar op Land (HOL) en kleinschalig Zon-PV.

j. Partijen blijvend ondersteuning bieden aan innovaties voor innovatie- en demonstratieprojecten gericht op:
   - kostenreductie en optimalisatie (veilig en betaalbaar opschalen)
   - integratie in het energiesysteem (waaronder opslag en conversie)
   - integratie in de omgeving (meervoudig ruimtegebruik waaronder natuur en visserij).

C5.5 Productie uit hernieuwbare bronnen op land

Naast wind op zee zullen ook op land kansen worden verzilverd voor meer productie van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit. Voorzien wordt een rijk geschakeerd, overwegend decentraal, hernieuwbaar elektriciteitssysteem in 2050 met richting 2030 vooraleerst Wind op Land (WOL) en Zon-PV. Voor de opgave wordt onderscheid gemaakt tussen de kleinschalige productie van Zon-PV bij voornamelijk huishoudens en de meer grootschalige productie op land en op daken, zoals op dit moment gestimuleerd wordt met behulp van de SDE+. De ambitie voor de meer grootschalige (> 15 kW)[81] elektriciteitsproductie op land bedraagt tenminste 35 TWh productie in 2030. Daarbij wordt gewerkt met een techniek-neutrale opgave. Doel is om decentrale overheden - en hun maatschappelijke partners - in staat te stellen een goed plan met maatschappelijke acceptatie op te stellen. Ze kiezen daarbij voor het instrument van de Regionale Energiestrategieën (RES), waarin onder de bevolking maximaal wordt ingezet op maatschappelijke acceptatie van de energietransitie en de manier waarop dat in de regio kan worden gerealiseerd. Wat dit betekent aan extra vermogen wind of zon ligt daarmee niet op voorhand vast. Het is aan de regio om na te gaan op welke manier de doelstellingen het beste gerealiseerd kunnen worden. Onverlet de opgave van tenminste 35 TWh, kunnen plannen voor kleinschalig zon-PV en overig hernieuwbaar op land in de RES betrokken worden.

Uit de analyse die het PBL heeft gedaan ten behoeve van het Klimaatakkoord volgt dat de verwachte productie van Zon-PV (>15 kW) en WOL in het basispad reeds circa 17 TWh[82] in 2030 bedraagt. Ook zonder het Klimaatakkoord zou deze productie naar verwachting oplopen als gevolg van de inspanningen die worden geleverd om te voldoen aan afspraken voor 2020 en 2023 uit het Energieakkoord.

De resterende opgave is ruimtelijk gezien mogelijk. Mocht de doelstelling hoger worden, dan zal hierover opnieuw het gesprek worden gevoerd.

Naast de meer grootschalige elektriciteitsproductie op land is ook kleinschalige productie van zonne-energie van belang voor het realiseren van de klimaatopgave. De opwek van zonne-energie door huishoudens draagt daarbij tevens bij aan het vergroten van de betrokkenheid van burgers en de acceptatie van de energietransitie.

Overheden zullen de initiatieven voor de duurzame elektriciteitsproductie voornamelijk aan de markt overlaten. Waterschappen zien een relatie tussen de energieopgave van waterschappen en hun watertaken. Hierover zullen met betrokkenheid van partijen nadere afspraken worden gemaakt. De markt is in dit geval een verzamelterm voor alle soorten van initiatiefnemers: van projectontwikkelaars tot energiecoöperaties. Vanuit dat uitgangspunt geredeneerd moet het voor de initiatiefnemers aantrekkelijk worden gemaakt om projecten op te zetten. Indien de projecten te onzeker zijn om de investering terug te verdienen of als het rendement in

---

[81] Betreft projecten die in aanmerking komen voor SDE+.

[82] De NEV 2017 voorgenomen beleid zonder SDE+ schat het opgestelde vermogen in 2030 in op 3,7 GW WOL en 14,3 GW Zon-PV. Uitgaande van een aantal vollasturen van respectievelijk 3237 uur en 854 uur, komt de geschatte elektriciteitsproductie op 11,98 TWh voor WOL en 12,21 TWh voor Zon-PV. Opgeteld is dit 24,19 TWh voor WOL en Zon-PV gezamenlijk. Aftrekken van een ingeschatte productie van 7 TWh kleinschalig Zon-PV, levert een ingeschatte productie van grootschalig HOL in het basispad van circa 17 TWh.

welke vorm dan ook te laag is, zal de animo om een project te starten laag zijn. Vanuit dat uitgangspunt zijn de onderstaande maatregelen beschreven.

Afspraken

Voor de productie van hernieuwbare elektriciteit op land (verder: hernieuwbaar op land) spreken partijen het volgende af:

a. De RES leidt tot besluitvorming door gemeenten en provincies over de manier waarop de doelstellingen voor hernieuwbare elektriciteitsopwekking voor 2030 op land bovenop de afspraken van het Energieakkoord het beste gerealiseerd kunnen worden. Het gaat dan om ruimtelijke aspecten die de basis vormen voor de borging in het omgevingsbeleid op provinciaal en gemeentelijk niveau. In een stevige werkstructuur wordt – op regionaal en op nationaal niveau samen met maatschappelijke partners, waaronder marktpartijen, maatschappelijke en groene organisaties en netbeheerders – gestuurd op het proces en de resultaten. NVDE en Energie-Nederland coördineren op nationaal niveau hierbij de inbreng vanuit de energiesector. We maken de volgende afspraken:

   1. De Rijksoverheid en andere RES-partijen spannen zich in om knelpunten in wet- en regelgeving zo snel als mogelijk op te lossen. Het nationaal programma RES inventariseert de ruimtelijke knelpunten met betrekking tot wet- en regelgeving[83]. Indien op projectniveau wet- en regelgeving in de weg staat, zal dit door middel van maatwerkoplossingen zoveel mogelijk opgelost worden. Indien dit niet mogelijk blijkt, wordt gezamenlijk gezocht naar een andere oplossing. Bovenwettelijke regels en beleid worden door de betreffende overheid heroverwogen indien hierdoor de doelstelling van de RES niet binnen bereik ligt.

   2. Ten aanzien van de planning zullen de decentrale overheden zorgen dat de ruimtelijke maatregelen voor hernieuwbaar op land in een groot deel van de regio's medio 2021 zijn afgerond. Gezamenlijk doel is dat uiterlijk op 1 januari 2025 alle aangevraagde benodigde vergunningen zijn afgegeven en dat in voorkomende gevallen tenders voor uitgifte van projecten zijn afgerond, met het oog op de tijdige realisatie van de opgave. Om voldoende volume te waarborgen en uitval van projecten te compenseren, zal daarbij in de RES'en en omgevingsplannen meer ruimte worden gezocht en ingepland.

   3. De uitvoering van bestaande afspraken, waaronder die in het Energieakkoord, lopen door, waardoor in de praktijk een stilstand wordt voorkomen. Dit geldt ook voor plaatsen waar nu al planologische ruimte is. Dit verloopt onafhankelijk van de RES en de daarmee samenhangende aanpassing van het omgevingsbeleid. Binnen het vigerend omgevingsbeleid kunnen projecten ontwikkeld worden.

   4. Voor kostenreductie is het essentieel dat er een voortdurende, stabiele en voorspelbare pijplijn aan projecten voor zon en wind op land bestaat. Om de ambitie te realiseren, is het uitgangspunt dat in 2025 de projecten die optellen tot minimaal 35 TWh een SDE+-subsidie aangevraagd hebben.

   5. De decentrale overheden zullen in het eerste kwartaal van 2019 inzichtelijk maken wat in de pijplijn zit aan projecten (in termen van verwachte jaarlijkse aantallen GW) inclusief planontwikkeling die (1) de komende jaar nog verwacht worden (2) waar op termijn middels de RES ruimte voor komt.

   6. Jaarlijks maken de partijen van het Klimaatakkoord een prognose van het benodigde uitrolpad in TWh op basis van de doelstellingen van het klimaatakkoord en de actuele prognose voor ontwikkeling van de markt. Als onderdeel van deze monitoring spreken

[83] In D7 staat meer over de RES en in D5 wordt nader ingegaan op het bevordering van draagvlak voor de maatregelen uit het Klimaatakkoord en de energietransitie en rol van burgerparticipatie hierbij.

partijen af dat, ten dienste van het kostenreductiepad, een indicatief uitrolpad wordt gehanteerd waarbij uiterlijk 1 januari 2023 50%, 1 januari 2024 70% en 1 januari 2025 100% van de te realiseren projecten planologisch is vergund. Knelpunten met het oog op het gestelde doel worden besproken tussen partijen en passende actie wordt alsdan ondernomen.

b. Regio's zijn gebaat bij overzicht en eenduidigheid wat betreft kennis, ondersteuning en data. Om regio's optimaal te kunnen ondersteunen, maar zeker ook om als Nationaal Programma RES (kosten)efficiënt te werken, dient kennisversnippering daarom te worden voorkomen. Om dit te bewerkstellingen wordt er zoveel mogelijk gewerkt met één loket waar regio's met al hun hulp- en kennisvragen terecht kunnen: het Expertisecentrum Energietransitie. Dit betekent dat regio's via het Expertisecentrum Energietransitie onafhankelijke, feitelijke kennis, rekenregels, aannames en duidelijkheid over wet-regelgeving op het gebied van zowel warmte als hernieuwbare opwek kunnen verkrijgen zonder dat zij hiervoor naar aparte instituten hoeven. De uitwerking van het samenbrengen van kennis- en expertisecentra ten behoeve van de energietransitie in de regio's, zal in het eerste kwartaal van 2019 verder worden vormgegeven. Overheden ontwerpen de contouren van dit centrum. Daarbij wordt betrokken of en op welke wijze partijen daaraan bijdragen.

c. Participatie en acceptatie zijn van groot belang voor de ruimtelijke inpassing van de energietransitie en daarmee voor de uitvoerbaarheid. Participatie ziet toe op en bevordert de uitwerking van het motto 'iedereen kan meedoen'. Voor de Sectortafel Elektriciteit gaat het om de participatie bij de ruimtelijke inpassing en exploitatie van energieprojecten (>15kW niet-gebouwgebonden wind en zon). Participatie en acceptatie zijn randvoorwaarden voor doelrealisatie maar kunnen op gespannen voet staan met de beoogde kostenreductie. Over de exacte invulling van participatie wordt verder ingegaan in de passage over de RES.

   1. *Procesparticipatie:* Overheden zijn primair verantwoordelijk voor communicatie over nut en noodzaak van de energietransitie. In het kader van de Green Deal Participatie van de Omgeving bij Duurzame Energieprojecten (procesparticipatie tijdens ontwikkeling van projecten) en het nationaal programma RES (procesparticipatie tijdens de RES) worden handreikingen participatie opgesteld. Ontwikkelaars, overheden en daarmee ook financiers krijgen hiermee handvatten voor een participatieve aanpak. Deze handreikingen kunnen worden benut om de beoogde werkwijze voor participatie een expliciete plaats te geven in sectorale gedragscodes en ruimtelijke kaders zoals omgevingsvisies, omgevingsplannen en projectbesluiten.

   2. *Omgevingsparticipatie*:
      - De initiatiefnemer doorloopt een proces om te komen tot een wenselijke en haalbare vormgeving van participatie. Het gaat hierbij om de participatiewaaier; dit kan zijn procesparticipatie, financiële participatie, financiële obligaties, eigendomsparticipatie, een omgevingsfonds of een combinatie hiervan. Het bevoegd gezag controleert dat initiatiefnemers en omgeving hierover het gesprek aangaan. Afspraken met de omgeving worden vastgelegd in een omgevingsovereenkomst. Op basis hiervan wordt er een projectplan gemaakt waarin wordt beschreven hoe binnen het project de eigendomsverdeling optimaal wordt ingericht.
      - Om de projecten voor de bouw en exploitatie van hernieuwbaar op land in de energietransitie te laten slagen, gaan in gebieden met mogelijkheden en ambities voor hernieuwbare opwekking, partijen gelijkwaardig samenwerken in de ontwikkeling, bouw en exploitatie. Dit vertaalt zich in evenwichtige eigendomsverdeling in een gebied waarbij gestreefd wordt naar 50% eigendom van de productie van de lokale omgeving (burgers en bedrijven). Investeren in een zon

–en/of windproject is ondernemerschap. Dat vergt ook mee-investeren en risico lopen. Het streven voor de eigendomsverhouding is een algemeen streven voor 2030. Er is lokaal ruimte om hier vanwege lokale project-gerelateerde redenen van af te wijken. Hierbij wordt ook in acht genomen de bijzondere positie van de waterschappen, die zowel lokale ontwikkelaar zijn als decentrale overheid met een verduurzamingsopgave van hun eigen bedrijfsprocessen.

3. *Omgevingsfonds:* Een omgevingsfonds is één van de mogelijkheden van de participatiewaaier. Als er een omgevingsfonds komt, dan wordt dit met een voor het project redelijk bedrag gevuld door de initiatiefnemer(s), waarbij de hoogte van de bedragen uit de NWEA-gedragscode als richtlijn wordt gehanteerd. De NWEA-gedragscode wordt nu bekeken bij de Green Deal Participatie. Deze uitkomsten zullen worden overgenomen. Voor zonprojecten vraagt dit nader onderzoek. Dit is reeds gestart en zal in 2019 gereed komen. Besluitvorming over de besteding van het omgevingsfonds gebeurt door de omgeving.

4. ODE Decentraal, de Natuur- en Milieufederaties (NMF's), Holland Solar, de Nederlandse WindEnergie Associatie (NWEA), de Klimaat- en Energiekoepel (KEK) en eventueel anderen brengen *best practices* in kaart over vormen van participatie zodat mensen met een lager inkomen mee kunnen doen aan de energietransitie. Deze worden ingebracht in de RES en kunnen worden toegepast in projectontwikkeling.

d. Door de RES zullen regionale verschillen ontstaan wat betreft ruimtelijke keuzen t.a.v. locaties en randvoorwaarden aan opwek, en daardoor in de kosten. Hierbij gaat het om kosten voor infrastructuur en kosten van de opwek zelf. Partijen uit het Klimaatakkoord ontwikkelen in het eerste kwartaal van 2019 een kostenafwegingskader dat binnen de RES toegepast kan worden en dat regionale besluitvorming helpt om keuzes te maken tussen kosten en ruimtelijke randvoorwaarden. Dit afwegingskader omvat een kostenverdelingsmethode die beoogt dat de eventuele additionele regioafhankelijke meerkosten van de infrastructuur zo min mogelijk in rekening worden gebracht bij de andere regio's. Ten tweede beoogt het kostenafwegingskader dat de optelsom van de RES'en past binnen financiële middelen die (vanuit de SDE+) beschikbaar zijn en dat projecten nog steeds realiseerbaar blijven.
e. In het kader van de participatie door de lokale omgeving wordt veel waarde gehecht aan lokale initiatieven. Een belangrijke belemmering voor hun participatie ligt op twee terreinen. In de eerste plaats bij een gebrek aan kennis. Lokale initiatiefnemers worden aangemoedigd om gebruik te maken van de kennis en expertise die voorhanden is bij het op te richten Expertisecentrum, zoals geformuleerd onder b. Daarnaast zijn vooral de voorfinancieringskosten een belangrijke hindernis. EZK heeft hiervoor een bijdrage gedaan. InvestNL, ODE Decentraal, IPO en VNG hebben uiterlijk in juli 2019 onderzocht of provincies en gemeenten het mogelijk kunnen maken dat autonome energiecoöperaties een beroep kunnen doen op een regeling[84], waarmee de onderzoeken en daarmee samenhangende projectondersteuning, die noodzakelijk zijn voor het doen van een succesvolle vergunning aanvraag, kunnen worden gefinancierd. Hierbij zal onderzocht worden op welke wijze dit het meest efficiënt georganiseerd kan worden, waarbij ook (bestaande) regionale/provinciale fondsen worden meegenomen in het onderzoek. Het Ontwikkelfonds, waarin de regeling zal vallen, is met hulp van NIA (InvestNL), Nationaal Groenfonds en REScoopNL ingericht en startklaar. Het gaat hier uitdrukkelijk niet om het financieren van het benodigde vermogen van het project. Bij een *financial close* van het project worden deze middelen teruggestort. Hiermee is een revolverend fonds in het leven geroepen. Tevens zal onderzocht worden of de leges die verbonden zijn aan het project pas bij *financial close* in rekening gebracht kunnen worden dan wel als het project gestaakt wordt.

[84] Sommige partijen geven aan dat hierbij het *level playing field* niet in het geding mag komen.

f. Afgesproken wordt dat de SDE+ tot en met 2025 voor nieuwe investeringen in hernieuwbare elektriciteitsopties beschikbaar is. Om de geplande productie te halen binnen het afgesproken kader van de SDE+ moet aan de voorwaarden onder g worden voldaan om de benodigde middelen in overeenstemming te brengen met de beschikbare middelen.

g. De kostprijzen van hernieuwbare elektriciteit zijn de afgelopen jaren sterk gedaald door onder andere technologische ontwikkeling. Partijen zetten er gezamenlijk op in de komende jaren een verdere kostprijsreductie te realiseren, met als doel dat na 2025 hernieuwbare elektriciteit concurrerend wordt met de marktwaarde van de geproduceerde elektriciteit. Partijen streven ernaar om onderstaand kostenreductiepad te realiseren[85]. Deze kostprijzen zijn het uitgangspunt voor de SDE+, waarbij er onderscheid wordt gemaakt naar de mate van projectgrootte bij zon-PV en windsnelheden bij Wind op Land.

Euro/MWh	2020	2021	2022	2023	2024	2025
WOL	59	55	52	50	49	47
Zon-PV	83	78	73	68	63	58

Deze kostprijzen zullen jaarlijks ten behoeve van de openstelling van de SDE+ worden gemonitord. De kostprijzen uit de tabel gaan ervan uit dat een deel van de kostenreductie gerealiseerd wordt door het verlagen van de netaansluitkosten doordat de netbeheerder op een efficiënte wijze kan uitbreiden richting de productielocaties waardoor de aansluitingen tegen lagere maatschappelijke kosten gerealiseerd kunnen worden.
Om deze kostprijsreductie te halen, komen partijen het volgende overeen:

- De Rijksoverheid spant zich in voor het wegnemen van technische en wettelijke belemmeringen.
- Waar dit vanuit grondbezit en gebruik ten behoeve van de primaire functie van de grond mogelijk is, zal tendering bij voorkeur worden toegepast voor grootschalige projecten.
- Tenderen van Hernieuwbaar op Land wordt momenteel al uitgeprobeerd in het reeds gestarte pilotprogramma dat - in consultatie met de marktpartijen - verder kan worden uitgebreid. De Rijksoverheid en andere overheden kunnen locaties voorbereid naar de markt brengen, gericht op optimale prijs-kwaliteit binnen het project. Het mag niet gericht zijn op een hogere prijs van de grond.
- Het streven is een substantiële bijdrage te leveren aan de 35 TWh en dit zoveel mogelijk te doen binnen de kaders die de huidige SDE-regeling daarvoor stelt. Dit kan zowel op overheidsgronden als op basis van vrijwilligheid op privégronden. De Rijksoverheid pakt dit op in het kader van het Programma Verduurzaming Maatschappelijk Vastgoed.
- De Rijksoverheid onderzoekt of het wenselijk en nodig is om de kerntaken van betrokken Rijksvastgoedhoudende diensten aan te passen voor de benutting van Rijksgronden en daken. Welke mate van voorbereiding daarbij het meest kosteneffectief is, wordt verder geconcretiseerd op basis van het lopende Pilotprogramma Hernieuwbare energie op Rijks(waterstaats)gronden. Dit dient te leiden tot een groter aanbod van gronden en daarmee tot een dalende marktconforme grondvergoeding. In de berekening van het kostenreductiepad is rekening gehouden met een prijs van 1 euro/MWh.
- Decentrale overheden verstrekken in de regel vergunningen voor een periode van bij voorkeur minimaal 25 jaar.
- Decentrale overheden spannen zich in om zo snel mogelijk planologische zekerheid te bieden aan initiatiefnemers, conform het uitrolpad onder a.

[85] Dit onder voorbehoud van externe ontwikkelingen in marktrentes en grondstofprijzen.

- De Rijksoverheid en de decentrale overheden zullen zich inspannen om in 2030 uitsluitend Hernieuwbaar op Land van Nederlandse bodem te gebruiken. Zij gaan er daarbij vanuit dat dit voorbeeld door andere publieke dienstverleners en door het bedrijfsleven navolging zal krijgen.
- Marktpartijen maken in 2019 – binnen de kaders van de Mededingingswet – een plan van aanpak om tot kostprijsreductie te komen voor de onderdelen waarop zij zelf directe invloed hebben. Hierbij wordt in ieder geval ingegaan op de (financiële) inzet op innovatie en mogelijkheden om profiel- en onbalanskosten te verlagen c.q. beperken.

h. Een andere belangrijke succesfactor is de zekerheid dat de opgewekte stroom ook kan worden geleverd aan het net. De planning van de netbeheerders en de bouw van zonneweides en windmolenparken zou op elkaar afgestemd moeten worden. Om dit beter te organiseren zijn tenminste de volgende stappen nodig:

1. De netbeheerders en marktpartijen streven naar een tijdige en (maatschappelijk) kostenefficiënte manier van inpassen en aansluiten van hernieuwbare productie op land. Hiertoe ontwikkelen de netbeheerders, marktpartijen en de Rijksoverheid een voorstel tot hervorming van het afwegingskader en monitoring voor netuitbreiding, met daarin heldere criteria onder welke voorwaarden de netbeheerder het net mag uitbreiden richting de productielocaties waardoor de aansluitingen tegen lagere maatschappelijke kosten gerealiseerd kunnen worden en er meer inzicht ontstaat in de kosten en de termijnen. Hiermee leveren de netbeheerders een bijdrage aan de kostprijsreductie-opgave voor Hernieuwbaar op Land. Afgesproken wordt hiervoor in 2020 een plan van aanpak uitgewerkt te hebben.

2. De netbeheerders nemen deel in de RES'en, zodanig dat in het proces over afweging van locaties voor opwek mogelijkheden die het infranet biedt, zowel ten aanzien van wat geschikte plekken zijn voor opwek, als wat betreft de kosten mee kunnen wegen. Expertise van marktpartijen kan hierbij benut worden.

3. Als onderdeel van de RES wordt door de netbeheerders een 'locatiecheck' gedaan. Ontwikkelaars nemen voordat zij een vergunning en/of SDE+ subsidie aanvragen contact op met de netbeheerder. Netbeheerders maken tijd en middelen vrij om informatie over net, doorlooptijd en kosten te delen met de ontwikkelaar. Daarbij brengen zij de consequenties in kaart en een tijdpad om de benodigde infrastructuur te kunnen realiseren. Ontwikkelaars nemen deze informatie mee in de aanvraag voor vergunning en SDE+ en vervolgens zullen netbeheerders ook volgens dit tijdpad handelen. Dit versterkt de business case vanuit het totale kostenperspectief, inclusief maatschappelijke kosten voor energie infrastructuur.

4. Om maatschappelijke kosten te vermijden dient het kostenverdelingsvraagstuk van de infrastructuur voor zonneparken nader onderzocht en geoptimaliseerd te worden. Daarbij wordt onder meer gekeken naar het bestaande opknipverbod voor Wind op Land en meerdere leveranciers op een aansluiting. De uitkomsten hiervan moeten in de loop van 2019 beschikbaar komen.

5. De Rijksoverheid doet na overleg met netbeheerders en marktpartijen een voorstel tot aanpak van de overige wettelijke knelpunten met betrekking tot infrastructuur. Hierbij wordt in ieder geval gekeken naar de mogelijkheden om niet-redundant aan te sluiten, sturingsmogelijkheden ten aanzien van transportbeperkingen en het voorkomen van ondoelmatige transporten door de benutting van flexibiliteit bij afnemers en producenten. Deze punten worden nader uitgewerkt ten behoeve van de Energiewet 1.0.

6. De Rijksoverheid doet samen met de netbeheerders en marktpartijen een voorstel voor het aanpassen van het wettelijk kader voor de termijnen van het realiseren van een aansluiting. Netbeheerders en marktpartijen spannen zich in om te gaan werken

met een wederzijds vooraf afgesproken 'wensweek', rekening houdende met de ketenverantwoordelijkheid van derde partijen die de aanlegtermijn beïnvloeden (zoals vergunningverleners).

C5.6 Elektriciteitssysteem en infrastructuur

De transitie naar een duurzaam elektriciteitssysteem stelt het bestaande systeem en alle betrokken spelers voor nieuwe uitdagingen. In essentie gaat het om drie elementen:

1. De productie van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit kent grotendeels een gevarieerd patroon. Eenvoudig gesteld zijn zon en wind variabele, weersafhankelijke bronnen. Om vraag en aanbod onder alle omstandigheden op elkaar af te stemmen zal een groter beroep gedaan worden op flexibiliteit van het systeem. Flexibiliteit zal moeten komen van alle mogelijke vormen van buffering in zowel tijd als omvang: opslag, *demand side response*, hybride elektrificatie, regelbare productie en flexibiliteit uit het buitenland via interconnectie. Grotere weersafhankelijkheid van het aanbod leidt ertoe er een grotere behoefte komt aan korte en lange termijn flexibiliteit.
2. De transitie zal de vraag naar elektriciteit in volume en profiel doen veranderen. Elektrificatie is voor de industrie, gebouwde omgeving en mobiliteit een mogelijke route voor verduurzaming. De omvang en snelheid van elektrificatie hebben een grote invloed op de werking van het elektriciteitssysteem. Het toepassen van hybride oplossingen, inclusief allerlei vormen van buffering, kan significant bijdragen aan de benodigde flexibiliteit.
3. Hernieuwbaar opgewekte elektriciteit zal ingevoed en onttrokken moeten kunnen worden op het net. Dat stelt netbeheerders voor de uitdaging om tegen zo laag mogelijke kosten nieuwe bronnen en additionele elektrificatie te faciliteren door o.a. toereikende netcapaciteiten te bieden. Het stelt overheden voor de taak om dit ruimtelijk goed in te passen. Infrastructuren voor het transporteren, converteren en opslaan van elektriciteit, aardgas, biogas, waterstof, CO_2 en warmte zullen ook op elkaar afgestemd moeten worden.

Met deze uitdagingen zal gedurende de transitie de leveringszekerheid op het huidige hoge niveau dienen te blijven. Om de systeemopgave op de meest kosteneffectieve wijze te adresseren, is een integrale benadering nodig. Bekeken moet worden hoe duurzame elektronen en duurzame moleculen efficiënt ingezet kunnen worden, hoe de netten in de toekomst robuust, slim, toereikend en efficiënt kunnen functioneren, in welke mate interconnectie kan bijdragen, hoe de vraag slimmer kan worden afgestemd op het aanbod (*demand side response*), hoe capaciteit van energieopslag en –conversie optimaal ingezet kan worden en hoe hybridisering van de energievraag hieraan ondersteunend kan zijn. Naar zijn aard is het huidige marktmodel een goede basis om de systeemopgave tot 2030 op kosteneffectieve wijze in te vullen en sluit het aan bij de Europese wet- en regelgeving. Voortdurende monitoring van onder andere de lange termijn leveringszekerheid, zal onderdeel moeten zijn van de transitie.

Infrastructuur speelt een sleutelrol in de transitie, kent een lange realisatietijd, en levensduur, en daarmee lange afschrijvingstermijnen. Investeringen in netten vergen daarom een doorkijk voorbij 2030, waarbij tijdige investeringskeuzes moeten passen binnen de lange termijndoelen. Breed gedragen beelden omtrent toekomstscenario's en het verwachte energiesysteem kunnen bijdragen aan bijvoorbeeld het verminderen van risico's bij investeringsbeslissingen van marktpartijen en netbeheerders en aan het voorkomen van vertraging in de energietransitie.

De transitie heeft grote gevolgen voor markten. Er is sprake van nieuwe markten die nog tot wasdom moeten komen en van bestaande markten die zullen gaan veranderen. De sectortafels hebben aandacht gevraagd voor keuzes die de overheid zal moeten maken betreffende de ordening van bestaande en nieuwe markten. Daarbij is specifiek aandacht nodig voor de omgang met toekomstige infrastructuur voor CO_2, waterstof en warmte.

Naarmate de transitie vordert, krijgen de verschillende markten, waaronder die voor elektriciteit en gas, in toenemende mate met elkaar te maken. Systemen integreren in een samenspel van elektronen en moleculen. Het ordeningsvraagstuk speelt daarmee niet alleen binnen sectoren, maar snijdt ook dwars door de sectoren heen. In D1 staat een nadere beschrijving van de ontwikkelingsagenda voor systeemintegratie.

Om grootschalige inpassing van hernieuwbare elektriciteitsproductie uit wind en zon in te passen moet het systeem veel flexibeler worden. De volgende punten zijn daarbij van belang:

- De regelbare productie zal vanaf 2030 in toenemende mate CO_2-vrij moeten worden ingevuld. Het tempo waarin dit gebeurt en de mate waarin de markt dit vraagstuk zelf kan oplossen, zijn onzeker en afhankelijk van veel factoren. De internationale, wederzijdse ondersteuning zal in vorm en mogelijkheden veranderen omdat ook de buurlanden een energietransitie ondergaan. Interconnectie kan flexibiliteit leveren maar de bijdrage is onzeker. Monitoring van de marktontwikkelingen, de ontwikkelingen in de buurlanden en monitoring van de ontwikkeling van de leveringszekerheid door TenneT worden daarmee nog belangrijker. De internationale context is zeer relevant. Gebruik zal worden gemaakt van input uit o.a. pentalaterale analyses, ENTSO-e analyses en informatie over buitenlands energie- en industriebeleid. Nadere afstemming (beleidsmatig en wederzijdse ondersteuning) met buurlanden op het gebied van leveringszekerheid is noodzakelijk. Mede gezien de lange realisatietijd van infrastructuur, productie- en conversie-installaties en de (door-)ontwikkeling van relevante technologieën, zal de monitoring ook een lange termijn horizon hebben.
- Het toenemende belang van flexibiliteit en de omvang van de systeemopgave vragen om voldoende aandacht in de innovatieagenda om de uitdaging waar te kunnen maken en om systeemkosten zo laag mogelijk te houden. Het ontwikkelen van nieuwe flexibiliteitsopties en de kostendaling van bestaande, is hier onderdeel van. Technieken van grootschalige (CO_2-vrije) flexibiliteitopties om de lange termijn te voorzien in flexibiliteit (inclusief weer- en seizoenpatronen en extreme weersituaties) moeten, gezien de lange doorlooptijden, nu al worden doorontwikkeld om op tijd te kunnen worden toegepast.
- Beleidsmaatregelen die aanzetten tot elektrificatie moeten ook flexibiliteit volop mogelijk maken en/of behouden.
- Flexibiliteit kan komen uit interconnectie, *demand side response* (waaronder hybridisering), opslag en regelbare productie. Technologieneutraliteit is hierbij het uitgangspunt. Er wordt onderscheid gemaakt in een behoefte aan korte termijn flexibiliteit (<48 uur) en in lange termijn flexibiliteit (>48 uur). De analyse en inventarisatie van opties laten zien dat er met de ontwikkelingen in het energiesysteem die mede in dit Klimaatakkoord worden voorzien (met name elektrificatie in de industrie, transport, gebouwde omgeving en de landbouw), in potentie voldoende opties beschikbaar komen om de korte termijn flexibiliteitsvraag op te vangen. Een goede facilitering van marktpartijen op gebied van de datavoorziening is daarbij belangrijk. Monitoring moet inzicht bieden of deze opties zich daadwerkelijk volgens plan ontwikkelen en of deze opties technisch en commercieel in staat zijn flexibel te worden ingezet. Ter invulling van de lange termijn flexibiliteit is een mix van de verschillende bronnen van flexibiliteit nodig. Onder bepaalde scenario's gebaseerd op een aantal aannames[86] is naar schatting 15 tot 17 GW regelbare capaciteit (langdurige *demand side response* uit bijvoorbeeld hybride systemen, interconnectie, grootschalige opslag en regelbare productie) nodig bij een

[86] Enkele aannames betreffen: een elektriciteitsvraag van 125 TWh, 84 TWh bruto productie uit wind en zon (of in een ander scenario respectievelijk 150 TWh vraag en 110 TWh wind en zon), enkele TWh *curtailment*, import/export per saldo over het gehele jaar 0, een voor deze modelberekening toegepast CO_2-emissieplafond voor de elektriciteitssector van 12 Mton waarvan 6 Mton gereserveerd voor elektriciteitsproductie uit hoogovengassen (4TWh), 18 TWh uit gascentrales binnen de resterende emissieruimte en 5 TWh productie uit warmtekracht productie in andere sectoren. De optimale hoeveelheid regelbare productie naast weersafhankelijke productie is niet bepaald en zou zowel meer als minder kunnen zijn. In de praktijk is geen sprake van een emissieplafond voor de elektriciteitssector.

gemiddeld weerjaar. In een extreem weerjaar is een aantal GW meer nodig. Verder is bij deze modelaannames de benodigde CO_2-vrije regelbare productie in 2030 ingeschat op 17 TWh en voor niet CO_2-vrije productie op 27 TWh. De monitoring richt zich op a) de geïnstalleerde en geplande capaciteit (CO_2-vrije) regelbare productiecapaciteit en de verwachte beschikbaarheid en inzet van deze capaciteit bij de voorziene toekomstige marktomstandigheden, b) de ontwikkeling van *demand side response*, c) buffering en d) de ontwikkelingen in het buitenland. Door de verdere groei van elektrificatie en door de steeds kleinere emissieruimte zal de behoefte aan CO_2-vrije regelbare productie verder stijgen. Het elektriciteitssysteem kan op een aantal manieren met CO_2–vrije regelbare productie worden gevoed: met elektriciteit uit CO_2-vrije waterstof of uit andere hernieuwbare bronnen zoals biomassa en groen gas, uit kernenergie, of uit fossiele bronnen waarbij CO_2 wordt afgevangen. De verschillende technologische oplossingen kennen verschillende realisatietermijnen, kosten, maatschappelijk draagvlak en andere karakteristieken waardoor ze in meer of mindere mate realistisch zijn voor de periode tot 2030. Biomassa kan verschillende toepassingen krijgen, in hoofdstuk D2 over biomassa wordt hier dieper op ingegaan.

- Energie-infrastructuur is voor de energietransitie sterk voorwaardenscheppend. De energie-infrastructuur (elektriciteit, (groen)gas en andere energiedragers) zal verder ontwikkeld moeten worden opdat tijdig voldoende capaciteit beschikbaar is. Tijdige en integrale ruimtelijke planning waarbij ook infrastructuur vanaf de start wordt meegenomen, is belangrijker dan ooit. Het optimaliseren en meer benutten van infrastructuur vereist nieuwe manieren van samenwerken met marktpartijen. Veel hiervan is al mogelijk binnen bestaande wetgeving, maar een verdere optimalisatie van regelgeving is hiervoor noodzakelijk. Aandachtspunten zijn verder het plannen en uitvoeren van proactieve netinvesteringen, waarbij het optimum gezocht wordt tussen de maatschappelijk laagste kosten en risico’s op overinvesteringen. Incentive regulering, het kostenverdelingsvraagstuk van de infrastructuur, alsmede een gelijk speelveld voor aansluitingen op energie infrastructuren, dienen in dat kader ook nader onderzocht te worden.

Afspraken

a. De Rijksoverheid zal in 2020, mede op basis van de input uit dit Klimaatakkoord en met stakeholders, een integrale aanpak uitbrengen waarin wordt ingegaan op de belangrijkste keuzes die op systeemniveau aan de orde zijn. Hierin wordt o.a. ingegaan op CO2-vrij regelbaar vermogen.
b. De Rijksoverheid en Netbeheer Nederland verkennen in samenwerking met de toezichthouder en marktpartijen (vraag- en aanbodkant) in een separaat proces, gekoppeld aan de voorbereidingen van de Energiewet 1.0 (indiening bij de Tweede Kamer voorzien eind 2019) het vraagstuk rond de brede wens voor anticiperende investeringen in de netinfrastructuur en het tijdig gereed hebben van de netaansluitingen ten behoeve van de energietransitie, door met name de verwachte invoeding uit grootschalige duurzame (decentrale productie) elektrificatie van de vraagkant (industrie) en groei van elektrisch vervoer. Deze verkenning heeft als doel om waar nodig ruimte en prikkels te creëren voor netbeheerders voor anticiperende investeringen in netinfrastructuur die de energietransitie en het tijdig halen van de doelstellingen ondersteunen. Wet- en regelgeving wordt hier navenant op aangepast, alsmede ook de toezichthoudende rol van de ACM. Betere benutting van infrastructuur door innovatieve oplossingen en waar mogelijk werken met nieuwe concepten worden ook nader verkend, met als doel sneller en flexibeler in te kunnen spelen op de behoefte aan transportcapaciteit onder gelijktijdig voorkomen van ondoelmatige investeringen.
c. De Rijksoverheid zal samen met stakeholders in 2019 nader uitwerken en vastleggen hoe de monitoring van de marktontwikkelingen, de leveringszekerheid en de ontwikkelingen in de buurlanden plaatsvindt, incl. wat er wordt gemonitord, door wie en met welk

tijdsinterval. Deze monitoring levert een samenhangend beeld van de ontwikkeling van de leveringszekerheid en de relevante aspecten hierbij, zoals de voortgang op het gebied van verduurzaming en de ontwikkeling van de flexibiliteit van het systeem. Om voorbereid te zijn op eventuele risico's voor de leveringszekerheid ontwikkelt de Rijksoverheid medio 2020 een kader dat gebruikt kan worden op het moment dat de monitoring laat zien dat de ontwikkelingen in de markt niet toereikend zijn om de leveringszekerheid te blijven garanderen.

d. Gasunie en TenneT nemen samen met de regionale netbeheerders in 2019 het initiatief om een integrale infrastructuurverkenning 2030-2050 op te stellen waarin inzichten vanuit de energiesector, vraagontwikkeling in de industrie en bevindingen vanuit de regionale energiestrategieën (RES'en) worden meegenomen. Daarbij worden relevante stakeholders betrokken, waaronder marktpartijen. Deze infrastructuurverkenning 2030-2050 dient als leidraad voor onder andere de investeringsplannen van de netbeheerders en voor investeringen door marktpartijen. De verkenning is gereed in 2021.
e. Rolverdeling, dataveiligheid, datakwaliteit en toegang tot data (ordentelijk en efficiënt) moeten wettelijk geborgd worden, waarbij toestemming voor het gebruik goed en eenduidig is geregeld.
f. De inpassing van een hoog aandeel weersafhankelijke hernieuwbare elektriciteit zal tegen lagere maatschappelijke kosten mogelijk zijn als het energiesysteem zo flexibel mogelijk is ingericht. De Rijksoverheid en marktpartijen onderzoeken uiterlijk in 2019 de aanpassing van wet- en regelgeving met het oog op het wegnemen van belemmeringen ter versterking van de markt voor flexibiliteitsopties. Voorbeelden die in ogenschouw worden genomen zijn de uitwerking van de nettarieven op incidentele piek-afname van elektriciteit, fiscale behandeling van opslag en het geven van een wettelijke basis voor het uitgangspunt 'verzwaren tenzij' bij netbeheer.
g. Netbeheerders en marktpartijen (en indien nodig de Rijksoverheid) ontwikkelen een systematiek voor congestiemanagement met inzet van lokale flexibiliteit (flexibele verbruikers, opslagsystemen en productie-installaties) gebaseerd op marktprincipes.
h. Voor het ontwikkelen van een werkende en markt-gebaseerde inzet van flexibiliteit is het wenselijk dat er een open (Europese) standaard voor flexibiliteit voor apparaten komt, zoals zonnepanelen, laadpalen en warmtepompen. De markpartijen, onder leiding van FME, onderzoeken, in samenwerking met de Rijksoverheid en netbeheerders, hoe dit kan worden georganiseerd.
i Vanuit de Integrale Kennis- en Innovatieagenda (IKIA) wordt in de meerjarige missie gedreven innovatieprogramma's (MMIP's) ingezet op onder meer de (door-)ontwikkeling van flexibiliteitsopties die vraag en aanbod (op alle relevante tijdschalen) in balans brengen. Hierbij wordt synergie gezocht met de ontwikkelingsagenda voor systeemintegratie en de uitvoeringsagenda waterstof.

C5.7 Waterstof

Stringente klimaateisen, 49% minder broeikasgassen in 2030 en rond 100% in 2050, vragen om een drastische verandering van het energiesysteem en het industrie- en grondstoffensysteem. Nederland kan, dankzij zijn omvangrijke procesindustrie, geografische voordelen en gaskennis en -infrastructuur, door deze transitie proactief aan te pakken een onderscheidende *clean-tech*-industrie en kennispositie opbouwen die blijvende waarde toevoegt aan de Nederlandse economie. Deze twee overwegingen vormen de basis voor een programmatische en gefaseerde ontwikkeling van een waterstofsysteem, dat een aantal wezenlijke functies in een CO_2-vrije energie- en grondstoffenhuishouding gaat vervullen.

Waterstof in een CO_2-vrije energie- en grondstoffenhuishouding

Op de middellange (2030) en lange (2050) termijn zal waterstof een aantal cruciale functies in het energie- en grondstoffensysteem moeten en kunnen vervullen. Het gaat daarbij met name om:

1. CO_2-vrije *feedstock* voor de procesindustrie. Waterstof wordt nu al veel gebruikt (ca. 100 PJ omgerekend naar energiewaarde), en de behoefte zal groeien door nieuwe duurzame chemische processen. Deze *feedstock* zal op termijn CO_2-vrije waterstof moeten zijn. Hiervoor is geen alternatief.
2. CO_2-vrije energiedragers voor hogetemperatuurwarmte voor de procesindustrie. Alternatieven voor temperaturen boven ca. 600 graden zijn beperkt.
3. Regelbaar CO_2-vrij vermogen, energieopslag voor langere perioden, en energietransport over langere afstanden. Deze zijn nodig in een *energievoorziening* waarin het aandeel niet regelbare weersafhankelijke duurzame energiebronnen sterk toeneemt en waar de bronnen (Wind op Zee) zich op grote afstand van de gebruiker bevinden. Die behoeften zullen vooral vanaf circa 2030 gaan toenemen.
4. Mobiliteit, met name personenvervoer voor grotere afstanden en wegtransport als focus richting 2025. Als belangrijke opties voor de wat langere termijn (richting 2030) zijn zwaar wegtransport over lange afstanden, scheepvaart en rail nadrukkelijk in beeld. We zetten naast batterij-elektrisch vervoer sterk op waterstof in als onderdeel van het beleid dat zich richt op 0-emissie mobiliteit. Belangrijk is daarbij de transitie van grijze naar groene waterstof.
5. Gebouwde omgeving, mogelijk voor gebouwen en wijken die om verschillende redenen moeilijk op andere wijze te verduurzamen zijn.

De mate waarin en het tempo waarmee ook ten behoeve van deze functies een vraag naar waterstof zal ontstaan, hangt onder meer af van de beschikbaarheid en kosteneffectiviteit van alternatieve manieren om aan de gevraagde functies te voldoen. Alleen al gegeven de eerste drie genoemde functies is waterstof – puur als H_2 en/of gebonden aan zogeheten 'dragers' – een *robuuste oplossing* in het 'eindbeeld' van een CO_2-vrije energie- en grondstoffenhuishouding. Nederland heeft een goede uitgangspositie om een rol voor waterstof voor te bereiden met zijn omvangrijke procesindustrie, die al ca. 100 PJ waterstof gebruikt, zijn grote potentieel voor wind op de Noordzee en zijn gasinfrastructuur en -kennis. Waterstof geeft de mogelijkheid om grote hoeveelheden duurzame energie op kosteneffectieve manier in het systeem te passen en om nieuwe circulaire processen en waardeketens in de Nederlandse economie op te bouwen. Binnen alle industriële clusters bereiden marktpartijen zich voor op een groeiende rol voor waterstof; met studies, ontwikkeling van business-cases en voorgenomen investeringen. De plannen voor groene waterstof tellen op tot een totale ambitie voor 2025 van meer dan 800 MW electrolyservermogen en 15 kiloton uit biogene brandstoffen. Daarnaast wordt er op internationale schaal heel veel aandacht besteed aan waterstof als klimaatneutrale energiedrager. De verwachting is dat op termijn een omvangrijke internationale waterstofmarkt zal ontstaan, waarop Nederland een sterke rol kan spelen.

De noodzaak om te werken aan waterstof blijkt ook uit de vraagontwikkeling. In het kader van het klimaatakkoordproces is de potentiële vraag naar waterstof in kaart gebracht. Hieruit volgt dat er in 2030 alleen al aan de kust een grote potentiële vraag naar waterstof is voor industriële toepassingen (circa 125 tot 213 PJ). Het industriecluster Chemelot in Limburg kent een potentiële vraag naar waterstof van circa 25 tot 40 PJ. Daarnaast kan aan de kust een aanvullende vraag naar waterstof ontstaan voor elektriciteitsproductie. De daadwerkelijke vraag in 2030 is mede afhankelijk van de ontwikkeling van prikkels voor de industrie om te verduurzamen en van prikkels voor duurzame en CO_2-vrije elektriciteitsproductie.

Waterstofbronnen

Het streven is om zoveel mogelijk in te zetten op groene waterstof, voornamelijk op basis van elektrolyse geproduceerd uit duurzame elektriciteit, maar ook op basis van biogene grondstoffen, mits duurzaam geproduceerd. Er moet voor gezorgd worden dat de inzet van blauwe waterstof – geproduceerd uit aardgas met afvang van CO_2 – optimaal bijdraagt aan de

ontwikkeling van een breder waterstofsysteem, zonder de groei van groene waterstof te belemmeren.
Op grond van internationale plannen en ontwikkelingen lijkt het waarschijnlijk dat er een mondiale waterstofmarkt zal ontstaan die zowel blauwe als groene waterstof omvat. Via certificering is differentiatie naar *carbon footprint* altijd mogelijk.

Waterstofprogramma
In het kader van dit Klimaatakkoord zal gestart worden met een substantieel waterstofprogramma. Dat programma zal zich primair richten op het ontsluiten van het aanbod van groene waterstof, de ontwikkeling van de benodigde infrastructuur en de samenwerking met diverse sectorprogramma's, en het faciliteren van lopende initiatieven en projecten. Vanuit dit programma kan ook de synergie tussen infrastructuur en het gebruik van waterstof worden bevorderd.
Het is cruciaal dat dit programma zich al op korte termijn gaat richten op de stapsgewijze opschaling van de productie van groene waterstof uit duurzame elektriciteit. De redenen daarvoor zijn:

- De noodzakelijke grootschalige productie van groene waterstof vraagt om een snelle prijsreductie van elektrolysers en de prijs van duurzame elektriciteit. Voor de elektrolysers moet (en kan naar verwachting van betrokken marktpartijen) door opschaling tot 2030 een reductie van 65% op de capex van elektrolysers gerealiseerd worden, van ca. € 100 miljoen per 100 MW nu naar € 35 miljoen per 100 MW bij opschaling naar 3-4 GW aan geïnstalleerd electrolysevermogen[87]. Gekoppeld aan de verwachtingen ten aanzien van de kosten van duurzame elektriciteitsopwekking kan groene waterstof op termijn concurrerend worden.
- Om de groeiende vraag naar groene waterstof te accommoderen, is voldoende duurzame elektriciteit nodig. Daarbij is aandacht gewenst voor een zekere koppeling tussen de groei van elektrolysecapaciteit en groei van Wind op Zee. Hierbij moet ook worden nagedacht op welke wijze de capaciteit, inzet en locaties van elektrolyse-installaties kunnen bijdragen aan de inpassing van duurzame elektriciteit in het energiesysteem. De consequenties voor de infrastructuur worden meegenomen in de integrale infrastructuurverkenning 2030-2050 die Gasunie en TenneT in 2020 zullen uitvoeren.
- Gezien de uitstekende uitgangspositie van Nederland voor de productie en inzet van waterstof kan Nederland een leidende positie op dit gebied gaan vervullen als ons land vooropgaat in die ontwikkeling.

Ambitie van dit programma is om in 2030 3-4 GW aan geïnstalleerd vermogen aan elektrolysers te hebben gerealiseerd, waarbij de ontwikkeling in de pas moet lopen met de extra groei van het aandeel duurzame elektriciteit.

Daarnaast zal het programma zich richten op de ontwikkeling van een optimale waterstofinfrastructuur. In de periode tot 2025 zal in de verschillende industriële clusters en energieclusters naar verwachting een behoefte aan regionale infrastructuur voor waterstof ontstaan. Bij een geïnstalleerd vermogen van 3-4 GW ontstaat ook de behoefte aan opslag van waterstof en aan koppeling van verschillende clusters. Dit kan grotendeels met (aangepaste) bestaande aardgasinfrastructuur. Op basis hiervan zullen de komende jaren voorbereidingen worden getroffen voor het realiseren van een landelijke basisinfrastructuur voor waterstof (transport en opslag).

Het programma richt zich niet rechtstreeks op de ontwikkeling van de vraag naar waterstof; die taak ligt veel meer bij de verschillende sectorprogramma's. Wel zal nauw met deze sectorprogramma's worden samengewerkt om te bekijken hoe de verwachte vraag zich gaat

[87] De capex beslaan op dit moment circa 30-35% van de kosten van elektrolyse.

ontwikkelen en wat er vanuit het waterstof programma nodig is om deze vraag verder te ontwikkelen.

Tot 2030 worden er in dit programma de volgende fases en doelen onderscheiden:
- 2019-2021: Voorbereidend programma voor de uitrol van waterstof, met de vele lopende initiatieven en projecten als vertrekpunt, af te sluiten met een evaluatie ten behoeve van de nadere invulling en doelen van de volgende fases. Eind 2021 wordt besloten over de definitieve inrichting van de vervolgfase en over de omvang van de opschaling na 2030.
- 2022-2025: Op basis van de resultaten van de eerste fase, met name als de kostendaling van elektrolyse en het commitment van de betrokken partijen daar voldoende basis voor bieden, opschaling naar zo mogelijk 500 MW geïnstalleerde elektrolysecapaciteit, in combinatie met ontwikkeling van waterstofvraag en regionale infrastructuur, en koppeling van de verschillende clusters. In 2025 wordt besloten over de definitieve inrichting van de vervolgfase.
- 2026-2030: Opschaling naar 3-4 GW geïnstalleerde elektrolysecapaciteit, koppeling aan opslaglocaties, uitbouw infrastructuur, onder meer onder voorwaarde van de extra groei van duurzame elektriciteit.

In het voorbereidende programma voor de periode 2019 tot en met 2021 worden in ieder geval de volgende onderdelen opgenomen:
- In samenwerking met diverse innovatie- en sectorprogramma's moet gekeken worden hoe het in het kader van het Klimaatakkoord in te zetten instrumentarium gericht op emissiereductie, met name in de industrie, optimaal bijdraagt aan de uitrol en inzet van waterstof.
- Onderzoek, innovatie, ontwikkeling en demofaciliteiten (ordegrootte 20-30 MW) voor verschillende waterstofketens, met oog voor differentiatie naar gevraagde kwaliteiten ('specs') voor de verschillende toepassingen.
- Gezamenlijk monitoren van de ontwikkeling van de businesscase voor elektrolyse en onderzoek naar op welke termijn welk instrument kan bijdragen aan de opschaling en kostenreductie van elektrolysecapaciteit.
- Onderzoeken van de vraagontwikkeling naar waterstof en de consequenties daarvan voor de plan- en besluitvorming voor de ontwikkeling en realisatie van de hiervoor benodigde extra duurzame opwekcapaciteit. Dit onderzoek is medebepalend voor de besluitvorming in 2021 over extra wind op zee. (zie C5.10)
- Bepalen van de benodigde transport- en opslaginfrastructuur en de benodigde financiering daarvoor.
- Ontwikkeling van een (EU) waterstof-certificatiesysteem zodat verschillende kwaliteiten in de markt onderscheiden kunnen worden.
- In het kader van de in 2020 te formuleren visie op de marktordeningsvraagstukken van de energietransitie zal er duidelijkheid worden gegeven over waterstof als energiedrager.
- Onderzocht zal worden hoe wettelijke en regulatorische ruimte gecreëerd kan worden voor experimenten om regionale en landelijke netbeheerders ervaring op te laten doen op het gebied van transport en distributie van waterstof en hiervoor de benodigde investeringen te kunnen doen, bijvoorbeeld via de AMvB tijdelijke taken.
- De netbeheerders zullen in dat geval in samenwerking met marktpartijen waterstofpilotprojecten starten, met als doel om samen een werkbare keten te onderzoeken.

De overheid draagt circa € 30-40 miljoen per jaar extra bij voor demofaciliteiten en pilots uit de middelen van de Klimaatenvelop voor de industrie en elektriciteit, waar mogelijk via bestaande regelingen en financieringsmogelijkheden. Ook voor innovatieprogramma's wordt gezocht naar synergie met inzet op elektrochemische conversie. Opname in de SDE++ is aan de orde op het moment dat waterstof qua kostprijs concurrerend is met andere opties in de regeling. Partijen zeggen toe alle hiervoor benodigde informatie en inzichten te delen met de

Rijksoverheid. Mede op basis van deze informatie zal als onderdeel van de vormgeving van de SDE++ regeling de kostprijsontwikkeling van waterstof jaarlijks worden bezien.

Zo'n programma zou moeten bestaan uit een landelijke component als het gaat om de realisatie van de noodzakelijke randvoorwaarden, maar ook uit regionale deelprogramma's met een maatwerk-aanpak per industriecluster en omliggend verzorgingsgebied. Daarnaast zet de overheid in op internationale samenwerking voor de ontwikkeling van waterstof en in lijn hiermee ontsluiten van fondsen via diverse EU-programma's.

Een aldus gefaseerd programma behelst samenwerking tussen sleutelpartijen (overheden, marktpartijen, kennisinstellingen, netwerkbedrijven en maatschappelijke organisaties), zodat de ontwikkeling van een waterstofsysteem gecoördineerd vorm kan krijgen.

C5.8 Instrumentarium

Een voorspoedige transitie naar een duurzaam elektriciteitssysteem vraagt om een effectief en samenhangend pakket van instrumenten en maatregelen.

Inzet ETS

Het ETS is de hoeksteen van het Europese klimaatbeleid. Recentelijk is de herziening van de ETS-richtlijn afgerond en de herziene richtlijn zal in 2021 in werking treden. Tevens start in 2019 de marktstabiliteitsreserve waarmee een deel van het overschot aan emissierechten op de markt wordt weggenomen. Het ETS levert op basis van de huidige herziening van de ETS-richtlijn in 2030 43% CO2-reductie ten opzichte van 2005. Deze bijdrage vanuit het ETS is een belangrijk element in de toezegging die de EU in het kader van het Klimaatakkoord van Parijs heeft gedaan om de uitstoot in 2030 met minstens 40% procent te verminderen ten opzichte van 1990. Een hogere emissiereductie binnen het ETS is echter nodig om in lijn met het Klimaatverdrag van Parijs de mondiale temperatuurstijging tot ruim onder 2 graden Celsius te beperken, laat staan de ambitie van 1,5 graad Celsius.

Afspraken

De volgende afspraken worden gemaakt:

a. Partijen uit het Klimaatakkoord nemen het voortouw om in EU-verband te pleiten voor 55% CO2-reductie in 2030 t.o.v. 2005.
b. Partijen uit het Klimaatakkoord zetten zich in EU-verband in om het ETS te versterken door het ETS-plafond verder aan te scherpen en in lijn te brengen met 55% CO2-reductie in 2030 of door in EU-verband in te zetten op een Europese minimum CO2-prijs.

Zowel de Rijksoverheid als overige genoemde partijen zullen invulling geven aan de bovenstaande afspraken door zich in te spannen om bij de voor hen relevante stakeholders, waaronder lidstaten en Europese brancheorganisaties, steun te verwerven voor de hierboven beschreven inzet.

CO_2-minimumprijs

Het kabinet voert daarnaast per 2020 een CO_2-minimumprijs voor de productie van elektriciteit in. Deze wordt in de wet vastgelegd.

Hierbij moet het publieke belang van leveringszekerheid geborgd worden. Burgers en bedrijven dienen te kunnen rekenen op een stabiel en betrouwbaar aanbod van (een groeiend aandeel duurzaam opgewekte) elektriciteit. Bij de keuze van de vormgeving van het prijspad wordt daarom gebruik gemaakt van de inzichten die experts, waaronder PBL, hebben gedeeld met de tafel over de effecten van een nationale minimumprijs op verduurzaming en de leveringszekerheid. Zij geven aan dat een geleidelijk oplopende minimumprijs met een marge onder het prijspad van het EU-ETS essentieel is om de

leveringszekerheid te borgen, maar dat dit tegelijkertijd een belangrijke prikkel geeft voor verduurzaming, vanwege de zekerheid die het de markt biedt.

Het kabinet zal de nationale CO_2-minimumprijs met het volgende prijspad invoeren:

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Prijspad (*)	12,3	13,5	14,9	16,4	18	19,8	21,8	24	26,4	29	31,9
ETS-prijs (**)	20,5	21	21,5	24,6	27,7	30,8	33,4	36,3	39,3	42,7	46,3

(*) Euro per ton CO_2
(**) Raming PBL (Bron: Corjan Brink, Projectie ETS-prijs volgens uitgangspunten concept wetsvoorstel minimum CO_2-prijs elektriciteitsproductie, PBL 2018)

Partijen spreken voorts af:

a. Bij overeenstemming over een pentalaterale variant is het prijspad van de pentalaterale CO_2-minimumprijs leidend. Het Rijk en zo veel mogelijk partijen spannen zich hiervoor in, door te streven naar een pentalaterale[88] CO_2-minimumprijs. Dit geeft een substantiële prikkel aan verduurzaming, naast het ETS, en bovendien worden effecten op leveringszekerheid dan voorkomen. Bij een pentalaterale variant zet het kabinet daarom in op een ambitieuzer prijspad.
b. Jaarlijks vindt monitoring plaats met betrekking tot leveringszekerheid. TenneT onderzoekt ieder jaar risico's voor leveringszekerheid voor steeds de daaropvolgende 6 jaren, op basis van objectieve indicatoren. Hierin worden nieuwe ontwikkelingen in de ETS-prijs meegenomen.
c. Het prijspad wordt naar beneden bijgesteld, wanneer uit de monitoring blijkt dat er risico's voor leveringszekerheid, in één of meerdere jaren, blijken te zijn.
d. Opwaartse bijstellingen van het prijspad worden minimaal 5 jaar van te voren aangekondigd, waarbij op basis van de eerder genoemde objectieve indicatoren (TenneT) blijkt dat de leveringszekerheid gewaarborgd blijft.
e. In 2023 wordt het prijspad voor de periode na 2030 vormgegeven, in samenhang met de dan beschikbare inzichten over het perspectief van hernieuwbare opwek na de stopzetting van de SDE+.

SDE+

De SDE+ is op dit moment het belangrijkste instrument voor de stimulering van de productie van hernieuwbare energie. Dit subsidie-instrument bevat een aantal kenmerken waardoor de regeling volgens internationale maatstaven goed functioneert. Het gaat dan om de kenmerken van techniekneutraliteit, onderlinge concurrentie en meerjarige zekerheid voor investeerders. Conform het regeerakkoord wordt de SDE+ verbreed zodat naast hernieuwbare energie ook andere CO_2-reducerende technieken in aanmerking komen voor subsidie.

[88] Het betreft hier minimaal de volgende landen: Frankrijk, Duitsland en België.

Afspraken

Partijen komen het volgende overeen:
a. De SDE+ wordt, voor de opgave voor grootschalige elektriciteit, tot en met eind 2025 opengesteld voor nieuwe committeringen voor hernieuwbare elektriciteitsopties. Hiermee blijft de SDE+ een belangrijk instrument voor het realiseren van de afgesproken ambities voor 2030 voor deze opties. Uitgangspunt is dat er voldoende projecten, voor het afgesproken doel in 2030, tijdig zullen worden voorbereid zodat deze nog in aanmerking kunnen komen voor ondersteuning via de SDE+.
b. Er wordt voor Wind op Land en zon-PV een concreet kostprijsreductiepad met bijbehorende condities afgesproken dat als basis dient voor de basisbedragen in de SDE+ (zie afspraken Hernieuwbaar op Land).
c. Partijen streven naar subsidievrije windparken op zee. De SDE+ is tot en met 2025 als achtervang beschikbaar mocht dit nodig zijn voor het laten slagen van de tenderprocedure voor Wind op Zee voor de uitvoering van de vervolgroutekaart.

Alternatief SDE+

Met het oog op de benodigde verdere doorgroei van hernieuwbare elektriciteit na 2030 is het van belang om tijdig te onderzoeken in hoeverre de investeringszekerheid voor hernieuwbare elektriciteitsprojecten ook zonder financiële ondersteuning vanuit het Rijk geborgd kan worden.

Afspraken

Ter voorbereiding op nieuwe investeringen vanaf 2026 spreken partijen daarom het volgende af:
a. In 2021 in starten we een onderzoek naar eventuele alternatieve instrumenten om voor de periode na 2025 de investeringszekerheid op een kosteneffectieve wijze te blijven borgen, met oog op het realiseren van de afgesproken ambities voor 2030 en daarna. Daarbij wordt naar verschillende instrumenten gekeken- niet zijnde financiële instrumenten vanuit de Rijksoverheid - waaronder een vorm van een leveranciersverplichting en het verder stimuleren van de vraag naar hernieuwbare elektriciteit.
b. Begin 2023 wordt in overleg met de betrokken partijen definitief besloten over een alternatief instrumentarium. Het door partijen gedeelde uitgangspunt daarbij is dat de investeringszekerheid ook na 2025 geborgd moet zijn.
c. Als de keuze voor een instrument aan de orde is, dan zijn de volgende criteria van toepassing. Het instrument:
    - Leidt tot de laagste maatschappelijke kosten;
    - Biedt zekerheid dat de ambities voor hernieuwbare elektriciteit worden gerealiseerd;
    - Borgt de investeringszekerheid hetgeen concreet betekent dat het zorgt dat het merendeel van de projecten rendabel kan worden ontwikkeld.
    - Leidt tot minimale marktverstoringen, ook in relatie tot de Europese markt.
    - Is ondersteunend aan de leveringszekerheid en de flexibiliteit van het systeem
    - Is praktisch uitvoerbaar.
d. Als alternatief instrumentarium aan de orde is, wordt met de voorbereiding van de invoering hiervan al in 2023 gestart met het oog op een tijdige inwerkingtreding in 2026.
e. Het eventuele alternatieve instrumentarium ziet in principe toe op de realisatie van de ambities na 2030. Indien benodigd met het oog op het realiseren van de afspraken voor 2030, zou het ook al eerder een rol kunnen spelen.

Opvolging salderingsregeling

In het Regeerakkoord is opgenomen dat de salderingsregeling duurzame elektriciteit wordt omgevormd in een nieuwe regeling. Daarvoor is een langjarige kasreeks beschikbaar gesteld van €240 mln. per jaar. Ook is afgesproken dat er een aparte regeling komt voor

energiecoöperaties, die het mogelijk maakt dat omwonenden makkelijker kunnen participeren in duurzame energieprojecten in hun directe omgeving. Ook wordt onderzocht hoe projecten van energiecoöperaties met een kleinverbruikersaansluiting kunnen worden opgenomen in de opvolger van de salderingsregeling.

Afspraken

a. De salderingsregeling wordt omgevormd tot een nieuwe regeling omdat de verwachting is dat de kosten van zonnestroom zullen dalen en er steeds minder stimulering nodig is voor kleinschalig zon. Volgens de huidige inzichten is er na 2030 geen stimulering meer nodig voor zonnepanelen bij consumenten. De stimulering zal dan ook richting 2030 afgebouwd worden naar nul. Belangrijke uitgangspunten voor de opvolging van de salderingsregeling zijn:
   - Een gemiddelde terugverdientijd van circa zeven jaar voor een representatieve referentiecasus en de meest kostenefficiënte zonnepanelen die op de markt verkrijgbaar zijn. Uit de evaluatie van de salderingsregeling en gesprekken met de zonnesector blijkt dat particulieren bij een terugverdientijd van ongeveer zeven jaar bereid zijn te investeren in zonnepanelen.
   - Voor burgers en bedrijven die al geïnvesteerd hebben in zonnepanelen komt er een soepele overgang.
   - Over de zelf opgewekte hernieuwbare elektriciteit die burgers en bedrijven zelf direct verbruiken of opslaan achter de aansluiting, betalen kleinverbruikers ook in de toekomst geen energiebelasting, BTW en ODE.

b. Mede naar aanleiding van overleg met stakeholders is de terugleversubsidie aangemerkt als voorkeursoptie om lokale hernieuwbare energie te stimuleren. Recent hebben echter ook verschillende stakeholders hun zorgen geuit aan de Rijksoverheid over de vormgeving van de regeling, nu steeds meer details duidelijk worden. Deze zorgen betreffen met name de uitvoerbaarheid (waaronder bemetering) en de mogelijke effecten van een budgetplafond op de marktontwikkeling. De Rijksoverheid onderzoekt hoe de zorgen met betrekking tot de uitvoering binnen de terugleversubsidie kunnen worden weggenomen en blijft daarover ook in gesprek met de betrokken stakeholders. Daarnaast spreken partijen af om eind 1e kwartaal 2019 een optie voor een alternatief instrument uitgewerkt te hebben inclusief een beoordeling op de uitgangspunten. Daarin wordt ook het effect op projecten van energiecoöperaties meegenomen. De bovenstaande uitgangspunten blijven daarmee onverminderd van kracht. Doelstelling is een start van deze nieuwe regeling per 1 januari 2021.

Innovatie-instrumentarium

Zon en wind kunnen in de komende jaren en decennia zeer grote volumes hernieuwbare elektriciteit voor de energietransitie gaan leveren, maar dat gebeurt niet zonder meer. Ambitieuze verdere kostenreductie, opschaling en verhoging van het uitroltempo, ruimtelijke inpassing en integratie in het energiesysteem zijn essentiële voorwaarden voor succes. Bij kosten gaat het nadrukkelijk niet alleen over opwekkosten, maar ook over kosten om energie beschikbaar te maken voor eindgebruik met CO2-vrije elektriciteit als basis. Om aan deze voorwaarden te voldoen zijn innovatieve oplossingen nodig om grote stappen voorwaarts te kunnen maken en om knelpunten weg te nemen. Dat vraagt een goede balans tussen aandacht voor en financiering van laag, midden en hoog Technology Readiness Level (TRL)-activiteiten.

Afspraken

Partijen komen overeen dat:

a. De innovatiemiddelen vanuit de SDE+ en Hernieuwbare Energieregeling (HER) met als voorwaarde een toekomstige besparing op de SDE+-regeling, worden doorgetrokken tot en met 2023, waarbij het budget afloopt naarmate we dichterbij 2025 komen.

b. De Demonstratieregeling Energie-Innovatie (DEI) zoveel mogelijk wordt verbreed van een regeling voor alleen energiebesparing en hernieuwbare energieproductie naar een regeling waarbij alle CO_2-reducerende opties ondersteund worden, in lijn met de reikwijdte van de Integrale Kennis- en Innovatieagenda (IKIA) die bij het Klimaatakkoord wordt vastgesteld. Daarbij worden met de DEI tevens innovaties gestimuleerd die bijdragen aan de flexibilisering van het energiesysteem (waaronder waterstof) en innovaties met als doel tot een betere ruimtelijke inpassing te komen. Zoals tevens aangeven in de afspraken over waterstof, is daar circa € 30-40 miljoen per jaar extra voor beschikbaar.
c. De innovatiemiddelen in de DEI worden doorgetrokken tot en met 2030. Waar nu vaak slechts één demonstratieproject van een nieuwe techniek wordt gestimuleerd wordt het toegestaan om meerdere demonstratieprojecten te stimuleren binnen de DEI. Ook pilots worden toegestaan.
d. De regelingen binnen de Topsector Energie worden herijkt naar aanleiding van de gestelde prioriteiten binnen de IKIA en de daarbinnen uitgewerkte Meerjarige Missiegedreven Innovatieprogramma's (MMIP's). Nieuw ten opzichte van de huidige regelingen is dat een samenhangend pakket aan R&D-projecten mogelijk wordt gemaakt, waarbij partijen subsidie kunnen ontvangen voor een integraal pakket aan innovatieve oplossingen.
e. Als onderdeel van de MMIP's en met name voor de lage TRL's wordt het nieuwe spoor van de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) benut, waarbij gerichte *calls* uitgezet kunnen worden op de prioriteitsgebieden. EZK werkt samen met OCW om hier gezamenlijk op in te zetten en hier waar mogelijk budget voor vrij te spelen.
f. De innovatieprogramma's van de TKI's worden versterkt door deze in lijn te brengen of te integreren in de MMIP's.
g. Er ruimte blijft voor nieuwe instrumenten of aanpassingen aan de huidige instrumenten indien (onderdelen van) de MMIP's daarmee beter gefaciliteerd kunnen worden.
h. De volgende bedragen jaarlijks additioneel vanuit de Rijksoverheid beschikbaar zijn voor de ondersteuning van innovatie voor de genoemde thema's, waarbij het overgrote deel zal worden benut voor pilots en demo's.

	2020-2030
Opslag en conversie	€ 10 - 15 mln.
Waterstof	€ 30 - 40 mln.[89]
Ruimtelijke inpassing	€ 10 - 20 mln.

Het totaalbedrag is leidend. Afhankelijk van de concrete aanvragen van partijen kan worden besloten om de onderlinge verdeling te wijzigen. Daarnaast zal periodiek worden geëvalueerd of herijking van de genoemde thema's nodig is met het oog op de opgave richting 2030 en 2050. Daarbij zal in ieder geval worden bezien of het wenselijk is om een deel van de middelen te benutten voor extra inzet op kostenreductie, met het oog op aflopende middelen vanuit de HER voor hernieuwbare elektriciteit.

C5.9 Ruimtelijke inpassing

De opschaling van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit op land leidt tot een grote ruimtelijke opgave, zeker na 2030. Dit geldt zowel boven als onder de grond. Daarbij zijn de gestelde ambities uitvoerbaar, mits aan een aantal randvoorwaarden wordt voldaan. Bij de keuze voor de locatie voor duurzame opwek wordt tevens de beschikbaarheid, bouwtijd en kosten van netcapaciteit meegewogen. Waar capaciteit op het net (onderstations) is, kunnen projecten sneller gerealiseerd worden. Voor goede ontwikkellocaties met beperkte netcapaciteit, wordt uitbreiding hiervan onderzocht. Het ruimtelijk beslag van benodigde infrastructuur (waaronder onderstations) is onderdeel van de ruimtelijke opgave.

[89] Dit is het totaalbedrag vanuit industrie en elektriciteit.

In de RES zullen de volgende vier ruimtelijke principes in de regionale afweging mee worden genomen:
- Streef naar zuinig en (zoveel mogelijk) meervoudig ruimtegebruik.
- Breng vraag naar en aanbod van hernieuwbaar opgewekte elektriciteit zoveel mogelijk dicht bij elkaar.
- Combineer opgaven en ga indien nodig over tot uitruilen en herbestemmen.
- Sluit zo goed mogelijk aan bij gebieds-specifieke ruimtelijke kwaliteit.

Alle partijen in het Klimaatakkoord erkennen dat het realiseren van deze hernieuwbare elektriciteitsopgave een forse ruimtevraag met zich meebrengt. Het inpassen vergt een zorgvuldige ruimtelijke afweging waarvoor het primaat ligt bij decentrale overheden (provincies en gemeenten). Naar aanleiding van de motie Dik-Faber[90] gaat het kabinet met de decentrale overheden, agrarische sector, zonne-energiesector, de netbeheerders en de Natuur- en Milieufederaties na welke waarborgen de huidige afwegingskaders bieden voor een zorgvuldige ruimtelijke inpassing en of er nog meer nodig is om zon op daken te stimuleren.

Afspraken

Partijen spreken af dat:
a. Bij de totstandkoming van de locatiekeuze voor de inpassing van hernieuwbare elektriciteit, in onder meer de RES, de provinciale omgevingsvisie (POVI) en - afgeleid daarvan - een gemeentelijk bestemmingsplan/omgevingsplan (GOVI), de impact op natuur en landschap integraal zal worden meegenomen en afgewogen. Lokale natuur- en milieuorganisaties, marktpartijen en netbeheerders worden vroegtijdig en volwaardig betrokken in de afwegingen rond locatiekeuzes en meervoudig ruimtegebruik zodat we negatieve effecten op natuur en landschap tegengaan en voorkomen.
b. Bij de keuzes voor inpassing van hernieuwbare elektriciteit dient een balans te worden gevonden met andere functies en waarden als natuur, landschap, woningbouw en/of recreatie. In het kader van de RES, het gemeentelijke, provinciale en nationale omgevingsbeleid (waaronder op korte de termijn de NOVI) zal inzichtelijk worden gemaakt wat het effect is van de relevante afwegingen, zoals het in stand houden van bestaande functies en waarden, waaronder natuur en landschap.
c. Bij elk project slim meervoudig ruimtegebruik wordt gestimuleerd door, onder andere en waar mogelijk, waarde aan natuur en landschap toe te voegen door extra natuurelementen te creëren (bijvoorbeeld met gewassen, wandelroutes, groene stroken, insectenparken, watergangen). Hierbij kan door het bevoegd gezag voor natuur onder meer gebruik worden gemaakt van de criteria uit de 'Checklist Natuurbelangen bij Windenergie op Land' - later dit jaar uitgebreid tot 'Checklist Natuurbelangen bij Duurzame Energieprojecten op Land'.
d. Partijen committeren zich voor zowel Hernieuwbare elektriciteit op Land als bij Wind op Zee aan een proces om de ecologische knelpunten op te lossen. Hierbij wordt in ieder geval gekeken naar:
    - De wijze waarop de Vogel- en Habitatrichtlijn zodanig kan worden toegepast dat recht wordt gedaan aan de wettelijke bescherming van kwetsbare soorten en tegelijkertijd meer ruimte wordt geboden voor hernieuwbare elektriciteit.
    - De wijze waarop initiatiefnemers aanvullende mitigerende maatregelen kunnen nemen om het negatieve effect op soorten en de natuur te voorkomen dan wel deze effecten te compenseren.
    - Aanvullende bredere maatregelen om de staat van instandhouding van deze soorten, rekening houdend met hun biotopen, te verbeteren en negatieve effecten op de natuur (zoals de biodiversiteit) te verminderen.

[90] Kamerstukken TK 2018-2019, 32813 nr. 204

e. De Rijksoverheid stelt jaarlijks € 10 tot 20 miljoen beschikbaar voor pilots, demo's en experimenten om tot een goede ruimtelijke inpassing en meervoudig ruimtelijkgebruik te komen.

C5.10 Hogere ambities voor 2030

In dit Klimaatakkoord besluiten partijen het voortouw te nemen om in EU verband te pleiten voor 55% CO_2-reductie in 2030 t.o.v. 1990. Mocht het kabinet besluiten tot een hogere doelstelling, dan is het van belang dat de benodigde stappen zijn voorbereid zodat tijdige opschaling mogelijk is.

Een verhoging van het ambitieniveau zal naar verwachting gerealiseerd worden door een zeer stevig deel elektrificatie, waaronder conversie naar andere energiedragers, in de sectoren industrie, mobiliteit, gebouwde omgeving en landbouw. Hybridisering van de vraag en buffering biedt daarbij voordelen ten aanzien van flexibiliteit. Verder moet bij lagere emissieruimte de ontwikkeling van opslag, CO_2-vrije regelbare productie en *demand side response* en de benodigde aanpassingen in de infrastructuur worden versneld.

Afspraken

Ter voorbereiding op een eventuele ophoging van het ambitieniveau spreken partijen het volgende af:

a. Nieuwe gebieden op zee worden voor 2021 aangewezen in het proces om te komen tot een Rijksstructuurvisie Noordzee.
b. De gebieden op zee worden ruim aangewezen, zodat er met het aanwijzen van de kavels nog rekening gehouden kan worden met de resultaten van het ecologisch onderzoek.
c. TenneT zal in 2019 in samenwerking met de Rijksoverheid en marktpartijen onderzoeken of en hoe het vergunningenproces van de netten op zee en/of netten op land eerder kan starten of mogelijk kan worden verkort, teneinde de ambities ten aanzien van offshore wind te faciliteren. Hierbij worden zowel kansen als risico's in kaart gebracht.
d. In de RES wordt aandacht besteed aan de ruimtelijke consequenties van eventuele ophoging naar 55% in 2030 voor Hernieuwbaar op Land.
e. Partijen spreken af dat over de eventuele opschaling van hernieuwbare elektriciteit in verband met een aanvullende elektriciteitsvraag in 2021 wordt besloten als onderdeel van het borgingsmechanisme. Op dat moment is tevens de verwachting dat de individuele CO2-reductieplannen van de industrie gereed zijn. De resultaten van deze besluitvorming worden verwerkt in de ruimtelijke planning van hernieuwbare opwek.

Indien er de komende jaren wordt besloten tot een verhoging van de productie van hernieuwbare elektriciteit omdat er meer elektrificatie in andere sectoren plaatsvindt, of indien het kabinet besluit tot ophoging van de nationale ambitie naar 55% CO2-reductie in 2030, gelden de volgende randvoorwaarden:

a. Besluitvorming over extra Wind op Zee en Hernieuwbaar op Land is in 2021 benodigd met het oog op tijdige realisatie hiervan voor 2030.
b. Opschaling van het net op zee vraagt om uitbreiding in stappen van 2 GW, waarbij ruimte wordt gelaten voor een gefaseerde uitgifte van kavels.
c. Het aan land brengen van de geproduceerde elektriciteit van windturbines op zee wordt zo kostenefficiënt mogelijk gedaan. Hierbij wordt ook gekeken naar de mogelijkheden om een deel van de stroom om te zetten in waterstof, zodat het elektriciteitsnetwerk niet of minder hoeft te worden verzwaard. Indien wordt besloten tot elektrische aansluiting dan zal TenneT de netaansluitingen realiseren, waarbij de volgende condities gelden:
    - Tot en met 2030 kan TenneT maximaal 1x2 GW netaansluitingen extra realiseren bovenop de routekaart 2030 (en vanaf 2030 dan elk jaar een netaansluiting van 2 GW) mits:

(1) Er eenduidige besluitvorming inzake windenergiegebieden, aansluitlocaties en het te hanteren aansluitconcept minimaal 8 jaar voor gewenste realisatie plaatsvindt.
(2) Er zekerheid is over voldoende vraag op de specifieke aansluitlocatie aan de kust en uitbreidingen van het landelijke hoogspanningsnetwerk zo veel mogelijk voorkomen kunnen worden.
(3) TenneT verplichtingen aan kan gaan voorafgaand aan het verkrijgen van de definitieve vergunningen en vóór het succesvol tenderen van windparken.

d. Uitbreiding tot 3x2 GW vóór de periode 2030 (1x 2 GW in 2029 en 2x 2 GW in 2030) is alleen mogelijk als er bestuurlijke overeenstemming is dat uitbreiding van de huidige routekaart 2030 niet leidt tot vertraging bij de lopende projecten. Partijen accepteren dat uitbreiding van de huidige routekaart 2030 het uitdagender maakt om de aansluitingen op zee tijdig te realiseren en het kostenreductie pad van WOZ in het algemeen succesvol te continueren.

Partijen zijn bereid om het gesprek aan te gaan over een eventuele verhoging van de ambities voor Hernieuwbaar op Land, onder de voorwaarden dat allereerst wordt gekeken naar de mogelijkheden voor Wind op Zee en kleinschalig zon. Inspanningen van decentrale overheden die leiden tot meer dan 7 TWh kleinschalig zon (zoals lokale stimuleringsregelingen) tellen daarbij mee voor deze opgave.

D Cross-sectorale samenhang

D Cross-sectorale samenhang

D1 Systeemintegratie

Het energiesysteem verandert. Met een groeiend aandeel hernieuwbaar opgewekte elektriciteit, nodig vanwege een groeiende vraag door elektrificatie in industrie, mobiliteit en gebouwde omgeving, zal het aanbod in toenemende mate een weer- en seizoenpatroon gaan volgen. Die trend wordt met het Klimaatakkoord versterkt. De verwachting is dat in 2030 rond 70 procent van de elektriciteitsproductie afhankelijk is van het weer. Richting 2050 zal het energiesysteem nagenoeg geheel duurzaam van aard zijn. Tot 2050 zullen er momenten zijn dat het aanbod voor meer dan 100 procent in de vraag kan voorzien en er zullen momenten zijn dat de vraag vrijwel volledig gedekt moet worden door andere bronnen dan weersafhankelijk hernieuwbaar vermogen, vanwege ongunstige weersomstandigheden.

De behoefte aan flexibiliteit, hybride elektrificatie, en opslag neemt als gevolg hiervan toe. Dit Klimaatakkoord bevat daarom afspraken over de wijze waarop in die flexibiliteitsbehoefte binnen het elektriciteitssysteem kan worden voorzien, in de vorm van opslag, conversie, interconnectie met het buitenland, regelbaar vermogen en vraagsturing.

Het Klimaatakkoord zet daarnaast in op oplossingen *buiten* het elektriciteitssysteem. De omzetting van elektriciteit naar (duurzame) moleculen (en vice versa) biedt nieuwe mogelijkheden om een (over)aanbod van de ene energiedrager te koppelen aan (tijdelijke) schaarste van de ander, of om op een later moment weer terug te brengen in het elektriciteitssysteem. Daarnaast biedt de koppeling aan warmtenetwerken mogelijkheden voor een nuttig gebruik van een tijdelijk overproductie aan hernieuwbare energie.

In de gebouwde omgeving heeft de systeemverandering een ander karakter. Daar zal de vraag naar hernieuwbare energie (warmte en elektriciteit) grote veranderingen ondergaan als gevolg van onder andere de uitfasering van aardgas en de groei van zon-pv en elektrisch vervoer. Met – regionaal en lokaal sterk gevarieerde - grote effecten op de energie-infrastructuur. Deze systeemverandering heeft andere (flexibiliteits)vraagstukken dan bij het centrale elektriciteitssysteem, en heeft daar tegelijk raakvlakken mee.

In het toekomstig energiesysteem zijn nu nog goeddeels gescheiden onderdelen - elektriciteit, gas en warmte – in toenemende mate geïntegreerd. Deze systeemintegratie maakt het mogelijk om infrastructuur en opwekcapaciteit efficiënt te benutten. Systeemintegratie en innovatieve ontwikkelingen bieden ook mogelijkheden om het energiesysteem op decentraal niveau meer weerbaar te maken tegen verstoringen op centraal niveau. Het duurzame energiesysteem van de toekomst zal zowel betrouwbaar moeten zijn, als betaalbaar voor burgers en bedrijven.

De systeemverandering van A naar B laat zich niet uittekenen. Zeker is dat ze reeds gaande is, en de komende jaren verder doorzet, waarbij de grote veranderingen na 2030 worden verwacht. In de aanloop naar 2030 moet we ons daarop zo goed mogelijk voorbereiden. Systeemverandering/integratie is dan ook geen planmatig proces. De grote complexiteit - op verschillende schaalniveaus - en onzekerheid vragen om de inrichting van een lerend proces. Dat proces draait niet om het vinden van een blauwdruk van de toekomst, maar om de vraag hoe bestaande, doorontwikkelde systemen zich gaandeweg kunnen gaan verhouden tot systemen die in opkomst zijn en hoe de verschillende schaalniveaus binnen elk systeem met elkaar interacteren.

Visievorming (op energiedragers en benodigde infrastructuur)

Het Klimaatakkoord bevat afspraken over gezamenlijke trajecten, te starten vanaf 2019, die vanuit systeemperspectief nauw samenhangen. Deze trajecten zijn samengevat in onderstaande tijdlijn.

In de fase van uitwerking- en uitvoering vormt het Klimaatakkoord een knooppunt dat moet zorgen voor coördinatie en afstemming tussen oplever- en keuzemomenten in de tijd. Daarbij moet de vinger aan de pols worden gehouden van feitelijke ontwikkelingen en moet rekening worden gehouden met nieuwe informatie die aanleiding geeft tot bijstelling van toekomstige verwachtingen.

Systeemintegratie vergt samenhangende visievorming op energiedragers en de benodigde (nieuwe) infrastructuur. Zo'n toekomstvisie is niet statisch, maar adaptief, en dient te worden bijgesteld wanneer nieuwe ontwikkelingen dit nodig en mogelijk maken.
In de RES en de CO_2-reductieplannen van de industrie wordt de infrastructuurbehoefte voor elektriciteit, gassen, vloeistoffen en warmte in beeld gebracht; (zie ook C3.5)
Gasunie en TenneT starten in 2019, samen met de regionale netbeheerders, een integrale infrastructuurverkenning 2030-2050 (oplevering is voorzien in 2021), die de basis vormt voor afspraken rond de prioritering van investeringen in infrastructuur tussen netbeheerders en overheden. In de verkenning zijn inzichten vanuit de energiesector, vraagontwikkeling in de industrie en bevindingen vanuit de RES meegenomen. (zie ook C3.5)

Met de invoering van de Omgevingswet vervalt het instrument 'structuurvisie'. Hiervoor in de plaats komt het kerninstrument 'programma', waarmee uitvoering wordt gegeven aan het beleid uit een omgevingsvisie. De Rijksoverheid neemt begin 2019 het voortouw in het opstellen van zo'n 'programma' gericht op de ruimtelijke planning van en het maken van ruimtelijke reserveringen voor het hoofdenergiesysteem op nationale schaal. Dit programma is dan als het ware de opvolger van het Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEVIII) en mogelijk ook (delen van) andere structuurvisies.

De Rijksoverheid betrekt hierbij de decentrale overheden, netbeheerders en andere relevante partijen. Vanwege de sterke afhankelijkheden tussen verschillende energievormen (elektriciteit, H2, aardgas, hernieuwbare gassen, CO_2, warmte) en de toenemende noodzaak voor opslag en conversie ook op nationale schaal, ligt het voor de hand dat er meer ruimtelijke zaken in worden opgenomen dan alleen ruimtereserveringen voor het transport van elektriciteit. Wat precies de scope ervan zal zijn, en hoe de totstandkoming het beste georganiseerd kan worden wordt begin 2019 verder uitgewerkt. Belangrijk aandachtspunt hierbij is ook de samenhang met het programma Noordzee, het programma Bodem en Ondergrond en andere relevante programma's.

Keuzes in ordening en regulering

Systeemintegratie biedt nieuwe mogelijkheden om infrastructuren efficiënt te benutten en om vraag en aanbod van energie op elkaar af te stemmen. Met keuzen ten aanzien van ordening en regulering bepaalt de Rijksoverheid het speelveld en de spelregels voor netbeheerders en private partijen. Door te anticiperen op systeemverandering kan de Rijksoverheid de energietransitie versnellen. Dat gaat nooit zonder kosten en risico's, die binnen een kader van publieke belangen moeten worden afgewogen.

In 2020 stelt de Rijksoverheid, mede op basis van input van partijen aan de tafels en stakeholders, een brede visie marktordening & energietransitie vast, inclusief beleidsagenda richting 2030. Hierin wordt vanuit een systeemperspectief ingegaan op de ordening, regulering en bekostiging van nieuwe infrastructuur voor met name warmte, waterstof en CO_2; rekening houdend met de implicaties voor gas en elektriciteitsnetwerken en ruimtelijke impact en vertrekkend vanuit scenario's voor 2030 en 2050.

Vooruitlopend daarop komt de Rijksoverheid medio 2019 met een visie marktordening CCS en bekostiging CO_2-infrastructuur; de wettelijke kaders hiervoor moeten uiterlijk 2021 zijn aangepast; (zie C5.6). Tevens is medio 2019 een Rijksvisie op de marktordening van collectieve warmtenetten voorzien; de wettelijke kaders hiervoor moeten eveneens uiterlijk 2021 zijn aangepast.

Tijdlijn

2019 -2020	Regionale Energie Strategieën
Begin 2019	Infrastructure Outlook 2050 Gasunie/Tennet
Medio 2019	Rijksvisie marktordening CCS en financiering van CO_2-infrastructuur. De wettelijke kaders moeten uiterlijk 2021 zijn aangepast.
Medio 2019	Rijksvisie marktordening collectieve warmtenetten. De wettelijke kaders moeten uiterlijk 2021 zijn aangepast.
2019	Gasunie en TenneT starten, samen met de regionale netbeheerders, tot een integrale infrastructuurverkenning 2030-2050. Oplevering is voorzien in 2021.
2019	De Rijksoverheid start een programma (onder de NOVI) gericht op ruimtelijke planning van en het maken van ruimtelijke reserveringen voor het hoofdenergiesysteem op nationale schaal.
2019-2020	CO_2-reductieplannen industrie
2020	Brede Rijksvisie Marktordening & Energietransitie, incl. beleidsagenda richting 2030, waarin vanuit een systeemperspectief zal worden ingegaan op de ordening, regulering, bekostiging van nieuwe infrastructuur voor met name warmte, waterstof en CO_2, rekening houdend met de implicaties voor gas en elektriciteitsnetwerken en vertrekkend vanuit scenario's voor 2030 en 2050.
(Vanaf) 2020	Verbrede monitor leveringszekerheid
Eind 2021	Transitievisies warmte

Kennisontwikkeling

Er is grote behoefte aan kennisontwikkeling op het thema systeemintegratie. Het Meerjarig Missiegedreven InnovatieProgramma 'Een robuust en maatschappelijk gedragen energiesysteem', dat onderdeel is van de IKIA Klimaatakkoord (zie D3), sluit hierbij aan.

Deze kennisontwikkeling richt zich in de eerste plaats op het gezamenlijk adequaat nemen van met hoogwaardige kennis en informatie onderbouwde, besluiten. Het MMIP zal tevens aandacht besteden aan onderzoek en ontwikkeling voor een doelmatig ontwerp en beheer van kostenefficiënte geïntegreerde interacterende energie infrastructuur en de rol van digitalisering hierin. Ten slotte zijn er uitdagingen met betrekking tot hybridiseren van grootschalige (industriële) energievragen en aanpassingen aan de transmissie- en energietransport-infrastructuur, zoals benodigde netverzwaring, flexibilisering van het gasnet en warmtetransport. Al deze veranderingen hebben impact op de leefomgeving. Daarom zal dit MMIP ook kennis en innovaties ontwikkelen die zorgen voor een efficiënte, ecologisch en landschappelijk verantwoorde ruimtelijke inpassing met een maximaal maatschappelijk draagvlak.

D2 Biomassa

Het kabinet is ervan overtuigd dat de inzet van biomassa nu en richting 2030 en 2050 noodzakelijk is voor de verduurzaming van onze economie en het realiseren van de klimaatopgave.

Biomassa wordt in alle klimaatsectoren gebruikt als energiebron. In de landbouw is biomassa belangrijk voor de bodemvruchtbaarheid en de koolstofvoorraad in de bodem. Op termijn zal biomassa daarnaast ook in toenemende mate als materiaal en grondstof kunnen gaan dienen. Een zo optimaal en zo efficiënt mogelijk gebruik van de beschikbare hoeveelheid biomassa is gewenst om zoveel mogelijk klimaatwinst te boeken en de economische waarde van biomassa te vergroten. Aan de sectortafels is vooralsnog vooral gesproken over de inzet van biomassa ter vervanging van fossiele brandstoffen met als doel CO_2 emissies terug te dringen. Uitgangspunt is dat alleen duurzame biomassa werkelijk bijdraagt aan verduurzaming van de economie en dat duurzame biomassa op mondiaal niveau op termijn schaars zal zijn.

Duurzame biomassa

Op dit moment gelden wettelijke duurzaamheidscriteria voor specifieke biomassastromen en toepassingen die via het overheidsinstrumentarium gestimuleerd worden. Voor biobrandstoffen die ingezet worden voor vervoer is sinds 2009 het Europese duurzaamheidskader van de Richtlijn Hernieuwbare Energie (RED) van toepassing. De aangepaste richtlijn (RED2) stelt dit kader ook verplicht voor grootschalige andere energietoepassingen van biomassa om mee te kunnen tellen als hernieuwbare energie. Naast de wettelijk geldende duurzaamheidscriteria voor biomassa maken veel partijen vrijwillig gebruik van private certificeringsprogramma's om de duurzaamheid van biomassa aan te tonen. Met de elektriciteitssector zijn nationaal nu al afspraken over de duurzaamheidscriteria voor biomassa gemaakt. Het kabinet wil in lijn daarmee ook met andere klimaatsectoren het kader ontwikkelen voor duurzame biomassa. De nog te ontwikkelen duurzaamheidscriteria zijn bedoeld om in principe van toepassing te zijn op alle biomassa en alle toepassingen (ongeacht gestimuleerd of niet), voor zover bestaande juridische kaders daar nog niet in voorzien.

Het proces naar een integraal duurzaamheidskader kent de volgende elementen:

a. Het Rijk geeft opdracht voor technische analyse. Beoogd eindresultaat is een voorstel voor duurzaamheidscriteria voor alle toepassingen van biomassa.
   - Duurzaamheidscriteria per in te zetten biomassastroom. Deze criteria moeten handhaafbaar zijn.
   - Een beschouwing door PBL van maximale beschikbaarheid per in te zetten biomassastroom, rekening houdend met diverse invullingen van het fair share beginsel.
   - Een beschouwing door PBL van toepassingsmogelijkheden per in te zetten biomassastroom, uitgaande van een zo optimaal en efficiënt mogelijk gebruik (cascadering).
b. Een doorrekening van daadwerkelijke klimaatwinst en daarmee verbonden kosten. Daarbij heeft het kabinet de intentie om die klimaatwinst mee te nemen in het handelen.
c. Een advies door een speciale (SER-)commissie over draagvlak voor en uitvoerbaarheid van het duurzaamheidskader, op basis van consultatie van stakeholders. Hier worden de keuzes behandeld die voorliggen op het gebied van verdeling (fair share), gewenste prioritering van toepassingen en cascadering.
d. Besluitvorming door het kabinet en doorvertaling van de consequenties naar de vijf sectoren.

e. Voor de implementatie van de duurzaamheidscriteria zal per stroom moeten worden bezien op welke wijze en met welke fasering dit kan en wenselijk is. Voor stromen waar juridische vastlegging wenselijk is, moet worden bekeken of en hoe dit kan, o.a. gegeven het bindende karakter van de Europese duurzaamheidscriteria in RED2.

Beschikbaarheid van duurzame biomassa

De markt voor biomassa is wereldwijd en vraag en aanbod worden via marktwerking op elkaar afgestemd. Omdat voor vele toepassingen naar biomassa wordt gekeken en het aanbod niet ongelimiteerd kan groeien, is de verwachting dat op mondiaal niveau op termijn schaarste ontstaat. Op dit moment is er nog een onbenut potentieel van onder meer bermgras, snoeiafval en zuiveringsslib en reststromen uit de voedingsmiddelenindustrie.

Partijen die biomassa willen benutten, zetten zich actief in voor uitbreiding van het binnenlandse en buitenlandse aanbod van duurzame biomassa, door middel van initiatieven die bijdragen aan:

a. verduurzaming van bestaande biomassastromen;
b. verwaarding van onbenut biomassapotentieel;
c. vergroting van de productie van duurzame biomassa, en
d. ontwikkeling van nieuwe vormen van biomassaproductie.

In 2019 wordt over de sectoren heen, met de hiervoor benodigde partijen, een routekaart uitgewerkt gericht op een verdubbeling van het binnenlandse aanbod van duurzame biomassa. De regionale uitwerkingen van het Klimaatakkoord kunnen hierbij mogelijk een rol spelen. Kennisontwikkeling en innovatie ten behoeve van de ontwikkeling van nieuwe vormen van biomassaproductie en de verwerking daarvan als grond- of brandstof, maken hiervan onderdeel uit.

In aanvulling hierop verklaren de partijen bij het klimaatakkoord om de duurzaamheid van geïmporteerde biomassa in de landen van herkomst actief te bevorderen. Hiertoe kan het wenselijk zijn aan te sluiten bij publiek-private initiatieven, de recente Europese afspraken over biomassa voor energietoepassingen na 2020 (RED2) waar deze niet verplicht zijn, en in overleg te treden met landen van herkomst of biomassa producerende partijen. Ook doet het kabinet een appèl op alle partijen die biomassa willen benutten om zich actief in te zetten voor uitbreiding van het aanbod van duurzame biomassa, vanuit welbegrepen eigenbelang. Dit komt ook concreet tot uiting in de inzet van partijen om in de kennis- en innovatieagenda's in te zetten op de ontwikkeling van nieuwe vormen van biomassaproductie en de verwerking daarvan als grond- of brandstof.

Inzet van duurzame biomassa

Het streven van partijen is om toe te werken naar een zo hoogwaardig mogelijke toepassing van duurzame biomassa. Het Planbureau voor de Leefomgeving verwacht in de periode na 2030 knelpunten in het aanbod. Daarom is richting 2050 prioritering van de inzet van duurzame biomassa in Nederland gewenst.

In de periode tot 2030 kan biomassa voor meerdere toepassingen dienen als transitiebrandstof. Dit komt tot uitdrukking in de voorstellen voor extra inzet van duurzame biomassa in de sectoren. Voor de langere termijn is het streven van partijen om duurzame biomassa in te zetten voor hoogwaardige toepassingen in de economische sectoren waar weinig alternatieven zijn, bijvoorbeeld als grondstof in de industrie en als brandstof in zware voertuigen en de lucht- en scheepvaart. Richting 2030 moet hiermee al rekening worden gehouden in de mate waarin toepassingen worden gestimuleerd of ontmoedigd. Dit komt ook concreet tot uiting in de inzet van partijen om onder meer in de kennis- en innovatieagenda's in te zetten op de ontwikkeling en opschaling van biomassa-vrije alternatieven voor alle

toepassingen. Daarnaast zal de Mobiliteitstafel als onderdeel van het Klimaatakkoord afspraken maken om de productie en het aanbod van duurzame geavanceerde gasvormige en vloeibare biobrandstoffen te vergroten, vooral welke in de toekomst nodig zijn voor zwaar wegtransport en lucht- en scheepvaart waar ook na 2030 geen voldoende alternatieve aandrijfbronnen voor beschikbaar zijn.

De inzet van de partijen aan alle tafels en de samenwerking over de tafels heen is daarnaast nodig om een gecascadeerde inzet van biomassa van de grond te krijgen en gunstige business cases te ontwikkelen. In dat kader worden de volgende afspraken gemaakt:

a. Partijen aan de Industrietafel zullen in 2019 afspraken maken om actief bij te dragen aan de acties die onder het Uitvoeringsprogramma Circulaire Economie worden uitgewerkt op het gebied van de productie en inzet van biomassa voor materialen en chemie die bijdragen aan de nationale klimaatopgave.
b. De Industrietafel zal samen met de Elektriciteitstafel in 2019 een routekaart uitwerken over de wijze waarop partijen toewerken naar de inzet van enkel nog gecascadeerde, duurzame biomassa op de middellange termijn.
c. De Industrietafel zal afspraken maken om een routekaart/programma uit te werken voor het maximaal realiseerbare hergebruik van CO_2 (CCU) uit biomassa.

Inzet van biomassa in kleinschalige installaties heeft een negatief effect op luchtkwaliteit. Waar de toepassing van biomassa voor energie leidt tot een verslechterde luchtkwaliteit en waar dit mogelijk is, wil het kabinet de luchtkwaliteitsemissienormen aanscherpen voor kleine installaties vanaf 2022 (m.n. NOx en fijnstof). Het kabinet zal daarnaast als onderdeel van de evaluatie van de ISDE in 2019 kritisch kijken naar de wenselijkheid van verdere stimulering van kleinschalige verbranding van biomassa (pelletkachels en installatie <0,5 MW).

Voorzorg

Hoewel PBL pas na 2030 knelpunten verwacht in de beschikbaarheid van duurzame biomassa, is het verstandig om rekening te houden met onzekerheden in prognoses van vraag en aanbod. Tegen die achtergrond worden de volgende afspraken gemaakt:

a. Zodra het kabinet het integrale duurzaamheidskader heeft vastgesteld, beoordeelt PBL de consequenties daarvan voor de inzet van duurzame biomassa in de periode tot 2030. Op grond van de resultaten van deze beoordeling wordt besloten over eventuele aanvullende acties die nodig zijn voor realisatie van het 49%-doel.
b. PBL wordt gevraagd om jaarlijks inzicht te bieden in de ontwikkeling van vraag en aanbod van duurzame biomassa en eventuele knelpunten in de beschikbaarheid van duurzame biomassa tijdig te signaleren.
c. Het kabinet zal de opties voor flexibiliteit in het kader van de elektriciteitsproductie, zoals sturing op de vraag, opslag van energie, conventioneel standby vermogen en CO_2-vrij regelbaar vermogen waaronder – als andere alternatieven niet voldoende kostenefficiënt voorhanden zijn – biomassa (die zoveel mogelijk is gecascadeerd), zo onafhankelijk mogelijk laten uitwerken, gericht op het publiek belang. Hierbij wil het kabinet komen tot een afwegingskader waarin helder wordt gemaakt wanneer welke besluiten aan de orde zijn.
d. De tafel Gebouwde omgeving beziet op basis van de warmteplannen die in 2021 beschikbaar zullen zijn, of en hoe nader zou kunnen worden gestuurd op het spaarzaam omgaan met biomassa voor verwarming door dit alleen daar in te zetten waar geen duurzaam alternatief is of dat alternatief veel duurder is.
e. In verband met onzekerheden in de prognoses van vraag en aanbod van duurzame biomassa is er extra borging gewenst in de periode dat het integrale duurzaamheidskader nog niet is geïmplementeerd. Gedurende die periode committeert het kabinet zich om terughoudend te zijn in het afgegeven van nieuwe subsidiebeschikkingen ter stimulering van het gebruik van duurzame biomassa, zodra partijen op basis van de jaarlijkse monitoring knelpunten in de beschikbaarheid van duurzame biomassa voor 2030 verwachten.

D3 Integrale kennis- en innovatieagenda

De maatschappelijke opgave van het Klimaatakkoord stelt in alle sectoren hoge eisen aan het innovatievermogen van economie en samenleving. Innovatie is benoemd als een doorsnijdend thema binnen het Klimaatakkoord. Een taakgroep innovatie is ingesteld om in opdracht van het Klimaatberaad een integrale (door alle sectoren heen en over de hele innovatieketen heen) kennis- en innovatieagenda (IKIA) op te stellen als onderdeel van het Klimaatakkoord en in lijn met de afspraken aan de sectortafels. De agenda articuleert de benodigde kennis en innovatie voor de maatschappelijke opgave van het Klimaatakkoord. Het stelt kennisinstellingen, departementen en bedrijven in staat om de innovatieopgaven te vertalen naar hun programmering.

De vijf sectortafels van het Klimaatakkoord hebben breed gedragen afspraken gemaakt over concrete doelen en mogelijke oplossingsrichtingen om de maatschappelijke opgave aan te pakken. De taakgroep heeft deze vertaald in missies voor 2050 en tussendoelstellingen voor 2030. De hiervoor benodigde kennis en innovatie is leidend voor deze IKIA. Er wordt ook een verbinding gelegd met internationale ontwikkelingen (EU/IEA). Daarmee past deze IKIA bij uitstek bij de recente ontwikkeling binnen het innovatiebeleid, om maatschappelijke uitdagingen centraal te stellen, onder de noemer van missiegedreven innovatiebeleid[91] en *Horizon Europe*[92].

Een doelgerichte en toekomstbestendige kennis- en innovatie agenda voor de maatschappelijke opgave van het Klimaatakkoord wordt gekenmerkt door een goede balans tussen aandacht voor de korte termijn (ontwikkeling, demonstratie en uitrol) en voor de middellange en lange termijn (onderzoek en ontwikkeling). Daarmee wordt het halen van de 2030 (tussen)doelen mogelijk gemaakt en tegelijkertijd de noodzakelijke basis gelegd voor het realiseren van de missies voor 2050.

De kennis- en innovatieopgaven om een missie mede te helpen realiseren vragen doorgaans een langjarig commitment voor een programmatische aanpak, en krijgen in deze agenda vorm in zogenoemde Meerjarige Missiegedreven Innovatieprogramma's (MMIP's). Naast maatschappelijke gedreven onderzoek en innovatie in het kader van het Klimaatakkoord blijven ook nieuwsgierigheid gedreven en aanbod gedreven onderzoek en innovatie van belang voor maatschappelijke uitdagingen. Als hier relevante onderwerpen voor een MMIP uit naar voren komen, kunnen deze ook hier een plek krijgen.

Afspraken:

a. De IKIA bij het Klimaatakkoord articuleert de kennis- en innovatieopgaven volgend uit (sectorale) maatschappelijke missies voor de doelstelling van 95% CO_2-reductie in 2050 en de 49% CO_2-reductiedoelstelling in 2030 als tussendoel. De IKIA is daarmee de missiegedreven kennis- en innovatieagenda voor klimaat en energie en bepalend voor de benodigde inzet op kennis en innovatie.
b. De IKIA vertaalt de missies uit het Klimaatakkoord door in concrete meerjarige missiegedreven innovatieprogramma's (MMIP's). De MMIP's bestrijken de gehele kennis- en innovatieketen. De MMIP's maken expliciet welke kennis- en innovatieactiviteiten volgens de huidige inzichten nodig zijn voor de verschillende delen van de innovatieketen met betrekking tot: onderzoek, ontwikkeling, pilots/demonstratie en implementatie. De inzet is om in de MMIP's aan de voorkant de verbinding van de inzet van onderzoek op de maatschappelijke opgaven te versterken en aan de achterkant de verbinding naar de implementatie.

---

91 In de recente Kamerbrief 'Naar Missiegedreven Innovatiebeleid met Impact' van de minister van EZK wordt het Klimaatakkoord nadrukkelijk benoemd als voorbeeldproces voor het moderniseren van het innovatiebeleid.

92 http://europa.eu/rapid/press-release_IP-18-4041_nl.htm

c. In de hierna volgende matrix zijn de missies en de bijbehorende MMIP's weergegeven die nodig zijn om de doelstellingen van de sectortafels te realiseren. De hierbij betrokken partijen spreken de intentie uit die MMIP's uit te voeren, inclusief de bijbehorende beleidsmaatregelen voor het creëren van markten voor deze innovaties, conform het opgenomen maatregelenpakket in het Klimaatakkoord.
d. In het eerste kwartaal van 2019 presenteert de taakgroep innovatie de IKIA, waarin de MMIP's uit de hierna volgende matrix nader zijn uitgewerkt. Hierbij wordt een consultatie van externe partijen betrokken.
e. Conform de inzet van het kabinet zoals verwoord in de kamerbrief *Naar Missie gedreven Innovatiebeleid met Impact*, wordt de IKIA de richtinggevende agenda voor klimaat en energie. De IKIA omvat onder andere de agenda's van de Topsector energie en andere relevante topsectoren die een bijdrage kunnen leveren aan de klimaat- en energieopgave.
f. Er zal sprake zijn van een 5-jaarlijkse herijking van de IKIA als onderdeel van het 5-jaarlijkse herijkingsmoment in de borgingscyclus Klimaatakkoord die aansluit bij het Klimaatplan. Jaarlijks wordt de voortgang van het Klimaatakkoord op hoofdlijnen gerapporteerd, inclusief de voortgang van de programma's uit de IKIA. Als onderdeel van de uitwerking van het missiegedreven innovatiebeleid kijkt de overheid hoe deze cyclus en de huidige programmeringscyclus voor het topsectorenbeleid op elkaar aan te sluiten.
g. Voor de uitvoering van de IKIA en MMIP's wordt voortgebouwd op bestaande uitvoeringsstructuren voor onderzoek en innovatie, waar nodig aangepast ten behoeve van een optimalisatie van het innovatieproces. Daarbij wordt stapsgewijs toegewerkt naar een werkwijze die aansluit bij de uitgangspunten van missiegedreven innovatiebeleid. Zo zal worden bezien hoe de integraliteit van de agenda kan worden geborgd, passend binnen de bredere ontwikkelingen rond de vernieuwingen van het topsectorenbeleid. De Rijksoverheid komt hier vóór juli 2019 met een voorstel.
h. In 2019 wordt het huidige energie-innovatie-instrumentarium geoptimaliseerd om de MMIP's zo goed mogelijk te faciliteren. Er blijft ruimte voor nieuwe instrumenten of aanpassingen aan de huidige instrumenten indien (onderdelen van) de MMIP's daarmee beter gefaciliteerd kunnen worden. Zie ook de specifieke afspraken over aanpassingen van het innovatie-instrumentarium bij Elektriciteit onder C5.8.
i. De IKIA is voor het thema klimaat en energie richtinggevend voor de inzet van publieke middelen die NWO en TO2-instellingen inzetten op de topsectoren, voor de inzet van de PPS-toeslag, de MKB-innovatiemiddelen (MIT) en de departementale innovatiebudgetten voor klimaat en energie waaronder de budgetten voor de demonstratieregeling energie-innovatie (DEI) en de hernieuwbare energieregeling (HER). De Rijksoverheid stelt extra middelen beschikbaar uit de Klimaatenveloppe, voornamelijk gericht op het faciliteren van pilots en demonstraties. Daarnaast kan gebruik worden gemaakt van de middelen voor de Nationale Wetenschapsagenda (NWA); consortia kunnen in competitie voorstellen indienen. De Rijksoverheid zet zich in om de boven beschreven werkwijze te verankeren in de verschillende programmeringen, waaronder het nieuwe kennis- en innovatiecontract gericht op het missie gedreven innovatie- en topsectorenbeleid en de TO2-bestedingsplannen. De voorbereiding hiervan start met de voorbereiding van de programmering voor 2020–2023 in 2019.
j. De inzet van de publieke middelen voor de IKIA wordt mede afgestemd op de bereidheid van private partijen om publieke middelen te matchen met private bijdragen.

Matrix kennis- en innovatieagenda

In de hierna volgende matrix zijn meerdere MMIP's en deelprogramma's opgenomen die dwarsverbanden hebben met andere sectoren c.q. de missies en MMIP's van die sectoren. Voorbeelden zijn onder andere elektrochemische conversie (w.o. waterstof), geothermie, maatschappelijk draagvlak, biomassa, sociale innovatie en digitalisering. In de uitwerking van de governance van de IKIA en de MMIP's is speciale aandacht nodig voor de wijze waarop met deze crossovers kan worden omgegaan. Zo is het denkbaar dat er enkele cross-sectorale innovatieprogramma's worden ingericht rondom bepaalde crossovers, zoals bijvoorbeeld elektrochemische conversie (w.o. waterstof) en geothermie.

IKIA Klimaatakkoord

Missies

A
Een volledig CO_2-vrij elektriciteitssysteem in 2050

B
Een CO_2-vrije gebouwde omgeving in 2050

Met als tussendoel(en)

In 2030:
- wordt er op land jaarlijks minimaal 35 TWh elektriciteit opgewekt met windenergie en zonne-energie > 15 kW;
- wordt er minimaal 49 TWh elektriciteit opgewekt met wind op zee.

In 2030:
- gaan 200.000 bestaande woningen/jaar van aardgas af;
- zijn1,5 mln woningen en 15% van de u-bouw en maatschappelijk vastgoed, aardgasvrij
- wordt minimaal 20% van het lokale energiegebruik (incl. EV) binnen de gebouwde omgeving duurzaam opgewekt.

MMIP's

Meerjarige Missiegedreven InnovatieProgramma's en deelprogramma's

1
Hernieuwbare elektriciteit op zee

- Kostenreductie en optimalisatie
- Integratie offshore energie in het energiesysteem
- Inpassing in de omgeving (ecologie en medegebruik)

2
Hernieuwbare elektriciteits-opwekking op land en in de gebouwde omgeving

- Verlaging van opwekkosten
- Nieuwe toepassingen, optimaal geïntegreerd
- Versnelling met maatschappelijk enthousiasme
- Integrale duurzaamheid
- Integratie in het energiesysteem

3
Versnelling energierenovaties in de gebouwde omgeving

- Enthousiasme van gebouweigenaren en gebruikers voor energierenovatie (MVI)
- Robotisering, digitalisering en integratie installatietechniek in bouwelementen
- Energieconcepten (incl. optimalisatie in de keten)

4
Duurzame warmte (en koude) in de gebouwde omgeving (inclusief glastuinbouw)

- Stille, compacte, slimme, kostenefficiënte warmtepompen
- Afgifte-, ventilatie- en tapwatersystemen
- Slimme compacte warmte-batterij
- Slimme laag/midden temperatuur warmtenetten
- Grootschalige thermische opslag
- Geothermie

5
Het nieuwe energiesysteem in de gebouwde omgeving in evenwicht

- Lokale systeemoptimalisatie
- Regelalgoritmen voor besparing, energieoptimalisatie en sectorkoppeling
- Data-architectuur en handelssystemen
- Flexibiliteit en elektriciteitsopslag

13
Een robuust en maatschappelijk gedragen energiesysteem

- Samen fact-based beslissen en vormgeven, inclusief verdienmodellen
- Ruimtelijke inpassing
- Inrichting infrastructuur, flexibiliteit, marktmechanismen en digitalisering
- Power-to-Molecules
- Grootschalige energieopslag, energie transport en hybridisering energievraag

IKIA Klimaatakkoord

C

In 2050 zijn grondstoffen, producten en processen in de industrie netto klimaatneutraal en voor tenminste 80% circulair

In 2030:
- worden 50% minder primaire grondstoffen verbruikt;
- zijn de broeikasgasemissies van productieprocessen en afvalsector verminderd tot circa 36 Mton CO2 equivalent;
- is verduurzaming van het industriële warmtesysteem tot 300 C bereikt;
- zijn elektrificatie en CO/CO2 hergebruik geeffectueerd;
- wordt CCS kosteneffectief ingezet;
- is duurzame waterstofproductie op weg naar implementatie;
- worden biogrondstoffen gezien als standaard.

6
Sluiting van industriële kringlopen

- Circulaire grondstoffen en producten
- Biobased grondstoffen en producten
- Ontwerp en inbedding van nieuwe circulaire ketens
- Toepassing CCS en maatschappelijke acceptatie

7
CO2-vrij industrieel warmtesysteem

- Warmtehergebruik, -opwaardering en opslag
- Diepe en ultradiepe geothermie voor industrie
- Toepassing klimaatneutrale brandstoffen
- Systeemconcepten voor warmte en koude
- Maximalisering van proces-efficiency

8
Elektrificatie en radicaal vernieuwde processen

- Productie waterstof, moleculen en innovatieve hernieuwbare brandstoffen
- Elektrische apparaten en elektrisch aangedreven processen
- Flexibilisering en digitalisering
- Radicaal vernieuwde processen
- Maatschappelijke implicaties van industriële elektrificatie

D

Emissieloze mobiliteit voor mensen en goederen in 2050

In 2030:
- zijn er 1,9 miljoen elektrische vervoersmiddelen;
- is 1/3 van het energieverbruik in de mobiliteit hernieuwbaar;
- maken we 8 miljard minder zakelijke (auto)kilometers;
- hebben minimaal de 32 grootste gemeenten zero-emissiezones voor stadslogistiek.

9
Innovatieve aandrijving en gebruik van duurzame energiedragers voor mobiliteit

- Zero Emissie aandrijftechnologie en voertuigen
- Energiedistributie voor elektrische voertuigen
- Distributie van waterstof en andere energiedragers voor brandstofcelvoertuigen
- Innovatieve hernieuwbare brandstoffen
- Zuinige voertuigen

10
Doelmatige vervoersbewegingen voor mensen en goederen

- Weten wat mensen beweegt
- CO2-reductie door nieuwe mobiliteitsconcepten voor personenvervoer
- CO2-reductie door innovaties in logistiek
- Transitie-ondersteunende kennis en tools

E

In 2050 is het systeem van landbouw en natuur netto klimaatneutraal

In 2030:
- is een extra reductie bereikt van minimaal 1 Mton CO2eq. methaan, 1 Mton CO2eq. reductie energieverbruik glastuinbouw en 1,5 Mton CO2eq. reductie door slimmer landgebruik.

11
Klimaatneutrale productie food en non-food

- Reductie methaanemissies door pens- en darmfermentatie
- Reductie emissies uit stal en mestopslag
- Koolstofvastlegging en vermindering emissies landbouwbodems en bemesting
- Vermindering emissies veenweidegebieden

12
Land en water optimaal ingericht op CO2 vastlegging en gebruik

- Zeewierveredeling, -teelt en na-oogst
- Verdubbelde fotosynthese
- Eiwit voor humane consumptie
- Klimaatbehendige natuur
- Klimaatvriendelijke keuze bij aanschaf producten
- Gezonde voedselkeuze
- Gebruiksreductie naar nulemissie

13
Een robuust en maatschappelijk gedragen energiesysteem

- Samen fact-based beslissen en vormgeven, inclusief verdienmodellen
- Ruimtelijke inpassing
- Inrichting infrastructuur, flexibiliteit, marktmechanismen en digitalisering
- Power-to-molecules
- Grootschalige energieopslag, energie transport en hybridisering energievraag

Toelichtende tekst per MMIP

MMIP 1. Hernieuwbare elektriciteit op zee. MMIP 1 richt zich op het mogelijk maken van de benodigde schaalsprong voor hernieuwbare elektriciteit op zee. De nadruk ligt op offshore windenergie, maar het programma is ook gericht op de ontwikkeling van offshore zonne-energie als oplossing met groot potentieel voor de langere termijn.
Voor een succesvolle implementatie van grootschalige offshore windenergie liggen de innovatieopgaven in het oplossen van knelpunten met betrekking tot hoge kosten, uitroltempo, offshore ruimtegebruik, veiligheid (zoals scheepvaart), ecologie en integratie van zeer grote hoeveelheden elektriciteit in het energiesysteem. Bij vraagstukken over integratie in het energiesysteem is nauwe samenwerking beoogt met het MMIP 13 *Een robuust en maatschappelijk gedragen energiesysteem*. Dit betreft vooral oplossingen die een directe relatie hebben met de offshore windparken, zoals opslag en conversie van energie op zee, naar bijvoorbeeld waterstof.
Voor offshore zonnestroomsystemen ligt de uitdaging in het aantonen van de technische, ecologische en economische haalbaarheid en het ontwikkelen en testen van concepten voor drijvende installaties. Daarbij spelen de combinaties met offshore windenergie en andere functies een belangrijke rol.

MMIP 2. Hernieuwbare elektriciteitsopwekking op land en in de gebouwde omgeving. Dit is een gezamenlijk programma van de sectoren Elektriciteit en Gebouwde Omgeving. Wind- en zonnestroom zullen in een CO_2-vrije energiehuishouding een belangrijk deel van de -sterk toenemende- elektriciteitsvraag in alle sectoren dekken, met opwekking in de gebouwde omgeving en het buitengebied, maar ook in de infrastructuur en op binnenwateren. MMIP 2 betreft innovaties die de sterke groei van deze opwekking mogelijk maken, rekening houdend met technische, economische, maatschappelijke en ecologische factoren. Het MMIP draagt ook bij aan Missie B, via lokale opwekking in de gebouwde omgeving. Innovaties zijn gericht op het verder verlagen van opwekkosten, op het beschikbaar maken van nieuwe toepassingen, optimaal geïntegreerd in hun omgeving (met meervoudig gebruik van de ruimte) en op integratie in het energiesysteem. Dit laatste in nauwe samenwerking met MMIP 13 *Een robuust en maatschappelijk gedragen energiesysteem*. De kennisvragen betreffen nadrukkelijk ook hoe de implementatie kan worden versneld met behoud van maatschappelijk enthousiasme en hoe circulariteit en integrale duurzaamheid kunnen worden gerealiseerd.

MMIP 3. Versnelling energierenovaties in de gebouwde omgeving. In dit programma worden innovaties ontwikkeld waaruit nieuwe energieconcepten voor de bouw- en installatiebranche ontstaan, met een aanzienlijk lagere kostprijs dan de concepten die op dit moment op de markt beschikbaar zijn. Dit is nodig om vanaf 2025 met 200.000 energierenovaties per jaar de gebouwde omgeving in 2050 kosteneffectief aardgasvrij te maken. De resultaten dienen bij te dragen aan het terugdringen van overlast voor bewoners en daar waar mogelijk comfort en gebruikersgemak te verbeteren. Deze innovaties faciliteren ook de industrialisatie (mogelijk robotisering) van de productie-, (ver)bouw- en installatieprocessen, inzet van duurzame materialen en radicale wijzigingen in de waardeketen om de gewenste versnelling van energietransitie in de gebouwde omgeving te bewerkstelligen. Het vraagt om samenwerking tussen o.a. partijen die de wensen van gebruikers kunnen vertalen in productspecificaties, de bouw- en installatiesector, de toeleveringsindustrie en deskundigen die bij kunnen dragen aan het vormgeven van brede gebruikersacceptatie. Dit MMIP draagt bij aan een snelle groei van de uitvoeringscapaciteit die nodig is om de “grote verbouwing van Nederland” voor 2050 te kunnen afronden.

MMIP 4. Duurzame warmte (en koude) in de gebouwde omgeving (inclusief glastuinbouw). Dit MMIP richt zich op technische en socio-economische innovatie voor een snelle groei van duurzame warmtesystemen. Doel is het verbeteren van bestaande typen apparaten en systemen (beschikbaar < 5 jaar) en het ontwikkelen van nieuwe concepten

(beschikbaar > 5 jaar) en bijbehorende diensten en gebruikersenthousiasme gericht op het realiseren van meerdere hoofdconcepten voor warmte en koude bij renovatie. Om gebruikers tijdig de verwarming te laten overzetten naar aardgasvrij is het noodzakelijk het aanbod af te stemmen op gebruikers, met betrekking tot omvang, comfort (geluid, thermisch), inpasbaarheid en betaalbaarheid (woonlasten). De innovaties zullen zich vooral richten op toepasbaarheid in bestaande (bewoonde) situaties, een lagere integrale kostprijs op systeemniveau, tempoverhoging naar aardgasvrije oplossingen. Het ontsluiten van nieuwe duurzame warmte (en koude) bronnen (zoals aquathermie, geothermie en thermische zonne-energie) en thermische opslag is nodig om de sterk groeiende vraag naar duurzame warmte in te vullen.

MMIP 5. Het nieuwe energiesysteem in de gebouwde omgeving in evenwicht. Verbindingen tussen verwarmingssystemen, zoals warmtepompen met eigen opwekking van schone energie, met opslag in wijkbatterijen en/of elektrische voertuigen, bieden nieuwe kansen voor geïntegreerde concepten. Dit MMIP is gericht op het komen tot een geïntegreerd energiesysteem in de gebouwde omgeving met optimale afstemming van de lokale schone energievraag vanuit bedrijven en burgers (comfort, elektriciteit, warmte en mobiliteit) met een zoveel mogelijk lokaal opgewekt aanbod van duurzame energie. Dit niet alleen op jaarbasis, maar juist ook op kwartier-, uur- en dagbasis en tussen seizoenen. Er wordt gewerkt aan de flexibiliteitscapaciteit die in 2030 nodig zal zijn. De eindgebruiker speelt een sleutelrol in dit systeem, dat duurzame energie zichtbaar dichtbij brengt, en zal hierbinnen kunnen kiezen voor een actieve (mede) sturende rol op basis van eigen behoeften en gericht op lagere kosten (zowel individueel als maatschappelijk).

MMIP 6. Sluiting van industriële ketens. Dit programma richt zich op duurzame vernieuwing van integrale waardeketens met nieuwe productieprocessen, hergebruik van materialen en grondstoffen, onderdelen of producten en het creëren van nieuwe materialen en producten die circulariteit faciliteren. Het draagt bij aan de versnelde ontwikkeling en implementatie van innovaties voor tenminste 80% circulaire en duurzame waardeketens in 2050. In 2030 worden 50% minder primaire grondstoffen gebruikt. De nadruk ligt op de sluiting van de koolstofketen. Waar nieuwe koolstofhoudende grondstoffen nodig zijn kan onder andere biomassa worden ingezet. Er zijn vier programmadelen:
In *Circulaire grondstoffen en producten* worden kennis en innovaties ontwikkeld voor omzetting van CO_2 en CO uit proces- en verbrandingsgassen naar grondstoffen en producten (CCU), (plus eventueel Direct Air Capture, DAC). Daarnaast worden processen ontwikkeld voor voorbewerking en chemische recycling van afval en plastic, en voor het sluiten van de non-ferro metaalketen via karakterisering, scheiding en recycling. In *biomassa gebaseerde grondstoffen en producten* worden routes voor hoogwaardige, onderscheidende inzet onderzocht. Doel is om suppletie met 20% niet-fossiele koolstof toepasbaar te maken voor kringloopsluiting waar dat op een andere manier niet mogelijk is. Parallel wordt onderzoek gedaan naar ontwerp van optimaal duurzame circulaire waardeketens met minimale koolstof footprint, cascadering, en nieuwe businessmodellen. Ten behoeve van het succes en de snelheid van de omwenteling is er aandacht voor maatschappelijke acceptatie, gedrag en economische inbedding. Om de CO_2-emissiereductiedoelstelling op korte termijn te kunnen halen is een vierde programmadeel gewijd aan *toepassing van CCS*. Hierin zijn alle activiteiten gericht op het versneld en kosteneffectief inzetten van CCS bij bestaande installaties, bijvoorbeeld bij de productie van blauwe waterstof. Onderwerpen zijn procesintegratie en optimalisatie van het afvangproces; transport, opslag en slimme monitoring, en maatschappelijke en systeemvragen.

MMIP 7. Een 100% CO_2-vrij industrieel warmtesysteem. Dit programma richt zich op ontwerp en (her) inrichting van klimaatneutrale energie- en warmtesystemen voor industriële clusters en bedrijven en optimale proces-efficiency. In 2050 is de warmtevoorziening voor alle temperatuurniveaus volledig CO_2-vrij. De warmtevraag is drastisch gereduceerd door de toepassing van efficiënte processen en wordt ingevuld met duurzame bronnen (elektriciteit,

geothermie, biomassa en duurzame gassen). In 2030 is door *power to heat* oplossingen en inzet van duurzame warmtebronnen minimaal 5,3 Mton CO_2-emissiereductie en een energiebesparing van 93 PJ bereikt. Deze omslag is niets minder dan een revolutie. De huidige praktijk moet omgebouwd worden naar een systeem met maximale toepassing van circulaire warmte – het opwaarderen van restwarmte in plaats van emitteren naar het milieu. Tot 2030 richt innovatie zich op het versneld beschikbaar krijgen van technologie voor temperaturen tot ongeveer 300 °C, zoals warmtepompen, door standaardisatie, modularisatie en ontwikkeling van projectmatige aanpak voor ontwerp en implementatie. Tegelijkertijd wordt technologie ontwikkeld die na 2030 in het hoogste temperatuursegment voor een omslag zorgt. Daarnaast wordt kennis opgebouwd voor optimale warmtebenutting in het systeem door het wegnemen van niet-technologische barrières.

MMIP 8. Maximale elektrificatie en radicaal vernieuwde processen. Dit programma is gericht op de ontwikkeling van kennis en kosteneffectieve innovaties voor volledig klimaatneutrale productieprocessen in 2050, optimaal geëlektrificeerd en volledig geïntegreerd in het duurzame energiesysteem. Industriële processen worden waar mogelijk elektrisch aangedreven, maken gebruik van klimaatneutrale (circulaire) grondstoffen en vervullen een belangrijke rol bij de levering klimaatneutrale secundaire grondstoffen, energiedragers, eindproducten, flexibiliteit en energieopslag. In 2030 is de industrie in staat het variabele vermogen aan duurzame elektriciteit volledig op te nemen.
Uitdagingen zijn kostenreductie en opschaling elektrische waterstofproductie en de ontwikkeling van klimaatneutrale brandstoffen en moleculen (in samenwerking met MMIP 13). Ontwikkeling van elektrische apparaten en elektrisch aangedreven processen vergroten de mogelijkheden voor elektrificatie. Combinatie met digitalisering biedt daarnaast richting 2050 kansen voor decentrale productieprocessen. Hiervoor is nieuw kennis over veiligheid en *proces control* nodig. Parallel wordt onderzoek gedaan naar maatschappelijke en systeemimplicaties van industriële elektrificatie en wordt nadrukkelijk gestuurd op radicale procesvernieuwing en disruptieve innovaties die na 2030 het verschil moeten gaan maken.

MMIP 9. Innovatieve aandrijving en gebruik van duurzame energiedragers voor mobiliteit. Centraal in de vergroening van de mobiliteitssector staat de beweging naar elektrisch aangedreven voertuigen, die hun energie betrekken uit batterijen of brandstofcellen. Het kabinet streeft ernaar dat in 2030 alle nieuw verkochte personenauto's zero-emissie zijn. Elektrisch vervoer vereist integratie van het energiesysteem en het mobiliteitssysteem via *smart grids* en draagt bij aan netbalancering en transport en buffering van duurzaam opgewekte energie. Dit vraagt een goede integratie van het mobiliteits- en energiesysteem, die samenkomen in de gebouwde omgeving. Waar elektrische aandrijving in personenauto's al doorbreekt, vraagt dit in de zwaardere toepassingen (vracht, maritieme sector en luchtvaart) nog veel innovatie op nieuwe batterijtechnologie (celtechnologie, systemen en productie), aandrijfsystemen, slimme laadinfrastructuur en de ontwikkeling van brandstofcel-elektrische toepassingen.
Dit betekent tevens dat voer- en vaartuigen met verbrandingsmotoren de komende decennia nog een significant onderdeel van het mobiliteitssysteem uitmaken. Door enerzijds het ontwikkelen (in samenwerking met MMIP 8), voldoende beschikbaar maken en toepassen van hernieuwbare brandstoffen met een lage directe en indirecte CO_2-emissie, zoals biobrandstoffen en synthetische brandstoffen, en anderzijds het ontwikkelen van zuinigere verbrandingsmotoren voor nieuwe en hoge *blends* van (uiterlijk in 2050 voor 100%) hernieuwbare brandstoffen kan ook dit deel van de mobiliteit worden verduurzaamd.

MMIP 10. Doelmatige vervoersbewegingen voor mensen en goederen. Een belangrijke doorbraak in het verduurzamen van mobiliteit komt door het anders en slimmer inrichten van het systeem (Mobility als a Service; MaaS). Nieuwe concepten waarbij de mobiliteitsbehoefte van personen wordt geoptimaliseerd door flexibel te switchen tussen verschillende vervoermiddelen (lopen, (deel)fiets, OV, deelauto, (water)taxi, huurconcepten) om vlot,

veilig, comfortabel, duurzaam en betaalbaar te reizen. Ontwikkelingen in de ICT en *big data* bieden de mogelijkheden om mobiliteit op maat aan te bieden. Innovaties, zoals zelfrijdende auto's, worden hieraan in de toekomst toegevoegd.
Ook in het goederenvervoer gaat veel veranderen. Door de uitrol van succesvolle platforms voor het uitwisselen/bundelen van lading, het inzetten van zero-emissie stadsdistributie en het ontwikkelen van een *physical internet* voor vracht, is het mogelijk om beladingsgraden te optimaliseren en de *modal shift* naar spoor of water te faciliteren. Daarnaast ontstaan alternatieve opties voor vervoer, zoals buizentransport (incl. hergebruik bestaande infrastructuur) en "exotische concepten" zoals hyperloop, waardoor op termijn de snelheid en duurzaamheid van transport worden verhoogd. Concepten die mobiliteit overbodig maken behoren in de toekomst ook tot de mogelijkheden.

MMIP 11. Klimaatneutrale productie food en non-food. De inzet van MMIP 11 is het realiseren van de reductie van broeikasgasemissies (CO_2, methaan, en lachgas) uit de productie van food en non-food. Deze reductie komt in samenhang en balans tussen plantaardige productie, bodem en landgebruik enerzijds en dierlijke productiesystemen anderzijds.
Voor landbouwproductie vormt de bodem de basis, met verschillende impact op het klimaat. Aan de ene kant is het een emissiebron vanwege verbranding van veen in veenweide-gebieden, en lachgasproductie in combinatie met bemesting, maar aan de andere kant kan er juist ook koolstof worden vastgelegd (zie ook MMIP 12). In dit MMIP wordt met kennis en innovatie een bijdrage geleverd aan de verlaging van de emissies en een verhoging van de vastlegging.
Een reductie in de emissies in de veehouderij kan op twee manieren. Ten eerste dieren minder methaan laten uitstoten door pens- en darmfermentatie, en ten tweede zorgen dat emissies uit de mest in stal en opslag worden verlaagd.
Voor zowel het plantaardige als het dierlijke productiesysteem moet een gezond bedrijfseconomisch model worden ontwikkeld om de bijdrage aan de klimaatdoelstelling uitvoerbaar te maken.

MMIP 12. Land en water optimaal ingericht op CO_2-vastlegging en gebruik. De vraag naar voedsel en diervoer blijft constant, maar die naar biomassa als grondstof voor materialen, biobrandstoffen en als vastlegging van koolstof in de natuur zal toenemen. Dit draagt bij aan emissiereductie in zowel landbouw als in andere sectoren. MMIP 12 gaat daarom over het verhogen van de biomassaproductie in de groene ruimte, en in de tot nu toe vrijwel onontgonnen blauwe ruimte. Daarbij speelt zeewier een grote rol, moet de efficiëntie van de fotosynthese worden verdubbeld, en legt de natuur meer koolstof vast. Deze verhoogde koolstofvastlegging gaat samen met eiwitproductie, waardoor nieuwe producten voor humane consumptie in het verschiet liggen.
Als grote randvoorwaarde geldt hierbij dat zowel producentengedrag als consumentengedrag een eminente impact hebben. Voor de producent is de missie niet alleen een energiegebruiks-reductie naar emissieloos, maar een significante opwek in 2050. Hierbij horen breed in te zetten kleinschalige na-oogst behandelingen en opwektechnologieën. Voor het consumentengedrag is de innovatieopgave hoe een halvering van de *footprint* door aankoopkeuzes is te bereiken, zowel voor food als voor non-food.

MMIP 13. Een robuust en maatschappelijk gedragen energiesysteem. Dit MMIP ontwikkelt kennis en realiseert innovaties voor een efficiënte transitie naar een robuust en maatschappelijk gedragen energiesysteem op zowel lokale, regionale, nationale en Noordwest Europese schaal. Deze kennisontwikkeling richt zich op de eerste plaats op het gezamenlijk adequaat nemen van, met hoogwaardige kennis en informatie onderbouwde, besluiten. Ook economische aspecten spelen hierbij een rol, zoals verdienmodellen die enerzijds zorgen voor zo laag mogelijke maatschappelijke kosten en de juiste prikkels naar energieproducenten en gebruikers en anderzijds kansen geven aan nieuwe diensten en producten. Dit MMIP zal tevens veel aandacht besteden aan onderzoek en ontwikkeling voor een doelmatig ontwerp en

beheer van kostenefficiënte, geïntegreerde en interacterende energie-infrastructuur en de rol van digitalisering hierin. Belangrijk hierbij is het creëren van voldoende flexibiliteitsopties die vraag en aanbod van energie (op alle relevante tijdschalen) in balans brengen, bijvoorbeeld middels *demand-side management*, interconnectie en conversie en opslag van energie. Hierbij zal specifieke aandacht worden besteed aan: *power-to-molecules*, fysische opslagmethodes, en thermische opslag. Tenslotte zijn er uitdagingen met betrekking tot hybridiseren van grootschalige (industriële) energievragen en aanpassingen aan de transmissie- en energietransport-infrastructuur, zoals benodigde netverzwaring, flexibilisering van het gasnet en warmtetransport. Al deze veranderingen hebben impact op de leefomgeving. Daarom zal dit MMIP ook kennis en innovaties ontwikkelen die zorgen voor een efficiënte, ecologisch en landschappelijk verantwoorde ruimtelijke inpassing met een maximaal maatschappelijk draagvlak.

D4 Arbeidsmarkt & Scholing

De transitie naar een duurzame economie, waar de energietransitie deel van uitmaakt, heeft impact op de arbeidsmarkt. Om het Klimaatakkoord uit te voeren zijn in de maakindustrie, bij netbeheerders en energiebedrijven, in de installatie- en onderhoudsbranche, chemische industrie en bij bouwbedrijven vele tienduizenden extra werknemers nodig. Anderen zullen in de traditionele industrieën juist hun baan (dreigen te) verliezen. Ook verandert veel bestaand werk van karakter, waardoor andere vaardigheden en daarmee toekomstgerichte ontwikkeling nodig zijn. Daarnaast is technologische innovatie nodig, omdat duurzame energie met de huidige technieken beduidend arbeidsintensiever is dan fossiele opwekking, waardoor welvaartsverlies dreigt. Om de betaalbaarheid, snelheid en het draagvlak van de doelstellingen uit het Klimaatakkoord te vergroten is het cruciaal om de economische en (inclusieve) werkgelegenheidskansen van dit proces te verzilveren en mogelijke knelpunten in de vraag naar werkenden tijdig te ondervangen en sociale risico's die hierbij horen op een passende wijze op te vangen. De kwaliteit van (nieuwe) banen moet daarbij op orde zijn. Dit alles is niet uniek voor de energietransitie, maar geldt ook voor andere grote transities zoals de opkomst van een circulaire economie, digitalisering en robotisering. Onderscheidend is wel dat de overheid een belangrijke aanjager van deze transitie is. Tot slot is niet alleen aandacht nodig voor verandering van beroepen en werkgelegenheid, maar ook voor de houding en het gedrag van mensen. Bescherming van de aarde raakt niet alleen (toekomstige) werkenden in de bovengenoemde sectoren, maar alle mensen en beroepen.

Krachtig, vernieuwend en efficiënt samenwerken

De grootte van de met elkaar verbonden uitdagingen op het gebied van de energie- en klimaattransitie[93] vraagt om een gezamenlijk, langdurig en sectoroverstijgend commitment voor wat betreft de ontwikkelingen op en de gevolgen voor de arbeidsmarkt. *Alle* partijen aan de klimaattafels moeten een bijdrage leveren én krachtig, vernieuwend en efficiënt samenwerken. Zelfs met sectoren van buiten de klimaattafels, aangezien daar ook werknemers zitten die mogelijk in de toekomst kunnen werken voor de energietransitie (krimpsectoren). Een integraal, breed gedragen en proactief arbeidsmarktbeleid van alle partners is nodig, aansluitend op bestaande samenwerkingen en (cao-)afspraken in regio's en sectoren. Als het met gericht, gezamenlijk beleid lukt om de energietransitie aantrekkelijker te maken om aan te werken en in te investeren, biedt dat Nederland volop kansen. Allereerst op een duurzamere en meer inclusieve toekomst, maar ook op een innovatieve economie met toekomstgerichte, schone en zekere banen waar meer mensen van kunnen profiteren. Veel mensen ervaren die arbeidsmarktkansen op dit moment niet, of verwachten dat de energietransitie tot meer lasten zal leiden. Krachtig samenwerken helpt niet alleen om aan voldoende goed gekwalificeerde werkenden te komen, maar ook om de transitie inclusief te maken.

Allereerst is het nodig om méér mensen aan te trekken met aantrekkelijk werk, goede arbeidsvoorwaarden en perspectief op ontwikkeling en werk. De overheid en overheidsorganisaties, waaronder het UWV, dragen zorg voor de noodzakelijke randvoorwaarden om te zorgen dat werkenden en werkzoekenden, ook mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt, in staat zijn regie te pakken over leven en werk. Dit geldt zeker ook voor werkenden die hun taken/werk zien veranderen. In de tweede plaats is het zaak dat de huidige én toekomstige werkenden en bedrijven zich veel meer dan nu blijven ontwikkelen door responsief leren op maat, in intensieve samenwerking met het bedrijfsleven en vakbonden. Intensieve samenwerking van sociale partners, kennisinstellingen en overheden is ook van belang om via de leercurve de kwaliteit en productiviteit te verhogen. Al met al is een sterke leer- ontwikkelcultuur nodig in bedrijven, met voldoende veiligheid, tijd, ruimte en onafhankelijk advies voor werkenden om regie te kunnen nemen. Tot slot is het nodig om met

[93] De 'klimaat- en energietransitie' duiden we in dit hoofdstuk kortheidshalve aan met 'energietransitie'.

gerichte technologische en sociale innovatie de productiviteit te verhogen en het werk slimmer te organiseren rond de beschikbare menskracht.

Voor de langere termijn is het belangrijk dat alle leerlingen, ook de leerlingen in het funderend onderwijs, de juiste leerstof en leerhouding mee krijgen om goed om te kunnen gaan met grote maatschappelijke transities, zoals de energietransitie. Dat vraagt om continue evaluatie en actualisering van het curriculum. Maar ook om een gedegen en integrale visie van scholen op de manier waarop zij lesgeven over deze transities en de leeromgeving waarin dit onderwijs plaatsvindt. Een basisvoorwaarde om hier aan te kunnen voldoen is voldoende en goed onderwijspersoneel dat in staat wordt gesteld om zich te ontwikkelen en bijscholing te volgen.

Het SER-advies Energietransitie en Werkgelegenheid (2018)[94] bevat de uitgangspunten en zeven handvatten voor dit toekomstgerichte onderwijs- en arbeidsmarktbeleid, waarvoor in de loop van de tekst concrete afspraken zijn uitgewerkt.

- Integrale **human capital agenda's** met samenhangende, breed gedragen arbeidsmarkt-agenda's voor de middellange en lange termijn, waarin ook sociale gevolgen aan bod komen. Net als in de zorg of in het Techniekpact kan een plan uit landelijke afspraken en regionale actieplannen bestaan.
- **Vertaling** van nationale en sectorale afspraken **naar regionaal-economische agenda's**, waarbij opgetelde regionale initiatieven leiden tot nationale doelen. Ook verknoping van uitvoerend regionaal beleid met sectorale activiteiten (o.a. cao, O&O, sociale plannen) is noodzakelijk.
- **Modulair en responsief onderwijs**, dat is ingebed in een **sterke, positieve** ontwikkel- en **leercultuur** en voortbouwt op bestaande goede initiatieven, structuren en (cao-) afspraken.
- **Een inclusieve aanpak**, die afspraken bevat om het beschikbare arbeidspotentieel beter te benutten. Het gaat bijvoorbeeld om meer gewerkte uren en een grotere arbeidsdeelname van vrouwen, maar ook om mensen met een arbeidsbeperking en andere groepen met een afstand tot de arbeidsmarkt, die door nieuwe technologie complexer werk kunnen doen.
- Streven naar(de sociale infrastructuur voor) **goede en eerlijke arbeidsvoorwaarden**, -omstandigheden en -verhoudingen en medezeggenschap **in (nieuwe) deelsectoren**, die relevant zijn voor de energietransitie.
- Verbetering van regionale en sectorale **arbeidsmarktinformatie** en **inzicht in toekomstige arbeidsmarktbehoeften**. Die informatie is o.a. nodig om per klimaattafel systematisch de effecten van maatregelen te monitoren en een praktische impactanalyse uit te voeren. De taakgroep zal daarnaast nader onderzoek moeten (laten) uitvoeren naar de effecten van de energietransitie op de arbeidsproductiviteit in de sector.[95]
- **Werkgelegenheidsverlies** eerlijk en inclusief **opvangen** door werkenden daarop tijdig voor te bereiden, hun ontwikkeling en mobiliteit te faciliteren en door arbeidsmarkt- en sociale gevolgen passend op te vangen waar dat niet mogelijk blijkt met bestaande middelen. Vanuit het publieke belang, als aanjager en als wetgever heeft de Rijksoverheid een bijzondere verantwoordelijkheid en rol. Waar de transitie gepaard gaat met werkgelegenheidsverlies is in het kader van een 'just transition' een aanpak nodig die werkenden daarop tijdig voorbereidt, hun ontwikkeling en mobiliteit faciliteert en hen indien nodig financieel compenseert. Dit is een verantwoordelijkheid van alle betrokken partners.

---

[94] SER (2018) Energietransitie en werkgelegenheid. Kansen voor een duurzame toekomst. Advies 18/03.

[95] Met bestaande technologieën lijkt energieproductie arbeidsintensiever te worden: er zijn meer mensen nodig om onze stroom en warmte te produceren. Technologische innovatie moet welvaartsverlies voorkomen door de energietransitie slimmer uit te voeren.

Om tot gedragen afspraken over arbeidsmarkt en scholing te komen is een taakgroep geformeerd over sectoren heen, waarin een brede groep werkgevers-, werknemers- en onderwijspartijen en ministeries is vertegenwoordigd.[96] De deelnemende organisaties committeren zich aan alle afspraken in dit hoofdstuk en aan de individuele en gezamenlijke uitwerking en uitvoering daarvan.

Afspraken:

Partijen spreken het volgende af:

Integrale arbeidsmarktagenda's

a. De vijf sectortafels stellen elk, ondersteund en aangespoord door de taakgroep, in de eerste helft van 2019 een sectorale onderwijs- en arbeidsmarktagenda[97] op met een (periodiek te actualiseren) uitwerking naar een uitvoeringsagenda voor de komende vijf jaar en een actieagenda voor het komende jaar. Afhankelijk van de aard en omvang van de opgaven en de bestaande sectorale afspraken en structuren, kan de aanpak en het ambitieniveau per sector verschillen. De sectortafels stellen met behulp van de taakgroep en in overleg met (voor zover niet al aan de tafel aanwezige relevante) sectorale sociale partners, onderwijspartijen, overheden en andere belanghebbenden de invulling van de agenda. Om daartoe te komen maken zij een analyse van enerzijds de belangrijkste sectorale kansen en knelpunten op het terrein van arbeidsmarkt en anderzijds van (het bereik en de impact van) bestaande initiatieven die benut en/of versterkt kunnen worden om daaraan een vervolg te geven. De rol van de taakgroep is om aan te jagen, inhoudelijke en procesmatige ondersteuning te bieden en relevante partijen te betrekken en te verbinden.

b. De taakgroep verbindt de sectorale agenda's tot een overkoepelende arbeidsmarktagenda, met aandacht voor een goede fasering en cross-sectorale aspecten; de verbinding tussen regio's en sectoren; monitoring van arbeidsmarkteffecten en de inbedding in bredere thematiek zoals arbeidsmarktkrapte, een leven lang ontwikkelen, digitalisering en circulaire economie; en aansluiting op bestaande initiatieven.

c. In de arbeidsmarktagenda's is aandacht voor de volgende punten:
   - De arbeidsmarktagenda maakt verbinding tussen sectorale innovatieopgaven (kennis- en innovatieagenda) en de ontwikkeling van mensen (*Human Capital Agenda*), met als doel om technologische en sociale innovatie hand in hand te laten gaan. Partijen kunnen daarbij samenwerken met en leren van de *Human Capital Agenda* van de Topsector Energie.
   - De arbeidsmarktagenda maakt onderscheid tussen acties op de korte termijn (o.a. beschikbare arbeidscapaciteit beter benutten voor tekorten) en de lange termijn (o.a. plek van duurzaamheid in het onderwijs, maatregelen in deelsectoren die krimpen als gevolg van de energietransitie, inhoudelijke vernieuwing van beroepen).
   - Om sectoren aantrekkelijk te maken/houden en mensen een goede werkplek te bieden, besteedt de arbeidsmarktagenda aandacht aan het belang van plezierig, leerzaam en veilig werk onder goede arbeidsvoorwaarden, -omstandigheden en -verhoudingen, en aan voldoende stage- en opleidingsplaatsen ongeacht economische conjunctuurschommelingen. Sociale partners kunnen daarbij inspiratie halen uit afspraken in de zorgsector op grond van de arbeidsmarktagenda 'Aan het werk voor

[96] Deelnemende organisaties in de taakgroep zijn FNV, CNV, VCP, VNO-NCW, MKB, LTO Nederland, Techniekpact, Topsectoren, Bouwagenda, FME, Netbeheer Nederland, Werkgeversvereniging WENB, MBO Raad, SBB, Vereniging Hogescholen, VSNU, de Ministeries van EZK, SZW en OCW, VNG, UWV, Jonge Klimaatbeweging, Koepel Energie en Klimaat, Planbureau voor de Leefomgeving, SER-voorzitter Mariëtte Hamer.

[97] De afspraken in dit hoofdstuk zijn gericht op onderwijs- en arbeidsmarktagenda's, ook daar waar kortheidshalve is gekozen voor de term 'arbeidsmarktagenda'.

ouderen'. In de zorgsector monitort een landelijke regiegroep de agenda actief en heeft die agenda bijgedragen aan het maken van cao-afspraken.
- In de arbeidsmarktagenda's is aandacht voor werkenden die hun baan dreigen te verliezen. Mogelijke instrumenten zijn een regelmatig gesprek over ontwikkelingsmogelijkheden, loopbaanadvisering, voldoende opleidingsbudget, gericht voorkomen van baanverlies en ondersteuning bij (intersectorale) mobiliteit. De vakbeweging draagt het belang van (tijdige) scholing en ontwikkeling van werkenden actief uit via de vakbondsadviescentra en andere relevante projecten.
- De arbeidsmarktagenda bevat acties om meer mensen aan te trekken tot de technische sectoren, zowel vanuit het initiële onderwijs als door nieuwe groepen aan te trekken. Daarbij valt te denken aan werkzoekenden en specifieke groepen zoals statushouders. Dit betekent dat er nadrukkelijk verbinding moet worden gezocht met het sociale domein.
- In de arbeidsmarktagenda's wordt zoveel mogelijk slim en efficiënt aangehaakt op bestaande infrastructuren en initiatieven. Dit minimaliseert bestuurlijke drukte en legt de nadruk op het behalen van concrete resultaten alsook het zichtbaar maken van deze resultaten.

d. De sectorale agenda's vertrekken vanuit de belangrijkste arbeidsmarkt- en scholingsopgaven in de sector en sluiten nauw aan op bestaande initiatieven[98] en afspraken van sociale partners, onderwijspartijen, overheden en andere betrokkenen.

- **Landbouw en landgebruik**. Belangrijke opgaven gaan over het permanent ontwikkelen van mensen, technieken en onderwijscurricula, vertalen van nieuwe kennis en vaardigheden in de beroepspraktijk en tijdig anticiperen op nieuwe arbeidsmarktniches met scholing en beroepsvereisten. Bij het uitwerken van een sectorale agenda kan de sector aansluiten op innovatieprogramma's van Ministeries (waaronder LNV) en topsectoren Agri & Food en Tuinbouw & Uitgangsmateriaal. Het Groenpact initieert, ondersteund door de taakgroep en de sectorale borgingscommissie, de dialoog met branches, werknemers, onderwijs en overheden over de sectorale uitdagingen in het Klimaatakkoord. Het doel daarvan is tot afspraken te komen over gedeelde prioriteiten, een gezamenlijke aanpak en voldoende anticiperend vermogen. Daarbij zijn er ook werkgelegenheidskansen buiten de sector, zoals bij het opvangen van de energieklimaattransitie in steden door inzet van groen.

- **Elektriciteit**. In de elektriciteitssector kampen vooral netbeheerders en betrokkenen bij Wind op Zee met schaarste aan arbeidskrachten. In nieuwe (deel)sectoren is aandacht nodig voor veilig en gezond werk. Baanverlies gaat een rol spelen in kolen- en mogelijk gascentrales. Actieve begeleiding en scholing naar ander werk is wenselijk. Waar dat mogelijk is, gebeurt dat bij voorkeur naar (duurzame banen in) sectoren waar werkgelegenheid ontstaat om zo tekorten te verminderen. Voor technici zijn er kansen in de aanleg van een duurzame energie-infrastructuur gebaseerd op elektrificatie en in de toekomst waterstof en groen gas De Topsector Energie heeft met CAREER een landelijk platform gerealiseerd waar publiek-private en sociale partners samenwerken aan het arbeidsmarkt- en scholingsvraagstuk rondom offshore wind.

- **Industrie**. De sector signaleert een groot gebrek aan goed opgeleid personeel, met name in de installatie- en onderhoudsbranche en in de maakindustrie. Baanverlies

[98] Een belangrijke bestaande structuur vormen de topsectoren, waarbij het zaak is ook werknemers(partijen) goed te (blijven) betrekken. Voor de energietransitie zijn met name de Human Capital Agenda's van de topsectoren Energie, Chemie, High Tech Systemen en Materialen, Agri & Food, Tuinbouw & Uitgangsmateriaal en Logistiek van belang. De HCA's van deze topsectoren worden versterkt door hieraan ook nieuwe actielijnen toe te voegen, die er specifiek op gericht zijn uitstromende medewerkers uit (sub)sectoren die krimpen als gevolg van de transitie te helpen zich om te scholen naar beroepen waar door de transitie groei ontstaat.

gaat een rol spelen in de gas- en oliewinning en –toelevering en in raffinaderijen. Actieve begeleiding en scholing naar sectoren waar werkgelegenheid ontstaat is wenselijk, zowel voor de mensen die het betreft als om in die sectoren tekorten te verminderen. De sectortafel wil zich behalve op grotere (zij)instroom richten op permanente ontwikkeling van mensen, bedrijven en innovatie. Bij het uitwerken van een sectorale agenda kan de sector aansluiten op de implementatieagenda 2018-2022 van *smart industry*, de topsectoren Chemie en High Tech Systemen en Materialen.

- **Gebouwde omgeving**. Onder meer netbeheerders, installateurs en bouwbedrijven concurreren om schaars personeel met diverse andere sectoren. Behalve instroom, zij-instroom en behoud van voldoende werkenden willen sectorale partijen werken aan slimme inzet van mensen en permanente ontwikkeling van mensen, bedrijven en innovatie. De tafel gebouwde omgeving heeft in samenwerking met de Bouwagenda een landelijk breed gedragen 'Intentieverklaring arbeidsmarkt en scholing in wijkgerichte aanpak' opgesteld, die onder meer geïmplementeerd wordt in de regionale publiek-private samenwerkingen. Daarnaast is een specifiek convenant 'mbo-aanbod klimaattechniek' opgesteld. Het programma De Uitdaging werkt aan het oplossen van tekorten door innovatie, leren in het werk en de onderwijsketen te betrekken in de verduurzamingsopgave in de gebouwde omgeving. Voor het slagen van de afspraken aan de tafel gebouwde omgeving is het nodig, dat de betrokken partijen ook met elkaar op regionaal en lokaal niveau tot samenwerking komen op het gebied van menselijk kapitaal. Het goed inrichten van die samenwerking biedt allerlei werkgelegenheidskansen voor 'groene banen' .

- **Mobiliteit**. Belangrijke opgaven zijn de omslag van fossiel naar elektrisch aangedreven voertuigen en het bewerkstelligen van voldoende laadvoorzieningen voor elektrisch vervoer. Meer elektrisch (personen)vervoer werkt door in het type onderhoud en leidt tot een grotere nadruk op IT-vaardigheden van werkenden in garages en verwante (auto)bedrijven. In de technische curricula van mbo-, hbo- en wo-opleidingen krijgt elektrisch vervoer steeds meer aandacht, maar voldoende gekwalificeerd personeel blijft vooralsnog een uitdaging. In het goederenvervoer zijn digitale vaardigheden steeds belangrijker en groeit de behoefte aan goed opgeleide, zelfredzame professionals. Bij het uitwerken van een sectorale agenda kan de sector deels aansluiten op de human capitalagenda van de Topsector Logistiek, die aandacht vraagt voor een flexibele en innovatie kennisbasis, kennisdisseminatie in de sector en sociale innovatie

e. In het vernieuwde Techniekpact is de klimaatopgave als een van de maatschappelijke opgaven benoemd waaraan invulling moet worden gegeven. De ondersteuning van regionale initiatieven die raken aan de energietransitie, wordt daarvoor uitgebreid. Techniekpactregio's worden bovendien gestimuleerd initiatieven te ontplooien of uit te breiden die bijdragen aan het verminderen van arbeidsmarktknelpunten. Deze beide lijnen worden expliciet opgenomen in de opdracht van EZK, SZW en OCW aan het Huis van de Technologie in oprichting voor de uitvoering van het Techniekpact. Koplopers, goede (regionale) voorbeelden en partijen die graag willen bijdragen, staan daardoor in goede verbinding met landelijke partijen die hen kunnen ondersteunen bij de doorontwikkeling van hun initiatieven.

f. De overheid expliciteert wat zij kan bijdragen in haar opdrachtgeverschap (o.a. aanbestedingen) aan het bieden van zekerheid op de langere termijn. Die zekerheid is nodig voor sectoren, onderwijspartijen en decentrale overheden om langetermijninvesteringen in leren en innoveren te kunnen doen. Naast anderen in staat stellen om te investeren, heeft de overheid zelf ook een belangrijke rol om de klimaattransitie eerlijk en inclusief te laten verlopen.

Vertaling naar uitvoering en regionale[99] sociaal-economische agenda's

a. De SER gebruikt zijn aanjaagfunctie[100] op het terrein van een leven lang ontwikkelen om op het terrein van de energietransitie in regio's en sectoren een slagvaardige en gecoördineerde verbinding te leggen van goede initiatieven en bestaande en nieuwe structuren. Daarbij gaat het om de verbinding met bestaande initiatieven als de Topsectoren, Techniekpact, Groenpact, Industriecoalitie, Bouwagenda, de diverse onderwijsakkoorden en het programma De Uitdaging. Speciaal zal de SER blijven letten op goede inbedding van *human capital* in de regionale energiestrategieën: een goede arbeidsmarktparagraaf in die regionale energiestrategieën zou een basis kunnen vormen voor gedegen arbeidsmarktplanning. De SER jaagt aan, ondersteunt, verbindt, rapporteert periodiek aan de taakgroep en legt daarbij verbindingen met de bredere context van een leven lang ontwikkelen. De SER benut de bestaande nauwe samenwerking met het Techniekpact, die is ontstaan door de aanjaagfunctie van een leven lang ontwikkelen, en zoekt daarbij een goede verbinding met (initiatieven vanuit) werknemerszijde.

b. De sectortafels kiezen in de uitvoering van de arbeidsmarktagenda's voor een lerende aanpak vanuit regionale publiek-private samenwerkingen van bedrijven, vakbonden, overheden, publieke en private onderwijs- en kennisinstellingen (liefst MBO-HBO-WO) en brancheopleiders. Desgewenst wordt eerst ervaring opgedaan in lokale experimenten met fieldlabs en *learning communities*, zoals bijvoorbeeld is beoogd met de 'Intentieverklaring arbeidsmarkt en scholing in de wijkgerichte aanpak' en het programma De Uitdaging. De taakgroep gaat met sectoren in gesprek over wat nodig is om te zorgen dat niet alleen *in* lokale samenwerking lerend vermogen ontstaat (project), maar ook *tussen* projecten, waardoor de aanpak van verduurzaming steeds beter en efficiënter kan verlopen (programma). De taakgroep kan sectorale partijen ondersteunen bij het vormgeven van een lerende aanpak en het wegnemen/adresseren van gesignaleerde belemmeringen. De Centra voor Innovatief Vakmanschap (MBO), Centres of Expertise (HBO) en het samenwerkingsverband 4TU van technische universiteiten bieden hun betrokkenheid aan, waar mogelijk in samenwerking. Die betrokkenheid richt zich ook op de verbinding met innovatieagenda's en ontwikkeling van de regio, of de Regionale investeringsfondsen (RIF's).

c. Technische brancheorganisaties stimuleren, in samenspraak met de vakbonden, dat hun leden in publiek private samenwerkingen voldoende leerwerk- en stageplekken beschikbaar stellen voor een vruchtbare kruisbestuiving tussen leren en werken – ook als het economisch minder goed gaat. Zij inventariseren samen de mogelijkheden om via O&O-fondsen vouchers uit te geven voor ontwikkeling en (loopbaan)begeleiding. Technische brancheorganisaties maken daarnaast met hun leden afspraken over hun opleidingscapaciteit met de intentie om tot afspraken over baan-/werkgaranties te komen om daarmee de instroom te verhogen. Hierin hebben de opleidingsbedrijven/ bedrijfstakscholen een belangrijke rol. Overheden inventariseren of de gunningscriteria in aanbestedingen voldoende ruimte voor opleiden door opdrachtnemers bieden. SBB zet zich specifiek in voor (de erkenning van) voldoende leerwerk- en stageplekken in het MBO.

d. De 'Intentieverklaring arbeidsmarkt en scholing in de wijkgerichte aanpak' is opgesteld om de gezamenlijke arbeidsmarkt- en scholingsopgaven van de sectortafels gebouwde omgeving (o.a. huizen en gebouwen, energie-infrastructuur, ondergrondse infra), mobiliteit (o.a. laadvoorzieningen elektrisch vervoer) en elektriciteit (o.a. bekabeling) in

[99] Uitgangspunt is om zoveel mogelijk aan te sluiten bij de arbeidsmarktregio's. Een arbeidsmarktregio is een afgebakend gebied waarbinnen dienstverlening wordt verleend door UWV en gemeenten aan werkzoekenden en werkgevers. Per 1 januari 2013 zijn er 35 arbeidsmarktregio's.

[100] https://www.rijksoverheid.nl/documenten/kamerstukken/2018/09/27/kamerbrief-leven-lang-ontwikkelen.

de verduurzaming van wijken het hoofd te bieden. Die verklaring is erop gericht ontwikkeling van vaardigheden, technologie en werkprocessen te verbinden in een lerende wijkaanpak vanuit hechte samenwerking van bedrijven, werkenden, overheid en de brede onderwijskolom. Werkgeverspartijen overleggen daarbij, in nauwe afstemming met die partijen, over het slim organiseren van het werk en over de beschikbare menskracht. De nationale intentieovereenkomst wordt door middel van regionale publiek-private samenwerkingen ingebed in de wijkenaanpak in het Klimaatakkoord. Bezien wordt hoe toeleveranciers meegenomen worden in de wijkenaanpak. De taakgroep biedt waar nodig ondersteuning voor deze aanpak en verspreidt leerervaringen naar andere sectoren. Als specifieke uitwerking voor het MBO wordt bovendien het Convenant MBO-aanbod voor de Klimaattechniek gesloten, met als doel te komen tot een MBO-aanbod voor bekostigd en niet-bekostigd onderwijs, dat zich richt op beroepen in de energietransitie, circulariteit en klimaatadaptatie; voldoende instroom; werkgaranties en opleidingen binnen bedrijven en waarborgen in de continuïteit van de (ver)bouwstroom.

e. Partijen spreken af Regio Deals voor te bereiden rond de belangrijkste transitieopgaven. Voor versterking van regionale opgaven heeft het kabinet de Regio Envelop beschikbaar gesteld. Hieruit worden Regio Deals ondersteund die meervoudige opgaven in de regio aanpakken. De openstelling voor de tweede tranche Regio Deals is in september 2018 gesloten. Veel voorstellen uit de tweede tranche zijn al gericht op de meervoudige opgaven van CO_2-reductie en versterking van de regionale economie en arbeidsmarkt. Voor de derde tranche zullen partijen gezamenlijk aanvullende voorstellen uitwerken voor regio deals die het Klimaatakkoord ondersteunen.

f. In lijn met het brede Nationaal Programma Groningen werkt de provincie Groningen in samenwerking met de SER Noord-Nederland (ondersteund door SER Nederland) en andere betrokkenen een regionale arbeidsmarktaanpak van de energietransitie uit. In de provincie Groningen, maar ook in Drenthe zullen in de fossiele energievoorziening banen gaan verdwijnen, terwijl andere sectoren sterk groeien. De beoogde aanpak bestaat uit een gecoördineerde samenwerking tussen (provinciale en gemeentelijke) overheden, sociale partners, onderwijspartijen en andere stakeholders. Het doel daarvan is de kansen en uitdagingen van de energietransitie samen tegemoet te treden en werkenden voldoende ondersteuning te bieden indien dit hen treft. Deze energietransitie zal uiteindelijk leiden tot een industrietransitie in brede zin.

Goede arbeidsvoorwaarden, -omstandigheden en -verhoudingen

a. Voor huidige werknemers is het uitgangspunt dat:
   - werkgevers en werknemers regelmatig stilstaan bij het loopbaanperspectief van werknemers, waarbij voorkomen van werkgelegenheidsverlies het vertrekpunt is.
   - werkgevers en werknemers in duurzame inzetbaarheid investeren om baanverlies te voorkomen. Werknemers krijgen op tijd de gelegenheid zich voor te bereiden op andere functies die gaan ontstaan of een andere invulling van het werk.
   - indien toch baanverlies optreedt, werkgevers en werknemers(vertegenwoordigers) transities van-werk-naar-werk organiseren, al dan niet via her-, om- en bijscholing.
   - voor wie het voorgaande geen uitkomst biedt, het zaak is sociale en financiële gevolgen passend op te vangen. Dit geldt specifiek voor werkenden in de brede kolenketen, die werkloos (dreigen te) raken bij afnemende werkgelegenheid in kolencentrales.
   - de overheid een brede verantwoordelijkheid heeft op het gebied van inkomenszekerheid en het creëren van de juiste randvoorwaarden voor duurzame inzetbaarheid.
   - in voorkomende gevallen partijen bovenstaande uitwerken in o.a. sociale plannen.

b. Sociale partners treden in dialoog om te komen tot goede arbeidsomstandigheden, arbeidsvoorwaarden en -verhoudingen in nieuwe (deel)sectoren, waar nog geen sprake is

van gereguleerd overleg en sociale infrastructuur. Zij inventariseren veiligheids- of gezondheidsrisico's in de nieuwe banen en nemen maatregelen gericht op veilig en gezond werken. Sociale partners bespreken daarnaast hoe de arbeidsverhoudingen in nieuwe (deel)sectoren op een bestendige wijze vorm kunnen krijgen. Daarbij betrekken ze de totstandkoming van cao's en O&O-fondsen.

c. De Inspectie SZW garandeert voldoende toezicht om te zorgen dat het werk in nieuwe (deel)sectoren voldoet aan alle wettelijke arbeidsomstandigheden en -voorwaarden. De Inspectie overlegt periodiek met sociale partners en de vraag welke actie nodig is. Ook (signalen over) sociale dumping komt daarbij aan de orde. Sociale partners nemen ook zelf verantwoordelijkheid. Zij voorzien de Inspectie zo goed mogelijk van casuïstiek en cijfers om het gesprek goed te kunnen voeren.

Een inclusieve aanpak om het potentieel beter te benutten

a. Sociale partners in de Stichting van de Arbeid maken met het kabinet afspraken over het benodigde randvoorwaarden voor werkenden om zich te kunnen ontwikkelen en werkzoekenden om zich te kwalificeren voor een duurzame baan. De afspraken hebben betrekking op versterking van de leercultuur en het stimuleren van individuele leerrekeningen, alsmede de verdeling van de daarmee gemoeide middelen. Daarnaast zullen sociale partners in de Stichting van de Arbeid mede op basis van bevindingen van de SER in het kader van zijn rol als aanjager bij leven lang ontwikkelen bezien hoe een (regionale) ondersteuningsstructuur kan worden bevorderd[101] en hoe bestaande regionale en sectorale initiatieven om een leercultuur te bevorderen kunnen worden versterkt. Zij zullen mede op basis van deze bevindingen eventueel noodzakelijke aanpassingen van de regelgeving verder agenderen om deze beweging te stimuleren.

b. Sociale partners maken afspraken over brede inzet van personeel in tekortberoepen, waardoor meer mensen duurzaam kunnen participeren. Sociale partners inventariseren wat verder nodig is om nieuwe groepen (zoals mensen met een arbeidsbeperking) te betrekken. Daarnaast hebben de koepelorganisaties ABU, CEDRIS, NRTO en OVAL de alliantie 'Samenwerken voor werk' gevormd. Deze alliantie heeft als doel om via publiek-private samenwerking zoveel mogelijk mensen, die nu nog langs de kant staan, weer aan het werk te helpen. De partijen kennen een groot landelijk en regionaal netwerk van dienstverleners op het gebied van scholing, begeleiding en arbeidsbemiddeling. Zij zetten deze kennis in om extra vakkrachten voor de energietransitie te leveren.

Responsief onderwijs op maat, ingebed in een sterke leercultuur

a. In het mbo en hbo is in samenwerking met de Topsector Energie het platform De Uitdaging tot stand gekomen.
   - De deelnemers van De Uitdaging stemmen met de MBO Raad en SBB af hoe men elkaar kan versterken en aanvullen op het gebied van samenwerking binnen RIF's en CIV's[102], nieuwe leermiddelen en de digitale ontsluiting daarvan in een leerplatform; experimenten met energie-innovatieprojecten en het leren van elkaar; experimenten met een flexibeler inzet van de kwalificatiedossiers; een gedeelde klimaat- en energieagenda voor MBO en VMBO, die onder andere zal voortkomen uit de afspraken die in het Klimaatakkoord gemaakt worden aan de sectortafels.
   - De Centres of Expertise in het HBO in De Uitdaging richten zich op het in kaart brengen van effectieve aanpakken, kennisuitwisseling in publiek-private netwerken en opschaling van succesvolle pilots en experimenten. Hierbij hanteren zij een viertal actielijnen: zicht krijgen (onder meer via interactie met de taakgroep en de sectortafels) op oplossingen die ons helpen regionale vraagstukken op te lossen;

[101] Hierbij valt ook te denken aan een ID-pas voor werkenden met daarop een 'vakpaspoort', waarin naast diploma's aanvullende vaardigheden/competenties en activiteiten kunnen worden opgenomen.

[102] Regionaal investeringsfonds (RIF) en Centrum voor Innovatief Vakmanschap (CIV)

samen slim optrekken om de operatie met succes te helpen uitvoeren; strategieën en investeringen meer op elkaar afstemmen en belemmeringen wegnemen; samen (sociale) systemen opzetten voor het ontwikkelen van mensen en oplossingen met een focus op het vergroten van de instroom, de snelheid van scholing en het vernieuwen van de inhoud voor klimaat en energie.

b. Op plekken waar de arbeidsmarkteffecten van de energietransitie optreden (zoals bij het verduurzamen van gebouwen in wijken, maar ook in garages waar monteurs vaker te maken krijgen met elektrisch vervoer), onderzoeken sociale partners met (publieke en private) onderwijspartijen gericht de noodzaak, vorm en inhoud van nieuw onderwijsaanbod voor werkenden en potentiële instromers (zowel studenten, zij-instromers als werkzoekenden) in de energietransitie. Zij organiseren hun aanbod zo dat aantrekkelijke en efficiënte leerroutes ontstaan, met erkenning van eerder opgedane leer- en werkervaringen, bij voorkeur stapelbaar tot een diploma. Daarbij kan het gaan om volledig nieuwe opleidingen of om modulaire trajecten, maar ook over vernieuwing binnen bestaande opleidingen. Zo heeft de SBB al de opdracht ontvangen van het ministerie van OCW om in de opleidingseisen en curricula in het MBO meer aspecten van circulaire economie op te laten nemen, waarbij ook rekenschap wordt gegeven van arbeidsmarkt-vraagstukken die volgen uit de energietransitie. Vanuit O&O-fondsen wordt waar nodig bijgedragen aan de ontwikkeling van nieuwe scholingsmodules. De woningcorporatiesector investeert in haar eigen opleidingsaanbod om duurzaamheidsdeskundigheid te bevorderen in haar rol als werkgever.

c. Het kabinet gaat maatwerk in het MBO voor volwassenen verder stimuleren, onder andere door de introductie van MBO-certificaten voor delen van opleidingen. Deze certificaten zijn bedoeld voor werknemers die al een stevige basis in de vorm van een MBO-diploma hebben en voor wie het behalen van een onderdeel van een kwalificatie, in de vorm van een MBO-certificaat, zinvol is om zich verder te ontwikkelen. Daarbij moet het gaan om robuuste delen van de kwalificatie, vastgesteld door sectorale sociale partners in de SBB en gericht op het versterken van het arbeidsmarktperspectief. SBB voert daartoe pilots uit. Op basis van een positieve evaluatie (eind 2019) zal het ministerie de invoering van MBO-certificaten verder opschalen. Daarnaast stelt het kabinet vanaf 2019 voor vier jaar jaarlijks €5 miljoen beschikbaar voor het stimuleren van de ontwikkeling van passende opleidingsprogramma’s op maat in het MBO voor volwassenen.

d. Het ministerie van OCW voert in het HBO sinds 2016 experimenten uit gericht op het bevorderen van maatwerk in het onderwijs voor volwassenen. Deze experimenten betreffen deeltijdse en duale HBO-opleidingen. Het gaat om het experiment leeruitkomsten en het experiment vraagfinanciering. In het experiment leeruitkomsten worden opleidingstrajecten op maat ingericht, aansluitend bij wat de volwassen student meeneemt aan relevante kennis en kunde en aansluitend op de mogelijkheden en behoeften om te leren in de werksituatie. In het experiment vraagfinanciering kan op modulaire basis worden deelgenomen aan opleidingen in techniek, ICT en zorg aan publieke en private hogescholen. Studenten kunnen in aanmerking komen voor vouchers van €1.250 per module van 30 studiepunten (half jaar). Een tussenevaluatie van beide experimenten in het HBO verschijnt eind 2018/begin 2019. Daarna wordt besloten over het vervolg. Daarnaast heeft het hoger onderwijs zelf een aantal initiatieven die hier nauw op aansluiten. Zo bestaat er specifiek voor werkenden met een onafgemaakte HBO-opleiding een leerwerk-traineeship, waarmee ze verleid kunnen worden een HBO-kwalificatie te behalen (*www.werkenENlerenMETenergie.nl*). En voor het HBO en WO heeft de *versnellingsagenda onderwijsinnovatie met ICT* (gemaakt door de Vereniging Hogescholen, de Vereniging van Universiteiten en SURF) als doel om digitalisering in het hoger onderwijs sneller mogelijk te maken en daarmee ook de flexibilisering mogelijk te maken.

e. SBB brengt de bestaande opleidingsinfrastructuur voor het technische MBO in kaart. Op grond daarvan maken onderwijspartijen en sociale partners afspraken over wat verder nodig is om de bestaande infrastructuur aan te vullen en te verbinden. Goede voorbeelden zijn er al (Duurzaamheidsfabriek, tech hubs, RIF-samenwerkingen), maar soms versnipperd. Werkgeverspartijen in de taakgroep stimuleren dat hun leden bijdragen aan 'tech hubs' en andere fysieke test- en ontwikkelomgevingen, door inzet van medewerkers voor kennisoverdracht en het beschikbaar stellen van machines. Op die manier ontstaat er een structuur om technologische innovatie snel in de gehele onderwijsketen te laten landen. Dit geldt ook voor innovatie die nodig is om de energietransitie goed te laten verlopen. Door bijvoorbeeld deze 'hubs' te voorzien van warmtepompen en technici beschikbaar te stellen om hun kennis hierover door te geven, kan een groot aantal scholen daar gebruik van maken terwijl het minder inzet van het bedrijfsleven vraagt dan wanneer zij al die scholen apart moeten benaderen. Private opleiders brengen door EVC-trajecten en maatwerk scholingstrajecten en –begeleiding mensen weer aan het werk. Zij leggen in samenwerking met gemeentes, UWV, re-integratiebureaus, werkgevers en uitzendorganisaties de focus op wat de talenten en mogelijkheden van mensen zijn. Dit geldt ook voor de mogelijkheden voor banen als gevolg van de energietransitie.

f. De VSNU onderzoekt met de MBO Raad en Vereniging Hogescholen, en in gesprek met private aanbieders van opleidingen, op welke manier zij in de energietransitie samen kunnen optrekken op het gebied van onderzoek (agenda, ontwikkeling en uitwisseling van kennis) en onderwijs (in kaart brengen ontwikkelingen beroepspraktijk, aanpassing van het onderwijsaanbod, passende leerarrangementen, doorlopende leerlijnen). Goede samenwerking tussen universiteiten, HBO en MBO kan ervoor zorgen dat studenten uit het beroepsonderwijs goed leren omgaan met de nieuwste academische inzichten. Dit geldt ook voor vraagstukken uit de energietransitie, bijvoorbeeld met de inzet van (nieuwe) technologie op zo'n manier dat er minder mensen nodig zijn voor de verduurzaming van een wijk. De partijen ontwikkelen een gezamenlijke visie en stimuleren hun leden om, in samenwerking met sectoren en (leer)bedrijven in regio's, ontwikkelde kennis in te zetten en nieuw onderwijsaanbod eensluidend te vertalen en in te zetten in regio's. Daarbij is de samenwerking tussen het bedrijfsleven en het onderwijs van groot belang, zowel op inhoud (curricula, opleidingen en *skills*) als op uitvoering (*tech hubs*, hybride docenten, publiek-private samenwerking). Dit past binnen een bredere beweging van interdisciplinaire onderzoeksaanpakken zoals de Nationale Wetenschapsagenda , waardoor er ook oog is voor de toepassing en sociale gevolgen van innovaties.

g. Partijen spreken af regionale initiatieven in het beroepsonderwijs rond de transitie te versterken. Het nieuwe Regionaal Investeringsfonds (2019-2022) biedt samenwerkingsverbanden van onderwijs, bedrijfsleven en regionale overheden de kans om subsidie aan te vragen voor een betere aansluiting tussen mbo en arbeidsmarkt. Het nieuwe RIF stimuleert dat initiatieven ten behoeve van de transitieopgaven in het Klimaatakkoord goede aanvragen indienen bij het fonds. Potentiële aanvragers die zich richten op de energietransitie kunnen daartoe worden ondersteund door het Huis van de Technologie in oprichting. Ook kunnen zij samenwerken met en leren van de partners in De Uitdaging.

h. Werkgeversorganisaties spannen zich in om voldoende hybride docenten te leveren in (technische) docentschappen om de docententekorten het hoofd te bieden. Hybride docenten werken deels in het bedrijfsleven en deels als docent, of wisselen dit werk af. Kwaliteit staat daarbij uiteraard voorop. De organisaties inventariseren wat nodig is om de bevoegdheidsstructuur te versimpelen en/of de weg naar bevoegdheid te verkorten. Organisaties kijken daarbij goed naar arbeidsconstructies voor de hybride docent om die ruimte mogelijk te maken. Vanuit hun bevindingen doen zij gerichte voorstellen aan betrokken, zoals het Ministerie van OCW. Lerarenopleidingen moeten daarbij maatwerk in scholing kunnen bieden om de (gedeeltelijke) overstap door vakkrachten van bedrijfsleven

naar onderwijs aantrekkelijk en passend te maken. Dit sluit aan bij de conclusies van het recente advies van de Onderwijsraad *'Ruim baan voor leraren'.* Vanuit het lerarenloket wordt er informatie beschikbaar gesteld hoe men als techniekdocent aan de slag kan. Op basis van de ervaringen met de bestaande subsidie voor zij-instromers wordt verkend wat een goede invulling is van een dergelijke subsidie in de toekomst.[103]

i. De vakbonden spannen zich in om werknemers te stimuleren om van de scholingsmogelijkheden gebruik te maken, te beginnen met het verzilveren van in de cao afgesproken opleidingsdagen. Via een aanbod van loopbaanadvies helpt de vakbeweging werknemers en werkzoekenden een goede keuze te maken.

j. Het kabinet werkt aan een uitgavenregeling voor een publiek leer- en ontwikkelbudget om eigen regie te stimuleren. Deze regeling zal naar verwachting in 2020 gereed zijn. Bij de uitwerking zal worden bezien op welke manier scholing richting kansberoepen kan worden gestimuleerd.

k. Het kabinet stimuleert de totstandkoming van leerrekeningen (in welke vorm dan ook, vouchers, trekkingsrechten, ontwikkelrekeningen), onder andere door in samenwerking met sociale partners duidelijkheid te geven over de fiscale behandeling van deze leerrekeningen. Hierover zal ook een onderzoek worden gestart. Verder zal de Stichting van de Arbeid samen met de SER en in overleg met SZW expertmeetings organiseren om ervaringen met huidige private ontwikkelbudgetten in kaart te brengen.

l. Het kabinet verkent de haalbaarheid van een persoonlijk digitaal overzicht van scholingsmogelijkheden en (op termijn) ook de bijpassende financiële tegemoetkomingen. Daarbij beveelt de taakgroep aan om een individueel competentiepaspoort te introduceren. Met dit paspoort kunnen mensen hun competenties bijhouden en inzichtelijk maken voor hun eigen ontwikkeling en voor (potentiële) werkgevers.

m. Sociale partners dragen bij aan een positief imago van hun sector bij scholieren en studenten, waarbij zij aansluiten bij bestaande programma's zoals Sterk Beroepsonderwijs en Sterk Techniekonderwijs. Docenten kunnen de Bèta Mentality Test inzetten om hun leerlingen te enthousiasmeren voor een (studie)loopbaan in de techniek. Tevens kan er gebruik worden gemaakt van de mogelijkheid om reële maatschappelijke vraagstukken in te brengen als leerprojecten in lokale publiek private samenwerking of schoolse omgeving.

n. Voor de langere termijn is het van belang om nieuwe generaties al vroegtijdig bekend te maken met maatschappelijke vraagstukken zoals duurzaamheid en klimaat. Het curriculum in het funderend onderwijs wordt momenteel geactualiseerd in het curriculumherzieningstraject genaamd *Curriculum.nu*. Om leerlingen daar adequaat op voor te bereiden is er enerzijds aandacht nodig voor het specifieke thema en bijbehorende technologie, maar anderzijds ook om brede vorming en een goede leerhouding die helpt om later als burger om te gaan met grote transities. Binnen *Curriculum.nu* wordt in negen leergebieden, waaronder Mens & Natuur, Mens & Maatschappij en Burgerschap, wordt door leerkrachten en schoolleiders nagedacht over nieuwe kerndoelen voor het primair en voortgezet onderwijs. In het traject staat een doorlopende leerlijn centraal. In deze curriculumherziening is geïdentificeerd wat de grote en leergebied-overstijgende vraagstukken zijn waar we een volgende generatie op moeten voorbereiden. Een van die vraagstukken betreft het klimaat en duurzaamheid. *Tech hubs* kunnen het funderend onderwijs te zijner tijd helpen bij een voortvarende uitwerking van de onderwijsdoelen op dit gebied, waarbij gelet wordt op een goede doorlopende leerlijn naar het voortgezet onderwijs en vervolgonderwijs. Door het programma Sterk Techniekonderwijs liggen er

[103] Regeling subsidie zij-instroom 2017.

kansen om in het VMBO snel te investeren in een goede integratie van duurzaamheid en de energietransitie in het onderwijs. Daarnaast is in *Curriculum.nu* aandacht voor 'brede' vaardigheden, zodat leerlingen de juiste leerattitude meekrijgen. Dit zit in de leergebieden Mens & Maatschappij en Burgerschap. Het is belangrijk dat kinderen kunnen leren op een manier die bij hen past.

o. Voor wat betreft het MBO brengt SBB, in opdracht van OCW, in kaart welke rol circulaire economie en duurzaamheid hebben in kwalificatiedossiers. SBB stelt een plan van aanpak op om circulair denken en werken te versterken in het MBO. SBB ontwikkelt een voorstel hoe onderwijs en bedrijfsleven dit in kwalificatiedossiers kunnen opnemen. SBB rapporteert daarover aan de minister van OCW, die dit opneemt in de jaarlijkse voortgangsrapportage van het Techniekpact.

Verbetering van regionale en sectorale arbeidsmarktinformatie

a. De taakgroep maakt met de relevante (onderzoeks)organisaties [104] afspraken over de opbouw van een informatiebasis om op het terrein van arbeidsmarkt en scholing de landelijke, sectorale en regionale uitvoering van het Klimaatakkoord optimaal te kunnen sturen en monitoren.[105] De taakgroep inventariseert daartoe specifieke informatiebehoeften aan de sectortafels en in regio's en overlegt met genoemde organisaties hoe in die behoefte kan worden voorzien. Hierbij wordt zoveel mogelijk voortgebouwd op bestaand instrumentarium.

b. De taakgroep sluit aan bij een bestaand initiatief in het kader van het Techniekpact: *ArbeidsmarkInZicht*. Dit is een initiatief van zes regio's in Zuidoost-Nederland en de provincies Brabant en Limburg, verenigd in Brainport Network. Doel is het beschikbaar maken van actuele, transparante arbeidsmarktinformatie die binnen en tussen regio's dialoog en samenwerking stimuleert.

c. De op te bouwen informatiebasis bestaat ten minste uit periodieke (landelijke, sectorale en regionale) gegevens over enerzijds de arbeidsmarktsituatie op dat moment en anderzijds arbeidsmarktprognoses voor de vijf komende jaren.

d. De taakgroep inventariseert de arbeidsmarkt- en scholingsinformatie, waaraan behoefte is om in regio's, sectoren en sectortafels het Klimaatakkoord goed te kunnen uitvoeren. Indien een substantiële en redelijke informatiebehoefte van uitvoerende partijen niet (meer) strookt met de beschikbaarheid van data, spant de taakgroep zich in om in de veranderende behoefte te voorzien.

Opvang van werkgelegenheidsverlies

a. Het wetsvoorstel om kolen bij elektriciteitsproductie te verbieden kan leiden tot schadelijke gevolgen voor de werkgelegenheid en de rechtspositie van werknemers. Het

---

[104] Om tot inrichting en vervolgens uitvoering van een gezamenlijk gedragen informatievoorziening te komen, is een klankbordgroep opgericht waarin de belangrijkste (onderzoeks)organisaties (PBL, CPB, ROA, UWV, SBB, TNO), het secretariaat van de taakgroep en de SER-kroonleden Henri de Groot en Bas ter Weel vertegenwoordigd zijn. Het CBS wordt daaraan toegevoegd.

[105] Verschillende vormen van informatie kunnen relevant zijn: 1) inzicht in de huidige overschotten en tekorten op de arbeidsmarkt en de aansluiting daartussen, waarbij gebruik kan worden gemaakt van zeer gedetailleerde gegevens van UWV en CBS, en kwalitatieve inzichten in veranderende behoeften aan vaardigheden als gevolg van het Klimaatakkoord; 2) inzicht in waar investeringen ten behoeve van het Klimaatakkoord de discrepantie tussen vraag en aanbod op de arbeidsmarkt kunnen vergroten in de komende vijf jaar (onderwerp van een eerste inschatting van arbeidsmarkteffecten door PBL en ROA); 3) inzichten in mogelijke structurele veranderingen in de werkgelegenheid (verdeling van werk over sectoren en typen werknemers) als gevolg van het Klimaatakkoord op de lange termijn en mogelijke effecten van beleidsmaatregelen die zijn gericht op het verminderen van de spanning op de arbeidsmarkt. Elk van deze vormen van informatie vraagt om een ander type analyse, waardoor het belangrijk is vooraf helder te krijgen waaraan behoefte is.

kabinet erkent dat de specifieke casus in de steenkolenketen bijzondere aandacht verdient. De aard en omvang van deze effecten zijn op voorhand echter niet zondermeer duidelijk. Sluitstuk is dat er een groep is die ondanks alle inspanningen buiten de boot kan vallen, waarover terechte zorgen zijn en waarvoor mogelijk instrumentarium nodig is om sociale risico's passend op te vangen. In het SER-advies Energietransitie en Werkgelegenheid stelt de SER voor dat het kabinet met sociale partners overlegt over de wijze waarop het Rijk invulling geeft aan zijn maatschappelijke verantwoordelijkheid en roept in deze context op om een 'kolenfonds' op te zetten voor werknemers die werkloos (dreigen te) raken bij sluiting van kolencentrales en in de kolenketen. Hiermee zou moeten worden voorzien in maatwerk; zoals door om/bij/herscholing, begeleiding naar ander werk, tijdelijke suppletie bij uitkering of in geval van aanvaarden lager betaalde baan, omgaan met consequenties pensioenopbouw, maatwerkregeling voor ouderen in situaties waar de kans op werk minimaal is. In het SER-advies is dit nader toegelicht (pag. 60-61). Daarbij stelt de SER dat bij de aanpak van werkloosheid door de energietransitie twee uitgangspunten centraal staan: inclusief arbeidsmarktbeleid en een bijzondere rol voor het Rijk om te zorgen voor een 'eerlijke transitie'.

b. Overeenkomstig de aangenomen motie Moorlag en de nadere precisering die uit het inmiddels lopende onderzoek naar de omvang van het mogelijke arbeidsplaatsenverlies en de gevolgen daarvan voor de werknemers zal voortvloeien, maakt het kabinet nadere afspraken met sociale partners over de invulling van de verantwoordelijkheid die de overheid en sociale partners hebben, waaronder het beschikbaar stellen van toereikende en tijdige instrumenten en middelen, zo mogelijk via een kolenfonds.
Daarmee neemt het kabinet zijn deel van de door de SER vastgestelde bijzondere verantwoordelijkheid op zich, gezien het feit dat de mogelijke sluiting van kolencentrales het gevolg is van het kabinetsbesluit rond het verbod van kolen voor de opwekking van elektriciteit in het kader van de energietransitie.

c. De krimp of zelfs sluiting van op fossiele energie georiënteerde bedrijven vraagt veelal, met inachtneming van de rol van de overheid, om een regionale/sectorale aanpak. Werkgelegenheidsverlies in deze bedrijven is daarom zowel onderdeel van de sectorale arbeidsmarktagenda's als van de regionale uitwerking. Zeker als het om grote aantallen werkenden gaat, is een verbinding tussen sectorale en regionale inspanningen nodig. Hierbij valt te leren van specifieke gevallen van grootschalig werkgelegenheidsverlies uit het recente verleden.

d. Partijen spreken af dat de integrale human capitalagenda's (zie punt a) acties bevatten die erop zijn gericht om medewerkers uit (sub)sectoren, die als gevolg van de energietransitie krimpen, te helpen bij omscholing naar beroepen waar door de transitie groei/krapte ontstaat.

e. SBB kijkt in aanvulling op het leerbanenoffensief, hoe de beroepsbegeleidende leerweg ingezet kan worden om werkenden en werkzoekenden om te scholen naar (tekort)beroepen in de energietransitie.

Voorwaarden om afsprakenpakket in gang/samenhang te krijgen

a. De taakgroep adviseert een permanente structuur binnen de governance van het Klimaatakkoord in te richten om het pakket aan maatregelen op het terrein van arbeidsmarkt en scholing in gang te zetten en te coördineren. Omdat voor die samenhang de belangrijkste spelers op het terrein van arbeidsmarkt en scholing nodig zijn, ontwikkelt de taakgroep zich in die richting. Gezien de brede samenstelling van de taakgroep zal naar een goede vorm van regievoering worden gezocht. Daarbij wordt waar mogelijk aangesloten bij de initiatieven in het kader van de aanjaagfunctie van de SER rond een leven lang ontwikkelen. De permanente structuur:

- stimuleert en ondersteunt borgingscommissies om de totstandkoming van sectorale arbeidsmarktagenda's te bewerkstelligen;
- verbindt de sectorale onderwijs- en arbeidsmarktvraagstukken in een overkoepelende agenda, met aandacht voor cross-sectorale aspecten;
- volgt de voortgang door kennis te verzamelen en actief contact te onderhouden met o.a. de uitvoerende partijen van de tafels;
- trekt lessen, formuleert voorstellen voor verbetering en deelt kennis en aanbevelingen aan sectorale en regionale spelers in de energietransitie;
- initieert activiteiten om geconstateerde belemmeringen weg te nemen en adresseert deze in het juiste gremium;
- draagt bij aan het bewerkstelligen van voldoende experimenteerruimte;
- stimuleert gecoördineerde verbindingen in en tussen regio's en sectoren;
- zorgt voor afstemming met trajecten buiten de energietransitie;
- identificeert een kopgroep van initiatieven in de energietransitie.

b. De taakgroep adviseert dat sectorale borgingscommissies (daartoe gestimuleerd en ondersteund door bovengenoemde permanente structuur) zorgdragen voor de totstandkoming van sectorale onderwijs- en arbeidsmarktagenda's. De sectorale borgingscommissies:
   - creëren een overleggremium per sector, waarin de relevante partijen komen tot sectorale onderwijs- en arbeidsmarktagenda's met actiegerichte afspraken.
   - signaleren en articuleren sectorale onderwijs- en arbeidsmarktvraagstukken als gevolg van de energietransitie en afspraken in het Klimaatakkoord, als inbreng voor deze agenda's.

c. De SER wendt zijn aanjaagfunctie van een leven lang ontwikkelen aan om in nauwe samenwerking met bestaande 'aanjagers' als Techniekpact, Topsectoren en Groenpact te zorgen voor aanjagend, ondersteunend en verbindend vermogen. Ook de taakgroepleden dragen bij aan organiserend vermogen, door actief menskracht en (de verbinding met) eigen initiatieven in te zetten waar dat in de uitvoering meerwaarde heeft. Onderdeel van deze aanjaagfunctie moet zijn om positief en activerend te communiceren over de energietransitie en de kansen die deze brengt op het gebied van arbeidsmarkt en scholing. Door koplopers een podium te geven, biedt de SER inspiratie aan de middengroep in het innovatiesysteem.

D5 Bevordering draagvlak

De maatregelen in het Klimaatakkoord raken aan hoe we wonen, werken en leven. Veel maatregelen in het Klimaatakkoord zullen gevolgen hebben voor burgers en bedrijven. Hun wensen en zorgen moeten daarom zichtbaar meegewogen worden in de keuzes die gedurende de transitie gemaakt worden. Dit moet op alle niveaus gebeuren: in de nationale politieke keuzes, in keuzes op regionaal niveau, lokaal niveau en in relatie tot keuzes die raken aan het eigen bedrijf, huis en omgeving.

Draagvlak en acceptatie kunnen gerealiseerd worden als besluitvorming transparant is en de lusten en lasten eerlijk verdeeld worden. De eerlijke verdeling van lusten en lasten moet breed geïnterpreteerd worden: niet alleen financieel maar bijvoorbeeld ook ruimtelijk en sociaal. Dit betekent bijvoorbeeld bij hernieuwbare energie op land dat burgers en bedrijven de kans krijgen om mee te denken over waar projecten gerealiseerd worden en zo mogelijk ook kunnen delen in de opbrengst. Bij de gastransitie in de wijk is het belangrijk dat burgers en bedrijven zeggenschap hebben bij de keuze van alternatieve warmtebronnen en van de maatregelen om gebouwen energiezuinig te maken. Burgers en bedrijven dragen dan niet alleen de lasten, maar profiteren ook van de lusten.

Dit hoofdstuk benoemt de ingrediënten van een aanpak om burgerparticipatie en versterking van het draagvlak integraal onderdeel te maken van de uitvoering van het Klimaatakkoord. Vanuit de visie dat participatie van burgers en bedrijven bij de ontwikkeling en uitvoering van plannen en projecten de kans vergroot dat zij zich mede-eigenaar gaan voelen. Meedenken is voor veel mensen een voorwaarde voor meedoen. Met participatie wordt bovendien een schat aan kennis en ervaring ontsloten die ten goede komt aan de kwaliteit van plannen en projecten.

Evenwichtige lastenverdeling

Uitgangspunt van het Klimaatakkoord is dat de transitie voor alle burgers en bedrijven haalbaar en betaalbaar is. Daarom is in alle sectoren ingezet op kostenefficiënte maatregelen waarmee de totale lasten van de transitie zo veel mogelijk worden beperkt. Het is echter niet te vermijden dat er extra kosten gemaakt moeten worden om de beoogde emissiereductie richting 2030 en 2050 te realiseren.

Vanuit het perspectief van individuele burgers en bedrijven bestaan die extra kosten (lasten) uit twee componenten:

- *Klimaatbelastingen:* dat zijn milieubelastingen, zoals energiebelastingen, accijnzen op brandstoffen en de Opslag Duurzame Energie (ODE).
- De *netto jaarlijkse kosten van investeringen in klimaatoplossingen:* dat zijn de jaarlijkse meerkosten, ook wel ‘onrendabele top’ genoemd.

Tegenover deze extra kosten kunnen ook financiële voordelen (lusten) staan:

- *inkomsten* uit (mede)eigendom van installaties voor duurzame energieopwekking
- *financiële compensaties*, bijvoorbeeld in de vorm van subsidies voor bedrijven en de salderingsregeling voor burgers die zonnepanelen hebben.

Naast het beperken van de kosten in absolute zin, is een evenwichtige verdeling van de lusten en lasten tussen burgers onderling en tussen burgers en bedrijven noodzakelijk voor het draagvlak van de transitie. Om die reden hebben partijen bij het uitwerken van maatregelen ook oog gehad voor de verdeling van de hiermee samenhangende lasten.

Het realiseren van een evenwichtige lastenverdeling vergt bovenal een politieke discussie. Het kabinet heeft in dat kader eerder aangegeven dat het Klimaatakkoord en het klimaatbeleid niet geschikt zijn om inkomenspolitiek mee te voeren. Dat neemt evenwel niet weg dat het

Klimaatakkoord onmiskenbaar effecten zal hebben op de lasten van burgers en bedrijven. In zijn appreciatie van het Voorstel voor hoofdlijnen heeft het kabinet al aangekondigd dat het een verkenning zal uitvoeren naar de financiering van de SDE+, met aandacht voor de lastenverdeling tussen huishoudens en bedrijven. Met de doorrekening van het Centraal Planbureau zullen de effecten voor de lastenverdeling zichtbaar worden. De uitkomsten hiervan zal het kabinet betrekken bij zijn afweging over het Klimaatakkoord. In de kabinetsappreciatie heeft het kabinet daarnaast de discussie over de koopkrachtplaatjes elk jaar opnieuw worden gevoerd over de volle breedte van het beleid.

Burgermonitor

Een evenwichtige verdeling van lusten en lasten is belangrijk, maar er is meer nodig om het draagvlak voor de transitie te versterken. Brede en actieve betrokkenheid van burgers is essentieel om de grote uitdagingen van dit Klimaatakkoord te laten slagen. Maar op dit moment is er nog onvoldoende zicht op wat er onder burgers leeft. Daarom maakt het Sociaal en Cultureel Planbureau de kennis, houdingen, motieven, verwachtingen en het gedrag van burgers met betrekking tot de duurzaamheidstransitie inzichtelijk.

Sinds 2018 heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau het programma Duurzame Samenleving. Met dit programma biedt het SCP een sociaal-cultureel perspectief op de transities die moeten leiden tot een duurzame samenleving. Het onderzoeksprogramma richt zich op de relatie tussen de burger (individueel of collectief) en de overheid in de context van deze transities, op processen van in- en uitsluiting van (groepen) Nederlanders tijdens en ten gevolge van deze transities en op de gevolgen van deze transities op de kwaliteit van leven.

In het kader van dit programma zal het SCP het burgerperspectief van een verduurzamende samenleving in kaart gaan brengen. Het SCP maakt de kennis, houdingen, motieven, verwachtingen en het gedrag van burgers met betrekking tot de duurzaamheidstransitie inzichtelijk. Door het burgerperspectief periodiek in kaart te brengen, wordt het mogelijk om onderbouwde uitspraken te doen over ontwikkelingen in de loop der jaren. In 2019 wordt een verkennende studie naar het burgerperspectief van de energietransitie uitgevoerd. Deze verkenning poogt methodologische kwesties te verhelderen, tot een eerste afbakeningen van de inhoudelijke focus te komen, maar zeker ook een eerste stand van zaken in kaart te brengen. Het SCP beoogt een aantal partijen uit het Klimaatakkoord uit te nodigen voor de klankbordgroep van deze verkennende studie. Ook zullen op basis van deze verkennende studie keuzes worden gemaakt over wat haalbaar is en over de regelmaat en continuïteit waarmee de verduurzaming van de Nederlandse samenleving vanuit het burgerperspectief bestudeerd zal worden.

Het streven is het volgen van de duurzaamheidstransities vanuit het burgerperspectief van het SCP een vaste rol te geven in de borgingscyclus ten behoeve van de voortgang van het Klimaatakkoord. Op basis van periodieke rapportages van het SCP kan de ontwikkeling van draagvlak en burgerparticipatie gedurende de voortgang van het Klimaatakkoord gevolgd worden. Met de inzichten van het SCP over het burgerperspectief van een verduurzamende samenleving kan de kwaliteit van de uitvoering van het Klimaatakkoord worden verbeterd en de uitvoering worden bijgestuurd waar dit nodig is.

Brede publieksaanpak

Brede betrokkenheid en actieve participatie van burgers vereist niet alleen goed zicht op wat er onder burgers leeft maar ook vertaling van de doelen van het Klimaatakkoord in een concreet handelingsperspectief voor burgers. Het Rijk ontwikkelt daartoe een brede publieksaanpak. Deze heeft tot doel burgers bewust te maken van hun persoonlijke rol in de

transitie en hen te stimuleren hun gedrag te veranderen. De brede publieksaanpak kent twee elementen, een publiekscampagne en een netwerkaanpak.

De publiekscampagne benadert de burger via gerichte communicatie op momenten dat deze er het meest voor open staat. Een koepelthema verbindt alle inspanningen die door het Rijk, private en publieke stakeholders op dit gebied worden ontwikkeld. Hiermee wordt geschetst waarom het klimaat een gezamenlijke opgave met zich meebrengt en wat bedrijven, organisaties en burgers allemaal doen om de doelen van het Klimaatakkoord te halen. Binnen het koepelthema worden, onder verantwoordelijkheid van de departementen, deelcampagnes ontwikkeld en uitgevoerd, die bepaalde onderwerpen uit het Klimaatakkoord intensief belichten.

Naast een massamediale component kent de publiekscampagne een aanpak waarmee burgers doorlopend een handelingsperspectief wordt geboden, zodat ze een bijdrage kunnen leveren op het moment dat dit het beste uitkomt. In de netwerkaanpak ontwikkelen Rijk en stakeholders (publiek/private partijen) gezamenlijk concrete en aantrekkelijke mogelijkheden waarmee burgers kunnen bijdragen. Met een passend aanbod op het juiste moment wordt het hen gemakkelijker gemaakt om zelf stappen te zetten.

Burgerdialoog

Veel mensen beseffen hoe enorm de opgave is en ook dat pijnlijke keuzen noodzakelijk zijn. Grote groepen burgers zijn zelf al in actie gekomen, maar niet iedereen ziet de noodzaak voor verandering en wil actief bijdragen. Een grote groep burgers reageert nog afwachtend, ook wanneer gaat om de voorbereiding van maatregelen in eigen huis of omgeving. Dit deel van de bevolking mag bij de uitvoering van het Klimaatakkoord niet worden vergeten. Wanneer zij in de uitvoeringsfase geconfronteerd worden met de gevolgen, komt het draagvlak voor realisatie onder druk te staan.

Tegen deze achtergrond is in het voorjaar van 2018 op initiatief van het Klimaatberaad een burgerdialoog georganiseerd waaraan een kleine 200 burgers heeft deelgenomen. Het Nationaal Platform Burgerparticipatie bij Omgevingsbeleid heeft samen met Buurkracht en het HIER klimaatbureau met burgers gesproken over hun wensen en zorgen over klimaatverandering en klimaatbeleid. Ook is gesproken over de wijze waarop burgers bij de uitwerking en uitvoering van het Klimaatakkoord betrokken willen worden.

In vervolg op deze burgergesprekken wordt in 2019 een verkenning uitgevoerd met als doel scherper zicht te krijgen op welke manier burgers die nog afwachtend of moeilijk bereikbaar zijn, kunnen worden betrokken bij de uitvoering van het Klimaatakkoord. Dit is in de eerste plaats een opgave op lokaal of regionaal niveau, als onderdeel van de voorbereiding van concrete plannen en projecten. In aanvulling daarop zou een dialoog op landelijk niveau, bijvoorbeeld in een virtuele community, zicht kunnen bieden op hun wensen en zorgen over klimaatverandering en klimaatbeleid. Hiermee wordt voortgebouwd op eerder gevoerde dialogen, zoals de Energiedialoog 2016 en de regionale bijeenkomsten die onderdeel uitmaakten van de voorbereiding van het Klimaatakkoord. Mits goed voorbereid kan een dergelijke voortgaande dialoog een belangrijke aanvulling zijn op de studies van het SCP en waardevolle signalen en adviezen opleveren voor de uitvoering van het Klimaatakkoord. Ook kan deze dialoog tot een versterking van de brede publieksaanpak leiden, door een permanent communicatiekanaal te bieden naar een groep burgers die via andere kanalen moeilijk bereikbaar is.

Participatie in de Regionale Energie Strategieën

Bij de ontwikkeling van een Regionale Energie Strategie werken overheden met netbeheerders en maatschappelijke stakeholders regionaal gedragen keuzes uit voor de opwekking van duurzame elektriciteit, de warmtetransitie in de gebouwde omgeving en de daarvoor benodigde opslag- en energie-infrastructuur. Deze keuzes worden vertaald naar gebieden, projecten en de implementatie en uitvoering van die projecten.

In elke regio worden de hoofdlijnen van het proces om te komen tot een Regionale Energie Strategie met een Startnotitie vastgelegd. Hierin wordt ook de doelstelling en de wijze van democratische en ruimtelijke borging vastgelegd. Het proces moet leiden tot een energiestrategie waarin is uitgewerkt welke concrete zoekgebieden geschikt zijn voor energie uit zon, wind, bodem of water, rekening houdend met ruimtelijke kwaliteit en het maatschappelijk draagvlak. Procesparticipatie bij de ontwikkeling van de Regionale Energie Strategie leidt tot kwalitatief beter onderbouwde keuzes en besluiten en draagt op die manier bij aan een succesvolle uitvoering.

Per regio dragen gemeenten, waterschap en provincie zorg voor een goede en tijdige informatie van burgers en realiseren zij lokale faciliteiten om burgers in staat te stellen effectiever mee te denken in de strategievorming. Het is aan de regio om te bepalen welke facilitering hiervoor nodig is. Afhankelijk van de regionale omstandigheden kan het kan gaan om toegang tot kennis, onafhankelijke procesbegeleiding, financiële ondersteuning of anderszins. De te kiezen vorm van facilitering wordt vastgelegd in de eerder genoemde Startnotitie.

Bij de uitvoering van de Regionale Energie Strategie zijn regionale overheden gehouden aan de in dit Klimaatakkoord vastgelegde afspraken over burgerparticipatie bij de wijkgerichte aanpak en projectparticipatie bij hernieuwbare energieopwekking.

Participatie in de wijkgerichte aanpak

Gemeenten hebben de regierol in de transitie naar aardgasvrije wijken. In een zorgvuldig proces zullen zij per wijk een afweging moeten maken wat de beste oplossing is, als huizen niet langer met de traditionele cv-ketel worden verwarmd. De oplossing kan per wijk verschillen. Alle praktijkvoorbeelden tot nu toe tonen aan dat dit proces succesvoller verloopt, naarmate burgers daarin meer met elkaar en met de (lokale) overheid optrekken.
Bij het kiezen van een passende vorm van participatie - informeren, inspraak, consultatie of co-productie – is het belangrijk om het sociaal-culturele profiel van de wijk te kennen. Verschillende wijkprofielen worden uitgewerkt en getoetst in de proeftuinen van het Interbestuurlijke Programma Aardgasvrije wijken. Dit is een gezamenlijk programma de ministeries van BZK en EZK en de koepels van gemeenten (VNG), provincies (IPO) en waterschappen (UvW).

Onderdeel van dit programma Aardgasvrije wijken vormt een Kennis- en leerprogramma dat tot doel heeft de regierol van gemeenten te versterken en leerervaringen van gemeenten en andere stakeholders te bundelen. In de proeftuinen worden onder meer participatieprincipes getoetst. Deze principes gelden niet alleen voor de gemeente als regiehouder van het proces, maar ook voor andere partijen die meewerken aan de (fysieke) uitvoering, zoals netwerkbedrijven, energieleveranciers, woningcorporaties, energieloketten en bouw- en installatiebedrijven. Al deze partijen hebben de verantwoordelijkheid om burgers tijdig te informeren over de voorgenomen aanpak op wijkniveau en hen voldoende ruimte te bieden om ideeën en wensen in te brengen. De principes leggen onder meer vast dat de gemeente gebouweigenaren en – gebruikers in de wijk tijdig en volledig informeert op welke wijze ze betrokken worden in de keuze voor het warmtealternatief. Ook moeten burgers goede

toegang tot informatie over technische opties en kosten worden geboden en duidelijkheid over rolverdeling en verantwoordelijkheden in de plan- en projectontwikkeling en bij de uiteindelijke uitvoering.

Participatie bij hernieuwbare energieopwekking

Participatie en acceptatie zijn van groot belang voor de ruimtelijke inpassing en exploitatie van (grootschalige) energieprojecten. Hierover zijn aan de sectortafel Elektriciteit afspraken gemaakt.

Overheden zijn primair verantwoordelijk voor communicatie over nut en noodzaak van de transitie. In het kader van de Green Deal Participatie van de Omgeving bij Duurzame Energieprojecten (procesparticipatie tijdens ontwikkeling van projecten) en het nationaal programma RES (procesparticipatie tijdens de RES) worden handreikingen participatie opgesteld. Ontwikkelaars, overheden en daarmee ook financiers krijgen hiermee handvatten voor een participatieve aanpak. Deze handreikingen kunnen worden benut om de beoogde werkwijze voor participatie een expliciete plaats te geven in sectorale gedragscodes en ruimtelijke kaders zoals omgevingsvisies, omgevingsplannen en projectbesluiten.

De initiatiefnemer van een energieproject doorloopt een proces om te komen tot een wenselijke en haalbare vormgeving van participatie. Het bevoegd gezag controleert dat marktpartijen en de omgeving hierover het gesprek aangaan. Afspraken met de omgeving worden vastgelegd in een omgevingsovereenkomst. Op basis hiervan wordt een projectplan gemaakt waarin wordt beschreven hoe binnen het project participatie optimaal wordt ingericht.

Om de projecten voor de bouw en exploitatie van hernieuwbaar op land in de energietransitie te laten slagen, gaan in gebieden met mogelijkheden en ambities voor hernieuwbare opwekking, de omgeving en marktpartijen gelijkwaardig samenwerken in de ontwikkeling, bouw en exploitatie. Dit vertaalt zich in een evenwichtige eigendomsverdeling in een gebied waarbij gestreefd wordt naar 50% eigendom van de productie van de lokale omgeving (burgers en bedrijven). Het streven voor de eigendomsverhouding is een algemeen streven voor 2030. Er is lokaal ruimte om hier vanwege lokale project-gerelateerde redenen van af te wijken. Hierbij wordt ook in acht genomen de bijzondere positie van de waterschappen die zowel lokale ontwikkelaar zijn als decentrale overheid met een verduurzamingsopgave van hun eigen bedrijfsprocessen.

In het kader van de participatie door de lokale omgeving wordt veel waarde gehecht aan lokale initiatieven. Een belangrijke belemmering voor hun participatie ligt op twee terreinen. In de eerste plaats bij een gebrek aan kennis. Lokale initiatiefnemers worden aangemoedigd om gebruik te maken van de kennis en expertise die voorhanden is bij het op te richten Expertisecentrum. Daarnaast zijn vooral de voorfinancieringskosten een belangrijke hindernis. EZK heeft hiervoor een bijdrage gedaan. InvestNL, ODE, IPO en VNG hebben uiterlijk in juli 2019 onderzocht of provincies en gemeenten het mogelijk kunnen maken dat autonome energiecoöperaties een beroep kunnen doen op een regeling, waarbij de onderzoeken en projectondersteuning, die noodzakelijk zijn voor het doen van een succesvolle vergunning aanvraag, kunnen worden gefinancierd. Het gaat hier uitdrukkelijk niet om het financieren van het benodigde vermogen van het project. Bij een financial close van het project worden deze middelen teruggestort. Hiermee is een revolverend fonds in het leven geroepen. Tevens zal onderzocht worden of de leges die verbonden zijn aan het project pas bij financial close in rekening gebracht kunnen worden danwel als het project gestaakt wordt.

D6 Ruimte

De realisatie van de afspraken uit het Klimaatakkoord betekent een grote transitie van de fysieke leefomgeving zoals burgers en ondernemers die nu ervaren en beleven. De impact van de transitie op de fysieke leefomgeving is groot: steden en landschappen zullen er door de transitie anders uit gaan zien. En een duurzaam energiesysteem vergt meer ruimte dan een fossiel systeem. Deze ruimte is in Nederland – waar elke vierkante meter al een (of meerdere) bestemming(en) heeft – niet vanzelfsprekend. Een goede ruimtelijke aanpak van de transitie, inclusief het maken van (soms ingrijpende) ruimtelijke keuzen, is daarmee een noodzakelijke voorwaarde voor het behalen van de klimaatdoelstellingen. Daarom is er, naast de ruimtelijk relevante afspraken aan de sectortafels, ook een aantal overkoepelende ruimtelijke afspraken gemaakt.

Verankering in omgevingsinstrumentarium

Veel afspraken uit het Klimaatakkoord dienen te worden verankerd met behulp van het ruimtelijk instrumentarium – en vanaf 2021 met de kerninstrumenten van de Omgevingswet – om ook daadwerkelijk tot uitvoering te komen. Voor sommige maatregelen gebeurt dit via een tussenuitwerking, bijvoorbeeld de Regionale Energiestrategieën (RES), voor andere maatregelen gebeurt dit direct. Hierover maken partijen de volgende afspraken:

a. De decentrale overheden en andere RES-partijen zullen zorgen dat het proces om tot de ruimtelijke inpassing van hernieuwbaar op land te komen (waaronder de RES) voor het merendeel van de regio's medio 2021 is afgerond. Ten aanzien van de planning zullen Rijksoverheid en decentrale overheden zorgen dat de maatregelen voor Hernieuwbaar op Land in een groot deel van de regio's medio 2021 zal zijn afgerond. Gezamenlijk doel is dat uiterlijk in 2025 alle benodigde vergunningen voor de ruimtelijke inpassing zijn afgegeven met oog op de tijdige realisatie van de opgave.
b. Voor de andere planologisch relevante maatregelen uit het Klimaatakkoord brengen overheden in gezamenlijkheid in de eerste helft van 2019 de data in beeld waarop maatregelen uiterlijk geborgd moeten worden om realisatie van de maatregelen uiterlijk in 2030 mogelijk te maken. Hierbij worden zowel de kerninstrumenten uit de Omgevingswet (omgevingsvisies, omgevingsplannen, programma's, omgevingsvergunningen etc.) als het huidige ruimtelijk instrumentarium betrokken.
c. In 2021 wordt de Omgevingswet van kracht. Het kabinet start, in afstemming met VNG, IPO en UvW en maatschappelijke partijen, begin 2019 met het opstellen van een wijzigingsspoor van de regelgeving onder de Omgevingswet, dat de al vastgestelde regelgeving bij inwerkingtreding van de wet aanvult of aanscherpt met regels voor de energietransitie.

Omgang met conflicterende ruimteclaims en knellende regelgeving

In het Klimaatakkoord zijn diverse afspraken opgenomen die ruimte kosten: zonnevelden, de extensivering van de landbouw en natuurontwikkeling hebben bijvoorbeeld allemaal ruimte nodig. Op dit moment is echter nog niet op de vierkante meter nauwkeurig te stellen hoe groot de ruimteclaims van de verschillende functies precies zijn. En door een ruimte-efficiënte uitvoering, bijvoorbeeld door verschillende functies op één plek te combineren, wordt het totale ruimtegebruik van de transitie sterk verminderd. Tegelijkertijd treden in de uitvoering van projecten ruimtelijke knelpunten op, die deels voortkomen uit sectorale regelgeving. Daarover maken partijen de volgende afspraken:

a. Bij de uitwerking van maatregelen in de fysieke leefomgeving benutten partijen de inrichtingsprincipes (combineren boven enkelvoudig, kenmerken en identiteit van een gebied staan centraal, afwentelen voorkomen) die voortkomen uit de Nationale Omgevingsvisie, of inrichtingsprincipes die hiervan zijn afgeleid.
b. De afwegingen tussen verschillende (conflicterende) ruimteclaims op land worden voor verreweg het grootste deel gemaakt op decentraal niveau. Dit sluit ook aan bij het gedachtegoed van de Omgevingswet: beslissingen worden zo veel mogelijk op decentraal niveau genomen. Gemeenten hebben hierin een belangrijke rol: zij wijzen functies toe aan gebieden in omgevingsplannen. De Omgevingswet biedt, net als de huidige regelgeving,

provincies en de Rijksoverheid wel instrumenten om projecten te ondersteunen en/of te realiseren. Bijvoorbeeld door het maken van ruimtereserveringen voor energie(hoofd)-infrastructuur, of het opstellen van projectbesluiten (nu: inpassingsplannen) voor grote energieprojecten. Ook geeft de NOVI richtinggevende uitspraken mee.

c. Voor het afwegen van conflicterende belangen op de Noordzee is de Rijksoverheid aan zet (zie ook hoofdstuk C5 Elektriciteit). De Rijksoverheid doet hierover richtinggevende uitspraken in de NOVI.
d. De Rijksoverheid is bereid om bij ruimtelijke knelpunten voor energieprojecten voortkomend uit andere sectorale regelgeving (bijv. radarverstoring, natuur en veiligheid) veranderingen in wet- en regelgeving te overwegen, dan wel bij de toepassing in de praktijk zoveel mogelijk flexibiliteit en maatwerk te leveren ten behoeve van duurzame energieopwekking. Belangrijk aandachtspunt hierbij is een evenwichtige kostenverdeling over betrokken partijen.

Verdere ruimtelijke uitwerking van maatregelen

Het Klimaatakkoord omvat een groot pakket aan maatregelen. Een deel hiervan moet de komende tijd nog verder worden uitgewerkt, en ook de komende tijd zullen nog nieuwe maatregelen naar boven komen drijven. Lang niet alles is immers nu te overzien. Dit vraagt ook in de ruimtelijke uitwerking om een meerjarige aanpak, waarin partijen gezamenlijk maatregelen verder kunnen uitwerken en kunnen uitvoeren, maar ook kunnen bijsturen en aanpassen indien veranderende omstandigheden dit vragen. Daarover maken partijen de volgende afspraken:

a. Gemeenten, provincies en waterschappen maken, in samenspraak met netbeheerders en andere partners, Regionale Energie Strategieën (RES), in ieder geval voor elektriciteit en warmte (zie ook hoofdstuk D7 RES). Decentrale overheden zijn verantwoordelijkheid voor de tijdige borging van de maatregelen voortkomend uit de RES in het decentrale omgevingsinstrumentarium, en waar nodig ook in het bestaand ruimtelijk instrumentarium.
b. Met de invoering van de Omgevingswet vervalt het instrument 'structuurvisie', hiervoor in de plaats komt het kerninstrument 'programma', waarmee uitvoering wordt gegeven aan het beleid uit een omgevingsvisie. De Rijksoverheid neemt begin 2019 het voortouw in het opstellen van zo'n 'programma' gericht op de ruimtelijke planning van en het maken van ruimtelijke reserveringen voor het hoofdenergiesysteem op nationale schaal. Dit programma is dan als het ware de opvolger van het Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEVIII) en mogelijk ook (delen van) andere structuurvisies. De Rijksoverheid betrekt hierbij de decentrale overheden, netbeheerders en andere relevante partijen. Vanwege de sterke afhankelijkheden tussen verschillende energievormen (elektriciteit, waterstof, aardgas, hernieuwbare gassen, CO_2, warmte) en de toenemende noodzaak voor opslag en conversie ook op nationale schaal, ligt het voor de hand dat er meer ruimtelijke zaken in worden opgenomen dan alleen ruimtereserveringen voor het transport van elektriciteit. Wat precies de *scope* ervan zal zijn, en hoe de totstandkoming het beste georganiseerd kan worden wordt begin 2019 verder uitgewerkt. Belangrijk aandachtspunt hierbij is ook de samenhang met het programma Noordzee, het programma Bodem en Ondergrond en andere relevante programma's. Het programma sluit aan op de keuzes die in de Rijksvisie marktordening & energietransitie worden gemaakt (zie hoofdstuk D1 Systeeminnovatie). De gewenste infrastructuur zoals deze voortkomt uit de Regionale Energie Strategieën, CO_2-reductieplannen (zie hoofdstuk Industrie) en de infrastructuurverkenning van de netbeheerders (zie hoofdstuk D1 Systeeminnovatie) vormt belangrijke input voor dit programma. Voor een goede afstemming is continue wisselwerking tussen de verschillende sporen van belang.
c. De onderlinge afstemming van de regionale uitwerkingen (RES) en de nationale uitwerking (hoofdenergiesysteem) vindt plaats in het interbestuurlijke programma dat reeds voor de RES wordt opgezet (het Nationaal Programma RES, zie ook hoofdstuk D7). Decentrale overheden en de Rijksoverheid blijven uiteraard verantwoordelijk voor de inzet van het eigen instrumentarium.

D7 Regionale Energie Strategie (RES)

In Regionale Energie Strategieën (RES) worden veel nationale afspraken uit het Klimaatakkoord in de praktijk gebracht. Dit gebeurt in een landsdekkend programma van 31 regio's. Het overzicht van de regio's is te vinden op *www.regionale-energiestrategie.nl*. In de RES werken overheden met maatschappelijke partners, netbeheerders (voor gas, elektriciteit en warmte), het bedrijfsleven en waar mogelijk bewoners regionaal gedragen keuzes uit. Dit doen zij voor de opwekking van duurzame elektriciteit (35 TWh), de warmtetransitie in de gebouwde omgeving (van fossiele naar duurzame bronnen) en de daarvoor benodigde opslag- en energie-infrastructuur. Deze keuzes worden vertaald naar gebieden, projecten en naar de implementatie en uitvoering van die projecten. De focus in de RES ligt op de opgaven van de tafels Gebouwde omgeving en Elektriciteit. Wanneer een regio dit wenst kunnen ook opgaven van andere tafels worden meegenomen in de RES, zoals maatregelen voor duurzame mobiliteit, industrie of landbouw en landgebruik. Bovendien wordt er in de regio al gewerkt aan andersoortige energieplannen en aan de doelen van het huidige Energieakkoord (waaronder de 6000 MW wind op land). Deze parallelle processen worden wel betrokken bij de RES maar er wordt voor de omgang van deze processen geen algemene standaard voorgeschreven.
De opgave waar de regio voor staat is complex en de ruimtelijke impact van de klimaat- en energietransitie zal groot zijn. Juist in de vertaling van de klimaatambities naar locaties en projecten worden ook de maatschappelijke en ruimtelijke consequenties en dilemma's concreet. Het opstellen van een energiestrategie neemt deze dilemma's niet weg. De RES is nadrukkelijk bedoeld als startpunt van een uitvoeringsproces waarin samenwerkende partijen tot 2030 tot verdere concretisering en realisatie van projecten komen. Onderdeel hierin is een periodieke evaluatie en herijking van de strategie. Zo wordt voortdurend gestreefd naar effectiviteit en efficiëntie in een bewegende context van de energietransitie-opgave.

De RES heeft daarmee een meervoudige functie. Allereerst is de RES een product waarin de regio beschrijft welke energiedoelstellingen er moeten worden gehaald op welke termijn. Ten tweede is de RES een belangrijk instrument om ruimtelijke inpassing met maatschappelijke betrokkenheid te organiseren. Ten derde is de RES een manier om langjarige samenwerking tussen alle regionale partijen te organiseren.

Veel regio's beginnen niet vanaf nul, maar zijn al langer aan de slag met een RES of hebben deze al opgesteld voordat de klimaatafspraken definitief waren. Omdat bovendien de opgave en potenties in elke regio anders zijn is er veel ruimte voor regio's om hun eigen invulling te geven aan hun regionale strategie.

Tegelijkertijd is het van groot belang dat alle regio's in hun RES uitgaan van de gezamenlijke kaders en de afspraken in het Klimaatakkoord. Voor de vergelijkbaarheid en optelbaarheid van de regionale bijdragen is het van belang dat de RES als product voldoet aan de landelijke analyse-, monitoring- en rekensystematiek zoals deze is ontwikkeld door het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL).

Omdat met de RES concreet invulling wordt gegeven aan de klimaatafspraken is het van groot belang dat RES-regio's op een goede manier worden ondersteund. Een belangrijk onderdeel in de ondersteuning aan de regio is het Nationaal Programma RES. Het Nationaal Programma RES vormt feitelijk het scharnierpunt tussen het Klimaatakkoord en de regio. Het faciliteert en ondersteunt de regio's in het bieden van een helder kader voor de opgave, het construeren van vergelijkbare en optelbare RES'en, het stapsgewijs doorontwikkelen van een gemeenschappelijk te gebruiken data- en informatiebasis en biedt hen een platform om onderling kennis te delen en elkaar uit te dagen tot het maken van betere plannen.

De formele start van het uitvoeringproces van het Klimaatakkoord wordt bekrachtigd op het moment dat er ook een formele handtekening van alle partijen onder staat. Duidelijkheid hierover wordt verwacht in de eerste helft 2019. Omdat de ambitie in de regio's hoog is en (pilot-)regio's ook al vergaande voortgang boeken in het opstellen van RES'en kunnen regio's vóór de ondertekening van het Klimaatakkoord aanvangen of doorgaan met de RES. Het uitgangspunt voor de regio's in deze fase is het 'onderhandelakkoord' dat eind 2018 is opgeleverd. Wanneer de afspraken zoals gemaakt in het onderhandelakkoord afwijken van de definitieve Klimaatakkoord-tekst zal de betekenis ervan opnieuw worden beoordeeld in het licht van de continuïteit van het RES-proces in de regio.

Afspraken

Partijen spreken het volgende af:

Governance en besluitvorming

Het Interprovinciaal Overleg (IPO), de Unie van Waterschappen (UvW), de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) en de ministeries van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor het opzetten, inrichten en uitvoeren van het Nationaal Programma RES. Dit programma faciliteert regio's en heeft tot doel de regionale uitvoeringskracht te vergroten. Het heeft een signalerende functie en biedt een cross-sectorale regionale samenwerkingsstructuur om landsdekkend doelen van het Klimaatakkoord te kunnen halen. In eerste aanleg is het programma gericht op de borgingsoverleggen Elektriciteit en Gebouwde omgeving. De afstemming en coördinatie over de RES-gerelateerde opgaven vindt plaats in de klimaatcommissie waar ook de voorzitter van het nationale programma deel van uitmaakt. Zodoende verzorgt het programma een brugfunctie vanuit de strategische hoofdlijnen van het nationale Klimaatakkoord naar de regionale en lokale uitvoeringswerkelijkheid. Het Nationaal Programma RES faciliteert, monitort (i.s.m. het Planbureau voor de Leefomgeving), ontwikkelt kennis en schept duidelijkheid aan de regio's, maar is niet verantwoordelijk voor de inhoud en opstellen van de Regionale Energie Strategieën. Dit is aan de regio's zelf.

Binnen het Nationaal Programma RES wordt een stuurgroep ingericht. In deze stuurgroep nemen naast de vijf verantwoordelijke overheidspartijen ook Netbeheer Nederland, Energie Nederland, en een vertegenwoordiging van maatschappelijke organisaties plaats. De overheidsleden in de stuurgroep wijzen een (onafhankelijk) voorzitter aan.

In de regio's worden werkstructuren gevormd waarin de decentrale overheden samen met de (regionale) netbeheerder(s), het bedrijfsleven en een vertegenwoordiging van maatschappelijke organisaties de verantwoordelijkheid voor totstandkoming van de RES nemen. De Rijksoverheid kan indien dit gewenst is vanuit de regio als agendalid plaatsnemen in de stuurgroep. Vanuit deze rol heeft de Rijksoverheid dan een signaleringsfunctie, maar neemt geen deel aan de formele besluitvorming. Ook kunnen woningcorporaties of andere initiatiefnemers/eigenaren voor het produceren van duurzame energie of transport en opslag in de stuurgroep uitgenodigd worden. De provincies en gemeenten zetten zich nadrukkelijk in voor het (kwalitatief en kwantitatief) ruimtelijk mogelijk maken van de RES en de verankering van de RES in het omgevingsbeleid.

Het RES-proces wordt vanaf de formele start in de RES-regio met een bestuurlijke startnotitie of een gelijksoortig document vastgelegd. Hierin wordt in ieder geval de regionale bijdrage aan de nationale doelstelling, de planning en de wijze van democratische en ruimtelijke borging van de RES vastgelegd. Indien regio's ervoor kiezen om geen startnotitie op te stellen dienen zij aan te geven hoe zij het RES-proces anderszins gaan borgen. Daarnaast wordt het regio's aangeraden om met de partijen waarmee zij samenwerken aan de RES in de stuurgroep, een zogenaamde samenwerkingsovereenkomst op te stellen waarin de samenwerkingsafspraken voor de komende jaren worden vastgelegd.

Inhoud Product RES 1.0

In de RES is het regionale aanbod voor de periode tot 2030 uitgewerkt ten aanzien van elektriciteit, gas en warmte. , met daarbij de concrete zoekgebieden die geschikt zijn voor de opwek van zon, wind, (duurzame) warmte en duurzame gassen. In dit aanbod wordt rekening gehouden met ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijk draagvlak. Daarnaast is door de netbeheerder uitgewerkt welke aanpassing aan de energie-infrastructuur nodig is om het opwekvermogen aan het net te koppelen en wat daarvan de consequenties zijn (ruimtelijk, financieel, planning, besluitvorming). Hierbij wordt ook rekening gehouden met de energiestromen vanuit de afspraken aan de andere borgingsoverleggen en de opwek van kleinschalige projecten, zoals zon-op-dak. Tenslotte bevat de RES 1.0 een Regionale Structuur Warmte (RSW), waarin op basis van de Leidraad inzicht wordt gegeven in de regionale warmtevraag en de beschikbaarheid van warmtebronnen. Op basis hiervan moeten er over de regionale toewijzing van het warmteaanbod afspraken worden gemaakt. De Regionale Structuur Warmte vormt input voor de Transitievisie Warmte en bijbehorende wijkplannen die iedere gemeente voor 2021 opstelt. Definitieve keuzes die voortkomen uit uitvoeringsplannen op wijkniveau worden vastgelegd in vervolgversies van de RES 1.0.

De regio's leveren 12 maanden na de formele ondertekening van het Klimaatakkoord een RES 1.0 op. Deze RES heeft instemming van de colleges van Gedeputeerde Staten, en Burgemeester en Wethouders, de Dagelijks Besturen van de waterschappen, de gemeenteraden, provinciale staten en de algemene vergaderingen van de waterschappen.

De RES is primair bedoeld om invulling te geven aan de opgaven van de tafels Gebouwde omgeving en Elektriciteit. In de RES kunnen op initiatief van de regio, al dan niet op uitnodiging van sectoren, ook (ruimtelijke) maatregelen op het gebied van mobiliteit, industrie en landbouw worden meegenomen. Voor mobiliteit kan er bijvoorbeeld gedacht worden aan het goed inpassen van de laadinfrastructuur en de ruimtelijke consequenties van zero-emissie stadslogistiek. Voor industrie kan bijvoorbeeld gedacht worden aan aanlanding van wind op zee nabij industriële clusters en transport en opslag van waterstof en andere duurzame gassen en grondstoffen. In de handreiking staan meer voorbeelden uitgewerkt. De regio kan zelf het beste bepalen welke maatschappelijke opgaven relevant zijn om een integrale gebiedsafweging te kunnen garanderen.

Concept-RES

Als tussenstap in het proces naar een RES 1.0 leveren regio's op uiterlijk 6 maanden na de formele ondertekening van het Klimaatakkoord een concept-RES op, met als onderdelen:

1. Een regionale invulling van het op te stellen vermogen in MW (en verwachte MWh) voor hernieuwbare energie op land, de betekenis hiervan voor de energie-infrastructuur, met inachtneming van ruimtelijke kwaliteit en maatschappelijk draagvlak, afgewogen tegen andere (ruimtelijke) belangen. Aan regio's wordt gevraagd om te sturen op overprogrammering met als doel om de nationale doelstelling te kunnen halen. Het is de verwachting dat de nodige zoekgebieden af zullen vallen of kleiner zullen worden naarmate er wordt toegewerkt naar de uitvoeringsfase. Naast de afspraak om tenminste 35 TWh grootschalig hernieuwbaar op land in 2030 gerealiseerd te hebben, worden regio's ook aangemoedigd om kleinschalig zon-op-dak te betrekken in de RES. Hierin wordt een autonome groei verwacht van 7 TWh in 2030. Het extra vermogen wat boven deze 7 TWh gerealiseerd kan worden, mag meegerekend worden als extra ambitie bovenop de 35 TWh.
2. Een heldere en herleidbare onderbouwing van het aanbod en keuzes voor potentiële zoekgebieden die benut kunnen worden, inclusief een beschrijving van het doorlopen proces. Indien mogelijk worden deze zoekgebieden ook op kaart getoond.
3. Een Regionale Structuur Warmte, met daarin een gevalideerd overzicht van alle beschikbare (grootschalige) duurzame warmtebronnen binnen de regio, de totale warmtevraag binnen de regio, een overzicht van de bestaande en geprojecteerde infrastructuur voor warmte. Hierbij wordt een inschatting gemaakt van de daadwerkelijke

bruikbaarheid van deze bronnen binnen de regio in tijd en geld. De te hanteren uitgangspunten en methodiek hiervoor staan beschreven in de Leidraad.
4. Daarnaast is in deze Regionale Structuur Warmte opgenomen welke relevante stakeholders (voor warmte transport, productie en afname) zijn betrokken in het proces en wordt een procesvoorstel opgeleverd hoe de regio beschikbare bronnen, warmtevraag en infrastructuur logisch efficiënt en betaalbaar wil gaan koppelen en hoe de stakeholders in het vervolg worden betrokken.

Regio's zorgen ervoor dat de concept-RES, ingebracht door de voorzitter van de RES-stuurgroep, minimaal is geaccordeerd door GS, B&W, Waterschapsbestuur en ter kennisgeving is voorgelegd aan raden, staten en algemene vergadering van de waterschappen.

Monitoring en herijking

Hoewel de doelstellingen in het Klimaatakkoord langjarig vastgehouden worden, is de wijze waarop deze doelen het best kunnen worden gerealiseerd onzeker. Dit vraagt om een adaptief en iteratief proces met elke twee jaar een herijking van de aanpak. Twee jaar na de RES 1.0 volgt een RES 2.0; en zo verder. Deze tweejaarlijkse convergerende aanpassingscyclus (*plan-do-check-act*) borgt dat de RES aansluit bij de wettelijk vereiste investeringsplannen van de netbeheerders. Maar ook in toenemende zin de benodigde zekerheid vastlegt voor warmte-transitieplannen van wijken.
Niet alleen de optimale aanpak, maar ook de kwantitatieve doelstellingen kunnen in de loop der jaren veranderen. 49% CO_2 emissiereductie in 2030 is dan ook een tussenstap naar nog hogere doelstellingen in 2050. Indien in volgende RES-versies met andere CO_2 emissiereductie-percentages rekening moet worden gehouden, dan zullen de partijen op voordracht van het Nationaal Programma RES daar via de geëigende structuren besluiten over nemen.

Kaders en doorwerking

Bij het uitwerken van de RES hanteren de regio's bij het gebruik van data de uitgangspunten, rekenregels en aannames zoals uitgewerkt in de Handreiking RES. De regionale energiestrategieën geven invulling aan het regionale energiesysteem in nauwe samenhang met de invulling die gegeven zal worden aan het hoofdenergiesysteem. De onderlinge afstemming van de regionale uitwerkingen (RES) en de nationale uitwerking (hoofdenergiesysteem) vindt plaats in de stuurgroep van het Nationaal Programma RES. Bij de uitvoering blijven decentrale overheden en de Rijksoverheid uiteraard verantwoordelijk voor de inzet van het eigen instrumentarium.

Bij de uitwerking van maatregelen in de fysieke leefomgeving benutten partijen de inrichtingsprincipes die voortkomen uit de Nationale Omgevingsvisie (en het kabinetsperspectief daarop).

Ondersteuning

De Rijksoverheid stelt voor 2019-2021 jaarlijks € 22,5 miljoen ter beschikking voor ondersteuning van het Nationale Programma RES. Daarvan wordt € 5 miljoen benut voor de programma-organisatie en de ontwikkeling van data-infrastructuur en kennis. € 15 miljoen is beschikbaar voor ondersteuning van de dertig regio's. De regio's zetten deze middelen doelgericht in voor de definiëring van de RES. Verder is € 2,5 miljoen gereserveerd voor de participatiecoalitie om concrete bijdragen te kunnen leveren aan de RES'en.

Naast het beschikbaar stellen van financiële middelen geven de (de-)centrale overheden vanuit hun bevoegdheden maximaal ruimte aan de energietransitie, bijvoorbeeld door het wegnemen van belemmeringen in wet- en regelgeving. Zo zal op korte termijn een wijziging van de Waterschapswet in gang worden gezet. Daarbij is uitgangspunt dat de waterschappen de bevoegdheid hebben om meer duurzame energie te produceren dan zij zelf verbruiken en

dat zij de lasten en baten van deze investeringen kunnen toerekenen aan hun heffingen. Dit moet het mogelijk maken dat zij op termijn klimaatneutraal kunnen worden. Een ander voorbeeld hierin is de inzet van de Rijksoverheid om de opwekpotentie in de regio's te vergroten door (Rijks)gronden te betrekken bij de tendering van locaties.

Participatie

De RES is niet alleen een strategie, het is ook een manier van samenwerken en een proces om te komen tot gedragen plannen waarmee de nationale doelstelling gehaald wordt. Hiervoor dient een uitnodigend proces rond de RES te worden vormgegeven waarin de participatie van belangengroepen, bedrijven en bewoners is verankerd. Door hen aan de voorkant te betrekken bij de vertaling van de nationale ambitie naar het regionaal niveau en de belangen die er spelen duidelijk en plek te geven in het proces van afweging en keuzes, zal dit het draagvlak vergroten.

Maar ook de uitvoering kan hiermee versnellen en energie-transitieplannen kunnen zorgvuldiger worden ingepast in ons landschap. Stakeholders en de vormgevers van de RES wisselen informatie uit in een vooraf opgezet proces. Meer naar de uitvoering toe worden ook de mogelijkheden en wensen betrokken over het mee-ontwikkelen en mede-eigenaar worden van duurzame energieprojecten zodat de inkomsten ook ten bate van de regio komen. In de Handreiking RES worden suggesties gedaan en richtsnoeren meegegeven voor een effectieve invulling en organisatie van RES-participatie, inclusief de wijze van betrokkenheid van de partcipatiecoalitie. Ook wordt voortgebouwd op de ervaringen bij de green deal participatie en het programma aardgasvrije wijken.

Expertisecentrum

Er wordt momenteel gewerkt aan één expertisecentrum warmte en aan één expertisecentrum hernieuwbare opwek voor de decentrale overheden. Regio's zijn echter gebaat bij overzicht en eenduidigheid wat betreft kennis, ondersteuning en data. Om regio's optimaal te kunnen ondersteunen, maar zeker ook om als Nationaal Programma RES (kosten)efficiënt te werken, dient kennisversnippering daarom te worden voorkomen. Om dit te bewerkstellingen zal in het eerste kwartaal van 2019 het samenbrengen van kennis- en expertisecentra ten behoeve van de energietransitie in de regio's verder worden vormgegeven. Doel is om onafhankelijke feitelijke kennis, rekenregels, aannames en duidelijkheid over wet- regelgeving op het gebied van zowel warmte als hernieuwbare opwek, vanuit 1 loket te kunnen aanbieden.

Doorrekening en weging

De regio's bieden de concept-RES via het Nationaal Programma RES ter doorrekening aan het Planbureau voor de Leefomgeving aan. Deze doorrekening wordt gebaseerd op de uitgangspunten, aannames en rekenregels die zijn vastgelegd in de Handreiking RES. De doorrekening biedt inzicht in de mate waarin de regionale inzet optelt tot het bereiken van de nationale klimaatdoelstellingen. Elke concept-RES wordt daarnaast kwalitatief gewogen door het Nationaal Programma RES op de vier onderdelen zoals omschreven in de paragraaf 'concept-RES'.

Als een RES in onvoldoende mate bijdraagt aan de nationale doelstelling (vwb Elektriciteit), dan wel de kwalitatieve weging van het doorlopen proces voor verbetering vatbaar is, worden regio's verzocht om de potentie van de RES te verhogen of te verbeteren, daarbij rekening met de regionale context (verworven draagvlak, participatie en opwekpotentieel) en de korte doorlooptijd. Het Nationaal Programma zal uiteraard zoveel mogelijk inzetten op ondersteunen, stimuleren en leren van elkaar zodat regio's ook in staat worden gesteld om kwantitatief en kwalitatief goede RES'en op te leveren.
Na de kwantitatieve beoordeling door het PBL wordt in de 6 maanden daaropvolgend de gehele nog resterende ambitie door de regio's onderling verdeeld. Indien de regio's niet zelf tot een verdeling kunnen komen zal daarvoor de gezamenlijke verdeelsystematiek worden toegepast. Deze verdeelsystematiek wordt voorafgaand aan de eerste oplevering van de

concept-RES door de decentrale overheden in gezamenlijke verantwoordelijkheid met de ministeries van EZK en BZK ontwikkeld. De maatschappelijke partijen geven input voor de verdeelsystematiek.

Niet-vrijblijvend Klimaatakkoord

Partijen hebben vertrouwen dat (bestuurlijke) samenwerking ervoor zorgt dat de doelstellingen in de RES bijtijds gehaald worden. Vooraf gesteld is het doel van de (nationale en regionale) werkstructuur om te voorkomen dat interventie moet worden toegepast. Het Nationaal Programma RES vormt een platform voor onderling samenwerken, vergelijken, leren en uitdagen.

Er zijn vanuit het Nationaal Programma RES verschillende kritieke momenten waarop mogelijk over moet worden gegaan tot 'het goede bestuurlijke gesprek':

- De situatie dat de RES'en niet optellen tot de landelijke doelstelling; voor Elektriciteit is dit tenminste 35 TWh grootschalig hernieuwbaar op land in 2030.
- De situatie dat de RES regio-overstijgende infrastructuurproblemen oplevert.
- De situatie dat een overheid in de regio niet meer wil deelnemen aan de RES-vorming, dan wel de RES niet wil verankeren in omgevingsbeleid
- De situatie dat een RES niet tot uitvoering komt
- Planningsafspraken die voortkomen uit de tafels Elektriciteit en Gebouwde Omgeving waarvan blijkt dat die niet gehaald (kunnen) worden.

De afspraak is dat dit allereerst wordt opgelost via bestuurlijke samenwerking en overleg binnen de betreffende regio en binnen de betreffende provincie; indien dit niet tot gewenst resultaat leidt vindt hierover overleg plaats door de partijen in de stuurgroep van het Nationaal Programma RES.

Mochten de regio's er uiteindelijk niet in slagen om gezamenlijk tot een invulling van de doelstellingen hernieuwbaar op land en warmte te komen, dan neemt iedere overheidspartij in de stuurgroep van het Nationaal Programma zijn of haar verantwoordelijkheid.
Dit gebeurt via het 'Huis van Thorbecke' en de instrumenten uit de Wet Ruimtelijke Ordening en de Omgevingswet. Dit laatste betekent dat overheden bereid zijn om formeel juridisch instrumentarium in te zetten om de opgave alsnog te realiseren. Het gaat om instrumenten zoals het vaststellen van een omgevingswaarde, een omgevingsprogramma of in het ultieme geval het inzetten van het instrument projectbesluit door in eerste instantie de provincie en uiteindelijk door de Rijksoverheid.

Afgesproken wordt dat de bestuurlijke en juridische interventie verder wordt geconcretiseerd (uiterlijk in Q2 2019) in de handreiking RES. Dit met als gezamenlijk doel dat medio 2021 in het merendeel van de regio's de RES is verwerkt in het omgevingsbeleid en dat uiterlijk in 2025 alle aangevraagde benodigde vergunningen voor de ruimtelijke inpassing zijn afgegeven met oog op de tijdige realisatie van de opgave

D8 Financiering door de markt

De financiële sector (banken, verzekeraars, pensioenfondsen en vermogensbeheerders) steunt de energietransitie die met het Klimaatakkoord wordt beoogd en die noodzakelijk is om te voldoen aan de doelstellingen van het Akkoord van Parijs. In de komende jaren zal de transitie enerzijds een beroep doen op nieuwe financiering van verduurzamingsprojecten in alle sectoren, en anderzijds stelt de transitie financiële instellingen voor de uitdaging om op beheerste en bestendige wijze bestaande (energie)portefeuilles te heroverwegen.

Daarbij blijft voor de financiële sector marktconformiteit uitgangspunt. De klanten van banken, verzekeraars, pensioenfondsen en vermogensbeheerders verwachten immers een passend rendement op hun besparingen. Rendement en risico op financieringen en beleggingen moeten in balans zijn. Bijdragen van de overheid aan dit Klimaatakkoord zijn belangrijk om de business case van verduurzamingsinitiatieven te versterken, en daardoor vormen van marktfinanciering ervan binnen bereik te brengen.

De Taakgroep Financiering, waarin banken, verzekeraars, pensioenfondsen, vermogensbeheerders en Invest-NL vertegenwoordigd zijn, is de afgelopen maanden gesprekspartner geweest van de verschillende sectortafels met als doel inzicht te geven in de mogelijkheden om initiatieven via de markt te financieren. Gezien de intensieve onderhandelingen en gesprekken aan de diverse tafels is het aantal concrete financiële vraagstukken waar extra financiering door de markt een knelpunt oplost, op dit moment nog beperkt. Deze vraagstukken komen naar verwachting aan de orde nu de grote lijnen van de diverse tafels zijn uitonderhandeld. De taakgroep heeft vervolgens gewerkt aan het identificeren van bestaande knelpunten die in de toekomst vermeden kunnen worden, het opstellen van een financieringswijzer over beschikbaar ‘privaat geld’ in Nederland, adhesie betuigd aan de uitgifte van groene staatsleningen en voorstellen gedaan voor een verruiming van de regeling groenprojecten.

Het is van belang dat ‘groene’ projecten die potentieel een marktconform risico/rendementsprofiel hebben een toekomstvaste financiering kunnen vinden. In het kader van de taakgroep zijn financiële instellingen van plan samen met Invest-NL een financieringsportaal op te richten. De exacte invulling en opzet van dit portaal zal in het eerste kwartaal van 2019 verder worden uitgewerkt. Hierbij worden naast lessen uit het verleden ook *best practices* vanuit het VK en Duitsland in de beschouwing betrokken. De bedoeling is dat Invest-NL straks als een portaal voor financiering van groene projecten functioneert, door partijen door te verwijzen naar het juiste type financiële partner(s). Daar waar nuttig, nodig en effectief kan Invest-NL ook een regierol voor projecten vervullen. Daardoor kunnen investeringen vanuit Invest-NL ook daadwerkelijk werken als een hefboom en leiden tot een vergroot financieringsaandeel vanuit de markt.

Voor een goed functionerende markt voor groene financiering is het noodzakelijk dat private en (semi-)publieke financiële instellingen goed samenwerken. Daartoe wordt nu gewerkt aan de standaardisering van de overeenkomsten tussen banken, regionale ontwikkelingsmaatschappijen, regionale energiefondsen en Invest-NL. Hierdoor kunnen duurzame ondernemers makkelijker en sneller gecombineerde financiering van regionale ontwikkelingsmaatschappijen, regionale energiefondsen en banken betrekken.

De Taakgroep verzoekt het Platform voor Duurzame Financiering het werk van de Taakgroep op gebied van identificatie en mitigatie van knelpunten verder voort te zetten. Het Platform voor Duurzame Financiering is bij uitstek gepositioneerd alle relevante actoren bij elkaar te brengen en kennisuitwisseling te stimuleren.

De financiële sector zet zijn steun aan de doelstellingen van het Klimaatakkoord kracht bij door het volgende commitment.

Commitment van de financiële sector

De financiële sector (banken, pensioenfondsen, verzekeraars en vermogensbeheerders) neemt het initiatief om een bijdrage te leveren aan de uitvoering van het Akkoord van Parijs en het Klimaatakkoord. Het Klimaatakkoord heeft tot doel om de uitstoot van broeikasgassen (hierna kortweg aangeduid als CO_2) in 2030 op een kosteneffectieve wijze met 49% te verminderen ten opzichte van 1990. Het Klimaatakkoord raakt alle sectoren van de Nederlandse economie en samenleving, en vraagt om brede steun en effectieve medewerking van alle betrokkenen en belanghebbenden.

Hiertoe verbinden de ondertekenende partijen zich in overeenstemming met hun rol in de financiële keten, verantwoordelijkheid en capaciteit aan de volgende te nemen acties:

a. De betrokken partijen nemen deel aan de financiering van de energietransitie en aanvaarden hiertoe een inspanningsverplichting binnen de kaders van wet & regelgeving en de risico-rendementsdoelstellingen. Waar nodig en nuttig worden samen met Invest-NL en andere relevante partijen de financieringsmogelijkheden voor verduurzaming geoptimaliseerd.

b. De partijen ondernemen actie om het CO_2-gehalte van hun relevante financieringen en beleggingen te meten. Vanaf het boekjaar 2020 rapporteren zij daarover publiekelijk in de vorm die voor hun het meest passend is. De partijen kunnen hun eigen methodiek kiezen maar verbinden zich aan een proces om onderling ervaringen te delen, resultaten vergelijkbaar te maken en stappen te zetten om de meting te verbeteren en te verdiepen. Daarbij wordt aansluiting gezocht bij de internationale ontwikkelingen en standaarden op dit gebied.

c. Uiterlijk in 2022 maken de partijen hun actieplannen inclusief reductiedoelstellingen voor 2030 bekend voor al hun relevante financieringen en beleggingen. De partijen zullen toelichten welke acties zij nemen om bij te dragen aan het klimaatakkoord van Parijs. Dit kan een combinatie zijn van benaderingen waaronder CO_2-reductiedoelstellingen voor de portefeuille waar dat mogelijk is, engagement, en financieringen van CO_2-reducerende projecten.

d. Dit commitment maakt integraal onderdeel uit van het Klimaatakkoord. Partijen organiseren jaarlijks overleg met alle betrokkenen over de voortgang van de uitvoering van de afspraken. Over de voortgang wordt gerapporteerd in de in te stellen Klimaatcommissie. Daar waar de partijen structurele knelpunten signaleren die uitvoering van de afspraken hinderen, worden deze actief onder de aandacht van betrokkenen gebracht.

Het commitment van de financiële sector aan het welslagen van de noodzakelijke energietransitie heeft zowel betrekking op het aanbieden van passende marktconforme financieringsarrangementen voor verduurzaming, als op het integreren van klimaatdoelen waaronder CO_2-reductiedoelstellingen in de eigen strategie.

De financiële sector wil een substantiële bijdrage leveren aan verduurzamingsprojecten om de energietransitie in de verschillende sectoren van de economie en de samenleving goed vorm te geven, op marktconforme basis. De financiële sector heeft zich via de taakgroep Financiering van het Klimaatakkoord ingezet voor het bevorderen van cross-sectorale vormen van financiering om de afstemming van vraag en aanbod van financiering beter op elkaar af te stemmen, en om mogelijke knelpunten te signaleren en op te lossen. Waar nuttig en nodig zal deze functie in samenwerking met Invest-NL worden verankerd in een portaal, waardoor de mogelijkheden voor optimalisatie van cross-sectorale financiering verder worden vergroot. De energietransitie stelt financiële partijen voor de uitdaging om op een beheerste en bestendige wijze hun rol te vervullen. Klimaatbeleid en ontwikkelingen in CO_2-neutrale

technologieën kunnen leiden tot snelle veranderingen. Partijen moeten hierop anticiperen, zowel op hiermee verbonden kansen als op bedreigingen. Voor financiële partijen kan dat aanleiding zijn om het gesprek aan te gaan met bedrijven en andere klanten met als doel de CO_2-uitstoot te verlagen.

Centraal in het commitment is dat iedere partij zich primair zal richten op de activiteiten die het meest direct in de eigen invloedssfeer liggen, die passen bij de financiële risico-rendement doelstelling en die aansluiten op de rol van de desbetreffende partij in de financiële keten. Bijvoorbeeld bij vermogensbeheer beslissen de betrokken klanten uiteindelijk zelf hoe hun geld wordt belegd.

De koepelorganisaties ondersteunen dit commitment, coördineren de inzet van hun achterban, en spelen een actieve rol bij het jaarlijks overleg over de voortgang van de uitvoering van de afspraken.

Bij de uitvoering van dit commitment wordt aansluiting gezocht bij de (internationale) ontwikkelingen en standaarden op dit gebied (zoals opgenomen in de bijlage).

Het Platform voor Duurzame Financiering biedt de betrokken financiële partijen een platform om onderling kennis en ervaringen te delen, zowel op het gebied van financiering van verduurzamingsprojecten als het meten van de CO_2-gehalte van hun relevante financieringen en beleggingen. Het platform organiseert samen met de vier financiële koepels (NVB, Verbond van Verzekeraars, Pensioenfederatie en Dufas) werkconferenties over het meten en sturen op klimaatimpact. Door best practices uit te wisselen kunnen koplopers binnen de financiële sector andere financiële partijen – die bijvoorbeeld door hun kleinere omvang minder capaciteit hebben om zelf vernieuwingen te initiëren – behulpzaam zijn bij het formuleren van een bij de instelling passende ambitie en bij het ontwikkelen van een aanpak om aan die ambitie effectief invulling te geven.

D9 Uitgangspunten uitwerking Verbreding SDE+

De SDE+ is op dit moment het belangrijkste instrument voor de stimulering van de productie van hernieuwbare energie. Dit subsidie-instrument bevat een aantal kenmerken waardoor de regeling volgens internationale maatstaven goed functioneert. Het gaat dan om de kenmerken van techniekneutraliteit, onderlinge concurrentie en meerjarige zekerheid voor investeerders.

Conform het regeerakkoord wordt de SDE+ verbreed naar de SDE++, zodat naast duurzame energie ook CO_2-reducerende technieken in aanmerking komen voor subsidie. Dit geldt in principe ook voor andere broeikasgassen dan CO_2, zoals methaan. Hierbij worden de goede elementen van de SDE+ behouden en wordt het mogelijk om kostenefficiënt de klimaatopgave in 2030 te halen.

Dit betekent niet dat elke techniek in aanmerking komt voor de SDE++. Het kan zo zijn dat een techniek überhaupt niet via subsidieverlening gestimuleerd hoeft te worden, omdat deze al op een rendabele manier geëxploiteerd kan worden of dat het meer voor de hand ligt de techniek te ontsluiten via een geheel ander instrument (o.a. beprijzen, normeren/verplichten). Doelmatigheid en schaarste van te verstrekken subsidiemiddelen maken dat subsidiëring in principe als *last resort* moeten gelden. In onderstaande tabel staat aangegeven welke technieken vooralsnog in aanmerking komen.

Bij de SDE++ staan het doel van 49% CO_2-reductie in 2030 en kosteneffectiviteit om dit doel te bereiken centraal. De SDE++ richt zich daarom op emissiereductie op Nederlands grondgebied. De SDE++ zal de uitrol van marktrijpe en relatief grootschalige CO_2-reducerende technieken stimuleren door de onrendabele top van deze technieken af te dekken door middel van een exploitatiesubsidie.

De focus op CO_2-reductie wordt gerealiseerd door subsidie-aanvragers voortaan te laten concurreren op basis van de benodigde hoeveelheid subsidie per vermeden ton CO_2. Voor de verschillende technieken zullen omrekenfactoren worden gebruikt om de CO_2-reductie te bepalen, zo wordt voor duurzame elektriciteit aangenomen dat een efficiënte moderne gascentrale wordt vervangen.

Uitgaande van de ambities van de verschillende sectoren is een indicatieve verdeling gemaakt van het kasbudget voor de SDE++ in 2030. Deze maakt inzichtelijk welke middelen naar verwachting nodig zullen zijn om ambities te realiseren. Deze verdeling is in onderstaande tabel weergegeven.

	Indicatieve verdeling middelen SDE++ in 2030
Hernieuwbare elektriciteit	€ 200 miljoen
Hernieuwbare warmte en groengas	€ 135 miljoen
Hernieuwbare warmte kleinschalig (ISDE)	€ 100 miljoen
Biobrandstoffen	Er komt gespreid over een aantal jaar in totaal circa € 200 miljoen beschikbaar ten behoeve van de stimulering van de productie van geavanceerde duurzame biobrandstoffen ten behoeve van transport via de verbrede SDE+ in combinatie met nationale normering. Er wordt gezamenlijk gewerkt aan een voorstel dat past binnen de voorwaarden van de SDE++ regeling (waaronder kosteneffectieve CO_2-reductie).
CO_2-reductie industrie	€ 550 miljoen
	€ 985 miljoen

Door onderlinge concurrentie zou het kunnen voorkomen dat het daadwerkelijk toegekende subsidiebudget per sector jaar-op-jaar afwijkt van de indicatieve verdeling zoals overeengekomen. Dit komt omdat de jaarlijkse toekenningen afhankelijk zijn van de ingediende projecten. Ook zou het onwenselijk kunnen zijn als alleen de goedkoopste techniek (bijvoorbeeld CCS) wint en de andere technieken niet aan bod komen.

Om te voorkomen dat een dergelijke onbalans zich langjarig voordoet, wordt gekeken naar de wenselijkheid om plafonds in te stellen voor bepaalde (categorieën van) technieken. Het opnemen van plafonds heeft gevolgen voor de werking van het instrument, specifiek voor de kosteneffectiviteit. Met een plafond kan een relatief goedkope techniek begrensd worden, waardoor andere opties aan bod komen. Dit levert wel minder CO_2-reductie per euro subsidie op. Met plafonds kan worden bijgestuurd zodat de meerjarige budgetten niet majeur afwijken van de indicatieve verdeling, waarbij dan ook wordt gekeken naar de effecten op de kosteneffectiviteit. Voor de verdeling van het beschikbare budget over de technieken is de indicatieve verdeling het vertrekpunt. Dit moet ervoor zorgen dat de ambities van de verschillende sectoren niet worden doorkruist en tegelijkertijd dat het instrument wel kosteneffectieve technieken blijft stimuleren. Dit is om te voorkomen dat er een onbalans ontstaat tussen de ambities van het Klimaatakkoord en realisatie van die ambities op de weg naar 2030. De regeling zal in 2019 verder worden vormgegeven. Hierbij zal dus ook worden gekeken naar de wenselijkheid van het opnemen van (productie- of budget-) plafonds voor sectoren of technieken.

Hoewel er sprake is van techniekneutraliteit, zal wel (zoals nu ook gebeurt) gewerkt worden met verschillende techniekcategorieën met verschillende maximale subsidiebedragen en maximale looptijd van de subsidiebeschikking. Deze maximale subsidiebedragen worden gecorrigeerd voor de daadwerkelijke relevante marktprijs, zoals de CO_2-prijs (de CO_2-prijs in het ETS of de gemiddelde elektriciteitsprijs). Dit geeft investeerders de gewenste meerjarige zekerheid.

De ondersteuning van deze technieken zal tijdelijk moeten zijn, waarbij er uitzicht is op integratie in de markt zonder subsidie. Niet-marktrijpe technieken worden op andere wijze via het innovatiebeleid en de pilots en demonstraties (via de klimaatenveloppe) gestimuleerd. Het is evident en van belang dat zowel innovaties, pilots en demonstraties en uitrol van technieken alleen in samenhang succesvol kunnen zijn (driesporenbeleid). Om die reden zal jaarlijks worden bepaald welke (categorieën van) technieken kunnen worden opgenomen in de SDE++. Hiervoor wordt met de sector overlegd en zal een marktconsultatie worden gehouden.

Ook cruciale randvoorwaarden voor de uitrol van CO_2-reducerende technieken zoals de aanwezigheid van bijvoorbeeld (energie)infrastructuur of het voorkomen van onwenselijke neveneffecten zal via wet- en regelgeving of via ander instrumentarium worden geborgd. De SDE++ zal per 2020 in werking treden: vanaf dat jaar zullen ook subsidies verstrekt worden voor technieken die nog niet door de huidige SDE+ gedekt worden. Tot die tijd blijft de SDE+ gericht op de stimulering van duurzame energie en zo bijdragen aan CO_2-reductie.

De ODE, die de bron vormt voor middelen uit de SDE+, zal worden aangepast om naast hernieuwbare energie ook CO_2-reducerende technieken te kunnen stimuleren. De middelen voor de SDE+ lopen op tot € 3,3 miljard per jaar in 2030. Daarvan is ca. € 2,3 miljard benodigd voor de kasuitloop van de SDE+ beschikkingen (t/m 2019) en ca. € 1 miljard voor de beschikkingen die via de SDE++ zullen worden afgegeven.

Technieken

Hieronder is samengevat welke technieken vooralsnog in aanmerking komen voor de SDE++. De diverse technieken zijn geordend naar sector, maar kunnen in elke sector worden toegepast:

Elektriciteit	Grootschalig zon (Zon-PV en warmte), Wind op Land, Wind op Zee.
Industrie	Efficiency opties met hoge onrendabele top, meerdere opties CCS in de industrie, CCS in AVI's, *Carbon Capture and Usage* (CCU), biomassaketels, elektrificatie, recycling en hernieuwbare grondstoffen.
Gebouwde omgeving	Lage temperatuurbronnen warmte grootschalig (o.a. geothermie), groen gas.
Mobiliteit	Opschaling productie biobrandstoffen.
Landbouw en landgebruik	Geothermie, ledverlichting kassen met hoge onrendabele top, kas als energiebron (1&2), daglichtkas (= zonthermie), methaanoxidatie buitenopslag en monovergisting mest.

Elektrificatie via bijvoorbeeld power2heat of waterstof krijgt daarbij een eerlijke kans wanneer dit in kosten concurrerend is met andere opties voor CO_2-reductie.

D10 Een voorbeeldrol voor de Rijksoverheid

De Rijksoverheid wil met het eigen handelen een bijdrage leveren aan de verduurzaming van Nederland. Door in de eigen bedrijfsvoering en inkoop duurzame oplossingen toe te passen en andere overheden te ondersteunen en stimuleren dit ook te doen, wil de Rijksorganisatie bijdragen aan de duurzame transitie van Nederland.

Rijkspartijen spreken het volgende af:

a. Als bijdrage aan het klimaatakkoord werkt het Rijk toe naar een klimaatneutrale bedrijfsvoering in 2030.
b. Het Rijk besteedt extra aandacht aan het verduurzamen van het eigen wagenpark en mobiliteit (waaronder de Rijksrederij), terugdringen van het eigen energieverbruik en de verduurzaming van het vastgoed, duurzame opdrachten voor de grond-, weg- en waterbouw, klimaatvriendelijke consumptie in de catering en duurzame ICT.
c. In 2030 beschikt de kantorenportefeuille van het Rijk over gemiddeld label A.
d. In 2030 is het gasverbruik van het Rijk met 30% afgenomen en voor minimaal 50% afkomstig van hernieuwbare bronnen.
e. In 2030 is de elektriciteit die door de Rijksoverheid wordt gebruikt 100% hernieuwbaar en is het energieverbruik van de kantoren met 50% gereduceerd ten opzichte van 2008 .
f. De Rijksoverheid halveert in 2030 de uitstoot van haar zakelijke mobiliteit. Daarnaast heeft de Rijksoverheid het doel gesteld dat het wagenpark in 2020 voor 20% uit zero-emissie voertuigen bestaat en in 2028 volledig zero emissie is. Om deze doelen te realiseren zal de Rijksoverheid onder meer een project starten gericht op autodelen, initiatief nemen bij de ontwikkeling van logistieke hubs op plekken waar er een concentratie van Rijksvastgoed is en haar personeelsregelingen inzetten om duurzame mobiliteit te stimuleren.
g. De Rijksoverheid stelt, waar mogelijk, de gronden die in haart bezit zijn beschikbaar voor de klimaatopgave, in het bijzonder voor hernieuwbare energie en voor het vastleggen van koolstof.

Ten aanzien van het circulair gebruik van grondstoffen spreken Rijkspartijen het volgende af:

h. Het rijk draag door circulair grondstoffengebruik bij aan het realiseren van de klimaatopgave van verschillende sectoren.
i. De Rijksoverheid stimuleert circulair grondstoffengebruik via aanbestedingen gericht op hergebruik en substitutie van (niet-hernieuwbare door hernieuwbare) grondstoffen en innovatieve productiemethoden.
j. De Rijksoverheid zet via zijn opdrachten ook nadrukkelijk in op verduurzaming en innovaties in de GWW, aangezien het Rijk daar met andere overheden een stevige rol heeft in de markt (100% overheidsinkoop).
k. De Rijksoverheid spreekt uit dat in 2023 tien van de inkoopcategorieën (zoals bedrijfskleding, kantoorinrichting en ICT hardware) van de Rijksoverheid circulair zijn.
l. In 2030 wordt de kantorenportefeuille circulair beheerd .
m. De Rijksoverheid verbreedt proefprojecten (bijv. over CO_2-schaduwbeprijzing) en ontwikkelt deze door.

Voor de organisatie van het Rijk spreken Rijkspartijen daarom het volgende af:

n. Voor de gehele Rijksinkoop wordt in overleg met de departementen een strategische inkoopagenda opgesteld.
o. De departementen worden gevraagd de Rijksbrede (transitie)doelen te vertalen naar doelen voor het eigen departement / uitvoerend organisatieonderdeel.

Om de voorbeeldfunctie van de Rijksoverheid expliciet te maken en anderen daar in mee te nemen, spreken Rijkspartijen het volgende af:

p. Het verduurzamen van de bedrijfsvoering en inkoop van de Rijksoverheid is niet alleen gericht op het verkleinen van de eigen voetafdruk.
q. De Rijksoverheid ondersteunt andere overheden om de bedrijfsvoering en inkoop te verduurzamen. Daarmee zet de Rijksoverheid er op in dat er vanuit de inkoopkracht van 73 miljard euro door de gehele overheid een bijdrage wordt geleverd aan de maatschappelijke transities. Dat doet het Rijk door professionalisering inkoop, kennisverspreiding over Maatschappelijk Verantwoord Inkopen en Opdrachtgeverschap vanuit het MVI loket en monitoring.
r. De Rijksoverheid ondersteunt andere overheden om klimaatneutraal en circulair in te kunnen kopen. De Rijksoverheid neemt het initiatief om met andere overheden voor de acht meest impactvolle inkoopcategorieën / productgroepen CO_2-reductiedoelstellingen vast te leggen (waaronder in ieder geval GWW, energie en transport). Gericht op minimaal 1 megaton CO_2- reductie per jaar vanaf 2021.
s. De Rijksoverheid heeft in 2018 en 2019 vanuit de klimaatenvelop een impuls gegeven aan circulair en klimaatneutraal inkopen via nationale leernetwerken voor o.a. bouw, ICT, energie, kantoormeubilair, textiel en duurzame catering, via ondersteuning van circulaire en klimaatneutrale inkoop-pilots door overheden en via kennisverspreiding. De Rijksoverheid zet dit beleid voort en intensiveert dit als onderdeel van het Klimaatakkoord.
t. De Rijksoverheid deelt praktijkvoorbeelden, ervaringen met het formuleren en monitoren van doelen, en inkoopkracht en kennis actief met andere overheden via een transitieplatform.
u. De voortgang wordt gerapporteerd, hierbij wordt zoveel mogelijk gebruik gemaakt van de MVI-zelfevaluatietool.

Uitgave van:
Sociaal-Economische Raad
Bezuidenhoutseweg 60
2594 AW Den Haag
www.klimaatakkoord.nl
070-3499499

Klimaatakkoord

Ministerie van Economische Zaken en Klimaat
T.a.v. de heer E.D. Wiebes
Postbus 20401
2500 EK 'S-GRAVENHAGE

BETREFT	Aanbieding		
DEN HAAG	21 december 2018	**E-MAIL**	
ONS KENMERK	18.38749	**TOESTELNUMMER**	070 3499
BIJLAGE(N)			

Geachte heer Wiebes,

Het doet mij genoegen u bijgaand het ontwerp van het Klimaatakkoord te kunnen aanbieden. Op 10 juli bood ik u het Voorstel voor Hoofdlijnen van een Klimaatakkoord aan. Na de analyses van de Planbureaus en uw appreciatie heeft intensief overleg aan de vijf sectortafels, de drie taakgroepen en tientallen werkgroepen plaatsgevonden. Meer dan honderd partijen waren direct bij de voorbereiding betrokken. U en uw collega's zijn op mijn verzoek zeer nauw bij dat overleg betrokken. Het resultaat hiervan is een omvangrijk pakket van afspraken, maatregelen en instrumenten dat de Nederlandse CO_2-uitstoot in 2030 met ten minste 49 procent moet terugdringen.

De gesprekken waren intensief en soms ook emotioneel. Hoe kan het ook anders. Dit gaat over een complexe operatie, die raakt aan alles. Aan hoe we werken, wonen, en leven. En ieder heeft zijn of haar eigen ideeën, belangen en wensen. Om tot een gezamenlijk product te komen, hebben alle partijen over hun schaduw heen moeten springen. Ik constateer dat velen tot de rand van hun mandaat zijn gegaan. Het kabinet was bereid over de grenzen van het Regeerakkoord heen te gaan.

Alle deelnemers aan het proces staan voor het realiseren van ten minste 49 procent CO_2 reductie in 2030. Allen zijn het erover eens dat er in korte tijd zeer veel is bereikt. Voorstellen zijn concreet uitgewerkt en er zijn gaandeweg het proces nieuwe initiatieven ontstaan die illustreren dat de aanpak van klimaatverandering zich steeds breder vertakt. Zo hebben partijen in de financiële sector – pensioenfondsen, banken, verzekeringsmaatschappijen en vermogensbeheerders - de afspraak gemaakt dat zij in 2022 hun eigen reductiedoelstellingen voor 2030 voor al hun relevante financieringen en beleggingen bekend zullen maken.

Het geeft velen een gevoel van trots dat we zijn gekomen tot een doorrekenbaar pakket dat de kabinetsambities waar kan maken en in zijn uitwerking naar mijn overtuiging ook maatschappelijk aanvaardbaar is. Dat wil niet zeggen dat alle partijen alle onderdelen van het pakket dat er nu ligt onderschrijven. Milieuorganisaties en de FNV hebben aangegeven het definitieve Klimaatakkoord alleen te tekenen als een aantal

voor hen fundamentele punten wordt opgelost en kijken voor die oplossingen ook nadrukkelijk naar het kabinet.

Sinds de zomer is hard gewerkt, binnen en tussen sectoren, aan een pakket van maatregelen dat voldoet aan de uitgangspunten zoals die door het kabinet zijn geformuleerd. Drie typen instrumenten stonden in de beleidspakketten steeds centraal: normering, beprijzing en subsidiëring, naast convenanten en vormen van faciliterend beleid.

Het woord is nu aan de rekenmeesters van het Planbureau van Leefomgeving en het Centraal Planbureau om te toetsen of de voorstellen een geloofwaardig pad schetsen naar 49 procent reductie in 2030. Het commitment van partijen is mede afhankelijk van de uitkomsten van de doorrekening. Telt het niet op? Dan gaan we door, tot het wel optelt. Er is immers geen andere keuze. Daar zijn alle partijen van doordrongen.

Verdeling en draagvlak

Toch gaat het partijen niet alleen om de vraag of het optelt tot 49 procent. De discussie is niet slechts technisch: maatregelen moeten voor iedereen haalbaar en betaalbaar zijn. Het komt in alle gesprekken steeds terug. De kosten van deze operatie wegen ruimschoots op tegen de brede welvaartsbaten, zoals ook het PBL stelt. Maar die kosten moeten wel voor alle huishoudens te dragen zijn. Daarnaast dient de concurrentiepositie van het Nederlandse bedrijfsleven behouden te blijven. De lasten moeten, kortom, zo veel mogelijk worden beperkt en op rechtvaardige wijze worden verdeeld tussen huishoudens en bedrijven om het draagvlak voor deze transitie te behouden.

Dat is geen gemakkelijk vraagstuk. Het verdelingsvraagstuk is bovendien bij uitstek onderwerp van politieke besluitvorming. Partijen aan de tafels zullen de lastenverdeling onderling niet oplossen en willen dat ook niet. Ze vragen heldere keuzes van de politiek. Ze rekenen erop dat het kabinet toeziet op het realiseren van een rechtvaardige lusten- en lastenverdeling. Ten aanzien van burgers, tussen burgers en bedrijven, maar ook tussen de overheden. Decentrale overheden vragen aandacht voor de financiële verhouding tussen de Rijksoverheid en provincies, gemeenten en waterschappen, zodat decentrale overheden hun ambities kunnen waarmaken.

Maar draagvlak draait uiteindelijk niet alleen om de vraag wie de rekening betaalt. Draagvlak is veel breder. Het hangt samen met voldoende handelingsperspectieven van burgers, bedrijven en werknemers. In het ontwerp van het Klimaatakkoord klinkt dat luid door. Zo komen er voor bewoners bijvoorbeeld voorzieningen ter ondersteuning bij de overgang naar gasloze wijken en is voorzien in fiscale voordelen voor mensen die een elektrische personenauto aanschaffen. Daarnaast is zeggenschap bij burgerparticipatie een kernbegrip in het gehele proces van planvorming en uitvoering van het klimaatbeleid.

Het industriebeleid is erop gericht vooroplopende bedrijven te belonen en achterblijvers te bestraffen. Dit moet de industrie uitdagen om te innoveren en uit te groeien tot een bloeiende, circulaire en wereldwijd toonaangevende sector. Daarbij moeten zeker ook de werknemers niet worden vergeten. Een flankerend arbeidsmarktbeleid heeft tot doel voldoende gekwalificeerde arbeidskrachten beschikbaar te hebben om de transitie uit te kunnen voeren. Tegelijkertijd moeten mensen die door de transitie hun baan dreigen te verliezen zoveel mogelijk naar nieuw werk worden geholpen. Lukt dat niet dan maakt

het kabinet nadere afspraken met sociale partners over de invulling van de verantwoordelijkheid die overheid en sociale partners hebben, waaronder het beschikbaar stellen van toereikende en tijdige instrumenten en middelen.

Vervolgproces
Het woord is nu aan de planbureaus: onze rekenmeesters het Planbureau voor de Leefomgeving en het Centraal Planbureau. Zij zullen het ontwerp doorrekenen op de verwachte CO_2-reductie, de kostenefficiëntie, de budgettaire effecten en de lasten- en inkomenseffecten. Uit de CPB-doorrekening zullen de effecten voor de lastenverdeling zichtbaar zijn.

De komende weken zullen partijen dit ontwerp van het Klimaatakkoord alvast bespreken met hun achterban, voor een finaal oordeel van partijen en kabinet is uiteraard de doorrekening essentieel. Die doorrekening kan leiden tot aanpassingen die nodig zijn om het doel van ten minste 49 procent CO_2-reductie in 2030 veilig te stellen of de vormgeving van instrumenten aan te passen.

Met de voorzitters van de sectortafels en de taakgroepen ben ik graag bereid om in het eerste kwartaal van 2019 de laatste stap te zetten op weg naar een solide pakket van maatregelen en afspraken die invulling geven aan een breed gedragen en vertrouwenwekkend Klimaatakkoord.

Met vriendelijke groet,

Ed Nijpels
Voorzitter Klimaatberaad

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

De Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ezk

Ons kenmerk
DGETM / 18326236

Bijlage(n)
3

Datum 21 december 2018
Betreft Aanbieding ontwerp-Klimaatakkoord

Geachte Voorzitter,

Nederland onderschrijft de doelstellingen van het Parijsakkoord. In het regeerakkoord heeft dit kabinet dan ook een ambitieus doel gesteld. We nemen maatregelen die ons voorbereiden op een reductie van 49% in 2030 broeikasgasreductie in 2030 ten opzichte van 1990. We pleiten in Europa voor een broeikasgasreductie van 55% in 2030. Mocht een aangescherpte doelstelling in de EU niet haalbaar blijken, dan zal Nederland er naar streven om met gelijkgestemde Noordwest-Europese landen tot ambitieuzere afspraken te komen dan de door de EU toegewezen landenallocatie. Omdat de uitkomst van de internationale gesprekken in 2019 nog niet vaststaat, kan de uiteindelijke doelstelling voor 2030 afwijken van de 49% waar het kabinet nu van uit gaat.

Zojuist heb ik in ontvangst genomen van de voorzitter van het Klimaatberaad een ontwerp van de tafels voor een Klimaatakkoord. De afgelopen driekwart jaar hebben meer dan 100 partijen aan vijf sectortafels, drie taakgroepen en diverse werkgroepen gewerkt aan concrete acties. Op basis van de richtingen uit de kabinetsappreciatie van het Voorstel voor hoofdlijnen die ik uw Kamer op 5 oktober jl. heb gestuurd (Kamerstuk 32 813, nr. 220) hebben de tafels een samenhangend pakket aan maatregelen uitgewerkt waarmee binnen en tussen sectoren de komende jaren de uitstoot van broeikasgassen significant kan worden verminderd.

Dat zoveel partijen aan de tafels de ambitie van het kabinet onderschrijven en draagvlak verlenen aan pakketten van concrete maatregelen mag best historisch genoemd worden. Ik ben alle deelnemende partijen, en in het bijzonder de voorzitters van de verschillende tafels, dan ook dankbaar voor hun inzet. Mede namens de minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, de minister van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit en de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat stuur ik het resultaat hierbij aan uw Kamer; een ontwerp-Klimaatakkoord.

Het kabinet stuurt dit ontwerp-Klimaatakkoord ter doorrekening naar het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Planbureau (CPB), om te zien of hiermee de ambitie van het kabinet kan worden waargemaakt. PBL raamt onder andere de verwachte reductie van de uitstoot, de weglekeffecten en de kostenefficiëntie. Uit de CPB-doorrekening zullen de budgettaire effecten, de

lasten- en inkomenseffecten en de effecten voor de lastenverdeling zichtbaar worden. Specifiek beziet het kabinet de effecten op het mkb. Daarnaast legt het kabinet zoals eerder benoemd aanvullende varianten en eigen vragen aan het PBL en het CPB voor. Het kabinet zal de effecten hiervan wegen met het oog op het doelbereik, de kostenefficiëntie, budgettaire en evenwichtige inkomenseffecten.[1] Ten slotte zal het kabinet zich een oordeel vormen over de uitvoerbaarheid door marktpartijen en betrokken overheden, waaronder in het bijzonder de uitvoerende diensten, zoals de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO.nl), de Belastingdienst en de Nederlandse Emissieautoriteit.

Het kabinet heeft politieke besluitvorming voor ogen, waarvoor een zo breed mogelijk maatschappelijk draagvlak bestaat. Om de ambitie van het kabinet waar te maken, is de bijdrage van een groot aantal partijen nodig. Eindresultaat moet dan ook zijn: een Klimaatakkoord waarmee het politiek vastgestelde reductiedoel wordt gehaald en dat de actieve steun heeft van bijdragende partijen. Na de doorrekening zal het kabinet zich in overleg met partijen van hun steun verzekeren. Dat betekent niet dat iedere partij het noodzakelijk met iedere maatregel eens hoeft te zijn. Het kabinet zal met de voorzitter van het Klimaatberaad het verdere proces en de borging vormgeven en organiseren.

Daarmee is de politiek aan zet; immers, het is de volksvertegenwoordiging die besluit over wetgeving en budgettaire zaken. Voordat er sprake is van besluitvorming, leg ik het integrale pakket van maatregelen dan ook aan uw Kamer voor. Op basis van de doorrekening gaat het kabinet over een finale versie met uw Kamer in debat. Tot slot zal de wetgeving en de uitvoering in gang worden gezet.

In deze brief ga ik eerst in op de kansen die de transitie brengt voor Nederland en op zowel draagvlak als draagkracht. Vervolgens ga ik beknopt in op de pakketten van maatregelen op de verschillende terreinen. Ik eindig met het vervolgproces om te komen tot een finaal Klimaatakkoord.

Kansen voor Nederland
Een ambitieus klimaatbeleid biedt ook kansen voor onze economie, onze welvaart en ons duurzame verdienvermogen. Door eerder te beginnen, bouwen we een voorsprong op ten opzichte van andere landen. Op die manier hebben we meer tijd en kunnen we nieuwe ideeën en technologieën ontwikkelen die we vervolgens kunnen exporteren. Daarmee werken we tegelijkertijd aan een aantrekkelijker vestigingsklimaat voor duurzame, innovatieve activiteiten. We moeten er dan ook voor zorgen dat de investeringen die daarvoor nodig zijn in Nederland plaatsvinden. Juist Nederland kan er als welvarend en innovatief land in slagen om de welvaart te laten groeien en tegelijkertijd uitstoot van broeikasgassen te verlagen.

[1] Conform de motie Snels (Kamerstuk 35095 nr. 6) zal het kabinet voorbereidingen treffen voor eventuele compenserende maatregelen die kunnen worden ingezet in het geval de uitkomsten van de doorrekening van het CPB van het Klimaatakkoord duiden op onevenwichtige inkomenseffecten als gevolg van het klimaatbeleid. Ten slotte zal het kabinet zich een oordeel vormen over de uitvoerbaarheid door marktpartijen en betrokken overheden, waaronder in het bijzonder de uitvoerende diensten, zoals RVO.nl, de Belastingdienst en de emissie-autoriteit.

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Ons kenmerk
DGETM / 18326236

Dit pakket van maatregelen laat zien hoe de sterktes van Nederland ook in een duurzame wereld kunnen worden ingezet, al is het vaak net op een andere manier. De ligging aan zee geeft toegang tot een ruime beschikbaarheid aan windenergie op zee, waarbij eventueel geproduceerde waterstof als brandstof of grondstof kan worden ingezet in de energie-intensieve industrie. De beschikbaarheid van lege gasvelden onder zee maakt de uitstootvermindering ook gedurende de transitieperiode mogelijk. De Rotterdamse haven is hèt logische Europese knooppunt voor circulaire stromen. De hechte clustering van onze industrieën met zijn ruime aanwezigheid van alternatief aanwendbare (gas-) infrastructuur brengt de energietransitie dichterbij. Onze steden op overzienbare onderlinge afstanden maken elektrisch vervoer laagdrempelig. De dichtheid van onze steden brengt collectieve warmteoplossingen dichterbij. Onze efficiënte agrarische sector, met zijn vooraanstaande kennispositie, is goed gepositioneerd om in de toekomst een internationale circulaire voortrekkersrol te vervullen. Op alle tafels hebben de deelnemende partijen laten zien dat de traditionele sterktes van ons land in een nieuwe jas opnieuw tot voordeel strekken.

Ons klimaatbeleid kan voortbouwen op die kracht. Zo fungeert de Nederlandse corporatiesector als de startmotor van de verduurzaming in de gebouwde omgeving. De aanpak in de industrie is gebaseerd op het belonen van de duurzaamste bedrijven en het straffen van de onwillige bedrijven. Onze zeer efficiënte elektriciteitssector, met lage kosten van hernieuwbare opwekking en een hoge leveringszekerheid, geeft een sterke basis voor de noodzakelijke elektrificering van industriële processen, in de gebouwde omgeving en op het terrein van mobiliteit.

Nederland wil door deze klimaatambitie niet alleen een faire bijdrage leveren aan het voorkomen van de opwarming van de aarde, maar wil tegelijkertijd een voorsprong opbouwen in de voortbrenging van duurzame technieken en producten. Dat vraagt een consequente gerichtheid op innovatie. Het pakket bevat daartoe de ondersteunende instrumenten, zoals een budget voor proefprojecten en de SDE++ om via grootschalige uitrol de leercurve te doorlopen, zoals al is gedemonstreerd met wind op zee. De Topsectoraanpak is sterker gericht op maatschappelijke uitdagingen, waaronder bij uitstek de klimaatopgave. En InvestNL wil straks de duurzame initiatieven en starters van voldoende kapitaal voorzien.

Draagvlak komt niet vanzelf

Een transitie van deze proporties vormt niet alleen een technische uitdaging, maar eerst en vooral een maatschappelijke. Een wezenlijk perspectief daarbij is dat de transitie uiteindelijk uitzicht biedt op vele merkbare voordelen voor iedereen. Een goed geïsoleerde woning is immers comfortabeler en kent een lagere energierekening. Het afscheid van fossiele brandstoffen zorgt voor schonere lucht en meetbare effecten op gezondheid en levensverwachting. Elektrisch vervoer veroorzaakt minder verkeerslawaai en iedereen die wel eens achter het stuur van zo'n auto heeft gezeten, weet dat het rijplezier niet tegenvalt. En circulaire landbouw zorgt voor een fraaier cultuurlandschap. Inmiddels geeft een meerderheid van Nederland steun aan de aanpak van klimaatverandering.

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Ons kenmerk
DGETM / 18326236

Hoe wervend het toekomstperspectief ook geschetst kan worden, voor veel Nederlanders brengt deze transitie ook onzekerheid. Zij hebben vaak wel andere dingen aan hun hoofd en zitten niet altijd op een voortrekkersrol te wachten. Deze transitie vraagt om meer dan een aanpak die, technisch gesproken, 'haalbaar' en 'betaalbaar' is. De inzet van het kabinet is om mensen mee te nemen, stap voor stap, in de transitie. Door eerder te verleiden dan te dwingen. Door duidelijk te zijn over wat er wanneer moet gebeuren, en daar ook bij te helpen. Zo zal het kabinet bij zijn besluitvorming oog hebben voor de woonlasten en waar nodig ook voor de financiering. Ten aanzien van de eigen auto zet het kabinet in op verleiding naar elektrisch rijden, juist ook voor particulieren en op de tweedehandsmarkt. Deze transitie zal niet rimpelloos gaan, maar met goede arrangementen, de juiste hulp en voorlichting en in een haalbaar tempo moet iedereen kunnen meekomen, zonder zich ontredderd te hoeven voelen in een duurzame, maar snel veranderende wereld.

Draagvlak en draagkracht komen natuurlijk samen bij de directe effecten op de huishoudportemonnee. Duidelijk is dat deze transitie niet gratis is. Dat vraagt om voortdurende aandacht voor de gevolgen voor de consument, de huurder, de huiseigenaar, de autorijder en de vakantieganger. De gevolgen moeten steeds duidelijk zijn, onverbloemd en begrijpelijk. Daarbij moet steeds duidelijk zijn welk handelingsperspectief mensen hebben; wat kunnen zij nú, zélf doen? Waar moet je zijn als je aan de slag wilt en welke mogelijkheden zijn er dan? Onherroepelijk is budget nodig voor de transitie in de industrie en de elektriciteitssector, maar de komende jaren gaat het er juist om ook de eigenaar van een goedkope eigen woning, de mkb'er met een locatie buiten het bereik van een collectieve warmteoplossing, en de berijder van een oude fossiele auto bij te staan om ook een stap te kunnen maken. Dat vraagt een besef van kosten en lasten dat verder reikt dan een spreadsheet. Het kabinet wil dit in samenwerking met maatschappelijke partijen waarmaken.

Het kabinet staat er bovendien voor dat huishoudens en het mkb niet opdraaien voor de kosten van de transitie in de industrie. Hier zorgen we voor door, zoals in de kabinetsappreciatie al is aangekondigd, een verkenning te starten naar de financiering van de SDE+. Daarbij zal ook expliciet gekeken worden naar de lastenverdeling in de ODE tussen huishoudens, mkb en industrie, omdat er begrijpelijke zorgen zijn over de betaalbaarheid voor huishoudens en de concurrentiepositie van bedrijven. Conform de motie Mulder c.s. (Kamerstuk 35004, nr. 15) zal het kabinet deze verkenning in 2019 uitvoeren, zodat deze kan worden meegenomen bij de behandeling van het wetsvoorstel over de verbreding van de ODE. Op basis van dit tijdpad kunnen eventuele aanpassingen in de huidige 50/50-verdeling van de ODE-lasten ook per 2020 worden doorgevoerd.

Daarnaast heeft het kabinet een meer fundamentele verkenning aangekondigd naar de gevolgen van de transitie voor de inkomsten van de overheid. Zo kunnen inkomsten van bijvoorbeeld de energiebelasting op aardgas en verschillende belastingen in de mobiliteitssector teruglopen. Het kabinet zal zich, als onderdeel van de verkenning voor de verbetering van het belastingstelsel, buigen over de mogelijkheden deze endogene belastingderving op te vangen. Uiteraard zal hierbij geput worden uit inzichten die volgen uit de evaluatie van de energiebelasting in

2019 en de eerdergenoemde verkenning naar de financiering van de SDE+ en de lastenverdeling in de ODE.

In het ontwerp-Klimaatakkoord worden voorstellen gedaan over het versterken van de procesmatige en financiële participatie van burgers bij planvorming en concrete projecten. Uitgangspunt is dat iedereen die dit wil, daadwerkelijk kan meedenken en meedoen. De Rijksoverheid werkt, conform de motie Jetten (Kamerstuk 30196, nr. 578), aan een campagne waarmee we burgers op specifieke onderwerpen concreet, duurzaam handelingsperspectief laten zien. Daarnaast werken we samen met publieke én private partijen om dichtbij de doelgroep duidelijk handelingsperspectief te bieden rond bijvoorbeeld belangrijke aankoopmomenten (van een huis of auto). Dat doen we bijvoorbeeld door bedrijven, installatiebureaus en grote winkelketens actief te benaderen en met hen afspraken te maken over het aanbieden van duurzame alternatieven aan burgers.[2]

Belangrijkste resultaten van de sectortafels en overstijgende thema's
Het kabinet heeft bij de start van de gesprekken kaders en randvoorwaarden gesteld voor een te sluiten Klimaatakkoord. Elke tafel heeft op basis hiervan pakketten maatregelen samengesteld om de opgave te halen. Niet elke tafel heeft daarin hetzelfde niveau van detaillering kunnen bereiken. Op iedere tafel zijn vervolgens beleidsinstrumenten uitgewerkt om deze verduurzaming aan te jagen en af te dwingen. Het pakket bevat daartoe niet alleen prikkels, subsidies en verplichtingen, maar ook een robuuste borgingssystematiek.

Ook heeft het kabinet de sectortafels gevraagd in beeld te brengen welke aanvullende maatregelen mogelijk zijn bij een eventuele aanscherping van de Europese doelstelling voor 2030. Alle sectortafels hebben mogelijke maatregelen geïnventariseerd voor verdergaande reductie van de uitstoot. Deze worden nader uitgewerkt zodra het kabinet zou besluiten tot ophoging van de nationale doelstelling.

Of de tonnen al in eerste aanleg worden gehaald, zal de doorrekening van het PBL leren. Het is goed mogelijk dat sommige maatregelen bij een eerste doorrekening minder opleveren dan nu gedacht. Voor het kabinet staat de opgave echter vast. Een uiteindelijk Klimaatakkoord zal optellen tot de 49%. Het Klimaatakkoord zal ook voorzien in een robuust borgingsmechanisme, opdat bijgestuurd wordt indien onderweg de opbrengst zou blijken tegen te vallen. Er kan en mag geen twijfel over bestaan dat dit kabinet de klimaatopgave realiseert.

Hieronder worden beknopt de pakketten van de maatregelen per sectortafel en sector-overstijgend thema toegelicht.

[2] Hiermee voldoe ik aan motie Mulder c.s. (Kamerstuk 30196, nr. 586) om maatschappelijk draagvlak expliciet op te nemen als een van de kaders van de kabinetsinzet voor het Klimaatakkoord en nader uit te werken hoe maatschappelijk draagvlak binnen de plannen van het Klimaatakkoord geborgd wordt. Hiermee voldoe ik ook aan mijn toezegging tijdens het debat over de wet Voortgang Energietransitie van 25 januari 2018 om de communicatie van de overheid richting burgers over energiebesparing/overschakeling fossiele industrie te betrekken bij het Klimaatakkoord.

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Ons kenmerk
DGETM / 18326236

Gebouwde omgeving
We staan aan de vooravond van een grote verbouwing. Een transformatie van ruim 7 miljoen huizen en 1 miljoen andere gebouwen. In de toekomst worden huizen niet meer verwarmd met aardgas. Dat is nodig om de klimaatambities te kunnen halen, maar ook omdat we zo snel mogelijk willen stoppen met de aardgaswinning in Groningen. Huizen zullen worden verwarmd met duurzame warmte en duurzame elektriciteit gaan gebruiken of zelf opwekken. Dat leidt in combinatie met isolatiemaatregelen tot comfortabelere huizen en een lager energiegebruik. Die verbouwing is een enorme opgave, maar we hebben tot 2050. De omschakeling naar een duurzame gebouwde omgeving zal geleidelijk en gefaseerd gaan. Deze verbouwing slaagt alleen als iedereen mee kan doen en deze voor iedereen betaalbaar is.

De sectortafel Gebouwde omgeving heeft de afgelopen maanden gewerkt aan een samenhangend pakket waarmee de opgave in 2030 van 3,4 Mton CO_2-reductie gehaald kan worden. Op basis hiervan wordt een nationaal programma verduurzaming woningen gestart, waar het Rijk maatregelen voorbereidt die optellen tot circa 2 miljard euro. Onderdeel daarvan is de wijkenaanpak en de continuering en verbreding van de Investeringssubsidie duurzame energie (ISDE) waardoor naast elektrische en hybride warmtepompen ook isolatiemaatregelen voor subsidie in aanmerking komen.[3]

De verduurzaming moet voor iedereen betaalbaar zijn, maar ook gefinancierd kunnen worden. Ook voor degenen die daar nu geen toegang toe hebben. Er komen nieuwe financieringsarrangementen. Er wordt voor verschillende situaties en gebouwtypen inzichtelijk gemaakt welke energiebesparende maatregelen getroffen kunnen worden, en hoe deze met een lagere energierekening terugverdiend kunnen worden.[4] Het Burgerlijk Wetboek zal worden aangepast om gebouwgebonden financiering mogelijk te maken.[5] Partijen uit de financiële sector zullen hierover advies geven.

In aanvulling op de voorstellen van de tafel werkt het kabinet in januari 2019 een inrichting van een financieringsfonds uit en hoe dat kan bijdragen aan het woonlastenneutraal verduurzamen van de eigen woning, voor huishoudens en verenigingen van eigenaren die nu niet in aanmerking komen voor financiering. Daarbij worden het Stimuleringsfonds Volkshuisvestiging, het Waarborgfonds Eigen Woningen, het Nationaal Energiebespaarfonds en InvestNL betrokken. Huishoudens kunnen hiermee aansluitend bij de wijkenaanpak, de levensfase en een voor hen passend moment, bijvoorbeeld bij de aankoop of verbouwing van hun woning of de vervanging van de cv-ketel[6], stappen zetten naar een lagere

[3] Hiermee voldoe ik aan de motie Yesilgöz-Zegerius c.s. (Kamerstuk 32813, nr. 242), om bij de keuze voor maatregelen die huishoudens direct raken, de voorkeur aan stimulerende maatregelen die een aantrekkelijk handelingsperspectief bieden voor Nederlanders. Hiermee voldoe ik ook aan de motie Stoffer c.s. (Kamerstuk 35000 - XIII- nr. 62) en motie Mulder c.s. (Kamerstuk 32 813, nr. 233) en motie Dik-Faber c.s.(Kamerstuk 34723, nr. 22) om in te zetten op energiebesparing en het isoleren van bestaande gebouwen in combinatie met duurzame warmte.
[4] Hiermee voldoe ik aan mijn toezegging tijdens de Algemene Politieke Beschouwingen op 19 september 2018 om bij het Klimaatakkoord te bezien hoe informatie zo veel mogelijk 'turnkey' beschikbaar kan worden gesteld
[5] Hiermee voldoe ik aan motie Dik-Faber c.s (Kamerstuk 32813 nr. 146) om gebouwgebonden financiering mogelijk te maken.
[6] Hiermee voldoe ik aan de motie Jetten c.s. (Kamerstuk 34775, nr. 93) over de geleidelijke uitfasering van gasgestookte cv-ketels.

energierekening en duurzaam huis. De effectiviteit, uitvoerbaarheid en financierbaarheid worden uitgezocht, waarna bij definitief klimaatakkoord wordt besloten over de vormgeving van dit fonds.

Gemeenten spelen een cruciale rol in de transitie van de gebouwde omgeving. Het kabinet maakt in deze kabinetsperiode daarom extra middelen vrij om gemeenten te ondersteunen bij het aardgasvrij maken van wijken. Daarnaast wordt onderzoek gestart hoe de extra uitvoeringskosten er na 2021 uitzien. Verdere ondersteuning wordt geboden door een kennis- en leerprogramma, door het opzetten van een expertisecentrum warmte en een leidraad. Bij de planning van wijken wordt prioriteit gegeven aan wijken waar het aardgasnet binnenkort aan vervanging toe is en waar tegen relatief lage kosten de omschakeling kan worden gemaakt. Deze wijken kunnen bijvoorbeeld worden aangesloten op een warmtenet. In dat kader zullen ook afspraken worden gemaakt over het verduurzamen van warmtenetten[7], het benutten van industriële restwarmte voor de gebouwde omgeving en het ontwikkelen van hernieuwbare bronnen.[8]

Woningcorporaties spelen een essentiële, aanjagende rol in de transitie. Zij zullen bovenop de afspraken uit het Energieakkoord in de komende jaren 100.000 woningen extra van het aardgas afhalen. Hierbij worden corporaties en professionele verhuurders ondersteund door een verruiming van de Energie-Investeringsaftrek (EIA). Voor verhuurders en huurders zal de energieprestatie van de woning sterker gaan meetellen in de maximale huurprijs, in die zin dat slecht geïsoleerde woningen een lagere huurprijs krijgen. Daartoe wordt het waarderingsstelsel aangepast. Verhuurders worden verplicht om huurwoningen te verduurzamen. Ook voor andere professionele vastgoedeigenaren in het commercieel en maatschappelijk vastgoed komen er verplichtingen, zoals voor kantoren, scholen en ziekenhuizen. Per sector worden plannen gemaakt om in 2030 de doelstelling van 1,0 Mton CO_2-reductie te halen.

Om de kosten van de transitie te verlagen worden middelen beschikbaar gesteld voor innovatie, voor onder meer grootschalige R&D-programma's en de ontwikkeling van prototypes van verduurzaming, waar ook het mkb van kan profiteren. Daarnaast wordt een renovatieversneller uitgewerkt samen met opdrachtgevers en marktpartijen, vergelijkbaar met de wind op zee aanpak. Doel is te komen tot grootschalige vraagbundeling van corporaties en andere partijen en daarmee via verduurzamingstenders kostenverlaging in de bouwsector te bereiken.

Om de investeringen in verduurzaming meer lonend te maken, wordt door de sectortafel voorgesteld een verdere schuif in de energiebelasting door te voeren. Hiervoor worden twee varianten voorgesteld, waarbij naast een geleidelijke verhoging van de belasting op gas ook wordt gewerkt met een grotere belastingteruggave en een lagere belasting op elektriciteit. Het kabinet wil dit

[7] Hiermee voldoe ik aan de motie Jetten c.s.(Kamerstuk 34723, nr. 20) om afspraken te maken over de vergroening van warmtenetten en aan mijn toezegging tijdens de behandeling van de Warmtewet op 20 februari 2018 om het idee van een "warmteladder" te betrekken.
[8] In de onderliggende afspraken geven de Rijksoverheid en de sector aan in 2019 met een routekaart groen gas te komen. Hiermee voldoe ik aan de motie Mulder c.s. (Kamerstuk 32813, nr. 234) waarin de regering wordt verzocht met een routekaart groen gas te komen om innovatie, productie en gebruik van groen gas te bevorderen naar het voorbeeld van de routekaart waterstof.

voorstel goed wegen, ook vanwege effecten op huishoudens, mkb en maatschappelijk vastgoed. Daarom wordt het PBL gevraagd een aantal berekeningen te maken. Het gaat daarbij om het effect van de autonome, actuele ontwikkeling van de gasprijs op de gehanteerde aannames en de vraag wat de introductie van een financieringsfonds kan bijdragen aan de doelstelling. Daarnaast vraagt het kabinet twee varianten door te rekenen van een schuif in de energiebelasting en dit af te zetten tegen de situatie dat geen schuif in de energiebelasting wordt doorgevoerd

Op deze wijze worden, conform het regeerakkoord, voor het eind van de kabinetsperiode 30.000-50.000 bestaande woningen per jaar aardgasvrij of aardgasvrij-ready gemaakt en zijn 1,5 mln. bestaande woningen voor 2030 van het aardgas af.

Mobiliteit
Mobiliteit raakt aan vele facetten van het dagelijks leven, zoals bereikbaarheid, luchtkwaliteit en leefbaarheid, veiligheid, gezondheid en toegankelijkheid. Voor alle Nederlanders is vlotte verplaatsing van a naar b niets minder dan een eerste levensbehoefte. Goed georganiseerde mobiliteit is voor ons tegenwoordig zo vanzelfsprekend als water uit de kraan en zo onmisbaar als structureel toegang tot internet. De transitie naar duurzame mobiliteit biedt ook kansen voor nieuwe bedrijvigheid, diensten en werkgelegenheid.

De sectortafel Mobiliteit heeft, rekening houdend met het handelingsperspectief van mensen, een pakket aan maatregelen samengesteld om de indicatieve reductieopgave van 7,3 Megaton CO_2 in 2030 te realiseren. We richten ons op de verduurzaming van de logistieke sector en personenvervoer via alle modaliteiten. Hierbij ligt de prioritering op elektrificeren. Partijen zetten daarnaast in op stimulering van duurzame energiedragers in de mobiliteit, door middel van normering en door het verhogen van de binnenlandse productie van duurzame, geavanceerde brandstoffen. Daarbij realiseert het kabinet zich dat het aanbod van duurzame biomassa beperkt is en dat duurzaamheidscriteria van belang zijn. Naast biobrandstoffen, wordt ingezet op de ontwikkeling van waterstof (groei naar 50 waterstoftankstations). Ook het OV en het vrachtverkeer verduurzamen, met 5000 zero-emissie bussen, en meer dan 100.000 zero-emissie bestelauto's en 10.000 vrachtauto's in 2030. Het eigen wagenpark van het Rijk is in 2028 volledig emissieloos.

Het kabinet onderschrijft de afspraak om elektrische personenauto's versneld in te voeren, op basis van een geloofwaardig pad naar de kabinetsambitie om te streven naar 100% emissieloze autoverkoop in 2030. Hiervoor is een samenhangend pakket uitgewerkt. Er zijn afspraken gemaakt over normering, samenwerking met andere Europese koplopers, flankerend beleid, versnelde uitrol van de laadinfrastructuur en fiscale stimulering, waarbij rekening is gehouden met het handelingsperspectief van consumenten en de risico's van eventuele grenseffecten. Dit betekent dat zo veel mogelijk wordt aangesloten bij het moment van aankoop, waar voor particulieren een aankoopsubsidie beschikbaar komt (die in de basisvariant start op € 6000), en bij de dekking rekening gehouden is met de wens dat kleinere, minder vervuilende auto's minder worden belast dan grotere auto's. Vanuit dat perspectief zullen, naast de basisvariant ook

de effecten van een variant met gedeeltelijke dekking van de fiscale maatregelen buiten het autodomein worden doorgerekend. Deze bestaat uit een stijging van de heffing op vliegverkeer naar 15 euro die in de plaats komt van de beoogde innovatietoeslag op bezit (2 euro per maand per auto). Daarnaast worden ook de effecten doorgerekend van een dekking, die uitsluitend bestaat uit het verhogen van de BPM. Er is dan geen sprake van een verhoging van de MRB of accijns zoals in de basisvariant.

Verder is in het ontwerp-Klimaatakkoord expliciet gekeken naar de mogelijkheden om de 2e handsmarkt op gang te brengen. Met de afspraken wordt beoogd de regeerakkoord-doelstelling te bereiken om in 2030 alle nieuwe personenauto's emissieloos te laten zijn. Het kabinet wil een kosteneffectief pad waarborgen en overstimulering voorkomen en zal om deze reden dan ook jaarlijks herijken om te bezien wat nodig is om het beoogde groeipad te realiseren. Vanuit deze gedachte zal parallel ook worden verkend, of het realiseren van hetzelfde groeipad met als zwaartepunt een generieke aankoopsubsidie (voor zowel zakelijk als particulier), zou leiden tot een doelmatigere inzet van middelen dan via de bijtelling en de korting op de BPM en de MRB.

Het kabinet blijft zich actief inzetten voor ambitieus Europese bronbeleid en scherpe normering op het gebied van uitstoot, inclusief de mogelijkheid van ambitieuzer nationaal luchtkwaliteitsbeleid in het belang van de volksgezondheid. In dit kader zet het kabinet in Brussel in, op het creëren van de mogelijkheid van een nationaal verbod op de nieuwverkoop en/of parallelimport van fossiele auto's in 2030.

Als waarborg voor de kosteneffectiviteit en om overstimulering te voorkomen zal het kabinet jaarlijks bezien wat nodig is om het beoogde groeipad te realiseren. Om dezelfde reden zal het kabinet de planbureaus vragen om bij de doorrekening het basispad expliciet te toetsen aan de meest recente ontwikkelingen waaronder de meest recente inzichten ten aanzien van kosten van batterijen en de Europese normen en een gevoeligheidsanalyse uit te voeren.

De partijen aan tafel zijn bovenstaande maatregelen overeengekomen die leiden tot het overeengekomen groeipad. In deze context spreken Rijk en provincies ook af, de Provinciewet te wijzigen om het mogelijk te maken, een derving in de opcenten als gevolg van de transitie, te voorkomen. Gelet op de snelle marktontwikkeling zal bij de fiscale herziening rond 2025 de ingroei van elektrisch rijden als "het nieuwe normaal" worden meegenomen. De afspraken over maatregelen en dekking worden om het houdbaarheidssaldo in stand te houden tot en met 2030 wettelijk verankerd.

Industrie
De Nederlandse industrie is innovatief, heeft een sterke concurrentiepositie en zorgt voor veel werkgelegenheid. Tegelijkertijd is onze industrie, met een groot aandeel fossiele productie en zware grondstoffen, relatief energie-intensief. De industrie staat voor bijna eenderde van de totale klimaatopgave van dit kabinet tot 2030. Dat is een grote opgave. Inzet van het regeerakkoord is om deze opgave te halen door radicale innovatie en verknoping van processen. Inzet is ook

om de industrie concurrerend te houden; de productie, inclusief de uitstoot en de banen de grens over jagen is geen oplossing voor het klimaatvraagstuk.

Dit vraagt om een oplossing met sterke prikkels en verplichtingen om de uitstoot met 14,3 Mton CO_2 terug te brengen, maar waarmee, conform de motie Yesilgöz-Zegerius (Kamerstuk 32813 nr. 243) tegelijkertijd de concurrentiepositie van de Nederlandse industrie wordt bewaard.[9] Voor die ogenschijnlijke tegenstelling is een oplossing gevonden.

We doen dit allereerst door middelen bijeen te brengen waarmee de onrendabele toppen van de verduurzamingsoperatie kunnen worden verzacht. Naast een verbreding van de SDE+ naar CO_2-reducerende maatregelen in de industrie, heeft de industrie zich bereid verklaard kasstromen uit het subsidiepad na 2030 te voorfinancieren, waardoor investeringen in verduurzaming naar voren kunnen worden gehaald. Bovendien heeft de industrie aangeboden zo nodig aanvullende eigen middelen bijeen te brengen, door een puur op de industrie gerichte extra opslag op energiegebruik. De combinatie van subsidiëring en extra eigen middelen geeft een krachtige stimulans voor de industrie om te verduurzamen.

De verduurzaming is echter niet langer vrijblijvend. Elke grote industriële producent dient zich daarom te houden aan een bindend CO_2-reductiepad, gebaseerd op de Europese benchmark. Bedrijven die afwijken van dit pad, krijgen een malus over het teveel aan uitstoot, tegen een bedrag dat oploopt van €30/ton in 2020 tot €43/ton in 2030. Indien zou blijken dat desondanks de opgave op sectorniveau niet gehaald dreigt te worden, zal de malus verder worden verhoogd. Hiermee wordt een vorm van op CO_2-uitstoot gebaseerde heffingen (de malus) in de industrie geïntroduceerd. Deze systematiek wordt wettelijk geborgd. Met deze belangrijke stap laat de industrie zien bereid te zijn tot een geloofwaardige en bindende inspanning om het klimaatdoel te halen. Hiermee is de borging van de totale reductie in de industrie tot 2030 sluitend gemaakt. Het kabinet heeft het PBL gevraagd ook een beschouwing te geven van het pakket met een hogere malus van €100. Gezien het belang van een gelijk speelveld voor de industrie, en de discussie over de effecten van verschillende modaliteiten van een borgingssysteem, zal het kabinet door onafhankelijke experts een speelveldtoets voor de industrie laten uitvoeren. Dit vraagt een robuuste analyse van het effect van de verschillende soorten en hoogtes van prikkels, heffingen en beprijzing, op basis van CO_2 en anderszins, op de reductie van broeikasgassen, de resulterende productiekosten en de consequenties van speelveld, concurrentiepositie en de weglek, voor de onderscheidende industriële sectoren richting 2030. Hierdoor ontstaat inzicht in de maximaal toelaatbare lastendruk in industriële sectoren voor verschillende typologieën van borgings- en heffingssystemen gebaseerd op CO_2-uitstoot, dan wel op gebruikte energie-eenheden of anderszins.

RVO.nl heeft het systeem beoordeeld en aangegeven dat zij de plannen kunnen en zullen toetsen. Hiervoor wordt één loket ingericht, met inachtneming van de huidige bevoegdheidsverdeling voor vergunningsverlening, toezicht en handhaving tussen RVO.nl en provincies. Het opleggen en het eventuele verhogen van de malus worden belegd bij een onafhankelijke autoriteit. Besluitvorming over

[9] Conform de motie is het behoud van het level playing field van de Nederlandse industrie in de internationale concurrentie een belangrijk punt geweest bij de uitwerking van de instrumentenmix

voorfinanciering, over inzet van aanvullende eigen middelen en over aanpassingen van de malus volgen het ritme van de Klimaatwet.

Zo ontstaat een aantrekkelijk vestigingsklimaat voor daadwerkelijk duurzame industriële activiteiten. Het systeem gaat immers uit van beloning van de voorlopers, in de vorm van toegang tot subsidie, en sancties voor de achterblijvers. Hiermee wordt tegelijkertijd een impuls gegeven aan de totstandkoming van een duurzame industriële infrastructuur, met clustering van onderling samenhangende en circulaire activiteiten. Met deze aanpak draagt de industrie richting 2030 wezenlijk financieel bij aan het realiseren van de eigen opgave.

Afvang, transport en opslag van door de industrie geproduceerde CO_2 (CCS) wordt door de industrie en het kabinet gezien als noodzakelijke technologie om de reductieopgave voor 2030 op een kostenefficiënte manier te behalen. Ook internationale organisaties zoals IPCC en IEA geven in hun scenario's aan dat opslag van CO_2 noodzakelijk is om de Parijs-doelen in 2050 te realiseren. Daarbij is het wel belangrijk het perspectief richting 2050 te hanteren en lock-in gedurende de transitie te voorkomen. Voor de toepassing van CCS gelden daarom naast financiële ook andere criteria, zodat CCS de structurele ontwikkelingen van alternatieve klimaatneutrale technieken of activiteiten voor CO_2-emissiereductie niet in de weg staat. De SDE++ zal alleen voor CCS-projecten worden benut die bijdragen aan de opgave voor de industrie in 2030, waarvoor geldt dat er redelijkerwijs geen kosteneffectieve alternatieven zijn en die passen in een transitie naar CO_2-neutraliteit in 2050.

Elektriciteit
De transitie naar een CO_2-vrij elektriciteitssysteem vraagt een omslag van fossiele bronnen naar hernieuwbare bronnen. Aan de Elektriciteitstafel is een ambitieus pakket aan maatregelen gemaakt waarmee de sector 20,2 Mton CO_2 in 2030 reduceert. Dankzij de succesvolle SDE+-regeling en integrale aanpak voor Wind op Zee hebben we de afgelopen jaren al een enorme kostenreductie gerealiseerd met duurzaam opgewekte elektriciteit en ons daarmee voorbereid op de grote elektrificatieopgave waar we nu voor staan. Inmiddels is circa 1 GW gerealiseerd, tot 2023 loopt dit op tot ruim 4,5 GW waarnaar in 2030 ten minste 11,5 GW wordt gerealiseerd. Daarmee wordt in 2030 naar verwachting meer dan 70% van de elektriciteit duurzaam opgewekt. Commitment van partijen op verdergaande kostprijsreductie draagt bij aan een betaalbaar en CO_2-vrij energiesysteem in de toekomst. Daarbij wordt de SDE++ tot en met 2025 opengesteld voor hernieuwbare elektriciteitsopties.

De inpassing van grote hoeveelheden hernieuwbare elektriciteit heeft gevolgen voor ons energiesysteem. De betrouwbaarheid van het systeem moet daarbij geborgd blijven.[10] De tafelpartijen hebben afspraken gemaakt die hierop zijn gericht, waaronder een aangescherpte monitoring en de ontwikkeling van diverse vormen van flexibiliteit. De ambities voor de ontwikkeling van groene waterstof zijn hier een mooi voorbeeld van.

[10] Conform motie Stoffer c.s. (Kamerstuk 35000 XIII, nr. 63) brengt TenneT ook in de jaarlijkse monitor leveringszekerheid in kaart wat de verschillende scenario's voor verduurzaming van de energievoorziening betekenen voor de betrouwbaarheid van de energievoorziening op de lange termijn

Een CO_2-vrij elektriciteitssysteem heeft ook impact op onze fysieke leefomgeving. Aan de Elektriciteitstafel is een samenhangende aanpak voorgesteld om tot een goede ruimtelijke inpassing van hernieuwbare energieprojecten op land te komen. De Regionale Energiestrategieën en de aanpak voor participatie van de lokale omgeving spelen hierin een cruciale rol. Conform de motie Dik-Faber (Kamerstuk 32813, nr. 204) wordt in samenspraak met decentrale overheden een zonneladder ontwikkeld die richting geeft in het benutten van de schaarse ruimte voor de inpassing van zonne-energie. Het Rijk gaat samen met de decentrale overheden, agrarische sector, zonne-energiesector, de netbeheerders en de Natuur- en Milieufederaties na welke waarborgen de huidige afwegingskaders geven voor een zorgvuldige ruimtelijke inpassing, en of er nog meer nodig is om zon op daken te stimuleren.[11]

Voor de Noordzee zullen we om voorbereid te zijn op een verdere doorgroei, in 2021 nieuwe gebieden aanwijzen. Op basis van het onafhankelijke advies over een Noordzeestrategie 2030 komt het kabinet met partijen, waaronder ook de vissers, de energiesector en natuurorganisaties, uiterlijk medio 2019 tot een akkoord voor de Noordzee. Hierin komt het kabinet met andere partners tot afspraken op hoofdlijnen over duurzaam gebruik van de Noordzee, de wijze waarop dit wordt bereikt, het tijdpad, en het beschikbaar stellen van toereikende en tijdige instrumenten en middelen die nodig zijn om de noodzakelijke innovatie, transitie en mitigatie ten behoeve van natuur en visserij mogelijk te maken, zo mogelijk via een Noordzeetransitiefonds.

Het kabinet voert daarnaast per 2020 een nationale CO_2-minimumprijs voor de productie van elektriciteit in, waarbij de risico's voor de leveringszekerheid in acht worden genomen. Burgers en bedrijven dienen te kunnen rekenen op een stabiel en betrouwbaar aanbod van (een groeiend aandeel duurzaam opgewekte) elektriciteit. Bij de keuze van de vormgeving van het prijspad wordt daarom gebruik gemaakt van de inzichten die experts, waaronder PBL, hebben gedeeld met de tafel over de effecten van een nationale minimumprijs op verduurzaming en de leveringszekerheid. Zij geven aan dat een geleidelijk oplopende minimumprijs met een marge onder het prijspad van het EU-ETS essentieel is om de leveringszekerheid te borgen, maar dat dit tegelijkertijd een belangrijke prikkel geeft voor verduurzaming, vanwege de zekerheid die het de markt biedt. Dit prijspad zal bij wet worden vastgelegd.

Het kabinet is voornemens de nationale CO_2-minimumprijs voor elektriciteitsproductie in te voeren met het volgende prijspad zoals dat unaniem geformuleerd is door alle partijen aan de sectortafel Elektriciteit:

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Voorstel elektriciteits-tafel aan kabinet	12,3	13,5	14,9	16,4	18	19,8	21,8	24	26,4	29	31,9

[11] Hiermee voldoe ik ook aan mijn toezegging tijdens het AO Klimaat en Energie van 13 september 2019 om in gesprek te gaan over de ruimtelijke inpassing van duurzame energieprojecten op land, en specifiek voor zonneweides.

Bij overeenstemming over een pentalaterale[12] variant is het prijspad van de pentalaterale CO_2-minimumprijs leidend. Het Rijk en zo veel mogelijk partijen spannen zich hiervoor in door te streven naar een pentalaterale CO_2-minimumprijs. Dit geeft een substantiële prikkel aan verduurzaming, naast het ETS, en bovendien worden effecten op leveringszekerheid dan voorkomen. Bij een pentalaterale variant zet het kabinet daarom in op een ambitieuzer prijspad. Jaarlijks vindt monitoring plaats met betrekking tot leveringszekerheid. TenneT onderzoekt ieder jaar risico's voor leveringszekerheid voor steeds de daaropvolgende 6 jaren, op basis van objectieve indicatoren. Hierin worden nieuwe ontwikkelingen in de ETS-prijs meegenomen. Het prijspad wordt naar beneden bijgesteld, wanneer uit de monitoring blijkt dat er risico's voor leveringszekerheid, in één of meerdere jaren, blijken te zijn. Opwaartse bijstellingen van het prijspad worden minimaal 5 jaar van te voren aangekondigd, waarbij op basis van de eerder genoemde objectieve indicatoren (TenneT) blijkt dat de leveringszekerheid gewaarborgd blijft. In 2023 wordt het prijspad voor de periode na 2030 vormgegeven, in samenhang met de dan beschikbare inzichten over het perspectief van hernieuwbare opwek na de stopzetting van de SDE+.

Het kabinet vraagt het PBL om dit voorstel voor de CO_2-minimumprijs te beoordelen. Het kabinet verzoekt het PBL om aan te geven wat de mogelijke effecten zijn voor de leveringszekerheid.

Landbouw en landgebruik
"Nederland, koploper in kringlooplandbouw", is de ondertitel van de kabinetsvisie "Landbouw, Natuur en Voedsel, waardevol en verbonden". Het terugdringen van CO_2-emissies is daar een wezenlijk onderdeel van. Daar kunnen de landbouw en het landgebruik in de landbouw en natuur een belangrijke ontwikkeling doormaken. Ook hiervoor geldt namelijk, dat koploper zijn een grote inspanning vergt, maar ook een mooie voorsprong en daarmee marktpositie kan opleveren.

De sectortafel Landbouw en landgebruik heeft afspraken gemaakt om de doelstelling van 3,5 Mton CO_2(-equivalenten) te realiseren, waarvan 2 Mton door de landbouw en 1,5 Mton door landgebruik. De deelnemers aan de tafel zien, als voldaan wordt aan ook financiële voorwaarden, aanvullende mogelijkheden oplopend tot 6 Mton. Partijen nemen maatregelen die gericht zijn op emissiereductie in de melkveehouderij en varkenshouderij. Ook zijn afspraken gemaakt over verregaande verduurzaming van de glastuinbouw en het tegengaan van voedselverspilling. Tenslotte zijn er afspraken gemaakt over diverse maatregelen gericht op landgebruik. Daarbij gaat het om maatregelen om veenoxidatie tegen te gaan, over vastlegging van koolstof in en verminderen van lachgasemissies uit landbouwbodems, om afname van CO_2-vastlegging door ontbossing te voorkomen en om het vergroten van de CO_2-vastlegging in bestaande natuurgebieden en openbare ruimten. Het kabinet vraagt het PBL om het voorstel van de tafel door te rekenen voor een emissiereductie van 3,5 Mton. Het kabinet verzoekt PBL daarnaast om aan te geven onder welke randvoorwaarden het bod van de tafel van 6 Mton gerealiseerd kan worden.

[12] Energiemarktsamenwerking tussen de Benelux, Duitsland, Frankrijk, Oostenrijk en Zwitserland.

Arbeidsmarkt en scholing
Het kabinet hecht eraan dat er in het finale Klimaatakkoord naast afspraken die gericht zijn op CO_2-reductie in alle sectoren, ook goede afspraken worden gemaakt die inspelen op de uitdagingen rond arbeidsmarkt en scholing. Juist de uitwerking van dit thema is belangrijk in het licht van een eerlijke transitie.
De taakgroep Arbeidsmarkt en scholing heeft een aanpak uiteengezet om de uitdagingen en impact op het terrein van arbeidsmarkt en scholing aan te pakken. Daarbij stelt de taakgroep een aanpak voor om te komen tot integrale onderwijs- en arbeidsagenda's voor alle sectoren in het Klimaatakkoord. In lijn met de kabinetsappreciatie, wordt hierbij aangesloten bij bestaande uitvoeringsagenda's en regionaal-economische agenda's.

In de kabinetsappreciatie heeft het kabinet toegezegd samen met de vakbonden te onderzoeken wat de werkgelegenheidseffecten zijn van het stoppen van elektriciteitsproductie met kolen. Op grond van dit onderzoek maakt het kabinet met sociale partners nadere afspraken over de invulling van de verantwoordelijkheid die de overheid en sociale partners hebben, waaronder het beschikbaar stellen van toereikende en tijdige instrumenten, zo mogelijk via een kolenfonds. Op deze manier wordt ook invulling gegeven aan de motie Moorlag (Kamerstuk 32813, nr. 257).

Private financiering
De komende jaren zal de transitie vragen om nieuwe financiering van verduurzamingsprojecten in alle sectoren. Daarnaast stelt de transitie financiële instellingen voor de opgave om op beheerste en bestendige wijze bestaande (energie) portefeuilles te heroverwegen. De taakgroep Financiering heeft gewerkt aan het verbreden van de opties voor marktfinanciering door het identificeren van concrete projecten, de toegankelijkheid tot financiering te vereenvoudigen, knelpunten op te lossen en vraag en aanbod beter op elkaar af te stemmen. Daarnaast zullen de partijen uit de taakgroep financiering vanaf 2019 hun CO_2-voetafdruk van al hun relevante financieringen en beleggingen meten, vanaf 2020 hierover publiekelijk rapporteren, en uiterlijk in 2022 een reductiedoel stellen voor al hun financieringen en beleggingen.

Ruimtelijke opgave
De transitie vraagt de komende jaren veel van de ruimtelijke ordening. Het kabinet hecht er aan de ruimtelijke consequenties zo breed mogelijk en in samenhang met de Nationale Omgevingsvisie (NOVI) te bezien. In het kabinetsperspectief op de NOVI (Kamerstuk 34682, nr. 2) heeft het kabinet richting gegeven voor zorgvuldig ruimtegebruik voor de energietransitie. De sectortafels hebben deze uitgangspunten en de ruimtelijke overwegingen expliciet betrokken bij het maken van afspraken.

De Regionale Energiestrategieën (RES) vertalen de nationale opgave naar regionale realisatie en zijn erop gericht de inpassing van de transitie in de leefomgeving op een samenhangende manier vorm te geven, met betrokkenheid van alle belanghebbende partijen en burgers. Provincies en gemeenten hebben het voortouw voor het maken van deze regionale energiestrategieën en zullen er voor zorgen dat de resultaten worden geborgd in hun omgevingsvisies en

omgevingsplannen. Dit proces zal worden ondersteund door een expertisecentrum. Bij dit expertisecentrum kunnen regio's terecht voor onafhankelijke en feitelijke kennis, rekenregels, aannames en duidelijkheid over wet- regelgeving. Onder meer kleine gemeenten kunnen hier gebruik van maken.[13] Het kabinet zal parallel aan de RES'en een nationaal programma onder de NOVI starten gericht op de ruimtelijke planning van en het maken van ruimtelijke reserveringen op het hoofdenergiesysteem op nationale schaal.

Innovatie en kennis
Om de opgave richting 2050 slim en kostenefficiënt te kunnen realiseren, moeten we inzetten op innovatie van veelbelovende technieken die tussen 2030 en in 2050 een wezenlijke bijdrage moeten leveren. De innovatie inzet uit de sectoren komen in een integrale kennis en innovatieagenda. Deze agenda geeft zowel aandacht aan de korte termijn (ontwikkeling, demonstratie en uitrol) als de middellange en lange termijn (onderzoek en ontwikkeling) en de rol van alle partijen, inclusief de overheid, daarbij.[14] Onderdeel van deze agenda zijn de geïdentificeerde Meerjarige Missiegedreven Innovatieprogramma's. Daarmee draagt de agenda bij aan het halen van de 2030 (tussen)doelen en wordt tegelijkertijd de noodzakelijke basis gelegd voor het realiseren van de missies voor 2050. Tevens wordt met deze agenda een bijdrage geleverd aan de transitie naar een circulaire economie, als onderdeel van de klimaatopgave.

Biomassa
In de kabinetsappreciatie heeft het kabinet toegezegd te komen tot een concrete vertaling van de strategische visie biomassa richting 2030 (Kamerstuk 33043, nr. 63) naar de voorstellen van de sectortafels. In lijn met de kabinetsappreciatie is in het ontwerp-Klimaatakkoord uitgewerkt hoe duurzame biomassa kan worden ingezet voor het realiseren van de klimaatopgave. Een belangrijke actie voor de komende periode is het uitwerken van een integraal duurzaamheidskader voor alle biomassa. Dit kader is bedoeld om in principe van toepassing te zijn op alle biomassa en alle toepassingen, voor zover bestaande juridische kaders daar nog niet in voorzien. Ook zullen partijen uiterlijk 6 maanden na vaststelling van het duurzaamheidskader, een routekaart uitwerken waarin wordt geïdentificeerd op welke manier een verdubbeling van duurzame biomassaproductie op Nederlands grondgebied (inclusief nationale wateren) mogelijk is. Door de partijen zal een routekaart worden uitgewerkt over de wijze waarop partijen toewerken naar de inzet van enkel nog gecascadeerde, duurzame biomassa op de middellange termijn. Het PBL wordt gevraagd om jaarlijks inzicht te bieden in de ontwikkeling van vraag en aanbod van duurzame biomassa en eventuele knelpunten in de beschikbaarheid van duurzame biomassa tijdig te signaleren. Wanneer partijen op basis van de monitoring knelpunten in de beschikbaarheid van duurzame biomassa voor 2030 verwachten, zal het kabinet op dat moment terughoudend zijn in het afgeven van nieuwe subsidiebeschikkingen ter stimulering van het gebruik van duurzame biomassa.

[13] Hiermee voldoe ik aan de toezegging aan uw Kamer gedaan tijdens de begrotingsbehandeling op 8 november 2018 om aandacht te hebben voor kleine gemeenten in relatie tot de regionale energiestrategieën
[14] Hiermee voldoe ik aan de toezegging van het NEV-debat op 8 maart 2018 om in te gaan op geïdentificeerde innovatieprioriteiten en de rol van de overheid hierbij.

Waar de toepassing van biomassa voor energie leidt tot een verslechterde luchtkwaliteit en waar dit mogelijk is, wil het kabinet de luchtkwaliteitsemissienormen aanscherpen voor kleine installaties vanaf 2022. Het kabinet zal daarnaast als onderdeel van de evaluatie van de ISDE in 2019 kritisch kijken naar de wenselijkheid van verdere stimulering van kleinschalige verbranding van biomassa.

Budgettair
In het regeerakkoord zijn voor het realiseren van de klimaatdoelstelling additionele middelen via de SDE+ en de Klimaatenvelop beschikbaar gesteld. Voor het kabinet zijn de budgettaire kaders –zowel aan de inkomsten- als de uitgavenkant- leidend. Fiscale maatregelen zal het kabinet bovendien toetsen op uitvoerbaarheid. Na ommekomst van de doorrekening zal het kabinet de diverse maatregelen beoordelen op effectiviteit en eventuele budgettaire gevolgen binnen de bestaande regels en systematiek inpassen.

Indicatieve verdeling van de beschikbare middelen SDE++ in 2030	
Hernieuwbare elektriciteit	€ 200 miljoen
Hernieuwbare warmte en groengas	€ 135 miljoen
Hernieuwbare warmte kleinschalig (ISDE)	€ 100 miljoen
Biobrandstoffen*	Er komt gespreid over een aantal jaar in totaal circa € 200 miljoen beschikbaar ten behoeve van de stimulering van de productie van geavanceerde duurzame biobrandstoffen ten behoeve van transport via de verbrede SDE+ in combinatie met nationale normering. Er wordt gezamenlijk gewerkt aan een voorstel dat past binnen de voorwaarden van de SDE++ regeling (waaronder kosteneffectieve CO2-reductie).
CO_2-reductie industrie	€ 550 miljoen
SDE+ uit Energieakkoord	€ 2,3 miljard
TOTAAL	**€ 3,3 miljard**

* de middelen voor biobrandstoffen betreft het totaal aan beschikbare middelen in de periode 2020-2030. De bedragen zijn daarbij niet direct te herleiden tot de kasuitgaven in 2030.

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Ons kenmerk
DGETM / 18326236

Verdeling klimaatenvelop (gemiddeld per jaar)

Elektriciteit	55 miljoen
Industrie (inclusief circulaire economie)	90 miljoen
Gebouwde Omgeving	80 miljoen
Mobiliteit	40 miljoen
Landbouw	30 miljoen
Proceskosten	5 miljoen
Totaal	**300 miljoen**

Vervolgproces
Dit ontwerp-Klimaatakkoord wordt aangeboden aan het PBL en het CPB ter beoordeling. Bijgevoegd treft u de opdracht aan de planbureaus aan. Ik zal de planbureaus vragen mij te laten weten wanneer zij hun doorrekening gereed hebben. Over de uitkomst van de beoordeling van de planbureaus zal ik uw Kamer informeren.

Eric Wiebes
Minister van Economische Zaken en Klimaat

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Planbureau voor de Leefomgeving
T.a.v. de heer H. Mommaas
Postbus 30314
2500 GH DEN HAAG

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ezk

Behandeld door
--

--
--

Ons kenmerk
DGETM-K / 18325278

Datum
Betreft Doorrekening ontwerp-Klimaatakkoord en aanvullende vragen en varianten

Geachte heer Mommaas,

Op 21 december 2018 heeft de voorzitter van het Klimaatberaad mij het ontwerp-Klimaatakkoord aangeboden. Dit ontwerp-Klimaatakkoord is het resultaat van een proces van ruim negen maanden waarbij meer dan 100 partijen betrokken zijn. Het ontwerp-Klimaatakkoord is een nadere uitwerking en concretisering van het Voorstel voor hoofdlijnen waarvan u eerder dit jaar een analyse heeft gemaakt.

Doorrekening ontwerp-Klimaatakkoord
Middels deze brief wil ik u mede namens de voorzitter van het Klimaatberaad verzoeken om het ontwerp-Klimaatakkoord door te rekenen, in samenwerking met het CPB. Ik verzoek u daarbij in ieder geval te rapporteren over de verwachte broeikasgasreductie en de kostenefficiëntie. Ook verzoek ik u aandacht te besteden aan de werkgelegenheidseffecten, de ruimtelijke effecten en de leveringszekerheid. Het CPB wordt gevraagd te rapporteren over de budgettaire effecten, de lasten- en inkomenseffecten en de lastenverdeling.

Aanvullende vragen en varianten bij het ontwerp-Klimaatakkoord
Voor het kabinet staat voorop dat de doelstelling van 49% reductie gehaald moet worden. Daarbij heeft het kabinet een aantal belangrijke kaders gesteld, waaronder draagvlak en kostenefficiëntie. Om te kunnen komen tot een evenwichtig besluit over de maatregelen die nodig zijn om de 49% doelstelling te halen, heeft het kabinet daarom in aanvulling op het ontwerp-Klimaatakkoord een aantal vragen en varianten. De reactie op deze vragen en varianten zal het kabinet betrekken bij de definitieve besluitvorming samen met de andere partijen aan de tafels.

Graag verzoek ik u, aanvullend op de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord, samen met het CPB de volgende vragen en varianten te beantwoorden respectievelijk door te rekenen en dit te betrekken bij uw rapportage over de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord.

Industrie
- Ik verzoek u een beoordeling te geven van een variant waarin een malus van 100 €/ton CO_2 wordt gehanteerd voor bedrijven die niet over een goedgekeurd CO_2-reductieplan beschikken of niet voldoen aan hun CO_2-reductieplan. Ik

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Ons kenmerk
DGETM-K / 18325278

verzoek u daarbij aan te geven welke CO_2-reductie met deze variant bereikt wordt.

Gebouwde omgeving

- Ik verzoek u een aantal berekeningen te maken over het pakket voor de gebouwde omgeving:
  - In de eerste plaats wil het kabinet graag weten wat het effect is op het doelbereik van de autonome, actuele ontwikkeling van de gasprijs in relatie tot de aannames in het basispad (incl. de afspraken uit het Regeerakkoord ten aanzien van de energiebelasting).
  - In de tweede plaats vraagt het kabinet aan het PBL wat de introductie van een financieringsfonds zoals beschreven in de brief aan de Tweede Kamer bijdraagt aan de reductiedoelstelling voor de gebouwde omgeving. In januari zal de minister van Financiën u een nadere uitwerking van dit fonds aanbieden.
  - In de derde plaats vraagt het kabinet, met inachtneming van de autonome ontwikkeling, twee varianten door te rekenen (die ook reeds zijn opgenomen in het ontwerp-Klimaatakkoord):
    - In de eerste variant wordt de belasting op gas in de eerste schijf vanaf 2020 jaarlijks verhoogd met 1 cent. Compensatie vindt plaats door in de eerste vier jaar een verhoging van de belastingvermindering van 16,25 euro per jaar door te voeren. In de zes jaren daarna worden de meeropbrengsten teruggesluisd door een verlaging van de belasting op elektriciteit in de eerste schijf met 0,5 cent per jaar. Aangevuld met een extra ISDE budget van € 50 miljoen per jaar van 2020 tot en met 2022.
    - In de tweede variant wordt de belasting op gas in de eerste schijf in 2020 met 4 cent verhoogd en de belastingvermindering met 65 euro. Vanaf 2021 wordt de belasting op gas in de eerste schijf tot en met 2026 met +1 cent per jaar verhoogd en op elektriciteit in de eerste schijf met -0,5 cent per jaar verlaagd.
    - In de reeksen wordt grondslagerosie verwerkt.
  - In de vierde plaats vraagt het kabinet in beeld te brengen wat het benodigde bedrag aan subsidie is om de opgave in de gebouwde omgeving van 3,4 Mton te realiseren indien geen nieuwe schuif in de energiebelasting wordt doorgevoerd.

Mobiliteit

- Ik verzoek u om bij de doorrekening het basispad expliciet te toetsen aan de meest recente ontwikkelingen, waaronder de meest recente inzichten ten aanzien van de kosten van batterijen en de Europese normen en een gevoeligheidsanalyse uit te voeren.
- Ik verzoek u, naast het voorgestelde dekkingspakket van de stimuleringsmaatregelen voor nul-emissieauto's in het ontwerp-Klimaatakkoord (basisvariant), ook de volgende varianten voor dekking van deze stimuleringsmaatregelen door te rekenen:
  - In plaats van de beoogde innovatietoeslag op bezit uit de basisvariant wordt de heffing op vliegverkeer verhoogd naar € 15.
  - Een variant die uitgaat van dekking van het volledige pakket via de BPM.

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Ons kenmerk
DGETM-K / 18325278

- Ik verzoek u daarnaast om door te rekenen of het realiseren van hetzelfde ingroeipad van nul-emissieauto's met als zwaartepunt een generieke aankoopsubsidie (voor zowel zakelijk als particulier) zou leiden tot een doelmatiger inzet van middelen dan via de bijtelling en de korting op de BPM en de MRB, en hoe (hoog) een dergelijke subsidie zou moeten worden vormgegeven.
- Ik verzoek u voor het dekkingspakket uit het ontwerp-Klimaatakkoord en de bovenstaande varianten ook de eventuele grenseffecten in kaart te brengen, alsmede de mate waarin zij het beoogde ingroeipad voor nul-emissieauto's realiseren.

Landbouw en landgebruik

- Ik verzoek u om, naast de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord binnen het financiële mandaat met het oog op een emissiereductie van 3,5 Mton in 2030, ook te beoordelen onder welke, ook financiële, voorwaarden het bod van de tafel Landbouw en Landgebruik van 6 Mton emissiereductie in 2030 gerealiseerd kan worden.
- Ik verzoek u daarnaast inzichtelijk te maken welke effecten de voorgestelde varianten voor een aanpassing van de energiebelasting hebben voor de glastuinbouw.

De technische uitwerking behorend bij het ontwerp-Klimaatakkoord en de aanvullende vragen en varianten zal ik u op korte termijn separaat doen toekomen.

Graag verneem ik een gezamenlijk reactie van het PBL en het CPB over het moment waarop u de uitkomsten van de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord en de beantwoording respectievelijk doorrekening van de aanvullende vragen en varianten aan mij kunt aanbieden.

Ik verzoek u daarbij rekening te houden met het aanhouden van een periode van ten minste twee weken tussen het aanbieden van een concept en het moment van finale publicatie.

Hoogachtend,

Eric Wiebes
Minister van Economische Zaken en Klimaat

c.c. mevrouw L van Geest, directeur CPB

Ministerie van Economische Zaken
en Klimaat

> Retouradres Postbus 20401 2500 EK Den Haag

Centraal Planbureau
T.a.v. mevrouw L. van Geest
Postbus 80510
2508 GM DEN HAAG

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Bezoekadres
Bezuidenhoutseweg 73
2594 AC Den Haag

Postadres
Postbus 20401
2500 EK Den Haag

Overheidsidentificatienr
00000001003214369000

T 070 379 8911 (algemeen)
F 070 378 6100 (algemeen)
www.rijksoverheid.nl/ezk

Behandeld door
--
--
--

Ons kenmerk
DGETM-K / 18325648

Datum
Betreft Aanvullende vragen bij het ontwerp-Klimaatakkoord

Geachte mevrouw Van Geest,

Op 21 december 2018 heeft de voorzitter van het Klimaatberaad mij het ontwerp-Klimaatakkoord aangeboden. Dit ontwerp-Klimaatakkoord is het resultaat van een proces van ruim negen maanden waarbij meer dan 100 partijen betrokken zijn. Het ontwerp-Klimaatakkoord is een nadere uitwerking en concretisering van het Voorstel voor hoofdlijnen waarvan u eerder dit jaar een analyse heeft gemaakt.

Doorrekening ontwerp-Klimaatakkoord
Middels deze brief wil ik u, mede namens de voorzitter van het Klimaatberaad, verzoeken om het ontwerp-Klimaatakkoord door te rekenen, in samenwerking met het PBL. Ik verzoek u daarbij in ieder geval te rapporteren over de budgettaire effecten, de lasten- en inkomenseffecten en de lastenverdeling. Het PBL wordt gevraagd te rapporteren over de verwachte broeikasgasreductie en de kostenefficiëntie en aandacht te besteden aan de werkgelegenheidseffecten, de ruimtelijke effecten en de leveringszekerheid.

Aanvullende vragen en varianten bij het ontwerp-Klimaatakkoord
Voor het kabinet staat voorop dat de doelstelling van 49% reductie gehaald moet worden. Daarbij heeft het kabinet een aantal belangrijke kaders gesteld, waaronder draagvlak en kostenefficiëntie. Om te kunnen komen tot een evenwichtig besluit over de maatregelen die nodig zijn om de 49% doelstelling te halen, heeft het kabinet daarom in aanvulling op het ontwerp-Klimaatakkoord een aantal vragen en varianten. De reactie op deze vragen en varianten zal het kabinet betrekken bij de definitieve besluitvorming samen met de andere partijen aan de tafels.

Graag verzoek ik u, aanvullend op de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord, samen met het PBL de volgende vragen en varianten te beantwoorden respectievelijk door te rekenen en dit te betrekken bij uw rapportage over de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord.

Industrie
- Ik verzoek u een beoordeling te geven van een variant waarin een malus van 100 €/ton CO_2 wordt gehanteerd voor bedrijven die niet over een goedgekeurd CO_2-reductieplan beschikken of niet voldoen aan hun CO_2-reductieplan. Ik

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Ons kenmerk
DGETM-K / 18325648

verzoek u daarbij aan te geven welke CO_2-reductie met deze variant bereikt wordt.

Gebouwde omgeving

- Ik verzoek u een aantal berekeningen te maken over het pakket voor de gebouwde omgeving:
  - In de eerste plaats wil het kabinet graag weten wat het effect is op het doelbereik van de autonome, actuele ontwikkeling van de gasprijs in relatie tot de aannames in het basispad (incl. de afspraken uit het Regeerakkoord ten aanzien van de energiebelasting).
  - In de tweede plaats vraagt het kabinet aan het PBL wat de introductie van een financieringsfonds zoals beschreven in de brief aan de Tweede Kamer bijdraagt aan de reductiedoelstelling voor de gebouwde omgeving. In januari zal de minister van Financiën u een nadere uitwerking van dit fonds aanbieden.
  - In de derde plaats vraagt het kabinet, met inachtneming van de autonome ontwikkeling, twee varianten door te rekenen (die ook reeds zijn opgenomen in het ontwerp-Klimaatakkoord):
    - In de eerste variant wordt de belasting op gas in de eerste schijf vanaf 2020 jaarlijks verhoogd met 1 cent. Compensatie vindt plaats door in de eerste vier jaar een verhoging van de belastingvermindering van 16,25 euro per jaar door te voeren. In de zes jaren daarna worden de meeropbrengsten teruggesluisd door een verlaging van de belasting op elektriciteit in de eerste schijf met 0,5 cent per jaar. Aangevuld met een extra ISDE budget van € 50 miljoen per jaar van 2020 tot en met 2022.
    - In de tweede variant wordt de belasting op gas in de eerste schijf in 2020 met 4 cent verhoogd en de belastingvermindering met 65 euro. Vanaf 2021 wordt de belasting op gas in de eerste schijf tot en met 2026 met +1 cent per jaar verhoogd en op elektriciteit in de eerste schijf met -0,5 cent per jaar verlaagd.
    - In de reeksen wordt grondslagerosie verwerkt.
  - In de vierde plaats vraagt het kabinet in beeld te brengen wat het benodigde bedrag aan subsidie is om de opgave in de gebouwde omgeving van 3,4 Mton te realiseren indien geen nieuwe schuif in de energiebelasting wordt doorgevoerd.

Mobiliteit

- Ik verzoek u om bij de doorrekening het basispad expliciet te toetsen aan de meest recente ontwikkelingen, waaronder de meest recente inzichten ten aanzien van de kosten van batterijen en de Europese normen en een gevoeligheidsanalyse uit te voeren.
- Ik verzoek u, naast het voorgestelde dekkingspakket van de stimuleringsmaatregelen voor nul-emissieauto's in het ontwerp-Klimaatakkoord (basisvariant), ook de volgende varianten voor dekking van deze stimuleringsmaatregelen door te rekenen:
  - In plaats van de beoogde innovatietoeslag op bezit uit de basisvariant wordt de heffing op vliegverkeer verhoogd naar € 15.
  - Een variant die uitgaat van dekking van het volledige pakket via de BPM.

Directoraat-generaal Energie, Telecom & Mededinging
Directie Klimaat

Ons kenmerk
DGETM-K / 18325648

- Ik verzoek u daarnaast om door te rekenen of het realiseren van hetzelfde ingroeipad van nul-emissieauto's met als zwaartepunt een generieke aankoopsubsidie (voor zowel zakelijk als particulier) zou leiden tot een doelmatiger inzet van middelen dan via de bijtelling en de korting op de BPM en de MRB, en hoe (hoog) een dergelijke subsidie zou moeten worden vormgegeven.
- Ik verzoek u voor het dekkingspakket uit het ontwerp-Klimaatakkoord en de bovenstaande varianten ook de eventuele grenseffecten in kaart te brengen, alsmede de mate waarin zij het beoogde ingroeipad voor nul-emissieauto's realiseren.

Landbouw en landgebruik

- Ik verzoek u om, naast de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord binnen het financiële mandaat met het oog op een emissiereductie van 3,5 Mton in 2030, ook te beoordelen onder welke, ook financiële, voorwaarden het bod van de tafel Landbouw en Landgebruik van 6 Mton emissiereductie in 2030 gerealiseerd kan worden.
- Ik verzoek u daarnaast inzichtelijk te maken welke effecten de voorgestelde varianten voor een aanpassing van de energiebelasting hebben voor de glastuinbouw.

De technische uitwerking behorend bij het ontwerp-Klimaatakkoord en de aanvullende vragen en varianten zal ik u op korte termijn separaat doen toekomen.

Graag verneem ik een gezamenlijk reactie van het PBL en het CPB over het moment waarop u de uitkomsten van de doorrekening van het ontwerp-Klimaatakkoord en de beantwoording respectievelijk doorrekening van de aanvullende vragen en varianten aan mij kunt aanbieden.

Ik verzoek u daarbij rekening te houden met het aanhouden van een periode van ten minste twee weken tussen het aanbieden van een concept en het moment van finale publicatie.

Hoogachtend,

Eric Wiebes
Minister van Economische Zaken en Klimaat

c.c. de heer H. Mommaas, directeur PBL

Herengracht 23
2511 EG Den Haag
telefoon (070) 888 12 12
www.ipo.nl

Aan de colleges van Gedeputeerde Staten

(d.t.v. de IPO-contactfunctionarissen)

Interprovinciaal Overleg

uw brief van	uw kenmerk	ons kenmerk	datum
		E 08706/2019	2 januari 2019

onderwerp
Ontwerp van het Klimaatakkoord

Geachte colleges,

Op 21 december is het 'Ontwerp van het Klimaatakkoord' door Ed Nijpels als voorzitter van het Klimaatberaad aangeboden aan minister Wiebes als coördinerend bewindspersoon Economische Zaken en Klimaat. Het ontwerp is tot stand gekomen na maanden onderhandelen door overheden (waaronder provincies), maatschappelijke organisaties en bedrijfsleven. De komende maanden zullen het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) en het Centraal Planbureau (CPB) de plannen doorrekenen op haalbaarheid en betaalbaarheid om te bezien of de plannen opgeteld leiden tot 49% CO2-reductie in 2030. Gelijktijdig zullen Rijk en medeoverheden de uitvoerbaarheid toetsen door een uitvoeringslastenonderzoek uit te voeren.

Met deze brief informeren wij u als colleges van GS over de volgende zaken:
- totstandkomingsproces 'Ontwerp van het Klimaatakkoord';
- besluitvormingsproces ontwerp van het Klimaatakkoord en rol van colleges van Gedeputeerde en Provinciale Staten;
- positionering van het gezamenlijke aanbod van provincies in het ontwerp van het Klimaatakkoord: Regionale Energie Strategieën (RES);
- inhoudelijke reflectie sectorhoofdstukken op grond van de door de bestuurlijke adviescommissies de afgelopen maanden geformuleerde onderhandelingsinzet aan de tafels;
- de IPO-reactie.

Totstandkomingsproces Ontwerp van het Klimaatakkoord
Op grond van de afspraken in het Interbestuurlijk Programma (14 februari 2018) hebben de gezamenlijke provincies met een in het IPO-bestuur samengestelde bestuurlijke delegatie deelgenomen aan de onderhandelingen voor het Klimaatakkoord:

Inlichtingen bij : mevrouw M. Hetem
Doorkiesnummer : 06 1564 6714
Bijlagen : geen

- Klimaatberaad Breed: de heer Bovens als voorzitter van het IPO-bestuur;
- Regionale Energie Strategieën (RES): de heer Fackeldey (BAC Energie);
- Elektriciteit: de heer Stelpstra en mevrouw Traag (BAC Energie);
- Gebouwde Omgeving: de heer Weber (BAC Energie);
- Industrie: mevrouw Homan (BAC Energie);
- Mobiliteit: mevrouw Gräper-van Koolwijk (BAC Mobiliteit);
- Landbouw & Landgebruik: mevrouw Maij en de heer Drenth (BAC Vitaal Platteland).

De inzet aan de tafels is gevoed vanuit de inhoudelijke BAC's en bouwde voort op de door het IPO-bestuur samen met VNG en Unie van Waterschappen aangeboden Investeringsagenda 'naar een duurzaam Nederland'.

Op 10 december en 19 december jl. heeft bestuurlijk overleg plaatsgevonden tussen ministers Wiebes en Ollongren en de delegaties van IPO, VNG en UVW. In aanloop naar het bestuurlijk overleg van 10 december hebben de koepels de essentiële randvoorwaarden benoemd in een brief. Na toezeggingen in het bestuurlijk overleg heeft het IPO zijn nog bestaande zorgen in aanloop naar het bestuurlijk overleg van 19 december met de ministers gedeeld.

De onderhandelingen aan de tafels en in de bestuurlijke overleggen hebben geleid tot een ontwerp van het Klimaatakkoord. Van een akkoord kan feitelijk niet gesproken worden omdat de haalbaarheid, betaalbaarheid en uitvoerbaarheid nog getoetst moeten worden op grond van de doorrekening van PBL, CPB en een uitvoeringstoets via een door de overheden gezamenlijk aan te besteden bestuurslastenonderzoek. Allen uit te voeren in de eerste drie maanden van 2019.

Besluitvormingsproces ontwerp van het Klimaatakkoord en rol van colleges van GS en Provinciale Staten

Op 21 december ontvangt u als colleges van GS bijgaand bij deze brief het ontwerp van het Klimaatakkoord evenals de aanbiedingsbrieven van Nijpels en Wiebes. Omdat nog geen sprake is van een definitief Klimaatakkoord is geen sprake van een formele leden raadpleging en ligt het meer voor de hand dat deze brief door de colleges van GS benut wordt om Provinciale Staten te informeren dan te consulteren. Tijdens de IPO bestuursvergadering op 23 januari zal het IPO-bestuur gevraagd worden of het ontwerp van het Klimaatakkoord als pakket van maatregelen onder voorbehoud van de haalbaarheid, betaalbaarheid en uitvoerbaarheid voldoende vertrouwen geeft om in de loop van 2019 te komen tot een definitief Klimaatakkoord.

Er kan pas van een definitief Klimaatakkoord worden gesproken als ook de financiële consequenties in een financieel akkoord geregeld zijn. De besluitvorming over het definitieve Klimaatakkoord inclusief de financiële consequenties zal worden voorgelegd aan de leden via een formele leden raadpleging na appreciatie door het IPO-bestuur in de tweede helft van 2019.

Planning:
- 23 januari IPO-bestuur: bespreking van het Ontwerp van het Klimaatakkoord;
- januari tot en met maart: doorrekening haalbaarheid, betaalbaarheid en uitvoerbaarheid door PBL, CPB en een uitvoeringslastenonderzoek;
- maart tot en met mei appreciatie doorrekening;
- juni/juli besluitvorming IPO-bestuur;
- juli tot september consultatie via raadpleging van de individuele provincies.

Eerste oordeel
Algemeen: haalbaar, betaalbaar en uitvoerbaar
Het resultaat van de onderhandelingen is een stevig pakket maatregelen waarmee grote stappen zijn gezet naar een Klimaatakkoord in 2019. De duiding 'Ontwerp van het Klimaatakkoord' is passend. Om tot een akkoord te komen is de doorrekening van haalbaarheid, betaalbaarheid én uitvoerbaarheid essentieel.

Hierover is de volgende afspraak gemaakt tussen Rijk en IPO.
Het Rijk start samen met de provincies in het eerste kwartaal van 2019 een bestuurslastenonderzoek om een inschatting te krijgen van de taken voor provincies van de voorgenomen maatregelen uit dit klimaatakkoord.

Voor de gemeenten is dit uitvoeringslasten onderzoek specifiek opgenomen in de tekst voor de gebouwde omgeving.

Compensatie provincies stimuleringsmaatregelen elektrisch vervoer en disclaimer voor financiële consequenties in de uitvoering
Het ministerie van BZK erkent het belang van een eigen belastinggebied met stabiele grondslag ten behoeve van de open huishouding en voldoende middelen voor de uitvoering van maatschappelijke opgaven door provincies. Om die reden zal de Provinciewet worden aangepast.
De onderstaande tekst die is opgenomen in de aanbiedingsbrief van minister Wiebes biedt, onder de voorwaarde dat ook de overige afspraken worden uitgevoerd, voldoende vertrouwen dat we als overheden gezamenlijk de borging van het belastinggebied en open huishouding realiseren.

De komende jaren leiden de voorgestelde stimuleringsmaatregelen voor elektrisch vervoer tot versmalling van de belastinggrondslag van provincies. Om dit te voorkomen zal BZK de Provinciewet wijzigen om provincies de mogelijkheid te geven belasting te heffen op alle personenvoertuigen. Deze wijziging zal, tezamen met de overige belastingmaatregelen die voortvloeien uit het Klimaatakkoord, meegenomen worden in het Belastingplan 2020. Hiermee wordt de open huishouding voor provincies gegarandeerd en het belastinggebied wettelijk geborgd.
Het Belastingplan wordt –zoals gebruikelijk- aangeboden aan de Tweede Kamer op Prinsjesdag. De borging van het belastinggebied en de open huishouding van provincies is een randvoorwaarde voor de aangekondigde stelsel herziening na 2024.

Regionale Energiestrategieën (RES)
Regionale energiestrategieën, het aanbod zoals we dat als gezamenlijke provincies hebben gedaan richting kabinetsformatie, zijn stevig verankerd in een apart hoofdstuk van het ontwerp van het Klimaatakkoord. De tekst is opgesteld door de in opdracht van de koepels aangestelde Kwartiermaker waarmee de inhoud conform inzet vanuit het IPO is. Niet alleen overheden, maar ook maatschappelijke organisaties en de netbeheerders beargumenteerden het belang van gestructureerde en zorgvuldige (ruimtelijke) besluitvorming met daarbinnen ruimte voor participatie om tot zoveel mogelijk maatschappelijke acceptatie te komen voor de te ontwikkelen keuzes.
Het kabinet stelt middelen beschikbaar voor de RES. Het gaat om € 30 miljoen per jaar voor de jaren 2019 tot en met 2021. De middelen voor de RES zullen via de klimaatenvelop beschikbaar worden gesteld voor het Nationaal Programma RES. Van deze € 30 miljoen zal € 5 miljoen gebruikt worden voor de landelijke ondersteuningsstructuur van het Nationaal Programma en zal € 15 miljoen naar de regio's gaan. In januari 2019 zal hiertoe door de koepels en het Rijk een Programmaplan worden vastgesteld.

Elektriciteit

Bij de opwek van hernieuwbare elektriciteit op land spelen provincies vanuit hun bevoegdheden in de ruimtelijke ordening een belangrijke rol. Zo zijn provincies op grond van het huidige Energieakkoord verantwoordelijk voor de ruimtelijke inpassing van 6000 Megawatt wind op land. Met de regionale energiestrategieën (RES) zal dit proces voor het Klimaatakkoord niet meer top down, maar bottom up georganiseerd worden. De provincies hebben hierin samen met gemeenten en waterschappen de regie. Om maximaal in te zetten op maatschappelijke acceptatie staat het provincies vrij om de opgave techniekneutraal te realiseren en is het aan de decentrale overheden om gezamenlijk te zorgen dat de strategieën samen optellen tot de nationale doelen. Voor elektriciteit is de opgave om in 2030 tot 49% CO2 reductie te komen aanzienlijk. Het merendeel, 49 TWH, van de opgave zal op zee gerealiseerd worden. Op land zullen de RES-regio's 35 TWH moeten realiseren waarvan vanuit de huidige inspanningen voor wind op land al meer dan 18 TWH is gerealiseerd. In de RES ligt de focus op grootschalig wind en zon. Voor de resultaten van kleinschalige opwek van bijvoorbeeld zon op dak en overige opwek dragen provincies in de RES geen verantwoordelijkheid. In het proces van de RES kunnen kleinschalig en overig hernieuwbaar wel betrokken worden als aanvulling.

In de RES zal al aandacht besteed worden aan de ruimtelijke consequenties van een eventuele ophoging naar 55% CO2 reductie in 2030 en kijken we door naar de opgave voor 2050.

Indien andere sectoren meer elektriciteit dan verwacht vragen, of als de opgave naar 55% reductie in 2030 wordt verhoogd zal hier opnieuw over gesproken moeten worden. Het huidige ontwerp bevat hier geen verplichting toe. Hierbij zal eerst gekeken worden naar de mogelijkheden op zee. Als er door middel van kleinschalige of overige opwekking dankzij inspanningen van decentrale overheden meer dan de verwachte TWh wordt gerealiseerd zal dit ook benut worden voor het realiseren van deze grotere opgave voordat de opgave bij de RES kan komen. In 2021 moet een eventuele hogere vraag voor 2030 op land (en zee) duidelijk zijn en is een dergelijke gesprek te verwachten.

Maatschappelijke acceptatie is essentieel om de opgave te realiseren. Om die reden zijn proces- en projectparticipatie een integraal onderdeel van de afspraken geworden, waarbij er gestreefd wordt naar 50% lokale eigendomsparticipatie. Bekende en onbekende knelpunten in wet- en regelgeving zullen aangepakt worden, waarbij waar nodig naar maatwerkoplossingen wordt gekeken. Ook bovenwettelijke regelgeving zal door de overheden worden bezien indien de doelstelling van de RES hierdoor niet binnen bereik ligt. Er zal een Expertisecentrum Energietransitie komen waar regio's onafhankelijke, feitelijke kennis, rekenregels, aannames en duidelijkheid over wet- en regelgeving op het gebied van zowel hernieuwbare opwek kunnen verkrijgen. Hierbij zal een samenwerking worden gezocht met het Expertisecentrum warmte zodat voor de regio 1 loket wordt gehanteerd. In het Nationaal Programma RES zal hierop worden toegezien.

De elektriciteitsopgave betekent een grote uitdaging voor de netcapaciteit in heel Nederland. De beschikbaarheid van en toegang tot duurzame opgewekte elektriciteit moet overal in Nederland gelijk blijven. Alleen op deze wijze realiseren we de transitie. We zijn om die reden zeer tevreden met de erkenning van dit belang door minister Wiebes en zullen in de Regionale Strategieën hier samen met het Rijk, vanuit haar verantwoordelijkheid voor de hoofdinfrastructuur, en de netbeheerders, vanuit verantwoordelijkheid voor de uitvoering, invulling aan geven.

Belangrijkste aandachtspunten zitten in de financiering/subsidiering:

- De SDE+ subsidie wordt verbreed met ingang van 2020 (nieuwe naam: SDE++). Er zal vanaf dan gestuurd worden op CO2-reductie. Hiermee komen ook andere technieken, waaronder CCS (industrie) in beeld. Verwachting is dat CCS minder subsidie vraagt per ton CO2 dan duurzame elektriciteit. Er zijn mogelijkheden voor plafonds/schotten ingebouwd.
  Het is belangrijk om scherp te blijven dat deze op de juiste wijze worden ingezet.
- De SDE+(+) wordt verbonden aan een kostprijsreductie, waarmee vanaf 2025 subsidieloos gebouwd zou moeten kunnen worden. Om voldoende kostprijsreductie te realiseren moet een strak pad gevolgd worden in tijd en keuzes. Dit kan knellen met de keuzevrijheid in de RES.

Gebouwde Omgeving

Binnen de sector Gebouwde omgeving staat het aardgasvrij maken van woningen en andere gebouwen centraal. Provincies hebben binnen deze sector een ondersteunende en faciliterende rol. De transitie van aardgas naar duurzame warmte zal via een wijkaanpak worden gerealiseerd met betrokkenheid van gebouweigenaren, huurders en andere partijen in de omgeving waar deze overstap aan de orde is. Een goed ingericht participatieproces zal bijdragen aan kwalitatief betere besluitvorming en kan daarmee helpen om de acceptatie van de maatregelen uit de wijkgerichte aanpak te vergroten. Samen met andere overheden en belanghebbende partijen zal IPO uitwerken hoe de positie van eigenaars en/of bewoners in het kader van de wijkgerichte aanpak wordt geborgd door participatiemogelijkheden.
Gemeenten krijgen de regie bij de wijkgerichte aanpak. Deze rol is nieuw voor gemeenten en dit vraagt om nieuwe kennis, expertise en competenties. Binnen het interbestuurlijke programma aardgasvrije wijken (PAW) zal daarom een kennis- en leerprogramma (KLP) worden opgezet. Onder trekkerschap van de VNG wordt in samenspraak met de betrokken overheden, waaronder IPO, een plan voor de invulling van het KLP ontwikkeld.
De RES is belangrijk voor de wijkgerichte aanpak, omdat de Regionale Structuur Warmte, als onderdeel van de RES, vroegtijdig op regionaal niveau zicht geeft in de (ruimtelijke) beschikbaarheid van duurzame warmtebronnen, de totale warmtevraag en de bestaande en geplande infrastructuur voor warmte.
Om tot een zorgvuldig afwegingsproces te komen voor gemeentelijke Warmtetransitievisies en voor de uitvoeringsplannen op wijkniveau, worden gemeenten en stakeholders ondersteund vanuit een leidraad. Hierin wordt objectieve informatie beschikbaar gesteld op basis van transparante, gevalideerde feitelijke data. Deze data wordt digitaal en op uniforme en gestandaardiseerde wijze ontsloten en gedeeld.

Er komt een Expertise Centrum Warmte (ECW) dit centrum zal in samenhang met het Expertise Centrum Elektriciteit worden ontwikkeld. In het Nationaal Programma RES zal hierop worden toegezien.
Het ECW zal 2 functies hebben:

- beheer en ondersteuning van de leidraad;
- kenniscentrum, voornamelijk op het gebied van technische, economische en duurzaamheidsaspecten, maar ook als het gaat over nationale ontwikkelingen zoals marktordening, aquathermie en geothermie.

Samen met het Rijk en de VNG, zal IPO de (voorlopige) stuurgroep van het ECW vormen.
Voor de snelle uitbreiding van warmtenetten is het noodzakelijk dat rollen, bevoegdheden en verantwoordelijkheden bij aanleg en exploitatie van warmtenetten goed geborgd zijn. Het Rijk zal wetgeving in gang zetten over de marktordening van warmtenetten. Provincies worden betrokken bij de verdere ontwikkeling.

Industrie

Doel voor de industrie is een emissiereductie van 14,3 Mton in 2030. Ambitie voor 2050 is een bloeiende, circulaire en mondiaal toonaangevende industrie, met een uitstoot van broeikasgassen van nagenoeg nul. Dit vergt een ingrijpende systeemverandering – een transitie – op het gebied energie en grondstoffengebruik. Belangrijke thema's hierbij zijn procesefficiency en warmtegebruik, elektrificatie en circulaire ketens. Uitgangspunten van de industrietafel zijn:

- de CO_2-reductieopgave die in 2030 (en 2050) moet worden gehaald. De afspraken moeten dat borgen;
- Nederlandse bedrijven moeten kunnen blijven concurreren met bedrijven in andere landen. De meest kostenefficiënte opties krijgen voorrang om de betaalbaarheid van de transitie te borgen;
- de industrie moet het grootste deel van de kosten zelf dragen;
- afspraken moeten voor alle partijen uitvoerbaar en handhaafbaar zijn.

Deze uitgangspunten zijn vertaald in een programmatische aanpak die bestaat uit een mix van onder meer stimulerend instrumentarium (o.a. verbreding van de SDE+regeling), bedrijfsspecifieke afspraken (CO2-reductieplannen) en borgingsmechanismen (bedrijfsspecifiek en sectoraal). In 2019 vindt nadere uitwerking van de instrumenten plaats. Provincies hebben ingezet op daadwerkelijke verduurzaming van de industrie, het harmoniseren van wet- en regelgeving voor zakelijk energiegebruik, een eerlijke lastenverdeling en het circulair gebruiken van andere energiebronnen, reststromen en groene grondstoffen. CCS mag daadwerkelijke verduurzaming niet in de weg staan, maar CCS is wel een aanvaardbare oplossing voor de CO2 uitstoot die vooralsnog onvermijdbaar is.

Het IPO is tevreden CO2-reductieplannen met daarin per bedrijf een CO2-reductiepad naar 2030 en een doorkijk naar CO2 neutrale productie in 2050 wettelijk verplicht worden. Dat geldt ook voor de verbreding van de energiebesparingsplicht en CO2-reductie naar ETS-bedrijven (nu uitgezonderd). In 2019 werken het Rijk, provincies (bevoegd gezag) en gemeenten de voorgestelde één loket gedachte voor CO2-reductieplannen verder uit. Ook een gerichte financiële sanctie voor bedrijven die achterblijven met het realiseren van CO2-reductie kan de goedkeuring van het IPO dragen. Tevens zien wij met de reductieplannen en de innovatieprogramma's en financiële middelen mogelijkheden voor het sluiten van ketens van grondstoffen om te komen tot een circulaire economie. Om de realisatie van warmtenetwerken te stimuleren – en daarmee warmteverspilling tegen te gaan – wordt de Warmtewet aangepast en wordt financiering via de SDE++ regeling onderzocht. Minder tevreden zijn we over het ontbreken van een concreet plafond voor CCS, vanwege het risico dat CCS daadwerkelijke verduurzaming in de weg kan staan wanneer te grootschalig toegepast. De inzet van SDE-subsidie voor CCS is naar tevredenheid van het IPO wel beperkt doordat er geen verdringing van echte duurzame oplossingen mag ontstaan.
De uitwerking voor industrie is nog niet zover dat ook gesproken kan worden van een uitvoerbaar pakket aan maatregelen. Dit vraagt op diverse punten om nadere uitwerking, zoals de wettelijke verankering en uitvoering van CO2-reductieplannen en borgingsmechanismen. Daarbij zal het IPO het belang scherp in de gaten houden of er voldoende maatregelen worden voorgesteld om het CO2-reductiedoel te halen en of de wettelijke borging van afspraken voldoende is. Tot slot is het de uitdaging om de uitkomsten van de industrietafel te vertalen naar/te verbinden met een ketenaanpak per industrieel cluster, waarin provincies een belangrijke rol spelen. Hiervoor bieden de uitkomsten van de verschillende regiotafels een goed startpunt.

Mobiliteit

Samenvattend kunnen we stellen dat er op de mobiliteitstafel een pakket aan mobiliteitsmaatregelen ligt, dat qua omvang en samenhang bijdraagt aan de mobiliteitstransitie, zoals provincies die

voor ogen hebben. De uitvoerbaarheid van dit pakket is echter nog onderwerp van gesprek. Deze uitvoeringslasten worden meegenomen in het aangekondigde uitvoeringslastenonderzoek dat in het eerste kwartaal van 2019 zal worden uitgevoerd.

Positief is, dat in de visie van de mobiliteitstafel mobiliteit voor het eerst expliciet als middel wordt neergezet om meerdere maatschappelijke doelen (bereikbaarheid, duurzaamheid, veiligheid, leefbaarheid) integraal te dienen, en daarmee in verband wordt gebracht met onder andere klimaat, de woonagenda en luchtkwaliteit.

Een regionale en integrale uitwerking van deze visie wordt als cruciaal beschreven in de visie, en nader uitgewerkt in Regionale Mobiliteitsprogramma's (RMP) en een equivalent nationaal mobiliteitsprogramma (NMP). Dit ondersteunt de provinciale positie, zoals mede verwoord in de inzet van de gezamenlijke overheden voor de kabinetsformatie. Regio's zijn nu aan zet om, met actieve betrokkenheid van het Rijk, deze Regionale Mobiliteitsprogramma's op te bouwen en te positioneren.

Het Rijk heeft toegezegd om, met €10 miljoen per jaar vanaf 2019, een begin te maken met de financiering van de onrendabele top van zero-emissie bussen. Dit is uitwerking van reeds gemaakte afspraken in het Bestuursakkoord Zero-Emissie Bus en de bijbehorende Kamermotie Van Veldhoven en geeft een impuls aan de uitvoering van deze afspraken. Daarnaast zijn er goede afspraken gemaakt over intensiveren van de samenwerking tussen Rijk en concessieverleners in het OV om van het Bestuursakkoord Zero-Emissie Bus een succes te maken.

Ook zullen overheden gezamenlijk afspraken maken om in hun rol als inkoper en opdrachtgever van infrastructurele werken te streven naar zero-emissie GWW met als doel om zowel de praktijk van ontwerp en opdrachtverlening, de markt voor mobiele werktuigen, als de industrie voor asfalt, beton te helpen verduurzamen.

Tot slot is het IPO positief over de totstandkoming van een wettelijk vastgelegd CO2-norm voor werk gerelateerd verkeer voor werkgevers van >100 medewerkers. Decentrale overheden zijn beoogd bevoegd gezag voor het handhaven van deze norm. Daarnaast hebben provincies zelf als werkgever ook een rol om hun eigen mobiliteit (verder) te verduurzamen. Beiden helpen om in regionaal verband het gesprek met werkgevers en partners het gesprek aan te gaan over verduurzaming van mobiliteit.

Uitvoerbaarheid nog onderwerp van gesprek

Zoals genoemd is de uitvoerbaarheid van dit pakket nog onderwerp van gesprek. Het kabinet kiest ervoor om zwaar in te zetten op het elektrificeren van automobiliteit, wat zeker de steun van provincies heeft en voor CO2-reductie zal zorgen. Echter, het kabinet stelt vooralsnog geen additionele middelen in het vooruitzicht bovenop reeds gemaakte MIRT afspraken. Er is dus nog geen sprake van een impuls voor OV, fiets, en smart mobility: onderwerpen waar juist provincies in de praktijk veel CO2 mee kunnen reduceren. Om die reden heeft het IPO met het Rijk afgesproken om in 2019 samen naar ruimte binnen bestaande MIRT afspraken te zoeken. Dit zal enkele optimalisaties opleveren, maar naar verwachting vooralsnog niet de gewenste orde van grootte investeringen. De consequenties van de stimuleringsmaatregelen voor elektrisch vervoer zijn substantieel voor het eigen belastinggebied en de open huishouding van provincies. Om de maatschappelijke opgaven te kunnen blijven uitvoeren hebben we met het Rijk afspraken gemaakt over de wijziging van de

Provinciewet op de termijn 2020-2024 en de gezamenlijke uitwerking van een fiscaal stelsel voor na 2024 waarmee de open huishouding en belastinggebied van provincies worden gegarandeerd.

Verkenning andere bekostigingssystematiek mobiliteit
Uitkomst van de mobiliteitstafel is ook, dat het kabinet een verkenning naar een andere bekostigingssystematiek gaat uitvoeren. Het IPO heeft een neutraal standpunt ingenomen over de invoering van rekeningrijden. Daarom is binnen de BAC mobiliteit op meerdere momenten bekrachtigd dat provincies inzetten op een gelijk speelveld tussen modaliteiten, met behoud van een neutraal standpunt over de bekostigingssystematiek. Belangrijke reden voor deze neutrale positie is dat de keuze over deze maatregel niet aan provincies, maar aan het kabinet is.

Landbouw en landgebruik
Voor landbouw en landgebruik is een perspectiefvol uitgewerkt pakket aan maatregelen opgeleverd, waarmee in potentie 5,9 – 6,2 Mton CO2eq-reductie gerealiseerd kan worden. Die potentie ligt aanzienlijk hoger dan de taakstellende opgave 3,5 Mton CO2equivalent en laat de brede ambitie bij alle partijen in het landelijke gebied zien om met deze opgave aan de slag te gaan. Voor verschillende onderdelen zijn procesafspraken gemaakt, gericht op de realisatie van de opgaven.

Zo hebben partijen aan de tafel Landbouw & Landgebruik gezamenlijk een grote hoeveelheid klimaatmaatregelen opgepakt en deze inzet opgenomen in de brede verduurzamingsslag in het landelijke gebied. Daarbij is het zeer positief om te zien dat verschillende sectoren (m.n. varkens, melkvee, glastuinbouw) nu een fundamentele beweging maken naar een meer klimaatneutrale bedrijfsvoering. We zijn ook tevreden met de gezamenlijke procesafspraken over veenweide en de kansen die we benutten om meer koolstof vast te leggen in natuur, bos en landbouwbodems. Een scenariostudie zal ons inzicht geven in de langetermijneffecten verduurzaming van de landbouw in termen van klimaat, grondgebondenheid en het sluiten van kringlopen.

Wel zijn er grote verschillen in de mate waarin maatregelen zijn uitgewerkt, omdat bij niet alle maatregelen de effectiviteit en haalbaarheid al voldoende bewezen is. Daarom zijn we tevreden met de flexibele aanpak, deels gebaseerd op uitvoering van pilots en opdoen van kennis en deels op het treffen van maatregelen op grotere schaal. Voor veel maatregelen is een fasering afgesproken, waarbij kennisontwikkeling en ontwikkeling van verdienmodellen centraal staat. Dit geeft een realistisch perspectief voor de uitvoering en zekerheid voor de sector.

Aan het nu geformuleerde pakket maatregelen leveren de provincies een stevige bijdrage vanuit hun rollen en verantwoordelijkheden op het gebied landbouw en landgebruik c.q. vitaal platteland (natuur en landbouw) en het ruimtelijke beleid. De provinciale regierol wordt bij verschillende onderdelen verankerd. Bij de uitvoering wordt verbinding gezocht met bestaande aanpakken, zoals het Interbestuurlijk Programma Vitaal Platteland en bestaande gebiedssamenwerkingen

De provinciale regierol bij landgebruik betekent ook dat provincies in 2019, zowel in gezamenlijkheid als individueel, actief aan de slag gaan met de uitwerking van beleid en programma's, zoals de uitwerking van concept-veeweideprogramma's, de gezamenlijke uitwerking van maatregelen en beleid voor een klimaat inclusief natuurbeleid en de ondersteuning van verduurzamingsmaatregelen in de veehouderij en glastuinbouw. In 2019 zal de IPO-commissie Vitaal Platteland deze opgaven met prioriteit en in samenhang oppakken.

Met dit ontwerp van het Klimaatakkoord is vanwege de gekozen fasering de uitvoerbaarheid van de complete mix van middelen en instrumenten nog niet zeker. Wel is de inschatting dat er voor de korte termijn voldoende perspectief bestaat om met de aanpak van start te gaan, en dat hiervoor ook de financiële ruimte bestaat. Uit de klimaatenveloppe wordt tot en met 2030 € 360 mln gereserveerd voor innovatieve en demonstratieprojecten. Bestaande instrumenten en middelen worden gerichter ingezet. Ook stelt het Ministerie van LNV ook een garantiefaciliteit van € 70 mln beschikbaar aan het Groenfonds. Voor de langere termijn, waarin de nadruk meer op private financiering ligt, bestaat minder zekerheid. Dit vraagt de komende jaren verdere uitwerking en een goed onderzoek en evaluatie. Daarom brengen Rijk en het IPO de financiële consequenties en mogelijkheden voor dekking in 2019 in beeld.

Een belangrijk instrument voor veel opgaven is het Europese Gemeenschappelijke Landbouwbeleid. Conform afspraken in IPO-verband zullen de gezamenlijke provincies met het ministerie van LNV als gezamenlijk opdrachtgever de klimaatopgave meenemen als één van de hoofddoelen bij de uitwerking van het Nationaal Strategisch Plan.

Tot slot vormt de verdere uitwerking van het domein landbouw en landgebruik in samenhang met andere opgaven, zowel binnen het klimaatakkoord (bijvoorbeeld de biomassa-opgave en de uitwerking van de energie-opgave in RES), als andere opgaven in het landelijke gebied (bijvoorbeeld verduurzaming landbouw en de biodiversiteitsopgave) een belangrijke uitdaging.
Deze uitdaging pakken de gezamenlijke provincies in 2019 in samenhang met het NOVI-proces op.

Ruimte
Het ontwerp van het Klimaatakkoord bevat bij gebouwde omgeving, industrie, elektriciteit, RES en het aparte hoofdstuk ruimte afspraken waarin instrumenten vanuit de Omgevingswet worden benoemd. Wij ondersteunen de verankering in de Omgevingswet temeer omdat de Omgevingswet goed aansluit bij het decentrale karakter van de door de gezamenlijke provincies gewenste governance. Voor industrie zetten de gezamenlijke provincies er om die reden nadrukkelijk op in dat de verplichting voor CO2-reductieplannen wordt opgenomen in de Omgevingswet zodat provincies als bevoegd gezag kunnen toezien op de bedrijven in een cluster.

Met name het omgevingsplan van de gemeenten krijgt een cruciale rol toebedeelt bij zowel locaties voor opwekking als bij de warmtetransitie in gebouwde omgeving. Naar ons idee past deze bevoegdheidsverdeling goed bij de decentrale insteek.

Als gezamenlijke provincies hebben wij erop aangedrongen dat de conflicterende ruimte claims die voortkomen uit de klimaatopgave in relatie tot bestaande opgaven en andere transities zoals klimaatadaptatie in het ontwerp Klimaatakkoord worden geadresseerd. En hierbij gezamenlijk de verantwoordelijkheid te nemen voor de oplossingen. In de hoofdstukken elektriciteit en RES zijn vier ruimtelijke principes opgenomen die hierbij behulpzaam kunnen zijn. Niet alleen deze principes zijn behulpzaam maar ook een betere verdeling van de lusten en lasten waarmee energieprojecten een substantiële bijdrage kunnen leveren voor de regio. Wij zijn om die reden tevreden met de teksten over participatie in de hoofdstukken RES en Elektriciteit.

IPO-reactie
De woordvoering vanuit het IPO over het ontwerp van een klimaatakkoord in het algemeen ligt bij de IPO-voorzitter, de heer Bovens als lid van het Klimaatberaad breed. Vragen aan het IPO over resultaten per tafel worden beantwoord door de door het IPO-bestuur gemandateerde bestuurders.

Reactie van het IPO op dit ontwerp voor een klimaatakkoord:

- IPO is blij met de inbreng die de provincies hebben kunnen leveren om samen met medeoverheden, bedrijfsleven en maatschappelijke partijen tot dit maatregelenpakket te komen over de manier waarop Nederland de CO2-uitstoot terugdringt in 2030. De inzet van de provincies bouwde voort op het door IPO-bestuur samen met VNG en Unie van Waterschappen aangeboden Investeringsagenda 'naar een duurzaam Nederland'.
- De onderhandelingen hebben geleid tot het vandaag gepresenteerde maatregelenpakket waarmee grote stappen zijn gezet naar een klimaatakkoord in 2019. De regionale-energiestrategieën hebben hierin een stevige en noodzakelijke plek gekregen en verworven.
- Voor landbouw en landgebruik de gezamenlijke inzet om de klimaatopgave als onderdeel van de integrale aanpak mee te nemen.
- Voor Elektriciteit en Gebouwde Omgeving het belang van maatschappelijk draagvlak en participatie bij het realiseren van de opgave.
- Ten aanzien van mobiliteit de integrale aanpak van mobiliteit als middel om verschillende maatschappelijke opgaven te realiseren, uit te werken in Regionale Mobiliteitsprogramma's.
- Ten aanzien van industrie de wettelijke borging van CO2-reductie.
- Een succesvolle transitie vraagt naar de mening van provincies om haalbare, betaalbare en uitvoerbare maatregelen.
- Want de impact van de voorgestelde maatregelen is zeer groot en draagvlak is bepalend voor de uitvoering. Dat vraagt om een eerlijke lastenverdeling tussen inwoners en bedrijven.
- De haalbaarheid van de maatregelen vraagt om een eerlijker verdeling van de lusten. Dat betekent voor provincies dat projecten voor duurzame opwek van energie óók investeren in de omgeving. Zodat álle inwoners profiteren, en niet alleen degene die financieel kunnen participeren.
- Provincies zetten zich van oudsher actief in voor maatschappelijke opgaven. Dat kan alleen als provincies de uitvoeringslasten kunnen dragen en een stabiel belastinggebied en open huishouding behouden blijft. Met die zekerheid kunnen provincies met grote inzet door werken aan álle grote maatschappelijke opgaven, waaronder aan deze grote verbouwing van Nederland.
- De doorrekeningen van het PBL geven antwoord op de haalbaarheid, die van het CBS geeft antwoord op de betaalbaarheid en een gezamenlijk onderzoek van alle overheden naar de uitvoeringslasten geeft inzicht in de uitvoerbaarheid.
- Het IPO-bestuur bespreekt eind januari of het maatregelenpakket voldoende vertrouwen geeft op weg naar een klimaatakkoord in 2019 onder voorbehoud van deze doorrekeningen.
- Na de uitkomsten van de doorrekeningen in maart komt het IPO met een appreciatie. Afhankelijk van de reacties en gesprekken kan dit de opmaat zijn naar besluitvorming in het IPO-bestuur rond de zomer, zodat in het derde kwartaal besluitvorming door de afzonderlijke provincies kan starten.

Met vriendelijke groet,
INTERPROVINCIAAL OVERLEG
b.a.

mr. H.M. Meijdam
algemeen directeur

Den Haag, 21 december 2018

Decentrale overheden stellen randvoorwaarden aan realiseren klimaatopgave

De vandaag gepresenteerde maatregelen laten serieuze stappen vooruit zien naar de totstandkoming van een Klimaatakkoord. Gemeenten, provincies en waterschappen onderschrijven de urgentie en het belang van de klimaatopgave en voeren al maatregelen uit. Ze wijzen er op dat er voor een succesvolle transitie aan de volgende randvoorwaarden moet worden voldaan: het moet haalbaar, betaalbaar en uitvoerbaar zijn. De doorrekeningen van het PBL en CPB moeten duidelijkheid geven over haalbaarheid en betaalbaarheid. Ook de uitvoerbaarheid door decentrale overheden vraagt om doorrekening. Daarnaast hebben decentrale overheden gezien hun grote rol de juiste bevoegdheden nodig.

Gemeenten
De rekening van de energietransitie mag niet op het bordje komen van onze inwoners. Woningeigenaren moeten de mogelijkheid krijgen om de aanpassingen die zij nemen om hun huis te verduurzamen, binnen de woonlasten te financieren. Ook vragen gemeenten om een realistische planning: ze moeten voldoende tijd krijgen om hun inwoners bij het proces te betrekken. Gemeenten kunnen deze complexe sociaal-maatschappelijke opgave ook niet uitvoeren als zij niet beschikken over voldoende mensen, middelen én de benodigde bevoegdheden.

Provincies
De impact van de voorgestelde maatregelen is zeer groot. Voor de uitvoering is draagvlak nodig en dat vraagt om een eerlijke lastenverdeling tussen inwoners en bedrijven. Een eerlijker verdeling van de lusten draagt bovendien bij aan de haalbaarheid. Dat betekent dat projecten voor duurzame opwek van energie óók investeren in de omgeving. Zodat álle inwoners profiteren, en niet alleen degene die financieel kunnen participeren. Provincies zetten zich actief in voor maatschappelijke opgaven, waaronder de klimaatopgave. Dat kan alleen als provincies de uitvoeringslasten kunnen dragen en het eigen belastinggebied met een stabiele grondslag en open huishouding behouden blijft. Met die zekerheid kunnen provincies met grote inzet door werken aan álle grote maatschappelijke opgaven, en dus ook aan deze grote verbouwing van Nederland.

Waterschappen
Waterschappen merken dagelijks de gevolgen van klimaatverandering met extremer weer en een steeds sneller stijgende zeespiegel. Zonder bestrijding van de oorzaak is het dweilen met de kraan open. Daarom hebben de waterschappen een ambitieus klimaat- en energiebeleid, gericht op opwek van duurzame energie uit biogas, wind en zon en het verkennen van potentiële energiebronnen zoals aquathermie. Waterschappen vragen het Rijk rekening te houden met kosten voor het inpassen van duurzame energieprojecten van derden in het waterbeheer en van ondersteuning van innovatief onderzoek hiernaar. In de Waterschapswet moet worden geborgd dat waterschappen voldoende ruimte krijgen om duurzame energie te produceren (netto-energieproducent kunnen zijn) zodat ze de C02 uitstoot van hun activiteiten volledig kunnen compenseren. En de grote potentie, bij de waterschappen, van duurzame energie kunnen inzetten voor de samenleving. Voor knellende wet- en regelgeving is het nodig een Taskforce in te richten.

Meer informatie:
VNG: Elly Klut, 0628357194, IPO: Everdien Gunsing, 0652801019, Unie van Waterschappen: Judith de Jong, 0623195597

Provincie
Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. G.H. Dinkelman

BEL/OMB

Telefoonnummer +31235143571

dinkelmang@noord-holland.nl

Verzenddatum

Kenmerk

1128753/1166474

Uw kenmerk

Betreft: Bespreking Ontwerp van het Klimaatakkoord

Geachte leden,

Hierbij verzoeken wij u de bespreking van het Ontwerp van het Klimaatakkoord op de B-agenda van de volgende commissies te plaatsen:

- EEB van 11 februari 2019;
- M&F van 11 februari 2019;
- NLWM van 25 februari 2019;
- R&W van 25 februari 2019.

De stukken hiervoor heeft u reeds ontvangen. In deze brief gaan we – in aanvulling op onze brief van 14 januari jl. (1128753/1166474) en de brief van het IPO van 2 januari jl. - in op onze inbreng tot dusver en de punten die voor ons van belang zijn. De Agendacommissie heeft hierom ook gevraagd in de brief van 10 januari jl.

Voorafgaand aan de cie EEB van 11 februari zal - zoals met de griffie afgesproken - een technische presentatie worden verzorgd.

Concreet wordt aan de commissies gevraagd kennis te nemen van het Ontwerp van het Klimaatakkoord, de punten die GS hebben ingebracht en aan te geven of er aanvullende punten zijn. Hierbij geldt opnieuw, net als bij de ronde van eind november/begin december, dat wij onze inbreng aan het IPO leveren, dat IPO hieruit een gezamenlijke reactie namens de provincies opstelt en dat IPO één van de deelnemende partijen aan het opstellen van een Klimaatakkoord is. Het is met name van belang om in dit stadium aan te geven welke punten voor de provincies zo zwaar wegen dat ze een breekpunt kunnen worden.

Van belang is dat het IPO – in afwijking van de procedure zoals geschetst in de brief van het IPO-bestuur van 2 januari jl. – nu inzet op een andere wijze van besluiten. Na een appreciatie van het IPO-bestuur van de doorrekeningen en aanvullende onderzoeken zal het (eventueel bijgestelde) akkoord nu éérst aan de PS-sen worden voorgelegd vóórdat het IPO-bestuur het akkoord ondertekent. Het voorleggen aan de PS-sen gebeurt in de nieuwe bestuursperiode. Hiermee is naar onze mening de democratische besluitvorming beter geborgd dan met het aanvankelijke voornemen dat de PS-sen achteraf geconsulteerd zouden worden.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Wij hebben op 22 januari besloten het IPO-bestuur van 23 januari het volgende mee te geven:

- We kunnen nu niet aangeven of we wel of geen vertrouwen hebben in de mogelijkheid om dit jaar tot een definitief akkoord te komen. Daarvoor hangt te veel af van de uitkomst van de doorrekeningen en de onderzoeken die nog moeten plaatsvinden. Deze moeten eerst beschikbaar zijn en door ons beoordeeld.
- We noemen hieronder (deels nogmaals) de punten die - naast haalbaarheid, betaalbaarheid, uitvoerbaarheid en democratische besluitvorming - voor ons het zwaarst wegen:

Algemeen

- De transitie moet betaalbaar zijn voor inwoners en bedrijven;
- Er moet op Europees niveau een *level playing field* zijn om te voorkomen dat bedrijven zich elders vestigen;
- De maatregelen moeten uitvoerbaar zijn - ook in de tijd - voor de organisaties die ermee aan de slag gaan. Er is zorg dat de opgave op de lange termijn niet uitvoerbaar c.q. niet realistisch is, o.a. vanwege de benodigde innovatie. Dit zorgt er voor dat de haalbaarheid nu niet onderbouwd kan worden. Het (ontwerp van een) Klimaatakkoord moet meer zijn dan een optelsom van losse maatregelen, het gaat om een systeemtransitie. Dit vraagt om een gedegen uitwerking die alle bestuurslagen raakt;
- Wij missen een visie op de toekomstige energiemix, zowel voor de transitieperiode, als ook voor de lange termijn
- Het IPO-bestuur zal zich moeten beraden of het Klimaatakkoord een zaak is waarover bij meerderheid kan worden besloten;
- Wij spreken onze zorg uit over het proces binnen het IPO. Dat verloopt rommelig en onoverzichtelijk. Ter illustratie: het verzoek in de aflopen weken om namens GS een eerste reactie te geven op het Ontwerp van een Klimaatakkoord. Daar doorheen komt vervolgens in dezelfde week een verzoek om vanuit de verschillende BAC's een reactie te geven, èn een nieuwsbrief van het IPO waarin wordt aangekondigd dat er 'besloten' is (door wie is onduidelijk) dat het bestuurslastenonderzoek nu door de Raad voor het Openbaar Bestuur (ROB) wordt uitgevoerd met nota bene als einddatum 2021. Dit verhoudt zich niet met het gevraagde besluitpunt van het IPO bestuur van 23 januari 2019 waarin wordt uitgegaan van een onderzoek in het eerste kwartaal van 2019.

Financieel

- De borging van het eigen belastinggebied en de open huishouding van de provincies, in de periode 2020-2024, en de periode daarna. Hierover zijn weliswaar toezeggingen gedaan, maar deze geven geen garantie dat de maatregelen uiteindelijk door de Tweede Kamer worden geaccordeerd;
- De garantie dat een eventuele derving van inkomsten uit de opcenten wordt gecompenseerd. Al eerder heeft het

IPO aangegeven dat het ontbreken van een dergelijke garantie een breekpunt is. De provincie Noord-Holland sluit zich daarbij aan.

RES

- Wij pleiten ervoor de regio's geen taakstelling op te leggen wanneer niet meteen wordt voldaan aan het landelijke doel van 35 TWh. In plaats daarvan achten wij het realistischer om - net als de gekozen methodiek bij het Akkoord van Parijs - met (bijvoorbeeld 2-jaarlijkse) rondes te werken waarin de regio's hun bod per ronde ophogen. M.a.w. de vernieuwde RES moet altijd beter zijn dan de vorige. Hierdoor kan er o.a. rekening gehouden worden met tussentijdse innovaties en gewerkt worden aan draagvlak voor bepaalde maatregelen. Maar bovenal wordt voorkomen dat de dwingende verdeelsystematiek zoals die nu in de stukken zit, de bestuurlijke verhoudingen op scherp zet. Wij verwachten dat dit tot veel (onnodige en onproductieve) bestuurlijke en maatschappelijke weerstand zal leiden, gelijk de gang van zaken bij de huidige taakstelling voor Wind op Land. Het voor ons nieuwe gegeven dat het landelijke doel van 35 TWh nu helemaal met grootschalig zon en wind moet worden ingevuld, vergroot de noodzaak dit echt anders te doen, zodat er niet opnieuw grote verschillen in realisatie optreden. We realiseren ons dat het collectieve doelbereik wel zeker moet worden gesteld. Wij denken graag actief mee over de mogelijkheden om dat bij een dergelijke aanpak toch te realiseren.

Ruimtelijke ordening

- In de teksten moet duidelijk komen te staan dat het heroverwegen van ruimtelijk beleid dat uitvoering van de RES-sen in de weg staat (nb. de term "bovenwettelijk" is onjuist), niet automatisch betekent dat alle regelgeving en besluiten op de RES-sen worden toegesneden. Bij elke heroverweging van ruimtelijk beleid moeten álle belangen (opnieuw) worden gewogen. Energietransitie is dan - hoe belangrijk ook - niet per definitie prioritair aan al het andere (zoals bijvoorbeeld natuur of woningbouw).

Industrie

- De op te bouwen samenwerking met RVO voor het toezicht op de industrie mag er niet toe leiden dat onze VTH-taak erodeert.
- Provincies en gemeenten zullen partij moeten zijn bij het opstellen van de CO2-reductieplannen, omdat die ruimtelijk, milieutechnisch en qua externe veiligheid wel inpasbaar moeten zijn. De toets hierop moet niet pas plaatsvinden bij de vergunningverlening.

Bestuurslastenonderzoek

In het uit te voeren bestuurslastenonderzoek dienen in elk geval de volgende nieuwe activiteiten (die tot een verzwaring van de provinciale bestuurslasten leiden) meegenomen te worden:

- Opstellen van regionale mobiliteitsplannen;

- Uitbreiden van de organisatie voor het realiseren van de benodigde laadinfrastructuur;
- Opstellen van regionale veenweidestrategieën;
- Uitbreiding van de VTH-taak voor de industrie;
- Nieuwe VTH-taak zakelijke kilometers bedrijven met meer dan 100 werknemers;
- Clusteraanpak industrie;
- Gebiedsvisies glastuinbouw;
- Regionale sociaal-economische agenda's (arbeidsmarkt en onderwijs);
- Intensivering verduurzaming eigen organisatie.

Het voornemen was - zie de IPO-brief van 2 januari jl. - dit onderzoek tegelijk uit te voeren met de doorrekeningen van de planbureaus zodat de uitkomsten beschikbaar zouden zijn wanneer over het definitieve akkoord moet worden besloten. In een nieuwsbrief van IPO van 17 januari jl. wordt gemeld dat het bestuurslastenonderzoek wordt gekoppeld aan het door de Raad voor Openbaar Bestuur uit te voeren bestuurslasten-onderzoek voor de VNG waardoor de uitkomsten niet voor 2021 zijn te verwachten. Inzicht in de bestuurslasten en afspraken daarover zijn een randvoorwaarde voor instemming met het uiteindelijke Klimaatakkoord. Deze dienen dan ook in samenhang te worden bezien. Wanneer de resultaten van het bestuurslastenonderzoek inderdaad pas in 2021 beschikbaar komen, dan achten wij het niet reëel om voor die tijd een definitief besluit te nemen.

Ons college ziet, naast bovenstaande, zeker kansen. Bijvoorbeeld voor de transitie van de industrie (de nieuwe invulling van de draaischijffunctie van het Noordzeekanaalgebied en in de toekomst mogelijk ook Den Helder). Wij denken hierbij o.a. aan waterstof. Verder zijn er kansen voor de verduurzaming van de glastuinbouw en in bredere zin de landbouw, de kwalitatieve verbetering van de bestaande woningvoorraad, het tegengaan van bodemdaling, een nieuwe aanpak van mobiliteitsvraagstukken, en veel nieuwe werkgelegenheid.

Het 'Ontwerp van het Klimaatakkoord' geeft daarmee op dit moment voldoende basis om er met alle partijen over in gesprek te blijven.
We kunnen nu echter, zoals eerder gezegd, niet beoordelen of het genoeg zekerheid biedt om tot een definitief akkoord te komen.
Dat is (naast de gewenste duidelijkheid over bovenstaande punten) voor ons vooral afhankelijk van het voldoen aan de eerder geformuleerde randvoorwaarden: betaalbaar, haalbaar en uitvoerbaar. Daarom zien wij de doorrekening van de planbureaus en de uitkomst van de aanvullende onderzoeken met grote belangstelling tegemoet.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

voorzitter

Provinciale Staten van Noord-Holland
T.a.v. mevrouw M. de Zwart
Postbus 3007
2001 DA HAARLEM

ons kenmerk
3340
behandeld door
S.J. Harkema
doorkiesnummer
(030) 234 76 66

Datum: 31 januari 2019
Onderwerp: Regionale energiestrategie (RES) en milieueffectrapportage

Geachte mevrouw De Zwart,

Graag vraagt de Commissie voor de milieueffectrapportage uw aandacht voor het volgende. Het (ontwerp) Klimaatakkoord moet leiden tot een halvering van de CO_2-uitstoot in Nederland. Per regio worden de haalbaarheid van dit doel en de ruimtelijke consequenties ervan verkend in een regionale energiestrategie (RES). Het resultaat van die verkenning wordt later vastgelegd in omgevingsvisies en -plannen.

De omgevingseffecten van zulke strategieën zijn in de praktijk vaak aanzienlijk. Verder is het bereiken van een breed draagvlak voor duurzame energievoorziening, gelet op die effecten, niet vanzelfsprekend. Het opstellen van een milieueffectrapport kan daarom voor de besluitvorming over een RES meerwaarde hebben. In de bijgevoegde factsheet gaat de Commissie in op die meerwaarde. Bovendien is de tijd voor het opstellen van een RES beperkt en leert de ervaring dat tijdig beginnen met milieueffectrapportage bijdraagt aan de kwaliteit van het besluit. Een milieueffectrapport bij een RES is ook goed bruikbaar bij de daaropvolgende discussie over de omgevingsvisies en -plannen van een provincie of gemeente.

De Commissie adviseert straks over de milieueffectrapporten voor uw omgevingsvisie en -plan en kan u ook adviseren over een dergelijk rapport bij de RES. Hiervoor kunt u contact opnemen met Sjoerd Harkema (030 234 76 66) of Johan Lembrechts (030 234 76 22).

Met vriendelijke groet,

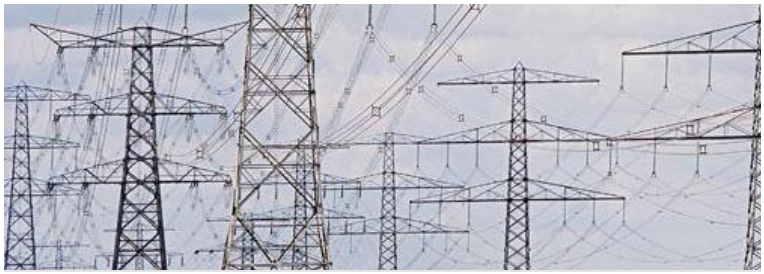


Kees Linse
Voorzitter Commissie voor de milieueffectrapportage

Bijlage: factsheet Commissie m.e.r. Regionale energiestrategieën

In afschrift aan PS, GS en m.e.r.-coördinatoren provincie, RUD('s) en gemeenten

Commissie voor de
milieueffectrapportage



Naar een regionale energiestrategie (RES)

Het Klimaatakkoord gaat over het halveren van de CO_2-uitstoot in Nederland. Per regio worden de haalbaarheid van dit doel en de ruimtelijke consequenties in een RES verkend. Het resultaat van die verkenning wordt later vastgelegd in omgevingsvisies en omgevingsplannen.

Deze factsheet laat zien hoe een milieueffectrapport (MER) nu al bij de verkenning behulpzaam kan zijn. Het vergelijken van keuzes en het tijdig in beeld brengen van de milieugevolgen staan centraal.

Wat is een regionale energiestrategie?

In een regionale energiestrategie (RES) onderzoekt een regionaal samenwerkingsverband van provincies, gemeenten en waterschappen de mogelijkheden voor de uitvoering van de energietransitie. Er zijn 30 samenwerkingsverbanden. Een RES zet de keuzes voor regionale warmtebronnen, de infrastructuur en de opgave voor duurzame energieopwekking (wind, zon, biomassa etc.) op een rij. De RES geeft de bouwstenen om de latere besluiten daarover in goed overleg voor te bereiden. Ook moet de RES de maatschappelijke acceptatie voor de transitie bevorderen, via bewustwording, kennisoverdracht en urgentiebesef bij de burger.

Meerwaarde milieueffectrapportage

Het opstellen van een milieueffectrapportage helpt om alle (ruimtelijke) belangen en claims zichtbaar te maken en onderling af te wegen. Daarbij gaat het onder meer om de gevolgen voor het landschap, de leefomgeving en de natuur.

Door voor een RES een dergelijk proces te doorlopen komen vroegtijdig de keuzemogelijkheden in een regio in beeld (handelingsperspectief) en kunnen de verschillende (conflicterende) belangen worden afgewogen. Alle overheden in de regio kunnen die milieu-informatie later hergebruiken bij hun planprocedures.

Proces regionale energiestrategie (RES)

Het proces van de RES en de (ruimtelijke) vertaling daarvan in omgevingsvisies, omgevingsplannen en vergunningen ziet er als volgt uit:

1. Klimaatakkoord
2. RES, keuzeopties per regio
3. Omgevingsvisie met een MER
4. Omgevingsplan met een MER
5. Vergunningen met mogelijk een MER

Meer informatie over de RES vindt u onder andere op de site van de VNG.

Deze aanpak voorkomt dat:

- de uitvoering van energieprojecten vertraging oploopt omdat juridisch en maatschappelijk onaanvaardbare milieueffecten te laat worden onderkend;
- de ruimtelijke samenhang ontbreekt en de kwaliteit van het landschap en de leefomgeving ongewild achteruitgaat;
- bij het opstellen van een plan of visie opnieuw de mogelijkheden voor de energietransitie onderzocht moeten worden, omdat dan pas blijkt dat de RES andere functies en belangen teveel in de weg staat.

In de praktijk blijkt namelijk vaak dat optimaal invullen van alle belangen van de omgeving meer (milieu)ruimte vraagt dan in eerste instantie was verwacht.

Milieueffectrapportage biedt daarnaast goede participatiemogelijkheden. Initiatiefnemers zoeken dan samen

met anderen naar oplossingen die niet alleen de doelen van het Klimaatakkoord realiseren, maar bijvoorbeeld ook een goede kwaliteit van de leefomgeving bevorderen. Doordat milieueffectrapportage een (h)erkend instrument is, geeft het deelnemers houvast in de dialoog over de RES. Ook biedt ze mogelijkheden om burgers vroegtijdig bij opties voor invulling van de RES te betrekken en draagvlak te creëren.

Wat staat er in een milieueffectrapport?

Een milieueffectrapport voorziet in de informatie voor de discussie over een voorgenomen ontwikkeling zoals de energietransitie (waarom, hoe, waar, hoeveel).

Het gaat daarbij vooral om de haalbaarheid van de gewenste ontwikkeling. Zijn gebieden bijvoorbeeld geschikt voor duurzame energie? Meer concreet: is de ondergrond bijvoorbeeld geschikt voor geothermie? Hoeveel aanbod van restwarmte is er? Is er voldoende ruimte voor windturbines in de buurt van woningen en gebieden met veel vogels of vleermuizen? Stedelijke regio's en regio's met veel industrie zullen daarbij andere oplossingen zoeken dan landelijke.

Het milieueffectrapport verkent hoe ambitieus het doel kan zijn en hoeveel ruimte mogelijk beschikbaar is voor groene energie en infrastructuur (warmte- en hoogspanningsnet). Centraal staat ook de keuze tussen enerzijds gebieden waar windturbines en zonneweides mogen komen en anderzijds te vrijwaren gebieden. Ten slotte gaat het rapport ook over gewenste randvoorwaarden, zoals eisen aan landschappelijke inpassing en aan afstanden tot woningen.

Voorbeelden

Er zijn veel voorbeelden van milieueffectrapporten over energietransitie, van strategisch tot zeer concreet. Denk aan regioplannen voor windenergie in Flevoland, het energiepark Pottendijk in Emmen of windparken zoals die op Goeree Overflakkee.

Parallellen RES- en MER-systematiek

Voor het maken van een RES is een handreiking opgesteld. De voorgestelde aanpak vertoont veel gelijkenis met die van milieueffectrapportage. Zo beginnen beide met het opstellen van een startdocument (uitgangspunten, beoogd resultaat, fasering, verantwoordelijkheden, planning). Ook moet voor beide de betrokkenheid van lokale partijen en bewoners worden georganiseerd. Het gezamenlijk doorlopen in één proces biedt voordelen (doorlooptijd, kosten, overzichtelijkheid).

Sociale en economische effecten

In een milieueffectrapport kunnen ook sociaalmaatschappelijke en economische thema's meegenomen worden. Voorbeelden zijn sociale effectrapportages (IFC) buiten en Economische effectrapportages (EER) in Nederland. Gezien de mogelijk verstrekkende consequenties van een RES kan het meerwaarde hebben deze thema's toe te voegen waarmee een complete duurzaamheidseffectrapportage ontstaat.

Vrijwillig of verplicht?

Aan het realiseren én plannen van activiteiten met grote milieugevolgen is de verplichting verbonden om voorafgaand aan het besluit een milieueffectrapport op te stellen. De activiteiten en ingrepen die in een RES worden verkend, zullen vaak zo omvangrijk zijn dat ook de milieugevolgen voor landschap, leefomgeving en natuur groot zijn.

Dit roept de vraag op of milieueffectrapportage voor een RES vrijwillig of verplicht is. Dit hangt af van de inhoud van het RES en de keuzes die daarin worden gemaakt. Vrijwillig of verplicht, de Commissie acht in alle gevallen het opstellen van een milieueffectrapport zinvol.

Benut onze kennis

Een advies van de Commissie m.e.r. kan helpen bij het opstellen en toetsen van een milieueffectrapport in het kader van de besluitvorming over een RES. Ook al omdat Commissie in een later stadium betrokken wordt bij de kwaliteitsbeoordeling van milieueffectrapporten voor omgevingsvisies en -plannen. Zij kan u nu al helpen door mee te denken.

Meer weten?

Meer weten over MER en regionale energiestrategieën?

- Sjoerd Harkema, 030 234 76 66, sharkema@eia.nl
- Johan Lembrechts, 030 234 76 22, jlembrechts@eia.nl

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 30 JAN. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr. W.F.A. van Dijk
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235145260
dijkwf@noord-holland.nl

Verzenddatum
30 JAN. 2019

Kenmerk
1171849/1171850

Uw kenmerk

Betreft: Afdoen motie 30-2017 inzake tegemoetkoming preventie wildschade

Geachte leden,

In uw vergadering van 10 juli 2017 heeft u motie 30-2017 inzake tegemoetkoming preventie wildschade aangenomen. Deze motie is bijgevoegd als bijlage bij deze brief. In deze motie verzoekt u om via het IPO vaart te zetten achter het onderzoek naar regelgeving voor gecoördineerd en gebiedsgericht beleid voor faunabeheer, met daarin een tegemoetkoming aan boeren en tuinders ten behoeve van het nemen van preventieve maatregelen tegen wildschade. Daarnaast verzoekt u om uw Staten regelmatig (minimaal elk kwartaal) te informeren via de commissie over de voortgang van dit onderzoek.

Op 5 december 2018 heeft de Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade het advies "Verbinden en vernieuwen" aangeboden aan de voorzitter van de Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland van het IPO. In het advies doet de Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade een handreiking aan de provincies voor de gebiedsgerichte benadering van de aanpak van faunaschade en de vernieuwing van de regeling voor de tegemoetkomingen.

De Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland van het IPO zal namens alle provincies een gezamenlijke reactie formuleren op dit advies. Dit zal gebeuren na de Provinciale Statenverkiezingen en vorming van nieuwe colleges, in de loop van 2019. Uw Staten zijn vanzelfsprekend in de gelegenheid om het rapport te agenderen in uw commissie Natuur, Landschap, Water en Milieu en onze portefeuillehouder uw gedachten over het rapport mee te geven.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Over de voortgang bij de totstandkoming van het rapport hebben wij uw Staten de afgelopen tijd via de motielijst geïnformeerd. Wij verzoeken u hiermee motie 30-2017 als afgedaan te beschouwen.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

2 bijlagen:

-Advies, inclusief bijlagen, Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade "Verbinden en vernieuwen"

-Motie 30-2017 inzake tegemoetkoming preventie wildschade

Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade

Werkt voor provincies

BIJ12
Leidseveer 2
3511 SB Utrecht
T: 085 - 486 22 22
F: 085 - 486 22 33
bij12.nl

IPO Bestuurlijke Adviescommissie Vitaal Platteland
t.a.v. de voorzitter de heer P. Drenth

Uw brief van	Uw kenmerk	Ons kenmerk	Datum
-	-	051218	5 december 2018

Contactpersoon	Bijlage(n)
A.G.G. (Ton) Heeren	2

Onderwerp
Advies faunaschadebeleid "Verbinden en vernieuwen"

Geachte heer Drenth,

Hierbij bied ik u namens de Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade het advies "Verbinden en vernieuwen" over het faunaschadebeleid aan. Het advies bestrijkt het hele domein van het faunaschadebeleid van voorkomen, bestrijden tot betaling van de faunaschade. In het advies doet onze Adviesraad een handreiking aan de provincies voor de gebiedsgerichte benadering van de aanpak van faunaschade en de vernieuwing van de regeling voor de tegemoetkomingen. Wij zien dit eerste advies als vertrekpunt voor volgende, door de Adviesraad uit te brengen adviezen.

Ter voorbereiding van het advies hebben wij diverse analyses uitgevoerd en juridische adviezen ingewonnen. Deze zijn in het advies verwerkt. Het advies wordt omstreeks 1 februari 2019 gepubliceerd.

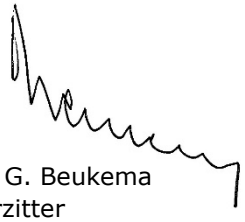
Graag wil onze Adviesraad u danken voor de gelegenheid die u ons heeft geboden om het advies op hoofdlijnen te presenteren in het Diner Pensant de Bestuurlijke Adviescommissie van 4 oktober jl. De uitkomsten van de discussie zijn betrokken bij de afronding van het advies.

Het eerstvolgende advies dat wij willen uitbrengen betreft, zoals eerder aangekondigd, de robuuste ganzenaanpak. Verder zijn wij voornemens om in 2019 een vervolgadvies uit te brengen over de kwaliteit van de organisatie en het bestuur van de Faunabeheereenheden.

Wij vernemen graag uw reactie op het advies. Indien u daar prijs op stelt, lichten wij graag het advies nader toe.

Wij hebben het advies in afschrift ook toegezonden aan alle Colleges van Gedeputeerde Staten.

Met vriendelijke groet,



Drs. G. Beukema
Voorzitter

“Verbinden en vernieuwen”

Naar een nieuwe balans tussen preventie en vergoeding

Advies voor een gebiedsgerichte aanpak en vernieuwing van de schaderegeling van het provinciale faunaschadebeleid.

HOOFDLIJN

Een aantal populaties van beschermde diersoorten in Nederland is door zorgvuldige beheersmaatregelen succesvol toegenomen. In bepaalde situaties gaat dit echter gepaard met schade aan landbouwgewassen. Tot nog toe is door de betrokken overheden vooral een beleid gevoerd dat is gericht op schadevergoeding. Met de decentralisatie van het natuurbeleid naar de provincies ontstaan echter kansen om meer integraal om te gaan met beschermde diersoorten door 'aan de voorkant' van de aanpak te proberen het ontstaan van schade te voorkomen. De Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade schetst in dit advies voor de provincies en betrokken stakeholders kansrijke wegen om een meer integraal beleid te ontwikkelen voor de bescherming van diersoorten, dat bij kan dragen aan gezonde populaties en een vreedzame co-existentie van mens en dier. De eerste weg is de gebiedsgerichte benadering. De tweede de vernieuwing van de huidige schadevergoedingsregeling.

De Adviesraad acht de kwaliteit van het proces doorslaggevend voor het succes van een gebiedsgerichte aanpak. Gebiedsgericht werken is immers het zorgen voor goede verbindingen tussen elk van de betrokken actoren. Als partijen inhoudelijk bereid zijn in elkaar te investeren, wordt resultaat geboekt. Voor de invulling van de gebiedsgerichte aanpak beveelt de Adviesraad de provincies aan programmatisch te werk te gaan en de regie te voeren op een proactief beheer van dierpopulaties. Ook vindt de Adviesraad naast de eigen verantwoordelijkheid van grondgebruikers en jagers meer betrokkenheid van de natuurterreinbeheerders bij de schadebestrijding van groot belang. Verder is versterking van de organisatie van de provinciale Faunabeheereenheden voor een effectieve coördinatie van de schadepreventie en –bestrijding noodzakelijk.

De Adviesraad pleit verder voor een vernieuwing van de regeling voor de schadetegemoetkoming. De nieuwe regeling moet logischer en consistenter worden vormgegeven, goed uit te leggen en te begrijpen zijn en een positief prikkelend werken naar de inzet voor preventie en bestrijding. De Adviesraad stelt voor de huidige regeling te vervangen door een regeling gebaseerd op het normaal maatschappelijk risico op schade, het zogenaamde drempelmodel. Naast een uniforme, relatief lage minimumdrempel voor alle faunaschades kunnen provincies na een periode van invoering en afhankelijk van de vorderingen op preventiegebied overwegen om risicoverhogingsfactoren in te voeren.
De Adviesraad verwacht dat met deze vernieuwing het breder doel van natuur- en faunabeleid wordt gediend en het maatschappelijk draagvlak voor de aanpak van de faunaschade behouden. Tevens worden publieke middelen beter ingezet en beheerst.

I. Inleiding

In de afgelopen jaren zijn steeds meer taken op het gebied landbouw en natuur overgeheveld naar de provincies. Met de invoering van de Wet natuurbescherming op 1 januari 2017 werden de provincies beleidsmatig volledig verantwoordelijk voor het voorkomen, bestrijden en tegemoetkoming van de schade veroorzaakt door in natuurlijk in het wild levende beschermde dieren.

Veranderde rol provincies
Door de decentralisatie klopt de maatschappij meer dan vroeger aan bij de provincies en vraagt helderheid over de richting van het beleid dat de provincies willen voeren. En daar waar provincies voor die tijd voor een deel afhankelijk waren van het rijk, vergt de nieuwe situatie dat provincies de leiding in het maatschappelijk debat nemen.
De vraagstukken op het terrein van landbouw en natuur houden zich niet altijd aan bestuurlijke grenzen, een groot aantal maatschappelijke organisaties zijn nationaal en internationaal georiënteerd en de grote kaders voor beleid zijn vooral op Europese leest geschoeid.
In dat speelveld dienen de provincies het gedecentraliseerde beleid vorm te geven, en hebben zij daarbij te maken met kaders en partijen die uiteenlopend van doelstelling en karakter zijn. Het is aan de provincies om de kansen te pakken die de decentralisatie voor hun rolinvulling biedt. Om hen daarin te adviseren hebben de provincies bij de aanvang van de decentralisatie besloten de Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade (Adviesraad) in te stellen.

Leeswijzer
Allereerst schetst de Adviesraad in onderdeel II - als vertrekpunt voor dit eerste, maar ook voor toekomstige adviezen - de context waarin het faunaschadebeleid zich afspeelt en een visie op de aanpak.
Om provincies een handreiking te bieden bij de aanpak adviseren wij in onderdeel III Advies (blz. 6) de provincies over de twee kansrijke wegen voor de invulling en uitvoering van het huidige provinciale faunaschadebeleid. Het advies omvat per weg een toelichting met aanbevelingen en adviezen voor implementatie.
In het onderdeel IV, Verdieping (pagina 13) wordt ingegaan op de begripsvorming en historische context van faunaschade. Voorts wordt een beeld gegeven van de knelpunten en lessen uit de praktijk zoals de Adviesraad die op grond van eigen analyses, adviezen en ervaring heeft onderscheiden. Aan de hand van de lessen en adviezen worden ten slotte de aanbevelingen die zijn gegeven in het adviesdeel nader toegelicht en uitgewerkt.

II. Context

De Adviesraad formuleert zijn adviezen vanuit de context van het huidige faunaschadebeleid in Nederland. Dat doen we vanuit ons beeld van het fundament van de huidige beleidskeuzen, het bredere doel van faunaschadebeleid en de normen en waarden die in de uitvoering een rol spelen.

Fundament van de huidige beleidskeuzen
Al meer dan een eeuw (1880, Nuttige dierenwet, Vogelwet 1916, toetreding Verdrag van Parijs) kiezen we er in de Nederlandse samenleving voor om bepaalde diersoorten bescherming te bieden. De motieven daarvoor zijn in de loop van de tijd aangepast aan de veranderende relatie mens – dier. Het besef dat bescherming van soorten niet alleen niet

altijd of niet voor iedereen gunstige effecten heeft, is een belangrijk aspect geweest bij de opstelling en wetsbehandeling van de Jachtwet 1954. In die wet is voor het eerst aandacht gegeven aan de verhouding tussen de belangen van natuur, landbouw en jacht.

De kern daarvan was om de goede verhoudingen te bewaren en een tegemoetkoming in onbillijke schade als cruciaal instrument te introduceren. Tegemoetkoming in schade werd daarmee een middel om tegengesteld ervaren belangen niet in de weg te laten staan bij een beleidsmatig gewenste bescherming van diersoorten. Een instrument ter verzoening, veel meer dan een louter financieel instrument.

Deze gedachte heeft de wetgever in alle opvolgers van de Jachtwet 1954 tot en met de Wet natuurbescherming 2017 volledig overeind gehouden. Het systeem van tegemoetkomingen bij schade fungeert dus al decennialang en is stevig geworteld in elk van de betrokken partijen.

In de ons omringende landen is op andere manieren invulling gegeven aan de verhouding tussen die belangen en aan de verantwoordelijkheidsverdeling die daarbij hoort. De Nederlandse invulling is uniek. Dat is op zich geen reden om deze in stand te houden, maar bij discussies over wijzigingen zijn de grondslag en het langjarige gebruik belangrijke componenten.

Goede verhoudingen laten zich niet kopen door geld. Tegemoetkoming in schade mag dan ook nooit verworden tot een louter financieel instrument.

Breder doel
De aanpak van faunaschade is een afgeleide van het breder maatschappelijk en politiek doel van natuur- en faunabeleid: het duurzaam en maatschappelijk gedragen in stand houden, beschermen en ontwikkelen van populaties van natuurlijk in het wild levende dieren en daarbij rekening houden met het welzijn van de (individuele) dieren. Belangrijke randvoorwaarden voor het faunaschadebeleid zijn draagvlak bij grondgebruikers, (fauna)beheerders en andere belanghebbenden, aanvaardbare effecten van schade en overlast voor grondgebruikers en billijke inzet van private en publieke middelen.

De uitvoering van het faunaschadebeleid is om deze reden alleen effectief bij een adequate betrokkenheid van alle stakeholders, duidelijkheid over rol en verantwoordelijkheid van elke betrokken partij en de beschikbaarheid van toereikende instrumenten en middelen. Daar gaat veel energie in zitten.

Daarnaast is het ook belangrijk om het hogere doel voortdurend in het zicht te houden, uitwassen in het maatschappelijke debat te beperken, duurzaamheid van gekozen oplossingen te vergroten en de grondslag voor gezamenlijkheid zo breed mogelijk te maken.

Normen en waarden
Wij constateren dat de opvattingen van de verschillende actoren op natuur en fauna en de aanpak van faunaschade uiteenlopen. De navolgende figuur illustreert het complexe krachtenveld dat zich rond het beschermde dier manifesteert.



Figuur 1. Krachtenveld van partijen, meningen en belangen rondom de natuurlijk in het wild levende, beschermde dieren.

In de wereld van het faunabeheer ontmoeten rationele, juridische, emotionele, economische en wildbeheersmatige percepties elkaar. Bovendien gaan mensen uit van verschillende normen en waarden. De een redeneert meer vanuit de mens, de ander vanuit het ecosysteem en weer een ander stelt het dier centraal. Deze illustratie laat zien hoe de keuzes voor oplossingen bepalen vanuit welke invalshoek partijen naar het vraagstuk kijken. Het maakt veel uit of vanuit een emotionele of bedrijfsmatige bril naar het vraagstuk wordt gekeken of dat vooral wordt gehecht aan juridische zuiverheid of gedrevenheid door de financiële kant. Die verschillen hoeven geen probleem te zijn als vooronderstellingen en vooroordelen maar zoveel mogelijk worden voorkomen. Om de zeer uiteenlopende percepties in de samenleving over het faunaschadevraagstuk ruimte te bieden, is een intensieve uitwisseling over de onderscheiden belangen en gekoesterde waarden noodzakelijk. Die uitwisseling is gebaat bij eerdere adviezen en modellen die voor de weging van waarden en belangen zijn opgesteld. In relatie tot het faunabeleid kan daarvoor worden verwezen naar de zienswijze van de Raad voor Dieraangelegenheden "Wegen van welzijn van dieren in de natuur" (RDA.2017.152, oktober 2017). Daarin is een afwegingskader is ontwikkeld als handvat voor de weging van het welzijn van dieren in beleid en uitvoering.

Visie op de aanpak

De Adviesraad onderstreept de noodzaak om aan het faunaschadebeleid als geheel en op onderdelen invulling te geven tegen de achtergrond van het brede doel van natuur- en faunabeleid, zoals hierboven aangegeven.
De meest aangewezen strategie voor de uitvoering gaat uit van de trits **voorkomen-bestrijden-betalen**, waarbij schade primair zoveel mogelijk wordt voorkomen en bestreden door middel van wildwerende en -beherende maatregelen en uiteindelijk door tegemoetkoming in de dan nog resterende, onevenredig te achten schade. Wij plaatsen deze uitvoeringsstrategie in het bredere kader van natuur- en faunabeleid.

Voor een succesvolle aanpak van faunaschade achten wij afstemming van preventie en beheer op alle relevante schaalniveaus van wezenlijk belang. Sleutelbegrippen in de aanpak zijn: preventie, meerschaligheid, maatschappelijk draagvlak, probleemeigenaarschap en medeverantwoordelijkheid en maatschappelijke aanvaardbare inzet van de schadetegemoetkoming (redelijk, billijk en kostenefficiënt).

Om het bredere doel dichterbij te brengen moet in de uitvoering meer worden geïnvesteerd in het voorkomen van schade en moet deze minder zijn gericht op de tegemoetkoming en de daarin overheersende kostengedrevenheid. De nadruk in de praktijk op kostenbeheersing en - efficiency zal uiteindelijk niet tot de gewenste resultaten leiden. Wij menen dat veel winst is te behalen door het verschuiven van de aandacht, energie en middelen naar de 'voorkant' van de trits: het *voorkomen* van de faunaschade. Het ook door de provincies gewenste mede-eigenaarschap bij de uitvoeringspartners (uitvoeringskracht gebied) en maatschappelijk draagvlak zijn daarbij van groot belang.

De instrumenten die de Wet natuurbescherming voor provincies en andere stakeholders ter beschikking stelt maken een bredere benadering van het faunaschadebeleid mogelijk. Voor een succesvolle uitvoering achten wij vier condities van doorslaggevend belang:

- heldere verhoudingen tussen partijen
- heldere doelen
- aanreiken van goed werkende instrumenten
- toetsbaar commitment van partijen voor de aanpak

De verantwoordelijkheid en 'eigenaarschap' voor de faunaschade blijft primair bij grondgebruikers en jachthouders, de provincies hebben de rol om de aanpak te faciliteren met regelgeving, stimulering en kennis omtrent de effectiviteit van preventie en bestrijding. Vanuit deze context wil de Adviesraad zijn adviezen formuleren.

De Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade

De Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade is begin 2017 door de twaalf provincies ingesteld om hen te adviseren over het faunaschadebeleid, over de onderzoeksresultaten op dat gebied en om provincies te faciliteren in het maatschappelijk debat over het voorkomen en bestrijden van faunaschade. De provincies beogen met de Adviesraad het geven van een onafhankelijk advies voor de onderbouwing van de (gezamenlijke) besluitvorming en beleid. Tevens beogen de provincies met de Adviesraad een mogelijkheid om geluiden uit de samenleving op te vangen, te kanaliseren en in het kader van haar adviestaak binnen de provinciale context te brengen.

De Adviesraad heeft ter invulling van zijn taak een adviesprogramma opgesteld en aan de provincies voorgelegd. Daarin zijn voor de huidige bestuursperiode drie adviesthema's onderscheiden: de thema's gebiedsgerichte benadering en schadesystematiek, die gezamenlijk het hele uitvoeringsbereik van het faunaschadebeleid bestrijken, en het ganzenbeleid. Het advies over het ganzenbeleid wordt in het verlengde van dit voorliggende advies begin 2019 uitgebracht.

III. Advies faunaschadebeleid

Na een schets van de huidige problemen in de uitvoering en de behandeling van de adviesvragen wordt in dit onderdeel het advies over het faunaschadebeleid geformuleerd. Het advies omvat aanbevelingen voor een gebiedsgerichte aanpak en vernieuwing van de schaderegeling.

Problemen in de uitvoering
De Adviesraad constateert een ontwikkeling van toenemende schades en een afnemend draagvlak voor de aanpak. Uit eigen analyses van praktijkvoorbeelden komt een gemengd beeld van de aanpak naar voren waarin vaak meerdere factoren tegelijk een belemmering vorm(d)en voor een effectieve preventie of vermindering van de schade, maar waarin ook – vaak in dezelfde casussen –succesfactoren konden worden benoemd.

Kritische factoren bleken onder meer keuzes van de gebiedsschaal, afbakening van rollen en verantwoordelijkheden, het kunnen overbruggen van belangentegenstellingen, een tijdig en voldoende gecoördineerd faunabeheer[1], voldoende kennis en deskundigheid. Juist het naar betekenis of timing onvoldoende invullen en aan elkaar koppelen van deze factoren levert vroeg of laat problemen in de sfeer van toenemende schades op. De voorbeelden betroffen de aanpak van schade of risico's door ganzen (Schiphol), zwijnen, dassen, bevers en reeën.

In het veld bestaat behoorlijke scepsis over de uitvoerbaarheid van het beleid vanwege belemmerende regels en procedures. Dat wordt ook gevoed door de vele, nogal wisselende rechterlijke uitspraken over onderdelen van het faunabeleid. Het is niet duidelijk in welke mate die scepsis terecht is. Gaat het vooral over (negatieve) gevoelens of is inderdaad sprake van aanmerkelijke belemmeringen in de praktijk van het beheer ten behoeve van de schadebestrijding? Uit eerder onderzoek in opdracht van BIJ12 bleek evenwel geen causaal verband tussen de verruiming of beperking van provinciale ontheffingsvoorwaarden voor het faunabeheer en de hoogte van de faunaschade. [2]
De Adviesraad vindt het van belang om feit en fictie op dit punt zoveel mogelijk uiteen te houden. Een analyse en beschouwing van de juridische en praktische werkelijkheid kan helpen om de aanvaardbaarheid van en draagvlak voor het beleid te vergroten. De Adviesraad is graag bereid een dergelijke analyse en beschouwing te verrichten en zich aan de hand van de uitkomsten te beraden op het uitbrengen van een advies over dit knelpunt.

Ook in de werking van het instrument van de schadetegemoetkoming signaleert de Adviesraad knelpunten. De uitvoerbaarheid en maatschappelijke acceptatie van de schaderegeling roept steeds meer vragen op. De toepassing van het tegemoetkomingsinstrument wordt enerzijds gekoesterd uit oogpunt van maatschappelijk draagvlak voor de bescherming van natuurlijke, in het wild levende diersoorten en anderzijds bekritiseerd vanwege de beperkte prikkels om in te zetten op preventie en de hoge uitvoeringslasten. Het eerste was ook de oorspronkelijke bedoeling van het instrument (nog vanuit de Jachtwet 1954). Dit doel is door de complexe invulling van de regeling en de oneevenwichtig sterke beleidsaandacht op de achtergrond geraakt.
In het onderdeel IV, "Verdieping" *(pagina 13)* wordt deze probleemschets nader toegelicht.

[1] Onder faunabeheer wordt verstaan het treffen van maatregelen ter bescherming van wilde dieren en reguleren (ondermeer door afschot of vangen) van de faunapopulatie met het oog op de schadebestrijding en de wildstand.
[2] Heer, E. de & L. Boerema, 2015. Kwalitatief onderzoek ontheffingsvoorwaarden. Effectief en efficiënt schadebestrijden. Bureau De Heer, Haarlem een Boerema & van den Brink B.V. Houwerzijl.

Gezien de actuele knelpunten in de uitvoering beschouwt de Adviesraad het voorkomen en verminderen van de schade met daarbinnen de aanpak in gebieden en het instrument van de schadetegemoetkoming op dit moment als de twee meest kritische onderdelen van de aanpak. In de context van de uitvoeringsstrategie van het faunaschadebeleid wil de Adviesraad dan ook op die twee onderdelen het accent leggen in dit advies.

Deze keuze sluit aan op het verzoek van provincies voor advies over het te voeren preventief gebiedsgericht beleid, dat beoogt overlast en schade te voorkomen. De provincies hebben gezamenlijk uitgesproken, op basis van een advies van onze Adviesraad preventief beleid te willen ontwikkelen.

Adviesvragen
De adviesvraag voor het thema *gebiedsgerichte benadering* luidt:

Welke kansen en mogelijkheden biedt de gebiedsgerichte benadering voor het bereiken van de brede doelstellingen van het provinciale natuur- en faunabeleid?

De Adviesraad onderstreept het belang van de positionering van gebiedsgericht beleid voor faunaschade in het breder kader van het provinciale natuurbeleid. Het voorkomen en verminderen van faunaschade is immers slechts een deel van de doelen van de provincies en kan daarvan niet los worden gezien.
In dit advies zullen de concrete aanbevelingen steeds worden gerelateerd aan de bovenliggende doelen.

Daarnaast gaat de Adviesraad in dit advies in op de regeling voor de tegemoetkoming van de faunaschade; het sluitstuk van het faunaschadebeleid. Wij proeven in brede maatschappelijke kring de behoefte aan heroriëntatie op het instrument van de tegemoetkoming en heeft daarom gekozen om dit thema in dit advies te betrekken.

De adviesvraag over *de schaderegeling* luidt:

Hoe kan het instrument van de schadetegemoetkoming worden vernieuwd of verbeterd voor een betere maatschappelijke acceptatie en kosteneffectievere toepassing?

Hierbij doet de Adviesraad geen uitspraken over de omvang van de door provincies gehanteerde bedragen voor behandeling of eigen risico.

Gebiedsgerichte benadering
In de ogen van de Adviesraad biedt een gebiedsgerichte benadering uitstekende mogelijkheden om het hoofddoel voor het natuur- en faunabeleid op een integrale wijze vorm te geven. Het rapport "Interviews praktijkvoorbeelden faunaschade"[3], dat op verzoek van de Adviesraad is opgesteld, geeft daarvan blijk.

Onder gebiedsgerichte benadering in de aanpak van faunaschade verstaan wij een proactieve en integrale aanpak op gebiedsniveau door, of onder regie van, de provincie en betrokken faunabeheerpartners en met inzet van alle mogelijke middelen (juridisch, financieel, communicatief) en draagvlak van alle partijen.

[3] Rapportage "Interviews praktijkvoorbeelden faunaschade", Talma Management en Advies B.V., juli 2018.

In deze context heeft de gebiedsgerichte benadering volgens ons meerwaarde omdat de voornoemde elementen altijd om een situationele invulling vragen. Anders gezegd: maatwerk op gebiedsniveau is noodzaak. Er is daarvoor geen eenvoudig recept; het bepalen van een aanpak waarin alle elementen en belangen met elkaar in balans zijn en waarin voor de uitvoering ook de juiste randvoorwaarden worden geboden, is erg lastig. Het is echter wel degelijk mogelijk om de essentiële componenten ervan aan te geven.

Wij beschouwen de gebiedsgerichte benadering voor provincies en hun partners met hun betrokken belangen als perspectiefvolle oplossingsrichting voor effectief en maatschappelijk gedragen beleid voor het beschermen van dieren en het voorkomen en verminderen van faunaschade. Het advies is gericht op de kansen en mogelijkheden die provincies (en hun partners met hun betrokken belangen) ten dienste staan om die benadering verder te brengen en de daarvoor noodzakelijke randvoorwaarden te creëren.

Wij menen dat de recente decentralisatie van beleid en bundeling van verantwoordelijkheden en bevoegdheden met het daarvoor beschikbare instrumentarium kansen bieden voor een effectiever faunabeleid. Daarbij staat een doeltreffende bescherming voorop en zijn minimalisatie, mitigatie en compensatie van schade en overlast en behoud van draagvlak voorwaardelijk. Een samenhangende benadering is in algemene zin wenselijk maar generiek lastig in te vullen. Bij een gebiedsgerichte benadering is dat veel beter mogelijk, mede omdat keuzemogelijkheden bestaan voor schaal en de aard van de vraagstukken. Het vereist **per definitie maatwerk**, maar is zeer geholpen met een aantal algemeen geldende principes en aanbevelingen. Deze werken wij in dit advies voor de provincies uit.

Principes
Het meest bepalende principe voor gebiedsgericht werken betreft de rol van verbinding in de kwaliteit van het proces. Wij benadrukken dat de kwaliteit van het proces op het kunnen verbinden van partijen doorslaggevend is voor het succes van een gebiedsgerichte aanpak. Onder meer uit analyse van diverse praktijkvoorbeelden is ons gebleken dat de **kwaliteit van het proces** het meest onderscheidende verschil vormt.

Het zorgen voor goede verbindingen tussen elk van de betrokken actoren en het kennen van en de bereidheid tot het delen van elkaars invalshoek is bepalend voor de resultaten van de uitvoering van de plannen en afspraken, die in het gebiedsgerichte overleg worden gemaakt. Als partijen (inhoudelijk) bereid zijn in elkaar te investeren, wordt eerder resultaat geboekt. Daarvoor is nodig dat het proces wordt gericht op erkenning van elkaars onderliggende waarden over de bescherming van dieren en aanpak van de faunaschade.

Om vanuit deze houding succesvol te werken is aandacht voor de kwaliteit van het proces vanuit provincies, die immers veelal een initiërende rol zullen spelen, cruciaal. Dat vereist ook kennis en ervaring in procesvoering voor het vinden van de goede aansluitingen op de motivatie van partijen om veranderingen te accepteren en bereidheid om daarin een actieve rol te vervullen. Provincies kunnen een goede procesvoering ook financieel ondersteunen.

Daarnaast geldt als tweede principe dat de gebiedsgerichte benadering kan worden versterkt door deze te baseren op maatschappelijk gedragen en afgewogen keuzes voor de ruimtelijke (her)ontwikkeling en inrichting van functies in het landelijk gebied. Deze keuzes kunnen in nationaal en provinciaal omgevingsbeleid worden vastgelegd. Het is van belang om in de fase van beleidsvorming het voorkomen en bestrijden van faunaschade en het daarvoor noodzakelijke faunabeheer expliciet als onderdeel van het natuurbeleid

in de bredere afwegingen van het omgevingsbeleid mee te nemen. In dat stadium kunnen immers koppelingen worden gelegd met doelen voor aanverwante beleidsthema's en – programma's als klimaat, agrarisch natuur- en landschapsbeheer en duurzame landbouw, waarin bijvoorbeeld keuzes voor vegetatiedoelen en gewassenteelt worden gemaakt. De preventie van faunaschade kan zo meer robuust en duurzaam worden vormgegeven.

Aanbevelingen
Om de gebiedsgerichte aanpak van het faunaschadebeleid te verbeteren, bieden wij de provincies de volgende 'receptuur' van aanbevelingen aan. Deze 'receptuur' stelt de provincies in staat om met de 'ingrediënten' in combinatie met de eerder genoemde sleutelbegrippen in de aanpak - preventie, meerschaligheid, maatschappelijk draagvlak, probleemeigenaarschap, medeverantwoordelijkheid en de schadetegemoetkoming - en de voornoemde principes de gebiedsgerichte benadering op maat vorm te geven. Wij adviseren de provincies een zo compleet mogelijk 'menu' te bereiden.

1. Faciliteer een planmatige en integrale, programmatische aanpak op gebiedsniveau, in lijn met het door de FBE's op te stellen faunabeheerplan en draag zorg voor de kwaliteit van het gebiedsproces
2. Regisseer een proactief en op alle schaalniveaus samenhangend populatiebeheer, begin al bij keuzes voor de inrichting van het landelijk gebied
3. Stimuleer de eigen verantwoordelijkheid van actoren en belangen om vorm te geven aan schadepreventie
4. Zorg voor meer betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid van terreinbeheerders
5. Versterk de FBE-organisatie voor een effectieve coördinatie van de schadepreventie en -bestrijding.

De vertaling van deze aanbevelingen verschilt uiteraard per diersoort, typen van gebieden en ontwikkelingsstadia van populaties. De aanbevelingen zijn verder uitgewerkt in het onderdeel IV, "Verdieping".

Vernieuwing tegemoetkoming faunaschade

Visie op de regeling van faunaschade
De Adviesraad ziet de tegemoetkoming van de faunaschade niet alleen als een wettelijke verplichting tot toepassing van een nadeelcompensatieregeling, maar ook als bestuurlijk instrument voor het behoud van het draagvlak voor de bescherming van kwetsbare diersoorten.

Wij achten het recht op de tegemoetkoming in de faunaschade, zoals vastgelegd in artikel 6.1 van de Wet natuurbescherming, uit maatschappelijk oogpunt een passend systeem voor de vergoeding van de faunaschade die kan voortvloeien uit de uitvoering van het natuurbeleid. Een tegemoetkoming die, zoals de wet omschrijft "redelijkerwijs niet of niet geheel ten laste van de aanvrager of belanghebbende dient te blijven en naar billijkheid wordt bepaald".

De grondslag van het in de Wet natuurbescherming omschreven systeem van de nadeelcompensatie komt naar zijn aard overeen met die van andere regelingen voor de toekenning van schade die is ontstaan door het beleid van de overheid. Het betreft de grondslag van de rechtmatige overheidsdaden die nodig zijn ter uitvoering van het natuurbeleid, waarbij – anders dan bij andere regelingen – de schade niet rechtstreeks wordt veroorzaakt door de overheid maar door in het wild levende diersoorten die de wet beoogt te beschermen. Behalve deze grondslag achten wij ook de aan de wettelijke regeling verbonden algemene eisen passend bij het vraagstuk van de faunaschade. Het betreft de eis

van de schadebeperking, de aanvaarding van het normaal maatschappelijk risico en de eis van toepassing van het gelijkheidsbeginsel voor gelijke gevallen.

Ten principale onderschrijven wij het wettelijk beginsel van de risicoaanvaarding dat ook als uitgangspunt geldt voor de Wet natuurbescherming. Zoals bij andere regelingen voor nadeelcompensatie het geval is, dient iedere burger of ondernemer bij de uitvoering van het natuurbeleid een zekere mate van overlast of schade te accepteren, ongeacht door welke diersoort deze is aangericht en in welk stadium van populatieontwikkeling. Iedere burger of ondernemer is in beginsel zelf verantwoordelijk voor de bescherming tegen faunaschade en dient binnen de wettelijke kaders naar eisen van redelijkheid en billijkheid inspanningen te verrichten om schade te voorkomen. Daarvoor kunnen, volgens de Memorie van Toelichting op de Wet natuurbescherming, maatregelen in het kader van de schadebestrijding en populatiebeheer uitkomst bieden. De reikwijdte van het begrip "redelijk" in de visie van de wetgever wordt in recente jurisprudentie[4] in die zin begrensd dat de te verlangen maatregelen ter beperking van de schade effectief en proportioneel dienen te zijn.

Wij baseren onze visie mede op juridisch advies dat is ingewonnen over de werking van de huidige regeling in verhouding tot andere, in het maatschappelijk verkeer werkzame schadevergoedingsregelingen. In het advies is ook de meest actuele jurisprudentie met betrekking tot de uitkering van tegemoetkomingen in de fruitteelt betrokken.

Wij pleiten ervoor de wettelijke uitgangspunten en doelen achter de regeling voor de tegemoetkoming in de faunaschade onverkort te blijven respecteren en van daaruit te streven naar een vernieuwing van de regeling.
Bij de vernieuwing van de regeling staat ons een regeling voor ogen die logischer en consistenter is vormgegeven, transparant en robuust is, goed is uit te leggen en te begrijpen en waarvan een positieve, prikkelende werking uitgaat naar de inzet voor preventie en bestrijding. Daarmee wordt het breder doel van natuur- en faunabeleid gediend en het maatschappelijk draagvlak voor de aanpak van de faunaschade behouden. Tevens worden publieke middelen beter ingezet en beheerst.

Aanbevelingen
De Adviesraad adviseert de provincies om de regeling van de tegemoetkoming als volgt te vernieuwen:

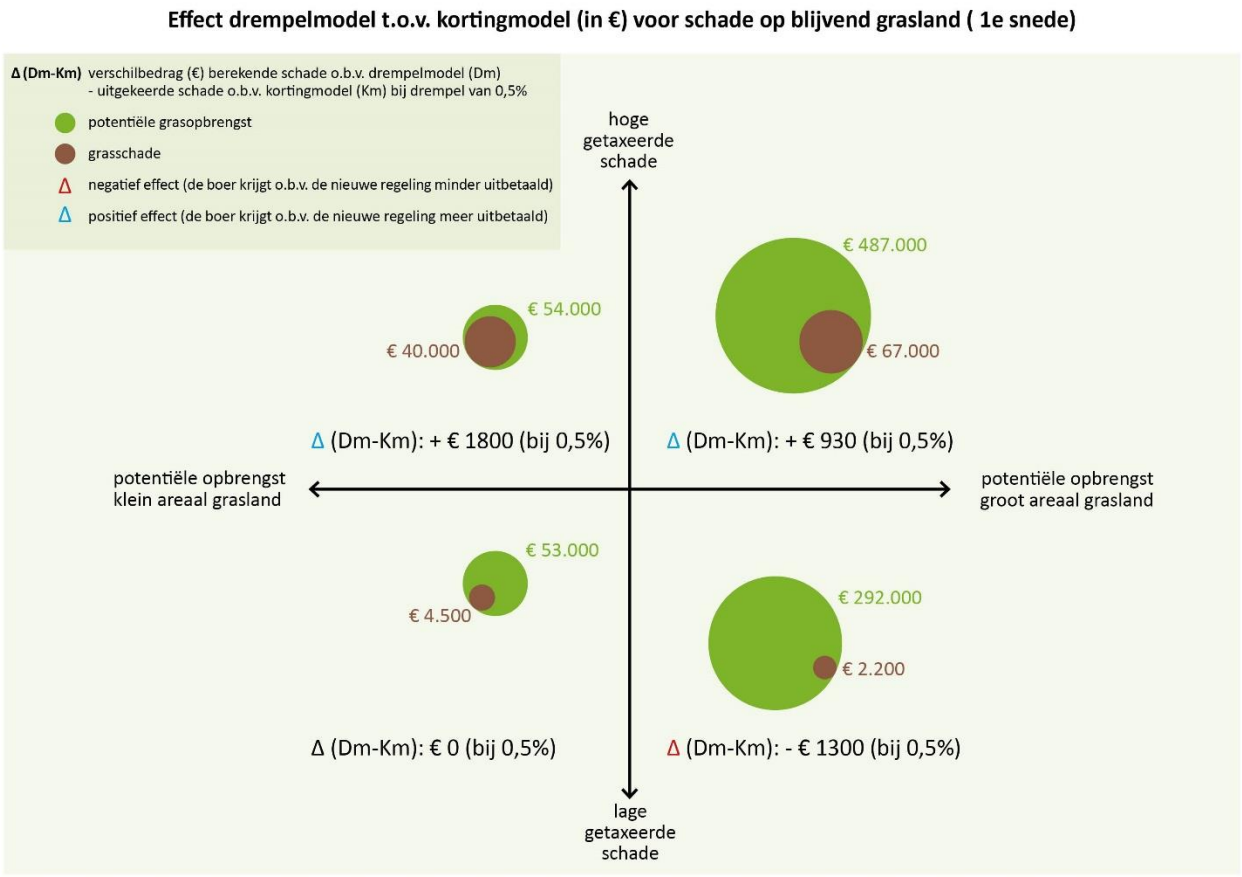
1. Vervang de huidige regeling van inhouding van een eigen risico op de getaxeerde schade (het kortingmodel) door een regeling gebaseerd op het normaal maatschappelijk risico op schade (het drempelmodel)
2. Hanteer voor dat risico een uniforme vaste, relatief lage, minimumdrempel voor álle faunaschades, gebaseerd op de te normeren schadevrije gewasopbrengst
3. Neem twee jaar de tijd voor invoering van de nieuwe regeling
4. Voer na evaluatie van de toepassing (geleidelijk) risicoverhogingsfactoren in, waarvan de hoogte wordt bepaald op basis van de bereikte resultaten van de aanpak van preventie en bestrijding (stand van soort, kwetsbaarheid gewas, voorzienbaarheid, verruiming mogelijkheden).

Wij sluiten bij onze aanbevelingen aan op de nu gangbare grondslag voor de regeling in de provinciale beleidsregels om alleen in schade aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren tegemoet te komen. Met het oog op het oorspronkelijke doel van het schade-instrument - maatschappelijk draagvlak voor

[4] ABRvS 9 mei 2018, ECLI:NL:RVS:2018:1488, r.o. 9.1 en 9.2. (het fruitschade arrest)

het faunabeschermingsbeleid – beraden wij ons op een advies over de reikwijdte van de tegemoetkoming voor andere economische belangen dan de landbouw.

In navolgende figuur is als voorbeeld voor een aantal bedrijfs- en schadesituaties geïllustreerd wat het verschil kan zijn van de schade-uitkering volgens het voorgestelde drempelmodel en de uitkering volgens het huidige kortingmodel. Het effect is berekend voor een minimumdrempel voor het normaal maatschappelijk risico van 0,5 % van de gewasopbrengst die potentieel, zonder faunaschade, zou kunnen worden behaald. In bijlage 3 zijn de verschillen tussen de schademodellen voor meer voorbeelden berekend voor een range van lage drempelpercentages.



Figuur 2. Effect drempelmodel t.o.v. kortingmodel voor tegemoetkoming van schade op blijvend grasland (1e snede).

Uit de figuur blijkt dat bij het gekozen voorbeeld voor het drempelpercentage van 0,5 % de uitkering voor bedrijven met een relatief hoge schade bij het drempelmodel licht toeneemt en voor bedrijven met relatief kleine schades afneemt of gelijk blijft.

De aanbevelingen zijn verder uitgewerkt in onderdeel IV "Verdieping". Daarin wordt ook nader ingegaan op de historie van het schade-instrument en de juridische advisering.

Implementatie

De adviesvoorstellen voor de verbetering van de gebiedsgerichte aanpak van preventie en bestrijding van de faunaschade en de vernieuwing van de schaderegeling vragen om een op elkaar aansluitende implementatie waarmee het bredere doel van het faunaschadebeleid beter kan worden bereikt. Bovendien kan de noodzakelijke, krachtigere inzet op preventie (en bestrijding) zich (op termijn) vertalen in minder schade.

Tevens zal een meer stringent, op de leest van de risicoaanvaarding geschoeide, tegemoetkomingsregeling partijen prikkelen om meer in te zetten op preventie. De op termijn, door de verwachte lagere schadetegemoetkoming beschikbaar komende middelen zouden in specifieke gevallen "teruggeploegd" kunnen worden in de vorm van gebiedsgerichte subsidies voor de stimulering van schadepreventie. Om precedentwerking naar meerdere diersoorten en situaties te voorkomen en om recht te blijven doen aan het beginsel van de risicoaanvaarding zouden dergelijke subsidies sterk geclausuleerd moeten worden toegepast.

Gezien de verschillen in aard en omvang van leef- en trekgebieden van diersoorten, stadia van ontwikkeling van populaties en verschillen in het betrokken maatschappelijke krachtenveld ligt uitwerking van dit advies naar diersoort voor de hand. Bij een gebiedsgerichte invulling past daarbij een samenhangende benadering voor de ecosystemen en (schade)soorten in het betreffende gebied.

Tevens adviseren wij aan provincies om samen met alle betrokken actoren ieders rollen, taken en verantwoordelijkheden goed te formuleren. Vanwege de centrale positie in de gebiedsgerichte vertaling is het voorts wenselijk om heldere kwaliteitseisen voor de faunabeheerplannen in de provinciale regelgeving te borgen.

Verder adviseren wij om in een 'botsproef' de impact van de vernieuwing van de schaderegeling te onderzoeken op de omvang van de tegemoetkoming op de agrarische bedrijfsvoering van de schadelijdende grondgebruikers en op de werking van het model in het administratie-, taxatie- en beoordelingsproces van BIJ12, de uitvoeringsorganisatie van de 12 provincies[5].

Ten slotte adviseren wij de provincies dringend om op landelijk niveau gezamenlijk afspraken te maken over de aanpak. Niet alleen is dat wenselijk om onderlinge afstemming en uniformiteit te bereiken, maar ook om landelijk partijen in het krachtenveld beter aan de provinciale aanpak te committeren.

[5] PM: Taakomschrijving en rol BIJ12 algemeen en specifiek voor de uitvoering van het faunaschadebeleid. Zie ook bijlage 1 RTV.

IV. Verdieping

In deze verdieping wordt ingegaan op de begripsvorming en de historische context van de aanpak van faunaschade. Voorts wordt een beeld gegeven van de knelpunten en lessen uit de praktijk zoals de Adviesraad die op grond van eigen analyses, adviezen en ervaring heeft onderscheiden.

Aan de hand van de lessen en adviezen worden de aanbevelingen die zijn gegeven in onderdeel III - het adviesdeel - nader uitgewerkt. In de uitwerking wordt ook de koppeling gelegd met het instrumentarium dat provincies en hun uitvoeringspartners ten dienste staat voor de uitvoering en de rollen, taken en verantwoordelijkheid van de actoren. Bijlagen 1 en 2 bevatten een overzicht van rollen, taken en verantwoordelijkheden resp. het beschikbare instrumentarium voor de aanpak van faunaschade.

Begrippenkader uitvoeringsstrategie faunaschadebeleid
Het faunaschadebeleid is opgebouwd uit de trits: voorkomen, bestrijden en betalen. De trits staat voor de strategie waarbij primair schade zoveel mogelijk wordt voorkomen van de schade door middel van wildwerende en -beherende (bestrijding) maatregelen en uiteindelijk door tegemoetkoming in de dan nog resterende, onevenredig te achten schade.



Figuur 3. Uitvoeringsstrategie faunaschadebeleid:

Voorkomen / Preventie	=	*Het nemen van inrichting- en bedrijfsvoeringstechnische maatregelen zoals gewassen- en teeltkeuze en wildwerende maatregelen zoals rasters, schriklint, vogelverschrikkers, knalapparaten om te voorkomen dat dieren schade veroorzaken;*
Bestrijden	=	*Het afwisselen van wildverjagende maatregelen eventueel in combinatie met faunabeheer door middel van afschot met geweer of vangen, om te voorkomen dat dieren verdere schade veroorzaken*
Betalen	=	*Uitkeren van een, naar billijkheid bepaalde, tegemoetkoming in de schade die belanghebbende ondervindt van natuurlijke, in het wild levende, beschermde vogels en andere dieren, voor zover die schade redelijkerwijs niet of niet geheel te zijnen laste behoort te blijven (verkorte definitie volgens artikel 6.1 van de Wet natuurbescherming.*

Waar in dit advies wordt gesproken over de aanpak van faunaschade wordt daarmee dus de hele reikwijdte van de trits bedoeld. De gangbare (en ook wettelijke) woordkeuze "bestrijding" dekt dus niet de hele lading van de trits maar ziet vooral op de vermindering van de schade.

Historische context van de tegemoetkoming
In zijn huidige vorm is de regeling voor de tegemoetkoming van de faunaschade aan maatschappelijke belangen geïntroduceerd in de voormalige Flora- en faunawet. Daarvoor werd, op grond van de Jachtwet (1954), alleen de schadebestrijding tussen jager en grondgebruiker geregeld. Ook de Jachtwet kende een regeling van de tegemoetkoming in de schade door in het wild levende dieren. Reeds in die wet was draagvlak bij die groepen die schade en overlast zouden kunnen ondervinden van het soortenbeschermingsbeleid het belangrijkste motief achter de wettelijke regeling van de tegemoetkoming.

Het Jachtfonds kende voor schade, veroorzaakt door als niet schadelijke diersoorten aangemerkte soorten een tegemoetkoming toe. Als niet schadelijke soorten waren aangewezen onder meer ganzen, dassen en grofwild. Ook voor schade door vogels die onder de Vogelwet beschermd waren, kon het Jachtfonds een tegemoetkoming verlenen. De wetgever achtte het bij de regeling van de tegemoetkoming in de Flora- en faunawet noodzakelijk dat belangen, die worden getroffen door schade veroorzaakt door beschermde inheemse diersoorten, in aanmerking zouden kunnen komen voor tegemoetkoming in die schade, indien deze naar redelijkheid en billijkheid niet ten laste zou kunnen blijven aan de getroffen belangen[6].

Deze overweging gold al onder de Jachtwet en is onder het regime van de Flora- en faunawet overgenomen. Het artikel 84, lid 2 van de voormalige Flora- en faunawet bepaalde dat de voorwaarden waaronder een tegemoetkoming in de schade kon worden verleend werd bepaald bij Ministeriële Regeling, waarvan de inhoud in onderling overleg met de provincies zou worden bepaald. Echter met de provincies kon geen overeenstemming over de tekst van de Regeling worden bereikt, waarna het voormalige Faunafondsbestuur destijds op verzoek van de Minister van LNV de uitvoering van de regeling Tegemoetkoming faunaschade op grond van de Flora- en faunawet op dit punt in eigen beleidsregels heeft vastgelegd.

Daarin werden, voornamelijk om redenen van kostenbeheersing, beperkingen aangebracht in de reikwijdte van de tegemoetkoming en werd deze beperkt tot schade door beschermde inheemse diersoorten aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren. Ook was het goed vaststellen van schade niet altijd mogelijk (bijv. bedrijfsmatige (beroeps)visserij) en werden voor bepaalde belangen geen, of slechts een zeer beperkt aantal, tegemoetkomingen aangevraagd (bijv. bedrijfsmatige bosbouw). Deze belangen werden daarom uit voorzorg uitgesloten. Concreet werd bepaald dat alleen schade aan de bedrijfsmatige landbouw voor tegemoetkoming in aanmerking kon komen.

Het tegemoetkomingsprincipe is in de huidige Wet natuurbescherming (artikel 6. 1e lid) gehandhaafd, waarbij geldt dat de schade veroorzaakt moet zijn door natuurlijk in het wild levende beschermde dieren. Evenals de Flora- en Faunawet kent de Wet natuurbescherming voor de tegemoetkoming geen beperking naar belang. De achterliggende bedoeling van de schadetegemoetkoming is ook in de Wet natuurbescherming het behou-

[6] Artikel 84, eerste lid van de Flora- en Faunawet 1998: "Een tegemoetkoming als bedoeld in artikel 83, eerste lid, onderdeel b ("in daarvoor in aanmerking komende gevallen"), wordt slechts verleend voor zover een belanghebbende schade lijdt of zal lijden aangericht door dieren, behorende tot een beschermde inheemse diersoort, en die schade redelijkerwijs niet of niet geheel te zijnen laste behoort te blijven. Een tegemoetkoming wordt naar billijkheid bepaald".

den van maatschappelijke acceptatie van de natuurbescherming en het voorkomen van eigenrichting.

Knelpunten en lessen uit de gebiedspraktijk van het faunaschadebeleid
De Adviesraad heeft ter voorbereiding van het advies door middel van een aanpak met kwalitatieve diepte-interviews een analyse[7] laten uitvoeren van praktijkvoorbeelden waarin vormen van gebiedsgerichte benadering voor de aanpak van faunaschade werden of worden toegepast.

De voorbeelden betreffen:
- Ganzen en vliegveiligheid Schiphol
- Bevers in Limburg / Drenthe-Groningen
- Aanpak wildaanrijdingen Achterhoek
- Wilde zwijnentafels Noord-Brabant en Limburg
- Dassenbeheer in Drenthe en Noord-Brabant

De praktijkvoorbeelden dekken niet het volledige terrein van het faunabeheer maar geven, voor zowel de meer gangbare als nieuwe diersoorten, wel bruikbare bevindingen over het al of niet slagen van de gebiedsaanpak.

Uit de voorbeelden zijn voor de onderzochte succes- en faalfactoren de volgende belangrijkste verbeterpunten naar voren gekomen:

Betrokkenheid
1. Schadeproblemen spelen zich af op lokaal en regionaal niveau (WBE-gebied, leefgebied, beheergebied) en moeten ook op die niveaus worden opgepakt, soms – denk aan ganzen - in samenhang met een (inter)nationale aanpak op trekroute (*flyway*) niveau. Daar moet dan ook de aanpak worden geformuleerd. De aanpak moet besproken en afgesproken worden met alle direct betrokken partijen. In het voorbeeld van Schiphol bleek de betrokkenheid van partijen minder door de sterke sturing van bovenaf. Tevens vond daardoor geen doorvertaling plaats naar een gebiedsgerichte aanpak;
2. Als er plannen op centraal of internationaal niveau worden afgesproken, moeten deze een vertaling krijgen naar gebiedsplannen die daar ook besproken en vastgesteld moeten worden, wil een aanpak succesvol kunnen worden.

Draagvlak
1. Een faunabeheerplan moet in een maatschappelijk debat worden besproken en vastgesteld. De belangentegenstellingen zijn gemakkelijker te overbruggen als er in de praktijk een maatschappelijke discussie is gevoerd is in Provinciale Staten en/of op gebiedsniveau in de gemeenteraden. Het draagvlak wordt groter als alle belangen in een integrale discussie worden afgewogen.
2. Als binnen een gebied meerdere actoren betrokken zijn bij de problematiek, is er grotere kans op draagvlak voor een gekozen aanpak als partijen om tafel gaan.
3. Voor het draagvlak is relevant dat niet volstaan kan worden met alleen het verlenen van een tegemoetkoming in de schade. Daarmee wordt weliswaar voldaan aan de wettelijke eisen, maar dat levert niet de gewenste tevredenheid op bij de grondgebruikers die meer behoefte hebben aan handelingsperspectief.
4. Ook is draagvlak cruciaal om consensus te bereiken over de doelstellingen voor het faunabeheer. Wanneer dat niet het geval is, ontstaan binnen een leefgebied van natuurlijk in het wild levende dieren grote verschillen in bejaging en ontwikkeling van de populatie. Betrokkenheid van terreinbeherende organisaties is dan in veel situaties doorslaggevend. Zij moeten dan ook nadrukkelijker bij de plannen, de discussie over

[7] Rapportage "Interviews praktijkvoorbeelden faunaschade", Talma Management en Advies B.V., juli 2018.

verantwoordelijkheden, taken en rollen maar ook bij het maatschappelijk debat hierover betrokken worden. Overigens geldt dit vergelijkbaar voor wegbeheerders en particulieren met eigen grond.

Afbakening van verantwoordelijkheden

1. Voor elke 'nieuwe diersoort' moet in het beginstadium, vóór er problemen ontstaan, een integraal beheerplan, met onderwerpen als ecologie, economie en maatschappelijk draagvlak worden opgesteld en dit beheerplan moet na bespreking in een openbaar debat door een overheidsorganisatie vastgesteld worden.
2. Voor elke aanpak moet een discussie gevoerd worden met alle actoren over verantwoordelijkheden, rollen en taken van de verschillende partijen in de aanpak. Het beste voorbeeld in de analyse betrof de aanpak van de wildaanrijdingen in de Achterhoek, die door een verhelderende discussie over de rolverdeling optimaal verliep.
3. De discussie over verantwoordelijkheden, taken en rollen moeten uitmonden in een concreet actie- of uitvoeringsplan waarbij per actie een uitvoerende partij wordt benoemd inclusief meetbare resultaten met tijdsperiodes e.d.
4. Overheidsorganisaties moeten beter samenwerken en de verschillende doelen, resultaten en effecten vooraf op elkaar afstemmen.

Aanpak op populatieniveau

1. Het tijdig volgen en registreren van de populatieontwikkeling is in het belang van alle partijen die betrokken zijn bij het beleid en beheer. Dat geldt vooral voor nieuwe diersoorten. Voor zwijnen en bevers zijn vooraf geen beheerplannen gemaakt en is daardoor de aanpak (te) laat op gang gekomen.

Kennis van wildwerende middelen

2. Door de hoge kosten van wildwerende middelen moet (kennis van) het toepassen van dit soort voorzieningen onderdeel uitmaken van het plan aanpak van alle actoren.

Deskundigheid van de uitvoerende partijen

3. Provincies moeten afspraken maken over een meer gecentraliseerde kennisopbouw en de inzet van *best practices* om veel sneller van elkaar te kunnen leren.

Perceptie van de huidige kortingsystematiek voor de schadetegemoetkoming

De aanpak van de (vooral door ganzen) toenemende schades aan landbouwgewassen en de druk van de provincies om de uitgaven te beheersen, roepen steeds meer vragen op over de uitvoerbaarheid en maatschappelijke acceptatie en daarmee de houdbaarheid van het instrument van de tegemoetkoming. De belangrijkste problemen die volgens de landbouw worden ervaren in de praktijk zijn de inconsistente en complexe invulling en toepassing van de regeling (het systeem).

Samen met de emotie bij grondgebruikers dat de faunaschade iets is wat hen vanuit het natuurbeheer "overkomt" en het gegeven dat alleen in de directe faunaschade wordt tegemoet gekomen, voeden de voornoemde praktijkervaringen het gevoel dat de toepassing van de regeling vaak als onrechtvaardig wordt ervaren. Tevens wordt het instrument steeds meer gezien als een doel op zich en steeds minder als het (oorspronkelijk bedoelde) sluitstuk van de uitvoeringsstrategie voor de aanpak van de faunaschade: voorkomen-bestrijden-betalen.

Inconsistentie

De invulling van de huidige systematiek wordt in toenemende mate als inconsistent ervaren. Dit omdat onduidelijk is welke uitgangspunten worden gehanteerd bij de toekenning

van de tegemoetkoming en de vaststelling van percentages of normbedragen voor het eigen risico in de berekening van de hoogte van de tegemoetkoming.
Is tegemoetkoming alleen aan de orde indien de overheid omwille van het beschermingsbeleid belemmeringen opwerpt voor andere, economische, belangen? Of geldt vooral de vraag in hoeverre de grondgebruiker redelijkerwijs geen adequate middelen ten dienste staan om de schade te voorkomen? Worden beide uitgangspunten in de praktijk door elkaar heen gehanteerd? In welke mate is kostenbeheersing daarin sturend? Ook de normatieve onduidelijkheid en daardoor uiteenlopende interpretaties van de begrippen redelijkheid en billijkheid kan leiden tot inconsistenties in de toepassing van het tegemoetkomingsbeleid.

Complex
De systematiek wordt voorts veelal als te complex ervaren. Redenen die daarvoor worden aangedragen zijn de verschillen in de toepassing van normbedragen of percentages voor het eigen risico en behandelbedragen per schadeveroorzakende diersoort. Deze kunnen o.a. verschillen per provincie, gebied, periode, diersoort en gewas.

Uitvoeringsstrategie "voorkomen-bestrijden-betalen" uit balans?
Uit ervaringen van BIJ12 blijkt dat de beoordeling van aanvragen voor tegemoetkoming kwetsbaar is door de nu vooral administratieve toetsing van de aanvragen op de inzet van preventieve middelen en adequaat gebruik van de ontheffing of machtiging voor de uitvoering van afschot ten behoeve van de schadebestrijding. Bij de toetsing gaat BIJ12 af op de opgaven van de jachtaktehouder[8], de grondgebruiker als aanvrager van de tegemoetkoming en waarnemingen van de taxateur.
Het hanteren van de huidige regeling biedt door de algemene, niet aan bedrijfsopbrengst gekoppelde, korting op de uit te keren schadetegemoetkoming te weinig prikkels voor de grondgebruikers en faunabeheerders om zich in te zetten voor de eerste twee stappen in de strategie van de schadeaanpak: voorkomen en bestrijden.[9] De huidige regeling wijkt door het beperkt betrekken van het normaal maatschappelijk risico in de bepaling van de schade sterk af van andere nadeelcompensatieregelingen.

Tevens reikt de beoordeling niet verder dan de schade en aanpak op de schadepercelen zelf en directe omgeving, de effectiviteit van de inzet van middelen en het beheer op gebiedsniveau wordt niet in de beoordeling betrokken. Ten slotte ligt ook een mogelijke oorzaak voor de onbalans in het beperkte draagvlak bij grondgebruikers om – verplicht op basis van het huidige beleid- maatregelen te treffen om schade te voorkomen en te bestrijden die niet allemaal en altijd (even) effectief zijn.

Vergelijking met andere vergoedingsregelingen
In opdracht van de Adviesraad heeft advocatenkantoor Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn N.V. (hierna: Pels Rijcken) advies uitgebracht over de verhouding tussen het huidige systeem van tegemoetkoming en andere, vergelijkbare vergoedingssystemen[10]. Ook is nagegaan in hoeverre verandering van het huidige systeem kan bijdrage aan de verlaging van de transactiekosten voor de afhandeling van aanvragen voor de tegemoetkoming. Ten slotte is bezien in hoeverre verandering het voorkomen en verminderen van faunaschade zou kunnen stimuleren.

De systematiek voor faunaschade ex artikel 6.1 van de Wet natuurbescherming betreft in wezen een nadeelcompensatieregeling waarvoor dezelfde eisen gelden als andere regelingen: de verplichting van de grondgebruiker om de schade te beperken en het aan-

[8] Houder van de jachtakte als bedoeld in artikel 3.26, eerste lid, onderdeel a van de Wet natuurbescherming, veelal de jachtgerechtigden zoals de grondeigenaar, (erf)pachter of vruchtgebruiker van de grond of de huurder van het jachtrecht,
[9] Advies Systematiek tegemoetkoming faunaschade, Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn, Advocaten en notarissen, 10 juli 2018
[10] Idem.

vaarden van een maatschappelijk normaal te achten risico. Anders dan bij andere regelingen kent de faunaschaderegeling een eigen, specifieke wettelijke, grondslag omdat de schade niet rechtstreeks het gevolg is van rechtmatig handelen van een bestuursorgaan ter uitoefening van een publieke taak, maar door de beschermde dieren.
Pels Rijcken concludeert dat het recht op tegemoetkoming bij faunaschade op grond van artikel 6.1 Wet natuurbescherming op dezelfde leest is geschoeid als andere nadeelcompensatieregelingen. Anders dan bij andere regelingen valt op dat de systematiek voor de faunaschade sterk leunt op het leerstuk van de schadebeperkingsplicht. Deze is niet ongelimiteerd, maar moet volgens Pels Rijcken gelet op de actuele jurisprudentie binnen de grenzen van het redelijke worden bezien in hoeverre de gevergde maatregelen proportioneel zijn.
Pels Rijcken komt in zijn advies tot een voorstel voor een vernieuwing van de schaderegeling, waarbij wordt uitgegaan van een (minimum)drempel voor het te aanvaarden normaal maatschappelijk risico, betrokken op de opbrengst van het bedrijf. Zij achten het voorstel een meer maatschappelijk gelijkwaardige, vertaling van het wezen van de regeling, de nadeelcompensatie. Voor wat betreft de schadebeperkingsplicht adviseert Pels Rijcken om het huidige systeem te handhaven, maar zou de toepassing wel steeds vanuit de risicobenadering moeten worden beargumenteerd.
Pels Rijcken verwacht dat de toepassing van een model op basis van een genormeerd drempelpercentage het aantal aanvragen voor relatief lage bedragen zal dalen. Daarmee zullen de uitvoeringskosten die zijn gemoeid met de afhandeling naar verwachting dalen.
Op verzoek van de Adviesraad heeft BIJ12 op de dossiers van de belangrijkste schadesoorten een vergelijkingsanalyse uitgevoerd. De analyse is opgenomen in bijlage 3.

Uitwerking aanbevelingen gebiedsgerichte benadering

FBE's als essentiële schakel
De faunabeheereenheden (FBE's) vormen een essentiële schakel in het bestuurlijke landschap van het faunabeheer. Zij zijn per provincie georganiseerd en zorgen voor de gedragen opstelling van faunabeheerplannen en coördineren in de provincie de uitvoering van het faunabeheer (*zie voor verdere toelichting op de rol, taken en verantwoordelijkheden, bijlage 1*).

Er bestaat een grote variatie in de manier waarop de FBE's door de afzonderlijke provincies worden gepositioneerd, hoe de relatie met het provinciaal bestuur wordt vormgegeven en welke taken de FBE's in de praktijk uitvoeren. De Wet natuurbescherming biedt daarvoor de ruimte en variatie die past bij de verschillen tussen provincies.
Wij menen niettemin dat behoorlijke kwaliteitswinst is te boeken door in gezamenlijkheid te bezien welke verhoudingen het best passen en het meest renderen en welke rollen en taken van de FBE het meest bijdragen aan succesvolle uitvoering in de praktijk van grondgebruikers en jagers.
Wij zijn graag bereid in een advies aan de provincies een handreiking te doen voor verbetering van de kwaliteit van de organisatie en het bestuur van de FBE.

Uitwerking aanbevelingen
In het navolgende worden de aanbevelingen in het advies voor de gebiedsgerichte benadering van het faunaschadebeleid – de 'receptuur' - nader uitgewerkt. Daarin worden ook koppelingen aangebracht met het beschikbare instrumentarium. Voor een volledig beeld van het instrumentarium wordt verwezen naar bijlage 2.

1. *Faciliteer een planmatige, integrale programmatische aanpak op gebiedsniveau, in lijn met het Faunabeheerplan en draag zorg voor de kwaliteit van het gebiedsproces*

Een integrale aanpak op gebiedsniveau is een eerste wenselijke stap om faunaschade op gebiedsniveau te voorkomen en te beheersen. Het door de FBE op te stellen faunabeheerplan kan leidend zijn voor deze aanpak. De provincie heeft de mogelijkheid om bij provinciale verordening eisen te stellen aan de kwaliteit en de totstandkoming van dat plan. Daarmee kan de binding, rechtsbescherming en betrokkenheid van partners en belangen worden gewaarborgd en alle voor het beheer en schadebestrijding relevante elementen worden betrokken. De provincie kan eventueel via de verordening ook zorgen voor voldoende mandaatruimte aan de met het faunabeheer belaste partijen en betrokken belangen om afspraken te kunnen maken over de uitvoering van het provinciale faunaschadebeleid. Ook kunnen provincies een goede procesvoering ook financieel ondersteunen.

Met het faunabeheerplan als basis kan vervolgens een gebiedsgerichte vertaling plaatsvinden. In gevallen waarvoor de ernst, omvang en belangen bij de aanpak dat vraagt, beveelt de Adviesraad het instrument van het provinciale programma ex artikel 1.13 van de Wet natuurbescherming aan. Met een dergelijk programma kunnen eventuele provinciegrensoverschrijdende problemen worden aangepakt en doelen worden bereikt en kan de inzet van meerdere overheden en andere partijen worden gebundeld. Een argument voor de keuze voor een programma is tevens dat handelingen en activiteiten ten behoeve van het faunabeheer onder de voorwaarden van het programma kunnen worden vrijgesteld van vergunning- of ontheffingplicht. Door de vaststelling van het programma is dan tevens toestemming verleend voor het direct uitvoeren van de nodige maatregelen.

In de voorbereiding van gebiedsplan en programma wordt aanbevolen in een soort *impacttoets* vooraf de ecologische, economische, sociaal-maatschappelijke en financiele effecten van de uitvoering in beeld te brengen en aan de hand van de uitkomsten de voor de aanpak in te zetten mix van instrumenten te bepalen.
Vanwege onzekerheden die altijd zijn verbonden aan populatieontwikkeling en -beheer zouden in de impacttoets ook eventuele terugvalopties kunnen worden onderzocht. De uitkomsten van de impacttoets kunnen dan in een zorgvuldig gestuurde dialoog door provincie en FBE met de betrokken partners en stakeholders worden besproken alvorens deze worden betrokken bij de vaststelling van het plan en het programma.

Het kan de planvorming en uitvoering helpen als provincies en FBE's vooraf overeenstemming bereiken over de afbakening van taken, verantwoordelijkheden en rolverdeling voor de uitvoering van het faunaschadebeleid. Daarnaast wordt het draagvlak binnen de gebiedsprocessen zeer vergroot als provincies op landelijk niveau met koepels van de in het faunabeheer participerende belangenorganisaties afspraken op hoofdlijnen weten te maken. Een gebiedsplan en programma kan alleen tot goede uitvoering leiden als het proces bij de opstelling ervan van hoge kwaliteit. Wij verwijzen nogmaals nadrukkelijk naar de opmerkingen die daarover zijn gemaakt in het voorgaande hoofdstuk.

Voor een beeld van de wettelijke rollen, taken en verantwoordelijkheden zij verwezen naar bijlage 1.

2. *Regisseer een proactief en op alle schaalniveaus samenhangend (populatie)beheer*

Een effectievere en ook maatschappelijk gedragen uitvoering van het schadebeleid is gebaat bij tijdig zicht op de ontwikkeling van schades en tijdige interventie op de

ontwikkeling van populaties. Afhankelijk van diersoort is samenhang in het beheer op de verschillende schaalniveaus van leefgebieden en trekroutes van belang. Denk bijvoorbeeld aan het beheer van ganzen, waarvoor naast lokale en regionale aanpak ook internationale beheerplannen worden ontwikkeld. Kennis en inzicht in de populatieontwikkeling, verkregen via onderzoek, modellering en goed georganiseerde tellingen zijn voorwaarde voor een tijdige (bij)sturing van de populatieontwikkeling.
Voor de onderbouwing van plannen voor de aanpak van beginnende kleine schades, veroorzaakt door opkomende diersoorten, is vroegtijdige schademonitoring van belang. Wij adviseren om daarvoor de technische mogelijkheden van vegetatieopnametechnieken als Remote Sensing of inzet van drones te onderzoeken en te benutten.
Ook zou de respons van de meldingen door agrariërs kunnen worden verhoogd door het frontoffice van het nu bij BIJ12 ondergebrachte Landelijke Meldpunt Faunaschade bij LTO Nederland onder te brengen. BIJ12 zou dan als "backoffice" de data- en informatievoorziening verwerking inclusief validatie van deze schademeldingen kunnen blijven uitvoeren.

Nieuwe technieken kunnen behalve voor de detectie van schades van opkomende soorten ook een rol vervullen in de ondersteuning van de taxaties van vaker en grootschaliger optredende schades, zoals die nu in opdracht van BIJ12 voor de provincies worden uitgevoerd. Bijvoorbeeld voor de schade veroorzaakt door ganzen in grasland kan de nu gangbare techniek (grashoogtemeter) met hulp van nieuwe technieken worden aangevuld met meer (soort)specifieke schademonitoring. Naast verbetering van de nauwkeurigheid en betrouwbaarheid van de schadetaxatie voor de bepaling van de tegemoetkoming kan specifieke monitoring ook helpen in een effectievere inzet van preventieve middelen door grondgebruikers en uitvoering van het faunabeheer via de FBE's.

3. *Stimuleer de eigen verantwoordelijkheid van actoren en belangen voor de preventie van faunaschade.*

Eerder is in dit advies het uitgangspunt van de eigen verantwoordelijkheid van de grondgebruiker voor het voorkomen van faunaschade reeds benadrukt, evenals de verantwoordelijkheid van de jachtaktehouders en FBE's voor de uitvoering resp. de organisatie van het faunabeheer ten behoeve van de schadebestrijding. Kennis over de toegestane wildwerende middelen en maatregelen stelt partijen in staat om daarin keuzes te maken voor het binnen wettelijke kaders voorkomen en beheersen van de faunaschade op hun percelen of binnen hun gebied. Keuzes die effect hebben voor de gewenste preventie en tevens goed inpasbaar kunnen zijn in de agrarische bedrijfsvoering.

Voorwaarde voor een goede toepassing van wildwerende middelen en beheermaatregelen is dat de effectiviteit door (wetenschappelijk) deugdelijk onderzoek is aangetoond. Dat is temeer noodzakelijk gezien de toenemende noodzaak van juridische onderbouwing van eisen voor de inzet van preventieve middelen en het beheer en de schadebestrijding. Uit jurisprudentie rond de vermindering van schade door vogels in fruitboomgaarden kan bovendien worden afgeleid dat middelen en maatregelen behalve op effectiviteit ook op proportionaliteit moeten zijn onderzocht alvorens inzet kan worden vereist. Daarmee wordt gedoeld op de vraag in hoeverre de middelen in redelijkheid kunnen worden gevergd van de grondgebruiker[11].

Na de kennisontwikkeling is van belang dat de ontwikkelde kennis concreet en praktisch toepasbaar wordt ontsloten. De reeds enige jaren door BIJ12 ontwikkelde Faunaschadepreventiekit komt daaraan tegemoet, maar uit reacties in de praktijk blijkt

[11] ABRvS 5 maart 2014, ECLI:NL:RVS:2014:728 en vergelijk ook ABRvS 8 oktober 2008, ECLI:NL:RVS:2008:BF7233.

dat deze kennis nog altijd spaarzaam op het praktijkniveau terecht komt. Wij adviseren de provincies om de kenniscommunicatie uit te breiden en te verbeteren.
In bijlage 2 zijn (voorbeelden van) mogelijke communicatievormen voor het uitdragen van kennis aangegeven.

Wij nemen met instemming de ontwikkeling waar dat de provincies de toepassing van preventieve middelen willen stimuleren binnen vernieuwende vormen van gebiedsgerichte aanpak. Voorbeelden zijn de gebiedsgerichte schadepreventieplannen waaraan faunabeheerbelangen zich dienen te committeren. Of de gezamenlijke besteding van een door de provincie beschikbaar gesteld gebiedsbudget voor preventie.
Op grond van ingewonnen juridisch advies adviseren wij om bij de keuze voor subsidiering van preventieve middelen te waken voor het risico op precedentwerking en afbreuk aan het wettelijk beginsel van de eigen verantwoordelijkheid van de schadelijdende ondernemer. Deze risico's kunnen mogelijk via clausulering van de provinciale bijdrage naar soort, situatie en populatiefase en het eisen van een eigen bijdrage worden beperkt. Tevens kan de instelling van een subsidieplafond een eventueel beroep door andere sectoren van grondgebruikers op de betreffende subsidie of voor subsidiering van andere middelen beperken.

4. *Zorg voor meer betrokkenheid en medeverantwoordelijkheid van terreinbeheerders*

De aanpak van faunaschade in een gemengde omgeving van natuur- en landbouwgebieden is alleen goed mogelijk als sprake is van intensieve betrokkenheid van terreinbeherende organisaties (TBO's) bij de planvorming, alleen dan zal sprake zijn van medeverantwoordelijkheid en feitelijke betrokkenheid bij de uitvoering. In voorkomende gevallen geldt deze aanbeveling ook voor wegbeheerders en particuliere beheerders van natuurterreinen. Er mag binnen een samenhangend leefgebied geen afbreuk worden gedaan aan de eenheid van beheer, ook indien dat beheer gericht is op schadebestrijding.

De eerste en meest logische en aan te bevelen weg om recht te doen aan de eenheid van beheer is dat alle partijen - agrarische grondgebruikers, de betrokken jachtaktehouders verenigd in de Wildbeheereenheden en TBO's (en waar van toepassing ook wegbeheerders / particuliere terreinbeheerders) op gebiedsniveau overeenstemming bereiken over de gezamenlijke (beheer)doelen en aanpak. Het gebiedsproces moet de terreinbeheerders voldoende ruimte bieden om met de andere partijen actief alle alternatieve middelen voor preventie en bestrijding van de schade te verkennen. Die overeenstemming moet ook afspraken over de werkwijze en uitvoering van de monitoring van het afschot en populatieontwikkeling omvatten. De regie van zo'n gebiedsproces kan liggen bij de provincie of FBE, maar ook andere vormen zijn denkbaar. De kaders die de provincie stelt, zijn in alle gevallen bepalend.

De Adviesraad gaat ervan uit, dat terreinbeheerders en andere grondeigenaren en –gebruikers als regel de bereidheid hebben aan een goed gestructureerd gebiedsproces deel te nemen.
Voor die gevallen waarin niet-deelnemen een goede invulling van gebiedsgerichte aanpak verhindert, het verdient aanbeveling om terugvalopties te ontwikkelen. Zo zou de provincie kunnen overwegen om het beheer bij opdracht te laten uitvoeren. Ook zouden de Wet en Regeling natuurbescherming kunnen worden aangepast om het niet verplichte lidmaatschap van de terreinbeheerder van de WBE en doormachtiging door FBE's aan anderen dan de WBE in te kaderen zodat de eenheid van uitvoering van beheer kan worden geborgd[12].

[12] Betreft artikelen 3.20, 3.26, 3.27 en 3.28 van de Wnb en artikelen 3.2 en 3.6 van de Regeling natuurbescherming. Deze artikelen bepalen de voorwaarden voor een jachtakte, het lidmaatschap van de WBE en de buiten gezelschapsverklaring.

Uit door ons ingewonnen juridisch advies blijkt dat voor de grondgebruiker andere mogelijkheden zoals het afdwingen van de uitvoering van beheer via de instrumenten van vrijstelling of ontheffing van de soortbescherming niet realistisch zijn. Immers de grondgebruiker zal altijd voor actieve beheerhandelingen de toestemming van de rechthebbende van de grond nodig hebben.
Voor de aangrenzende schadelijdende grondgebruikers resteert als ultimum remedium aansprakelijkstelling van de nalatige buren op de geleden schade. Dat geldt temeer indien door nalatig beheer willens en wetens schade op de nabijgelegen agrarische percelen ontstaat.

5. *Versterk de FBE-organisatie voor een effectieve coördinatie van de schadepreventie en –bestrijding*

   Zoals eerder aangegeven zien wij de FBE als essentiële schakel in de uitvoering van het faunaschadebeleid, waartoe ook het beheer van diersoorten ten behoeve van de schadebestrijding behoort. Meer nog, de FBE's zijn in beginsel een schakel in de voorlichting en – waar van toepassing – de beschikbaarstelling van preventieve middelen aan grondgebruikers.

   Een effectieve aanpak vraagt om een deskundige organisatie van het faunabeheer die in staat is de gecoördineerde inzet van ervaren jagers voor het beheer en schadebestrijding te waarborgen, met respect voor hun gedrevenheid, motivatie en vrijwillige bereidheid voor de uitvoering. Die rol ligt bij de FBE's. Het is aan de provincies om de FBE's in staat te stellen die rol te vervullen.

Uitwerking van aanbevelingen voor de vernieuwing van de schaderegeling

Uitwerking aanbevelingen
Op grond van onze visie op de faunaschaderegeling en de ingewonnen adviezen adviseren wij om voor de optimalisatie van de schaderegeling voor de landbouwschade over te schakelen op een *drempelmodel.*
Daarvoor doen wij de volgende aanbevelingen:

1. vervang het huidige kortingmodel van inhouding van een vast percentage eigen risico op de getaxeerde schade door een drempelmodel gebaseerd op het normaal maatschappelijk risico;

2. hanteer voor een overgangsfase van bijvoorbeeld twee jaar in àlle schadegevallen voor het normaal maatschappelijk risico een uniforme vaste, relatief lage, minimumdrempel als inhouding op de getaxeerde schade. Pas deze drempel toe op de potentieel voor het betreffende seizoen te verwachten, faunaschadevrije, gewasopbrengst, zijnde het product van het totale aantal hectare bedrijfsareaal van het schadegewas (volgens opgave RVO) en een door BIJ12 vast te stellen normprijs van het gewas per kg droge stof per hectare;

   Om de provincies te ondersteunen bij het bepalen van het percentage van de minimumdrempel zijn in bijlage 3 de effecten van een aantal mogelijke percentages op de omvang van de belangrijkste schadesoorten berekend. Wij adviseren om als gezamenlijke provincies – in ieder geval voor de overgangsfase - een percentage te kiezen

waarvan de verschillen van de omvang van de tegemoetkoming ten opzichte van het huidige model niet te groot zijn. Het voorstel voor de vernieuwing is immers niet primair bedoeld om te bezuinigen op de totale kosten die met de tegemoetkoming gemoeid zijn.

3. voer voorafgaand aan de invoering een 'botsproef' uit waarin naast de impact op de omvang van de schadetegemoetkoming op de agrarische bedrijfsvoering van de schadelijdende grondgebruikers ook de werking van het model in het administratie-, taxatie- en beoordelingsproces van BIJ12 wordt beproefd;

4. evalueer de toepassing van het drempelmodel na de overgangsperiode op effectiviteit voor de aanpak van de faunaschade als geheel (dus incl. doorwerking op preventie en bestrijding), op kosteneffectiviteit en op maatschappelijke effecten (draagvlak);

5. verbreed na de overgangstermijn het model met toepassing van drempelverhogende factoren die, ter beperking van de uitvoeringskosten, categoraal of anderszins gestandaardiseerd zijn bepaald.
   Factoren waarbij de risicoaanvaarding door de grondgebruiker een verhoging van de minimumdrempel rechtvaardigt, kunnen zijn:
   - de (verwachte ontwikkeling van de) stand van de diersoort, uitgaande van een (in het faunabeheerplan bepaalde) evenwichtige wildstand. De drempelverhoging blijft achterwege zolang een dergelijke stand nog niet is bereikt en kan worden gehandhaafd, bijvoorbeeld door ontoereikend gebiedsbeheer in het verleden;
   - de voorzienbaarheid van de schade, vanaf het moment dat binnen het voor de betreffende soort(en) geldende beschermingsbeleid sprake is van duurzame (her)vestiging van de soort;
   - de kwetsbaarheid van het gewas voor faunaschade (kapitaal intensieve teelten);
   - de verruiming van de juridische en feitelijke mogelijkheden om de betreffende diersoort de stand te beheren en te bestrijden.

Het achterwege laten van eventuele drempelverhoging als gevolg van het gevoerde beheer in het verleden, is te rechtvaardigen indien:
- een diersoort in verleden wel bescherming heeft genoten;
- die bescherming ertoe heeft geleid dat de populatie sterk is gegroeid, en
- de ontstane omvang van die populatie het feitelijk onmogelijk maakt om (een substantieel deel van) de faunaschade te voorkomen of te verminderen.

Indien tussen deze drie stappen causaliteit bestaat, kan immers gezegd worden dat de faunaschade (tenminste mede) een gevolg is van de eerdere bescherming die de diersoort genoot. Dit gegeven is van belang voor die situaties waarin provincies zouden kiezen voor het instrument van de vrijstelling bij sterk ontwikkelde populaties en daardoor verzoeken tot vergoeding van de schade zouden afwijzen, omdat op dat moment wel een vrijstelling geldt.

Los van de vernieuwing kan de beoordelingscontrole in de uitvoering van de schaderegeling worden verbeterd. Nagegaan zou kunnen worden in hoeverre de FBE kan worden belast met de controle van de opgaven van de jachtaktehouder en grondgebruiker als aanvrager van de tegemoetkoming van de inzet van preventieve middelen en het adequaat gebruik van de ontheffing of machtiging voor de uitvoering van het afschot ten behoeve van de schadebestrijding. Pas nadat de FBE de opgave heeft geaccordeerd zou BIJ12 kunnen overgaan tot toetsing en afhandeling van de aanvraag.

De voorgestelde vernieuwing van de schaderegeling kan, naast verbetering van de maatschappelijke acceptatie, uiteindelijk ook bijdragen in de beheersing of reductie van de uitvoeringskosten die nu door BIJ12 worden gemaakt. Bij toepassing van de drempelverhogende factoren dienen de definities in de provinciale beleidsregels daarop te worden aangepast en aangevuld (bijvoorbeeld definitie van kapitaalintensieve teelten).

Bijlagen bij Advies “Verbinden en vernieuwen” van de Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade

Inhoudsopgave

1. Rollen, taken en verantwoordelijkheden in de uitvoering van het faunaschadebeleid **(blz. 2)**
2. Overzicht van instrumenten voor het faunaschadebeleid **(blz. 22)**
3. Vergelijkingsanalyse modellen schadetegemoetkoming (**blz. 55)**
4. Totstandkoming advies **(blz. 70)**
5. Bronnen **(blz. 71)**

Bijlage 1. Rollen, taken en verantwoordelijkheden voor de aanpak van faunaschade

Inleiding

In deze bijlage zijn de rollen, taken en verantwoordelijkheden beschreven van alle actoren die een verantwoordelijkheid hebben voor de uitvoering van het faunaschadebeleid.
Reikwijdte van dit overzicht beperkt zich tot de faunaschade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende, beschermde dieren aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren. Deze beperking in de reikwijdte vindt zijn grondslag in de provinciale beleidsregels voor het faunabeleid.

Uitgangspunt van dit overzicht is dat degene die schade dreigt te lijden deze zoveel mogelijk probeert te voorkomen. Veelal is dat in eerste instantie de grondgebruiker. Het begrip grondgebruiker wordt in deze notitie in zoverre beperkt gehanteerd dat het begrip slechts wordt gebruikt voor de agrarisch bedrijfsmatige grondgebruiker.

Hierna volgt eerst een korte toelichting op de verschillende actoren die verantwoordelijk zijn voor de aanpak van faunaschade.

Verantwoordelijkheid grondgebruiker
Als een grondgebruiker schade wil voorkómen is hij er zelf primair verantwoordelijk voor. Hij zal er zelf alles aan moeten doen, wat redelijkerwijs van hem gevraagd kan worden, om schade te voorkomen of te verminderen. Bijvoorbeeld door het afschermen van kwetsbare gewassen, het verjagen van schade toebrengende dieren of de inzet van zwaardere instrumenten om dieren te vangen of te doden. Indien de overheid beperkingen oplegt aan de mogelijkheden van de grondgebruiker om schade te bestrijden, dan ligt dit genuanceerder en kan een schaderegeling gelden. Maar ook hier geldt dat er sprake is van een zeker maatschappelijk risico.

Terreinbeheerder
Een bijzondere grondgebruiker is de terreinbeherende organisatie. Veelal zijn TBO's natuurbeherende organisaties, zoals de provinciale landschappen, de vereniging natuurmonumenten en Staatsbosbeheer. Zij staan los van grotere particuliere grondeigenaren zoals landgoedeigenaren, die vaak ook delen van hun grondgebied openstellen voor het publiek. Terreinbeherende organisaties zijn veelal lid van de faunabeheereenheid en dragen daarmee in beginsel medeverantwoordelijkheid voor het opstellen en vaststellen van faunabeheerplannen. Zij zouden vanuit deze rol in beginsel ook medewerking moeten verlenen aan de uitvoering van deze plannen, door actief beheer toe te staan, of zelfstandig uit te voeren.

Verantwoordelijkheid jachthouder
De jachthouder is als jager gehouden om schade veroorzaakt door wildsoorten tijdens het jachtseizoen te voorkomen. Daarnaast is hij verantwoordelijk voor een redelijke wildstand in zijn jachtveld. Veelal zal de jachthouder ook degene zijn die onder gebruikmaking van vrijstelling, ontheffing

of een andere vorm van overheidstoestemming schadebeperkend op moet treden. Deze rol beheer t.b.v. de schadebestrijding moet echter onderscheiden worden van de rol van jager.

Wildbeheereenheid
De wildbeheereenheid (WBE) is de feitelijke regievoerder op daadwerkelijke uitvoering van het faunabeheerplan en het schadebeperkend handelen. Als vereniging is de WBE verantwoordelijk voor het organiseren van de uitvoering van het duurzame beheer van schadeveroorzakende dieren in samenwerking en ten dienste van grondgebruikers en terreinbeheerders. De WBE is de schakel tussen de jachthouder en de faunabeheereenheid. Dit wordt o.a. tot uitdrukking gebracht door het verplichte lidmaatschap van een WBE van een jachthouder met een jachtakte.

Faunabeheereenheid
De faunabeheereenheid (FBE) is binnen de provincie verantwoordelijk voor het vaststellen van één of meerdere faunabeheerplannen, waarbij - binnen de randvoorwaarden zoals gesteld door wet en provinciale verordening - het beheer van populaties wordt vastgelegd. De FBE is verantwoordelijk voor de verbinding met de provinciale overheid, omdat het faunabeleid van de provinciale overheid bepalend zal zijn voor het al dan niet verkrijgen van goedkeuring van GS op het faunabeheerplan. De FBE zal afstemming over het voorgestane beheer van soorten moeten zoeken met de binnen haar werkterrein functionerende WBE's.

Provincie
Binnen de provincie zijn verschillende bestuursorganen verantwoordelijk voor de vormgeving van het soorten- en schadebestrijdingsbeleid en de besluitvorming over instrumenten. Zo kan Provinciale Staten voor schadebestrijding van soorten vrijstellingen vaststellen per verordening. Het College van GS is verantwoordelijk voor de uitvoering van het biodiversiteitsbeleid en kan ontheffing en opdrachten afgeven voor het beperken van de omvang van populaties schadeveroorzakende dieren. Ook kan GS besluiten tot het verstrekken van een tegemoetkoming in de schade indien die wordt veroorzaakt door in het wild levende soorten.

BIJ12
Met de decentralisatie van taken in het kader van de uitvoering van de Wnb naar de provincies is ook besloten tot het opheffen van het landelijk opererende ZBO Faunafonds. Daarvoor in de plaats is een uitvoeringsorganisatie gekomen die werkt voor alle provincies: BIJ12. Deze organisatie is o.a. verantwoordelijk voor het toetsen van aanvragen voor tegemoetkoming in de schade, veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde diersoorten dieren én het adviseren over het voorkomen en bestrijden van deze schades. Daarnaast is BIJ12 verantwoordelijk voor het tijdig en volledig afdoen van (c.q. beschikken op) de aanvragen voor een tegemoetkoming.

Gemeenten
De gemeenten hebben op grond van hun wettelijke taken geen primaire verantwoordelijkheid voor het fauna- of schadebeleid. Zij ervaren als bijzondere grondgebruiker wel bijzondere vormen van schade veroorzaakt door in het wild levende soorten (aan sportvelden, of begraafplaatsen bijvoorbeeld). Daarnaast is de gemeente vaak eerste aanspreekpunt van burgers (niet agrarische grondgebruikers) die overlast of schade ervaren van wilde dieren. Het op zo zorgvuldig en efficiënt mogelijke wijze afdoen van door burgers ervaren overlast is een verantwoordelijkheid van de gemeente ten opzichte van haar burgers.

Verantwoordelijkheid voor schade door anderen
Er kan schade bij de grondgebruiker ontstaan, ondanks dat hij zelf al het mogelijke heeft gedaan om dit te voorkomen. Bijvoorbeeld omdat de eigenaar van de naastgelegen percelen nalatig is, waardoor er op het naastgelegen perceel meer dieren lopen dan in het Fbp is afgesproken. De Wnb kent geen expliciete verplichting om schade t.g.v. soorten aan derden te voorkomen. Op grond van de Wnb is dan ook in beginsel niemand wettelijk aansprakelijk wanneer er bij anderen schade door in het wild levende dieren ontstaat.

Wel is er in het Burgerlijk Wetboek geregeld dat wanneer iemand door actief te handelen de kans op schade bewust vergroot (onrechtmatige daad), daarvoor verantwoordelijk kan zijn.
Een voorbeeld van actief handelen is het voeren van dieren, waardoor ze bewust worden aangetrokken. In dat geval kunnen partijen elkaar hier privaatrechtelijk op aanspreken. Het nalaten van afschot valt niet onder actief handelen, de populatie blijft dan immers op een natuurlijke manier groeien. Een eventuele aansprakelijkheid van de grondgebruiker/jachthouder op grond van onrechtmatige daad dient in dergelijke gevallen beoordeeld te worden vanuit een mogelijke strijdigheid met wat volgens ongeschreven recht in het maatschappelijk verkeer betamelijk is. Met andere woorden, dan zal er door de rechter beoordeeld moeten worden of van maatschappelijk onzorgvuldig handelen sprake is wanneer onvoldoende gebruik wordt gemaakt van de publiekrechtelijk geboden middelen, zoals het uitvoeren van populatiebeheer.

De grondgebruiker blijft in veel gevallen dus zelf verantwoordelijk als hij schade ondervindt aan zijn percelen. In dit geval blijft het ook belangrijk dat de grondgebruiker die schade ondervindt in een vroeg stadium de grondgebruiker aanspreekt die daar direct invloed op heeft.

Agrarisch bedrijfsmatig GRONDGEBRUIKER	
Verantwoordelijk	Primair verantwoordelijk voor het voorkomen of beperken van het ontstaan van schade aan gewassen of vee veroorzaakt door in het wild levende dieren, op gronden en opstallen waarvoor hij over een zakelijk of persoonlijk gebruiksrecht beschikt.
Rol	Zakelijk of persoonlijk gerechtigd tot het gebruik van de grond en/of opstallen waar in het wild levende diersoorten schade aan gewassen of vee kunnen veroorzaken. Dit kan de eigenaar van de grond zijn, de pachter van de grond of degene die een beperkt recht heeft om de grond en zich daarop bevindende opstallen te gebruiken.
Bevoegdheden	• Recht om schade te voorkomen en te bestrijden op landelijk of provinciaal vrijgestelde soorten (art. 3.15 Wnb) met daartoe aangewezen methoden en middelen binnen de randvoorwaarden gesteld in een goedgekeurd faunabeheerplan. Dit recht kan schriftelijk overgedragen worden aan een WBE of anderen. • Het zelf doen verkrijgen van een ontheffing of op grond van gebruikmaking van ontheffing van een FBE beperken van de omvang van een populatie, dan wel met schriftelijke toestemming handelingen daartoe laten uitvoeren door een WBE of anderen voor zover daarvoor ontheffing (art. 3.17 Wnb) is verleend. • Het zelf beperken van de omvang van een populatie van exoten, onbeschermde en verwilderde diersoorten op grond van een opdracht (art. 3.18 Wnb) dan wel met schriftelijke toestemming door anderen. • Het jachtrecht (voor zover niet voorbehouden door de eigenaar) zelf uitoefenen, dan wel verhuren aan anderen.
Taken	• Zorgen dat inzet t.b.v. schadebestrijding en beheer (vrijstelling, ontheffing, opdracht) danwel jacht op voorhand mogelijk is. *- controleren welk instrument inzetbaar is voor de betreffende diersoort(en).* *- op voorhand machtiging aanvragen bij de FBE (via de WBE en jachthouder).* *- zorgen dat percelen onderdeel uitmaken van bejaagbare eenheid.* *- zorgen dat niet geteeld wordt in kwetsbaar gebied waar inzet maatregelen niet mogelijk is.* • Het tijdig en in voldoende mate nemen van passende preventieve maatregelen om schade aan (opslag van) gewassen of vee te voorkomen danwel te beperken (zie Preventiekit faunaschade van BIJ12 voor passende maatregelen). • Het zelf uitvoeren, dan wel anderen laten doen uitvoeren van de inzet van zwaardere maatregelen ten behoeve van populatiebeheer, schadebestrijding en jacht indien preventieve maatregelen geen of onvoldoende effect hebben.

	• Indien grondgebruiker zelf niet de schade bestrijdt, het maken van (bij voorkeur schriftelijke) resultaat c.q. inspanningsafspraken met jachthouder over schadebestrijding en populatiebeheer. • Het afgeven van een schriftelijke grondgebruikersverklaring aan de Jachthouder, welke daarmee gebruik kan maken van vrijstelling, of voldoen aan eisen t.b.v. het gebruik van het geweer (zie: b.v. art. 3.15 lid 7 Wnb). • Grondgebruiker heeft mogelijkheid om in of bij de grondgebruiksverklaring of jachthuurovereenkomst, afspraken privaatrechtelijk vast te leggen. • Het voldoen aan de eisen m.b.t. het aanvragen van een tegemoetkoming in de schade als bedoeld in artikel 6.1 van de Wnb (www.faunaschade.nl).
Bijzonderheden	• Het wordt aanbevolen om de relatie grondgebruiker - jachthouder (op grond van de Wnb) m.b.t. inzet ten aanzien van beheer en schadebestrijding contractueel vast te leggen in een overeenkomst, naast de (wettelijk vereiste) jachthuurovereenkomst en de schriftelijke (betredings) toestemming. • Naast het maken van afspraken over hoe op te treden in geval van schade kan de grondgebruiker met de jachthouder ook afspraken maken over de bedrijfsvoering en hoe deze aan te passen op het voorkomen van schade (bv. aan de hand van een risicoanalyse).

TERREINBEHERENDE ORGANISATIE (en voor zover van toepassing ook wegbeheerder / particuliere terreinbeheerder)	
Verantwoordelijk	Primair verantwoordelijk voor het leveren van een bijdrage aan de totstandkoming van het faunabeheerplan van de FBE in haar rol als bestuurslid van de FBE. Daarmee levert de TBO een bijdrage aan het duurzaam beheer van in het wild levende populaties.
Rol	Als terreinbeherende organisatie heeft de TBO een maatschappelijke verantwoordelijkheid voor het behoud van de biodiversiteit, maar ook de zorg voor het duurzaam beheer van populaties. Daar waar schade door in het wild levende dieren wordt veroorzaakt, behoort de TBO vanuit haar maatschappelijke verantwoordelijkheid daar waar zij dat kan een bijdrage te leveren aan het voorkomen, beperken of bestrijden van die schade.
Bevoegdheden	• Recht om op haar natuurterreinen op grond van het eigendomsrecht een eigen beleid te voeren. • Uitvoering van haar eigen beleid mag niet leiden tot onrechtmatige hinder of overlast voor aangrenzende buren. • Het jachtrecht zelf uitoefenen (of niet uitoefenen), dan wel verhuren aan anderen.
Taken	• Vanuit haar visie een bijdrage leveren aan de kwaliteit van het faunabeheer en het faunabeheerplan binnen het werkgebied van de FBE; • Zorgen dat inzet t.b.v. schadebestrijding en beheer (vrijstelling, ontheffing, opdracht) dan wel jacht op gronden van derden mogelijk is en effectief kan zijn; • Het tijdig en in voldoende mate nemen van passende preventieve maatregelen om schade aan (opslag van) gewassen of vee op gronden van derden te voorkomen dan wel te beperken.
Bijzonderheden	• Het wordt aanbevolen om (ter concretisering van het beleid in het FBP) de relatie Terreinbeheerder – Schadebestrijding vast te leggen in een convenant met grondgebruikers van aan terreinen van de terreinbeheerder aanliggende percelen.

	• Naast het maken van afspraken over hoe op te treden in geval van schade kan de grondgebruiker met de TBO ook afspraken maken over de mogelijkheden om preventieve maatregelen te treffen op de grens van de naburige percelen, of op het terrein van de TBO.

JACHTHOUDER (Eigenaar, pachter en huurder jachtgenot)	
Verantwoordelijk-	• Verantwoordelijk voor schade van wildsoorten (art. 3.20 lid 3 Wnb) in zijn jachtveld. • Zorgen voor een redelijke wildstand in zijn jachtveld (Art. 3.20 lid 3 Wnb). • Verantwoordelijkheid voor schadebestrijding en populatiebeheer is afhankelijk van (privaatrechtelijke) afspraken die hij heeft met grondgebruiker. • Jachthouder voelt zich (vaak) moreel verantwoordelijk voor schadebestrijding en populatiebeheer, vanwege de goede relatie met de grondeigenaar, maar is dat juridisch niet als hier privaatrechtelijk geen afspraken over zijn gemaakt. *N.B. De verantwoordelijkheid van de jachthouder voor schade veroorzaakt door wildsoorten geldt alleen in het jachtseizoen.*
Rol	Hij jaagt of laat andere jagen onder zijn verantwoordelijkheid of laat derden jagen wanneer hij het jachtgenot heeft verhuurd, t.b.v. jacht. Komt afspraken m.b.t. populatiebeheer en schadebestrijding na.
Bevoegdheden	• De jachthouder is op grond van het bepaalde van artikel 3.23 Wnb gerechtigd tot het genot van de jacht. • Hij kan bevoegd dan wel gemachtigd zijn tot gebruik van wettelijk toegestane middelen en eisen t.b.v. (jacht en) schadebestrijding en populatiebeheer • Jachthouder met jachtakte mag geweer gebruiken
Taken	• Zorgt dat hij en door hem gemachtigde uitvoerders zich houden aan het faunabeheerplan en publiek- en privaatrechtelijke toestemmingen; • Jachthouder met jachtakte is lid van een wildbeheereenheid op grond van artikel 3.14 lid 1 van de Wnb. • Jachthouder met jachtakte zorgt voor een jachtveld van voldoende omvang zodat er sprake is van een bejaagbare eenheid • Jachthouder met jachtakte dat hij over voldoende en benodigde vaardigheden beschikt en dat iemand die dit namens hem doet hier ook over beschikt. • Jachthouder met jachtakte zorgt voor een schriftelijke grondgebruikersverklaring van de grondgebruiker.

	• Jachthouder met jachtakte zorgt voor een adequate uitvoering van jacht, schadebestrijding en populatiebeheer. • Jachthouder met jachtakte maakt adequaat gebruik van de machtigingen van ontheffing en opdrachten wanneer men het veld in gaat. • Jachthouder met jachtakte voert verjaag- en bejaagacties uit zoals (bij voorkeur schriftelijk) afgesproken met de grondgebruikers, of – indien afgesproken – zo vaak als nodig is om te kunnen voldoen aan de eisen met betrekking tot het verkrijgen van een tegemoetkoming in de schade. • Jachthouder met jachtakte draagt zorg voor werken conform het Faunabeheerplan dat is vastgesteld door de FBE en goedgekeurd door GS. • Jachtaktehouders verstrekken afschotgegevens aan FBE op grond van artikel 3.13 Wnb. De uitgevoerde verjaag- en bejaagacties worden geregistreerd in een digitaal faunaregistratiesysteem. • Jachthouder zorgt ervoor dat hij op de hoogte blijft van ontwikkelingen m.b.t. schade en beheer al dan niet via de WBE en FBE.
Bijzonderheden	• Alle grondeigenaren zijn voor de wet jachthouder, ook bij kleine oppervlakten waarbij sprake is van niet bejaagbare velden. Vaak wordt de jacht dan verhuurd maar het komt dus ook voor dat men jachthouder is zonder de jacht of schadebestrijding/beheer uit te laten voeren. • Naast het maken van afspraken over hoe op te treden in geval van schade kan de jachthouder met de grondgebruiker ook afspraken maken over de bedrijfsvoering en hoe deze aan te passen op het voorkomen van schade (bv. aan de hand van een risicoanalyse). • Belangrijk is dat de jachthouders, zoals gemeenten, landgoedeigenaren en agrariërs, die niet direct zitting hebben in de FBE, wel weten dat ze vertegenwoordigd worden in de FBE (en weten wie dat is). Anders kan het gevoel ontstaan dat ze geen invloed hebben op de streefstanden of de inhoud van het faunabeheerplan, maar alleen de gevolgen ondervinden van de schade die ontstaat. Terwijl ze hier via hun vertegenwoordiger wel invloed op kunnen hebben. • Sommige jachthouders (b.v. sommige TBO's) verhuren geen jachtrechten en staan geen schadebestrijding of populatiebeheer toe op hun gronden. Als het gaat om grote eenheden natuur dan kan dat ertoe bijdragen dat de mate waarin schade op landbouwgronden kan worden beperkt onvoldoende effectief is.

WILDBEHEEREENHEID (WBE)	
Verantwoordelijk	Wildbeheereenheid is in de praktijk belast met het uitvoeren van schadebestrijding en populatiebeheer in het veld, maar is daarvoor in beginsel juridisch niet verantwoordelijk. Dat zijn immers de grondgebruikers en de jachthouders. De WBE heeft de rechtsvorm van een vereniging (art. 3.14 Wnb). De WBE is verantwoordelijk voor de uitvoering van het faunabeheerplan. De WBE is verantwoordelijk voor het voldoen aan de door provinciale staten in een verordening vastgestelde regels.
Rol	Dit samenwerkingsverband van jachthouders met een jachtakte en mogelijk anderen zorgt er voor dat jacht, beheer en schadebestrijding wordt uitgevoerd mede in samenwerking met en voor grondgebruikers, terreinbeheerders en eigenaren in een bepaald werkgebied, waarvan de omvang en begrenzing door de provincie zijn vastgesteld. Wildbeheereenheden vervullen een coördinerende rol om het faunabeheerplan uit te voeren en het duurzaam beheer van populaties in het wild levende dieren te organiseren. De WBE adviseert over het concept van het faunabeheerplan aan het bestuur van de Faunabeheereenheid (art. 3.12 lid 6 Wnb).
Bevoegdheden	• De provinciale verordeningen kennen de WBE soms bevoegdheden toe (b.v. het royeren van leden/houders van een jachtakte bij handelen in strijd met FBP). • Decentralisatie van de regelgevende bevoegdheden naar de provincies maakt dat er verschillen bestaan tussen verschillende WBE's qua taken en bevoegdheden.
Taken	• Zorgt voor planmatige bestrijding van diersoorten aan de hand van een nadere planmatige uitwerking van een FBP in haar beheergebied. • De grondgebruiker kan de hem toegestane handelingen op grond van een vrijstelling laten uitvoeren door de WBE (artikel 3.12 lid 7 Wnb); • De FBE kan de aan haar verleende ontheffing doorschrijven aan de WBE (art. 3.17 lid 3 Wnb). • Ook aan een WBE kan een ontheffing worden verleend indien de noodzaak ontbreekt voor het verrichten van handelingen door tussenkomst van een faunabeheereenheid (art. 3.17 lid 4 Wnb).

	• Maakt eventueel wildbeheerplannen voor haar beheergebied. • Coördineert tellingen in haar beheergebied en analyseert deze en levert bijdrage aan trendtellingen ten behoeve van het opstellen door de FBE van een FBP (art. 3.12 lid 5 Wnb). • Coördineert schadebestrijding in haar beheergebied en stelt zo nodig schadebestrijdingsplannen op. • Stelt zo nodig een gebiedsplan ganzen en een leefgebiedsplan voor grote hoefdieren op in haar beheergebied. • Monitort beheerplannen en halen genoemde streefstanden ontheffing. • Is lokaal aanspreekpunt voor jachthouders en grondgebruikers in haar beheergebied, bijvoorbeeld voor infrastructuurbeheerder, gemeenten etc. • Geeft voorlichting aan haar leden (kennis en vaardigheden) • Behartigt de belangen van haar leden. • In provinciale verordeningen kunnen aanvullende taken zijn bepaald.
Bijzonderheden	De WBE heeft vooral een sterke lokale verankering door samenwerking met andere organisaties en verenigingen binnen de gemeenten.

FAUNABEHEEREENHEID (FBE)	
Verantwoordelijk	• Is verantwoordelijk voor creëren van draagvlak bij alle aangesloten geledingen voor de wijze en mate van het uitvoeren en coördineren van jacht, schadebestrijding en populatiebeheer. • Is verantwoordelijk voor het opstellen van een faunabeheerplan voor haar werkgebied (art. 3.12 lid 3 Wnb); • Is als houder van ontheffingen medeverantwoordelijk voor een goede uitvoering hiervan. • Moeten voldoen aan de regels die provinciale staten hebben gesteld aan bestuur, werkgebied en inhoud van het FBP (art. 3.12 lid 9 Wnb).
Rol	Zorgt voor gedragen faunabeheerplannen en coördineren van de uitvoering van het faunabeheer, waaronder schadebestrijding en populatiebeheer, in de gehele provincie, alsmede al wat daarmee verband houdt of daartoe bevorderlijk kan zijn, alles in de ruimste zin van het woord. FBE zorgt voor afstemming tussen en met de WBE's die binnen haar werkgebied functioneren.
Bevoegdheden	• Vaststellen van één of meer faunabeheerplannen voor het door de provincie vastgestelde werkgebied (art. 3.12 lid 3 Wnb). • Horen van WBE's alvorens een FBP vast te stellen (art. 3.12 lid 6 Wnb). • Aanvragen van ontheffingen op grond van een FBP (art. 3.17 lid 2 Wnb); • Machtigen van WBE's en anderen voor gebruik verleende ontheffingen (art. 3.17 lid 3 Wnb) • Op grond van provinciale regels zijn soms andere bevoegdheden of taken of uitvoeringsinstructies toebedeeld.
Taken	• FBE brengt jaarlijks verslag uit aan GS over de uitvoering van het FBP (art. 3.12 lid 8 Wnb). • FBE draagt zorg voor openbaarmaking overzicht van afschotgegevens (art. 3.13 lid 2 Wnb) • FBE draagt zorg voor openbaarmaking goedgekeurd Faunabeheerplan (art. 3.12 lid 7 Wnb). • FBE voldoet aan de wettelijke regels van de Wnb en de provinciale regelgeving (verordening). •Adviseert gevraagd en ongevraagd vanuit de uitvoering bij het opstellen, evalueren en monitoren van provinciaal faunabeleid. • Stelt, met draagvlak van de geledingen in de FBE, Faunabeheerplannen op die gericht zijn op duurzaam beheer van diersoorten en rekening houdt met de verschillende belangen.

	• Zorgt voor afstemming met haar achterban, zodat hun belangen worden gehoord. • Stemt af met andere faunabeheereenheden binnen of aangrenzend aan de provincie • Is houder van ontheffingen van de provincie op basis van goedgekeurd faunabeheerplan en schrijft ontheffing/aanwijzing door aan WBE. • Adviseert grondgebruikers bij inzet instrumentarium. • Spreekt indien nodig haar leden aan op het realiseren van de uitvoeringsafspraken in het Fbp, door aangesloten jachthouders m.b.t uitvoer schadebestrijding en beheer aan te spreken, verleende machtigingen in trekken en te bemiddelen in geschillen terzake. • Verzoekt indien nodig GS om extra instrumentarium in te zetten (opdracht, bijzondere middelen). • Voert de regie op monitoring en trendtellingen en de uitvoering van het faunabeheerplan. • Communiceert over de uitvoering, het Fbp en de verleende ontheffingen uit het Fbp en communiceert hierover met de achterban. • Stemt met het BIJ12 af over de werking van preventieve maatregelen en het effect van afschot op de omvang van schade en of er verbeter mogelijkheden zijn.
Bijzonderheden	• Het Kroondomein is een afzonderlijke faunabeheereenheid binnen Gelderland die valt onder de bevoegdheid van het Rijk (zie ook art. 3.32 Rnb). • Op grond van de wetsgeschiedenis van de Wnb zullen in het bestuur van de FBE ook vertegenwoordigers van maatschappelijke organisaties deelnemen die het duurzaam beheer van populaties in het wild levende dieren voorstaan (bv. Dierenbeschermingsorganisaties).

PROVINCIE	
Verantwoordelijk	• Verantwoordelijk voor passieve en actieve soortenbescherming binnen de Wnb. Zorgt voor behoud en zo nodig herstel van de gunstige staat van instandhouding van soorten en hun leefgebieden (art. 1.12 Wnb). Zorgt voor het opstellen van een provinciale natuurvisie (art. 1.7 Wnb). Is verantwoordelijk voor de uitvoering van het natuurbeleid, waaronder als bevoegd gezag voor populatiebeheer, overlast en schadebestrijding. Bevoegd voor toestemmingverlening en bestrijden van schade aan in de wet genoemde belangen.
Rol	GS stelt de beleidsmatige kaders vast waarbinnen faunabeheer en schadebestrijding moet worden uitgevoerd, verleend ontheffingen, aanwijzingen en handhaaft hierop. GS is bevoegd gezag voor toestemmingverlening, PS voor het verlenen van een aantal vrijstellingen (waaronder vrijstelling schadesoorten).
Bevoegdheden	<u>Provinciale Staten</u> • Controlerende- en toezichthoudende taak op de taken in het Faunabeheer waarvoor GS zijn aan te spreken. • Vaststellen verordening eisen faunabeheereenheid en faunabeheerplan (art. 3.12 lid 9 Wnb) • Vaststellen verordening eisen WBE's (art. 3.14 lid 2 Wnb) • Vaststellen provinciale vrijstellingsverordening (art. 3.15 lid 3 Wnb). • Vaststellen provinciale vrijstellingsverordening overlastsoorten (art. 3.16 lid 3 Wnb) • Vaststellen provinciale verordening één op één drukjacht voor wilde zwijnen (art. 3.33 lid 2 Wnb) • Bevoegdheid tot vaststellen vrijstellingsregelingen via verordening ex art. 3.3, 3.4, 3.8, 3.9, 3.10, 3.11 Wnb. <u>Gedeputeerde Staten</u> • Goedkeuren Faunabeheerplannen (art. 3.12 lid 7 Wnb) • Monitoringsverplichting doelstellingen Vogel- en Habitatrichtlijn (art. 1.12 lid 4 Wnb) • Verlenen ontheffingen en opdrachten op aanvraag van wettelijke verboden verboden (art. 3.3, 3.8, 3.10, 3.17, 3.18 Wnb) • Sluiting jacht onder bijzondere weersomstandigheden (art. 3.22 lid 4 Wnb) • Verlenen ontheffing gebruik verboden, of niet selectieve vang- of dodingsmiddelen (art. 3.25 lid 4 wnb); • Ontheffing verlenen op het verbod van bijvoeren (art. 3.32 lid 2 Wnb) • Ontheffing verlenen van verbod uitzetten dieren (art. 3.34 lid 3 Wnb) • Bevoegdheid toekenning schade (art. 6.1 Wnb) • Aanwijzing Ambtenaren handhaving (art. 7. 1 Wnb) • Bevoegdheid uitoefening bestuursdwang (art. 7.2 Wnb)

Taken	• Zorgdragen voor gunstige staat van instandhouding van soorten vogel en habitatrichtlijn, rode lijstsoorten. (art. 1.12 Wnb) • Bepalen vrijstellingen, middelen en methoden voor vangen en doden, verlenen toestemmingen in individuele gevallen, algemeen bevoegd gezag voor uitvoering wet. • Bepaalt inhoud FBP, samenstelling bestuur FBE. Ondersteunt FBE financieel voor goede uitvoering. Bewaakt het functioneren van de FBE. • Stelt op, evalueert, monitort en past aan provinciaal beleid faunabeheer. • Toetst het Faunabeheerplannen aan wet en regelgeving en specifiek beleid en verleent op basis hiervan ontheffingen. • Legt het Faunabeheerplan (FBP) en de verslagen hierover ter inzage. • Formuleert indien nodig voor een aantal diersoorten specifiek beleid zoals nulstandbeleid van zwijnen, specifiek leefgebied herten en rustgebieden voor ganzen. • Zorgt voor een inhoudelijke beoordeling van duurzame instandhouding soorten, werking middelen etc. t.b.v. het goedkeuren van het FBP. • De provincie zal indien nodig de FBE bestuurlijk op haar morele verantwoordelijkheid aanspreken. • Verleent ontheffingen en aanwijzingen aan de FBE, vrijwel altijd op basis van een goedgekeurd FBP, houdt toezicht op de voorschriften uit deze ontheffingen of aanwijzingen. • Stelt de provinciale vrijstellingsverordening vast. • Verleent individuele ontheffingen en aanwijzingen t.b.v. schadebestrijding en populatiebeheer voor dieren waarvoor geen faunabeheerplan is opgesteld, houdt toezicht op de voorschriften uit deze ontheffingen of aanwijzingen.

	• Kan personen of organisaties aanwijzen die de stand van bepaalde diersoorten mogen beperken zonder toestemming van de grondgebruiker. • GS communiceren proactief over haar provinciale faunabeleid, de achtergronden van haar beleid, haar besluiten, rolverdeling FBE, wat ze ter inzage heeft gelegd, evaluaties van haar beleid, etc. • Rapporteert aan het Rijk over inzet van het provinciaal instrumentarium.
Bijzonderheden	• GS vinden het belangrijk dat uitvoering op een gecoördineerde en planmatige manier gebeurt. Daarom hebben ze belang bij een centrale professionele organisatie en ondersteunen ze de FBE in hun provincie o.a. financieel. Zij zijn echter niet verantwoordelijk voor uitvoering van de populatiebeheer en schadebestrijding, de wet legt de verantwoordelijkheid hiervoor in het veld (grondgebruiker en jachthouders).

BIJ12	
Verantwoordelijk	Verantwoordelijk voor het, in mandaat van de provincies, afhandelen van aanvragen faunaschades (tegemoetkomingsaanvragen faunaschade, dassenovereenkomsten en de ganzenregeling) veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde dieren én het adviseren over het voorkomen en bestrijden van deze schades;
Rol	Kent tegemoetkomingen toe bij door natuurlijke in het wild levende beschermde diersoorten aangerichte schade aan bedrijfsmatige geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren en verricht onderzoek naar – en adviseert over de mogelijkheden voor preventie en vermindering daarvan.
Bevoegdheden	-
Taken	• (Kosten)efficiënte afhandeling van faunaschades. • Coördinatie van kwalitatief hoogwaardig onderzoek naar het voorkomen en bestrijden van faunaschade conform de onderzoeks-agenda BIJ12-Faunafonds. • Advies en voorlichting, mede op basis van de uitgevoerde onderzoeken en faunaschadecijfers, over het voorkomen, bestrijden en betalen van faunaschade. • Professionele secretariële ondersteuning aan de Maatschappelijke Adviesraad Faunaschade. • Stelt in samenwerking met de provincies beleidsregels op voor tegemoetkomingen bij schade aangericht door natuurlijk in het wild levende diersoorten. • Beoordeelt en handelt binnengekomen verzoekschriften af - *Toetst verzoekschriften aan de provinciale beleidsregels.* - *Zet taxateurs in, die binnen zeven dagen een bezoek brengen aan het schadeperceel en de schade volgt tijdens het seizoen en deze aftaxeert.* - *Beslist op basis van taxatierapport en eventuele aanvullende vragen over de uitgekeerde tegemoetkoming.* • Stelt haar begroting en jaarplan op en laat die door de Algemene Vergadering van het IPO goedkeuren. • Legt middels jaarverslag- en rekening af verantwoording af aan de Algemene Vergadering van het IPO.
Bijzonderheden	• Sinds de inwerkingtreding van de Wet natuurbescherming zijn de taken van de ZBO Faunafonds naar de provincies gedecentraliseerd en verricht BIJ12 als gezamenlijke uitvoeringsdienst van de provincies deze taken in opdracht van de provincies. De beleidsregels tegemoetkoming faunaschade worden door de besturen van de afzonderlijke provincies vastgesteld.

RIJK	
Verantwoordelijk	Het Rijk vertegenwoordigt Nederland in internationaal verband en is verantwoordelijk voor de nakoming van internationale verplichtingen door Nederland. Daartoe voorziet het Rijk in wettelijke kaders, die de implementatie van internationaalrechtelijke verplichtingen bevatten en voor provincies overstijgende belangen een landelijk eenvormig beleid verzekeren (art. 1.8 Wnb). De algemene regels ter bescherming van Natura 2000-gebieden en soorten zijn in de Wnb verankerd. Ook worden bij en krachtens de wet algemene regels over de uitoefening van de jacht en het gebruik van het geweer gesteld. Het Rijk heeft landelijke schadelijke soorten aangewezen die vallen onder de reikwijdte van de bepalingen inzake schadebestrijding. Het Rijk is tevens verantwoordelijk voor het verlenen van vrijstelling voor de bestrijding van deze diersoorten die in het gehele land schade veroorzaken. Dat geldt ook voor de door de provincies te bestrijden invasieve exoten.
Rol	• Systeemverantwoordelijk voor de natuurbescherming; • Wetgever Wnb bijbehorende besluiten en regelingen. • Bevoegd gezag in uitzonderingssituaties (Rijksbelangen).
Bevoegdheden	• Bevoegd gezag in bijzondere gevallen (art. 1.3 e.v. Bnb). • Landelijke vrijstelling schadesoorten (art. 3.15 Wnb) en landelijke vrijstelling overlastsoorten (art. 3.16 Wnb) • Verschillende bevoegdheden voor jacht o.a. soorten wild, opening en sluiting jacht (art. 3.20.e.v. Wnb). • Verleend goedkeuring aan FBP Kroondomein en ontheffing aan het Kroondomein (art. 1.3 Bnb)
Taken	• Monitoring en verantwoording richting Europese Commissie voor uitvoering Vogel- en Habitatrichtlijn. • Plaatst beschermde en onbeschermde soorten (exoten, verwilderd) op lijst zodat een aanwijzing kan worden gegeven.
Bijzonderheden	

GEMEENTEN bij overlast – en schadebestrijding in de bebouwde kom	
Verantwoordelijk	Verantwoordelijk voor het onderhoud en beheer van het openbaar gebied. Daaronder valt tevens het beheer en overlast- en schadebestrijding van diersoorten.
Rol	Eerste aanspreekpunt voor schade/overlast door beschermde diersoorten en onbeschermde diersoorten binnen bebouwde kom. *N.B. De gemeente kan verschillende rollen hebben, bijvoorbeeld als grondeigenaar/gebruiker of als infrastructuurbeheerder. Deze worden hier niet behandeld.*
Bevoegdheden	• Is voor inwoners het eerste aanspreekpunt als het gaat om meldingen van overlast. Voor ratten, steenmarters en vleermuizen is dit vastgelegd in een regeling en/of landelijk beleid (Wnb en Woningwet). • Gemeente moet voldoende zorg in acht nemen voor de in het wild levende dieren en hun leefomgeving bij haar eigen handelen, maar ook bij de behandeling van meldingen en klachten van inwoners. (Zorgplicht artikel 1.11 Wnb) • Gemeente kan verzoeken om vrijstelling voor soorten die binnen bebouwde kom overlast veroorzaken, zoals steenmarters (art. 3. 16 lid 3 Wnb). De vrijstelling wordt verleend aan gemeenten voor de bestrijding van overlast binnen de bebouwde kom. • Bevoegd gezag WABO, omgevingsvergunningen voor bouwen, kappen etc.
Taken	Aanvrager van ontheffingen bij provincie bij ernstige overlast door dieren en bij schade op begraafplaatsen, sportvelden en bedrijventerreinen, waarvoor nog geen ontheffing is verleend aan de FBE. • Opstellen en vaststellen plan van aanpak voor inzet van bijzondere middelen in de bebouwde kom voor diersoorten waarvoor een ontheffing op grond van het faunabeheerplan is verleend aan de FBE. Dit plan van aanpak stelt zij samen met de WBE en FBE op, die de gemeente adviseren. Bijvoorbeeld voor wilde zwijnen, konijnen (begraafplaatsen, sportvelden en industrieterreinen), ganzen (eieren, nesten en vangen) , (zwem)watervervuiling (volksgezondheid). Dit is maatwerk en gebeurt pas als er problemen spelen in de gemeente.

	• Voor steenmarters opstellen plan t.b.v. meldpunt schade en voorlichting en op voorhand aanvragen van een ontheffing bij de provincie, zodat deze kan worden uitgevoerd door een gecertificeerd faunabedrijf of FBE. • Voor bestrijding van overlast van kauwen en roeken kan samengewerkt worden met de plaatselijke vogelwerkgroep, bijvoorbeeld ten behoeve van voorlichting, bescherming en stimulering kolonies op plaatsen zonder overlast. • Registreren van meldingen betreffende overlast van steenmarters. • informeren en adviseren burgers over wat zij kunnen doen aan overlast van diersoorten en deze te bestrijden in de woonomgeving.

Bijzonderheden	• Iedere burger heeft een zorgplicht voor beschermde soorten. Niet de gemeente, maar de melder betaalt zelf de kosten voor uitvoering van de gemelde preventieve maatregelen.
	
	• Gemeente verstaan over algemeen onder overlast:
	  • schade voor de volksgezondheid
	  • verontreiniging van de openbare ruimte
	  • (verkeers)onveilige situaties
	  • schade aan groen, gebouwen, begraafplaatsen en kabels/leidingen.

Bijlage 2. Overzicht van instrumenten voor uitvoering faunaschadebeleid

Inleiding
Basisprincipe van de instrumentenleer en instrumentenmix is dat de instrumenten gericht moeten zijn op beïnvloeding en verandering van gedrag van de actoren in het krachtenveld[1]. De kunst van het ontwikkelen van succesvol beleid is het vinden van de juiste mengverhouding van drie te onderscheiden typen van instrumenten om die gedragsbeinvloeding te bewerkstelligen: juridisch (regelgeving) – financieel (prikkels / beloning / korting / subsidie etc) - communicatief (overtuiging).

Leeswijzer
In deze bijlage is voor de drie typen een overzicht gegeven van de beschikbare en mogelijke instrumenten.
Allereerst volgt voor een aantal belangrijke schadeveroorzakende diersoorten de beschikbare juridische en financiële instrumenten.
Het betreft:
- overwinterende ganzen (kolgans, brandgans, grauwe gans en Canadese gans)
- dassen
- wolf
- mezen
- smienten
- wilde zwijnen

Ten slotte wordt een overzicht gegeven van mogelijk communicatiemiddelen die voor de aanpak kunnen worden ingezet. Daarbij zijn enkele voorbeelden van middelen van BIJ12, FBE's en provincies aangegeven.

Instrumenten >> **Uitvoeringsstappen ↓**	**Algemene informatie**	**Juridisch**	**financieel**	**Opmerkingen / Toelichting**
Beschermde ganzen (overwinterende ganzen)	In Nederland gelden beschermingskaders voor vogels, strikt beschermde soorten en 'overige soorten'. **De grauwe gans, brandgans, kolgans en Canadese gans** worden in Nederland strikt beschermd. Er	De wettelijke bescherming vloeit voort uit artikel 3.1 Wet natuurbescherming. Overtreding van deze bepaling is een economisch delict in de zin van de Wet economische delicten (WED)		De Grauwe gans is een soort als bedoeld in artikel 4 lid 2 Vogelrichtlijn, waarvoor - als geregeld voorkomende trekvogel-, beschermingsmaatregelen moeten worden getroffen. Brandgans en kolgans zijn geplaatst op bijlage I van de Vogelrichtlijn, als soort als bedoeld in artikel 4 lid 1 van de Vogelrichtlijn. Voor deze soort moeten beschermingsmaatregelen worden getroffen, zoals

[1] Beschreven in ' Bestuurskunde in hoofdlijnen' van J.H. de Baas.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	geldt een verbod op het opzettelijk doden en vangen. Zij mogen slechts worden verstoord voor zover die verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding. Nesten en eieren mogen niet worden beschadigd, of vernield. Eieren niet geraapt.			het aanwijzen van speciale beschermingszones. Op grond van de Conventie van Bern zijn de grauwe gans, kolgans, Canadese gans aangewezen in appendix III. Soorten van appendix III zijn te beschermen diersoorten. Op grond van de Conventie van Bern is de brandgans aangewezen in appendix II, als strikt te beschermen diersoort. Genoemde ganzensoorten zijn ook opgenomen op appendix II van het Verdrag van Bonn. Grauwe gans, brandgans, kolgans zijn allen opgenomen op annex II van de AEWA overeenkomst. Voor grauwe gans en brandgans zijn internationale managementplannen in voorbereiding, gebaseerd op de AEWA overeenkomst.
Preventie van schade door ganzen	Ganzen kunnen schade aanrichten in onder meer grasland, graszaad, suikerbieten en aardappelen. Maar ook aan andere akkerbouwgewassen, vollegrondsgroenten en bloem(bol)gewassen kan schade ontstaan.	Algemeen beginsel in het Nederlandse recht is dat degene die voorzienbaar risico loopt op schade het redelijkerwijs maximaal haalbare doet om dergelijke schade te voorkomen		
Op welke wijze kan schade door ganzen worden voorkomen?	Schade kan worden voorkomen door een juiste mix van preventieve middelen. Daarnaast maakt een goede afwatering percelen minder aantrekkelijk en schadege-	Nederland heeft een internationale verplichting om overwinterende ganzen te beschermen (Bonn-conventie, AEWA).	Agrariërs in de provincies Friesland, Groningen, Drenthe, Gelderland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland,	Binnen ganzenfoerageer- of rustgebieden gelden vaak specifieke regels over tegemoetkoming van gewasschade. Zie: https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/bijzondere-regelingen/vergoeding-ganzenrust-en-foerageergebieden/

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	voelig voor ganzen. Oogstresten afdoende onderwerken werkt preventief voor toekomstige gewasschade. Een overzicht van preventieve maatregelen is beschikbaar op: https:// www.bij12.nl/onderwerpen/ faunazaken/fauna-schade-preventiekit-fpk/module-ganzen/	Provincies die belangrijk zijn voor de opvang van winterganzen hebben dan ook vaak ganzenfoerageergebieden of rustgebieden aangewezen. In dergelijke gebieden zijn beperkingen aan verjaging van ganzen van kracht gedurende bepaalde periodes. Vaak gelden ook beperkingen binnen (of aangrenzend) Natura2000 gebieden.	Zeeland en Noord-Brabant met agrarische percelen gelegen in ganzenrust- of foerageergebieden hebben aanspraak op extra vergoeding/subsidie/toeslag/compensatie.	
Wat zijn de mogelijkheden voor beheer / afschot	Op grond van de Wet natuurbescherming kan voor beheer van beschermde soorten een vrijstelling gelden, een ontheffing worden verleend, of een opdracht tot beheer / afschot worden verstrekt. De voorwaarden waaronder een dergelijk besluit kan worden genomen is afhankelijk van de mate waarin de soort wordt beschermd. In beginsel geldt dat een door de provincie goedgekeurd faunabeheerplan de	Artikel 3.3 Wnb heeft de randvoorwaarden voor toestemmingverlening in het geval van ganzen. De strikt beschermde status van de vogels staat niet in de weg dat in veel gevallen toestemming kan worden verleend voor 'verjaging ondersteunend afschot'. Sommige provincies kiezen het instrument vrijstelling, andere voor		Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden: a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing; b. zij is nodig: 1°. in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats; 2°. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom; c. er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de be-

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	basis is om beheermaatregelen - zoals afschot - te mogen treffen.	het instrument ontheffing. Sommige provincies staan geen verjaging ondersteunend afschot toe van winterganzen op bepaalde gewassen. Voor de Canadese gans geldt voor de grondgebruiker de landelijke vrijstelling (art. 3.1 Besluit natuurbescherming, jo art. 3.1, 3.2, 3.3 en 3.4 Regeling natuurbescherming)		trokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan. Het lijkt er op dat 'verjaging met ondersteunend afschot'- mits in voldoende mate kan worden gemotiveerd dat sprake is van substantiële dreigende schade – juridisch het best verdedigbaar is i.r.t. mogelijkheden tot populatiebeheer. Daarbij kan ook gebruik worden gemaakt van inzichten waaruit volgt dat verjaging ondersteunend afschot bij ganzen effectief is voor schadereductie.[2] Van belang is dat niet de indruk wordt gewekt dat feitelijk populatiebeheer wordt toegepast, in de zin van een nevendoelstelling om te komen tot een reductie van de omvang van de populatie.[3] Belangrijke voorwaarde blijft ook dat voldoende rust en foerageergebieden beschikbaar zijn waar ganzen naar toe kunnen worden verjaagd.
Schademelding en verzoek tegemoetkoming	Als er ondanks preventieve maatregelen toch nog schade van enige omvang optreedt, kan om een tegemoetkoming in de schade worden verzocht bij BIJ12. Zie: www.faunaschade.nl	Op grond van art. 6.1 Wnb kunnen provincies een tegemoetkoming in de schade verlenen. Het uitgangspunt van een tegemoetkoming in de schade is dat een	Er moet € 300,00 leges (voorheen: behandelbedrag) Worden betaald voor de behandeling van een ver-	Voor een aantal provincies geldt dat er bij ganzenrust/foerageergebieden geen aanvraag hoeft te worden ingediend maar automatisch getaxeerd wordt door BIJ12 op verzoek van de provincies. Ook wordt er extra subsidie verleend

[2] Buij, R., D. Lammertsma en Th.C.P. Melman, 2018. Overzicht onderzoek schadesoorten in Nederland en Leidraad beoordeling onderzoek wildschade, Wageningen Environmental Research, Rapport 2888.
[3] ABRvS van 11 april 2018, ECLI:NL:RVS:2018:1196

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	De aanvragen worden getoetst aan de beleidsregels van de provincie waarin de schade percelen liggen. BIJ12 taxeert de schade. Dit wordt in gang gezet na indiening van een complete aanvraag voor vergoeding.	deel van die schade behoort tot het bedrijfsrisico (eigen risico). In een aantal provincies geldt dat schade die is aangericht in een ganzenrustgebied in de periode dat de schadeveroorzakende diersoort niet mag worden verontrust en gedood geen eigen risico van toepassing is.	zoek om tegemoetkoming in de schade. In sommige gevallen wordt deze door de provincies terugbetaald.	voor deelname aan ganzen-rust/foerageergebieden. Maar wellicht valt dit even buiten dit advies. https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-fauna-schade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/eigen-risico/
Wat zijn de voorwaarden voor tegemoetkoming in de schade	BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen in schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde dieren aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren.	Een verzoek om vergoeding wordt beoordeeld aan de hand van de provinciale beleidsregels.		Een belangrijke voorwaarde is het aantoonbaar daadwerkelijk gebruik maken van de geboden mogelijkheden van verjaging ondersteunend afschot ter beperking van de omvang van de schade.
Kan tegemoetkoming in de schade, veroorzaakt door een overwinterende ganzen, verstrekt worden?	Ja.	In per provincie vastgestelde verordeningen en beleidsregels is vastgelegd onder welke voorwaarden er een tegemoetkoming in de schade kan worden verleend.		De verordeningen en beleidsregels per provincie, zijn via onderstaande link te downloaden: https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-fauna-schade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
		Voor ganzenschade geldt soms zeer gedetailleerde regelgeving die per provincie kan verschillen!		

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
Das (algemeen)	In Nederland gelden beschermingskaders voor vogels, strikt beschermde soorten en 'overige soorten'. De das wordt in Nederland beschermd als nationaal beschermde soort. Er geldt een verbod op het opzettelijk doden en vangen. Zijn vaste rust en voortplantingsplaats mag niet worden beschadigd, of vernield. Er geldt geen verbod op opzettelijk verstoren van de das. Dassen worden vooral in de oostelijke helft van Nederland aangetroffen in het daar aanwezige kleinschalige cultuurlandschap.	De wettelijke bescherming vloeit voort uit artikel 3.10 Wet natuurbescherming (Wnb). Overtreding van deze bepaling is een economisch delict in de zin van de Wet economische delicten (WED).		De das valt onder de minst zware wettelijke beschermingscategorie die de Wnb kent (plaatsing op bijlage A bij de wet). Verder staat de das vermeld als te beschermen soort op appendix III bij het Verdrag van Bern. Op grond van deze aanwijzing kunnen bij of krachtens AMvB regels worden gesteld aan het onttrekken aan de natuur of de exploitatie van de das, indien dat nodig is voor het behoud of bereiken van een gunstige staat van instandhouding van de soort (zie: artikel 3.7 Wnb). Van deze situatie is momenteel geen sprake. Soort staat op de Doelsoortenlijst (min. LNV 2001) vanwege trend en zeldzaamheid. De das geldt als soort van de leefgebiedenbenadering waarvoor momenteel geen actieve beschermingsmaatregelen nodig zijn.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	Door gerichte beschermings-maatregelen is het aantal dassen de laatste jaren in aantal toegenomen. In 2006 leefden er ongeveer weer 4.500 exemplaren, in 2011 ongeveer 5.000 en in 2015 ongeveer 6.000 exemplaren. (Bron: kennisdocument BIJ12)			Bron: http://minez.nederlandsesoor-ten.nl/content/das-meles-meles
Schade door de das	Dassen kunnen schade veroorzaken aan gewassen, zoals granen en grasland. Verreweg de grootste schade wordt echter veroorzaakt aan maïs, vooral in afrijpende maïs. Daarnaast kan er schade optreden aan grasland. Putten, kuilen of pijpen in de wei kunnen een risico zijn voor vee.	Algemeen beginsel in het Nederlandse recht is dat degene die voorzienbaar risico loopt op schade het redelijkerwijs maximaal haalbare doet om dergelijke schade te voorkomen.		
Op welke wijze kan schade door de das worden voorkomen?	Zie de Faunaschade Preventiekit Das Dit geeft een overzicht van maatregelen (afrasteringen, teelttechnische maatregelen, overige maatregelen Zie:		Subsidie rasters dassen?	De mogelijkheden voor het verstrekken van subsidie wordt door provincies overwogen

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/fauna-schade-preventiekit-fpk/module-das/			
Wat zijn de mogelijkheden voor beheer / afschot	Op grond van de Wet natuurbescherming kan voor beheer van beschermde soorten een vrijstelling gelden, een ontheffing worden verleend, of een opdracht tot beheer / afschot worden verstrekt. De voorwaarden waaronder een dergelijk besluit kan worden genomen is afhankelijk van de mate waarin de soort wordt beschermd. In beginsel geldt dat een door de provincie goedgekeurd faunabeheerplan de basis is om beheermaatregelen - zoals afschot - te mogen treffen.	Artikel 3.10 jo. 3.8 Wnb geeft de randvoorwaarden voor toestemmingverlening in het geval van de das. De beschermde status van de das maakt dat in individuele gevallen toestemmingverlening voor wegvangen of eventueel afschot niet op voorhand onmogelijk is. Daarbij is van belang dat zal moeten worden aangetoond dat de staat van instandhouding van de dassenpopulatie niet zal verslechteren door het wegnemen van één of enkele exemplaren. Verder is van belang dat er nog veel in potentie geschikt beoordeelde plekken lijken	Het treffen van preventieve maatregelen ter voorkoming of beperking van de schade is een noodzakelijke voorwaarde om uiteindelijk een beroep te kunnen doen op mogelijkheden voor schadevergoeding (nadeelcompensatie).	Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden: a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing; b. zij is nodig: op grond van de in artikel 3.8 vijfde lid Wnb genoemde belangen en/of de in het tweede lid van artikel 3.10 Wnb genoemde redenen, waaronder: - ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom; of, - ter voorkoming van schade of overlast; c. er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
		te zijn die niet (opnieuw) in bezit zijn genomen door de das. Dit geldt vooral voor gebieden in de Achterhoek, Twente en westen en midden van Brabant (Bron: Kennisdocument soorten BIJ12).		
Schademelding en verzoek tegemoetkoming	Als er ondanks preventieve maatregelen toch nog schade van enige omvang optreedt, kan om een tegemoetkoming in de schade worden verzocht bij het Faunafonds. Zie: www.faunaschade.nl De aanvragen worden getoetst aan de beleidsregels van de provincie waarin de schade percelen liggen. BIJ12 taxeert de schade. Dit wordt in gang gezet na indiening van een complete aanvraag voor vergoeding.	Op grond van art. 6.1 Wnb kunnen provincies een tegemoetkoming in de schade verlenen. Het uitgangspunt van een tegemoetkoming in de schade is dat een deel van die schade behoort tot het bedrijfsrisico (eigen risico). Zie voor de omvang van het eigen risico: https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-faunaschade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/eigen-risico/	Er moet € 300,00 leges (voorheen: behandelbedrag) worden betaald voor de behandeling van een verzoek om tegemoetkoming in de schade. In sommige gevallen wordt deze door de provincies terugbetaald.	BIJ12 heeft agrariërs die dassenschade hebben de mogelijkheid geboden om een dassenovereenkomst af te sluiten. De provincies (met uitzondering van Limburg) hebben opdracht gegeven aan BIJ12-Faunafonds om dassenovereenkomsten af te sluiten voor de periode van 2016 tot en met 2020. In aanmerking voor een dassenovereenkomst komen ondernemers die in de twee voorgaande jaren een tegemoetkoming voor dassenschade hebben ontvangen van BIJ12-Faunafonds. De taxateur zal het bedrijf bezoeken en de dassenschade gedurende het jaar volgen. In oktober zal de taxateur het definitieve taxatierapport opmaken en de hoogte van de jaarlijkse tegemoetkoming vaststellen. Vervolgens ontvangt de ondernemer de dassenovereenkomst van BIJ12-Faunafonds. Met een dassenovereenkomst ontvangt men

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
				in de daaropvolgende jaren (tot en met 2020) dezelfde tegemoetkoming.
Wat zijn de voorwaarden voor tegemoetkoming in de schade	BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen in schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde dieren aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren.	Een verzoek om vergoeding wordt beoordeeld aan de hand van de provinciale beleidsregels.		Om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen, dient u aan te tonen dat u zo veel mogelijk heeft gedaan om de faunaschade te voorkomen en beperken. Het Faunafonds toetst of een verleende ontheffing om de schade te bestrijden adequaat is ingezet. In een aantal gevallen wordt niet getoetst op adequaat gebruik van de ontheffing om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen, bijvoorbeeld: • als een ontheffing op inhoudelijke gronden niet wordt afgegeven;
Kan tegemoetkoming in de schade, veroorzaakt door een das, verstrekt worden?	Ja.	In per provincie vastgestelde verordeningen en beleidsregels is vastgelegd onder welke voorwaarden er een tegemoetkoming in de schade kan worden verleend.		De verordeningen en beleidsregels per provincie, zijn via onderstaande link te downloaden: https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-faunaschade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
Wolf (algemeen)	In Nederland gelden beschermingskaders voor vogels, strikt beschermde soorten en 'overige soorten'. De wolf wordt in Nederland strikt beschermd. Er geldt een verbod op het opzettelijk doden, vangen en verstoren. Zijn rust en voortplantingsplaats mag niet worden beschadigd, of vernield.	De wettelijke bescherming vloeit voort uit artikel 3.5 Wet natuurbescherming. Overtreding van deze bepaling is een economisch delict in de zin van de Wet economische delicten (WED)		De wolf geldt als strikt beschermde soort in de zin van de Habitatrichtlijn gezien de vermelding van deze soort op bijlage IV. Verder staat de wolf vermeld op bijlage II van de Habitatrichtlijn. Dit betekent dat indien de wolf zich vestigt in Nederland de verplichting ontstaat om één of meer leefgebieden voor de wolf aan te wijzen in het kader van Natura2000. De wolf geldt verder als strikt te beschermen soort op grond van plaatsing op appendix II bij het Verdrag van Bern.
	Algemeen beginsel in het Nederlandse recht is dat degene die voorzienbaar risico loopt op schade het redelijkerwijs maximaal haalbare doet om dergelijke schade te voorkomen.			
Preventie van schade door de wolf				
	Bij het houden van vee in een weiland moeten de nodige preventieve maatregelen worden getroffen om predatie door wolven tegen te gaan.	Artikel 2.2 van de Wet dieren bepaalt dat regels kunnen worden gesteld aan de ruimte of het terrein waarop dieren worden gehouden. In artikel 1.6 van het Besluit houders van dieren is bepaald dat	Voor wolvenschade geldt vooralsnog dat het treffen van preventieve maatregelen niet verplicht wordt gesteld om in aanmerking te komen voor een tegemoetkoming in de	

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
		een dier dat in het weiland wordt gehouden ook tegen roofdieren moet worden beschermd.	schade, veroorzaakt door de wolf	
Op welke wijze kan schade door de wolf worden voorkomen?	Zie de Faunaschade Preventie Kit Wolven, vossen en marterachtigen. Dit geeft een overzicht van maatregelen (rasters, fladderlinten, schrikdraad, honden) Zie: https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wolven-vossen-en-marterachtigen/		Subsidie rasters wolven?	De mogelijkheden voor het verstrekken van subsidie wordt door provincies overwogen
Wat zijn de mogelijkheden voor beheer / afschot	Op grond van de Wet natuurbescherming kan voor beheer van beschermde soorten een vrijstelling gelden, een ontheffing worden verleend, of een opdracht tot beheer / afschot worden verstrekt. De voorwaarden waaronder een dergelijk besluit kan worden genomen is afhankelijk van de mate waarin de soort wordt beschermd.	Artikel 3.8 Wnb heeft de randvoorwaarden voor toestemmingverlening in het geval van de wolf. De strikt beschermde status van de wolf en het feit dat het dier in Nederland nog niet in een gunstige staat van instandhouding is staat toestemmingverlening voor afschot in de weg, ondanks de in individuele		Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden: a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing; b. zij is nodig: 1°. in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats; 2°. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom;

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	In beginsel geldt dat een door de provincie goedgekeurd faunabeheerplan de basis is om beheermaatregelen - zoals afschot - te mogen treffen.	gevallen geleden schade aan vee. Alleen in uitzonderlijke gevallen houden provincies de mogelijkheid open om een 'probleemwolf' te doden (bv in geval van hondsdolheid).		3°. in het belang van de volksgezondheid, de openbare veiligheid of andere dwingende redenen van groot openbaar belang, met inbegrip van redenen van sociale of economische aard en met inbegrip van voor het milieu wezenlijke gunstige effecten; 4°. voor onderzoek en onderwijs, repopulatie of herintroductie van deze soorten, of voor de daartoe benodigde kweek, met inbegrip van de kunstmatige vermeerdering van planten, of 5°. om het onder strikt gecontroleerde omstandigheden mogelijk te maken op selectieve wijze en binnen bepaalde grenzen een beperkt, bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde dieren van de aangewezen soort te vangen of onder zich te hebben, onderscheidenlijk een beperkt bij de ontheffing of vrijstelling vastgesteld aantal van bepaalde planten van de aangewezen soort te plukken of onder zich te hebben; c. er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
Schademelding en verzoek tegemoetkoming	Indien er sprake is van (vermoedelijke) schade door een wolf dient er zo spoedig mogelijk een melding te worden gedaan bij het wolvenmeldpunt op www.wolveninnederland.nl of BIJ12. Aan de hand van de melding wordt bepaald of er nader sporenonderzoek, sectie van het kadaver en DNA-analyse noodzakelijk is om de wolvenschade te kunnen vaststellen. BIJ12 taxeert de schade. Verder kan om een tegemoetkoming in de schade worden verzocht.	Op grond van art. 6.1 Wnb kunnen provincies een tegemoetkoming in de schade verlenen. Het uitgangspunt van een tegemoetkoming in de schade is dat een deel van die schade behoort tot het bedrijfsrisico (eigen risico). Bij schade veroorzaakt door de wolf geldt dat geen van de provincies een eigen risico hanteert.	Er moet € 300,00 leges (voorheen: behandelbedrag) Worden betaald voor de behandeling van een verzoek om tegemoetkoming in de schade. In sommige gevallen wordt deze door de provincies terugbetaald. Leges worden terugbetaald indien de deskundige van het wolvenmeldpunt, voorafgaand aan een aanvraag om een tegemoetkoming, het op voorhand niet uitsluit dat de schade veroorzaakt is door een wolf, ook als later een andere doodsoorzaak wordt vastgesteld.	Om te kunnen vaststellen of sprake is van schade door een wolf dient het aannemelijk te zijn op basis van DNA-analyse, sectie van het kadaver en/of sporenonderzoek, dat de schade veroorzaakt is door een wolf en niet door een andere predator. Schade dient zo spoedig mogelijk gemeld te worden, in ieder geval binnen 24 uur, zodat bemonstering van het kadaver door BIJ12 en succesvolle DNA-analyse nog mogelijk is. Voorts dient het kadaver van het prooidier liefst onaangeroerd op de vondstlocatie dient te blijven, om eventuele sporen niet uit te wissen. Bij regen heeft het de voorkeur dat het kadaver wordt afgedekt om eventueel DNA niet verloren te laten gaan.
Wat zijn de voorwaarden voor tegemoetkoming in de schade	BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen in schade veroorzaakt door natuurlijk in het	Een verzoek om vergoeding wordt beoordeeld aan de hand van	In geval van **bedrijfsmatig gehouden landbouwhuisdieren**	Er kunnen ook tegemoetkomingen worden verstrekt bij schade aan **niet-bedrijfsmatig gehouden schapen en geiten**, voor zover dat past binnen de

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	wild levende beschermde dieren aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren.	de provinciale beleidsregels.	moet binnen 7 werkdagen na de constatering van de schade een aanvraag om een tegemoetkoming BIJ12 ingediend te worden.	mogelijkheden die de EU-regels hiervoor bieden. Ook hiervoor dient binnen 7 werkdagen na constatering van de schade een aanvraag om een tegemoetkoming ingediend. Indien de **prooi verwond is** maakt de ondernemer de afweging of genezen mogelijk en kosteneffectief rendabel is. Een dierenarts wordt hierbij in opdracht van de veehouder betrokken. Indien een gehouden prooidier verwond is en behandeld is door een dierenarts, kan er bij BIJ12 een tegemoetkoming in de kosten worden aangevraagd. Deze tegemoetkoming bedraagt 80% van de kosten van behandeling door een dierenarts met een maximum van de marktwaarde van het dier. Wanneer het dier na dierenartsbehandeling en aantoonbaar door toedoen van de wolf overlijdt, dan bedraagt de hoogte van de tegemoetkoming maximaal twee keer de marktwaarde: de tegemoetkoming in de dierenartskosten plus de marktwaarde van het dier.
Kan tegemoetkoming in de schade, veroorzaakt door een wolf, verstrekt worden?	Ja.	Een tegemoetkoming wordt verleend indien het dier met zekerheid (blijkend uit foto's of genetisch materiaal) of zeer waarschijnlijk (blijkend uit sporen in het		

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	Juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
		veld wanneer een genetische test geen uitsluitsel biedt) door een wolf is gedood. Als veldsporen, sectie en genetisch onderzoek geen van alle met zekerheid of hoge waarschijnlijkheid op een wolf wijzen dan wordt aangenomen dat een wolf niet de oorzaak is en wordt de aanvraag afgewezen.		

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
Mezen	In Nederland gelden beschermingskaders voor vogels, strikt beschermde soorten en 'overige soorten'. Mezen (koolmees en pimpelmees) worden in Nederland strikt beschermd. Er geldt een verbod op het opzettelijk doden en vangen. Zij mogen slechts worden verstoord voor zover die verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding. Nesten en ei-	De wettelijke bescherming vloeit voort uit artikel 3.1 Wet natuurbescherming. Overtreding van deze bepaling is een economisch delict in de zin van de Wet economische delicten (WED)		Op grond van de Conventie van Bern zijn koolmees en pimpelmees aangewezen in appendix II. Soorten van appendix II zijn strikt te beschermen diersoorten.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	eren mogen niet worden beschadigd, of vernield. Eieren niet geraapt.			
Schade door mezen	Vraatschade door zangvogels kan optreden aan appels, peren, kersen, morellen, pruimen, kwetsen, bessen, bramen, frambozen, aardbeien en druiven. Tegenwoordig veroorzaken vooral mezen steeds meer schade aan afrijpende peren. Dat komt omdat steeds meer Conference-peren worden geteeld. Deze zoetere soort is, net als de Triomphe de Vienne, heel aantrekkelijk voor de vogels, vooral voor mezen.	Algemeen beginsel in het Nederlandse recht is dat degene die voorzienbaar risico loopt op schade het redelijkerwijs maximaal haalbare doet om dergelijke schade te voorkomen		
Op welke wijze kan schade door mezen worden voorkomen?	Schade kan worden voorkomen door een juiste mix van preventieve middelen. Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen dieren eraan. Door werende middelen af te wisselen en bovendien te combineren met afschot met het geweer, indien toegestaan, wordt de effectiviteit vergroot. Op de website van BIJ12 staan diverse preventieve middelen beschreven, variërend van visuele	Een aantal teelten en situaties is zo kwetsbaar voor faunaschade, dat ter voorkoming van schade volledige afscherming met bijvoorbeeld netten of raster wordt verwacht. Voorbeelden hiervan zijn: vogelschade in bessen- en kleinfruitteelt, in kersenteelt en in druiven/wijnbouw.	Omdat bij adequate afscherming tegen mezen geen schade meer kan ontstaan, komen een aantal teelten niet voor een tegemoetkoming in de schade in aanmerking. Specifieke regels hieromtrent staan veelal in provinciale beleidsregels	Bij verschillende gewassoorten kunnen er over het algemeen diverse soorten schade aangericht worden door kleine zangvogels: vraatschade, pikschade, bevuiling en vernieling.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	middelen, akoestische middelen en werende middelen. Zie Preventiekit module kleine zangvogels: https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-kleine-zangvogels/		over tegemoetkoming van faunaschade.	
Wat zijn de mogelijkheden voor beheer / afschot	Op grond van de Wet natuurbescherming kan voor beheer van beschermde soorten een vrijstelling gelden, een ontheffing worden verleend, of een opdracht tot beheer / afschot worden verstrekt. De voorwaarden waaronder een dergelijk besluit kan worden genomen is afhankelijk van de mate waarin de soort wordt beschermd. In beginsel geldt dat een door de provincie goedgekeurd faunabeheerplan de basis is om beheermaatregelen - zoals afschot - te mogen treffen.	Artikel 3.3 Wnb heeft de randvoorwaarden voor toestemmingverlening in het geval van mezen. Voor lijsterachtigen, mezen en mussen worden door de provincies in beginsel geen ontheffingen verleend voor afschot of vangen, ter beperking of voorkoming van schade aan fruit. Voor spreeuwen kan in beginsel een ontheffing voor afschot worden aangevraagd.		Een ontheffing of een vrijstelling voor vangen of doden wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden: a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing; b. zij is nodig: 1°. in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats; 2°. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom; c. er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
Schademelding en verzoek tegemoetkoming	Als er ondanks preventieve maatregelen toch nog schade van enige omvang optreedt, kan in beginsel om een tegemoetkoming in de schade worden verzocht bij het Faunafonds. Zie: www.faunaschade.nl De aanvragen worden getoetst aan de beleidsregels van de provincie waarin de schade percelen liggen. BIJ12 taxeert de schade. Dit wordt in gang gezet na indiening van een complete aanvraag voor vergoeding.	Op grond van art. 6.1 Wnb kunnen provincies een tegemoetkoming in de schade verlenen. Het uitgangspunt van een tegemoetkoming in de schade is dat een deel van die schade behoort tot het bedrijfsrisico (eigen risico). In de provinciale beleidsregels staat vermeld dat schade veroorzaakt door vogels aan bessen- en kleinfruitteelt, kersen, Druiven/wijnbouw; En aan zacht fruit en pit- en steenvruchten niet zal worden vergoed.	Er moet € 300,00 leges (voorheen: behandelbedrag) Worden betaald voor de behandeling van een verzoek om tegemoetkoming in de schade. In sommige gevallen wordt deze door de provincies terugbetaald. Omdat bij adequate afscherming geen schade meer kan ontstaan, komen deze teelten niet voor een tegemoetkoming in de schade in aanmerking.	https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-fauna-schade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/eigen-risico/
Wat zijn de voorwaarden voor tegemoetkoming in de schade	BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen in schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde dieren aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of	Een verzoek om vergoeding wordt beoordeeld aan de hand van de provinciale beleidsregels. Deze beleidsregels sluiten vergoeding van schade veroorzaakt		Een belangrijke voorwaarde is (indien van toepassing) het aantoonbaar daadwerkelijk gebruik maken van de geboden mogelijkheden van afschot ter beperking van de omvang van de schade.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	gehouden landbouwhuisdieren.	door vogels in bepaalde gevallen uit.		
Kan tegemoetkoming in de schade, veroorzaakt door mezen verstrekt worden?	In beginsel wel.	In per provincie vastgestelde verordeningen en beleidsregels is vastgelegd onder welke voorwaarden er een tegemoetkoming in de schade kan worden verleend en in welke gevallen niet.		De verordeningen en beleidsregels per provincie, zijn via onderstaande link te downloaden: https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-fauna-schade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
(overwinterende) Smient	In Nederland gelden beschermingskaders voor vogels, strikt beschermde soorten en 'overige soorten'. De **smient** wordt in Nederland strikt beschermd. Er geldt een verbod op het opzettelijk doden en vangen. Zij mogen slechts worden verstoord voor zover die verstoring niet van wezenlijke invloed is op de staat van instandhouding. Nesten en eieren mogen niet worden beschadigd, of vernield. Eieren niet geraapt.	De wettelijke bescherming vloeit voort uit artikel 3.1 Wet natuurbescherming. Overtreding van deze bepaling is een economisch delict in de zin van de Wet economische delicten (WED)		De smient is een soort als bedoeld in artikel 4 lid 2 Vogelrichtlijn, waarvoor - als geregeld voorkomende trekvogel-, beschermingsmaatregelen moeten worden getroffen. De smient is geplaatst op bijlage II/A van de Vogelrichtlijn, als soort waarop in beginsel mag worden gejaagd. Tevens komt hij voor op bijlage III/B van de Vogelrichtlijn, als soort waarop uitzonderingen mogelijk zijn voor het onder zich hebben van levende of dode vogels of hun producten. Op grond van de Conventie van Bern is de smient opgenomen op appendix III.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
				Soorten van appendix III zijn te beschermen diersoorten. De smient is ook vermeld op appendix II van het Verdrag van Bonn. De smient is verder opgenomen op annex II van de AEWA overeenkomst.
Schade door smienten	De smient komt in de herfst- en winterperiode algemeen en talrijk voor in Nederland. Broeden doet hij vooral in Scandinavië en Rusland. Smienten kunnen schade aanrichten aan onder meer grasland, graszaad, granen en vollegrondsgroenten. (vooral bij extreme winterse omstandigheden).	Algemeen beginsel in het Nederlandse recht is dat degene die voorzienbaar risico loopt op schade het redelijkerwijs maximaal haalbare doet om dergelijke schade te voorkomen		
Op welke wijze kan schade door smienten worden voorkomen?	Schade kan worden voorkomen door een juiste mix van preventieve middelen. Zowel visuele als akoestische middelen werken maar gedurende een korte periode. Daarna wennen dieren eraan. Door werende middelen af te wisselen en bovendien te combineren met afschot met het geweer, indien toegestaan, wordt de effectiviteit vergroot. Op de	Nederland heeft een internationale verplichting om overwinterende smienten te beschermen (Bonn-conventie, AEWA). Provincies die belangrijk zijn voor de opvang van smienten hebben dan ook vaak ganzenfoerageergebieden of rustgebieden aangewezen, waarbinnen ook	Agrariërs in de provincies Friesland, Groningen, Drenthe, Gelderland, Utrecht, Noord-Holland, Zuid-Holland, Zeeland en Noord-Brabant met agrarische percelen gelegen in ganzenrust- of foerageergebieden hebben aanspraak op extra	Binnen ganzenfoerageer- of rustgebieden gelden vaak specifieke regels over tegemoetkoming van gewasschade. Zie: https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/bijzondere-regelingen/vergoeding-ganzenrust-en-foerageergebieden/

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	website van Bij12 staan diverse preventieve middelen beschreven, variërend van visuele middelen, akoestische middelen en werende middelen. Smienten foerageren 's nachts op graslanden en de meeste middelen ter bestrijding van schade zullen dan ingezet moeten worden. Zie de preventiekit module eenden https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/fauna-schade-preventiekit-fpk/module-eenden/	smienten worden opgevangen. In dergelijke gebieden zijn beperkingen aan verjaging van smienten en ganzen van kracht gedurende bepaalde periodes. Vaak gelden ook beperkingen binnen (of aangrenzend) Natura2000 gebieden.	vergoeding/subsidie/toeslag/compensatie.	
Wat zijn de mogelijkheden voor beheer / afschot	Op grond van de Wet natuurbescherming kan voor beheer van beschermde soorten een vrijstelling gelden, een ontheffing worden verleend, of een opdracht tot beheer / afschot worden verstrekt. De voorwaarden waaronder een dergelijk besluit kan worden genomen is afhankelijk van de mate waarin de soort wordt beschermd.	Artikel 3.3 Wnb heeft de randvoorwaarden voor toestemmingverlening in het geval van smienten. De strikt beschermde status van de vogels staat in beginsel niet in de weg aan de mogelijkheid van het verlenen van toestemming voor (verjaging ondersteunend) afschot.		Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden: a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing; b. zij is nodig: 1°. in het belang van de bescherming van de wilde flora of fauna, of in het belang van de instandhouding van de natuurlijke habitats; 2°. ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom;

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	In beginsel geldt dat een door de provincie goedgekeurd faunabeheerplan de basis is om beheermaatregelen - zoals afschot - te mogen treffen.	Sommige provincies hebben gekozen voor het instrument vrijstelling, andere voor het instrument ontheffing. Sommige provincies staan geen verjaging ondersteunend afschot toe van smienten op bepaalde gewassen.		c. er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan. Het lijkt er op dat 'verjaging met ondersteunend afschot'- mits in voldoende mate kan worden gemotiveerd dat sprake is van substantiële dreigende schade – juridisch het best verdedigbaar is i.r.t. mogelijkheden tot populatiebeheer. Dit is mede een gevolg van de twijfel aan de trendmatige ontwikkeling van de staat van instandhouding van de smient.[4] Belangrijke voorwaarde blijft ook dat voldoende rust en foerageergebieden beschikbaar zijn waar smienten naar toe kunnen worden verjaagd.
Schademelding en verzoek tegemoetkoming	Als er ondanks preventieve maatregelen toch nog schade van enige omvang optreedt, kan om een tegemoetkoming in de schade worden verzocht bij het Faunafonds. Zie: www.fauna-schade.nl De aanvragen worden getoetst aan de beleidsregels	Op grond van art. 6.1 Wnb kunnen provincies een tegemoetkoming in de schade verlenen. Het uitgangspunt van een tegemoetkoming in de schade is dat een deel van die schade behoort tot het bedrijfsrisico (eigen risico).	Er moet € 300,00 leges (voorheen: behandelbedrag) Worden betaald voor de behandeling van een verzoek om tegemoetkoming in de schade. In sommige gevallen wordt deze door de	https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-fauna-schade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/eigen-risico/

[44] Rechtbank Den Haag 21 december 2017, ECLI:NL:RBDHA:2017:15097, Rechtbank Noord Holland, 30 november 2017, ECLI:NL:RBNHO:2017:10195.

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	van de provincie waarin de schade percelen liggen. BIJ12-Faunafonds taxeert de schade. Dit wordt in gang gezet na indiening van een complete aanvraag voor vergoeding.	In een aantal provincies geldt dat schade die is aangericht in een ganzenrustgebied in de periode dat de schadeveroorzakende diersoort niet mag worden verontrust en gedood geen eigen risico van toepassing is.	provincies terugbetaald.	
Wat zijn de voorwaarden voor tegemoetkoming in de schade	BIJ12-Faunafonds kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen in schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde dieren aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren.	Een verzoek om vergoeding wordt beoordeeld aan de hand van de provinciale beleidsregels.		Een belangrijke voorwaarde is het aantoonbaar daadwerkelijk gebruik maken van de geboden mogelijkheden van verjaging ondersteunend afschot ter beperking van de omvang van de schade.
Kan tegemoetkoming in de schade, veroorzaakt door overwinterende smienten, verstrekt worden?	Ja.	In per provincie vastgestelde verordeningen en beleidsregels is vastgelegd onder welke voorwaarden er een tegemoetkoming in de schade kan worden verleend.		De verordeningen en beleidsregels per provincie, zijn via onderstaande link te downloaden: https:// www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-fauna-schade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
Wild zwijn (algemeen)	In Nederland gelden beschermingskaders voor vogels, strikt beschermde soorten en 'overige soorten'. Het wild zwijn wordt in Nederland beschermd als nationaal beschermde soort. Er geldt een verbod op het opzettelijk doden en vangen. Zijn vaste rust en voortplantingsplaats mag niet worden beschadigd, of vernield. Er geldt geen verbod op opzettelijk verstoren van het wilde zwijn. Wilde zwijnen mogen alleen voorkomen in speciaal aangewezen leefgebieden, de Veluwe en De Meinweg. In de rest van Nederland geldt een nulstandbeleid: wilde zwijnen zijn daar in principe niet gewenst en worden afgeschoten.	De wettelijke bescherming vloeit voort uit artikel 3.10 Wet natuurbescherming (Wnb). Overtreding van deze bepaling is een economisch delict in de zin van de Wet economische delicten (WED).		Het wilde zwijn valt onder de minst zware wettelijke beschermingscategorie die de Wnb kent (plaatsing op bijlage A bij de wet). Er is in Nederland een groeiende populatie van enkele duizenden wilde zwijnen aanwezig. Ondanks de nagestreefde nulstand in grote delen van Nederland zijn in delen van Limburg, Noord-Brabant, Overijsel en Gelderland, buiten de aangewezen leefgebieden, al jaren populaties wilde zwijnen aanwezig.
Schade door het wild zwijn	De belangrijkste gewasschade door wilde zwijnen wordt veroorzaakt aan aardappelen, grasland, maïs en graan. De zwijnen wroeten onder graszoden naar dierlijk eiwitten, zoals regenwor-	Algemeen beginsel in het Nederlandse recht is dat degene die voorzienbaar risico loopt op schade het redelijkerwijs maximaal haalbare doet		

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	men, emelten, en engerlingen, waarbij het grasland plaatselijk geheel kan worden omgezet. Ook wroeten zwijnen naar ingezaaide korrels, pootgoed en ingekuilde gewassen. Bij granen kan er behalve vraat ook schade door vertrapping (liggen, rollen) optreden. Hiernaast veroorzaken ze regelmatig ongelukken in het verkeer, waardoor schade aan voertuigen en soms de menselijke gezondheid ontstaat.	om dergelijke schade te voorkomen.		
Op welke wijze kan schade door zwijnen worden voorkomen?	Zie de Faunaschade Preventiekit Wild zwijn Dit geeft een overzicht van maatregelen (afrasteringen, teelttechnische maatregelen, overige maatregelen) Zie: https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/faunaschade-preventiekit-fpk/module-wild-zwijn/			
Wat zijn de mogelijkheden voor beheer / afschot	Op grond van de Wet natuurbescherming kan voor beheer van beschermde	Artikel 3.10 jo. 3.8 Wnb geeft de randvoorwaarden voor toestemmingverlening	Het treffen van preventieve maatregelen ter voorkoming of beperking van de	Een ontheffing of een vrijstelling wordt uitsluitend verleend, indien is voldaan aan elk van de volgende voorwaarden:

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	soorten een vrijstelling gelden, een ontheffing worden verleend, of een opdracht tot beheer / afschot worden verstrekt. De voorwaarden waaronder een dergelijk besluit kan worden genomen is afhankelijk van de mate waarin de soort wordt beschermd. In beginsel geldt dat een door de provincie goedgekeurd faunabeheerplan de basis is om beheermaatregelen - zoals afschot - te mogen treffen. De Faunabeheereenheid (FBE) beschikt veelal over een ontheffing, en kan derden machtigen daarvan gebruik te maken. Een belanghebbende kan ook zelf een ontheffing aanvragen.	in het geval van het wilde zwijn. Naast de wettelijke belangen voor beheer genoemd in artikel 3.8 lid 5 Wnb zijn er andere wettelijke rechtvaardigingsgronden voor het beheer van wilde zwijnen beschikbaar, genoemd in artikel 3.10, lid 2 Wnb. In de Wnb is in artikel 3.33 een verbod neergelegd waarbij drijfjacht op wilde zwijnen verboden is. Drukjacht op wilde zwijnen is in het tweede lid van dit artikel wel toegestaan, mits wordt voldaan aan bij provinciale verordening te stellen regels. De drukjacht is een zeer beperkte vorm van drijfjacht.	schade is een noodzakelijke voorwaarde om uiteindelijk een beroep te kunnen doen op mogelijkheden voor schadevergoeding (nadeelcompensatie). Het gebruik maken van een ontheffing voor afschot behoort tot het treffen van maatregelen om schade te voorkomen of te beperken!	a. er bestaat geen andere bevredigende oplossing; b. zij is nodig: op grond van de in artikel 3.8 vijfde lid Wnb genoemde belangen en/of de in het tweede lid van artikel 3.10 Wnb genoemde redenen, waaronder: - ter voorkoming van ernstige schade aan met name de gewassen, veehouderijen, bossen, visgronden, wateren of andere vormen van eigendom; - ter voorkoming van schade of overlast; - in het belang van de volksgezondheid of openbare veiligheid; c. er wordt geen afbreuk gedaan aan het streven de populaties van de betrokken soort in hun natuurlijke verspreidingsgebied in een gunstige staat van instandhouding te laten voortbestaan.
Schademelding en verzoek tegemoetkoming	Als er ondanks preventieve maatregelen toch nog schade van enige omvang	Op grond van art. 6.1 Wnb kunnen provin-	Er moet € 300,00 leges (voorheen: be-	Zie voor de omvang van het eigen risico:

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
	optreedt, kan om een tegemoetkoming in de schade worden verzocht bij het Faunafonds. Zie: www.faunaschade.nl De aanvragen worden getoetst aan de beleidsregels van de provincie waarin de schade percelen liggen. BIJ12 taxeert de schade. Dit wordt in gang gezet na indiening van een complete aanvraag voor vergoeding.	cies een tegemoetkoming in de schade verlenen. Het uitgangspunt van een tegemoetkoming in de schade is dat een deel van die schade behoort tot het bedrijfsrisico (eigen risico).	handelbedrag) worden betaald voor de behandeling van een verzoek om tegemoetkoming in de schade. In sommige gevallen wordt deze door de provincies terugbetaald.	https://www.bij12.nl/onderwerpen/faunazaken/tegemoetkoming-faunaschade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/eigen-risico/
Wat zijn de voorwaarden voor tegemoetkoming in de schade?	BIJ12 kan onder voorwaarden een tegemoetkoming verlenen in schade veroorzaakt door natuurlijk in het wild levende beschermde dieren aan bedrijfsmatig geteelde landbouwgewassen of gehouden landbouwhuisdieren.	Een verzoek om vergoeding wordt beoordeeld aan de hand van de provinciale beleidsregels.		Om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen, dient u aan te tonen dat u zo veel mogelijk heeft gedaan om de faunaschade te voorkomen en beperken. Het Faunafonds toetst of een verleende ontheffing om de schade te bestrijden adequaat is ingezet. In een aantal gevallen wordt niet getoetst op adequaat gebruik van de ontheffing om voor een tegemoetkoming in aanmerking te komen, bijvoorbeeld als een ontheffing op inhoudelijke gronden niet wordt afgegeven.
Kan tegemoetkoming in de schade, veroorzaakt door het wild zwijn, verstrekt worden?	Ja.	In per provincie vastgestelde verordeningen en beleidsregels is vastgelegd onder welke voorwaarden er		De verordeningen en beleidsregels per provincie, zijn via onderstaande link te downloaden:

Instrumenten >> Uitvoeringsstappen ↓	Algemene informatie	juridisch	financieel	Opmerkingen / Toelichting
		een tegemoetko-ming in de schade kan worden verleend.		https:// www.bij12.nl/onderwerpen/fau-nazaken/tegemoetkoming-fauna-schade/beleidsregels-tegemoetkoming-faunaschade/

Communicatie rond uitvoering schadebestrijding

Onderstaande informatie is grotendeels gebaseerd op het rapport "Communicatie over Faunabeheer en Schadebestrijding; Een inventarisatie van communicatiestrategieën in de praktijk van FBE's" (Alterra-rapport 2611) en het verslag van de praktijkdag over communicatie en faunabeheer die door adviesbureau WING naar aanleiding van het rapport is georganiseerd. https://www.bij12.nl/assets/FF-103.-Smit-A.-et-al.-2015.-Communicatie-over-Faunabeheer-en-Schadebestrijding.pdf en https://www.bij12.nl/assets/FF.-104.-Wing-2015.-Verslag-Praktijkdag-communicatie-en-faunabeleid.pdf).
Naar aanleiding van de uitkomsten van deze studie en een kwalitatief onderzoek naar de impact van ontheffingsvoorwaarden op de effectiviteit van de schadebestrijding heeft het voormalige bestuur van het Faunafonds aan Gedeputeerde Staten van de provincies een advies over communicatie faunabeheer en verbetering van de effectiviteit van de schadebestrijding uitgebracht. Link advies.

Doelgroepen:
Over schadebestrijding wordt door provincies en FBE's naar verschillende doelgroepen gecommuniceerd: jagers, boeren, terreinbeheerders, direct omwonenden, het grote publiek. Sommige van deze doelgroepen zijn georganiseerd en vertegenwoordigd binnen de FBE's. Voor omwonenden en het grote publiek is die vertegenwoordiging echter zeer beperkt. De te hanteren strategie en de te gebruiken communicatiemiddelen verschillen per doelgroep.

Proactief vs reactief communiceren
Het doden van dieren kan sterke reacties oproepen. Middels communicatie kan gekozen worden hier proactief of reactief mee om te gaan. Bij proactieve communicatie wordt op een reactie vanuit een bepaalde doelgroep geanticipeerd. Bij reactieve communicatie wordt alleen gecommuniceerd wanneer schadebestrijding publiekelijk in de aandacht komt te staan. Een reden om proactief te communiceren kan zijn dat maatschappelijke onrust hiermee beter onder controle kan worden gebracht. Veel provincies en FBE's kiezen ervoor beperkt proactief met het grote publiek te communiceren om geen (negatieve) aandacht op zichzelf te vestigen. Transparantie ja, actief de publiciteit opzoeken: nee.

Feitelijke communicatie vs emotionele communicatie
FBE's en provincies zijn gewend met professionele stakeholders (jagers, boeren en terreinbeheerders) op basis van feiten te communiceren. Het grote publiek en omwonenden reageren vaak vanuit emoties. Deze discrepantie kan leiden tot wederzijds onbegrip. Hierbij is het belangrijk inzicht te krijgen in de waarden waaraan bij verschillende doelgroepen geappelleerd wordt. Met betrekking tot schadebestrijding kunnen waarden gerangschikt worden als antropocentrisch, waarbij menselijk ingrepen vanuit nutsdenken wordt gelegitimeerd; biocentrisch, waarbij het welzijn van het dier centraal staat en dieren zelfs menselijke eigenschappen worden toegekend, en ecocentrisch, waarbij zowel mens als dier als onderdeel van een groter ecosysteem worden beschouwd. Een goede communicatiestrategie houdt rekening met emoties en waarden die onder verschillende doelgroepen leven.
Wanneer de aanpak van faunaschade beheer systematisch tot problematische reacties leidt (zoals bijvoorbeeld het geval is bij het beheer van damherten in Noord-Holland) kan het raadzaam zijn professionele hulp in te schakelen bij het ontwerpen van een communicatiestrategie.

Communicatiemiddelen
Onderstaand volgt een lijst met mogelijke communicatiemiddelen en de situaties waar voor deze ingezet zouden kunnen worden.

Communicatiemiddel	Doelgroep	Proactief/reactief
Website	Alle	Een website vormt het sluitstuk van een communicatiestrategie. Alle doelgroepen moeten hier terecht kunnen. Andere communicatiemiddelen verwijzen naar de website, en de website kan weer naar andere middelen doorverwijzen.
Persbericht	Grote publiek	Een persbericht wordt verzonden bij een nieuwswaardig moment, zoals het vaststellen van een faunabeheerplan (proactief), of als reactie op een gebeurtenis (reactief). Een persbericht wordt wel of niet door (lokale) media opgepakt, de zender heft hier beperkt invloed op.
Nieuwsbrieven	Professionele stakeholders (boeren, jagers, terreinbeheerders)	Nieuwsbrieven worden periodiek naar specifieke doelgroepen verstuurd en zijn informatief van karakter.
Sociale media	Alle	Sociale media (Facebook, Twitter, LinkedIn, Instagram, etc.) kunnen op verschillende wijzen worden ingezet om specifieke doelgroepen te bereiken. Communicatie via sociale media is vluchtig en sterk op waarden gericht.
Tijdschriften, vakbladen	Specifieke stakeholders	Alle stakeholders die in de FBE's vertegenwoordigd zijn worden geacht mee te werken aan de uitvoering van de faunabeheerplannen. Bijdragen van verschillende stakeholdergroepen in elkaars vakbladen kan sterk bijdragen aan de acceptatie van het beleid onder de achterbannen van deze groepen.
Informatieloket	Specifieke doelgroepen	Wanneer met omvangrijke doelgroepen op interactieve manier gecommuniceerd moet worden, kan een informatieloket, of helpdesk nuttig zijn. Voor de doelgroep moet duidelijk zijn met welk soort vragen men hier terecht kan en medewerkers moeten goed zijn toegerust op het soort vragen die gesteld worden. Met een helpdesk kan schriftelijk mail, of chat) of telefonisch worden gecommuniceerd.
FAQ	Alle	Op veel terugkomende vragen kan worden geanticipeerd met een FAQ (frequently asked questions) op een website. Deze manier van communiceren is louter informatief
Bijeenkomsten	Jagers, boeren, omwonenden	Bijeenkomsten vormen een goede gelegenheid om doelgroepen niet alleen aan te spreken, maar ook om ze aan het woord te laten. Emoties kunnen hier echter hoog oplopen waardoor provincies en FBE's hier vaak terughoudend mee omgaan als het om schadebestrijding gaat. Een goed georganiseerde bijeenkomst kan een belangrijke rol spelen bij het nader tot elkaar brengen van verschillende partijen.
Folders, uniformen, gedragsregels jagers	Omwonenden, grote publiek	Bewust of onbewust spelen uitvoerders van faunabeleid (jagers) een belangrijke communicatieve rol. Wanneer jagers in het veld worden aangesproken, kunnen met de juiste communicatiemiddelen, zoals gedragsregels (eerst geweer wegleggen, dan pas discussie aangaan), folders, veel problemen worden voorkomen. In Flevoland dragen WBE's bij grootschalige acties een uniform.

Communicatiemiddel	Doelgroep	Proactief/reactief
Draaiboek	Grote publiek	In anticipatie op (negatieve) publiciteit is het belangrijk duidelijkheid te scheppen over wie verantwoordelijk is voor welke communicatieactiviteiten en waar pers terecht kan voor welke vragen. Vooral de rolverdeling tussen provincies en FBE's dienen duidelijk te worden omschreven. Dergelijke afspraken worden in een draaiboek vastgelegd, dat aan pers en andere stakeholders ter beschikking kan worden gesteld om te voorkomen dat mensen naar het verkeerde loket worden doorverwezen.
Meldingen	Omwonenden	Bij grote acties is het raadzaam de politie en andere meldpunten op de hoogte te brengen, zodat daar binnenkomende vragen direct beantwoord kunnen worden.

Voorbeelden

Veldwerkdag wolfwerende maatregelen
Op woensdag 17 oktober 2018 heeft BIJ12 een veldwerkdag voor schapenhouders in Duitsland georganiseerd. Tijdens deze veldwerkdag stonden de preventieve maatregelen om schade door wolven te voorkomen en/of te beperken centraal. In het totaal hebben 56 schapenhouders deelgenomen aan deze speciale voorlichtingsdag. De schapenhouders in Duitsland hebben de afgelopen jaren veel ervaring opgedaan met wolfwerende maatregelen.

Special jacht in Vakblad natuur, bos en landschap
Het Vakblad Natuur Bos Landschap kwam november 2018 met een themanummer Jacht. Jacht als legale vorm van beheren, reguleren, oogsten dan wel schieten van wilde dieren. Een genot, een traditioneel recht, of een noodzakelijk kwaad, of zelfs iets dat niet meer past in onze tijd. Er is veel over te zeggen en daarom zijn in dit themanummer enkele actuele onderwerpen en ontwikkelingen belicht die voor de beheerder van natuurterreinen relevant zijn.

Provincie Limburg geeft financiële impuls om jagen onder jongeren te stimuleren
De startende jager ontvangt als bijdrage in de onkosten van de jachtopleiding en het examen € 1000,-- na afloop van de jachtcursus. Voorwaarde is dat hij geslaagd is en het jachtdiploma kan tonen. De overige onkosten voor de uitrusting, geschat op éénmalig ongeveer € 2000,-- draagt de startende jager zelf. De begroting heeft als uitgangspunt dat er jaarlijks 20 nieuwe startende jagers via de WBE's worden voorgedragen. Deze startende jagers ontvangen gezamenlijk maximaal € 20.000,-- per jaar.
De WBE ontvangt voor de begeleiding van de mentoren en startende jagers € 500,-- per mentor/startende jager per jaar als bijdrage in de onkosten. De mentorjager ontvangt hetzelfde bedrag als onkostenvergoeding.

Provincie Zuid-Holland licht burgers voor over ganzenjacht
Provincie Zuid-Holland heeft via de website het publiek voorgelicht over nut en noodzaak van het beheer van de ganzenpopulatie in Zuid-Holland. Naar aanleiding hiervan geeft de provincie op hun website uitleg over natuurbeheer en publiceert de veel gestelde vragen over de gans in Zuid-Holland.

Agrariërs in actie voor bodem en water – denkkaders en interventies om ondernemers te motiveren voor bodem- en watermaatregelen

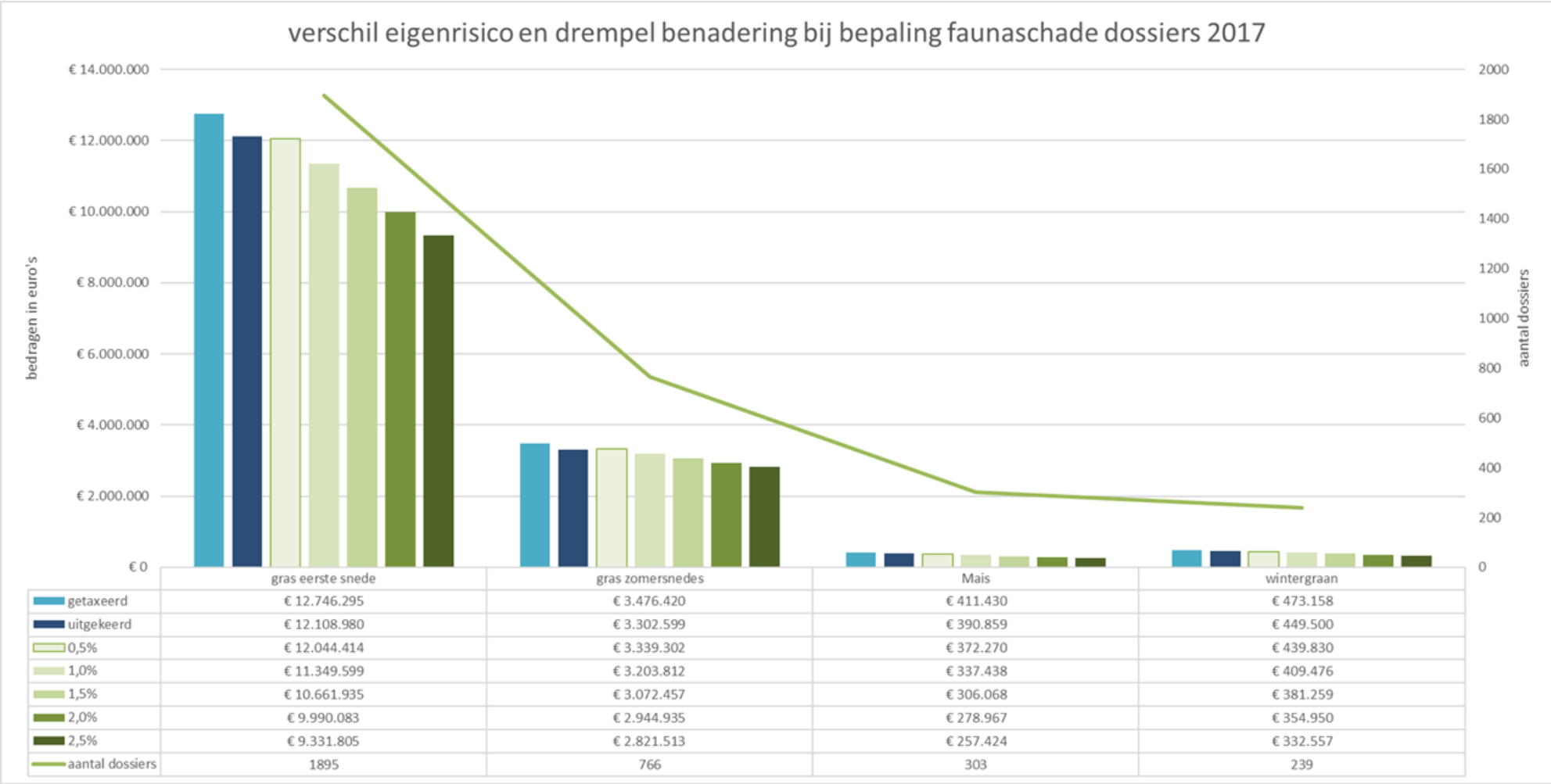
Voorbeelden voor communicatie t.b.v. de aanpak van het faunaschadebeleid kunnen ook ontleend worden aan modellen die op andere maatschappelijke opgaven in het landelijk gebied aan de orde zijn. Zoals de zorg voor het bodem- en waterbeheer. In het artikel "Hoe krijgen we het peloton in beweging?" van William van Dijk, Wim Dijkman, Peter Leendertse, Hens Runhaar en Ben Vollaard in Landwerk 2017, nr. 3 (blz 5-8) wordt een overzicht geschetst van de interventies die kunnen worden gepleegd om een bepaalde gedragsverandering te bewerkstelligen. Aangegeven wordt hoe verkennend voorwerk naar de context van het gedrag en de factoren die daarbinnen belangrijk zijn kan worden uitgevoerd. De gestructureerde aanpak van factoren en gedragsmotieven biedt een aardige kapstok om toe te passen op de bij de uitvoering van het faunaschadebeleid betrokken agrariërs en jagers.

Bijlage 3. Vergelijkingsanalyse modellen schadetegemoetkoming

Vergelijkingsanalyse
In de navolgende vergelijkingsanalyse zijn de effecten van de aanbevelingen van het MARF-advies voor de vernieuwing van de schaderegeling globaal toegepast op bestaande, door BIJ12 behandelde schadedossiers over de in 2017 geleden schade. De analyse is beperkt tot de toepassing van een aantal waarden voor de aanbevolen minimumdrempel voor het normaal maatschappelijk risico, i.c. in de range van 0,5-2,5 %. Deze drempelwaarden zijn betrokken op de potentieel schadevrij haalbare opbrengst. De drempelbedragen zijn vervolgens in mindering gebracht op de in 2017 getaxeerde schade om te komen tot de uit te keren schade indien wordt uitgegaan van de aanbevolen systematiek van de normaal maatschappelijk risicobenadering.

In het eerste deel van de analyse (tabel 1 en figuur 1) is de range aan minimumdrempels toegepast op alle schadedosssiers 2017 van de 4 gewassoorten met de meeste schade (gras eerste snede, gras zomersnedes, maïs en graan).
In het tweede deel van de analyse (tabellen 2 t/m 5) zijn de drempelwaarden toegepast op graslandbedrijven van verschillende omvang en met een uiteenlopend getaxeerde schade.

In de toepassing is de werkelijk over 2017 uitgekeerde schade herberekend aan de hand van de potentieel schadevrij haalbare opbrengst. Voor de bepaling van de potentieel schadevrij haalbare opbrengst is voor de graslandbedrijven uitgegaan van een grassoort met een prijs van € 0,23 per kg droge stof voor de eerste snede en € 0,21 gemiddeld voor alle zomersnedes. Voor de grashoogte is bij die bedrijven uitgegaan van een gemiddelde grashoogte van 30 cm resp. 25 cm.
Voor de bedrijfsgrootte is uitgegaan van de gezamenlijke oppervlakte van de door de grondgebruiker bij de aanvraag opgegeven percelen.



	gras eerste snede	gras zomersnedes	Mais	wintergraan
getaxeerd	€ 12.746.295	€ 3.476.420	€ 411.430	€ 473.158
uitgekeerd	€ 12.108.980	€ 3.302.599	€ 390.859	€ 449.500
0,5%	€ 12.044.414	€ 3.339.302	€ 372.270	€ 439.830
1,0%	€ 11.349.599	€ 3.203.812	€ 337.438	€ 409.476
1,5%	€ 10.661.935	€ 3.072.457	€ 306.068	€ 381.259
2,0%	€ 9.990.083	€ 2.944.935	€ 278.967	€ 354.950
2,5%	€ 9.331.805	€ 2.821.513	€ 257.424	€ 332.557
aantal dossiers	1895	766	303	239

Figuur 1

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Wijdewormer		**provincie**		Noord Holland
gewas	grasland, blijvend		**opp ingediende percelen (ha)**		479
snede	1e snede		**opp beschadigd (ha)**		291
jaar	2018		**regeling**		regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 33.552		**uitgekeerd bedrag (euro's)**		
			€ 31.874	(=95%)	

potentieel groei gewas		
gras eerste snede	1035	euro per hectare
potentiele opbrengst bedrijf	€ 495.595	voor gewas grasland, blijvend

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**
				€ 31.874
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**
	percentage	**bedrag**		**uitkering**
	0,5%	€ 2.478		**€ 31.074**
	1,0%	€ 4.956		**€ 28.596**
	1,5%	€ 7.434		**€ 26.118**
	2,0%	€ 9.912		**€ 23.640**
	2,5%	€ 12.390		**€ 21.162**

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Wijdewormer		**provincie**		Noord Holland
gewas	grasland, blijvend		**opp ingediende percelen (ha)**		471
snede	1e snede		**opp beschadigd (ha)**		354
jaar	2017		**regeling**		regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 67.392		**uitgekeerd bedrag (euro's)**		
			€ 64.022	(=95%)	

potentieel groei gewas		
gras eerste snede	1035	euro per hectare
potentiele opbrengst bedrijf	€ 487.292	voor gewas grasland, blijvend

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**
				€ 64.022
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**
	percentage	**bedrag**		**uitkering**
	0,5%	€ 2.436		**€ 64.956**
	1,0%	€ 4.873		**€ 62.519**
	1,5%	€ 7.309		**€ 60.083**
	2,0%	€ 9.746		**€ 57.646**
	2,5%	€ 12.182		**€ 55.210**

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Herwijnen		**provincie**		Gelderland
gewas	grasland, blijvend		**opp ingediende percelen (ha)**		188
snede	1e snede		**opp beschadigd (ha)**		23,52
jaar	2017		**regeling**		regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 3.368		**uitgekeerd bedrag (euro's)**		
			€ 3.200	(=95%)	

potentieel groei gewas			
gras eerste snede	1035	euro per hectare	
potentiele opbrengst bedrijf	€ 194.100	voor gewas grasland, blijvend	

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**
				€ 3.200
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**
	percentage	**bedrag**		**uitkering**
	0,5%	€ 971		**€ 2.397**
	1,0%	€ 1.941		**€ 1.427**
	1,5%	€ 2.912		**€ 456**
	2,0%	€ 3.882		**€ 0**
	2,5%	€ 4.853		**€ 0**

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Offingawier		**provincie**		Friesland
gewas	grasland, blijvend		**opp ingediende percelen (ha)**		51
snede	1e snede		**opp beschadigd (ha)**		30,5
jaar	2017		**regeling**		regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 4.464		**uitgekeerd bedrag (euro's)**		
			€ 4.241	(=95%)	

potentieel groei gewas			
gras eerste snede	1035	euro per hectare	
potentiele opbrengst bedrijf	€ 52.449	voor gewas	grasland, blijvend

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**
				€ 4.241
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**
	percentage	**bedrag**		**uitkering**
	0,5%	€ 262		**€ 4.202**
	1,0%	€ 524		**€ 3.940**
	1,5%	€ 787		**€ 3.677**
	2,0%	€ 1.049		**€ 3.415**
	2,5%	€ 1.311		**€ 3.153**

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Aerdt		**provincie**		Gelderland
gewas	grasland, blijvend		**opp ingediende percelen (ha)**		50
snede	1e snede		**opp beschadigd (ha)**		34,3
jaar	2017		**regeling**		automatische
taxatiebedrag (euro's)	€ 12.658		**uitgekeerd bedrag (euro's)**		
			€ 12.025	(=95%)	

potentieel groei gewas			
gras eerste snede	1035	euro per hectare	
potentiele opbrengst bedrijf	€ 52.143	voor gewas grasland, blijvend	

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**
				€ 12.025
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**
	percentage	**bedrag**		**uitkering**
	0,5%	€ 261		**€ 12.397**
	1,0%	€ 521		**€ 12.137**
	1,5%	€ 782		**€ 11.876**
	2,0%	€ 1.043		**€ 11.615**
	2,5%	€ 1.304		**€ 11.354**

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Driebruggen		**provincie**		Zuid Holland
gewas	grasland, blijvend		**opp ingediende percelen (ha)**		52
snede	1e snede		**opp beschadigd (ha)**		46
jaar	2017		**regeling**		regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 20.808		**uitgekeerd bedrag (euro's)**		
			€ 19.768	(=95%)	

potentieel groei gewas			
gras eerste snede	1035	euro per hectare	
potentiele opbrengst bedrijf	€ 53.835	voor gewas grasland, blijvend	

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**
				€ 19.768
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**
	percentage	**bedrag**		**uitkering**
	0,5%	€ 269		**€ 20.539**
	1,0%	€ 538		**€ 20.270**
	1,5%	€ 808		**€ 20.000**
	2,0%	€ 1.077		**€ 19.731**
	2,5%	€ 1.346		**€ 19.462**

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Schardam		**provincie**		Noord Holland
gewas	grasland, blijvend		**opp ingediende percelen (ha)**		52
snede	1e snede		**opp beschadigd (ha)**		50,5
jaar	2017		**regeling**		regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 40.374		**uitgekeerd bedrag (euro's)**		
			€ 38.355	(=95%)	

potentieel groei gewas			
gras eerste snede	1035	euro per hectare	
potentiele opbrengst bedrijf	€ 53.776	voor gewas grasland, blijvend	

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**
				€ 38.355
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**
	percentage	**bedrag**		**uitkering**
	0,5%	€ 269		**€ 40.105**
	1,0%	€ 538		**€ 39.836**
	1,5%	€ 807		**€ 39.567**
	2,0%	€ 1.076		**€ 39.298**
	2,5%	€ 1.344		**€ 39.030**

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Vierlingsbeek		**provincie**			Noord Brabant
gewas	mais snijmais		**opp ingediende percelen (ha)**			56
snede	n.v.t.		**opp beschadigd (ha)**			7,1
jaar	2017		**regeling**			regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 1.477		**uitgekeerd bedrag (euro's)**			
			€ 1.403	(=95%)		

potentieel groei gewas		
Mais	2800	euro per hectare
potentiele opbrengst bedrijf	€ 157.877	voor gewas mais snijmais

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**		
				€ 1.403		
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**		
	percentage	**bedrag**		**uitkering**		
	0,5%	€ 789		**€ 688**		
	1,0%	€ 1.579		**€ 0**		
	1,5%	€ 2.368		**€ 0**		
	2,0%	€ 3.158		**€ 0**		
	2,5%	€ 3.947		**€ 0**		

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Lomm		**provincie**			Limburg
gewas	mais snijmais		**opp ingediende percelen (ha)**			55
snede	n.v.t.		**opp beschadigd (ha)**			31,12
jaar	2017		**regeling**			regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 3.494		**uitgekeerd bedrag (euro's)**			
			€ 3.319	(=95%)		
potentieel groei gewas						
Mais	2800	euro per hectare				
potentiele opbrengst bedrijf	€ 153.496	voor gewas mais snijmais				
huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**		
				€ 3.319		
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**		
	percentage	**bedrag**		**uitkering**		
	0,5%	€ 767		**€ 2.727**		
	1,0%	€ 1.535		**€ 1.959**		
	1,5%	€ 2.302		**€ 1.192**		
	2,0%	€ 3.070		**€ 424**		
	2,5%	€ 3.837		**€ 0**		

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Uddel		**provincie**			Gelderland
gewas	mais snijmais		**opp ingediende percelen (ha)**			26
snede	n.v.t.		**opp beschadigd (ha)**			23,85
jaar	2017		**regeling**			regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 16.334		**uitgekeerd bedrag (euro's)**			
			€ 15.517	(=95%)		

potentieel groei gewas						
Mais	2800	euro per hectare				
potentiele opbrengst bedrijf	€ 72.660	voor gewas mais snijmais				

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**		
				€ 15.517		
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**		
	percentage	**bedrag**		**uitkering**		
	0,5%	€ 363		**€ 15.971**		
	1,0%	€ 727		**€ 15.607**		
	1,5%	€ 1.090		**€ 15.244**		
	2,0%	€ 1.453		**€ 14.881**		
	2,5%	€ 1.817		**€ 14.518**		

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Vijlen		**provincie**		Limburg
gewas	mais snijmais		**opp ingediende percelen (ha)**		33
snede	n.v.t.		**opp beschadigd (ha)**		0
jaar	2017		**regeling**		regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 12.912		**uitgekeerd bedrag (euro's)**		
			€ 12.266	(=95%)	

potentieel groei gewas		
Mais	2800	euro per hectare
potentiele opbrengst bedrijf	€ 93.115	voor gewas mais snijmais

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**
				€ 12.266
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**
	percentage	**bedrag**		**uitkering**
	0,5%	€ 466		**€ 12.446**
	1,0%	€ 931		**€ 11.981**
	1,5%	€ 1.397		**€ 11.515**
	2,0%	€ 1.862		**€ 11.050**
	2,5%	€ 2.328		**€ 10.584**

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Elspeet		**provincie**			Gelderland
gewas	mais snijmais		**opp ingediende percelen (ha)**			15
snede	n.v.t.		**opp beschadigd (ha)**			12,65
jaar	2017		**regeling**			regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 18.385		**uitgekeerd bedrag (euro's)**			
			€ 17.466	(=95%)		

potentieel groei gewas						
Mais	2800	euro per hectare				
potentiele opbrengst bedrijf	€ 42.377	voor gewas mais snijmais				

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**		
				€ 17.466		
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**		
	percentage	**bedrag**		**uitkering**		
	0,5%	€ 212		**€ 18.173**		
	1,0%	€ 424		**€ 17.961**		
	1,5%	€ 636		**€ 17.749**		
	2,0%	€ 848		**€ 17.537**		
	2,5%	€ 1.059		**€ 17.326**		

Vergelijking uitkering tegemoetkoming schade op basis van huidige kortingsmodel en voorgesteld drempelmodel

plaats	Epen		**provincie**			Limburg
gewas	mais snijmais		**opp ingediende percelen (ha)**			14
snede	n.v.t.		**opp beschadigd (ha)**			0
jaar	2017		**regeling**			regulier
taxatiebedrag (euro's)	€ 953		**uitgekeerd bedrag (euro's)**			
			€ 905	(=95%)		

potentieel groei gewas						
Mais	2800	euro per hectare				
potentiele opbrengst bedrijf	€ 38.227	voor gewas mais snijmais				

huidige regeling			**5% ER**	**uitgekeerd**		
				€ 905		
drempelbenadering	**drempel**	**drempel**		**berekende**		
	percentage	**bedrag**		**uitkering**		
	0,5%	€ 191		**€ 762**		
	1,0%	€ 382		**€ 571**		
	1,5%	€ 573		**€ 380**		
	2,0%	€ 765		**€ 188**		
	2,5%	€ 956		**€ 0**		

Bijlage 4. Totstandkoming advies

Het advies "Verbinden en vernieuwen" van de Maatschappelijke Adviesraad is het eerste advies dat de raad uitbrengt. Ten behoeve van de voorbereiding is een studie uitgevoerd door Talma Management en Advies B.V. naar de ervaringen in de praktijk met de gebiedsgerichte benadering in het faunabeheer. De studie is uitgevoerd in opdracht van BIJ12. De conceptrapportage is voor reactie voorgelegd aan de provincies (ambtelijk). Voorts heeft de Adviesraad bij de voorbereiding advies gevraagd aan advocaten en notarissenkantoor Pels Rijcken & Droogleever over de systematiek van de faunaschaderegeling. Bij de opstelling van het advies zijn enkele provincies en vertegenwoordigers van maatschappelijke belangenorganisaties (LTO en de KNJV) en de Faunabeheereenheden betrokken.
De Adviesraad heeft naar aanleiding van de uitkomsten van deze studies tevens met de provincies (ambtelijk) overleg gevoerd.
In de eindconcept fase heeft de Adviesraad het advies op hoofdlijnen gepresenteerd en besproken in de Bestuurljke Adviescommissie Vitaal Platteland van het IPO.

Bijlage 5. Bronnen

- Talma K., Talma Management en Advies B.V., juli 2018. **Interviews praktijkvoorbeelden faunaschade**. Nog te publiceren.
- **Advies Systematiek tegemoetkoming faunaschade,** Pels Rijcken & Droogleever Fortuijn, Advocaten en notarissen, 10 juli 2018. Nog te publiceren.
- Smit, A., C. Hoon en R. Lanters, 2015. **Communicatie over Faunabeheer en Schadebestrijding; Een inventarisatie van communicatiestrategieën in de praktijk van FBE's.** Alterra-rapport 2611. Alterra Wageningen UR (University & Research centre), Wageningen. Link rapportage.
- **Praktijkdag Communicatie en Faunabeleid. Een inventarisatie van communicatiestrategieën in de praktijk** georganiseerd. Het door Bureau Wing opgestelde verslag van deze praktijkdag treft u hier: Link verslag.
- Heer, E. de & L. Boerema, 2015. **Kwalitatief onderzoek ontheffingsvoorwaarden. Effectief en efficiënt schadebestrijden.** Bureau De Heer, Haarlem een Boerema & van den Brink B.V. Houwerzijl. Link rapportage.
- Naar aanleiding van de (voorgaande twee) studies Communicatie over faunabeheer en schadebestrijding & Kwalitatief onderzoek ontheffingsvoorwaarden heeft het voormalige bestuur van het Faunafonds aan Gedeputeerde Staten van de provincies het **Advies Communicatie faunabeheer en verbetering van de effectiviteit van de schadebestrijding** uitgebracht over een vervolgaanpak. Link advies.
- Artikel **"Hoe krijgen we het peloton in beweging?"** van William van Dijk, Wim Dijkman, Peter Leendertse, Hens Runhaar en Ben Vollaard in Landwerk 2017, nr. 3 (blz 5-8).

M30/10-7-2017

Vr 9/10

AANGENOMEN

Motie vreemd aan de orde van de dag

Onderwerp: tegemoetkoming preventie wildschade

Provinciale Staten van Noord-Holland, in vergadering bijeen op 10 juli 2017, gelezen hebbende de Kaderbrief 2018-2021,

constaterende dat:

- er ieder jaar meer wildschade wordt uitgekeerd aan boeren en tuinders en de Kaderbrief voor de komende jaren een flinke stijging voorziet;
- boeren en tuinders steeds meer en intensievere maatregelen moeten nemen om schade te voorkomen of te verminderen;
- er op dit moment geen goedgekeurd Faunabeheerplan is, waardoor wildschade verder toeneemt en onnodig meer weidevogelkuikens sterven als gevolg van predatie;
- er op dit moment geen landelijke, noch provinciale, noch gemeentelijke tegemoetkoming is in de kosten van preventieve maatregelen door boeren en tuinders ter voorkoming van wildschade, die de noodzaak tot faunabeheer mogelijk kan verminderen;
- voor de vergoeding van wildschade door de provincie preventieve maatregelen als voorwaarde worden gesteld;

van mening zijnde dat:

- de huidige schaderegeling voldoet als compensatieregeling, maar er daarnaast meer aandacht nodig is voor het ondersteunen van preventieve maatregelen
- het beheer van wildpopulaties achterblijft door het huidige (gebrek aan) beleid en een onwenselijke toename aan wildschade ontstaat;
- het wenselijk is te investeren in maatregelen ter preventie van schade (voorkomen is beter dan genezen) in het bijzonder op de percelen die "schadegevoelig" zijn;
- een tegemoetkoming in preventieve maatregelen op korte en lange termijn bijdraagt aan schadevermindering;

overwegende dat:

- de provincies nu via het IPO gaan inzetten op een landelijk advies voor gecoördineerd en gebiedsgericht preventiebeleid in samenwerking met de door de provincies ingestelde maatschappelijke adviesraad faunaschade;
- de Provincie Noord-Holland hierin een groot belang heeft vanwege het hoogste aantal schademeldingen van Nederland[1];

verzoeken het College:

- vaart te zetten via het IPO achter het onderzoek naar regelgeving voor gecoördineerd en gebiedsgericht beleid voor faunabeheer met daarin een tegemoetkoming aan boeren- en tuinders ten behoeve van het nemen van preventieve maatregelen tegen wildschade;
- PS regelmatig (minimaal elk kwartaal) te informeren via de commissie over de voortgang van dit onderzoek;

en gaan over tot de orde van de dag.

Andrea van Langen (VVD)

Willemien Koning (CDA)

Claudia Weemhoff (D66)

Aukelien Jellema (PvdA)

Zita Pels (GroenLinks)

[1] bron: https://www.faunaschade.nl

Initiatiefvoorstel

Welzijn van vissen

Inleiding

Voortschrijdend wetenschappelijk inzicht over het bewustzijn van vissen vraagt om veranderingen in de wijze waarop wij met vissen omgaan. Beleidskeuzes ten aanzien van vissen dienen herzien te worden om het welzijn van vissen beter te borgen. Deze conclusies trok de Raad voor Dieraangelegenheden in haar zienswijze Welzijn van Vissen.[1] Bovendien lijkt een meerderheid van de bevolking ook te vinden dat het welzijn van vissen net zo belangrijk is als dat van andere dieren.[2]

Er is steeds meer wetenschappelijke onderbouwing dat vissen pijn kunnen ervaren.[3] Ook de Europese autoriteit voor Voedselveiligheid (EFSA) en World Organisation of Animal Health (OIE) hebben dit bevestigd. De EFSA sprak zich in 2017 uit voor gelijke behandeling voor vissen als zoogdieren en vogels wanneer het gaat om bewustzijn en welzijn.[4] Een grote meerderheid van Europese burgers wil veranderingen in beleid ten aanzien van vissen: 79% van Europeanen vindt dat vissenwelzijn net zo goed beschermd moet zijn als dat van andere dieren, en dat het beter beschermd dient te worden dan nu het geval is.

Bij de bespreking van de discussienota Welzijn van Vissen (commissievergadering NLWM, 28-5-2018) bleek ook een deel van de commissieleden de groeiende wetenschappelijke consensus ten aanzien van het bewustzijn van vissen te onderschrijven en steun te willen

---

[1] https://www.npo3.nl/een-dode-vis-vertelt-niks-na
[2] https://www.ciwf.nl/nieuws/2018/08/nederlanders-willen-beter-vissenwelzijn
[3] Zienswijze 'Welzijn van vissen,' Raad voor de Dieraangelegenheden, 2018; Sneddon & Gentle, 2002; Sneddon et al., 2003; Yue et al., 2004; Dunlop en Laming, 2006; Rose et al. 2012; Braithwaite & Ebbesson, 2014, Sneddon, 2015,
[4] 'Animal consciousness,' EFSA (2017) Om pijn te kunnen ervaren is zowel een nociceptief systeem nodig als een vermogen voor mentaal bewustzijn. Studies tonen aan dat vissen dergelijke structuren bezitten.[4] Vissen laten, als ze worden blootgesteld aan pijnprikkels of verstorende handelingen, fysiologische en ethologische stressreacties zien die vergelijkbaar zijn met die van zoogdieren. Vissen reageren op schade toebrengende of pijnlijke gebeurtenissen, reageren positief op pijnstilling en zijn in staat vermijdend gedrag aan te leren wat wijst op het bewust voorkomen van lijden.

geven aan verschillende maatregelen die het welzijn van vissen beter kunnen borgen in provinciaal beleid.

Wat is onze provinciale rol?

De provincie Noord-Holland kent een aanzienlijke visserij en visverwerkingsindustrie en een groot aantal hengelaars. De provinciale bestuurders hebben de verantwoordelijkheid om, wanneer wetenschappelijk onderzoek daartoe noodzaakt, beleid aan te passen. Groeiende academische consensus over pijnervaring bij vissen is bij uitstek een voorbeeld van hoe nieuw onderzoek noopt tot nieuw beleid. Daarbij: een voortrekkersrol op het gebied van vissenwelzijn past goed bij het vooruit-strevende, duurzame Noord-Holland waar wij allen zo hard aan werken.

Provinciaal beleid heeft via tal van wegen zijn weerslag op het welzijn van vissen. De provincie Noord-Holland heeft veel visrechten en verhuurt deze aan beroepsvissers en hengelsportverenigingen. De provincie Noord-Holland stelt subsidies beschikbaar, bijvoorbeeld voor de Blueport en de verduurzaming van de visserijsector, en heeft invloed op de besteding van Waddenfondsgelden.

Daarnaast zijn de sluizen, gemalen en pompen in de provincie een belangrijk instrument om vissenwelzijn te verbeteren. Tot slot geven zowel de Wet Natuurbescherming als PRV artikel 26 de provincie de mogelijkheid zich in te zetten om vissenwelzijn beter te garanderen.

Door deze instrumenten actief in te zetten voor vissenwelzijn, komt het ambitieuze doel uit de Watervisie 2021, ‘Wij zorgen ervoor dat de ‘eigen’ wateren ecologisch goed functioneren,’ binnen handbereik.

Voorstel 1: Weeg welzijn niet bij uitzondering, maar standaard mee bij besluiten die vissen aangaan.

Visstanden reden tot zorg

De visstand in tal van Noord-Hollandse wateren, de Waddenzee, de binnenwateren, en natuurlijk het IJsselmeer en Markermeer, blijft aanleiding geven tot grote zorg. Paling komt van nature veel voor rondom Amsterdam, maar de stand is de afgelopen twintig jaar gedecimeerd. Paling behoort tot de snelst uitstervende diersoort in Nederland. Ook met andere trekvissoorten zoals spiering, houting en driedoornige stekelbaars gaat het dramatisch slecht.

In de Waddenzee heeft het vissen op garnalen in het bijzonder een zeer negatieve impact op de ecologie door aantasting van de bodem en de grote hoeveelheid bijvangst. Door de netten van garnalenvissers zijn de middelgrote en de grote vissoorten vrijwel geheel verdwenen uit de Waddenzee. Onderzoekers zouden het liefst zien dat de Waddenzee een volledig beschermd zeereservaat wordt, zonder professionele visserij. Ondanks subsidie van het Waddenfonds komt er tot nog toe weinig terecht van het voornemen om te stoppen met

vissen op garnalen. De huidige hoge garnalenprijzen maken dat vissers weinig trek hebben om te stoppen met hun activiteiten.

Het IJsselmeer is nog altijd één van de meest overbeviste wateren ter wereld. De visstand is in de afgelopen decennia flink teruggelopen en de maatregelen die tot nu toe zijn genomen leverden geen grote verbeteringen op. Er is nog maar één procent over van de oorspronkelijke palingpopulatie. Brasem en blankvoorn blijven afnemen. Baars en snoekbaars blijven reden tot zorg geven. Het aantal vergunningen voor het IJsselmeer staat nog altijd op 70, terwijl volgens ecologen van Natuurmonumenten 5 een juist aantal zou zijn.[5] Gedeputeerde Staten participeren ook in het overleg over de visstand in het IJsselmeer.

Ook in de Noord-Hollandse binnenwateren wordt nog steeds op grote schaal gevist. Ook hier hebben verschillende visstanden het zwaar. Provinciale natuurgebieden als de Loosdrechtse Plassen en Wijde Blik zijn geen uitzondering. Toch mag er gewoon gevist worden.

De visserijwet kent geen toevoeging die de industrie verplicht rekening te houden met natuurdoeleinden, hetgeen noopt tot alternatieve effectieve maatregelen. Gedeputeerde Bond gaf het ook al aan bij de behandeling van de discussienota Welzijn van Vissen: er is geen effectievere manier om de visstand duurzaam te verbeteren dan een warme sanering en het terugbrengen van het aantal netten. Dat betekent niet dat ons geen andere zeer effectieve opties ter beschikking staan. Zo kan de provincie de recreatieve en commerciële jacht op vis in kwetsbare wateren indien de visstand van de vis in kwestie reden tot zorg geeft, verbieden.

> *"De Raad voor Dierenaangelegenheden ziet met name in het voortschrijdend wetenschappelijk inzicht aanleiding om meer aandacht dan tot nu toe te besteden aan het welzijn van vissen."*
>
> *- Raad van Dieraangelegenheden "Welzijn van vissen: samenvatting" (2018) pag. 5 –*

Voorstel 2: Verleen geen visrechten en ontheffingen meer voor visserij in kwetsbare natuurgebieden of indien de visstand aanleiding tot zorg geeft.

Uitzetten van vissen

Door uitzettingen van miljoenen vissen in de afgelopen decennia is de natuurlijke visfauna en in veel gevallen ook het gehele ecosysteem danig in gedrang gekomen. Uitgezette zonnebaarzen zijn in tal van ecologisch hooggewaardeerde vennen een ecologische ramp door de predatie van de macrofauna. Zo hebben hoge dichtheden van benthivore vissoorten het water vertroebeld waardoor het ongeschikt is geworden voor waterplanten en vissoorten die afhankelijk zijn van enigszins helder water. Uitzettingen van andere

[5] https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/Environmental-Research/show-wenr/Adviezen-visserij-IJssel-en-Markermeer-voor-visseizoen-2017-2018.htm

diersoorten als vissen zijn aan strenge regels gebonden. Vissen mogen echter vrijwel overal nog altijd zonder beperkingen worden uitgezet.[6]

Het uitzetten van vissen vindt ook in onze provincie nog altijd met grote regelmaat plaats, zelfs in provinciale natuurgebieden zoals de Loosdrechtse Plassen en Wijde Blik is het uitzetten van vissen, net als hengelen, nog gemeengoed. In kwetsbare wateren als de Vinkeveense en de Loosdrechtse Plassen wordt paling en glasaal uitgezet.

Maar vooral karperuitzettingen zijn populair. Karpers kunnen zich in Nederland moeilijk voortplanten, met als gevolg een achteruitgang van karperbestand. Vanwege de waarde van de karper als hengelsportvis wordt de karper nog steeds op tal van plaatsen uit- en bijgezet. Karpers, met name indien ze in hoge dichtheden voorkomen, brengen schade toe aan het ecosysteem, regelmatig met rampzalige gevolgen. Niet voor niets worden karpers vanwege hun negatieve impact en grote aantallen beschouwd als negatief onder de Kaderrichtlijn Water.[7]

> *"We spannen ons in om samen met onze partners zo spoedig mogelijk aan de KRW-normen voor water […] te voldoen"*
>
> *- Koers NH2050 (2017) pag. 8 –*

De omvang van de uitzettingen is slechts zelden geadministreerd. Veel vissoorten worden uitgezet, ook soorten die niet van nature in het gebied voorkomen (forel, kopvoorn). Voorafgaande aan het uitzetten van karpers (en andere vissoorten) wordt vrijwel nooit onderzoek gedaan naar de noodzaak en de gevolgen van de uitzettingen.[8]

Het is aan de hengelaars of zij met de waterschappen willen overleggen over de draagkracht van de wateren waarin de vis uitgezet wordt. Overleg gebeurt altijd op vrijwillige basis. Maar het uitzetten van vissen heeft een dusdanige impact op zowel de ecologie als het welzijn van vissen, dat het nooit simpelweg door hengelaars bepaald mag worden. Ecologen en waterbeheerders dienen te beslissen of dit kan.

Ten opzichte van de periode 1975-2000 wordt thans veel minder vis uitgezet, al is de laatste jaren een toename te zien.[9] Uit gegevens van de Waterschappen blijkt dat hengelsportverenigingen nog geregeld aanvragen doen voor het uitzetten van vis in Natura 2000-gebieden.

Een initiatief van waterschappen om gezamenlijke beleidsregels op te stellen, werd door de lobby van hengelaars niet gewaardeerd. Daarom zijn strengere regels over het uitzetten van vissen nog altijd niet in een nieuwe viswet opgenomen. Ondertussen worden de KRW-

---

[6] Ecologische Aanbevelingen en richtlijnen voor visbeheerplannen, Ecologisch Adviesbureau Viridis, Culemborg 2017

[7] Hoe meer bars en karper vertelt je iets over waterkwaliteit diepe water: hoe meer hoe slechter kwaliteit. Heb je meer dan deze hoeveelheid dan scoor je slecht; minder dan scoor je goed.

[8] http://edepot.wur.nl/117606

[9] Dit blijkt uit gegevens van Waternet.

doelen, die uiterlijk gerealiseerd dienen te zijn in 2027, direct in gevaar gebracht door het uitzetten van vis.

Voorstel 3: Het uitzetten van vissen ten behoeve van de hengelarij tegen te gaan.

Vispassages

In Noord-Holland zijn duizenden obstakels in de vorm van gemalen, sluizen, en stuwen aanwezig op vismigratieroutes. Zij vormen een belangrijk instrument om vissenwelzijn te verbeteren en om aan ecologische doelstellingen van de Europese Kader Richtlijn Water te voldoen. Op diverse plaatsten zijn vismigratievoorzieningen gebouwd. Daarnaast wordt de laatste jaren bij nieuwbouw van gemalen standaard visvriendelijke principes toegepast. Dit zijn stappen in de juiste richting.

Toch schatten bronnen binnen de waterschappen het aantal kunstwerken in Nederland dat visveilig is uitgevoerd nog altijd maar op minder dan 5 % (uitgaande van ca. 3000 gemalen in Nederland). Grove schattingen gaan nog altijd uit van miljoenen vissen die in Nederland zo jaarlijks sterven. Ook in Noord-Holland worden kunstwerken ieder dag nog vele vissen fataal en dragen in belangrijke mate bij aan de nog altijd dramatische visstand.

De provincie kan verschillende stappen nemen om meer provinciale kunstwerken visveilig te maken (i.e. >95% vissen overleeft de passage) voor 2027. Zoeken naar extra middelen om waterschappen financieel te ondersteunen bij deze kostbare onderneming is een van de stappen die mogelijk zijn.

Daarnaast kan de provincie, tevens gedekt door het provinciale budget voor vismigratie, een provinciekaart knelpunten vismigratie als beleidsproduct opstellen, inclusief schattingen van hoeveel vissen in die knelpunten gewond raken of sterven. Zo kunnen initiatieven ook goed afgestemd worden op andere provinciale plannen zoals Natura2000. Vismigratie is complex en stopt niet plots na de Afsluitdijk. De belangrijke verbanden kan de kaart laten zien.

Voorstel 4: Teken alle knelpunten voor vismigratie op in een provinciale kaart die als beleidsproduct gebruikt kan worden.

Voorstel 5: Stel een actieplan op voor aanleg, beheer en monitoring van vispassages, ecologische verbindingen en natuurvriendelijke oevers in sluizen, gemalen en pompen in Noord-Hollandse wateren om de knelpunten in vismigratie op te lossen vóór 2027.

Besluit

Provinciale Staten spreken uit dat zij vissenwelzijn van groot belang vinden en dragen Gedeputeerde Staten op, op basis van het hierboven gestelde:

- welzijn niet bij uitzondering, maar standaard mee te wegen bij besluiten die vissen aangaan;

- geen visrechten en ontheffingen meer te verlenen voor visserij in kwetsbare natuurgebieden of indien de visstand aanleiding tot zorg geeft;

- het uitzetten van vissen ten behoeve van de hengelarij tegen te gaan;

- alle knelpunten voor vismigratie in een provinciale kaart op te tekenen die als beleidsproduct gebruikt kan worden;

- een actieplan op te stellen voor aanleg, beheer en monitoring van vispassages, ecologische verbindingen en natuurvriendelijke oevers in sluizen, gemalen en pompen in Noord-Hollandse wateren om de knelpunten in vismigratie op te lossen vóór 2027;

Linda Vermaas



Partij voor de Dieren

Provincie
Noord-Holland
POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon
dhr. J.G.M. Beumer

BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143431
beumerj@noord-holland.nl

INGEKOMEN - 6 FEB. 2019

Verzenddatum

- 6 FEB. 2019

Kenmerk
1152720/1176755

Uw kenmerk

Betreft: Initiatiefvoorstel Partij voor de Dieren: "Welzijn voor vissen"

Geachte leden,

Naar aanleiding van een rapport van de Raad voor Dierenaangelegenheden over het welzijn van vissen heeft de Partij voor de Dieren op 19 november 2018 een initiatiefvoorstel ingediend, getiteld "Welzijn voor vissen" **(bijgevoegd)**. Het initiatiefvoorstel bestaat uit vijf concrete voorstellen, die betrekking hebben op dierenwelzijn, visstandbeheer en vispasseerbaarheid. In deze brief treft u onze reactie op het initiatiefvoorstel aan, opdat u deze reactie kunt betrekken bij de bespreking van het initiatiefvoorstel in uw Statencommissie.

Toelichting per voorstel

1. *Weeg welzijn niet bij uitzondering, maar standaard mee bij besluiten die vissen aangaan.*

De Wet natuurbescherming regelt de bescherming van soorten. De wet kent een algemene zorgplicht voor alle in het wild levende dieren. Deze zorgplicht houdt in dat eenieder die weet of redelijkerwijs kan vermoeden dat door zijn handelen of nalaten nadelige effecten kunnen optreden, dit handelen achterwege laat of minimaliseert, om zo de negatieve gevolgen te beperken. De zorgplicht vraagt niet om aparte besluitvorming door Gedeputeerde Staten of Provinciale Staten; hij is algemeen van toepassing. De enige uitzondering hierop is wanneer men overeenkomstig de Visserijwet 1963 handelt. Wie het recht heeft om ergens te vissen, mag overeenkomstig de bepalingen in de Visserijwet 1963 een vis doden voor consumptie. Voor productie-, hobby- en gezelschapsdieren geldt de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Het Rijk is verantwoordelijk om in deze kaderwet ook vissenwelzijn mee te nemen, mede op grond van Europese regelgeving. De provincie heeft hierin geen taak of verantwoordelijkheid.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33

2012 DE Haarlem

www.noord-holland.nl

Kvk nummer 34362354

Conclusie: welzijn is reeds geregeld in de zorgplicht die is verankerd in de Wet natuurbescherming en de Gezondheids- en welzijnswet voor dieren. Deze regelgeving is een verantwoordelijkheid van het Rijk. Er is geen aanvullende besluitvorming nodig om aan de oproep te voldoen die in het initiatiefvoorstel wordt gedaan.

2. *Verleen geen visrechten en ontheffingen meer voor visserij in kwetsbare natuurgebieden of indien de visstand aanleiding tot zorg geeft.*

In de provinciale wateren is visserij toegestaan en zodoende is het visrecht verhuurd. Wij volgen hierbij het landelijk beleid dat is vastgelegd in de Uitvoeringsregeling Visserij. Alle visrechten zijn verhuurd voor een periode van zes jaar aan beroepsvissers en hengelsportverenigingen. Wij stellen in de overeenkomst verplicht, dat de huurder actief deelneemt aan een Visstandbeheercommissie (VBC). De VBC is een samenwerkingsverband van vertegenwoordigers van sportvisserij, beroepsvisserij, waterschap of Rijkswaterstaat, en organisaties voor beheer van (natuur)terreinen, waarbinnen overleg, afstemming en coördinatie plaatsvindt ten aanzien van het visstandbeheer en de visserij. Hier wordt ook duurzame visserij geborgd. Zo is de huurder verplicht om mee te werken aan het in VBC-verband opstellen, uitvoeren en naleven van visstandsbeheerplannen (die richtlijnen bevatten voor de verbetering van vispopulaties) en visplannen (die een beschrijving bevatten van het voorgenomen visserijbeheer van een gebied).

In Natura2000-gebieden geldt dat, indien de visserij-activiteiten niet zijn opgenomen in het desbetreffende Natura2000-beheerplan, een nadere toetsing aan de Wet natuurbescherming plaatsvindt om te bepalen of er negatieve effecten kunnen optreden op de instandhoudingsdoelstellingen van Natura 2000.

Conclusie: het beheer van visstanden is voldoende gewaarborgd in de visstandbeheerplannen en visplannen. In Natura2000-gebieden wordt daarnaast getoetst aan het desbetreffende beheerplan en/of aan de Wet natuurbescherming. Wij zien geen aanleiding om de visrechten, binnen deze wettelijke kaders en de procedures die wij nu reeds naleven, niet te verhuren.

3. *Ga het uitzetten van vissen ten behoeve van de sportvisserij tegen.*

Het uitzetten van vissen als onderdeel van visstandbeheer vindt plaats via visplannen en visstandbeheerplannen. Deze worden opgesteld onder leiding van een VBC. De VBC stelt periodiek een visplan vast voor zes jaar. Het visplan beschrijft hoeveel vis, van welke soorten, met welke vistuigen en op welke tijden en plaatsen kan worden onttrokken. Aan de hand van uitgebreide monitoringsgegevens van de waterbeheerder en van sport- en beroepsvissers wordt hier invulling aan gegeven.

Qua ecologie hebben met name karpers invloed op de waterkwaliteit en dus op andere vissen. Met betrekking tot het uitzetten van karpers zijn in 2016 door Rijkswaterstaat, de Unie van Waterschappen en Sportvisserij Nederland 'Richtlijnen voor uitzet van karper' opgesteld. Op deze manier wordt bereikt dat de invloed op de waterkwaliteit tot een mini-

mum wordt beperkt. De waterschappen houden rekening met deze richtlijn bij het afsluiten van visrechtovereenkomsten. Gelet hierop zijn wij van mening dat er geen aanleiding is om het uitzetten van vissen geheel tegen te gaan.

Conclusie: wij zien geen reden om het uitzetten van vis tegen te gaan, omdat de afweging hiervan zorgvuldig wordt geregeld via het visstand-beheer en omdat de effecten op de waterkwaliteit beperkt zijn. Of het uitzetten van vis ten behoeve van de sportvisserij dient worden tegen te gaan is een overweging van de VBC.

4. *Teken alle knelpunten voor vismigratie op in een provinciale kaart die als beleidsproduct gebruikt kan worden.*

Binnen het deelstroomgebied Rijn-West werken vier provincies, acht waterschappen, gemeenten en Rijkswaterstaat samen aan het realiseren van de doelen van de Kaderrichtlijn Water (KRW). Vanuit de KRW-doelen monitoren alle waterbeheerders de visstand in hun wateren nauwgezet. Er is regelmatig overleg tussen de visexperts/ecologen van de opper-vlaktewaterbeheerders (waterschappen en Rijkswaterstaat). Voor het bevorderen van de samenwerking is een coördinator aangesteld. In het overleg van de visexperts wordt onder meer gewerkt aan de Nationale Visroutekaart. Zie hiervoor: https://www.helpdeskwater.nl/onderwerpen/wetgeving-beleid/kaderrichtlijn-water/uitvoering/rijn-west/vismigratie/@177139/routekaart/ .

De Visroutekaart bevat de prioritaire (grote) knelpunten en routes. Ook de bereikbaarheid van polders voor trekvis is aangegeven. De 'blinde vlekken' zitten nog vooral op lokaal niveau, en hebben te maken met de versnippering van ons watersysteem. Voor de verbetering van de con-nectiviteit moeten meer polders worden 'aangetakt', maar moet ook worden gewerkt aan connectiviteit tussen de peilvakken in een polder. Rijkswaterstaat zal het voortouw nemen in het overleg van visexperts op deelstroomgebiedsniveau.

Conclusie: de gevraagde knelpuntenkaart bestaat reeds; zelfs voor een groter gebied dan alleen Noord-Holland, namelijk het gebied Rijn-West. De provincie draagt financieel bij aan de kosten van de samenwerking in deelstroomgebied Rijn-West

5. *Stel een actieplan op voor aanleg, beheer en monitoring van vispassages, ecologische verbindingen en natuurvriendelijke oe-vers in sluizen, gemalen en pompen in Noord-Hollandse wateren om de knelpunten in vismigratie op te lossen vóór 2027.*

Terecht wordt gesteld dat niet alleen de aanleg van vispassages, maar ook het beheer en de monitoring ervan belangrijk zijn. Het is essentieel dat op basis van monitoring het ontwerp en het beheer van vispassages worden geoptimaliseerd. Om die reden is de provincie een van de part-ners in het lopende, meerjarige vismonitoringsproject in het Noordzee-kanaalgebied. In dit gebied heeft de provincie een tweetal sluizen: de Wilhelminasluis en de Willem I-sluis.

In totaal heeft de provincie tien sluizen in eigendom. Voor deze objec-ten wordt momenteel, in afstemming met de waterbeheerders in Noord-

Holland, een inventarisatie uitgevoerd naar de vispasseerbaarheid en de mogelijkheden tot het verbeteren ervan. De provincie heeft immers in haar Watervisie 2021 de ambitie opgenomen om in haar eigen vaarwegen de waterkwaliteit te verbeteren. Voor de aanleg van natuurvriendelijke oevers in provinciale vaarwegen (die een belangrijke kraamkamer voor vis zijn, zo blijkt uit onderzoek) hebben wij de Kansenkaart natuurvriendelijke oevers in provinciale vaarwegen (2017) opgesteld. Wij zien het echter niet als onze rol om *provinciebreed* een actieplan op te zetten om de resterende knelpunten in de vismigratie op te lossen. Elke individuele oppervlaktebeheerder heeft hier zijn eigen verantwoordelijkheid.

Conclusie: wij werken hard aan de vispaseerbaarheid van onze eigen sluizen en de aanleg van natuurvriendelijke oevers in onze vaarwegen. De resultaten worden ook gemonitord. Wij achten het de verantwoordelijkheid van elke individuele oppervlaktewaterbeheerder om zelf de nodige acties in kaart te brengen, te prioriteren en uit te voeren. Binnen het deelstroomgebied Rijn-West wordt die samenwerking gefaciliteerd.

Samenvattende conclusie

Wij adviseren Provinciale Staten, gezien het voorgaande, geen uitvoering te geven aan de voorstellen die in het initiatiefvoorstel naar voren zijn gebracht. Het belang van dierenwelzijn, visstandbeheer en vispasseerbaarheid is evident, maar hier wordt door middel van bestaand beleid - zowel in het kader van wetgeving, provinciaal beleid als dat van diverse samenwerkingspartners - reeds in voldoende mate in voorzien.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de Statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR Haarlem

INGEKOMEN - 7 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
H.R. Heijmering
BEL/GRN

Doorkiesnummer (023) 514 4274
heijmeringh@noord-holland.nl

Betreft: Wadloopverordening 2019

Verzenddatum

- 7 FEB. 2019

Kenmerk
1169624/1169629

Uw kenmerk

Geachte leden,

Hierbij ontvangt u ter besluitvorming de bijgaande statenvoordracht met het bijbehorende ontwerpbesluit, met bijlagen, over de Wadloopverordening 2019.

In onze vergadering d.d. 29 januari 2019 hebben wij besloten de Wadloopverordening in ontwerp vast te stellen.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
Haarlem [2012 DE]
www.noord-holland.nl

VOORDRACHT

Provinciale Staten van Noord-Holland

Haarlem, 29 januari 2019

Onderwerp: Wadloopverordening 2019

Kenmerk: 1169624/1169629

Bijlagen:

1. **Wadloopverordening 2019**
2. **Toelichting op Wadloopverordening 2019**
3. **Nota overleg en inspraak**

1. **Inleiding**
   De huidige Wadloopverordening stamt uit 1996 en is gestoeld op zowel de veiligheid van wandelaars op het Wad als de natuurwaarden van de Waddenzee.
   De natuuraspecten van het wadlopen worden concreet geregeld in het Natura 2000-Beheerplan Waddenzee.
   Uit de praktijk van de afgelopen jaren bleek dat de verordening niet in alle situaties voorzag, niet actueel, te onduidelijk of niet juist was. Daarnaast bleek dat de drie Waddenprovincies (Fryslân, Groningen en Noord-Holland) niet dezelfde wadloopverordening hanteren. Beide zaken kunnen problemen geven in de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving. De bepalingen ten behoeve van de natuurbescherming die er in staan, vallen thans onder de Wet natuurbescherming en kunnen worden geschrapt. Het wadlopen als activiteit met gevolgen voor de natuurwaarden in de Waddenzee is inmiddels vastgelegd en beperkt in het Natura 2000-Beheerplan Waddenzee. Het aspect veiligheid blijft hierdoor als enige pijler over voor de nieuwe Wadloopverordening. De provincie Fryslân verstrekt de vergunningen namens de provincie Noord-Holland.

2. **Doelstellingen en evaluatiecriteria**
   Het doel van deze nieuwe Wadloopverordening is de veiligheid te verhogen voor wadlopers en andere wadloop gerelateerde activiteiten, regelgeving te verminderen en verduidelijken en handhaving te vereenvoudigen.

3. **Financiering, communicatie en (burger)participatie**
   Tijdens diverse overleggen en bijeenkomsten zijn de belangrijkste betrokken partijen door de provincie Fryslân geïnformeerd over de conceptstukken. Tevens heeft men schriftelijk reacties kunnen geven. Deze zijn door de provincie Fryslân verwerkt in de nota overleg en inspraak. Na consultatie van vertegenwoordigers van de Waddenprovincies, Rijkswaterstaat, de Wadden- en Kustgemeenten, wadlopers en de wadlooporganisaties is

de Wadloopverordening geactualiseerd en verbeterd.

4. **Proces en procedure**
   Planning is vaststelling door Provinciale Staten van Fryslân, Groningen en Noord-Holland in maart 2019. Daarna gelijktijdige publicatie en inwerkingtreding per 1-1-2020.

5. Voorstel

Wij stellen u voor te besluiten overeenkomstig het bijgaande ontwerpbesluit.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

dhr. A.T.H. van Dijk, voorzitter

mw. mr. R.M. Bergkamp, provinciesecretaris

Ontwerpbesluit

Nr. 1169624/1169629

Provinciale Staten van Noord-Holland;

gelezen de voordracht van Gedeputeerde Staten van 24 januari 2019;

gelet op de artikelen 118, 143, 145 en 152 van de Provinciewet; ,

besluiten:

vast te stellen de Wadloopverordening 2019

Haarlem,

Provinciale Staten voornoemd,

, voorzitter

, statengriffier

Besluit van Provinciale Staten van Noord-Holland van [datum], nr. 1169624/1169629, tot vaststelling van de Wadloopverordening 2019

Provinciale Staten van Noord-Holland;

Gelezen het voorstel van Gedeputeerde Staten van 29 januari 2019, nummer 1169624/1169629, inzake het vaststellen van de Wadloopverordening 2019.

Gelet op de artikelen 118, 143, 145 en 152 van de Provinciewet;

Besluiten vast te stellen:

Wadloopverordening 2019

Artikel 1 – Definities

In deze verordening wordt verstaan onder:

- **Begeleider:** een meerderjarige die een natuureducatieve tocht begeleidt of degene die de gids ondersteunt, maar geen erkenning tot wadloopgids heeft;
- **Begeleiderspas:** een door een vergunninghouder of door het bevoegd gezag afgegeven pas voor een begeleider;
- **Deelnemer:** persoon die aanwezig is tijdens een wadlooptocht, met uitzondering van gidsen en begeleiders;
- **Erkenning tot wadloopgids:** een beschikking waarbij, op basis van een verklaring van de examencommissie, wordt vastgesteld dat een persoon het wadloopexamen heeft gehaald;
- **Examencommissie:** een door de gezamenlijke wadlooporganisaties ingestelde commissie, die wadloopexamens afneemt;
- **Gids:** een meerderjarige die leidinggeeft aan een wadlooptocht en een erkenning tot wadloopgids bezit;
- **Platen en kwelders:** gedeelten van de Waddenzee die bij gemiddeld laag water geheel of grotendeels droogvallen;
- **Solo-pas:** pas voor een persoon, die een wadlooptocht zonder deelnemers houdt;
- **Veiligheid adviescommissie**: een commissie, ingesteld door Gedeputeerde Staten van Fryslan, bestaande uit personen die specifieke kennis hebben op het gebied van het wadlopen met betrekking tot de veiligheid;
- **Waddenzee:** het gebied, zoals aangegeven op bijlage 4 gevoegd bij het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro);
- **Wadloopbewijs:** een verklaring van de examencommissie, dat de houder van het bewijs het wadloopexamen heeft gehaald;
- **Wadlopen:** het recreatief zich op de platen en/of kwelders van de Waddenzee bevinden;

- **Wadloopexamen:** een theoretische en praktische toetsing afgenomen door de examencommissie op basis van de eindtermen wadloopgids;
- **Wadlooporganisatie:** een rechtspersoon die wadlooptochten organiseert;
- **Wadlooptocht:** het in groepsverband of individueel wadlopen.

Artikel 2 - Verbodsbepaling

Wadlopen en het houden van een wadlooptocht is verboden zonder vergunning.

Artikel 3 - Gereserveerd

Artikel 4 – Vergunning

1. Gedeputeerde Staten kunnen vergunning verlenen voor het houden van een of meer wadlooptochten;
2. Gedeputeerde Staten kunnen een vergunning begrenzen naar tijd of plaats;
3. Gedeputeerde Staten kunnen voorschriften verbinden aan de vergunning in het belang van de veiligheid van de gidsen, begeleiders en deelnemers;
4. De vergunning is niet overdraagbaar;
5. De vergunning wordt voor maximaal zes jaren verleend;

Artikel 5 – Vrijstelling

1. Het in artikel 2 omschreven verbod geldt niet voor:
   a. de geregistreerde deelnemer aan een wadlooptocht, mits:
      1. deze wadlooptocht is georganiseerd door een vergunninghouder en
      2. de deelnemer zich bevindt in de onmiddellijke nabijheid van de gids;
   b. de opvarenden van een drooggevallen of een voor anker liggend vaartuig, die zich op dezelfde plaat of kwelder als het vaartuig bevinden, mits zij met ten hoogste zeven personen zijn;
   c. een persoon die, vanaf de kust van het vasteland of vanaf een eiland, een aan deze kust of dat eiland grenzende plaat of kwelder betreedt, teneinde een recreatieve activiteit te ondernemen met een strikt lokaal karakter, niet zijnde een wadlooptocht, “zoals genoemd in de bijlage van het Natura-2000 Beheerplan Waddenzee” mits geen geul wordt overgestoken.
2. Gedeputeerde Staten kunnen vrijstelling van het in artikel 2 omschreven verbod verlenen voor door hen aan te wijzen categorieën wadlopers of wadlooptochten.

Artikel 6 – Aanvraag

1. De aanvraag van een vergunning wordt schriftelijk ingediend bij Gedeputeerde Staten van Fryslân;
2. Gedeputeerde Staten kunnen nadere regels stellen ten aanzien van de aanvraag en de periode van indienen;
3. De aanvrager van een vergunning verstrekt desgewenst alle inlichtingen, die naar het oordeel van Gedeputeerde Staten voor de beoordeling van een aanvraag noodzakelijk zijn;

4. Gedeputeerde Staten beslissen binnen dertien weken na het sluiten van de in het tweede lid genoemde termijn. Deze termijn kan eenmaal met ten hoogste zes weken worden verlengd;
5. Paragraaf 4.1.3.3. van de Algemene wet bestuursrecht is niet van toepassing.

Artikel 7 - Weigering van de aanvraag

Gedeputeerde Staten kunnen de aanvraag tot of vergunning weigeren als:

a. het belang van de veiligheid dit vordert;
b. de aanvrager niet aan één of meer vereisten voor het verlenen van een vergunning voldoet;
c. de aanvrager zich in het verleden niet aan een eerdere aan een vergunning krachtens deze verordening dan wel krachtens de Wadloopverordening 1996 dan wel de krachtens overeenkomstige verordeningen van de provincie Fryslân of Noord-Holland verbonden voorschrift heeft gehouden;
d. onjuiste of onvolledige informatie is verstrekt;
e. de activiteit niet is toegestaan op basis van andere wet- of regelgeving.

Artikel 8 - Wijziging, schorsing of intrekking van de vergunning

1. Gedeputeerde Staten kunnen de vergunning wijzigen, schorsen of intrekken als:
   a. het belang van de veiligheid dit vordert;
   b. de vergunninghouder niet aan één of meer vereisten voor het verlenen van een vergunning voldoet;
   c. de vergunninghouder zich niet aan één of meer aan de vergunning verbonden voorschriften heeft gehouden;
   d. bij of in verband met het aanvragen van een vergunning onjuiste of onvolledige informatie is verstrekt zonder welke handelswijze niet tot het verlenen van de vergunning zou zijn besloten;
2. Gedeputeerde Staten gaan niet over tot intrekking dan nadat zij de vergunninghouder in de gelegenheid hebben gesteld een zienswijze naar voren te brengen en nadat zij advies hebben ingewonnen van de Veiligheid adviescommissie.

Artikel 9 - Bezwaar

De commissie, als bedoeld in de Procedureverordening bezwaar, beroep en klachten provincie Fryslân adviseert over bezwaren tegen besluiten van Gedeputeerde Staten op basis van deze verordening.

Artikel 10 - Toezicht en handhaving

1. De houder van een vergunning volgt de aanwijzingen op van het bevoegd gezag;
2. De houder van een vergunning geeft deze vergunning op eerste vordering van de in het lid 4 bedoelde ambtenaren ter inzage af;
3. De gids geeft de erkenning tot wadloopgids, de begeleider geeft de begeleiderspas en de solo-loper geeft de solo-pas op eerste vordering van de in lid 4 bedoelde ambtenaren ter inzage af;

4. Met het toezicht op de naleving en het opsporen van overtredingen van het bij of krachtens deze verordening gestelde, zijn belast de in artikel 141 van het Wetboek van Strafvordering genoemde ambtenaren en de door Gedeputeerde Staten van Fryslân, Groningen en Noord-Holland aangewezen ambtenaren.

Artikel 11 – Strafbepaling

Overtreding van artikel 2, 5 en 10 lid 1 en 2 wordt bestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of een geldboete van de tweede categorie.

Artikel 12 – Overgangsrecht

De aanvragen, gedaan voor de inwerkingtreding van deze verordening, worden afgedaan op basis van de Wadloopverordening 1996 en afgegeven voor een periode van 1 jaar.

Artikel 13 – Inwerkingtreding

1. Deze verordening treedt in werking op 1 januari 2020.
2. De Wadloopverordening 1996 wordt ingetrokken.

Artikel 14 – Aanhalingstitel

Deze verordening wordt aangehaald als Wadloopverordening 2019.

Haarlem, [datum vaststelling door Provinciale Staten]

Provinciale Staten van Noord-Holland,

A.T.H. van Dijk, voorzitter. [of plaatsvervangend voorzitter]

K. Bolt, statengriffier. [of plaatsvervangend statengriffier]

Toelichting op de Wadloopverordening 2019

Artikel 1 – Definities

In deze verordening wordt verstaan onder:

- **Begeleider:** een meerderjarige die een natuureducatieve tocht begeleidt of degene die de gids ondersteunt, maar geen erkenning tot wadloopgids heeft;
- **Begeleiderspas:** een door een vergunninghouder of door bevoegd gezag afgegeven pas voor een begeleider;
- **Deelnemer:** persoon die aanwezig is tijdens een wadlooptocht, met uitzondering van gidsen en begeleiders;
- **Eindtermen Wadloopgids:** criteria ten aanzien van opleiden en examineren van wadgidsen;
- **Erkenning tot wadloopgids:** een beschikking waarbij, op basis van een verklaring van de examencommissie, wordt vastgesteld dat een persoon het wadloopexamen heeft gehaald;
- **Examencommissie:** een door de gezamenlijke wadlooporganisaties ingestelde commissie, die wadloopexamens afneemt;
- **Gedeputeerde Staten:** de Gedeputeerde Staten van Fryslân;
- **Gids:** een meerderjarige die leidinggeeft aan een wadlooptocht en een erkenning tot wadloopgids bezit;
- **Natuureducatieve tocht:** een tocht gehouden in door Gedeputeerde Staten aangewezen gebieden zoals opgenomen in het Beheerplan Waddenzee;
- **Platen en kwelders:** gedeelten van de Waddenzee die bij gemiddeld laag water geheel of grotendeels droogvallen;
- **Solo-pas:** pas voor een persoon die een wadlooptocht houdt zonder deelnemers;
- **Veiligheid adviescommissie**: een commissie bestaande uit personen die specifieke kennis hebben op het gebied van het wadlopen met betrekking tot de veiligheid;
- **Waddenzee:** het gebied, zoals aangegeven op bijlage 4 gevoegd bij het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro);
- **Wadloopbewijs:** een verklaring van de examencommissie, dat de houder van het bewijs het wadloopexamen heeft gehaald;
- **Wadlopen:** het recreatief zich op de platen en/of kwelders van de Waddenzee bevinden;
- **Wadloopexamen:** een theoretische en praktische toetsing afgenomen door de examencommissie op basis van de eindtermen wadloopgids;
- **Wadlooporganisatie:** een rechtspersoon die wadlooptochten organiseert;
- **Wadlooptocht:** het in groepsverband of individueel wadlopen.

Inleiding

De Wadloopverordening 1996 is gebaseerd op aan de ene kant de veiligheid van voetgangers op het Wad en aan de andere kant de landschappelijke- en natuurlijke waarden van de Waddenzee. De natuurlijke waarden van de Waddenzee zijn sinds de inwerkingtreding van de Natuurbeschermingswet, thans Wet natuurbescherming concreet geregeld in het Natura 2000-Beheerplan Waddenzee (hierna genoemd “beheerplan”). De Wadloopverordeningen die in de provincies Fryslân, Groningen en Noord-Holland (hierna genoemd “Waddenprovincies”) gelden, zijn verouderd en niet meer gelijkluidend. Na overleg met de andere Waddenprovincies en consultatie van alle betrokken partijen, is de verordening geactualiseerd en verbeterd.

Reden voor actualisatie

Uit de praktijk blijkt dat de bestaande verordening een onvoldoende wettelijke grondslag vormt voor controle en handhaving op het wadlopen. Daarnaast zijn in de loop der tijd allerlei nieuwe vormen van recreatie op het wad ontstaan. Om te voorkomen dat begrippen uit de verordening naar believen worden uitgelegd en om discussie te voorkomen over de reikwijdte van de verordening en dus de vergunningplicht, worden nu meer begrippen en bepalingen gedefinieerd in de Verordening. Dit komt de veiligheid van de deelnemers en begeleiders ten goede.

Artikel 1

Begeleider

Omdat de omschrijving van gemachtigde gidsen niet identiek waren (hulpgids, aspirant gids, gids, hoofdgids, gids in opleiding), geeft de verordening hier nu duidelijkheid over. Een hulpgids, aspirant gids of gids-in-opleiding is geen gids maar een begeleider.

Deelnemer

Iedereen die deelneemt aan een wadlooptocht, maar geen gids of begeleider is, is een deelnemer.

Eindtermen Wadloopgids

De examencriteria zijn gezamenlijk opgesteld door provincie(s) en de wadlooporganisaties en worden “Eindtermen Wadloopgids” genoemd. Deze worden vastgesteld als beleidsregels door GS. Deze eindtermen worden beoordeeld aan de hand van een checklist, waarbij punten worden gegeven aan de mate waarin iemand voldoet aan de criteria.

Examencommissie

De examencommissie voor aanvragers van de B-vergunning werd altijd samengesteld uit de leden van de Wadloop Advies Commissie. Het afnemen van de examens zal voortaan door een commissie van de gezamenlijke wadlooporganisaties gebeuren, zij verzorgen immers ook de opleiding. Door een gezamenlijke examencommissie in te stellen wordt de onafhankelijkheid van elke organisatie gegarandeerd. Dit om te voorkomen dat een opgeleide gids door zijn eigen organisatie wordt geëxamineerd. Het is aan de organisaties om dit, in hun eigen belang, te regelen. De Veiligheid adviescommissie stelt het reglement van de examencommissie vast.

Gedeputeerde Staten

De provincie Fryslân is penvoerder en kassier voor de provincies Groningen en Noord-Holland. De colleges van Groningen en Noord-Holland hebben het afdelingshoofd van Omgevingszaken van de provincie Fryslân gemandateerd voor het verlenen van vergunningen, voor zover de aanvragen betrekking hebben op het grondgebied van de provincies Groningen en/of Noord-Holland. Dit mandaat heeft geen betrekking op besluiten tot weigering, intrekking of schorsing van een vergunning.

Gids

Door een wadloopbewijs te eisen van alle wadloopgidsen, wordt de kwaliteit van de gidsen gewaarborgd en de veiligheid van de deelnemers verhoogd. Door in de definitie het woord ‘volwassene’ te gebruiken wordt het eerdere artikel 10 in één woord samengevat. Dat artikel bepaalde namelijk dat “de te machtigen persoon in ieder geval de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt”.

Op basis van een rechterlijke uitspraak (ECLI:NL:RBHAA:2009:BH0714) is “een meerderjarige die wadlooptochten begeleidt” vervangen door ……. “die leiding geeft aan een wadlooptocht”

Alle gidsen moeten voldoen aan de eindtermen en dienen een erkenning tot wadloopgids te hebben. Een gids die niet verbonden wenst te zijn aan een wadlooporganisatie, dient naast de erkenning zelf een vergunning aan te vragen. Bij deze aanvraag dient bewijs te worden geleverd dat hij geslaagd is als wadloopgids (het eindtermenformulier). De personen die op grond van de Wadloopverordening 1996 al over een B-vergunning beschikken, zijn hiervan uitgezonderd. De provincie verleent de gids een vergunning en de erkenning tot wadloopgids.

Erkenning tot wadloopgids

Per wadlooporganisatie is er een groot verschil vastgesteld in de vakbekwaamheidseisen die men vraagt van de gidsen. In verband met de veiligheid zullen uniforme opleidingseisen worden gesteld aan alle wadloopgidsen. Na het behalen van het wadloopbewijs kan van Gedeputeerde Staten de erkenning tot wadloopgids worden verkregen.

De theoretische kennis is vastgelegd in het Handboek Wadlopen, dat elke wadlooporganisatie heeft geaccepteerd als studieboek. De wadlooporganisaties hebben op dit moment nog geen overeenstemming bereikt over de benodigde ervaring in de praktijk. Hierdoor worden in de huidige situatie sommige aspiranten zonder degelijke praktijkopleiding te vroeg ingezet als wadloopgids. Deze personen zijn in de nieuwe verordening een begeleider. Als elke gids een erkenning moet hebben en zijn ervaring moet aantonen bij de examencommissie, zullen de eisen waaraan men moet voldoen gelijkluidend zijn.

De term “erkenning” volgt uit de aanwijzing voor de regelgeving, aanwijzing 5.17: voor een beschikking waarbij wordt vastgesteld dat een persoon of instelling aan bepaalde eisen voldoet, wordt de term ‘erkenning’ gebruikt.

Wadlopen

Hieronder wordt onder meer verstaan: wandelen, betreden, lopen, staan, liggen, fietsen, zowel in groepsverband als individueel;
Met “recreatief” wordt bedoeld: anders dan noodzakelijk in de uitoefening van beroep of wetenschappelijk onderzoek.

Wadlooptocht

De naamgeving van bepaalde tochten (“zwerftocht”, “belevingstocht”, ‘excursie”, “stille tocht”) wordt in de praktijk gebruikt om geen vergunning te hoeven aanvragen. Hierdoor is het voor handhavers ter plekke moeilijk om vast te stellen of er sprake is van een wadlooptocht die onder de werkingssfeer van de verordening valt. Door het begrip wadlooptocht te definiëren is de verordening beter handhaafbaar. De definitie van wadlooptocht sluit aan bij de definitie van wadlopen, zodat de naamgeving van een tocht niet langer relevant is voor de vergunningplicht.

Waddenzee

In de wadloopverordening 1996 staat de Waddenzee gedefinieerd als het gebied, zoals aangegeven op kaart 1 behorende bij deel 4 van de 3e Nota Waddenzee. Deze definitie is verouderd.
Thans wordt in het Besluit algemene regels ruimtelijke ordening (Barro) de Waddenzee als volgt omschreven: *"Als Waddenzee wordt aangewezen het gebied binnen het waddengebied, waarvan de geometrische plaatsbepaling is vastgelegd in het GML-bestand bij dit besluit en is verbeeld op kaart 4[i], welke als bijlage 4 gevoegd is bij het Barro."*

De provincies Noord Hollland en Fryslân hadden in de wadloopverordening het gebied ingedeeld bij alle 3 de noordelijke provincies, Groningen alleen bij Groningen. Omdat iedere provincie vanzelfsprekend uitsluitend bevoegd is voor haar eigen grondgebied, dient in artikel 1, lid 1 aangegeven te worden op welke provincie de verordening betrekking heeft. Fryslân voert de Wadloopverordeningen uit in mandaat van Groningen en Noord-Holland.

Mocht er sprake zijn van een nachttocht of andere speciale wadlooptochten (bijvoorbeeld over ijs) zullen extra voorschriften in de vergunning worden opgenomen.

Artikel 2 - Verbodsbepaling

Wadlopen en het houden van een wadlooptocht is verboden zonder vergunning.

Bovenstaand artikel geeft de provincies de juridische basis voor het reguleren van de activiteiten op het Wad middels een vergunningenstelsel.

De wadloopverordening heeft als doelstelling de veiligheid van de, veelal ongeoefende, deelnemers aan de wadloopsport, zoveel mogelijk te waarborgen. Door middel van regulering door vergunningverlening met de daarbij horende (veiligheids-)voorschriften worden risico's verminderd.

Een verordening is een algemeen verbindend voorschrift, dat wil zeggen: een maatregel die niet op een specifiek geval is gericht, maar belang heeft voor allerlei burgers. Voor de specifieke gevallen dat een vergunning wordt aangevraagd, kunnen specifieke voorschriften worden gegeven. Een regeling is bestendig als zij niet frequent hoeft te worden gewijzigd. De gedetailleerde veiligheidseisen die stonden in de Wadloopverordening 1996, zijn daarom geschrapt om te worden opgenomen in de voorschriften van de vergunning. Zo kunnen ze aangepast worden aan de actualiteit en maatwerk worden geleverd.

Als belangrijkste voorschrift in elke vergunning zal worden opgenomen, dat de veiligheid van de deelnemers niet in gevaar mag worden gebracht. De veiligheid is de belangrijkste eis om te mogen wadlopen, bovenop de eis tot een vergunning. Hierdoor is de verantwoordelijkheid voor de veiligheid neergelegd bij degene, die beslist om met deelnemers het Wad op te gaan.

Artikel 3 – Veiligheid adviescommissie

1. Gedeputeerde Staten stellen een Veiligheid adviescommissie (VAC) in;
2. De leden van de VAC worden benoemd door Gedeputeerde Staten van Fryslân;
3. Gedeputeerde Staten kunnen nadere regels stellen omtrent de samenstelling en de werkwijze van de VAC;

Ad 1. In de Wadloopverordening 1996 was een Wadloop Advies Commissie (WAC) ingesteld. Zij geven de provincie advies over allerlei aspecten van het wadlopen en de vergunning- en ontheffingverlening. Deze commissie bestaat uit ongeveer 8 leden waarin een meerderheid praktische ervaring heeft met het wadlopen. Nu de Wadloopverordening als hoofddoel heeft de veiligheid van het wadlopen te reguleren en niet meer de bescherming van de natuur, is er behoefte aan deskundigen uit andere organisaties.

Ad 2. Voorgesteld wordt om de WAC op te laten gaan in een Veiligheid adviescommissie voor het wadlopen (hierna: VAC). In de VAC kunnen zitting hebben:

a. - tenminste drie leden met de bijzondere kennis van het wadlopen;
   - één lid met bijzondere affiniteit tot het wadvaren;
   - één lid met bijzondere kennis van het organiseren van natuureducatieve tochten;
   - één lid met deskundigheid op bestuurlijk-juridisch terrein
   Diverse deskundigheden kunnen in één persoon verenigd zijn. Om een ongewenste vermenging van advisering en (eigen) belangenbehartiging te voorkomen, worden de leden op persoonlijke titel benoemd;
b. Daarnaast worden de Veiligheidsregio, de Kustwacht en de Wadden- en Kustgemeenten uitgenodigd hun deskundige(n) met betrekking tot de veiligheid op het Wad af te vaardigen naar de VAC;
c. De voorzitter van de VAC is bij voorkeur iemand met bestuurlijk/juridische ervaring bijv. bestuurder van een eiland- of een kustgemeente.

Ad 3. Gedeputeerde Staten stellen het reglement omtrent de samenstelling en werkwijze van de VAC op.

Artikel 4 – Vergunning

1. Gedeputeerde Staten kunnen vergunning verlenen voor het houden van een of meer wadlooptochten;
2. Gedeputeerde Staten kunnen een vergunning begrenzen naar tijd of plaats;
3. Gedeputeerde Staten kunnen voorschriften verbinden aan de vergunning in het belang van de veiligheid van de gidsen, begeleiders en deelnemers;
4. De vergunning is niet overdraagbaar;
5. De vergunning wordt voor maximaal zes jaren verleend.

Aanwijzing 5.17 aanwijzingen voor de regelgeving zegt: “Voor een beschikking, waarbij een bepaalde handeling wordt toegestaan, wordt de term ‘vergunning’ gebruikt.

Ad 1. De huidige regeling kent (A) organisaties, (B) en (C) vergunninghouders, en ontheffinghouders. De B-vergunningen zijn B-allround, B-route gebonden of B-droogvallende platen. In praktijk werd het stelsel op sommige punten als ingewikkeld en vatbaar voor meerdere uitleg ervaren. Aan de andere kant dient de huidige verscheidenheid aan tochten, variërend van individueel tot groepsgewijs lopen en de keuze uit verschillende routes zoveel mogelijk in stand te blijven.

Vanuit het oogpunt van gelijke behandeling is een gelijkschakeling van alle lopers op het wad nodig. In relatie tot de veiligheid kan bijvoorbeeld voor het houden van een natuureducatieve tocht, die vlak onder de dijk wordt gehouden, andere veiligheidseisen gelden dan voor de tochten waarbij geulen worden gepasseerd of een totale oversteek wordt gemaakt. Door in de verordening alleen het woord “vergunning” op te nemen, geldt voor alle vergunningen hetzelfde basisregime en hoeft de verordening niet elk soort vergunning tot in detail te beschrijven. De

vergunningen worden daarom niet meer in de verordening een A-, B- of C- vergunning genoemd. Bij het stellen van voorschriften in een vergunning kan maatwerk geleverd worden, met specifieke voorschriften en indien gewenst als basis het huidige A-, B- en C-stelsel.

Ad 2: De ontheffing wordt nu een vergunning voor natuureducatieve tochten met een beperking in plaats en tijd genoemd. Deze activiteiten worden alleen gehouden in bepaalde gebieden, welke zijn aangewezen in het beheerplan. In dit beheerplan worden zij "tochten per voet" genoemd, zoals wadlopen, zwerftochten en excursies. Als men een excursie wil houden in een ander gebied zullen deze gebieden worden opgenomen bij een herziening van het Beheerplan. Een vergunning voor het houden van een natuureducatieve tocht bevat gedragsregels en veiligheidsvoorschriften. Voor zgn. plaatlandingen geldt nu ook een vergunningplicht (vergunning beperking plaats en tijd). Deze vielen voorheen onder de uitzonderingsbepaling in artikel 5 onder e (de opvarenden van een drooggevallen of een voor anker liggende boot die zich op dezelfde plaat of kwelder als de boot bevinden).

Ad 3. Dit is de kern van de wadloopverordening; Gedeputeerde Staten kunnen voorschriften verbinden in het belang van de veiligheid van degenen die zich op het Wad bevinden.

Bij de definitie van vergunninghouder wordt aangesloten bij de definitie van de WABO, artikel 2.25 lid 1 en daarbij horende jurisprudentie. Het wordt ruim uitgelegd: een vergunninghouder is degene, die de wadlooptocht uitvoert, dat wil zeggen degene die voor die uitvoering verantwoordelijk is en voor wie de vergunning dus geldt. Dit betekent voor de praktijk, dat degene die voor de uitvoering van de wadlooptocht verantwoordelijk is, er zorg voor dient te dragen, dat de aan de vergunning verbonden voorschriften worden nageleefd.

Ad 4. Het onderscheid tussen de oude A, B en C- vergunninghouders zal in de praktijk gehandhaafd blijven d.m.v. op maat toegepaste vergunningsvoorschriften.

Ad 5. Dit betreft het oude artikel 6, lid 5 en artikel 12. De geldigheidsduur van een vergunning is maximaal zes jaar.

In 2015 is de Dienstenwet in werking getreden. Artikel 33 Dienstenwet luidt:
1 Een bevoegde instantie beperkt een vergunning die zij al dan niet voor onbepaalde tijd kan verlenen niet in geldigheidsduur, tenzij: (…) Het eerste lid is niet van toepassing op: (…) ***b.*** *vergunningen waarvan het aantal beperkt is door schaarste van de beschikbare natuurlijke hulpbronnen (…). Lid 5: Een bevoegde instantie verleent een vergunning als bedoeld in het vierde lid, onderdeel b, voor een passende beperkte duur.*

Nu er sprake is van "schaarste van de beschikbare natuurlijke hulpbronnen" kan de vergunning voor bepaalde tijd worden verleend. Bij het vorenstaande moet gedacht worden aan habitat, vegetatie, migratiemogelijkheden voor trekvissen, broedgebieden, structuurvormende bodemgemeenschap en visgemeenschap, zandbanken, mosselbanken, biomassa van vis en kinderkamerfunctie/opgroeigebied voor vis[1]. De Waddenzee is een Natura 2000-gebied, waardoor niet alleen de unieke natuur, maar ook de rust wordt beschermd. Door wadlopen kan verstoring optreden van vogels en zeehonden. Er is tijdelijk sprake van verminderde voedselopname of rust. Daarnaast vindt betreding plaats van verschillende habitattypen (voornamelijk 'slik- en zandplaten'), waardoor over een beperkt oppervlak de bodem wordt verstoord[2]. In bijlage 4 van het Natura 2000-Beheerplan Waddenzee (B4.1.3) is een overzicht van de mitigerende maatregelen (#13) voor het wadlopen opgenomen. Het gezamenlijke quotum (bestaand gebruik zoals omschreven in het beheerplan) bedraagt jaarlijks zo'n 50.000 wadlopers. De overige mitigerende maatregelen zijn bestaande gedragsregels. Hiermee worden significant negatieve effecten voorkómen en resteffecten beperkt.

[1] Natura 2000-beheerplan Waddenzee 2016-2022, p. 9
[2] Idem, p. 191

Het wadlopen is om deze reden uitgezonderd van de vergunningplicht op basis van de Wet natuurbescherming, mits het bestaand gebruik niet verandert. Als dit bestaande gebruik verandert, bijvoorbeeld door een groter aantal groepen en deelnemers, meer vaarbewegingen en meer aanlandingsplekken, zou deze activiteit ook vergunningplichtig kunnen worden op basis van de Wet natuurbescherming. De monitoring hiervan vindt plaats in het kader van het beheerplan, die elke 6 jaar wordt vastgesteld.

Voorgesteld wordt om de termijn voor de wadloopvergunning te laten aansluiten bij de 6-jaars termijn van het beheerplan. Hierdoor kan de provincie een vinger aan de pols houden met betrekking tot de aantallen wadlopers door eventueel vergunningen te weigeren, te herverdelen of een maximum aan tochten of deelnemers te stellen. Wanneer het aantal beschikbare vergunningen wordt beperkt vanwege de schaarste van natuurlijke hulpbronnen, moet op grond van art. 12 Dienstenrichtlijn worden voorzien in een speciale selectieprocedure. Deze procedure zal nog ontwikkeld moeten worden.

Door het herinvoeren van de bepaling dat een vergunning kan worden gewijzigd, geschorst of ingetrokken, is gegarandeerd dat gedurende die zes jaar bij onwenselijke situaties kan worden ingegrepen.

Artikel 5 – Vrijstelling

1. Het in artikel 2 omschreven verbod geldt niet voor:
a. de geregistreerde deelnemer aan een wadlooptocht, mits
    1. deze wadlooptocht is georganiseerd door een vergunninghouder en
    2. de deelnemer zich bevindt in de onmiddellijke nabijheid van de gids;
b. de opvarenden van een drooggevallen of een voor anker liggend vaartuig, die zich op dezelfde plaat of kwelder als het vaartuig bevinden, mits zij met ten hoogste zeven personen zijn;
c. een persoon die, vanaf de kust van het vasteland of vanaf een eiland, een aan deze kust of dat eiland grenzende plaat of kwelder betreedt, teneinde een recreatieve activiteit, te ondernemen met een strikt lokaal karakter, niet zijnde een wadlooptocht, “zoals genoemd in de bijlage van het Natura 2000- Beheerplan Waddenzee”, mits geen geul wordt overgestoken.
2. Gedeputeerde Staten kunnen vrijstelling van het in artikel 2 omschreven verbod verlenen voor door hen aan te wijzen categorieën.

Ad 1, lid a. Dit is de strekking van het oude artikel 5a, b, c en d uit de Wadloopverordening 1996. De toevoeging “onmiddellijke nabijheid van een gids” is ingegeven doordat het verleden deelnemers van de gids afdwaalden, zelfstandig liepen naar de kust of zich zonder overleg aansloten bij een andere groep.

Ad 1, lid b Bij een wandeling op het Wad is altijd de Wadloopverordening van toepassing dus ook bij wandelingen vanaf een vaartuig. Deze vrijstelling geldt dus alleen in de in dit artikel genoemde gevallen. De zgn. plaatlandingen waarbij de mensen even de voeten in het zand kunnen zetten en een klein stukje op de droogvallende plaat kunnen lopen, is wel vergunningplichtig. Hierbij kan sprake zijn van wel 140 passagiers die op het wad worden gezet, zonder een gids/begeleider. Dit is onwenselijk. Omdat dit feitelijk wadlopen betreft, wordt deze uitzondering niet meer gegeven op de vergunningplicht.

Fryslân en Noord-Holland noemen in de Wadloopverordening 1996 een vaartuig, Groningen alleen een boot. Een vaartuig is niet alleen een boot (klein en open), maar ook een schip (groot en gesloten), een kano, een vlot, een waterfiets etc. Vandaar dat is gekozen voor “vaartuig”.

Ad 1, lid c Kleinschalig historisch medegebruik vindt op vele plaatsen langs de kust plaats, maar vooral op de eilanden, bijvoorbeeld in de vorm van, voor eigen gebruik, schelpdieren rapen, zeekraal snijden, wadpieren steken, vissen met net, rapen van Japanse oesters, kokkels en mossels en struinen op het wad. Het zijn kleinschalige bezigheden uitgevoerd op een wijze en in een mate zoals van oudsher gebruikelijk, of van vergelijkbare aard en omvang. Een gedetailleerde beschrijving van de recreatie op en vanaf de stranden en strandvlaktes van de Waddeneilanden is te vinden in de beheerplannen van de betreffende eilanden. Ter verduidelijking is toegevoegd de tussenzin “niet zijnde een wadlooptocht”. Deze personen betreden het wad meestal op vrij korte afstand uit de oever of dijk.
De activiteit vindt vooral plaats aan de zuidzijde van de bewoonde delen van de eilanden. Het kleinschalige medegebruik is in het algemeen extensief, vooral langs de vaste wal. De veiligheid is hier minder in het geding, omdat de mensen op vaste grond staan, die vastzit aan de kust. Bij opkomend water kunnen ze teruglopen naar de kust. Omdat het veiligheidsrisico zeer beperkt is, is dit gebruik niet vergunningplichtig.

Artikel 6 – Aanvraag

1. De aanvraag van een vergunning wordt schriftelijk ingediend bij Gedeputeerde Staten van Fryslân;
2. Een aanvraag kan uitsluitend worden ingediend van 1 december tot en met 31 december;
3. De aanvrager van een vergunning verstrekt desgewenst alle inlichtingen, die naar het oordeel van Gedeputeerde Staten voor de beoordeling van een aanvraag noodzakelijk zijn;
4. Gedeputeerde Staten beslissen binnen dertien weken na het sluiten van de in het tweede lid genoemde termijn. Deze termijn kan eenmaal met ten hoogste zes weken worden verlengd;
5. Paragraaf 4.1.3.3. van de Algemene wet bestuursrecht is niet van toepassing.

Artikelen 6 en 7 van de oude Wadloopverordening 1996 bevatten vrijwel identieke bepalingen over de manier van aanvragen en de verdere procedure van ontheffingen en vergunningen. Deze bepalingen zijn gelijk getrokken en vervat in het huidige artikel 6.

Ad 1 en 2. Volgens de mandaatregeling worden de aanvragen voor een wadloopvergunning ingediend bij de provincie Fryslân. Dit zorgt voor een éénduidige afhandeling en efficiëntie.

Ad 3 en 4. Deze artikelen spreken voor zich en worden hier derhalve ook niet nader toegelicht.

Ad 5. Paragraaf 4.1.3.3 van de Awb houdt in, dat een positieve fictieve beschikking automatisch volgt bij niet tijdig beslissen. Deze zin stond in de Wadloopverordeningen van Fryslân en Noord-Holland, maar was geschrapt uit de Groningse Wadloopverordening 1996. Groningse aanvragers zouden automatisch een wadloopvergunning hebben als de provincie te laat zou zijn met beslissen.
In het kader van de veiligheid is het onwenselijk dat iemand automatisch een vergunning zou krijgen, zonder veiligheidsvoorschriften. Vandaar dat deze zin in de nieuwe verordening wordt opgenomen.

Artikel 7 - Weigering van de aanvraag

1. Gedeputeerde Staten kunnen de aanvraag tot of vergunning weigeren als:
a. het belang van de veiligheid dit vordert;
b. de aanvrager niet aan één of meer vereisten voor het verlenen van een vergunning

voldoet;
c. de aanvrager zich in het verleden niet aan een eerdere aan een wadloopvergunning verbonden voorschrift heeft gehouden;
d. onjuiste of onvolledige informatie is verstrekt;
e. de activiteit niet is toegestaan op basis van enige wet- of regelgeving.

Dit is de strekking van artikel 14 van de oude Wadloopverordening 1996.
De artikelen 14 en 15: “Intrekking en schorsing vergunning”, waren vervallen in de Wadloopverordening 1996 van Groningen. Door deze bepaling, dat een vergunning of ontheffing kan worden gewijzigd, geschorst of ingetrokken, is gegarandeerd dat bij onwenselijke situaties kan worden ingegrepen.

Weigeringsgronden

Ad 1, lid a Het belang van de veiligheid is bijvoorbeeld als er kans is, dat de aanvrager zich niet houdt aan de arbeidsomstandighedenwet[ii] of aanvrager/vergunninghouder op bedenkelijke wijze betrokken is geweest bij een calamiteit.

Ad 1, lid e. Gedacht moet worden aan de Wet natuurbescherming, Wetboek van strafrecht, Waterwet e.d.

Artikel 8 - Wijziging, schorsing of intrekking van de vergunning

1. Gedeputeerde Staten kunnen de vergunning wijzigen, schorsen of intrekken als:
   a. het belang van de veiligheid dit vordert;
   b. de vergunninghouder niet aan één of meer vereisten voor het verlenen van een vergunning voldoet;
   c. de vergunninghouder zich niet aan één of meer aan de vergunning verbonden voorschriften heeft gehouden;
   d. bij of in verband met het aanvragen van een vergunning onjuiste of onvolledige informatie is verstrekt zonder welke handelswijze niet tot het verlenen van de vergunning zou zijn besloten;
2. Gedeputeerde Staten gaan niet over tot intrekking dan, nadat zij de vergunninghouder in de gelegenheid hebben gesteld een zienswijze naar voren te brengen en nadat zij advies hebben ingewonnen van de Veiligheid adviescommissie.

De vergunning wordt afgegeven voor bepaalde tijd. Als bij een bepaalde vergunninghouder zich veiligheidsincidenten of calamiteiten voordoen, wordt de Veiligheid adviescommissie op de hoogte gesteld en verzocht een advies te geven. Voordat overgegaan wordt tot de meest ingrijpende maatregel, namelijk het intrekken van een vergunning, dient de vergunninghouder op grond van de Awb in de gelegenheid worden gesteld een zienswijze in te dienen.
Voor minder ingrijpende maatregelen zoals wijziging of schorsing van de vergunning, is deze stap niet noodzakelijk.

Artikel 9 - Bezwaar

De commissie, als bedoeld in de Procedureverordening bezwaar, beroep en klachten provincie Fryslân adviseert over bezwaren tegen besluiten van Gedeputeerde Staten op basis van deze verordening.

Deze tekst is in 2005 door de provincie Groningen toegevoegd in hun Wadloopverordening 1996. Gezien de concentratie van vergunningverlening in Fryslân, is het logisch om de bezwaarcommissie in Fryslân te belasten met de bezwaren tegen besluiten gebaseerd op deze

verordening. Gedeputeerde Staten van Fryslân zijn via mandaatbesluit bevoegd om in naam van de provincie Groningen en Noord-Holland besluiten op bezwaar te nemen.

Beroep instellen valt onder de regels van de Algemene Wet Bestuursrecht en hoeft hier niet beschreven te worden. Wel worden door de provincies afspraken gemaakt over de administratieve voorbereiding door de provincie Fryslân van het beroep.

Artikel 10 - Toezicht en handhaving

1. De houder van een vergunning volgt de aanwijzingen op van het bevoegd gezag;
2. De houder van een vergunning geeft deze vergunning op eerste vordering van de in het lid 4 bedoelde ambtenaren ter inzage af;
3. De gids geeft de erkenning tot wadloopgids, de begeleider geeft de begeleiderspas en de solo-loper geeft de solo-pas op eerste vordering van de in lid 4 bedoelde ambtenaren ter inzage af;
4. Met het toezicht op de naleving en het opsporen van overtredingen van het bij of krachtens deze verordening gestelde, zijn belast de in artikel 141 van het Wetboek van Strafvordering genoemde ambtenaren en de door Gedeputeerde Staten van Fryslân, Groningen en Noord-Holland aangewezen ambtenaren.

Ad 1. Dit artikel is ingegeven doordat bepaalde vergunninghouders menen zich niet aan de aanwijzingen van de bijzondere opsporingsambtenaren (boa's) of de provincie te hoeven houden. Door dit strafbaar te stellen in art. 14 kan daartegen opgetreden worden.

Ad 2 en 3. Dit was in de Wadloopverordening 1996 artikel 16.

Ad 4. Dit was in de Wadloopverordening 1996 artikel 17 lid 2. Hieronder valt ook de naleving van vergunningvoorschriften.

Artikel 11 – Strafbepaling

Overtreding van artikel 2, 5 en 10 lid 1 en 2 wordt bestraft met hechtenis van ten hoogste drie maanden of een geldboete van de tweede categorie.

Een geldboete van de tweede categorie is per 1 januari 2018: € 4.150,-. Dit bedrag wordt jaarlijks door de rijksoverheid vastgesteld.[iii]
Provinciaal sanctiebeleid (een tabel met overtredingen en tarieven) dient nog te worden vastgesteld.

Artikel 12 – Overgangsrecht

De aanvragen, gedaan voor de inwerkingtreding van deze verordening, worden afgedaan op basis van de Wadloopverordening 1996 en afgegeven voor de periode van 1 jaar.

Dit was in de in de Wadloopverordening 1996 artikel 18. Groningen noemde in de vorige overgangsbepalingen de verschillende verordeningen 1996. Vanaf datum inwerkingtreding zijn de verordeningen weer gelijkluidend, dus is deze toevoeging heeft geen meerwaarde.

De wadloopverordening 2019 zal geldig zijn vanaf januari 2020. De afgegeven vergunningen en ontheffingen verlopen in maart 2020. De in december 2019 ingediende aanvragen zullen afgehandeld worden naar het nieuwe recht, zodat er geen overgangsrecht nodig is

voor bestaande vergunningen en ontheffingen. Staande praktijk is dat alle vergunningen en ontheffingen in hetzelfde jaar aflopen. Een vergunning die in december 2018 wordt aangevraagd, wordt afgegeven voor 1 jaar.

Artikel 13 – Inwerkingtreding

Deze verordening treedt in werking op 1 januari 2020.

Dit was in de Wadloopverordening 1996 artikel 19. Omdat de vaststellingsprocedures van de provincies Groningen, Fryslân en Noord-Holland doorlopen moeten worden, is het moeilijk de datum van vaststellen strak te coördineren. Het meest praktisch is om, nadat de drie verordeningen zijn vastgesteld, op ambtelijk niveau de bekendmaking af te stemmen.

Artikel 14 - Aanhalingstitel

Deze verordening wordt aangehaald als Wadloopverordening 2019

Ondertekening

In de verordening van 1996 tekende de Commissaris van de Koning als voorzitter. Het is onduidelijk in welke hoedanigheid: voorzitter Gedeputeerde Staten of voorzitter Provinciale Staten. Provinciale Staten zijn bevoegd[iv], dus bij de ondertekening zal “voorzitter Provinciale Staten” moeten worden vermeld.

Wettelijke grondslag

Provinciewet, art. 145

Artikel 145 luidt: Provinciale Staten maken de verordeningen, die zij in het belang van de provincie nodig oordelen. Het belang van de provincies is gelegen in de veiligheid op en om het Wad in relatie tot het (massale) wadlopen.

In hun wadloopverordening 1996 heeft Noord-Holland als wettelijke grondslag vermeld: artikel 143 Provinciewet en de Dienstenwet. Dit is niet juist.
Artikel 145 Provinciewet regelt, dát de provincie verordeningen mag maken. Artikel 143 Provinciewet regelt, *wie* de bevoegdheid heeft om verordeningen te maken. Dit komt tot uiting in de ondertekening.
In september 2010 is de provinciale Wadloopverordening van Noord-Holland aangepast als gevolg van de invoering van de Dienstenwet. De dienstenwet is van toepassing op deze verordening (zie de toelichting bij artikel 5), maar is niet de wettelijke basis van de Wadloopverordening en hoeft hier niet genoemd te worden. [v]

[i] http://wetten.overheid.nl/BWBR0030378/2018-01-01#Bijlage4

[ii] *http://wetten.overheid.nl/BWBR0010346/2017-07-01#Hoofdstuk2)*
(met name artikel 3 en 11 betreffende de veiligheid van de gidsen en de deelnemers)
[iii] http://wetten.overheid.nl/BWBR0001854/2018-01-01#BoekEerste_TiteldeelII_Artikel23

[iv] Art 143 Provinciewet: Provinciale verordeningen worden door provinciale staten vastgesteld …

[v] De dienstenwet is bestemd om de interne markt toegankelijk te maken voor Europese concurrentie, samenwerking tussen lidstaten e.d.. In deze wet staan eisen waaraan de overheid dient te voldoen, bijv. digitaal toegankelijk maken door overheid van allerlei gegevens (NAW van dienstverleners etc).

Transponering van Wadloopverordening 1996 naar Wadloopverordening 2018

Artikel 1 Wadloopverordening 1996
Blijft artikel 1

Artikel 2 Wadloopverordening 1996
Vervalt. De inhoud volgt uit de bepalingen dat voorschriften van de vergunning of ontheffing worden gegeven in het belang van de veiligheid. Toepassing in het belang van de natuurbescherming vervalt, want dit valt onder de Natuurbeschermingswet. Alle voorschriften in het belang van de natuurbescherming vervallen daarom ook.

Artikel 2 lid 2. De verordening is niet langer toepasbaar in het belang van landschappelijke of natuurwaarden van de Waddenzee. De strafbaarheid van schade veroorzaken aan de natuur volgt uit de Wet natuurbescherming. De concrete uitwerking voor de bescherming van het Wad is geregeld in het beheerplan. In dit plan zijn ontheffingsgebieden aangewezen, waar natuureducatieve tochten mogen worden gehouden.
Gemiddeld zijn er 30.000 wadlopers per jaar. Zolang de Wadloopverordening ook de natuurbescherming behelst, kan de provincie in het kader van het beheerplan een vinger aan de pols houden met betrekking tot. de aantallen wadlopers door eventueel vergunningen te weigeren of een maximum te stellen. Dit is nog nooit aan de orde geweest, het quotum van maximaal 50.500 wadlopers is de afgelopen jaren niet gehaald.

Artikel 3 Wadloopverordening 1996
Vervalt.
Artikel 3 beschreef de constatering, dat eenieder geacht wordt voldoende veiligheidsmaatregelen te hebben genomen, om zo eenieder te kunnen aanspreken op het zorgvuldigheidsprincipe. Veiligheidsvoorschriften horen niet in de verordening, daarin horen alleen criteria te staan waarop een aanvraag tot vergunning getoetst wordt. Concrete veiligheidsmaatregelen worden beschreven in de voorschriften voor een vergunning.

Artikel 4 Wadloopverordening 1996
In de nieuwe wadloopverordening staat deze tekst in artikel 2 en uitgewerkt in artikel 4 en 5.

Artikel 5 Wadloopverordening 1996
Blijft artikel 5

Artikel 5 lid e Wadloopverordening 1996
Vervalt. Artikel 5 lid e stelde, dat geen vergunning nodig was voor “hen die zich uit hoofde van hen toegestane werkzaamheden noodzakelijkerwijs op de Waddenzee bevinden” is niet meer nodig, nu onder wadlopen wordt verstaan: het *recreatief* zich bevinden op het Wad.

Artikel 6 Wadloopverordening 1996
Wordt artikel 4 – vrijstelling en artikel 6 - aanvraag

Artikel 7 Wadloopverordening 1996
Wordt artikel 5 – vergunning en artikel 6 - aanvraag

Artikel 8 Wadloopverordening 1996
Wordt artikel 3 – Veiligheid Advies Commissie

Artikel 9 Wadloopverordening 1996
Wordt artikel 7 – weigering van de aanvraag

Artikel 10 Wadloopverordening 1996
Vervalt. Artikel 10 van de Wadloopverordening 1996 stelde, dat “de te machtigen persoon in ieder geval de leeftijd van 18 jaar heeft bereikt”. Dit artikel kan vervallen, door in artikel 1 bij de definitie van “gids” het woord ‘meerderjarige’ te gebruiken.

Artikel 11 Wadloopverordening 1996
Vervalt. Artikel 11 en 13 van de Wadloopverordening 1996 zijn in feite veiligheidsvoorschriften. Deze artikelen worden opgenomen in de vergunningvoorschriften.

Artikel 12 Wadloopverordening 1996
Dit artikel is vervangen door artikel 4 – vergunning, vrijstelling en ontheffing.
Artikel 12 lid 3 vervalt. De vergunning bevat niet langer voorschriften in het belang van de natuurbescherming.

Artikel 12 lid 4 (vereiste ervaring vergunninghouder) is vervangen en geconcretiseerd door de definitie van gids en de erkenning tot wadloopgids in artikel 1 op te nemen.

Artikel 12 lid 4 uit de Groningse Wadloopverordening 1996
Vervalt. Dit artikel bevond zich niet in de andere wadloopverordeningen. Het luidde: De vergunninghouder, die zich niet aan een aan de vergunning verbonden voorschrift houdt, wordt geacht zonder vergunning te handelen. Deze bepaling kwam niet voor in de verordeningen van de andere provincies. Handelen zonder vergunning is van een andere orde als handelen in strijd met een vergunningvoorschrift en dient niet op dezelfde wijze beoordeeld te worden. Deze bepaling komt dan ook niet terug in de Wadloopverordening 2018.

Artikel 13 Wadloopverordening 1996
Dit artikel vervalt. Deze bepalingen worden opgenomen in de vergunningvoorschriften.

Artikel 14 Wadloopverordening 1996
Wordt artikel 8 – wijziging, schorsing of intrekking van de vergunning.

Artikel 15 Wadloopverordening 1996
Wordt artikel 9 – bezwaar en beroep

Artikel 16 Wadloopverordening 1996

Wordt artikel 10 – toezicht en handhaving.

Artikel 16 in de Groningse verordening 1996

Gedeputeerde Staten kunnen één of meer toezichthouders als bedoeld in artikel 5:11 van de Algemene wet bestuursrecht aanwijzen.

1. De in het eerste lid bedoelde toezichthouders zijn belast met het toezicht op de naleving van de in of krachtens deze verordening gegeven regels.

In de verordening van Groningen was een extra artikel gevoegd, waarin wordt gesteld, dat Gedeputeerde Staten toezichthouders kunnen aanwijzen. Het is de vraag of deze constatering in de verordening moet worden opgenomen.
5:11 Awb= Onder toezichthouder wordt verstaan: een persoon, bij of krachtens wettelijk voorschrift belast met het houden van toezicht op de naleving van het bepaalde bij of krachtens enig wettelijk voorschrift. De wadloopverordening is een *wettelijk* voorschrift.[v]

Artikel 17 Wadloopverordening 1996

Lid 1 van dit artikel is vervangen door artikel 11 - strafbepaling.
Lid 2 van dit artikel is vervangen door artikel 10 lid d – toezicht en handhaving.

Artikel 18 Wadloopverordening 1996

Wordt artikel 12 - overgangsrecht.

Artikel 19 Wadloopverordening 1996

Wordt artikel 13– in werking treding.

Artikel 20 Wadloopverordening 1996

Wordt artikel 14- aanhalingstitel.

Oplegvel Nota overleg en inspraak

Documentnummer	
Primair nummer	178830
Behandelaar	Mr.T.Tuenter, E. Duizendstraal
Datum	4 december 2018
Naam plan	Nota overleg en inspraak Wadloopverordening 2019
Gemeente	Kust- en eilandgemeenten Waddenzee, wadlooporganisaties en wadlopers
Opmerkingen	Betreft intrekking van de Wadloopverordening 1996 en vaststelling van de Wadloopverordening 2019.

Omgevingszaken
Team Groene regelgeving

Nota overleg en inspraak Wadloopverordening 2019

Aan	**:**	**Provinciale Staten**
Van	**:**	**Mr. T. Tuenter en E. Duizendstraal**
Toestelnr.	**:**	**8995**
Cc	**:**	
Datum	**:**	**4 december 2018**
Betreft	**:**	**Nota overleg en inspraak Wadloopverordening 2019**

Inleiding

Naar aanleiding van het voornemen om de Wadloopverordening 1996 te actualiseren is er in overleg met de provincies Noord-Holland en Groningen, overleg en inspraak met de kustgemeenten, wadlooporganisaties en vergunninghouders georganiseerd. Naar aanleiding van de ingekomen reacties is de concept Wadloopverordening 2019 op een aantal punten gewijzigd. Hieronder zal nader worden ingegaan op de wijzigingen naar aanleiding van overleg en inspraak. Daarnaast is in de bijlage een overzicht opgenomen van de ingekomen inspraakreacties.

Belangrijkste wijzigingen n.a.v. inspraak

- De term ‘begeleider’ wordt gedefinieerd;
- Er zijn regels opgenomen met betrekking tot de erkenning tot wadloopgids: opleiding en examinering;
- De vergunningplicht wordt uitgebreid.

Belangrijkste wijzigingen n.a.v. overleg met overheden

- Ontheffing heet nu vergunning met beperking in tijd en plaats;
- Vergunning wordt afgegeven voor 6 jaar;
- Overgangsrecht alleen voor de aanvragen in 2019, deze zijn slechts geldig tot 1 maart 2020;
- Inwerkingtreding Wadloopverordening 2019 op 1 januari 2020, zodat alle vergunningen gelijktijdig ingaan.

Overlegpartners

Bij het opstellen van de nieuwe concept Wadloopverordening is gezamenlijk opgetrokken met de provincies Groningen en Noord-Holland. De verordening is daarop aangepast. De bepalingen voor “ontheffing” zijn ondergebracht bij “vergunning”. Tevens zijn een aantal overbodige bepalingen geschrapt, definities aangescherpt, cijfer- en letteraanduidingen aangepast en kleine wijzigingen doorgevoerd.

Er is overleg geweest met Rijkswaterstaat. De opmerkingen betroffen vergunningvoorschriften. Naar aanleiding hiervan zijn geen wijzigingen in de verordening aangebracht. Voorts is Rijkswaterstaat uitgenodigd zitting te nemen in de nog in te stellen Veiligheid Advies Commissie.

Tenslotte is een overleg geweest met vertegenwoordigers van de Kust- en eilandgemeenten. Daarop hebben de eilandgemeenten schriftelijk een reactie ingediend. Deze opmerkingen hebben geleid tot aanpassingen.
1. De opmerkingen betreffende de aantasting van de natuurwaarden door het wadlopen vanwege cumulatie van verstoring van de natuur en vermindering rust op het wad, hebben geleid tot de conclusie dat dat de vergunningen niet voor onbepaalde termijn

gegeven kunnen worden. Wel kan de termijn verlengd worden van 3 naar 6 jaar. De verordening is daarop aangepast en de toelichting is uitgebreid.
2. Tevens hebben de gemeenten bezwaar geuit over de uitzonderingsbepaling voor een vaartuig waarvandaan een grote groep personen over een plaat of kwelder kunnen lopen zonder gids of veiligheidsmaatregelen. Deze uitzondering was al bij andere overlegpartners punt van discussie en is daarop uit de verordening geschrapt. Wadlopen vanaf een schip door een groep vanaf 8 personen wordt nu ook vergunningplichtig.

Advies

De Wadloop Advies Commissie is gevraagd om advies bij de eerste versie van de geactualiseerde Wadloopverordening. Hier is een verslag van gemaakt. De Wadloop Advies Commissie is tevens bij vergadering van 27 september 2018 op de hoogte gesteld van de wijzingen zoals hier beschreven en hebben hierop positief geadviseerd.

Inspraak

Er is op 9 juli 2018 een bijeenkomst geweest met wadlooporganisaties en wadloopgidsen, waarbij de verordening per artikel is doorgelopen. Daarnaast zijn door (deels andere) wadlooporganisaties en wadloopgidsen schriftelijke reacties ingediend. In het algemeen betroffen de opmerkingen de volgende onderwerpen:

1. De opleiding tot wadloopgids, de toetsing van de opleiding en de onafhankelijke examencommissie. Op suggestie van een wadlooporganisatie is onderscheid gemaakt tussen gids en begeleider. Naar aanleiding hiervan is in de verordening het begrip “begeleider” toegevoegd.
   De suggestie van een wadlooporganisatie om het wadloopexamen van een gids alleen te laten afnemen door de wadlooporganisatie waar die gids aan verbonden is, is niet overgenomen. Voorkomen moet worden dat “de slager zijn eigen vlees keurt” in verband met de benodigde kwaliteit en onafhankelijkheid van het examen.
2. Wadlopen vanaf een schip (zgn. plaatlandingen). De suggestie was om dit soort tochten uit te zonderen van de vergunningplicht. Deze suggestie wordt niet overgenomen, maar valt onder de verordening.

Een aantal wadloopgidsen heeft opmerkingen ten aanzien van de vergunningvoorschriften. Deze zullen in een later stadium worden geactualiseerd en ter advisering voorgelegd aan de Veiligheid adviescommissie. Verder werd uitleg gevraagd van gebruikte begrippen en definities. Daar waar nodig is de toelichting op de verordening aangepast en uitgebreid. Uit oogpunt van zorgvuldigheid is voorts tweemaal een apart overleg georganiseerd voor de acht Wadlooporganisaties. Daaraan is slechts door 2 organisaties gehoor gegeven, reden waarom dit is geannuleerd.

Artikelsgewijze opmerkingen

In het kader van overleg en inspraak zijn een groot aantal gedetailleerde opmerkingen ingebracht met betrekking tot de in de verordening opgenomen artikelen. Deze opmerkingen en wijzigingen worden hieronder per onderwerp samengevat en voorzien van onze reactie hierop. Omdat ná de inspraak- en overlegronde de volgorde van enkele artikelen gewijzigd is en dus de artikelen vernummerd zijn, kan het zijn dat de verwijzing naar de artikelnummers niet meer klopt met de thans vast te stellen verordening. Hetzelfde geldt voor de gebruikte terminologie bijvoorbeeld het ‘wadloopdiploma’. De opmerkingen van de overlegpartners en insprekers zijn cursief weergegeven met daaronder onze reactie.

Begeleider

Opmerking Dijkstra’s Wadlooptochten: We stellen voor onderscheid te gaan maken tussen een gids en een begeleider. Wij maken ons zorgen over de continuïteit van het

wadlopen als eenieder het examen gids moet gaan doen. Daarmee bedoelen we onder meer mee dat diverse vrijwilligers bij de organisaties lopen die prima kunnen begeleiden maar niet de intentie hebben om als verantwoordelijke een groep te begeleiden. Verder beschikken alle organisaties over gidsen die al jaren actief zijn en honderden tochten hebben gelopen.

Deze suggestie is overgenomen.

Wadloopgids

Opmerkingen B-vergunninghouder: Dit artikel stelt dat een gids "een meerderjarige [is] die wadlooptochten begeleidt en een wadloopdiploma heeft behaald". Daaruit kan afgeleid worden dat een gids geen vergunning nodig heeft (zoals thans), alleen een wadloopdiploma. Van belang is te constateren dat er waarschijnlijk nogal wat B-vergunninghouders zullen zijn die geen wadloopdiploma hebben. Het blijft opmerkelijk dat iemand die zelfstandig wil (gaan) wadlopen, en af toe misschien eens een paar mensen (bekenden) wil meenemen, maar niets met het georganiseerde wadlopen te maken heeft (of wil hebben), voor een diploma wel van één van de betreffende organisaties afhankelijk is. Dit lijkt mij niet juist, tegenstrijdige belangen kunnen hierbij aan de orde zijn.

Opmerking Wadloopcentrum Pieterburen: *Wij zijn geen voorstander van het instellen en afgeven van een Wadloopdiploma. Het geeft de indruk dat dit een van overheidswege goedgekeurd diploma is waaraan men dus rechten aan kan ontlenen. Maar als het dan zou moeten, laat dan de wadlooporganisaties die uitgeven. Ook hier geldt dat als dit diploma wordt uitgegeven door een bij de Wadloopverordening (dwz door de overheid) ingestelde examencommissie dit betekent dat de overheid cq de provincie verantwoordelijk is voor het uitdelen van dit diploma en dat bezitters van dit diploma hieraan rechten kunnen ontlenen. Kortom de provincie is verantwoordelijk voor de kwaliteit van de wadgidsen met een diploma. Dat lijkt ons een verantwoordelijkheid die de provincie niet zou moeten willen hebben.*

Er zal een reglement worden opgesteld voor de examencommissie. De provincie verleent de vergunning en geeft een erkenning tot wadloopgids af.

Opmerking Wadloopcentrum Fryslân: Een gezamenlijke opleiding zien we als een goed punt. Overigens nemen de organisaties hier nu hun verantwoordelijkheid al. Het is bijvoorbeeld zo dat de A-organisaties gidsen in opleiding de mogelijkheid geven een groot aantal tochten (zeg: 30) mee te lopen, dit moet zo blijven. De opleiding wordt ook uitgevoerd door mensen van de organisaties. Overigens is het noodzakelijk dat de leden van de opleidingscommissie aantoonbaar en recent actief zijn in het wadlopen. Wie bepaalt overigens wie er in de commissie komen?

De wadlooporganisaties zijn zelfverantwoordelijk voor de opleiding tot gids of begeleider. Gedeputeerde Staten zullen niet bepalen wie er in een opleidingscommissie komt.

Opmerking gem. Hollands Kroon: Binnen de grenzen van onze gemeente is het wadvissersgilde actief. Dit zijn voormalig beroepsvissers, die eigenlijk op grond van de verordening vergunningplichtig zijn omdat ze de groepen afzetten op droogvallende platen. Zij hebben wel een ontheffing voor natuureducatieve tochten in daartoe aangewezen ontheffinggebieden. Gezien hun activiteiten is dit te beperkt. Zij willen wel gids worden, maar de opleiding is 3-jaar in de provincie Groningen en dat is voor hun geen optie gezien de afstand en tijd-investering.

Wij zullen hier aandacht voor vragen bij de gesprekken met de wadlooporganisaties die de opleiding verzorgen.

Examencommissie

Opmerking Wadloopcentrum Pieterburen: Wij zijn geen voorstander van een door de gezamenlijke wadlooporganisaties in te stellen examencommissie. De organisaties hebben nu in gezamenlijkheid de theoretische opleiding opgezet. Die gezamenlijkheid levert bij voortduring problemen op waardoor het afbreukrisico te groot is. Daar bovenop nog een gezamenlijke examencommissie instellen zal naar onze opvatting het afbreukrisico alleen maar vergroten.
Een door de provincies in te stellen examencommissie is evenmin aan te raden. Immers dat zou betekenen dat de provincies verantwoordelijk worden voor het examen en derhalve ook voor de kwaliteit van de (geslaagde) wadgidsen. Bij wadloopcalamiteiten kan dat als een boemerang terugslaan. Lijkt ons geen aantrekkelijk gegeven voor een overheidsinstantie als de provincie. Wij zijn daarom voorstander van het delegeren van het wadloopexamen aan de respectievelijke A- organisaties.

Deze suggestie van afzonderlijk toetsen door de eigen wadlooporganisatie wordt niet overgenomen, omdat er bij de organisaties verschil is in de manier van opleiden en toetsen en daardoor de inhoudelijke kwaliteit van de gidsen.

Opmerking Dijkstra's wadlooptochten: We staan positief tegenover het vormen van een examencommissie. Deze dient samengesteld te worden uit de gezamenlijke organisaties. Ook het vormen van een VAC juichen wij van harte toe mits er maar voldoende praktijkervaring vertegenwoordigd is.

Dat de VAC leden voldoende praktijkervaring met het wadlopen moeten hebben, spreekt onzes inziens voor zich. De opmerking wordt met instemming aangenomen.

Wadlopen

Opmerking St. Wadloopcentrum Pieterburen: Als een toerist/vakantieganger alleen of in groepsverband zich op de kwelder of plaat bevindt, is het geen wadlopen. Dit komt b.v. voor op de Oude Wal van Schiermonnikoog. Dit is een grote rechtsongelijkheid die niet gewenst is.

Het zich recreatief op het wad begeven valt onder de definitie van wadlopen of valt onder het Beheerplan.

Opmerking wadloopgids/ontheffinghouder: Graag definitie van geul, kustbewoner en nachttocht.

De verordening heeft niet de intentie om alle gebruikte termen en begrippen te definiëren. Bij twijfel over een begrip wordt verwezen naar het Algemeen Nederlands Woordenboek.

Verbodsbepaling

Opmerking Gem. Schiermonnikoog, mede namens Ameland: Natuurwaarden graag ook blijven betrekken in de wadloopverordening vanwege cumulatie van verstoring natuur en vermindering rust op het wad.

In het beheerplan is het wadlopen als "bestaand gebruik" opgenomen. Als dit bestaande gebruik verandert, bijvoorbeeld door het grotere aantal groepen en deelnemers, meer

vaarbewegingen en meer aanlandingsplekken, kan het zijn dat daarmee de ‘vergunningplicht op grond van de Wet natuurbescherming herleeft.

Opmerking Gem. Schiermonnikoog, mede namens Ameland: Het is ons onbekend wat vanuit Lauwersoog naar ons eiland komt. Als er een incident/calamiteit optreedt, weten wij en onze hulpdiensten van niets.

Wadlopen kan onder de definitie vallen van “evenement” in de zin van de APV. In dat geval is een organisator van een wadlooptocht verplicht de gemeente in te lichten middels een melding of is vergunningplichtig. De gemeenten zullen de wadlooporganisaties daarop attent maken.

Vrijstelling

Opmerking B-vergunninghouder: Er is iets voor te zeggen om de verplichting tot het hebben van een vergunning (dan wel diploma) voor individuele lopers af te schaffen. Naar analogie, als ik de bergen in ga, alleen of met bekenden, om te wandelen, te klimmen, of een gletsjer over te steken, heb ik ook geen vergunning of diploma nodig. Ik mag dat gewoon doen, alleen of samen met anderen. Er mag wel van mij verwacht worden dat ik mij voorbereid, dat ik weet wat ik ga doen, en dat ik mij op de hoogte stel van eventueel benodigde kennis of kundigheid, en die ook van tevoren actief verwerf. Pas als ik als gids derden begeleid in de bergen dien ik daarvoor opgeleid te zijn en over een diploma en een vergunning of licentie te beschikken. Zo zou het bij het wadlopen ook moeten zijn. Wadloopvergunning en de nieuwe variant wadloopdiploma, zijn beide nogal contrair aan het (oorspronkelijke) karakter van het wadlopen als individuele sport.

Ervan uitgaande dat hier de individuele wadloper met C-vergunning wordt bedoeld: een C-vergunninghouder hoeft geen opleiding te volgen tot gids, omdat diegene geen groepen begeleidt. Men is dus niet verantwoordelijk voor een groep, maar alleen voor zichzelf. De provincie verbindt wel voorschriften aan de vergunning t.a.v. veiligheid, omdat veel recreanten zich niet bewust zijn van de gevaren van het lopen op het wad.

De WAC stelt voor om het stelsel van A-, B-, C- vergunningen te behouden maar de A-vergunninghouders verplicht te stellen om hun gemachtigden alleen voor (een) bepaalde route(s) te machtigen i.p.v. voor het gehele wad. In dat geval krijgt men een route gebonden pas i.p.v. volledige machtiging. Dit kan geregeld worden in de vergunningvoorschriften. Het voorstel kan verder uitgewerkt worden door de Veiligheid Advies Commissie.

Opmerking Wadloopcentrum Fryslân: we verzoeken de bevoegdheid van de A-organisaties om op basis van kennis en ervaring gidsen te kunnen machtigen te handhaven.

Ons is bekend dat sommige wadlooporganisaties moeite hebben voldoende gidsen te vinden voor de door hen georganiseerde tochten. Immers, bij grote groepen deelnemers moeten meer gidsen meelopen. Uit gesprekken met wadlooporganisaties is gebleken dat niet alle gemachtigde gidsen voldoen aan de eindtermen en ook niet zullen (willen) voldoen. Daarom hebben wij besloten om een onderscheid te maken in gidsen en begeleiders en deze begrippen duidelijk af te bakenen in de definities. In het kader van de veiligheid is er een minimumaantal gidsen verplicht. Gezien de veiligheidsrisico’s mogen geen mensen worden gemachtigd die niet een wadlooperkenning hebben behaald of daarmee gelijk te stellen ervaring en deskundigheid hebben. De gidsen kunnen zich laten ondersteunen door begeleiders.

Opmerking Wadloopcentrum Fryslân: Verder pleiten we, wanneer B-vergunningen belangrijk worden voor het begeleiden van tochten van de A-organisaties (bijvoorbeeld dat er minimaal twee mensen met een B-vergunning moeten zijn) voor route gebonden B-vergunningen.

Er is geen onderscheid meer in gidsen. Zowel een (B-)vergunninghouder als een gemachtigde gids moeten voldoen aan dezelfde eindtermen.

Opmerking wadloopgids/ontheffinghouder: Ik ben fel tegen route gebonden vergunningen voor A-lopers.

De A-vergunning voor wadlooporganisaties is voor het gehele wad. De gidsen hebben een wadlooperkenning voor een of meerdere routes. Dit kan dus ook voor het gehele wad zijn.

Opmerking Eilandgemeenten: Omdat de hulpverleningscapaciteit op een eiland zeer beperkt is, graag maximum aantallen in de groepsgrootte bepalen. Ook willen wij graag weten wat wij kunnen verwachten aan groepen die naar ons eiland komen lopen.

Een grootschalige calamiteit is (gelukkig) nog nooit voorgekomen bij het wadlopen. Wel zijn er diverse incidenten geweest. Het gaat eerder om een deelnemer of deelnemers die bijvoorbeeld onderkoeld raken, een zonnesteek oplopen of een wond hebben opgelopen. Deze worden met een boot vervoerd naar de wal waar ze naar de dichtstbijzijnde huisarts kunnen worden gebracht. Daartoe zijn twee ambulances meer dan voldoende. Vaak wordt gebruik gemaakt van een taxi.
Bij de vergunningvoorschriften zal een zinsnede worden opgenomen dat het wadlopen ook onder de definitie van “evenement” kan vallen en daarom melding- of vergunningplichtig kunnen zijn op basis van de APV van de gemeenten waar de tocht begint en eindigt. Hierdoor weet de gemeente wanneer een wadloopgroep te verwachten is.

Op mondeling voorstel van de St. Wadloopcentrum Pieterburen is het woord “persoonlijk” geschrapt. Onder “persoonlijk” wordt ook bedoeld een rechtspersoon. Deze stichting is echter een commanditair vennootschap. Zonder dit woord “persoonlijk” te gebruiken blijft duidelijk dat de vergunning of ontheffing niet overdraagbaar is.

Opmerking Wadloopcentrum Fryslân: De toekomstige situatie m.b.t. C-vergunningen en ontheffingshouders is ons niet duidelijk, we kunnen daar geen commentaar op geven. Het onderscheid zal in de praktijk gehandhaafd blijven d.m.v. op maat toegepaste vergunningsvoorschriften, maar staat niet genoemd in de verordening.

Opmerking B-vergunninghouder: De oude-stijl C-vergunning was nu juist bedoeld om aspirant-wadlopers de mogelijkheid te bieden het wadlopen zelfstandig te exploreren, alvorens een examen te doen. Dat lijkt in deze nieuwe constellatie niet mogelijk.

Solo-lopers (voorheen C-vergunninghouders) en gidsen die lopen voor een Wadlooporganisatie kunnen te allen tijde een vergunning/erkenning tot wadloopgids aanvragen.

Opmerking B-vergunninghouder: In de nieuwe verordening moet kennelijk één persoon van een wadlooporganisatie bij een door die organisatie te houden tocht een vergunning hebben, vooralsnog ongeacht de groepsgrootte, en dient hij voldoende gidsen mee te nemen, die elk geen vergunning hoeven te hebben.

De wadlooporganisatie vraagt de vergunning aan voor het organiseren van wadlooptochten. Deze wadlooptochten moeten begeleid worden door voldoende gidsen. Deze gidsen mogen gebruik maken van de vergunning van deze wadlooporganisatie en dienen zelf een erkenning tot wadloopgids te hebben. De wadlooporganisaties dienen jaarlijks een lijst in van de gidsen die voor hen de groepen begeleiden.

Opmerking Dijkstra's Wadlooptochten: Het beleid aangaande ontheffinghouders (bv voor natuureducatieve tochten) dient een upgrade te ondergaan. Nu kunnen deze zonder enige vorm van opleiding het wad op. Hoe zit dit met de veiligheid?

Een natuureducatieve tocht wordt niet begeleid door een wadloopgids. In de ontheffing staan veiligheidsvoorschriften. De tochten worden gehouden in de schaduw van de dijk. Bij een eventuele calamiteit zijn de reddingsdiensten snel ter plaatse. Als de groep buiten de begrenzing van het ontheffingsgebied komt, is het een wadlooptocht die begeleid moet worden door een wadloopgids.

Opmerking Eilandgemeenten: De druk op ontheffinggebieden wordt steeds groter. Kan er een quotum worden gesteld? Er is een cumulatief effect van verstoringen. Dit geldt ook voor het hele wad.

Gezien het feit dat de natuuraspecten met betrekking tot het wadlopen als bestaand gebruik in het beheerplan zijn opgenomen wordt voorgesteld dit te evalueren bij de aankomende herziening van het beheerplan. De opmerking betreft niet de veiligheid van het wadlopen en valt derhalve buiten de strekking van deze verordening.

Opmerking St. Wadloopcentrum Pieterburen: *Wij vinden dat de zinsnede "en de deelnemer zich bevindt in de onmiddellijke nabijheid van de gids" geen zinvolle toevoeging. Het is onduidelijk hoe dichtbij onmiddellijk moet worden benoemd. De realiteit is dat groepen deelnemers altijd tussen een voorste gids en een laatste gids lopen en dat daartussen soms een paar honderd meter kan zitten. Ons voorstel is om de zinsnede te verwijderen.*

Opmerking B-vergunninghouder: Wat is onmiddellijke nabijheid. Voor degenen die naar de "geest "van de wet willen handelen is dat duidelijk. Voor degenen die naar de letter van de wet willen leven of erger willen oprekken is het een ander verhaal.

Met onmiddellijke nabijheid wordt bedoeld het dagelijkse woordgebruik, zoals in de buurt blijven en niet afdwalen.

Opmerking B-vergunninghouder: Het komt mij voor dat hier een bepaling ontbreekt dat het verbod ook niet geldt voor een vergunninghoudende gids, en evenmin voor een houder van een ontheffing.

Dat het verbod niet geldt voor vergunning- en ontheffinghouders volgt uit de wettelijke termen "vergunning" en "ontheffing".

Opmerking St. Wadloopcentrum Pieterburen: Onze grote voorkeur heeft dat lid b1 wordt geschrapt en dat lid 2. geldt voor alle opvarenden van drooggevallen of voor anker liggend vaartuig, ongeacht het aantal.

Opmerking B-vergunninghouder: Er werd geopperd om punt b1 en b2 gelijk te trekken. Daar zitten volgens mij haken en ogen aan. Punt b 1 is volgens mij voor schippers en hun naasten / bemanningsleden. Deze mensen weten veel van het wad. Anders kun je er niet met goed fatsoen varen. Ik ga ervan uit dat ze weten wat ze doen. Groep b2 is een geheel andere groep. Weten zij wat ze moeten doen als er bijv. plotseling mist komt?

Deze groep moet zeker niet verder dan ca 500 meter van de boot. Moet er nu voor de groep b1 strengere regels komen? Kan, maar is niet aardig. Moet er voor de groep b2 soepeler regels komen? Nee!! Volgens mij te risicovol. Ik wil u vragen goed op te letten wat u doet met de regels onder b.
Ik heb het gevoel dat verschillende mensen en instanties dankbaar gebruik / misbruik van deze uitzondering maken. Mensen "los laten rondlopen" op Engelsmanplaat. Indien binnen de 500 meter straal is dat binnen de nu geldende regels. Mensen vanaf de boot meenemen Engelsmanplaat op onder leiding van één gids. Eén gids met 35 deelnemers binnen de 500 meter zone is prima, buiten de 500 meter zone is oprekken van de regels. Als u voor iedereen regels van b1 laat gelden, voorspel ik u dat er regelmatig onder leiding van één begeleider over de gehele plaat wordt gelopen. Met wat pech misschien zelfs zonder begeleider. Ik moet er niet aan denken als er bijv. plotseling zee mist komt. Als u gelijk wilt trekken dan beter onaardig dan onveilig.

Opmerking Waddenschipper: Ik ben Waddenschipper, en vaar met een rondvaartschip over de Waddenzee om mensen van de mooie natuur te laten genieten. Men wordt ook afgezet om zelfstandig op wadplaten rond te wandelen. Nu hoor ik geruchten over een nieuwe wadloopverordening, en dat er mogelijk aan die 500m grens een einde zou komen. (of aan het max. aantal personen waarbij dat nog mag).Dit zou voor mij dan ook mogelijk een einde betekenen aan de meest lucratieve tochten binnen mijn programma. Bovendien ervaar ik het zelfs zo dat de vaartochten met landingen wel eens een grotere belangstelling kunnen krijgen in de toekomst dan de traditionele wadlooptochten. Mensen willen eigenlijk steeds korter iets doen, maar wel meer diversiteit in een uitje. Ik kan nu max 140 personen mee hebben, en ik zou dus ook niet blij zijn met een beperking in het aantal personen bij zulke plaatlandingen.

Het betreft hier zgn. plaatlandingen waarbij mensen van boord gaan om even de voeten in het zand te steken en een klein rondje over de droogvallende plaat te lopen. Het aantal personen wordt niet beperkt. Wel wordt deze activiteit vergunningplichtig (vergunning met een beperking in tijd/plaats).

Opmerking Gem. Schiermonnikoog: De groepen die afkomstig zijn van boten, zouden ook gidsen mee moeten hebben. Dan zou de uitzonderingsbepaling moeten vervallen.

De uitzonderingsbepaling vervalt voor de zgn. Plaatlandingen. Echter de activiteit combi varen-wadlopen betreft het vanaf een boot naar het vaste land/eiland houden van een wadlooptocht. Deze tochten dienen te worden begeleid door gidsen.

Opmerking Eilandgemeenten: De druk op droogvallende platen door combi varen/wadlopen wordt steeds groter. Is dit bestaand gebruik? Kan er een quotum worden gesteld?

Dit bezwaar betreft de verstoring van de natuur. Dit aspect valt buiten de werkingssfeer van de wadloopverordening en zal bij de aankomende herziening van het Beheerplan Waddenzee worden meegenomen.

Opmerking St. Wadloopcentrum Pieterburen: Lid c. is duidelijk ingebracht om de verworven rechten van eiland- en kustbewoner te beschrijven. Ook hier staat weer dat eiland- en kustbewoner iets mogen nl. een recreatieve activiteit ondernemen op platen of kwelder van de kust of eiland zonder enige vorm van regulering of begeleiding terwijl Wadlooptochten hetzelfde doen maar daarbij moeten voldoen aan de Wadloopverordening. Een totaal ongewenste rechtsongelijkheid. Een oplossing zou kunnen zijn om de door een wadlooporganisatie georganiseerde tochten op aan eiland of kust grenzende platen of kwelders als uitzondering te benoemen in deze verordening.

Opmerking B-vergunninghouder: *Mijn voorstel is om in de wadloopverordening te zetten: c. Een eiland- en kustbewoner die, vanaf de kust van het vasteland of vanaf een eiland, een aan deze kust of dat eiland grenzende plaat of kwelder betreedt, teneinde een recreatieve activiteit te ondernemen, mits geen geul wordt overstoken.*

De definitie van kustbewoner hebben wij laten vervallen.

Opmerking Wadloopcentrum Fryslân: Het is niet ons belang, maar het is ons niet helemaal duidelijk of de situatie rond kustbewoners, pierenstekers en, met name, overvloedende zeilboten en dergelijke goed geregeld is.

Opmerking Eilandgemeenten: Aanhaken op het historisch medegebruik, zoals genoemd in het beheerplan.

We zullen aansluiting zoeken bij de begrippen in het beheerplan Waddenzee

Opmerking Eilandgemeenten: Natuurwetenschappelijke waarden moeten worden beschermd.

Dit aspect zullen wij meenemen bij de aankomende herziening van het beheerplan.

Aanvraag tot vergunning

Opmerking Wadloopcentrum Fryslân: Het is wenselijk dat de vergunning niet enkel tussen 1 december en 1 januari kan worden aangevraagd maar bijvoorbeeld tussen 1 oktober en 1 januari. Dat geeft iets meer speling

Opmerking B-vergunninghouder; Zoals ik in het verleden al eens heb opgemerkt, is de zeer restrictieve aanvraagperiode bezwaarlijk. Enerzijds voor iemand die, om wat voor reden ook, nalaat een (verlenging van een) vergunning binnen die periode aan te vragen. Ik heb als gevolg daarvan een keer een jaar zonder vergunning gelopen (en overigens prachtige tochten gemaakt). Maar deze beperking is met name lastig voor mensen die willen beginnen met lopen, en dat pas na de maand december bedenken of besluiten (bijvoorbeeld aspirant-houders van wat nu een C-vergunning heet.

De aanvraagtermijn is destijds op grond van de Dienstenwet ingevoerd. De reden voor deze speciale indieningstermijn is zodat bij de provincie de administratieve werkzaamheden gebundeld kunnen worden. In de praktijk kan en wordt hiervan incidenteel in schrijnende gevallen afgeweken. Verwezen wordt voor het overige naar onze reactie op sololopers.

Opmerking Wadloopcentrum Fryslân: In artikel 6 staat dat artikel 4.1.3.3 van de algemene wet bestuursrecht niet van toepassing is. Wat is hiervoor de motivatie?
Paragraaf 4.1.3.3 van de AWB houdt in dat een positieve fictieve beschikking automatisch volgt bij niet tijdig beslissen. In het kader van de veiligheid is het onwenselijk dat iemand automatisch een vergunning zou krijgen, zonder veiligheidsvoorschriften. Vandaar dat deze zin in de nieuwe verordening is opgenomen. Deze zin stond in de Wadloopverordeningen van Fryslân en Noord-Holland, maar was om onbekende reden geschrapt uit de Groningse Wadloopverordening 1996. Deze uitleg is opgenomen in de toelichting.

Veiligheid adviescommissie

Ad d:
Opmerking wadgids en ontheffinghouder; FONA (fouten, ongevallen en near-accidents). Van iedere vergissing of bijna-ongeval kun je leren. Hoe dit te regelen?

Als voorschrift zal worden opgenomen dat er een rapportage/logboek wordt opgemaakt van elke wadlooptocht. Als er een calamiteit dan wel veiligheidsincident is geweest, dient de rapportage te worden opgestuurd naar de provincie. De leden van de VAC kunnen ook signalen hierover krijgen vanuit hun werkveld. Dit wordt besproken in de VAC, zodat zij de provincie kunnen adviseren over eventuele extra veiligheidsvoorschriften.

Ad e: *Opmerking St. Wadloopcentrum Pieterburen: Voor ons is ongewenst dat de VAC het reglement van de Examencommissie vaststelt. Als de leden van de examencommissie worden voorgedragen door de wadlooporganisaties is het eveneens logisch om het reglement van die commissie vast te laten stellen door diezelfde wadlooporganisaties. Omdat de examencommissie zich zal richten op de wadloopbekwaamheid van kandidaten is ons onduidelijk op welke wijze VAC-leden uit de Veiligheidsregio of de Kustwacht, die geen kennis hebben van het wadlopen, een zinnige bijdrage zouden kunnen leveren aan een reglement. Het heeft ons verrast dat in de consultatiebijeenkomst werd medegedeeld dat nadere details omtrent de vergunningen en de overgangsregeling pas later zullen worden bekend gemaakt. Dat maakt het in feite onmogelijk om de eigen situatie van A-, B-, C- vergunningshouders en ontheffingshouders op waarde te schatten in relatie tot de nieuwe verordening.*

De VAC is een adviesorgaan voor de provincie dat specifieke kennis van het wadlopen bezit of betrokken is bij het verzorgen van de veiligheid voor de wadlopers. GS stellen het reglement van de VAC vast. De VAC maakt het reglement van de examencommissie, zodat onder meer de onafhankelijkheid en deskundigheid wordt gegarandeerd van de examencommissie.

Opmerking Wadloopcentrum Fryslân: We zijn voorstander van een VAC. Het is o.i. noodzakelijk dat de leden van de VAC aantoonbaar recent actief zijn op zowel het gebied van het organiseren als het uitvoeren van tochten. We zijn er voorstander van dat de organisaties mensen kunnen voordragen voor het VAC.
De VAC bestaat niet alleen uit wadlopers, maar uit diverse deskundigen die zich bezighouden met de veiligheid op het wad. De VAC-leden worden op persoonlijke titel benoemd en dienen onafhankelijk te zijn. Dit betekent dat een wadlooporganisatie zich niet kan laten vertegenwoordigen door een lid die namens die organisatie spreekt.

Overgangsrecht

Opmerking vergunninghouder: Dit artikel stelt onder lid b: "De houder van een A-, B- of C-vergunning als bedoeld in artikel 4, onder b, van de Wadloopverordening 1996 wordt geacht te beschikken over een vergunning als bedoeld in artikel 5 van deze verordening." Hier is waarschijnlijk bedoeld "... als bedoeld in artikel 5, onder respectievelijk b, c en d, van de Wadloopverordening 1996, ...". Naar ik me herinner ook al in de bijeenkomst van 9 juli aan de orde gesteld. Na 1996 moet een komma staan.

Deze bepaling is, na intern overleg, geschrapt. De wadloopverordening 2019 zal geldig zijn vanaf januari 2020. De afgegeven vergunningen en ontheffingen verlopen in maart 2020. In december 2019 zullen alle nieuwe aanvragen worden ingediend en in 2020 worden afgehandeld naar het nieuwe recht, zodat er geen overgangsrecht nodig is voor bestaande vergunningen en ontheffingen.

Toezicht en handhaving

Opmerking B-vergunninghouder; Lid c is opmerkelijk vanuit de optiek van bestaande B-vergunninghouders zonder wadloopdiploma: "De gids dient het wadloopdiploma op eerste vordering van de in het vierde lid bedoelde ambtenaren ter inzage af te geven." Hetzelfde geldt denk ik voor sommige thans onder een A-vergunning opererende gidsen.

Genoemde vergunninghouders zouden daar niet aan kunnen voldoen. In het algemeen lijk het oude systeem beter: op basis van kennis van zaken (hoe dan ook bepaald) wordt een vergunning afgegeven om alleen, samen met andere vergunninghouders en/of met derden (niet-vergunninghouders) wadlooptochten te maken.

Gidsen die voldoen aan de eindtermen krijgen een erkenning tot wadloopgids. Betreft het een voormalige B-vergunninghouders dan dient deze ook een afzonderlijke vergunning aan te vragen. In de gevallen dat deze vergunninghouder ook loopt voor een A-organisatie dan dient hij eveneens te beschikken over een erkenning.

Opmerking Eilandgemeenten: Hoe wordt gehandhaafd?

Deze opmerking betreft niet de verordening. Verwezen wordt naar het regionale handhavingsoverleg waarin dit zal worden opgepakt.

Bijlage 1

Inspraakreacties zijn ingediend door:

- Groninger Wadloopvereniging Arenicola
- Dijkstra's Wadlooptochten
- Wadloopcentrum Fryslân
- Stichting Wadloopcentrum Pieterburen
- B-vergunninghouder dhr. K. Wevers
- Waddenschipper dhr. J. van der Wal
- Wadloop Advies Commissie
- Provincie Groningen
- Provincie Noord-Holland
- Rijkswaterstaat
- FUMO

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 17 JAN. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon
Dhr. J.G.M. Beumer
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143431
beumerj@noord-holland.nl

Betreft: Toezicht in natuur- en stiltegebieden

Verzenddatum
16 JAN. 2019

Kenmerk
1163856/1163864

Uw kenmerk

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u ter kennis dat wij op 15 januari 2019 ons zogenoemde 'openstellingsbesluit 2019 toezicht' hebben genomen. Daarnaast hebben wij met enkele van belang zijnde terreinbeherende organisaties en met de Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord (RUD NHN) afspraken gemaakt over de intensivering van toezicht in stiltegebieden. Deze afspraken staan beschreven in deze brief.

De provincie subsidieert het toezicht in natuurgebieden via het Stelsel Natuur en Landschapsbeheer (SNL). Voor het toezicht in natuurgebieden in het NNN wordt een subsidieplafond van € 1,3 miljoen opengesteld. Dit is bedoeld voor de vanaf 2019 nog lopende beschikkingen. Voor nieuwe beschikkingen vanaf het jaar 2020 zal het onderdeel "toezicht" in de algemene SVNL-aanvraag van de beheerders opgenomen worden. In het openstellingsbesluit stellen wij de aanvraagperiode, het tarief en het subsidieplafond vast voor het houden van toezicht. Dit besluit past binnen de kaders van het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023, dat op 19 november jl. door uw Staten is vastgesteld.

Daarnaast is aan de RUD NHN gevraagd om inzichtelijk te maken op welke wijze intensivering van het toezicht in stiltegebieden die niet in het NNN zijn gelegen, kan worden vormgegeven. Ons voornemen is om, op basis van een offerte die de RUD NHN zal maken, hiertoe een opdracht te verstrekken.

Achtergrond
Op 10 oktober 2017 hebben de terreinbeherende organisaties een brief gestuurd aan uw Statencommissie NLWM, waarin zij aandringen op het beschikbaar stellen van gelden voor voorzieningen en voor toezicht in natuurgebieden. Beide categorieën (voorzieningen en toezicht) zijn toeslagen in de SNL-systematiek, die door ons college nog niet beschikbaar waren gesteld. Eerder heeft ons college de voorzieningentoeslag beschikbaar gesteld, waardoor enkel nog besluitvorming over de toeslag voor toezicht restte.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Het pleidooi van de terreinbeherende organisaties past in een landelijke discussie, waarin gepleit wordt voor meer toezicht en handhaving in natuurgebieden. In motie 110, aangenomen door uw Staten op 26 maart jl. en de Kaderbrief 2019 is een bedrag van € 450.000 per jaar vrijgemaakt voor dit doel. Dit bedrag gaat met deze openstelling deels gebruikt worden voor de lopende beschikkingen. Het resterende budget is bestemd voor de beschikkingen vanaf het jaar 2020. Inmiddels is de inzet verbreed: het ging niet enkel om toezicht in natuurgebieden, maar ook in stiltegebieden. Deze overlappen immers vaak (zie kaartbijlage). Vanwege deze overlap heeft ons college de toeslag voor toezicht enkel willen 'openstellen' als het mogelijk zou zijn om afspraken te maken over de uitvoering van dit toezicht tussen de provincie, terreinbeherende organisaties en de RUD NHN.

Afspraken met de terreinbeherende organisaties en de RUD NHN
Met de betrokken terreinbeherende organisaties en de RUD NHN is besproken wat de meest efficiënte vorm van toezicht zou kunnen zijn en in hoeverre alle partijen daarin kunnen en willen bijdragen. De gesprekken vonden plaats in een positieve en constructieve sfeer, waarbij veel ervaringen en ideeën zijn gewisseld. Dit heeft geleid tot overeenstemming over een inspanning om het toezicht in natuur- en stiltegebieden te intensiveren.
Inhoudelijk is er een zekere overlap tussen toezicht t.b.v. natuur en t.b.v. stilte. De aspecten waarop toezicht dient te worden gehouden komen grotendeels overeen (zoals geen motorrijtuigen buiten de openbare weg) en/of zijn van zeer algemene aard (natuurlijk heersende rust, geen sirene, hoorn of omroepinstallatie, e.d.). Het uitoefenen van toezicht voor stilte bij hun reguliere toezichtswerk in natuurgebieden en 'overlapgebieden' ondervindt bij de terreinbeherende organisaties geen bezwaren. Ze zijn graag bereid 'oog en oor' te zijn en ontwikkelingen te monitoren. De terreinbeherende organisaties verlangen echter geen *formele* taak in het houden van toezicht in stiltegebieden. Dit is immers geen onderdeel van de SNL-systematiek en wordt door hen gezien als een overheidstaak. Vanzelfsprekend kan van de terreinbeherende organisaties niet verwacht worden dat zij toezicht houden *buiten* hun eigen terreinen.

De RUD NHN heeft reeds een toezichthoudende taak voor stiltegebieden, maar heeft nu slechts een beperkte opdracht met bijbehorende capaciteit. Om deze reden is het wenselijk om deze capaciteit uit te breiden. Dat zal gebeuren door een aanvullende opdracht voor meer toezicht. De terreinbeherende organisaties zullen de oog-en-oorfunctie betrachten binnen hun eigen terreinen. De RUD NHN richt zich op de overige gebieden waar de TBO's geen oog-en-oorfunctie hebben.

Bij dit alles moet worden bedacht dat nog ervaring moet worden opgebouwd met het omgaan met regels uit het stiltegebiedenbeleid, dat is verankerd in de Provinciale Milieuverordening (PMV). Het stiltegebiedenbeleid wordt nog geëvalueerd en zal gereed zijn medio 2019, waarbij de regels uit de PMV worden herzien op o.a. handhaafbaarheid.

Wij willen de communicatie en informatievoorziening aan gemeenten, gebruikers van de gebieden over de regels en de mandatering van de toezichthouders verbeteren. Ten tijde van de recent gehouden drie stiltetafels hebben de gemeenten aangegeven meer betrokken te willen zijn bij het uitvoeren van het stiltegebiedenbeleid. Het is van belang dat zij, in hun rol van vergunningverlener Omgeving, goed op de hoogte zijn. Tevens kunnen ze een rol spelen als opdrachtgever door de inzet van (milieu)politie, zoals nu al bij Natura2000-gebieden gebeurt. Afspraken zijn nodig over de concrete taakverdeling, het opnemen van regels in de plaatselijke APV's, de communicatie in het licht van bewustwording, het rapporteren c.q. terugkoppelen van incidenten. De provincie neemt hierbij het voortouw en onderzoekt de mogelijkheid van een gebiedsgerichte benadering.

Wij gaan ervan uit u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

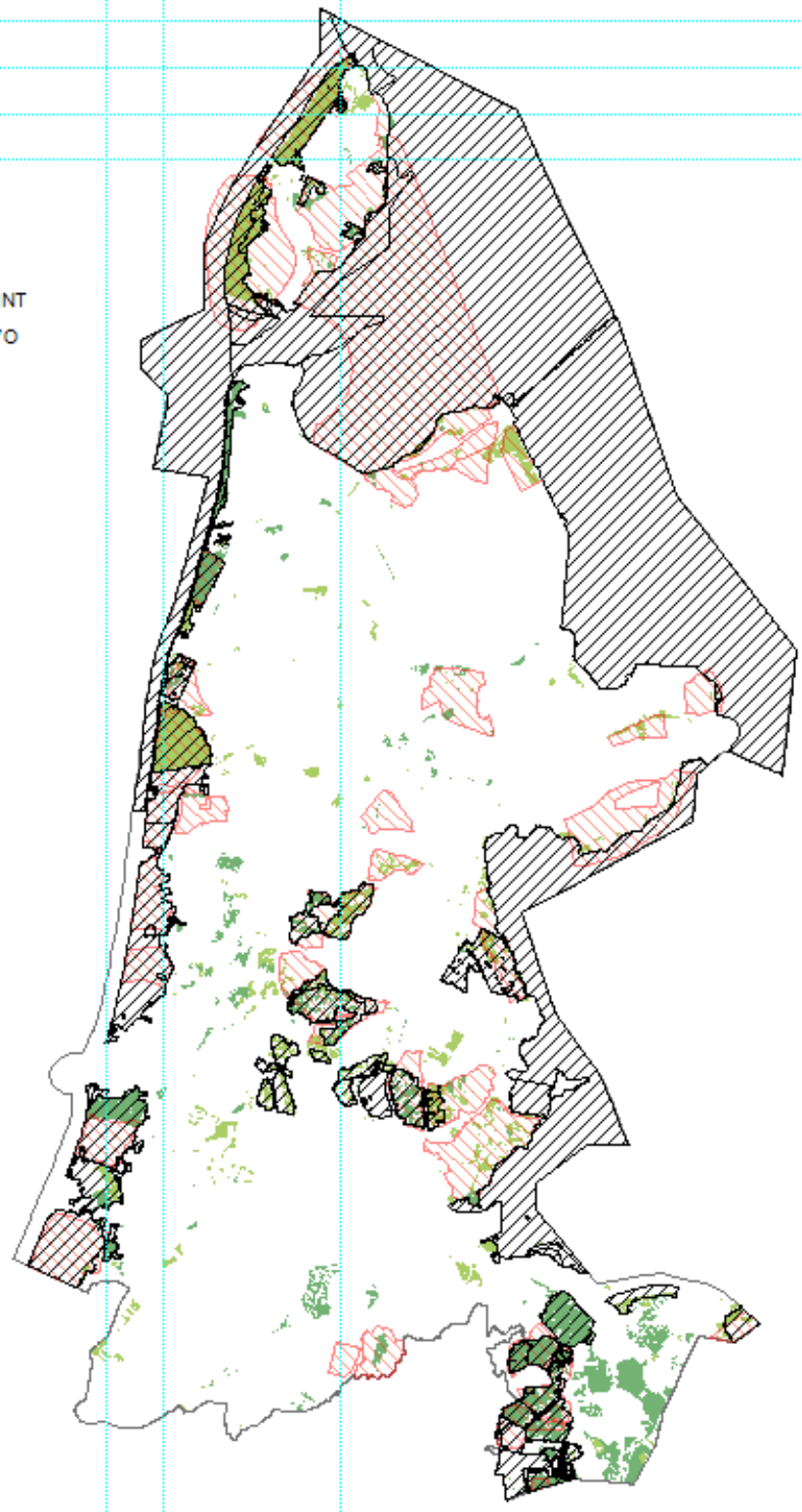
voorzitter
A.Th.H. van Dijk

Bijlage: kaart natuur- en stiltegebieden

A4 staand
Versie 1

Legend

- NATURA2000
- STILTEGEBIEDEN
- SVNL_SUBSIDIE_INT
- SVNL_subsidie_RVO



Bron: Provincie Noord-Holland

Provincie Noord-Holland
Sector Onderzoek en Informatie

Datum: 09-03-2018
Copyright: Kadaster
Formaat: A4
NB sector Groen

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 13 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
mw. S. Verbon
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235145778
verbons@noord-holland.nl

Verzenddatum
13 FEB. 2019

Kenmerk
798180/1182376

Uw kenmerk

Betreft: Afschrift brief aan Stichting ter behoud van het Schoorlse en Noord-Kennemerduingebied

Geachte leden,

Hierbij ontvangt u ter kennisname een afschrift van de brief aan de Stichting ter behoud van het Schoorlse en Noord-Kennemerduingebied, kenmerk 798180/1175710.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

1 bijlage:
afschrift van de brief aan de Stichting ter behoud van het Schoorlse en Noord-Kennemerduingebied

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Stichting ter behoud van het Schoorlse- en Noord-Kennemerduingebied
Kerkbrink 22
1873 HH Groet

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
Secretariaat N2000
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143143
Natura2000@noord-holland.nl

Verzenddatum

13 FEB. 2019

Kenmerk
798180/1175710

Uw kenmerk

Betreft: reactie op uw brief inzake Schoorlse duingebied d.d. 19 december 2018

Geachte heer/mevrouw,

Graag reageren wij op uw brief van 19 december 2018, waarin u uw zorgen uit over de afspraken in het kader van de monitoring en evaluatie van de Natura 2000-herstelmaatregelen in het Schoorlse duingebied.

In uw brief staat een opsomming van de door u geïnterpreteerde afspraken. Hieronder geven wij een reactie op de door u aangedragen vier punten.

1. Meedoen met de monitoring van de werkzaamheden van fase 1

Wettelijk is bepaald dat het behalen van de instandhoudings-doelstellingen voor Natura 2000 een verantwoordelijkheid is van de overheid. Wij, de provincie c.q. gedeputeerde staten, hebben daarvoor specifieke taken en bevoegdheden in het kader van de Wet natuurbescherming. De provincie is hiermee verplicht de landelijke systematiek van natuur- en PAS-monitoring te volgen. Via deze monitoring worden de ecologische effecten van de herstelmaatregelen en het reguliere onderhoud duidelijk.

De afgelopen jaren zijn er vanuit de omgeving, waaronder uw stichting, diverse zorgpunten ingebracht. Onze portefeuillehouder natuur, gedeputeerde Tekin, neemt deze zorgen serieus en heeft daarom toegezegd het pakket van monitoring uit te breiden.

In aanvulling op de landelijke minimumeis vindt er een uitbreiding van de natuurmonitoring plaats. Ook worden de (mate van) zandverstuiving en de effecten op de waterhuishouding binnen het duingebied en in de binnenduinrand gemeten.

Deze aanvullende monitoring is gericht op het verzamelen van gegevens die van belang zijn voor de besluitvorming over fase 2 en 3. Uw stichting heeft de wens tot aanvullende monitoring van specifieke paddenstoelen, vleermuizen, mossen en insecten. Inventarisatie van een groot aantal soorten vindt ook al plaats. Echter, de door u genoemde

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Dreef 3
2012 HR Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

specifieke soorten zijn geen doelsoorten waarop we ons vanuit de Natura 2000-doelstellingen richten. Een eventuele af- of toename van deze soorten in het gebied zal dan ook geen invloed hebben op het besluit over de uit te voeren maatregelen in de volgende fases van het Natura 2000-beheerplan. Wij zijn dan ook niet voornemens deze soorten aanvullend te monitoren.

2. Meedoen aan de evaluatie na afronding van fase 1

De provincie stelt een plan van aanpak voor de evaluatie op. Dit plan, inclusief het monitoringsplan, lichten we toe. Wij stellen het zeer op prijs wanneer omgevingspartijen, waaronder uw stichting, met ons meedenken. De uiteindelijke afweging en besluitvorming is de verantwoordelijkheid van de provincie.

De daadwerkelijke evaluatie van fase 1 wordt door een onafhankelijk bureau uitgevoerd. Hierbij worden de monitoringsgegevens geanalyseerd en worden conclusies getrokken over de effecten van de eerste fase. Op basis hiervan neemt de provincie een beslissing over de uit te voeren herstelmaatregelen in fase 2 en 3. Zowel de evaluatie als de conclusies worden besproken met betrokkenen uit de omgeving, waaronder uw stichting.

3. Meedenken over de doelen van het beheerplan voor fase 2

Gedeputeerde Tekin heeft toegezegd dat omgevingspartijen kunnen meedenken over de herziening van het Natura 2000-beheerplan voor de Schoorlse Duinen die is voorzien in 2022. Op welke wijze wij deze herziening willen vormgeven, en hoe het meedenken van de omgeving vorm krijgt, wordt in een later stadium bepaald.

Inhoudelijk worden bij de herziening van het Natura 2000-beheerplan Schoorlse Duinen, zowel de doelen als de beschikbare data bekeken. Ook de data uit de landelijke en aanvullende monitoring worden meegenomen. Het behalen van de instandhoudingsdoelen voor beschermde Natura 2000-habitats is daarbij leidend. Vanzelfsprekend wordt rekening gehouden met effecten op de omgeving. Overlast door zand in de kernen in de binnenduinrand is niet wenselijk.

Parallel vindt er in het Schoorlse duingebied een participatietraject van Staatsbosbeheer plaats. De doelen en ontwikkelingen die uit dat traject komen hebben mogelijk ook invloed op de uitvoering van fase 2 en 3 van het Natura 2000-beheerplan.

4. **Omdat het gaat over één gebied, waarin in dezelfde periode meerdere activiteiten spelen, zullen bij deze drie punten alle werkzaamheden worden betrokken, dus ook die voortvloeien/voortvloeiden uit (groot) onderhoud en uit het reeds uitgevoerde Herstelplan.**

Het Natura 2000-gebied Schoorlse Duinen wordt, waar nodig, in zijn geheel beschouwd in het lopende proces. De stichting heeft, als het gaat om de hiervoor genoemde drie punten, een meedenkende rol.

Tenslotte vraagt uw stichting of het de bedoeling is dat we als gelijkwaardige gesprekspartners in samenspraak monitoren, evalueren en plannen, en of uw inbreng serieus wordt genomen.

Uw inbreng als stichting wordt zeker serieus genomen en is tot nu toe van grote invloed op dit proces. Echter, de provincie heeft wel andere verantwoordelijkheden en bevoegdheden in dit proces. De provincie is verantwoordelijk voor de tijdige uitvoering van de maatregelen, de monitoring en de evaluatie. Daarbij wordt terdege rekening gehouden met de zorgen die in de omgeving leven. Wij waarderen de inbreng en signalen vanuit uw stichting. Tegelijkertijd is de uiteindelijke afweging en besluitvorming de verantwoordelijkheid van de provincie.

Wij gaan ervan uit u hierbij voldoende geïnformeerd te hebben.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Deze beslissing is namens gedeputeerde staten genomen door het lid van het college dat met dit onderwerp is belast

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 13 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon
mw. A. Don

BEL/GRN

Telefoonnummer +31235144261
dona@noord-holland.nl

Verzenddatum

13 FEB. 2019

Kenmerk
924625/1163396

Uw kenmerk

Betreft: uittreding provincie Noord-Holland als participant uit het Goois Natuurreservaat

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) informeren wij u over ons besluit van 12 februari 2019 om per 1 januari 2019 uit te treden als participant uit de Stichting Goois Natuurreservaat (GNR).

Bij brief van 4 juli 2018 (kenmerk: 924625/1083543) hebben wij u geïnformeerd over ons voornemen daartoe. In het afschrift van de brief aan de Gooise gemeenten, bijgevoegd bij deze brief, lichten wij nogmaals de overwegingen toe op grond waarvan wij dit besluit hebben genomen. In deze brief benadrukken wij dat wij ook in de toekomst graag met de Gooise gemeenten en met het GNR blijven samenwerken aan het behoud en de ontwikkeling van natuur, landschap, cultuurhistorisch erfgoed en recreatieve mogelijkheden in het Gooi. Wij blijven ook onverminderd bereid om hierin te investeren; onze bijdragen via het SNL (natuurbeheer), Programma Natuurontwikkeling (voor NNN, ecoducten en recreatieve maatregelen) en Programma Betrekken bij Groen (voor vrijwilligersondersteuning en natuur- en milieueducatie), staan niet ter discussie.

Daarnaast bieden wij in de brief aan de Gooise gemeenten een netto afkoopsom van € 6.501.420,- . Dit bedrag komt neer op tien keer de jaarlijkse bijdrage van 2018, minus de gemiddelde gederfde BTW-compensatie. Deze afkoopsom stelt de Gooise gemeenten in staat om zich aan te passen aan de nieuwe financiële situatie na uittreding van zowel de provincie als de gemeente Amsterdam. De gemeente Amsterdam heeft eerder een vergelijkbaar aanbod gedaan. Deze afkoopsom

Postbus 3007

2001 DA Haarlem

Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33

vormt voor de provincie overigens geen extra kostenpost, omdat immers op termijn onze jaarlijkse participantenbijdrage, die in de begroting is opgenomen, vervalt. Wel is het nodig dat wij deze bijdrage over een aantal jaren naar voren halen en in een daarvoor bestemde voorziening zetten.

Wij hebben de Gooise gemeenten verzocht om ons vóór 1mei 2019 te laten weten of zij met ons aanbod kunnen instemmen.

Omdat wij geen enkel misverstand willen laten bestaan over onze wens tot uittreding, en omwille van de voortgang van deze uittreding, hebben wij ons voorgenomen besluit van juli 2018 nu definitief gemaakt. Overigens blijven wij in bestuurlijk overleg met de Gooise gemeentebesturen om de provinciale uittreding in minnelijke overeenstemming vorm te geven. Wij hebben u hierover in uw commissie Natuur, Landbouw, Water en Milieu van 8 november 2018 geïnformeerd. Op 5 december 2018 heeft het laatste bestuurlijk overleg plaatsgevonden. Tijdens dit overleg is geen concreet voorstel van de gemeenten gepresenteerd voor de voorwaarden tot uittreding. Wel is nogmaals bevestigd dat alle partijen zich ervoor inzetten om onze uittreding en die van de gemeente Amsterdam op korte termijn op minnelijke wijze te regelen. Het is immers in ieders belang een juridische procedure te voorkomen. Binnenkort zal hierover een volgend bestuurlijk overleg plaatsvinden. Zodra meer duidelijkheid is ontstaan, zullen wij u uiteraard informeren.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 14 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
mw. M.F.C. Heesakkers
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235144646
heesakkersm@noord-holland.nl

Verzenddatum
14 FEB. 2019

Kenmerk
1176561/1176567

Uw kenmerk

Betreft: Biodiversiteit in Noord-Holland 2019

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u de brochure "Biodiversiteit in Noord-Holland 2019" toe. Deze brochure is een vervolg op de eerste 'Biodiversiteit in Noord-Holland' (2017). In de brochure is te lezen hoe de biodiversiteit in onze provincie zich heeft ontwikkeld vanaf 1990.

De ontwikkeling van de biodiversiteit wordt uitgedrukt in de Living Planet Index (LPI), een maatstaf die het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) hanteert voor het meten van biodiversiteit. De trendontwikkeling van de LPI voor Noord-Holland is vanaf 1990 stabiel gebleven. Net als in de vorige uitgave concluderen we dat de neergang van de biodiversiteit, zoals die in de twintigste eeuw heeft plaatsgevonden, is gestopt. Er is nog geen sprake van een verandering in deze trend. De verwachting is dat dat op langere termijn zichtbaar gaat worden. In deze brochure zijn de LPI's opgebouwd rondom de belangrijkste biotopen in Noord-Holland: duinen en heide, water en moeras en bos. Voor het landelijk gebied en de stad zijn de gegevens nog niet met een voldoende robuustheid beschikbaar. De verwachting is dat dit in 2019 of 2020 wel het geval zal zijn. De LPI's worden jaarlijks door het CBS uitgerekend op basis van alle verzamelde natuurinformatie van zowel vrijwilligers als professionals, welke afkomstig is uit de Nationale Databank Flora en Fauna.

De relevantie van informatie over de toestand van de biodiversiteit was niet eerder zo groot. Niet alleen in ons Programma Natuurontwikkeling 2019-2023, maar ook in de Omgevingsvisie NH2050 is aangegeven dat biodiversiteitsherstel een kernopgave voor de provincie is. Dit geldt zowel voor de natuurgebieden, als voor het landelijk en stedelijk gebied. Gelijktijdig met (grote) ontwikkelingen zoals de verstedelijkingsopgave, mobiliteitsopgave en energietransitie, moet er aandacht en ruimte voor de bescherming en het herstel van biodiversiteit zijn. Dat doen we natuurlijk niet alleen. De transitie in het landelijk gebied gaat samen met de partijen die daar van oudsher

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

onlosmakelijk mee verbonden zijn, zoals agrariërs, waterschappen, terreinbeherende organisaties, maar ook recreanten en andere ruimtebeheerders en -gebruikers. Wij blijven ons hier, samen met hen en met nieuwe partners, voor inzetten.

In het in december 2018 opgestelde 'Deltaplan biodiversiteitsherstel' hebben de kwartiermakers aangeboden ons te helpen bij de opbouw van meer kennis over biodiversiteitsherstel in zowel natuurgebieden als het landelijk en stedelijk gebied. De kwartiermakers zijn Agrifirm, BoerenNatuur, Centraal Bureau Levensmiddelenhandel, Duurzame Zuivelketen, LTO Nederland, Naturalis Biodiversity Center, Natuur en Milieu Federaties, Natuurmonumenten, Netherlands Ecological Research Network (NERN), Rabobank, Stichting Veldleeuwerik, Vlinderstichting en het Wereld Natuur Fonds. In pilotprojecten en *living labs* weten provincies, kennisinstellingen en beheerders elkaar te vinden om te leren met en van elkaar. De monitoring die de provincie samen met de beheerders uitvoert, zal hierbij betrokken worden.

In 2019 blijven we vinger aan de pols houden om te volgen of we onze doelstellingen voor biodiversiteitsherstel behalen. We zullen de komende jaren extra inzetten op de samenwerking met kennisinstellingen. Dit is nodig om de kwaliteit van de monitoring en het onderzoek op peil te houden. We willen volop gebruik maken van nieuwe technische ontwikkelingen, zoals automatische beeldherkenning. Dit is onder meer toepasbaar bij de monitoring van natuurbruggen en faunatunnels. Voorzieningen als deze worden steeds vaker uitgerust met camera's om te controleren of ze goed functioneren. De analyse van die beelden is een tijdrovende klus. Door in te zetten op automatische beeldherkenning kunnen we de benodigde tijd voor de verwerking van de beelden sterk terugdringen. Met dezelfde techniek lijkt het ook mogelijk om de ontwikkeling van insectenpopulaties - onlangs in het nieuws vanwege hun dramatische terugval - te monitoren. Ook willen we aansluiten bij nieuwe toepassingen op het gebied van dataverzameling, -opslag en -analyse; datagedreven werken. Dit is ook benoemd in de Datastrategie die uw Staten hebben vastgesteld op 18 september 2018. Hierbij zal de samenwerking met kennisinstellingen ons ondersteunen.

Sommige van deze technieken zijn nog niet uitontwikkeld. Daarom werken we via pilots aan de verbetering van de toepassing ervan. Bewezen technieken en analyses worden opgeschaald en zullen opgenomen worden in de reguliere natuurmonitoring. Het uitwisselen van de geleerde lessen uit pilots en onderzoeken is van groot belang. We zullen dan ook meer aandacht besteden aan het delen van de informatie uit onderzoeken en pilots. Zo dragen we bij aan de verbetering van toepasbare kennis voor biodiversiteitsherstel.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

1 bijlage

Brochure Biodiversiteit in Noord-Holland 2019

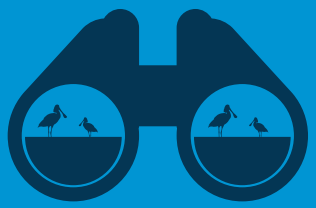
Provincie Noord-Holland

Biodiversiteit in Noord-Holland 2019

Hoofdstuk 1
Biodiversiteit



Hoofdstuk 2
Gegevensverzameling



Hoofdstuk 3
Living Planet Index



Hoofdstuk 4
Doorkijk naar 2019



Voorwoord

Dit is mijn tweede biodiversiteitsmonitor sinds ik gedeputeerde Natuur ben. De eerste editie uit 2017 heeft mij erg geholpen om te begrijpen waar ons beleid op gebaseerd is. En ik gebruik het nog steeds! De eerste monitor heeft mij ook geholpen om de staat van biodiversiteit te communiceren en beter uit te leggen aan de hand van cijfers. Want cijfers liegen niet.

Dat de biodiversiteit het moeilijk heeft weten we allemaal. Afgelopen zomervakantie heb ik het met eigen ogen kunnen zien toen ik met mijn gezin van Nederland naar Turkije reed. Vroeger moesten we bij elke tankbeurt de voorruit schoonmaken vanwege de vele insecten die er tegenaan waren gevlogen. Dit keer gebeurde dat pas toen we door Hongarije, Bulgarije en Servië reden. Dit simpele, maar veelzeggende voorbeeld toont duidelijk de staat van de biodiversiteit in Nederland en West-Europa. We weten dat we nog veel te doen hebben om de biodiversiteit weer te laten toenemen. Goede onderzoeken helpen ons de beste maatregelen te ontdekken. Monitoring zetten we in om de effecten van ons beleid te volgen.

In deze editie van 'Biodiversiteit in Noord-Holland' presenteren we een deel van de onderzoeken en monitoringsprojecten die in opdracht van de provincie zijn uitgevoerd. We zien dat vogels als grutto en kievit, maar ook insecten als dagvlinders onze hulp hard nodig hebben. Zij horen in ons landschap thuis en daarom blijven we inzetten op kwalitatief goede monitoring van de Noord-Hollandse natuur. Want meten is immers weten en we houden voortdurend de vinger aan de pols.

Adnan Tekin



1

Biodiversiteit in Noord-Holland 2019

Noord-Holland kent een grote biodiversiteit, zowel te vinden in onze natuurgebieden en cultuurlandschappen (bossen, heidevelden, duinen, veenweiden, moerassen en grote wateren) als ook in de steden waar steeds meer ruimte voor natuur gezocht wordt. In de Omgevingsvisie NH 2050 is de ambitie uitgesproken om de biodiversiteit in de provincie te versterken. Dat doen we niet alleen door planologische bescherming en de verwerving en inrichting van nieuwe natuurgebieden, maar ook door het stimuleren van kwalitatief goed natuurbeheer, zoals beschreven in het Programma Natuurontwikkeling. Daarnaast zoeken we naar meekoppelkansen met andere functies zoals de landbouw en de wateropgaven die er zijn als gevolg van de klimaatadaptatie.

We houden doorlopend vinger aan de pols om te volgen of ons beleid en de samenwerking met onze partners leiden tot de beoogde effecten. Hiervoor werken we voortdurend aan provinciebrede natuurmonitoring. Deze brochure Biodiversiteit in Noord-Holland 2018 is een vervolg op de publicatie uit 2017.

Natuurbrug Zeepoort Foto Rogier Reker

2

Gegevensverzameling

De focus van de provinciale natuurmonitoring ligt op het volgen van de resultaten van beleid zoals NNN, Natura2000 en PAS en op het volgen van de staat van de natuur in het algemeen. Daarnaast worden de effecten gemonitord van gerealiseerde projecten zoals natuurbruggen of natuurvriendelijke oevers. Ook worden onderzoeken uitgevoerd als onderlegger voor beleidsverbetering en instrumentbepaling. Samen met kennisinstellingen onderzoeken we in pilots bijvoorbeeld de toepassingsmogelijkheden van innovatieve technieken en het ontsluiten en slim koppelen van bestaande gegevens (data-analyse). In deze brochure belichten we enkele onderzoeks- en montoring-projecten die we hebben uitgevoerd.



Natuurbrug Duinpoort Foto Rogier Reker

Vrijwilligers en professionals

Het CBS heeft de LPI berekend over de jaren 1990 tot en met 2017. De gegevens waar de berekening op gebaseerd is, zijn te vinden in de Nationale Databank Flora en Fauna (NDFF). Deze gegevens zijn verzameld door zowel vrijwilligers als professionals. De gegevens worden verzameld onder begeleiding van de zogenaamde soortenorganisaties, zoals Vogelbescherming, Zoogdiervereniging, Vlinderstichting, EIS, SOVON, RAVON en FLORON. Aanvullende informatie is verzameld in gebieden waar SNL-beheer, N2000- en PAS-maatregelen worden uitgevoerd en bij specifieke projecten waarvoor monitoring en flora- en faunaonderzoek wordt uitgevoerd.



Monitoren is vooral goed kijken Foto Kindereducatie Staatsbosbeheer

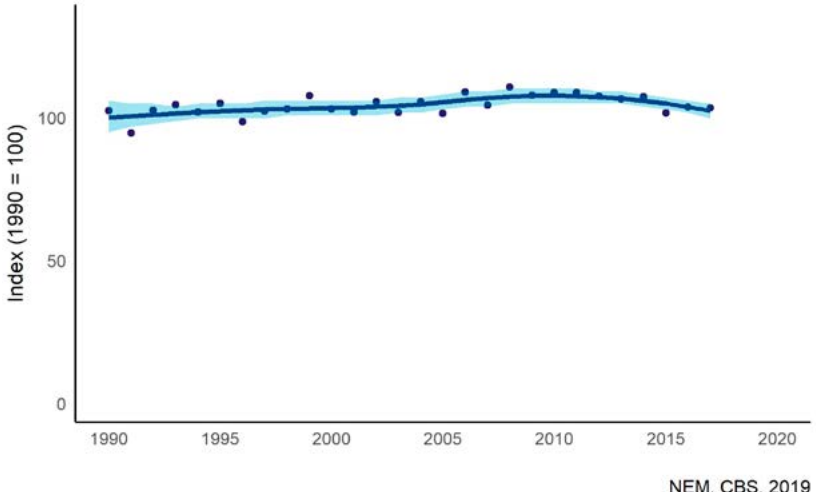
3

Living Planet Index

De Living Planet Index (LPI) is een veel gebruikte graadmeter voor de mondiale biodiversiteit. Het CBS berekent sinds 2015 volgens de LPI-systematiek een Nederlandse editie en op verzoek ook provinciale LPI's. Aan de hand van de LPI Noord-Holland volgen we de ontwikkeling van de biodiversiteit in onze provincie. Naast de provinciale LPI heeft het CBS ook de LPI voor de voornaamste landschapstypen in Noord-Holland berekend. Zo kunnen we inzoomen op specifieke gebieden. Met de LPI brengen we trends op hoofdlijnen in beeld. In deze brochure zijn waar mogelijk de LPI trends aangevuld met de conclusies uit de provinciale meetnetten van het Netwerk Ecologische Monitoring, in dit geval het Landelijk Meetnet Flora (LMF). De plots die deel uitmaken van het Noord-Hollandse LMF worden eens per drie jaar geïnventariseerd op aanwezige plantensoorten. Door de veranderingen in soortensamenstelling in de plots te analyseren kan het CBS conclusies trekken over de ontwikkeling van de diversiteit en de abiotische omstandigheden (zoals beschikbaarheid van water en nutriënten). De LPI is interessant om trends op hoofdlijnen mee te volgen, maar we willen ook van specifieke gebieden of onderwerpen weten hoe het gaat met de natuur. Daarvoor zijn de monitorings- en onderzoeksprojecten. In deze brochure wordt een selectie van de onderzoeken en monitoringactiviteiten die in 2018 zijn uitgevoerd toegelicht.

Duingebied, Foto Rogier Reker





sterke stijgers	sterke dalers
Appelvink	Blauwe kiekendief
Bont zandoogje	Buidelmees
Boomleeuwerik	Levendbarende hagedis
Brandgans	Patrijs
Buizerd	Ransuil
Franjestaart	Spreeuw
Havik	Stormmeeuw
IJsvogel	Veldleeuwerik
Klein mantelmeeuw	Watersnip
Krakeend	Zomertortel
Krooneend	
Lepelaar	
Oeverzwaluw	

LPI Noord-Holland

De LPI voor Noord-Holland laat een matige verbetering zien ten opzichte van 1990. De onderliggende soorten geven aan welke oorzaken hiervoor aan te wijzen zijn. Als eerste worden de bossen in Noord-Holland ouder en krijgen daardoor een gevarieerdere structuur. Wel nemen de stikstofminnende soorten in het bos toe. De vergrassing en verruiging van het open duin is nog niet opgelost; soorten van het open duin nemen af en ruigteminnende soorten nemen toe. In moerassen gebeurt hetzelfde. Natuurontwikkeling zoals de aanleg van natuurvriendelijke oevers en de aanleg van poelen zorgt naast andere maatregelen onder de Kaderrichtlijn Water voor een betere waterkwaliteit, wat gunstig is voor soorten zoals libellen. Het aantal soorten libellen is ook groter geworden ten gevolge van het opwarmen van het klimaat. In de voorliggende brochure kunt u lezen wat de ontwikkelingen in enkele biotopen in Noord-Holland zijn.



Grutto Foto Wilma van Bakel

Agrarisch gebied

Voor het agrarisch gebied zijn er op dit moment onvoldoende gegevens voorhanden om een LPI op te kunnen berekenen. Wel zijn er meerdere onderzoeken uitgevoerd naar weidevogels en insecten in het landelijk gebied.

Weidevogels

In Noord-Holland komt een belangrijk deel van de Nederlandse weidevogels voor. Een groot gebied in de provincie is planologisch beschermd als weidevogelleefgebied. De provincie verleent subsidie voor het weidevogelbeheer op ruim 23.000 hectare. Het provinciale weidevogelmeetnet levert inzicht in het succes van het beheer en de bescherming. De Noord-Hollandse gegevens van de afgelopen 11 jaar laten een gelijke of soms positievere trend zien dan die in de rest van Nederland. Noord-Holland blijft dan ook een belangrijk leefgebied voor weidevogels. Twee soorten blijven echter gestaag achteruitgaan: de grutto en de kievit. Om weidevogels duurzaam te behouden voor Noord-Holland zijn waardevolle en botanisch rijke graslanden van
groot belang.

Witteveldt, M. 2018. Het weidevogelmeetnet in Noord-Holland (P16-19). In Hoogeboom, D. Kwikkel, N. Raap, E., Stuart, J., Tijsen, W. & Visbeen, F (red). Jaarboek Boerenlandvogels Noord-Holland 2018. Stichting Landschap Noord-Holland, Heiloo. **Download**

Graslandbescherming, weidevogels en meer

Noord-Holland is een van de belangrijkste weidevogelprovincies. Met man en macht wordt gewerkt om het broedbiotoop op orde te brengen en houden. Het is echter ook goed om breder te kijken, met name naar de kruiden- en insectenrijkdom. In de Enge Wormer bijvoorbeeld wordt met plakstrips onderzoek gedaan naar insecten in grasland. Zowel de soortenrijkdom als de hoeveelheid (massa) worden bepaald. De resultaten zijn veel belovend en volgend jaar wordt het onderzoek in meer bijzondere graslandgebieden uitgevoerd. Meer kennis van de biodiversiteit in het agrarisch gebied is van groot belang gezien de opgave die er ligt in het landelijk gebied, om de transitie in de landbouw samen te laten gaan met het herstel van de biodiversiteit.



Grasland, Foto Marjan Lansdaal



Akkerranden bij Zorgerf Boerenjeruk, Foto Rogier Reker

Akkervogelonderzoek

Akkerranden en vogelakkers zijn niet alleen goed voor akkervogels zoals gele kwikstaart, veldleeuwerik, scholekster, kievit, graspieper, maar ook voor andere soortgroepen. In een tweejarig project in opdracht van de provincie wordt de betekenis van Noord-Hollandse akkernatuurmaatregelen voor vlinders en andere insecten nader bestudeerd. De focus ligt op de maatregel meerjarige 'vogelakker' die op diverse locaties in Noord-Holland wordt toegepast. De uitvoering van het project is in handen van De Vlinderstichting, ANV Hollands Noorden en ANLV De Lieuw op Texel. Tijdens de tellingen op de vlinderroutes zijn als bijvangst diverse soorten (zeldzame) bijen gesignaleerd. Het project is een combinatie van monitoring, kennisontwikkeling en kennisdeling onder andere met veldbezoeken bij akkerbouwers.

Recent heeft de provincie 'Grauwe Kiekendief–Kenniscentrum Akkervogels' (GKA) gevraagd om de waarde van vogelakkers te beschrijven. Vogelakkers zijn een combinatie van een meerjarig groenvoedergewas, zoals luzerne of klaver, met stroken natuurbraak en al dan niet stroken wintervoedsel. GKA constateert dat de dichtheden van broedparen op vogelakkers hoger zijn dan op gewone akkers. De vegetatie van de natuurbraak en de bloeiende luzerne/klaver trekken insecten aan, die weer voer zijn voor veel vogels en kleine zoogdieren. Bijzonder is dat zelfs de bedreigde duinparelmoervlinder werd waargenomen op een vogelakker. In de winter trekken de natuurbraakstroken veel roofvogels, uilen en zangvogels aan. Op Texel zijn de vogelakkers van grote waarde voor voedselzoekende blauwe kiekendieven

Ates, W. 2018.
Provincie NoordHolland investeert in verbetering van leefgebieden (P 66-68).
In Hoogeboom, D. Kwikkel, N. Raap, E., Stuart, J., Tijsen, W. & Visbeen, F (red).
Jaarboek Boerenlandvogels Noord-Holland 2018. Stichting Landschap Noord-Holland, Heiloo.

Download



Citroenvlinder Foto Martin Witteveldt

Effecten van vogelakkers op dagvlinders

Uit de monitoring van vier vogelakkers en vier referentieakkers blijkt dat dagvlinders kunnen profiteren van Vogelakkers. In Vogelakkers worden significant grotere aantallen dagvlinders vastgesteld dan in referentiepercelen.. 56% van het aantal getelde dagvlinders blijkt uit de groep graslandvlinders te bestaan. Populaties van deze groep vlinders staan Europabreed onder druk (Van Swaay et al. 2015). Het is daarom hoopgevend dat juist ook graslandvlinders van meerjarige vogelakkers lijken te profiteren. Het laten overstaan van kruidenstroken in de winter heeft hier waarschijnlijk veel mee te maken. Veel graslandvlinders overwinteren als rups in overstaande vegetatie. In de huidige agrarische landschappen wordt de meeste vegetatie minimaal eenmaal volledig voor de winter gemaaid. Een gebrek aan overstaande kruidachtige vegetatie voor overwintering is voor veel soorten graslandvlinders in Nederland dan ook één van de knelpunten. Vogelakkers, mits goed beheerd, lijken in dit punt te voorzien. Een soort als het zwartsprietdikkopje lijkt gevoelig voor maaibeheer, aangezien uit het meetnet vlinders blijkt dat de soort op plekken waar meer dan één keer per jaar gemaaid wordt met 90% afnam sinds 1990, terwijl dit op plekken met één maaibeurt per jaar beperkt bleef tot 55% (Van Swaay & Poot 2017). Nog steeds een afname, dus er speelt meer dan alleen beheer bij het zwartsprietdikkopje. Maar het illustreert wel dat beheer het succes van de voltooiing van de levenscyclus van een soort kan beïnvloeden. De ene soort kan daar nog weer gevoeliger voor zijn dan de andere.

Uit dit onderzoek blijkt verder dat het bloemaanbod op vogelakkers van positieve invloed is op de aantallen dagvlinders: hoe meer bloeiende kruiden er zijn, des te meer dagvlinders er geteld worden. Dagvlinders zijn voor hun energievoorziening van nectar afhankelijk, die ze vinden op bloeiende (vaak kruidachtige) planten. De onderzochte vogelakkers blijken over het algemeen bloemrijk te zijn. In de kruidenstroken is dit bloemaanbod constanter dan in de eiwitgewassen, omdat de laatste twee tot driemaal per jaar geoogst worden, vaak tijdens de bloei.

Stip, A. (2018). *Effecten van meerjarige vogelakkers in Noord-Holland op dagvlinders en andere bloembezoekende insecten*. Eindrapportage 2017-2018. Rapport VS2018.046, De Vlinderstichting, Wageningen.



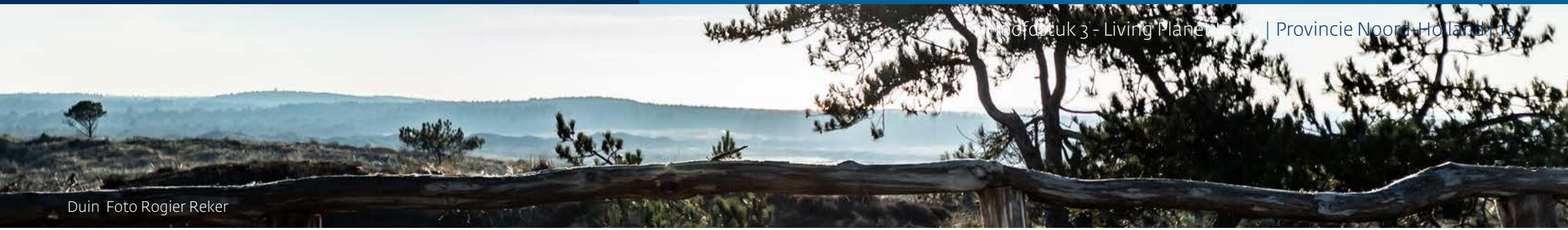
Grassprietdikkopje Foto Anthonie Stip

Dijken voor biodiversiteit

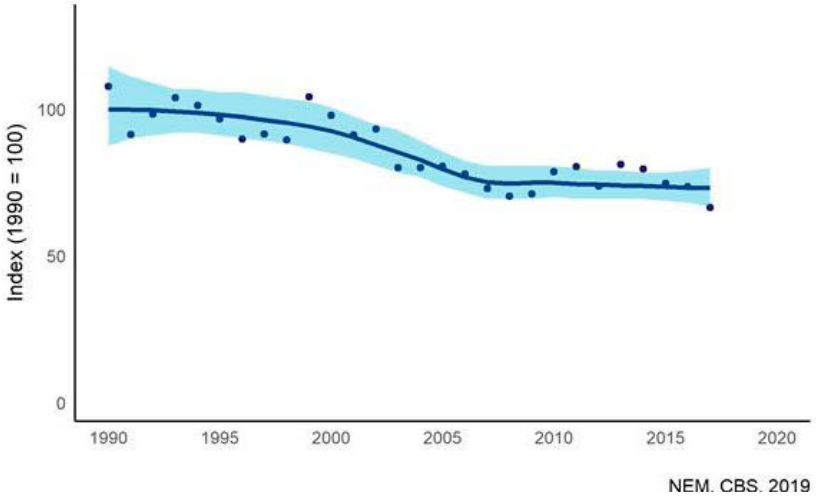
Dijken en bermen zijn bij elkaar een groot oppervlak met ruimte voor natuur in het landelijk gebied. Met aangepast maaibeheer kunnen we hier de soortenrijkdom flink verbeteren. Een veelbelovende methode is het sinusbeheer. Samen met Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier onderzoekt de provincie de resultaten van sinusbeheer op dijken. In 2018 is het Hoogheemraadschap gestart met sinusbeheer op de Assendelver Zeedijk. In opdracht van de provincie heeft De Vlinderstichting deze dijk gemonitord op vlinders en wilde bijen. Hoewel de opzet beperkt was en de effecten pas na een paar jaar goed zichtbaar zullen zijn, bleek het sinusbeheer in het eerste jaar al vruchten af te werpen. Voortzetting van het experiment en verdere monitoring is nodig zodat geleerde lessen ook op andere kansrijke plekken kan worden ingezet.

Stip, A. (2018). *Monitoring van effecten sinusbeheer op Assendelver zeedijk*. Rapport VS2018.027, De Vlinderstichting, Wageningen.

Download



Duin Foto Rogier Reker



LPI Open duin en heide

De LPI laat een matige afname zien van soorten in open natuurgebieden zoals duin en heide. Deze afname is voor een groot deel te wijten aan de verruiging (vergrassing en verbossing) van het duin. De soorten die in dit biotoop toenemen zijn vrijwel allemaal soorten die profiteren van de verruiging. De gegevens uit het florameetnet laten eenzelfde trend zien. Een te hoge stikstofdepositie en het verdwijnen van het konijn zijn belangrijke oorzaken.

Beheerders voeren veel maatregelen uit die de verruiging tegen gaan. De verwachting is dat de effecten hiervan op termijn in de trends terug te zien zullen zijn.

(sterke) stijgers	Stabiel	(sterke) dalers
Groentje	Zandhagedis	Heivlinder
Boompieper	Bruin blauwtje	Aardbeivlinder
Graspieper	Grote parelmoervlinder	Kommavlinder
Nachtegaal		Kleine parelmoervlinder
Roodborsttapuit		Duinparelmoervlinder
Nachtzwaluw		Scholekster
Boomleeuwerik		Wulp
		Tapuit
		Kluut
		Bontbekplevier
		Paapje
		Blauwe Kiekendief

De Harger- en Pettemerpolder: al dertig jaar een ecologische hotspot

Deze polder grenst aan zee en hoge duinen en kent een grote variatie in watertypen (van zeer zout tot heel zoet), hoogteverschillen en bodemsoorten. Dat is een goed uitgangspunt voor een grote biodiversiteit. We zijn al tientallen jaren bezig om de natuurwaarden hier te versterken. In 2018 zijn de planten in de sloten, slootkanten en natuurontwikkelingsprojecten geïnventariseerd en vergeleken met gegevens van 30 jaar geleden. Het blijkt dat de plantenrijkdom in de natuurontwikkelingsgebieden sterk is verbeterd en in de sloten en slootkanten nog heel rijk is. Hier is het dus gelukt om de biodiversiteit te behouden en verder te ontwikkelen. In 2019 wordt de monitoring vervolgd.



Onderzoek in de Harger en Pettemerpolder Foto Cor ten Haaf



Aardbeivlinder Foto Henk Bosma, Vlinderstichting

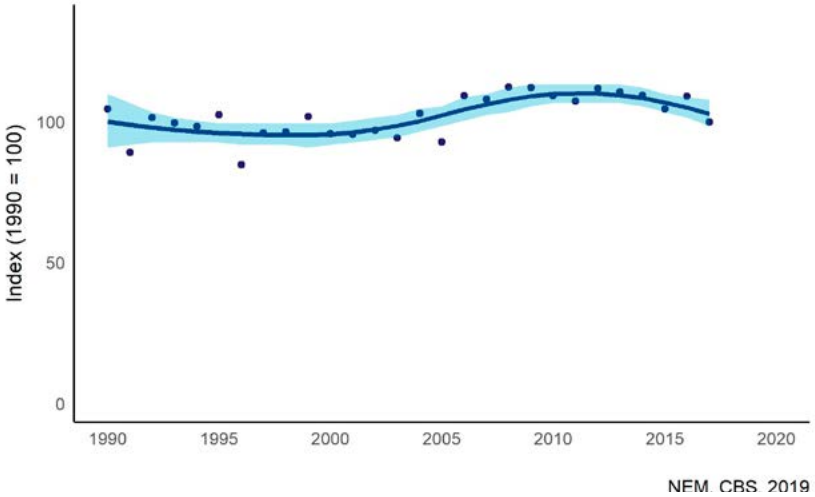
Vlinderaantallen in Noord-Holland

Naar aanleiding van het nieuws over de sterke achteruitgang van insecten in Duitsland heeft de Vlinderstichting een onderzoek voor Noord-Holland uitgevoerd. Op basis van in het verleden verzamelde gegevens is berekend hoe de aantallen dagvlinders zich ontwikkelen.
Sinds 1992 is het totale aantal dagvlinders in Noord-Holland met 66% afgenomen. Dit is een sterkere afname dan de 44% voor heel Nederland. De afname is gevonden in zowel de duinen en de bebouwde kom als in de overige gebieden. In de Amsterdamse Waterleidingduinen is de sterkste afname geconstateerd. De Noord-Hollandse duinen zijn van grote waarde voor de Nederlandse dagvlinderfauna. Dat ook hier een zeer sterke achteruitgang is, is dan ook verontrustend. De achteruitgang lijkt nog niet af te vlakken. De zeldzame soorten laten in de duinen een minder negatieve trend zien dan de algemene en schaarse soorten. Dit is waarschijnlijk een gevolg van gericht beheer.

Van Grunsven, R.A.H. & Van Swaay, C.A.M. (2017).
Ontwikkeling aantal dagvlinders en libellen in Noord-Holland.
Rapport VS2018.019, De Vlinderstichting, Wageningen.
Download



Natuurvriendelijke over langs het kanaal Omval-Kolhorn Foto Ravon



LPI Zoet water en moeras

Het beeld van de LPI voor dit biotoop is een matige toename. Als we kijken naar de trends van de onderliggende 48 soorten valt een aantal zaken op. In de tabel staat een selectie van de soorten. De volledige lijst is te vinden in de bijlage LPI's van Noord-Holland.

LPI van Zoet water en moeras in Noord-Holland, gebaseerd op 80 soorten. 29 soorten gaan vooruit, 32 blijven stabiel en 19 gaan achteruit. Trend: matige toename, de laatste jaren stabiel

(sterke) stijgers	Stabiel	(sterke) dalers
Watervleermuis	Kleine watersalamander	Baardman
Meervleermuis	Gewone pad	Snor
Tiendoornige stekelbaars	Rugstreeppad	Kleine karekiet
Grote keizerlibel	Houtpantserjuffer	Wilde eend
Bruine korenbout	Grote roodoogjuffer	Zomertaling
Waterspitsmuis	Smaragdlibel	Slobeend
Krakeend	Zwarte heidelibel	Buidelmees
Blauwborst	Rivierdonderpad	Bruine Kiekendief
Krooneend	Pos	Snoekbaars
Roerdomp	Aal	Bruine glazenmaker
Purperreiger	Driedoornige stekelbaars	Waterral
Dodaars	Sprinkhaanzanger	Rietgors
Bittervoorn	Tafeleend	Bosrietzanger
Kleine modderkruiper	Porseleinhoen	Gewone pantserjuffer

Water

Een relatief groot deel van de toename is te danken aan de toename van libellen. Dit wordt deels veroorzaakt door een betere waterkwaliteit. Er is echter ook een effect van het warmer worden van het klimaat te zien. Zuidelijke soorten vestigen zich in Nederland en ook in Noord-Holland. De aanleg van natuurvriendelijke oevers is ook positief voor de soortendiversiteit. Aandachtspunten voor verbetering van de kwaliteit zijn herstel van zoet-zout overgangen, het voeren van een natuurlijk peil en het extensief schonen van sloten.

Moeras

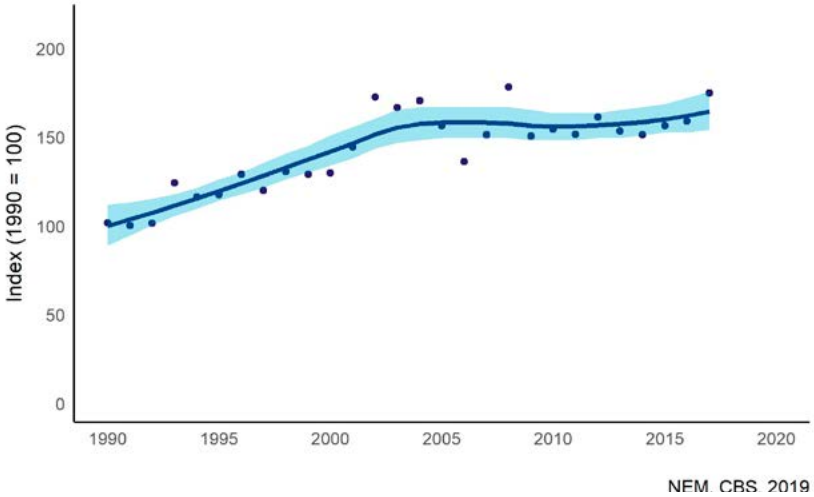
De vooruitgang van soorten is te danken aan nieuwe moerasontwikkeling en vernattingsprojecten. Aan de andere kant zijn er ook moerassoorten die achteruit gaan. Een verklaring hiervoor is het verruigen en verbossen van bestaand moeras en de achteruitgang van nat, in het water staand rietland. Ook de gegevens uit ons florameetnet laten zien dat de bestaande moerassen verruigen en verbossen. Oorzaken hiervan kunnen zijn de hoge stikstofbelasting en een te lage beheerinspanning.



Kanaal Omval-Kolhorn Foto Ravon



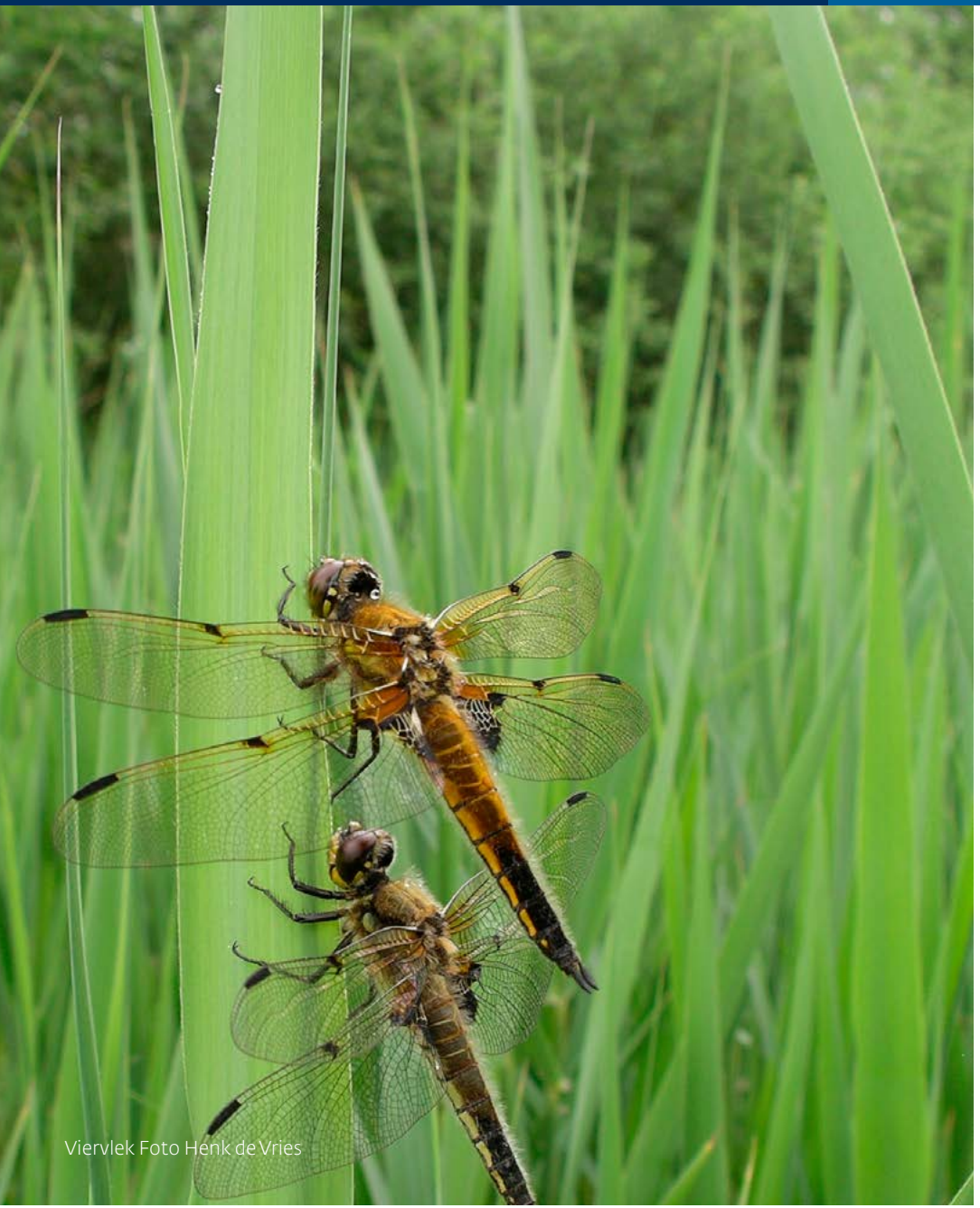
Herstig Leynduin Foto Ronald van Wijk



LPI Bos

De LPI van typische bossoorten in de bossen van Noord-Holland laat een matige toename zien. De belangrijkste oorzaak van deze trend is het ouder worden van de bossen. Hierdoor krijgt het bos een gevarieerdere structuur waar meer soorten van profiteren. Daarnaast heeft de omvorming van naaldbossen een positief effect gehad. Ook deze omvorming zorgt voor een gevarieerder bos. Kenmerkende naaldbossoorten zijn hierdoor wel afgenomen. Aandachtspunt in zowel de naald- als loofbossen is de toename van ruigtesoorten. De te hoge stikstofdepositie is hier een belangrijke oorzaak van.

(sterke) stijgers	Stabiel	(sterke) dalers
Rosse woelmuis	Grote lijster	Fluiter
Goudhaan	Grauwe vliegenvanger	Kuifmees
Boomklever	Glanskop	Wielewaal
Boomkruiper	Zwarte mees	Bosuil
Vink	Sperwer	Groene specht
Goudvink	Eekhoorn	Bruine eikenpage
Grote bonte specht		
Kleine bonte specht		
Appelvink		
Havik		
Buizerd		
Franjestaart		



Viervlek Foto Henk de Vries

Libellen

Het aantal libellen in Noord-Holland is sinds 1999 met 48% afgenomen terwijl er landelijk geen daling is over deze periode. De daling wordt grotendeels veroorzaakt door de afname van het aantal lantaarntjes, een zeer talrijke en weinig kritische soort. De oorzaak van deze achteruitgang is onbekend.

Van Grunsven, R.A.H. & Van Swaay, C.A.M. (2017).
Ontwikkeling aantal dagvlinders en libellen in Noord-Holland.
Rapport VS2018.019, De Vlinderstichting, Wageningen.
Download

Natuurverbindingen en waterdoelen

Langs het kanaal Omval - Kolhorn is een groot aantal percelen en oevers natuurvriendelijk ingericht zodat het hele kanaal als een natuurverbinding kan functioneren. Het blijkt dat die maatregelen ook bijdragen aan de verbetering van de ecologische waterkwaliteit (vereiste uit de Kaderrichtlijn Water). Onderzoeksbureau RAVON heeft twee jaar lang gekeken of de natuurvriendelijke oevers fungeren als kraamkamer voor vis. Dat blijkt inderdaad het geval. De kennis die dit onderzoek oplevert wordt gebruikt om de oevers van andere provinciale vaarwegen meer ecologisch in te richten.

Herder J.E. & J. Kranenbarg, 2018.
Effectiviteit van natuurvriendelijke oevers voor vis in het Omval-Kolhorn Kanaal.
RAVON rapportnummer 2017-052.



Vis onderzoek Omval Kolhorn Foto Nico Jonker



levendbarende hagedis Foto: Ruud Kerstens

Onderzoek Natuurverbinding Zwaluwenberg

Ten zuiden van Hilversum onderzoekt Wageningen Environmental Research (WEnR) de genetische variatie van de Hazelworm en Levendbarende hagedis. Het blijkt dat door versnippering door infrastructuur genetisch verarmde populaties zijn ontstaan. De natuurbruggen Zwaluwenberg en Hoorneboeg maken het mogelijk dat deze populaties weer met elkaar in contact komen, waardoor de genetische diversiteit in de populaties kan herstellen. Daarmee neemt de kans toe dat deze populaties duurzaam kunnen voortbestaan.

Grift, E. van der., & Groot, A. (2018)
Genetisch onderzoek hazelworm in Ecocorridor Zwaluwenberg.
Wageningen Environmental Research, Wageningen. In: Nature Today.
Download

Infranatuur
IENE congres, themanummer verbindingen tussen duin en dijken.

In september 2018 vond in Eindhoven het tweejaarlijkse IENE-congres (Infra Eco Network Europe) plaats. IENE is een internationaal platform voor kennisuitwisseling rond het thema natuur en infrastructuur. Zie https://iene2018.info/. De provincie Noord-Holland was een van de organisatoren van dit vierdaagse evenement. In opdracht van de provincie bracht Tussen Duin & Dijk een special uit met als thema 'verbinden en ontsnipperen' in Noord-Holland. Ter gelegenheid van het IENE-congres werd er ook een Engelse versie gemaakt.

Tijdens het congres heeft gedeputeerde Tekin de intentieverklaring voor de oprichting van de community- of- practice 'verbinden van kennis, verbinden van natuur ' ondertekend.

Het themanummer is hier te vinden.





Plaatsen van kerkuilenrollers Foto Jasja Dekker

Verkeerslachtoffers verminderen

Voor veel dieren is het verkeer doodsoorzaak nummer één. Dit heeft vaak gevolgen voor de populatie. Naar verhouding is er weinig aandacht voor verkeersslachtoffers als probleem voor de biodiversiteit. Van de jaarlijks ca 1000 uitgevlogen jongen kerkuilen sneuvelt de helft het eerste jaar al in het verkeer. Samen met Rijkswaterstaat en de vrijwilligers van de kerkuilenwerkgroep is een proef gestart om het aantal verkeerslachtoffers te verminderen door het plaatsen van speciale kerkuilenpalen verder van de weg.

In de binnenduinrand zijn vrijwilligers actief met het overzetten van padden en maken wegbeheerders speciale paddentunnels. De vrijwilligers onderzoeken samen met PWN en de Provincie wat de meest effectieve manier is om padden veilig over te laten steken.



4

Doorkijk naar 2019

Het jaar 2019 zal in het teken staan van de uitwerking van de doelstellingen die zijn gepresenteerd in de omgevingsvisie. De transitie in het landelijk gebied is een van de voornaamste opgaven. Doelstelling is een ontwikkeling naar een natuurinclusieve en kringlooplandbouw die voor meer biodiversiteit zorgt en tegelijk economisch duurzame bedrijven moet opleveren. We volgen de effecten op de biodiversiteit nauwkeurig. In nauwe samenwerking met kennisinstituten en andere overheden zullen wij ons actief inzetten om de monitoring die hiervoor nodig is mede te ontwikkelen.



Monitoring van insecten met plakstrips wordt verleden tijd, als cameravallen beter blijken te werken. Foto Nico Jonker

Insecten en cameravallen

Duits onderzoek heeft laten zien dat de biomassa aan insecten is afgenomen. Naar aanleiding daarvan is heeft de Vlinderstichting onderzocht of het aantal insecten ook in Noord-Holland is afgenomen. We hebben weliswaar veel verspreidingsgegevens van insecten, maar we missen in Noord-Holland de data op basis waarvan een provinciedekkend beeld berekend kan worden. In samenspraak met andere provincies, het rijk en kennisinstituten wordt in 2019 onderzocht of een aanpassing van de bestaande meetnetten hier een oplossing voor zou kunnen bieden. In ieder geval wordt gestart met experimenten met nieuwe monitoringstechieken. Zo zal in samenwerking met stichting EIS en Naturalis een pilot starten met cameravallen waarmee insecten in graslanden en bermen kunnen worden waargenomen en gedetermineerd. De pilot moet antwoord geven op vragen over zowel de methodiek als de conclusies voor beheer en beleid die uit de resultaten afgeleid kunnen worden.

Droge zomer effect

Specifiek zal in 2019 ook opvolging gegeven worden aan de gesignaleerde extra monitoringbehoeftes om de effecten van de extreem droge zomer in beeld te krijgen. Idealiter levert deze monitoring ook meer adviezen op voor het beheer en de maatregelen in de waterhuishouding die bij een eventuele volgende droogteperiode de effecten kunnen verlichten. Dit wordt opgezet in samenwerking met de waterschappen en de natuurbeheerders.

Soortenmonitoring

In samenwerking met de soortenorganisaties, vrijwilligers en terreinbeheerders wordt er onder de noemer van actieve soortbescherming een aantal beschermde soorten uitgelicht waar de Provincie een extra inspanning voor gaat verrichten. Dit bestaat niet alleen uit maatregelen maar ook onderzoek en monitoring horen hierbij. Dit is nader uitgewerkt in het Programma Natuurontwikkeling.

Provincie Noord-Holland. (2018).
Programma Natuurontwikkeling 2019-2023,
Haarlem
Download



Noordse woelmuis is een soort die gemonitord wordt met eDNA techniek
Foto Nico Jonker



Studenten die onderzoek doen naar de effecten van een natuur brug op hagedissen-populaties

Foto Nico Jonker

Innovatief onderzoek

Technologische ontwikkelingen gaan snel. Zo is het nu veel makkelijker dan een paar jaar geleden om cameravallen of remote sensing te gebruiken voor monitoring en onderzoek. Ook wordt geëxperimenteerd met andere typen sensoren zoals opname-apparatuur waarmee vleermuizen waargenomen kunnen worden. Sommige van die nieuwe technieken kunnen oude, duurdere of tijdsintensievere methoden vervangen. Om die reden stimuleren we de toepassingen van nieuwe technieken dan ook door partijen samen te brengen en pilots mogelijk te maken. We zorgen ervoor dat we dat in overleg doen met de andere provincies, de beheerders en kennisinstellingen. We smeden een kennisintensief netwerk zowel regionaal als (inter)nationaal. Zo leren we van en met elkaar. Een eerste voornemen is een intentieverklaring te ondertekenen samen met Naturalis (biodiversity center) waarmee de samenwerking tussen wetenschap, beheer, beleid en burgers beter gegarandeerd wordt. Zo werken we aan een continue verbetering van ons natuurbeleid waarmee de biodiversiteit geholpen zou moeten worden.

Bijlage

Provincie Noord-Holland. (2018). |
Programma Natuurontwikkeling 2019-2023, Haarlem
LINK

Provincie Noord-Holland. (2017).
Biodiversiteit in Noord-Holland, Haarlem.
LINK

Witteveldt, M. (2018). *Het weidevogelmeetnet in Noord-Holland (P16-19).* In Hoogeboom, D. Kwikkel, N. Raap, E., Stuart, J., Tijsen, W. & Visbeen, F (red). Jaarboek Boerenlandvogels Noord-Holland 2018. Stichting Landschap Noord-Holland, Heiloo.
LINK

Ates, W. (2018).
Provincie Noord-Holland investeert in verbetering van leefgebieden (P 66-68). In Hoogeboom, D. Kwikkel, N. Raap, E., Stuart, J., Tijsen, W. & Visbeen, F (red). Jaarboek Boerenlandvogels Noord-Holland 2018. Stichting Landschap Noord-Holland, Heiloo.
LINK

Stip, A. (2018).
Effecten van meerjarige vogelakkers in Noord-Holland op dagvlinders en andere bloembezoekende insecten.
Eindrapportage 2017-2018. Rapport VS2018.046, De Vlinderstichting, Wageningen.
LINK

Stip, A. (2018). *Monitoring van effecten sinusbeheer op Assendelver zeedijk*. Rapport VS2018.027, De Vlinderstichting, Wageningen.
LINK

Van Grunsven, R.A.H. & Van Swaay, C.A.M. (2017).
Ontwikkeling aantal dagvlinders en libellen in Noord-Holland.
Rapport VS2018.019, De Vlinderstichting, Wageningen.
LINK

Herder J.E. & J. Kranenbarg, 2018.
Effectiviteit van natuurvriendelijke oevers voor vis in het Omval-Kolhorn Kanaal. RAVON rapportnummer 2017-052.
LINK

Grift, E. van der., & Groot, A. (2018)
Genetisch onderzoek hazelworm in Ecocorridor Zwaluwenberg.
Wageningen Environmental Research, Wageningen. In: Nature Today.
LINK

Tussen duin en dijk. (2018).
Verbinden en ontsnipperen.
Themanummer, nr 03. Heiloo.
LINK

Provincie Noord-Holland. (2018).
Data-strategie van de provincie Noord-Holland.
Haarlem.
LINK

Provincie Noord-Holland. (2019).
Living Planet Index overzicht stijgers en dalers.
Haarlem
LINK

Colofon 2019

Tekst

Koosje Lever
Martin Witteveldt
Mira Heesakkers
Nico Jonker
Wendy Ates
William van Dijk

Foto's en figuren

Anthonie Stip, Vlinderstichting
Cor ten Haaf
Frans Lemmens, EMS films
Henk Bosma, Vlinderstichting
Henk de Vries
Jasja Dekker
Marjan Lansdaal
Martin Witteveldt
Nico Jonker
Paul van Elk
Ravon
Richard Verweij, CBS
Rogier Reker
Ruud Karstens
Staatsbosbeheer

Opmaak

Jan Hein van Dulm, Xerox mediaservices

Provincie Noord-Holland

INGEKOMEN 15 FEB. 2019

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw. W.J. Ates-Janssens

BEL/GRN

Telefoonnummer +31235143784

janssensw@noord-holland.nl

Verzenddatum

15 FEB. 2019

Kenmerk

1175373/1172775

Uw kenmerk

Betreft: voortgang uitvoering motie M126 inzake het verkenningsjaar biodiversiteitsdoelen en beheerdoelen binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN)

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) informeren wij u over de voortgang van de uitvoering van motie 126-2017, inzake het verkenningsjaar naar biodiversiteitsdoelen en beheerdoelen binnen het Natuurnetwerk Nederland (NNN).

Verkenningsjaar

Bij de behandeling van het Natuurbeheerplan 2018 is in uw Staten discussie gevoerd over de passage dat na 2021 geen subsidie meer wordt verleend voor agrarisch natuurbeheer in het NNN. Uw Staten hebben op 13 november 2017 motie 126 aangenomen (bijgevoegd). In deze motie is verzocht om een verkenningsjaar, waarin ons college in overleg treedt met terreinbeherende organisaties en agrarische collectieven over hoe biodiversiteitsdoelen en beheerdoelen binnen het NNN behaald kunnen worden.

Conform uw motie is een onafhankelijke procesbegeleider, mr. F.W.R. Evers, ingeschakeld om dit overleg te begeleiden. Wij hebben uw Staten mondeling over de voortgang geïnformeerd in verschillende vergaderingen van uw commissie NLWM en schriftelijk met een voortgangsrapportage (september 2018). In deze brief informeren wij u opnieuw over de voortgang. Dit doen wij aan de hand van een brief die de onafhankelijk procesbegeleider op 30 januari jl. heeft opgesteld en de concept-overeenkomst die partijen hebben opgesteld. Kortheidshalve verwijzen wij u naar de inhoud van deze brief en conceptovereenkomst.

De agrarische collectieven, de terreinbeheerders, LTO-Noord en de provincie hebben in de afgelopen periode constructief overleg gevoerd, waarbij partijen elkaar in veel opzichten zijn genaderd. Partijen zijn het eens dat agrarisch natuurbeheer in zijn huidige vorm, niet voldoende is om het NNN als duurzaam ecologische structuur te realiseren. Partijen hebben instrumenten benoemd die toegepast kunnen worden om het NNN te realiseren, waaronder de (deels nog te ontwikkelen)

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

instrumenten die in het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023 zijn beschreven. Door partijen is een conceptovereenkomst opgesteld, met uitgangspunten en instrumenten en een ambitie om in drie pilotgebieden (Eilandspolder-West, Mijzenpolder en het Wormer- en Jisperveld) aan de slag te gaan om, samen met alle betrokkenen, het NNN te realiseren. De conceptovereenkomst is echter nog niet afgerond; het bijgevoegde document is een tussenstand. Op dit moment willen partijen de haalbaarheid onderzoeken van een nieuw instrument, genaamd 'duurzaam agrarisch natuurbeheer': een vorm van agrarisch natuurbeheer met een aanvullende langjarige overeenkomst om natuureisen te borgen, inclusief afspraken over handhaving en sancties van de afgesproken verplichtingen, als mogelijk instrument voor realisatie van NNN. Partijen willen tevens instrumenten zoals ontpachting en erfpacht nader uitwerken en met achterbannen overleggen. Indien dit voor alle partijen tot een bevredigend resultaat leidt, zou een definitieve overeenkomst kunnen worden gesloten.

Hoewel op dit moment dus nog geen sprake is van een definitieve overeenkomst, is ons college verheugd over de voortgang die is geboekt. Wij sturen u bij dezen de brief van de heer Evers, plus concept-overeenkomst, opdat uw Staten volledig geïnformeerd zijn over de voortgang.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

E. Post

3 bijlage(n)

Brief van de heer F. Evers met conceptovereenkomst
Motie 126

punt 22

AANGENOMEN

Motie overlegjaar agrarisch natuurbeheer

M126 / 13-11-2017

13/

De Provinciale Staten van Noord-Holland bijeen op maandag 6 november 2017,
hebben kennisgenomen van de statenvoordracht Natuurbeheerplan 2018 (VD65),

constateren dat:

- er op 12 oktober 2017 voor de commissie NLM een expert-bijeenkomst gehouden is over biodiversiteit in het Nationale Natuur Netwerk (NNN) en de rol van agrarisch natuurbeheer daarin;
- de aanleiding hiervoor mede de knelpunten waren uit het rapport van de Agrarische Natuurvereniging Water, Land en Dijken en LTO Noord;
- dat bij die bijeenkomst - naast een panel van experts, Statenleden, de Gedeputeerde en ambtenaren - ook de agrarische collectieven en de terrein beherende organisaties die grond verpachten (TBO's) aanwezig waren;
- dat agrarisch natuurbeheer in het regeerakkoord genoemd wordt in relatie tot de klimaatopgave en natuurherstel;
- dat in het Natuurbeheerplan vermeld staat op blz. 31 dat met ingang van het Natuurbeheerplan 2022 niet langer agrarisch natuurbeheer binnen het NNN zal worden gesubsidieerd met in achtneming van doorlopende subsidiecontracten;

overwegen dat:

- Provinciale Staten zich niet in voldoende mate hebben gerealiseerd wat de consequenties zouden kunnen zijn van het stoppen van de subsidie voor agrarisch natuurbeheer binnen NNN per 2022;
- het van belang is dat de Provincie, agrarische collectieven en TBO's gezamenlijk in overleg gaan om te bespreken hoe de biodiversiteit op gronden binnen het NNN het beste kan worden geborgd en ontwikkeld, hoe de beheerdoelen het beste kunnen worden bereikt en welk provinciaal beleid hier het beste aan bijdraagt;

verzoekt het college:

- in het komende verkenningsjaar in overleg te treden met de agrarische collectieven en TBO's over hoe de biodiversiteitsdoelen en beheerdoelen binnen het NNN gehaald zouden kunnen worden (zoals al door de gedeputeerde toegezegd in de expert-bijeenkomst) en daarvoor een neutrale procesbegeleider aan te trekken;
- hiervan regelmatig een terugkoppeling te geven aan de commissie NLM;
- te onderzoeken welke andere werkwijzen en/of financiële of juridische instrumenten er nodig zijn om de provinciale doelen op dit gebied te behalen met inzet van samenwerkende agrarische collectieven en TBO's en de resultaten van het onderzoek zo mogelijk in te zetten om de bestaande instrumentenkoffer ten behoeve van de realisatie van NNN te vergroten;

en gaan over tot de orde van de dag.

Claudia Weemhoff (D66)

Andrea van Langen (VVD)

Willemien Koning (CDA)

Michel Klein (CU-SGP)

Aukelien Jellema (PvdA)

Anna de Groot (SP)

Aan het College van Gedeputeerde Staten van
Noord-Holland
Ter attentie van de heer A. Tekin

’s-Graveland, 30 januari 2019

Geachte heer Tekin,

Bijgaand treft u aan een document dat een inzicht geeft in de stand van zaken in de onderhandelende gesprekken tussen vertegenwoordigers van agrarische organisaties, terrein beherende natuurorganisaties, LTO-Noord en uw vertegenwoordiging in het Verkenningsjaar naar agrarisch natuurbeheer in het NNN. Uit het concept moge blijken dat in goede constructieve sfeer is gewerkt aan de uitvoering van de motie 126 van Provinciale Staten.

Deze brief beoogt u te informeren over de voortgang en de stand van zaken en u namens alle deelnemers te vragen in te stemmen met de in het document voorgestelde activiteiten. Uiteraard kan ondertekening van een overeenkomst eerst plaatsvinden wanneer de gesprekspartners met hun achterban hebben kunnen overleggen. Daartoe behoort vanzelfsprekend ook uw overleg met de Staten.

Tijdens onze bijeenkomst op 25 januari is door alle deelnemers vastgesteld dat men in dit verkenningsjaar van overleg aanzienlijk dichter bij elkaar is gekomen. Over de inhoud van het document bestaat overeenstemming. Voorzien is in het uitvoeren van een drietal pilots in gezamenlijke aanpak, waarin met behulp van de in het document genoemde instrumenten in samenspraak met de direct- betrokkenen concrete uitvoeringsmaatregelen zullen worden vastgesteld, die voldoen aan de eisen die aan een duurzaam ingerichte NNN moeten worden gesteld.

Er is binnen de groep gesprekspartners geen enkel verschil van mening over de vraag dat bij het beheer van gronden binnen het NNN de natuurdoelen voorop moeten staan en dat ook beheer door agrariërs beheer daarvoor een middel kan zijn.
Er is mij gevraagd in deze brief enige toelichting te geven op de cursieve tekst onder 4g van het concept.

Het in het document omschreven instrumentarium is gebaseerd op evaluatie van bekende instrumenten; ook instrumenten die (nog) niet tot het beleid van de provincie Noord-Holland behoren of die om aanpassingen van (inter)nationale afspraken of regelingen zouden vragen.

De agrarische collectieven menen dat het stellen van aanvullende voorwaarden in aanvulling op de voorwaarden die met toepassing van het agrarisch natuurbeheer worden gesteld, in een aparte langjarige overeenkomst, met eigen sancties, als mogelijk instrument in het overzicht moet worden opgenomen. Omdat over de betekenis van dit instrument verschillende inschattingen zijn, is besloten het voorstel in de komende maand te verkennen. Het wordt in het document wel genoemd, zij het met deze kanttekening en cursief in de tekst.

Met deze oplossing zou het mogelijk moeten zijn, ook voor de vertegenwoordigers van de agrarische collectieven, om op korte termijn constructief achterbanoverleg te voeren.

Alle deelnemers in het overleg zien de betekenis van het in de pilots kunnen beschikken over een zo compleet mogelijk realistische instrumentenkoffer, met erkenning voor die agrariërs die grote inspanningen

doen om natuurdoelen te realiseren. Daarom is besloten in een kleine gezamenlijke deskundige werkgroep een verkenning naar mogelijkheden, onmogelijkheden en modaliteiten van het instrument onder 4g te doen. Dat werkgroepje zal in de komende maand ook de mogelijkheden verkennen tot invulling van de instrumenten erfpacht en ontpachting. Op basis van deze verkenning kan een definitief besluit over de instrumentenkoffer worden genomen.

Dit alles overziende geef ik u namens de partijen in overweging in te stemmen met de in het overleg afgesproken route om de laatste beletselen voor een getekende overeenkomst weg te nemen, een route die in zich heeft al jaren slepende conflicten in delen van de provincie tot een einde te brengen.

Met vriendelijke groet,

Frans Evers,
onafhankelijk voorzitter Verkenningsjaar

“Verkenningsjaar biodiversiteitsdoelen en beheerdoelen binnen het NNN”

CONCEPT voor een mogelijke overeenkomst
Versie 30 januari 2019

Partijen hebben kennisgenomen van:

1. Het op 19 november 2018 door Provinciale Staten van Noord-Holland vastgestelde Programma Natuurontwikkeling 2019-2023, met daarin de volgende relevante passages (pagina 15):

    - *“Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is een duurzaam beschermde en beheerde ecologische structuur. In respectievelijk de beheertypen- en ambitiekaart van het Natuurbeheerplan zijn de natuurdoelen opgenomen en is te zien of sprake is van een ambitie naar een ander natuurdoel. De toegekende beheer- en ambitietypen zijn in overeenstemming met het beheer dat nodig is om de doelstellingen van Natura 2000 en/of de Kaderrichtlijn Water te realiseren.”*

    - *“Soms kent de beheertypenkaart binnen het NNN nog een agrarisch beheertype toe. In deze gebieden is sprake van een overgang naar het uiteindelijk beoogde natuurbeheer dat in de ambitiekaart is benoemd. Om deze ambitie te realiseren zal met ingang van het Programma Natuurontwikkeling 2022-2026 niet langer agrarisch natuurbeheer binnen het NNN worden gesubsidieerd, met inachtneming van eventueel doorlopende subsidiebeschikkingen.”*

2. De inhoud van motie 126, aangenomen door Provinciale Staten van Noord-Holland op 13 november 2017, waarin Gedeputeerde Staten wordt verzocht om:

    - *in het komende verkenningsjaar in overleg te treden met de agrarische collectieven en TBO’s over hoe de biodiversiteitsdoelen en beheerdoelen binnen het NNN gehaald zouden kunnen worden (zoals al door de gedeputeerde toegezegd in de expertbijeenkomst) en daarvoor een neutrale procesbegeleider aan te trekken;*
    - *hiervan regelmatig een terugkoppeling te geven aan de commissie NLM;*
    - *te onderzoeken welke andere werkwijzen en/of financiële of juridische instrumenten er nodig zijn om de provinciale doelen op dit gebied te behalen met inzet van samenwerkende agrarische collectieven en TBO’s en de resultaten van het onderzoek zo mogelijk in te zetten om de bestaande instrumentenkoffer ten behoeve van de realisatie van NNN te vergroten.*

CONCEPT

Constateren dat:

1. Partijen tijdens het op basis van motie 126 gestarte verkenningsjaar met elkaar over het in de motie genoemde vraagstuk hebben gesproken, onder begeleiding van een onafhankelijke procesbegeleider. Tijdens gesprekken, presentaties en werkbezoeken in het verkenningsjaar is bevestigd dat:

    a. de afronding van het Natuurnetwerk Nederland in Noord-Holland in 2027 een gezamenlijke ambitie is, waarin alle partijen een belangrijke rol te spelen hebben;

    b. ondanks de daling van de weidevogelpopulatie op provinciaal en nationaal niveau, de provincie Noord-Holland van internationaal belang blijft voor het behoud van weidevogels en alle partijen grote inspanningen leveren om deze daling te keren, welke in enkele gebieden ook tot herstel van de weidevogelpopulatie leidt;

    c. duurzaam herstel van de weidevogelpopulatie alleen mogelijk is indien aan alle voorwaarden voor goed weidevogelbeheer is voldaan, zoals voldoende aanwezigheid van kruidenrijk grasland, openheid van het landschap, een passende waterstand en adequaat beheer van predatoren en zomerganzen;

    d. bij agrarisch natuurbeheer niet de natuurdoelen maar de agrarische doelen leidend zijn, waardoor op die percelen (circa 1.835 hectare binnen het Noord-Hollandse deel van het Natuurnetwerk Nederland) momenteel niet wordt voldaan aan de voorwaarde dat het Natuurnetwerk Nederland een ‘duurzaam beschermde en beheerde ecologische structuur’ is;

    e. een indrukwekkende hoeveelheid kennis beschikbaar is over succesvolle vormen van natuurontwikkeling en -beheer, de bijbehorende instrumenten en middelen, zowel in Noord-Holland als in andere provincies, waaruit blijkt dat goede beheerresultaten bij zowel terrein beherende organisaties, agrarische collectieven als particuliere natuurbeheerders te vinden zijn;

    f. er goede ervaringen zijn in de samenwerking tussen agrarische ondernemers, terrein beherende organisaties en overheden, en het van belang is dat deze samenwerking en afstemming van activiteiten wordt voortgezet, inclusief een open dialoog tussen pachters en verpachters over de wijze van uitvoering van het beheer en de daaraan verbonden kosten en vergoedingen;

    g. natuurdoelen in het Natuurnetwerk Nederland overigens breder zijn dan weidevogels en bijvoorbeeld ook botanische doelen of doelen, voortvloeiend uit Natura2000 kunnen betreffen.

CONCEPT

2. De afspraken die in deze overeenkomst worden gemaakt goed passen binnen het op 19 december 2018 gepresenteerde Deltaplan Biodiversiteitsherstel en als uitwerking daarvan kunnen worden beschouwd.

Komen overeen:

3. In de volgende drie gebieden, met inzet van alle betrokkenen, pilots te starten om het Natuurnetwerk Nederland te voltooien en het beheer te optimaliseren:

    a. Mijzenpolder. De Mijzenpolder is een open landschap met een grote NNN-opgave (totale NNN-begrenzing: circa 325 hectare), met een nog gezonde weidevogelpopulatie, een relatief hoog waterpeil en weinig predatie. Het gebied is deels in eigendom van Staatsbosbeheer.

    b. Eilandspolder-West. De Eilandspolder-West (totale NNN-begrenzing gehele Eilandspolder: circa 1.260 hectare) is een mozaïek van verschillende eigenaren en vormen van beheer (zowel natuurbeheer als agrarisch natuurbeheer, vaak met pachtovereenkomsten van vóór 1977). Het gebied is grotendeels in eigendom van Landschap Noord-Holland.

    c. Wormer- en Jisperveld. Ook in het Wormer- en Jisperveld (totale NNN-begrenzing: circa 1.455 hectare) zijn alle vormen van beheer aanwezig (zowel natuurbeheer door terreinbeherende organisaties en particuliere natuurbeheerders, als agrarisch natuurbeheer) en komen veel verschillende pachtvormen voor. De huidige samenwerkingsovereenkomst met Water, Land & Dijken, Natuurmonumenten en de agrariërs loopt af en het gebied kent veel nieuwe initiatieven.

4. Dat het gewenst is dat - naast de reguliere beheersubsidies die via het Stelsel Natuur- en Landschapbeheer (SNL) kunnen worden verstrekt -_bij de uitvoering van de pilots gebruik te kunnen maken van een goed gevulde instrumentenkoffer en dat het van belang is dat de volgende instrumenten in Noord-Holland beschikbaar blijven, c.q. worden ontwikkeld:

    a. verwerving van gronden op vrijwillige basis en continuering van de provinciale kooplicht, waarbij een financiële bijdrage van de provincie mogelijk kan zijn conform de provinciale Vijfde Nota Grondbeleid en het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023;

    b. zelfrealisatie door de grondeigenaar, waarbij een financiële bijdrage van de provincie mogelijk kan zijn conform de provinciale Uitvoeringsregeling Kwaliteitsimpuls Noord-Holland (SKNL-regeling);

CONCEPT

c. kavelruil of bedrijfsverplaatsing, waarbij een financiële bijdrage van de provincie of de inzet van provinciale ruilgronden mogelijk kunnen zijn conform de Vijfde Nota Grondbeleid, het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023 en provinciale uitvoeringsregelingen;

d. het omzetten van reguliere pachtovereenkomsten in erfpachtovereenkomsten inclusief functiewijziging en subsidiëring van natuurbeheer, waar nodig met aanvullende afspraken tussen (erf)pachter en (erf)verpachter over zowel inrichtingsmaatregelen, beheermaatregelen als de verdeling van kosten en vergoedingen;

e. ontpachting, waarbij financiële ondersteuning van de provincie beschikbaar kan komen conform een nader op te stellen regeling, zoals aangekondigd in het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023;

f. verwerving op basis van volledige schadeloosstelling en, indien dat niet tot resultaat leidt, onteigening, waarbij een financiële bijdrage van de provincie – na separate besluitvorming hierover door Gedeputeerde Staten – mogelijk kan zijn conform de wettelijke kaders, de provinciale Vijfde Nota Grondbeleid en het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023;

g. *Een nieuwe vorm van (duurzaam) agrarisch natuurbeheer, waarbij in aanvulling op het bestaande instrument van subsidiebeschikkingen voor agrarisch natuurbeheer, in een aparte overeenkomst (met een looptijd van minimaal 12 jaar) aanvullende afspraken voor kwalitatief NNN-waardig beheer worden gemaakt. Uitgangspunt in deze verkenning is dat de natuur voorop staat en de agrarische bedrijfsvoering ten dienste hiervan staat. Dit instrument zal nader worden uitgewerkt en zal enkel in de definitieve overeenkomst worden opgenomen als alle partijen hiermee kunnen instemmen;*

h. herbegrenzing van NNN, conform het provinciaal beleid dat is vastgelegd in de Provinciale Ruimtelijke Verordening en het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023. De in het Programma Natuurontwikkeling 2019-2023 aangekondigde optimalisatie van het Natuurnetwerk Nederland kan hiervoor een kader bieden;

i. opleiding van agrarische beheerders, het opstellen van bedrijfsnatuurplannen en het voeren van beheerregie. Een financiële bijdrage van de provincie is bespreekbaar en vraagt nadere uitwerking:

j. inrichtingsmaatregelen, waarbij een financiële bijdrage van de provincie mogelijk kan zijn conform de provinciale Uitvoeringsregeling Kwaliteitsimpuls Noord-Holland (SKNL-regeling) en de Uitvoeringsregeling Groen, paragraaf weidevogelbiotopen.

k. nieuwe instrumenten kunnen bij gezamenlijke overeenstemming worden toegevoegd.

CONCEPT

5. Dat in de pilots wordt uitgewerkt welke van bovenstaande instrumenten kan worden ingezet. Dit betreft immers maatwerk en kan per gebied en per perceel verschillen, naar gelang de plaatselijke omstandigheden. Partijen zetten zich gezamenlijk en afzonderlijk in voor oplossingen per gebied die kunnen rekenen op draagvlak. Wanneer bij de inzet van een instrument een financiele bijdrage van de provincie nodig is, onderzoekt en beslist de provincie over de mogelijkheid en hoogte van deze financiële bijdrage.

6. Dat de provincie onverkort vasthoudt aan de systematiek en de vergoedingen van het Stelsel Natuur- en Landschapsbeheer (SNL), aangezien dit landelijk uniforme stelsel in nauw overleg tussen Rijk, provincies en beheerders tot stand is gekomen en het SNL is getoetst door de Europese Commissie, opdat de subsidie geen ongeoorloofde staatssteun oplevert.

7. Dat de pilots zullen plaatsvinden onder regie van de provincie Noord-Holland en worden begeleid door procesbegeleiders die door de provincie in overleg worden aangewezen en bekostigd.

8. Dat onder regie van de provincie, voor elk van de drie pilots een compacte tripartite werkgroep wordt samengesteld (bij voorkeur bestaand uit minimaal vier en maximaal zeven personen, elk van hen minimaal een halve dag per week beschikbaar), die uiterlijk 1 juli 2019 een plan van aanpak voor de pilot ter goedkeuring voorleggen aan de portefeuillehouder natuur van Gedeputeerde Staten.

9. Dat partijen met de portefeuillehouder natuur van Gedeputeerde Staten tenminste tweemaal per jaar gezamenlijk de voortgang van de drie pilots zullen bespreken. Gedeputeerde Staten rapporteren hierover aan Provinciale Staten via het Programma Natuurontwikkeling.

10. Dat partijen ernaar streven uiterlijk 31 juli 2020 de pilots te hebben afgerond door voor het gehele pilotgebied op perceelniveau te hebben vastgesteld op welke wijze het Natuurnetwerk Nederland zal worden gerealiseerd en welke instrumenten, inclusief financiering hiervan, worden ingezet.

11. Dat de ervaringen die in de pilots worden opgedaan, zullen worden benut om ook in andere gebieden het Natuurnetwerk Nederland te realiseren.

12. Dat ten aanzien van de Hoge Berg op Texel de werkwijze zal worden gevolgd zoals deze is beschreven in de brief d.d. 5 juni 2018 (kenmerk: 1084200/1084205) van Gedeputeerde Staten aan het bestuur van het Streekfonds Texel.

Beoogde ondertekenende organisaties zijn Landschap Noord-Holland, Vereniging Natuurmonumenten, Vereniging agrarisch natuur- en landschapsbeheer Water, Land & Dijken, Vereniging agrarisch natuurbeheer Hollands Noorden, Agrarische natuur- en landschapsvereniging De Lieuw Texel, Staatsbosbeheer,

CONCEPT

LTO-Noord, Gebiedscoöperatie Noord-Holland U.A. en Gedeputeerde Staten van de Provincie Noord-Holland.

De cursief geplaatste tekst onder 4 g. wordt toegelicht in de aanbiedingsbrief d.d. 30 januari 2019 van de onafhankelijk voorzitter van het verkenningsjaar.

CONCEPT

Goedemorgen,

De burgemeesters van de Nederlandse Waddeneilanden maken zich al lange tijd ernstige zorgen over het schijnbare gemak waarop containers van boord van schepen kunnen slaan, met alle gevolgen voor mens en milieu van dien. Zij hebben een brandbrief aan de voorzitter van de Tweede Kamer gestuurd, waarin zij aandringen om op korte termijn aanpassingen door te voeren die de veiligheid op het verladen en transporteren van zeecontainers op de Noordzee bevorderen.

Daarnaast stellen de burgemeesters voor bij calamiteiten zoals de huidige met de containers van de MSC Zoë dezelfde aanpak en bijbehorende verantwoordelijkheden te hanteren als bij een olieramp. Vandaag (donderdag 10 januari) brengt minister Van Nieuwenhuizen van Infrastructuur en Waterstaat een werkbezoek aan Terschelling. Burgemeester Wassink zal haar dan persoonlijk de brief overhandigen.

In de bijlage leest u de brief van de Waddenburgemeesters aan de voorzitter van de Tweede Kamer.

Met vriendelijke groet,
Ria Dijkstra

info@dewaddeneilanden.nl

WADDENEILANDEN

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal
Binnenhof 4
2513 AA DEN HAAG

Datum: 9 januari 2019 | QS/AK

Onderwerp: Overboord geslagen containers schip MSC Zoë in het ruimere Waddengebied.

Geachte Voorzitter,

Op woensdag 2 januari 2019 heeft het MSC Zoë een groot aantal containers (in ieder geval 292) verloren op de Noordzee boven de Nederlandse Waddeneilanden. Inmiddels zijn meerdere containers gestrand, heeft Rijkswaterstaat een aantal containers gelokaliseerd en zijn nog circa 40 containers "zoek".

Een deel van de containers is opengescheurd. Door de geweldige inspanning van vele honderden tot enkele duizenden vrijwilligers, eilanders, medewerkers van onze gemeenten, ondernemers en manschappen van Defensie zijn de stranden en de aanliggende gebieden intussen weer redelijk opgeruimd, maar zeker nog niet schoon. Onze eilanden lagen bezaaid met piepschuim, plastic en vele losse voorwerpen. In onder andere de duinen zullen stukjes kunststof nog jarenlang opduiken. De natuur op de Waddeneilanden en in de Waddenzee is en zal komende jaren aangetast zijn door de vervuiling die door de containers teweeg is gebracht. Ook de Noordzee(bodem) zal door dit incident blijvend vervuild zijn.

Plastic in het water is nadelig voor zeehonden, bruinvissen en watervogels, omdat zij erin verstrikt kunnen raken. Sommige vogels en vissen zien kleine stukjes plastic aan voor voedsel. Als ze er teveel van binnen krijgen kunnen zij eraan sterven. Ook slikken veel dieren per ongeluk micro plastics in. Omdat zich aan micro plastics gemakkelijk chemicaliën hechten krijgen de dieren gif binnen, dat hun gedrag en gezondheid kan beïnvloeden. Omdat plastic nooit vergaat blijven de effecten van plastic eindeloos merkbaar.

Naar aanleiding van deze milieuramp van nationale omvang, waarbij de situatie naar onze mening te vergelijken is met die van een olieramp, wenden wij ons tot u. In het bijzonder met het oog op de unieke status van dit UNESCO Werelderfgoed gebied Waddenzee.

<u>Gevaar bewoners en natuur Waddengebied</u>
Het baart ons, als bestuurders van deze prachtige maar ook kwetsbare waddenomgeving, grote zorgen dat containers zo gemakkelijk overboord kunnen slaan. Niet alleen vormen deze containers een gevaar voor de scheepvaart voor de kust, maar wanneer een dergelijke container op het strand aanspoelt, kan er ook direct gevaar voor de bewoners en toeristen op de Waddeneilanden ontstaan.

Secretariaat De Waddeneilanden
Postbus 203 | 8860 AE Harlingen
Telefoon 0517-740000 | Fax 0517-740001
info@dewaddeneilanden.nl

Daarnaast is er een sluipend gevaar wanneer de containers, met wellicht onbekende lading, na verloop van tijd doorroesten en de inhoud ongecontroleerd en wellicht ongemerkt vrijelijk het milieu instroomt. De gevolgen voor flora en fauna in dit kwetsbare waddengebied laten zich raden. Vanuit onze verantwoordelijkheid voor het beheer van dit gebied en de veiligheid voor de bewoners en bezoekers is dit onaanvaardbaar.

Werelderfgoed Waddenzee
De Waddenzee is het grootste getijdensysteem ter wereld, waar natuurlijke processen ongestoord kunnen plaatsvinden. Het gebied strekt zich uit langs de kusten van Denemarken, Duitsland en Nederland.

Vanwege zijn wereldwijd unieke geologische en ecologische waarden staat de Waddenzee op de Werelderfgoedlijst van UNESCO. Nergens anders bestaat er zo'n dynamisch landschap met een veelheid aan leefgebieden die gevormd zijn door wind en getijden. De biodiversiteit op wereldschaal is mede afhankelijk van de Waddenzee.

In het kader van de Trilaterale Waddenzee Samenwerking dragen Denemarken, Duitsland en Nederland samen de verantwoordelijkheid voor het behoud van dit onvervangbare ecosysteem, ten behoeve van de huidige en toekomstige generaties

Intensiteit scheepvaartroute
Als gevolg van een steeds verdergaande schaalvergroting van de scheepsvaart ontstaat er bij alle geledingen in het Waddengebied een groeiende bezorgdheid over de scheepsvaart-intensiteit, met name in de verkeersscheidingsstelsels die grenzen aan het Waddenzee-gebied, in relatie tot veiligheid en bescherming van het milieu.

De zuidelijke Noordzee met zijn Waddenzee wordt gekenmerkt door internationale en korte vaart, recreatief zeilen, visserij, windenergie, veerdiensten en offshore diensten. De verkeersbanen direct ten noorden van de Waddenzee, aangeduid als Particularly Sensitive Sea Area (PSSA) en Werelderfgoed, zijn een van de drukste scheepvaartgebieden ter wereld.

De Noordzee is met ongeveer 260.000 scheepsbewegingen (> 300 bruto tonnage, GT) jaarlijks een van de drukst bevaren zeeën ter wereld. De scheepvaart wordt geleid via onderling verbonden verkeersbanen van en naar Antwerpen, Rotterdam, Amsterdam, Eemshaven, Emden, Wilhelmshaven, Bremerhaven en Hamburg, maar ook naar het noorden (dat wil zeggen om Skagen te passeren) en Noordoost.

In de media zijn inmiddels vragen opgeroepen over de keuze van de kapitein om de kortere zuidelijke route 30 kilometer uit de Waddenkust te bevaren richting Bremerhaven in plaats van de noordelijke zeevaartroute 90 kilometer uit de Waddenkust.

Aanpassingen op korte termijn
Graag zien wij als burgemeesters van de Waddeneilanden dat de verantwoordelijk Minister erkent dat een ramp als deze niet nog eens kan en mag gebeuren.

Wij stellen voor bij calamiteiten zoals de huidige dezelfde aanpak en bijbehorende verantwoordelijkheden te hanteren als die bij een olieramp.

De volgende vier aanpassingen kunnen naar onze mening reeds op korte termijn worden doorgevoerd om meer controle te kunnen uitoefenen op het verladen en transporteren van zeecontainers op deze drukke zeevaartroute boven het UNESCO Werelderfgoed gebied Waddenzee:

- Adequater toezicht en handhaving op het beladen en sjorren van de zeecontainers;
- Verplichten dat de zeecontainers worden voorzien van een GPS-marker, waarmee de containers ook onder water te lokaliseren zijn;
- Verplichten dat de zeecontainers worden voorzien van chips, waarmee aan de buitenkant van de zeecontainer af te lezen is, welke inhoud de container bevat en of deze gevaarlijke/giftige stoffen bevat;
- Toezicht op de keuze die door de kapitein van het schip wordt gemaakt met betrekking tot de te volgen route boven de Waddeneilanden en het Waddengebied.

Deze technische oplossingen zijn volgens ons direct te realiseren en worden voor zover ons bekend al jarenlang wereldwijd toegepast. In Nederland wordt hierover al jaren gediscussieerd en worden goede voornemens geformuleerd. Het is nu de hoogste tijd voor concrete maatregelen en politieke actie.

<u>Eerder verzonden brieven Waddeneilanden over veiligheid scheepvaartroute</u>
Al eerder hebben wij onze bezorgdheid geuit over de risico's van het overboord slaan van containers. In dit kader verwijzen wij naar onze eerdere brieven (verzonden door de gemeente Ameland) aan voormalig Minister van Verkeer en Waterstaat, dhr. ir. C.M.P.S. Eurlings op 21 december 2007 en voormalig Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, mevr. J.C. Huizinga-Heringa op 26 februari 2008. Deze brieven treft u bijgaand aan.

Bovendien verwijzen wij u naar onze gezamenlijke brief van 22 februari 2018 aan mr. ing. J.H. Dronkers, directeur-generaal Luchtvaart en Maritieme Zaken en mevr. B.C.M. Gijsbers, directeur Maritieme Zaken van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat, waarin wij een klemmend beroep hebben gedaan om er voor te zorgen dat er meer veiligheidsmaatregelen worden getroffen voor schepen in het ruimere Waddengebied en ten noorden hiervan.
Ook deze brieven treft u bijgaand aan.

<u>Tot slot</u>
Wij zouden het zeer op prijs stellen als de Kamer, gezien de urgentie van de problematiek, op korte termijn over deze voorstellen een debat zou willen voeren en vragen u vriendelijk dit te bevorderen.

Namens het Samenwerkingsverband van de Waddeneilanden.

Hoogachtend,

Secretariaat De Waddeneilanden
Postbus 203 | 8860 AE Harlingen
Telefoon 0517-740000 | Fax 0517-740001
info@dewaddeneilanden.nl

Hoogachtend,

Michiel Uitdehaag,
burgemeester Texel

Tineke Schokker,
burgemeester Vlieland

Bert Wassink,
burgemeester Terschelling

Gerard van Klaveren,
burgemeester Ameland

Ineke van Gent,
burgemeester Schiermonnikoog

Secretariaat De Waddeneilanden
Postbus 203 | 8860 AE Harlingen
Telefoon 0517 740000 | Fax 0517-740001
info@dewaddeneilanden.nl

DE WADDENEILANDEN

In kopie aan:
Minister van I&W
Minister van BZK
Minister van Justitie
Vaste Kamercommissie I&W
Fractievoorzitters Tweede Kamer
Woordvoerders diverse fracties op dit onderwerp
Directeur-generaal Rijkswaterstaat
Hoofdingenieur-directeur Rijkswaterstaat Noord-Nederland
Provincie Fryslân, Noord-Holland en Groningen
Veiligheidsregio Fryslân, Noord-Holland Noord
Wetterskip Fryslân
Waterschap Noorderzijlvest
Hoogheemraadschap Noorderkwartier
Vereniging Waddenzeegemeenten
Regiecollege Waddengebied
Waddenvereniging
KIMO
Natuur en Milieu
Natuurmonumenten
Staatsbosbeheer
It Fryske Gea
Landschap Noord-Holland
Gemeenteraden Texel, Vlieland, Terschelling, Ameland en Schiermonnikoog

Secretariaat De Waddeneilanden
Postbus 203 | 8860 AE Harlingen
Telefoon 0517-740000 | Fax 0517-740001
info@dewaddeneilanden.nl

Gemeente Ameland

Minister van Verkeer en Waterstaat
De heer ir. C.M.P.S. Eurlings
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Onderwerp	Bijlage(n)	Ons kenmerk	Telefoon	Datum	Verzonden
containers in zee	-	CvL	0519 555 569	21 december 2007	21 DEC. 2007

Geachte minister Eurlings,

Tijdens de storm van dinsdag 6 november zijn er boven de waddeneilanden, in de zogenaamde TE-route, acht containers overboord geslagen van het MS Duncan Island. Twee van de containers bleken een lading bananen te bevatten , drie containers waren leeg en van drie containers was de lading onbekend. In de loop van de dag werden de eilanden getrakteerd op een grote hoeveelheid bananen die uit de inmiddels gebarsten containers waren gespoeld. Enkele containers en de brokstukken daarvan spoelden later ook aan op de eilanden.

Twee dagen later, op 8 november, tijdens een nieuwe storm verloor het containerschip NYK Antaris in die zelfde TE-route 45 containers die - naar verluid - leeg waren. Deze laatste containers zijn niet op de eilanden aangetroffen, maar hebben wel dagen rondgezworven in het zeegebied rond de eilanden. De Koninklijke Marine heeft daar later zoekacties naar gepleegd. Aangenomen moet worden dat het merendeel is afgezonken naar de zeebodem.

Ook in het verleden hebben zich meermalen gevaarlijke situaties voorgedaan. Ik breng u bijvoorbeeld in herinnering het MS Andinet, dat in december 2003 lading (vaten en containers met zeer giftige stoffen) verloor boven Texel. Of de stranding van de duitse kustvaarder Hunte in 2001 eveneens bij Texel. En de brand in 2002 aan boord van de Sloman Traveller, een schip dat chemische stoffen aan boord had. Op Terschelling was een chloorlucht te ruiken en de bevolking kreeg het advies binnen te blijven en ramen en deuren gesloten te houden.

Het is een feit dat de waddeneilanden aan één van de meest drukke vaarroutes ter wereld liggen. In deze zogenaamde TE-route wordt file gevaren tussen de havens aan de zuidelijke noordzee (Rotterdam, Amsterdam, Antwerpen, etc.) en het noordelijke gebied (Hamburg, Bremen, Scandinavië). Buiten het feit dat een dergelijk drukke vaarroute al de nodige risico's met zich meebrengt bij calamiteiten (aanvaringen, storingen, noodsituaties bij storm) wil ik de situatie van de losslaande containers speciaal bij u onder de aandacht brengen.

Containers zijn aparte verlaadunits die met alle mogelijke lading aan boord van schepen worden geplaatst. Het is zelfs zo dat de meeste rederijen vanwege internationale wettelijke bepalingen verplicht zijn om de containers met de meest gevaarlijke lading aan dek te plaatsen, zodat bij calamiteiten deze lading zo snel mogelijk geïsoleerd kan worden. Containers worden doorgaans vastgezet aan elkaar door middel van zogenaamde hoekblokken en trekstangen. Indien dit goed gebeurt, kan er onder normale omstandigheden niet zoveel mis gaan. De twee laatste stormen

Jelmeraweg 1
9162 EA
Ballum-Ameland
Tel. 0519-555555
Fax 0519-555599

Postadres:
Postbus 22
9160 AA
Hollum-Ameland

info@ameland.nl
www.ameland.nl

hadden een kracht van maximaal wind 10. Op zichzelf zijn dat geen extreme weersomstandigheden.

Het baart ons, als bestuurders van deze prachtige maar ook kwetsbare waddenomgeving, grote zorgen dat containers zo gemakkelijk overboord kunnen slaan. Niet alleen vormen deze containers een gevaar voor de scheepvaart voor de kust, maar wanneer een dergelijke container op het strand aanspoeld kan er ook direkt gevaar voor de bewoners en toeristen op de waddeneilanden ontstaan.

Daarnaast is er een sluipend gevaar wanneer de containers, met wellicht onbekende lading, na verloop van tijd doorroesten en de inhoud ongecontroleerd en wellicht ongemerkt vrijelijk het milieu instroomt. De gevolgen voor flora en fauna in dit kwetsbare waddengebied laten zich raden. Vanuit onze verantwoordelijkheid voor het beheer van dit gebied en de veiligheid voor de bewoners en bezoekers is dit ontoelaatbaar.

In het verleden is in het kader van de diverse conferenties over Noordzee en Waddenzee reeds aandacht voor deze problematiek gevraagd, maar tot op heden zijn we er echter nog niet in geslaagd tot een bevredigende oplossing te komen. Gezien de recente incidenten en het beeld over de afgelopen jaren lijkt het zelfs een steeds groter wordend probleem te worden. Wellicht is het zo dat de internationale wet- en regelgeving wel toereikend is, maar dat de handhaving daarvan tekort schiet.

Naar aanleiding van de actuele gebeurtenissen vragen wij u nogmaals met klem aandacht voor dit probleem. Wij zijn graag bereid deze zaak mondeling nader toe te lichten. Wij nodigen u ook van harte uit om de situatie eens ter plekke op één van de waddeneilanden te komen bekijken en bespreken.
Daarnaast zal deze problematiek op de eerstvolgende agenda van het internationale milieucongres van het KIMO worden geplaatst.

Namens het Eilander College van burgemeesters,

Met vriendelijke groet en hoogachting,

Albert de Hoop
burgemeester
vice-voorzitter KIMO Internationaal

Deze brief is in kopie tevens verzonden aan:
- B&W Texel
- B&W Vlieland
- B&W Terschelling
- B&W Ameland
- B&W Schiermonnikoog
- RWS Noordzee, t.a.v. H.I.D. ir. M.Th. de Groot
- Eilander Raad
- RCW
- Euregio
- KIMO
- Vaste Kamercommissie V&W
- Beroeps- en bedrijfsorganisaties scheepvaart

Gemeente Ameland

Aan de Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat
Mevrouw J.C. Huizinga-Heringa
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Onderwerp	Uw kenmerk	Ons kenmerk	Telefoon	Datum	Verzonden
Containers in zee	DGTL-008/380	CvL	(0519) 555 569	25 februari 2008	26 FEB. 2008

Geachte mevrouw Huizinga,

Op 21 december 2007 heb ik per brief uw aandacht gevraagd voor het feit dat er regelmatig containers van schepen afvallen en in zee terechtkomen.

Ik ben u zeer erkentelijk voor uw snelle beantwoording. Inmiddels hebben de media dit thema ook opgepakt; ik heb begrepen dat er ook enkele kamervragen zijn gesteld. Het was mijn bedoeling dat er hernieuwde aandacht voor dit probleem zou komen en ik kan tevreden constateren dat het thema nu weer actueel is.

Onlangs nog leidde een stranding van een containerschip op de Westerschelde – vanwege de mogelijk gevaarlijke lading – tot een GRIP4-situatie in dat gebied. Ook daar was het thema aan de orde dat bij calamiteiten de onbekende inhoud van containers tot problemen en veiligheidsrisico's leidt.

In reactie op uw beantwoording van mijn brief van 21 december 2007 zou ik het volgende willen opmerken:

U merkt op dat volgens de aan u beschikbare gegevens er in de afgelopen twintig jaar gemiddeld ongeveer vijftien of minder containers per jaar overboord geslagen zijn. Gemiddeld en cijfermatig mag dat wellicht juist zijn, andere bronnen – zoals ook in het programma Een Vandaag te zien was – vermelden aantallen van 150 containers per jaar. De actualiteit van het afgelopen jaar laat in het Waddengebied in elk geval de aantallen zien zoals ik die in mijn brief vermeld had.
Op het totale aantal vervoerde containers op jaarbasis is dat misschien verwaarloosbaar, maar vanwege de ernstige milieurisico's die zelfs één enkele container kan veroorzaken, zijn zelfs de 53 containers die ik in mijn vorige brief noemde mijns inziens onaanvaardbaar.
Ook het feit dat 70% van de vervoerde containers aan de Nederlandse kust voorbij vaart en geen Nederlandse haven aandoet, is voor mij geen argument om datgene wat wij in Nederland wél kunnen aanpakken, te laten liggen.
Ik ben het van harte eens met de stelling dat er een internationale aanpak vereist is, en daarom heb ik – in mijn hoedanigheid van voorzitter van het KIMO – aan alle aangesloten KIMO-leden in Europa gevraagd om dit onderwerp ook bij hun eigen minister onder de aandacht te brengen. Op de voorjaarsvergadering van de Board van KIMO International zal dit onderwerp ook verder worden besproken.

Jelmeraweg 1
9162 EA
Ballum-Ameland
Tel. 0519-555555
Fax 0519-555599

Postadres:
Postbus 22
9160 AA
Hollum-Ameland

info@ameland.nl
www.ameland.nl

U vermeldt verder dat er over het opruimen van overboord geslagen containers goede afspraken met de kustwacht, Rijkswaterstaat en de eigenaren bestaan. Ik zou graag van u willen weten hoeveel van de overboord geslagen containers teruggevonden worden. Want ondanks goede afspraken kan een container alleen maar opgeruimd worden als die gevonden wordt. Er zijn aanwijzingen dat een aanzienlijk aantal containers waarvan bekend is dat zij gevaarlijke lading bevatten, nooit gevonden wordt.

De hoofdoorzaak van het overboord slaan van containers zit volgens deskundigen in het vastzetten van de lading op het dek van het schip. Ook in de uitzending van Een Vandaag is daarop gewezen door deskundigen van het MARIN. Ik ben blij met uw opmerkingen ten aanzien van het onderzoek van MARIN en de bereidheid om de regels nog eens te toetsen. Ik wil bij u toch ook nog aandringen op het handhaven van de reeds bestaande regels.
Door robotisering van de stuwadoorspraktijk in de containerverlading, de aantallen en de economische belangen die daarbij spelen, lijkt de noodzaak tot handhaving van de 'sjorregels' wat in het gedrang te komen. Ik ben echter van mening dat – ondanks alle economische belangen – een schip niet mag uitvaren met gevaarlijke milieubelastende stoffen als de lading niet (gecontroleerd) gezekerd is. De risico's die deze vervoersmiddelen met zich meebrengen zijn onevenredig hoog ten op zichte van het milieu in het algemeen, maar zeker in het kwetsbare gebied van de tot werelderfgoed genomineerde Waddenzee.
Voor mij is het niet zozeer de vraag of men het verlies van containers wereldwijd als een probleem ervaart, maar eerder of men inziet dat elke enkele container met milieubelastende stoffen die in zee terechtkomt tot een onaanvaardbaar risico leidt.

Kortom, ik ben blij met uw snelle reactie en de door u aangekondigde maatregelen, maar ik zou op een aantal door mij genoemde onderwerpen graag een nog steviger aanpak willen zien.

Met vriendelijke groet en hoogachting

Namens het Eilander College van Burgemeesters,



Albert de Hoop
burgemeester
voorzitter KIMO International

Een afschrift van deze brief werd gestuurd aan:
- B&W Texel
- B&W Vlieland
- B&W Terschelling
- B&W Ameland
- B&W Schiermonnikoog
- RWS Noordzee, t.a.v. H.I.D. ir. M.Th. de Groot
- Eilander Raad
- RCW
- Euregio
- KIMO
- Vaste commissie voor Verkeer en Waterstaat

DE WADDENEILANDEN

mr. ing. J.H. Dronkers, directeur-generaal
Luchtvaart en Maritieme Zaken
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Postbus 20901
2500EX Den Haag

Datum: 22 februari 2018 | 60596 | QS
Onderwerp: Veiligheidsmaatregelen voor schepen in het ruimere Waddengebied

Geachte heer Dronkers,

De afgelopen jaren worden de Waddeneilanden geconfronteerd met overboord geslagen containers. Recentelijk nog verloor het ms. Leonie P boven Ameland en Terschelling 24 containers. Dit baart de bestuurders van de Waddeneilanden zorgen en hebben onlangs een informatief gesprek hierover gevoerd met de heer J.Pas, beleidsadviseur Nautische zaken van de Kustwacht.

Naar aanleiding van dit gesprek, wenden wij ons tot u.

De zuidelijke Noordzee met zijn Waddenzee wordt gekenmerkt door internationale en korte vaart, recreatief zeilen, visserij, windenergie, veerdiensten en offshore diensten. De verkeersbanen direct ten noorden van de Waddenzee, aangeduid als PSSA en Werelderfgoed, zijn een van de drukste scheepvaartgebieden ter wereld.

De Noordzee is met ongeveer 260.000 scheepsbewegingen (> 300 brutotonnage, GT) jaarlijks een van de drukst bevaren zeeën ter wereld. De scheepvaart wordt geleid via onderling verbonden verkeersbanen van en naar Antwerpen, Rotterdam, Amsterdam, Eemshaven, Emden, Wilhelmshaven, Bremerhaven en Hamburg, maar ook naar het noorden (dat wil zeggen om Skagen te passeren) en Noordoost.

In het recente verleden kwamen maatregelen zoals VTS en VTM in het bijzonder naar voren als opties om de veiligheidsnormen te verhogen. Er is een groeiende bezorgdheid over de scheepvaartintensiteit, met name in de verkeersscheidingsstelsels die grenzen aan het Waddenzeegebied, in relatie tot veiligheid en het milieu.

Recente incidenten zoals ongevallen en bijna-botsingen, verlies van lading (deklading en containers), de ontwikkelingen in het Eemshavengebied en ook de zich snel ontwikkelende offshore windparken vereisen een her evaluatie van Vessel Traffic Management (VTM), een beoordeling van wat een vaartuig is en dus een proactief optreden van de Kustwacht.

Verkeersmonitoring in de zuidelijke Noordzee kan zorgen voor meer veiligheid van de scheepvaart. De schaalvergroting van de scheepvaart en tonnage neemt namelijk alleen maar toe en het transport over zee zal in de toekomst alleen nog maar meer via containerschepen verlopen.

DE WADDENEILANDEN

Als Samenwerkingsverband De Waddeneilanden, in welk verband wij als (Nederlandse) Waddengemeenten onze gezamenlijke gedeelde belangen behartigen, doen wij een klemmend beroep op u om er voor te zorgen dat er meer veiligheidsmaatregelen worden getroffen voor schepen in het ruimere Waddengebied en ten noorden hiervan.

Hierbij denken wij aan een verbeterd Verkeersmanagement (VTS), waarmee fouten kunnen worden beperkt of zelfs voorkomen. Daarnaast denken wij aan een extra ETV (noodsleepboot hulp), waardoor, naar wij van de Kustwacht hebben begrepen, 50% van de incidenten kan worden voorkomen. Verder zou de Kustwacht meer proactief dan reactief moeten optreden op zee. Nu heeft de Kustwacht ons inziens daar te weinig capaciteit voor.

Er van uit gaande dat u deze schets over de schaalvergroting van de scheepsvaart in het ruimere Waddengebied erkent en onze zorgen over de veiligheid op zee deelt, vernemen wij graag uw reactie op de voorgestelde veiligheidsmaatregelen.

Een gelijkluidende brief hebben wij toegezonden aan mevr. B.C.M. Gijsbers, directeur Maritieme Zaken.

Met vriendelijke groet,
Namens het Samenwerkingsverband van de Waddeneilanden,



J.B. Wassink,
voorzitter



W.R.H. van Schoonhoven,
wnd. secretaris-directeur

Onderwerp: Brief over containertransport aan Minister en Tweede Kamer

Geachte heer, mevrouw,

Hierbij een scan van de brief over de containerramp en 2 van de resoluties hieromtrent, die ik vandaag namens KIMO zowel naar de Minister van I&W als de Tweede Kamer heb gestuurd.
Dit als steunbetuiging aan de gemeenten van de Waddeneilanden van KIMO Nederland en België en KIMO Internationaal. Daarnaast is het ook bedoeld om nogmaals het probleem waar wij als sinds de 90- tiger jaren aan werken onder de aandacht van de landelijke politiek te brengen.

Ik kreeg van mijn collega die het netwerk van KIMO-gemeenten in Duitsland coördineert, vandaag door dat de eerste hoeveelheden afval nu ook in Duitsland zijn aangespoeld. Onze coördinator van ons internationale netwerk, KIMO International, heeft ook een verklaring afgegeven en we gaan dus ook weer internationaal met het probleem aan de slag. Internationaal ligt de oplossing (IMO). Nu was de ramp in Noord-Nederland, de volgende keer is het Bergen, Shetland of heel ergens anders. Kortom, het
gaat om het belang van alle kustgemeenten en -regio's, zeker als men kijkt naar de omvang van de ramp.

Het ging in dit geval met de verloren 270+ containers "slechts" om minder dan 1,5% van de laadcapaciteit aan containers van het schip. De gevolgen van het zinken van een volledig schip voor de betreffende kustgemeenten, regio's en ook land(en) zijn helemaal onvoorstelbaar.

Mocht u vragen hebben, neem dan gerust contact met mij op.

Met vriendelijke groeten,
Mike Mannaart
Secretaris

KIMO Nederlands en Belgisch netwerk, onderdeel van KIMO International
Gemeenten voor een Duurzame Zee

KIMO

KIMO
NEDERLAND EN BELGIË

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
t.a.v. de Minister
Mevrouw drs. C. Van Nieuwenhuizen - Wijbenga
Postbus 20901,
2500 EX DEN HAAG

Adres:
KIMO Nederland en België
Postbus 325
1940 AH Beverwijk
tel. 0031 (0)251-263848
e-mail: mmannaart@odijmond.nl

Nummer:	2019-mm/001	Datum:	10 januari 2019
Referentie:	KIMO2019-01/mm	Contactpersoon:	M. Mannaart
Betreft:	Verbetering aanpak transport containerschepen i.r.t. overboord geslagen containers van de MSC Zoe	Website:	www.kimonederlandbelgie.org
t.k.	Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten Generaal	Website int.:	www.kimointernational.org

Excellentie,

Hierbij willen wij u het beste wensen voor 2019. Het jaar begon voor onze kustgemeenten echter met een grote schok. Met grote afschuw hebben wij als netwerken van kustgemeenten kennis genomen van het verlies van de honderden containers van het transportschip MSC Zoë op 2 januari jongstleden, waarvan de inhoud de zee en stranden van het UNESCO Werelderfgoed Waddengebied vervuilt. De Waddengemeenten en vooral die van de Waddeneilanden, honderden vrijwilligers, het leger en Rijkswaterstaat hebben er hun handen vol aan. Een deel van de containers is geborgen en een deel is nog zoek, evenals de inhoud van veel containers, waaronder chemicaliën. De niet geborgen inhoud zal bijdragen aan de concentraties van plastic in zee. De komende maanden zal er nog steeds veel afval aanspoelen en naar verwachting zullen de komende jaren de vissers die aan het Fishing for Litter project meedoen afval van deze herkomst opvissen.

De Noordzee is met ongeveer 260.000 scheepsbewegingen (> 300 bruto tonnage, GT) jaarlijks een van de drukst bevaren zeeën ter wereld. Deze huidige ramp was weliswaar van grote omvang, maar het verlies betrof nog geen 1,5% van de laadcapaciteit van wat containerschepen tegenwoordig kunnen vervoeren. Die capaciteit betreft tot 20.000 containers en de huidige ontwikkelingen in de scheepsbouw gaan richting schepen met een bijna dubbele capaciteit. Als een dergelijk schip vergaat, dan ontstaat een geheel andere, veel ernstiger situatie.

Gelet op het grote aantal scheepsbewegingen binnen onze landsgrenzen is een dergelijk voorval niet ondenkbaar.

Wij als netwerken van kustgemeenten: KIMO Nederland/België en KIMO Internationaal (de internationale Vereniging van Kustgemeenten voor een Duurzame Zee), vertegenwoordigen meer dan 70 kustgemeenten in 8 Noordwest Europese landen. Middels deze brief spreken wij onze steun uit aan de getroffen Waddengemeenten. Daarnaast spreken wij onze grote zorgen uit over de nasleep van deze ramp en de huidige ontwikkelingen en aanpak van containerschepen.

In het verleden hebben wij de risico's van de huidige wijze van containertransport nationaal en internationaal aangekaart conform KIMO RESOLUTION 1/05 (bijgevoegd). In dit kader hebben wij in 2007 en 2008 al een signaal over de problematiek van transport over zee aan de voormalig Staatssecretaris van Verkeer en Waterstaat, mevr. J.C. Huizinga-Heringa afgegeven, maar hier is tot op heden naar onze mening onvoldoende mee gebeurd.

Het baart ons, als bestuurders van kustgemeenten, grote zorgen dat containers zo gemakkelijk overboord kunnen slaan. Niet alleen vormen deze containers een gevaar voor de scheepvaart en de visserij voor de kust, maar wanneer een dergelijke container op het strand aanspoelt, kan er ook direct gevaar voor de bewoners en toeristen van kustgemeenten ontstaan.

Daarnaast is er een sluipend gevaar wanneer de containers, na verloop van tijd doorroesten en de inhoud ongecontroleerd en wellicht ongemerkt vrijelijk het milieu instroomt. De gevolgen voor flora en fauna in het zee- en kustmilieu maar ook voor de visserijsector laten zich raden. Vanuit onze verantwoordelijkheid voor het beheer van dit gebied en de veiligheid voor de bewoners en bezoekers is dit ontoelaatbaar. In dit kader maken wij ons zorgen over de aansprakelijkheid voor alle eventuele kosten als gevolg van deze milieuramp: de directe materiele schade (gevolg van bergen en opruimen van containers), maar ook de indirecte materiële kosten (milieuschade nu en in de toekomst aan het Waddenecosysteem),

Om de huidige ramp aan te kunnen pakken en een dergelijke ramp te kunnen voorkomen is er een aanpak in twee fasen nodig:
Voor de korte termijn stellen wij voor:

1. Overleg met de kustgemeenten te voeren over hoe dit probleem op te pakken, en dit nader uit te werken door bijvoorbeeld het opzetten van een "taskforce containertransport op zee";
2. Minimaal adequater toezicht en handhaving op het beladen en sjorren van de zeecontainers, o.a. middels het verbeteren van toezicht en handhaving van dit soort transporten middels het Cargo Management Systeem (CMS).

Vervolgens moet een lange termijnaanpak worden opgezet om herhaling te voorkomen. Hiervoor zijn volgens ons minimaal de volgende onderdelen van belang:

3. Het uitvoeren van een onderzoek naar de wijze van laden en vastzetten van containers op schepen en het management van hun vaarroutes;
4. Het opzetten en toepassen van een adequaat Vessel Traffic Management (VTM) systeem, zeker voor transporten nabij kwetsbare natuurgebieden als het Waddengebied;
5. Verplichten dat de zeecontainers worden voorzien van chips, waarmee aan de buitenkant van de zeecontainer af te lezen is, welke inhoud de container bevat en of deze gevaarlijke/giftige stoffen bevat.

6. Verplichting van het toepassen GPS-markers op containers met gevaarlijke lading;
7. Lobby bij de EU, OSPAR en de Internationale Maritieme Organisatie om de punten 4, 5 en 6 door te laten voeren.

Wij vragen u als verantwoordelijk Minister te erkennen dat een ramp van deze omvang niet kan en mag gebeuren en alles binnen uw mogelijkheden te doen om dit in het vervolg te voorkomen.

Wij kijken uit naar uw antwoord.

Met vriendelijke groet,



S.Y Dinjens
Voorzitter
KIMO Nederland & België

R.G. te Beest
President
KIMO International

KIMO RESOLUTION 1/08

Presented by KIMO Secretariat

Lost Containers from Shipping

Introduction

KIMO first raised the issue of pollution from containerships and the related lack of robust compensation regimes with regard to this sector of the shipping industry in 1995 at the 4th North Sea Ministerial Conference in Esbjerg and subsequently at the 5th Ministerial Conference in Bergen 2002 where Ministers agreed to "*To make coordinated efforts within IMO to review, strengthen and introduce, if appropriate, further compensation and liability regimes."*

The current position is that materials from containers that have polluted the coastlines, whether from a major shipping accidents or from individual containers, creating an environmental, operational and financial burden on coastal authorities unless the ship owner's or box ship owner's insurance has been willing to meet the cost.

Background

There is now wide spread concern about a recent spate of accidents in European waters and one of the worlds major carrier is conducting investigations why so many containers are being lost over the side of so many ships. A number of global carriers have suffered incidents over the years, many of which go largely unreported. Up to 10,000 boxes a year could be lost worldwide through accidents of one form or another, according to a recent industry estimate, of which about a quarter are washed overboard. Recent incidents have involved a NYK Line ship losing about four dozen containers in the English Channel in November 2007 and the *P&O Nedlloyd Mondriaan* lost 58 containers over the side off the Dutch coast, and then another 50 a couple of weeks later in the Bay of Biscay.

Bad ship design, flimsy containers, faulty twist locks, bad stowage, shoddy maintenance, poor seamanship, top heavy container stacks, mis declared cargo, weather, commercial pressure, communication failure or a combination of these factors all contribute to an increasing amount of incidents. The audit of the containers removed from the MSC Napoli and the deadload calculated on departure, indicated that the declared weights of many of the containers

carried by the vessel were inaccurate[1]. While there are many contributory factors, one classification society has now added its voice to the growing lobby in favour of weighing every container before it is loaded onto a ship and there is also a case for building more robust containers which have remained unchanged in basic design for half a century. This would be the most effective way of preventing containers from crashing into the sea or from stacks collapsing. Approximately 50% of the worlds shipping tonnage carry non-toxic substances as bulk goods, in containers or as general cargo[2].

There has been a rapid increase in the worldwide containership fleet, which has grown by 140% from 32.6 to 78.3, million gross tons[3] since 1994. This rise has been accelerated in recent years as Post-panamax ships have started to join the fleet with capacities of 9000 TEU's (Twenty Foot Equivalents). Even larger vessels than these are in the pipeline, with the China Ocean Shipping Group building four 10,000 TEU vessels, and the predictions are that vessels will reach an optimum size of 12,500 TEU's by 2013. The North Sea region is no exception with the container port capacity forecast to increase by 21.18 million TEU's over the next five years to 74.56 million TEU's. Transshipment of containers through the North Sea has also been forecast to increase by 60-90% in the period from 2001-2010.

Containerships and general cargo ships may carry hugely varied cargos anything from polythene, training shoes, and tobacco to garden gnomes and there also may be many different cargos in a single container. It may also be difficult to reconcile containers that have been lost over the side with the ships manifest.

Containerships operate at much higher speeds in order to move cargos around the world quickly and keep delivery times down. Modern containerships are designed to operate at service speeds of up to 27 knots[4] much faster than tankers or bulk carriers. This high speed will result in greater impact in collisions and groundings resulting in more damage to the vessel when compared to lower speeds. Therefore there is a greater risk that containers will be lost overboard if an accident does occur.

The ever-increasing incidents of lost containers that are arriving on coastlines and beaches are now becoming an issue for coastal local authorities. Although most of these incidents involve non-toxic pollution such as consumer goods more and more incidents are involving toxic material which adds a further burden to local emergency services. As the main providers of cleanup responses Local Authorities have to bear the cost of such incidents.

---

[1] MAIB Report No 9/2008 on MSC Napoli - April 2008

[2] UK Department of Transport, Transport Statistics Report, Marine Statistics 2003, www.dft.gov.uk

[3] UK Department of Transport, Transport Statistics Report, Marine Statistics 2003, www.dft.gov.uk

[4] Most powerful low speed engines order for HMM containerships, www.wartsila.com 17/8/05

KIMO is of the opinion that, as well as inadequate cover in the compensation and liability regimes for pollution from shipping, there are several technical improvements which could be made to reduce the 10,000 containers lost from vessels every year and there burden on coastal communities.

Therefore,

KIMO, in recognition of the need to reduce the number of containers lost overboard each year and hence reduce the impact of this type of pollution on coastal communities; having regard to KIMO Resolution 4/94 (amended 96) and Resolution 01/05;

Urges:

All European governments, the European Commission and Parliament to act in unison at the International Maritime Organisation (IMO) to establish the following measures:

- **Ensure that all containers are weighed before shipment and are reconciled with the ships manifest**
- **Attach automatically activated beacons to all containers so they can be identified and retrieved if they are lost overboard**
- **Review the construction criteria for containers with regard to current stacking heights**
- **Review specifications and maintenance regimes for twistlocks**
- **Introduce financial penalties and compensation regimes for the retrieval of lost containers**

And to work towards a Convention on Liability and Compensation for Damage in Connection with the Carriage of Non-Toxic Substances including strict liability on ship owners for pollution from their vessels, compulsory insurance for all vessels and a reserve fund to cover any shortfalls in compensation.

KIMO members:

Agree to submit this Resolution to all National Governments, the European Commission and other relevant organisations.

*This Resolution was agreed unanimously by Delegates at the 18th KIMO International Annual General Meeting in Tonder, Denmark on October 5th, 2008 and became KIMO policy upon that date.

KIMO RESOLUTION 1/05

Presented by KIMO International

A Convention on Liability and Compensation for Damage in Connection with the Carriage of Non-Toxic Substances.

Introduction

At the 4th Ministerial Conference in Esbjerg in 1995 Ministers agreed that the liability and compensation regime for marine pollution was insufficient and action should be taken to improve it.

Paragraph 8.1 of the Ministerial Declaration states:

*"8.1.1 The Ministers **AGREE** that there is a whole range of problems related to insufficient compensation of damage as a result of shipping accidents, and will take further initiative within IMO with a view to extending the liability of ship owners and to introduce rules on general compulsory insurance…"*

In Paragraph 8.1.2 Ministers also agreed, inter alia, to secure adequate and effective compensation, by:

"Considering whether requirement for compulsory insurance and strict liability for pollution damage should be extended to other ship owner liabilities."

At the 5th Ministerial Conference in Bergen Ministers again agreed that problems still remained with the liability and compensation regime and in paragraph 39 of the Ministerial Declaration stated that;

"Although, when these various instruments (HNS Convention, LLMC 96 Protocol) have come into force, progress will have been made with regard to compensation of victims of marine pollution, some problems will remain. The Ministers therefore agree:

To make coordinated efforts within IMO to review, strengthen and introduce, if appropriate, further compensation and liability regimes."

However Ministers have yet to follow up on these commitments as the HNS Convention has still not come into force and there is still no convention relating to Non-Toxic pollution. Non-toxic pollution is only covered by the Convention on Limitation of Liability for Maritime Claims (LLMC 96). The LLMC 96 does not contain a requirement for compulsory insurance or place strict liability on the ship owner, unlike the International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage (CLC) or HNS Convention. The LLMC 96 requires proof in a court of law that there was fault on the part of the ship owner before a claim can be made. This so-called "Pay to be paid" rule can make the cost of pursuing a claim prohibitive due to protracted court cases and the difficulty in proving fault.

Background

On the 26th March 1997 the container ship MV CITA[1] ran aground off Newfoundland Point on the Isles of Scilly in the south west of England. The CITA had been on route from Southampton to Belfast with 207 TEU's (145 containers) on board when she sank. The cleanup operation following the grounding was co-ordinated by the Isles of Scilly Council. The removal of containers and detritus from damaged containers started immediately but was made more difficult as much of it was covered in oil. The cleanup cost reached £94,786 before it was stopped prematurely due to the high expenditure.

In July 2005, eight years later, the case for compensation, which the Isles of Scilly Council was pursuing jointly with the UK Department of Transport (DfT), under the LLMC 96 convention, was heard in the German Courts. The Courts ruled that there was no liability on the ship owner and that the DfT and Isles of Scilly Council would be liable for their court fees. Due to the size of the Council, in order to recoup the cleanup cost local Council Tax would have had to go up by £90 per household. This figure does not include the Council's legal fees and the potential long-term damage to the islands tourism industry, which relies on a pristine environment and is the islands main employer.

KIMO is of the opinion that there are still areas where there is inadequate cover in the compensation and liability regimes for pollution from shipping and believes the commitments made by the Ministers in the Esbjerg and Bergen Declarations should be honoured.

[1] UK Coastguards Marine Pollution Control Unit's report " The 'CITA' Incident"

Therefore KIMO, in recognition of the need to improve the compensation regime for coastal communities in relation to Non-Toxic pollution, and having regard to KIMO Resolution 4/94 (amended 96):

Urges

All European governments to act in unison at the International Maritime Organisation to establish a Convention on Liability and Compensation for Damage in Connection with the Carriage of Non-Toxic Substances including strict liability on ship owners for pollution from their vessels, compulsory insurance for all vessels and a reserve fund to cover any shortfalls in compensation.

KIMO members:

Agree to submit this Resolution to all National Governments, the European Commission and other relevant organisations.

*This Resolution was agreed unanimously by Delegates at the 15th KIMO International Annual General Meeting in Lerwick, Shetland, UK on October 16th 2005 and became KIMO policy upon that date.

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr. J. van Belkom
BEL/OMB

Telefoonnummer +31235144856
belkomj@noord-holland.nl

Verzenddatum
21 JAN. 2019

Kenmerk
1172251/1172354

Uw kenmerk

Betreft: Brief aan ministerie IenW over grafietuitstoot Tata Steel

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u het volgende toe: de brief aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat over de grafietuitstoot van Tata Steel.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

plv.

provinciesecretaris

voorzitter

Deze beslissing is namens gedeputeerde staten genomen door het lid van het college dat met dit onderwerp is belast

1 bijlage(n)

Brief aan ministerie IenW over de grafietuitstoot van Tata Steel

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

De Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat
Mevr. drs. S. van Veldhoven-van der Meer
Postbus 20901
2500 EX 'S-GRAVENHAGE

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr. J. van Belkom
BEL/OMB

Telefoonnummer +31235144856
belkomj@noord-holland.nl

Verzenddatum
21 JAN. 2019

Kenmerk
1172251/1172253

Uw kenmerk

Betreft: Grafietuitstoot Tata Steel

Excellentie,

Van uw ministerie hebben wij bericht ontvangen dat de grafietuitstoot bij Tata Steel ter sprake zal komen in de Tweede Kamer bij het algemeen overleg Externe veiligheid van 23 januari. Dit mede naar aanleiding van de open brief aan de minister-president in de Volkskrant van 16 januari jl. Door middel van deze brief lichten wij graag enkele zaken nader toe.

Sinds het voorjaar van 2018 komen er regelmatig meldingen binnen over de uitstoot van grafiet vanaf het terrein van Tata Steel. Deze uitstoot is afkomstig van het bedrijf Harsco Metals Holland B.V. (hierna: Harsco) dat onder meer ruwijzerafval van Tata Steel ontzwavelt en afslakt. Gedeputeerde Staten van Noord-Holland zijn bevoegd gezag voor Harsco op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en het Besluit omgevingsrecht. De uitvoering van deze taak is belegd bij de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied.

Vanaf de toename van de meldingen is het toezicht vanuit de omgevingsdienst geïntensiveerd. Omdat dit niet tot de gewenste verbeteringen leidde, heeft de omgevingsdienst in juli 2018 een waarschuwingsbrief verzonden aan Harsco en hen gesommeerd de grafietuitstoot te stoppen. Op 1 november 2018 is dit gevolgd door het opleggen van een last onder dwangsom. Per waargenomen incident gaat het om een bedrag van vijfduizend euro, met de mogelijkheid van dertig verbeuringen. Tot op heden zijn er achtentwintig incidenten geconstateerd. Wanneer het maximumaantal van dertig is bereikt, zullen wij een besluit nemen over de vervolgmaatregelen. Behalve het verhogen van het bedrag van de dwangsom kijken wij nadrukkelijk ook naar andere opties om tot een oplossing voor de korte termijn te komen. Daarnaast is een strafrechtelijk onderzoek gestart naar het overtreden van de vergunningvoorschriften, hierover is overleg geweest met de officier van justitie.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
KvK nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Als provinciaal bestuur vinden wij echter dat onze rol niet ophoudt bij de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving. Wij zijn ons er terdege van bewust dat de recente toename van de overlast vragen oproept en tot onrust leidt. Om die reden zijn er op 28 november en 11 december 2018 bewonersavonden gehouden waarin bewoners hun zorgen konden uiten en met de verantwoordelijke bestuurders in gesprek konden gaan. Deze avonden zijn gevolgd door meerdere gesprekken met de IJmond-gemeenten en diverse bewonersgroepen.

Eén van de zaken die nadrukkelijk naar voren kwam uit de bewonersavonden en gesprekken, is de wens om de gezondheidssituatie in kaart te brengen. Dat betreft zowel de effecten van de blootstelling aan grafiet als aan andere stoffen. Wij hebben het RIVM gevraagd dit op te pakken, zij zullen door middel van sessies met bewoners inventariseren welke vragen er leven. Vervolgens analyseert het RIVM wat de mogelijkheden zijn. Sommige vragen kunnen wellicht al op korte termijn worden beantwoord op basis van reeds beschikbare gegevens, andere vragen pas na het uitvoeren van aanvullend onderzoek. Hoe lang het onderzoek gaat duren, is daarom pas bekend nadat de analyse van de bewonersvragen is afgerond. Een tweede initiatief is het project Hollandse Luchten. Dit is een project waarbij bewoners zelf met sensoren de luchtkwaliteit (fijnstof en stikstofdioxide) kunnen monitoren. Het project was reeds in voorbereiding toen de onrust over de grafietuitstoot van Harsco toenam, maar gezien de situatie is besloten om extra sensoren in te zetten in het gebied rondom Tata Steel.

Verder zijn in de afgelopen periode gesprekken gevoerd met de directies van Harsco en Tata Steel. Tata Steel heeft inmiddels maatregelen aangekondigd waarmee de overlast moet worden geminimaliseerd. Als kortetermijnmaatregel is het productieproces aangepast en worden de zogenaamde slakpannen langer afgekoeld, waarmee er sprake zou moeten zijn van een beperktere stofverspreiding. Als langetermijnmaatregel is een overkapping van de installatie toegezegd. Harsco en Tata Steel hebben recent bekend gemaakt dat deze hal per uiterlijk april 2020 operationeel zal zijn. Samen met de omgevingsdienst bekijken wij welke mogelijkheden er zijn om, binnen de wet- en regelgeving, de bouw van de hal te versnellen. De omgevingsdienst zal toezien op de implementatie van deze en andere maatregelen.

Een andere stap die wij hebben gezet, is het naar voren halen van Tata Steel bij het in kaart brengen van de 'zeer zorgwekkende stoffen' (hierna: ZZS). Het Interprovinciaal Overleg heeft met het Rijk afgesproken om de ZZS met voorrang aan te pakken, gezien de recente problematiek in Zuid-Holland. In plaats van de rapportages van bedrijven af te wachten, schrijven de provincies bedrijven aan met de

vraag informatie aan te reiken over de ZZS. Het doel is om een actueel beeld te krijgen van het gebruik en de emissie van ZZS en potentiële ZZS. Oorspronkelijk zou Tata Steel pas in de tweede fase aan bod komen, maar dit is naar voren gehaald. De gesprekken met Tata Steel zijn inmiddels gestart.

Bij onze inzet voor het Schone Lucht Akkoord richten wij ons specifiek op maatregelen in de IJmond. De inventarisatie van mogelijke maatregelen loopt op dit moment, onze ambitie is om een groot deel hiervan mee te nemen in de bestuursovereenkomst die later dit jaar zal worden gesloten. Als provinciaal bestuur kijken wij daarbij ook naar het Rijk. Want hoewel wij als bevoegd gezag voor Tata Steel bereid zijn om verder te gaan dan alleen de vergunningverlening, het toezicht en de handhaving, zijn sommige maatregelen te omvangrijk om alleen te kunnen nemen. Een intensieve samenwerking met het Rijk is in onze ogen essentieel om tot een effectieve en structurele aanpak te kunnen komen.

Ook op een ander vlak kijken wij naar het Rijk. Wat wij als bevoegd gezag maatschappelijk gezien lastig vinden om uit te leggen, is dat de lasten onder dwangsom fiscaal aftrekbaar zijn. Wij vinden dat dit afbreuk doet aan het instrument. Van onze kant zullen wij kritisch kijken naar de wijze waarop wij dit instrument inzetten, maar het zou ons helpen als er een signaal wordt afgegeven door de aftrekbaarheid van dwangsommen ongedaan te maken. Wij hebben dan ook aan het Interprovinciaal Overleg gevraagd hierover een brief te sturen aan de staatsecretaris van Financiën. Wij zullen u een kopie sturen van de brief.

Als provinciaal bestuur voelen wij ons verantwoordelijk voor wat er in de IJmond gebeurt. Wij zijn echter van mening dat een gezamenlijke aanpak van het vraagstuk noodzakelijk is om resultaten te kunnen boeken. Daarom doen wij een beroep op u en gaan we graag in gesprek over de mogelijke vervolgstappen.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

plv.

provinciesecretaris

voorzitter

Kopie aan Provinciale Staten van Noord-Holland

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
mw. M.H.E. Iding
BEL/BS

Telefoonnummer +31235143740
idingm@noord-holland.nl

Verzenddatum

25 JAN. 2019

Kenmerk
1175179/1175182

Uw kenmerk

Betreft: Informatievoorziening grafietuitstoot Tata Steel

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u, zoals toegezegd in de commissie NLWM van donderdag 24 januari, de volgende documenten toe:

1. Brief van de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat aan de voorzitter van de Tweede Kamer inzake openbare brief van omwonenden Tata Steel dd 22 januari (kenmerk IENW/BSK-2019/11916). De daarin benoemde bijlage 1 is reeds in uw bezit. Dit betreft de brief van Provincie Noord-Holland aan de Staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat inzake Grafietuitstoot Tata Steel dd 21 januari (kenmerk 1172251/1172253)
2. Brief van Provincie Noord-Holland aan Ted Legal Advocatuur inzake Beslissing op bezwaar last onder dwangsom Harsco Metals Holland B.V., locatie Breedbandweg 1 Velsen-Noord dd 23 januari (kenmerk 1145103/1162017)
3. Brief van Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied aan Harsco inzake Last onder dwangsom dd 23 januari 2019 (kenmerk 8746118/13078053)
4. Brief van Provincie Noord-Holland aan Harsco inzake verscherpt toezicht dd 24 januari 2019 (kenmerk 1174747/117476)

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

voorzitter

Deze beslissing is namens gedeputeerde staten genomen door het lid van het college dat met dit onderwerp is belast

4 bijlage(n)

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

> Retouradres Postbus 20901 2500 EX Den Haag

De voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten Generaal
Binnenhof 4
2513 AA Den Haag

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Rijnstraat 8
Den Haag
Postbus 20901
2500 EX Den Haag

Ons kenmerk
IENW/BSK-2019/11916

Bijlage(n)
1

Datum 22 januari 2019
Betreft Openbare brief van omwonenden Tata Steel

Geachte voorzitter,

Naar aanleiding van het ordedebat van 17 januari 2019 heeft u mij het verzoek van het lid Laçin overgebracht om uw Kamer nog voor het AO Externe Veiligheid van 23 januari a.s. te berichten over de situatie van de emissies rond Tata Steel[1]. Deze vraag is mede gesteld omdat omwonenden in de omgeving van Tata Steel aandacht vragen voor de aanpak van deze emissies door de provincie Noord-Holland[2].

Ik begrijp goed dat omwonenden zich zorgen maken over de emissies vanaf het terrein van Tata Steel en de mogelijke gevolgen daarvan op de gezondheid. De provincie Noord-Holland geeft aan dat de uitstoot van grafiet afkomstig is van het bedrijf Harsco Metals Holland B.V. (hierna: Harsco) dat op het terrein waar ook Tata Steel is gevestigd en onder meer ruwijzerafval van Tata Steel ontzwavelt en afslakt.
Met deze brief ga ik in op de verantwoordelijkheidsverdeling, reeds getroffen maatregelen en aanvullende acties om de overlast die omwonenden ervaren tegen te gaan. Ik heb daartoe de provincie Noord-Holland gevraagd mij van informatie te voorzien. De reactie van de provincie op dit informatieverzoek is bijgevoegd als bijlage 1.

Verantwoordelijkheidsverdeling
Ik hecht eraan te benadrukken dat bedrijven zelf primair verantwoordelijk zijn om binnen de geldende milieukaders te opereren en zorg te dragen voor het voorkomen of zoveel mogelijk beperken van overlast voor omwonenden. Dit geldt ook voor Tata Steel en Harsco, bedrijven die zich bevinden nabij woonbebouwing. Gedeputeerde Staten van Noord-Holland zijn het bevoegd gezag voor Tata Steel en Harsco op grond van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en het Besluit omgevingsrecht (Bor). Het gaat daarbij om vergunningverlening, toezicht en handhaving, de zogenaamde (VTH-taken), die uitgevoerd worden door een omgevingsdienst binnen het VTH-stelsel. In het geval van Tata Steel en Harsco zijn deze taken belegd bij de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied.

[1] Kenmerk: 2019Z00667
[2] Openbare brief van de Stichting IJmondig namens de inwoners van Wijk aan Zee aan Minister President Rutte in de Volkskrant van 16 januari jl.

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Ons kenmerk
IENW/BSK-2019/11916

Als staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat ben ik systeemverantwoordelijk voor het VTH-stelsel. Dit betreft de zorg voor de inrichting en werking van het stelsel als geheel, waarbij iedere partij, inclusief de provincie, zijn bevoegdheden houdt. De Inspectie Leefomgeving en Transport vervult binnen dit stelsel een adviserende rol bij de verlening van WABO-vergunningen door de provincies aan grote bedrijven, waaronder BRZO-bedrijven zoals Tata Steel. De provincie is verplicht de ILT om advies te vragen alvorens een vergunning te verlenen, waarop de ILT de mogelijkheid heeft daarop te adviseren.

Reeds getroffen maatregelen

De provincie Noord-Holland heeft mij laten weten dat de grafietuitstoot tijdens het productieproces bij de staalfabricage van Tata Steel ontstaat bij het leegkiepen van de vloeibare slak uit de zogenaamde slakpannen. Dit deel van het productieproces wordt uitgevoerd door Harsco. Er kan daarbij sprake zijn van stofverspreiding waarbij stof met losse grafietdeeltjes, mede afhankelijk van de windomstandigheden, neerdaalt bij de woningen in de regio. Dit laatste is echter op grond van de geldende milieuvergunning niet toegestaan, zo heeft de provincie mij laten weten.
De provincie heeft mij over deze overtreding van de vergunningsvoorschriften aangegeven dat sinds het voorjaar van 2018 regelmatig meldingen bij de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied binnengekomen zijn over de uitstoot van grafiet vanaf het terrein van Tata Steel. Hierop is het toezicht vanuit de omgevingsdienst geïntensiveerd. Omdat dit niet tot de gewenste verbeteringen leidde, heeft de omgevingsdienst in juli 2018 aan Harsco een waarschuwingsbrief verzonden en gemaand de grafietuitstoot te stoppen. Op 1 november 2018 is dit gevolgd door het opleggen van een last onder dwangsom die maximaal dertig maal kan worden verbeurd, hetgeen inmiddels 28 maal heeft plaatsgevonden.
De provincie heeft mij gemeld dat zij momenteel beziet welke maatregelen te treffen in vervolg hierop. Naast de mogelijkheid van het verhogen van het bedrag van de dwangsom kijkt de provincie daarbij ook naar andere opties om tot een oplossing voor de korte termijn te komen. Daarnaast is een strafrechtelijk onderzoek gestart naar het overtreden van de vergunningvoorschriften.

De provincie heeft mij verder laten weten dat Tata Steel maatregelen heeft aangekondigd, gericht op het minimaliseren van de stofoverlast. Inmiddels is het productieproces aangepast waarbij de slakpannen langer worden afgekoeld. Ook hebben Tata Steel en Harsco, met het oog op verdere verbetering, aan de provincie aangegeven dat uiterlijk in april 2020 een overkapping van de installatie in de vorm van een grote hal zal worden gerealiseerd om zo emissies uit het procedé af te vangen en te filteren. Samen met de omgevingsdienst worden de mogelijkheden bezien om de bouw van de hal te versnellen. De omgevingsdienst zal namens de Provincie toezien op de implementatie van deze en andere maatregelen.

Op basis van de gesprekken tijdens bewonersavonden van 28 november en 11 december 2018 heeft de provincie besloten om de huidige gezondheidssituatie in de regio door het RIVM te laten onderzoeken.
Op deze bewonersavonden werd gesproken over de zogenaamde grafietregens en de mogelijke samenstelling en gevolgen voor de gezondheid daarvan. Het RIVM zal in opdracht van de provincie bij omwonenden nagaan welke vragen er (nog meer) leven en vervolgens nader onderzoek doen. Ik heb de provincie gevraagd mij te laten weten wanneer de eerste resultaten hiervan te verwachten zijn en

Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Ons kenmerk
IENW/BSK-2019/11916

tevens gevraagd de omwonenden nauwgezet van deze planning en onderzoeksresultaten op de hoogte te houden.
Daarnaast brengt de Gezondheidsmonitor IJmond[3] (4-jaarlijks onderzoek door RIVM en GGD Kennemerland dat mede in mijn opdracht plaatsvindt, laatste rapportage in 2018) de lange-termijn-gezondheidseffecten van chronische blootstelling aan de plaatselijke luchtverontreiniging in beeld.
Het datarapport Luchtkwaliteit IJmond 2017 van de GGD Amsterdam laat zien dat de jaargemiddelde concentraties van vrijwel alle onderzochte luchtverontreinigende stoffen[4] in de periode 2009 tot en met 2017 is gedaald. De provincie heeft mij met het oog op de gezondheidseffecten van luchtverontreiniging in de regio ook gemeld dat het project Hollandse Luchten is gestart. Dit is een project waarbij bewoners met sensoren de luchtkwaliteit (fijnstof en stikstofdioxide) kunnen monitoren. Naar aanleiding van de zorgen over de grafietuitstoot van Harsco heeft de provincie nu besloten om extra sensoren in te zetten in het gebied.

Tot slot
Met bovenstaande zijn niet alle vragen beantwoord. Uit mijn contacten met de provincie blijkt, dat zij op dit moment nog bezig is het beeld te completeren. Ook bereidt de provincie ondertussen de beschreven stappen voor, voor zowel de korte als de langere termijn.

Ik heb de provincie gevraagd mij op de hoogte te houden van de vervolgstappen en zal de uitvoering daarvan actief volgen.

Hoogachtend,

DE STAATSSECRETARIS VAN INFRASTRUCTUUR EN WATERSTAAT,

S. van Veldhoven - Van der Meer

[3] https://www.ggdkennemerland.nl/nieuws/2018/03/Gezondheidsmonitor-IJmond-meet-gezondheid-inwoners
[4] Uitzondering is H_2S waarvoor geen daling is berekend.

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 2001 DA HAARLEM

Ted Legal
De heer A. van Rossem
Oude Delft 175
2611 HB DELFT

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
mw. mr. M. Blondelle-Zuidema
CZ/JZ

Telefoonnummer +31235143652
zuidemam@noord-holland.nl

Verzenddatum

23 JAN. 2019

Kenmerk
1145103/1162017

Uw kenmerk

Betreft: Beslissing op bezwaar last onder dwangsom Harsco Metals Holland B.V., locatie Breedbandweg 1 Velsen-Noord

Geachte heer Van Rossem,

Op vrijdag 19 oktober 2018 heeft de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied namens Gedeputeerde Staten het besluit nr. 8531775 genomen, waarbij aan Harsco Metals Holland B.V. een last onder dwangsom is opgelegd, die betrekking heeft op de locatie Breedbandweg 1 te Velsen-Noord. Tegen dit besluit heeft u namens Harsco Metals Holland B.V. bezwaar gemaakt als bedoeld in artikel 7:1 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb). Dit bezwaarschrift, gedateerd op 31 oktober 2018, is ontvangen op 1 november 2018.

HOORZITTING

Op donderdag 13 december 2018 heeft aan de Dreef nr. 3 te Haarlem een openbare hoorzitting plaatsgevonden van Kamer II uit de Hoor- en adviescommissie als bedoeld in artikel 7:13 van de Awb (verder te noemen: de Commissie), waarin uw bezwaarschrift aan de orde is gesteld. Bij deze zitting was u namens Harsco Metals Holland B.V. aanwezig. Tevens waren namens Harsco Metals Holland B.V. aanwezig A. van der Horst en W. Berman.

Ter toelichting van het bestreden besluit zijn namens ons college ter zitting verschenen mr. R. de Grunt, J. van der Poll, B.E. van Viegen en C. Koning medewerkers bij de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied.

ADVIES COMMISSIE

De Commissie heeft op basis van de stukken advies aan ons uitgebracht. Het advies en het verslag van de hoorzitting vindt u als bijlagen bij dit besluit. Wij hebben besloten het advies van de Commissie over te nemen.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl

BESLUIT

Gelet op de stukken, in aanmerking nemend het bepaalde in de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht en het bepaalde in de Algemene wet bestuursrecht, en conform het door de Hoor- en adviescommissie aan ons uitgebrachte advies, besluiten wij:

1. U in uw bezwaar te ontvangen;
2. Uw bezwaar gedeeltelijk gegrond te verklaren; en
3. Het bestreden besluit van 19 oktober 2018, nummer 8531775 als volgt aan te vullen:

Nadere motivering begunstigingstermijn

Het is naar ons oordeel zonder meer mogelijk om binnen de gestelde begunstigingstermijn aan de last te voldoen. Dit kan door het voorzichtig en op lage hoogte kiepen van de slakpannen in de slakputten. Hiertoe is het nodig dat Harsco de juiste kiepomstandigheden in acht neemt waardoor het kiepen op lage hoogte te allen tijde mogelijk is. Hierbij kan gedacht worden aan:

1. Het zodanig inrichten van de put, dat de eerstvolgende te kiepen pan altijd laag gekiept kan worden. In dit kader dient men het kiepen in een put te staken wanneer deze, gelet op de te verwachten stofemissie, te hoog dreigt te worden. Vervolgens dient men de put te laten afkoelen en daarna leeg te maken met een shovel.
2. Het laatste te kiepen brok (de zgn. beer) dient in een andere, nog lege put, te worden gekiept.

Voornoemde maatregelen betekenen een zekere vertraging in het bedrijfsproces, maar maken dit proces zeker niet onmogelijk. Met deze maatregelen kan herhaling van de overtreding van voorschrift 4.2.4 voorkomen worden.

Deze maatregelen betreffen bovendien hoofdzakelijk gedragingen en vereisen geen ingrijpende voorzieningen. De maatregelen zijn dus, ook voor wat betreft de zogenaamde ROZA-slakken, uit te voeren binnen de gestelde begunstigingstermijn. Dat de gestelde begunstigingstermijn reëel is en de last naleefbaar, blijkt ook uit het feit dat er ook controles zijn geweest terwijl slakken gekiept werden zonder dat daarbij overtredingen zijn geconstateerd.

Een afschrift van dit besluit hebben wij gezonden aan het secretariaat van de Hoor- en Adviescommissie, Tata Steel.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,
namens dezen,

directeur Concernzaken
dhr. L.W.M.M. Beljaars

2 bijlagen
- Advies Hoor- en Adviescommissie
- Verslag Hoor- en Adviescommissie

BEROEP
Als u belanghebbende bent kunt u binnen zes weken na de verzending, uitreiking of publicatie van deze besluiten schriftelijk beroep instellen. Het beroepschrift kunt u sturen aan de Rechtbank Noord-Holland, Sector Bestuursrecht, Postbus 1621, 2003 BR Haarlem. U kunt telefonisch een folder aanvragen over de beroepsprocedure via het telefoonnummer van Informatie Rijksoverheid (tel: 1400) of via de internetsite www.Rijksoverheid.nl.

Bovenstaande besluiten treden in werking, ook al wordt een beroepschrift ingediend. Gelijktijdig met het indienen van een beroepschrift kunt u -bij een spoedeisend belang - een voorlopige voorziening vragen bij de Voorzitter van de Rechtbank Noord-Holland.

U kunt ook digitaal beroep instellen bij genoemde rechtbank via http://loket.rechtspraak.nl/bestuursrecht
Daarvoor moet u we! beschikken over een elektronische handtekening (DigiD). Kijk op de genoemde site voor de precieze voorwaarden.

Omgevingsdienst
noordzeekanaalgebied

Ebbehout 31
1507 EA Zaandam
088-5670200

www.odnzkg.nl

Harsco Metals Holland B.V.
t.a.v. Directie
Postbus 83
1970AB IJMUIDEN

Betreft: Last onder dwangsom stofemissie

Zaaknummer
8746118

Documentnummer
13078053

Datum
23 januari 2019

Geachte directie,

Bij deze brief berichten wij u over het opleggen van een last onder dwangsom ex artikel 5:32 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb).
De last vloeit voort uit de overtreding van voorschrift 4.2.4 van de omgevingsvergunning milieu d.d. 10 februari 2009 (verzonden 13 februari 2009), met kenmerk: 2009-2963, zoals gewijzigd bij besluit van 17 mei 2010 (verzonden: 1 juni 2010), met kenmerk: 28589
Deze nieuwe last is een vervolg op de last van 19 oktober 2018, met kenmerk: 8531775[1] (zie bijlage 1), die inmiddels volledig verbeurd is. Bij onze beslissing op bezwaar van 23 januari 2019 met kenmerk 1145103/1162017 hebben wij deze last met een aangevulde motivering in stand gelaten (zie bijlage 2).

1. Bevoegdheid

De last heeft betrekking op uw aan de Breedbandweg 1 te Velsen-Noord gelegen inrichting. Op grond van het bepaalde in artikel 2.4, tweede lid, van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) juncto artikel 3.3, eerste lid, van het Besluit omgevingsrecht (Bor) en de daarbij horende bijlage I, onderdeel C, zijn wij het bevoegd gezag voor deze inrichting. In artikel 5.2, eerste lid, van de Wabo is bepaald, dat wij als bevoegd gezag de zorg hebben voor de bestuursrechtelijke handhaving van de voorschriften[2] die voor degene die de inrichting drijft, gelden.

Op basis van artikel 122 van de Provinciewet hebben wij de bevoegdheid om een last onder bestuursdwang op te leggen. Ingevolge artikel 5:32 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) kunnen wij in plaats daarvan aan de overtreder een last onder dwangsom opleggen, indien het belang dat het betrokken voorschrift beoogt te beschermen zich daartegen niet verzet.

[1] Inclusief erratum van 2 november 2018, met documentnr. 12669737
[2] Voorschriften in ruime zin: ook de toepasselijke bepalingen uit andere wettelijke regelingen, zoals bijv. het Activiteitenbesluit milieubeheer, het Besluit risico's zware ongevallen 2015 of de Wet milieubeheer, worden hieronder begrepen.

2. Handhavingsbeleid

Voor ons handhavingsbeleid sluiten wij aan bij de Landelijke handhavingsstrategie van 24 april 2014. Dit heeft onder meer tot gevolg dat wij onze sanctionering afstemmen op de interventiematrix zoals bedoeld in hoofdstuk 3.4 van deze strategie. Ook sluiten wij aan bij de jurisprudentie over de beginselplicht tot handhaving. Dit betekent dat wij in beginsel altijd tegen overtredingen zullen optreden. Slechts onder bijzondere omstandigheden (bijv. concreet zich op legalisatie of onevenredigheid) kan van de handhavende bevoegdheid worden afgezien.

3. Toepasselijke wet- en regelgeving

Omgevingsvergunning milieu

Ten behoeve van uw hiervoor genoemde inrichting is bij besluit van 10 februari 2009, kenmerk: 2009-2963, een omgevingsvergunning milieu verleend welke bij besluit van 17 mei 2010, kenmerk: 2010-28589 is gewijzigd. Aan deze vergunning zijn voorschriften verbonden. Handelen in strijd met deze voorschriften is ingevolge het bepaalde in artikel 2.3 van de Wabo verboden. U bent als drijver van de inrichting gehouden deze voorschriften na te leven. In het kader van de op te leggen last is voorschrift 4.2.4 van deze vergunning van belang.

Voorschrift 4.2.4 luidt als volgt:
Wanneer bij een opslag van slakken handelingen plaatshebben, zoals het opbrengen, verwijderen en transporteren van slakken mag er vanaf 2 meter van de opslag geen visueel waarneembare stofemissie plaatsvinden.

4. Controles en overtredingen:

De Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied (verder Omgevingsdienst) houdt namens ons college toezicht op de naleving van de milieu-, bodem- en bouwregelgeving.
Dit toezicht heeft op 19 oktober 2018 geresulteerd in de hiervoor aangehaalde last van 19 oktober 2018, met kenmerk: 8531775[3].
In de periode oktober 2018 tot januari 2019 zijn op verschillende momenten controles uitgevoerd op de stofverspreiding als gevolg van werkzaamheden door Harsco. Inmiddels hebben wij geconstateerd dat de last volledig verbeurd is (wij verwijzen dienaangaande naar de bij dit besluit gevoegde bijlage 3). Wij zullen de verschuldigde bedragen gaan invorderen. U kunt in dat kader op zeer korte termijn de invorderingsbeschikking tegemoet zien.

5. Overwegingen en conclusie

Zoals wij in de last van 19 oktober 2018 ook al overwogen hebben, betekent de overtreding van voorschrift 4.2.4 een onaanvaardbare inbreuk op de bescherming van het milieu en zijn er geen bijzondere omstandigheden aanwezig op grond waarvan moet worden afgezien van handhaving.
Wij constateren dat de eerder opgelegde last van 19 oktober 2018 niet het gewenste effect heeft gehad. Voorschrift 4.2.4 wordt nog steeds herhaaldelijk overtreden.

[3] Inclusief erratum van 2 november 2018, met documentnr. 12669737

Om die reden hebben wij besloten een nieuwe last onder dwangsom op te leggen en daarbij het dwangsombedrag aanzienlijk te verhogen. Wij verwachten dat van deze nieuwe last een zodanige prikkel uitgaat, dat het voorschrift wél structureel nageleefd wordt.

Wij zijn bekend met uw bezwaren tegen het opleggen van de last als zodanig. In onze beslissing op bezwaar van 23 januari 2019 met kenmerk 1145103/1162017 zijn wij hier reeds uitgebreid op ingegaan.
Verder is naar ons oordeel geen sprake van relevante nieuwe feiten of omstandigheden.
Tegen die achtergrond hebben wij gemeend om u, met toepassing van artikel 4.11, onder b, van de Algemene wet bestuursrecht, niet tevoren om uw zienswijze te vragen.

6. Beslissing tot last onder dwangsom

Gelet op het vorenstaande, gelasten wij hierbij Harsco Metals Holland BV om de overtreding van voorschrift 4.2.4 van de omgevingsvergunning van 10 februari 2009 (verzonden 13 februari 2009), met kenmerk: 2009-2963, zoals gewijzigd bij besluit van 17 mei 2010 (verzonden: 1 juni 2010), met kenmerk: 28589, te beëindigen en herhaling van deze overtreding te voorkomen door zodanige maatregelen te treffen dat bij het kiepen van slakken geen stofverspreiding plaatsvindt die buiten een afstand van 2 meter van de opslag nog visueel waarneembaar is. In dit kader kan gedacht worden aan:

- Het direct stoppen van de kiepactiviteit bij beginnende stofverspreiding, vervolgens extra water aan te voeren (d.m.v. een waterwagen en extra watersproeiers) en daarna pas weer met extra water de activiteit voort te zetten.
- Voorzichtig en op lage hoogte kiepen van de slakpannen in de slakputten. Hiertoe is het nodig dat Harsco de juiste kiepomstandigheden in acht neemt waardoor het kiepen op lage hoogte te allen tijde mogelijk is.
  Hierbij kan gedacht worden aan: Het zodanig inrichten van de put, dat de eerstvolgende te kiepen pan altijd laag gekiept kan worden. Tegen deze achtergrond dient men het kiepen in een put te staken wanneer deze, gelet op de te verwachten stofemissie, te hoog dreigt te worden. Vervolgens dient men de put te laten afkoelen en daarna leeg te maken met een shovel. Het laatste te kiepen brok (de zgn. beer) dient in een andere, nog lege put, te worden gekiept.

Dat de last sowieso naleefbaar is, blijkt ook reeds uit het feit dat er ook (in het kader van de voorafgaande last) controles zijn geweest waarbij geen overtredingen zijn geconstateerd.

Begunstigingstermijn

Gezien het traject van de eerdere last onder dwangsom en het feit dat de last strekt tot het voorkomen van een herhaling van een overtreding hebben wij i.c. geen begunstigingstermijn opgenomen.

Bedrag dwangsom

Indien wordt geconstateerd dat niet aan deze last wordt voldaan, is Harsco Metals Holland BV. aan de Provincie Noord-Holland een dwangsom verschuldigd van **€ 25.000,- euro per geconstateerde overtreding.** Het bedrag waarboven geen dwangsom meer wordt verbeurd bepalen wij op **€ 300.000,- euro.**

De hiervoor vermelde bedragen hebben wij gerelateerd aan de zwaarte van het door de overtreding geschonden belang. Tevens hebben wij bij de vaststelling van de bedragen de beoogde effectieve werking van de dwangsomoplegging betrokken. In dit kader wijzen wij erop, dat de eerder opgelegde last van 19 oktober 2018 inmiddels volledig is verbeurd en niet het gewenste effect heeft gehad omdat de overtreding van voorschrift 4.2.4 nog steeds niet structureel is beëindigd (zie ook hiervoor onder 5).

8. Verdere procedure

Wij wijzen u er op dat:

- Een verbeurde dwangsom op grond van artikel 5:33 van de Algemene wet bestuursrecht binnen zes weken nadat deze van rechtswege is verbeurd, dient te zijn betaald. Het verschuldigde bedrag dient te worden gestort op rekening NL61ABNA0242263267 ten name van de provincie Noord-Holland, onder vermelding van het bovenvermelde kenmerk;
- Een dwangsom verbeurt u indien de overtreding niet is beëindigd binnen de daarvoor in deze beschikking genoemde termijn. Bij niet betaling volgt dwanginvordering, waarbij zo nodig de deurwaarder wordt ingeschakeld. Wij behoeven met invorderingsmaatregelen niet te wachten tot het maximale bedrag is verbeurd; tussentijdse invordering is mogelijk;
- Bij niet betaling kunnen wij de wettelijke rente in rekening brengen en indien na verbeuring van een dwangsom nog geen einde is gemaakt aan de overtreding(en) een nieuwe hogere dwangsom of bestuursdwang kan worden opgelegd;
- Als deze dwangsombeschikking één jaar in werking is geweest zonder dat de dwangsom(men) is/zijn verbeurd een verzoek kan worden ingediend om de last(en) onder dwangsom op te heffen;
- Deze aanschrijving losstaat van eventuele strafrechtelijke gevolgen;
- Deze beschikking de dag na de datum van verzending in werking treedt.

Een afschrift van deze beschikking hebben wij aan het Functioneel Parket van het Openbaar Ministerie, Tata Steel IJmuiden B.V. en onze wettelijke adviseurs gezonden.

Deze aanschrijving staat los van eventuele strafrechtelijke gevolgen.

Hoogachtend,

Het college van gedeputeerde staten van de provincie Noord-Holland,
namens deze,
de directeur van de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied,

voor deze,

de heer M.A. Bakker
Adjunct directeur
Portefeuille Toezicht & Handhaving

Dit document is digitaal vastgesteld. Een fysieke of ingescande handtekening is daarom niet nodig. Meer informatie: https://www.odnzkg.nl/verwijzing/digitalewerkwijze

Bezwaarclausule

Als u belanghebbende bent kunt u binnen zes weken na de verzending, uitreiking of publicatie van dit besluit schriftelijk bezwaar aantekenen.
Het bezwaarschrift kunt u sturen aan Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, ter attentie van de secretaris van de Hoor- en adviescommissie. Postbus 123, 2000 MD Haarlem.
Ook kunt u voor meer informatie de provinciale website bezoeken: www.noord-holland.nl.
Bovenstaand besluit treedt in werking, ook al wordt een bezwaarschrift ingediend.
Gelijktijdig met het indienen van een bezwaarschrift kunt u - bij een spoedeisend belang - een voorlopige voorziening vragen bij de Voorzitter van de Rechtbank Noord-Holland.

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

PER KOERIER
Harsco Metals Holland BV
T.a.v. De directie
Wenckebachstraat 1
1951 JZ VELSEN-NOORD

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr. K. Vervaart
BEL/OMB

Telefoonnummer +31235143731
vervaartk@noord-holland.nl

Verzenddatum
24 JAN. 2019

Kenmerk
1174747/1174762

Uw kenmerk

Betreft: Verscherpt toezicht Harsco Metals inzake stofoverlast

Geachte directie,

Hierbij vragen wij uw aandacht voor het volgende. Gisteren, op 23 januari 2019, heeft u de beslissing op bezwaar inzake de aan Harsco Metals Holland BV opgelegde last onder dwangsom ontvangen. Tevens hebben wij het bedrijf een tweede last onder dwangsom opgelegd.

Tegen deze achtergrond hebben wij de directeur van Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied (OD NZKG) verzocht om het bedrijf Harsco verder onder verscherpt toezicht te stellen. Dit zal inhouden dat met verhoogde frequentie diepgaande controles worden uitgevoerd. Tijdens de periode van verscherpt toezicht vinden dan periodiek overleggen plaats met de directie van Harsco over de vorderingen in het naleven van de vergunning.

Omdat de omgeving van uw bedrijven stofoverlast blijft ondervinden, doen wij hierbij een beroep op uw maatschappelijke verantwoordelijkheid om naast deze formele trajecten alle mogelijkheden te onderzoeken om de stofoverlast te beperken. Weliswaar wordt thans door alle betrokkenen alles in het werk gesteld om de hal voor de Rozaslak te realiseren. Het voorkomen dient tot die tijd de hoogste prioriteit te krijgen. De door de omgeving ondervonden stofoverlast is momenteel immers nog onaanvaardbaar hoog.

De zorgvuldigheid van handelen tijdens het kiepen van pannen en gedurende transportbewegingen is in dat verband een uitermate belangrijk aspect. Dit zal een extra inspanning van uw medewerkers vragen. Gezien de hinder die wordt ondervonden mag deze inspanning echter verwacht worden van een professioneel bedrijf als het uwe.
In dat kader verzoeken wij u in ieder geval om zo snel mogelijk nader te onderzoeken of het mogelijk is om bij windrichtingen waarbij

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

omwonenden veel hinder kunnen ondervinden de werkzaamheden tijdelijk te staken.

De toezegging om een hal voor de Roza-slakverwerking te realiseren en de stappen die daarin worden gezet zijn stappen in de goede richting. Wij hebben OD NZKG dan ook gevraagd om alles op alles te zetten de daarvoor benodigde vergunningprocedures soepel en snel te laten verlopen waar dat kan. Maar zoals ook bij de bijeenkomst in Wijk aan Zee door Tata is aangegeven, is met het verplaatsen van de Roza-slakverwerking naar een hal weliswaar een belangrijk deel van de hinder verleden tijd, maar niet alle. Ons verzoek aan Harsco en Tata is dan ook om de creativiteit en vooruitstrevendheid die uw bedrijfsvoering eigen is in te zetten om ook voor de overige werkzaamheden bij Harsco een duurzame en hindervrije oplossing te vinden.

Tot slot willen wij er bij u op aandringen dat wij op korte termijn inzicht krijg in de type ertsen die nu door Tata worden gebruikt, dit is ook eerder toegezegd. Wij verlangen daarom van u op korte termijn een duidelijke schriftelijke uiteenzetting van de effecten van de ertssamenstellingen op uw productieprocessen, de emissies en de verwerking van slakken. Hierbij nodigen wij u ook uit om toe te lichten waar de kansen en risico's in de productie zitten. We willen immers allemaal niet dat we op korte termijn voor een nieuw dilemma staan.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
J.C. van der Hoek

Deze beslissing is namens gedeputeerde staten genomen door het lid van het college dat met dit onderwerp is belast

Kopie aan:
- Directie Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied
- Directeur-Generaal Milieu en Internationaal bij het ministerie van Infrastructuur en Waterstaat

Provincie
Noord-Holland

POSTBUS 3007 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR Haarlem

INGEKOMEN 31 JAN. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
M. Gankema
BEL/OMB

Doorkiesnummer +31235143154
gankemam@noord-holland.nl

Betreft: Beleidskaders VTH 2019-2022 omgevingsdiensten

Verzenddatum

31 JAN. 2019

Kenmerk
1169716/1169719

Uw kenmerk

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u het Beleidskader VTH milieu 2019-2022 en de VTH-strategie milieu 2019-2022 van de Omgevingsdienst IJmond.

Artikel 7.2 van het Besluit omgevingsrecht bepaalt dat de provincie om de vier jaar een Beleidskader en strategie VTH per Omgevingsdienst vaststelt waarin de uitvoerings-, handhavingsdoelen en prioriteiten zijn opgenomen.

Het Beleidskader van de Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord loopt nog tot 2020. Het Beleidskader van de Omgevingsdiensten Noordzeekanaalgebied en Flevoland & Gooi en Vechtstreek zijn begin 2019 gereed. Besluitvorming over deze kaders vindt binnenkort plaats.

Wij vertrouwen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

Bijlage(n)
- Toelichting
- Beleidskader VTH 2019-2022 ODIJ
- VTH-strategie 2019-2022 ODIJ

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
Haarlem [2012 DE]
www.noord-holland.nl

Provincie Noord-Holland

Bijlage bij registratienummer 1169716/1169719

Het beleidskader VTH milieu en de VTH-strategie binnen de procescriteria

De omgevingsdiensten hebben een belangrijke rol bij de uitvoering van de taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH). Deze rol is vastgelegd in de Wet VTH en het Besluit omgevingsrecht (Bor). Aangezien de VTH-taken door de omgevingsdiensten in mandaat worden uitgevoerd, blijft de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van deze taken bij ons college. Uw Staten houden hier horizontaal toezicht op. In dit kader wordt u lopende het jaar door ons college op verschillende momenten geïnformeerd.

De kwaliteit van de uitvoering van het VTH-stelsel wordt enerzijds geborgd door de verordening kwaliteit VTH omgevingsrecht, vastgesteld door uw Staten op 27 juni 2016, en anderzijds door de procescriteria die in het Bor zijn opgenomen.

De procescriteria zijn eisen die worden gesteld aan de beleidscyclus van de VTH-taken (de zogenaamde BIG-8). Door de criteria te volgen, wordt de cyclus, die begint met het opstellen van het beleid en via de uitvoering uiteindelijk leidt tot het bijstellen van het beleid, gesloten. Er zijn zes procescriteria:

1. het uitvoerings- en handhavingsbeleid;
2. het uitvoeringsprogramma;
3. de uitvoeringsorganisatie;
4. het borgen van de middelen;
5. monitoring van de voortgang; en
6. rapportage over de inspanningen.

Als bijlagen zenden wij u het Beleidskader VTH milieu 2019-2022 en de VTH-strategie milieu 2019-2022, als bedoeld onder punt 1, van de Omgevingsdienst IJmond toe. Op basis van deze kaders kan het jaarlijkse uitvoeringsprogramma worden opgesteld (punt 2) en uitgevoerd (punt 3). Dit wordt geborgd door onze deelname aan de besturen van de omgevingsdiensten en door de mandaatregelingen. In de begroting van en de dienstverlenings- of uitvoeringsovereenkomsten met de omgevingsdiensten, worden de benodigde en beschikbare financiële en personele middelen (punt 4) opgenomen voor de uitvoeringsprogramma's. Gedurende het jaar worden de inspanningen voor het uitvoeringsprogramma gemonitord (punt 5). De rapportage van de monitoring (punt 6) wordt meegedeeld aan uw Staten in het jaar volgend op het jaar waar het uitvoeringsprogramma betrekking op heeft.

Het Beleidskader VTH milieu 2019-2022 en de VTH-strategie milieu 2019-2022 vormen het uitvoerings- en handhavingsbeleid zoals bedoeld in 7.2 van het Besluit omgevingsrecht van de Omgevingsdienst IJmond. Met de VTH-strategie wordt vastgelegd welke strategie wordt gehanteerd bij het gezamenlijk realiseren van de meerjarige doelen en prioriteiten in de IJmond met de partners.

odijmond
OMGEVINGSDIENST IJMOND

VTH-strategie milieu 2019-2022

Omgevingsdienst IJmond

19 december 2018, Algemeen Bestuur

IN OPDRACHT VAN:

odijmond
OMGEVINGSDIENST IJMOND

Contactpersoon: L.A. Pannekeet

Postbus 325
1940 AH Beverwijk
0251 – 263 863
info@odijmond.nl
www.odijmond.nl
info@odijmond.nl

Samenvatting

Een uniforme VTH-strategie milieu 2019-2022 is het resultaat van een zorgvuldig proces waarin veel aandacht was voor de betrokkenheid van onze partners. Hiermee voldoet Omgevingsdienst IJmond aan de wettelijke plicht, maar nog belangrijker, het geeft invulling aan onze wens om de uitvoering van vergunningen, het houden van toezicht en het handhaven van de regelgeving meer gezamenlijk vorm te geven en eenduidiger te maken voor inwoners en bedrijven.

In deze strategie staat kwaliteit centraal. Vanwege de reikwijdte van deze strategie is het uitgangspunt om de kwaliteitscriteria 2.1 van toepassing te laten zijn op het milieu-brede takenpakket. Met de komst van de Omgevingswet moeten we zaken anders regelen, maar belangrijker nog, dingen met elkaar op een andere manier gaan doen. Daarnaast beoogt Omgevingsdienst IJmond het 'level playing field' te vergroten en bestendigen binnen het werkgebied van Omgevingsdienst IJmond. Dit pakt Omgevingsdienst IJmond, waar mogelijk, bovenregionaal op in samenwerking met de handhavings- en ketenpartners.

In de praktijk blijkt dat niet iedereen zich aan de regels houdt en dat het toetsen van plannen, toezicht en handhaving noodzakelijk zijn. Bewust en onbewust worden de regels en voorschriften om verschillende redenen niet nageleefd. Hierdoor wordt afbreuk gedaan aan de veiligheid en de kwaliteit van onze fysieke leefomgeving. De komende jaren gaan we de VTH taken nog meer integraal benaderen. Dit in aanloop naar de Omgevingswet. Daar zijn alle partijen mee gebaat. Door een gecoördineerd en gezamenlijk optreden worden bedrijven en burgers minder belast. De integrale benadering heeft voor ons als voordeel dat informatie beter ontsloten wordt, waardoor er effectiever gewerkt kan worden. Hierdoor leren we van elkaar, ontstaan er nieuwe inzichten en kunnen we de zaken nog beter nuanceren.

Met de vaststelling van de VTH-strategie milieu 2019-2022 leggen de partners van Omgevingsdienst IJmond hiervoor de basis. De strategie vormt de gereedschapskist voor de uitvoering van Omgevingsdienst IJmond. In de strategie is de werkwijze opgenomen over vergunningverlening, toezicht en samenwerking met externe partners. De focus ligt op het basistakenpakket met een doorkijk naar de Omgevingswet, maar richt zich eveneens op het gehele milieutakenpakket voor gemeenten die die taken bij de Omgevingsdienst IJmond hebben ondergebracht.

Inhoudsopgave

Samenvatting 2
Inhoudsopgave 3
Inleiding 5
Reikwijdte 5
Terugblik 5
Uitvoeringsprogramma 5
Leeswijzer 6
1. Vergunningverlening 7
1.1 Inleiding 7
1.2 Taken vergunningverlening 7
1.3 Uitgangspunten bij vergunningverlening 8
1.4 Vergunningverlening 8
1.5 Meldingen 11
1.6 Werkwijze 11
1.7 Doorkijk Omgevingswet 12
2. Toezicht 14
2.1 Toezicht 14
2.2 Juridische context toezicht 14
2.3 Definities van toezicht 15
2.4 Categorieën van toezicht 15
2.5 Controlefrequentie van de toezichtactiviteiten 17
2.6 Toezicht op het bereiken van kwaliteitsnormen 18
2.7 Scheiding vergunningverlening en toezicht 18
2.8 Roulatiesysteem 18
3. Handhaving 20
3.1 Inleiding 20
3.2 Landelijke Handhavingsstrategie 20
3.3 Bestuursrechtelijke handhaving 23
3.4 Strafrechtelijke handhaving 26
4. Gedogen 28
4.1 Situaties 28
4.2 Voorwaarden 29
4.3 Gedogen met beschikking 29
4.4 Niet gedogen 29
4.5 Controle en handhaving 29
4.6 Relatie met het strafrecht 29
5. Strategie asbest 31
5.1 Inleiding 31

5.2 Rol Omgevingsdienst IJmond 31
5.3 Besluit VTH 31
6. Afstemming en communicatie 33
6.1 Preventie door communicatie 33
6.2 Handhavingscommunicatie 33
6.3 Wijze van informeren 33
6.4 Communicatiemiddelen 34
6.5 Naming en shaming 34
6.6 Social media 34
7. Klachten en handhavingsverzoeken 35
7.1 Klachten 35
7.2 Handhavingsverzoeken 35
Bijlage 1 Lijst van dwangsommen 36

Inleiding

De Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) vraagt van de overheid een integrale benadering van vergunningverlening, toezicht en handhaving binnen de fysieke leefomgeving. Het transparant formuleren en uitvoeren van vergunningen-, toezicht en handhavingsbeleid is daarbij een belangrijke opgave. Landelijk zijn kwaliteitscriteria ontwikkeld voor vergunningverlening, toezicht en handhaving. Met deze kwaliteitscriteria wordt getracht de kwaliteit van de processen, de uitvoeringsorganisaties (zoals Omgevingsdienst IJmond) en haar medewerkers te borgen. Met ingang van 1 juli 2016 zijn deze kwaliteitscriteria verankerd in de Wabo.

Met het Beleidsplan VTH 2019-2022 stellen de gemeenten en provincie waar Omgevingsdienst IJmond voor werkt, de meerjarige doelen en prioriteiten op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving milieu vast. Met de VTH-strategie 2019-2022 wordt vastgelegd welke strategie daarbij gehanteerd wordt. Tezamen vormen deze documenten het uitvoerings- en handhavingsbeleid, zoals bedoeld in artikel 7.2 van het Besluit omgevingsrecht.

Reikwijdte

De VTH-strategie ziet op de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving met betrekking tot het basistakenpakket zoals bedoeld in de Wabo en het volledige milieutakenpakket voor zover ingebracht door de gemeenten en provincie waar Omgevingsdienst IJmond voor werkt. De strategie ziet niet op de uitvoering van andere VTH-taken, zoals op het gebied van drank en horeca, APV, bouw- en woningtoezicht etc.

Terugblik

De VTH-strategie 2019-2022 vormt de actualisatie van het Handhavingsbeleid 2014 Milieudienst IJmond. Dit beleid heeft de afgelopen vijf jaar naar tevredenheid en met effect zijn werking gehad voor het gehele werkgebied van Omgevingsdienst IJmond. De combinatie van verschillende wijzen van toezicht, een strakke uitvoering van de driestappenhandhaving en het uitgangspunt van een dwangsom ineens maken dat inzichtelijk en efficiënt uitvoering kan worden gegeven aan toezicht en handhaving. Duurzaamheid en de handhaving van maatregelen daaromtrent krijgt meer aandacht en prioriteit, maar kent vaak ook een lang aanlooptraject met stimulering als eerste stap en handhaving in laatste instantie. Virtuositeit in de te hanteren aanpak is daarbij dus geboden, maar duidelijk is wel dat verduurzaming op een aantal onderdelen voor bedrijven geen vrijblijvendheid meer is. Tegelijk zien we ook dat de hoogte van de dwangsom steeds vaker omhoog dient te worden bijgesteld om de juiste prikkel te vormen voor een overtreder om de overtreding op te heffen. Met aanscherping op een aantal vlakken biedt het beleid uit 2014 daarmee met andere woorden nog steeds een goede basis voor de uitvoering van VTH-taken de komende vier jaar.

Uitvoeringsprogramma

De planning van de uitvoering van VTH-taken wordt jaarlijks vastgelegd in het uitvoeringsprogramma van Omgevingsdienst IJmond. In dit uitvoeringsprogramma, zoals bedoeld in artikel 7.3 van het Besluit omgevingsrecht, worden de toezichtprioriteiten uitgewerkt. Dit

gebeurt enerzijds aan de hand van de prioriteiten en aan de hand van de lijnen die in het beleidskader zijn geformuleerd en daarnaast aan de hand van lokale, regionale, provinciale, landelijke en bestuurlijke thema's. De verantwoording over de uitvoering van de uitgevoerde activiteiten geschiedt via het jaarverslag.

Leeswijzer

De VTH-strategie bestaat uit de volgende onderdelen:

H.1: Vergunningverlening
H.2: Toezicht
H.3: Handhaving
H.4: Gedogen
H.5: Strategie asbest
H.6: Klachten en handhavingsverzoeken
H.7: Afstemming en communicatie.

1. Vergunningverlening

1.1 Inleiding

Onder 'vergunningverlening' verstaan wij tevens meldingen en besluiten (ontheffingen, maatwerk, gelijkwaardigheid) voor activiteiten binnen het onderdeel milieu, voor inrichtingen en niet-inrichtingen.

Slechts een beperkt aantal inrichtingen is in het kader van de Wabo en de Wet milieubeheer nog vergunningplichtig. De bedrijven waarvoor de vergunningplicht blijft bestaan, zijn de meest complexe bedrijven die gevoelig liggen in de omgeving of waarbij er bezwaren zijn tegen een bestemmingsplan en/of waarbij er risico's zijn op ongevallen met grote gevolgen. Dit maakt dat deze procedures met zorgvuldigheid en aandacht doorlopen moeten worden.

Door de inwerkingtreding van het Activiteitenbesluit en het brengen van steeds meer activiteiten onder algemene regels, een proces waarbij vooral uniforme voorschriften van toepassing zijn, vallen steeds meer complexe inrichtingen onder het Activiteitenbesluit. De afhandeling van de meldingen bij dit soort inrichtingen is daardoor arbeidsintensiever geworden. Dit omdat de ruimte die nog geboden wordt om de milieubelasting van de activiteiten van deze inrichting op een adequate wijze te reguleren, in de mogelijkheden ligt tot maatwerk, gelijkwaardigheid dan wel het eisen van (aanvullend) onderzoek.

Nu meer bedrijven onder algemene regels vallen zijn er ook andersoortige vergunningsproducten ontstaan, zoals de omgevingsvergunning beperkte milieutoets (OBM), de omgevingsvergunning milieuneutraal veranderen, maatwerkbesluiten en gelijkwaardigheidsbesluiten.

Omgevingsvergunningen kunnen enkelvoudig of meervoudig zijn. Wanneer alleen voor het onderdeel milieu een vergunning of een melding nodig is, behandelt Omgevingsdienst IJmond deze zelfstandig.

Een procedure is meervoudig wanneer naast het onderdeel milieu, voor een ander onderdeel genoemd in artikel 2.1 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo), een aanvraag is ingediend. De gemeente en Omgevingsdienst IJmond stellen in dat geval samen de vergunning op en/of hebben afstemming in verband met de melding Activiteitenbesluit.

1.2 Taken vergunningverlening

Onder vergunningverlening worden de volgende taken gevat:

- Beoordeling en besluit op aanvragen om een Wabo-vergunning activiteit milieu;
- Beoordelingen meldingen Activiteitenbesluit milieubeheer, Besluit mobiel breken, Besluit lozen buiten inrichtingen;
- Uitvoering Energy Efficiency Directive;
- Advisering bouwplannen, ruimtelijke ontwikkelingen;
- Wettelijk adviseurschap.

1.3 Uitgangspunten bij vergunningverlening

Bij de verlening van vergunningen worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- Vergunningen en besluiten worden beheerd en onderhouden, waardoor ze zo actueel mogelijk zijn.
- Vergunningen en besluiten zijn afgestemd op landelijke standaarden, innovaties van bedrijven, alsmede op lokaal/regionaal beleid en geldende wet- en regelgeving.
- Vergunningen en besluiten zijn duidelijk, handhaafbaar en naleefbaar.
- Vergunningen en besluiten zijn zo nodig integraal, waarbij verschillende aspecten en wetten op samenhangende wijze zijn opgenomen.
- Afstemming, coördinatie of contact met andere afdelingen, bestuurs- en adviesorganen of belanghebbende derden wordt gezocht.
- Vergunningen en besluiten worden tijdig afgegeven en genomen, conform de wettelijk geldende termijnen.
- Het reguleringsproces is voorspelbaar, transparant, juridisch juist en achteraf verifieerbaar.
- Best Beschikbare Technieken (BBT) is het uitgangspunt bij verlening en actualisering. Het gaat om thema's zoals lucht (luchtkwaliteit, grof stof, zeer zorgwekkende stoffen, geur, energiebesparende maatregelen) en geluid;
- Beter borgen van het wettelijk adviseurschap binnen de organisatie;
- Heroriënteren op de uitvoering van de Energy Efficiency Directive binnen de organisatie;
- Mogelijkheden met betrekking tot de informatisering en automatisering van vergunningen, meldingen en overige producten die door vergunningverlening worden geleverd.

1.4 Vergunningverlening

1.4.1 Standaard teksten omgevingsvergunningen

Voor de vergunningenstrategie worden de kaders aangehouden die landelijk in ontwikkeling zijn. Omgevingsdienst IJmond zoekt daarom aansluiting bij het landelijke redactie standaardteksten omgevingsvergunning (Hierna: LRSO). De LRSO, een redactiecommissie, heeft als doel een betere onderlinge afstemming tussen de omgevingsdiensten bij het verlenen van omgevingsvergunningen. Om haar doel te bereiken zorgt LRSO voor standaardteksten inzake omgevingsvergunningen die landelijke toepasbaar zijn

1.4.2 Vraaggestuurd

Beslissingen over vergunningaanvragen, meldingen, maatwerk- of gelijkwaardigheidsverzoeken en vormvrije m.e.r. beoordelingen komen voort uit:

- Het initiatief (aanvraag) van de exploitant (ondernemer);
- Veranderende wet- en regelgeving;
- Adviezen (intern, extern);
- Actualiseringswensen (van vergunninghouder, bevoegd gezag, veranderende wet- en regelgeving).

Gelet hierop is het aanbod grotendeels vraaggestuurd. Wanneer een bedrijf wordt opgericht of gewijzigd, dient het bedrijf een vergunning aan te vragen. Wanneer het een meldingplichtig bedrijf is, dan dient er een melding te worden ingediend. Wellicht vloeien er naar aanleiding van meldingen of constateringen omtrent meldingplichtige bedrijven nog procedures omtrent maatwerkvoorschriften of gelijkwaardigheid.

Verder wordt regelmatig getoetst of vergunningen in aanmerking komen voor actualisering. Een actueel vergunningenbestand draagt bij aan het verlagen van de milieudruk en het verbeteren van de naleefgedrag.

Nieuwe wet- en regelgeving kunnen aanleiding zijn voor actualisering. Ook belangrijke thema's, zoals luchtkwaliteit, LAP3, externe veiligheid en zeer zorgwekkende stoffen, worden betrokken bij de actualiseringstoets evenals de bevindingen van toezicht en handhaving.

1.4.3 Toetsing

Vergunningplichtige activiteiten worden getoetst aan de wettelijke kaders zoals Wabo, Bor, AB, Rie, LAP3, Besluit-mer etc. Binnen deze kaders is BBT en veiligheid een leidraad. Omdat het landelijke milieubeleid vooral gebaseerd is op Europese regelgeving is er weinig ruimte om hiervan af te wijken. Strenger kan wel maar onderbouwd en vastgelegd in beleid. Een soepeler invulling van vergunningverlening is vaak niet mogelijk.

Voor een deel van de activiteiten waarvoor een omgevingsvergunning nodig is, is het nodig om af te wegen via een (vormvrije) m.e.r. beoordeling of er grote nadelige gevolgen zijn voor het milieu en het opstellen van een MER rapportage nodig is. Het gaat daarbij om bijvoorbeeld afvalverwerkende bedrijven en bepaalde veehouderijen. In het Besluit-mer zijn de betreffende categorieën opgenomen.

Bij het opstellen van besluiten wordt het lokale beleid meegewogen. Voorbeelden van lokaal beleid zijn: APV, Provinciale Milieuverordening, bestemmingsplannen, beleidsregels van partners, beheerplannen, interferentiegebieden etc.

Sommige bedrijven hebben een zogenoemde omgevingsvergunning beperkte milieutoets (OBM) nodig voordat zij kunnen starten met bepaalde genoemde activiteiten. Het betreft gevallen waarin het bevoegd gezag een lokale toets moet uitvoeren om te beoordelen of de activiteit inpasbaar is in de lokale situatie. Het gaat onder meer om:

- Activiteiten met afvalstoffen (milieustraten, opslag gebruikte banden, demonteren autowrakken);
- Activiteiten die veel geluid produceren;
- Activiteiten met een potentieel grote belasting van de lucht, zowel wat betreft stof als geur;
- Activiteiten met gesloten bodemsystemen.

- Activiteiten waarvoor een m.e.r. beoordeling verplicht is.

Op het niveau van het beschikken op een vergunningaanvraag spelen twee punten een belangrijke rol.

- De technisch-inhoudelijke complexiteit;
- De sociaalmaatschappelijke complexiteit van de situatie.

1.4.3.1 Technisch-inhoudelijke complexiteit

Elke vergunning bestaat uit een mix van standaard- en specifieke voorschriften, maar de verhouding is wisselend. Als de technisch-inhoudelijke complexiteit van de specifieke situatie (de inrichting of activiteit in kwestie en/of het gebied waar de inrichting is gelegen of de activiteit plaatsvindt) klein is, ligt het accent vooral op standaardvoorschriften en minder op specifieke voorschriften. Omgekeerd ligt het accent vooral op specifieke voorschriften en minder op standaardvoorschriften, als de technisch-inhoudelijke complexiteit van de situatie (inrichting, activiteit en/of gebied) groot is.

1.4.3.2 Sociaal-maatschappelijke complexiteit (politiek gevoelig)

Indien de sociaal-maatschappelijke complexiteit van de specifieke situatie gering is, kan het proces van tot stand brengen van een vergunning 'rechttoe-rechtaan' zijn. Een dergelijke vergunning kan, met het accent op de inhoud, in beginsel eigenstandig door Omgevingsdienst IJmond worden afgehandeld.

Als de sociaal-maatschappelijke complexiteit van de situatie daarentegen groot is ligt het totstandbrengingproces gecompliceerder. Bijvoorbeeld vanwege de betrokken inrichting of initiatiefnemer en diens voorgeschiedenis of economisch belang en/of aanwezige belangenorganisaties die zich roeren (politiek gevoelig).

In dit geval moet er bestuurlijke afwegingsruimte worden ingevuld en is het proces minstens zo belangrijk als de inhoud; afstemming, overleg en/of samenwerking zullen noodzakelijk zijn tussen Omgevingsdienst IJmond, het bevoegd gezag (ambtelijk en bestuurlijk), de inrichting of initiatiefnemer in kwestie en belanghebbende derden.

Bij de beoordeling van politiek gevoelige dossiers worden onder andere:

- internet geraadpleegd (bedrijf/naam aanvrager);
- ligging ten opzichte van de omgeving beoordeeld;
- de klachtenregistratie geraadpleegd;
- navraag gedaan bij handhaving;
- krantenberichten bekeken;
- navraag gedaan bij een collega met gebiedspecifieke kennis/branche kennis;
- collega bij de gemeente geraadpleegd (bijvoorbeeld: afdeling RO/bouw/EZ).

Wanneer sprake is van een sociaal-maatschappelijke complexiteit, wordt samenwerking

gezocht met de gemeente via de milieucontactpersoon/schakelaar.

Bij een meervoudig dossier wordt met de gemeente afgestemd dat dit gebeurt met extra aandacht. Dit betekent overleg en/of samenwerking tussen Omgevingsdienst IJmond, de gemeente (ambtelijk en bestuurlijk), de inrichting of initiatiefnemer in kwestie en belanghebbende derden.

1.5 Meldingen

Meldingen worden niet alleen getoetst aan de wettelijke indieningsvereisten. Naast het toetsen aan de indieningsvereisten toetsen we ook direct aan relevante voorschriften zoals afstand tot geurgevoelige objecten en zeer kwetsbare gebieden bij landbouwinrichtingen. Bij inrichting op akoestisch gezoneerde industrieterreinen, wordt direct bekeken of het binnen de zone past en wordt indien wenselijk direct maatwerk gemaakt. Bij opslagen gevaarlijke stoffen wordt zoveel mogelijk direct getoetst of aan de PGS 15 wordt voldaan. Dit vraagt specifieke aandacht van Omgevingsdienst IJmond.

Voor type A activiteiten hoeft geen melding in kader van het Activiteitenbesluit te worden gedaan. Als er voor een type A activiteit toch een melding wordt ingediend, worden die schriftelijk afgehandeld.

Wanneer een melding wordt gedaan wordt een ontvangstbevestiging gestuurd en er vindt registratie in het bedrijvensysteem plaats.

1.6 Werkwijze

Uitgangspunt is dat met een efficiënte en effectieve werkwijze, een kwalitatief hoogwaardig product wordt geleverd. Aan de voorkant is dit klantgericht en waar mogelijk flexibel georganiseerd. Aan de achterkant zijn de processen vormgegeven. Het ‘gemeenteloket’ is voor burgers en bedrijven dé ingang voor vraagstukken ten aanzien van het omgevingsrecht. Achter het loket bevinden zich de afzonderlijke gemeentelijke disciplines én Omgevingsdienst IJmond voor de taken ten aanzien van milieu.

Om kwaliteit te leveren, beoordelen de gemeenten en Omgevingsdienst IJmond zo vroeg mogelijk plannen en initiatieven integraal. Daarbij worden partners, adviseurs en belanghebbende derden betrokken. Dit geldt ook wanneer wij advies geven op bouwplannen en ruimtelijke ontwikkelingen. De betreffende milieu-aspecten zoals geluid, geur, fijn stof, externe veiligheid, ecologie worden door ons beoordeeld. Het bouwplan wordt getoetst of de ruimtelijke ontwikkeling, gelet op de milieu-aspecten, kan worden uitgevoerd.

Omgevingsdienst IJmond neemt deel aan gemeentelijk en/of regionaal overleg. Het behandelteam van de gemeente wordt meegenomen in het vooroverleg en heeft inzage in het volledige dossier. Dit in verband met milieurisico’s in relatie tot politieke en/of maatschappelijke gevoeligheden.

Er wordt gewerkt conform de geldende wetgeving zoals de Wabo en de Wet milieubeheer. Ook gelden de algemene beginselen van behoorlijk bestuur (Awb), zoals zorgvuldigheid, het vertrouwensbeginsel en gelijkheidsbeginsel.

Elke aanvraag of melding wordt behandeld door een vergunningverlener. Hierdoor is er voor de aanvrager of melder één aanspreekpunt. Vergunningen worden getoetst op handhaafbaarheid en naleefbaarheid.

1.7 Doorkijk Omgevingswet

De Omgevingswet komt eraan en vraagt een andere manier van werken. Daarom bereidt Omgevingsdienst IJmond zich voor op de komst van de Omgevingswet door de komende jaren samen met gemeenten en de provincie te oefenen met het opstellen van een omgevingsplan en de milieu-onderwerpen.

Eén van de uitgangspunten van de Omgevingswet is om het begrip inrichting los te laten en voor het onderdeel milieu naar 'milieubelastende activiteiten' te kijken.

1.7.1 Vergunningplicht

In het Besluit activiteiten leefomgeving (hierna: Bal) zijn de milieubelastende activiteiten opgenomen en is voor een deel een vergunningplicht vereist. Een vergunning is alleen verplicht als dat nodig is vanwege een internationaalrechtelijke verplichting of algemene regels niet voldoende zijn om belangen af te wegen.

Aangezien het nu nog niet duidelijk hoeveel activiteiten binnen het werkgebied van Omgevingsdienst IJmond onder de Omgevingswet vergunningplichtig zullen zijn, wordt dat de komende tijd in kaart gebracht. Als voor een milieubelastende activiteit in het Bal geen vergunningplicht is vereist, bevat het Bal voor een aantal milieuaspecten, voorschriften die nageleefd moeten worden. Het betekent dat het bevoegde gezag in een Omgevingsplan voor niet-milieubelastende activiteiten (denk aan bijvoorbeeld aan horeca en detailhandel) en voor milieubelastende activiteiten waar in het Bal geen voorschriften zijn opgenomen (denk aan geur, trillingen en geluid), milieuvoorschriften kan en moet opnemen.

Het Bal geeft mogelijkheden om maatwerk op te stellen. Alleen in bepaalde gevallen is dit niet mogelijk. Maatwerk zal een grotere rol gaan spelen binnen de werkzaamheden van vergunningverlening.

Daarnaast krijgt vergunningverlening te maken met kortere doorlooptijden. Ook als de Omgevingswet in gaat, zal de vraaggestuurde afhandeling blijven bestaan. Nieuw is hierbij dat er standaard een vooroverleg wordt ingelast, waar op dit moment al op wordt geanticipeerd.

1.7.2 Omgevingsplan

Het Omgevingsplan gaat een belangrijke basis vormen voor de vergunningverlening. Daarom is het belangrijk dat de vergunningverlener 'aan tafel' zit bij het ontwikkelen van een Omgevingsplan. Het omgevingsplan regelt een deel van de milieugevolgen en is daarom ook belangrijk voor de omgevingsvergunning van complexe bedrijven. Zo kunnen er in het Omgevingsplan regels staan over externe veiligheid, geluid- en geurhinder.

Ook zal gezondheid en duurzaamheid een rol (gaan) spelen. Denk daarbij aan het voorzorgbeginsel, de energietransitie en de circulaire economie. Via het Omgevingsplan en vergunningverlening wordt hieraan invulling gegeven.

Vergunningverlening zal afstemming zoeken met de afdeling ruimtelijke ordening omdat in het omgevingsplan wordt vastgelegd welke activiteiten zich waar mogen vestigen. Wanneer in de omgevingsvergunning van het omgevingsplan wordt afgeweken, moet rekening worden gehouden met de overige activiteiten en moet goed gemotiveerd worden waarom de activiteit wel in het omgevingsplan kan passen.

1.7.3 Participatie

Participatie is een belangrijke pijler onder de Omgevingswet. De initiatiefnemer die een vergunning aanvraagt voor een activiteit, heeft straks zelf de verantwoordelijkheid om belanghebbenden te informeren en te betrekken. Vergunningverlening betrekt de informatie die bij de participatie is verkregen bij de integrale belangenafweging. Van vergunningverleners wordt verwacht dat ze alle belangen in de leefomgeving tegen elkaar af wegen en een samenhangend besluit nemen.

1.7.4 Opgave vergunningverlening

Voor vergunningverlening ligt de taak om te inventariseren welke bedrijven vergunningplichtig blijven in de nieuwe Omgevingswet. Er zal overgangsrecht gaan gelden voor bestaande vergunningen, besluiten en meldingen. Gelet daarop is er wel een opzet voor lopende procedures en geldende vergunningen gemaakt.

Daarnaast zal vergunningverlening moeten onderzoeken of de serviceformules die zijn opgesteld, moeten worden aangepast. Deze dienen eerst door vergunningverlening te worden geïnventariseerd om daarna een werkwijze op te stellen. Zo zou bijvoorbeeld voor de snelserviceformule gekeken kunnen worden hoe de toegankelijkheid kan worden verbeterd. Als een melding op dit moment bijvoorbeeld compleet is, krijgt de melder dan pas bericht en weet dan dus ook pas wie de behandelaar is.

Op dit moment is een vergunningverlener tevens een wettelijk adviseur voor diverse bedrijven. Hier heeft vergunningverlening nog een taak in te vervullen zoals het verkrijgen van de benodigde kennis. Vergunningverlening zal hierin verder professionaliseren.

2. Toezicht

2.1 Toezicht

Omgevingsdienst IJmond houdt namens betrokken bestuursorganen toezicht op naleving van de milieuregelgeving, andere omgevingsrechtelijke regelgeving en daaraan flankerende regelgeving. Toezicht houdt in dat gecontroleerd wordt of wet- en regelgeving wordt nageleefd.
Dit deel behelst het regulier toezicht. Hierin is geregeld hoe Omgevingsdienst IJmond omgaat met het periodiek toetsen van regelgeving voor de taakvelden waar dit noodzakelijk is.

2.2 Juridische context toezicht

Regulier toezicht is van belang om te kunnen constateren of normen ook daadwerkelijk worden nageleefd. Er is nog geen sprake van een vermoeden van een overtreding. Hieronder wordt kort ingegaan op de belangrijkste bepalingen uit de van toepassing zijnde regelgeving. Tenslotte wordt een korte samenvatting gegeven van de toezichthoudende taken waarmee de toezichthouders van Omgevingsdienst IJmond belast zijn.

In Hoofdstuk 5 van de Algemene wet bestuursrecht zijn de algemene handhavingsbepalingen te vinden. Hoofdstuk 5 van de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) bevat de bijzondere bepalingen met betrekking tot de handhaving. Hoofdstuk 5 van de Wabo staat als lex specialis ten opzichte van hoofdstuk 5 van de Algemene wet bestuursrecht als lex generalis. Met andere woorden de Wabo gaat vóór de Algemene wet bestuursrecht.

Een toezichthouder van Omgevingsdienst IJmond:

- Houdt toezicht op en controleert de naleving van de milieuregelgeving. Dit houdt in:
  - Controleert en houdt toezicht op de naleving van milieuwetgeving;
  - Neemt deel aan (integrale) overleggen;
  - Voert (integrale) handhavingsactie uit;
  - Draagt zorg voor een correcte administratieve vastlegging, verwerking en afhandeling. Stelt indien nodig rapportages op die als basis kunnen dienen voor een (juridisch) vervolgtraject;
  - Mede-vertegenwoordigt Omgevingsdienst IJmond bij hoorzittingen en bij bezwaar- en beroepsprocedures.
- Behandelt milieuklachten van burgers en bedrijven/inrichtingen en roept waar nodig deskundigheid van anderen aan:
  - Beoordeelt onder wiens bevoegd gezag de klacht valt;
  - Voert op locatie een toezichtcontrole uit ;
  - Draagt zorg voor een correcte administratieve vastlegging, verwerking en afhandeling.
- Vertegenwoordigt Omgevingsdienst in geval van calamiteiten (buiten kantoortijden is daartoe een piketregeling van kracht).

De gemeenten en provincie waar Omgevingsdienst IJmond het basistakenpakket en het milieutakenpakket uitvoert hebben aan de directeur van Omgevingsdienst IJmond het mandaat gegeven toezichthouders in de zin van de Awb aan te wijzen, die bevoegd zijn toezicht te houden op de naleving van de regelgeving die onder de betreffende takenpakketten valt.

2.3 Definities van toezicht

Term	Definitie
Regulier toezicht	Regulier toezicht is het verzamelen van informatie over de vraag of een handeling of zaak voldoet aan de daaraan gestelde eisen, het zich daarna vormen van een oordeel daarover en het eventueel naar aanleiding daarvan interveniëren en het door systematische controle ervoor waken dat er iets gebeurt en dat het gebeurt volgens bepaalde normen.
Handhavingstoezicht	Handhavingstoezicht heeft betrekking op situaties waarin Omgevingsdienst IJmond zelf een vermoeden heeft dat sprake is van een overtreding, dan wel dat daarop wordt gewezen door een derde partij, hetgeen aanleiding geeft tot het uitvoeren van een controle. Tevens valt onder handhavingstoezicht het toezicht dat wordt uitgevoerd in het kader van een lopende handhavingszaak en het toezicht op de naleving van de aangezegde lastgeving.
Integraal toezicht	Integraal toezicht omvat alle regelgeving die op een bepaald project inrichting of locatie van toepassing is en behoort te worden betrokken bij het uit te voeren toezicht. Per project, inrichting of locatie kan het te betrekken regelgevend kader verschillen.
Aspecttoezicht	Aspecttoezicht kan worden omschreven als het houden van toezicht op een bepaalde activiteit of naleving van een bepaald onderdeel van de regelgeving. Dit kan ook in de vorm van een project plaatsvinden.
Handhavingstraject	Onder een handhavingstraject moet worden verstaan het traject dat een aanvang neemt op het moment van het constateren van een overtreding ten tijde van de controle voorafgaande aan het uitvaardigen van een handhavingsbeschikking.

2.4 Categorieën van toezicht

In het kader van toezicht worden verschillende soorten controles onderscheiden. In beginsel wordt een toezichtcontrole vooraf aangekondigd. In geval van bijzondere omstandigheden kan hiervan worden afgeweken. Een uitgangspunt is om de controles in het kader van integraliteit gezamenlijk

met de diverse te onderscheiden rechtsgebieden binnen het omgevingsrecht dan wel flankerende rechtsgebieden. Op deze wijze is het mogelijk de capaciteit voor toezichtscontroles zo doelmatig mogelijk in te zetten.

2.4.1 Regulier toezicht

Type toezicht	Beschrijving
Toezichtcontroles in het kader van de jaarlijkse prioriteitstelling	Regulier toezicht vindt plaats naar aanleiding van de jaarlijkse prioriteitstelling van het werkprogramma. Op het gebied van milieu wordt de toezichtfrequentie gebaseerd op de grootte van de inrichting. De invulling van het werkprogramma is hierop gebaseerd. Tevens wordt de inhoud van het werkprogramma gebaseerd op probleemanalyses, op actuele aandachtsgebieden en op de wens van betrokken bestuursorganen.
Toezichtcontroles in het kader van projecten	Jaarlijks worden eventueel projecten bepaald aan de hand van de probleemanalyses, actuele aandachtsgebieden en de wens van betrokken bestuursorganen. In de projectvoorstellen worden bepaalde beleidsterreinen verder geconcretiseerd. Dit gebeurt onder meer door de speerpunten te benoemen waarop gecontroleerd moet worden.
Opleveringscontroles in het kader van de vergunningverlening/meldingen	Door de integrale controle wordt niet alleen gekeken of de vergunninghouder zich aan de vergunningvoorschriften houdt maar vindt tevens een toets plaats van de handhaafbaarheid van de vergunningvoorschriften.

2.4.2 Handhavingstoezicht

Type toezicht	Beschrijving
Controles naar aanleiding van klachten, handhavingsverzoeken, incidenten en ongevallen	In voorkomende gevallen worden klachten, ongevallen en/of incidenten veroorzaakt door de bedrijfsvoering. Dit heeft betrekking op naleving van de geldende regelgeving. In deze situatie volgt er op een klacht, incident of ongeval dan ook altijd een aspectcontrole en indien nodig een integrale controle. Er bestaat een redelijk vermoeden van het begaan van een overtreding. De controle is dan ook gericht op het vaststellen van een mogelijke overtreding. Van een integrale controle gaat een preventieve werking uit.
Controles in het kader van lopende handhavingstrajecten	Ten behoeve van de motivering van een herstelactie: In geval na de termijn die verbonden is aan een eventuele

	vooraankondiging van een herstelactie en bij het voortbestaan van de overtreding ofwel in spoedeisende gevallen die direct aanleiding geven voor het aanzeggen van een herstelsanctie worden aanvullende eisen gesteld aan zowel het toezicht als het controlerapport. Het toezicht en het daaruit voortvloeiende onderzoeksrapport dienen ter motivering van de lastgeving en zijn constituerende voor de lastgeving. Er mag vanaf dat moment geen enkele twijfel meer bestaan over de omstandigheden waaronder de overtreding is of wordt begaan. Op dat moment worden aan de feitelijke constatering van de overtreding immers bij besluit rechtsgevolgen verbonden die erop zijn gericht de overtreder te bewegen tot het herstellen van de overtreding binnen een bepaalde begunstigingstermijn.
	Ten behoeve van de vaststelling van het intreden van de rechtsgevolgen van de lastgeving: Aan een lastgeving wordt een begunstigingstermijn verbonden. Binnen die begunstigingstermijn wordt de overtreder de gelegenheid geboden de overtreding te beëindigen. Gaat de overtreder niet tot beëindigen van de overtreding over dan treden de rechtsgevolgen van de lastgeving in werking. Dan wordt derhalve een dwangsom verbeurd of kan het bevoegd gezag zelf de overtreding beëindigen door het toepassen van bestuursdwang. Het is dus van belang zorgvuldig vast te stellen of is voldaan aan de lastgeving op het moment dat de begunstigingstermijn is verstreken. Desalniettemin zijn ten aanzien van de vaststelling van de overtreding in het kader van de motivering van de dwangsom dezelfde eisen verbonden aan de vaststelling van de overtreding op het moment dat de begunstigingstermijn die is verbonden aan de lastgeving.

Voor de afhandeling van klachten heeft Omgevingsdienst IJmond een apart klachtenprotocol vastgesteld. zie hiervoor Hoofdstuk 7.

2.5 Controlefrequentie van de toezichtactiviteiten

Om de frequentie van de periodieke controles vast te kunnen stellen is een prioriteitstelling op basis van een probleemanalyse noodzakelijk. Voor alle deelnemende gemeenten heeft Omgevingsdienst IJmond een probleemanalyse en een daarop gebaseerde prioriteitstelling uitgevoerd.

2.6 Toezicht op het bereiken van kwaliteitsnormen

Door Omgevingsdienst IJmond wordt toezicht gehouden op naleving van emissienormen bij bedrijven, zoals die gesteld zijn voor bijvoorbeeld geluid, bodem, water en lucht. Dit toezicht op naleving van deze normen wordt uitgevoerd door de specialistische of generalistische toezichthouders van Omgevingsdienst IJmond. Indien het toezicht op de norm zodanig complex is dat de specialist dit niet kan doen, dan wordt er kennis ingehuurd van een hiertoe gespecialiseerd bureau.

De generalist moet de specialist inschakelen indien hij de nodige kennis ten aanzien van een bepaald aspect ontbeert. Daarnaast is bekend welke specialistische kennis Omgevingsdienst IJmond moet hebben.

2.7 Scheiding vergunningverlening en toezicht

In de organisatie Omgevingsdienst IJmond zijn vergunningverlening en handhaving functioneel gescheiden van elkaar. Naast een team vergunningen fungeren er drie toezichtteams. De medewerkers uit deze teams kennen echter allen dezelfde functieomschrijving. Deze functie wordt omgeschreven als medewerker Omgevingsrecht. Dit maakt onderlinge uitwisselbaarheid mogelijk en maakt de organisatie flexibel en adaptief. Tegelijk wordt uiteraard scherp de hand gehouden aan de regel dat medewerkers omgevingsrecht niet de door hen opgestelde vergunningen mogen handhaven.

Uiteraard vindt wel overleg plaats over de te verlenen vergunningen. Nadat de vergunningverlener de ontwerpbeschikking in concept heeft opgesteld wordt deze samen met de aanvraag voorgelegd aan de toezichtteams. Door een handhaver wordt de ontwerpbeschikking getoetst op:

- Handhaafbaarheid en eenduidigheid van de voorschriften
- Helderheid van de formulering van voorschriften
- Toetsen van de voorschriften aan de huidige milieuhygiënische inzichten, zoals bijvoorbeeld de PGS-richtlijn, de aangewezen BBT-documenten, de Handreiking industrielawaai en Vergunningverlening, Circulaire indirecte hinder etc.
- Relatie met andere relevante milieuwetgeving, zoals bijvoorbeeld Het Vuurwerkbesluit of het Besluit externe veiligheid etc.

2.8 Roulatiesysteem

Om te voorkomen dat een te nauwe band ontstaat tussen de handhaver en de activiteit is een roulatiesysteem opgezet. Een toezichthouder voert:

- Niet meer dan eenmaal een handhavingstraject uit bij een inrichting type C- bedrijf. Na het afloop van dit handhavingstraject zullen eerst twee andere inspecteurs een handhavingstraject bij de inrichting moeten hebben doorlopen alvorens deze inspecteur opnieuw een handhavingstraject mag opstarten.
- Maximaal twee handhavingstrajecten uit bij inrichting type B- bedrijven. Na het aflopen van deze handhavingstrajecten zullen eerst twee andere inspecteurs een handhavingstraject bij

de inrichting moeten hebben doorlopen alvorens deze inspecteur opnieuw een handhavingstraject kan opstarten.

Wel merken wij op dat indien de omstandigheden hiertoe aanleiding geven, hiervan gemotiveerd mag worden afgeweken. Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn als een inspecteur zeer specialistische kennis heeft op een vakgebied waar slechts weinigen binnen de omgevingsdienst over beschikken. Gezien de controlefrequenties voor de inrichting type A- bedrijven zal naar verwachting geen nauwe band ontstaan tussen de handhaver en het bedrijf.

3. Handhaving

3.1 Inleiding

In dit hoofdstuk is de handhavingsstrategie beschreven die Omgevingsdienst IJmond hanteert om de naleving van de (milieu) voorschriften te bevorderen. Hierbij wordt in de lijn van de Landelijke handhavingsstrategie en de Wabo gewerkt en vooruitgelopen op de aankomende Omgevingswet.

Naast de bestuursrechtelijke handhaving wordt tevens de inzet van strafrechtelijke handhaving omschreven. Bij Omgevingsdienst IJmond zijn buitengewoon opsporingsambtenaren (BOA) in dienst die bevoegd zijn tot strafrechtelijke handhaving, ook middels de Bestuurlijke strafbeschikking milieu- en keurfeiten.

Het handhavingsbeleid beoogt in de allereerste plaats de doelstellingen van het omgevingsrecht en aanverwante wetgeving te ondersteunen. Daarnaast is de handhavingsstrategie gericht op het bewerkstellingen van algemene preventie middels speciale preventie. Hetgeen inhoudt dat bij ieder individueel geval consequent uitvoering wordt gegeven aan de handhavingstaak overeenkomstig het handhavingsbeleid.

Aan de handhavingsstrategie zijn de volgende randvoorwaarden verbonden, zoals effectiviteit en efficiency. De reactie op de overtreding dient doelgericht te zijn en evenredig aan de ernst van de inbreuk op de geschonden norm. Tevens is het van groot belang om bestuursrechtelijke en de strafrechtelijke handhaving gezamenlijk in te zetten zodat zij elkaar versterken en dat daarmee het handhavingsresultaat groter wordt. Het is van belang om met de verrichte inspanningen en de beschikbare middelen een zo groot mogelijk handhavingsresultaat te behalen.

3.2 Landelijke Handhavingsstrategie

Op 4 juni 2014 heeft het Bestuurlijk Omgevingsberaad de Landelijke Handhavingsstrategie vastgesteld. Vanaf 1 januari 2016 moeten alle overheden de Landelijke Handhavingsstrategie vaststellen en toepassen. Deze strategie moet worden toegepast op alle Wabo-overtredingen. De Landelijke Handhavingsstrategie biedt een breed toepasbaar kader voor handhaving, waaronder specifieke handhavingsstrategieën. Het doel is een eenduidig handhavend optreden door betrokken instanties bij soortgelijke overtredingen. Hierdoor ontstaat voor burgers en bedrijven een gelijk speelveld, wordt het rechtsgevoel gerespecteerd en blijft de leefomgeving schoon, veilig en gezond. Doordat overheden, omgevingsdiensten, het OM en de politie op eenzelfde manier optreden ontstaat dit speelveld. Deze instanties dienen passend te interveniëren bij iedere bevinding, dat wil zeggen afhankelijk van de situatie weloverwogen kiezen voor alleen bestuursrechtelijke, bestuur- en strafrechtelijk of alleen strafrechtelijk optreden. Hierdoor sluit de Landelijke handhavingsstrategie aan bij de sanctiestrategie, toezichtstrategie en de gedoogstrategie.

Met het overnemen en invoeren van de Landelijke Handhavingsstrategie wordt aangesloten bij de landelijke kwaliteitscriteria op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH-

kwaliteitscriteria) voor Wabo bevoegde overheden. Uitgangspunten zijn daarbij: onafhankelijk en professioneel handhaven, betrouwbaarheid, passende interventies toepassen en gezamenlijk optreden waar mogelijk.

De kern van de Landelijke Handhavingsstrategie is een interventiematrix waarbij de handhavers een drietal zaken dienen te wegen namelijk:

- Ernst van de bevindingen (gevolgen van overtreding);
- Gedrag van de overtreder;
- Feiten en omstandigheden van de situatie.

Op basis van deze wegingen wordt bepaald welke interventie wordt toegepast. De zaken die in de zware segmenten terechtkomen worden eerder en anders (strenger) opgepakt dan de zaken die in de midden- en lichte segmenten terechtkomen. Hierbij wordt uitgegaan van het principe dat handhavers zo licht mogelijk starten met interveniëren gericht op herstel en dat zij overstappen op zwaardere interventies als naleving uitblijft.

De handhaver zet de betreffende interventie(s) in totdat sprake is van naleving. Als naleving binnen de door de handhaver bepaalde termijn uitblijft, pakt de handhaver door, door middel van het inzetten van een zwaardere interventie(s). In algemene zin geldt voor termijnen het volgende:

- Gedragsvoorschriften dienen direct in acht genomen te worden. Hiervoor dient geen of hooguit een zeer korte termijn te worden gesteld om de overtreding te beëindigen en/of herhaling ervan te voorkomen.
- In alle andere gevallen – waaronder ook plannen of voorzieningen waarvoor investeringen vereist zijn – geldt: hoe urgenter de situatie des te korter de termijn. Daarbij rekening houdend met de technische en organisatorische realiseerbaarheid in die termijn.

De (mogelijke)gevolgen zijn						
	Aanzienlijk Dreigend en/of onomkeerbaar	4	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen LOB, LOD Verscherpt toezicht	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen LOB, LOD Verscherpt toezicht	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht bestraffend** Exploitatieverbod / sluiting, schorsen of intrekken vergunning certificaat of erkenning **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen, LOB, LOD	**Strafrecht** PV **Bestuursrecht bestraffend** Exploitatieverbod / sluiting, schorsen of intrekken vergunning certificaat of erkenning **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen, LOB, LOD
	Van belang	3	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Bestuurlijk gesprek, Waarschuwen	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen LOB, LOD Verscherpt toezicht	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen, LOB, LOD, verscherpt toezicht	**Strafrecht** PV **Bestuursrecht bestraffend** Exploitatieverbod / sluiting, schorsen of intrekken vergunning certificaat of erkenning **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen, LOB, LOD
	Beperkt	2	**Bestuursrecht herstellend** Aanspreken / informeren,	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht herstellend** Bestuurlijk gesprek, Waarschuwen	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen LOB, LOD Verscherpt toezicht	**Strafrecht** PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Tijdelijk stilleggen LOB, LOD
	Vrijwel Nihil	1	**Bestuursrecht herstellend** Aanspreken/informeren	**Bestuursrecht herstellend** Aanspreken/informeren,	**Strafrecht** BSBm / PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Bestuurlijk gesprek LOB, LOD Waarschuwen	**Strafrecht** PV **Bestuursrecht bestraffend** Bestuurlijke boete **Bestuursrecht herstellend** Bestuurlijk gesprek LOB, LOD Waarschuwen
			A	B	C	D
			Goedwillend - Onbedoeld - Proactief	**Moet kunnen** - Onverschillig	**Calculerend** - Bewust belemmerend en/of risico nemend	**Bewust en structureel crimineel** - Fraude - Oplichting - witwassen
			Gedrag van de overtreder			

Figuur 1 - Interventiematrix LHS

3.3 Bestuursrechtelijke handhaving

3.3.1 Typen bestuursrechtelijke handhaving

Er worden vier typen bestuursrechtelijke handhaving onderscheiden, als opvolging van de constatering van overtredingen tijdens een toezichttraject.

Type handhaving	Toelichting
Niet ernstige overtredingen (drie stappen)	Indien geen sprake is van een ernstige overtreding die met grote spoed dient te worden hersteld, dan dient handhaving te geschieden langs drie stappen. Na de eerste controle volgt een schriftelijk verzoek tot beëindigen van de overtreding. Bij voortduring van de overtreding volgt na de hercontrole een schriftelijke vooraankondiging. Pas bij de derde controle wordt, indien de overtreding nog niet beëindigd is, een bestuurlijke last opgelegd.
Ernstige of beperkt spoedeisende overtredingen (twee stappen)	Aan de hand van de relatieve mate waarin de norm wordt geschonden moet naar objectieve maatstaven en naar hetgeen in het maatschappelijk verkeer als betamelijk wordt aangemerkt, worden beoordeeld of sprake is van een ernstige overtreding die zich leent voor twee stappen handhaving. Ter beoordeling of sprake is van een beperkt spoedeisende overtreding dient de kans van het intreden van de bezwaarlijke gevolgen verbonden aan de geschonden norm in aanmerking te worden genomen. Bij ernstige of beperkt spoedeisende overtredingen wordt opgetreden in twee stappen, dat wil zeggen door middel van een vooraankondiging (= voornemen tot opleggen last) na het eerste controlebezoek. In geval sprake is van meerdere overtredingen, waarin één of meer overtredingen naar aard en karakter van die overtreding als ernstig kan worden aangemerkt vindt steeds twee stappen handhaving plaats. Indien geen gevolg wordt gegeven aan het verzoek tot beëindiging van de overtreding uit de vooraankondiging, gaat bij voortduring van de overtreding na de hercontrole een last uit.
Spoedeisend herstel (één stap)	De Algemene wet bestuursrecht biedt in artikel 5:31, eerste lid Awb de mogelijkheid tot het direct aanzeggen van een bestuurlijke last bij beschikking. Toepassing kan plaatsvinden indien een direct gevaar aanwezig is dat de bezwaarlijke gevolgen die de geschonden norm beoogt te beschermen intreden, ofwel de bezwaarlijke gevolgen verbonden aan de geschonden norm zich reeds hebben voorgedaan en deze niet verder, althans niet op korte termijn, in omvang toenemen. In zodanige gevallen kan direct een last worden aangezegd opdat de aan de geschonden norm

	verbonden gevolgen zullen wegnemen.
Zeer spoedeisende bestuursdwang	In gevallen waarin niet kan worden gewacht met het aanzeggen van een bestuursdwangmaatregel en de overtredingssituatie noopt tot directe interventie kan gebruik worden gemaakt van de bevoegdheid tot toepassing van directe bestuursdwang ingevolge artikel 5:31 tweede lid Awb. De toepassing van directe bestuursdwang is een feitelijke handeling die zo spoedig mogelijk bij beschikking dient te worden bekrachtigd.

3.3.2 Begunstigingstermijnen

Het uitgangspunt bij het stellen van een begunstigingstermijn voorafgaand aan oplegging of effectuering van een bestuurlijke last, is dat de illegale situatie zo spoedig mogelijk beëindigd moet worden en de hersteltermijn zo kort mogelijk moet zijn. De lengte van de termijn dient onder meer bepaald te worden aan de hand van de geschonden belang. Loopt het te beschermen belang ernstige schade op door voortduring van de overtreding dan is de begunstigingstermijn korter dan wanneer het te beschermen belang geen ernstige schade oploopt bij voortduring van de overtreding. Bij het bepalen van een begunstigingstermijn dient rekening te worden gehouden met de tijd. Zie hoofdstuk 3, paragraaf 3.

In de lijst met overtredingen (zie Bijlage 1) is per genoemde overtreding een begunstigingstermijn opgenomen. Een begunstigingstermijn biedt de overtreder de gelegenheid herstel te plegen op de overtreding, zonder dat uit hoofde van de overtreding reeds rechtsgevolgen, de verbeurte van een dwangsom of de mogelijkheid tot toepassing van bestuursdwang, voortvloeien.

De termijn is bepaald aan de hand van de gemiddeld genomen en benodigde, dan wel toereikende termijn waarbinnen de betreffende overtreding kan worden beëindigd, aangevuld met een extra verruiming van één week vanwege het door Omgevingsdienst IJmond gehanteerde dwangsombeleid (zie verder).

De termijnen zijn herleid uit praktijkervaring van Omgevingsdienst IJmond. In beginsel wordt vastgehouden aan de genoemde begunstigingstermijn. Onder bijzondere omstandigheden kan hiervan worden afgeweken.

In ieder geval wordt afgeweken van de opgenomen begunstigingstermijnen bij overtredingen die spoedeisend dan wel beperkt spoedeisend herstel verlangen. Daarnaast kan van de termijn worden afgeweken indien sprake is van herhaaldelijk niet-nakoming of recidive. Ter zake wordt, al naar gelang de bijzondere omstandigheden van het geval daartoe meewegen, de begunstigingstermijn bekort. Het ligt in de rede in zodanige gevallen te motiveren waarom is gekozen voor een andere begunstigingstermijn.

3.3.3 Bestuursrechtelijke handhavingsinstrumenten

3.3.3.1 Last onder dwangsom

Ten aanzien van het bestuurlijk sanctioneren van overtredingen wordt in beginsel gebruikt gemaakt van de last onder dwangsom. In de lijst met dwangsommen (zie Bijlage 1) is bij elke genoemde overtreding een dwangsombepaling opgenomen. De verbeurte van een dwangsom is het rechtsgevolg dat is verbonden aan de last onder dwangsom en treedt in op het moment dat de overtreding niet is beëindigd voor het verstrijken van de begunstigingstermijn. In zodanig geval kan tot invordering van de verbeurde dwangsom worden overgegaan.

3.3.3.1.1 Dwangsom ineens

Met het doel een effectieve en efficiënte handhaving te bereiken worden in de dwangsombeschikking in beginsel dwangsommen vastgesteld op een ineens te verbeuren bedrag. In dit verband is er voor gekozen de begunstigingstermijn iets ruimer te stellen. De overtreder wordt immers een week voor het moment van verbeurte in kennis gesteld van het beëindigen van de overtreding.

Indien het noodzakelijk is vanwege de aard van de overtreding wordt de dwangsomverbeurte vastgesteld op een bedrag per overtreding, waarbij het totaalbedrag aan te verbeuren dwangsommen gelijk is aan het in de bijlage opgenomen maximumbedrag. Voor de vaststelling van het aantal overtredingen dat leidt tot verbeurte van het maximumbedrag worden de bijzondere omstandigheden van het geval betrokken, waaronder de aard en intensiteit van de overtreding.

3.3.3.1.2 Niet-nakoming en recidive

In voorkomende gevallen dat niet wordt voldaan aan een eerste of opvolgende last onder dwangsom, staat het Omgevingsdienst IJmond vrij een volgende last onder dwangsom aan te zeggen ten aanzien van dezelfde en nog voortdurende overtreding, teneinde daarop alsnog herstel te laten plegen. Uit het voortduren van de overtreding kan een kennelijkheid worden afgeleid die inhoudt dat het in de voorgaande last onder dwangsom gestelde dwangsombedrag een onvoldoende prikkel betrof om herstel te plegen op de overtreding. In zodanig geval wordt in de navolgende last onder dwangsom het voor de overtreding genoemde dwangsombedrag verhoogd met 300%. Vorenbedoelde verhoging kan dus alleen worden toegepast is als sprake is van hetzelfde handhavingstraject ten overstaand van dezelfde overtreding. Indien dit onvoldoende financiële prikkel zal blijken in te houden kan van deze procentuele verhoging worden afgeweken. Contact wordt opgenomen met het OM en de mogelijkheid tot het aanzeggen van de Bestuurlijke strafbeschikking milieu- en keurfeiten (Bsbm) dan wel proces-verbaal wordt onderzocht.

Onder bijzondere omstandigheden kan worden afgeweken van de in de bijlage genoemde dwangsombedragen. Dit zou zich voor kunnen doen in geval sprake is van recidive, een ernstige overtreding of anderszins een grotere financiële prikkel gewenst is. In zodanig geval wordt in elk navolgende last onder dwangsom het voor de hernieuwde overtreding gestelde dwangsombedrag in de bijlage verhoogd met 200%. Indien dit onvoldoende financiële prikkel zal blijken in te houden kan van deze procentuele verhoging worden afgeweken.

3.3.3.2 Last onder bestuursdwang

In het geval dat de last onder dwangsom naar omstandigheden niet het geëigende middel blijkt te zijn om de overtreding te (laten) beëindigen wordt gebruik gemaakt van de last onder bestuursdwang. Bovendien kan in voorkomende gevallen waar de last onder dwangsom niet het beoogde effect heeft gehad ervoor gekozen worden gebruik te maken van de last onder bestuursdwang. In het geval sprake is van een overtreding ten aanzien waarvan zeer spoedeisende herstel vereist is wordt direct en te allen tijde bestuursdwang toegepast. In de lijst met dwangsommen (Bijlage 1) worden categorieën van overtredingen benoemd ten aanzien waarvan in de regel van de mogelijkheid tot het aanzeggen van een last onder bestuursdwang gebruik wordt gemaakt.

3.3.3.3 Bestuurlijke boete

Naast de mogelijkheid van lastgeving, kan een bestuursorgaan ook een bestuurlijke boete opleggen aan een overtreder. Omgevingsdienst IJmond maakt van dit instrument geen gebruik, maar hanteert in plaats daarvan het instrument Bestuurlijke strafbeschikking milieu (Bsbm, zie hierna).

3.4 Strafrechtelijke handhaving

Naast het bestuursrechtelijk instrumentarium, kan, wanneer daartoe geïndiceerd, ook gekozen worden voor de toepassing van een strafrechtelijk handhavingsinstrument. Een aantal toezichthouders van Omgevingsdienst IJmond is daartoe aangewezen als buitengewoon opsporingsambtenaar (boa). De strafbare feiten die een boa mag opsporen, staan vermeld in de domeinenlijst en in zijn takenpakket. De verantwoordelijkheid voor de oplegging van strafrechtelijke handhavingsbeschikkingen ligt, ook met betrekking tot de Bsbm, bij het Openbaar Ministerie.

Toepassing van het strafrechtelijk instrumentarium vindt plaats in geval van ernstige en/of niet voor herstel in aanmerking komende overtredingen, waarbij de gedragsindicatie van de overtreder een grote rol speelt, conform de interventiematrix onder de LHS. De voorbereiding en oplegging van een strafrechtelijke handhavingsbeschikking vindt plaats conform de daarvoor geldende wettelijke eisen en waarborgen (o.a. cautie).

3.4.1 Strafrechtelijke handhavingsinstrumenten

3.4.1.1 Bestuurlijke strafbeschikking milieu (Bsbm)

De bestuurlijke strafbeschikking milieu is een op het strafrecht (artikel 257ba Wetboek van Strafvordering) gebaseerde interventie die Omgevingsdienst IJmond zonder tussenkomst van het OM kan opleggen. De directeur van Omgevingsdienst IJmond is hiertoe eigenstandig bevoegd. Hiermee is een regeling geïntroduceerd, die het voor Omgevingsdienst IJmond mogelijk maakt eenvoudig vast te stellen strafbare feiten af te doen met een strafrechtelijke boete. De bestuurlijke strafbeschikking milieu kan worden ingezet voor de handhaving van bepaalde feiten. Deze feitomschrijving en feitcodes zijn te vinden in een speciaal feitenboekje bestuurlijke strafbeschikking milieu waar BOA's mee werken. Nadat een zaak via de invoerapplicatie van het

CJIB(de Transactiemodule) is aangeleverd, verstuurt het CJIB de strafbeschikking naar de verdachte en start de inning van de geldboete. Tegen deze boete staat verzet open.

3.4.2 Proces-verbaal

Indien een feit zich niet leent voor toepassing van de Bsbm, dient een boa een proces-verbaal op te maken. Het proces-verbaal kan vervolgens via het Functioneel Parket dan wel de officier van justitie leiden tot een strafrechtelijke vervolging van de overtreder.

4. Gedogen

In voorkomende gevallen dient afgezien te worden van de beginselplicht tot handhaving en kan gekozen worden voor gedogen. Uitgangspunt voor Omgevingsdienst IJmond bij gedogen is het landelijk kader 'Gedogen in Nederland'.

4.1 Situaties

Enkel in de volgende situaties kan sprake zijn van aanvaardbaar gedogen:

1. Indien handhaving zou leiden tot **aperte onbillijkheden**. Dit kan met name het geval zijn in overmachtssituaties en soms ook in overgangssituaties. Wel geldt hierbij als voorwaarde dat de andere betrokken belangen door het gedogen niet onevenredig mogen worden geschaad. In praktijk kunnen zich de volgende overgangssituaties voordoen:
   a. Gevallen waarin wordt gewerkt zonder vergunning omdat door omstandigheden die buiten de macht van de vergunninghouder liggen, de nieuwe vergunning niet aansluitend op de oude – aflopende – vergunning kan worden verleend;
   b. Gevallen waarin door het alvast starten van een activiteit, vooruitlopend op de vergunningverlening, een bestaande situatie kan worden beëindigd, verminderd of gereguleerd. Hierbij moet aan de volgende voorwaarden zijn voldaan: er zijn geen alternatieven voorhanden waarmee hetzelfde effect kan worden bereikt; de aanvrager van de vergunning treft geen verwijt ten aanzien van het tijdstip van indienen van de vergunningaanvraag; de verwachting bestaat dat positief op de vergunningaanvraag kan worden beschikt;
   c. Gevallen waarin de vergunning van een bestaand activiteit door de rechter is vernietigd op formele gronden en het mogelijk is om een nieuwe vergunning te verlenen;
   d. Gevallen waarin geconstateerd wordt dat het technisch onmogelijk is om bepaalde voorschriften – mits aanvaardbaar – worden aangepast én het toegestaan is een gelijkwaardige voorziening toe te passen. Indien ambtshalve wijziging van de vergunning op korte termijn onmogelijk is, kan de overtreding in de tussenliggende tijd worden gedoogd;
   e. Gevallen waarin onderzocht moet worden hoe een overtreding van bepaalde voorschriften kan worden beëindigd en waarvoor het nodig is de handeling in kwestie nog enkele malen of nog enige tijd uit te voeren;
   f. Gevallen waarin overtredingen plaatsvindt van regels terwijl regelgeving in voorbereiding is waarvan redelijkerwijs verwacht kan worden dat deze de eisen in de overtreden regels op korte termijn zal versoepelen. Deze gevallen worden terughoudend benaderd. Toetsing aan het evenredigheidsbeginsel zal plaatsvinden;
2. Het **achterliggende belang is evident beter gediend** met gedogen, te weten uitzonderingsgevallen die de wetgever niet heeft voorzien. In dergelijke situaties moeten afspraken worden gemaakt over de termijn waarbinnen en de wijze waarop de naleving zal plaatsvinden ten behoeve van het door de wettelijke norm te beschermen belang;

3. Een **zwaarder wegend belang** rechtvaardigt gedogen.

4.2 Voorwaarden

Gedogen is weliswaar een bevoegdheid van het college, maar zeker geen verplichting. Per geval moet aan bovenstaande criteria getoetst worden. Gedogen vindt slechts plaats middels een beschikking en dient zeer terughoudend te worden toegepast. Gedogen is in beginsel slechts onder de volgende voorwaarden aanvaardbaar:

a. In uitzonderingsgevallen;
b. Mits beperkt in omvang en/of tijd;
c. Slechts actief, uitdrukkelijk en na zorgvuldige kenbare belangenafweging;
d. Aan controle onderwerpen.

4.3 Gedogen met beschikking

Een gedoogbeschikking wordt slechts afgegeven, indien er voldoende grond aanwezig is om te verwachten, dat concrete aanwijzingen bestaan dat de te gedogen activiteit op korte termijn geheel kan worden gelegaliseerd of zal worden gestaakt. Dit betekent dus dat er geen sprake mag zijn van een (voortdurende) onaanvaardbare normoverschrijding. Gedogen kan slechts als een tijdelijke overgangsregeling worden beschouwd. In een gedoogbeschikking wordt daarom een bepaalde, zo kort mogelijke en duidelijke termijn opgenomen. Het gedogen van spoedeisende- en ernstige overtredingen van vigerende regelgeving is, behoudens bijzondere omstandigheden, slechts mogelijk binnen de eerdergenoemde randvoorwaarden voor actief gedogen.

4.4 Niet gedogen

Er wordt in ieder geval niet gedoogd indien daarvoor onaanvaardbare situatie ontstaan en indien belangen van derden onevenredig worden geschaad.

4.5 Controle en handhaving

Wanneer eenmaal een gedoogbeschikking is afgegeven, wordt steeds gecontroleerd of de overwegingen die hebben geleid tot dit besluit nog actueel zijn. Ook wordt actief gecontroleerd of de gestelde voorwaarden daadwerkelijk worden nageleefd. Het niet naleven van een gedoogbeschikking leidt in beginsel tot het intrekken van dit besluit, waarna – overeenkomstig de in deze nota vastgelegde strategie – tot handhaving wordt overgegaan. Indien een derde na afgifte van een gedoogbeschikking een verzoek doet om handhaving, dan vindt een hernieuwde belangenafweging plaats, waarbij de belangen van deze derde opnieuw uitdrukkelijk worden meegewogen. De bij de houder van de gedoogbeschikking gewekte verwachtingen worden daarbij eveneens betrokken, maar zijn niet zonder meer doorslaggevend. In elk gedoogbesluit wordt daarom een standaardclausule opgenomen dat de gedoogde op eigen risico handelt.

4.6 Relatie met het strafrecht

Het Openbaar Ministerie is niet gebonden aan een gedoogbeschikking bij het nemen van een beslissing omtrent eventuele vervolging. In het gedoogbesluit wordt dan ook vermeld dat het

gedogen de verantwoordelijkheid van het Openbaar Ministerie om een strafvervolging in te stellen onverlet laat. Daarnaast dient opgemerkt te worden, dat de afgifte van een gedoogbeschikking ook civielrechtelijke consequenties onverlet laat van een eenmaal gepleegde overtreding.

5. Strategie asbest

5.1 Inleiding

Landelijk gaat eind 2024 het verbod op asbestdaken inwerking treden. Omgevingsdienst IJmond heeft in 2017 het totale werkgebied geïnventariseerd en in 2018 gepresenteerd aan de bestuurders van de dienst. Met name in de regio Zaanstreek-Waterland is een relatief groot aantal asbestdaken aanwezig, vergeleken met de regio's IJmond en Zuid-Kennemerland. De komende vier jaar wordt in nauwe samenwerking met gemeenten, veiligheidsregio's verzekeraars en brancheorganisaties toegewerkt naar volledige verwijdering, in eerste instantie verleidend, maar richting 2024 wellicht ook preventief handhavend.

5.2 Rol Omgevingsdienst IJmond

In de keten van verwijdering tot verwerking blijkt er sprake te zijn van illegaliteit en het niet conform de regels werken. Dit brengt risico's met zich mee voor gezondheid en milieu. Omgevingsdienst IJmond kan een belangrijke bijdrage leveren door (keten)toezicht op het verwijderen van asbest; van de sloopmelding tot het storten. Op deze manier lopen de leefomgeving en haar burgers minder risico's.

5.3 Besluit VTH

- Uit het wettelijke takenpakket komt voort dat omgevingsdiensten de meeste asbesttaken uitvoeren. Het toezicht op asbestsaneringen door bedrijven valt onder het basistakenpakket. Het maakt niet uit of de asbestsanering plaatsvindt in opdracht van een particulier, een bedrijf of een instelling, zoals een woningcorporatie.
- Uit het wettelijk takenpakket komt voort dat het toezicht op sloopwerkzaamheden in opdracht van bedrijven en instellingen onder het basistakenpakket van de omgevingsdiensten valt.
- Indien een particulier opdracht geeft voor een bedrijfsmatige asbestsanering, dan is Omgevingsdienst IJmond bevoegd om toezicht te houden. Dit komt voort uit het basistakenpakket.

5.3.1 Wat valt niet onder het basistakenpakket

- Het toezicht op particulieren die zelf asbest verwijderen. Deze toezichtvorm valt niet onder het basistakenpakket. Echter, een particulier mag, in zeer beperkte mate, zelf zijn asbest verwijderen. Indien de zogenaamde 35m2 grens niet wordt overschreden, dan mag een particulier zelf zijn asbest saneren. Desalniettemin, bouwkundige aspecten vallen niet onder het basistakenpakket, maar de aanwezigheid van asbest maakt dat het milieutoezicht en het bouwkundig toezicht elkaar in de praktijk deels zullen overlappen. Als ervoor gekozen wordt dit niet over te laten aan Omgevingsdienst IJmond, is in elk geval nauwe samenwerking met Omgevingsdienst IJmond geboden als er asbest aanwezig is.

- Het toezicht op bedrijfsmatige sloopwerkzaamheden in opdracht van een particulier valt niet onder het basistakenpakket.

5.3.2 Gevolg Asbestdakenverbod 2024

Indien een verontreiniging van asbest optreedt, dan zal er een juridische handhavingsprocedure worden opgestart. De juridische handhavingsprocedures behoren tot het basistakenpakket. Het uiteindelijke besluit moet worden genomen door het bevoegd gezag, tenzij dit gemandateerd is aan de directeur van Omgevingsdienst IJmond. Tot 2024 zal Omgevingsdienst alleen handhavend optreden indien een calamiteit ontstaat op grond van de Wet milieubeheer en toezicht houden op bedrijfsmatige asbestsaneringen. Na 2024 zal Omgevingsdienst IJmond handhavend optreden op het in bezit hebben van een asbestdak. In de tussentijd zal beleid worden geformuleerd op grond van het asbestdakenverbod 2024.

6. Afstemming en communicatie

6.1 Preventie door communicatie

Het primaire doel van preventie is de spontane naleving van wet- en regelgeving te vergroten. Naleving van regelgeving is niet altijd vanzelfsprekend. Door de inzet van communicatiemiddelen (voorlichting) en ondersteunend optreden (vooroverleg) wordt het gedrag op een positieve manier beïnvloed.

6.2 Handhavingscommunicatie

Communicatie is een middel dat wordt benut voor het verbeteren van het naleefgedrag. Omgevingsdienst IJmond probeert hiermee de effectiviteit van de handhaving te verhogen en daarmee overtredingen te voorkomen en terug te dringen. Omgevingsdienst IJmond communiceert met bedrijven en burgers over de regels en de manier waarop toezicht gehouden wordt met als doel dat men zich aan die regels houdt. Omgevingsdienst IJmond probeert doelgroepen bewust te maken van de regel, toezicht en het zichtbaar maken van de gevolgen bij een overtreding.

6.3 Wijze van informeren

6.3.1 Informeren gemeenten en provincie

Omgevingsdienst IJmond communiceert in haar werkgebied actief met de gemeenten en de provincie Noord-Holland. Verschillende schakelfunctionarissen zijn aangesteld om als eerste aanspreekpunt voor de gemeenten en provincie te fungeren. De schakelfunctionaris investeert in het opbouwen en goed houden van de relatie met gemeente op ambtelijk, hoog ambtelijk en bestuurlijk niveau. Met name over handhaving vindt voorafgaand aan lastoplegging afstemming plaats.

6.3.2 Informeren inwoners

Omgevingsdienst IJmond informeert de inwoners, namens de gemeente of de provincie, over meldingen en bekendmakingen via publicaties in de huis-aan-huiskranten en/of via internetkanalen. Door transparant te zijn over activiteiten in de leefomgeving ontstaat meer begrip bij de inwoners.

6.3.3 Informeren ondernemers

De communicatie tussen bedrijven en Omgevingsdienst IJmond vindt met name plaats in het kader van een procedure. Communicatie is een vast onderdeel in het proces van vergunningverlening. In eerste instantie zal er een vooroverleg plaatsvinden. Het is van belang om in een zo vroeg mogelijk stadium van het vergunningtraject met een bedrijf op één lijn te komen. Het toepassen van maatwerk zorgt ervoor dat een proces efficiënt verloopt. Communicatie wordt ook ingezet om acties aan te kondigen en te infomeren over wet- en regelgeving.

6.3.4 Informeren belanghebbenden

Belanghebbenden worden via lokale huis-aan-huis kranten en/of via internet geïnformeerd. Wanneer van te voren bekend is dat belanghebbenden direct op de hoogte gehouden willen worden, dan worden nieuwe besluiten ook rechtstreeks toegezonden.

6.4 Communicatiemiddelen

- Persbericht in de lokale media: wanneer er specifieke acties zijn of wanneer er iets nieuws is op het gebied van vergunningverlening en handhaving, kan een persbericht naar de lokale media verzonden worden;
- Brieven zijn persoonlijk en aan de ondernemer of inwoner gericht. Brieven kunnen gebruikt worden om acties aan te kondigen en om informatie te verstrekken over wet- en regelgeving;
- In factsheets wordt ten aanzien van verschillende onderwerpen, specifieke informatie verstrekt. Deze factsheets worden, indien voorhanden, tijdens een controlebezoek aan de ondernemer overhandigd;
- Op de website van Omgevingsdienst IJmond staat algemene informatie over onder meer de handhaving en vergunningverlening. Daarnaast worden persberichten op de website geplaatst en artikelen over handhavingsacties;
- Voor specifieke doelgroepen, bijvoorbeeld ondernemers van een specifieke bedrijfsbranche, kunnen informatieavonden georganiseerd worden;
- Voor specifieke doelgroepen worden indien gewenst folders opgesteld waarmee inzicht wordt gegeven in bepaalde milieu- of brandveiligheidsaspecten.

6.5 Naming en shaming

Naming en shaming is één van de instrumenten in het kader van de toenemende transparantie van het toezicht. Omgevingsdienst IJmond kan in voorkomende gevallen handhavingsbesluiten publiceren met als doel om publieke verantwoording af te leggen op de wijze waarop Omgevingsdienst IJmond van zijn handhavingsbevoegdheid gebruikt maakt.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland voert actief beleid om meer informatie te verstrekken over de bestuurlijke handhaving ten aanzien van de naleving van milieuregelgeving. Bekendmaking van deze informatie vereist wel procedurele en juridische zorgvuldigheid zodat de belangen van de betrokkenen worden meegewogen.

6.6 Social media

Omgevingsdienst IJmond gebruikt verschillende tools om zijn doelgroepen beter te bereiken. De voornaamste doelgroep van Omgevingsdienst IJmond bestond lange tijd uit ondernemers. Echter, het doel is ook om inwoners, raadleden en verenigingen etc. te bereiken. Alle social mediakanalen worden gebruikt ter ondersteuning van de activiteiten in de pers en op de website.

7. Klachten en handhavingsverzoeken

7.1 Klachten

Bedrijfsmatige en andere activiteiten kennen een uitstraling naar de omgeving. Die uitstraling kan door omwonenden als hinderlijk worden ervaren en in sommige gevallen ook een indicatie zijn voor een overtreding van milieuregelgeving. Omgevingsdienst IJmond handelt namens het bevoegd gezag de klachten af die verband houden met de activiteiten waarop wordt toegezien.

Klachten komen binnen bij de aangestelde milieuklachtencoördinatoren van de desbetreffende regio of bij de plaatsvervanger bij zijn/haar afwezigheid. Binnen 24 uur dient er gereageerd te worden op een klacht door contact op te nemen met de klager. Wanneer een klacht kan worden herleid naar een veroorzaker/bedrijf dan wordt direct een controle uitgevoerd. Bij constatering van een overtreding leidt dit tot een handhavingstraject.

Wanneer Omgevingsdienst IJmond niet het bevoegd gezag voor de klacht is, wordt deze doorgezet naar de betreffende instantie, zoals het waterschap of een andere omgevingsdienst. Ook bestaat de mogelijkheid dat een klacht geen aanleiding geeft tot opvolging middels handhaving (ongegrond is). In alle gevallen wordt er schriftelijk, digitaal of telefonisch een terugkoppeling naar de klager gedaan.

Tot slot is er per gemeente een klachtenfolder opgesteld, welke een tabel bevat met de soort klachten en de daarbij behorende instantie/contactpersonen.

In de praktijk blijkt dat een substantieel deel van de klachten voortkomt uit conflicten tussen buren onderling of naburige bedrijven, maar ook door overige algemene vormen van overlast. Indien bij terugkerende klachten/klagers na herhaling blijkt dat er geen aanleiding bestaat tot inspectie of handhavend optreden, kan de keuze worden gemaakt bepaalde klachten niet meer in behandeling te nemen.

7.2 Handhavingsverzoeken

Handhavingsverzoeken worden volgens de wettelijke procedure daarvoor opgepakt en afgehandeld door Omgevingsdienst IJmond. Indien een verzoek gegrond is, leidt dit tot een handhavingstraject. Ook voor terugkerende handhavingsverzoeken, waarbij herhaaldelijk is geconstateerd dat geen aanleiding bestaat voor handhaving en geen nieuwe feiten of omstandigheden worden aangedragen die mogelijk zouden kunnen leiden tot een ander oordeel, kan worden besloten deze niet in behandeling te nemen (naar analogie van een herhaalde aanvraag).

Bijlage 1 Lijst van dwangsommen

Activiteiten	dwangsom ineens (in €)	dwangsom per constatering (in €) *
AB 1.2 Melding - Melding oprichting of verandering (artikel 1.10 Activiteitenbesluit)	3000	X
AB 2.1 Zorgplicht	6000	2000
AB 2.2 Lozingen	6000	2000
AB 2.3 Lucht en geur	6000	2000
AB 2.4 Bodembescherming (bodembedreigende activiteiten)	6000	2000
AB 2.5 Afvalbeheer	6000	2000
AB 2.6 Energiebesparing - per branche	6000	2000
AB 2.8 Geluidhinder	6000	2000
AB 2.9 Trillinghinder	6000	2000
AB 2.10 Financiële zekerheid	10000	X
AB 2.11 Oplosmiddelen	6000	2000
AB 3.1.1 Lozen van grondwater bij bodemsanering en proefbronnering	4000	2000
AB 3.1.2 Lozen van grondwater bij ontwatering - (type b en c)	4000	2000
AB 3.1.3 Lozen van hemelwater, dat niet afkomstig is van een bodembeschermende voorziening	4000	2000
AB 3.1.4 Behandelen van huishoudelijk afvalwater op locatie - (type b en c)	4000	2000
AB 3.1.4a Behandeling van stedelijk afvalwater - (type b en c)	4000	2000
AB 3.1.5 Lozen van koelwater - (type b en c)	4000	2000
AB 3.1.6 Lozen ten gevolge van werkzaamheden aan vaste objecten	4000	2000
AB 3.1.7. Handelingen in een oppervlaktewaterlichaam	4000	2000
AB 3.1.8. Lozen ten gevolge van schoonmaken drinkwaterleidingen	4000	2000
AB 3.1.9 Lozen van afvalwater ten gevolge van calamiteitenoefeningen	4000	2000
AB 3.2.1 Stookinstallatie	6000	2000
AB 3.2.2 In werking hebben van een installatie voor het reduceren van aardgasdruk, meten en regelen van aardgashoeveelheid of aardgaskwaliteit	10000	2500
AB 3.2.3 Windturbine	10000	2500
AB 3.2.4 Doorvoeren, bufferen of keren van rioolwater	4000	2000
AB 3.2.5 Natte koeltorens	10000	2000

AB 3.2.6 In werking hebben van een koelinstallatie	10000	2000
AB 3.2.7 Wisselverwarmingsinstallatie	10000	2000
AB 3.2.8 Installeren en in werking hebben van een gesloten bodemenergiesysteem	10000	2000
AB 3.3.1 Afleveren van vloeibare brandstof of gecomprimeerd aardgas aan motorvoertuigen voor het wegverkeer of afleveren van vloeibare brandstof aan spoorvoertuigen	15000	3000
AB 3.3.2 Het uitwendig wassen en stallen van motorvoertuigen of werktuigen of van spoorvoertuigen	10000	2000
AB 3.3.3 Het demonteren van autowrakken en of wrakken van tweewielige motorvoertuigen daarmee samenhangende activiteiten	10000	2000
AB 3.3.4 Bieden van parkeergelegenheid in een parkeergarage	10000	2000
AB 3.3.5 Bieden van gelegenheid tot het afmeren van pleziervaartuigen in een jachthaven	10000	2000
AB 3.3.6 Traumahelicopter	10000	2000
AB 3.4.1 Opslaan van propaan	10000	2000
AB 3.4.2 Ondergrondse tanks	10000	2000
AB 3.4.3 Opslaan en overslaan van goederen	10000	2000
AB 3.4.5 Opslaan van agrarische bedrijfsstoffen	10000	2000
AB 3.4.6 Opslaan van drijfmest en digestaat	5000	1250
AB 3.4.7 Opslaan van vloeibare bijvoedermiddelen	5000	1250
AB 3.4.8. Het vullen van gasflessen met propaan of butaan	10000	2000
AB 3.4.9 Opslaan van gasolie, smeerolie of afgewerkte olie in een bovengrondse opslagtank	10000	2000
AB 3.4.10 Opslaan of bewerken van ontplofbare stoffen of voorwerpen bij defensie-inrichtingen	10000	2000
AB 3.4.11 Op- en overslaan van verwijderd asbest	20000	5000
AB 3.5.1 Telen of kweken van gewassen in een kas	10000	2000
AB 3.5.2 Telen en kweken van gewassen in een gebouw, anders dan in een kas	10000	2000
AB 3.5.3 Telen van gewassen in de open lucht	10000	2000
AB 3.5.4 Waterbehandeling voor agrarische activiteiten	10000	2000
AB 3.5.5 Aanmaken of transporteren via vaste leidingen of apparatuur van gewasbeschermingsmiddelen, biociden of bladmeststoffen	10000	2000
AB 3.5.6 Het behandelen van gewassen	10000	2000
AB 3.5.7 Composteren	10000	2000

AB 3.5.8 Houden van landbouwhuisdieren in dierenverblijven	10000	2000
AB 3.5.9 Bereiden van brijvoer voor eigen landbouwhuisdieren	5000	1000
AB 3.5.10 Kleinschalig vergisten van uitsluitend dierlijke meststoffen	ntb	ntb
AB 3.6.1 Bereiden van voedingsmiddelen	10000	2000
AB 3.6.2 Slachten van dieren, uitsnijden van vlees of vis of bewerken van dierlijke bijproducten	10000	2000
AB 3.6.3 Industrieel bereiden van voedingsmiddelen of dranken	10000	2000
AB 3.7.1 Binnenschietbanen	10000	2000
AB 3.7.2 Traditioneel schieten	10000	2000
AB 3.7.3 Bieden van gelegenheid voor het beoefenen van sport in de buitenlucht	10000	2000
AB 3.7.4 Recreatieve visvijvers	10000	2000
AB 3.7.5 Gebruiken van gewasbeschermingsmiddelen op sport- of recreatieterreinen	10000	2000
AB 3.8.1 Tandheelkunde	10000	2000
AB 3.8.2 Gemeentelijke milieustraat	10000	2000
AB 3.8.3 Buitenschietbanen	10000	2000
AB 3.8.4 Coaten of lijmen van planten of onderdelen van planten	10000	2000
AB 3.8.5 Fokken, houden of trainen van vogels of zoogdieren	10000	2000
AB 4.1.1 Opslaan van gevaarlijke stoffen, CMR stoffen of bodembedreigende stoffen in verpakking, niet zijnde vuurwerk, pyrotechnische artikelen voor theatergebruik, andere ontplofbare stoffen, bepaalde organische peroxiden, asbest, gedemonteerde airbags, gordelspanners of vaste kunstmeststoffen	20000	4000
AB 4.1.2 Opslaan van vuurwerk, pyrotechnische artikelen voor theatergebruik of andere ontplofbare stoffen	20000	4000
AB 4.1.3 Opslaan van stoffen in opslagtanks	20000	4000
AB 4.1.4 Parkeren van vervoerseenheden met gevaarlijke stoffen	20000	4000
AB 4.1.5 Gebruik of opslag van bepaalde organische peroxiden	20000	4000
AB 4.1.7 Opslaan van vaste kunstmeststoffen	5000	1250
AB 4.3.1 Mechanische bewerking van hout, kurk dan wel houten, kurken of houtachtige voorwerpen	10000	2000
AB 4.3.2 Reinigen, coaten of lijmen van hout of kurk dan wel van houten, kurken of houtachtige	10000	2000

voorwerpen		
AB 4.4.1 Mechanische bewerkingen van rubber, kunststof of rubber- of kunststofproducten	10000	2000
AB 4.4.2 Reinigen, coaten of lijmen van rubber, kunststof of rubber- of kunststofproducten	10000	2000
AB 4.4.3 Wegen of mengen van rubbercompounds of het verwerken van rubber, thermoplastisch kunststof of polyesterhars	10000	2000
AB 4.5.1 Spaanloze, verspanende of thermische bewerking of mechanische eindafwerking van metalen	10000	2000
AB 4.5.2 Lassen van metalen	10000	2000
AB 4.5.3 Solderen van metalen	10000	2000
AB 4.5.4 Stralen van metalen	10000	2000
AB 4.5.5 Reinigen, lijmen of coaten van metalen	10000	2000
AB 4.5.6 Aanbrengen anorganische deklagen op metalen	10000	2000
AB 4.5.7 Beitsen of etsen van metalen	10000	2000
AB 4.5.8 Elektrolytisch of stroomloos aanbrengen van metaallagen op metalen	10000	2000
AB 4.5.9 Drogen van metalen	10000	2000
AB 4.5.10 Aanbrengen van conversielagen op metalen	10000	2000
AB 4.5.11 Thermisch aanbrengen van metaallagen op metalen	10000	2000
AB 4.5.12 Lozen van afvalwater afkomstig van metaalactiviteiten	10000	2000
AB 4.5.13 Smelten en gieten van metalen	10000	2000
AB 4.5a.1 Mechanische bewerkingen van steen	10000	2000
AB 4.5a.2 Aanbrengen van lijmen, harsen of coatings op steen	10000	2000
AB 4.5a.3 Chemisch behandelen van steen	10000	2000
AB 4.5a.4 Vervaardigen van betonmortel	10000	2000
AB 4.5a.5 Het vormgeven van betonproducten	10000	2000
AB 4.5a.6 Het breken van steenachtig materiaal	10000	2000
AB 4.6.1 Lozen van afvalwater (algemeen)	20000	4000
AB 4.6.3 Afleveren van vloeibare brandstoffen aan vaartuigen	20000	4000
AB 4.6.4 - Afleveren van vloeibare brandstof of gecomprimeerd aardgas anders dan aan motorvoertuigen voor het wegverkeer, vaartuigen of spoorwegvoertuigen	20000	4000
AB 4.6.5 Onderhouden of repareren van motoren, motorvoertuigen, spoorvoertuigen of andere	20000	4000

gemotoriseerde apparaten of proefdraaien van verbrandingsmotoren		
AB 4.6.6 Onderhouden, repareren of afspuiten van pleziervaartuigen	20000	4000
AB 4.7.1 Ontwikkelen of afdrukken van fotografisch materiaal	10000	2000
AB 4.7.2 Zeefdrukken	10000	2000
AB 4.7.3 Vellenoffset druktechniek	10000	2000
AB 4.7.3a Rotatieoffset druktechniek	10000	2000
AB 4.7.3b Flexodruk of verpakkingsdiepdruk	10000	2000
AB 4.7a.1 Bewerken, lijmen, coaten en lamineren van papier of karton	10000	2000
AB 4.7a.2 Reinigen en wassen van textiel	10000	2000
AB 4.7a.3 Mechanische bewerking of verwerking van textiel	10000	2000
AB 4.7a.4 Lassen van textiel	10000	2000
AB 4.7a.5 Lijmen, coaten of veredelen van textiel, leer of bont	10000	2000
AB 4.8.1 Inwendig reinigen of ontsmetten van transportmiddelen	10000	2000
AB 4.8.6 In werking hebben acculader	10000	2000
AB 4.8.9 In werking hebben van een crematorium of het in gebruik hebben van een strooiveld	10000	2000
AB 4.8.10 In werking hebben van een laboratorium of een praktijkruimte	10000	2000
AB 5.1.1 Grote stookinstallatie	20000	4000
AB 5.1.2 Afvalverbrandings- of afvalmeeverbrandingsinstallatie	20000	4000
AB 5.1.3 Installatie voor de productie van titaandioxide	20000	4000
AB 5.1.4 Installatie, als onderdeel van olieraffinaderijen, voor de productie van zwavel	20000	4000
AB 5.1.5 Stookinstallatie voor de regeneratie van glycol	20000	4000
AB 5.1.6 Installatie voor de productie van asfalt	20000	4000
AB 5.1.7 Installatie voor de op- en overslag van vloeistoffen	20000	4000
AB 5.2.1 Opslaginstallaties	20000	4000
AB 5.2.2 Overslaginstallaties	20000	4000
AB 5.3.1 LPG-afleverinstallatie	20000	4000
AB 6.1 Algemeen overgangsrecht	n.t.b	n.t.b

Wet milieubeheer 17.1 en 17.2	6000	2000
Wet milieubeheer hoofdstuk 10 afvalstoffen	6000	2000

Koelinstallaties (europese verordening) freon	10000	2000
In werking hebben van een koelinstallatie > 1500 kg NH4	20000	4000

odijmond
OMGEVINGSDIENST IJMOND

Beleidskader VTH milieu 2019-2022

Omgevingsdienst IJmond

19 december 2018, Algemeen Bestuur






IN OPDRACHT VAN:

odijmond
OMGEVINGSDIENST IJMOND

Contactpersoon: L.A. Pannekeet

Postbus 325
1940 AH Beverwijk
0251 – 263 863
info@odijmond.nl
www.odijmond.nl
info@odijmond.nl

Samenvatting

Een uniform Beleidskader VTH milieu 2019-2022 is het resultaat van een zorgvuldig proces waarin veel aandacht was voor de betrokkenheid van onze partners. Hiermee voldoet Omgevingsdienst IJmond aan de wettelijke plicht, maar nog belangrijker, het geeft invulling aan de wens om de uitvoering van vergunningen, het houden van toezicht en het handhaven van de regelgeving meer gezamenlijk vorm te geven en eenduidiger te maken voor inwoners en bedrijven.

Het Beleidskader VTH 2019-2022 legt de ambitie, prioriteiten en kaders neer voor de uitvoering van de VTH-taken op het gebied van milieu voor de komende jaren. Hiermee wordt beoogd het level playing field binnen en buiten de regio verder te vergroten. Het beleidskader noemt daarnaast ook de andere toezicht- en handhavingstaken die door enkele gemeenten bij ODIJ zijn ingebracht, onder meer op het gebied van brandveiligheid, bouw- en woningtoezicht, Drank- en Horecawet en de Havenverordening. Vanuit het streven naar integraliteit en vermindering van de toezichtlast bij bedrijven en instellingen is het gewenst de wijze waarop de uitvoering van deze taken wordt ingevuld eveneens mee te nemen in dit beleidskader

In dit beleidskader zijn de volgende doelstellingen en prioriteiten opgenomen:

Omgevingsdienst IJmond wil met de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving in het werkgebied bijdragen aan het bereiken en in standhouden van een veilige en duurzame fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit.

Voor vergunningverlening wordt dit bereikt door vergunningen en maatwerk te leveren van hoog (adequaat) niveau, op basis van een zorgvuldige en transparante afweging van belangen met als resultaat beperking - en waar mogelijk terugdringing, van de milieudruk op de omgeving.

Voor toezicht en handhaving wordt dit bereikt door bewustwording van de geldende regelgeving met als effect een verhoogde mate van naleving van die regelgeving en vermindering van het aantal incidenten, klachten en handhavingsverzoeken.

Voor samenwerking en data wordt dit bereikt door een toonaangevende dienst te zijn op het gebied van informatie-uitwisseling, samenwerking met de handhavingspartners en afgestemd handelen op zowel strategisch, tactisch en operationeel niveau. Daarmee draagt Omgevingsdienst IJmond bij aan 'level playing field' op regionaal en landelijk niveau, ontwikkelt Omgevingsdienst IJmond een volledig beeld van de problematiek die speelt en realiseert Omgevingsdienst IJmond een efficiënte inzet van toezichthouders en handhavers.

Om dit te realiseren is uit de globale gebieds- en risicoanalyse, de landelijke, regionale en lokale prioriteiten en doelstellingen en de geschetste ontwikkelingen, zijn een aantal hoofdprioriteiten ontwikkeld, waar Omgevingsdienst IJmond zich de komende jaren op inzet. Deze hoofdprioriteiten zijn als volgt:

- **Asbest(daken)**
  Het tot een minimum beperken van het aantal illegale asbestsanering, asbestdumpingen en asbestbranden middels een proactieve aanpak in samenspraak met de relevante partners.
- **Bodem**
  Het voorkomen van nieuwe bodemverontreinigingen, bevorderen van herstel of beheersing van aanwezige bodemverontreinigingen en het zorgdragen voor een correcte overdracht van bodemtaken van provincie naar gemeenten.
- **Ketens grond, asbest, elektronica, metaal**
  Het voorkomen van verontreiniging van lucht, bodem en water door niet-normconforme omgang met risicovolle afvalstromen.

- **Risicoactiviteiten**
  Het voorkomen van incidenten en ongewone voorvallen door het verzekeren van een juiste regulering van activiteiten met gevaarlijke en risicovolle stoffen, specifieke opslagen van gevaarlijke stoffen, LPG-tankstations en ammoniakkoelinstallaties.
- **Net niet Bevi-bedrijven**
  Het voorkomen van incidenten en ongewone voorvallen door het verzekeren van een juiste regulering van activiteiten met gevaarlijke en risicovolle stoffen bij bedrijven die net onder de ondergrens van het Besluit externe veiligheid inrichtingen vallen.
- **Legionella**
  Het voorkomen van incidenten en ongewone voorvallen bij risico op legionella-uitbraak.
- **Verduurzaming**
  Het bevorderen en waar nodig afdwingen van verduurzamingsmaatregelen bij bedrijven.
- **Zeer zorgwekkende stoffen**
  Het weren van ZZS uit de leefomgeving, omdat dit stoffen zijn die de voorplanting belemmeren of zich in de voedselketen ophopen.
- **Ondermijning**
  Het voorkomen en tegengaan van ondermijnende activiteiten door informatievergaring en –deling met handhavingspartners.

Deze doelstellingen en prioriteiten worden behaald door branche- en activiteitengericht te werken. Dit vormt de basis voor het beleid. De gebiedsgerichte aanpak wordt verder ontwikkeld, in samenwerking met de partners in een gebied. Op deze wijze wordt gecoördineerd en gericht ingezet op behalen van omgevingsdoelen in de breedte. Echter, specifieke risicovolle activiteiten blijven periodiek en met vaste frequentie onderwerp van aandacht en inspectie. Bij branches en bedrijven waar het naleefgedrag als goed bestempeld kan worden en die ook overigens geen aanleiding geven tot reguliere inspectie, kan worden gekozen over te gaan op het zogenaamde ‘piepsysteem’ ten bate van de inzet op onder meer activiteiten die bijdragen aan de duurzaamheidsambities van gemeenten en de verbrede aanpak van omgevings-problematiek.

Bij de verzameling van data en inspectiegegevens wordt mede gedacht over en gericht op gebruikt daarvan binnen een breder kader onder de Omgevingswet en de visies en plannen van gemeenten. Bij handhaving blijft de driestappenhandhaving het uitgangspunt, tenzij de aard of ernst van de overtreding, dan wel de mate van hufterigheid van een overtreder aanleiding geeft tot directer ingrijpen.

In de brede zin krijgen duurzaamheid en energietransitie een grotere prioriteit binnen VTH en wordt gekeken naar slimme samenwerkingen met partners. Hiermee wordt ook de aanpak asbestdaken gekoppeld aan duurzaamheid en krijgt dit prioriteit. In samenspraak met onder meer gemeenten, brancheorganisaties en andere partijen wordt bekeken hoe de aanpak vorm kan krijgen.

odijmond
OMGEVINGSDIENST IJMOND

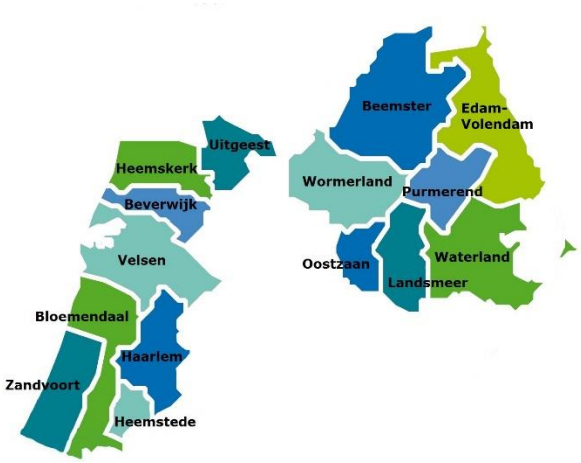
Inhoudsopgave

Samenvatting 2
Inhoudsopgave 4
1. Inleiding 5
1.1 Omgevingsdienst IJmond 5
1.2 Doel en taken 5
1.3 Beleidskader VTH 2019-2022 5
1.4 Leeswijzer 6
2. Evaluatie 7
2.1 Samenvattende conclusie 7
2.2 Evaluatie per doel 7
3. Beleidscyclus, wettelijke kaders en ontwikkelingen 8
3.1 Belang gezamenlijk regionaal uitvoeringsbeleid 8
3.2 Bestuurlijke afwegingsruimte 8
3.3 Procescriteria VTH 8
3.4 Wettelijk kader 8
3.5 Ontwikkelingen 9
4. Gebieds- en risicoanalyse 15
4.1 Gebiedsanalyse 15
4.2 Risicoanalyse 16
4.3 Gebied in beeld 17
5. Samenwerking 22
5.1 Niveaus van samenwerking en partners in samenwerking 22
5.2 Positie in het stelsel 23
6. Doelen en prioriteiten 24
6.1 Doelen 24
6.2 Prioriteiten 26
6.3 Aanpak 27
Bijlage 1 – Beleidscyclus VTH 28
Bijlage 2 – Evaluatie Uitvoeringskader 2015-2018 Omgevingsdienst IJmond 32
Bijlage 3 – Gemeente- en provinciespecifieke gebieds- en risicoanalyse 36
1. Regio IJmond 36
2. Regio Zuid-Kennemerland 40
3. Regio Zaanstreek-Waterland 44
4. Provincie Noord-Holland 50

1. Inleiding

1.1 Omgevingsdienst IJmond

Omgevingsdienst IJmond (ODIJ) is een openbaar lichaam met rechtspersoonlijkheid op grond van de Wet gemeenschappelijke regelingen. Bij de dienst zijn aangesloten de gemeenten Beverwijk, Heemskerk, Uitgeest, Velsen, Haarlem, Beemster, Purmerend, Bloemendaal, Edam-Volendam, Heemstede, Landsmeer, Oostzaan, Waterland, Wormerland en Zandvoort en provincie Noord-Holland.



Figuur 1 - Werkgebied Omgevingsdienst IJmond

1.2 Doel en taken

ODIJ draagt namens haar deelnemers bij aan het bereiken en in stand houden van een veilige en duurzame fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit binnen het werkgebied. Daarbinnen inspireert ODIJ burgers en bedrijven tot het nemen van eigen verantwoordelijkheid. ODIJ voert voor de 15 gemeenten in de regio's Zuid-Kennemerland, Zaanstreek-Waterland en IJmond en voor Provincie Noord-Holland diverse taken uit op het gebied van de fysieke leefomgeving. Denk hierbij aan thema's als energie, duurzaamheid, luchtkwaliteit, kwaliteit van de bodem, geluid, veiligheid en flora & fauna. Daarnaast voert ODIJ voor een aantal gemeenten ook taken uit op het gebied van bouw- en woningtoezicht, brandveiligheid, drank en horeca en Algemene Plaatselijke Verordening. Kern van de taken van ODIJ is vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) op het gebied van milieu. Op drie gemeenten na[1], hebben alle eigenaren van ODIJ deze taak volledig bij ODIJ belegd.

1.3 Beleidskader VTH 2019-2022

Het Beleidskader VTH 2019-2022 legt de ambitie, prioriteiten en kaders neer voor de uitvoering van de VTH-taken op het gebied van milieu voor de komende jaren. Hiermee wordt beoogd het level playing field binnen en buiten de regio verder te vergroten. Het beleidskader noemt daarnaast ook de andere toezicht- en handhavingstaken die door enkele gemeenten bij ODIJ zijn ingebracht, onder meer op het gebied van brandveiligheid, bouw- en woningtoezicht, Drank- en Horecawet en de Havenverordening. Vanuit het streven naar integraliteit en vermindering van de toezichtlast bij bedrijven en instellingen is het gewenst de wijze waarop de uitvoering van deze taken wordt ingevuld eveneens mee te nemen in dit kader.

Het Beleidskader VTH 2019-2022 actualiseert het Uitvoeringskader 2015-2018 Omgevingsdienst IJmond en het Handhavingsbeleid 2014 Milieudienst IJmond. Het stuk ziet daarmee op twee onderdelen uit de beleidscyclus VTH zoals beschreven in artikel 7.2 van het Besluit omgevingsrecht (Bor):

- Uitvoeringsbeleid (strategisch beleidskader);
- Handhavingsbeleid (operationeel beleidskader).

[1] De gemeenten Edam-Volendam, Purmerend en Waterland hebben enkel het basistakenpakket belegd bij ODIJ.

Het Beleidskader VTH 2019-2022 is afgestemd met en wordt vastgesteld door de colleges van de deelnemende gemeenten en provincie. Hiermee wordt vastgelegd hoe ODIJ vergunningprocedures, toezicht en handhaving op een adequate, uniforme, professionele en transparante wijze uitvoert. Het beleidskader past binnen het beleid van de deelnemers of kan daar als onderdeel in worden vervat.

1.4 Leeswijzer

Dit stuk start in hoofdstuk 2 met een evaluatie op hoofdlijnen van het Uitvoeringskader 2015-2018 Omgevingsdienst IJmond. In de bijlage is een specifieke evaluatie toegevoegd.

In hoofdstuk 3 wordt toegelicht welke plaats dit stuk in de beleidscyclus heeft, welke wettelijke kaders van toepassing zijn en wordt een schets gegeven van de voor vergunningverlening, toezicht en handhaving relevante ontwikkelingen voor de komende jaren.

In hoofdstuk 4 wordt een gebiedsanalyse gegeven en de wijze waarop middels risicoanalyses uitvoering wordt gegeven uitgewerkt.

De samenwerking met andere toezichtpartners wordt in hoofdstuk 5 toegelicht.

Hoofdstuk 6 tenslotte bevat de kern van dit stuk, namelijk de doelen en prioriteiten waarop de uitvoering van Omgevingsdienst IJmond zich de komende vier jaar op toespitst.

2. Evaluatie

In 2014 is het vigerende Handhavingsbeleid 2014 Milieudienst IJmond en in 2015 is het vigerende Uitvoeringskader 2015-2018 Omgevingsdienst IJmond in werking getreden. Voordat nieuw beleid wordt geformuleerd, dient het vigerende/aflopende beleid te worden geëvalueerd, mede als input voor het nieuw te formuleren beleid.

In het vigerende uitvoeringskader zijn per domein (algemeen, VTH, samenwerking, plustaken) doelen geformuleerd met daarbij een aantal indicatoren. Sinds de inwerkingtreding van het uitvoeringskader zijn deze doelen en indicatoren jaarlijks gemonitord en gerapporteerd in de jaarverslagen. Deze jaarlijkse evaluaties hebben tot op heden geen reden gegeven het geformuleerde beleid, de prioriteiten of de strategieën bij te stellen.

2.1 Samenvattende conclusie

Over het geheel bezien kan gesteld worden dat de afgelopen vier jaar met succes hard is gewerkt aan de realisatie van de gestelde doelen met gebruikmaking van de vastgestelde strategieën. Gesteld kan worden dat ODIJ grip heeft op het bedrijvenbestand waar wij op toezien, dat er geen sprake is geweest van grove overtredingen van wetgeving waar wij op toezien en dat grote incidenten of calamiteiten ten gevolge daarvan ook niet hebben plaatsgevonden. Bedrijven en inwoners zijn zich in groeiende mate bewust van het belang van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en daarmee stijgt ook het begrip voor naleving van de regelgeving in dat kader.

De wijze waarop gebruik wordt gemaakt van de beschikbare en vergaarde data maakt dat analyses daarop steeds accurater kunnen worden uitgevoerd en de focus steeds meer op daadwerkelijke naleefrisico's komt te liggen. Het samenspel en de informatie-uitwisseling met partners in toezicht en handhaving begint meer en meer vorm te krijgen, wat maakt dat ook bredere omgevings-problematiek, in sommige gevallen gerelateerd aan criminaliteit en ondermijning, steeds beter aangepakt kan worden.

Duurzaamheid en sinds kort de energietransitie nemen een steeds belangrijker plaats in binnen de uitvoering van ODIJ. Ook VTH is een middel om de doelen op die thema's te bereiken.

2.2 Evaluatie per doel

Voor een evaluatie per geformuleerd doel uit het Uitvoeringskader 2015-2018 Omgevingsdienst IJmond, zie Bijlage 2. Voor een diepgaander evaluatie (inclusief indicatoren per doel) verwijzen we naar de evaluaties van het uitvoeringskader zoals die zijn opgenomen in de jaarverslagen.

3. Beleidscyclus, wettelijke kaders en ontwikkelingen

3.1 Belang gezamenlijk regionaal uitvoeringsbeleid

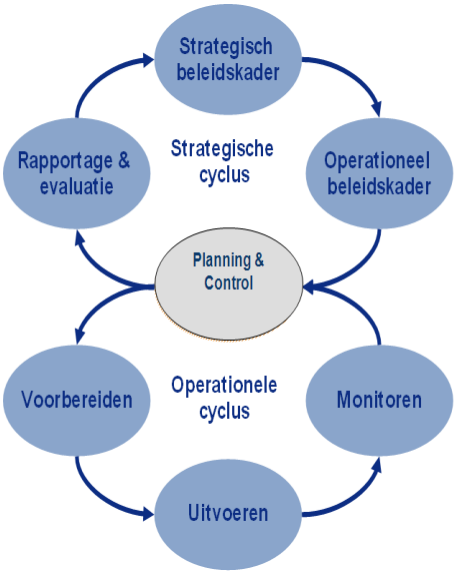
De deelnemers van ODIJ hebben een belang bij een gezamenlijk vastgesteld uitvoeringsbeleid. Voorwaarde voor een succesvolle en integrale aanpak van problemen in de fysieke leefomgeving is dat prioriteiten zowel lokaal, regionaal als landelijk voldoende samenhang vertonen. Ook het verstevigen van een "level playing field", ook bovenregionaal, is een belangrijke opgave. Hiermee wordt bedoeld dat er in de uitvoering van taken in het hele werkgebied van ODIJ een gelijke behandeling van ondernemers en burgers plaatsvindt (rechtsgelijkheid).

Met het Beleidsplan VTH milieu 2019-2022 stellen de gemeenten en provincie waar Omgevingsdienst IJmond voor werkt, de meerjarige doelen en prioriteiten op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving milieu vast. Met de VTH-strategie 2019-2022 wordt vastgelegd welke strategie daarbij gehanteerd wordt. Tezamen vormen deze documenten het uitvoerings- en handhavingsbeleid, zoals bedoeld in artikel 7.2 van het Besluit omgevingsrecht.

3.2 Bestuurlijke afwegingsruimte

Partners behouden met de vaststelling van dit beleidskader hun bestuurlijke afwegingsruimte. Zo blijft er, naast de samen overeengekomen gemeenschappelijke prioriteiten voor het werkgebied van ODIJ, (jaarlijkse) bijstelling mogelijk naar lokale (politieke) inzichten en voorkeuren, onder meer via de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's. Tegelijk zien we dat er steeds vaker op landelijk niveau prioriteiten worden gesteld op taken waar gemeente bevoegd gezag voor is en die tot een uitvoeringslast bij omgevingsdiensten leiden. Een goed voorbeeld zijn de omgekeerde bewijslast en 2.15 Wet milieubeheer ten aanzien van energiebesparende maatregelen. Hiervoor worden via het Rijk rechtstreeks middelen gelabeld aan de gemeenten doorgezet ter uitvoering van die taken.

3.3 Procescriteria VTH



Figuur 2 - Beleidscyclus VTH

Met de vaststelling van dit beleidskader voldoen de partners aan de procescriteria uit de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo). Het gaat dan om het opstellen van uniforme uitvoeringsregels op het niveau van de omgevingsdienst en proceseisen ten aanzien van de beleidscyclus. In Bijlage 1 is dit verder uitgewerkt. De kwaliteitscriteria worden nog steeds doorontwikkeld. ODIJ is direct betrokken bij de ontwikkeling hiervan.

3.4 Wettelijk kader

De zorg voor de omgeving vindt zijn wettelijke basis in de Grondwet en de Wabo. In artikel 21 van de Grondwet staat beschreven; "De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu". Dit artikel bevat de zorgplicht van de overheid voor het milieu en de leefomgeving. De (gezamenlijke) overheden hebben hier een belangrijke taak te vervullen. Met behulp van o.a.

uitvoerings- en handhavingsbeleid (dit beleidskader) kunnen overheden hieraan doelgericht invulling geven.

Wabo

Het doel van de Wabo is een veilige en gezonde leefomgeving, door het bevorderen van de kwaliteit en samenwerking bij de uitvoering en handhaving van het omgevingsrecht. In deze Wet is ook de wettelijke basis van het nieuwe VTH-stelsel van 29 landelijk dekkende omgevingsdiensten verankerd. De Wabo regelt de randvoorwaarden voor gemeenten en provincies om tot een hogere kwaliteit van handhaving te komen. Het basistakenpakket van de omgevingsdiensten is hiermee wettelijk vastgelegd en gemeenten worden verplicht een verordening kwaliteit VTH te hebben. De grondslag voor handhaving is gelegen in de Wabo hoofdstuk 5.

3.5 Ontwikkelingen

Ontwikkelingen

Het omgevingsrecht blijft de komende jaren in beweging onder invloed van een aantal ontwikkelingen. De belangrijkste daarvan voor ODIJ en haar gemeenten zijn:

- Komst van de Omgevingswet en de ontwikkeling van omgevingsvisies en –plannen;
- Energietransitie en circulaire economie;
- Asbestdakenverbod;
- Toenemende (regionale) samenwerking met handhavingspartners en brede aanpak omgevingsproblematiek;
- Dataverzameling en –deling.

Ook de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving worden geraakt door deze ontwikkelingen. Tegelijkertijd kan via de uitvoering van deze taken bijgedragen worden aan realisatie van de doelstellingen van gemeenten en provincie op deze vlakken. Dat vraagt om keuzes in de ontwikkelrichting van VTH bij ODIJ.

3.5.1 Gebiedsgerichte aanpak

De afgelopen jaren is ODIJ gestart met een gebiedsgerichte aanpak bij de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving. De uitvoering is daarbij ingericht naar de regio's Zuid-Kennemerland (Bloemendaal, Haarlem, Heemstede, Zandvoort), IJmond (Beverwijk, Heemskerk, Velsen, Uitgeest) en Zaanstreek-Waterland (Beemster, Edam-Volendam, Landsmeer, Oostzaan, Purmerend, Waterland, Wormerland). Door de uitvoering van VTH in de regio's te beleggen wordt gerealiseerd dat een scherper beeld ontstaat van de problematiek in een gebied, zijn de lijnen met partners in toezicht en van andere domeinen korter en kan effectiever ingezet worden op gewenste resultaten. De gebiedsgerichte aanpak kan daarnaast ook een goede basis vormen voor de realisatie van beleidsdoelstellingen van de gemeente op andere vlakken dan sec toezicht en handhaving. Daarbij kan bijvoorbeeld ook gedacht worden aan het mobiliteitsvraagstuk. Een integrale aanpak waarbij bestaande programma's zoals IJmond Bereikbaar op grotere schaal uitgerold en geïntegreerd kunnen worden.

3.5.2 Grip op activiteiten

Vooropgesteld wordt dat de actualiteit van vergunningen en het regelgevend kader bij bedrijven, alsook een stringente handhaving van geconstateerde overtredingen, tot de kernopdracht bij de

uitvoering van VTH behoort. De programmatische en risicogerichte aanpak op de klassieke milieuthema's lucht, geluid, bodem en externe veiligheid die de afgelopen jaren is gestart, laat resultaat zien en wordt doorontwikkeld. Hoewel er op basis van deze aanpak meer tijd wordt gestoken in het uitvoeren van een goede analyse van de doelgroepen en afstemming met partners aan de voorzijde, ten koste van aantallen inspecties die worden uitgevoerd, is het resultaat dat bij de inspecties die worden uitgevoerd veelal ook een daadwerkelijk probleem moet worden opgelost.

Activiteitengericht werken wordt verder uitgerold. Richting de Omgevingswet worden clusters van activiteiten (branches) benoemd waarvoor een uniforme aanpak vanuit vergunningverlening, toezicht en handhaving wordt bepaald. Het doel hiervan is efficiënter te kunnen optreden, waarbij gelijke inrichtingen op een uniforme wijze worden gecontroleerd, maar biedt tevens de mogelijkheid regionaal bepaalde aspecten te prioriteren. Binnen ODIJ zijn branches vastgesteld op basis van veelvoorkomende bedrijven binnen haar complete werkgebied. Op basis van analyses van het gebied, de clusters van activiteiten die daar plaatsvinden en de specifieke risico's die hiermee samenhangen wordt een aanpak gekozen die aansluit bij de geïdentificeerde doelgroepen. Daarbij wordt gebruik gemaakt van verschillende datasets en gegevensbronnen, zoals de eigen GIS-viewer waarin een groot aantal bronnen samenkomen, het Landelijk Meldpunt Afvalstoffen en het Landelijk Asbestvolgsysteem. Waar dat toegevoegde waarde biedt worden gezamenlijk projecten gedraaid met onder meer politie, justitie, douane, marechaussee, ILT, ISZW, gemeenten, waterschappen en andere omgevingsdiensten.

Bij een groot deel van het bedrijvenbestand is het naleefgedrag goed, waarbij de methode van zelfcontrole via digitale checklisten die door ondernemers zelf kunnen worden ingevuld, aangevuld met een steekproefsgewijze fysieke inspectie, een effectieve blijkt. Dit past in de lijn van het terugleggen van verantwoordelijkheden bij degene die de activiteiten verricht. Bij een aantal risicovolle activiteiten blijven we met een vaste frequentie vinger aan de pols houden. Dit betreffen onder meer (net niet-) Bevi-inrichtingen, activiteiten met gevaarlijke stoffen en vuurwerk, LPG-tankstations, ammoniakkoelinstallaties, natte koeltorens en bedrijven waar wettelijk een vaste controlefrequentie voor geldt.

3.5.3 Ketens

Afval- en grondstromen vormen landelijk en daarmee ook in het werkgebied van ODIJ een prioritaire activiteit. In de afgelopen jaren is duidelijk geworden dat hier stelselmatig overtredingen plaatsvinden. Onzorgvuldige omgang op deze thema's levert milieurisico's op. Met (administratief) toezicht en digitale recherche komen steeds vaker onzorgvuldig en in sommige gevallen frauduleus handelen aan het licht. Het financieel gewin dat te behalen valt in deze sector is immers groot.

3.5.4 Verbrede aanpak omgevingsproblematiek

De openbare ruimte en het fysieke domein schuiven steeds meer ineen. In toenemende mate wordt samengewerkt met de gemeente, politie, OM, douane, ILT, ISZW en andere partners aan de aanpak van omgevingsproblematiek en bestrijding van criminaliteit en ondermijnende activiteiten. Hiermee wordt invulling gegeven aan de opdracht aan omgevingsdiensten tot een geïntegreerde aanpak in samenwerking met partners te komen. Via casusoverleggen en het Regionaal Informatie en Expertise Centrum (RIEC) vinden afstemming en gecoördineerde acties plaats door de

samenwerkende instanties, ieder vanuit zijn of haar bevoegdheden. Uiteraard met een scherp oog op het verbod van détournement de pouvoir. De multidisciplinaire aanpak werpt zijn vruchten af. Door het actief delen en koppelen van informatie (oog- en oorfunctie) ontstaat sneller een beter beeld van niet-normconforme situaties en kan de juiste inzet bepaald worden.

3.5.5 Asbestdaken

In voorbereiding op het aanstaande verbod op asbestdaken heeft ODIJ de afgelopen periode voor haar gemeenten de asbestverdachte daken in kaart gebracht. In de vergadering van het algemeen bestuur van juli 2018 is dit gepresenteerd en is de vervolgaanpak besproken. De komende vier jaar wordt in nauwe samenwerking met gemeenten, veiligheidsregio's, verzekeraars en brancheorganisaties toegewerkt naar volledige verwijdering, in eerste instantie verleidend, maar richting 2024 wellicht ook preventief handhavend. De focus bij de aanpak ligt op slimme combinaties met verduurzaming. Per gemeente wordt een aanpak uitgewerkt, passend bij de opgave op het gebied van asbestdaken die per gemeente kan verschilt.

3.5.6 Energietransitie en circulaire economie

Zonder uitzondering hebben de gemeenten en provincie waar ODIJ voor werkt een opgave op het gebied van de energietransitie en circulaire economie. 50% CO2-reductie in 2030, 95% CO2-reductie in 2050 en een volledig circulaire economie in 2050 zijn de doelen waar naar gestreefd wordt. Energiebesparing en inzichtelijk maken van grondstoffen- en afvalstromen zijn twee elementen waar de afgelopen jaren al vanuit VTH op werd ingezet om een bijdrage te leveren aan de realisatie van deze doelen. Vanuit ODIJ zien we hier de mogelijkheid tot een verdere verbreding van de rol van vergunningverleners en toezichthouders naar besparingsadviseurs, zowel op energie- als afval- en grondstoffengebied. Tegelijkertijd voert ODIJ deze taken voor het grootste deel van haar eigenaren beide uit, hetgeen tot synergie leidt. Dit zorgt op sommige vlakken voor een vermenging van beleids- en uitvoeringstaken. Programma's als IJmond Bereikbaar en GreenBiz zijn hier voorbeelden van.

Met de ontwikkeling van een (dynamische) potentieelscan wordt gewerkt aan een inschatting van het potentieel aan te nemen energiemaatregelen voor volledige bedrijventerreinen en individuele bedrijven. Op die manier kan toegewerkt worden naar energiepositieve bedrijventerreinen. De eerste ervaringen op de Kagerweg stemmen daarbij hoopvol. De insteek is er daarbij op gericht vanuit een positieve framing en goede businesscase de ondernemers op een bedrijventerrein te bewegen tot de vergroening van hun terrein. Daarnaast blijft inzet op 2.15 Wet milieubeheer, omgekeerde bewijslast en erkende maatregelen staande uitvoering. Op landelijk en regionaal niveau levert ODIJ input aan verschillende beleidsontwikkelingen op dit vlak, zoals recent de klimaattafels onder het Klimaatakkoord (o.a. industrie en energie) en de klimaattafel industrie NZKG.

3.5.7 Omgevingswet en VTH

Inwerkingtreding van de Omgevingswet is voorzien in 2021. Met de Omgevingswet wordt beoogd een integraal afwegingskader voor de fysieke leefomgeving en gezondheid neer te zetten. Eenvoudige, duidelijke en inzichtelijke regels, procedures en informatie voor zowel inwoners als bedrijven.

De Omgevingswet beoogt een verandering in de manier van denken en werken. Vertrouwen is daarbij het credo, met als uitgangspunt een duurzame ontwikkeling van de fysieke leefomgeving. Het lokale bestuur krijgt op een aantal (milieu)onderdelen een grotere afwegingsruimte, waarbij zij strenger of losser met de indeling van de milieunormen kan omgaan, bijvoorbeeld ten aanzien van geluid. Dit kan leiden tot verschillen tussen gemeenten, die overigens wel verplicht zijn hun eigen visie en plan af te stemmen met de buurgemeenten. Het streven bestaat in de advisering omtrent deze regels richting gemeenten tot een zo uniform mogelijke aanpak en wijze van regulering te komen. Dit bevordert het level playing field, houdt toezicht en handhaving eenduidig en voorkomt 'shoppen' door bedrijven.

Voor de overgangsfase van de huidige regelgeving naar de omgevingsplannen met daarin het lokaal regelgevend kader, wordt gewerkt met de zogenoemde bruidsschat. Hierin is een groot deel van het huidig regelgevend kader opgenomen, om te voorkomen dat een vacuüm ontstaat in de periode tot de inwerkingtreding van de lokale omgevingsplannen. De wijze waarop het omgevingsplan en de omgevingswaarden daarin worden geformuleerd bepalen in belangrijke mate de rol en werklast voor toezicht en handhaving achteraf. Het aantal meldingen zal onder de Omgevingswet verder toenemen en daarmee ook de behoefte aan toezicht, gegeven het verleggen van het toetsingsmoment aan de voorzijde naar de achterkant van de start van een activiteit.

Participatie en afstemming aan de voorkant zijn kernelementen in het werken onder de Omgevingswet. Alleen op die wijze kan de beoogde verkorting van procedures (uitgangspunt 8 weken) realiteit worden. Dit vereist van vergunningverleners en adviseurs een andere rol en het denken in scenario's.

3.5.8 Omgevingswet en data

VTH biedt een schat aan informatie die, zeker na verrijking met andere (openbare) gegevens, bruikbaar is bij de vorming van omgevingsvisies en –plannen onder de Omgevingswet en kan ook gericht worden ingezet om de daarin gestelde doelen met betrekking tot de leefomgeving te bereiken. Bodeminformatie, energie, hindercirkels, vervoers- en grondstoffenstromen zijn enkele van de datasets die vergaard en gebruikt kunnen worden. Daarnaast laat de Omgevingswet op een aantal vlakken straks de gemeente 'vrij' in het stellen van strengere of lossere normen op bijvoorbeeld het aspect geluid. Het is dan aan de gemeente om hierover in het omgevingsplan een kader op te nemen. Input vanuit VTH is daarbij onontbeerlijk. Uitwisseling en datadeling moet op uitvoeringsniveau de primaire processen van de partners ondersteunen. Wij ontwikkelen datasets die onze basisprocessen ondersteunen. Denk daarbij aan de recent in samenspraak met Velsen ontwikkelde bodem-/ondergrondkaart waarop inzichtelijke wordt gemaakt welke activiteiten er in de bodem plaatsvinden, zodat ook hierop beleid geformuleerd kan worden. Bij de ontwikkeling op het gebied van dataverzameling, -verrijking en –gebruik wordt de samenwerking en afstemming gezocht met onder meer andere omgevingsdiensten, gemeenten en provincie, zodat de meerwaarde daarvan zo groot mogelijk is. Informatisering en automatisering vinden plaats op een no-nonsens wijze, vormgegeven met respect voor privacy en AVG.

3.5.9 Landelijke prioriteiten/thema's/NIA

Meer en meer vindt tussen handhavingspartners over verschillende niveaus (strategisch, tactisch, operationeel) gericht overleg en samenwerking plaats in verschillende gremia. Daarbij wordt gericht vormgegeven aan landelijk en regionaal geprioriteerde thema's en activiteiten. Landelijke en regionale dreigingsbeelden (milieu)criminaliteit vormen hiervoor input en worden geoperationaliseerd via het RIEC en selectie- en milieu-informatie-overleggen.

Op landelijk niveau is Omgevingsdienst IJmond aangesloten bij OD.nl, waar alle OD's in Nederland over de uitvoering van hun taken spreken. In dit gremium wordt landelijk afstemming gezocht over de uitvoering van deze taken, best practices te delen en een gelijk speelveld te realiseren. Andere zaken op landelijk en regionaal niveau die van invloed zijn op de wijze waarop projecten worden ingericht, zijn het Dreigingsbeeld Milieucriminaliteit (DMC) en de Focus50. Het DMC levert een beeld van de dreigingen op het gebied van georganiseerde criminaliteit in Nederland en vormt de basis voor het vaststellen van aandachtsgebieden voor de aanpak van ondermijnende en georganiseerde criminaliteit. De Focus50 is een belangrijke stap richting risicogericht samenwerken door 9 organisaties in het Noordzeekanaalgebied. Deze lijst brengt 50 items in kaart waarbij gezamenlijk is geconstateerd dat er één of meerdere risico's aanleiding geven tot extra aandacht, én samenwerking mogelijkheden biedt wat betreft voorkomen of beperken van incidenten.

Enkele thema's die de komende jaren terugkomen zijn:

- Gesloten bodemenergiesystemen (aanleg/certificering/registratie);
- Getrouwheid bodemsaneringsevaluatierapporten;
- Oud-ijzerinzameling door niet-erkend inzamelaars (vermelding VIHB-lijsten);
- WEELABEX (elektronica) bij oud ijzer;
- Sloopschepen;
- Asbest.

Gewerkt wordt aan de ontwikkeling van een integraal communicatieplatform (GIS-applicatie) voor zowel bestuurders als de operatiën (contactgegevens). Het doel hiervan is het zicht op risico's in de regio op een eenduidige wijze inzichtelijk te maken en hierop gericht te kunnen acteren.

3.5.10 Handhavingsbeleid

De Landelijke Handhavingsstrategie is het kader waarbinnen de handhaving door ODIJ plaatsvindt. Volgens de LHS bepaalt de combinatie van de ernst van de overtreding en de intentie van de overtreder het handhavingsinstrument dat gekozen wordt. Dat kan variëren van een waarschuwing tot stillegging of een strafrechtelijke maatregel.

Het gedragsaspect van de bedrijven die onder toezicht staan wordt in steeds belangrijker mate een aspect dat meegenomen wordt bij toezicht en handhaving. De mate van 'hufterigheid', gedrag waarbij de grenzen van het betamelijke worden opgezocht, maar net niet overschreden, vormt één van de indicatoren in het geactualiseerde handhavingsbeleid en om onder meer ondermijnende activiteiten op te sporen en aan te pakken.

Het vorige handhavingsbeleid kende relatief lage dwangsombedragen die zich niet meer verhielden tot de ernst van de overtreding en het financieel voordeel dat daarmee behaald wordt. In het nieuwe beleid is daarom gekozen voor een aanzienlijke verhoging van de bedragen, waarbij aansluiting is gezocht bij het handhavingsbeleid in den lande.

Tegelijk wordt erkend dat handhaving niet altijd de aangewezen route is om naleving te bewerkstelligen. Een goed gesprek, mediation en in uitzonderlijke situaties bestuurlijke interventie kan in die gevallen beter werken en voor gekozen worden.

3.5.11 Rol medewerker omgevingsrecht

De verschillende ontwikkelingen in het fysieke domein maken ook dat een andere invulling van de rol van vergunningverleners en inspecteurs wordt gevraagd. Naast een stuk verbreding in kennis op 'nieuwe' onderwerpen, zal ook verdieping nodig zijn op onder meer het thema verduurzaming en energietransitie en hoe dit geoperationaliseerd kan worden bij de uitvoering van VTH.

Vergunningverlening zal steeds vaker aan de voorkant bij omgevingsplanvorming gevraagd worden input te leveren om een goed regelgevend kader neer te zetten, om op die manier te voorkomen dat in de toezichtsfase een onbedwingbare werklast ontstaat. Scenariodenken en een bredere belangenafweging kunnen maken zijn daarbij essentiële vaardigheden. Ook voor de toezichthouder, waarvan straks niet wordt gevraagd sec op regels te toetsen, maar die ook in staat moet zijn met losser geformuleerde regels en afwegingsruimte om te gaan.

4. Gebieds- en risicoanalyse

De capaciteit en middelen bij organisaties die werkzaam zijn op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving zijn beperkt. Dit noodzaakt tot het stellen van prioriteiten in de taken en problemen die (met voorrang) opgepakt worden. Mede in het kader van de prioritering is een analyse van het samenwerkingsgebied opgesteld. De gebiedsanalyse richt zich onder meer op de aanwezige bedrijvigheid in het gebied waar Omgevingsdienst IJmond haar taken uitvoert, de vergunning- en meldingplichtige bedrijven en de sectoren waarbinnen die bedrijven opereren en het vigerend beleid van de gemeenten en provincie.

In het Uitvoeringskader 2015-2018 was een uitgebreide risicoanalyse opgenomen. In dit beleidskader is ervoor gekozen landelijke en regionale prioriteiten en ontwikkelingen te schetsen en daarnaast de wijze waarop het risicogericht werken eruit ziet te beschrijven. Dit sluit beter aan bij de gewenste manier van werken, waarin kortcyclischer branchegerichte risico-analyses worden gemaakt en toezichtstrajecten worden opgestart. In de uitgevoerde analyse zijn voor vergunningverlening meegenomen de te verwachten aanvragen/meldingen en de aard en complexiteit van de aanvragen.

Ten aanzien van toezicht en handhaving is in de analyse meegenomen het naleefgedrag, de mogelijke effecten van potentiële en feitelijke overtredingen, de kansen op overtredingen, klachten en signalen, alsmede landelijke prioriteiten. Daarnaast is met de partners en gemeenten besproken welke activiteiten of zaken mogelijk een risico kunnen vormen en aandacht behoeven. Een lage prioritering betekent overigens niet dat bepaalde taken of branches niet aan bod komen bij toezicht en handhaving. De intensiteit waarmee dit echter plaats vindt is minder hoog dan bij geprioriteerde taken/branches.

4.1 Gebiedsanalyse

Het samenwerkingsgebied van Omgevingsdienst IJmond beslaat het grondgebied van 15 gemeenten in provincie Noord-Holland, verspreid over twee bijna volledige veiligheidsregio's: Zaanstreek-Waterland (exclusief gemeente Zaanstad) en Kennemerland (exclusief gemeente Haarlemmermeer). Het gebied laat zich niet in één zin omschrijven en kenmerkt zich door een grote verscheidenheid in zowel fysiologische zin als in bedrijfsmatige activiteiten die plaats hebben.

Het werkgebied van Omgevingsdienst IJmond is ingedeeld in drie regio's, te weten IJmond, Zaanstreek-Waterland en Zuid-Kennemerland. Voor elk van deze regio's is een portefeuillehoudersoverleg ingesteld waarin de verantwoordelijk portefeuillehouders milieu onder meer de ontwikkelingen met betrekking tot Omgevingsdienst IJmond bespreken. De gemeenten binnen de verschillende regio's kennen over het geheel bezien in mindere of meerdere mate dezelfde problematiek, uiteraard ieder met de eigen specifieke kenmerken en aandachtsgebieden.

De regio IJmond omvat de gemeenten Beverwijk, Heemskerk, Uitgeest en Velsen. Het gebied kenmerkt zich voornamelijk door de spanning die bestaat tussen de aanwezige (zwaardere) industrie, wonen en recreatie. Daarnaast vinden er nog diverse agrarische activiteiten plaats, zoals

(glas)tuinbouw, het houden van paarden en veeteelt. Lucht en geluid zijn belangrijke kernthema's waar vergunningverlening, toezicht en handhaving zich op richten.

De regio Zaanstreek-Waterland omvat de gemeenten Beemster, Edam-Volendam, Landsmeer, Oostzaan, Purmerend, Waterland en Wormerland. Het gebied kenmerkt zich door de vele agrarische bedrijven die hier gevestigd zijn. Daarnaast zijn er enkele kleinere bedrijventerreinen gevestigd in de verschillende kernen. De stad Purmerend heeft een centrumfunctie binnen de regio Zaanstreek-Waterland en onderscheidt zich (mede hierdoor) ook in bedrijvigheid van de andere gemeenten binnen de regio.

De regio Zuid-Kennemerland heeft bepaald een ander karakter dan de regio's IJmond en Zaanstreek-Waterland. In deze regio zijn de gemeenten Bloemendaal, Haarlem, Heemstede, en Zandvoort gelegen. Horeca vormt een aanzienlijk deel van het inrichtingenbestand. Daarnaast vinden gemiddeld meer evenementen plaats binnen deze gemeenten dan bij de andere gemeenten, waarbij ODIJ ook een taak heeft.

In Bijlage 3 is een uitgebreide beschrijving opgenomen van de gemeenten in het werkgebied.

4.2 Risicoanalyse

De uiteindelijke prioritering bij de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving prioriteitenstelling is gebaseerd op een inschatting van het risico op negatieve effecten bij overtreding van de verschillende handhavingsthema's. Om die risico's te kunnen inschatten wordt een risicoanalyse gemaakt met betrekking tot de verschillende inrichtingbranches. De risicoanalyse brengt het risico in beeld dat aan elk van de handhavingsthema's is verbonden. Risico is daarbij gedefinieerd als het negatief effect maal de kans dat die zich voordoet, of risico = negatief effect x kans. Schematisch ziet dat er uit als de matrix hiernaast.



Figuur 3 - Risicomatrix

Negatieve effecten op beschermingsdoelen worden verdeeld in zeven omgevingsthema's:

1. Fysieke veiligheid: de mate waarin mensen beschermd zijn en zich beschermd voelen tegen persoonlijk leed.
2. Volksgezondheid: de mate waarin mensen beschermd zijn en zich beschermd voelen tegen ziekten en/of dood.
3. Hinder en leefbaarheid: de mate waarin mensen en dieren (sociale leefomgeving) hinder zouden kunnen ondervinden, denk hierbij aan visuele, licht-, stank- en geluidshinder, privacy.

4. Natuur/ ecologische veiligheid: de mate waarin flora en fauna wordt beschermd en mate waarin aantasting en verstoring van de natuur mogelijk is.
5. Financiële/economische veiligheid: de mate waarin de financieel-economisch en culturele veiligheid voor de gemeenschap/overheid aanwezig is bij het ontstaan van financiële schade.
6. Politieke gevoeligheid/imago: de mate van politiek-bestuurlijke afbreuk en publieke onrust.
7. Klimaatbescherming (duurzaamheid): de mate van bescherming van het klimaat van de aarde tegen aantasting.

Voor de kans wordt een inschatting gemaakt hoe vaak het niet naleven van een regel of voorschrift voor zal komen. Het inschatten van de kans gebeurt op basis van naleefgegevens en een expertoordeel. Uit het toezicht komt deze naleefinformatie vrij. Deze informatie wordt bij de omgevingsdienst geregistreerd. Voor het registreren overtredingsgegevens wordt gebruik gemaakt van het keuzemodel in de sanctie- of beoordelingsmatrix van de Landelijke handhavingsstrategie(LHS). Door deze registratievorm komt komende jaren meer data voorhanden waarmee naleefanalyses worden gegenereerd. Deze leveren een bijdrage aan de kansberekening in de risico- en probleemanalyse en gaan het naleefbeeld optimaliseren.

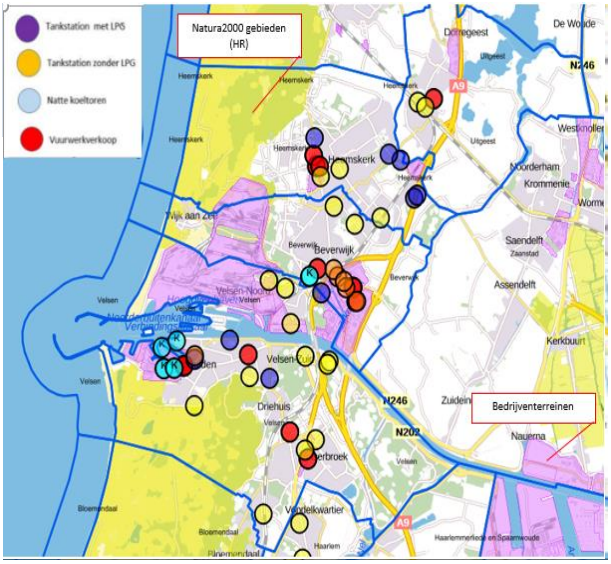
De risico- en probleemanalyse is geen statisch geheel. De basis ligt echter vast gedurende de looptijd van dit beleidskader VTH. Indien bij de uitvoering van handhaving nieuwe inzichten ontstaan, door bijvoorbeeld afwijkende naleefgegevens, een verhoogd aantal klachten of incidenten, kunnen deze bij het opstellen van de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's als prioriteit worden meegenomen.

4.3 Gebied in beeld

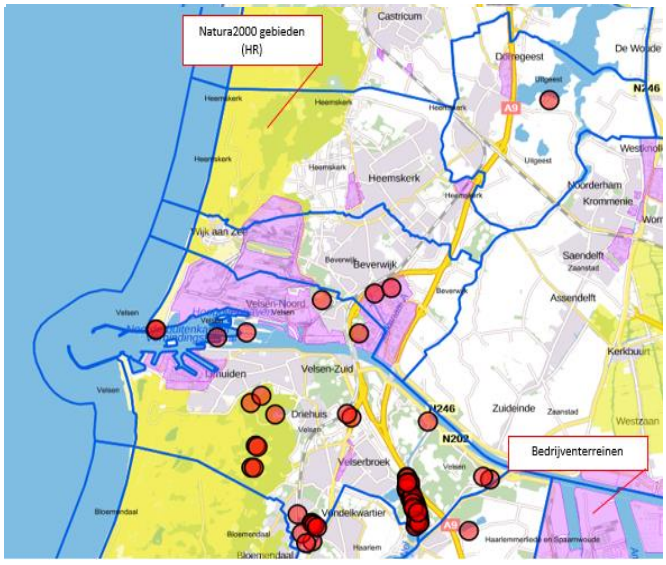
Sprekender dan een tekstuele beschrijving van het gebied waar ODIJ werkt en de activiteiten die er plaatsvinden, is de visuele weergave daarvan. Hierna is daarom per regio weergegeven welke activiteiten er plaatshebben en de invloedssfeer die met die activiteiten samenhangt. Uiteraard is dit een momentopname en wijzigen de gegevens dagelijks, mede op grond van de inspectie- en vergunninggegevens die vergaard en gegenereerd worden.

4.3.1 Regio IJmond

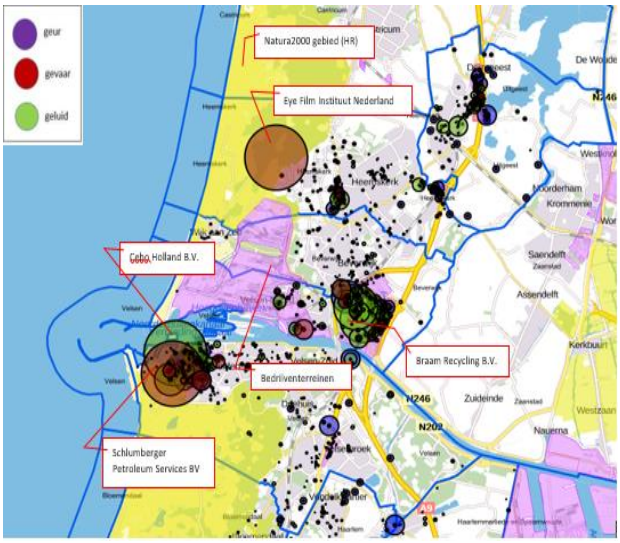
De regio IJmond kent een aanzienlijke maakindustrie en verschillende risicovolle activiteiten. Om die reden is een viertal kaarten opgenomen die een beeld geven van de risicovolle activiteiten en de activiteiten die een hindercirkel op geur, geluid of veiligheid kennen.



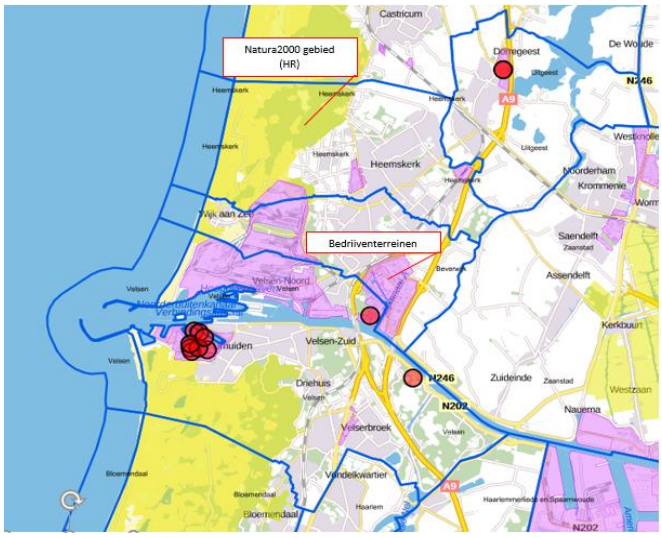
Figuur 7 - Risicovolle activiteiten



Figuur 6 - Propaantanks



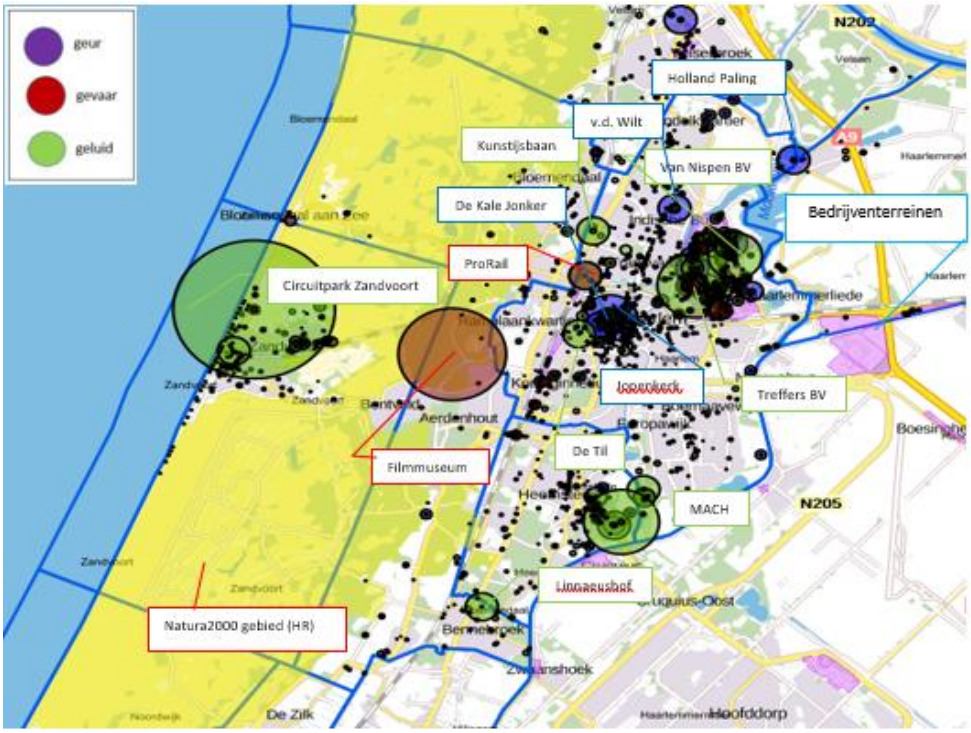
Figuur 4 - Hindercirkels bedrijven



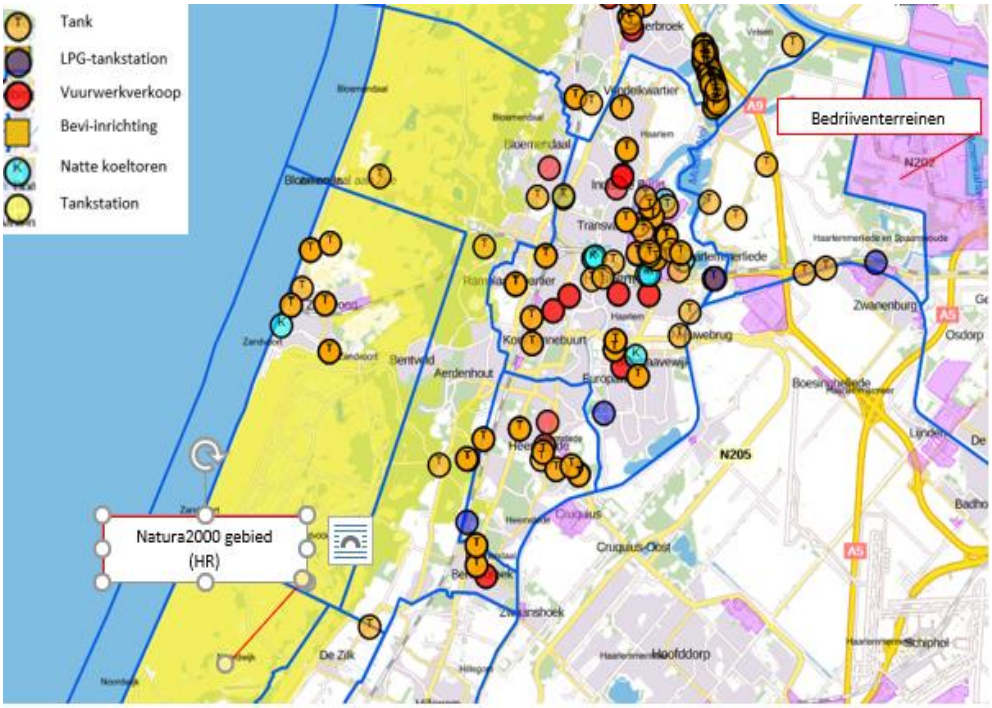
Figuur 5 - Ammoniakkoelinstallaties

4.3.2 Zuid-Kennemerland

Zuid-Kennemerland kent een aantal bedrijven met een aanzienlijke hindercirkel. Daarnaast is in het buitengebied een relatief groot aantal opslagtanks 9vaak propaan) aanwezig.



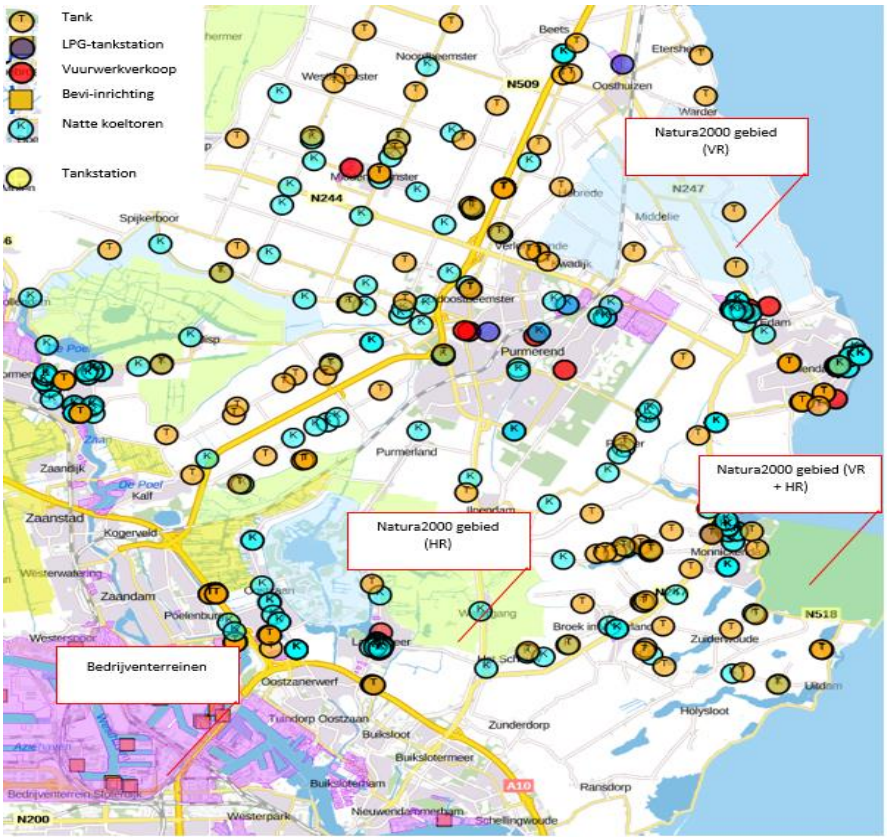
Figuur 8 - Hindercirkels bedrijvigheid Zuid-Kennemerland



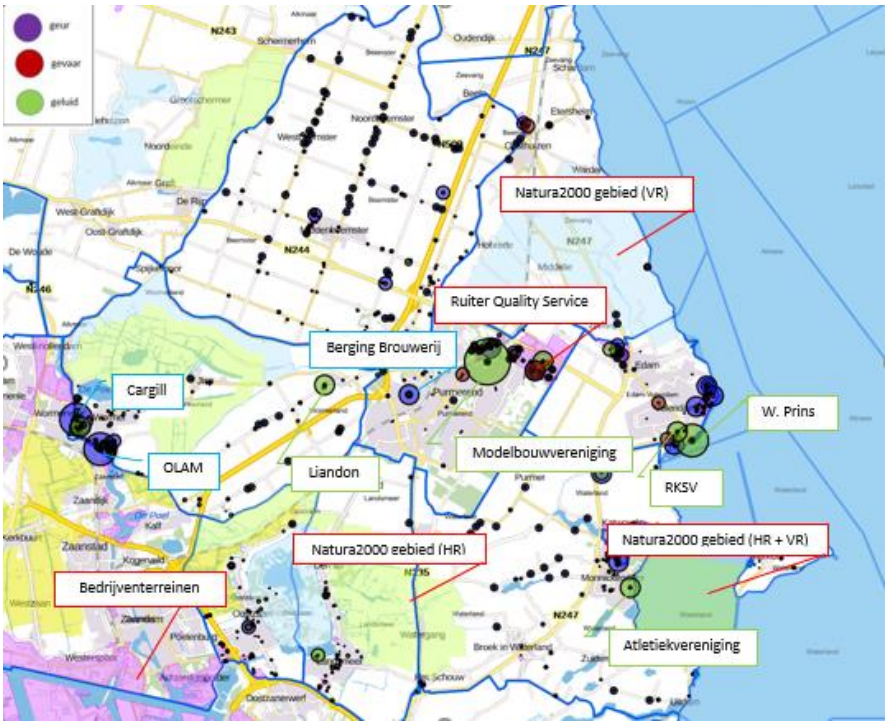
Figuur 9 - Risicovolle activiteiten Zuid-Kennemerland

4.3.3 Regio Zaanstreek-Waterland

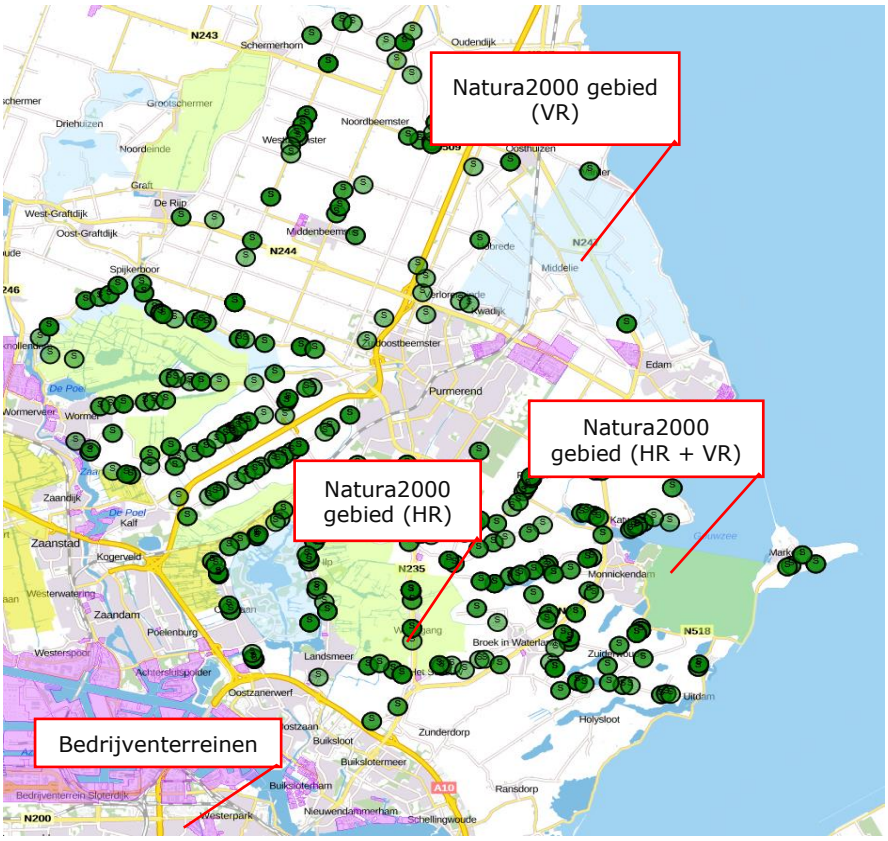
De regio Zaanstreek-Waterland kent een groot aantal agrarische bedrijven gegeven het landelijk gebied. Het aantal tanks is ook hier relatief groot.



Figuur 10 - Risicovolle activiteiten



Figuur 11 - Hindercirkels bedrijven



Figuur 12 - Stallen

5. Samenwerking

In de uitvoering van onze taken werken wij samen met betrokken collega's van provincie en gemeenten, andere omgevingsdiensten en instanties als de politie, Rijkswaterstaat, brandweer, de veiligheidsregio's en GGD's, waterschappen, douane, Inspectie Leefomgeving en Transport, Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid en het Openbaar Ministerie, ed. Door bundeling van kennis, taken en ervaring zorgen we voor een kwalitatieve en betrouwbare dienstverlening. Ook de ondernemers en de inwoners profiteren hiervan. De kwaliteit van de leefomgeving verbetert, de administratieve lasten voor bedrijven en inwoners verminderen, procedures verkorten en voorschriften zijn op elkaar afgestemd. Hierdoor ontstaat een gelijk speelveld voor onze klanten.

5.1 Niveaus van samenwerking en partners in samenwerking

Met verschillende partners werken we thema- of procesgericht samen, met sommigen structureel, met anderen op incidentele basis. Deze samenwerking kan worden onderverdeeld op strategisch, tactisch en operationeel niveau:

- Strategisch niveau: afstemming over VTH-beleid en uitvoering, handhavingsprojecten, zoals een handhavingsestafette of een regionaal samenwerkingsprogramma.
- Tactisch niveau: doelgroep- en ketengericht, analyses, trend, inzet van handhavingsinstrumenten, aanpak probleem, informatie en kennisdeling;
- Operationeel niveau: casusbesprekingen, lokaal karakter, acties, projecten, integrale aanpak.

Hieronder is weergegeven met welke partners we op welke thema's samenwerken.

Partner	**Samenwerking op**
Veiligheidsregio's Zaanstreek-Waterland en Kennemerland	- Asbestsloop en inventarisatie asbestdaken - Brandveiligheid - Externe veiligheid - Evenementen
Omgevingsdiensten/ODNL	- Gezamenlijk opleiden en werven personeel - Samenwerkingsagenda OD's Noord-Holland - Collegiale toetsing - Kennisnet (implementatie nieuwe wet- en regelgeving, netwerk OD's) - Vakberaden VTH - Landelijke projecten (tankstations en bodemverontreiniging) - Asbest-, afval- en bodemparagraaf (ketens), ZZS
GGD Kennemerland en Zaanstreek-Waterland	- Natte koeltorens - Integraal leefomgevingsadvies (richting Omgevingswet) - Fijnstof - Schiphol (geluid) - Platform Milieu en Gezondheid
nVWA	- Hygiëne (signaaltoezicht) - Dierenwelzijn (signaaltoezicht)
ISZW	- Natte koeltorens - Asbest (arbeidsomstandigheden)

ILT	- Sloopschepen - Routering gevaarlijke stoffen - Ketentoezicht
Politie/OM	- Evenementen en OOV - Drugsgerelateerde zaken - Dreigingsbeeld Milieu Criminaliteit - Ondermijning - Samenwerking RIEC - BOA-inzet en -afstemming reguliere TH-taken
Rijkswaterstaat	- Vergunningverlening - Zeehaven - Lozingen en saneringen
Waterschappen	- Glastuinbouw
Gemeenten	- Basistaken - Plustaken (DHW, BWT, OOV) - Gebiedsgericht integraal werken - Evenementen - CE en energietransitie/duurzaamheid

5.2 Positie in het stelsel

Het landelijk stelsel zoals dat werd voorzien bij de oprichting van omgevingsdiensten begint steeds beter te functioneren. Na een aanloopperiode waarin de omgevingsdiensten hun plek nog moesten vinden, hebben de meeste omgevingsdiensten inmiddels hun toegevoegde waarde bewezen.

Op landelijk niveau hebben de omgevingsdiensten zich verenigd in OD.nl. Onder OD.nl zijn verschillende programma's, vakberaden en een kennisnetwerken uitgerold. Dit zorgt voor een versteviging van het stelsel en het beoogde landelijke level playing field. Daarnaast worden verschillende landelijke projecten gecoördineerd vanuit OD.nl, waaronder toezicht op (LPG-)tankstations.

Als koepel kan OD.nl afstemmen en adviseren richting de gemeentelijke en provinciale koepels (VNG, IPO) en het Rijk. Steeds vaker komen er vragen vanuit Rijk, IPO of VNG aan OD.nl over met name inhoudelijke onderwerpen die bij haar rusten. Op die manier fungeert OD.nl, naar analogie van de omgevingsdiensten ook op koepelniveau als verlengd lokaal bestuur. Voorbeelden daarvan zijn:

- de opgave ten aanzien van asbestdaken;
- de problematiek rondom PAK-houdende korrels in kunstgrasvelden;
- de aanpak rondom Zeer Zorgwekkende Stoffen;
- de problematiek rondom asbesthoudend straalgrit.

De komende jaren blijven de omgevingsdiensten werken aan verdere professionalisering en kwaliteit in het VTH-domein. Ook onder de Omgevingswet wordt voor de omgevingsdiensten een rol voorzien, zowel in de uitvoering als in de advisering rondom visie- en planvorming.

6. Doelen en prioriteiten

In het Besluit omgevingsrecht (Bor) is opgenomen dat het bevoegd gezag aangeeft welke doelen het zichzelf stelt bij de uitvoerings- en handhavingstaken en welke activiteiten het daartoe uitvoert (artikel 7.2, lid 1 Bor). In dit hoofdstuk worden de doelen bij de uitvoering van VTH-taken beschreven. In de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's wordt vervolgens beschreven welke activiteiten worden uitgevoerd om de gestelde doelen te bereiken. Jaarlijks vindt in het jaarverslag rapportage plaats over de voortgang ten aanzien van de gestelde doelen.

Vergunningverlening, toezicht en handhaving zijn geen doelen op zich, maar middelen tot een doel. Uiteindelijk gaat het er bij de uitvoering van wettelijke taken op dit gebied om wat het resultaat daarvan is in de buitenwereld (outcome). Dit betekent sturing op kwaliteit en effect. Om dit meetbaar te maken dienen de concrete prestaties die geleverd worden om de gewenste resultaten te realiseren geduid te worden (outputcriteria). Doelen worden meetbaar gemaakt door indicatoren op te nemen, zoals een aantal, een percentage of een streefwaarde. Ook kan een tijdsduur aan een doel verbonden worden. Indicatoren kunnen bijvoorbeeld betrekking hebben op aantallen klachten, of het percentage bedrijven dat na een hercontrole nog in overtreding is met betrekking tot een bepaald onderwerp.

6.1 Doelen

Voor de uitvoering van de VTH-taken formuleert Omgevingsdienst IJmond een aantal doelen met indicatoren daarbij. Voor een deel betreft dit een herformulering van de doelen uit het aflopende uitvoeringskader, voor een deel zijn dit nieuwe doelen.

HOOFDDOEL:	Met de uitvoering van vergunningverlening, toezicht en handhaving in het werkgebied draagt Omgevingsdienst IJmond bij aan het bereiken en in stand houden van een veilige en duurzame fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit.

- Omgevingsdienst IJmond heeft zicht op de milieubelastende bedrijvigheid en activiteiten in haar werkgebied en de risico's die daarmee samenhangen;
- Omgevingsdienst IJmond signaleert in een vroegtijdig stadium signalen die duiden op mogelijke risico's met betrekking tot de leefomgeving, zowel uit eigen inspecties als geluiden op landelijk of bovenregionaal niveau;
- Omgevingsdienst IJmond stimuleert bedrijven tot het nemen van de eigen verantwoordelijkheid ten aanzien van bescherming van de fysieke leefomgeving en inspireert tot het nemen van stappen die verder reiken dan het wettelijke vereiste minimum.

Vergunningverlening

DOEL:	Omgevingsdienst IJmond levert vergunningen en maatwerk van hoog (adequaat) niveau, op basis van een zorgvuldige en transparante afweging van belangen met als resultaat beperking -en waar mogelijk terugdringing- van de milieudruk op de omgeving.

- 90% van de verleende vergunningen en afgegeven maatwerkvoorschriften houdt stand in een evt. bezwaar- of beroepsprocedure;
- Alle besluiten in het kader van een vergunningprocedure worden tijdig (binnen de maximale wettelijke termijn) genomen en waar mogelijk uiteraard versneld;
- Het vergunningenbestand is actueel (onder meer ten aanzien van de Best Beschikbare Technieken, landelijke en lokale beleidsmatige kaders);

- Vóór inwerkingtreding van de Omgevingswet is inzichtelijk welke vergunningen in stand blijven en mogelijk aanpassing behoeven, dan wel waar maatwerkvoorschriften opgesteld dienen te worden in verband met vervallen van de vergunningplicht.

Toezicht en handhaving

DOEL: Omgevingsdienst IJmond bereikt door toezicht en handhaving bewustwording van de geldende regelgeving met als effect een verhoogde mate van naleving van die regelgeving en vermindering van het aantal incidenten, klachten en handhavingsverzoeken.

- In 90% van de gevallen gaat binnen 2 weken na datum toezichtscontrole gaat een brief uit naar degene op wie het toezicht zich richt;
- Omgevingsdienst IJmond heeft inzicht in de verschillende doelgroepen binnen de geprioriteerde ketens en het risico van niet-naleving bij die betreffende doelgroepen;
- De doelen in de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's worden geformuleerd volgens de methodiek van programmatisch en risicogestuurd handhaven. De dienst rapporteert over de voortgang en het resultaat hierop;
- Het percentage inrichtingen dat haar overtredingen voor de eerste hercontrole beëindigt bedraagt minimaal 85%;
- Minimaal 95% van de afgegeven handhavingsbeschikkingen houdt stand in een eventuele bezwaar- of beroepsprocedure;
- Tegen minimaal 90% van de handhavingsbesluiten die wordt verzonden wordt geen bezwaar gemaakt of beroep ingesteld;
- Minimaal 90% van de klachten wordt binnen twee weken afgehandeld.

Samenwerking en data

DOEL: Omgevingsdienst IJmond is een toonaangevende dienst op het gebied van informatie-uitwisseling, samenwerking met de handhavingspartners en afgestemd handelen op zowel strategisch, tactisch en operationeel niveau. Daarmee draagt Omgevingsdienst IJmond bij aan level playing field op regionaal en landelijk niveau, ontwikkelt zij een volledig beeld van de problematiek die speelt en realiseert zij een efficiënte inzet van toezichthouders en handhavers.

- Omgevingsdienst IJmond fungeert voor haar handhavingspartners als informatieknooppunt met betrekking tot regionale en regio-overschrijdende milieu- en gerelateerde problematiek.;
- Omgevingsdienst IJmond initieert, ontwikkelt en trekt toezicht- en handhavingsprojecten in regionaal en bovenregionaal verband, steeds met oog voor de lokale problematiek;
- Omgevingsdienst IJmond maakt concrete afspraken met het OM, politie, ketenpartners en andere omgevingsdiensten over informatieuitwisseling, samenwerking en afgestemd handelen en geeft hier uitvoering aan;
- De informatie die Omgevingsdienst IJmond verzamelt, wordt verrijkt en kan op verschillende niveaus gebruikt worden, zowel in de sfeer van toezicht en handhaving, als ook gemeentelijke visie- en planvorming;
- De vergaring en verwerking van gegevens in het kader van de taken die Omgevingsdienst IJmond uitvoert, is AVG-proof.

6.2 Prioriteiten

Uit de globale gebieds- en risicoanalyse, de landelijke, regionale en lokale prioriteiten en doelstellingen en de geschetste ontwikkelingen volgt een aantal hoofdprioriteiten waar Omgevingsdienst IJmond de komende vier jaar op inzet. Jaarlijks, bij het opstellen van de uitvoeringsprogramma's wordt aangegeven hoe hieraan invulling wordt gegeven en waar eventueel bijstelling noodzakelijk is.

Onderwerp	***Doel***
Asbest(daken)	Het tot een minimum beperken van het aantal illegale asbestsaneringen, asbestdumpingen en asbestbranden middels een proactieve aanpak in samenspraak met de relevante ketenpartners (o.a. veiligheidsregio's) en andere instanties (banken, verzekeringstellingen, brancheorganisaties.
Bodem	Het voorkomen van nieuwe bodemverontreinigingen, bevorderen van herstel of beheersing van aanwezige bodemverontreinigingen en het zorgdragen voor een correcte overdracht van bodemtaken van provincie naar gemeenten.
Ketens grond, asbest, elektronica, metaal	Het voorkomen van verontreiniging van lucht, bodem en water door niet-normconforme omgang met risicovolle afvalstromen.
Risicoactiviteiten	Het voorkomen van incidenten en ongewone voorvallen door het verzekeren van een juiste regulering van activiteiten met gevaarlijke en risicovolle stoffen, specifiek opslagen van gevaarlijke stoffen, LPG-tankstations en ammoniakkoelinstallaties.
Net niet Bevi-bedrijven	Het voorkomen van incidenten en ongewone voorvallen door het verzekeren van een juiste regulering van activiteiten met gevaarlijke en risicovolle stoffen bij bedrijven die net onder de ondergrens van het Besluit externe veiligheid inrichtingen vallen.
Legionella	Het voorkomen van incidenten en ongewone voorvallen, specifiek het risico op legionella-uitbraak, vanwege onjuist onderhoud aan natte koeltoren en afvalwaterzuiveringsinstallaties.
Verduurzaming	Het bevorderen en waar nodig afdwingen van verduurzamingsmaatregelen bij bedrijven.
Zeer Zorgwekkende Stoffen	Het weren van ZZS uit de leefomgeving, omdat dit stoffen zijn bijvoorbeeld kankerverwekkend zijn, de voortplanting belemmeren of zich in de voedselketen ophopen.
Ondermijning	Het voorkomen en tegengaan van ondermijnende activiteiten door informatievergaring en –deling met handhavingspartners zoals justitie,

	politie, douane en Belastingdienst.

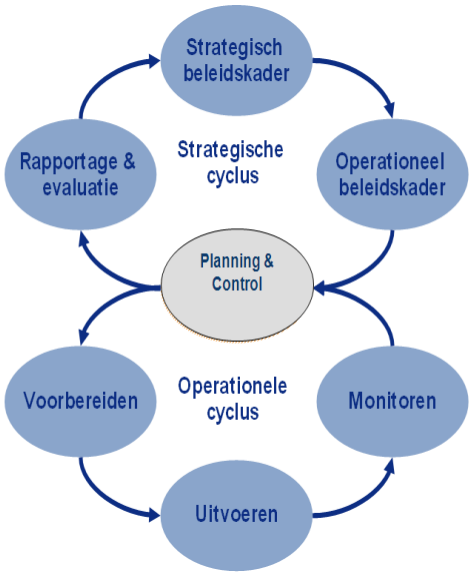
6.3 Aanpak

Bij de uitvoering van het VTH-takenpakket worden in de periode 2019-2022 de volgende kaders gehanteerd:

- Branche- en activiteitengericht werken vormt de basis voor VTH. Een grondige analyse van een branche of activiteit en de doelgroepen daarbij aan de voorzijde zorgen voor een duidelijke identificatie van de problemen en naleefrisico's, waardoor gericht toezicht en handhaving wordt gefaciliteerd. Stelselmatig niet-naleven leidt tot een verhoogde tot zeer-intensieve toezichtlast bij bedrijven (tactiek van tegenhouden);
- De gebiedsgerichte aanpak wordt gecontinueerd en verder ontwikkeld, in samenwerking met de partners in een gebied. Op deze wijze wordt gecoördineerd en gericht ingezet op behalen van omgevingsdoelen in de breedte. Dat kan breder gaan dan de traditionele thema's, bijvoorbeeld met mobiliteit. De balans tussen wonen, werken en recreëren is in een aantal gebieden kwetsbaar en verdient meer dan gemiddelde aandacht. Een goed samenspel tussen beleid, uitvoering en verzameling van data is hier essentieel om de balans goed te houden;
- Specifieke risicovolle activiteiten blijven periodiek en met vaste frequentie onderwerp van aandacht en inspectie, ongeacht nalevingsgedrag;
- Driestappenhandhaving (waarschuwing, vooraankondiging, last) blijft uitgangspunt bij handhaving, tenzij de aard of ernst van de overtreding, dan wel de mate van hufterigheid van een overtreder aanleiding geeft tot directer ingrijpen;
- De aanpak asbestdaken wordt gekoppeld aan de ambities op duurzaamheidsvlak en krijgt prioriteit. In samenspraak met onder meer gemeenten, brancheorganisaties en andere partijen wordt bekeken hoe de aanpak vorm kan krijgen;
- Bij branches en bedrijven waar het naleefgedrag als goed bestempeld kan worden en die ook overigens geen aanleiding geven tot reguliere inspectie, kan worden gekozen over te gaan op het zogenoemde 'piepsysteem' ten bate van de inzet op onder meer activiteiten die bijdragen aan de duurzaamheidsambities van gemeenten en de verbrede aanpak van omgevings-problematiek;
- In bredere zin krijgen duurzaamheid en energietransitie een grotere prioriteit binnen VTH en wordt gekeken naar slimme samenwerkingen met onder meer onderzoeks- en onderwijsinstellingen, HVC, nutsleveranciers om bedrijventerreinen collectief te verduurzamen;
- Bij de verzameling van data en inspectiegegevens wordt mede gedacht over en gericht op gebruik daarvan binnen een breder kader onder de Omgevingswet en de visies en plannen van gemeenten. Verzameling en gebruik van deze gegevens voldoet aan de wettelijke eisen hieraan in het kader van privacy- en gegevensbescherming.

Bijlage 1 – Beleidscyclus VTH

Het Beleidskader VTH 2019-2022 beslaat een aantal onderdelen van de beleidscyclus zoals beschreven in het Besluit omgevingsrecht (Bor). Dit zijn het strategische en operationele beleidskader. In het Bor zijn eisen vastgelegd (procescriteria) waaraan elke professionele VTH-organisatie moet voldoen. Deze eisen hebben tot doel om de uitvoering van de VTH-taken op een adequate, herkenbare en structurele wijze te laten verlopen. De beleidscyclus bestaat uit een model met een logische aaneenschakeling van diverse bestuurlijke en uitvoerende werkprocessen. Dit model onderscheidt de volgende zeven stappen in het beleidsproces:



1. Strategisch beleidskader
2. Operationeel beleidskader
3. Planning & Control
4. Voorbereiden
5. Uitvoeren
6. Monitoren
7. Rapportage & Evaluatie

Dit beleidskader gaat over twee onderdelen van de beleidscyclus: het strategische en operationele beleidskader. De andere onderdelen van de beleidscyclus worden wel hieronder beschreven, maar niet in detail uitgewerkt.

Analyse

Om tot een strategisch beleidskader te komen maken we een analyse op risico's en problemen. Dit is een onderdeel van de stap "rapportage en evaluatie". In deze risico- en probleemanalyse beoordelen we het effect van niet-naleving en de kans dat niet-naleving zich voordoet. De resultaten van stap 7: Rapportage & Evaluatie worden in deze analyse meegenomen. Deze analyse geeft inzicht in de grootste risico's voor de leefomgeving.

Strategisch beleidskader

Het strategische beleidskader is de tweede stap van de beleidscyclus en bestaat uit de volgende onderdelen:

- De prioriteiten die met behulp van de analyse zijn gekozen, aanvullend met eigen prioriteiten van de deelnemers;
- Meetbare beleidsdoelstellingen.

Operationeel beleidskader

Het operationeel (tactisch)beleidskader is de derde stap van de beleidscyclus. Dit kader bestaat uit een strategie voor vergunningen, toezicht en handhaving oftewel de VTH-strategie. De VTH-strategie bestaat uit de volgende onderdelen:

- Vergunningenstrategie
- Toezicht- en preventiestrategie

- Handhaving- en gedoogstrategie

Hierin staat beschreven hoe de uitvoering van de VTH-taken plaatsvindt.

Planning & Control

Het "Uitvoeringsprogramma Omgevingsdienst IJmond" vormt het hart van de beleidscyclus. Een voorstel voor het uitvoeringsprogramma wordt jaarlijks door ODIJ opgesteld. Het college van iedere deelnemer stelt het uitvoeringsprogramma vast.
Het programma bevat:

- activiteiten die worden uitgevoerd voor vergunningen, toezicht en handhaving;
- een beschrijving van de wijze waarop dit bijdraagt aan de doelstellingen van het strategisch beleidskader;
- concrete operationele afspraken met andere (keten)partners;
- overige uitvoeringstaken bijvoorbeeld op het gebied van duurzaamheid.

Voorbereiden

"Voorbereiden" betekent dat de organisatorische randvoorwaarden aanwezig zijn om taken uit te kunnen voeren. De organisatie werkt op basis van vooraf vastgestelde procedures, processen, protocollen en strategieën. Het personeelsbeleid is, evenals het financieel beleid, gericht op het voldoen aan de Kwaliteitsverordeningen (op basis van de kwaliteitscriteria 2.1) van de partners. Denk hierbij aan kennis en opleidingseisen die aan medewerkers worden gesteld.

Uitvoeren

Dit betreft de daadwerkelijke uitvoering, dus het verlenen van vergunningen, het houden van toezicht en het handhavend optreden. De uitvoeringsorganisatie hanteert hierbij o.a. de volgende uitgangspunten:

- vergunningverlening is gescheiden van toezicht & handhaving (Art. 7.4. onder b Bor),
- de organisatie is 24-uur en 7 dagen in de week bereikbaarheid (Art. 7.4. onder d Bor),
- personeel rouleert regelmatig zodat een bedrijf door verschillende toezichthouders wordt gecontroleerd (Art. 7.4. onder c Bor).

Monitoren

De uitvoeringsorganisatie heeft een systematiek voor het monitoren van processen, resultaten en effecten. De resultaten en de voortgang van de uitvoering zijn op die manier inzichtelijk. De bestuursrapportages en het jaarverslag geeft inzicht in de monitoringsresultaten. Deze resultaten vormen de input voor de rapportage en evaluatie. Voor het monitoren van het effect van vergunningverlening, toezicht en handhavingstaken gebruiken we indicatoren.

Rapportage & Evaluatie

De monitoringsresultaten zijn belangrijke bouwstenen voor de rapportage en evaluatie. Onderdelen van de rapportage en evaluatie voor de uitvoeringstaken zijn:

- twee tussentijdse verantwoordingsrapportages;
- een jaarlijkse verantwoordingsrapportage;
- een jaarlijkse evaluatie of bijstelling van de beleidsdoelstellingen indien dit noodzakelijk is (in het jaarverslag/uitvoeringsprogramma);

- een vierjaarlijkse, dan wel periodieke, beleidsevaluatie die in gaat op de bijdrage aan beleidsdoelen, de beheersing van risico's, en of beleid;
- vierjaarlijks, dan wel periodiek, de risico's in kaart brengen met een risicoanalyse;
- vierjaarlijks, dan wel periodiek, bijstellen of herzien van het Beleidskader, doelen en prioriteiten.

Ter verduidelijking staat hieronder een schema met een nadere uitwerking van de beleidscyclus. Het schema geeft per onderdeel aan hoe rollen en verantwoordelijkheden verdeeld zijn en welke taken en producten aan de orde zijn. Tevens blijkt uit het schema hoe de verschillende onderdelen gekoppeld zijn aan de wettelijke eisen uit het Bor.

Rollen in de beleidscyclus VTH				
Onderdeel	**Wie aan zet**	**Taak/ Producten**	**Toelichting**	**Bor**
Rapportage en evaluatie	ODIJ	Tertaalrapportage / jaarverslag	Toetsing van behalen eerder vastgestelde operationele doelen, vastleggen van behaalde (tussentijdse) resultaat. Ter kennisgeving GS/B&W.	Art. 7.7
	Deelnemer	Beleidsevaluatie (jaarlijks of i.i.g. elke 4 jaar)	Zijn gestelde doelen behaald, worden de adequate instrumenten daartoe ingezet, etc.	Art. 7.7
	ODIJ	Risico- en probleemanalyse (jaarlijks of i.i.g. elke 4 jaar)	Een integrale risicoanalyse uitvoeren in samenwerking en afstemming met andere regionale ketenpartners en Deelnemers. Vaststelling GS/B&W als beleidsbepalende partij.	Art. 7.2 en Mor (art.10.3-1)
Strategisch beleid	Deelnemer / ODIJ (advies/kennisrol)	Opstellen en vaststellen van VTH-beleid inclusief: - prioritering per beleidsveld op basis van de risico- en probleemanalyse - het bepalen van meetbare beleidsdoelen per beleidsveld - inzicht geven in samenwerkingsver-banden	ODIJ adviseert ten aanzien van prioriteiten en SMART-doelstellingen die de Deelnemer in het beleid op kan nemen. Realiseren van samenwerkingsverbanden / overeenkomsten, gericht op de uitvoering van bijv. toezichttaken. Realiseren van gestelde beleidsdoelen en beleidscyclus onderdelen zoals de taak, een integrale risicoanalyse. Advisering over projectmatige aanpak van specifieke doelgroepen of thema's (lokaal, landelijk).	Art. 7.2 en Art. 7.5
	Deelnemer	Budget voor capaciteit.	Budget, passend bij de gestelde doelen en prioriteiten, wordt beschikbaar gesteld.	Art. 7.5
Operationeel beleid	Deelnemer / ODIJ (advies/kennisrol)	VTH-strategie bestaande uit: - vergunningen-strategie - preventiestrategie - toezichtstrategie - handhaving-strategie (LHS) - sanctiestrategie - gedoogstrategie	Beschrijving van vergunningen, preventie-, toezicht- en handhavingsinstrumenten, toepassing hiervan op doelgroepen, de processen, de beoogde kwaliteit en de werking hiervan in de toezichtmatrix. GS/B&W verantwoordelijk voor vaststellen.	Art. 7.2
	ODIJ (advies/kennisrol)	Toezichtmatrix / doelgroep analyse	Welk instrument/ interventie zet je op welke doelgroep in, een gedifferentieerde aanpak. Jaarlijkse bijstelling wanneer nodig als onderdeel van uitvoeringsprogramma.	Art. 7.2
Programma en organisatie	ODIJ (steller) deelnemer (besluit)	Uitvoerings-programma (ODIJ) Het inzetten van de capaciteit.	Jaarprogramma's (VTH) , toewijzen beschikbare capaciteit om de vastgestelde doelen en prioriteiten te behalen.	Art. 7.3 en 7.5

Rollen in de beleidscyclus VTH				
Onderdeel	**Wie aan zet**	**Taak/ Producten**	**Toelichting**	**Bor**
	Deelnemer	Uitvoerings-programma (indien integraal) koppelen met UP ODIJ	Verwijzen naar UP ODIJ (Uitvoeringsprogramma ODIJ)	
	ODIJ	Organisatorische condities	Scheiding vergunningverlening en handhaving, rouleren personeel, 24-uurs bereikbaarheid.	Art. 7.4
	ODIJ	Kwaliteitsborging	Kwaliteitsbeleid en doelstellingen, wijze van borgen.	
Voorbereiding	ODIJ	Protocollen en werkinstructies Planning voor uitvoering	Systeem voor planning op orde. Ook protocollen voor communicatie, informatiebeheer en –uitwisseling en werkprocessen. Zijn interne bedrijfsvoeringprocessen.	Art. 7.4
	ODIJ	Interne en externe afstemming		
Uitvoering	ODIJ	Het inzetten van de capaciteit zoals is overeengekomen in het Uitvoerings-programma	Intern bedrijfsvoeringproces.	
	ODIJ	Uitvoering ondersteunende voorzieningen	Interne bedrijfsvoeringprocessen.	
Monitoring	ODIJ	Data verzamelen uit registratiesysteem. Monitoring van de kwaliteit van de resultaten (resultaten en mogelijk effecten hiervan), weergave in jaarverslag.	Zorgen dat de juiste data wordt geregistreerd, beheerd en geanalyseerd ten behoeve van de jaarrapportages en de periodieke beleidsevaluatie.	Art. 7.6

Bijlage 2 – Evaluatie Uitvoeringskader 2015-2018 Omgevingsdienst IJmond

Doelstellingen, output en doorrekening

Geformuleerd doel:
Omgevingsdienst IJmond zorgt voor een gevoel van veiligheid met betrekking tot de fysieke leefomgeving, vertrouwen in de overheid en een hoge mate van klanttevredenheid.

Realisatie:

Over het algemeen kan gesteld worden dat zowel overheidspartijen, ondernemers en inwoners graag met ODIJ samenwerken, dan wel de uitvoering van taken en afhandeling van vragen en verzoeken door ODIJ als proactief, begrijpelijk en deskundig worden getypeerd. Naast investeren in opleidingen en vaardigheden om de vereiste kennis en kunde van medewerkers op adequaat niveau te houden, zijn houding en gedrag belangrijke factoren waar aandacht aan wordt gegeven bij ODIJ. De juiste houding en gedrag maken constructieve samenwerking mogelijk en maken de acceptatie en het begrip bij ondernemers en inwoners groter voor de belangen die ODIJ beschermt bij haar taakuitvoering. Dat vertaalt zich binnen het VTH-spoor in een relatief laag aantal handhavingsbeschikkingen en bezwaar- en beroepzaken. Buiten het VTH-spoor zien we dit terug in onder meer succesvolle samenwerkingen als IJmond Bereikbaar en GreenBiz, en in stimuleringsacties en drukbezochte voorlichtingsavonden over duurzame energie.

Vergunningverlening: continu adequaat

Geformuleerd doel:
Omgevingsdienst IJmond levert vergunningen en maatwerk van hoog (adequaat) niveau, op basis van een zorgvuldige en transparante afweging van belangen met als resultaat beperking -en waar mogelijk terugdringing- van de milieudruk op de omgeving.

Realisatie:

Het vergunningenbestand waar ODIJ op toeziet is actueel. Enkele vergunningen zijn weliswaar ouder dan tien jaar -de grens die over het algemeen voor actualiteit van een vergunning wordt aangehouden-, maar actualisatie is hier, gegeven de milieurelevantie van de activiteiten en het beschermingsniveau dat door de vigerende vergunning wordt geboden, niet noodzakelijk. Het aantal bezwaar- en beroepzaken tegen (milieu)vergunningen is daarnaast tot een minimum gedaald.

De ontwikkeling van het steeds meer activiteiten brengen onder algemene regels die sinds een aantal jaar is ingezet, komt ook de komende jaren niet tot stilstand. Dit betekent echter dat het aantal (complexe) meldingen, waarvan de toetsing relatief meer tijd in beslag neemt, toeneemt, evenals het aantal maatwerkvoorschriften dat wordt opgesteld om een passende bescherming te kunnen bieden aan de omgeving waar bepaalde activiteiten plaatsvinden.

Met het digitaal inzichtelijk maken van de milieubelasting van (vergunde) activiteiten in een gebied, afgezet tegen andere omgevingsfactoren, is de afgelopen jaren reeds voorgesorteerd op de komst van de Omgevingswet. Deze informatie biedt de basis voor de op te stellen omgevingsvisies en omgevingsplannen en een integrale benadering van de fysieke leefomgeving.

Toezicht: informatiegestuurd en risicogericht

Geformuleerd doel:
Omgevingsdienst IJmond bereikt met het toezicht dat zij uitvoert bewustwording van de geldende regelgeving met als effect een verhoogde mate van naleving van die regelgeving, vermindering van het aantal incidenten, klachten en handhavingsverzoeken.

Realisatie:

Er hebben zich de afgelopen jaren geen (grote) milieu-incidenten voorgedaan in het werkgebied van ODIJ. Het informatiegestuurde en risicogerichte toezicht heeft de afgelopen jaren vorm gekregen en levert een steeds beter zicht op de nalevingsrisico's binnen bepaalde branches, activiteiten en doelgroepen. Nieuwe vormen van toezicht waarbij data en informatie steeds belangrijker worden, zijn met succes ingezet. Denk hierbij aan de gebruikmaking van zelftoezicht middels Digitale Checklisten bij vuurwerkbedrijven, de analyse van bedrijfs(afval)gegevens en gecombineerde data bij grondstromen. Samenwerking en informatie-uitwisseling met ketenpartners blijft daarbij een aandachtspunt.

Het naleefgedrag is over het geheel bezien de afgelopen vier jaar niet significant verbeterd. Dit hangt mede samen met het feit dat niet alle inrichtingen in het werkgebied jaarlijks worden bezocht. Dit zorgt ervoor dat geen objectieve vergelijking tussen verschillende jaren te maken valt. Bij ketenactiviteiten (grondstromen, asbest, elektronica) laat onderzoek zien dat hier stelselmatige (grove) overtredingen van onder meer milieuwet- en regelgeving plaatsvinden. Dit kan aanzienlijke milieurisico's opleveren en een financieel wederrechtelijk voordeel voor de overtreder.

Het aantal ongewone voorvallen/calamiteiten, klachten en handhavingsverzoeken blijft, ondanks de doelstelling van vermindering, redelijk constant. Het merendeel van de klachten is echter ongegrond, in die zin, dat er geen overtreding van milieuvoorschriften aan ten grondslag ligt.

Handhaving: eenduidig en voortvarend

Geformuleerd doel:
Omgevingsdienst IJmond handhaaft daar waar overtredingen plaatsvinden op een open, eenduidige en voortvarende wijze en zorgt daarmee voor een verhoogd gevoel van veiligheid bij de burger, een verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving en versterking van het vertrouwen in de overheid bij de uitvoering van haar taken.

Realisatie:

Conclusies in het algemeen over de ontwikkeling van het naleefgedrag in het werkgebied en de invloed van de inzet van ODIJ hierop kunnen slechts met terughoudendheid gemaakt worden, nu een groot deel van de gecontroleerde activiteiten niet jaarlijks wordt bezocht. Het naleefgedrag is over het geheel bezien de afgelopen vier jaar niet significant verbeterd. Dit hangt mede samen met het feit dat niet alle inrichtingen in het werkgebied jaarlijks worden bezocht. Dit zorgt ervoor dat geen objectieve vergelijking tussen verschillende jaren te maken valt. Bij ketenactiviteiten (grondstromen, asbest, elektronica) laat onderzoek zien dat hier stelselmatige (grove) overtredingen van onder meer milieuwet- en regelgeving plaatsvinden. Dit kan aanzienlijke milieurisico's opleveren en een financieel wederrechtelijk voordeel voor de overtreder.

Handhaving vindt zonder uitzondering plaats volgens het vastgestelde handhavingsbeleid. Slechts in zeer uitzonderlijke gevallen wordt gedoogd onder voorwaarden. Het feit dat de bevoegdheid tot handhaving is gemandateerd aan de directeur van ODIJ maakt dat handhavingstrajecten voortvarend kunnen worden opgepakt.

We zien dat de laatste jaren nog slechts een handvol handhavingstrajecten uiteindelijk uitmondt in een daadwerkelijke handhavingsbeschikking (last onder dwangsom of last onder bestuursdwang). Het overgrote deel van de geconstateerde overtredingen wordt ofwel ter plekke, ofwel voor de eerste hercontrole opgelost. Dit wijst erop dat het gros van de overtreders geneigd is tot normconform gedrag en niet opzettelijk de regels overtreedt, dan wel het doel van de overtreden norm en het achterliggende belang dat ermee gediend is begrijpt.

Over het geheel bezien is de kwaliteit van de leefomgeving met name vanuit het oogpunt van gezondheid een item dat aandacht heeft bij inwoners en bestuur. Vanuit milieuoogpunt (bedrijven en risico's) is dit over het algemeen geen onderwerp dat tot zorg leidt.

Samenwerking: constructief en resultaatgericht

Geformuleerd doel:
Omgevingsdienst IJmond is een toonaangevende dienst op het gebied van informatieuitwisseling, samenwerking met de handhavingspartners en afgestemd handelen op zowel strategisch, tactisch en operationeel niveau. Daarmee draagt Omgevingsdienst IJmond bij aan level playing field op regionaal en landelijk niveau, ontwikkelt zij een volledig beeld van de problematiek die speelt en realiseert zij een efficiënte inzet van toezichthouders en handhavers.

Realisatie:

De samenwerking en informatie-uitwisseling met ketenpartners in handhaving heeft de afgelopen jaren stevig vorm gekregen. ODIJ draagt op verschillende niveaus en in diverse gremia bij aan de ontwikkeling van een regionaal en landelijk level playing field op het gebied van toezicht en handhaving.

Op landelijk niveau vertaalt zich dit in het voorzitterschap van het vakberaad toezicht en

handhaving onder ODNL, waarin alle omgevingsdiensten van Nederland vertegenwoordigd zijn en trekkerschap van onder meer de branche-aanpak LPG-tankstations en de landelijke asbestkamer. Op regionaal niveau worden via het zgn. milieu informatie- en selectie-overleg informatie uitgewisseld op casusniveau en regionaal van belang zijnde thema's. Lokaal wordt via de Regionale Informatie en Expertise Centra (RIEC) op uitvoeringsniveau samengewerkt met onder meer politie, justitie, douane en FIOD aan de aanpak van georganiseerde criminaliteit.

Aandachtspunt blijft een goede informatie-uitwisseling tussen verschillende omgevingsdiensten en ketenpartners onderling. De actualiteit van de data is daarbij het voornaamste item van discussie. Hoe actueler de data (waarbij realtime data, via uniforme standaarden en open koppelvlakken tussen verschillende systemen uiteraard het ideaalplaatje is) hoe bruikbaarder voor de uitvoering.

Plustaken: synergie door integraliteit

Geformuleerd doel:
Door integraal toezicht en handhaving kan Omgevingsdienst IJmond haar toezicht- en handhavingsapparaat efficiënter inzetten en realiseert zij op effectiever wijze op meerdere terreinen een verhoogd gevoel van integrale veiligheid bij de burger, een verbetering van de kwaliteit van de leefomgeving en versterking van het vertrouwen in de overheid bij de uitvoering van haar taken.

Realisatie:

Voor de gemeenten waar ODIJ meerdere domeinen in haar takenpakket heeft, voert zij toezicht en handhaving waar mogelijk integraal uit. Dit betekent dat toezichtscapaciteit efficiënt en doelmatig kan worden ingezet en de onder toezicht staande beperkt belast wordt. In één controle wordt op verschillende domeinen geïnspecteerd. De inspecteurs van ODIJ zijn breed opgeleid en kunnen naast het toezicht dat zij uitvoeren, de ondernemer op verschillende vlakken ook adviseren en eventueel doorverwijzen naar de juiste specialist.

Bijlage 3 – Gemeente- en provinciespecifieke gebieds- en risicoanalyse

Naast de beschrijving van het werkgebied en de risico's op hoofdlijnen, is ook per gemeente een grove analyse gemaakt van het gebied en de aanwezige risico's en prioriteiten. Bij het opstellen van het jaarlijkse uitvoeringsprogramma het beleidskader als basis gebruikt, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke problematiek of aandachtspunten die samenhangen met de bedrijvigheid en activiteiten in een gemeente of de provincie of juist vanaf nationaal niveau. Het naleefgedrag, klachtenpatroon en bestuurlijke prioriteiten vormen daarbij indicatoren voor een aanpassing in de prioritering. Eventuele beleidswijzigingen worden waar noodzakelijk in de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's verwerkt.

1. Regio IJmond

1.1. Gemeente Beverwijk

Gemeente Beverwijk bestaat uit de kernen Beverwijk en Wijk aan Zee en heeft meer dan 40.000 inwoners. Aan de noordkant en de zuidkant raakt de bebouwing van Beverwijk die van respectievelijk Heemskerk en Velsen. Aan de oostkant grenst de stad aan het waardevolle buitengebied, dat vanwege zijn landschappelijke en cultuurhistorische waarden en agrarische functies zoveel als mogelijk gevrijwaard wordt van bebouwing. Industrieterrein de Pijp is een belangrijke banenmotor voor de regio, waarbinnen de Bazaar en woonboulevard kenmerkende elementen zijn. Daarnaast zijn De Kagerweg, Business Park IJmond en De Wijkermeerpolder belangrijke centra van bedrijvigheid. Wijk aan Zee is een dorp, ingeklemd tussen het bedrijf Tata Steel, de Noordzee en het Noord-Hollands Duinreservaat (Natura 2000 gebied).

1.1.1. Vigerend beleid

Gemeente Beverwijk heeft vastgesteld beleid voor de taakvelden BWT en RO. Het betreft een strategisch beleidskader ten aanzien van de toezicht- en handhavingstaken en ziet op de periode van vier jaren van 2015- 2019. De gemeente Beverwijk streeft naar een gezond, maar met name veilige woon, - werk- en leefomgeving voor burgers en bedrijven. Veiligheids-, gezondheids- en milieurisico's wegen daarbij zwaar. Toezicht en handhaving levert hier een belangrijke bijdrage aan. Waar mogelijk zullen de doelstellingen van gemeente Beverwijk worden meegenomen in onderhavig beleidskader.

1.1.2. Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid. Momenteel wordt er specifiek een horeca- en afvalproject gedraaid.

1.1.3. Klachtenanalyse

In 2017 ontvingen wij 90 milieu gerelateerde klachten uit de gemeente Beverwijk. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid en afval. Het aantal klachten is redelijk constant de laatste jaren.

1.1.4. Prioriteiten

Het aantal klachten dat is gerelateerd aan overlast door horeca-inrichtingen geeft reden voor een verhoogde aandacht voor dit type inrichtingen in gemeente Beverwijk. Met name in de opvolging van klachten en middels gerichte (aspect)controles wordt hier extra aandacht aan gegeven. Een voorbeeld hiervan is het project afval rond een aantal ondergrondse containers en de drie straatjes aanpak in het centrum van Beverwijk.

Op de industrieterreinen de Pijp en Kagerweg ligt de focus op duurzaamheid. Samen met de ondernemers op dit terrein wordt gewerkt aan een energiepositief industrieterrein.

1.2. Gemeente Heemskerk

Gemeente Heemskerk heeft ongeveer 40.000 inwoners. Heemskerk kent drie verschillende industrieterreinen, De Houtwegen, De Waterwegen en De Trompet. Aan de westkant van Heemskerk grenst de gemeente aan de zee met een uitgestrekt duingebied (Noord-Hollands duinreservaat, Natura 2000). Daartussen ligt een gebied met veel (glas)tuinbouwbedrijven; het Heemskerkerduin.

1.2.1. Vigerend beleid

Het vigerend uitvoeringskader ten aanzien van integrale handhaving voor gemeente Heemskerk stamt uit 2015. De looptijd van dit kader is inmiddels afgelopen, maar wordt in 2019 herzien. In 2019 wordt gestart met het opstellen van nieuw beleid. Gemeente Heemskerk zet in op programmatisch en integrale handhaving, met als doel de leefomgevingskwaliteit te verhogen.

1.2.2. Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandacht bedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid. Momenteel worden specifiek de glastuinbouwbedrijven op registratieverplichting i.s.m. het HHNK bezocht.

1.2.3. Klachtenanalyse

Afgelopen jaar ontvingen wij 21 milieugerelateerde klachten uit de gemeente Heemskerk. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid en bodem. Het aantal klachten is de laatste jaren redelijk stabiel.

1.2.4. Prioriteiten

Per 1 januari 2018 is een regeling in werking getreden die verspreiding van gewasbeschermingsmiddelen vanuit de glastuinbouw en open teelt naar het riool en oppervlaktewater moet verminderen. Het doel is om in 2018 50% minder gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater te meten ten opzichte van het jaar 2015. Uiteindelijk is het doel om in het oppervlaktewater in 2023 een vermindering van 90% aan gewasbeschermingsmiddelen ten opzichte van 2015 te bewerkstelligen. Voor ondernemers in de glastuinbouw betekende dit dat ze actie moesten ondernemen om het voor 1 januari 2018 te regelen.

Via een gezamenlijk project met het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier toetsen wij of glastuinbouwbedrijven inderdaad geen gewasbeschermingsmiddelen in het riool lozen en of de juiste zuivering is geïnstalleerd. Op bedrijventerrein de Trompet worden projecten opgestart om dit terrein nog duurzamer te maken dan het al is.

1.3. Gemeente Uitgeest

Gemeente Uitgeest heeft meer dan 13.000 inwoners en is gelegen aan het Alkmaarder- en Uitgeestermeer. De gemeente kenmerkt zich door het uitgestrekte landelijk gebied aan de oost- en zuidoostzijde van de dorpskern waar voornamelijk veehouderijen zijn gevestigd. Aan de westzijde van de A9 (Molenwerf) is de voornaamste bedrijvigheid gevestigd. Gemeente Uitgeest werkt samen in werkorganisatie De BUCH. De BUCH werkt voor 4 gemeenten: Bergen, Uitgeest, Castricum en Heiloo. Zelfstandige gemeenten, met één gezamenlijke ambtelijke organisatie. Vooralsnog heeft deze samenwerking geen gevolgen voor het takenpakket dat is ingebracht bij Omgevingsdienst IJmond.

1.3.1. Vigerend beleid

Het vigerend uitvoeringskader ten aanzien van het Omgevingsrecht voor gemeente Uitgeest stamt uit 2010, namelijk het Handhavingsbeleid Omgevingsrecht (Wabo) gemeente Uitgeest. Destijds heeft Omgevingsdienst IJmond dit kader voorbereid en sindsdien heeft dit kader gefungeerd als basis voor de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's. Verschillende ontwikkelingen op wetgevings- en uitvoeringsgebied nopen tot het opstellen van een nieuw uitvoeringskader voor vergunningverlening, toezicht en handhaving op het gebied van het basis- en milieutakenpakket. In 2019 zal het huidige omgevingsbeleid worden herzien en geactualiseerd door gemeente Uitgeest.

1.3.2. Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandacht bedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid. In Uitgeest wordt al jaren uitvoering gegeven aan integraal toezicht en handhaving. Dit maakt het mogelijk vanuit verschillende thema's gerichte controles uit te voeren. Momenteel worden er specifiek inzet gepleegd voor het opzetten van een GreenBiz Uitgeest. TNO heeft een energiepotentieel scan uitgevoerd. Omgevingsdienst IJmond is momenteel voor het gehele bedrijventerrein de kansrijke maatregelen in kaart aan het brengen.

1.3.3. Klachtenanalyse

Het aantal milieugerelateerde klachten in Uitgeest is al jaren zeer laag.

1.3.4. Prioriteiten

Zoals gezegd wordt in Uitgeest al jaren uitvoering gegeven aan integraal toezicht en handhaving. Zo inventariseren wij bij controles op de veehouderijen ook of er asbestdaken aanwezig zijn en informeren wij de ondernemer over de mogelijkheden om bij het verwijderen van een asbestdak direct ook zonnepanelen te plaatsen.

1.4. Gemeente Velsen

Gemeente Velsen is de grootste gemeente binnen de IJmondregio met bijna 68.000 inwoners. De gemeente omvat de kernen Driehuis, IJmuiden, Santpoort-Noord-, Santpoort-Zuid, Velsen-Noord, Velsen-Zuid en Velserbroek. Zeehaven IJmuiden en de bijbehorende bedrijvigheid en industrie aan en om het Noordzeekanaal gebied zijn economisch van groot belang voor de regio als geheel. Met IJmuiden aan Zee en Spaarnwoude zijn ook recreatiemogelijkheden in ruime mate aanwezig. De leefomgeving moet veilig, gezond en duurzaam gehouden worden. Luchtkwaliteit is speerpunt in Velsen en de IJmond!

1.4.1. Vigerend beleid

De kernwaarden van gemeente Velsen zijn: Betrouwbaar, Doelgericht, Attent en Dynamisch.
Het nieuw beleidskader ten aanzien van de vergunningverlening, toezicht en handhaving voor gemeente Velsen is op 17 juli 2018 vastgesteld. In dit document staan een aantal strategische doelstellingen. Deze doelstellingen sluiten aan bij de kernwaarden. De volgende twee zijn voor ons het belangrijkst. Het college van Velsen hecht veel belang aan het vergroten van de spontane naleving van regels en het in een eerder stadium bijsturen om escalatie van handhavingszaken te voorkomen (bijvoorbeeld bij onderliggende burenruzies). Deze zogenaamde preventiestrategie wordt nog verder uitgewerkt. Verder streeft de gemeente naar een Veilig Velsen. De leefomgeving moet veilig, gezond en duurzaam gehouden worden. Het handhavingsbeleid van de omgevingsdienst helpt daarbij.

1.4.2. Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandacht bedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid. Een integraal toezicht- en handhavingsproject in samenwerking met Velsen en politie is uitgevoerd. Daarnaast is een integraal handhavingsoverleg gestart waarin het beeld en aanpak van bedrijfsgerelateerde overlast wordt besproken. Specifiek is er dit jaar aandacht voor vervuiling rond ondergrondse containers in de Velserbroek. Bedrijven in de nabijheid van het winkelcentrum worden bezocht specifiek op hun afvalgedrag en de afgifte van bedrijfsafval aan een erkend inzamelaar. Dit blijft onder de aandacht.

In het havengebied wordt nauw samengewerkt met overige handhavingspartners in het zogenaamde haventeam. Er vind regelmatig overleg plaats met de verschillende partners, waaronder gemeente Velsen, Politie, Douane en Koninklijke Marechaussee. Samen vormen zij het haventeam. Na het overleg, en binnen de daaropvolgende zes weken, worden met name onaangekondigde controles uitgevoerd in het havengebied. De controles vinden plaats op basis van eigen waarnemingen (tijdens surveillances), klachten, meldingen/bevindingen van partners en van bedrijven/ondernemers. Uitvoering van de Havenverordening draagt bij aan totale inzicht in het gebied.

1.4.3. Klachtenanalyse

Het aantal milieu gerelateerde klachten in gemeente Velsen is de afgelopen jaren redelijk constant en schommelt elk jaar rond de 100 in aantal. Dit betreft de klachten waarvoor het college van Velsen bevoegd is en is exclusief de klachten die bij andere bevoegde gezagen horen (o.a. Provincie Noord-Holland). Het overgrote deel van de klachten is afkomstig uit IJmuiden. De klachten hebben voornamelijk betrekking op geluidoverlast vanuit het havengebied en de bedrijven daaromheen. Daarnaast wordt regelmatig geuroverlast ervaren, afkomstig van bedrijven in het havengebied. In mindere mate wordt ook geklaagd over visuele hinder (stof) en afval.

1.4.4. Prioriteiten

Gemeente Velsen wenst daarnaast met een vernieuwd evenementenbeleid een uitnodigende plek te zijn voor (grootschalige) evenementen. Evenementen kennen een aantal aspecten die hinder met zich kunnen brengen in de vorm van geluidoverlast, verkeershinder en veiligheid. In het beleid van Velsen wordt per locatie aangegeven welk type evenementen, met welke frequentie en in welke omvang daar kunnen plaatsvinden. Voor Omgevingsdienst IJmond ligt hier een taak in zowel de advisering met betrekking tot met name geluids- en (fysieke) veiligheidsnormen voorafgaand evenementen, alsook het toezicht op en advisering aan de gemeente op naleving van de APV-vergunning daaromtrent.

De bedrijven op de Broekerwerf zijn benaderd om een GreenBiz op te starten. Momenteel loop hier een zonnepanelenactie op initiatief van PWN. In de nabije toekomst liggen voor dit bedrijventerrein bij uitvoering van een energie potentieel scan en het verder stimuleren van het toepassen van zonnepanelen.

2. Regio Zuid-Kennemerland

2.1. Bloemendaal

Gemeente Bloemendaal telt ruim 23.000 inwoners. De vijf kernen zijn Aerdenhout, Bennebroek, Bentveld (gedeeltelijk), Bloemendaal, Overveen en Vogelenzang. Een groot deel van het grondgebied van gemeente Bloemendaal bestaat uit ongerept duingebied. De bedrijvigheid in gemeente Bloemendaal is voornamelijk gericht op detailhandel. Daarnaast vormt de horeca een belangrijk onderdeel van het bedrijvenbestand, met onder meer een aantal strandpaviljoens aan de kust.

2.1.1. Vigerend beleid

Gelijktijdig met het opstellen van het Beleidskader VTH was gemeente Bloemendaal eveneens bezig met de ontwikkeling van een VTH-kader voor de fysieke leefomgeving. Relevant beleid waar in dit kader rekening mee is gehouden is:

- Handhavingsbeleid Omgevingsrecht Bloemendaal 2013 (ligt voor ter actualisatie);
- Beleidsregels evenementen strandpaviljoens Bloemendaal;
- Verordening kwaliteit vergunningverlening, toezicht en handhaving omgevingsrecht Bloemendaal 2016.

Verduurzaming heeft een grote prioriteit in Bloemendaal. In 2019 wordt het duurzaamheidsbeleid geactualiseerd, waarnaar vanuit VTH wordt gekeken welke rol daarin genomen kan worden.

2.1.2. Risico's

Op basis van ontvangen klachten en de monitoring van naleefgedrag worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Indien daartoe aanleiding bestaat vanuit landelijke, regionale of lokale prioriteiten of incidenten, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid. Het aantal risicovolle activiteiten in Bloemendaal is vanuit milieuoogpunt bezien beperkt. Er resteren nog drie vergunningverplichtige inrichtingen in Bloemendaal.

Met Bloemendaal en VRK wordt bekeken hoe toezicht op brandveiligheid goed geborgd kan worden. Daarnaast wordt onderzocht hoe in de vergunningfase de toezichtsmethode reeds bepaald en ingericht kan worden.

De omvang van de asbestdakenproblematiek is in Bloemendaal beperkt. In samenspraak met de gemeente wordt bepaald hoe eigenaren ertoe gebracht kunnen worden voor 2024 de daken te verwijderen dan wel vervangen, en hoe duurzaamheid hierin een rol kan spelen.

2.1.3. Klachtenanalyse

De milieugerelateerde klachten uit Bloemendaal betreffen voornamelijk geluidsoverlast en stankoverlast. Het gemiddeld aantal klachten per jaar schommelt tussen de 50 en 60, waarbij een lichte stijging waar te nemen valt over de afgelopen twee, drie jaar. Dit komt ten dele door de activiteiten van en toenemende aandacht voor de ontwikkelingen rondom Circuitpark Zandvoort.

2.2. Gemeente Haarlem

Gemeente Haarlem kent ruim 156.000 inwoners. Tot de gemeente behoren de stad Haarlem (na Amsterdam de grootste stad in provincie Noord-Holland) en het westelijk deel van Spaarndam. Het centrum van Haarlem kent vooral detailhandel, horeca, zakelijke dienstverleners en publieke instellingen als scholen. Het belangrijkste bedrijventerrein is de Waarderpolder, waar grofweg 1.000 bedrijven zijn gevestigd, waaronder farmaceutische bedrijven, bouwnijverheidsbedrijven en lichte industrie.

2.2.1. Vigerend beleid

Ten tijde van het opstellen van het Beleidskader VTH werd door gemeente Haarlem gewerkt aan actualisatie van het Integraal Veiligheids- en Handhavingsbeleid 2015-2018. Hierover heeft afstemming plaatsgevonden. Daarnaast biedt de geactualiseerde kadernota Haarlem Duurzaam samen met het programma Haarlem Klimaat Neutraal 2030 nog steeds de leidraad voor de ambities van Haarlem op het gebied van duurzaamheid. Met de gemeente en de VRK worden op de thema's duurzaamheid en veiligheid de banden aangehaald om tot een betere wisselwerking te komen.

2.2.2. Risicoanalyse

Op basis van ontvangen klachten en de monitoring van naleefgedrag worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Indien daartoe aanleiding bestaat vanuit landelijke, regionale of lokale prioriteiten of incidenten, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid.

Binnen gemeente Haarlem zijn verduurzaming van bedrijven, horeca in de binnenstad en zwaardere bedrijvigheid in de Waarderpolder belangrijke thema's. Bij het opstellen van de uitvoeringsprogramma's ligt een nadrukkelijk accent op veiligheid, het uitvoeren van structureel toezicht op de zwaardere bedrijvigheid, energiebesparing indien het verbruik daartoe aanleiding geeft en de ketenaanpak. Er bevinden zich nog ruim 20 vergunningplichtige inrichtingen in gemeente Haarlem.

De komende jaren wordt, in samenwerking met de gemeente, RIEC, politie, justitie en andere partners scherper ingezet op het identificeren en tegengaan van ondermijnende activiteiten.

De omvang van de asbestdakenproblematiek is in Haarlem niet bijzonder groot. In de stad zijn vooral kleine dakoppervlakken aanwezig die door particulieren zelf verwijderd mogen worden. In samenspraak met de gemeente wordt bepaald hoe eigenaren ertoe gebracht kunnen worden voor 2024 de daken te verwijderen dan wel vervangen, en hoe duurzaamheid hierin een rol kan spelen.

2.2.3. Klachtenanalyse

Het aantal milieugerelateerde klachten in gemeente Haarlem schommelt rond de 100 per jaar. Een groot deel van de klachten ziet op geluidhinder veroorzaakt door horeca-inrichtingen en inrichtinggebonden werkzaamheden en apparatuur. Daarnaast komen regelmatig klachten binnen met betrekking tot geurhinder.

2.2.4. Prioriteiten

Ten aanzien van geluid, mede richting Omgevingswet, wordt de komende jaren met gemeente Haarlem onderzocht hoe hier een duidelijk kader voor geschapen kan worden. In een stad als Haarlem is geluid alom aanwezig vanwege onder meer bouwwerkzaamheden, bevoorrading bij bedrijven en evenementen (onder meer basgeluiden/dB(C)). Dit kan tot overlast leiden en verdient vanuit dien verstande extra aandacht.

Andere prioriteiten zijn het inzichtelijk maken energiebesparingseffecten (dataloggers Waarderpolder) en veiligheid, waaronder milieuveiligheid en brandveiligheid.

2.3. Gemeente Heemstede

Gemeente Heemstede heeft rond de 27.000 inwoners. De gemeente kent twee bedrijventerreinen, een waarvan is gelegen aan de Leidsevaartweg en een groter terrein dat is gelegen aan de Nijverheidsweg/Cruquiusweg. Het merendeel van de bedrijven behoort tot de commerciële dienstverlenende sector. De detailhandel is grofweg verspreid over zeven winkelclusters in de gemeente, waarvan het centrum van Heemstede het belangrijkst is.

2.3.1. Bedrijvenbestand

Ongeveer 100 bedrijven in gemeente Heemstede zijn vanuit milieuoogpunt relevant. Minder dan een handvol hiervan is nog vergunningplichtig onder de Wet milieubeheer.

2.3.2. Vigerend beleid

Heemstede werkt aan de actualisatie van de Nota Integraal Veiligheidsbeleid 2014-2018. Hierbij wordt gekeken hoe het samenspel tussen de verschillende afdelingen en domeinen zo optimaal

mogelijk kan worden ingericht richting de Omgevingswet en de omgevingsvisie en het omgevingsplan van de gemeente. Duurzaamheid is een belangrijk speerpunt voor de gemeente Heemstede. In 2019 loopt het vigerende duurzaamheidsbeleid af en wordt nieuw beleid ontwikkeld.

2.3.3. Risicoanalyse

Op basis van ontvangen klachten en de monitoring van naleefgedrag worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Indien daartoe aanleiding bestaat vanuit landelijke, regionale of lokale prioriteiten of incidenten, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid. Duurzaam en integraal beheer van de kwaliteit en functionaliteit van de bodem is een belangrijk speerpunt voor gemeente Heemstede, waar vanuit VTH scherp op wordt toegezien. Daarnaast wordt luchtkwaliteit een steeds belangrijker item. Hoewel in Heemstede wettelijk wordt voldaan aan de norm, verdient schoner de voorkeur. Weliswaar kent Heemstede geen inrichtingen met een grote uitstoot, er liggen wel een aantal regionaal belangrijke doorgaande wegen die mogelijk een bron zijn waaraan gesleuteld kan worden.

De omvang van de asbestdakenproblematiek is in Heemstede zeer beperkt. In samenspraak met de gemeente en omliggende gemeenten wordt bepaald hoe eigenaren ertoe gebracht kunnen worden voor 2024 de daken te verwijderen dan wel vervangen, en hoe duurzaamheid hierin een rol kan spelen.

2.3.4. Klachtenanalyse

Het aantal milieugerelateerde klachten in gemeente Heemstede ligt jaarlijks rond de 30. Het overgrote deel van de klachten ziet op geluidoverlast en kent diverse oorzaken, verschillend van horecageluid tot geluid afkomstig van laden en lossen.

2.4. Gemeente Zandvoort

Gemeente Zandvoort heeft bijna 17.000 inwoners en twee kernen, te weten Zandvoort en Bentveld. Detailhandel en horeca zijn de belangrijkste economische pijlers voor de gemeente, met name in de zomer langs het strand en in de duinen. Het Circuitpark Zandvoort is een belangrijke toeristische trekpleister. Op drukke dagen kan deze combinatie ervoor zorgen dat meer dat meer dan het tienvoud van het aantal inwoners naar Zandvoort trekt. Ten noordwesten van de woonbebouwing is een kleinschalig bedrijventerrein, Nieuw Noord, gelegen.

2.4.1. Vigerend beleid

Door het college van gemeente Zandvoort is het Handhavingsbeleid fysieke leefomgeving Zandvoort 2016-2019 vastgesteld waarin zij de handhavingsprioriteiten voor gemeente Zandvoort heeft vastgelegd. In 2019 wordt dit beleid door ODIJ samen met de gemeentelijke afdeling geactualiseerd. Ook actualisatie van het Integraal Veiligheidsbeleid 2015-2018 staat op de planning voor gemeente Zandvoort.

Belangrijke speerpunten voor gemeente Zandvoort in haar omgevingsdoelen zijn stringenter toezicht op toeristische verhuur, faciliteren van het circuit binnen de vigerende normen op het

gebied van milieu, flexibilisering van vergunningenstelsels en het actief stimuleren van verduurzamingsinitiatieven.

2.4.2. Risicoanalyse

Op basis van ontvangen klachten en de monitoring van naleefgedrag worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Indien daartoe aanleiding bestaat vanuit landelijke, regionale of lokale prioriteiten of incidenten, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid. In Zandvoort bevindt zich minder dan een handvol vergunningplichtige bedrijven.

Gelijk aan andere gemeenten in de regio en in den lande vinden ook in Zandvoort ondermijnende activiteiten plaats. Gerichte en gecoördineerde actie in samenwerking en ter ondersteuning van (strafrechtelijke) partners is hier noodzakelijk. De combinatie van de uitvoering van het volledige milieutakenpakket en het Wabo-pakket maakt dat op een slimme en efficiënte wijze informatie vergaard en gebruikt kan worden.

De omvang van de asbestdakenproblematiek is in Zandvoort beperkt. In samenspraak met de gemeente en omliggende gemeenten wordt bepaald hoe eigenaren ertoe gebracht kunnen worden voor 2024 de daken te verwijderen dan wel vervangen, en hoe duurzaamheid hierin een rol kan spelen.

2.4.3. Klachtenanalyse

Het aantal milieugerelateerde klachten in gemeente Zandvoort is de laatste twee jaar aanzienlijk toegenomen. Veruit de meest voorkomende klachten hebben betrekking op geluidoverlast ten gevolge van de activiteiten op Circuitpark Zandvoort. De stijging in het aantal klachten kan ten dele worden toegeschreven aan de mobiliserende rol van een zeer actief belangenplatform en mogelijk ten dele ook de toegenomen aandacht voor de toekomstige activiteiten op het circuit (waaronder mogelijk Formule 1).

3. Regio Zaanstreek-Waterland

Regio Zaanstreek-Waterland, bestaat uit unieke landschappen en bijzonder cultureel erfgoed, met ruime mogelijkheden voor recreatie, wonen en bedrijvigheid. De aanwezige molens, dijken, de strijd tegen het water, middeleeuwse stadjes, imposant industrieel erfgoed en groen geverfde huizen, palingvissers en een landelijk gebied van veenweiden en droogmakerijen kenmerken dit gebied.

Oostzaan

Oostzaan is een gemeente met ongeveer 9.000 inwoners. Geografisch is het gelegen tussen Amsterdam, Zaanstad en Landsmeer. Oostzaan heeft een groen en landelijk karakter. Dit komt vooral door veenweidegebied. Het Oostzanerveld en recreatiegebied Het Twiske. Oostzaan heeft een klein industrieterrein aan de westzijde van de Coentunnelweg en een tweede industrieterrein aan de oostzijde van de Coentunnelweg.

Vigerend beleid

Naast het vigerende uitvoeringskader omgevingsdienst IJmond is de gemeente in 2018 gestart met het opstellen van beleid in het kader van de VTH taken welke gemeente Oostzaan zelf uitvoert. Dit beleid wordt afgestemd met het uitvoeringskader van omgevingsdienst IJmond.

Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn.

Op bedrijventerreinen is een diversiteit aan bedrijven gevestigd en spelen verschillende onderwerpen een rol bij de fysieke leefomgeving. Bedrijven op een bedrijventerrein hebben te maken met wet- en regelgeving op het gebied van onder andere milieu, ruimte, wonen, gezondheid en duurzaamheid. Veel van deze onderwerpen komen terug in de Omgevingswet. Het is daarom belangrijk om te kijken of en waar knelpunten en kansen voor dit gebied liggen. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid.

Klachtenanalyse

Afgelopen jaar ontvingen wij 10 milieu gerelateerde klachten uit gemeente Oostzaan. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid en asbest. Het aantal klachten is de laatste jaren redelijk stabiel.

Prioriteiten

In gemeente Oostzaan wordt al jaren uitvoering gegeven aan integraal toezicht en handhaving op het gebied van milieu, bouw, brandveiligheid, drank- en horeca en ruimtelijke ordening. Op de bedrijventerreinen worden integrale projecten gestart waarbij het naleefgedrag, energiebesparing en duurzaam bouwen thema’s zijn die een belangrijke rol spelen.

Wormerland

Gemeente Wormerland bestaat uit vijf verschillende dorpskernen: Wormer, Oostknollendam, Wijdewormer, Jisp en Spijkerboor. De gemeente heeft enerzijds een sterk geïndustrialiseerd karakter, en anderzijds een overwegend groen karakter. Zo bevindt een groot gedeelte van de Nederlandse cacao-industrie zich binnen de gemeente, zijn er ook diverse drukkerijen maar omvat het ook een groot buitengebied met agrariërs.

Vigerend beleid

Naast het vigerende uitvoeringskader omgevingsdienst IJmond is de gemeente in 2018 gestart met het opstellen van beleid in het kader van de VTH taken welke gemeente Wormerland zelf uitvoert. Dit beleid wordt afgestemd met het uitvoeringskader van omgevingsdienst IJmond.

Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn.

Op bedrijventerreinen is een diversiteit aan bedrijven gevestigd en spelen verschillende onderwerpen een rol bij de fysieke leefomgeving. Bedrijven op een bedrijventerrein hebben te maken met wet- en regelgeving op het gebied van onder andere milieu, ruimte, wonen, gezondheid en duurzaamheid. Veel van deze onderwerpen komen terug in de Omgevingswet. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of en waar knelpunten en kansen voor dit gebied liggen. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid.

Klachtenanalyse

Afgelopen jaar ontvingen wij 17 milieu gerelateerde klachten uit gemeente Wormerland. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid, water, afval en bodem. Het merendeel van de klachten is afkomstig van bewoners in de nabijheid van het industrieterrein.

Prioriteiten

In gemeente Wormerland wordt al jaren uitvoering gegeven aan integraal toezicht en handhaving op het gebied van milieu, bouw, brandveiligheid en ruimtelijke ordening. Op de bedrijventerreinen worden integrale projecten gestart. Het naleefgedrag, energiebesparing en duurzaam bouwen zijn thema's die een belangrijke rol spelen bij de integrale projecten.

Waterland

Gemeente Waterland bestaat uit de kernen Monnickendam, Marken, Broek in Waterland, Ilpendam, Katwoude, Overleek, Watergang, Uitdam en Zuiderwoude. De gemeente telt ruim 17.000 inwoners en doet haar naam eer aan, want zij bestaat voor bijna 50% uit water. De watersport is dan ook een grote bedrijfstak binnen de gemeente. De bedrijvigheid in Waterland bevindt zich voornamelijk op een aantal kleine industrieterreinen. In het buitengebied vinden agrarische activiteiten plaats.

Vigerend beleid

Na het opstellen van het Uitvoeringskader Omgevingsdienst IJmond 2015-2018 is de Nota Integrale Handhaving 2016-2020 vastgesteld. In deze nota zijn de bestuurlijke uitgangspunten en beleidskeuzes over de handhaving van de regelgeving op het gebied van onder meer bouwen, brandpreventie, ruimtelijke ordening, milieu, openbare ruimte en bijzondere wetten opgenomen.

Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn.

Op bedrijventerreinen is een diversiteit aan bedrijven gevestigd en spelen verschillende onderwerpen een rol bij de fysieke leefomgeving. Bedrijven op een bedrijventerrein hebben te maken met wet- en regelgeving op het gebied van onder andere milieu, ruimte, wonen, gezondheid en duurzaamheid. Veel van deze onderwerpen komen terug in de Omgevingswet. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of en waar knelpunten en kansen voor dit gebied liggen. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid.

Klachtenanalyse

Afgelopen jaar ontvingen wij 5 milieu gerelateerde klachten uit gemeente Waterland. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid, water. Het aantal klachten is de laatste jaren redelijk stabiel.

Prioriteiten

Met de invoering van de Omgevingswet ondergaat het werkveld van de fysieke leefomgeving een metamorfose. Gemeente waterland is gestart met een pilot in het kader van bovengenoemde wet. Omgevingsdienst IJmond ondersteund gemeente Waterland omtrent de ambitie die er met betrekking tot de leefomgevingskwaliteit wordt geformuleerd zodat bij de pilot beoordeeld kan worden of de gewenste kwaliteit voldoet aan de ambitie van de gemeente.

Landsmeer

Landsmeer is een landelijke groene gemeente, met ruim 10.000 inwoners, omringd door beschermd natuurgebied. Gemeente Landsmeer heeft een dorps karakter en bestaat uit de dorpskernen Purmerland, Den Ilp en Landsmeer. De kernen zijn met elkaar verbonden door lintbebouwing. De bedrijven in Landsmeer bevinden zich van oudsher voornamelijk in deze lintbebouwing. De bedrijvigheid is deels agrarisch van aard; het houden van melkrundvee en paarden. Verder vindt jaarlijks het dance festival 'Welcome To The Future' plaats, gehouden in recreatiegebied het Twiske.

Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn.

Op bedrijventerreinen is een diversiteit aan bedrijven gevestigd en spelen verschillende onderwerpen een rol bij de fysieke leefomgeving. Bedrijven op een bedrijventerrein hebben te maken met wet- en regelgeving op het gebied van onder andere milieu, ruimte, wonen, gezondheid en duurzaamheid. Veel van deze onderwerpen komen terug in de Omgevingswet. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of en waar knelpunten en kansen voor dit gebied liggen. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid.

Klachtenanalyse

Afgelopen jaar ontvingen wij 10 milieu gerelateerde klachten uit gemeente Landsmeer. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid, afval en water. Het aantal klachten is de laatste jaren redelijk stabiel.

Prioriteiten

In gemeente Landsmeer wordt al jaren uitvoering gegeven aan integraal toezicht en handhaving op het gebied van milieu, brandveiligheid en drank en horeca. Het naleefgedrag, duurzaamheid en energiebesparing hebben een belangrijke rol spelen bij de integrale projecten.

Purmerend

De gemeente Purmerend maakt deel uit van de plusregio Stadsregio Amsterdam. De stad is vooral geliefd bij forenzen. Er wonen circa 80.000 mensen. Purmerend is nagenoeg volledig bebouwd en beschikt niet over een buitengebied. De bedrijven in Purmerend zijn gevestigd op grote industrieterreinen. Bijzonder is dat Purmerend beschikt over een stadsverwarming en een biomassa-installatie.

Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn.

Op bedrijventerreinen is een diversiteit aan bedrijven gevestigd en spelen verschillende onderwerpen een rol bij de fysieke leefomgeving. Bedrijven op een bedrijventerrein hebben te maken met wet- en regelgeving op het gebied van onder andere milieu, ruimte, wonen, gezondheid en duurzaamheid. Veel van deze onderwerpen komen terug in de Omgevingswet. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of en waar knelpunten en kansen voor dit gebied liggen. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid.

Klachtenanalyse

Afgelopen jaar ontvingen wij 20 milieu gerelateerde klachten uit gemeente Purmerend. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid, afval en water.

Prioriteiten

Het aantal klachten gerelateerd aan geur producerende bedrijven geeft reden voor aandacht voor dit type inrichting binnen gemeente Purmerend. Door middel van gerichte (aspect) controles wordt extra aandacht gegeven aan deze sector.

Beemster

Beemster is één van de bekendste droogmakerij (polder) in de wereld. De gemeente telt 8.960 inwoners. Het bedrijvenbestand is met namen agrarisch, maar er is ook een relatief groot bedrijventerrein aanwezig.

Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn.

Op bedrijventerreinen is een diversiteit aan bedrijven gevestigd en spelen verschillende onderwerpen een rol bij de fysieke leefomgeving. Bedrijven op een bedrijventerrein hebben te maken met wet- en regelgeving op het gebied van onder andere milieu, ruimte, wonen, gezondheid en duurzaamheid. Veel van deze onderwerpen komen terug in de Omgevingswet. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of en waar knelpunten en kansen voor dit gebied liggen.

Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid.

Klachtenanalyse

Afgelopen jaar ontvingen wij 8 milieu gerelateerde klachten uit gemeente Beemster. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid, afval en water. Het aantal klachten is de laatste jaren redelijk stabiel.

Prioriteiten

Per 1 januari 2018 is een regeling in werking getreden die verspreiding van gewasbeschermingsmiddelen vanuit de glastuinbouw en open teelt naar het riool en oppervlaktewater moet verminderen. Het doel is om in 2018 50% minder gewasbeschermingsmiddelen in oppervlaktewater te meten ten opzichte van het jaar 2015. Uiteindelijk is het doel om in het oppervlaktewater in 2023 een vermindering van 90% aan gewasbeschermingsmiddelen ten opzichte van 2015 te bewerkstelligen. Voor ondernemers in de glastuinbouw betekende dit dat ze actie moesten ondernemen om het vóór 1 januari 2018 te regelen.

Omgevingsdienst IJmond controleert of gewasbeschermingsmiddelen in het riool wordt geloosd en of de juiste zuivering is geïnstalleerd. Indien gewenst wordt dit afgestemd met het Hoogheemraadschap Hollands noorderkwartier.

Edam-Volendam

Edam-Volendam is een gemeente in het noordoosten van regio Waterland aan het Markermeer. Er wonen 41.752 mensen waarvan ongeveer 21.000 in Volendam en ongeveer 7000 in Edam en 6.269 in Zeevang. In het gebied van voormalige gemeente Zeevang komen vooral agrarische bedrijven voor. Edam en Volendam hebben een aantal grotere industrieterreinen en veel bedrijfsunits.

Vigerend beleid

Het vigerende beleid ten aanzien van milieuwethandhaving voor gemeente Edam-Volendam stamt uit 2016 en loopt tot 2020. Het Omgevingsbeleidsplan is de opvolger van het milieubeleidsplan 2009-2012 en het bouwbeleidsplan 2012-2016 uit Edam-Volendam en het Integraal Handhavingsbeleid gemeente Zeevang 2013-2017. Dit plan gaat, in tegenstelling tot zijn voorgangers, niet enkel over bouwen en milieu, maar eveneens over de uitvoering van VTH-taken bij bouwen, slopen, ruimtelijke ordening, brandveiligheid, monumenten en milieu. Dit omgevingsbeleidsplan sluit aan bij het huidige uitvoeringskader Omgevingsdienst IJmond .

Risicoanalyse

Op basis van informatie gestuurde handhaving en activiteiten worden jaarlijks zogenoemde aandachtsbedrijven geselecteerd waar een verhoogde controlefrequentie op wordt toegepast. Dit kan zowel veiligheid (RIEC) als duurzaamheid gerelateerd zijn.

Op bedrijventerreinen is een diversiteit aan bedrijven gevestigd en spelen verschillende onderwerpen een rol bij de fysieke leefomgeving. Bedrijven op een bedrijventerrein hebben te maken met wet- en regelgeving op het gebied van onder andere milieu, ruimte, wonen,

gezondheid en duurzaamheid. Veel van deze onderwerpen komen terug in de Omgevingswet. Het is daarom belangrijk om te onderzoeken of en waar knelpunten en kansen voor dit gebied liggen. Indien daartoe aanleiding is, of indien de gemeente hier de wens toe uitspreekt, worden gebiedsgerichte projecten gedraaid.

Klachtenanalyse

Afgelopen jaar ontvingen wij 10 milieu gerelateerde klachten uit gemeente Edam-Volendam. Het merendeel van de klachten had betrekking op de aspecten geur, geluid, afval en water. Het aantal klachten is de laatste jaren redelijk stabiel.

Prioriteiten

Het aantal klachten gerelateerd aan de visverwerkingsindustrie geeft reden voor aandacht voor dit type inrichting binnen gemeente Edam-Volendam. Door middel van gerichte (aspect) controles wordt extra aandacht gegeven aan deze sector.

4. Provincie Noord-Holland

Provincie Noord-Holland heeft in totaal ruim 2,77 miljoen inwoners, verdeeld over ruim 40 gemeenten, waarvan Omgevingsdienst IJmond er 15 bedient. Het aantal provinciale bedrijven waar Omgevingsdienst IJmond taken uitvoert bedraagt zes in totaal (2018). Dit betreft allen bedrijven die onder zogenoemde Richtlijn Industriële Emissies vallen. Dit zijn inrichtingen met activiteiten die over het algemeen een bovengemiddeld zware milieubelasting of risico met zich brengen en vanuit dat oogpunt een hoge controlefrequentie kennen.

Naast voornoemde inrichtingen worden ook taken op het gebied van de Wet bodembescherming uitgevoerd voor de provincie. Hieronder vallen:

- Toezicht en handhaving bij saneringslocaties, nazorglocaties, grondstromen;
- Integrale ketenhandhaving met ketenpartners;
- Advisering over bodembeleid;
- Vergunningverleningstaken in het kader van de Wet bodembescherming.

Vigerend beleid

Bij de uitvoering van het takenpakket voor Provincie Noord-Holland dient Omgevingsdienst IJmond onder meer de volgende provinciale beleidsstukken, verordeningen en onderliggende beleidsregels in acht te nemen:

1. Provinciaal Milieubeleidsplan
2. Watervisie
3. Agenda Groen
4. Provinciale Milieuverordening en bijbehorende documenten

In voorbereiding is de Nota VTH-beleid 2018-2021 van Provincie Noord-Holland waarin een aantal van de doelen, prioriteiten en kwaliteitseisen uit de hierboven genoemde stukken een plek krijgen.

Ook is de Omgevingsvisie NH2050 in voorbereiding met daarin de visie van Provincie Noord-Holland op de ontwikkeling van de fysieke leefomgeving in de provincie als richtinggevend kader.

Doelen

De provincie streeft naar een evenwichtige balans tussen economische groei en leefbaarheid. Een economisch vitale provincie draagt bij aan het welzijn, en een leefbare provincie draagt bij aan economische vitaliteit. De provincie staat voor een gezonde en veilige leefomgeving, goed voor mens, plant en dier, en daarmee ook goed voor het economisch vestigingsklimaat binnen de provincie. Dit evenwicht staat ten dienste van duurzame ontwikkeling: toekomstige generaties moeten ook profiteren van de keuzes die wij maken.

Concreet gemaakt naar de milieuthema's ziet dat er als volgt uit:

- *Luchtkwaliteit*
  Het verder verbeteren van de luchtkwaliteit, gericht op het creëren van een gezonde(re) leefomgeving voor haar inwoners;
- *Geluid*
  Het terugbrengen van de geluidbelasting op woningen en het behouden van relatief rustige gebieden in de provincie;
- *Bodem*
  Het voorkomen van aantasting van de bodemkwaliteit door duurzaam bodembeheer en het saneren van vervuilde locaties met als doel om de bodem nu en in de toekomst duurzaam, gezond en veilig te kunnen gebruiken;
- *Geur*
  Het toewerken naar een verwaarloosbare geurhinder in Noord-Holland;
- *Externe Veiligheid*
  Het beheersen van risico's die mensen lopen door opslag, productie, gebruik en transport van gevaarlijke stoffen in hun omgeving.
- *Afval*
  Het minimaliseren van de negatieve effecten op de kwaliteit van de leefomgeving door opslag en verwerking van afval, mede door het voorkomen van het ontstaan van afval, dan wel het hergebruiken of recyclen er van.

De wijze waarop Omgevingsdienst IJmond onder meer bijdraagt aan de realisatie van deze provinciale doelstellingen zijn:

- Vergunningen verleend gericht op het terugdringen dan wel zoveel mogelijk beperken van de uitstoot van verontreinigende stoffen, geurbelasting en geluidbelasting;
- Aspect gezondheid meenemen in de handhaving en vergunningverlening;
- Samenwerking met de andere RUD's in de provincie, specifiek op het bodemdossier;
- Onderzoeken van de toepassing van innovatieve technieken en data.

Uitvoering

Bij het opstellen van de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's voor Provincie Noord-Holland wordt onderhavig beleidskader als onderlegger gebruikt, waarbij rekening wordt gehouden met de specifieke problematiek of aandachtspunten die samenhangen met de taken die namen GS worden

uitgevoerd. Voornoemde beleidskaders van de provincie, alsmede aanvullingen, wijzigingen en nieuwe beleidsstukken worden daarbij in acht genomen.

INGEKOMEN 13 FEB. 2019

odijmond
OMGEVINGSDIENST IJMOND

Provincie Noord-Holland
T.a.v. de Provinciale Staten
Postbus 3007
2001 DA HAARLEM

Datum	12 februari 2019
Onderwerp	Kadernota 2020 Omgevingsdienst IJmond
Onze referentie	BPA/ODIJ-2019-890
Contactpersoon	Mevrouw M. Rooks
Doorkiesnummer	0251 – 263876
Bijlage	Kadernota 2020

Geachte leden van de Provinciale Staten,

De Omgevingsdienst IJmond dient voor 15 april van het jaar, voorafgaande aan dat waarvoor de begroting dient, onder meer de algemene financiële en beleidsmatige kaders aan de raden van de deelnemende gemeenten en provinciale staten van de deelnemende provincie te zenden. Deze informatie wordt vroegtijdig aangeboden om de raden en staten de kans te geven zich vroegtijdig voor te bereiden op de zienswijzeprocedure voor de begroting.

Met de kadernota geeft het dagelijks bestuur een indicatie over de hoogte van de bijdragen van de deelnemers, de beleidsvoornemens en de prijscompensatie. De nota maakt inzichtelijk welke ontwikkelingen op zowel korte als langere termijn invloed hebben op het beleid en de organisatie, welke strategische keuzes worden gemaakt en welke financiële kaders hiervoor worden vastgesteld. De begroting 2020 van de Omgevingsdienst IJmond zal binnen deze kaders worden opgesteld.

Hoogachtend,
namens het dagelijks bestuur van de Omgevingsdienst IJmond,

L.A. Pannekeet
directeur

BEZOEKADRES Stationsplein 48b • Beverwijk
POSTADRES Postbus 325 • 1940 AH Beverwijk
T 0251-263 863
F 0251-263 888
info@odijmond.nl
www.odijmond.nl

odijmond
OMGEVINGSDIENST IJMOND

Kadernota 2020

Omgevingsdienst IJmond



www.odijmond.nl

odijmond
OMGEVINGSDIENST IJMOND

Postbus 325
1940 AH Beverwijk
0251 – 263 863
info@odijmond.nl
www.odijmond.nl

INLEIDING **3**

A. BESTUURLIJKE CONTEXT **5**

A.1. Waar staan we nu? **5**

Organisatie **5**

A.2. Wat komt er op ons af? **7**

A.3. Hoe gaan we daar mee om? **12**

B. FINANCIEEL OVERZICHT **15**

B.1. Indexering van baten en lasten **15**

B.2. Begroting 2020 en verder **16**

Inleiding

Volgens de huidige wetgeving voor gemeenschappelijke regelingen dient Omgevingsdienst IJmond (hierna ODIJ) voor 1 augustus de begroting van het daaropvolgende jaar te verzenden aan de toezichthouder. Tevens dient het dagelijks bestuur (hierna DB) voor 15 april van het jaar voorafgaande aan dat waarvoor de begroting dient, haar deelnemers de algemene financiële en beleidsmatige kaders te zenden. Door middel van deze nota geeft het DB kaders aan voor een sluitende meerjarenbegroting en biedt het de raden van de deelnemende gemeenten en de Provinciale Staten van Provincie Noord-Holland inzicht in de ontwikkelingen die de begroting van ODIJ en de bijdragen van deelnemers op korte en/of middellange termijn beïnvloeden.

In 2014 is het Bedrijfsplan Omgevingsdienst IJmond vastgesteld. Hierin worden de achtergronden van de dienst, het profiel, de bestuurlijke constellatie, de taken en organisatie, het personeelsbeleid, de bedrijfsvoering en de organisatie van de financiën beschreven. In 2019 wordt een nieuw strategisch bedrijfsplan opgesteld. Het Beleidskader VTH Milieu 2019-2022 vormt het raamwerk voor de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's van ODIJ. In dit stuk zijn de prioriteiten, doelstellingen en werkwijzen opgenomen met betrekking tot vergunningverlening, toezicht, handhaving en samenwerking.

Leeswijzer

Deze kadernota bevat de volgende onderdelen:

Hoofdstuk A1: Waar staan we nu?

In dit hoofdstuk is verwoord waar ODIJ op dit moment staat voor wat betreft de organisatie, de Wet VTH en financiële situatie.

Hoofdstuk A2: Wat komt erop ons af?

Dit hoofdstuk maakt inzichtelijk welke ontwikkelingen op zowel korte als langere termijn invloed hebben op het beleid en de organisatie. Vooral de consequenties voor de toekomstige begroting zijn toegelicht.

Hoofdstuk A3: Hoe gaan we daar mee om?

Dit hoofdstuk bevat de strategische keuzes van ODIJ om op korte en lange termijn binnen de gestelde kaders te kunnen opereren.

Hoofdstuk B: Indexering van baten en lasten en de begroting 2020 en verder

In dit hoofdstuk wordt een overzicht gegeven van de financiële kaders, met name de indexering van baten en lasten, die het AB vaststelt. Het DB stelt binnen deze kaders de ontwerpbegroting 2020, inclusief de meerjarenbegroting, op.

Proces

De door het DB geformuleerde kaders zijn richtinggevend en worden na vaststelling in de DB-vergadering van 6 februari aan de raden en Provinciale Staten verzonden ter informatie. Het DB stelt binnen deze kaders een conceptbegroting 2020 op, die na de DB-vergadering van 3 april 2019 aan de raden en Provinciale Staten wordt gezonden. De raden en Provinciale Staten hebben dan tien weken de tijd om zienswijzen in te dienen ten aanzien van de conceptbegroting.

A. Bestuurlijke context

A.1. Waar staan we nu?

Op 1 januari 1999 is ODIJ gestart met de uitvoering van haar taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving uit het omgevingsrecht voor de gemeenten in de IJmond: Beverwijk, Heemskerk en Velsen. De gemeente Uitgeest is in dat jaar ook toegetreden. Per 1 januari 2014 en 1 januari 2015 gevolgd door de gemeente Haarlem en de Provincie Noord-Holland, respectievelijk gemeenten Beemster en Purmerend. In 2017 zijn de gemeenten Bloemendaal, Heemstede, Zandvoort, Landsmeer, Oostzaan, Waterland, Wormerland en Edam-Volendam toegetreden tot de GR met het basistakenpakket. Per 1 januari 2016 voert ODIJ eveneens de plustaken vergunningverlening bodem voor Provincie Noord-Holland uit. Naast de taken die in de GR zijn gebracht, voert ODIJ takenpakketten uit op basis van langdurige dienstverleningsovereenkomsten voor de gemeenten Bloemendaal, Heemstede, Zandvoort, Landsmeer, Oostzaan, Waterland, Wormerland, Uitgeest en Heemskerk.

Organisatie

ODIJ is een uitvoeringsorganisatie van overheidstaken op het gebied van de fysieke leefomgeving. In de afgelopen twintig jaar heeft ODIJ bewezen dat door het bundelen van kennis een maximale synergie kan worden gerealiseerd. De samenwerking wordt gezocht waar het een meerwaarde heeft. De meerwaarde ligt verder in de verbetering en de vereenvoudiging van de dienstverlening naar burgers en bedrijven en verdergaande kwaliteitsverbetering van de uitvoering.

Het ontwikkelen van beleid is onlosmakelijk verbonden met de praktijk van de uitvoering. Vanuit de eigen deskundigheid draagt ODIJ zorg voor een goede afstemming met de uitvoering. Een goede en kostenbewuste uitvoering is niet mogelijk zonder heldere beleidskaders van de opdrachtgevers. Tegelijkertijd doet ODIJ ook voorstellen voor het uitvoeringsbeleid vanuit haar eigen expertise, zoals bijvoorbeeld de handhavingsstrategie. ODIJ probeert daarin vooruitstrevend te opereren en kansen en innovatiemogelijkheden waar mogelijk te benutten. Een concreet voorbeeld daarvan is de inventarisatie van asbestdaken, waarbij de koste soms voor de baten uit gaan, maar het netto resultaat van absolute waarde is voor de fysieke leefomgeving.

Breed takenpakket

De activiteiten van ODIJ beperken zich al jaren niet meer tot alleen 'klassieke' milieutaken. In een aantal gemeenten wordt het toezicht ook integraal uitgevoerd op brandveiligheid, Bouw- en Woningtoezicht, de Wet Algemene Bepalingen Omgevingsrecht, Algemene Plaatselijke Verordeningen en Drank- en horecawetgeving.

ODIJ investeert in het opleiden van haar medewerkers om hen breed en sectoroverstijgend in te kunnen zetten. ODIJ ziet op termijn voordelen in het verbreden van haar takenpakket waar deze inhoudelijk en/of procesmatig vergelijkbare voordelen biedt aan de verschillende opdrachtgevers, zoals het geval is bij de bundeling van milieutaken. De vernieuwing van het toezicht door de integrale aanpak sluit goed aan bij deze landelijke trend. ODIJ wil deze taken efficiënt en effectief uitvoeren.

IJkmoment Omgevingsdienst IJmond

Omgevingsdienst IJmond laat periodiek door een extern bureau een onderzoek uitvoeren naar het functioneren van de dienst. Laatstelijk is een dergelijk onderzoek uitgevoerd in 2015 door Twynstra Gudde, waarbij de centrale vraagstelling was: 'Waar staat de Omgevingsdienst IJmond in 2015 ten aanzien van kwaliteit, kosten en kwetsbaarheid?'.

Uit het IJkmoment 2015 volgde dat ODIJ door de klantomgeving positief wordt gewaardeerd, zowel door de gemeenten die deel uitmaken van de regeling als de contractgemeenten. Hoewel daar door onvergelijkbaarheden geen harde conclusies aan mogen worden verbonden, werd eveneens gesteld dat ODIJ bij de vergelijking van de kostprijs met vergelijkbare diensten een goede prijs-kwaliteitverhouding levert. Het inzicht in de werkzaamheden die zullen worden uitgevoerd, dat aan de eigenaren door middel van een jaarlijks werkprogramma wordt gegeven en de flexibiliteit die daar zo nodig nog kan worden ingepast, tezamen met een periodieke afrekening, leiden tot voldoende transparantie.

Uit het IJkmoment 2015 volgde dat ODIJ een robuuste organisatie is die kwalitatief goede diensten levert. Op kwetsbaarheden die zijn benoemd in het IJkmoment 2015 is een verbeterslag doorgemaakt om het hoofd te kunnen bieden aan toekomstige ontwikkelingen. De kwetsbaarheden waaraan is gewerkt zijn de positie van de directeur, de beleidsmatige kwaliteit en integraliteit en een soms té proactieve houding van de dienst.

OD3.0

Eind 2015 is gestart met het strategietraject dat door Twynstra Gudde werd geadviseerd onder de noemer 'OD 3.0'. Inmiddels werkt de organisatie regio- en gebiedsgericht. De regio's betreffen Zaanstreek-Waterland, IJmond en Kennemerland. Voor de medewerkers van de dienst betekent dit een sterkere oriëntatie op een regio met de bijbehorende verbindingen richting de gemeenten en een grotere mate van zelforganisatie binnen de teams. De teamleiders krijgen binnen dit traject een andere functie en verantwoordelijkheden komen lager in de organisatie te liggen. Dit traject loopt in ieder geval nog door tot 2021.

A.1.2. Kwaliteit

Op 7 september 2012 zijn de Kwaliteitscriteria 2.1 voor vergunningverlening, toezicht en handhaving krachtens de Wabo vastgesteld. De kwaliteitscriteria zien op drie elementen: kritieke massa, proceskwaliteit en inhoud en prioriteiten. Voldoen aan de kwaliteitscriteria moet de organisatie in staat stellen de gewenste kwaliteit en continuïteit te leveren. In 2019 en verder wordt gewerkt aan de herziene versie van de kwaliteitscriteria.

Door alle gemeenten en Provincie Noord-Holland is inmiddels een Verordening kwaliteit VTH vastgesteld, waarin de kwaliteitscriteria zijn aangewezen als kwaliteitskaders voor de uitvoering van taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving. In het jaarverslag verantwoordt ODIJ zich over het voldoen van de organisatie aan de kwaliteitscriteria.

A.1.3. Capaciteit en efficiency

De bezetting zal naar verwachting in 2019 ongeveer 114 fte bedragen. Daarvan vormen de overheadfuncties circa 19%. Dit betekent dat er een groot beroep wordt gedaan op de efficiency van de organisatie. ODIJ besteedt veel aandacht aan het zo optimaal mogelijk inrichten van haar werkprocessen. Er wordt gebruik gemaakt van moderne ICT-ondersteuning, een gecentraliseerde planning en administratie en er is een goede afstemming tussen frontoffice en backoffice. Door het verder stroomlijnen van processen en een reële planning, kunnen de opgedragen taken (nagenoeg) geheel door eigen personeel uitgevoerd worden. Om pieken in het werk op te kunnen vangen of tijdelijke vervanging, wordt gebruik gemaakt van formatie op tijdelijke contractbasis en inhuur, doch alleen wanneer hier financiële dekking voor aanwezig is.

A.2. Wat komt er op ons af?

De Kadernota voor 2020 wordt reeds in februari 2019 door het DB, vastgesteld. Het is daarom niet mogelijk alle invloeden te voorspellen. In dit hoofdstuk zijn beleidsontwikkelingen, macro-economische invloeden, bestuurlijke keuzes en reeds bekende financiële kaderstellingen benoemd.

A.2.1 Ontwikkelingen

Omgevingswet

De Omgevingswet treedt naar verwachting in werking op 1 januari 2021. Met de Omgevingswet moet het omgevingsrecht eenvoudiger, efficiënter en beter worden, met ruimte voor regionale verschillen en duurzame ontwikkeling en een actieve en kwalitatief goede uitvoering. Belangrijke principes daarbij zijn:

- Vertrouwen en decentraal, tenzij;
- Eigen verantwoordelijkheid en bestuurlijke taakverdeling;
- Gelijkwaardig beschermingsniveau, mét flexibiliteit.

In het algemeen kan gesteld worden dat de Omgevingswet een grote impact zal hebben op ODIJ. Nu al wordt in dit verband gewerkt aan actualisatie van werkprocessen, opleiding, organisatieontwikkeling, samenwerkingsafspraken en informatievoorziening en softwaresystemen. Hier waren in eerdere prognoses reeds extra middelen voor aangevraagd. Op dit moment wordt hier al veel tijd aan besteed in een aantal van de gemeenten. Verwacht wordt dat dit in 2020, het laatste jaar voor inwerkingtreding van de Omgevingswet en in 2021, het eerste jaar onder de Omgevingswet, nog toeneemt, omdat nog niet in alle gemeenten de aansluiting is gevonden. Daarom worden voor 2020 en 2021 extra middelen aangevraagd. Concreet bestaan de activiteiten die door ODIJ worden uitgevoerd in dat verband:

- Gevraagde deelname aan gemeentelijke programmateams implementatie Omgevingswet;
- Gevraagde deelname aan diverse (gemeentelijke) pilots met betrekking tot omgevingsplannen/bestemmingsplannen verbrede reikwijdte (o.m. Woonwijken Noord-West/De Pijp/Galgeriet);
- Voorbereiding aanpassing werkprocessen in de keten;
- Scholing en opleiding van medewerkers inhoudelijk op de Omgevingswet, maar ook in scenariodenken;
- Impactanalyse vergunningplichtige/niet-vergunningplichtige activiteiten en advisering van gemeenten inzake opname van (aanvullende) regels in het omgevingsplan in dat verband (van bruidsschat naar omgevingsplan);
- Analyse gemeentelijke bestemmingsplannen en verordeningen op regels m.b.t. fysieke leefomgeving;
- Regionale kennisdeling en afstemming via onder meer de Omgevingstafel en leertafel vergunningen.

2020	2021	2022	2023	2024
+ €40.000 incidenteel	+ €60.000 incidenteel	-	-	-

Energie- en warmtetransitie

De energie- en warmtetransitie vormen een majeur thema binnen het overheidsbeleid op het gebied van milieu en duurzaamheid de komende decennia. Op rijks-, provinciaal en regionaal niveau worden verschillende agenda's en programma's uitgerold om in 2050 een energie-neutrale samenleving te realiseren. Lokale overheden hebben een belangrijke rol bij het behalen van deze doelstelling. Op regionaal niveau worden hiertoe regionale energiestrategieën en op lokaal niveau transitievisies warmte ontwikkeld. Tegelijk wordt door overheden nog gezocht naar hun rol bij deze transities en daarmee ook naar de rol van ODIJ hierin. In 2019 moet dit verder uitkristalliseren en moet ook formatief en financieel meer inzicht komen in de gevolgen van deze transities.

De meerwaarde van ODIJ in deze opgave is gelegen in de bundeling van kennis op regionaal vlak, zowel technisch als procesmatig en zicht op de regionale ontwikkelingen, mede in MRA-verband. ODIJ focust in de ondersteuning van de uitvoering voor gemeenten (die deze taak hebben belegd) bij de energietransitie op:

- Energiebesparing bij bedrijven o.m. via toezicht en advies erkende maatregelen;
- Verduurzaming en efficiëntie vervoersstromen bij bedrijven;
- Ontwikkeling project fitte bedrijventerreinen waarbij per bedrijventerrein de ontwikkelmogelijkheden worden onderzocht en gekoppeld aan diverse opgaven op het gebied van energietransitie, circulaire economie, bedrijvigheid en woningbouw;
- Stimulering en facilitering collectieve aanpak verduurzaming (o.a. GreenBiz);
- Procesondersteuning (uitvraag en begeleiding onderzoeksbureaus voor regionale onderzoeken en aanvragen regionale subsidieprogramma's (regionaal energiebesparingsprogramma);
- Ontwikkeling businesscases zoals Warmtenet IJmond;
- Organiseren van samenwerkingsverbanden (bijvoorbeeld het PFO Duurzaamheid Zuid-Kennemerland/IJmond) en collectieven (w.o. GreenBiz).

2020	2021	2022	2023	2024
+ €50.000 structureel	+ €75.000 structureel	+ €100.000 structureel	+ €100.000 structureel	+ €100.000 structureel

Circulaire economie

De Rijksoverheid heeft als doelstelling een volledig circulaire economie in 2050. Op regionaal en lokaal niveau moet hieraan mede invulling worden gegeven. Daartoe worden onder meer inventarisaties van grondstoffen- en reststromen uitgevoerd en gekeken hoe hiermee op een slimme wijze kan worden omgegaan. Het verbinden van circulaire doelstellingen aan gebiedsopgaven, integraal afgewogen tegenover andere ambities maakt een brede kennisbasis van medewerkers noodzakelijk. Activatie van ondernemers vergt daarnaast forse inzet om daadwerkelijk een beweging op gang te brengen.

Asbestdaken

Met vaststelling van het asbestdakenverbod per 31 december 2024 ligt er een forse opgave voor eigenaren van asbesthoudende dakbedekking. Dit betekent dat eigenaren van gebouwen met asbesthoudende dakbedekking deze dan moeten verwijderen. Hierbij maakt het niet uit of dit dak in bezit is van een particulier, een bedrijf of de overheid. Ook de toestand van het dak is niet relevant voor het verbod. Met het verstrijken van de tijd raakt elk asbestdak op den duur verweerd. Een verweerd asbestdak levert een (dreigend) gevaar op voor de leefomgeving.

ODIJ houdt toezicht op een correcte verwijdering van onder meer asbestdaken. Niet iedereen zal binnen de regio zijn asbestdak tijdig op een correcte wijze laten verwijderen. Met vaststelling van het asbestdakenverbod voorziet ODIJ een toename van het risico op illegale of onjuiste verwijdering van asbestdaken de komende jaren, met bijbehorende problematieken zoals asbestdumpingen en -branden. Om dit risico te verkleinen en de restopgave na 2024 zo klein mogelijk te maken wordt ingezet op het actief informeren en activeren van eigenaren van asbestdaken om deze tijdig te verwijderen. Pas na 2024 kan inzet op handhaving gepleegd worden.

ODIJ coördineert een gezamenlijke aanpak in haar werkgebied voor alle gemeenten waarvoor zij het basistakenpakket uitvoert (m.u.v. Purmerend). Hiermee is een aanzienlijke tijdsbesteding gemoeid, in eerste instantie gelegen in communiceren en informeren over het aanstaande verbod en de stimulering van verwijdering en in tweede instantie in juridische en handhavingscapaciteit, wanneer het verbod daadwerkelijk in werking is getreden. Verwacht wordt dat de gevraagde extra capaciteit in ieder geval tot en met 2026 benodigd zal zijn.

Afhankelijk van de ondersteuning die gemeenten voorts nog wensen te bieden door bijvoorbeeld subsidies, het ter beschikking stellen van middelen om asbest te verwijderen of het organiseren van collectieve trajecten, zijn eveneens extra middelen binnen de gemeentelijke begroting benodigd. Dit wordt in 2019 en 2020 verder uitgewerkt.

2020	2021	2022	2023	2024
+ €70.000 incidenteel meerjarig	+ €70.000 incidenteel meerjarig	+ €70.000 incidenteel meerjarig	+ €70.000 incidenteel meerjarig	+ €70.000 incidenteel meerjarig

Decentralisatie bodemtaken

Met inwerkingtreding van de Omgevingswet komt een aantal provinciale bevoegdheden m.b.t. het bodemdomein bij gemeenten te liggen. Op dit moment worden de taken die bij deze bevoegdheden horen door Omgevingsdienst IJmond namens de provincie uitgevoerd. Middels het project warme overdracht is de provincie gestart met de decentralisatie van de taken en bevoegdheden. Op dit moment is nog onduidelijk hoe financiering van de te decentraliseren taken geregeld zal worden. De verwachting is dat dit in de zomer van 2019 duidelijker wordt. Hieraan kleeft een financieel risico voor Omgevingsdienst IJmond indien gemeenten besluiten de te decentraliseren taken zelf uit te voeren, de financiering van rijkswege onvoldoende blijkt, of de verdeling van financiën scheef uitpakt. Voor gemeenten is daarnaast een aandachtspunt de sanering van locaties waar toekomstig bijvoorbeeld woningbouw wordt gepland, nu o.m. ISV-gelden zijn opgedroogd.

Zeer zorgwekkende stoffen

De emissie van Zeer Zorgwekkende Stoffen (ZZS) is een thema waar de komende jaren extra aandacht vanuit het Rijk voor wordt gevraagd. ZZS zijn stoffen die gevaarlijk zijn voor mens en milieu. Dit kan zijn omdat ze bijvoorbeeld kankerverwekkend zijn, de voortplanting belemmeren en/of zich in de voedselketen ophopen. Op landelijk niveau hebben de provincies de opdracht gekregen bij de bedrijven waarvoor zij bevoegd gezag zijn te onderzoeken hoe wordt omgegaan met de emissie van ZZS. Ook de VNG zal met betrekking tot dit onderwerp gemeenten nog benaderen. ODIJ pakt in samenwerking met onder meer ODNZKG en RIVM deze taak op en maakt, in eerste instantie voor de provinciale bedrijven, maar ook voor de gemeentelijke bedrijven, inzichtelijk wat de stand van zaken is met betrekking tot ZZS en of aanvullende maatregelen nodig zijn. Omgang met ZZS vergt aanvullende opleiding en kennisontwikkelingen van de medewerkers van ODIJ.

Nu al merken wij dat de aandacht voor directe en indirecte lozingen toeneemt en landelijk programma's worden opgezet om deze toezicht-en handhavingstaak te intensiveren. Als partner van de waterkwaliteitbeheerders wordt een verdere intensivering van de taak verwacht met specifieke expertisevraag.

Groei Schiphol

Het dossier Schiphol zal de komende jaren nog volle aandacht vragen. ODIJ adviseert een groot aantal gemeenten op dit dossier, bereidt bestuurlijke overleggen voor en duidt de ontwikkelingen die spelen. Tot 2020 mag Schiphol 500.000 vliegbewegingen per jaar maken, voor de periode daarna moeten nieuwe afspraken worden gemaakt.

DVO Uitgeest

In 2019 wordt de dienstverleningsovereenkomst voor de plustaken, die met gemeente Uitgeest loopt uitgebreid geëvalueerd. Mede op basis hiervan wordt besloten of taakuitvoering bij ODIJ gecontinueerd wordt of dat in de toekomst in BUCH-verband deze taken worden uitgevoerd. Medio 2019 wordt hierover een besluit verwacht.

A.2.2. Bijdragen- en kostprijssystematiek

Naast het feit dat de verbonden partijen verschillende takenpakketten bij ODIJ hebben belegd, vindt ook de financiering van deze dienstverlening, al dan niet tijdelijk, op verschillende wijzen plaats:

Gemeenten Beverwijk, Heemskerk, Uitgeest en Velsen voor het volledige milieutakenpakket, gemeente Haarlem voor het inrichtinggebonden milieutakenpakket en Provincie Noord-Holland voor het basistakenpakket en de plustaken bodem

Deze deelnemers dragen financieel bij aan ODIJ op basis van een verdeelsleutel. Deze verdeelsleutel is gebaseerd op basis van de urenbesteding. De bijdragen van de deelnemers, die deel uitmaken van verdeelsleutel, vormen de sluitpost van de lasten na aftrek van de dienstverlenings-, project- en overige baten.

Gemeenten Beemster, Bloemendaal, Edam-Volendam, Heemstede, Landsmeer, Oostzaan, Purmerend, Waterland, Wormerland en Zandvoort voor het basistakenpakket

Deze gemeenten dragen bij op basis van de omvang van de betreffende basistakenpakketten. Er wordt verwacht en op gestuurd dat de realisatie van de urenbesteding deze omvang benaderen.

Overige dienstverlening op basis van dienstverleningsovereenkomsten

De overige taakuitvoering blijft vooralsnog op basis van overeenkomsten uitgevoerd worden. Dit betreft onder meer de milieutaken niet-zijnde basistaken, APV-taken, brandveiligheidstaken, BWT- en Wabo-taken en Drank- en horecawettaken.

A.3. Hoe gaan we daar mee om?

Dit hoofdstuk bevat de strategische keuzes van ODIJ om op korte en lange termijn binnen de gestelde kaders te kunnen opereren en te anticiperen op de geschetste ontwikkelingen. ODIJ neemt maatregelen om, ondanks deze ontwikkelingen, de begroting structureel in evenwicht te houden. Aan het bestuur wordt over de voortgang en het succes van de maatregelen gerapporteerd via de begroting, de voortgangsrapportages en de jaarstukken.

A.3.1. Volume dienstverlening

De verwachte ontwikkeling van de kostprijs voor niet in de GR ingebrachte taken, en de daarvan afgeleide tarieven voor niet ingebrachte taken zijn een resultante van voorgenoemde uitgangspunten. De tarieven en bijdragen worden niet alleen beïnvloed door kostenontwikkelingen en mogelijke efficiencyverbeteringen, maar ook door de mate waarop de (vaste) overheadkosten drukken op de kostprijs. Dit laatste wordt bepaald door de totale omvang van de dienstverlening van ODIJ. De mate waarin daar nog verdere efficiëntie, dan wel kwaliteitsverbetering of vermindering van de kwetsbaarheid te behalen valt, wordt continue afgewogen.

A.3.2. Overdracht van omgevingstaken

De in ontwikkeling zijnde Omgevingswet zal nog meer wet- en regelgeving integreren met als gevolg meer kansen voor een gebundelde efficiëntere uitvoering. Gemeente Zandvoort laat sinds 2016 Wabo-breed alle taken uitvoeren door de ODIJ en ook in Heemskerk, Uitgeest en diverse gemeenten in de regio Waterland wordt verregaand integraal gewerkt op het gebied van BWT, brandveiligheid, drank- en horeca en milieu. We verwachten de komende jaren een beperkte uitbreiding en verbreding van de dienstverlening, mede vanwege de ontwikkelingen rond de Omgevingswet.

A.3.3. Actief op zoek naar subsidiestromen

ODIJ maakt zich al jaren sterk voor het genereren van subsidiestromen voor de uitvoering van beleid en het bereiken van de doelstellingen van haar deelnemers op het gebied van de fysieke leefomgeving, veiligheid en duurzaamheid. Hier wordt flink op ingezet, waarbij tevens zoveel mogelijk subsidiedekking wordt gezocht voor onder meer de personele inzet van ODIJ.

A.3.4. Daling aandeel vaste en variabele bedrijfslasten in kostprijs

ODIJ gaat zuinig om met geld. Van elke uitgave wordt getoetst of deze economisch voordelig is ofwel de laagste prijs betreft. Zo is ons pand niet overdadig, maar functioneel en duurzaam ingericht, bureaustoelen zijn tweedehands aangeschaft, bedrijfsauto's, zijnde heden Volkswagen Up's, zoveel mogelijk met subsidiegelden gefinancierd, en voor mobiele telefoons wordt niet standaard voor de nieuwste types gekozen. Bij grote, met name ICT-, investeringen, vinden onderhandelingen plaats waarbij vaak kortingen worden bedongen, eventueel in samenwerking met andere overheidsorganisaties. Onderdelen van de afschrijvings-, rente- en bedrijfslasten kunnen ondanks de groei van ODIJ gelijk blijven. Door toepassing van nieuwe technologieën en efficiënte integratie en samenwerking van systemen zal de ICT-afschrijvingslast, in vergelijking met de groei van de organisatie en de toenemende eisen ten gevolgen van de diverse nieuwe wetgeving, naar verwachting minder hard stijgen.

A.3.5. Salariskosten

De salarissen maken circa 80% van de begroting uit. Er is weer meer beweging gekomen op de arbeidsmarkt. In geval van nieuwe medewerkers worden altijd tijdelijke arbeidsovereenkomsten aangegaan en in geval van vertrekkende medewerkers wordt eerst beoordeeld of vervanging nodig is en of er intern geschoven kan worden, alvorens een vacature open te stellen.

A.3.6. Opleiding en ontwikkeling

De arbeidsmarkt is volop in beweging. De afgelopen periode is wel duidelijk geworden dat het aantrekken van hoogopgeleid en gekwalificeerd personeel, met name vakspecialisten, binnen de huidige arbeidsmarkt een uitdaging vormt. Dit kan in

sommige gevallen betekenen dat zwaarder wordt geleund op inhuur. Met het oog op de robuustheid van de organisatie en de opbouw van gebieds- en dossierkennis is dit niet wenselijk, doch vaak onontkoombaar. Dat betekent dat ODIJ inzet op het binden en boeien van goed en hoogwaardig personeel dat de veranderopgave waar de dienst en haar opdrachtgevers voor staan kan dragen. Hierbij is het van belang de lerende organisatie verder te blijven dragen en hier aandacht voor te hebben. Het profiel van de vakspecialist in een OD verandert en maakt de collega's die werkelijk dragend zijn voor de organisatie tot interessante werknemers in de zakelijke dienstverlening.

Concreet hebben we het over verdere ontwikkeling van kennis op het gebied van:

- Zeer Zorgwekkende Stoffen;
- Vakspecialismen geluid, lucht, omgevingsveiligheid, ruimtelijke advisering, ecologie;
- Circulaire economie;
- Energietransitie;
- Programma- en projectmanagement.

Afhankelijk van de omvang van de dienstverlening en doorstroming van huidig personeel, zal mogelijk een nieuw juniorentraject wordt gestart. Junioren starten in beginsel met een jaarcontract. Het juniorentraject wordt mede ingezet ter vervanging van medewerkers met een hogere loonsom.

2020	2021	2022	2023	2024
+ €40.000 structureel	+ €40.000 structureel	+ €40.000 structureel	+ €40.000 structureel	+ €40.000 structureel

B. Financieel overzicht

B.1. Indexering van baten en lasten

Omdat de ODIJ de Kadernota zodanig vroeg opstelt, maken wij voor wat betreft de indexering, gebruik van prognoses van het CBP/CBS en de verwachtingen van het ABP.

B.1.1 Begroting 2020

Personele lasten

De personele lasten, circa 80% van de totale lasten, worden, zoals besloten in de AB-vergadering van 19 december 2018 opgenomen, rekening houdend met eventuele cao-afspraken. Wij gaan uit van een stijging van salariskosten van 3,1% gemiddeld per fte voor 2020 ten opzichte van 2019. Dit conform de verwachte Loonvoet van de sector overheid volgens de Kerngegevenstabel Koopkracht 2016-2019 van het CPB. Met dit percentage verwachten wij een eventuele CAO-stijging, de toename van de gemiddelde inschaling van onze medewerkers, waaronder 2 lichtingen (ex)junioren, en een stijging van de sociale lasten, zoals de pensioenpremie, te kunnen opvangen.

Overige bedrijfslasten

Ten aanzien van de overige bedrijfslasten voor 2020 wordt eveneens de verwachting van het CPB gevolgd. De Prijs Overheidsconsumptie, netto materieel (IMOC) wordt voor 2019 geraamd op 1,6% in de Kerngegevenstabel Koopkracht 2016-2019.

Overige mutaties

Naast de hiervoor opgenomen indexaties worden de baten en lasten ook aangepast voor bekend geworden mutaties onder invloed van uitbreiding, dan wel krimp van de dienstverlening en overige (subsidie)bijdragen, hieruit volgende groei of krimp van de formatie, mogelijke besparingen door efficiency en extra lasten ten gevolge van de eerder geschetste ontwikkelingen. Voorbeelden betreffen de lasten ten gevolge van de Omgevingswet en de energie- en warmtetransitie.

Bijdragen deelnemers

Voor 2020 zullen de GR-bijdragen en het DVO-tarief ten gevolge van de CPB-indexaties gemiddeld met 2,8% stijgen (0,8 x 3,1% salarissen + 0,2 x 1,6% overige bedrijfslasten).

Ten gevolge van de lasten van de in hoofdstuk A2 geschetste op ons afkomende ontwikkelingen van in totaal € 200.000 zou hier nog 2,4% bijkomen, dus in totaal 5,2% stijging (2,8%+2,4%). De ODIJ heeft echter het standpunt ingenomen de GR-bijdragen en het DVO-tarief niet meer dan 4% te laten stijgen ten opzichte van 2019 en het deel van de stijging boven de 4%, zijnde 1,2%, respectievelijk € 100.000, zelf door bezuinigingen/efficiency (waarschijnlijk op formatie) te dekken.

Procentuele stijgingen 2020 t.o.v. 2019			Dekking door	
			GR-bijdragen en DVO's	**ODIJ (bezuiniging/ efficiency)**
Verwachte loonvoet en indexatie CPB van gemiddeld		*2,8%*	*2,8%*	
Hiervoor genoemde voorstellen niet-autonome ontwikkelingen (€200.000)		*2,4%*	*1,2%*	*1,2%*
Maximale stijging GR-bijdragen en DVO-tarief 2020 tov 2019			***4,0%***	

B.1.2 Meerjarenbegroting

Personele lasten

In de meerjarenbegroting wordt de verwachte gemiddelde loonvoet voor de overheid voor 2019 van 3,1% per jaar toegepast.

Overige bedrijfslasten

Voor de indexering van de overige bedrijfslasten wordt gebruik gemaakt van de laatst bekende ramingen, die het CPB publiceert in de Kerngegevenstabel Koopkracht 2016-2019. Dit conform artikel 29, lid 4 van de GR. Het gaat hierbij om de IMOC. Voor 2019 is de verwachting 1,6%. Voor de jaren erna wordt dit percentage ook voorgesteld.

Voor de projectbaten en –lasten wordt eveneens uitgegaan van de hiervoor genoemde percentages, welke op basis van de verhouding 80% voor personele lasten en 20% voor overige bedrijfslasten neerkomen op een gemiddeld percentage van 2,8%.

Overige mutaties

Naast de hiervoor opgenomen indexaties worden de baten en lasten ook aangepast voor mutaties onder invloed van uitbreiding, dan wel krimp van de dienstverlening, overige (subsidie)bijdragen, en dientengevolge de formatie, mogelijke besparingen door efficiency en extra lasten ten gevolge van de eerder genoemde ontwikkelingen.

B.2. Begroting 2020 en verder

Belangrijkste uitgangspunt voor de begroting 2020 (en de meerjarenraming 2021-2023) is dat deze sluitend is en voorziet in maatregelen die ook op langere termijn een sluitende begroting waarborgen. Een sluitende begroting vereist een evenwicht tussen de baten en de lasten. Aangezien de bijdragen van de deelnemers de sluitpost betreft, nadat de lasten zijn verminderd met de dienstverlenings-, project- en overige baten en de baten uit dienstverleningsovereenkomsten kostprijsafhankelijk zijn, is de ontwikkeling van de baten en lasten afhankelijk van dezelfde factoren. Zo zijn de baten

en de lasten bij ODIJ vooral afhankelijk van de ontwikkeling van het totale volume van de dienstverlening van ODIJ. Ook de te hanteren indexering heeft invloed op de baten en lasten.

Provincie
Noord-Holland

POSTBUS 3007 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR Haarlem

INGEKOMEN 13 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
M. Gankema
BEL/OMB

Doorkiesnummer +31235143154
gankemam@noord-holland.nl

Betreft: Regionaal beleidskader VTH 2019-2022 Omgevingsdienst Flevoland & Gooi en Vechtstreek

Verzenddatum
13 FEB. 2019

Kenmerk
1176703/1176708

Uw kenmerk

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u het Regionaal beleidskader VTH 2019-2022 van de Omgevingsdienst Flevoland & Gooi en Vechtstreek.

Artikel 7.2 van het Besluit omgevingsrecht bepaalt dat de provincie om de vier jaar een Beleidskader en strategie VTH per Omgevingsdienst vaststelt waarin de uitvoerings-, handhavingsdoelen en prioriteiten zijn opgenomen.

Onlangs is het Beleidskader VTH milieu 2019-2022 en de VTH-strategie 2019-2022van de Omgevingsdienst IJmond door ons college vastgesteld. U bent hierover bij brief geïnformeerd. Het Beleidskader van de Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord loopt nog tot 2020. Het Beleidskader van de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied is medio 2019 gereed. Besluitvorming over dit kader vindt later dit jaar plaats.

Wij vertrouwen u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris R.M. Bergkamp

voorzitter A.Th.H. van Dijk

Bijlage(n)
- Toelichting
- Regionaal beleidskader VTH 2019-2022 OFGV

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
Haarlem [2012 DE]
www.noord-holland.nl

Provincie Noord-Holland

Bijlage bij registratienummer 1176703/1176708

Het Regionaal beleidskader VTH binnen de procescriteria
De omgevingsdiensten hebben een belangrijke rol bij de uitvoering van de taken op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH). Deze rol is vastgelegd in de Wet VTH en het Besluit omgevingsrecht (Bor). Aangezien de VTH-taken door de omgevingsdiensten in mandaat worden uitgevoerd, blijft de verantwoordelijkheid voor de uitvoering van deze taken bij ons college. Uw Staten houden hier horizontaal toezicht op. In dit kader wordt u lopende het jaar door ons college op verschillende momenten geïnformeerd.

De kwaliteit van de uitvoering van het VTH-stelsel wordt enerzijds geborgd door de verordening kwaliteit VTH omgevingsrecht, vastgesteld door uw Staten op 27 juni 2016, en anderzijds door de procescriteria die in het Bor zijn opgenomen.

De procescriteria zijn eisen die worden gesteld aan de beleidscyclus van de VTH-taken (de zogenaamde BIG-8). Door de criteria te volgen, wordt de cyclus, die begint met het opstellen van het beleid en via de uitvoering uiteindelijk leidt tot het bijstellen van het beleid, gesloten. Er zijn zes procescriteria:

1. het uitvoerings- en handhavingsbeleid;
2. het uitvoeringsprogramma;
3. de uitvoeringsorganisatie;
4. het borgen van de middelen;
5. monitoring van de voortgang; en
6. rapportage over de inspanningen.

Als bijlagen zenden wij u het Regionaal beleidskader VTH 2019-2022, als bedoeld onder punt 1, van de Omgevingsdienst Flevoland & Gooi en Vechtstreek toe. Op basis van dit kader kan het jaarlijkse uitvoeringsprogramma worden opgesteld (punt 2) en uitgevoerd (punt 3). Dit wordt geborgd door onze deelname aan de besturen van de omgevingsdiensten en door de mandaatregelingen. In de begroting van en de dienstverlenings- of uitvoeringsovereenkomsten met de omgevingsdiensten, worden de benodigde en beschikbare financiële en personele middelen (punt 4) opgenomen voor de uitvoeringsprogramma's. Gedurende het jaar worden de inspanningen voor het uitvoeringsprogramma gemonitord (punt 5). De rapportage van de monitoring (punt 6) wordt meegedeeld aan uw Staten in het jaar volgend op het jaar waar het uitvoeringsprogramma betrekking op heeft.

Het Regionaal beleidskader VTH 2019-2022 vormt het uitvoerings- en handhavingsbeleid zoals bedoeld in 7.2 van het Besluit omgevingsrecht van de Omgevingsdienst Flevoland & Gooi en Vechtstreek. Met de VTH-strategie wordt vastgelegd welke strategie wordt gehanteerd bij het gezamenlijk realiseren van de meerjarige doelen en prioriteiten in het werkgebied van de Omgevingsdienst met de partners.

" Samen sterk voor kwaliteit "

Regionaal beleidskader VTH 2019-2022

voor de door de OFGV uit te voeren taken



een co-creatie van

Provincie Flevoland · Provincie Noord-Holland · Gemeente Almere · Gemeente Blaricum · gemeente dronten · gemeente gooisemeren · Hilversum · Gemeente Huizen · Gemeente Laren · gemeente Lelystad · gemeente Noordoostpolder · URK · Gemeente Weesp · Wijdemeren · Zeewolde

en

OMGEVINGSDIENST

FLEVOLAND & GOOI EN VECHTSTREEK

Datum: januari 2019

Versie: VI

Inhoudsopgave

Samenvatting 3
1. Inleiding 6
1.1 Aanleiding 7
1.2 Doel van het beleidskader 8
1.3 De reikwijdte van het beleidskader 9
1.4 Ontwikkelingen 9
2. Doel en samenwerking 13
2.1 Doel 13
2.2 Samenwerking 16
3. Risico/probleemanalyse en prioritering 17
3.1 Risico/probleemanalyse 17
3.2 Toelichting methodiek risico/probleemanalyse 18
3.3 Prioriteiten 21
3.4 Toekomst: nog meer activiteitgericht 22
4. Nalevingssstrategie 23
4.1 VTH strategie 23
4.2 Nalevingsstrategie 23
4.3 Vergunningenstrategie 24
4.4 Preventiestrategie 29
4.5 Handhavingsstrategie 31
4.6 Inrichting van de organisatie 47
Bijlagen 49
Bijlage 1, overleg/samenwerkingsvormen 49
Bijlage 2, toelichting doelstellingen 50
Bijlage 3, resultaat risico- en probleemanalyse 53
Bijlage 4, prioriteitenoverzicht branches op basis van risicoanalyse 57
Bijlage 5, toezichtmatrix 58
Bijlage 6, toezichtinstrumentarium 59
Bijlage 7, toelichting handhavingsinterventies van licht naar zwaar 61
Bijlage 8, tabel overtredingen met standaard dwangsomhoogten en begunstigingstermijnen 63



Samenvatting

De overheid heeft een grondwettelijke zorgplicht voor de bewoonbaarheid van het land en voor de bescherming en verbetering van het leefmilieu. Gemeenten en provincies spelen hierbij een belangrijke rol. Zij zijn voor een groot deel verantwoordelijk voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving (hierna: VTH) van het omgevingsrecht.

De afgelopen jaren is er in Nederland veel discussie geweest over de kwaliteit van de vergunningverlening, toezicht en handhaving van het omgevingsrecht. Branden met ernstig gewonden en dodelijke slachtoffers, het vrijkomen van gevaarlijke stoffen bij bedrijven, instortende balkons en parkeergarages hebben hier een grote rol bij gespeeld.
Enige jaren geleden hebben gemeenten en provincies dan ook besloten om in omgevingsdiensten te gaan samenwerken om zo de kwaliteit van de VTH-taken te vergroten. De Omgevingsdienst Flevoland & Gooi en Vechtstreek (hierna: OFGV) is in 2012 opgericht om vanaf 1 januari 2013 de door de betrokken gemeenten en provincies ingebrachte VTH-taken uit te voeren. De OFGV werkt voor 13 gemeenten en 2 provincies, bestaande uit de gemeenten Almere, Blaricum, Dronten, Gooise Meren, Hilversum, Huizen, Laren, Lelystad, Noordoostpolder, Urk, Weesp, Wijdemeren en Zeewolde en de provincies Flevoland en Noord-Holland.
Overigens is de samenwerking in een omgevingsdienst ondertussen een wettelijke verplichting geworden.

In 2017 is er ook een wettelijke verplichting voor gemeenten en provincies ingevoerd om ten aanzien van uitvoering (lees: vergunningen, toezicht en handhaving) op het gebied van het omgevingsrecht uniform beleid op te stellen, ook dit weer met het doel om de kwaliteit van de vergunningverlening, toezicht en handhaving van het omgevingsrecht te vergroten.

Wij, de bevoegde gezagen en de OFGV, hebben intensief in een ontwikkelproject samengewerkt om te komen tot een gezamenlijk beleidskader voor de VTH taken. Enerzijds ingegeven door de gezamenlijke ambitie om te komen tot een gemeenschappelijk uniform en eenduidig beleid waarmee een gelijk speelveld naar burger en ondernemer wordt gecreëerd en anderzijds ingegeven door de wens om te voldoen aan de wettelijk gestelde eisen, de zgn. procescriteria, die gelden voor bestuursorganen die deelnemen in een omgevingsdienst en waarop getoetst wordt vanuit het interbestuurlijk toezicht. Het voorliggend document is het resultaat van deze samenwerking. Dit is het beleidskader voor de taken die door OFGV worden uitgevoerd.

Het verlenen van vergunningen, het houden van toezicht op en het handhaven van regels is geen doel op zich. Wij doen dit om bij te dragen aan een 'hoger doel'. Zoals al eerder aangegeven, is in de Grondwet een grondrecht opgenomen over de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu. In de Omgevingswet is hieraan nader invulling gegeven door het opnemen van een maatschappelijk doel. Wij sluiten ons aan bij dit maatschappelijke doel en hanteren voor onszelf het volgende doel:

De OFGV draagt bij aan een gevoel van:
- **gezondheid en veiligheid ten aanzien van de fysieke leefomgeving en**
- **een goede omgevingskwaliteit**

De titel van dit beleidskader is "Samen sterk voor kwaliteit", dat is niet zonder reden: kwaliteit staat centraal in dit kader. Met elkaar proberen wij aan dit woord inhoud te geven; dat is niet makkelijk en we zijn er ook nog niet, maar we hebben in ieder geval een kader gemaakt en doelen geformuleerd, zodat duidelijk is welke basiselementen we op het gebied van kwaliteit belangrijk vinden. We hebben ons hierbij laten leiden door de nieuwe manier van werken die in de nieuwe Omgevingswet centraal staat: snel, persoonlijk, betrokken, eenvoudig, relevant, transparant en consistent. Deze principes staan voor de kwaliteit die we met elkaar in dit VTH-beleid willen ondersteunen.
De kwalitatieve doelen die we onszelf gesteld hebben, zijn:

De OFGV draagt bij aan een gevoel van:
- **vertrouwen in de overheid en**
- **klanttevredenheid.**

Nu we deze doelen hebben opgenomen, is het de vraag hoe we deze gaan uitwerken. Gelet op de eis van meetbare doelstellingen is men al snel geneigd om doelstellingen te gaan formuleren die meetbaar zijn aan de hand van aantallen controles, aantallen juridische procedures etc.;
maar de praktijk leert dat kwantiteit niet alles zegt over kwaliteit en uiteindelijk gaat het er bij de uitvoering van wettelijke taken op dit gebied om wat het resultaat daarvan is in de buitenwereld; in managementtermen wordt dit ook wel *outcome* genoemd.
Voor ons houdt dit in dat wij niet zo zeer gaan sturen op aantallen en producten, maar meer op kwaliteit en effect. De outcomecriteria die wij hierbij zullen gaan hanteren zijn:

- De OFGV is een betrouwbare dienst.
- De medewerkers van de OFGV worden als deskundig op hun vakgebied getypeerd.
- De OFGV is helder, direct en proactief in de communicatie en dienstverlening naar burgers, bedrijven en verbonden partijen.
- De bereikbaarheid en reactiesnelheid van OFGV worden als zeer goed ervaren.
- De afhandeling door de OFGV wordt als correct, duidelijk en rechtsgelijk ervaren.

Deze elementen en de invulling van de wettelijk verplichte VTH strategie, vormen de basis van manier waarop wij in Flevoland en de Gooi & Vechtstreek vorm willen geven aan de VTH-keten. De uitgangspunten die wij hierbij geformuleerd hebben, zijn:

voor vergunningverlening:

- het afhandelen van vergunningaanvragen binnen de wettelijke termijnen;
- het beoordelen van meldingen op juistheid en volledigheid binnen de met de partners afgesproken termijnen.

voor toezicht en handhaving:

- inzetten voor het behouden dan wel verhogen van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving (veiligheid, leefbaarheid en duurzaamheid door het houden van toezicht op de naleving van wet- en regelgeving;
- daar waar nodig wordt handhavend opgetreden;
- alle controles uit de jaarprogramma's van alle deelnemende partijen worden uitgevoerd;
- de afhandeling van klachten gebeurt binnen de met de deelnemers afgesproken termijn.

Hoewel het gebied waarbinnen de OFGV de taken uitvoert, zeer gevarieerd is, zijn er een aantal 'overkoepelende' milieuthema's te weten:

- externe veiligheid,
- bodem
- geluid,
- geur, en
- energie

Meer specifieke belangrijke onderwerpen op het gebied van milieu zijn:

- windturbines;
- asbest;
- opslag gevaarlijke stoffen;
- programmatische aanpak stikstofdepositie (PAS) en
- grondverzet.

Om gericht een bijdrage te kunnen leveren aan een veilige, gezonde en duurzame leefomgeving is inzicht nodig in de negatieve effecten die zich kunnen voordoen als voorschriften niet worden nageleefd en de kans dat deze handelswijze zich voordoet.
Dit inzicht wordt o.a. verkregen door het uitvoeren van een risico-/probleemanalyse.
Bovendien zijn de capaciteit en middelen bij organisaties die werkzaam zijn op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving veelal beperkt.

Dit noodzaakt tot het stellen van prioriteiten in de taken en problemen die (met voorrang) opgepakt worden. Hierbij maken we ook gebruik van de risico/probleemanalyse.

Uit de risicoprobleemanalyse zijn de volgende 10-en van de hoogste risico's op activiteitenniveau en brancheniveau:

Top 10 Milieuactiviteiten	**Top 10 Branches**
Opslaan van vaste kunstmeststoffen	Uitzonderingen
Gebruik of opslag van bepaalde organische peroxiden	Industrie 1 (Metaal gerelateerd)
Opslaan van gevaarlijke stoffen of bodembedreigende stoffen in verpakking niet zijnde vuurwerk, ontplofbare stoffen, bepaalde organische peroxiden, asbest, gedemonteerde airbags, gordelspanners of vaste kunstmeststoffen	Akkerbouw en overige landbouw
Op- en overslaan van verwijderd asbest	Industrie 3 (Voedingsmiddelen, Textiel, Hout)
In werking hebben van een koelinstallatie	Industrie 2 (Papier, Rubber, Kunststof, Chemie)
In werking hebben van een natte koeltoren	Handel in en reparatie van auto's, motorfietsen en aanhangers
Opslaan van vuurwerk, pyrotechnische artikelen voor theatergebruik of andere ontplofbare stoffen	Afval
Opslaan van stoffen in opslagtanks	Bouwnijverheid
Parkeren van vervoerseenheden met gevaarlijke stoffen	Overige
Installatie voor de productie van asfalt	Jachthavens

Het totaal van strategieën dat wordt gehanteerd om de naleving van wet- en regelgeving te bevorderen, noemen we de nalevingsstrategie. In hoeverre de gestelde regels ook daadwerkelijk worden nageleefd, wordt bepaald door een groot aantal factoren. Dit varieert van kennis van de regels, het nut en de noodzaak ervan inzien, tot het bewust overtreden ervan. Een aantal van deze factoren is te beïnvloeden door consequent te toetsen, toezicht te houden en handhavend op te treden. Onze nalevingsstrategie bestaat uit drie strategieën: een vergunningenstrategie, een preventiestrategie en een handhavingsstrategie. Deze laatste bestaat weer uit een toezichtstrategie, een sanctiestrategie en een gedoogstrategie.

Met dit beleidskader willen we gericht bijdragen aan een duurzame naleving van wet- en regelgeving, gericht op een schone, veilige en gezonde fysieke leefomgeving. Dat is onze stip op de horizon. De stip op de horizon gaan we bereiken door samen een lerende organisatie te zijn en continu te leren en verbeteren. Een belangrijk element hierbij is om met elkaar te staan voor de kwaliteit en deze goed te borgen.

Dit kader is, gelet op de waarschijnlijke inwerkingtredingsdatum van de Omgevingswet, vastgesteld voor een periode van 3 jaar, jaarlijks zal worden geëvalueerd om te kijken of we nog steeds op de goede weg -naar die stip op de horizon- zijn. Mocht dit niet of niet volledig het geval zijn, dan zal het beleidskader of de daadwerkelijke inzet worden bijgesteld/aangepast.



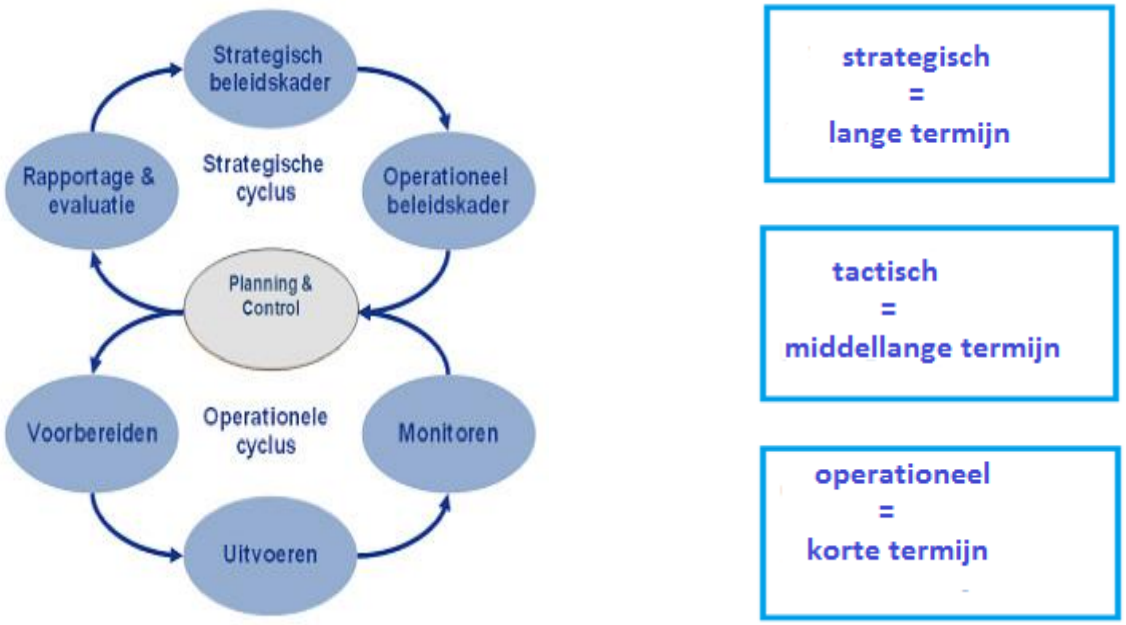
1. Inleiding

Voor u ligt het uniforme beleid voor de uitvoering van vergunningen, toezicht en handhaving (hierna: VTH) van alle gemeenten en de provincies die samen aan de OFGV deelnemen, zoals bedoeld in artikel 7.2 van het Besluit omgevingsrecht (hierna: Bor). Dit beleidskader voor de periode 2019 – 2022 is het resultaat van een intensief samenwerkingsproject.

Wij hebben een gemeenschappelijk belang en een gemeenschappelijke ambitie in het behouden van een duurzame, veilige en gezonde fysieke leefomgeving. Door een kader voor gemeenschappelijke prioriteiten en beleidsdoelen met elkaar af te spreken, bevorderen we een duurzame naleving van wet- en regelgeving en kunnen we risico's voor de leefomgeving beter beheersen. Met het creëren van een gelijk speelveld in ons gebied, bevorderen we een uniforme manier van taakuitvoering en een gelijke behandeling (en daarmee rechtsgelijkheid) van ondernemers en burgers. Met dit beleidskader leggen we hiervoor een basis.

Dit uitvoerings- en handhavingsbeleid is het beleid voor de taken die door de OFGV worden uitgevoerd. De focus ligt hierbij op het wettelijke basistakenpakket, zoals dat is vastgelegd in het Besluit Omgevingsrecht (hierna: Bor) maar richt zich eveneens op de plustaken van de provincies en gemeenten die bij de OFGV zijn ondergebracht.

Het beleid is onderdeel van de beleidscyclus zoals dat is beschreven in het Bor in en vormt het raamwerk voor de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's van de OFGV.



In dit beleidskader zijn de prioriteiten, doelstellingen en werkwijzen opgenomen voor vergunningverlening, toezicht, handhaving en de samenwerking met externe partners.
Het bevat dus zowel zgn. strategische, tactische als operationele elementen.
In dit eerste hoofdstuk zullen we ingaan op de aanleiding, het doel en de scope van dit kader èn op de ontwikkelingen die van invloed zijn op de VTH-keten. In het tweede hoofdstuk bespreken we de strategische uitgangspunten van dit beleidskader, zoals de missie, visie, strategische doelstellingen en de prioriteitenstelling. In het derde en vierde hoofdstuk behandelen we de tactische en operationele aspecten, te weten de VTH-strategieën die de OFGV gaat inzetten, de elementen van de inrichting van de organisatie en de kwaliteitsborging.

1.1 Aanleiding

Zorgplicht

Sinds 1983 is in de Grondwet een zgn. sociaal grondrecht over de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu opgenomen.

> **"De zorg van de overheid is gericht op de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu."**
> **(artikel 21 Grondwet)**

Dat de zorg voor en om het milieu in de Grondwet werd verankerd, kan vooral worden beschouwd als een intentieverklaring van de overheid om rekening te houden met het milieu in haar beleid.
Gemeenten en provincies spelen hierbij een belangrijke rol. Zij zijn voor een groot deel verantwoordelijk voor de vergunningverlening, toezicht en handhaving (hierna: VTH) van het omgevingsrecht.

Het omgevingsrecht regelt de fysieke omgeving waarin wij leven. Daartoe behoren milieu, water, natuur en met name ruimtelijke ordening. Het omgevingsrecht is een rechtsgebied dat altijd in ontwikkeling is. In tegenstelling tot andere gebieden van het recht (zoals bijvoorbeeld het Burgerlijk wetboek) verandert het regelmatig. Vanuit de Hinderwet in de jaren zeventig van de vorige eeuw naar de Wet milieubeheer in de jaren negentig van de vorige eeuw is het deze eeuw geherstructureerd door de Wet algemene bepalingen omgevingsrecht (Wabo) en is inmiddels alweer een nieuw wetgevingstraject gestart voor de Omgevingswet.
Naast dat het omgevingsrecht vaak aan veranderingen onderhevig is, is het ook complex. Ondanks dat er veel wetgeving wordt vereenvoudigd, blijft er altijd regelgeving nodig voor de technische aspecten, zoals geluid, lucht, licht, water, trilling, natuur, externe veiligheid.

Kwaliteit

De afgelopen jaren is er in Nederland veel discussie geweest over de kwaliteit van de vergunningverlening, toezicht en handhaving van het omgevingsrecht. Branden met ernstig gewonden en dodelijke slachtoffers, het vrijkomen van gevaarlijke stoffen bij bedrijven, instortende balkons en parkeergarages hebben hier een grote rol bij gespeeld.
Een veel gehoord standpunt in deze discussies was dat de verspreiding van de toezicht- en handhavingstaak over meer dan 500 organisaties zorgde voor versnippering en het onmogelijk maakte om voldoende kritieke massa te organiseren voor de vereiste menskracht en deskundigheid. Ook was men van mening dat deze versnippering leidde tot grote en onrechtvaardige verschillen in de aanpak van de handhaving en in de behandeling van burgers en bedrijven. Bovendien maakte de versnippering het zeer lastig om problemen die de gemeente- en provinciegrenzen overstijgen, zoals grondtransporten, aan te pakken.

Door de deskundigen op dit gebied werd gepleit voor:

- het instellen van regionale omgevingsdiensten om de kwaliteit van de uitvoering van omgevingsrecht te optimaliseren en de kwetsbaarheid te verminderen,
- en uniform handhavingsspeelveld te creëren voor burgers en bedrijven;
- de mobiliteit- en ketenproblematiek te verkleinen.

Samenwerking

Enige jaren geleden hebben gemeenten en provincies dan ook besloten om in omgevingsdiensten te gaan samenwerken om zo de kwaliteit van de VTH-taken te vergroten.
De Omgevingsdienst Flevoland & Gooi en Vechtstreek (hierna: OFGV) is in 2012 opgericht om vanaf 1 januari 2013 de door de betrokken gemeenten en provincies ingebrachte VTH-taken uit te voeren.
De OFGV werkt voor 13 gemeenten en 2 provincies, bestaande uit de gemeenten Almere, Blaricum, Dronten, Gooise Meren, Hilversum, Huizen, Laren, Lelystad, Noordoostpolder, Urk, Weesp, Wijdemeren en Zeewolde en de provincies Flevoland en Noord-Holland.

Inmiddels is de samenwerking in een omgevingsdienst een wettelijke verplichting geworden.

Uniform beleid
In 2017 is er ook een wettelijke verplichting voor gemeenten en provincies ingevoerd om ten aanzien van VTH op het gebied van de wettelijke basistaken voor de OFGV uniform VTH-beleid op te stellen; ook dit weer met het doel om de kwaliteit van de vergunningverlening, toezicht en handhaving van het omgevingsrecht te vergroten.

Onder het pakket van basistaken worden, onder andere, de vergunningverlening (uitvoering), het toezicht en de handhaving van omgevingsvergunningen milieu, meldingen Activiteitenbesluit milieubeheer en beschikkingen in het kader van de Wet bodembescherming verstaan. Het wettelijke basistakenpakket verbindt alle opdrachtgevers van de OFGV.

Een aantal gemeenten heeft bij de oprichting van de OFGV behalve het wettelijke basistakenpakket ook de overige wettelijke milieutaken ondergebracht bij de OFGV. Naast de VTH-taken met betrekking tot de minder complexe bedrijvigheid voert de OFGV ook projecten uit op het gebied van duurzaamheid en voert zij wettelijke taken uit op het gebied van specialistische milieuregelgeving en adviseert zij op het gebied van ruimtelijke ordening en bouwplannen, bodem, geluid, externe veiligheid en natuur- en biodiversiteit.

Naast het basistakenpakket en de overige milieutaken heeft een aantal gemeenten ook nog andere taken op het gebied van de Wabo, de Wet ruimtelijke ordening en de APV bij de OFGV ondergebracht.

De provincies hebben naast de wettelijke basistaken, ook taken op het gebied van de groene wetten, wegen/vaarwegen en vergunningverlening ‘bodem’ bij de OFGV ondergebracht.

Dit beleidskader gaat over alle VTH-taken die door de deelnemers bij de OFGV zijn belegd.

Procescriteria
Het Bor geeft procescriteria voor het op te stellen uitvoerings- en handhavingsbeleid.
Zo is bepaald dat het bevoegd gezag het uitvoering- en handhavingsbeleid vastlegt in een of meer documenten waarin gemotiveerd wordt aangegeven welke doelen het zichzelf stelt bij vergunningverlening, toezicht en handhaving en welke activiteiten het daartoe zal uitvoeren. Het Bor geeft daarnaast aan dat, waar nodig, afgestemd dient te worden met beleid dat is opgesteld door andere bestuursorganen, zoals waterschappen en andere omgevingsdiensten in aangrenzende regio’s (in geval van bijvoorbeeld ketentoezicht). Daarbij moet er inzicht gegeven worden in de afspraken die met de betreffende (bestuurs)organen over de samenwerking en de afstemming bij strafrechtelijke handhaving zijn gemaakt. Ook wordt de basis gelegd voor een gemeenschappelijk informatie- en inspectiesysteem (Inspectieview Milieu). In het Bor wordt bovendien aangegeven dat de kwaliteit van de uitvoering in een Verordening kwaliteit moet zijn vastgelegd.

1.2 Doel van het beleidskader

Dit VTH-beleidskader is een basisdocument dat zal worden doorontwikkeld.
Met dit beleidskader willen we gericht bijdragen aan een duurzame naleving van wet- en regelgeving, gericht op een schone, veilige en gezonde fysieke leefomgeving. Dat is onze stip op de horizon. Maar onze reis naar die stip is net begonnen en de komende periode zullen we deze reis samen moeten voortzetten om de stip uiteindelijk te kunnen bereiken. Dat gaan we doen door samen lerende organisaties te zijn en continu te leren èn te verbeteren.

Een belangrijk element hierbij is om met elkaar te staan voor de kwaliteit en deze goed te borgen. Kwaliteit en samenwerking staan dan ook centraal in dit beleidskader; de titel is niet voor niets: “Samen sterk voor kwaliteit”,
Met elkaar gaan wij aan het woord kwaliteit inhoud geven; dat is niet makkelijk en we zijn ook nog niet, maar we hebben in ieder geval een kader gemaakt en doelen geformuleerd, zodat duidelijk is welke basiselementen we op het gebied van kwaliteit belangrijk vinden.
Wij hebben ons hierbij laten leiden door de nieuwe manier van werken die in de komende Omgevingswet centraal staat: participerend, snel, persoonlijk, betrokken, eenvoudig, relevant, transparant en consistent. Deze principes staan voor de kwaliteit die we met elkaar in dit VTH-beleid willen ondersteunen. Hierbij hanteren wij het Big-8 model als basis.

1.3 De reikwijdte van het beleidskader

Zoals we hiervoor al hebben aangegeven, is het takenpakket van de OFGV grofweg te verdelen in twee categorieën: het wettelijke basistakenpakket en het plustakenpakket.
De focus ligt in dit beleidskader op het wettelijke basispakket, maar er wordt ook aandacht besteed aan de elementen van het plustakenpakket.
Individueel kunnen de bevoegde gezagen ervoor kiezen om dit beleidsplan ook expliciet van toepassing te verklaren op de plustaken die bij de OFGV zijn ingebracht.

In dit beleidskader benoemen we alle elementen die belangrijk zijn voor het VTH-beleid en hoe we met alle elementen die de Omgevingswet straks van ons vraagt het VTH-beleid willen inrichten.

1.4 Ontwikkelingen

Het is voor dit beleidskader van belang om zicht te hebben op de ontwikkelingen binnen het VTH-terrein. Deze ontwikkelingen zijn afwisselend van invloed op het uit te voeren beleid en de mogelijke bijstelling ervan tijdens de jaarlijkse evaluatie. De belangrijkste ontwikkelingen op dit moment zijn:

Wet VTH en verordening kwaliteit VTH	Gemeenten en provincies moeten een verordening kwaliteit VTH hebben. De verordeningen verplichten de gemeenten en provincies en de in opdracht daarvan handelende omgevingsdiensten zoals de OFGV, op hoofdlijnen tot een uniforme ambitie voor kwaliteit. Vertrekpunt voor het bepalen van de kwaliteit zijn de kwaliteitscriteria 2.1 die zijn ontwikkeld en worden toegepast met als doel de kwaliteit van de VTH-taken te waarborgen en te bevorderen. Of dat het geval is, wordt jaarlijks beoordeeld door de colleges van B&W en GS. Hiervoor is input nodig van de OFGV en van de interne gemeentelijke/provinciale organisatie. Uiteindelijk leggen de colleges hierover verantwoording af in de gemeenteraad en Provinciale Staten (horizontale verantwoording). De kaders die zij daarvoor hanteren zijn uiteindelijk de eigen politiek-bestuurlijke overwegingen van de leden van de gemeenteraad en Provinciale Staten. De kwaliteitscriteria hebben zowel betrekking op de kwaliteit van de organisatie als de kwaliteit van de medewerkers. Voor de organisatie betekent dit dat er een sluitende beleidscyclus is, een inhoudelijke ondergrens en dat de taken belegd worden bij organisaties die continuïteit in de uitvoering kunnen garanderen. Op medewerker niveau betekent dit o.a. dat voldoende deskundigheid en 'vlieguren' (frequente uitvoering) gevraagd worden om de taken adequaat uit te kunnen voeren. Daarnaast zijn er spelregels opgesteld hoe er omgegaan moet worden met de kwaliteitscriteria 2.1, waardoor meer maatwerk mogelijk is om te voldoen aan de criteria. Nu de omgevingsdiensten in het land een aantal jaren draaien is er geconstateerd dat de kwaliteitscriteria toe zijn aan een revisie. Hiervoor is momenteel een werkgroep op landelijk niveau aan het werk. De resultaten hiervan worden in 2019 verwacht. In 2016 is de kwaliteitsverordening voor de OFGV-taken door alle deelnemers uniform vastgesteld. De uitvoering ervan is echter nog een aandachtspunt. Het gaat dan om de navolgende onderwerpen: • Uitvoeringskwaliteit • Dienstverlening • Financiën De uitwerking van deze doelen vormen dan ook een belangrijk element in dit VTH-beleidskader.
Omgevingswet	Op dit moment is het Omgevingsrecht verdeeld over een groot aantalwetten, besluiten en regelingen. Deze versnippering leidt tot problemen, doordat de gebruikers de regels niet of niet goed kennen, onjuist toepassen en er geen dan wel onvoldoende afstemming plaatsvindt. De nieuwe Omgevingswet gaat al deze wetten, besluiten en regelingen vervangen. Het doel van de nieuwe Omgevingswet is om de geldende regels voor burgers, bedrijven en overheden inzichtelijker te maken en de ontwikkeling en het beheer van de fysieke leefomgeving beter beheersbaar te maken. Deze wet gaat ook uit van de eigen verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven. De uitgangspunten van de Omgevingswet zijn: minder en overzichtelijke regels, meer ruimte voor initiatieven,

	lokaal maatwerk en vertrouwen. Het doel van een initiatief in de fysieke leefomgeving moet centraal staan in plaats van de vraag: 'mag het wel?' De Omgevingswet verplicht gemeenten en provincies integrale plannen te maken waarin de diverse belangen in onderlinge samenhang worden beschouwd. De verwachte inwerkingtreding is 2021. De impact van de Omgevingswet betekent voor ons, onder andere, het volgende: • alle vergunningprocedures, in principe, in acht weken; • het omgevingsplan vraagt om participatie en afweging bij de planvorming • door duidelijke plannen is inzichtelijker wat wel en niet kan en zijn mogelijk minder vergunningen nodig en verschuift de focus naar toezicht en handhaving; • meer maatwerk, immers bij minder regels vergen de besluiten een goede afweging en onderbouwing; • taakvelden worden integraal samengevoegd: meer (keten)samenwerking; • processen worden straks nog meer dan nu geïnitieerd door burgers en bedrijven en vragen om integrale afhandeling; • gedrag en cultuurverandering: competenties als oplossingsgericht denken, helicopterview en samenwerken worden belangrijker; • transparantie van informatievoorziening. Alle digitale informatie is straks op één plek te vinden, het nieuwe Omgevingsloket. Via dit loket kunnen initiatiefnemers, overheden en belanghebbenden snel zien wat mag in de fysieke leefomgeving. De inwoner, ondernemer beschikt daarmee over dezelfde informatie als de overheid. Wij streven ernaar om, waar mogelijk, al in de geest van de Omgevingswet te werken. Ter voorbereiding op de invoering van de Omgevingswet ontstaan er, voor zowel de gemeentelijke VTH-afdelingen, als voor de OFGV de komende jaren extra werkzaamheden. De exacte invulling en consequenties zijn nog niet duidelijk en de komende jaren zullen benut moeten worden om VTH optimaal voor te bereiden. In ieder geval is zeker dat het capaciteit gaat kosten. Wij zijn op dit moment al druk bezig met de voorbereidingen voor de invoering van de Omgevingswet. Met vijftien deelnemers samenwerken die allen in een ander tempo een eigen (en in detail afwijkend) plan van aanpak volgen is dat soms lastig. Daarom koesteren wij de samenwerking die zowel in Flevoland als de Gooi en Vechtstreek is ontstaan in twee regionale platforms over de Omgevingswet. Wij zijn van mening dat hierbij een actieve rol voor de OFGV is weggelegd, zoals actief mee denken in de voorbereidingen op de Omgevingswet en een bijdrage te leveren aan de gezamenlijke acties die hieruit voortvloeien. Tevens kan er gedacht worden aan het geven van advies over de opname van milieunormen (geluid, geur, lucht, bodem) in het omgevingsplan of de vormgeving van omgevingswaarden voor bijvoorbeeld geluid. De werkprocessen van alle betrokkenen zullen de komende jaren ook ingericht moeten gaan worden op de komst van de Omgevingswet. De afgelopen jaren is met de inwerkingtreding van het Activiteitenbesluit en het brengen van steeds meer activiteiten onder algemene regels, reeds een proces gestart waarbij niet de inrichting als zodanig het vertrekpunt is voor regulering, maar de activiteiten die daarbinnen plaatsvinden. Deze trend leidt straks tot het verdwijnen van het begrip 'inrichting' en een volledig activiteitengericht wetgevingskader. In het licht van de in te voeren Omgevingswet stellen wij ons, voor wat betreft de OFGV- taken, tot doel om in deze planperiode de systematiek van risicoanalyse, prioritering, het stellen van doelen en de planning- en control cyclus activiteitgericht in te vullen. Het betekent dat een meer samenhangend en integraal kader uitgewerkt wordt. Ook omgevingsfactoren, nalevingsgedrag en klachtenpatronen krijgen een plaats binnen dit kader waarbij de eigen verantwoordelijkheid van burgers en bedrijven en inzet op risico's expliciet tot uiting komt.
Klimaat en energie	Zowel op internationaal als op lokaal niveau, in provincie- en gemeentehuizen, is terecht veel aandacht voor klimaat en energie. Grote problemen zoals afname van de biodiversiteit, voedselschaarste, droogte, gebrek aan schoon drinkwater, afname van het areaal natuur, overbevolking en schaarste aan grondstoffen worden

	veroorzaakt door klimaatverandering en de huidige energievraag en wijze van opwekken speelt daarbij een belangrijk rol. Iedereen dient zijn steentje bij te dragen aan de energietransitie die daarvoor nodig is. Het SER-energieakkoord legt de verantwoordelijkheid om toe te zien op energiebesparing en het bevorderen van de energietransitie bij gemeenten en provincies. Volgens het akkoord dienen ook omgevingsdiensten (OD's) in stelling te worden gebracht om energiebesparing bij bedrijven te realiseren. In samenwerking ligt de oplossing. De omgevingsdiensten en dus ook de OFGV, hebben al langer een rol bij energiebesparing bij bedrijven; ze toetsen bedrijven aan landelijk vastgestelde maatregelenlijsten. Voor steeds meer branches worden deze lijsten ontwikkeld dus ook steeds meer bedrijven worden hierop gecontroleerd. Ook is er een rol bij het beoordelen van Energieaudits volgens de Europese energie efficiëntie richtlijn (EED) en is er een lidmaatschap van het Landelijke Kernteam EED. Tevens zijn er regionale energieagenda's. De volgende onderwerpen worden de komende periode op de agenda verwacht: • De maatregelen (of gelijkwaardige alternatieven)genoemd in de lijst met branchegerichte erkende energiebesparingsmaatregelen (EML) worden verplicht; • De bewijslast wordt omgekeerd bij het berekenen van de terugverdientijden en de manier waarop die berekend moeten worden, worden vastgelegd • Zeer waarschijnlijk komt er een energie registratiesysteem op regionaal niveau. Als gevolg van het meer verplichtende karakter zal het toezicht op energiebesparing intensiveren. Daarnaast wordt door deze mogelijke wetswijzigingen het verzamelen van energiegegevens steeds belangrijker. De OFGV kan hier een centrale taak in hebben. Met de lokale kennis, de centrale gegevens, de ontsluiting daarvan en de mogelijkheden om hiervan analyses te maken heeft de OFGV-informatie die voor de deelnemers van belang is bij het bepalen van het besparingspotentieel maar ook bij visie- en planvorming (onder de Omgevingswet) en ontwikkelingen in het ruimtelijk domein. Omgevingsdiensten zullen steeds vaker bij ambities als de circulaire economie een rol krijgen. Alleen al bij het mogelijk maken van allerhande energieopwekking (windmolens, windparken), energieopslag (waterstof, accu's), energietransport (ondergrondse infrastructuur) en nieuwe ontwikkelingen die nog komen gaan, krijgt de OFGV een rol via vergunningverlening en ruimtelijk inpassing. Wij zullen ons hierop blijven voorbereiden zodat de OFGV die taken uit kan voeren en de geformuleerde ambities na kan streven.
Van Gas naar duurzaam/ Wet voortgang energietransitie (Wet Vet)	Een belangrijk en concreet aandachtspunt bij de voorgenoemde energietransitie is het overstappen van gas naar duurzame warmtebronnen. Aardgas heeft ons veel gebracht. Vijftig jaar geleden is Nederland begonnen met het grootschalig gebruik van aardgas in woningen en gebouwen. Omdat aardgas een fossiele brandstof is, zorgt het ook voor klimaatverandering, specifiek gaat het om 11% van de Nederlandse CO2-uitstoot. Om de klimaatdoelstellingen te halen moet Nederland dus van het gas af en overstappen op duurzame warmtebronnen voor onder meer verwarmen, koken en douchen. De transitie van verwarmen met aardgas naar duurzame verwarmingsalternatieven wordt de warmtetransitie genoemd. Om de warmtetransitie goed te laten voorlopen is het belangrijk dat wij op tijd starten met de voorbereidingen en ook bewoners meer betrekken en informeren over de ontwikkelingen. Deze ontwikkeling is in een stroomversnelling gekomen, de gasaansluitingsplicht voor nieuwbouw is komen te vervallen. Dit volgt uit het nieuwe lid 7 van artikel 10 van de Gaswet waarin is bepaald dat de aansluittaak van de netbeheerders niet van toepassing is op het aansluiten van nieuwbouwwoningen. Omdat netbeheerders slechts wettelijke taken mogen uitvoeren en hun wettelijke gasaansluitplicht voor genoemde uitzonderingen is komen te vervallen, betekent dit feitelijk een verbod om nieuwbouwwoningen waarvoor de vergunning is aangevraagd na 1 juli 2018 aan te sluiten op het gasnet. De Wet Vet heeft ook gevolgen voor aanvragen van

	omgevingsvergunningen voor nieuwbouwwoningen van na 1 juli 2018. Deze aanvragen moeten voldoen aan het Bouwbesluit 2012 en dus ook het daarin bepaalde over de energieprestatiecoëfficiënt (EPC-norm). Als de EPC-norm niet wordt gehaald zal de vergunning wegens strijd met het Bouwbesluit geweigerd moeten worden. Ook dit onderwerp zal de komende tijd regelmatig op de agenda moeten terugkeren om over concrete acties te (kunnen) komen.
Asbestdaken 2025	Elk jaar overlijden ongeveer 1000 mensen aan de gevolgen van asbest. De overheid wil in 2040 geen nieuwe asbestslachtoffers meer. Daarom stelt de Rijksoverheid regels die het gevaar van asbest zo klein mogelijk houden. Asbestdaken raken na verloop van tijd beschadigd door weer en wind. Bijvoorbeeld na hagelschade. Vroeg of laat komt er een moment dat asbestvezels vrijkomen. Vanaf 2025 zijn asbestdaken in Nederland verboden. Dit betekent dat eigenaren van gebouwen met asbesthoudende dakbedekking deze voor die tijd moeten verwijderen. Het verbod beschermt mens en milieu tegen de gezondheidsrisico's die blootstelling aan asbest met zich mee kan brengen. Wij willen de komende periode vooral meer gaan inzetten op (verdere) inventarisatie van de omvang en voorlichting.
Economische ontwikkelingen	Het Centraal Planbureau (CPB) heeft op 27 oktober 2017 de notitie 'Actualisatie Middellangetermijnverkenning 2018-2021' gepubliceerd. In deze notitie zijn de uitkomsten van het Regeerakkoord verwerkt, is de prognose van de economische groei bijgesteld en is het scenario voor de overheidsfinanciën op middellange termijn geschetst. De te verwachten potentiële economische groei in de periode 2018-2021 bedraagt gemiddeld 2,0% per jaar. Dit percentage is lager dan de groei van de wereldeconomie van gemiddeld 3,9% per jaar en hoger dan die in het eurogebied van 1,8% per jaar. De beleidsmaatregelen van het nieuwe kabinet dragen bij aan een afname van de werkloosheid van 4,9% in 2017 naar 4,1% in 2021. We zien daarbovenop dat de arbeidsmarkt voor specialistisch werk krapper wordt. Door de combinatie van lastig te vervullen vacatures en de daling van de werkloosheid kan de loondruk toenemen. De rente en inflatie lopen licht op, maar blijven laag. Een ander te verwachten effect van deze economische ontwikkelingen is een mogelijke toename van het aantal bedrijven in Flevoland en in Gooi en Vechtstreek. Daarbij kan een toename van vergunningaanvragen dan wel meldingen of, bij meer algemene regels, toename van toezicht en handhaving worden verwacht. Als gevolg van de economische ontwikkelingen kan ook het aantal vragen om zowel juridisch als specialistisch advies over verschillende milieuonderwerpen (bodem, water, energie, asbest, stortplaatsen, geluid, lucht, externe veiligheid en zwemwater) stijgen.



2. Doel en samenwerking

2.1 Doel

Het verlenen van vergunningen, het houden van toezicht op en het handhaven van regels is geen doel op zich. Wij doen dit om bij te dragen aan een 'hoger doel'. Zoals al eerder aangegeven, is in de Grondwet een grondrecht opgenomen over de bewoonbaarheid van het land en de bescherming en verbetering van het leefmilieu. In de Omgevingswet is hieraan nader invulling gegeven door het opnemen van een maatschappelijk doel.

"Deze wet is, met het oog op duurzame ontwikkeling, gericht op het in onderlinge samenhang:
bereiken en in stand houden van een veilige en gezonde fysieke leefomgeving en een goede omgevingskwaliteit,
en het doelmatig beheren, gebruiken en ontwikkelen van de fysieke leefomgeving ter vervulling van maatschappelijke functies."
(Artikel 1.3. Omgevingswet)

In het Bor is opgenomen dat in het beleid "*gemotiveerd wordt aangegeven welke doelen de omgevingsdienst moet behalen bij de uitvoering en handhaving en welke activiteiten daartoe door de omgevingsdienst worden uitgevoerd"* en dat het beleid inzicht geeft in "*de methodiek die de bestuursorganen gebruiken om te bepalen of de krachtens de in het eerste en tweede lid gestelde doelen worden bereikt".*

In de praktijk wordt dit 'vertaald' als: er moeten meetbare doelstellingen in het beleid staan. Er is echter in den lande nogal wat discussie over wat in het concrete geval dan onder meetbare doelstellingen moet worden verstaan.

Uitgangspunten
Wij hebben er voor gekozen om het maatschappelijke doel uit de Omgevingswet nader uit te werken aan de hand van vier uitgangspunten, waarbij ook aangesloten wordt bij de doelen die in de Modelverordening Kwaliteit van de VNG opgenomen zijn:

- *Veiligheid*:
  het objectieve én subjectieve gevoel van gezondheid en veiligheid in relatie tot de omgevingstaken (effecten van toepassing van wet- en regelgeving)
- *Uitvoeringskwaliteit:*
  de mate waarin een product voldoet aan de juridische doelen (zoals geformuleerd in de relevante wet- en regelgeving) én bijdraagt aan de omgevingsdoelen.
- *Dienstverlening:*
  de manier waarop (in communicatie, snelheid en service) de organisatie met belanghebbenden (aanvragers, omgeving, klagers etc.) omgaat.
- *Financiën:*
  de inzet van middelen in relatie tot de hoeveelheid afgeleverde diensten/producten.

Dit heeft geleid tot een tweetal doelstellingen; een concreet doel voor de leefomgeving, te weten:

De OFGV draagt bij aan een gevoel van:
- **gezondheid en veiligheid ten aanzien van de fysieke leefomgeving en**
- **een goede omgevingskwaliteit**

In de risico/ probleemanalyse die in het volgende hoofdstuk aan bod komt, werken we deze doelstelling uit aan de hand van 7 leefomgevingsthema's. De probleemanalyse heeft speerpunten aan het licht gebracht waar we via vergunningverlening, toezicht en handhaving specifiek aandacht aan gaan geven om een bijdrage te leveren aan bovenstaande, algemene doelstelling.

Lokale situatie en de bestuurlijke visie
In het uitvoeringsprogramma of andere documenten worden deze speerpunten uitgewerkt tot concrete, meetbare doelen. Voor de selectie van onderwerpen waar meetbare doelen over

worden geformuleerd, speelt de lokale situatie en de bestuurlijke visie een belangrijke rol. Zie hiervoor bijlage 2, "toelichting doelstellingen".

Meetbare doelen
Een meetbaar doel is in de meeste gevallen gericht op het bereiken van "duurzaam naleefgedrag". Om doelen te stellen in termen van naleefgedrag is het nodig om te weten hoe het feitelijk gesteld is met het naleefgedrag. Zodra naleefgedrag inzichtelijk is kan een doel gesteld worden voor verbetering van het naleefgedrag ten opzichte van een peiljaar.

Een voorbeeld van een meetbaar doel kan zijn: 100 propaantanks bij akkerbouwbedrijven controleren op de naleving van de NPR 2578, PGS 19, en Activiteitenbesluit zodat er inzicht komt in veel voorkomende gebreken. Op basis van de verkregen inzichten kan er een gerichte strategie worden bepaald voor het verminderen van overtredingen en daarmee het verkleinen van risico's.

Het bepalen van meetbare doelen is een van de grootste uitdagingen voor deelnemers in de OFGV. Dit omdat niet alles wat gemeten kan worden iets zegt over de effectiviteit of stuurbaarheid van de uitvoering. Ook over de causaliteit tussen uitvoering en gemeenten effect/uitkomst is nog weinig bekend c.q. vastgesteld in objectieve vorm.

Tevens hebben we onszelf een kwalitatief doel gesteld, te weten:

De OFGV draagt bij aan een gevoel van:
- **vertrouwen in de overheid en**
- **klanttevredenheid.**

Outcome en Output
Nu we deze doelen hebben opgenomen, is het de vraag hoe we deze gaan uitwerken. Gelet op de eis van meetbare doelstellingen is men al snel geneigd om doelstellingen te gaan formuleren die meetbaar zijn aan de hand van aantallen controles, aantallen juridische procedures etc.;
maar de praktijk leert dat kwantiteit niet alles zegt over kwaliteit en uiteindelijk gaat het er bij de uitvoering van wettelijke taken op dit gebied om wat het resultaat daarvan is in de buitenwereld; in managementtermen wordt dit ook wel *outcome* genoemd.

Voor ons houdt dit in dat wij niet zo zeer gaan sturen op aantallen en producten, maar meer op kwaliteit en effect. Om dit meetbaar te maken dienen de concrete prestaties die geleverd worden om de gewenste resultaten te realiseren duidelijk gemaakt te worden. Deze prestaties worden in managementtermen *outputcriteria* genoemd. De term 'criteria' kan doen vermoeden dat er sprake is van harde of afrekenbare eisen. Dat is echter bij output- en outcomecriteria niet aan de orde. Output- en outcomecriteria moeten gezien worden als concretisering van ambities en uitkomsten van te voeren beleid.

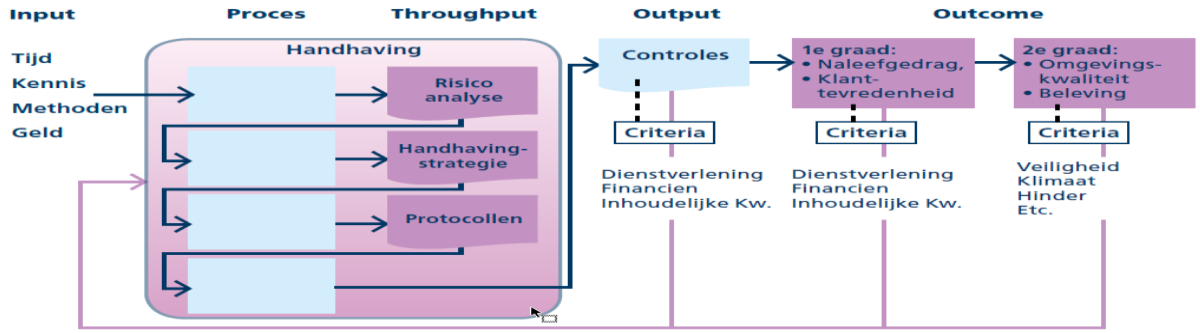
Er is dan ook een scheiding tussen de begrippen input, throughput, output en outcome. Voor de input en throughput zijn al criteria beschreven in de wet en in de kwaliteitscriteria VTH. Deze criteria hebben betrekking op de bedrijfsvoering. De criteria voor de output en outcome hebben een andere grondslag en een ander karakter. De output- en outcomecriteria zijn gericht op de diensten en producten die vooraf buiten de organisatie merkbaar en zichtbaar zijn.

Samenvattend:
- Input = mensen, middelen en tijd;
- Throughput = processen die moeten leiden tot producten zoals vergunningen, toezicht (rapporten) en handhaving (beschikkingen);
- Output = aantal vergunningen, aantal toezichtsacties, aantal handhavingsbeschikkingen, subsidies, voorlichting, etc.;
- Outcome = omgevingskwaliteit, beleving van veiligheid, etc.

Het gaat er bij het formuleren van outcomecriteria om criteria op te stellen die helpen een beweging op gang te brengen en in stand te houden die gericht is op beheersing en continue verbetering van de kwaliteit van de uitvoering van het omgevingsrecht en verbetering van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving. Met de outcomecriteria leggen we vast welke doelen we willen bereiken, in de periode waarvoor dit beleid geldt.

De criteria geven tevens de gewenste opvattingen van de buitenwereld weer over het optreden van de betreffende instantie. Het handelen van de overheid wordt voor de burgers en het bedrijfsleven zichtbaar via inzicht in behandeltermijnen, de mate van helderheid en transparantie, de communicatie en de efficiëntie van processen. De mate waarin die doelen worden bereikt in de outcomecriteria levert input op voor de inzet van mensen middelen en tijd. Daarmee wordt de beleidscyclus gesloten.
De opdracht aan ons is dit te realiseren voor de aan de OFGV opgedragen taken.

Hieronder staat, ter illustratie, een voorbeeldmodel voor toezicht/handhaving.



procesmodel output en outcome handhaving

Zoals al eerder aangegeven, is dit beleid een groeidocument; wij hebben bij de totstandkoming van dit beleid geprobeerd om voor de hoofdtaken van de OFGV outcomecriteria op te stellen, maar deze zijn nog niet volledig en wij zullen het komende jaar gaan gebruiken om deze verder uit te werken en te verfijnen. Voor het hiervoor gestelde kwalitatieve doel, zijn, vooralsnog de volgende outcomecriteria opgesteld:

- De OFGV is een betrouwbare dienst.
- De medewerkers van de OFGV worden als deskundig op hun vakgebied getypeerd.
- De OFGV is helder, direct en proactief in de communicatie en dienstverlening naar burgers, bedrijven en verbonden partijen.
- De bereikbaarheid en reactiesnelheid van OFGV worden als zeer goed ervaren.
- De afhandeling door de OFGV wordt als correct, duidelijk en rechtsgelijk ervaren.

Het werken met outcome- en outputcriteria is een continu proces. Er dient steeds gekeken te worden of de geformuleerde doelstellingen behaald worden en aan de hand van de resultaten bijgestuurd kan worden. Na de periode waarvoor de doelstellingen gesteld zijn, worden nieuwe, ambitieuzer doelstellingen geformuleerd, ervan uitgaande dat de geformuleerde doelstellingen gerealiseerd zijn en leiden tot een hogere kwaliteit van de fysieke leefomgeving. De doelstellingen in dit beleidskader zijn dus een startpunt.

Planning en control
Op grond van de Big-8 wordt een beleidskader, normaal gesproken, mede bepaald door meetbare ervaringen uit het verleden. De geschiedenis van de OFGV is echter nog te jong om het beleid voor de komende jaren op deze wijze te bepalen.

Ervaringen en rapportages uit het verleden (o.m. begroting, rapportages en jaarverslagen) hebben weliswaar wel aan de basis gelegen van de huidige doelstellingen, maar de huidige doelstellingen zijn vooral de uitkomst van de intensieve samenwerking bij het opstellen van dit beleid. De komende periode zullen wij ons ook richten op verdere verfijning van de methodiek en de wijze van rapporteren hierover.

In beginsel vormen de rapportages en het jaarverslag het kader waarbinnen verantwoording over de doelstellingen richting het bestuur en de colleges plaatsvindt. Op basis hiervan kunnen het bestuur en de colleges regie blijven voeren op de doelen in dit kader. Hierover worden individueel nog afspraken gemaakt.

2.2 Samenwerking

In hoofdstuk 1 hebben we al even aangestipt dat tijdens de discussie over de kwaliteit van de uitvoering van toezicht en handhaving van het omgevingsrecht de versnippering van de uitvoering en vrijblijvendheid in de samenwerking van handhavingspartners als een van de grootste knelpunten werd gezien. Sinds de Wet VTH is samenwerking niet vrijblijvend meer. In artikel 7.2. van het Bor zijn verplichtingen over de samenwerking en de afstemming opgenomen.

Binnen Flevoland en Gooi en Vechtstreek komen de partners in verschillende overlegvormen op strategisch, tactisch en operationeel niveau bij elkaar. Deze overlegvormen hebben de volgende doelen:

- onderlinge afstemming van de bevoegde gezagen over uniformiteit en een gelijk speelveld;
- afstemming van activiteiten en afspraken met strafrechtelijke organen aan de hand van landelijke en regionale prioriteiten;
- afstemming van uitvoeringsprogramma's en evaluaties daarvan met strafrechtelijke partners;
- externe afstemming van vergunningverlening en toezicht en handhaving;
- ter voorbereiding van beleidsbeslissingen.

De veiligheidsregio's en de waterschappen van de regio's Flevoland en Gooi & Vechtstreek, de politie, het Openbaar Ministerie (hierna: OM), andere omgevingsdiensten en de Inspectie Leefomgeving en Transport (hierna: ILT) zijn de belangrijkste samenwerkingspartners van de OFGV in Flevoland. In Gooi & Vechtstreek komen daar nog een paar organisaties bij, zoals de GAD, Natuurmonumenten, GNR en het Recreatieschap. In de bijlagen is een overzicht van de bestaande overlegvormen te vinden.

Dit beleidsdocument is een co-creatie van de betrokken gemeenten, provincies en de OFGV. Op onderdelen is er ook inhoudelijk samengewerkt met de veiligheidsregio's, de waterschappen en de politie, zoals voor de input van de expertsessies voor de risico-/probleemanalyse.

Dit beleidskader is ook ter kennisname naar alle externe samenwerkingspartners gestuurd.



3. Risico/probleemanalyse en prioritering

3.1 Risico/probleemanalyse

Om gericht een bijdrage te kunnen leveren aan een veilige, gezonde en duurzame leefomgeving is inzicht nodig in de negatieve effecten die zich kunnen voordoen als voorschriften niet worden nageleefd en de kans dat deze handelswijze zich voordoet.
Dit inzicht wordt o.a. verkregen door het uitvoeren van een risico/probleemanalyse.
Bovendien zijn de capaciteit en middelen bij organisaties die werkzaam zijn op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving veelal beperkt.
Dit noodzaakt tot het stellen van prioriteiten in de taken en problemen die (met voorrang) opgepakt worden. De confrontatie tussen de beschikbaarheid, de risico's en de doelen leveren de prioritering op van de uit te voeren taken.

Om de uitkomsten van de risico/probleemanalyse in een geografische context te kunnen plaatsen is het van belang om het gebied waar dit beleidskader op van toepassing is te beschrijven.

Gebiedsbeschrijving
Het werkgebied van de OFGV omvat de regio's Flevoland en Gooi & Vechtstreek. De regio Flevoland omvat de gehele provincie Flevoland; (Zuidelijke IJsselmeerpolders en de Noordoostpolder).
Flevoland is de thuishaven voor 401.200 inwoners op een oppervlakte van 2.412 km^2 aan land en water. Met in totaal 6 gemeenten is Flevoland een open ruimte met strakke indeling. De 6 gemeenten zijn: Almere, Dronten, Lelystad, Noordoostpolder, Urk en Zeewolde. De gemeenten Almere en Lelystad hebben een overwegend stedelijk karakter.
De overige gemeenten hebben een meer agrarisch karakter. In Flevoland is ruim 89 duizend hectare aan grote en efficiënt ingerichte landbouwpercelen. De provincie zet ook al jaren in om ruimte te geven aan het bedrijfsleven: deze krijgt volop ruimte om initiatieven te nemen die dromen en ambities waar kunnen maken, zoals recent bijvoorbeeld de ontwikkeling van de Flevokusthaven. Maar ook natuur is een belangrijk speerpunt in Flevoland. Flevoland heeft sinds kort een ook Nationaal Park: Nieuw Land. Flevoland is ook 'nieuw land'; gemaakt in de jaren veertig tot en met zestig van de twintigste eeuw. Het kent een aantal risico's, die daaraan verbonden zijn, zoals het veel toepassen van asbest in de opbouw jaren. Ook de aanwezigheid in zuidelijk Flevoland van een drinkwatergebied behoeft de nodige bescherming tegen diverse activiteiten waarbij bijvoorbeeld grondboringen (perforaties) plaatsvinden.

De regio Gooi & Vechtstreek behoort tot de provincie Noord-Holland. De regio omvat 7 gemeenten, Blaricum, Gooise meren, Hilversum, Huizen, Laren, Weesp en Wijdemeren. Gooi & Vechtstreek heeft een zeer gevarieerd landschap en lange geschiedenis.
Er is een breed scala aan risico's die zich hier in meer of mindere mate voordoen. In dit gebied is meer bedrijvigheid aanwezig en een hogere bevolkingsdichtheid dan in Flevoland. Risicovolle activiteiten kunnen hierdoor een grotere impact op de directe omgeving hebben. Daarbij beperken risico's zich niet tot gebiedsgrenzen en dient er voor de beheersing hiervan oog te blijven voor de gehele regio. Natuur is ook een kenmerkend element voor deze regio.

In het werkgebied van de OFGV liggen ruim 16.000 bedrijven, waarvan plusminus 7%vergunningplichtig is. De overige bedrijven vallen onder het Activiteitenbesluit of zijn activiteiten waarvoor geen rechtstreeks werkende wet- en regelgeving van toepassing is.

De belangrijkste algemene milieuthema's in de regio zijn;
- externe veiligheid,
- bodem
- geluid,
- geur, en
- energie

Meer specifieke belangrijke onderwerpen op het gebied van milieu zijn:
- windturbines;
- asbest;
- opslag gevaarlijke stoffen;
- programmatische aanpak stikstofdepositie (PAS) en
- grondverzet.

3.2 Toelichting methodiek risico/probleemanalyse

In de risico/probleemanalyse is een relatie gelegd tussen de kans dat een regel of voorschrift niet wordt nageleefd en de negatieve effecten die daarvan het gevolg kunnen zijn (kans x effect). Bij de negatieve effecten gaat het om de effecten op 7 omgevingsthema's. Het volgende schema laat de opzet van de risico- en probleemanalyse zien en wat het oplevert.

Negatieve effecten	X	Kans	=	Risicoklasse	=	Advies prioriteiten
Weging per activiteit van klein tot groot neg. effect op 7 omgevingsthema's bij wanneer zich een calamiteit voordoet.		Expertsessie. Deskundigen doen beoordeling kans op calamiteit. Input: - Naleefinformatie (weinig tot veel overtredingen) - Klachten en incidenten - Externe informatie - InterventieKompas		Risicoklasse 1 Risicoklasse 2 Risicoklasse 3		Ten bate van gezamenlijk vast te stellen regionale prioriteiten. Advies voor lokale prioriteiten Advies over landelijke en regionale prioriteiten bij handhavingspartners (koppeling met ketentoezicht)

Opzet van de risico- en probleemanalyse

Omgevingsthema's

De 7 omgevingsthema's zijn gerelateerd aan de landelijke risicobeoordelingsmethode die door veel overheidsdiensten wordt toegepast en is aanbevolen door het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV). De 7 omgevingsthema's zijn:



De risicobeoordeling is uitgevoerd middels zgn. expertsessies.

Expertsessies

Voor het beoordelen van risico's en voor het toekennen van een score aan activiteiten wordt een beroep gedaan op ervaringsdeskundigen. Jaarlijks worden door de OFGV expertsessies georganiseerd met de specialisten uit het betreffende werkveld. Elke specialist buigt zich over de activiteiten en geeft aan bij welke activiteiten zich risico's bevinden en in welke mate de kans op niet naleving aanwezig is. Hierbij wordt landelijke, regionale en lokale informatie over risico's meegenomen.

Ook wordt gekeken naar de waarschijnlijkheid dat een regel of voorschrift niet wordt nageleefd en wat de kans is op een overtreding. Bij de beoordeling van de waarschijnlijkheid wordt de methode van het Programma Nationale Veiligheid gevolgd. Per scenario met bijhorende impact is de waarschijnlijkheid dat dit incident zich voordoet bepaald.

Hierbij zijn bestaande, proactieve, preventieve en preparatieve maatregelen, die de waarschijnlijkheid verkleinen, meegenomen. Bij het bepalen van de waarschijnlijkheid wordt voor zover mogelijk gebruik gemaakt van een of meerdere van onderstaande informatiebronnen:

- casuïstiek en historische (vergelijkbare) gebeurtenissen;
- expertmeningen, scenario en trendanalyses;
- statistieken en netwerkanalyses, bijvoorbeeld analyses van het Landelijk Meldpunt Afval (LMA);
- regionale en landelijke strategieën, bijvoorbeeld de Strategische Milieukamer (SMK).

De waarschijnlijkheid is meetbaar gemaakt op basis van een omschrijving van het gevaar of een omschrijving van de dreiging en wordt vastgelegd in specifieke branche- en activiteitenprofielen.

Bij expertsessies worden voor de risicoanalyse ook externe (keten)partners betrokken zoals o.a. veiligheidsregio's, politie, GGD, waterschappen, omgevingsdiensten en inspectiediensten. Door het betrekken van meerdere disciplines wordt beoogd een zo'n werkelijk mogelijk beeld van de potentiele risico's en problemen in de leefomgeving te realiseren en hier de partners over te adviseren bij het prioriteren.

Activiteitengerichte aanpak
Voor de uitwerking van deze landelijke methodiek zijn twee groepen milieurelevante activiteiten geïnventariseerd:

- Bedrijfsactiviteiten: Activiteitenbesluit aangevuld met verwante regelgeving
- Overige leefomgevingsthema's

Deze activiteitgerichte aanpak is in lijn met de nadruk op activiteiten in de nieuwe Omgevingswet en het Activiteitenbesluit. Van iedere activiteit is beoordeeld wat het effect op de 7 leefomgevingsthema's is. Deze scores zijn gesommeerd. Op basis van de kans op niet naleving van de voorschriften die van toepassing zijn op die activiteit is een correctie toegepast op deze score.

Bij de risicobeoordeling is ook rekening gehouden met landelijke en regionale prioriteiten van de handhavingspartners, zoals verwoord in: Strategische milieukamer, Nationaal dreigingsbeeld, regionale risicoprofielen van de veiligheidsregio's waterschappen, Inspectie sociale zaken en werkgelegenheid, Inspectie leefomgeving en transport, NVWA, LMA en de GGD. Als op een activiteit ook door een partner wordt toegezien, wordt de score verhoogd met 1 of 2.
In de bijlagen is een lijst met de activiteiten en de bijbehorende score te vinden.

Per activiteit zijn in een expertsessie een of meer risicoscenario's opgesteld. Van de scores per scenario is het gemiddelde genomen van de scores van de betrokken experts. Vervolgens is per activiteit het scenario met de hoogste score bepaald en deze score is toegekend aan de activiteit.

<u>Branchegerichte verdiepingsslag bedrijfsactiviteiten</u>
In een afzonderlijke expertsessie is een inventarisatie gemaakt van de activiteiten die doorgaans binnen een branche aan de orde zijn. Per branche zijn de activiteitenscores opgeteld. Op basis hiervan zijn de branches geprioriteerd.

De branche-indeling is gebaseerd op de SBI-indeling die wordt gebruikt in de basisregistratie 'Handelsregister'. Deze indeling in meer dan 1000 economische activiteiten is voor de risico/probleemanalyse teruggebracht tot een werkbare indeling in 20 standaard branchegroepen.

<u>Uitzonderingen</u>
Bij een aantal van de branchegroepen zijn uitzonderingen benoemd, dit zijn bedrijven die qua risico's sterk afwijken van het gemiddelde bedrijf in die branche.

Uitzonderingen binnen een branche zijn het gevolg van een specifieke risicovolle activiteit. Deze activiteiten zijn niet meegenomen in de risicoanalyse. De uitzonderingen worden verzameld onder de noemer "Uitzondering" en geprioriteerd boven de standaard branchegroepen. (Voorbeeld: de branche "Nutsbedrijven" scoort laag, een elektriciteitscentrale wordt echter als uitzondering hoog geprioriteerd).

Provinciale bedrijven Flevoland
Voor provinciale bedrijven worden op bedrijfsniveau prioriteiten gesteld op specifieke milieuthema's. Hiervoor wordt een aparte bedrijfsgebonden risico-module gebruikt. Vooralsnog blijft deze module in gebruik.

Richtinggevende principes voor toekomstige probleemanalyses

- Het type gebied waar de activiteiten plaatsvinden en de specifieke problematiek waar sprake van is in de gemeente verwerken meenemen in de probleemanalyse.
- In de komende jaren trachten om provinciale bedrijven in de integrale risico/probleemanalyse op te nemen. Daarbij de provinciale bedrijven en de uitzonderingsbedrijven met dezelfde methodiek prioriteren.
- Komende periode de systematiek van risicoanalyse, prioritering, het stellen van doelen en de planning en control cyclus nog meer activiteitgericht invullen.

Top 10 Activiteiten en branches
De expertsessies hebben geleid tot een rangorde van activiteiten en branches, waarbij activiteiten en branches met een hogere risico score bovenaan staan. Hieronder staat de top 10 van Activiteiten en branches:

Top 10 Milieuactiviteiten	Activiteiten Besluit
Opslaan van vaste kunstmeststoffen	4.1.7
Gebruik of opslag van bepaalde organische peroxiden	4.1.5
Opslaan van gevaarlijke stoffen of bodembedreigende stoffen in verpakking niet zijnde vuurwerk, ontplofbare stoffen, bepaalde organische peroxiden, asbest, gedemonteerde airbags, gordelspanners of vaste kunstmeststoffen	4.1.1
Op- en overslaan van verwijderd asbest	3.4.11
In werking hebben van een koelinstallatie	3.2.6
In werking hebben van een natte koeltoren	3.2.5
Opslaan van vuurwerk, pyrotechnische artikelen voor theatergebruik of andere ontplofbare stoffen	4.1.2
Opslaan van stoffen in opslagtanks	4.1.3
Parkeren van vervoerseenheden met gevaarlijke stoffen	4.1.4
Installatie voor de productie van asfalt	5.1.6

Top 10 Branches	
1	Uitzonderingen
2	Industrie 1 (Metaal gerelateerd)
3	Akkerbouw en overige landbouw
4	Industrie 3 (Voedingsmiddelen, Textiel, Hout)
5	Industrie 2 (Papier, Rubber, Kunststof, Chemie)
6	Handel in en reparatie van auto's, motorfietsen en aanhangers
7	Afval
8	Bouwnijverheid
9	Overige
10	Jachthavens

De risico/probleemanalyse is geen statisch gegeven. Als bij de uitvoering nieuwe inzichten ontstaan, zullen deze meegenomen worden in, o.a., de jaarlijkse evaluatie. Bovendien gaat het hier om een brede analyse, waarin nog geen gebiedsspecifieke elementen zijn betrokken. In de toekomst zal er nog een vertalingsslag gemaakt dienen te worden naar de lokale situatie.

Daarbij zal dan in detail ingegaan dienen te worden op de activiteiten die plaatsvinden, het type gebied waar de activiteiten plaatsvinden, het naleefgedrag en de specifieke problematiek waar sprake van is in de gemeente. Over de exacte wijze waarop dit vormgegeven dient te worden, zullen wij ons nog nader moeten beraden.

3.3 Prioriteiten

Met het stellen van prioriteiten maken we inzichtelijk op welke terreinen we de beschikbare capaciteit kunnen inzetten om de risico's in het werkgebied zo klein mogelijk te houden. Daarnaast bevordert het een gelijk speelveld voor bedrijven in het hele werkgebied van de omgevingsdienst. De prioriteiten worden, in hoofdzaak, vastgesteld op basis van de uitkomst van de uitgevoerde risico/probleemanalyse. De prioritering van branches en activiteiten dient als richtinggevend kader voor het programmeren van VTH-taken in de uitvoeringsprogramma's. Door naast de branchegerichte prioritering ook een activiteitgerichte prioritering te hanteren wordt voorkomen dat sporadisch voorkomende hoge risico's in branches met een laag risicoprofiel buiten beeld raken.

Onderstaande figuur maakt duidelijk hoe de prioriteiten tot stand zijn komen.

Gezamenlijke partners OFGV			Input van de OFGV		
⇨	⇨		⇦	⇦	⇦
Strategisch beleid voor de fysieke leefomgeving	Verdeling van leefomgevings-aspecten in de thema's: - Fysieke veiligheid - Volksgezondheid - Hinder/ leefbaarheid - Natuur/ ecologische veiligheid - Financiële/ economische veiligheid - Politieke gevoeligheid/ imagoschade - Klimaatbescherming (+ duurzaamheid)	⇩ Gezamenlijk afgestemde prioriteiten	Advies over risicovolle doelgroepen / landelijke prioriteiten	Risico- en probleem analyse	Activiteiten, bestaande uit: - bedrijfsmatige activiteiten - overige leefomgeving activiteiten

Kortom: de top 10 van milieuactiviteiten en de top 10 van branches hebben de hoogste prioriteit in de komende jaren.

In de figuur wordt ook gesproken over landelijke prioriteiten. Voorheen werden voor handhavingssamenwerking jaarlijks meerjarige landelijke handhavingsprioriteiten vastgesteld, die men verplicht diende mee te nemen in het beleid. Het verschijnsel "landelijke handhavingsprioriteiten" bestaat nog steeds, maar heeft binnen de landelijke herziening van het gehele VTH-stelsel nog niet geleid tot concrete landelijke prioriteiten. Alle betrokkenen hanteren in de praktijk echter nog steeds de prioriteiten die door de toenmalige VROM-inspectie als landelijke prioriteiten zijn aangeduid. Als richtinggevend uitgangspunt hanteren wij dat deze landelijke prioriteiten, naast de resultaten van onze probleemanalyse, prioriteit krijgen in de uitvoering. Het gaat om de volgende onderwerpen:

Asbest en bodem
Deze onderwerpen komen, deels, al terug in de risicobeoordeling maar aanvullend daarop wordt hiervoor een aparte prioriteitstelling aangehouden waardoor er op deze aspecten altijd een hoge prioriteit gewaarborgd blijft.

Opslag gevaarlijke stoffen
Uit de risicobeoordeling blijkt dat het hoogste risico waargenomen wordt voor deze activiteit. De inrichtingen die deze activiteit uitvoeren, zullen hier dan ook hoog op scoren en daardoor een hoge prioriteit verkrijgen. Op deze manier wordt er extra aandacht besteed aan deze landelijke prioriteit.

Overigens: wanneer het BRZO van toepassing is, dan ligt de uitvoering van het VTH-beleid bij de Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied.

Risicovolle inrichtingen
Aangezien de risicobeoordeling op activiteitenniveau is uitgevoerd en deze activiteiten gekoppeld zijn aan de inrichtingen, ontstaat er een overzicht van inrichtingen met een hoog risico. Deze inrichtingen krijgen daardoor ook een hoge prioriteit.
Met het SER-energieakkoord hebben de onderwerpen $C0_2$ uitstoot en energiebesparing/transitie landelijke prioriteit gekregen. Deze onderwerpen komen echter niet naar voren in de risicobeoordeling. Omdat dit onderwerp ook hoog op de politieke agenda's van de betrokken partijen staat, zal hieraan, naast de prioriteiten genoemd in de risico/probleemanalyse met betrekking tot de uitvoering van het bestaande takenpakket, aandacht wordt besteed.

CO_2-Energie
De enige 'echte' recente landelijke afspraak tussen Rijk en koepels is, dat alle betrokken instanties ook in hun VTH-taakuitvoering uitvoering gaan geven aan de afspraken van het SER Energie Akkoord. De Europese Energie-Efficiency Richtlijn (EED) is in 2012 door de Europese Commissie vastgesteld en in 2015 vertaald naar landelijke regelgeving. De EED betreft een wettelijke verplichting voor grote ondernemingen om een keer per vier jaar een energieaudit uit te voeren en de rapportage voor toetsing aan het bevoegd gezag aan te bieden. Met het SER-energieakkoord heeft $C0_2$ uitstoot en energiebesparing dus landelijke prioriteit gekregen. Dit onderwerp komt echter niet uit de uitgevoerde risico/probleemanalyse naar voren. Omdat dit onderwerp ook in gemeentelijk klimaat-en duurzaamheidsbeleid hoge prioriteit krijgt, zullen we nagaan wat er voor nodig is om de nieuwe VTH-taken op het vlak van energiebesparing op een adequaat niveau uit te voeren.

Zo'n onderwerp als energie, dat niet voortvloeit uit de risico/probleemanalyse, maar waarvan wel gevonden wordt dat het prioriteit heeft, is een van de redenen waarom wij hiervoor hebben aangegeven dat de prioriteiten 'in hoofdzaak' worden vastgesteld op basis van de uitkomst van de uitgevoerde risico/probleemanalyse. Aanvulling en afwijking van de prioriteiten uit de risico/probleemanalyse blijven mogelijk, ook op regionaal en gemeentelijk niveau. Over de concrete invulling van toekomstige landelijke, regionale of lokale prioriteiten zal nader overlegd moeten worden, maar, vooralsnog, hieraan in de uitvoeringsprogramma's aandacht aan besteed worden.

Leefomgevingsthema's provincie Flevoland
Afwijkend van de methodiek voor de inrichtings- en activiteiten gebonden prioriteiten stelt de provincie Flevoland jaarlijkse prioriteiten voor doelgroepen waarop de natuurtoezichttaken gericht zijn. Deze worden afgestemd met diverse handhavingspartners in het natuurtoezicht. Op basis hiervan kan de verdeling van de inzet binnen de thema's vastgesteld worden.

3.4 Toekomst: nog meer activiteitgericht

Zoals al eerder aangegeven, zijn we ons al volop voor aan het bereiden op de nieuwe Omgevingswet. De komende jaren zullen de werkprocessen bij de OFGV ook meer en meer hierop ingericht gaan worden.
De afgelopen jaren is met de inwerkingtreding van het Activiteitenbesluit en het brengen van steeds meer activiteiten onder algemene regels reeds een proces gaande waarbij steeds minder de inrichting als zodanig het aangrijpingspunt is voor regulering, als wel de activiteiten die daarbinnen plaatsvinden.
Deze trend eindigt straks met het verdwijnen van het begrip 'inrichting' en met, in plaats daarvan, een volledig activiteitengericht wetgevingskader.

Wij stellen ons de komende periode tot doel de systematiek van risicoanalyse, prioritering, het stellen van doelen en de planning en controlcyclus activiteitgericht invulling te geven.
Dit betekent dat straks een meer samenhangend en integraal kader uitgewerkt kan worden, waarbinnen niet alleen de milieubelastende activiteiten in brede zin (dus zowel locatiegebonden als niet locatiegebonden) kunnen worden meegenomen, maar ook andere activiteiten, voor zover het toezicht en de handhaving hierop zijn ingebracht door de verbonden partijen. Ook omgevingsfactoren, nalevingsgedrag en klachtenpatronen worden een plaats gegeven binnen dit kader.
Met behulp van de methodiek van programmatisch en informatiegestuurd handhaven kan dan vanuit een breed perspectief bepaald worden welke interventies op welke momenten en bij welke doelgroepen noodzakelijk zijn. Dit dient uiteindelijk te leiden tot een maximale effectiviteit en efficiëntie van het toezicht- en handhavingsapparaat en een optimale bescherming van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving.



4. Nalevingsstrategie

4.1 VTH strategie

Het Bor bepaalt dat het beleid inzicht moet geven in de manier waarop wij vergunningen verlenen en toezicht en handhaving uitvoeren om de gestelde doelen te bereiken. Hiervoor hebben we strategieën uitgewerkt.
Een strategie is het plan waarmee de doelstellingen worden bereikt. Hoe ga je je doel bereiken? Hoe zorg je ervoor dat de kansen optimaal worden benut en dat je je kunt verdedigen tegen de bedreigingen? Welke middelen staan er tot de beschikking? Bij een strategie ga je dus keuzes maken. Een strategie is bedoeld voor de lange termijn.

De uitgangspunten voor de VTH-strategie zijn:

- Burgers, bedrijven en instellingen zijn in eerste aanleg zelf verantwoordelijk voor het naleven van wet- en regelgeving.
- Overtredingen vinden meestal niet opzettelijk plaats. Ze doen zich ook voor door onwetendheid over wet- en regelgeving, of over de risico's van het gedrag, of over praktische punten die naleefgedrag belemmeren.
- Een uniforme uitvoering van de VTH-taken voor alle partners zoals gelijke behandeling in beoordeling van een aanvraag, de aanpak van een probleem met toezicht- en handhavingsinterventies (bijvoorbeeld een sanctieoplegging).

De focus van de VTH-strategie is gericht op de effectiviteit van het optreden met als doel een duurzame naleving. Dit betekent niet alleen het herstellen, compenseren en bestraffen van ongewenste situaties, maar ook het bevorderen van spontaan naleefgedrag en dus het voorkomen van overtredingen.

Naast de ernst en aard van de (potentiële) overtreding spelen ook het algemene (naleef)gedrag en het motief van de overtreder een rol. Overtredingen door onwetendheid vragen om een andere benadering dan overtredingen door calculerend en trainerend gedrag.

De VTH-strategie wordt niet alleen afgestemd op de risico's en overtredingen maar ook afgestemd op het gedrag van de persoon of onderneming.
De OFGV verkrijgt informatie over risico's en (naleef)gedrag door gebruik te maken van diverse methodieken zoals de risico- en probleemanalyse en het zgn. Interventie Kompas. Ook zijn er in ontwikkeling zijnde externe databronnen, zoals Inspectieview en het LMA (landelijk Meldpunt Afvalstoffen) waar naleefgedrag raadpleegbaar is en wordt.

In de uitvoering betekent dit dat er meer inzet gaat naar het aanpakken van de risicobedrijven, -branches of -thema's (activiteiten), de hardnekkige gevallen en complexe handhavingsdossiers. In deze gevallen zal veel meer sprake zijn van intensief toezicht en sanctionering. In de overige situaties kan het aantal controles worden beperkt door gebruik te maken van gericht effectieve methoden om zicht en grip te houden.
Denk bijvoorbeeld aan het meer gebruik maken van digitale gegevens uit diverse bronnen, signalering door handhavingspartners of preventieve maatregelen en vormen van zelfregulering. De partners worden over de uitvoering van taken jaarlijks geadviseerd.
Er wordt periodiek afgestemd over de inzet per partner met de partner en dit vastgelegd in een uitvoeringsprogramma.

4.2 Nalevingsstrategie

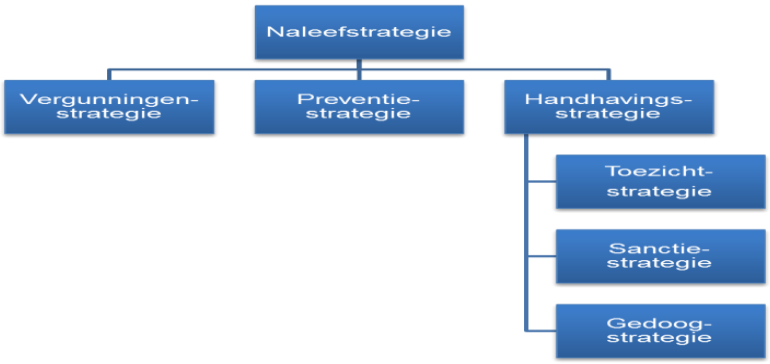
Het totaal van strategieën om naleving van wet- en regelgeving te bevorderen, noemen we de nalevingsstrategie. In hoeverre de gestelde regels ook daadwerkelijk worden nageleefd, wordt bepaald door een groot aantal factoren. Dit varieert van kennis van de regels, het nut en de noodzaak ervan inzien, tot het bewust overtreden ervan. Een aantal van deze factoren is door ons te beïnvloeden door consequent te toetsen, toezicht te houden en handhavend op te treden. Onze nalevingsstrategie bestaat uit drie onderdelen: een vergunningenstrategie, een preventiestrategie en een handhavingsstrategie. Deze laatste bestaat weer uit een toezichtstrategie, een sanctiestrategie en een gedoogstrategie.

De belangrijkste uitgangspunten voor de nalevingsstrategie-strategie in ons gebied zijn:

- Ongewenste situaties op een effectieve manier herstellen, compenseren en bestraffen.
- Eigen verantwoordelijkheid voor het naleven van wet- en regelgeving.
- Interventies afstemmen op het gedrag: overtredingen door onwetendheid vragen om een andere benadering dan overtredingen door calculerend gedrag.

- Uniforme uitvoering van de VTH-taken voor alle partners: gelijke behandeling in de beoordeling van een aanvraag en de aanpak van een probleem met toezicht- en handhavingsinterventies.
- Spontaan naleefgedrag bevorderen.
- Meer inzet naar het aanpakken van de risicobedrijven, -branches of -thema's (activiteiten), de hardnekkige gevallen en complexe handhavingsdossiers.

Schematisch is de nalevingsstrategie als volgt samen te vatten:



4.3 Vergunningenstrategie

Uit een inventarisatie (eind 2016) blijkt dat de OFGV ruim 150 te onderscheiden vergunning- en adviestaken uitvoert. De diversiteit hiervan is groot. Het behelst o.a. besluiten in het kader van de Wabo, Waterwet en overige wet- en regelgeving, meldingen, adviezen en beoordelingen en toetsingen.

Voor vergunningverlening zijn door ons de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- het afhandelen van vergunningaanvragen binnen de wettelijke termijnen;
- het beoordelen van meldingen op juistheid en volledigheid binnen de met de partners afgesproken termijnen.

De belangrijkste aandachtspunten hierbij zijn:

- uitvoeren afspraken opdrachtgevers;
- tijdige en geïntegreerde vergunningen;
- voldoen aan inhoudelijke kwaliteit;
- bestuurlijke sturing op strategie en afstemming op ruimtelijke mogelijkheden/ambities.

Met de vergunningenstrategie streven we er naar te komen tot een integrale vergunningverlening die op een efficiënte en gestructureerde wijze vorm wordt gegeven. In de toekomst wordt aangesloten bij de landelijk in ontwikkeling zijnde standaardisering voor vergunningteksten en –formuleringen.

De vergunningenstrategie verstaat onder vergunningverlening:

- Het verlenen, (gedeeltelijk) weigeren, wijzigen of (gedeeltelijk) intrekken van een omgevingsvergunning (mogelijk als onderdeel van een legalisatietraject);
- Het verlenen van een ontheffing;
- Het behandelen van een melding;
- Het opstellen en/of het instellen van een maatwerkvoorschrift en/of gelijkwaardigheid;
- Het opstellen van een gedoogbeschikking (zie hiervoor de gedoogstrategie);
- Het afgeven van een verklaring van geen bedenkingen (vvgb);
- Het besluit nemen over het al dan niet vereisen van een MER (m.e.r.-beoordeling);
- Het actualiseren van een vergunning.

De strategie heeft betrekking op alle wet- en regelgeving waarvoor de provincie en de gemeenten binnen het domein van het omgevingsrecht bevoegd gezag zijn.

De uitvoering is gericht op een integrale benadering van wetten en besluiten die vallen onder de Wabo, de Waterwet en de Wet natuurbescherming.
De vergunningenstrategie is een beslissingsondersteunend model bij het komen tot een bij de omgeving passend kader bij elk besluit. De vergunningenstrategie heeft de volgende doelen:

- vaststellen van gezamenlijke uitgangspunten die het bevoegd gezag kan toepassen in de zorg voor de leefomgeving;
- mogelijk maken van ruimtelijk-economische initiatieven met acceptabele gevolgen voor de fysieke leefomgeving;
- maximale inzet van mogelijkheden voor innovatie; onder meer op het gebied van veiligheid, gezondheid en duurzaamheid;
- uniformeren van het proces van vergunningverlening ter vermindering van regeldruk;
- bieden van uitgangspunten voor het werken als één overheid;
- signaleren en verkleinen van het risico op latere omgevingsproblemen.

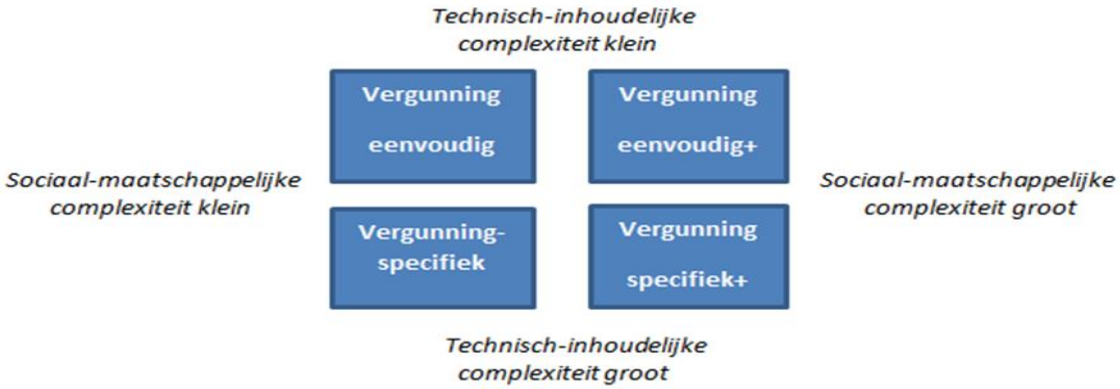
Met het vaststellen van de vergunningenstrategie wordt voldaan aan de eis uit de Wabo om een strategie voor vergunningverlening toe te passen. De uitvoering van vergunningverlening aan de hand van een strategie past in een cyclisch proces waarvoor de BIG 8 wordt gebruikt.

Uitvoeren vergunningenstrategie
Het speelveld van de vergunningenstrategie wordt gevormd door twee assen. Deze assen zijn de technisch-inhoudelijke complexiteit en de sociaal-maatschappelijke complexiteit van de situatie, die klein of groot kunnen zijn. De assen worden als volgt beschreven:

Technisch-inhoudelijke complexiteit
In het geval de aanvraag of de actualisatie een technisch-inhoudelijk complexe situatie betreft en/of de activiteit daarvan binnen een gebied ligt of komt te liggen dat een grote dynamiek kent en/of gevoelige functies herbergt, zal bij toekenning van de vergunning zorgvuldig worden overwogen of er naast standaard voorschriften (ook) specifieke voorschriften moeten worden opgenomen. Vaak gaat het om uitgebreide procedures. Wordt de aanvraag in een beperkte of niet technisch-inhoudelijke complexe situatie behandeld, dan volstaan vooral standaard-voorschriften en is er sprake van een reguliere procedure (omgevingsvergunning beperkte milieutoets (OBM), milieuneutraal veranderen).

Sociaal-maatschappelijke complexiteit
Als de sociaal-maatschappelijke complexiteit van de situatie echter groot is, ligt het totstandkomingsproces gecompliceerder. Bijvoorbeeld vanwege de voorgeschiedenis of het economisch belang van de betrokken inrichting of initiatiefnemer en/of aanwezige belangenorganisaties die zich roeren.
In dat geval moet er bestuurlijke afwegingsruimte worden ingevuld en is het proces minstens zo belangrijk als de inhoud. Afstemming, overleg en/of samenwerking zijn noodzakelijk tussen de OFGV, het bevoegd gezag (ambtelijk en bestuurlijk), de inrichting of initiatiefnemer in kwestie en belanghebbenden derden.

Het kan zijn dat er veel klachten uit de omgeving komen of dat er een actieclub actief is. Bij een geringe of afwezige sociaal-maatschappelijke complexiteit kan het proces dat leidt tot een vergunning betrekking gemakkelijk worden doorlopen. Indien de sociaal-maatschappelijke complexiteit echter groot is, dan is ook het proces van totstandbrenging gecompliceerder. In dat geval moet de beschikbare bestuurlijke afwegingsruimte (ten volle) worden benut en waar mogelijk in overleg, afstemming en samenwerking met de betrokken belanghebbenden.
In combinatie leiden beide assen tot vier typen vergunningen en meldingen.



1. Vergunning eenvoudig
De vergunning is technisch-inhoudelijk noch sociaal-maatschappelijk complex. De vergunning bestaat vooral uit standaardvoorschriften. De vergunning kan zelfstandig door de OFGV worden voorbereid.

2. Vergunning specifiek
De situatie is technisch-inhoudelijk complex, maar de sociaal-maatschappelijke complexiteit is klein. De vergunning kan zelfstandig door de OFGV worden voorbereid. De relatief grote technisch-inhoudelijke complexiteit maakt dat de vergunning vooral bestaat uit specifieke voorschriften.

3. Vergunning eenvoudig +
De situatie is technisch-inhoudelijk gezien niet complex, maar de sociaal-maatschappelijke impact is groot. Vanwege de relatief kleine technisch-inhoudelijke complexiteit kan er een vergunning worden opgesteld die hoofdzakelijk bestaat uit standaardvoorschriften. De sociaal-maatschappelijke complexiteit gebiedt dat dit gebeurt met extra aandacht voor zorgvuldige afstemming, overleg en/of samenwerking tussen de OFGV, het bevoegd gezag (ambtelijk en bestuurlijk), de inrichting of initiatiefnemer in kwestie en belanghebbenden derden.

4. Vergunning specifiek +
De situatie is zowel technisch-inhoudelijk als sociaal-maatschappelijk complex. De technisch-inhoudelijke complexiteit maakt dat er een vergunning moet worden opgesteld die vooral bestaat uit specifieke voorschriften.
De sociaal-maatschappelijke complexiteit gebiedt dat dit gebeurt met extra aandacht voor zorgvuldige afstemming, overleg, en/of samenwerking tussen de OFGV, het bevoegd gezag (ambtelijk en bestuurlijk), de inrichting of initiatiefnemer in kwestie en belang

Werkwijze bij meldingen, maatwerkvoorschriften en/of gelijkwaardigheid
Bovenstaande typering is breder bruikbaar dan vergunningen en kan ook worden toegepast voor het behandelen van meldingen en het opstellen van maatwerkvoorschriften en/of gelijkwaardigheid in het kader van algemene maatregelen van bestuur.

1. Melding eenvoudig
Melding beoordelen en in beginsel geen actieve opvolging geven.

2. Melding specifiek
Melding beoordelen en waar nodig actief opvolging geven door het stellen van maatwerkvoorschriften en/of gelijkwaardigheid.

3. Melding eenvoudig+
Melding beoordelen en actief opvolgen met extra aandacht voor het informeren van belanghebbenden (bevoegd gezag ambtelijk/bestuurlijk, belanghebbende derden).

4. Melding specifiek+
Melding beoordelen en actief opvolgen door het waar nodig stellen van maatwerkvoorschriften en/of gelijkwaardigheid met extra aandacht voor het informeren en betrekken van belanghebbenden (bevoegd gezag ambtelijk/ bestuurlijk, belanghebbende derden).

Samenwerken op basis van de vergunningenstrategie
Met de toepassing van de vergunningenstrategie is het instrument vergunningverlening maximaal in te zetten voor het bereiken van bestuurlijke ambities en beleidsdoelen voor de omgeving. Hiervoor is het noodzakelijk dat de omgevingsdienst en de betrokken bevoegde gezagen gericht met elkaar samenwerken. Uitgangspunt is dat met een efficiënte werkwijze een kwalitatief hoogwaardig product wordt geleverd. Aan de voorkant is dit klantgericht en waar mogelijk flexibel georganiseerd. Aan de achterkant zijn de processen duidelijk en uniform vorm gegeven en worden aanvragen/meldingen behandeld op basis van het uitvoeringskader dat wordt toegelicht in de volgende paragraaf.

Casemanagement
Omgevingsvergunningen kunnen enkelvoudig of meervoudig zijn. Een procedure is meervoudig wanneer naast het onderdeel milieu, onder andere één van de volgende onderdelen van toepassing is:

- (strijdigheid met het) bestemmingsplan;
- bouwactiviteiten;
- aanleg in/uitrit;
- kappen van (aangewezen) bomen.

Er is sprake van casemanagement wanneer er sprake is van een meervoudige procedure. Het gaat dan om de procedurele coördinatie, het vragen van adviezen aan andere bevoegd gezagen en adviseurs en deze adviezen samenvoegen tot één omgevingsvergunning.

Wanneer alleen voor het onderdeel milieu een vergunning of een melding nodig is, behandelt de OFGV deze zelfstandig (zgn. enkelvoudige vergunning of melding).

Casemanagement bij gemeentelijke bedrijven
Wanneer de gemeente bevoegd gezag is voor een vergunningplichtige activiteit voert zij bij meervoudige procedures het casemanagement uit. Daarmee ligt de procedurele coördinatie bij de gemeente. De OFGV beoordeelt en adviseert over het milieudeel en stelt hiervoor de consideranstekst en de voorschriften op. De gemeente kan het casemanagement uitbesteden aan de OFGV.

Casemanagement bij provinciale bedrijven
Voor die bedrijven waar de provincie Flevoland bevoegd gezag is, is de OFGV de casemanager. Er vindt afstemming plaats met de gemeente, het drinkwaterbedrijf, het waterschap, de water(kwaliteits)beheerder en overige voor die vergunning relevante adviseurs.
Indien de coördinatieregeling van de Wet milieubeheer en Waterwet van toepassing is, wordt, na een geconstateerde samenhang, met de bevoegde waterkwaliteitsbeheerder per geval afgesproken wie de procedurele coördinatie voert.

Voor bijzondere door het Bor aangewezen categorieën (BRZO-activiteiten en Categorie 4 RIE-activiteiten) ligt het casemanagement bij een van de daartoe aangewezen omgevingsdiensten. Voor het werkgebied van de OFGV is dit Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied (ODNZKG).
Voor de ontheffingen in het kader van de Verordening Fysieke Leefomgeving van de provincie Flevoland, hoofdstuk vier, is de afspraak dat wanneer er bezwaren zijn te verwachten van Vitens en/of de gemeente de Provincie Flevoland zelf de ontheffing aanvraagt en het besluit neemt. De OFGV doet voor de Provincie Flevoland de gehele voorbereiding.

Het casemanagement met betrekking tot besluiten op grond van de Wet bodembescherming en voor (gesloten) stortplaatsen op grond van de Wet Milieubeheer ligt voor de provincie Flevoland bij de OFGV. De provincie Noord-Holland heeft geen bedrijven ondergebracht bij de OFGV.

Organiseren/begeleiden van het overleg met de aanvrager (vooroverleg)
Om kwaliteit te leveren, beoordelen de gemeenten/provincies en de OFGV zo vroeg mogelijk plannen en initiatieven integraal, mede op basis van de vergunningenstrategie. Daarbij worden partners, adviseurs en belanghebbende derden betrokken. Het betekent dat de OFGV deelneemt aan een gemeentelijk en/of regionaal overleg, deelneemt aan een vooroverleg bij een initiatief, in het behandelteam van de gemeente wordt opgenomen én inzage heeft in het volledige dossier in verband met milieurisico's in relatie tot politieke en/of maatschappelijke gevoeligheden. Elke deelnemer bepaalt zelf in hoeverre de mogelijkheid wordt geboden tot vooroverleg. Dit wordt afgestemd met de OFGV.
Behandelen vergunningaanvragen en meldingen
Voor een kwalitatief goede beoordeling wordt bij het behandelen van een aanvraag om een vergunning of een melding een lijn gevolgd op basis van vijf elementen, die een directe link naar ons doel en de dienstverleningsprincipes van de Omgevingswet hebben: omgevingsgerichtheid, transparantie, differentiatie, professionaliteit en samenwerking

Omgevingsgerichtheid
- toetsen van de (nieuwe) activiteit aan de belasting op het milieu;
- inhoudelijk beoordelen van de aanvraag na een integrale beoordeling en toetsing van de weigeringsgronden;
- voorkomen van onaanvaardbare belasting voor de omgeving (natuur, milieu, mens en dier);
- toetsen aan het model van technisch-inhoudelijke en sociaalmaatschappelijke complexiteit;
- adresseren van (mogelijk) politiek-bestuurlijke aandachtspunten;
- adresseren van (mogelijk) aanwezige maatschappelijke onrust in de omgeving van de (nieuwe) activiteit, het werken conform een communicatiestrategie: vroegtijdig verbinding zoeken met partners, versterken relaties in- als extern;
- bepalen van mogelijkheden tot innovatie en duurzaamheid in de voorschriften behorende tot de vergunning;
- werken vanuit de kernthema's integraliteit, uniformiteit, gelijke procedures en gelijke voorschriften bij vergelijkbare aanvragen.

Transparantie
- afstemmen van de vergunningverlening op landelijke algemene regelgeving en landelijke standaarden en op het gemeentelijk en/of het provinciaal beleid;
- zorgdragen voor een vergunning die op maat is opgesteld, helder, transparant, openbaar en digitaal beschikbaar is, begrijpelijk is voor burger en bedrijf en die handhaafbaar is;
- baseren van voorschriften op Best Bestaande Technieken (BBT) met waar nodig en mogelijk toepassen van zogenoemde doelvoorschriften;
- overzichtelijk vastleggen van alle verleende/niet geaccepteerde en geweigerde vergunningen/meldingen per bedrijf, zodat alle wettelijke verplichtingen van een bedrijf op ieder moment inzichtelijk zijn voor de OFGV en het bevoegd gezag;
- toestemming voor meerdere activiteiten van één vergunning moeten op elkaar zijn afgestemd.

Differentiatie
- intensief behandelen van aanvragen om een vergunning voor activiteiten die bij niet-naleven schade kunnen veroorzaken aan natuur, milieu, mens en dier met aandacht voor mogelijk maatregelvoorschriften. Aanvraag (activiteit), besluit (vergunning) en voorschriften (exacte condities) worden in detail geformuleerd;
- toepassen van maatregel(middel)voorschriften wanneer landelijke voorschriften onvoldoende helder zijn in de toepassing op een specifieke situatie of als er sprake is van slecht naleefgedrag.

Professionaliteit en samenwerking
- het toetsen of vergunning handhaafbaar is (4-ogen principe en tegenlezen);
- publiceren (ontwerp-)vergunning;
- het behandelen van zienswijzen;
- deelnemen aan de geborgde (landelijke) kennisinfrastructuur, die verbonden is aan de taakuitvoering door het bevoegd gezag of de OFGV;
- uitwisselen van kennis en goede voorbeelden.

Risicoanalyse
Aan de hand van de risicoanalyse en andere beschikbare informatie worden in de jaarlijkse uitvoeringsprogramma's prioriteiten voor regulering vastgesteld. Vergunningaanvragen en meldingen waarbij het niet naleven van de voorschriften leidt (of kan leiden) tot grote schade aan de leefomgeving, de volksgezondheid, de veiligheid en natuur worden intensiever behandeld dan vergunningaanvragen en meldingen waarbij dit minder is.

Actualisatie van vergunningen
Wij hebben de taak een bijdrage te leveren aan het terugdringen van de milieudruk met het instrument vergunningen.
Het is om die reden noodzakelijk de actualiteit van de vergunningen te bewaken. De planning van te actualiseren vergunningen wordt jaarlijks uitgewerkt in het uitvoeringsprogramma. De vergunningaanvragen en meldingen die door een initiatiefnemer worden ingediend moeten in behandeling worden genomen. In de capaciteitsraming gaan deze aanvragen in principe vóór actualisatie. Daarnaast worden verleende vergunningen regelmatig getoetst op actualiteit. Dit gebeurt planmatig op een regionaal uniforme wijze op brancheniveau. Voor IPPC-bedrijven is

in de RIE vastgelegd dat deze toets elke 4 jaar plaats vindt. Voor niet IPPC-bedrijven is dit eens in de 7 tot 10 jaar. Over het resultaat van deze toetsing vindt ambtelijk afstemming plaats voor verdere prioritering.

Door ontwikkelen vergunningenstrategie
Evenals de rest van dit beleidskader is deze vergunningenstrategie vrij algemeen van opzet en bevat het geen inhoudelijke kwaliteitsnormen ten aanzien van verschillende milieuthema's. Wij sluiten echter niet uit dat in de toekomst alsnog zal worden besloten om deze vergunningenstrategie aan te vullen met kwalitatieve beoordelingskaders voor de verschillende milieuthema's.

4.4 Preventiestrategie

Een van de uitgangspunten van dit beleid is dat burgers, bedrijven en instellingen allereerst zelf verantwoordelijk zijn voor het naleven van wet- en regelgeving. Wij willen de bewustwording bij hen vergroten. Voorkomen is tenslotte beter dan genezen. Belangrijke elementen bij bewustwording zijn voorlichting en de wijze van toezicht. Via voorlichting en goed vooroverleg proberen we te bereiken dat burgers, bedrijven en instellingen regels (spontaan) gaan naleven.

Voorlichting en communicatie
Wanneer burgers, bedrijven en instellingen niet op de hoogte zijn van het beleid en de wet- en regelgeving is het ook moeilijk om ze na te leven. Vaak is onwetendheid en onbekendheid met de regels de oorzaak van niet naleving. Uitleggen wat de regels zijn, waarom ze er zijn en op welke wijze we toezicht houden, vinden we daarom belangrijk.
In deze beleidsperiode gaan we na wat er voor nodig is om het gebruik van communicatie als nalevingsinstrument in te voeren.
We gaan na welke organisatorische randvoorwaarden daarvoor ingevuld moeten worden en welke investering daarvoor nodig is. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om communicatie over nieuwe wet- en regelgeving, het uitvoeren van handhavingsacties en over het bekend maken van de resultaten van deze acties. Dit kan bijvoorbeeld via de website van de OFGV, sociale media, extra informatie in brieven, mondeling tijdens klantcontacten. Ook voorlichtingsbijeenkomsten zouden meer ingezet kunnen worden om een specifieke doelgroep te bereiken.

De preventiestrategie en vergunningverlening
Bij vergunningverlening is de preventiestrategie er op gericht om het opvragen van aanvullende gegevens en het buiten behandeling laten van een aanvraag of melding zo veel mogelijk te voorkomen. Ook het voorkomen van het onnodig indienen van een aanvraag of melding wordt als een onderdeel van de preventiestrategie beschouwd. Via onder meer voorlichting en vooroverleg wordt dit bereikt.

De preventiestrategie en toezicht/ handhaving
Om inzicht te krijgen in de redenen waarom mensen de regels overtreden maken we gebruik van 'de tafel van Elf' en diens opvolger, het 'Interventiekompas' van het Centrum voor Criminaliteitspreventie en Veiligheid (CCV).
Deze methodieken sluiten aan bij de Landelijke Handhaving Strategie (LHS), waar we in een van de volgende paragrafen uitgebreider op in zullen gaan.

Gedurende deze beleidsperiode gaan we, zodra de organisatorische randvoorwaarden daarvoor ingevuld zijn, een pilotproject, gericht op de inzet van nalevingscommunicatie, uitvoeren. Naast het informeren en stimuleren van onbewuste overtreders gaan we ook specifieke communicatieacties richten op bewuste overtreders. De volgende tabel maakt de benadering per doelgroep zichtbaar:

Doelgroep	Toelichting type nalever/overtreder	Benadering en inzet instrumenten
Spontane en bewuste nalever 	Kent de regels en leeft die ook spontaan of bewust na, ongeacht wel of geen toezicht van toezicht en handhaving.	Informeren over nieuwe regels, waarbij de focus ligt op argumenten en feiten, en hen begeleiden in regelgeving (makkelijker maken bij de uitvoering van de geldende regels).
Goedwillende en onbewuste overtreder 	Overtreedt per ongeluk de regels en is in de basis goedwillend, proactief en geneigd om de regels te volgen.	Motiveren om de regels op te volgen waarbij de focus ligt op gewenst gedrag en bewustwording van eigen gedrag. Bekendmaken met geldende regels en inzet van positieve handhavingsacties, zoals belonen van bij goed gedrag.
Afgedwongen nalever 	Leeft de regels na omdat hij afgeschrikt wordt door controles en sancties. Heeft vaak een 'moet kunnen'/ onverschillige houding en neemt het niet zo nauw met het algemeen belang.	Bekendmaken met het nut van geldende regels. Informeren over de pakkans en sanctiedreiging. Benadrukken van de nadelen van niet-naleving.
Calculerende en bewuste (structurele) overtreder 	Iemand die willens en wetens de regels overtreedt en daarbij bewust het risico neemt om gepakt te worden.	Inzetten van handhavingsinstrumenten.

Doelgroepsanalyses
We werken toe naar een situatie waarbij we periodiek doelgroepsanalyses uitvoeren. Daarbij analyseren we toezicht- en handhavingsinformatie om grip te houden op de omvang van de doelgroep en inzicht te houden in het naleefgedrag en ontwikkelingen daar in. Een doelgroep kan een bedrijfsbranche of bijvoorbeeld een groep die je kunt koppelen aan een beleidsthema zoals asbest, bodem of natuur. Doelgroepsanalyses dragen bij aan een reëel beeld van de werkelijkheid in de leefomgeving en worden gebruikt in de kansberekening voor een risico- en probleemanalyse en het eventueel bijstellen van de toezichtmatrix.

In het kader van preventie zullen in ieder geval de volgende activiteiten plaats gaan vinden:

<u>Vergroten van de acceptatie van regelgeving</u>
Wij stimuleren in deze beleidsperiode burgers, bedrijven en instellingen met het nemen van hun eigen verantwoordelijkheid.
Daarvoor is het van belang dat zij de regels kennen en er bij hen ook bereidheid is om de regels na te leven; dan helpt het als hen het nut en het doel van de regels duidelijk zijn.
Dit gebeurt via de website van de OFGV, door het opnemen van extra informatie in brieven, en waar mogelijk, ook mondeling tijdens klantcontacten. Ook voorlichtingsbijeenkomsten worden meer ingezet om een specifieke doelgroep te bereiken.
Op de website zullen ook het beleidsplan, de uitvoeringsprogramma's en jaarverslagen worden gepubliceerd. In deze beleidsperiode zullen wij, meer dan voorheen gebruik maken van sociale media.

Voorlichting tijdens toezicht
Het drijven van een inrichting is gebonden aan wet- en regelgeving en gaat veelal gepaard met complexe voorschriften. Het is daarom van belang dat personen die een inrichting drijven op de hoogte zijn van de voorschriften. Enerzijds betreft dit een eigen verantwoordelijkheid, anderzijds is het van belang dat vanuit de overheid goede voorlichting worden gegeven. Tijdens milieucontroles worden ondernemers die een inrichting drijven door toezichthouders voorgelicht over de voor hen geldende voorschriften, alsmede over toekomstige wetswijzigingen die het bedrijf aangaan. Daarnaast wordt voorlichting gegeven op de website van de OFGV. Voor alle handhavingsvelden geldt overigens dat toezichthouders tijdens het uitvoeren van toezicht, voor zover, dat in betreffende situaties passend is, proactief burgers, bedrijven en instellingen voorlichting geven. Dit gebeurt zowel gevraagd als ongevraagd.

Mediation
Onderdeel van de preventiestrategie is verder het inschakelen van mediation. Mediation is een alternatieve wijze van geschillenbeslechting om conflicten te voorkomen of op te lossen door het inzetten van onafhankelijke derden, zoals een mediator of buurtbemiddelaar. In geval van klachten kan mediation een sterkere oplossingskracht hebben dan de inzet van toezicht en handhaving. Wanneer het zinvol is, wordt deze vorm van preventie ingezet. Vooralsnog gaan we het instrument niet toepassen wanneer we al een bestuursrechtelijke interventie hebben ingezet. We gaan in de planperiode onderzoeken welke investering in termen van capaciteit en opleiding nodig is om mediation in te voeren als middel om conflicten te voorkomen of op te lossen.

4.5 Handhavingsstrategie

Het vaststellen van wet- en regelgeving heeft alleen zin als de naleving van deze regels ook afgedwongen kan worden bij de niet naleving ervan. Wij hebben, in beginsel, dan ook een handhavingsplicht. Als wordt vastgesteld dat niet aan de regels wordt voldaan, dan moet hiertegen, in principe, worden opgetreden.

Voor toezicht en handhaving hebben wij de volgende uitgangspunten geformuleerd:

- *inzetten voor het behouden dan wel verhogen van de kwaliteit van de fysieke leefomgeving (veiligheid, leefbaarheid en duurzaamheid door het houden van toezicht op de naleving van wet- en regelgeving);*
- *daar waar nodig wordt handhavend opgetreden;*
- *alle controles uit de jaarprogramma's van alle deelnemende partijen worden uitgevoerd;*
- *de afhandeling van klachten gebeurt binnen de met de deelnemers afgesproken termijn."*

De belangrijkste aandachtspunten hierbij zijn:
- uitvoeren jaarlijkse uitvoeringsprogramma's deelnemers;
- optimaal proces van toezicht en handhaving;
- verbeteren professionaliteit medewerkers;
- vergroten effectiviteit door risico- en informatiegestuurd handhaven;
- effectieve piketdienst.

Door het vaststellen van een handhavingsstrategie weet iedere betrokkene wat hij kan verwachten, niet alleen de overtreder, maar ook de toezichthouder. Het 'wegkijken' bij een overtreding tast de geloofwaardigheid en de integriteit van de overheid aan. Door consequent op te treden wordt elke schijn van willekeur vermeden. Consequent optreden betekent in dit kader het aanpakken van overtredingen van gelijke orde op eenzelfde manier.
Afwijken van de strategie is weliswaar mogelijk, maar alleen in uitzonderlijke omstandigheden, zoals verzachtende of verzwarende omstandigheden. Dit moet dan altijd worden gemotiveerd.
De handhavingsstrategie is primair ingericht op het herstellen van de situatie, op het ontmoedigen van de overtreder of om recidive te voorkomen.
Kortom het beëindigen van de illegale situatie. De handhavingsstrategie bestaat uit een toezicht-, sanctie-, en gedoogstrategie.

Toezichtstrategie
Toezicht houdt in: controleren op naleving van wet- en regelgeving, overtredingen ongedaan maken of voorkomen gemaakt worden of worden voorkomen door het maken van afspraken, door te motiveren en door te overtuigen. In deze strategie is beschreven hoe we het toezicht uitvoeren en wanneer welke toezichtmethodiek wordt ingezet bij een specifieke doelgroep. Hieronder valt ook de inzet van preventieve middelen ter bevordering van een duurzame naleving.

Het houden van toezicht heeft het volgende doel: het beperken, ongedaan maken en voorkomen van schade aan de leefomgeving door overreding, verleiding, stimulering en het maken van afspraken over beëindiging van overtredingen.

Voor ons betekent dit dat er inzicht is in naleefgedrag en de naleefmotieven per doelgroep of branche door het samenbrengen van specifieke gegevens, ter bepaling van de effectiviteit van de uitvoering of het zichtbaar maken van trends en ontwikkelingen die mogelijk vragen om een bijstelling van het ingezette toezichtinstrument.

Voor de onder toezicht staande betekent dit dat ze:
- inzicht krijgen in de punten waarop het naleefgedrag onvoldoende is, wat daarvan de consequenties zijn voor de omgeving en voor henzelf;
- inzicht krijgen in de mogelijkheden om het gedrag of situatie te verbeteren en voorzieningen te treffen;
- het ervaren van een kans op een inspectie en risico's op sancties bij niet naleving;
- de algemene preventieve werking door de kans op een inspectie.

Voor de omgeving houdt dit in: bijdragen aan het vertrouwen dat de veiligheid, gezondheid en leefbaarheid voldoende gewaarborgd is.

Toezichtstaken
We spreken in deze strategie bedrijfsgebonden toezicht en toezicht overige leefomgevingstaken. Gelet op de Omgevingswet komt in deze strategie het begrip "inrichting" alvast te vervallen en spreken we verder over "bedrijven" en "bedrijfsgebonden milieuactiviteiten".

Het toezicht op bedrijfsgebonden en niet bedrijfsgebonden activiteiten, richt zich op het toezicht van de milieuwetgeving waarvoor de toezichthouders conform hoofdstuk 5 van de Algemene wet bestuursrecht door het bevoegde gezag zijn aangewezen.

Als er sprake is van een overtreding, dan is de handhavingsstrategie van toepassing. Afhankelijk van de aard en ernst van de overtreding wordt gekozen voor een handhavingstraject. Deze toezichtstrategie eindigt bij een overtreding bij een hercontrole.

Uitvoering toezicht bedrijfsgebonden taken
Het toezicht op bedrijven richt zich op bij wet aangewezen activiteiten en installaties. Bijvoorbeeld toezicht op administratieve verplichtingen, opslag gevaarlijke stoffen, bodem beschermende voorzieningen, WKO-installaties, stookinstallaties maar ook de controle op de productie van emissies en geluid.

Hieronder volgt een puntsgewijze beschrijving van de uitvoering bij toezicht op bedrijven.

Toezicht op bedrijven, milieu.

Voorbereiding;
- Dossieronderzoek: bekijken toezichthistorie, kans recidive, het raadplegen van beschikbare toezichtsystemen.
- Bepalen welke activiteiten en installaties aanwezig zijn binnen een bedrijf met bijbehorende meldingen en/of vergunning.
- Controle op ontvangen verplichte jaarrapportages, voortkomende uit vergunningvoorschriften.
- Raadplegen van toezichtsystemen zoals bijvoorbeeld Amice van het Landelijke Meldpunt Afvalstoffen (LMA).
- Gebruikmaking van landelijk in ontwikkeling zijnde checklists (bij voldoende functionaliteit).
- Zo nodig worden andere handhavingspartner of specialist erbij betrokken, bijvoorbeeld bij een meting.

Uitvoering:

- Toezicht van bedrijven vindt op afspraak plaatst.
- De toezichthouder meldt zich op de locatie, legitimeert zich (indien noodzakelijk of gewenst).
- De toezichthouder wordt op de locatie begeleid door een verantwoordelijk persoon die op de hoogte is van de relevante regelgeving van de te controleren locatie en beslissingen mag nemen.
- Op de locatie worden relevante zaken geïnspecteerd en administratie doorgenomen waarbij een checklist kan worden ingevuld.
- Er kunnen zo nodig metingen worden uitgevoerd en monsters genomen.
- De toezichthouder maakt foto's van situaties die bij de afhandeling kunnen worden gebruikt om zaken te verduidelijken of voor bewijslast.
- De toezichthouder geeft aan wat zijn bevindingen zijn en welke eventuele overtredingen zijn aangetroffen. Indien mogelijk geeft hij aan welke stappen moeten worden ondernomen om de overtreding weg te nemen, binnen welk termijn dit moet en welke sancties er kunnen volgen.
- De toezichthouder vertelt dat hij een brief en bezoekverslag toestuurt naar aanleiding van de uitgevoerde controle.
- Deze brief bevat alle officiële informatie over eventuele overtredingen, te ondernemen acties, hersteltermijnen en sancties.

Afhandeling en nazorg na regulier toezicht

Deze fase begint op het moment dat het toezicht is uitgevoerd. Afhankelijk van het feit of er wel of geen overtreding is geconstateerd, worden de volgende stappen gezet:

- In alle gevallen wordt over de bevindingen gerapporteerd aan degene op wie het toezicht zich richt.
- Bevindingen worden per brief met een bezoekverslag zo spoedig mogelijk verzonden.
- Afschriften worden gearchiveerd en verzonden aan de bestuurlijke partner.
- Wijzigingen op een locatie of bij een bedrijf worden bijgewerkt in het dossier en relevante documenten en correspondentie worden aan het registratiesysteem Squit gekoppeld.
- In het bezoekverslag wordt aangegeven of een melding moet worden gedaan of een vergunning aangevraagd, gewijzigd of een ontheffing of vrijstelling nodig is.
- Handhavingspartners worden, gelet op een aanvraag en risico's, geïnformeerd.

Ernstige milieuschade

De mogelijkheid bestaat dat tijdens een bezoek een situatie wordt aangetroffen die, als hij niet wordt hersteld, leidt of kan leiden tot ernstige milieuschade. In dit geval wordt:

- Direct opgetreden en contact gelegd met de bestuurlijke verantwoordelijke partner.
- De beheerder of eigenaar van de locatie wordt geadviseerd om de situatie direct te beëindigen.
- Indien aan dit verzoek niet direct gehoor wordt gegeven, door de toezichthouder in samenspraak met een jurist actie ondernomen om de situatie te beëindigen conform de handhavingsstrategie.

Toezicht op IPPC-bedrijven

In tegenstelling tot bedrijven waarbij regulier toezicht plaatsvindt door middel van prioritering op risico, is dit bij de IPPC bedrijven afwijkend.
IPPC-bedrijven krijgen ten minste één controlebezoek per drie jaar bij beperkte milieurisico's en ten minste één controlebezoek per jaar bij grote milieurisico's.

Voorbereiding

De voorbereiding van IPPC bedrijven is soortgelijk aan die van de reguliere (gangbare) bedrijven.

Uitvoering

De uitvoering vindt plaats zoals bij reguliere bedrijven, maar met het volgende verschil:

- Toezicht vindt plaats voorafgaande aan de verlening of verandering van een vergunning en samen met de vergunningverlener.
- Deze bedrijven worden bij het ontvangen van meldingen zo spoedig mogelijk bezocht bij ernstige klachten, ongewone voorvallen of om overtredingen te onderzoeken.

Afhandeling en nazorg

Soortgelijk als bij regulier toezicht, maar met het volgende verschil:

- Bij een ernstige geconstateerde overtreding vindt de hercontrole binnen zes maanden plaats.
- Het verslag wordt binnen enkele werkdagen na het controlebezoek verzonden.
- Het verslag is binnen vier maanden, op verzoek, voor een ieder beschikbaar.

Uitvoering toezicht overige leefomgevingstaken en klachten

Het toezicht op overige leefomgevingstaken richt zich op bodem, zwemwater, natuurbescherming en bijvoorbeeld asbest en drinkwater. Daarnaast worden er klachten, meldingen en calamiteiten onderzocht en vindt er zo nodig toezicht plaats. Hieronder volgt een beschrijving van het toezicht op deze leefomgevingsactiviteiten.

Natuur

De nieuwe Wet Natuurbescherming vervangt vanaf 1 januari 2017 drie wetten: de Natuurbeschermingswet 1998, de Boswet en de Flora- en Faunawet. De provincie is bevoegd gezag voor de haar toegewezen taken voor de Wet Natuurbescherming en zijn hieraan verbonden taken voor met name de provincie Flevoland bij de OFGV belegd. Er wordt hierbij toezicht gehouden in met name Natura2000 gebieden op basis van beheersplannen. Het toezicht is onderverdeeld in:

- Controle op ontheffingen van de Wet Natuurbescherming (o.a. natuurontwikkeling, zandwinning en bouwwerken etc.);
- Controle op de in het beheerplan gemaakte afspraken voor beheer, visserij, betreding afgesloten gebied, recreatief gebruik, etc.;
- Controle op kapmeldingen en herplantverplichtingen en surveillance op illegale boskap;
- Controle op beheer en schadebestrijding op de door de provincie verleende ontheffingen (o.a. ganzen, vossen en hazen);
- Controle op activiteiten/werkzaamheden zoals maaien, aanleg natuurvriendelijke oevers en boskap waarbij tijdens het broedseizoen getroffen voorzorgsmaatregelen en het gedragscodegebruik wordt gecontroleerd.
- Controles met een projectmatige aanpak zoals; snoekbaarsvisserij, roofvogelvervolging en stroperij op ganzen.

Op dit moment is onduidelijk of ook het toezicht op bouw- en sloopactiviteiten voor het natuuronderdeel (quickscan flora en fauna) een uitvoeringstaak wordt.

Voorbereiding

Toezicht wordt gehouden op naleving van de natuurwetgeving en voorwaarden uit vergunningen en ontheffingen middels locatiegebonden controles en gebiedsgerichte controles. Hierbij wordt;

- Afgestemd met diverse handhavingspartners over de jaarlijkse prioriteiten en doelen;
- Informatie opgehaald van geregistreerde constateringen en overtredingen in het BOA-registratiesysteem (BRS);
- Op voorhand, waar nodig, afgestemd met handhavingspartners.

Uitvoering:

- Afstemming en samenwerking met handhavingspartners zoals de Politie Midden-Nederland in watergebieden.
- Samenwerking met groene partners (o.a. Staatsbosbeheer en Natuurmonumenten) waarbij er afspraken worden gemaakt tijdens een maandelijkse "groen-café" overleg. Waarbij groene (natuurtoezicht) boa's o.a. kennis uitwisselen en gezamenlijke activiteiten afspreken.
- Bij de uitvoering van taken wordt geconformeerd aan diverse convenanten in het kader van toezicht op natuurwetgeving.

Afhandeling en nazorg

Bij overtredingen wordt er met name strafrechtelijk opgetreden waarbij er proces-verbaal of een bestuurlijke strafbeschikking (Bsb)milieu wordt opgemaakt. Overtredingen kunnen ook bestuursrechtelijk worden afgehandeld, bijvoorbeeld met gebruikmaking van een last onder dwangsom. Er vindt registratie plaats van constateringen en overtredingen in het Boa-registratiesysteem (BRS). Van maandelijkse watervogeltellingen worden de resultaten geregistreerd bij SOVON Vogelonderzoek Nederland.

Bodem- en grondstromen en ontgrondingen

Op de uitvoering van een bodemsanering of de nazorg daarvan wordt toegezien, evenals op grondtoepassingen en ontgravingen. Hierbij wordt toegezien op de toepassing van herbruikbare schone of verontreinigde grond en bouwstoffen. Bij ontgravingen (Ontgrondingenwet) kunnen bepaalde belangen een rol spelen, bijvoorbeeld archeologie, grondwaterbeschermingsgebieden, flora en fauna. Grondstromen zijn vaak onderdeel van ketentoezicht.

Voorbereiding

Bij ontvangst van een melding bij start van werkzaamheden of een rapportage over de stand van zaken hieromtrent, wordt dossieronderzoek gedaan en een beschikking of melding nagekeken. Dit geldt in het geval waarbij de Wet bodembescherming (WBB), de Ontgrondingenwet (OGW) en het Besluit bodemkwaliteit (BBK) van toepassing zijn. Er vindt een risicocheck plaats waarbij er wordt gekeken naar o.a.: wie is de saneerder, wat is de locatie en grondsoort. Dit bepaalt of er een fysieke controle noodzakelijk is.

Uitvoering

Wanneer er sprake is van een beschikking of een melding, vindt er een termijnbewaking plaats op het proces bij deze activiteit en wordt er toegezien of er wordt gewerkt conform de verplichtingen die in de beschikking zijn

opgelegd. Toezicht vindt veelal fysiek plaats zoals bijvoorbeeld een surveillance (vrijeveldtoezicht) waarbij er ook sprake is van opsporing van illegale activiteiten. In sommige situaties, zoals bij het nakomen van verplichtingen, vindt administratief toezicht plaats. Bijkomende werkzaamheden zijn het beoordelen van bodemonderzoeksrapportages, toetsing aan de wet, rapporteren hieromtrent en het toezenden van de beoordeling aan de indiener.

Afhandeling en nazorg
De nazorg omvat opstellen van de controlerapportage en het sturen van een bezoekbevestiging per e-mail en zo nodig een brief met geconstateerde overtredingen.

Zwemwater (alleen in provincie Flevoland)

De Europese zwemwaterrichtlijn en de Wet hygiëne en veiligheid badinrichtingen en zwemgelegenheden (Whvbz) bepaalt dat de provincie toezicht houdt op veilig en hygiënisch zwemmen in oppervlaktewater bij de officieel aangewezen locaties en badinrichtingen. Zowel een jaarlijkse aanwijzing van locaties in oppervlaktewater als actuele en duidelijke informatie voor de zwemmers ter plekke en via media is verplicht. De provincie is bevoegd om te waarschuwen of een zwemverbod in te stellen. Voor Flevoland zijn de locaties opgenomen in het Omgevingsplan Flevoland.

Voorbereiding en uitvoering
De uitvoering van toezicht, advisering naar de partner en informatieverstrekking naar de burger ligt bij de OFGV en voert hierbij de volgende werkzaamheden uit:
- inzet bestuursrechtelijke bevoegdheden.
- inventarisatie van plekken waar door een aanzienlijk aantal mensen wordt gezwommen.
- overleg en beoordeling van potentiele zwemwaterlocaties op waterkwaliteit en veiligheid om officiële zwemwaterlocaties te worden;
- jaarlijks beoordeling van badinrichtingen op waterkwaliteit en veiligheid;
- maandelijks beoordelen van rapportages over waterkwaliteit met betrekking tot badinrichtingen;
- aannemen van klachten/meldingen en beantwoorden van vragen van derden (burgers, pers);
- beheer OFGV-website en Landelijke zwemwaterkaart (zwemwater.nl) voor publieksinformatie;
- ontwikkeling en plaatsing van informatieborden op alle stranden met de actuele informatie over voorzieningen en waterkwaliteit ter plekke;
- bereikbaarheidsdienst 24/7 het gehele jaar.

Afhandeling en afstemming
- Beheer waterkwaliteitsgegevens.
- Uitvoer en beheer “Draaiboek calamiteiten bij zwemmen in oppervlaktewater”.
- Uitvoeren van reguliere en bijzondere vormen van controles bij oppervlaktewaterlocaties.
- Jaarlijks veiligheidsonderzoek stranden en onderwaterbodems.
- Afstemming met strandbeheerders en waterbeheerders (Rijkswaterstaat en Waterschap Zuiderzeeland) bij waterkwaliteitsproblemen.
- Afhandelen en terugkoppelen van gezondheidsklachten met de GGD en RIVM.
- Het plaatsen van mediaberichten.
- Toezicht op een badinrichting wordt met een periodieke milieucontrole gecombineerd wanneer beide controles in de planning staan.

Asbest

Bij het toezicht op asbest gaat het om incidenteel uitgevoerde activiteiten binnen of buiten bedrijven waarvoor een vergunning is verleend of een melding is geaccepteerd in het geval van asbestsloop. Hierbij kan ook opsporing van illegale activiteiten aan de orde zijn, bijvoorbeeld naar aanleiding van een klacht of melding, of door administratief onderzoek.

Voorbereiding
In de voorbereidingsfase ontvangt de OFGV per mail van de Inspectie SZW een melding van de start van saneringswerkzaamheden. De OFGV bepaalt op basis van deze melding welke prioriteit hieraan gegeven moet worden door een beoordeling van de betreffende saneerder en in welke omgeving dit gaat plaatsvinden.

Uitvoering
Het uitvoeren van een dergelijke controle omvat het:
- indien nodig uitvoeren van een fysieke controle;
- doornemen van een (indien aanwezig) asbestinventarisatierapport;
- een bij de melding behorende werkmap doornemen;
- afstemmen met ketenpartners (eventueel);
- opstellen van de controlerapportage en invullen van een checklist;
- eventueel, indien gewenst, versturen van deze rapportage.

Afhandeling en nazorg
In deze afhandelingsfase wordt de rapportage in het registratiesysteem gezet. In het geval van overtredingen wordt een brief opgesteld en verzonden naar de overtreder en treedt een handhavingstraject in werking. In dit laatste geval vindt er een registratie plaats in het systeem Inspectie Asbest Alert (I.A.A.) en kan ook melding worden gedaan naar een certificerende instantie.

Na de uitvoering van de saneringswerkzaamheden ontvangt de toezichthouder een vrijgave van de saneerder met stortbonnen. Deze informatie wordt gecontroleerd en gecheckt bij het Landelijk Meldpunt Afvalstoffen (LMA). Blijkt de toegestuurde informatie niet te kloppen wordt het handhavingstraject ingezet. Dit gebeurt ook bij het niet insturen van de betreffende gegevens na een sanering. Hierna wordt de toezichtzaak gesloten.

Drinkwaterbescherming

In zuidelijk Flevoland bevindt zich een unieke en waardevolle drinkwatervoorraad. Deze is afgeschermd door een meters dikke kleilaag. Deze kleilaag is niet overal van dezelfde dikte en ook verschillen de dieptes per gebied. Door grootschalige woningbouw in het gebied (met name in Almere in de te realiserende woonwijken Nobelhorst, Vogelhorst, Overgooi en Oosterwolde) wordt deze kleilaag vele duizenden keren doorboord (o.a. sonderingen) met alle risico's van dien. Toezicht in dit gebied vindt o.a. plaats door surveillance met de Verordening voor de fysieke leefomgeving Flevoland (VFL) als wettelijke basis.

Voorbereiding
Om basis van ontvangen meldingen van onder andere boorbedrijven, het waterschap en eigen waarneming wordt dit toezicht gestart. Op basis van een toezichtplan worden illegale onttrekkingen hiermee zo effectief mogelijk op gespoord.

Uitvoering
Het uitvoeren omvat het:
- houden van vrije veld toezicht;
- inwinnen van eventueel juridisch advies;
- afstemmen met (handhavings)partners zoals politie;
- advisering naar boorbedrijven

Afhandeling en nazorg
- opstellen van de controlerapportage;
- verzenden van een bezoekbevestigingsbrief met rapportage (eventueel);
- informeren bevoegd gezag met afschrift en advisering over risico's;
- Bij overtredingen wordt er bestuurs- en strafrechtelijk opgetreden.

Toezicht bij klachten, meldingen en calamiteiten

De OFGV behandelt klachten of meldingen binnen en buiten kantoortijden. Hiervoor is er een klachtentelefoon die 24 uur per dag bereikbaar is. Op elke klacht reageert de OFGV binnen vijf werkdagen. De klager of melder informeren we over de afhandeling. De afhandeling van klachten en meldingen buiten kantoortijden gebeurt conform de piketregeling.

Bij calamiteiten bij bedrijven en/of met gevolgen voor het milieu, geeft de OFGV advies op een aantal milieuaspecten met het oog op het beperken van de schade voor het milieu. Dit geldt ook voor bijvoorbeeld dumpingen van gevaarlijke stoffen in de openbare ruimte.

Voorbereiding
Op basis van een binnengekomen klacht of melding, zijnde een signaal van een (mogelijk) illegale situatie of overlast wordt in eerste instantie bepaald of de OFGV het juiste bevoegde gezag is voor de afhandeling van het signaal. Zodra dit niet het geval is wordt het signaal doorgegeven aan het juiste bevoegde gezag. Dit wordt doorgegeven aan de indiener. Indien de OFGV het bevoegde gezag is vindt (eventueel) een eerste contact plaats met de indiener en wordt indien beschikbaar dossieronderzoek verricht. Daarna wordt bepaald of een ongepland toezichtbezoek plaats moet vinden (al dan niet met partners).

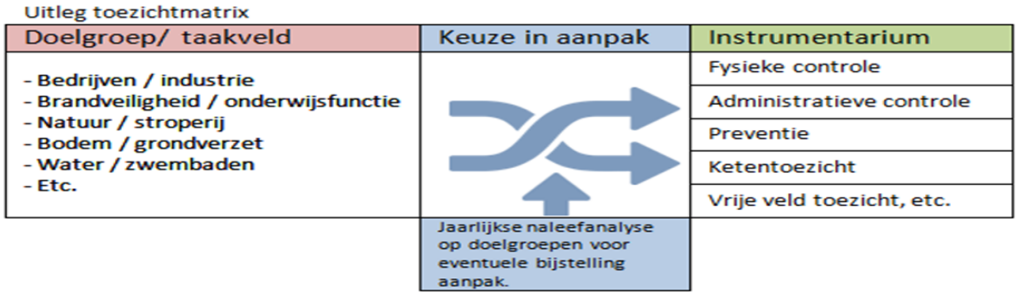
Uitvoering
Signalen kunnen zowel locatie- of installatie gebonden zijn als in het vrije veld plaatsvinden. Op basis van de situatie ter plaatse wordt een vervolgaanpak bepaald.

Afhandeling en nazorg
Signalen worden afgehandeld in het registratiesysteem van de OFGV. Terugkoppeling over de afhandeling van het signaal vindt plaats met de indiener.

Toezichtmatrix

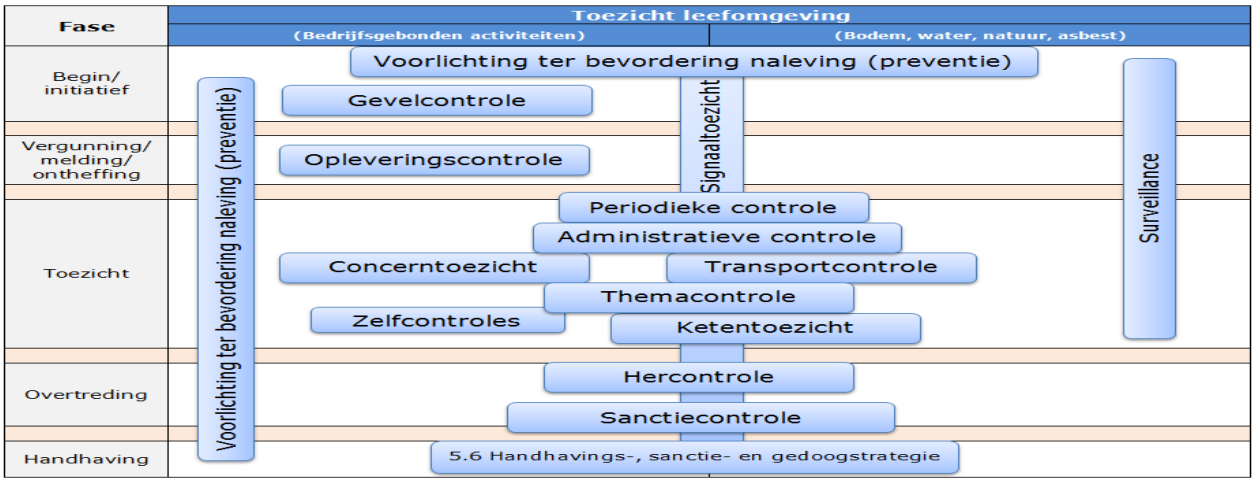
De toezichtmatrix geeft aan welke toezichtmethodiek en controlesystematiek van toepassing is op een taakveld of doelgroep. We willen toegroeien naar een werkwijze waarbij we jaarlijks naleefgegevens analyseren. Hierbij kijken we naar de ernst van overtredingen en het gedrag van de overtreder. Zo beoordelen we per doelgroep de geldende toezichtmethodiek en stellen we deze zo nodig bij. Uit de naleefanalyses moet blijken welke doelgroep in welke mate de wet- en regelgeving naleeft en wat dit zegt over het behalen van afgesproken beleidsdoelen. Bij het bijstellen van de toezichtmatrix kunnen we er bijvoorbeeld voor kiezen om meer verantwoordelijkheid bij een bedrijf te leggen door een zelfcontrole uit te laten voeren of juist de toezichtfrequentie van een fysieke controle te verhogen. Bij de beoordeling gebruiken we het Interventie Kompas van het CCV. De toezichtmatrix is te vinden in bijlage 5.

Onderstaande figuur verduidelijkt de toezichtmatrix.



Toezichtinstrumentarium

Er zijn verschillende toezichtinstrumenten te onderscheiden in bedrijfsgebonden toezicht en voor leefomgevingstoezicht zoals natuur, water, bodem. Deze instrumenten worden in verschillende fases ingezet, afhankelijk van gemaakte keuzes over de aanpak van een doelgroep. In het volgende schema is dit weergegeven.



In bijlage 6 is een nadere toelichting op de toezichtinstrumenten terug te vinden.

Integraliteit
We willen ondernemers zo min mogelijk belasten met afzonderlijke controles van meerdere toezichthoudende instanties. Daar waar raakvlakken aanwezig zijn overleggen we, bijvoorbeeld in het AOO of het LHO, over mogelijkheden voor integraal toezicht. Afgestemd toezicht vindt plaats zodra bij handhavingspartners meerdere gezamenlijke (milieu of veiligheid)belangen spelen en gezamenlijk optrekken daarbij baat heeft. Naast deze afstemming blijven we alert op situaties waarbij signaaltoezicht voordelen biedt en maken we daar afspraken over.

Rouleren toezichthouders
In de planningssystematiek, waarbij toezichthouders jaarlijks worden toegewezen aan bedrijven, is geborgd dat de toezichthouders regelmatig rouleren van inrichting.

Toekomst
De komende jaren willen we voor doelgroepen met een goed naleefgedrag het idee van zelfcontroles met behulp van controlelijsten en bijvoorbeeld de hercontrolekaart nader uitwerken. Steekproefsgewijs, of als hier aanleiding voor is, vindt er alsnog een fysieke controle plaats.

Sanctiestrategie
Onderdeel van onze sanctiestrategie is een landelijk ontwikkelde strategie, de landelijke handhavingsstrategie (LHS) en een afwegingsmodel voor de toepassing van bestuursrechtelijke instrumenten die voortkomt uit het Gemeenschappelijk Kader.

Landelijke handhavingsstrategie
Wij passen de landelijke handhavingsstrategie (LHS), toe. De LHS bevordert een onafhankelijke, sterke en slagkrachtige handhavingsinstantie met professionele en betrouwbare handhaving waarbij eenvoud in interventiekeuze en gezamenlijk optreden is geborgd.

Het invoeren van de LHS is onderdeel van de VTH-kwaliteitscriteria. Bij vaststelling van dit Beleidskader VTH wordt de LHS van toepassing verklaard op de handhavingstaken die de OFGV uitvoert. Het verdient de aanbeveling om ook voor de zogenaamde thuistaken de LHS vast te stellen. Hiermee wordt een uniform beleid vastgesteld in het gehele werkgebied van de OFGV. Door de LHS toe te passen krijgt iedere bevinding een passende interventie en verloopt het proces om te komen tot een passende interventie hetzelfde.

De onderdelen waar de LHS niet in voorziet, zijn uit het Gemeenschappelijk Kader handhaving Wabo van Flevoland 2013 (GK) overgenomen en geactualiseerd. Het GK is opgesteld en wordt gehanteerd door de provincie Flevoland, de Omgevingsdienst Flevoland & Gooi en Vechtstreek en de zes gemeenten in Flevoland. In de toekomst wordt de LHS mogelijk verder ontwikkeld, dan zal dit Beleidskader daarop worden aangepast.

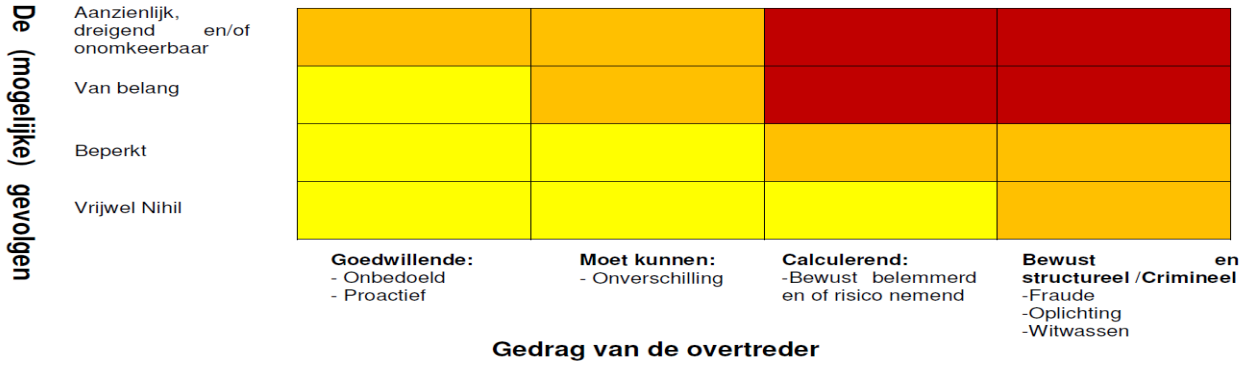
De LHS biedt een stappenplan waarbij de handhaver twee oordelen moet vellen over de bevinding. Het eerste oordeel ziet op het gedrag van de overtreder, het tweede oordeel op de aard van de overtreding (hoe zwaar zijn de gevolgen van de overtreding). Toepassing van de LHS bestaat uit de volgende 5 stappen:

1. Plaats de bevinding in de interventiematrix;
2. Bepalen verzwarende aspecten;
3. Onderzoek samenwerking bestuur, politie en Openbaar Ministerie
4. Optreden met toepassing van de interventiematrix;
5. Vastlegging.

Hieronder wordt het stappenplan 'in vogelvlucht' uitgelegd.

- Stap 1: positioneren bevindingen in de interventiematrix.

De handhaver bepaalt ten eerste in welk segment van onderstaand figuur opgenomen interventiematrix hij de bevinding positioneert door:
het beoordelen van de gevolgen van de bevinding voor milieu, natuur, water, veiligheid, gezondheid en/of maatschappelijke relevantie en het typeren van de overtreder.



- Stap 2: bepalen verzwarende aspecten

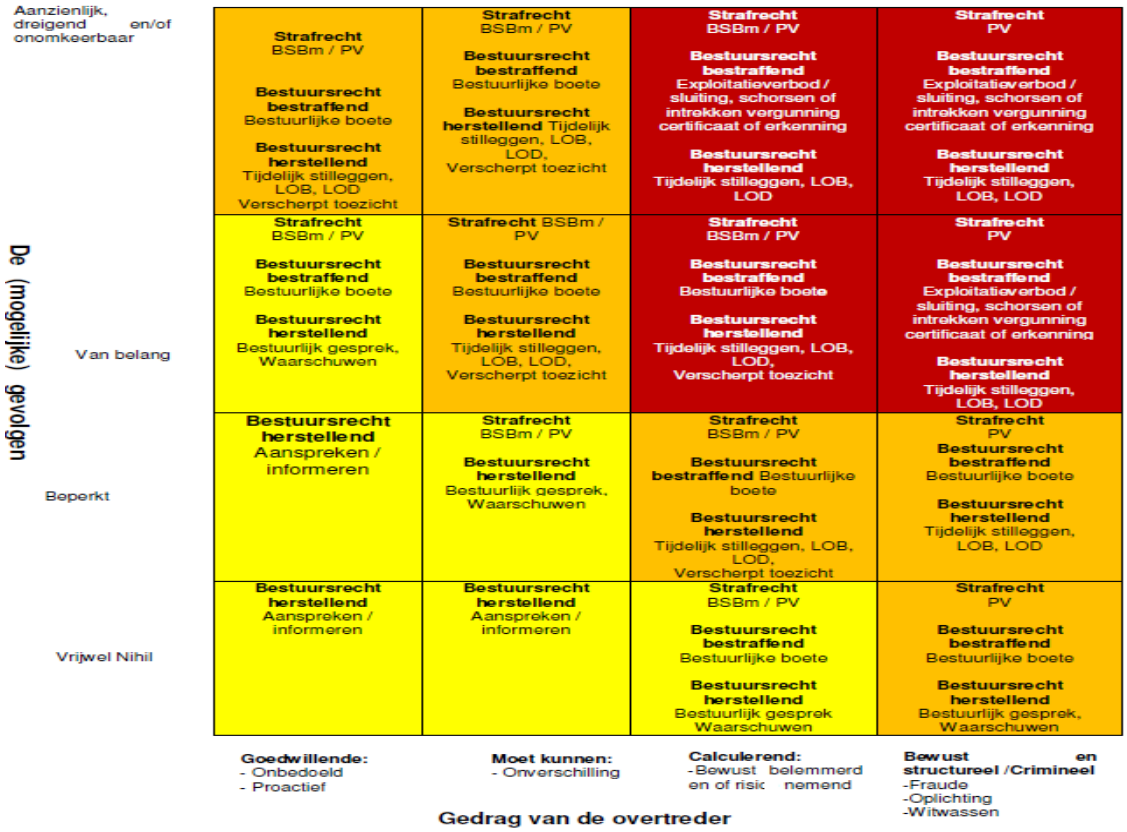
De handhaver bepaalt of er verzwarende aspecten zijn die moeten worden betrokken bij de afweging om het bestuurs- en/of strafrecht toe te passen.
Hoe meer verzwarende aspecten, des te groter de reden om naast bestuursrechtelijk ook strafrechtelijk te handhaven.

- Stap 3: onderzoek naar samenwerking bestuur, politie en Openbaar Ministerie

De handhaver bepaalt of overleg over de toepassing van het bestuurs- en/of strafrecht nodig is op basis van de beoordeling van de bevinding met de interventiematrix (stap 1) en de afweging van verzwarende aspecten (stap 2).
Dit overleg beoogt een weloverwogen inzet van het bestuursrecht, het bestuurs- én strafrecht of alleen het strafrecht. Dit overleg is derhalve tweerichtingsverkeer: bestuursrechtelijke handhavers zoeken indien noodzakelijk het overleg op met politie en OM en omgekeerd.

- Stap 4: optreden met de interventiematrix

Op basis van stap 3 wordt de overtreding definitief in de matrix geplaatst. De landelijke handhavingstrategie gaat uit van het in principe zo licht mogelijk starten met interveniëren gericht op herstel en het vervolgens snel inzetten van zwaardere interventies als naleving uitblijft.



- Stap 5: vastlegging

De doorlopen stappen en genomen beslissingen worden verifieerbaar en transparant vastgelegd in het dossier volgens de geldende administratieprocedures en -systemen, zodanig dat hieruit kan worden afgeleid dat is voldaan aan: het motiveringsbeginsel, het zorgvuldigheidsbeginsel, het verbod van willekeur en het verbod van misbruik van bevoegdheid.

Afwijken handhavingsmatrix/handhavingsstrategie

De situatie of omstandigheden kunnen vragen om afwijking van de strategie op basis van de handhavingsmatrix. Als wordt geoordeeld dat het ten behoeve van het bereiken van het doel, het beëindigen van de overtreding, het niet gewenst is dat de vastgestelde strategie wordt gevolgd, kan hiervan worden afgeweken.
Afwijken van strategieën kan bij uitzondering; het mag geen regel worden en moet altijd schriftelijk gemotiveerd worden, zodat na te gaan is waarom van de vastgestelde strategie is afgeweken.

Afwijkredenen milder optreden

Milder optreden kan:

- als de maatschappelijke en sociale omstandigheden waaronder de overtreding is gepleegd hierom vragen;
- als bij een controle meerdere overtredingen worden geconstateerd en waarbij aan de meeste punten van de aanschrijving wordt voldaan, maar aan een enkel punt niet (geheel). Het kan dan gewenst zijn om de laatst genomen handhavingsstap te herhalen. De overtreder is kennelijk van goede wil, een volgende stap is dan niet gewenst en kan zelfs een averechts effect hebben.

Afwijkredenen strenger optreden

Andersom kan ook besloten worden om handhavingsstappen over te slaan. Dit kan:

- als direct optreden gewenst is, zonder dat sprake is van een direct gevaar.
  Dit kan bijvoorbeeld als het voortzetten van de overtreding lijdt tot een onomkeerbare situatie, of dat het omkeren grote financiële/economische gevolgen heeft. Voorbeelden hiervan zijn het opleggen van een bouw- of sloopstop of een verbod om te kappen. De

strategie van "direct gevaar" kan dan worden gevolgd.
- bij kortdurende overtredingen. Denk hierbij om evenementen, waarbij niet aan de voorwaarden uit de evenementenvergunning wordt voldaan, of waarvoor geen evenementenvergunning is verleend. Een tweede voorbeeld is het illegaal branden. Een lange procedure kan hier niet worden toegepast, er moet direct worden gehandeld.
- bij een ingetrokken gedoogbeschikking. Als in gedoogsituaties (zie hierna bij gedoogstrategie) niet aan de voorwaarden in de gedoogbeschikking wordt voldaan, dan kan deze beschikking worden ingetrokken. Er moet dan worden gehandhaafd op grond van de achterliggende (wettelijke) regels ten aanzien waarvan werd gedoogd. Het is in dergelijke situaties niet reëel de basisstrategie of de strategie voor overtreding van kernbepalingen vanaf het begin te volgen. Een kortere procedure is dan vaak gewenst (afhankelijk van de omstandigheden).
- als bij het volgen van een lange(re) procedure het een reëel risico is dat direct gevaar/spoedeisend belang ontstaat of de gevolgen van de overtredingen toenemen.
- andere niet genoemde specifieke situaties waarbij wordt geoordeeld dat strenger optreden in die situatie gewenst is (bv bij handhavingsverzoeken).
  Bij overtredingen waarbij de te stellen termijn kort is, is het niet mogelijk/gewenst dit vast te leggen in een brief. De kans is groot dat de termijn verstreken is voordat de brief is verstuurd. De gemaakte mondelinge afspraken worden dan in een verslag (en het dossier) vastgelegd. Er kan dan altijd worden achterhaald wat de afspraken zijn.

Afwegingsmodel bestuurlijke maatregelen
Om transparant te zijn en uniformiteit te bereiken hanteren we bij het nemen van bestuursrechtelijke maatregelen een afwegingsmodel. Het afwegingsmodel wordt hier onder beschreven.

Bestuursdwang of dwangsom
Op grond van artikel 122 van de Provinciewet, artikel 125 van de Gemeentewet en artikel 61 van de Waterschapswet wordt de bevoegdheid tot het toepassen van bestuursdwang neergelegd bij het provinciale bestuur (GS) en gemeentebestuur (B&W) en het dagelijks bestuur van het waterschap.
Op grond van artikel 5.32 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) is aangegeven dat een bestuursorgaan dat bevoegd is bestuursdwang toe te passen in plaats daarvan een last onder dwangsom kan opleggen.

Er is derhalve keuzevrijheid. De wet laat aan het bestuursorgaan een discretionaire bevoegdheid om te kiezen voor een dwangsom of bestuursdwang. Per geval vraagt het bevoegde gezag zich af welke sanctie het meest geschikt is. Bij deze keuze geldt een beperking. Artikel 5.32 Awb regelt dat niet voor een dwangsom wordt gekozen indien het belang dat het betrokken voorschrift beoogd te beschermen, zich daartegen verzet.

Bestuursdwang of dwangsom
Voor het alternatief van de dwangsom in plaats van bestuursdwang wordt niet gekozen als (gelet op het belang dat geschonden wordt door de overtreding van een wettelijk voorschrift) het risico dat de overtreding ondanks de last onder dwangsom wordt voortgezet of wordt herhaald niet mag bestaan of te hoog is.
Dit kan bijvoorbeeld het geval zijn bij ernstige overtredingen met acuut gevaar voor milieu en/of volksgezondheid, onomkeerbaarheid of dreigende onherstelbare ernstige gevolgen.
Bij de keuze tussen bestuursdwang en een last onder dwangsom is vooral de proportionaliteit en de effectiviteit van belang. Het proportionaliteitsbeginsel (de zwaarte van het middel moet in redelijke verhouding staan tot het geschonden belang) kan ertoe leiden dat voor het opleggen van een dwangsom moet worden gekozen. Een dwangsom is echter niet effectief in die gevallen waarin voorzienbaar is dat de dwangsom niet inbaar zal zijn of waarin de overtreding - in verband met het aanbrengen van voorzieningen - te lang zou voortduren. Als het opleggen van een (eerste) dwangsom niet leidt tot beëindiging van de overtreding, kan de dwangsom worden verhoogd. Indien de verwachting is dat de verhoging niet zal werken kan bestuursdwang worden ingezet. Met name bij ernstige overtredingen mag niet het risico worden gelopen dat een overtreding ondanks de last onder dwangsom voortduurt. Voordat het bevoegde gezag een dwangsom oplegt zal het zich dus moeten afvragen of dit middel geschikter is dan een ander middel om de overtreding op te heffen.
Over het algemeen kan worden gesteld dat in werkelijk spoedeisende gevallen of gevallen met (acuut) dreigende schade, het belang de keuze voor de last onder dwangsom, in de weg staat. De Algemene wet bestuursrecht geeft aan dat bestuursdwang kan worden toegepast bij geconstateerde overtredingen en in de plaats van bestuursdwang kan een last onder

dwangsom worden opgelegd. Bij het inzetten van het bestuursrechtelijke handhavingsinstrument moet eerst worden beoordeeld of de last onder bestuursdwang een geschikt en efficiënt instrument is om de geconstateerde overtreding te beëindigen.

Intrekken vergunning
Het bevoegde gezag kan ook de vergunning intrekken. De wettelijke grondslag voor het intrekken van de omgevingsvergunning is te vinden in artikel 5.19 lid 1 sub b en sub c Wet algemene bepalingen omgevingsrecht. Deze sanctie passen we toe als een dwangsom of bestuursdwang niet helpt. We zien dit als een uiterste redmiddel. Naast het intrekken van de vergunning kan met een dwangsom of bestuursdwang voorkomen worden dat de ex-vergunninghouder zijn activiteiten voortzet.

Richtlijn voor het stellen van dwangsombedragen en begunstigingstermijnen
De "Richtlijn voor het stellen van dwangsombedragen en begunstigingstermijnen" bestaat uit een tabel met overtredingen met standaard dwangsomhoogten en begunstigingstermijnen (zie de bijlage 8). Met deze richtlijn willen we uniformiteit bereiken bij het stellen van sancties en inzicht geven hoe deze wordt berekend (transparantie). Door gemeenschappelijke punten te benoemen en te gebruiken en deze met enige regelmaat te herzien en uit te breiden is het een zich ontwikkelende richtlijn. In dit Beleidskader wordt de werkwijze met de Richtlijn uiteengezet. De hoogte van de bedragen en duur van de termijnen kunnen door het bevoegde gezag in individuele situaties, om haar moverende redenen, worden aangepast.

Werkwijze vaststellen begunstigingstermijn en dwangsomhoogte
1. De maximaal te verbeuren dwangsom en de begunstigingstermijn bepalen we aan de hand van de tabel in de bijlage: "tabel overtredingen met standaard begunstigingstermijnen en dwangsomhoogten". Hierbij doorlopen we de volgende stappen:
2. Nagaan of de overtreding in de tabellen per compartiment genoemd staat.
3. Hoogte van de dwangsom bepalen binnen de marge van de minimaal te verbeuren dwangsom en de maximaal te verbeuren dwangsom. Bij uitzondering kan gemotiveerd worden afgeweken van de maximaal te verbeuren dwangsom.
4. Begunstigingstermijn baseren op de termijn zoals weergegeven in kolom 5. Indien er een marge is voor de begunstigingstermijn, op grond van de specifieke omstandigheden, binnen deze marge, de begunstigingstermijn vaststellen. Deze termijn opnemen in de aanschrijving waarin het bevoegd gezag haar voornemen tot het opleggen van een last onder dwangsom kenbaar maakt;
5. Indien de overtreding niet in de tabel staat, de begunstigingstermijnen en de dwangsomhoogten vaststellen volgens de uitgangspunten zoals hieronder beschreven in de onderdelen "Berekening dwangsomhoogte" en "Bepaling herstel- en/of begunstigingstermijn".

Bepaling herstel- en/of begunstigingstermijn
Voor het bepalen van een redelijke begunstigingstermijn is het uitgangspunt dat de overtreder de tekortkoming binnen de gestelde termijn ongedaan kan maken. Daarbij kijken we bijvoorbeeld naar de ingreep in de bedrijfsvoering. Ieder individueel geval beoordelen we afzonderlijk.

Verkorte termijn
De te stellen herstel- of begunstigingstermijn kan korter indien zich één of meerdere van de volgende situaties voordoen:
- recidive;
- acuut gevaar;
- het niet nakomen van afspraken;
- gelegenheid die reeds geboden is om de overtreding ongedaan te maken;
- klachten.

Langere termijn
De herstel- of begunstigingstermijn kan langer indien sprake is van een van de volgende situaties:
- aanpassen van de procedures en bedrijfsprocessen;
- lange(re) levertijd van technische en/of facilitaire voorzieningen.

Dwangsomhoogte
Per overtreding wordt de minimum en maximum te verbeuren dwangsom aangegeven.
Per overtreding wordt op basis van deze bedragen en met in acht neming van de uitgangspunten bij de onderdelen "Berekening dwangsomhoogte" en "Bepaling herstel- en/of begunstigingstermijn" een dwangsom opgelegd. Uitgangspunt is dat het maximumbedrag wordt bereikt nadat 2 tot hooguit 4 overtredingen zijn geconstateerd of 2 tot 4 termijnen zijn verstreken. De dwangsom is dan "volgelopen".
Vervolgens kan een tweede last onder dwangsom worden opgelegd met hogere bedragen. Het bevoegd gezag hanteert de voorgestelde dwangsomhoogten uit de tabel en vermeldt dat in de dwangsombeschikking.

Uitgangspunt is dat we de verbeurde dwangsommen ook daadwerkelijk innen. Dit vinden we belangrijk om de gewenste effecten op het naleefgedrag (ook bij derden) te bewerkstelligen. Hiermee wordt ook bereikt dat het instrument last onder dwangsom een effectief handhavingsinstrument blijft. Bovendien is er een beginselplicht tot invordering.

Berekening dwangsomhoogte
Voor het berekenen van de dwangsomhoogte worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:
a. aard van de overtreding;
b. (bedrijfs)economische omstandigheden (economisch voordeel, (uitsparen) kosten van technische voorziening);
c. afschrikeffect;
d. redelijke verhouding tot de overtreding;
e. potentiële (milieu)belasting.

De aard van de overtreding is van belang voor het bepalen van de dwangsomhoogte. Voor de aard van de overtredingen kan grofweg, de volgende indeling worden gemaakt, waaraan wordt getoetst:

Licht:	• overtreding gemakkelijk ongedaan te maken; • (milieu)schade ten aanzien van water, bodem, lucht, hinder of gevaar is gering.
Middelzwaar:	• overtreding moeilijk(er) ongedaan te maken; • schade (aan het milieu) dan wel ernstig gevaar of hinder is aanzienlijk, maar wel herstelbaar; • onveiligheid, bijvoorbeeld constructieve veiligheid, is aanzienlijk maar beheersbaar, herstelbaar en er is geen gevaar voor derden; • risico op beperkte verstoring openbare orde, maar beheersbaar, herstelbaar en er is geen gevaar voor derden.
Zwaar:	• overtredingssituatie niet of zeer moeilijk ongedaan te maken; • blijvende (milieu) schade (onomkeerbaarheid); • onveiligheid, bijvoorbeeld constructieve veiligheid, onbeheersbaar, onherstelbaar en/of er is gevaar voor derden; • (risico op) verstoring openbare orde, onbeheersbaar, onherstelbaar en/of er is gevaar voor derden.

N.B. Voor zware overtredingen, en in elk geval wanneer er gevaar voor openbare orde en veiligheid is of andere zaken waar een snel ingrijpen noodzakelijk is, moet altijd worden afgewogen of het instrument bestuursdwang dient te worden ingezet.

Bij bestuursdwang grijpt het bevoegde gezag (OFGV in mandaat) zelf in om het gevaar, de schade, af te wenden of te beperken. De kosten die voortvloeien uit de bestuursdwang en de ongewenste veroorzaker kan het bevoegde gezag (OFGV in mandaat) verhalen op de veroorzaker.

Afwijken standaard begunstigingstermijnen en dwangsomhoogten
Het bevoegd gezag kan in bijzondere situaties altijd afwijken van de standaard begunstigingstermijnen en dwangsomhoogten. Afwijkingen worden gemotiveerd.

Recidive
De genoemde dwangsomhoogten zijn van toepassing voor het opstellen van een eerste dwangsombeschikking. Indien sprake is van een herhaling van een overtreding waarvoor al een dwangsombeschikking is afgegeven of het 'vollopen' van een eerder opgelegde last onder dwangsom, wordt de dwangsom verhoogd met minimaal 50 %.

Wanneer aan het gestelde in de last onder dwangsom is voldaan, kunnen we de last onder dwangsom trekken. Dit doen we wanneer we verwachten dat de overtreding zich in de nabije toekomst niet weer voordoet.

De overtreder kan het bevoegd gezag ook verzoeken om de last onder dwangsom in te trekken. De wettelijke grondslag hiervoor staat in artikel 5.34, lid 2, Awb. Vereist hierbij is dat de last onder dwangsom een jaar lang van kracht is geweest en er in die tijd geen dwangsommen zijn verbeurd op grond van de last onder dwangsom.

Bestuursdwang
Bij volharding in de overtreding (bijvoorbeeld nadat de maximaal te verbeuren dwangsom ook daadwerkelijk is verbeurd) wordt bij gevaar voor het milieu, ernstige overlast of bedreiging van de openbare orde bestuursdwang toegepast in plaats van een dwangsom.
Het bevoegd gezag (OFGV in mandaat) grijpt dan zelf in. De kosten van het opleggen en uitvoeren van bestuursdwang teneinde de overtreding te beëindigen worden verhaald op de overtreder. Dit staat los van eventuele andere strafrechtelijke en bestuursrechtelijke stappen die kunnen worden ondernomen.

Strafrecht
Boetes respectievelijk processen-verbaal op basis van het strafrecht, kennen eigen, vastgestelde normen die op een andere basis worden berekend (punitief). Dit is de bevoegdheid van de minister van justitie en het toepassen ervan is voorbehouden aan de buitengewoon opsporingsambtenaren (BOA) en de officier van justitie (OM).

Optreden tegen overheden
Het uitgangspunt is dat we tegen overtredingen van de eigen organisatie en andere overheden op gelijke wijze optreden als tegen overtredingen van derden.

De OFGV treedt conform de wettelijke eis namens een bepaalde gemeente of de provincie handhavend op tegen dezelfde gemeente of tegen de provincie. Ook treedt de OFGV namens een bepaalde gemeente of de provincie handhavend op tegen een andere gemeente. Denkbaar is dat naleving van bovenstaand uitgangspunt voor de Omgevingsdienst minder gecompliceerd is, omdat de OFGV meerdere en voor een groot deel dezelfde handhavingstaken voor alle gemeenten en provincie uit Flevoland uitvoert. Als het gaat om handhavend optreden tegen de eigen organisatie bestaat er bovendien minder kans op een loyaliteitsconflict dan dat de betreffende ambtenaar van de gemeente of provincie een handhavingstraject moet opstarten. Deze twee punten komen de uniformiteit en de objectiviteit van bestuursrechtelijk optreden (handhaving) binnen de regio ten goede.

Om de naleving van de regelgeving open te stellen voor democratische controle brengt het overtredende bestuursorgaan zijn algemeen bestuur op de hoogte van overtredingen en de afhandeling daarvan. Het bevoegd gezag stuurt daartoe afschriften van de correspondentie (controlebrieven, beschikkingen e.d.) aan het algemeen bestuur van de overtredende overheidsorganisatie.

Bij het optreden tegen de eigen organisatie gaan de kosten van bestuursdwang of de te innen dwangsommen ten koste van het budget van het organisatieonderdeel dat verantwoordelijk is voor het naleven van de regelgeving die is overtreden. Deze kosten dienen vervolgens ten gunste te komen van het organisatieonderdeel dat verantwoordelijk is voor de handhaving.

Gedoogstrategie
In de regio's Flevoland & Gooi en Vechtstreek wordt niet gedoogd, tenzij zich een bijzondere omstandigheid voordoet die gedogen van bepaalde handelingen in strijd met de toepasselijke wet- en regelgeving rechtvaardigt. Bij de uitvoering van taken door de OFGV gebruiken we het landelijk beleid ter voorkoming van passief gedogen van het niet naleven van milieuregels als kader.
Dit uitgangspunt sluit aan bij de standaard jurisprudentie inzake handhavingsbesluiten op het terrein van het ruimtelijk bestuursrecht, het milieurecht en de Algemene Plaatselijke Verordening. Het gaat hier om de beginselplicht tot handhaving.
Conform deze jurisprudentie is een bestuursorgaan niet alleen bevoegd, maar in beginsel ook verplicht om handhavend op te treden in geval van overtreding van wet- en regelgeving die tot de bevoegdheid van dat bestuursorgaan behoren. Van deze beginselplicht tot handhaving kan slechts onder bijzondere omstandigheden (tijdelijk) worden afgeweken. Als er zich een bijzondere omstandigheid voordoet dan kan het bestuursorgaan derhalve besluiten tijdelijke

van handhaving af te zien (te gedogen). In de alinea's hieronder wordt aangeven welke bijzondere situaties en omstandigheden zich lenen voor gedogen en vervolgens op welke manieren en onder welke voorwaarden er dan wordt gedoogd.

Bijzondere omstandigheden
Als een overtreding wordt geconstateerd die om bepaalde redenen niet ongedaan kan of zal worden gemaakt, moet overwogen worden of in deze situatie gedogen mogelijk en wenselijk is. Gedogen is mogelijk als er zich een bijzondere omstandigheid voordoet. Van een bijzondere omstandigheid is sprake als:

- concreet zicht op legalisatie bestaat, of
- vergelijkbare gevallen bestaan waarin niet wordt gehandhaafd (gelijkheidsbeginsel), of
- bij de overtreder zodanige – gerechtvaardigde – verwachtingen zijn gewekt dat een bepaalde situatie of bepaalde handelingen zijn toegestaan (vertrouwensbeginsel), of
- handhavend optreden onevenredig is in verhouding tot de daarmee te dienen belangen (evenredigheidsbeginsel).

Het evenredigheidsbeginsel kan verder als volgt worden uitgesplitst:

- Nood-, overmacht-, of overgangssituaties.
- Het doel van de regelgeving evident beter gediend is met gedogen, bijvoorbeeld in het geval een persoon of rechtspersoon een tijdelijke proef wil doen met een milieuvriendelijker product of productiewijze.
- Een ander, zwaarwegend, belang gedogen rechtvaardigt, bijvoorbeeld indien de ongewenste neveneffecten van handhaving dusdanig groot zijn dat ze niet opwegen tegen het feit dat de overtreding eigenlijk beëindigd moet worden.

Er is daarnaast in ieder geval sprake van een overgangssituatie:

- Bij nieuwe wet- en regelgeving, die op korte termijn inwerking treedt.
- Bij het uitvoeren van activiteiten zonder vergunning, omdat door omstandigheden die buiten de macht van de vergunninghouder liggen, de nieuwe vergunning niet aansluitend op de oude (verlopen) vergunning is verleend.
- Door het starten van een activiteit, vooruitlopend op de vergunningverlening, een ongewenste situatie wordt beëindigd of verbeterd.
- Als een vergunning op formele gronden is vernietigd en een nieuwe vergunning met herstel van formele gebreken verleend kan worden.
- Als een éénmalige activiteit plaatsvindt naast de bestaande vergunde of gemelde activiteiten waarbij aannemelijk is gemaakt dat deze activiteit voor een korte periode wordt uitgevoerd, deze periode korter is dan de procedure voor het opstellen en vaststellen van een vergunning of melding en deze vergunning of melding daarna niet (meer) nodig is.
- Bij overtreding van één voorschrift waarbij aannemelijk is gemaakt dat deze overtreding binnen afzienbare tijd wordt beëindigd door bijvoorbeeld een ingrijpende verbouwing of andere investering.

In bovenstaande situaties kan het betreffende bestuursorgaan besluiten om tot gedogen van een bepaalde omstandigheid of bepaalde handelingen over te gaan eventueel onder het stellen van voorwaarden.

Gedogen is in de volgende situaties in ieder geval niet (meer) mogelijk:

- Acuut gevaar voor milieu, volksgezondheid en/of openbare veiligheid.
- Dreigend gevaar voor of onomkeerbare schade aan natuur, milieu, monumenten, volksgezondheid en/of openbare veiligheid.
- Onaanvaardbare hinder voor derden.
- Bij herhaling van dezelfde overtreding.
- Als niet wordt voldaan aan de voorwaarden verbonden aan het gedoogbesluit.
- Als er reeds een handhavingsbesluit is genomen en er een verzoek tot verlenging van de begunstigingstermijn wordt ontvangen.

Voorwaarden
Als in een concrete situatie is vastgesteld dat er bijzondere omstandigheden aanwezig zijn die gedogen rechtvaardigen, moet er daarnaast nog voldaan worden aan een aantal (rand)voorwaarden.
Er mag door het gedogen geen onevenredige schade of hinder ontstaan bij derden. Het gedogen moet beperkt zijn in omvang en tijd. Ten slotte moet de overtreder/betrokkene zelf tijdig alle redelijkerwijs mogelijke stappen hebben ondernomen om de overtreding te voorkomen dan wel om die bepaalde handeling of activiteit op een legale wijze uit te voeren.

Wijze van gedogen en uitvoering
Het uitgangspunt bij de wijze van gedogen is dat het gedogen uitdrukkelijk, schriftelijk en openbaar moet plaatsvinden. Gedogen vindt niet passief plaats, maar actief.

Voorbereiding
Er moet een schriftelijk verzoek tot gedogen worden ingediend bij het betreffende bevoegd gezag. Dit verzoek bevat alle relevante informatie die nodig is om tot een goed besluit te kunnen komen. Als de overtreding naar verwachting kan worden gelegaliseerd en voor deze legalisatie een vergunning moet worden aangevraagd, gaat het verzoek tot gedogen altijd vergezeld van een ontvankelijke vergunningaanvraag.
Door het bevoegd gezag wordt vervolgens getoetst welke wet- en regelgeving op alle aspecten van het verzoek van toepassing zijn en kunnen zijn, alsmede op welke regelgeving precies zou moeten worden gedoogd. Daarnaast worden alle handhavingspartners (zowel bestuurs- als strafrechtelijk) voor zover betrokken geraadpleegd.

Beoordeling en gedoogbesluit
Gedogen vindt - na een zorgvuldige belangenafweging - actief plaats door het opstellen van een gedoogbeschikking met motivering waarin de belangenafweging is terug te zien. Hierdoor is het gedogen openbaar en transparant. Een gedoogbeschikking is een besluit in de zin van de Algemene wet bestuursrecht en moet voldoen aan de eisen die daarbij gesteld zijn. Aan de gedoogbeschikking worden voorschriften verbonden ter bescherming van derden en/of het milieubelang en ook moet in de gedoogbeschikking zijn aangeven voor welke periode (tijdsduur) het gedoogbesluit geldt.

Risico's en aansprakelijkheid
De risico's die het gedogen met zich meebrengt (bijvoorbeeld dat de situatie achteraf toch niet gelegaliseerd kan worden) blijven voor rekening van de verzoeker (overtreder). Gedogen legaliseert namelijk niet. De risico's die voortvloeien uit het niet legaal handelen respectievelijk een illegale situatie zijn voor rekening van degene die deze handeling verricht of in wiens opdracht deze worden verricht. Het besluit om de strijdige situatie met de geldende wet- en regelgeving te gedogen, verandert deze aansprakelijkheid niet.
Het is belangrijk om in de gedoogbeschikking te vermelden dat derde belanghebbenden ook na verlening van de gedoogbeschikking een verzoek tot handhaving kunnen indienen bij het bestuursorgaan. In dat geval zal er opnieuw een belangenafweging moeten plaatsvinden. Ook kan het OM in bepaalde situaties alsnog besluiten om strafrechtelijk op te treden.
In de gedoogbeschikking moet daarom worden opgenomen dat het besluit om te gedogen niets af doet aan de verantwoordelijkheid en mogelijkheid van het OM om stafrechtelijk op te treden. Dit geldt ook voor andere overheidsorganen die ook bevoegd zijn om in dat bepaalde geval handhavend op te treden.
De risico's en de aansprakelijkheid rondom het gedogen van een bepaalde omstandigheid moeten duidelijk in de gedoogbeschikking worden opgenomen.

Rechtsmiddelen
Tegen een gedoogbeschikking kunnen belanghebbenden bezwaar maken bij de onafhankelijke bezwaarschriftencommissie en later eventueel beroep instellen bij de rechtbank. Als het verzoek om gedogen wordt afgewezen, dan staat hiertegen geen bezwaar of beroep open. Volgens vaste jurisprudentie is de schriftelijke weigering om te gedogen immers geen besluit in de zin van de Awb.

Publicatie
Gedoogbeschikkingen worden *door het bevoegd gezag* op de gebruikelijke wijze gepubliceerd, zodat belanghebbenden kennis kunnen nemen van het besluit en weten dat bepaalde activiteiten of handelingen al dan niet op een bepaalde locatie worden gedoogd.

Uitvoering
De gedoogbeschikking wordt, zoals hierboven aangegeven, onder bepaalde voorwaarden en tijdsduur verleend. Daarom moet periodiek op naleving van de gedoogbeschikking gecontroleerd worden. Als niet wordt voldaan aan de voorwaarden van de gedoogbeschikking moet de gedoogbeschikking komen te vervallen.
Dit kan door een voorwaarde op te nemen dat de gedoogbeschikking van rechtswege komt te vervallen bij niet naleving van de voorwaarden waaronder wordt gedoogd of door de gedoogbeschikking in te trekken. Daarna kunnen nadere bestuursrechtelijke sancties volgen.
Het betreffende bestuursorgaan behoudt dus het recht om te handhaven als de houder van de

gedoogbeschikking zich niet aan de gestelde voorwaarden in deze beschikking houdt.
In bijlage 6 staat een toelichting op de handhavingsinterventies van licht naar zwaar.

4.6 Inrichting van de organisatie

Er gelden voor de uitvoering van taken voorwaarden. Deze voorwaarden zijn er ten aanzien van de organisatie, de inrichting en de informatievoorziening van een omgevingsdienst. Deze paragraaf is een weergave van de onderdelen die belangrijk zijn voor het VTH-beleid maar die slechts deelelementen bevatten van vastgestelde documenten zoals het mandaatbesluit, het bedrijfsplan en bijvoorbeeld de DVO's waar het geheel is uitgewerkt.

Organisatorische condities
De directeur van de omgevingsdienst draagt er, vanuit de wettelijke verplichting, zorg voor dat taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden van de interne functies worden vastgelegd. Daarnaast wordt voorzien in een beschrijving van de werkprocessen waarin wordt vastgelegd op welke wijze vergunningverleners en toezichthouders de werkzaamheden uitvoeren. Inzichtelijk dient te zijn of aan de gestelde eisen van de Verordening kwaliteit VTH wordt voldaan. Het gaat hier om de vakbekwaamheid van de medewerkers zoals de vlieguren, opleidingsniveau e.d.

Capaciteit en financiën
De beschikbare en benodigde capaciteit wordt in de begrotingen vastgelegd. Ook wordt hieraan in de uitvoeringsprogramma's en jaarverslagen aandacht besteed.

Scheiding vergunningverlening, toezicht en handhaving
Vergunningverlening en toezicht & handhaving zijn organisatorisch van elkaar gescheiden. Er geldt een functiescheiding op persoonsniveau tussen vergunningen enerzijds en toezicht en handhaving anderzijds. Voor de specialistische en juridische deskundigheden geldt een scheiding op objectniveau. Een specialist die advies uitbrengt in het vergunningenproces stelt voor hetzelfde dossier geen advies op voor het toezichts- en handhavingsproces.

Roulatiesysteem
Om te voorkomen dat er een te nauwe band ontstaat tussen toezichthouder en personen werkzaam bij de te controleren inrichtingen/branches en geografische gebieden (vaste handhavingsrelatie), moet een handhavingsorganisatie bij grotere en omvangrijke controles een roulatiesysteem hebben. Dit is ook opgenomen in de kwaliteitscriteria VTH. De OFGV zorgt voor een roulatiesysteem bij objecten, partijen en inrichtingen waar frequent en intensief controles worden uitgevoerd.

Bereikbaarheids- en beschikbaarheidsregeling
Uitgangspunt is dat we voor spoedeisende klachten en/of meldingen buiten kantoortijd bereikbaar zijn. Dit is ook een eis uit het Bor. De OFGV heeft hiervoor een bereikbaarheids- en beschikbaarheidsregeling.

Monitoring en Registratie
Om te kunnen beoordelen of de beleidsdoelstellingen en de geplande werkzaamheden uit het uitvoeringsprogramma gehaald en uitgevoerd zijn, is het belangrijk dat de activiteiten geregistreerd worden. Monitoring is het stelselmatig en systematisch verzamelen, bewerken en verstrekken van gegevens om na te gaan of en in hoeverre het gevoerde beleid slaagt en of de gestelde doel- en taakstellingen behaald zijn of gaan worden. Om verantwoording te kunnen afleggen over de inspanningen en resultaten zijn verschillende gegevens nodig. Deze gegevens moeten periodiek opvraagbaar zijn voor zowel management doeleinden (voortgang van de uitvoering) als voor periodieke verantwoording aan het college en de gemeenteraad. De komende jaren willen wij het monitoringssysteem verder door ontwikkelen.

Planning, evaluatie en rapportage
Met een goede verantwoording over de uitvoering van de activiteiten kan zowel de effectiviteit als de efficiëntie van de uitgevoerde taken worden beoordeeld en kan tijdig worden bijgestuurd. Hiervoor is het belangrijk om te evalueren en te rapporteren. Zoals al eerder in dit document aangegeven is, is dit beleidskader de eerste stap naar een verdere verdieping van de Big 8.
We rapporteren periodiek over het bereiken van de gestelde doelen, de uitvoering van de voorgenomen activiteiten en de uitvoering van afspraken met bestuursorganen onderling en het OM. Jaarlijks evalueren en rapporteren we of de activiteiten uit het uitvoeringsprogramma

zijn uitgevoerd en in welke mate deze hebben bijgedragen aan de gestelde doelen. Hierover leggen de colleges verantwoording af in het jaarverslag VTH. Het jaarverslag VTH bieden de colleges ter kennisname aan de gemeenteraden. Dit is in lijn met de structuur van de horizontale verantwoording die de Rijksoverheid nastreeft. Het jaarverslag gaat ter kennisname naar interne en externe partners.

Integraal werken
Met integraal wordt benadrukt dat een aanvrager één vergunning kan aanvragen voor alle activiteiten en dat deze integraal wordt beoordeeld. Bij handhaving wordt er niet alleen per deelaspect gehandhaafd, maar bij geconstateerde overtredingen worden alle van belang zijnde aspecten meegewogen en zo nodig wordt ook op basis van verschillende wet- en regelgeving samen opgetreden. De vergunningverleners, toezichthouders en juristen werken bij vergunningen, toezicht en handhaving zoveel mogelijk samen met (externe) partners zoals de gemeenten en provincie, de Veiligheidsregio, Politie, GGD, woningbouwverenigingen, NVWA, waterschappen, OM, sociale recherche, douane en de Inspectie Leefomgeving en Transport.

Inspectieview milieu
De wet VTH gaat uit van verplichte samenwerking en informatie-uitwisseling door de betrokken bestuursorganen. Het gaat hierbij onder meer over informatie-uitwisseling met betrekking tot gemeentegrensoverschrijdende handhaving (ketentoezicht op grondstromen en asbestafval). De verplichting om handhavingsinformatie uit te wisselen en handhavingsinformatie te verstrekken beperkt zich tot het basistakenpakket. Om dit te realiseren wordt aansluiting op de Inspectieview Milieu voor omgevingsdiensten verplicht. Inspectieview milieu is een virtueel dossier waarin inspecteurs over informatie over inspectieobjecten kunnen raadplegen. Deze informatie is voor toezichthouders en handhavers toegankelijk via een beveiligde website. De informatie, zoals de resultaten van inspecties, is afkomstig van inspectiediensten die hun data hiervoor beschikbaar stellen. Het is de planning dat er voor het in werking treden van de Omgevingswet een landsdekkend functionerend systeem van informatie-uitwisseling bestaat.

Bijlagen

Bijlage 1, overleg/samenwerkingsvormen

Beleids-niveau	Overlegvorm	Samenwerkingspartners	Schaal-niveau	Frequentie
Strategisch	Bestuurlijk omgevingsoverleg (BOO)	Flevolandse gemeenten en Provincie Flevoland (Gooi en Vecht gemeenten en provincie N.H. zijn themalid). Waterschap Zuiderzeeland, Rijkswaterstaat, Insp. I&M, ILenT, NVWA, ISZW, Politie, Veiligheidsregio Flevoland, Veiligheidsregio Gooi en Vechtstreek.	regionaal	structureel
	4-directeurenoverleg OD's NH	Omgevingsdiensten Noord-Holland, met en zonder GS NH.	regionaal	structureel
	Programmaraad asbest	Directeuren OD's	landelijk	structureel
	Samenwerkingsoverleg MIO - NH	OD's NH, Provincie NH en OM/FP, Politie(NH)	regionaal	structureel
	Samenwerkingsoverleg Midden-Nederland	Politie, OM/FP en OD's	regionaal	structureel
Tactisch	Ambtelijk omgevingsoverleg (AOO)	Flevolandse gemeenten en Provincie Flevoland (Gooi en Vecht gemeenten en provincie N.H. zijn agendalid). Waterschap Zuiderzeeland, Politie.	regionaal	structureel
	Beleidsoverleg OD's NH (BOOD)	Omgevingsdiensten Noord-Holland	regionaal	structureel
	Selectieoverleg (NH)	OD NHN, OD NZKG, OD IJmond, OM, Politie Amsterdam-Amstelland, Politie NH	regionaal	structureel
	Samenwerkingsoverleg	ODRU, RUD Utrecht, OM, Politie midden Nederland	regionaal	structureel
	IGH (werkgroep)	Omgevingsdiensten, LMA, NVWA, Politie	landelijk	structureel
	IPO Regie groene handhaving	12 provinciale regisseurs (3 belegd bij omgevingsdiensten)	landelijk	structureel
	Landelijke Werkgroep Vuurwerkcoördinatoren (LWVC)	Provincies, Omgevingsdiensten, Min. I&M, ILenT en speciale afdelingen hiervan.	landelijk	structureel
	IPO diverse onderwerpen / branches	Provincies, Omgevingsdiensten	landelijk	structureel
	Lokaal handhavingsoverleg (LHO)	Gemeenten Flevoland, Gooi en Vechtstreek, Waterschap Zuiderzeeland, Politie, Brandweer.	lokaal	structureel
	Cases overleg bedrijven	Waterschappen, NVWA, OM / FP, Brandweer, Politie.	regionaal	incidenteel
	Cases overleg asbest	OD's, gemeenten	lokaal	structureel
	Cases overleg asbest groot	OD's, ISZW, ILenT, OM/FP, Politie, NVWA	regionaal	incidenteel
	Werkkamer asbest	Omgevingsdiensten, (Omgevingsdienst NL)	landelijk	structureel
	Bestuurlijk analistenoverleg	Omgevingsdiensten, (Omgevingsdienst NL)	landelijk	structureel
	Vakberaad T&H Omgevingsdiensten	Omgevingsdiensten, gemeenten.	landelijk	structureel
	Branche overleggen: autodemontage, tankstations, garages, co-vergisting, afval, etc.	Omgevingsdiensten, (Omgevingsdienst NL)	landelijk	structureel
Operationeel	Groencafés Flevoland, Utrecht, Gooi en Vechtstreek	Politie, NVWA, enkele gemeenten, Visfederatie Midden Nederland, Staatsbosbeheer, Natuurmonumenten, Stichting Jacht- en Wildbeheer Flevoland e.a. terrein beheerders.	regionaal	structureel
	Grijscafé Flevoland, Gooi en Vechtstreek (domein II)	OD, waterschappen, gemeenten, Politie, GAD.	boven-regionaal	structureel
	Samenwerkingsoverleg MIO - NH	Omgevingsdiensten uit NH, Provincie NH en OM/FP, Politie(NH)	regionaal	structureel
	Samenwerkingsoverleg Midden-Nederland	Politie, OM/FP en Omgevingsdiensten	regionaal	structureel
	LMA-overleg	LMA, Omgevingsdiensten	landelijk	incidenteel
	Bodemoverleg NH	Omgevingsdiensten uit NH, ILenT	regionaal	structureel
	Overleg Polderbreed	Gemeenten in Flevoland, betreft grondstromen en bodem	regionaal	structureel
	Handhavingsestafette	Diverse samenwerkingspartners	regionaal	structureel
	Omgevingsdienst NL Platform BSBm	Omgevingsdiensten, OM, Politie, FP, CJIB en V&J	boven-regionaal	structureel
	Technische gebruikersraad en regiegroep Boa Registratiesysteem	Provincies en omgevingsdiensten	boven-regionaal	structureel

Bijlage 2, toelichting doelstellingen

Op basis van de probleem- en risicoanalyse zijn onderwerpen geselecteerd die richtinggevend zijn voor het formuleren van nadere meetbare beleidsdoelen op branche- of doelgroepsniveau in de uitvoeringsprogramma's. De onderwerpen zijn verbonden met de 7 leefomgevingsthema's (par.3.2). Hetzelfde is gedaan voor de overige leefomgevingsactiviteiten per doelgroep en het milieuthema energie.

In de volgende 3 tabellen worden de speerpunten en daarmee de kaders voor het stellen van beleidsdoelen per bedrijfsbranches en overige leefomgevingsdoelgroepen en milieuthema energie aangegeven.

Speerpunten / kader voor het stellen van beleidsdoelen branches		
Branche	**Richting voor meetbare beleidsdoelen**	**Omgevingsthema's**
Afval	Klachten over geur terugbrengen (op basis van een peiljaar) door: • adequaat onderhoud ontgeurinstallaties en afvoer dampen conform regelgeving te controleren; • aanwezigheid lokaal geurbeleid (artikel 2.7.a. Barim) bewerkstelligen voor effectieve aanpak geuroverlast.	Hinder / leefbaarheid
	Bescherming van de luchtkwaliteit door toezicht uit te voeren op grote afvalopslagen met als doel: • inzicht te verkrijgen in vuurbelasting; • brandrisico's bij steeds groter wordende afval-opslagen te beheersen.	Volksgezondheid, Financiële / econ. veiligheid, Fysieke veiligheid
Industrie 3 (Voedingsmiddelen, Textiel, Hout)	Klachten over geur terugbrengen door: • adequaat onderhoud ontgeurinstallaties en afvoer dampen conform regelgeving te controleren; • aanwezigheid lokaal geurbeleid (artikel 2.7.a. Barim) bewerkstelligen voor effectieve aanpak geuroverlast.	Hinder/ leefbaarheid
	Ter bescherming van, dan wel vergroten van de luchtkwaliteit, veiligheid en volksgezondheid wordt er gecontroleerd op: • de uitvoering van periodieke keuringen ammoniak-, CO2 koelinstallaties en stookinstallaties en de toevoeging van rapportages aan het logboek; • doorgevoerde herstelpunten naar aanleiding van periodieke keuringen; • de wijze van opslag van gevaarlijke stoffen en het actief informeren over om het aantal onverenigbare combinaties van gevaarlijke stoffen bij hercontroles niet meer voor te laten komen; • de aanwezigheid van natte koeltorens en registratie van deze koeltorens in een register. Tevens inzicht ontwikkelen in naleefgedrag van deze activiteiten en zo nodig een aanpak aan verbinden.	Klimaatbescherming, Fysieke veiligheid, Volksgezondheid
	Ter bescherming van de afvalwatervoorzieningen en het doelmatig beheer van het riool te waarborgen, wordt controle uitgevoerd op het op orde zijn van het onderhoud van vetafscheiders.	Financiële / econ. veiligheid
Industrie 2 (Papier, Rubber, Kunststof, Chemie)	Ter bescherming en bevordering van de veiligheid en volksgezondheid wordt er controle uitgevoerd op: • bedrijven (in ieder geval Bevi-bedrijven) die werken met gevaarlijke stoffen om inzicht te krijgen in de naleving van regels; • de wijze van opslag van gevaarlijke stoffen en het actief informeren over om het aantal onverenigbare combinaties van gevaarlijke stoffen bij hercontroles niet meer voor te laten komen.	Fysieke veiligheid, Volksgezondheid
	Vervuiling naar bodem, riolering en lucht en geurklachten verminderen door controle op: • norm overschrijdende emissies van (chemische) stoffen (zware metalen, zuren/basen, VOS, etc.); • het op orde houden van onderhoud aan filterinstallaties.	Volksgezondheid, Hinder / leefbaarheid
Bouwnijverheid	Overlast in de leefomgeving beperken door het verminderen van geluidsklachten door controle op de naleving regelgeving bronnering en mobiele puinbreekactiviteiten.	Hinder/ leefbaarheid
	Bescherming van de lucht door controle op naleving asbestregelgeving	Volksgezondheid
	Bescherming tegen ontploffingen bij opslag van gevaarlijke stoffen op de bouwplaats door toezicht op naleving van afstanden en afscherming propaantanks.	Fysieke veiligheid

Handel in en reparatie van auto's, motorfietsen en aanhangers	Bescherming van de bodem door controle op bodemaspecten als: • tekortkomingen met betrekking tot de staat van onderhoud van lekbakken en olievlekken op de werkvloer; • de aanwezigheid van bedrijfsinterne procedures voor het opruimen van morsingen e.d.; • afgiftebonnen van gevaarlijk afval.	Financiële / econ. veiligheid, Natuur / eco veiligheid
	Ter bescherming van de luchtkwaliteit wordt er controle uitgevoerd op: • geen onaanvaardbare emissies van VOS; • het op orde zijn van onderhoud van filterinstallaties.	Volksgezondheid
Industrie 1 (Metaal gerelateerd)	Vervuiling naar bodem, riolering en lucht en geurklachten verminderen door controle op: • norm overschrijdende emissies van (chemische) stoffen (zware metalen, zuren/basen, VOS, etc.); • Het illegaal gebruik van chroom VI; • het op orde zijnde onderhoud van filterinstallaties zodat er geen stofnormen worden overschreden.	Volksgezondheid, Hinder / leefbaarheid
Transport en opslag	Ter bescherming van de luchtkwaliteit wordt er controle uitgevoerd op stookinstallaties en grote koelingen.	Klimaatbescherming, Hinder / leefbaarheid
Jachthavens		
Horeca sport recreatie	Overlast in de leefomgeving beperken door het aantal gegronde geluidsklachten terugbrengen ten opzichte van een peiljaar.	Hinder / leefbaarheid
	Ter bescherming van de afvalwatervoorzieningen en het doelmatig beheer van het riool te waarborgen, wordt controle uitgevoerd op het op orde zijn van het onderhoud van vetafscheiders wordt gecontroleerd op het onderhoud volgens de normen van vetafscheiders op orde is.	Financiële / econ. veiligheid
Akkerbouw en overige landbouw	Explosiegevaar voor de omgeving bij propaantanks en grote kunstmest op- en overslag (PGS7) beperken door controle op: • het doorvoeren van herstelpunten naar aanleiding van periodieke keuringen bij tanks; • het voldoen van leidingen (van en naar) propaantanks aan NPR 2578 en PGS 19, en Activiteitenbesluit; • de uitvoering van periodieke keuringen en rapportages worden toegevoegd aan het logboek. En het inzicht krijgen in: • veel voorkomende gebreken m.b.t. propaantanks en overtredingen; • de naleving van bedrijven met grote kunstmest op- en overslag (PGS 7) en het zo nodig meer inzetten van toezicht en handhaving.	Fysieke veiligheid
	Ter bescherming van de bodem en grondwaterkwaliteit wordt bij dieseltanks gecontroleerd op: • het uitvoeren van keuringen van bovengrondse dieseltanks zodat deze veilig blijven; • geen ontbrekende of verkeerd gebruikte lekbakken van tanks, zodat deze voldoen aan de geldende normen; • het lozen van olieachtige vloeistoffen door afspoelen voertuigen op wasplaats; • het voldoen aan geldende normen en dat bij overtreden hiervan direct wordt gehandhaafd.	Financiële / econ. veiligheid, Natuur / eco veiligheid
	Ter bescherming van het klimaat wordt er gecontroleerd op grote koelinstallaties met gebruik van R22.	Klimaatbescherming
	Risico's op incidenten bij opslag bestrijdingsmiddelen verkleinen door controle op: • het voldoet aan de wettelijke eisen; • onverenigbare combinaties; • deskundig gebruik.	Volksgezondheid
Overige	Bescherming van de luchtkwaliteit door: • uniforme vergunningverlening voor co-vergisters; • toezicht op warmtekrachtkoppeling (WKK), ook bij co-vergisters.	Klimaatbescherming, Hinder / leefbaarheid
Detailhandel		
Fokken en houden van dieren	Ter bescherming van de luchtkwaliteit is bekend op welke varkenshouderijen de stoppersregeling van toepassing is of kan zijn om zo nodig ter naleving van deze regeling hier acties aan te verbinden.	Klimaatbescherming, Hinder / leefbaarheid
	Het beheersen van brandrisico's bij grote veeteeltbedrijven door met toezichtinstrumenten inzicht te krijgen in de aanwezige risico's en mogelijke aanpak.	Financiële / econ. Veiligheid, Fysieke veiligheid
Reparatie en installatie machines en apparatuur		

Tankstations (met/zonder LPG)		
Groothandel		
Glastuinbouw	Inzicht krijgen in naleefgedrag met betrekking tot het voor 1 mei inleveren van UO-rapportages en zo nodig hier een aanpak aan verbinden.	Financiële / econ. veiligheid
Kantoren/ verblijfs-gebouwen	Ter bescherming van de luchtkwaliteit wordt geïnventariseerd op de aanwezigheid van natte koeltorens en vindt registratie van deze koeltorens plaats in een register. Tevens inzicht ontwikkelen in naleefgedrag van deze activiteiten en zo nodig een aanpak aan verbinden.	Volksgezondheid
	Ter bescherming van de luchtkwaliteit en het beperken van de emissie-uitstoot wordt er gecontroleerd op dat: • periodieke keuringen stookinstallaties worden uitgevoerd en de rapportages toegevoegd aan het logboek; • herstelpunten naar aanleiding van periodieke keuringen worden doorgevoerd; • energieregeling wordt nageleefd (terugverdienmaatregelen, etc.)	Klimaatbescherming
Nutsbedrijven		

Bijlage 3, resultaat risico- en probleemanalyse

Bedrijfsmatige milieuactiviteiten (Ab, e.a. regelgeving)		
Artikel	**Omschrijving**	**Score**
4.1.7	Opslaan van vaste kunstmeststoffen	20,5
4.1.5	Gebruik of opslag van bepaalde organische peroxiden	20,0
4.1.1	Opslaan van gevaarlijke stoffen of bodembedr. stoffen in verpakking niet zijnde vuurwerk, ontplofbare stoffen, bepaalde organische peroxiden, asbest, gedemonteerde airbags, gordelspanners of vaste kunstmeststoffen	19,6
3.4.11	Op- en overslaan van verwijderd asbest	19,3
3.2.6	In werking hebben van een koelinstallatie	18,5
3.2.5	In werking hebben van een natte koeltoren	18,0
4.1.2	Opslaan van vuurwerk, pyrotechnische artikelen voor theatergebruik of andere ontplofbare stoffen	17,3
4.1.3	Opslaan van stoffen in opslagtanks	16,2
4.1.4	Parkeren van vervoerseenheden met gevaarlijke stoffen	15,0
5.1.6	Installatie voor de productie van asfalt	14,5
3.1.2	Lozen van grondwater bij ontwatering	13,7
3.2.1	Het in werking hebben van een stookinstallatie, niet zijnde een grote stookinstallatie	13,6
4.4.3	Wegen of mengen van rubbercompounds of het verwerken van rubber, thermoplastisch kunststof of polyesterhars	13,5
4.5.2	Lassen van metalen	13,5
4.7a.2	Reinigen of wassen van textiel	13,5
4.5.5	Reinigen, lijmen of coaten van metalen	13,4
3.4.2	Opslaan in ondergrondse opslagtanks van vloeibare brandstof, afgewerkte olie, bepaalde organische oplosmiddelen of vloeibare bodembedreigende stoffen die geen gevaarlijke stoffen of CMR stoffen zijn	13,2
3.4.8	Het vullen van gasflessen met propaan of butaan	13,2
4.5.7	Beitsen of etsen van metalen	13,0
3.1.3	Lozen van hemelwater, dat niet afkomstig is van een bodembeschermende voorziening	12,8
3.3.3	Het demonteren van autowrakken of wrakken van tweewielige motorvoertuigen en daarmee samenhangende activiteiten	12,8
3.4.3	Opslaan en overslaan van goederen	12,8
VWB	Opslag en verkoop van vuurwerk	12,8
4.5.4	Stralen van metalen	12,5
3.5.7	Composteren	12,2
4.5a.2	Aanbrengen van lijmen, harsen of coatings op steen	12,0
4.6.3	Afleveren van vloeibare brandstoffen aan vaartuigen	11,9
3.4.9	Opslaan van gasolie, smeerolie of afgewerkte olie in een bovengrondse opslagtank	11,8
3.5.2	Telen en kweken van gewassen in een gebouw, anders dan in een kas	11,8
3.4.5	Opslaan van agrarische bedrijfsstoffen	11,7
3.4.1	Opslaan van propaan	11,6
3.6.1	Bereiden van voedingsmiddelen	11,6
4.8.9	In werking hebben van een crematorium of het in gebruik hebben van een strooiveld	11,5
4.5.12	Lozen van afvalwater afkomstig van activiteiten in par. 4.5.1 tot en met par. 4.5.11	10,8
3.2.7	In werking hebben van een wisselverwarmingsinstallatie	10,5
3.2.8	Installeren en in werking hebben van een gesloten bodemenergiesysteem	10,5
4.8.1	Inwendig reinigen of ontsmetten van transportmiddelen	10,5
4.8.10	In werking hebben van een laboratorium of een praktijkruimte	10,5
4.6.1	Lozen van afvalwater (algemeen)	10,2
5.1.1	Grote stookinstallatie	10,2
3.6.2	Slachten van dieren, uitsnijden van vlees of vis of bewerken van dierlijke bijproducten	10,1

4.4.1	Mechanische bewerkingen van rubber, kunststof of rubber- of kunststofproducten	10,0
4.5.10	Aanbrengen van conversielagen op metalen	10,0
4.5.11	Thermisch aanbrengen van metaallagen op metalen	10,0
4.5.6	Aanbrengen anorganische deklagen op metalen	10,0
4.3.1	Mechanische bewerkingen van hout of kurk dan wel van houten, kurken of houtachtige voorwerpen	9,9
3.1.1	Bodemsanering en proefbronnering	9,7
3.5.5	Aanmaken of transporteren via vaste leidingen of apparatuur van gewasbeschermingsmiddelen, biociden of bladmeststoffen	9,5
4.4.2	Reinigen, coaten of lijmen van rubber, kunststof of rubber- of kunststofproducten	9,5
4.5a.6	Het breken van steenachtig materiaal	9,5
4.7a.5	Lijmen, coaten of veredelen van textiel, leer of bont	9,5
4.3.2	Reinigen, coaten en lijmen van hout of kurk dan wel van houten, kurken of houtachtige voorwerpen	9,4
3.5.3	Telen van gewassen in de open lucht	9,2
3.5.10	Kleinschalig vergisten van uitsluitend dierlijke meststoffen	9,0
4.5.8	Elektrolytisch of stroomloos aanbrengen van metaallagen op metalen	9,0
4.8.6	In werking hebben van een acculader	8,8
3.3.1	Afleveren van vloeibare brandstof of gecomprimeerd aardgas aan motorvoertuigen voor het wegverkeer of afleveren van vloeibare brandstof aan spoorvoertuigen	8,7
3.7.3	Bieden van gelegenheid voor het beoefenen van sport in de buitenlucht	8,3
3.3.5	Bieden van gelegenheid tot het afmeren van pleziervaartuigen in een jachthaven	8,1
3.6.3	Industrieel vervaardigen of bewerken van voedingsmiddelen of dranken	8,1
3.1.7	Handelingen in een oppervlaktewaterlichaam	8,0
4.5.13	Smelten en gieten van metalen	8,0
4.5.9	Drogen van metalen	8,0
3.5.8	Houden van landbouwhuisdieren in dierenverblijven	7,5
3.8.2	Gemeentelijke milieustraat	7,5
4.5.1	Spaanloze, verspanende of thermische bewerking of mechanische eindafwerking van metalen	7,5
4.5a.4	Het vervaardigen van betonmortel	7,5
4.7.1	Ontwikkelen of afdrukken van fotografisch materiaal	7,5
4.7.3a	Rotatieoffset druktechniek	7,5
3.5.4	Waterbehandeling voor agrarische activiteiten	7,3
3.8.5	Fokken, houden of trainen van vogels of zoogdieren	7,2
4.5a.3	Chemisch behandelen van steen	7,0
3.1.5	Lozen van koelwater	6,8
4.6.6	Onderhouden, repareren of afspuiten van pleziervaartuigen	6,6
3.1.9	Lozen van afvalwater ten gevolge van calamiteitenoefeningen	6,5
4.5a.1	Mechanische bewerkingen van steen	6,5
5.3.1	LPG-tankstations	6,5
3.3.2	Het uitwendig wassen en stallen van motorvoertuigen, werktuigen of spoorvoertuigen	6,3
4.6.5	Onderhouden of repareren van motoren, motorvoertuigen, spoorvoertuigen of andere gemotoriseerde apparaten of proefdraaien van verbrandingsmotoren	6,2
3.2.2	In werking hebben van een installatie voor het reduceren van aardgasdruk, meten en regelen van aardgashoeveelheden	6,0
3.2.3	In werking hebben van een windturbine	6,0

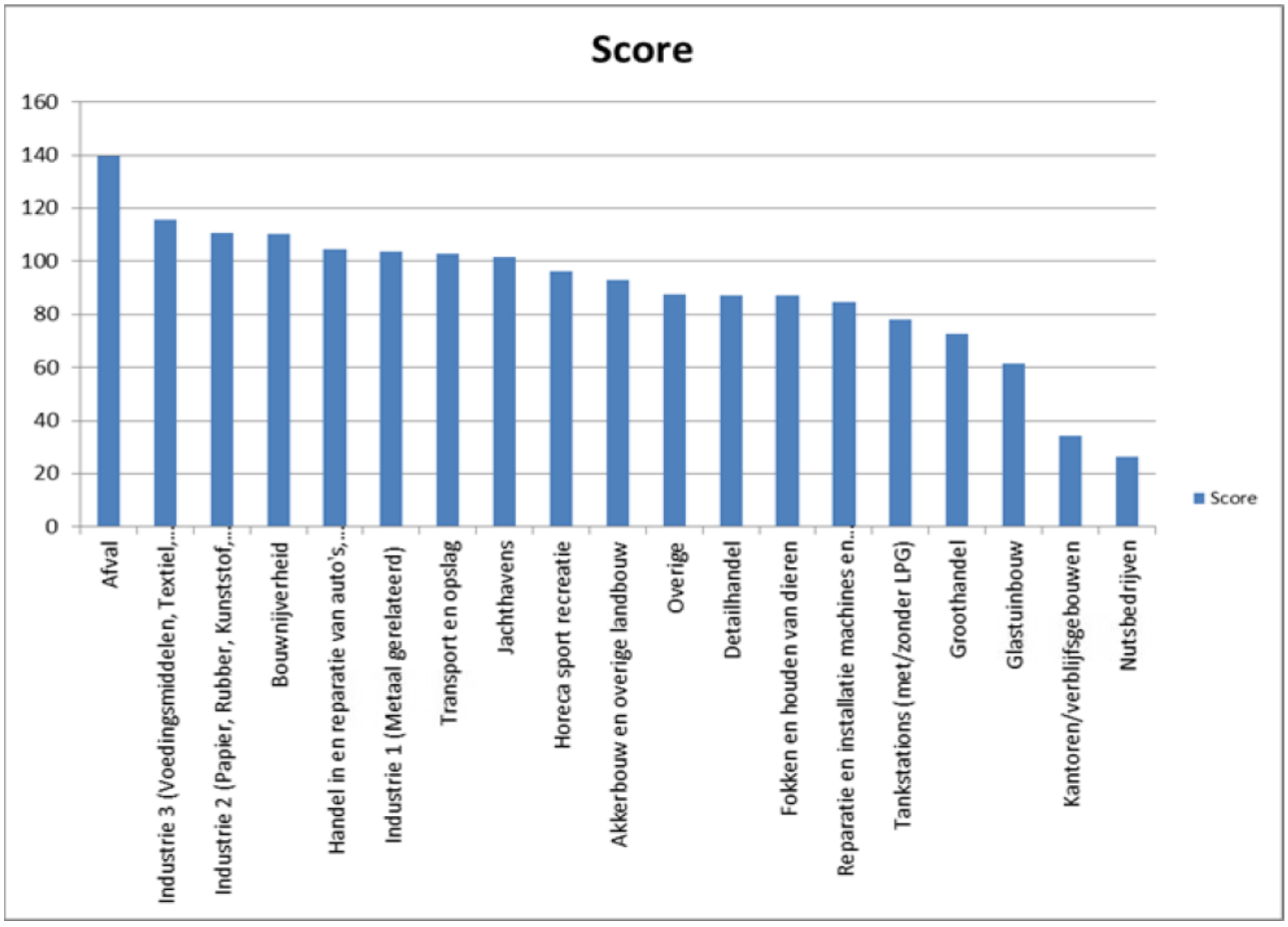
3.2.4	In werking hebben van een installatie voor het doorvoeren, bufferen of keren van rioolwater	6,0
3.8.4	Coaten of lijmen van planten of onderdelen van planten	6,0
4.7a.1	Bewerken, lijmen, coaten of lamineren van papier of karton	6,0
3.7.1	Binnenschietbanen	5,7
4.7.3	Vellenoffset druktechniek	5,5
4.7.3b	Flexodruk of verpakkingsdiepdruk	5,5
3.8.1	Tandheelkunde	5,4
4.6.4	Afleveren van vloeibare brandstof of gecomprimeerd aardgas anders dan aan motorvoertuigen voor het wegverkeer, vaartuigen of spoorwegvoertuigen	5,3
3.8.3	Buitenschietbanen	5,0
4.7.2	Zeefdrukken	5,0
3.5.1	Telen of kweken van gewassen in een kas	4,5
3.7.2	Traditioneel schieten	4,3
3.1.4a	Behandeling van stedelijk afvalwater	4,0
3.7.4	Recreatieve visvijvers	4,0
4.5.3	Solderen van metalen	4,0
3.3.4	Bieden van parkeergelegenheid in een parkeergarage	3,0
3.4.7	Opslaan van vloeibare bijvoedermiddelen	3,0
4.7a.3	Mechanische bewerking of verwerking van textiel	3,0
4.7a.4	Lassen van textiel	3,0

Overige leefomgevingsactiviteiten	
Natuur	**Score**
beroepsvisserij IJsselmeer/Markermeer	19,5
beheer en schadebestrijding/jacht	16,5
activiteiten in het kader van RO (bouw, sloop e.d.)	16,5
agrarische activiteiten	14,0
activiteiten waar vergunning/ontheffing voor is afgegeven binnen Natura 2000 gebieden	14,0
reservering stikstofruimte (PAS)	14,0
beheer natuurterreinen (gedragscodes)	11,0
herplanten houtopstanden	6,0
herplanten houtopstanden met compensatie elders	5,0
Ontgrondingen	
gemelde ontgronding	18,0
vergunde ontgronding	17,5
Bodem en grondstromen	

spoedeisende sanering	24,0
grondverzet zonder melding	17,5
calamiteiten	17,0
sanering zonder melding	15,5
niet spoedeisende sanering	14,5
BUS sanering tijdelijke uitplaatsing	14,0
in stand houden nazorglocatie/monitoring	14,0
BUS sanering immobiel/mobiel	13,5
grondverzet met melding	11,0
Grondwater	
beëindiging WKO	19,5
verstoren kleilaag boringsvrije zone	19,5
bodembedreigende activiteiten in win- en grondwaterbeschermingsgebied	16,0
in bedrijf hebben WKO	15,5
grondwaterwinning voor drinkwater	13,0
aanleg WKO	11,5
aanvraag WKO zonder aanleg	6,5
Zwemwater	
zwemmen in zwembaden	17,5
zwemmen in oppervlaktewater (zwemstranden)	14,0
Asbest*	
asbestsloop risicoklasse 2A	21,0
asbestsloop risicoklasse 2	20,5
asbestsloop risicoklasse 1	20,0

Bijlage 4, prioriteitenoverzicht branches op basis van risicoanalyse

Branche	Score	Risicoklasse
Afval	139,8	1
Industrie 3 (Voedingsmiddelen, Textiel, Hout)	115,8	1
Industrie 2 (Papier, Rubber, Kunststof, Chemie)	110,7	1
Bouwnijverheid	110,4	1
Handel in en reparatie van auto's, motorfietsen en aanhangers	104,5	1
Industrie 1 (Metaal gerelateerd)	103,6	2
Transport en opslag	102,9	2
Jachthavens	101,5	2
Horeca sport recreatie	96,2	2
Akkerbouw en overige landbouw	92,8	2
Overige	87,6	3
Detailhandel	87,1	3
Fokken en houden van dieren	87	3
Reparatie en installatie machines en apparatuur	84,8	3
Tankstations (met/zonder LPG)	78,1	3
Groothandel	72,9	4
Glastuinbouw	61,7	4
Kantoren/verblijfsgebouwen	34,3	4
Nutsbedrijven	26,4	4



Bijlage 5, toezichtmatrix

Toezichtmatrix OFGV 2017

Doelgroep/ taakveld	Toezichtinstrument(methodiek)									Conform controlesystematiek			
	Fysieke controle	Administratieve controle	Concern(systeem)toezicht	Zelfcontrole (checklists)	Hercontrolekaart	Preventie (voorlichting)	Ketentoezicht	Transportcontroles	Vrije veld toezicht	Planning	Melding/ verzoek	Steekproefgewijs	Geen toezicht
MILIEU													
Branchegroepen indeling voor 2017													
Afval	x	x					x	x		x			
Akkerbouw en overige landbouw	x									x			
Bouwnijverheid	x									x			
Detailhandel	x		x	x						x			
Fokken en houden van dieren	x									x			
Glastuinbouw	x	x	x							x			
Groothandel	x									x			
Handel in en reparatie van auto's, motorfietsen en aanhangers	x	x								x			
Horeca sport recreatie	x									x			
Industrie (Metaal gerelateerd)	x	x				x				x			
Industrie (Papier, Rubber, Kunststof, Chemie)	x	x				x				x			
Industrie (Voedingsmiddelen, Textiel, Hout)	x					x				x			
Jachthavens	x									x			
Kantoren/verblijfsgebouwen	x			x		x				x			
Nutsbedrijven	x	x	x							x			
Reparatie en installatie machines en apparatuur	x									x			
Tankstations (met/zonder LPG)	x	x	x							x			
Transport en opslag	x									x			
Overige	x									x			
MILIEU (activiteiten specifiek)													
Indirecte lozingen	x												
Natte koeltorens		X								x			
Vuurwerk	X									x			
Geluid (inrichtingen)	X										x		
Geluid (evenementen)	X										x	x	
BRANDVEILIGGEBRUIK													
Gebouwen met een woonfunctie	X									X			
Gebouwen met een bijeenkomstfunctie	X									X		X	
Celfunctie	X									X			
Gebouwen met een gezondheidszorgfunctie	X									X			
Industriefunctie	X									X			
Kantoorfunctie	X									X			
Gebouwen met een logiesfunctie	X									X			
Gebouwen met een onderwijsfunctie	X	X								X		X	
Sportfunctie	X									X			
Winkelfunctie	X									X			
Overige gebruiksfunctie	X									X			
Bouwwerk geen gebouw zijnde	X									X			
Gebouwen met gelijkwaardigheid	X									X			
Gebruik op basis van Brandveiligheidsverordening	X									X			
Overige objecten / gebruiksfuncties	X									X			
Bedrijfsgebouwen	X									X			
Gebouwen voor wegverkeer	X									X			
Gebouwen met een publieksfunctie	X									X			
NATUUR													
Recreatie									X				
Betreden afgesloten gebieden						X			X				
Kitesurfen						X			X				
Visserij IJsselmeer									X				
Snoekbaarsvisserij									X				
Roofvogelvervolging	X										X		
Stroperij ganzen									X				
verstoring leefgebieden Otter en Bever (natuurontwikkeling)									?				
Palingstroperij (bedreigde diersoort en dioxineprobleem)									X				
Kappen in kader Boswet	X	X							X				
Herplanten in kader Boswet	X												
beheer en schadebestrijding/jacht	X										X		
activiteiten waar vergunning/ontheffing voor is	X											X	
beheer natuurterreinen (gedragscodes)	?												
bouw- en sloopactiviteiten zonder vergunning onderdeel natuur	?					X							
bouw- en sloopactiviteiten met ontheffing onderdeel natuur	?					X							
ONTGRONDINGEN													
vergunde ontgronding	X	X											
gemelde ontgronding	X	X											
ontgronding zonder melding of vergunning						X		X	X				
BODEM EN GRONDSTROMEN													
sanering in het kader van WBB	X	X				X							
BUS sanering immobiel/mobiel	X	X				X							
BUS sanering tijdelijke uitplaatsing	X	X				X							
sanering zonder melding						X	X	X	X				
in stand houden nazorglocatie/monitoring	X	X											
grondverzet met BBK melding	X	X				X							
grondverzet zonder BBK melding						X	X		X				
WATER													
vergunningsplichtige WKO	X	X											
meldingsplichtige WKO	X					X			X				
boren/sonderen in boringsvrije zone									X				
illegale grondwaterontrekking in boringsvrije zone	X	X							X				
drinkwaterwinning	X	X											
bodembedreigende activiteiten in grondwaterbeschermingsgebied									X				
zwemmen in zwembaden	X	X											
zwemmen in oppervlaktewater (zwemstranden)		X				X			X				
ASBEST													
asbestsloop gemeld													
asbestsloop niet gemeld							X	X					
asbestinzameling milieustraat	X	X				X		X					
OVERIGE													
geluidsactivitieiten in stiltegebieden													
vuurwerkevenementen													

Bijlage 6, toezichtinstrumentarium

Preventie	Bevorderen van duurzaam naleefgedrag en daarmee op het voorkomen van overtredingen. Vroegtijdig bijsturen in ontwikkelingen die problematisch kunnen worden. Voorkomen van onnodige overtredingen of klachten doordat burgers en bedrijven onvoldoende op de hoogte zijn van risico's en regelgeving.
Opleveringscontrole	Een controle door de vergunningverlener én de toezichthouder na afronding van een melding, ontheffing of vergunning. Het is een controle waarbij de overdracht tussen vergunningverlening en toezicht centraal staat. Toezichthouder kan tijdens controle ruggespraak houden met de vergunningverlener.
Periodiek toezicht	Is bedoeld om zicht te houden op de naleving van wetgeving en vindt plaats op basis van een controlefrequentie. Er wordt voorlichting gegeven over hoe overtredingen ongedaan gemaakt kunnen worden en er wordt een termijn voor herstel aangegeven.
Hercontrole	Is bedoeld om te bekijken of de overtreding na de hersteltermijn is opgeheven. Kan gecombineerd worden met een nieuwe periodieke controle waarbij ook nieuwe aspecten worden bekeken.
Sanctiecontrole	Verifiëren of overtreding nog steeds voort duurt. Wanneer overtreding voortduurt wordt bestuurlijke en/of strafrechtelijke sanctie opgelegd (verbeuring last onder dwangsom, uitvoeren bestuursdwang, boete opleggen of inbeslagname). Een sanctiecontrole kan plaatsvinden op afstand (administratieve controle) of op de locatie.
Themacontrole of branchegericht toezicht	Controle gericht op een bepaald aspect of een bepaalde branche om inzicht te krijgen in naleefgedrag. Gebeurt vaak in projectvorm in samenwerking met andere (keten)partijen. Voorbeelden: toezicht op vuurwerk opslag en verkoop, natte koeltorens, vergisting installaties of een warmte/koude opslaginstallatie (WKO).
Uitvoeren van metingen	Metingen ten aanzien van licht, geur, stoffen, trillingen, warmte of geluid, om te controleren of vastgestelde normen worden gehaald. Het kan gaan om zelfstandige controlemetingen, een aanvullende meting of een controle op de metingen die het bedrijf zelf al uitvoert. Het gaat in het laatste geval niet alleen om de behaalde resultaten maar ook of de wijze van meten conform de geldende voorschriften en normen plaatsvindt. Metingen vinden plaats op basis van klachten, jaarlijkse planning, ad-hoc, transportcontroles, hercontroles of door themagericht of preventief toezicht.
Transportcontroles	Controles van transporten van grond, afval en vuurwerk. De controles richten zich op de fysieke lading en formulieren bij de lading om vast te leggen welke stoffen worden vervoerd, waar deze vandaan komen en waar ze heen gaan. Deze controles worden in het vrije veld toegepast maar ook bij bedrijven zelf (poortcontroles). Ze passen binnen het ketentoezicht waarbij de verschillende stappen in een keten (ontstaan - transport – gebruik) worden gevolgd.
Administratieve controle	Richt zich op de juiste administratieve vastlegging van wettelijke verplichtingen. Op grond van schriftelijke informatie (achteraf) controleren of op correcte wijze is gewerkt, of installaties tijdig gekeurd zijn en formulieren juist worden gebruikt en opgeborgen. Dit type onderdeel kan onderdeel zijn van een reguliere controle. Voorbeelden: energiebesparingsonderzoeken, meetrapporten, transportformulieren en keuringsbewijzen, EPRTR bedrijven en de MJA (Milieujaarverslag-plichtige bedrijven).
Concerntoezicht	Richt zich op de Borging van de naleving van milieuvoorschriften in de organisatie van een bedrijf, bijvoorbeeld via een systeem voor kwaliteitszorg en/of milieuzorg. Wordt ook wel systeemtoezicht genoemd. Door te beoordelen of het systeem functioneert, wordt een oordeel gevormd over de kans dat overtredingen zijn/worden voorkomen.
Surveillance (vrije veld)	Surveillance is het doelgericht controleren op de aanwezigheid van activiteiten die in het vrije veld kunnen voorkomen, bijvoorbeeld in natuurgebieden of bij zwemstranden. Surveillance heeft twee effecten: ten eerste om overtredingen op te sporen en ten tweede om de aanwezigheid in het beheersgebied kenbaar te maken en daarmee mogelijke overtreders af te schrikken.
Ketentoezicht	Ketentoezicht richt zich op thematisch toezicht, transportcontroles of branchegericht toezicht. Hierbij wordt een keten (bijvoorbeeld CO-vergisters, afval, asbest of grondstromen) van begin tot eind gevolgd om te onderzoeken of er in de keten van ontstaan tot eindverwerking overtredingen plaatsvinden. Dit soort toezicht vindt veelal plaats in samenwerking met ketenpartners.
Gevelcontrole / beheer bedrijvenbestand	Is bedoelt om het bedrijvenbestand actueel te houden. Controleren of een bedrijf nog op de desbetreffende locatie aanwezig en actief is. Kan via een fysieke controle of via een administratieve controle door locatieadressen te vergelijken met de basisregistratie van het handelsregister van de Kamer van Koophandel, Basisadministratie Gebouwen (BAG),

	internet, gemeentelijke belastingen, enzovoort. Als na sluiting van een bedrijf er resterende verplichtingen uit de milieuwetgeving van kracht zijn (bijvoorbeeld het doen van een bodemonderzoek) gaan we na of de nieuwe locatie van het bedrijf te achterhalen is. Indien een nieuw bedrijf op de locatie aanwezig is, controleren of deze een melding moet indienen dan wel een milieuvergunning moet aanvragen.
Signaaltoezicht	De toezichthouder heeft bij de uitvoering van zijn taak een oog- en oorfunctie. Dit betekent dat de toezichthouder bij het ontvangen van verdachte signalen of bij eigen bevindingen van misstanden buiten zijn taak, deze doorgeeft aan de verantwoordelijke instantie. Ook worden er vanuit handhavingspartners verzoeken gedaan om tijdens de uitvoering van toezicht extra alert te zijn op specifieke situaties.

Bijlage 7, toelichting handhavingsinterventies van licht naar zwaar

Bestuursrecht herstellend

Aanspreken/informeren
Aanspreken/informeren is een informele interventie (geen wettelijke basis) naar aanleiding van een inspectie die ertoe moet leiden dat de normadressaat naleeft of in staat is na te leven. Aanspreken/informeren gebeurt mondeling, door het verstrekken van schriftelijke informatie of door verwijzing naar websites. Aanspreken/informeren is vooral aan de orde bij goedwillende normadressaten die onbedoeld niet naleven en die gemotiveerd zijn de niet naleving zo snel mogelijk zelf op te lossen.

Waarschuwen – brief met hersteltermijn
Waarschuwen betekent dat de normadressaat naar aanleiding van een inspectie een waarschuwingsbrief ontvangt. Daarin is opgenomen welke maatregelen of voorzieningen getroffen moeten worden om na te leven en binnen welke (redelijke) termijn. In de brief staat ook dat de handhavingsinstantie verdergaande bestuursrechtelijke interventies zal nemen (LOB, LOD), als blijkt dat de in de waarschuwingsbrief opgenomen maatregelen of voorzieningen niet zijn getroffen na het verstrijken van de termijn.

Bestuurlijk gesprek
Een bestuurlijk gesprek met (de leiding van) de normadressaat in kwestie is een aanvullende escalerende interventie op waarschuwen.

Verscherpt toezicht
Verscherpt toezicht als interventie betreft het naar aanleiding van een inspectie meer of intensiever toezicht houden op de normadressaat. Een bestuurlijk gesprek zal hier vaak aan vooraf gaan. Verscherpt toezicht moet worden aangekondigd, als ook onder welke voorwaarden het verscherpt toezicht weer zal worden opgeheven.

Last onder dwangsom – LOD
Een last onder dwangsom is een op herstel gerichte interventie voor het ongedaan maken van overtredingen en/of het voorkomen van verdere/herhaalde overtreding. De normadressaat krijgt een verplichting (een last) opgelegd om binnen een gegeven termijn de overtreding te beëindigen door iets te doen of na te laten op straffe van het verbeuren van een dwangsom wanneer de last niet tijdig wordt uitgevoerd. De op te leggen dwangsom moet voldoende hoog zijn om de overtreding te beëindigen. Een last onder dwangsom kan alleen worden opgelegd als hiervoor een wettelijke bevoegdheid bestaat.

Het opleggen van een last onder dwangsom gebeurt volgens zorgvuldig te volgen stappen. In het algemeen worden de volgende stappen doorlopen:
Stap 1. *Bestuurlijke waarschuwing*,
dat wil zeggen: het bekend maken van het voornemen om een last onder dwangsom op te leggen met een hersteltermijn plus de termijn om zienswijzen bekend te maken. Indien niet tijdig hersteld:
Stap 2. *Sanctiebeschikking*,
dat wil zeggen: het opleggen van een last onder dwangsom met een hersteltermijn. Indien niet tijdig hersteld:
Stap 3. *Verbeuren en innen dwangsom*.

Last onder bestuursdwang – LOB
Een last onder bestuursdwang is een op herstel gerichte interventie voor het ongedaan maken van een overtreding waarbij de handhavingsinstantie, wanneer de last niet of niet tijdig wordt uitgevoerd, op kosten van de overtreder, een overtreding beëindigt door zelf daadwerkelijk in te (laten) grijpen. Een last onder bestuursdwang kan alleen worden toegepast als hiervoor een wettelijke bevoegdheid bestaat. Voor de last onder bestuursdwang gelden dezelfde zorgvuldig te doorlopen stappen als voor de last onder dwangsom. Ook hier kan, bijvoorbeeld in spoedeisende situaties, van deze stappen worden afgeweken:
Stap 1. *Bestuurlijke waarschuwing*:
dat wil zeggen: het bekend maken van het voornemen om een last onder bestuursdwang op te leggen met een hersteltermijn plus de termijn om zienswijzen bekend te maken.
Indien niet tijdig hersteld:
Stap 2. *Sanctiebeschikking*:
dat wil zeggen: het opleggen van een last onder bestuursdwang met een hersteltermijn. Indien niet tijdig hersteld:

Stap 3. Uitvoeren bestuursdwang:
In spoedeisende situaties en bij ernstige overtredingen is de last onder bestuursdwang de meest geschikte bestuursrechtelijke interventie. De handhavingsinstantie kan verzoeken om onmiddellijke beëindiging van de overtreding. Als blijkt dat de normadressaat niet bereid is aan dit verzoek te voldoen, kan de handhavingsinstantie zelf en in spoedeisende gevallen zonder voorafgaande last feitelijk optreden. Wel moet de handhavingsinstantie zo spoedig mogelijk nadien alsnog een formele sanctiebeschikking uitvaardigen.

Tijdelijk stilleggen
Tijdelijk stilleggen betekent dat activiteiten of voertuigen als gevolg van de overtreding tijdelijk worden stilgelegd, tot de overtreding is hersteld en van naleving sprake is. Er kan aanleiding zijn om bij tijdelijk stilleggen beleid en/of politiek te informeren. Tijdelijk stilleggen kan onder de LOB vallen.

Bestuursrecht bestraffend
Bestuurlijke boete
Een bestuurlijke boete is een bestuurlijke bestraffende sanctie die door een daartoe bevoegde overheidsdienst zonder tussenkomst van het OM of een rechter kan worden opgelegd. Het CJIB verzorgt de inning en incasso van bestuurlijke boetes van diverse overheidsdiensten, waaronder de NVWA, de Inspectie SZW en de Inspectie Leefomgeving en Transport.
Een bestuurlijke boete houdt de onvoorwaardelijke verplichting in tot betaling van een geldsom en kan naast een last onder dwangsom of een last onder bestuursdwang worden opgelegd. Het opstellen van het boeterapport gebeurt door de toezichthouder/handhaver, maar de kennisgeving, beschikking en inning gebeuren door het boetebureau (o.a. CJIB). De maxima en bandbreedtes van boetebedragen zijn veelal vastgelegd in de wetgeving. Een belangrijk verschil met de Bestuurlijke strafbeschikking is dat bezwaar en beroep bij het bestuursorgaan dienen te worden aangetekend, terwijl de normadressaat tegen de BSBm in verzet kan komen bij het OM.

Schorsen of intrekken vergunning, certificaat of erkenning
Als de normadressaat houder is van een begunstigend besluit (vergunning of ontheffing), dan kan het geheel of gedeeltelijk intrekken van dat besluit een passende interventie zijn. Deze interventie is met name passend als de normadressaat niet in actie komt naar aanleiding van eerdere correctieve interventies, zoals een last onder dwangsom. Het geheel of gedeeltelijk intrekken van een begunstigend besluit is een vergaande interventie die zorgvuldig moet worden voorbereid.

Exploitatieverbod, sluiting
Voor niet vergunningplichtige normadressaten bestaat de mogelijkheid op basis van de Fraudewet om het bedrijf te sluiten of de exploitatie ervan te verbieden. Ook dit zijn vergaande interventies die zorgvuldig moeten worden voorbereid en waarbij het informeren van beleid en politiek noodzakelijk is.

Strafrecht
Bestuurlijke strafbeschikking milieu – BSBm
De bestuurlijke strafbeschikking milieu is een op het strafrecht (artikel 257ba Wetboek van Strafvordering) gebaseerde interventie die daartoe bevoegde handhavingsinstanties zonder tussenkomst van het OM kunnen opleggen. Voor feiten uit het zogenoemde 'Feitenboekje Bestuurlijke Strafbeschikking Milieu- en Keurfeiten' wordt een combibon uitgeschreven (geldboete) die ter afdoening wordt gezonden aan het Centraal Justitieel Incassobureau (CJIB). De BSBm kan los van (óf óf), parallel met (én én) of volgtijdelijk aan (eerst…dan…) op herstel gerichte interventies worden ingezet. De BSBm is bedoeld voor relatief eenvoudige overtredingen, waarbij er over de schuldvraag geen twijfel bestaat. De 'Richtlijn bestuurlijke strafbeschikkingbevoegdheid milieu- en keurfeiten' geeft in paragraaf 2.7 de beleidsvrijheid binnen gestelde grenzen aan en in paragraaf 2.8 de contra-indicaties voor het uitvaardigen van een BSBm. Als geen BSBm kan worden uitgevaardigd is in veel gevallen overleg met het OM noodzakelijk.

Proces-verbaal (PV)
BOA's die een strafbaar feit vermoeden of constateren, kunnen een PV opmaken. Dit optreden valt onder het strafrechtelijk optreden dat in deze landelijke handhavingsstrategie is geregeld. Een PV is de basis voor het verdere optreden van het OM dat kan leiden tot sancties als: een geldboete, een werkstraf, een gevangenisstraf, ontneming van wederrechtelijk verkregen voordeel, publicatie van het vonnis, stillegging van de onderneming en verbeurdverklaring.

Bijlage 8, tabel overtredingen met standaard dwangsomhoogten en begunstigingstermijnen

Milieu				
Compartiment	**Overtreding**	**Minimaal te verbeuren dwangsom**	**Maximaal te verbeuren dwangsom**	**Begunstigings-termijn (bandbreedte)**
Bodem	(15)jaarlijkse keuring bovengrondse tank niet uitgevoerd	€ 100	€ 1.000	1-3 maanden
	(15)jaarlijkse keuring ondergrondse tank niet uitgevoerd	€ 2.500	€ 25.000	1-3 maanden
	Geen vloeistofdichte vloer, vloeistofkerende vloer of (lek)bak	De geschatte kosten v.d. voorziening + 50%	10x de geschatte kosten v.d. voorziening + 50%	1-3 maanden
	Vloeistofdichte vloer of (lek)bak niet in orde	De geschatte kosten v.h. herstellen + 50%	10x de geschatte kosten v.h. herstellen + 50%	1-3 maanden
	Werkzaamheden op een niet vloeistofdichte of vloeistofkerende vloer	€ 2.500	€ 45.000	1-2 weken
	Vloeistoffen in de bodem brengen	€ 250	€ 50.000	1-2 weken
	Geen vloeistofdichte of vloeistofkerende vloer rondom afleverzuil	De geschatte kosten v.h. herstellen + 50%	10x de geschatte kosten v.h. herstellen + 50%	1-3 maanden
	Geen controle/certificaat van vloeistofdichte of vloeistofkerende vloer	€ 125	€ 2.500	2 maanden
	Vaatwerk (gevuld zowel als ongevuld)/accu's niet in lekbakken	€ 250	€ 5.000	1 maand
	Tank niet tegen aanrijden beschermd (als dit 1 week gevaar oplevert: bestuursdwang)	De geschatte kosten v.h. herstellen + 50%	10x de geschatte kosten v.h. herstellen + 50%	1 maand
	Geen bodemonderzoek nulsituatie/BOOT	€ 500	€ 5.000	1 maand
	Tank niet boven lekbak	€ 1.000	€ 15.000	2 maanden
	Slechte opslag van afval	€ 250	€ 5.000	1 maand
	Niet saneren/verwijderen van ondergrondse tank die buiten gebruik is	€ 1.500	€ 15.000	3 maanden
	Opslag vaste mest niet op mestdichte plaat	€ 125	€ 5.000	3 maanden
	Geen water/sludge ondezoek uitgevoerd	€ 450	€ 4.500	1 maand
	Lekke leidingen (als dit 1 week gevaar oplevert: bestuursdwang)	€ 500	€ 50.000	1-2 weken
Besluit bodem kwaliteit	Niet verstrekken van kwaliteitsgegevens van schone grond of cat. 1 grond	€ 1.000	€ 10.000	1 maand

Milieu				
Compartiment	**Overtreding**	**Minimaal te verbeuren dwangsom**	**Maximaal te verbeuren dwangsom**	**Begunstigings-termijn (bandbreedte)**
	Niet melden start en beëindiging werkzaamheden op grond van het Besluit bodemkwaliteit	€ 1.500	€ 4.500	1-2 weken
	Toepassen steenachtige bouwstof, grond en/of bagger zonder melding dan wel erkenning	€ 5.000	€ 50.000	1-2 weken
	Toepassen steenachtige bouwstof, grond en/of bagger met melding, maar zonder kwaliteitsgegevens	€ 3.000	€ 30.000	1-2 weken
Lucht en geur	Overschrijding emissie-eisen	€ 500	€ 50.000	2 weken
	Metingen niet (correct) uitgevoerd	€ 250	€ 15.000	1 maand
	Gasafvoer niet conform BEES	€ 250	€ 25.000	1 maand
	Schoorsteen niet op hoogte	€ 750	€ 25.000	2 maanden
	Onderzoek emissiebeperkingen niet uitgevoerd	€ 250	€ 25.000	2 maanden
	Voorschriften stankhinder niet naleven	€ 250	€ 25.000	1 maand
	Stofoverlast veroorzaken	€ 250	€ 25.000	1-2 weken
	Ontbreken filter/ontgeuringsinstallatie	€ 250	€ 25.000	2 maanden
	Ontbreken dampretour stage II	€ 1.250	€ 20.000	2 maanden
	Ontbreken CFK-logboek	€ 150	€ 3.000	1 maand
	Slechte opslag dierlijk afval	€ 500	€ 15.000	2 maanden
Water en lozingen	Olie/water/vet/benzine afscheider niet (tijdig) legen	€ 250	€ 10.000	1-2 weken
	Ontbreken afscheider installatie	€ 1.500	€ 30.000	3 maanden
	Niet meten of niet aanleveren van de analyses	€ 2.500	€ 50.000	1 maand
	Geen peilbuizen plaatsen	€ 750	€ 15.000	2 maanden
	Bemonstering grondwater niet uitgevoerd	€ 500	€ 10.000	2 maanden
	Overschrijding van “algemene” emissie-eisen	€ 500	€ 50.000	2 weken
	Overschrijding lozingseisen bedrijfsafvalwater op riolering (vergunning, maatwerkvoorschrift en/of besluit)	€ 2.000	€ 20.000	1 maand

Milieu				
Compartiment	**Overtreding**	**Minimaal te verbeuren dwangsom**	**Maximaal te verbeuren dwangsom**	**Begunstigings-termijn (bandbreedte)**
	Ontbreken dan wel onjuiste constructie van een controle-/monsternamevoorziening	€ 1.000	€ 20.000	2 maanden
Geluid en trillingen	Overschrijding geluidswaarden/-voorschriften per keer	€ 2.500	€ 25.000	1-2 weken
	Overlast, in werking buiten vergunde/gemelde uren (gedrag)	€ 2.500	€ 25.000	1-2 weken
	Niet meten	€ 250	€ 1.250	1 maand
	Voorzieningen niet aangebracht	€ 250	€ 25.000	2 maanden
	Muziekbegrenzer niet aangebracht	€ 2.500	€ 25.000	1 maand
	Voorschriften m.b.t. gedrag niet naleven	€ 2.500	€ 25.000	1- weken
	Niet voldoen aan voorschriften m.b.t. trilling	€ 250	€ 25.000	2 maanden
Afval	Opslag niet overeenkomstig voorschriften	€ 250	€ 25.000	2 maanden
	BA (=bedrijfsafvalstoffen) niet regelmatig afvoeren	€ 250	€ 25.000	2 maanden
	GA (=gevaarlijk afvalstoffen) niet correct afvoeren	€ 500	€ 50.000	1 maand
	Niet registreren verwijdering GA	€ 250	€ 25.000	1 maand
	Niet vergunde/gemelde opslag BA	€ 250	€ 25.000	1 maand
	Niet vergunde/gemelde opslag GA	€ 500	€ 50.000	2 weken
	Verbranden afval	€ 500	€ 25.000	2 weken
Risico (brand)	Geen blusmiddelen of onjuist/niet aangesloten per stuk	€ 150	€ 1. 500	2 weken
	Opslag gevaarlijke stoffen niet conform voorschriften	€ 250	€ 50.000	1 maand
	Bordjes (roken en vuur verboden) ontbreken	€ 50	€ 1.500	2 weken
	Keuring blusmiddelen niet juist	€ 100	€ 1.000	2 weken
	Onvoldoende brandwerend	€ 250	€ 25.000	2 maanden
	Onveilige opstelling gasflessen	€ 25 per fles	€ 50.000 (voorziening)	1 week tot 3 maanden
Algemeen	Niet melden/geen gegevens overleggen van calamiteiten/meldingen ongewone voorvallen (H17 Wet milieubeheer)	€ 250	€ 25.000	1-2 weken

Milieu				
Compartiment	**Overtreding**	**Minimaal te verbeuren dwangsom**	**Maximaal te verbeuren dwangsom**	**Begunstigings-termijn (bandbreedte)**
	Niet indienen of tijdig indienen van rapporten (geluid, e-MJV en dergelijke)	€ 750	€ 7.500	1-2 weken
	Wijzigingen t.a.v. vergunning niet gemeld	€ 125	€ 1.250	1 maand
	Inrichting in werking zonder vergunning respectievelijk melding Activiteitenbesluit (geen ontvankelijke aanvraag/melding ingediend, maar geen sprake van opzet) dan wel milieuactiviteit uitvoeren zonder omgevingsvergunning milieu	€ 500	€ 50.000	2-8 weken
	Handelingen dan wel activiteiten uitvoeren in strijd met voorschrift	€ 250	€ 25.000	2-6 weken

Grondwater en warmte- en koude opslag				
Compartiment	**Overtreding**	**Minimaal te verbeuren dwangsom/ boete**	**Maximaal te verbeuren dwangsom/ boete**	**Begunstigings-termijn (bandbreedte)**
Waterwet (artikelen 6.4, 6.20 en 8.1)	Overschrijding van het maximaal vergunde debiet	€ 5.000	€ 25.000	3 maanden
	Ontbreken registratie maximale retourtemperatuur	€ 5.000	€ 25.000	1 maand
	Ontbreken registratie spuiwater	€ 1.000	€ 5.000	1 maand
	Ontbreken / niet bijhouden logboek met maandelijkse waterstanden	€ 5.000	€ 25.000	1 maand
	Ontbreken / niet bijhouden logboek met maandelijkse energieverplaatsing	€ 5.000	€ 25.000	1 maand
	Ontbreken metingen stijghoogten	€ 2.000	€ 6.000	1 maand
	Ontbreken grondwateranalyse	€ 2.000	€ 6.000	1 maand
	Ontbreken bodemtemperatuurprofielen	€ 5.000	€ 25.000	2 maanden
	Verzuimen verzenden jaarlijkse rapportage	€ 5.000	€ 25.000	1 maand
	Energetische onbalans	€ 20.000	€ 100.000	1 jaar
	Lozing grondwater zonder debietmeter	€ 2.000	€ 20.000	1- 2 weken
	Lozing grondwater zonder goedwerkende debietmeter	€ 1.500	€ 7.500	1-2 weken

Zweminrichtingen				
Compartiment	**Overtreding**	**Minimaal te verbeuren dwangsom/ boete**	**Maximaal te verbeuren dwangsom/ boete**	**Begunstigings-termijn**
Whvbz (wet)	Geen kennisgeving aan GS doen, bij veranderingen en wijzigingen van een badinrichting (artikel 10)	€ 500	€ 2.000	2 weken
Bhvbz (Besluit)	Onderzoek parameters zwemwaterkwaliteit (artikel 9)	€ 250	€ 2.000	1 maand
	Zwemwater voldoet aan de normen(jaartoetsing, artikel 2 lid 1)	€ 2.000	€ 10.000	3 maanden
	Voldoende toezicht (artikel 25)	€ 1.000	€ 5.000	2 weken
	Voldoende staat van onderhoud en reinheid (artikel 47)	€ 600	€ 3.000	1- weken
	Reinigen van kleedruimten e.d. en luchtverversing (artikel 17 lid 1 en 2)	€ 1.000	€ 5.000	1- weken

Brandveiligheid en asbest				
Compartiment	**Overtreding**	**Minimaal te verbeuren dwangsom**	**Maximaal te verbeuren dwangsom**	**Begunstigings-termijn (bandbreedte)**
Asbest	Slopen zonder volledige melding, incl. asbestinventarisatierapport (sloopstop, artikel 1.26 Bouwbesluit)	1x geschatte sloopkosten	2 x geschatte sloopkosten	direct- 1 week
	Handelen in strijd met nadere voorwaarden na sloopmelding (artikel 1.29 lid 3 Bouwbesluit)	1x geschatte Sloopkosten	2 x geschatte sloopkosten	2 maanden
Brandveiligheid	Ontbreken vergunning met het oog op de brandveiligheid (gebruiksstop, artikel 2.1 lid 1 onder d Wabo)	1 x geschatte maandelijkse opbrengst bij doorgaand gebruik	2x geschatte maandelijkse opbrengst bij doorgaand gebruik	direct- 1 week
	Handelen in strijd met vergunningvoorschrift (brandveilig gebruik, artikel 2.3 Wabo)	Gerelateerd aan ernst overtreding	Gerelateerd aan ernst overtreding	12 maanden
	Ontbreken adequate brandmeldinstallatie en rookmelders of ontbreken certificaat hiervan (artikelen 6.20 en 6.21 Bouwbesluit)	1x geschatte kosten aanleg € 100	2 x geschatte kosten aanleg € 1000	Direct- 6 maanden
	Ontbreken adequate noodverlichting en vluchtrouteaanduidingen (artikelen 6.3 en 6.24 Bouwbesluit)	1x geschatte kosten aanleg	2x geschatte kosten aanleg	Direct- 4 maanden

Brandveiligheid en asbest				
Compartiment	**Overtreding**	**Minimaal te verbeuren dwangsom**	**Maximaal te verbeuren dwangsom**	**Begunstigings-termijn (bandbreedte)**
	Ontbreken of inadequate vluchtdeuren en niet goed werkende zelfsluitende deuren (artikelen 6.25, 6.26 en 7.3 Bouwbesluit)	€ 100 per deur	€ 1000 per deur	Direct- 1 maand
	Ontbreken of inadequate brandslanghaspels, droge blusleiding, bluswatervoorziening, blustoestellen, inspectiecertificaat automatisch brandblusinstallatie en rookbeheersingssysteem en aanduiding blusmiddelen (afdeling 6.7 Bouwbesluit)	€ 100 per haspel, blusleiding, bluswatervoorziening, blustoestel, inspectiecertificaat of aanduiding blusmiddelen	2 x geschatte kosten aanbrengen systeem	Direct- 4 maanden
	Voorschriften inzake het veilig gebruik van bouwwerken, open erven en terreinen (artikelen 7.4 t/m 7.16 Bouwbesluit)	€ 100 per individueel onderdeel	2x geschatte herstelkosten of voldoende financiële prikkel	1 maand



Provincie Noord-Holland

INGEKOMEN 15 FEB. 2019

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

J. van Belkom

BEL/OMB

Telefoonnummer +31235144856

belkomj@noord-holland.nl

Verzenddatum

15 FEB. 2019

Kenmerk

1175179/1183244

Uw kenmerk

Betreft: Stand van zaken grafietregens/stofoverlast

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u het volgende toe: de stand van zaken met betrekking tot de grafietregens en stofoverlast rondom het terrein van Tata Steel. Op 25 januari jl. heeft u een aantal documenten ontvangen over het verscherpt toezicht, de nieuwe last onder dwangsom, de beslissing op bezwaar en de brief van de staatssecretaris. In deze brief informeren wij u over de recente ontwikkelingen en enkele vragen die bij ons college zijn binnengekomen.

Vergunning nieuwe werkwijze

Allereerst willen wij u een toelichting geven op het vergunningsproces rondom de nieuwe werkwijze die de grafietregens heeft veroorzaakt. In 2014 heeft Harsco een aanvraag ingediend voor het aanpassen van hun toenmalige vergunning, aangezien het bedrijf van plan was een nieuwe werkwijze te gaan toepassen. Een bijkomend voordeel van de nieuwe werkwijze was dat hiermee ook de geuroverlast werd teruggedrongen. De Omgevingsdienst Noordzeekanaalgebied heeft deze aanvraag namens de provincie getoetst. Onderdeel van de toetsing was een testfase om de effecten van de nieuwe werkwijze in beeld te brengen. Hierbij is ook een geuronderzoek gedaan. De testfase is onder toezicht van de omgevingsdienst uitgevoerd. Vervolgens is de aanvraag verder in behandeling genomen door de omgevingsdienst. In 2016 kwamen wij erachter dat Harsco de nieuwe werkwijze ook na de testfase heeft doorgezet, zonder dat hiervoor toestemming was gegeven of een vergunning was verleend. In februari 2016 is de vergunning voor de nieuwe werkwijze definitief verleend.

Grafietregens/stofoverlast Harsco

Er zijn door de omgevingsdienst geen grafietexplosies meer geconstateerd na november 2018. Wel is er sprake van stofemissies waarmee de vergunningsvoorschriften worden overtreden. Sinds de tweede last onder dwangsom (LOD) van eind januari zijn er drie verbeuringen (dwangsommen) opgelegd. De tweede LOD kent een dwangsom van 25.000 euro per incident met een maximumaantal van twaalf. Voor de Omgevingsdienst is de LOD het primaire instrument voor het aanpakken van overtredingen van de vergunningvoorschriften.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
KvK nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Dit instrument kan worden versterkt met flankerende maatregelen zoals verscherpt toezicht.

Verscherpt Toezicht Harsco
Gezien de incidenten is er verscherpt toezicht ingesteld; hierover bent u op 25 januari jl. al geïnformeerd. Door vaker in contact te treden met Harsco, kunnen overtredingen eerder worden gesignaleerd en kunnen de gemaakte afspraken beter worden gemonitord. Daarnaast is de effectiviteit van de voorgenomen maatregelen een terugkerend onderwerp in de gesprekken met de directies van Harsco en Tata Steel.

Maatregelen Harsco en Tata Steel
De verantwoordelijkheid om maatregelen te nemen om de stofoverlast te stoppen, ligt bij Harsco en Tata Steel. Het productieproces is reeds aangepast, zodat de slakken beter kunnen afkoelen. Door de omgevingsdienst zijn er sindsdien geen grafietexplosies meer geconstateerd. Er blijft echter sprake van stofoverlast. Hierover voert de omgevingsdienst gesprekken met Harsco en Tata Steel. De mogelijke oplossingen zullen van het bedrijf zelf moeten komen, aangezien alleen zij volledig inzicht hebben in de productieprocessen en de mogelijke maatregelen. De omgevingsdienst stelt kritische vragen en houdt toezicht op de voortgang van de maatregelen.

Om de stofoverlast van ROZA-slak te voorkomen, wordt door Tata ingezet op de bouw van een hal. In eerste instantie is april 2020 als opleverdatum genoemd, maar wij vinden het belangrijk dat de hal zo snel mogelijk wordt gerealiseerd. Wij geven dan ook prioriteit aan de vergunningverlening en zullen het proces waar mogelijk versnellen.

Fiscale aftrekbaarheid dwangsommen
De onwenselijkheid van de fiscale aftrekbaarheid van dwangsommen hebben wij aangekaart bij de staatssecretaris van Infrastructuur en Waterstaat. Daarnaast hebben we dit via het Interprovinciaal Overleg aan de orde gesteld, aangezien alle provincies hiermee te maken hebben. Het kabinet gaat onderzoeken of het mogelijk is een einde te maken aan de fiscale aftrekbaarheid van dwangsommen die bedrijven krijgen opgelegd, dit heeft minister Hoekstra van Financiën reeds toegezegd. De minister gaat onderzoeken of de regels kunnen worden aangepast, mogelijk al met ingang van volgend jaar. Een motie van de Tweede Kamer over het wegnemen van het fiscale verschil tussen een boete en een dwangsom is aangenomen.

IJmond-gesprekken
Wij blijven een hoge prioriteit geven aan de gesprekken met partijen in de regio, zeker waar dit bewoners of bewonersgroepen betreft. Zowel bij het gezondheidsonderzoek van het RIVM als het monitoringproject Hollandse Luchten zullen in ieder geval bewoners, huisartsen en de GGD worden betrokken. Ook vindt er regulier overleg met de vertegenwoordigers van de IJmond-gemeenten plaats.

De gemeenteraden van de IJmond-gemeenten maken zich zorgen en hebben op 6 februari jl. een brief aan ons college gestuurd. Uiteraard delen wij hun zorgen en nemen het signaal ter harte dat een intensievere communicatie en betere informatievoorziening nodig zijn. Wij zullen hen een afschrift sturen van deze brief, zodat ook zij op de hoogte zijn van de laatste stand van zaken.

Gezondheidsonderzoek
Veel inwoners van de IJmond-gemeenten maken zich zorgen over de effecten van de grafiet- en stofuitstoot op hun gezondheid. Daarom hebben wij het RIVM gevraagd dit te onderzoeken. Het RIVM is inmiddels gestart, hun onderzoekers gaan binnenkort in gesprek met de bewoners, bewonersgroepen en huisartsen om de initiële onderzoeksvragen aan te scherpen. Ook is een begin gemaakt met het opzetten van een klankbordgroep. Omdat het RIVM al veel onderzoeksgegevens bezit, kan een groot deel van de vragen mogelijk al op korte termijn worden beantwoord. De vragen waar het RIVM niet meteen antwoord op heeft, worden meegenomen naar de tweede fase van het onderzoek. Het RIVM zal dit ook communiceren op hun website.

Centraal meldpunt/één-loket
Een onderwerp dat nadrukkelijk naar voren kwam uit de bewonersbijeenkomst van 10 december jl., was de wens om een centraal meldpunt voor klachten in te richten. Wij nemen dit serieus en zijn inmiddels een verkenning gestart. Zodra de verkenning gereed is, zal een voorstel ter besluitvorming aan uw Staten worden voorgelegd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

E. Post

Kopie aan gemeenteraden van Beverwijk, Heemskerk en Velsen

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 13 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon
mw. C.M.J. Toenink
BEL/OMB

Telefoonnummer +31235145349
toeninkc@noord-holland.nl

Verzenddatum

Kenmerk
950064/1179362

Uw kenmerk

Betreft: Voortgang actualisatie stiltegebiedenbeleid

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u op de hoogte van de voortgang van de actualisatie van het stiltegebiedenbeleid.

Wij hebben een voorstel voor actualisatie van het stiltegebiedenbeleid in voorbereiding. In de commissievergadering NLM van 19 juni 2017 hebben wij u tussentijds geïnformeerd over de voortgang middels een technische briefing. Met deze brief informeren wij u over de huidige stand van zaken rondom de beleidsactualisatie en de acties die wij op dit moment voorbereiden.

Achtergrond en uitgevoerde stappen tot nu toe

Het stiltegebiedenbeleid van Noord-Holland heeft tot doel relatief stille gebieden te behouden en te versterken. Dit is belangrijk, omdat stilte kan bijdragen aan een goede kwaliteit van de leefomgeving en een positief effect kan hebben op de gezondheid en het welbevinden van mensen. Op grond van de Wet Milieubeheer heeft de provincie thans 39 stiltegebieden, die zijn opgenomen in de Provinciale Milieuverordening (PMV). In het coalitieakkoord is afgesproken dat het huidige stiltegebiedenbeleid wordt geactualiseerd teneinde uitvoerbaar en handhaafbaar beleid vast te stellen. De afgelopen jaren is hier al hard aan gewerkt. In deze brief is aangegeven welke stappen de afgelopen jaren gemaakt zijn en wat we het komend jaar willen gaan doen.

In 2017 heeft Natuur en Milieufederatie (NMF) een verkenning uitgevoerd naar mogelijkheden om het huidige stiltegebiedenbeleid te actualiseren. De eindrapportage over dit onderzoek "Versterking Stiltegebiedenbeleid Noord-Holland" is besproken in de toenmalige commissie NLM op 19 juni 2017.

In de eindrapportage werden verschillende aanbevelingen gedaan, onder andere om op basis van objectiveerbare criteria de 39 stiltegebieden te differentiëren naar 15 topgebieden (waar het echt stil is), 21 oasegebieden (waar het relatief stil is) en drie gebieden ter heroverweging. Geadviseerd werd om voor de drie te heroverwegen gebieden zogenaamde 'stiltetafels' te organiseren, die als doel hadden

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

om samen met gebiedspartners te onderzoeken of het zinvol en wenselijk is om deze gebieden te behouden als stiltegebieden.

Daarnaast is bij de technische briefing door Statenleden meegegeven dat:

- Aandacht moet zijn voor handhaving: stilte moet stil zijn;
- Zoveel mogelijk stiltegebieden behouden moeten blijven eventueel met differentiatie;
- Andere thema's betrokken moeten worden zoals natuur en recreatie;
- Belanghebbenden moeten worden betrokken en geconsulteerd;
- Rekening gehouden moet worden met regelgeving en beleid (Omgevingsvisie) van de provincie;
- De communicatie over stiltegebieden explicieter moet.

De drie stiltetafels die ter sprake zijn gekomen in de commissie van 19 juni 2017 hebben in 2018 plaatsgevonden. Naast het organiseren van de stiltetafels is op 29 november 2017 een symposium over stiltegebieden georganiseerd. Het doel van dit symposium was om de verschillende belanghebbende partijen te inspireren en te informeren over het belang van stilte en stiltegebieden.

Stiltetafels

Als vervolg op het vastgestelde rapport van NMF zijn voor de drie te heroverwegen gebieden, samen met de gebiedspartners, in 2018 de zogenoemde stiltetafels gehouden. Het doel was om te bepalen hoe deze gebieden weer op het niveau van oasegebied gebracht kunnen worden.

Het doel van de stiltetafels was:

- het nader uitwerken van conclusies en aanbevelingen uit het rapport van NMF;
- het onderzoeken hoe zinvol en wenselijk het is de drie te heroverwegen gebieden die niet voldoen aan de criteria te handhaven als stiltegebied;
- het verbreden van de handhaving tezamen met gebiedspartners;
- het creëren van bewustwording bij gebiedspartners om zich in te spannen om de kwaliteit 'stilte' meer te benutten.

De stiltetafels zijn gehouden voor de gebieden: De Wijde Blik, Bovenkerkerpolder en Grootslag West. Aan de stiltetafels zijn de belanghebbenden per gebied uitgenodigd. Diverse belanghebbenden, gemeenten, TBO's, natuurorganisaties, ondernemers, bewoners, PS-leden etc. hebben deelgenomen, waardoor een compleet beeld ontstond over de vraagstukken, uitkomsten en de mogelijke oplossingsrichtingen. Daarnaast zijn ook informatiebijeenkomsten gehouden, waarin het stiltegebiedenbeleid werd toegelicht. De uitkomsten van de stiltetafels worden meegenomen in het traject van de

herijking van het beleid en in het opstellen van nieuwe regels over stiltegebieden in de Omgevingsverordening.

De uitkomsten en verschillende oplossingsrichtingen vanuit de stiltetafels en informatieavonden zijn opgenomen als toelichting in bijlage 1.

Op basis van de oplossingsrichtingen vanuit de stiltetafels kan worden geconcludeerd dat elk gebied weer kan voldoen aan de criteria die gelden voor 'oasegebied'. Voor alle gebieden geldt ook dat er meer gedaan moet worden aan communicatie om het stiltegebiedenbeleid onder de aandacht te brengen van de omgeving en de gebruiker. Voor alle gebieden wordt de mogelijkheid onderzocht van een gebiedsgerichte benadering voor wat betreft de handhaving.

Mogelijke haalbare maatregelen per gebied:

De Wijde Blik:
Herbegrenzen, waardoor gebied vergroot wordt met een deel van Het Hol en de Vuntus.

Bovenkerkerpolder:
Natuurwaarden zijn voldoende. Het vergroten van de recreatieve waarde en belevingswaarde aan de randen van het gebied kan mogelijk worden meegenomen in het vervolg van Manifest Amstelland. In verband met de aanwezige weidevogels is het niet mogelijk het gehele gebied open te stellen voor recreatieve doeleinden.

Grootslag West:
Herbegrenzen van het gebied waardoor agrarische percelen er uitblijven en een deel NNN wordt toegevoegd.

Vervolgstappen voor 2019

Rekening houdend met de wens van Provinciale Staten om stiltebeleid zoveel mogelijk te behouden en verder te versterken, voeren we in 2019 een verkenning uit naar de vormgeving van beleid. Hiervoor vindt een inventarisatie plaats naar o.a. eventuele knelpunten in verband met ruimtelijke beslaglegging vanuit bestemmingsplannen en handhaafbaarheid van de huidige regels in de Provinciale Milieuverordening om te komen tot handhaafbaar beleid. Hierbij zal ook de richting die is meegegeven vanuit de commissie van 19 juni 2017 verder worden uitgewerkt en de uitkomsten uit de drie stiltetafels met name m.b.t. opstellen van een communicatieplan, mogelijkheid voor een gebiedsgerichte benadering in het kader van handhaving en het herbegrenzen van de gebieden worden meegenomen. Op dit moment wordt gewerkt aan een uitvraag aan de Omgevingsdienst Noord-Holland Noord om de inventarisatie nader vorm te geven. Daarnaast zal het komend jaar, op basis van de inventarisatie, nader worden verkend waar mogelijke ruimte ligt met betrekking tot typologie, locatie, grootte en begrenzing van de gebieden. Dit zal worden gedaan door het uitwerken van verschillende scenario's, ten behoeve van het opnemen van regels over stiltegebieden in de Omgevingsverordening. Een van de scenario's is de stiltegebieden mee te nemen in de opgave om in de Omgevingsverordening te komen tot een vereenvoudigd landschappelijk regime. Dit scenario zal de komende periode verder worden uitgewerkt.

In de tweede helft van 2019 wordt u opnieuw geïnformeerd over de stand van zaken met betrekking tot stiltegebieden.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

A.Th.H. van Dijk

voorzitter

R.M. Bergkamp

2 bijlage(n)

1. Toelichting oplossingsrichtingen en uitkomsten vanuit de drie stiltetafels

2. Verslagen stiltetafels

Provincie Noord-Holland

Bijlage 1 bij registratienummer 950064/1179362

Toelichting Oplossingsrichtingen en uitkomsten vanuit de drie stiltetafels

Stiltetafels

Op het vervolg van het vastgestelde rapport van NMF zijn voor de drie te heroverwegen gebieden, samen met de gebiedspartners, in het eerste half jaar van 2018 de zogenoemde stiltetafels belegd om te bekijken hoe deze gebieden weer op het niveau van oasegebied[1] gebracht kunnen worden.
Het doel van de stiltetafels was:

- nader uitwerken van conclusies en aanbevelingen uit het rapport van de Natuur en Milieufederatie (NMF);
- onderzoeken hoe zinvol en wenselijk het is de drie te heroverwegen gebieden die niet voldoen aan de criteria te handhaven als stiltegebied;
- verbreden van de handhaving tezamen met gebiedspartners en;
- bewustwording van gebiedspartners zich in te spannen om de kwaliteit 'stilte' meer te benutten.

De stiltetafels zijn gehouden voor de gebieden: De Wijde Blik, Bovenkerkerpolder en Grootslag West (voor De Wijde Blik zijn 2 stiltetafels gehouden). Aan de stiltetafels zijn belanghebbende per gebied uitgenodigd. Diverse belanghebbende, gemeenten, TBO's, natuurorganisatie, ondernemers, bewoners etc. hebben deelgenomen waardoor een compleet beeld ontstaat over de uitkomsten en de mogelijke oplossingsrichtingen. De uitkomsten hiervan en de oplossingsrichting worden hieronder toegelicht. In bijlage 2 zijn de verslagen van de stiltetafels opgenomen.

De uitkomsten van de stiltetafels worden meegenomen in het traject van de herijking van het beleid en in de provinciale omgevingsverordening.

---

[1] TOP gebieden: een regime voor stiltegebieden die goed scoren op stilte, waardering door bezoekers en natuur en landschappelijke waarden.
Oase gebieden: een regime voor de 'relatief stille' gebieden, gebieden die niet voldoen aan alle geluidcriteria, maar die wel worden gewaardeerd door bezoekers en hoge natuur en landschappelijke waarden kennen.

Per stiltegebied zijn de belangrijkste vraagstukken, de mogelijke maatregelen, de aanbevolen vervolgonderzoeken en de mogelijke oplossingsrichting(en) hieronder toegelicht die nodig zijn om de drie gebieden weer op het niveau van oasegebied te krijgen.

Algemeen (dit geldt voor alle gebieden)

Bekendheid stiltegebied vergroten
Bij alle stiltetafels kan geconcludeerd worden dat de stiltegebieden en het beleid niet of nauwelijks bekend is onder gebruikers en gemeenten. Vanuit de deelnemers aan de stiltetafels is voorgesteld om de bekendheid van het stiltegebiedenbeleid te vergroten onder gebruikers en gemeenten door voor de gebieden een communicatieplan op te stellen. De drie te herijken stiltegebieden kunnen hierin meegenomen worden. Voorgesteld wordt om het communicatietraject in een gebiedsgerichte aanpak mee te nemen.

De Wijde Blik
Geluidsbelasting van de provinciale weg N201
In De Wijde Blik is de geluidsbelasting van de provinciale weg N201 de belangrijkste reden dat het gebied niet meer voldoet als stiltegebied. Tijdens de stiltetafels is gezocht naar maatregelen om het geluid dat van de N201 komt te verminderen zodat het gebied aan de criteria voor oasegebied kan voldoen. Vertrekpunt is dat op de N201 al stil asfalt is aangebracht. Tijdens de bijeenkomst zijn de volgende maatregelen voorgesteld, waarvan een aantal maatregelen reeds is doorgerekend om te bepalen of deze realistisch zijn:

1. *Een verdiepte ligging van de weg*

Vanwege hoge kosten en vanwege de ligging in het veengebied wordt deze maatregel niet reëel geacht.

2. *Het plaatsen van geluidsschermen.*

Het plaatsen van geluidsschermen werd niet wenselijk gevonden, vanwege de landschappelijke inpassing en het weidse uitzicht. Bovendien past dit ook niet in de leidraad landschap- en cultuurhistorie 2018.

3. *Het reduceren van de snelheid naar bijvoorbeeld 60 km/u*

Allereerst is berekend wat een verlaging van de snelheid voor de geluidsbelasting betekent. Het effect is doorgerekend door adviesbureau Goudappel en Coffeng voor het reduceren van de snelheid op de N201. Deze maatregel heeft een negatief effect op de geluidsbelasting vanwege de aanwezigheid van geluidsreducerend wegdek. Het kenmerk hiervan is dat deze wegdeksoort het geluid sterker reduceert bij een snelheid van 80 km/h dan bij een snelheid van

60 km/h voor het personenautoverkeer en dat de reductie voor het vrachtverkeer bij beide snelheden vergelijkbaar is.

Gebiedsgeluiden
Tijdens de stiltetafel werd aangegeven dat er overlast wordt ervaren door gebiedsgeluiden zoals hard varen in het gebied, dat op de boten soms versterkte muziek aanwezig is en dat motoren van de boten overlast veroorzaken. Deze overlast heeft invloed op de belevingswaarde van het stiltegebied. De volgende mogelijke oplossingsrichtingen worden voorgesteld voor het terugdringen van de gebiedsgeluiden, zodat de belevingswaarde verbeterd.

1. *Aanpassing van boten*

Voor de aanpak van boten is gesproken over isoleren van de motoren en stimuleren van elektrisch varen. Bezien moet worden of deze maatregelen gekoppeld kunnen worden aan het uitvoeringsprogramma van het gebiedsprogramma voor de Oostelijke Vechtplassen m.b.t. de Milieueffectrapportage vaarverbinding De Wijde Blik.

2. Gedragsverandering

Om gedragsverandering van de gebruikers voor elkaar te krijgen, moet ingezet worden op betere communicatie. Dit wordt meegenomen in het communicatieplan.

3. Één meldpunt bij klachten

Tot slot is er gesproken over één meldpunt waar overlast gemeld kan worden of meer duidelijkheid over waar je de overlast kunt melden. Een echt fysiek meldpunt wordt niet direct uitvoerbaar geacht, een telefoonnummer voor klachten behoort wel tot de mogelijkheid.

4. Handhaving

Door de handhavende organisaties werd aangegeven dat handhaven op de gebiedsgeluiden lastig is, omdat overlast acuut weg kan zijn en de overlast moeilijk te meten is. Er zijn verschillende partijen bij het gebied betrokken: Toezicht in het gebied zou effectiever ingezet kunnen worden door afspraken te maken tussen de gebiedspartijen.

Herbegrenzen gebied

Voor de Wijde Blik bedraagt de geluidsbelasting 31% van de 485 ha beneden de 40 d(B)A. Omdat ten minste 35%-65% van het stiltegebied < 40 d(B)A moet zijn om het gebied te kunnen behouden als oasegebied wordt voorgesteld om het gebied uit te breiden met overige deel van Het Hol en de Vuntus. Hierdoor wordt de omvang van het gebied met een geluidsbelasting < 40 dB(A) groter dan 35% van het totale gebied en kan voldaan worden aan oasegebied. Het Hol en de Vuntus zijn beide N2000 gebieden, waarmee ook de koppeling gemaakt wordt om de natuurwaarden te versterken. Deze oplossingsrichting wordt door alle

deelnemers als meest haalbaar beschouwd om het gebied te kunnen behouden als oasegebied.



De Bovenkerkerpolder
De Bovenkerkerpolder is als te heroverwegen gebied aangemerkt, omdat in de rapportage van NMF wordt gesteld dat er geen duidelijke gegevens zijn voor bezoekersaantallen, een TBO ontbreekt en voor het gebied de natuurwaarden als gemiddeld wordt aangemerkt.
Op basis van de stiltetafel kan geconcludeerd wordt voor de Bovenkerkpolder:

Natuurwaarden
Door de aanwezigen van de stiltetafel wordt niet herkend dat de natuurwaarden gemiddeld zijn. De natuurwaarden van het gebied worden eerder als hoog aangemerkt. De rapportage naar de weidevogelpopulatie[2] waar naar verwezen wordt bevestigt dit. Daarin wordt aangegeven dat een groot deel van het gebied van groot belang is voor, verschillende soorten, weidevogels en dat de populatie is

[2] Natuurdoelen voor de Bovenkerkerpolder september 2017 i.o.v. provincie Noord-Holland

toegenomen. Echter geluid heeft wel degelijk effect op de weidevogels zoals is weergegeven in een rapport van NMF[3].

Recreatieve waarde
In verband met de aanwezige weidevogels is het niet wenselijk het gebied open te stellen voor bezoekers. Aan de randen zijn wel mogelijkheden voor het vergroten van de beleefbaarheid van het gebied door toevoegen van horeca en door de mogelijkheid van educatie meer te benutten.
Voor de bovengenoemde voorstellen m.b.t. o.a. educatie is tijdens de stiltetafels besproken dat hiervoor de aansluiting kan worden gezocht bij de uitwerking van het Manifest 'wij gaan voor Amstelland'.

Grootslag West
Geluidsbelasting van de provinciale weg de N302
De belangrijkste reden dat Grootslag West is aangewezen als een te heroverwegen gebied is de geluidbelasting van de N302. Door de geluidsbelasting blijft 34% van het gebied beneden de 40d(B)A, waardoor niet voldaan wordt aan de kwaliteit van een oasegebied. De natuurwaarde voor het gebied als gemiddeld wordt aangemerkt en recreatieve waarde worden ook als onvoldoende beschouwd in het rapport van NMF aangezien er geen duidelijke gegevens zijn voor bezoekersaantallen.
Belangrijke uitkomsten op basis van de stiltetafel:

Stil asfalt
In 2019, na de opening van de Westfrisiaweg, wordt de afname van het aantal verkeersbewegingen bekend. Op deze weg is (nog) geen stil asfalt aangelegd. Stil asfalt zal de geluidbelasting verminderen. Berekend kan worden voor de toekomst (met de nieuwe verkeersbewegingen) welk resultaat behaald kan worden. Op basis van de huidige gegevens blijkt dat het aanleggen van stil asfalt voor de huidige begrenzing een positief resultaat oplevert voor de verlaging van de geluidsbelasting beneden de 40 dB(A)van 6% voor het gehele gebied. Op basis van deze maatregel zou het gebied kunnen voldoen aan de criteria voor oasegebied.

Natuurwaarden
Dit natuurwaarden in het gebied is volgens de aanwezigen bij de informatieavond en aan de stiltetafel hoog. Delen van Grootslag West zijn opgenomen als onderdeel van Natuur Netwerk Nederland (NNN) en daarmee van belangrijke natuurwaarden.

[3] Stiltegebieden en het belang voor weidevogels, mei 2018 i.o.v. provincie Noord-Holland

Recreatieve waarden
De recreatieve waarde en belevingswaarde van het gebied is volgens de aanwezigen bij de informatieavond en aan de stiltetafel hoog. Grootslag West wordt veel gebruikt om doorheen te wandelen, varen en te fietsen. Over de manier van onderhoud van het gebied door Staatsbosbeheer werd meer duidelijkheid verkregen bij de informatieavond

Gebiedsgeluiden
Net als bij de Wijde Blik wordt ook hier aangegeven dat er hard wordt gevaren in het gebied en dat op de boten soms versterkte muziek aanwezig is. Deze overlast heeft invloed op de belevingswaarde van het stiltegebied. De voorgestelde oplossingsrichtingen komen overeen met de Wijde Blik.

Herbegrenzen gebied
Een groot deel van Grootslag West is agrarisch gebied, waarvoor voor de activiteiten een vrijstelling geldt voor geluid in het huidige beleid. Gediscussieerd is over het nut van het behouden van dit gebied als stiltegebied vanwege de verstoring door deze agrarische bedrijven. Door de deelnemers wordt geconcludeerd dat in het gebied rekening gehouden moet worden met de economische ontwikkelingen, maar dat de Weel en NNN 'beschermd' moeten worden.
Voorgesteld wordt om het gebied te herbegrenzen, waardoor het gebied meer aansluit op de NNN-gebieden en hiermee de verbinding is gelegd met natuurwaarde. Aansluiten bij NNN betekent dat de omvang van het stiltegebied afneemt van 537 ha naar 321 ha. Van deze 321 ha bedraagt de geluidsbelasting voor ca. 70% van het gebied < 40 dB(A), waardoor voldaan wordt aan de criteria voor een stiltegebied.



Conclusie
Op basis van de oplossingsrichtingen vanuit de stiltetafels kan geconcludeerd dat elk gebied weer kan voldoen aan de criteria die gelden voor ‘oasegebied’. Voor alle gebieden geldt ook dat er meer gedaan moet worden aan communicatie om het stiltegebiedenbeleid onder de aandacht te brengen van de omgeving en de gebruiker. Voor alle gebieden wordt de mogelijkheid onderzocht van gebiedsgerichte benadering voor wat betreft de handhaving.

Mogelijke haalbare maatregelen per gebied:

De Wijde Blik:
Herbegrenzen waardoor gebied vergroot wordt met (deel) Het Hol en de Vuntus.

Bovenkerkerpolder:
Natuurwaarden zijn voldoende. Het vergroten van de recreatieve - en belevingswaarde aan de randen van het gebied kan mogelijk worden meegenomen in vervolg op Manifest Amstelland. In verband met de aanwezige weidevogels is het niet mogelijk het gehele gebied open te stellen voor recreatieve doeleinden.

Grootslag West:
Herbegrenzen van het gebied waardoor agrarische percelen er uitblijven en een deel NNN wordt toegevoegd.

Memo

memonummer		
datum	18 februari 2018	
aan	M. Touber	Provincie Noord-Holland
van	J.J. Verhoeven	Antea Group
	E.H. Bijvoet	
kopie		
project	Stiltetafels Noord-Holland	
projectnr.	431447	
betreft	Verslag stiltetafel De Wijde Blik (versie 2)	

Inleiding

Op 31 januari werd in Kortenhoef de Stiltetafel De Wijde Blik georganiseerd met belanghebbenden vanuit het gebied. Aanleiding hiervoor is een herijking van het stiltegebiedenbeleid, waarbij een onderverdeling in Top-gebieden en Oase-gebieden wordt voorgesteld. Stiltegebied De Wijde Blik voldoet, als één van drie stiltegebieden in de provincie Noord-Holland, niet aan de criteria om bestempeld te blijven als stiltegebied (Oase-gebied). De provincie hecht veel waarde aan de stiltegebieden en heeft de stiltetafel opgezet om gebiedsgericht te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om De Wijde Blik op het niveau van Oasegebied te krijgen.

Doel van de stiltetafel: Met de belanghebbenden bekijken welke oplossingen denkbaar zijn om de Wijde Blik weer op het stilteniveau van oasegebied te krijgen, zodanig dat dit handhaafbaar en uitvoerbaar is.

Programma

	Stiltetafel De Wijde Blik Datum en tijd: 31 januari 2018, 14:00 Locatie: Jachthaven Kortenhoef, Kortenhoef Aanwezigen: zie bijlage 1
14.05-14.15	Welkom
14.15-14.30	Opening gedeputeerde Adnan Tekin en presentatie projectleider Manja Touber
14.30-15.00	Rondvraag belang en verwachting door Liesbeth Bijvoet
15.00-15.15	Pauze
15.15-17.00	Aan drie tafels bespreken van casus de Wijde Blik in drie rondes met wisselende groepen. Na elke ronde terugkoppeling. Ronde 1: Oorzaken van geluidshinder Ronde 2: Oplossingen Ronde 3: Handhaafbaarheid, duur of goedkoop, korte of lange termijn.

Belangen van aanwezigen

Na de opening door gedeputeerde Adnan Tekin volgt een presentatie van Manja Touber. Over de context van de stiltetafel werden de aanwezigen gevraagd naar hun belangen bij het stiltegebied De Wijde Blik. De achtergrond van aanwezigen loopt uiteen:

- Bewonersverenigingen
- Jachthavens
- Natuurmonumenten
- RUD Noord-Holland Noord
- Gemeente Wijdemeren
- Vertegenwoordigers van watersportverenigingen
- Stichting het Groene Hart
- Waternet

- Milieufederatie
- Vogelexpert
- Politie Midden-Nederland
- Stichting Stiltenetwerk

Ontwikkelingen in het gebied

Om tot een goed totaalbeeld te komen werd gevraagd welke potentiële ontwikkelingen relevant zijn voor het stiltegebied.

- Gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen, inclusief vaarverbinding tussen de Loosdrechtse Plassen en het Hilversumse Kanaal via de Wijde Blik.
- Natuurvisie Natuurmonumenten (in 2018)
- Handhavingsplan Natura2000 Oostelijke Vechtplassen
- Verdubbeling N201 in provincie Utrecht

Nieuw benoemde ontwikkelingen:

- Ontwikkeling hotel met 80 kamers bij Ottenhome
- “Lakes of Amsterdam” zoals gepromoot door Amsterdam

Belangen in het gebied

De aanwezigen zijn gevraagd hun belangen op een formulier in te vullen. De belangen die in de plenaire ronde werden genoemd verschilden in aard en kunnen in drie categorieën worden verdeeld:

- Belang van zorgvuldige besluitvorming – Het belang dat conclusies zijn gebaseerd op een evenwichtige afweging (een eerlijk verhaal) werd benoemd onder andere door de gemeente Wijdemeren en een lokale ondernemer. Vanuit een vertegenwoordiger van de watersport werd het belang geuit dat geen tegenstrijdigheid zou ontstaan met het gebiedsakkoord Oostelijke Vechtplassen.
- Belang van het baseren op feiten – Er werd aangegeven dat er nu vooral veel gespeculeerd wordt en aannames gedaan worden bijvoorbeeld waarom de geluidsbelasting is gebaseerd op berekeningen en niet op metingen.
- Belang van handhaafbaarheid – Dit belang werd geuit vanuit de RUD NHN, politie en Natuurmonumenten.
- Belang van de kwaliteiten van het gebied – Een groot deel van de aanwezigen uitte belangen van deze aard. Onder andere de volgende kwaliteiten werden benoemd:
    - Natuurbeleving
    - (Bijzondere) recreatiemogelijkheden
    - Stilte
    - Rust
    - Waterkwaliteit
- Belang van de vaarverbinding werd genoemd door de Watersportverbond.

Bronnen van geluid

In de eerste ronde ‘aan tafel’ werd de aanwezigen gevraagd welke bronnen van geluid (mogelijk) hinder veroorzaken. De bronnen zijn te verdelen in externe bronnen, recreatie en overige bronnen. De bijeenkomst heeft geen gezamenlijk gedragen conclusie opgeleverd over de mate van hinder die elke bron oplevert. Van de externe en recreatieve bronnen is benoemd dat deze de stilte verstoren, maar aandachtspunt is dat de hinderervaring sterk verschilt.
Externe bronnen:

- Verkeer op de N201 in het algemeen.
- Brommers en motoren (op de N201) werden specifiek genoemd.
- Fietsers (hard spreken).
- Vliegtuigen (vanaf Schiphol en Hilversum).
- Op stille ochtenden ook de A2 en het spoor.

Recreatie:

- Motoren van boten (o.a. door te snel varende boten en vaarbewegingen vanaf andere plassen.
- Bier/Barbecueboten.
- Recreatiegeluiden op boten, bij het zwemstrandje en bij recreatie-eilanden, inclusief muziek
- De hinder van zowel motoren als recreatiegeluiden (muziek, groepen, roepende mensen) zijn sterk afhankelijk van de drukte, de grootste last is piekbelasting op mooie dagen.
- Een tweede factor is dat het type recreatie deels is veranderd van gezinnen naar groepen, bedrijfsuitjes, barbecues en meerdaagse verblijfsrecreatie. Er is ook nog steeds een grote doelgroep natuurbelevers.

Overige mogelijke bronnen van geluid:

- Vuurwerk (1x per jaar)
- Natuurgeluid
- Scheepswerven
- Feesten, bedrijfsuitjes en evenementen op het land, bijvoorbeeld bij jachthavens

Mogelijke maatregelen om hinder te beperken

In de volgende ronde is besproken welke maatregelen mogelijk kunnen bijdragen aan de stiltebeleving in De Wijde Blik. Er zijn reeds enkele maatregelen getroffen die overlast in het gebied beperken. Op de N201 is reeds stil asfalt toegepast.
In de derde en laatste ronde is de vraag gesteld of deze maatregelen handhaafbaar en realiseerbaar (ook in relatie tot kosten) zijn en of ze op korte of lange termijn resultaat kunnen opleveren. In onderstaande tabel is samengevat wat er opgehaald is.

Maatregel	**Beoordeling**	**Kosten**	**Handhaaf-baarheid**	**Termijn**
Het type boten dat wordt toegestaan beperken om geluid van motoren terug te dringen. Bijvoorbeeld door de transitie naar elektrisch varen te stimuleren.	Voor korte termijn duur voor de ondernemers. Op lange termijn beter haalbaar, maar lastig. Er is een autonome trend naar stillere boten, een restrictie nu kan averechts werken. Niet handhaafbaar.	Hoog	Slecht	Lange
Het type boten beperken om recreatiegeluid terug te dringen. Door de doorgang te vernauwen/verlagen of grootte van groepen te beperken.	Doorgang beperken is niet realistisch. Grootte van groepen beperken is niet handhaafbaar/realiseerbaar.	Laag	Slecht	Korte
Verbieden van Bierboten in APV van gemeente Wijde Meren	De gemeente Wijdemeren zal hierop actie moeten ondernemen en ook moeten handhaven.	Laag	Goed	Midellange
Motoren van boten isoleren.	Op korte termijn haalbaar.	Onbekend	Slecht	Korte
Maximumsnelheid beperken op de N201.	Dit werkt aan de Vreelandse kant inclusief handhaving (flitspalen). Uitzoeken.	Onbekend	Goed	Onbekend
N201 geluidswand, verschillende opties: 1. groene of transparante wand 2. bomenrij 3. proeven met plank in vangrail	Geluidswand duur en langere termijn. Proef met vangrail uitzoeken.	Hoog	N.v.t.	Lange
Grenzen stiltegebied aanpassen. 1. Stiltegebied opheffen 2. Uitbreiden met Vuntus	Goedkope oplossing, andere partijen nodig bij communicatie. Kans op bezwaren bij opheffing. Vuntus is kansrijk, erg geschikt als stiltegebied.	Laag	N.v.t.	Korte

Bewustwording en informeren over Stiltegebied. Ook mogelijkheden om gebiedsbreed in gesprek te gaan en te bepalen wat men met het gebied wil.	Goedkope oplossing, ook kansrijk. Duidelijkheid is nodig over aantal overtredingen, daadwerkelijk ervaren hinder en bronnen. Dit kan op korte termijn worden gedaan.	Laag	N.v.t.	Korte
Borden met pakkende teksten en/of in combinatie met informeren via jachthavens en/of push-berichten.	Informeren is een goedkope oplossing, samen optrekken met ondernemers. Dit kan op korte termijn worden gedaan.	Laag	N.v.t.	Korte
Handhavingscapaciteit verhogen, bijvoorbeeld met incognitoboot en digitale middelen de pakkans vergroten.	Handhaving op het water is lastig. Incognitoboot heeft waarschijnlijk maar een tijdelijk effect, liever richten op preventie. Digitale middelen stuiten op praktische bezwaren, maar daar zijn misschien wel mogelijkheden.	Onbekend	Slecht	Korte
Sociale controle, meldpunt voor overtredingen/hinder.	Duidelijkheid over meldpunt is gewenst. Inzet van vrijwilligers is op lange termijn niet haalbaar. Sociale controle kan vanuit gebiedsbrede aanpak worden versterkt.	Laag	N.v.t.	Korte

Conclusie

De conclusie is een algemene analyse van de informatie die tijdens de Stiltetafel is opgehaald en de discussies die daar zijn gevoerd tijdens de 3 rondes (problemen – oplossingen – uitvoerbaarheid/handhaafbaarheid).

De volgende oplossingsrichtingen zijn denkbaar om de status van Oasegebied te behouden en/of de stiltebeleving in het gebied te versterken:

- Een kansrijke maatregel is het **wijzigen van de grenzen van het stiltegebied**. Het uitbreiden van het stiltegebied met de Vuntus lijkt een kansrijke optie om de status van Oase-gebied te behalen en daarmee de bescherming van stilte te borgen in het gehele gebied. De maatregel is relatief goedkoop en op relatief korte termijn uit te voeren.
- Bij **gebiedsgericht werken aan de stiltebeleving** is het belangrijk om te kijken vanuit de kwaliteit van het gebied. Welke kwaliteit wil men behouden of versterken en welke ontwikkeling zal afbreuk doen aan de kwaliteit van het gebied. De gebiedspartijen (TBO, bewoners, jachthavens, handhavers, overheden) kunnen met elkaar afspraken maken hoe ze deze kwaliteiten kunnen beschermen.
- **Informeren van recreanten en andere gebruikers** kan bijdragen aan het beperken van overlast. Door folders, bebording, website, gastheerschap, social media, e.d. kan de bewustwording van het stiltegebied worden versterkt.
- M**aatregelen op en aan de N201** kunnen een bijdrage zullen leveren aan de stilte in het gebied. Er is al stil asfalt toegepast. Op voorhand lijken geluidafschermende maatregelen een dure oplossing voor de lange termijn. Hierin zal uiteindelijk een afweging in (maatschappelijke) kosten en baten gemaakt moeten worden.

Vervolg

In een tweede stiltetafel voor De Wijde Blik worden de uitkomsten gedeeld en wordt een vervolgtraject ingezet. In dit vervolgtraject wil de provincie Noord-Holland gebiedsgericht uitwerken welke kwaliteiten van het stiltegebied

gewaardeerd worden en hoe deze te borgen en/of te versterken zijn. Belangrijk is ook de vraag wat onwenselijk is in het gebied, wat willen we niet?
Ook wordt in de volgende stiltetafel nogmaals ingegaan op handhaving en wordt gekeken naar de informatievoorziening/communicatie en marketing die kan bijdragen aan een gebiedsgerichte aanpak.
Na de tweede stiltetafel wordt een volgende informatieavond georganiseerd.
Parallel loopt het traject van de Omgevingsvisie Noord-Holland, waarin wordt gekeken naar de wijze waarop het stiltegebiedenbeleid wordt gedifferentieerd. De mogelijkheden om het stiltegebied te herbegrenzen worden in dit spoor uitgewerkt.

Memo

memonummer		
datum	20 april 2018	
aan	M. Touber	Provincie Noord-Holland
van	E.H. Bijvoet	Antea Group
	K. Bink	Antea Group
kopie		
project	Organiseren stiltetafels en strategisch voorstel stiltebeleid Provincie Noord-Holland	
projectnr.	0431447.00	
betreft	Verslag 2e Stiltetafel de Wijde Blik van 22 maart 2018	

Inleiding

Op 22 maart 2018 werd in het gemeentehuis van de gemeente Wijdemeren de tweede Stiltetafel de Wijde Blik georganiseerd met belanghebbenden vanuit het gebied. Deze Stiltetafel is het vervolg op de eerste Stiltetafel van 31 januari jl. Tijdens de eerste Stiltetafel zijn geluidsbronnen en mogelijke maatregelen daartegen besproken om gebiedsgericht te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn op de Wijde Blik op het niveau van Oasegebied te krijgen. Hieruit volgde de volgende conclusie(s).

- Een kansrijke maatregel is het **wijzigen van de grenzen van het stiltegebied**. Het uitbreiden van het stiltegebied met de Vuntus lijkt een kansrijke optie om de status van Oase-gebied te behalen en daarmee de bescherming van stilte te borgen in het gehele gebied. De maatregel is relatief goedkoop en op relatief korte termijn uit te voeren.
- Bij **gebiedsgericht werken aan de stiltebeleving** is het belangrijk om te kijken vanuit de kwaliteit van het gebied. Welke kwaliteit wil men behouden of versterken en welke ontwikkeling zal afbreuk doen aan de kwaliteit van het gebied. De gebiedspartijen (TBO, bewoners, jachthavens, handhavers, overheden) kunnen met elkaar afspraken maken hoe ze deze kwaliteiten kunnen beschermen.
- **Informeren van recreanten en andere gebruikers** kan bijdragen aan het beperken van overlast. Door folders, bebording, website, gastheerschap, social media, e.d. kan de bewustwording van het stiltegebied worden versterkt.
- **Maatregelen op en aan de N201** kunnen een bijdrage leveren aan de stilte in het gebied. Er is al stil asfalt toegepast. Op voorhand lijken geluid afschermende en snelheidsverlagende maatregelen een dure oplossing voor de lange termijn. Hierin zal uiteindelijk een afweging in (maatschappelijke) kosten en baten gemaakt moeten worden.

Doel van de tweede Stiltetafel:

- Wat zijn de kwaliteiten van het gebied de Wijde Blik?
- Wat willen we absoluut niet in het gebied?
- Handhavingsmogelijkheden zodanig dat dit handhaafbaar en uitvoerbaar is;
- Informatie/communicatie/marketing;
- Concrete afspraken maken.

Programma

Terugblik Stiltetafel 1 van 31 januari 2018	14.00-14.30
Interactief gedeelte • Ronde 1 Scoren van kwaliteiten en don'ts in de Wijde Blik? • Ronde 2 Ideeën genereren, en allianties sluiten Handhaven (bestraffen en belonen), communicatie & marketing	 14.30-15.00 15.00-15.30
PAUZE	
• Ronde 3 Wie pakt wat op? Uitwerken Allianties	15.45-16.30
Afsluiting	16.30- 16.45

Kwaliteiten van het gebied

Plenair hebben de belanghebbenden de kwaliteiten van het gebied benoemd en gewaardeerd. In onderstaande tabel 1 zijn de kwaliteiten genoteerd.

KWALITEITEN	
Natuur	XVI
Rust en rustige momenten/Stilte	XIV
Toegankelijkheid recreanten	XII
Gezellig recreatiegebied behouden/Gemoedelijke sfeer	XI
Zichtlijnen	IX
Natuurwaarden i.c.m. recreatie	VIII
Vogels en de winterbeleving	VIII
Lambertszkade fietspad behouden	V
Oppervlakte natuur behouden	IV
Waterlandschap	IV
Habitat gebiedsvogels	IV
Zandstranden	III
Recreatieve beleving	II

Tabel 1

Zichtbaar is dat natuur, stilte en recreatie hoog scoren als kwaliteiten van het gebied. Met de belanghebbenden is geconcludeerd dat deze kwaliteiten elkaar niet hoeven te bijten. De inzet van handhaafbare en uitvoerbare handhaving en communicatie kan bijdragen aan het samengaan van natuur en recreatie.

Naast de kwaliteiten is aan bod gekomen wat belanghebbenden onwenselijk vinden in het gebied de Wijde Blik. In onderstaande tabel staan de “don’ts” van het gebied genoteerd in volgorde van waardering.

DON’TS	
Aantasting van de natuur	XVII
Opheffing Stiltegebied (Top- of Oasegebied)	XIV
Massatoerisme	XIII
Nog meer hardvarende motorboten	XII
Afbakening van het gebied	VII
Los van Gebiedsakkoord	VII
Regels die niet handhaafbaar zijn	VI
Feestboten	V
Iedere 100 meter een bord	IV
Wal langs de N201	III
Strengere regels	II
Grootschalige evenementen	II
Uitbreiding van bouwwerken	II
Meer lawaai	I
Verbreding van de N201	
Beperking van de flora- en fauna	

Tabel 2

Uit tabel 2 komt naar voren dat belanghebbenden de kwaliteiten van het gebied willen beschermen en behouden. Zij willen géén aantasting van de natuur, géén opheffing van het gebied als Stiltegebied en géén massatoerisme. Hiertegen staat dat zij recreatie wel toelaatbaar achten maar geen massatoerisme wensen.

Ideeën en samenwerkingen

Hoe kunnen de kwaliteiten van het gebied geborgd en versterkt worden? De aanwezige belanghebbenden hebben ideeën geopperd. Deze ideeën zijn onderverdeeld in de volgende categorieën.

- handhaving;
- communicatie;
- kwaliteitsverbetering;
- evenement ter promotie van het gebied.

Per onderwerp worden groepjes gevormd om hierover door te praten.

Handhaving

Deze groep (met daarin mevrouw M. Hilhorst (politie), de heer F. Onwezen (RUD Noord-Holland Noord) en een betrokken bewoner) ziet in dat het moeilijk is om op geluids(-normen) te handhaven. Waar geluidsoverlast bestaat, is de vraag hoe die overlast gemeten kan worden. Bovendien moet het optreden vaak acuut plaatsvinden en hier is veelal geen capaciteit voor.

Een geopperd idee was een gezamenlijke handhavingsactie van de partijen RUD Noord-Holland Noord, Natuurmonumenten en politie.
Een idee om handhaving in de Wijde Blik vorm te geven is een telefonisch meldpunt. Dit kan het melden van geluidsoverlast makkelijker maken. Op basis van een melding kan worden opgetreden. Hoe?

- registratie door Natuurmonumenten;
- camerabewaking (onder het mom van natuur ophangen maar na een melding schakelen naar het desbetreffende beeld zodat handhavers kunnen zien waar de melding over gaat);
- waarschuwingen geven.

Bij geluidsoverlast geldt dat op het gedrag van mensen moet worden ingespeeld. Dit kan in de vorm van communicatie, zoals het doen van waarschuwingen. Ook denkt de groep dat het inzetten van bijvoorbeeld (dummy) camera's een effect heeft op het gedrag van mensen en zij zich mogelijk daardoor beter gaan gedragen.

Mogelijk zijn er ook kansen om gewenst gedrag te belonen hierbij is nog niet stilgestaan.

Acties:

- Meldpunt faciliteren, telefoonnummer of bijvoorbeeld een Whatsappgroep in de vorm van Attentie Buurtpreventie.

Er vindt maandelijks overleg tussen de handhavende partijen plaats. Dit onderwerp zou hierin verder uitgewerkt kunnen worden.

Communicatie & marketing

Onder de noemer van communicatie komen de volgende ideeën naar boven.

- pushberichten;
- standaardtekst over het gebied van de gemeente/provincie Noord-Holland/Natuurmonumenten;
- kernboodschap die de kwaliteiten van het gebied benadrukt;
- vragen aan recreatie ondernemers of zij de kernboodschap willen uitdragen;
- welke boodschap is nodig om gewenst publiek aan te trekken?
- informatieborden op plaatsen waar men het Stiltegebied, de plas of parkeerplaats, verlaat;
- de locatie van Natuurmonumenten gebruiken als entree van het gebied;
- cursus rondom gastheerschap door Natuurmonumenten aan bijvoorbeeld ondernemers van het gebied;
- onderdeel maken van marketing Gooi en Vechtstreek;
- gastheer- gastvrouwschap opzetten eventueel met vrijwillige boswachters (bewoners) in combinatie met handhaving
- film die de kwaliteiten van het gebied toont bijvoorbeeld door een boswachter;
- uitwisselen van informatie tussen Natuurmonumenten en ondernemers.

Acties:
- Het opstellen van een kernboodschap/ standaardtekst over het gebied de Wijde Blik.
- Uitdragers van deze boodschap benaderen.
  Gastheerschap opzetten in overleg met Natuurmonumenten, ondernemers, gemeente bewoners: onderdeel hiervan is een training (op maat maken van bestaande training).
- Filmpje maken dat tot de verbeelding spreekt.
- Uitwisselen van informatie.

De provincie, gemeente en natuurmonumenten hebben aangegeven hierin gezamenlijke te willen optrekken/faciliteren.

Kwaliteitsverbetering

Hoe kunnen we "echte natuurwaarde herstellen", de "kwaliteit van de openbare ruimte verbeteren". De combinatie van natuur, stilte en rust begint volgens deze groep een zeldzaamheid te worden, met name in de Randstad. Door herstel van deze kernwaarden kan een sterk concept voor toerisme ontstaan/blijven bestaan. Het bijzondere karakter van de Wijde Blik, daar wil men zuinig op zijn. Hoe kunnen we de kwaliteiten van het gebied versterken?
In de groep (met daarin onder meer mevrouw E. Krommendijk (NMF), de heer H. Rijsterborgh (watersportverbond), de heer H. van der Laan (jachthaven Kortenhoef), de heer J. van de Winden (Ecology research & consultancy)) is nagedacht over de kwaliteiten (volstaan de bestaande faciliteiten of moeten de faciliteiten worden uitgebreid?). Deze groep kwam tot de conclusie dat zij preciezer inzicht moeten krijgen wat de kwaliteiten zijn om tot concrete uitwerking van verbeterpunten te kunnen komen.

Acties:
- Kwaliteiten concretiseren in een stuurgroep en daaraan verbeteracties hangen.

Evenement ter promotie van het gebied

Deze groep (met daarin onder meer mevrouw W. Sandberg (betrokken bewoner), de heer T. Maris (betrokken bewoner en ondernemer) en de heer M. Laeven (provincie NH/Sweco) en de heer L. Welter (gemeente Wijdemeren) dacht bij het organiseren van een evenement aan rondleidingen door Natuurmonumenten, onder meer om bewustwording te creëren.
Daarnaast ontstaat het idee voor een akoestisch concert (of een Silent disco) om juist ook de kwaliteit van stilte en rust te benadrukken.
Verder het organiseren van een openlucht bioscoopavond, pop-up picknicks of een evenement met vlonders op het water.

Evenementen zouden gekoppeld kunnen worden aan een belangrijk moment in de natuur bijvoorbeeld "de komst van de gans" of "midzomernacht" of de seizoenen.
Het doel van de evenementen is mensen te laten zien dat dit kan met respect voor stilte en natuur. Het is bedoeld om de stilte te beleven = stilte als product van de Wijde Blik. Het publiek komt uit de regio: per boot, fiets of te voet.

Bij de organisatie van een evenement zijn verschillende partijen nodig, zoals:
- handhavers,
- vergunningverleners,
- natuurmonumenten,
- Stichting,
- Gemeente,
- ondernemers.

De "Amsterdam City Lakes" zoals gepromoot wordt door de gemeente Amsterdam lijkt geen gewenste ontwikkeling.

Acties:
- Verder brainstormen over organisatie van een evenement en de gewenste partijen bij elkaar halen.

Conclusie

De conclusie is dat een aantal zaken verder uitgewerkt kunnen worden door de gebiedspartners die bijdragen aan het meer beleefbaar maken van de Wijde Blik, het versterken van de kwaliteiten in het gebied en een bijdrage kunnen leveren aan het behouden van het gebied als Oase gebied.

Vervolg

Afgesproken met belanghebbenden is dat een verslag wordt opgesteld van deze tweede Stiltetafel rondom de Wijde Blik. De inhoud van deze bijeenkomst is terug te lezen in dit verslag. Initieel was het de bedoeling na de tweede Stiltetafel een volgende informatieavond te organiseren. Als een dergelijke bijeenkomst gaat plaatsvinden (indien daar noodzaak toe is) legt de Provincie Noord Holland graag de faciliterende rol neer bij de gemeente.

Parallel loopt het traject van de Omgevingsvisie Noord-Holland en de actualisatie van het stiltegebieden beleid. De mogelijkheid om het stiltegebied te herbegrenzen en/of andere maatregelen worden in dit spoor verder uitgewerkt.

Bijlage

Presentatie(s)

Memo

memonummer	00	
datum	7 mei 2018	
aan	M. Touber	Provincie Noord-Holland
van	K. Bink	Antea Group
kopie	L. Bijvoet	Antea Group
projectnr.	0431447.00	
betreft	Verslag stiltetafel Bovenkerkerpolder	

Inleiding

Op 19 april 2018 heeft, middenin het gebied, bij restaurant 'Boerin en de kok', de Stiltetafel Bovenkerkerpolder plaatsgevonden. Hierbij waren verschillende belanghebbenden uit het gebied, overheden en vertegenwoordigers van belangenorganisaties aanwezig.

Aanleiding voor de organisatie van deze stiltetafel is een herijking van het stiltegebiedenbeleid van de provincie Noord-Holland, waarbij een onderverdeling in Top-gebieden en Oase-gebieden is voorgesteld. Stiltegebied Bovenkerkerpolder voldoet op dit moment, als één van drie stiltegebieden in de provincie, niet aan de criteria om aangemerkt te blijven als stiltegebied (Oase-gebied). Het eindrapport van NMF 'Versterking stiltegebieden beleid Noord-Holland' beschrijft dat het belang van stilte hier onder druk staat en dat het gebied bovendien geen grote natuurwaarde zou hebben en ook niet (voor zover bekend) veel wordt bezocht en gewaardeerd.

De provincie hecht veel waarde aan de stiltegebieden en heeft deze stiltetafel opgezet om gebiedsgericht te onderzoeken wat de mogelijkheden zijn om de Bovenkerkerpolder op het niveau van Oase-gebied te krijgen en behouden.

Doel van de stiltetafel: Met de belanghebbenden bekijken welke oplossingen denkbaar zijn om de Bovenkerkerpolder weer op het niveau van Oase-gebied te krijgen, zodanig dat dit handhaafbaar en uitvoerbaar is.

Programma*

	Stiltetafel Bovenkerkerpolder Donderdag 19 april 2018 Locatie: Boerin en de kok Adres: Bovenkerkerweg 114,1188 XJ te Amstelveen
11:30 - 12:00	Inloop
12.00 - 12.10	Welkom en introductie gedeputeerde de heer Adnan Tekin
12.10 - 12.30	Presentatie beleid stiltegebieden incl. toelichting Bovenkerkerpolder
12.30 - 12.45	Doel van de bijeenkomst Kunnen we de Bovenkerkerpolder op het niveau van Oasegebied krijgen?
12.45 - 13.00	Relatie weidevogels en geluid (NMF de heer Sijas Akkerman)
13.00 - 13.30	Belangen/verwachtingen van het stiltegebied Bovenkerkerpolder
Pauze	
13.45 - 14.30	Natuurwaarden als kwaliteit Huidige situatie? Gebiedsstatus Weidevogelleefgebied- onderzoek naar NNN Mogelijkheden om de natuurwaarde van het gebied verder te versterken?
14.30 - 15.15	Recreatieve waarde Huidige situatie? Informatie uit het gebied. Bezoekersaantallen, beheer verspreid

	Mogelijkheden om te versterken?
15.15 - 15.45	Wat willen we niet in het gebied? Hoe is het toezicht in het gebied georganiseerd? Noodzaak om het toezicht te versterken? Welke partijen kunnen hier een bijdrage aanleveren?
15.45 - 16.00	Afsluiting vragen en vervolg

*Het Programma is om praktische redenen tijdens de bijeenkomst iets aangepast maar alle onderwerpen zijn wel aan de orde geweest

Stiltegebiedenbeleid algemeen

Na de opening door gedeputeerde Adnan Tekin heeft Manja Holst-Touber een korte inleiding gegeven over het stiltegebiedenbeleid. Tijdens een korte rondvraag bleek dat het merendeel van de aanwezigen zich niet bewust was van het feit dat de Bovenkerkerpolder een stiltegebied is.

Weidevogels en geluid

Sijas Akkerman van NMF heeft een presentatie gegeven over het belang van stilte voor weidevogels.

De Bovenkerkerpolder is een belangrijk weidevogelgebied. Vliegverkeer zorgt in dit gebied echter voor een geluidsbelasting van boven de 50 dB(A). Onderzoek wijst uit dat geluid effect heeft op het gedrag van weidevogels. Zo kan chronische geluidsbelasting signalen maskeren en daarmee de communicatie tussen vogels verslechteren. Impulsgeluiden kunnen daarnaast schrik- en vluchtreacties veroorzaken bij weidevogels. De effecten op de populaties zijn rondom gedragseffecten grotendeels bekend. Met betrekking tot fysiologische effecten en gehoorbeschadiging zijn de effecten op populaties niet bekend of onzeker.
De conclusie van het onderzoek luidt dat stiltegebieden bijdragen aan gezonde populaties weidevogels. Beperking van geluid is daarom van belang voor goede leefomstandigheden voor de weidevogels.

De presentatie is als bijlage bijgevoegd.

Belangen van aanwezigen

Na de inleidende presentaties hebben de aanwezigen hun rol en belang bij het stiltegebied op een formulier genoteerd. Eenieder werd kort in de gelegenheid gesteld zijn/haar belang toe te lichten. Tijdens de stiltetafel was een gemengd gezelschap aanwezig. Hieronder volgt een lijst van de verschillende achtergronden.

- Agrarisch Collectief Noord-Holland zuid;
- Agrarische Natuur Vereniging, voorzitter tevens agrariër vanuit de melkveehouderij;
- Dorpsraad Nes aan de Amstel;
- Gemeente Amstelveen;
- Gemeente Uithoorn;
- Groengebied Amstelland, een samenwerkingsverband;
- KNNV Amsterdam (koninklijke vereniging voor veldbiologie);
- NMF;
- Ondernemersvereniging Amstelgoed, vertegenwoordiger;
- Provincie Noord-Holland;
- RUDNHN;
- Stichting Beschermers Amstelland, beschermers van het Amstelland;
- Stichting Duurzaam Agrarisch Natuurbeheer (DAN);
- Vogelbescherming;
- Vrienden van M.L. Kingpark, VTP Amstelglorie.

De belangen van de aanwezigen lopen uiteen. Verschillende deelnemers van de stiltetafel gaven aan aanwezig te zijn om informatie op te halen over het gebied de Bovenkerkerpolder. Daarnaast zijn de genoemde belangen te groeperen in een aantal kernonderwerpen. Hieronder een overzicht van de genoemde belangen.

- **Weidevogels**

Het behoud van de weidevogels is een veelgenoemd belang. De Vogelbescherming en de agrarische verenigingen ANV en DAN pleiten voor behoud van de weidevogels. Daarnaast bestaat veel aandacht voor uitbreiding van het weidevogelgebied in de vorm van de weidevogelboulevard.

- **Duurzaamheid**

Aanwezigen noemen duurzaamheid en het belang om aandacht te besteden aan duurzaamheid in het gebied. Het gaat dan om duurzaam agrarisch natuurbeheer. Hierbij hoort volgens de aanwezige agrariër een balans tussen natuur en economie; een goed inkomen voor de beheerders van het gebied (de agrariërs) zodat de toekomst bestendiger is.

- **Natuur**

Het handhaven van het groene en open karakter van het gebied is belangrijk onder de aanwezigen. Zo merkt de gemeente Amstelveen op géén stedelijke ontwikkeling te willen in dit gebied. Het behoud van de open groene waarde is ook voor de dorpsraad Nes aan de Amstel en de Stichting beschermers van Amstelland genoemd als belang. De beschermers van Amstelland hopen ook via het stiltegebiedenbeleid meer steun voor natuurontwikkeling te krijgen. NMF noemt verder een gezonde leefomgeving.

- **Recreatie**

De vertegenwoordiger van de ondernemersvereniging wil graag inzicht in de mogelijkheden voor recreatie en toerisme. Hij wil daarin de belangen van ondernemers behartigen.
De aanwezige gemeenten vinden recreatiemogelijkheden voor diens inwoners belangrijk.

- **Handhaafbaar en toetsbaar beleid**

Voor de vergunningverleners van de RUDNHN is, in het kader van de ontheffing verlening, beleid en handhaving van belang. Aandachtspunt hierbij is draagvlak en kennisoverdracht. Hierbij wordt ook een integrale aanpak genoemd, vooral gelet op natuur.

Interactief gedeelde

Na een korte pauze is er in twee groepen aan de slag gegaan om allereerst de natuurwaarden en daarna de recreatieve waarden van het gebied te benoemen. De resultaten van deze twee tafels zijn met elkaar gedeeld en hieronder opgenomen.

Natuurwaarden

In het eindrapport van NMF ‘Versterking stiltegebiedenbeleid Noord-Holland’ zijn naast stilte andere beleidsvelden meegenomen als te hanteren criteria bij de opsplitsing tussen top- en oase-gebieden. Een van de criteria voor de analyse van de stiltegebieden is de natuurwaarde van het gebied.

Tijdens de stiltetafel is gevraagd wat de huidige status is van de natuurwaarden in de Bovenkerkerpolder en hoe deze versterkt kunnen worden.
Onder de huidige kwaliteiten kwamen de onderstaande waarden naar voren.

- Agrarisch;
- Argus-vlinder;
- Bloemrijke berm;
- Bodemleven;
- Kruidenrijk grasland;
- Natuurlijke oevers;
- Natuurverbindingen;
- Oase van rust;
- Openheid;
- Waterberging;
- Waterkwaliteit;

- Weidevogels en weidevogelboulevard.

Volgens de aanwezigen hebben agrariërs een belangrijke rol in het natuurbeheer in de Bovenkerkerpolder. Het is belangrijk deze inzet ook in de toekomst van de landbouw te behouden, maar hierop bestaat geen garantie. Volgens de aanwezigen zou een van de speerpunten moeten zijn het aantrekkelijk(er) maken van natuurvriendelijk boeren. Het moet namelijk wel economisch draagbaar zijn. Natuurwinst zou ook makkelijker te behalen zijn als de grondeigendommen in handen liggen van bijvoorbeeld de provincie in plaats van bij projectontwikkelaars die nu de grond (tegen hoge kosten) verpachten.

De aanwezigen willen daarnaast van zoveel mogelijk hectare agrarische grond NNN natuurgebied maken. Het vergroten van de natuurwaarde van het gebied gebeurt ook door de realisatie van de weidevogelboulevard, natuurvriendelijke oevers en kruidenrijk grasland.

Om verdere natuurwinst te behalen is onderzoek naar vleermuizen genoemd. Wat is er aan soorten vleermuizen en hoe worden die gewaardeerd binnen de huidige natuurwaarde? Daarnaast geldt ook het bodemleven als een grote bron aan soorten.

Boodschap van de aanwezigen is de natuur te waarderen op de soorten die bij deze agrarische natuur horen. Als je op die manier naar de Bovenkerkerpolder kijkt, bestaat reeds een hoge natuurwaarde. De aanwezige soorten zijn namelijk erg bijzonder op zich. De weidevogels zijn relatief zeldzaam en bevinden zich hier in de Bovenkerkerpolder. Dus focus op hetgeen er is.

Recreatieve waarden

In het eindrapport van NMF ‘Versterking stiltegebiedenbeleid Noord-Holland’ zijn naast stilte andere beleidsvelden meegenomen als te hanteren criteria bij de opsplitsing tussen top- en oase-gebieden. Deze criteria voor de analyse van de stiltegebieden zijn bezoekersaantallen en waardering van het gebied.

De belanghebbenden ervaren geen spanningsveld tussen toerisme/recreatie en natuur. De huidige recreatieve waarde vond men voldoende. Er zijn fiets- en wandelpaden en er worden rondleidingen en excursies georganiseerd. Aan de randen van het gebied zijn ook recreatieve mogelijkheden. Om de recreatie een boost te geven zijn enkele handvatten genoemd.

- *doelgroep*
Keuze om de huidige bestaande doelgroep te versterken of de doelgroep te vergroten?

- *bekendheid/communicatie*
Bekendheid van het gebied vergroten door meer gebruik te maken van informatievoorziening door bijvoorbeeld in gemeentelijke VVV-kantoren het gebied te promoten. De historie van het gebied kan terugkomen via informatieborden of in de vorm van gedichten welke men in stilte kan lezen. De jaarlijkse Amstelland-dag is een populair evenement in het gebied. Daarnaast zijn er kaasboerderijen, het ‘Beloofde varkensland’ en vogelkijkhutten aanwezig in het gebied.

- *bereikbaarheid/toegankelijkheid*
Er zijn fiets- en wandelpaden maar bijvoorbeeld bereikbaarheid per boot of OV mag verbeterd worden.

- *horeca*
Aan de randen van het gebied zouden horecagelegenheden mogelijk kunnen worden ingezet om het gebied aantrekkelijker te maken.

- *educatie*
Er worden reeds rondleidingen en excursies gehouden in het gebied maar deze mogelijkheid kan meer benut worden.

Conclusie

In tegenstelling tot hetgeen in het eindrapport van NMF staat worden de natuurwaarden in de Bovenkerkerpolder door de deelnemers als hoog aangemerkt. Dit komt met name door de aanwezigheid van de bijzondere weidevogels, de weidevogelboulevard en het agrarisch natuurbeheer. Minder belang wordt gehecht aan de aantallen soorten maar des te meer belang aan de hoge kwaliteit van de aanwezige soorten.

Voor de beleefbaarheid (bezoekersaantallen en waardering) van het gebied zien zij wel enige mogelijkheden. Er kan horeca worden toegevoegd aan de rand van het gebied en de bereikbaarheid kan worden vergroot door bijvoorbeeld openbaar vervoer toe te voegen. Educatie kan meer worden benut zodat het de Bovenkerkerpolder meer bezoekers krijgt.

Gebleken is bovendien dat handhaving in de Bovenkerkerpolder geen groot probleem is, omdat er geen sprake is van overtredingen van het PMV (af en toe brommers en loslopende honden).

Vervolg

Tijdens de afsluiting van de stiltetafel is het Manifest van de beschermers van het Amstelland genoemd. De beschermers van Amstelland, manifestondertekenaars, hebben reeds werkgroepen gevormd om onder meer het gebied de Bovenkerkerpolder te beschermen.

Met name de werkgroepen 1, 4 en 5 uit onderstaande lijst kunnen geschikt zijn voor verdere uitwerking van het stiltegebieden beleid. Belangrijk is dat de beschermers van het Amstelland allen vrijwilligers zijn. De provincie Noord-Holland dient hen te faciliteren in de nadere uitwerking van het stiltegebiedenbeleid.

Werkgroepen Beschermers Amstelland
1. Aantrekkelijk landschap met duurzaam vogelbeheer;
2. Duurzame en vitale landbouw;
3. Streekproducten;
4. Extensieve recreatie;
5. Maatschappelijk draagvlak en educatie;
6. Planologische bescherming.

Parallel aan deze stiltetafel loopt het traject van de Omgevingsvisie Noord-Holland. In dat traject wordt gekeken naar de wijze waarop het stiltegebiedenbeleid wordt gedifferentieerd en een plek krijgt in de Omgevingsvisie.

Bijlagen

Presentatie 19 april 2018
Presentatie NMF Weidevogels

Memo

memonummer		
datum	24 augustus 2018	
aan	Manja Touber	Provincie Noord-Holland
van	K. Bink	Antea Group
kopie	L. Bijvoet	Antea Group
project	Organiseren stiltetafels en strategisch voorstel stiltebeleid Provincie Noord-Holland	
projectnr.	0431447.00	
betreft	Stiltetafel Grootslag West	

Inleiding
Na een welkomstwoord door gedeputeerde Adnan Tekin en een inleidende presentatie over de Stiltegebieden, het stiltegebiedenbeleid van de provincie Noord-Holland en een korte blik op de ontwikkelingen in het gebied Grootslag werd het doel van de bijeenkomst aangegeven. Omdat Grootslag West niet aan de criteria voor stiltegebieden (met name vanwege geluidsbelasting van de N302, onvoldoende recreatieve waarde en onvoldoende natuurwaarde) voldoet is het gebied in het rapport van Natuur en Milieufederatie als een “te heroverwegen gebied” aangemerkt. De Stiltetafel wordt gebruikt om allereerst te toetsen of dit werkelijk zo is.

Het doel van de Stiltetafel is om met belanghebbenden uit het gebied te bekijken welke oplossingen denkbaar zijn en of het mogelijk/wenselijk is om het Grootslag West weer op het kwaliteitsniveau van ten minste oasegebied te krijgen. Kan dit gebied als Stiltegebied gehandhaafd worden? Zodanig dat dit handhaafbaar en uitvoerbaar is. De provincie heeft gekozen voor de insteek van de Stiltetafel om de gebiedspartijen te horen en samen met deze partijen de koers te bepalen.

De vragen die tijdens deze stilte tafel aan de orde komen zijn:
1. Wordt er inderdaad weinig gebruik gemaakt van het gebied?
2. Zijn de natuurwaarden wellicht hoger dan aangegeven in het rapport van NMF.?
3. Kan verstoring door geluid van de N302 verminderd worden, of wordt het geluid al minder door de aanleg van de Westfrisia weg?

Programma
Na het welkomstwoord van de gedeputeerde en de presentatie van Manja Touber (pl stiltegebieden) wordt het volgende programma doorlopen:
Er wordt gekeken naar de belangen van de stakeholders/gebiedspartijen ten aan zien van het stiltegebied Grootslag-West.
Daarna worden de ontwikkelingen in en rond het Stiltegebied Grootslag West bekeken.
Vervolgens de waarde van het gebied/maatregelen ter verbetering van het gebied (Stilte Recreatie, Natuur, Anders)
De vraag: ‘wat willen we niet in het gebied?’ wordt beantwoord. Is het toezicht in het gebied georganiseerd?
Noodzaak om het toezicht te versterken? Welke partijen kunnen hier een bijdrage aanleveren?
Om 16.30 wordt er afgesloten en het vervolg op deze bijeenkomst toegelicht?

Stiltegebieden beleid algemeen
Manja Touber van de provincie Noord-Holland heeft een presentatie gegeven over stiltegebieden(-beleid) in het algemeen waarna zij inzoomde op het gebied Grootslag (West). Ongeveer de helft van de aanwezigen was zich reeds bewust van het feit dat het Grootslag West een stiltegebied is. Het stiltegebied heeft hier meer bekendheid dan bijvoorbeeld het geval bleek bij de “te heroverwegen gebieden” De Wijde Blik en Bovenkerkerpolder. Tijdens de presentatie werden al enkele vragen gesteld. Hieronder een greep van hetgeen plenair is besproken.

Er bleek verwarring te bestaan over het begrip “te heroverwegen gebied”. Het was voor sommigen onduidelijk of de “te heroverwegen gebieden” nu wel of geen stiltegebieden zijn. Uitgelegd is dat door NMF een differentiatie is voorgesteld in de gebieden van Top-stiltegebieden, Oasegebieden en te heroverwegen stiltegebieden. De wens van de provincie is om zoveel mogelijk stiltegebieden te behouden.
Een agrariër onder het gezelschap vroeg zich af, nu het stiltegebied mede voor de rustzoekende recreant is bedoeld, deze recreant ook kan mee betalen aan het gebied? Bovendien is voor de agrariër van belang bij de keuze voor Stiltegebieden of dit effect heeft op een verruiming van de glastuinbouw? Gaan natuur en de agrarische sector wel samen. Meneer is van mening dat veel zaken ten koste gaan van het tuinderschap. Uit eigen ervaring wordt verteld dat de noodzaak tot het verjagen van wild toeneemt en dat dit een kostbare aangelegenheid is. Ook andere aanwezigen beamen dat het wildbeheer (ganzen) uit de hand loopt. De gedeputeerde heeft hierop geantwoord van mening te zijn dat natuur en landbouw wel degelijk samengaan.
Ook het onderwerp van de vrijstellingen (voor de land- en tuinbouw) en ontheffingen is aan bod gekomen. Deze ontheffingen worden verleend door het RUDNHN en hieraan kunnen ook voorwaarden worden gesteld. In de presentatie kwamen ook de georganiseerde motortochten voorbij, welke moeilijk te handhaven zijn vanwege de factor dat deze tochten “georganiseerd” moeten zijn. Dit blijkt in de praktijk moeilijk aantoonbaar. Een bewoner van het gebied Grootslag Oost gaf aan dit wel te herkennen en hiervan overlast te ervaren.
Aanwezigen zijn verbaasd dat de cijfers over de belevingswaarde zo slecht zijn uitgekomen. De indruk bestaat dat van het gebied veel gebruik wordt gemaakt door recreanten, zowel wandelaars als fietsers en vaarrecreatie. Het recreatieschap Westfriesland zegt dat dit slechts een momentopname kan zijn. De reden dat het bezoekersaantal in het gebied laag is, kan ermee te maken hebben dat individuele bezoekersaantallen worden geteld en herhaalde bezoeken niet herhaald worden meegeteld. Een deelnemer van de stiltetafel oppert dat hoe minder bezoekers, des te meer stilte betekent. Maar voor de waardering van het stiltegebied is de beleving van het gebied ook van belang. Tegelijkertijd is aangegeven dat er weinig bezoekers zijn omdat het gebied slecht toegankelijk is vanwege de slechte staat van onderhoud en beheer van het gebied door Staatsbosbeheer. Onder meer het recreatieschap ziet hier graag een kwaliteitsslag plaatsvinden.
Ook is gevraagd naar de verhouding tot de Omgevingswet en hoe de omgevingswet neerdaalt bij gemeenten. Het stiltegebiedenbeleid krijgt een plek in de Omgevingsvisie en Omgevingsverordening. De provincie organiseert bijeenkomsten over de omgevingswet.

Rol en belangen
Aanwezigen bij deze Stiltetafel waren de RUDNHN, het Westfries Genootschap, de Natuur en Milieu Federatie (NMF), Land- en tuinbouw organisatie (LTO), ambtenaren van provincie en gemeenten (SED organisatie en Medemblik), wethouders van Medemblik en Stede Broec, Recreatieschap Westfriesland, initiatiefnemers van een bezoekerscentrum aan de rand van het gebied, agrariërs tevens bewoners van het gebied, bestuurder van de buurtvereniging Oosterdijks Belang, gesitueerd in het stiltegebied Grootslag-Oost, werknemer van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, enkele statenleden en gemeenteraadsleden. Daarnaast was een journalist van het Noord-Hollands dagblad aanwezig en een communicatie medewerker van de provincie. In totaal waren er ruim 30 aanwezigen.

De deelnemers aan de Stiltetafel hadden verschillende belangen. Hieronder een opsomming van hetgeen in de ronde “rol en belangen” genoemd werd.

- Ambities van het gebied, meer dan stiltegebied;
- Belangen van de agrarische sector behartigen;
- Belangen van de recreatieve sector behartigen (camping, blotevoeten pad, laarzenpad) Hoe kan het oasegebied ten gunste komen van de recreant?;
- Belangen van het Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier (schoon en voldoende water, dijken);
- Belang als natuurliefhebber;
- Belangenafweging tussen milieu, recreatie en bewoners;
- Cultuurhistorie;
- Communicatief belang in preventie, handhaving en beleid;
- Duurzaamheid;
- Gezondheid;

- Informatie ophalen;
- Inzicht krijgen in de doelen van de provincie;
- Overleg tussen gemeenten en provincie;
- Privé grondbezit;
- Samengaan van belangen zoals natuur en agrarische productie, natuur en landbouw in harmonie;
- Stilte en duisternis;
- Stiltegebiedenbeleid overeind houden;
- Tegengaan van de verwaarlozing van het gebied;
- Woonachtig en werkzaam in het gebied;
- Zoektocht naar verbinding natuur, bedrijvigheid en educatie.

Voor de meeste deelnemers is een goede afweging van belangen het meest belangrijk. Zowel de economische, recreatieve en natuurbelangen zijn genoemd. De vraag is of deze belangen allemaal samen kunnen gaan in één gebied. De agrarische sector wil niet dat de agrarische bedrijfsvoering door het Stiltegebied wordt belemmerd. Dat zou kunnen gebeuren als er bijvoorbeeld niet meer gejaagd of verjaagd mag worden in het gebied of als het gebruik van bepaalde machines of uitbreiding van de bedrijfsvoering door het Stiltegebiedenbeleid wordt verboden. Daarnaast is het voor het Recreatieschap Westfriesland van belang dat het gebied goed benut kan worden door recreanten zowel per fiets, te voet als per boot. LTO staat voor de agrarische sector maar vindt natuur ook van belang. Helaas was Staatsbosbeheer niet aanwezig, ze zijn eigenaar en beheerder van een deel van het gebied.

Ontwikkelingen
Er is tijdens de inleidende presentatie kort stil gestaan bij de ontwikkelingen in en om het gebied. Hierna is tijdens het interactieve gedeelte van de stiltetafel opnieuw aan de deelnemers gevraagd wat de belangrijkste ontwikkelingen zijn in het gebied en of er nog ontwikkelingen onbesproken zijn. Hieronder volgt een opsomming van de ontwikkelingen die genoemd zijn.

- Agrarisch business centrum (buiten het gebied);
- Bedrijfsmatigheid neemt toe, infrastructuur is hier niet op berekend;
- Bezoekerscentrum aan de Tolweg, rand van het gebied, om mensen te informeren en ook kinderen meer in aanraking te laten komen met het gebied;
- Bodem meer kwaliteit geven;
- Evenementen buiten het gebied lijken toe te nemen en veroorzaken geluidsoverlast;
- Glastuinbouwkassen, ook meer groente;
- Ontsluiting N302 en eventuele ontwikkelingen zoals bijv. stilasfalt;
- Recreatieschap Westfriesland heeft namens de gemeenten een subsidieaanvraag lopen bij de provincie om de vaarroutes te verbeteren;
- Recreatievraag neemt toe, meer recreatieve vaart door de polders en weinig handhaving op geluidsbelasting;
- Structuurvisie LTO West Friesland;
- Structuurschets West Friesland;
- Schapenboerderij die biologisch schapenmelkijs verkoopt;
- Vogels zijn in conflict met de toenemende recreatie;
- Waterberging;
- Westfrisia weg;
- Wild neemt toe als het natuur toeneemt;
- Zorgboerderij welke fruit kweekt.

De vraag werd gesteld waar het ophoudt met de ontwikkelingen in het gebied?

Belangrijke ontwikkelingen zijn de veranderingen in de agrarische sector naar grotere bedrijven die ook verpakken en transport doen van het product en de ontwikkeling van de bollenbroeierijen. Het gebied ten noorden van het Stiltegebied is vol gebouwd met glastuinbouwkassen. Hier is geen ruimte voor verdere uitbreiding. Vanuit de structuurschets West-Friesland en ook bevestigd door de SED gemeente is het Grootslag-West aangewezen als

experimenteer gebied. Werkvoertuigen worden steeds groter (de huidige wegen zijn hier niet altijd geschikt voor) maar de voertuigen worden wel stiller.
Daarnaast speelt de Westfrisia weg, die is omgelegd waardoor mogelijk minder verkeer over de N302 gaat rijden (dat zal binnenkort geëvalueerd worden).
Er is veel vaarverkeer (recreatief) door het gebied.
Er zijn veel ganzen, er lijkt een toename te zijn van ganzen in het gebied, wat als negatief wordt gezien door agrariërs in het gebied.
Er loopt een vergunningsaanvraag voor een bezoekerscentrum aan de Tolweg aan de rand van het Stiltegebied.
Er is (al iets langer geleden) waterberging gerealiseerd binnen het Grootslag West.
Het terrein van Staatsbosbeheer wordt slecht onderhouden en is (daardoor) slecht toegankelijk.

Waarde van het Grootslag West
Daarna is de aanwezigen gevraagd naar de waarde van het gebied Grootslag West. Wat zijn de huidige waarden van het gebied gelet op agrarische, natuur, recreatie en landschapswaarden. De tafels leverden een grote input aan waarden van het gebied welke hieronder opgesomd staan weergegeven.

- Aangrenzende natuur;
- Agri-business;
- Agrarische polder, gebied wordt onderhouden door de agrariërs;
- Biodiversiteit in land- en tuinbouwgebied;
- Cultuurhistorische waarde (de Weele, zichtbare dijkdoorbraken van vroeger, verkaveling van de percelen);
- Economische waarde;
- Innovatief gebied (bijvoorbeeld Orion);
- Insecten;
- Landbouwwaarde;
- Leefbaarheid van het gebied, buffer tussen stedelijk en kassengebied;
- Luchtkwaliteit (uit onderzoeken blijkt dat deze goed is, zo wordt dit ook ervaren);
- Natuurwaarde (NNN-gebied, 175 soorten vogels, veel vissen en exoten daarnaast de patronen in het landschap, afwisseling en openheid);
- Recreatieve waarde voor eigen bewoners en mensen van daarbuiten (vaar-, fiets- en wandelroutes);
- Stilte;
- Vistoerisme;
- Vogels;
- Waterbergingsgebied;
- Waterkering, oude dijk.

De waarde van het gebied vertaalt zich naar goede visstand (er vindt vistoerisme plaats, er komen zelfs buitenlandse sport/recreatieve vissers naar dit gebied), hoge biodiversiteit (hiervoor zijn niet direct bronnen), veel gebruikers vooral door bootjes en fietsers (maar omdat het gebied slecht toegankelijk is door slecht beheer van Staatsbosbeheer wordt niet heel het gebied benut), het gebied is cultuurhistorisch waardevol (oude dijk, zichtbare vroegere dijkdoorbraken, oude verkaveling en slotenpatronen), waterberging, rust aan de randen en natuur aan de randen van het gebied, bollenbroeierijen in het gebied (agrarische en ook economische waarde van het gebied), er is voor recreatie ook bijvoorbeeld een biologische schapenboerderij aanwezig welke schapenmelkijs verkoopt, een deel van het gebied aan de noordzijde is aangewezen als NNN gebied (de Weele). Het gebied wordt vooral gebruikt door agrarische ondernemers en door bezoekers vanuit de omliggende woonwijk(en).
In het verleden is een onderzoek geweest naar de bezoekersaantallen van de recreatiegebieden in Westfriesland. Het Streekbos had veruit de meeste bezoekers en van die bezoekers kwamen de meeste uit de gemeente Hoorn. De bezoekers aantallen van de fiets en wandelpaden in het stiltegebied zullen daar niet ver van afwijken. Karel Schoenaker van directeur van het RSW bevestigde dit onderzoek.

Suggesties om waarde te vergroten
Verlagen van de geluidsbelasting:
- Handhaving op geluidsoverlast;
- Praktische regels opstellen;
- Sociale controle.

Vergroten van de natuurwaarde:
- Bijdrage aan beheer van het gebied, eventueel beheerderschap van Staatsbosbeheer overdragen;
- Diversiteit in het gebied behouden;
- Herbegrenzen van het stiltegebied, natuurranden en eventueel het Streekbos erbij betrekken;
- Natuurranden versterken.

Vergroten van recreatieve waarde:
- Brochure uitbrengen over het Stiltegebied om bezoekers te trekken;
- Communicatie, op communicatief gebied te winnen aan bewustwording over de Grootslag West;
- Innovaties inzetten, innovatie kan ook toerisme trekken;
- Subsidies, zie Friesland als een voorbeeld, pak verbetering groter aan om meer kans te maken op Europese subsidies. Daarnaast krijgt het recreatieschap op dit moment geen subsidie terwijl dat in andere provincies wel zo zou zijn;
- Vaarroutes uitbreiden, uniek gebied benutten, ook kleine rondjes mogelijk maken en verbinding met de nieuwbouwwijken dit neemt drukte op de bestaande ontsluiting weg;
- Verbeteren van de toegankelijkheid voor fietsers en auto's door het plaatsen van wegbewijzeringsborden.

Het waarom en het doel van behoud van het Stiltegebied
Tot slot is gediscussieerd waarom dit gebied Stiltegebied is en of het wenselijk is om dit gebied als Stiltegebied te behouden. De insteek van de provincie is om het Stiltegebied te behouden als gebied dat voor mens en natuur rust betekent in een steeds drukker en stressvol wordende leefomgeving. De bovengenoemde waarden worden door alle deelnemers onderschreven.

Een aantal aanwezigen ziet de meerwaarde in het benoemen van het Stiltegebied uit het oogpunt van bescherming van het gebied:
- tegen bebouwing (behoud van een buffer tussen woonwijk en kassengebied),
- als gebied waar omwonenden rust kunnen ervaren en
- de aanwezige natuurwaarden.

Bovendien kan het Stiltegebied gebruikt worden bij communicatie over het gebied (selling point). Mogelijk kan de benoeming als Stiltegebied bijdragen aan het krijgen van geld voor beheer en onderhoud en als argument voor het aanleggen van stil asfalt op de N302.

Een aantal aanwezigen vraagt zich af of het zijn van een Stiltegebied de manier is om deze waarden te behouden. Een aantal van de aanwezigen vraagt zich af of je nog wel van een Stiltegebied kunt spreken met alle vrijstellingen voor agrarische sector en ontheffingen en het wegverkeer. Bij afname van geluid van de N302 door bijvoorbeeld stilasfalt en minder verkeer leidt het volgens sommigen nog niet tot het gewenste resultaat omdat voor de agrarische sector al vrijstelling bestaat.
Daarnaast kan het NNN en bijvoorbeeld een bestemmingsplan zorgdragen voor bescherming van een aantal genoemde waarden. Verder vraagt men zich af of de gebruiker het van belang vindt dat dit gebied een Stiltegebied is. Men is bang dat het predicaat Stiltegebied allerlei ontwikkelingen in de weg staat.

Conclusie en vervolg
Conclusie luidt dat de geluidsbelasting met name vanwege de N302 bestaat. Hierin vindt mogelijk verandering plaats gelet op de Westfrisiaweg en de eventuele aanleg van stilasfalt of geluidswallen. De recreatieve waarde en belevingswaarde van het gebied is volgens de aanwezigen hoog. Dit geldt ook voor de aanwezige natuurwaarden in het gebied. Daarnaast kent het gebied een grote agrarische waarde.

Het is belangrijk om in kaart te brengen wat de voor- en nadelen zijn van een Stiltegebied. Onder de aanwezigen

waren een aantal kritische deelnemers die de meerwaarde van het stiltegebied niet inzien. Er werd geconcludeerd dat het goed zou zijn om de gebruikers van het gebied te informeren en wellicht een informatiebijeenkomst te organiseren. Met Staatsbosbeheer wordt nog een aparte afspraak gemaakt. Eventueel kan indien behoefte is vanuit de gemeente een bestuurlijke tafel georganiseerd worden.

Informatieavond 4 juli 18.00

Tijdens de informatieavond waren ongeveer 30 belangstellenden aanwezig. Gedeputeerde Adnan Tekin opende de vergadering en hij gaf aan wat het doel is van deze bijeenkomst. Hij wil weten of de 3 zogenaamde 'restgebieden' nog op het niveau van Oasegebied gekregen kunnen worden en welke maatregelen daarvoor nodig zijn. Deze informatieavond is georganiseerd omdat het belangrijk is dat ook de gebruikers van het gebied gehoord worden en omdat tijdens de stiltetafel wat verschillende geluiden werden gehoord over het belang van het stiltegebied (zoals beschreven in bovenstaand verslag).

Manja Touber gaf daarna een algemene inleidende presentatie over het stiltebeleid, de criteria voor stiltegebieden en de voorliggende opdracht waarna Liesbeth Bijvoet een toelichting gaf op de uitkomst van de stiltetafel van 16 mei jl.

Het gebied is een 'restgebied' omdat de geluidsbelasting van het gebied op de N302 te hoog is. Daarnaast wordt de recreatieve waarde niet hoog gewaardeerd omdat het gebied niet heel goed bezocht worden de natuurwaarden van het gebied niet hoog gewaardeerd.

De bijeenkomst leverde een levendige discussie op waar nog een aantal waardevolle punten kunnen worden toegevoegd aan de uitkomst van de eerder gehouden stilte tafel. Ook Staatsbosbeheer, aanwezig bij deze bijeenkomst, heeft een toelichting gegeven over het beheer van het gebied. Daarnaast hebben de aanwezigen de gelegenheid gekregen middels een (enquête)formulier nog reactie te geven. Hiervan zijn er op 9 juli een drietal binnengekomen. De opmerkingen zijn vermeld in het verslag.

Aanvullingen en opmerkingen
Er is een langlopende inventarisatie gedaan door de KNNV in de Lutjebroekerweel in opdracht van SBB. De KNNV zal het rapport opsturen. Het rapport zal meer inzicht geven in de biodiversiteit van het gebied.
De aanwezigen geven aan dat het gebied wel degelijk goed gebruikt wordt. Het is er niet druk maar dat is maar goed ook, aldus de aanwezigen, want dat zou ten koste van de stilte gaan. Voor de bewoners van Hoogkarspel is de Weelen wandelgebied nummer 1.

SBB voert het onderhoud uit in het gebied. Er is slechts 11.000 euro per jaar beschikbaar maar daarvoor kan SBB het onderhoud uitvoeren (met name voor het maaien van de paden). Recreatieschap Westfriesland krijgt geen subsidie voor het beheer van de Provincie. Er is geen beheergebouw in de buurt. Men moet uit de locatie Schoorlse duinen komen. SBB verwacht binnenkort uitsluitsel over de subsidie aanvraag voor de vervanging van het wandelnetwerk (paden). Deze subsidie is aangevraagd door recreatieschap Westfriesland. SBB heeft het onderhoud van de paden in afwachting van de subsidie aanvraag uitgesteld.
Het onkruid op de eilandjes en de voerslag naar agrarische bedrijven waardoor de inzet van bestrijdingsmiddelen noodzakelijk is, is besproken. De eilandjes zijn echter veelal niet eigendom van SBB. De eigenaar van de eilandjes moeten hierop worden aangesproken.

De aanwezigen ervaren de nodige overlast van de boten die door het gebied varen met harde muziek en de harde muziek die aanstaat op de agrarische bedrijven (vaak op de tractoren die aanwezig zijn in het gebied). Ook worden waterscooters genoemd, en recreatievliegtuigen.
Men is van mening dat in het gebied rekening gehouden moet worden met de economische ontwikkelingen maar dat de Weele en NNN 'beschermd' moeten worden.
Er is overlast van lichtuitstoot van het kassengebied en van vliegverkeer. Vliegverkeer is echter uitgesloten net zoals agrarische activiteiten die met de bedrijfsvoering te maken hebben.
Men vindt het belangrijk dat de Weel behouden wordt binnen een stedelijke context. Ook als buffer tegen de agrarische bebouwing.

Geconstateerd wordt dat er maar weinig (officiële, gemelde) klachten zijn. Maar mensen weten ook niet dat dit een stiltegebied is. En als je het wel weet waar moet je dan naar toe met je klacht? Wie handhaaft hier?

Maatregelen en oplossingen
Er zou beter moeten worden samengewerkt tussen provincie, SBB en recreatieschap Westfriesland en HHNK.
Zou het een idee zijn om 1 meldpunt te hebben en dat klachten van daaruit worden doorgeleid? Het zou ook goed zijn als de politie frequenter op het water is, dat helpt.
Er moet beter gecommuniceerd worden over het Stiltegebied zodat men weet dat het een Stiltegebied is. Bij elke in-uitgang (minimaal 3x) zou een bord moeten komen met daarop informatie (wat mag wel/niet). Mogelijk zou het gebied herkenbaar begrensd kunnen worden.
De communicatie over en begrip voor het stiltegebied zou bevordert kunnen worden door informatie op te nemen in de wandel en vaarroute app, maar ook bij de VVV en bootjesverhuurders.
Tot slot werd nog gesproken over de gebiedsgrenzen, mogelijk kan een herschikking plaatsvinden. De huidige grenzen zijn jaren geleden zo gekozen. Voorgesteld wordt om in ieder geval de NNN binnen de grenzen van het stiltegebied te laten vallen (er zijn in het noorden een paar stukjes NNN die er nu buiten vallen). Om de agrarische bedrijven meer bewegingsvrijheid te geven kan het voorstel zijn om een deel of alle agrarische percelen te laten afvallen.

Verder waren er nog opmerkingen:
- Recreatie Westfriesland wil in het (dichtbijgelegen) Streekbos ook geen jetski's en varende disco's (is geen stiltegebied)
- Klagen helpt: een klacht over laag overvliegende helikopters van Defensie heeft ertoe geleid dat Defensie er zich nu van bewust is dat het stiltegebied is.

Bijlage(n)

- presentatie Stiltetafel Grootslag West d.d. 16 mei 2018
- presentatie Informatieavond d.d. 4 juli 2018
- 'enquêteformulier'

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 17 JAN. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr. W.F.A. van Dijk
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235145260
dijkwf@noord-holland.nl

1 | 1

Verzenddatum
17 JAN. 2019

Kenmerk
1161121/1164190

Uw kenmerk

Betreft: Besluit op grond van hoofdstuk 5 Verordening faunabeheer

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u het volgende toe: Besluit tot afwijking op grond van hoofdstuk 5 Verordening faunabeheer. Dit besluit is toegezonden aan de Wildbeheereenheid Zuid-Kennemerland.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

1 bijlage(n)

Besluit op grond van hoofdstuk 5 Verordening faunabeheer

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Wildbeheereenheid Zuid-Kennemerland
De heer L. Sibbing
Postbus 111
2110 AC Aerdenhout

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr. W.F.A. van Dijk
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235145260
dijkwf@noord-holland.nl

Verzenddatum

17 JAN. 2019

Kenmerk
1161121/1161122

Uw kenmerk

Betreft: Besluit op grond van hoofdstuk 5 Verordening faunabeheer

Geachte heer Sibbing,

Op 17 juli 2018 heeft over de uitvoering van het faunabeheer in de regio Zuid-Kennemerland een bestuurlijk overleg plaatsgevonden tussen gedeputeerde Bond, u namens de wildbeheereenheid Zuid-Kennemerland, de heer Cousin namens Waternet, mevrouw Van Wesemael namens Nationaal Park Zuid-Kennemerland en de heer Lokker namens de Faunabeheereenheid Noord-Holland. Aanleiding voor dit overleg is de omstandigheid dat in de regio Zuid-Kennemerland is gebleken dat de samenwerking tussen partijen binnen een gezamenlijke wildbeheereenheid, onvoldoende gestalte krijgt. Naar aanleiding van deze situatie hebben wij beoordeeld of ten aanzien van uw wildbeheereenheid toepassing gegeven kan worden aan hoofdstuk 5 van onze Verordening faunabeheer Noord-Holland (hierna: verordening).

Beoordeling inhoudelijke aspecten

Wildbeheereenheden voeren het wildbeheer in Nederland uit. Onze verordening beoogt om wildbeheereenheden van substantiële omvang te hebben, zowel qua ledenaantal als werkgebied. Daarom kent de verordening een omvangseis van minimaal 7.500 hectare voor het werkgebied van een wildbeheereenheid (artikel 4.1). Tevens beoogt de verordening om de samenwerking tussen terreinbeherende organisaties en jagers te stimuleren. Dit alles is bedoeld om te komen tot een adequate, planmatige en daarmee betere uitvoering van het faunabeheer.

In de regio Zuid-Kennemerland is gebleken dat partijen door de vereiste minimale oppervlakte van 7.500 hectare niet tot een goede samenwerking binnen een gezamenlijke wildbeheereenheid komen. Binnen deze regio vallen de Amsterdamse Waterleidingduinen en Nationaal Park Zuid-Kennemerland, waar het beheer van damherten plaatsvindt ter voorkoming van schade aan natuurwaarden en landbouw en bevordering van de verkeersveiligheid. Omdat de huidige situatie verstorend kan werken voor de uitvoering van faunabeheertaken door terreinbeherende organisaties, achten wij het noodzakelijk dat de Amsterdamse Waterleidingduinen en Nationaal Park Zuid-Kennemerland niet binnen het werkgebied van de lokale wildbeheereenheid Zuid-Kennemerland vallen. Dat zou er echter toe leiden dat deze wildbeheereenheid niet meer voldoet aan de oppervlakte-eis van minimaal 7.500 hectare. Ingevolge hoofdstuk 5 van de Verordening faunabeheer kan ons college

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

besluiten om geen toepassing te geven aan, dan wel af te wijken van, één of meerdere bepalingen van de verordening. Vanwege het grote belang dat met het damhertenbeheer is gemoeid en een onbillijkheid van overwegende aard in verband met de rechtszekerheid van de wildbeheereenheid Zuid-Kennemerland zien wij aanleiding om artikel 4.1 van de verordening ten aanzien van uw wildbeheereenheid niet toe te passen. Deze afwijking van de verordening is beperkt van aard, want geldt slechts zolang het streefaantal van de damhertenpopulatie, zoals beschreven in het Faunabeheerplan damherten 2016-2020, nog niet is bereikt. Wanneer dit streefaantal bereikt wordt verwachten wij van de partijen dat zij alsnog tot een succesvol samenwerkingsverband zijn gekomen.

Beslissing

Gelet op het voorgaande besluiten wij om ten aanzien van uw wildbeheereenheid het vereiste van de minimale oppervlakte van het werkgebied, zoals neergelegd in artikel 4.1 van de verordening, niet toe te passen. Wij verbinden als voorschrift aan dit besluit dat dit slechts geldt zolang het streefaantal van de damhertenpopulatie, zoals beschreven in het Faunabeheerplan damherten 2016-2020, nog niet bereikt is.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

Rechtsmiddelen

Als u belanghebbende bent kunt u binnen zes weken na de verzending, uitreiking of publicatie van dit besluit schriftelijk bezwaar aantekenen. Het bezwaarschrift kunt u sturen aan gedeputeerde staten van Noord-Holland, ter attentie van de secretaris van de Hoor- en adviescommissie, Postbus 3007, 2001 DA Haarlem. Wij verzoeken u om in uw bezwaarschrift het telefoonnummer te vermelden waarop u overdag bereikbaar bent. Ook kunt u voor meer informatie de provinciale website bezoeken: www.noord-holland.nl.

Indien u bezwaar heeft ingediend is het mogelijk gebruik te maken van een minder formele procedure: een gesprek tussen u en medewerkers die namens het college van gedeputeerde staten deelnemen. Indien uw bezwaar zich hiervoor leent, wordt contact met u opgenomen, maar u kunt hier ook zelf om verzoeken. Een gesprek tast uw rechten als bezwaarmaker niet aan.

Bovenstaand besluit treedt in werking, ook al wordt een bezwaarschrift ingediend. Gelijktijdig met het indienen van een bezwaarschrift kunt u – bij een spoedeisend belang – een voorlopige voorziening vragen bij de voorzieningenrechter van de Rechtbank Noord-Holland.

Kopie aan: Provinciale Staten van Noord-Holland, Waternet, Nationaal Park Zuid-Kennemerland, Faunabeheereenheid Noord-Holland, Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 30 JAN. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon
dhr. W.F.A. van Dijk
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235145260

dijkwf@noord-holland.nl

Verzenddatum
30 JAN. 2019

Kenmerk
1168251/1168254

Uw kenmerk

Betreft: Tussenevaluatie boekjaarsubsidie Faunabeheereenheid Noord-Holland

Geachte leden,

Op 23 maart 2016 hebben wij u het evaluatierapport van de boekjaarsubsidie van de Faunabeheereenheid (FBE) Noord-Holland 2010-2014, uitgevoerd vanuit het Evaluatiekader Subsidies, toegestuurd. In deze evaluatie werd onderzocht of de aan de FBE verstrekte boekjaarsubsidie in de periode 2010 tot en met 2014 heeft bijgedragen aan de doelen van het provinciale faunabeleid. In het evaluatierapport werden de verschillende concrete verbetermogelijkheden voor de toekomstige activiteiten van de FBE nader geduid en toegelicht. Dit heeft geresulteerd in zeven aanbevelingen. Bij de bespreking van deze evaluatie in uw commissie Natuur, Landbouw en Milieu van 23 juni 2016 hebben wij de toezegging gedaan om over twee jaar een tussenevaluatie te doen naar de voortgang van de aanbevelingen, ook in het licht van de nieuwe Wet natuurbescherming. Deze toezegging doen wij gestand met deze brief.

Aanbeveling 1: Verbeter de kwaliteit van faunabeheerplannen en ontheffingsaanvragen door te sturen op betere kennisontwikkeling over soorten.

Wij hebben deze aanbeveling overgenomen door in artikel 3.4.1 en 3.4.2 van de Verordening Faunabeheer Noord-Holland specifieke eisen te stellen aan de kwaliteit van een faunabeheerplan op het vlak van wetenschappelijk verantwoorde resultaten en conclusies, gevalideerde gegevens op basis van gevalideerde telmethoden en het gebruik van relevante wetenschappelijke literatuur. Dit heeft geresulteerd in zowel faunabeheerplannen als ontheffingsaanvragen van betere kwaliteit, die in vrijwel alle gevallen in juridische procedures succesvol zijn verdedigd. Daarnaast heeft deze aanbeveling ook geresulteerd in een uitgebreider jaarverslag van de Faunabeheereenheid, waarin nu naast de resultaten van de individuele ontheffingen, ook voor het eerst in 2017 gegevens over de jacht weergegeven worden.

Aanbeveling 2: Zorg voor een betere balans tussen het takenpakket en de beschikbare capaciteit bij de FBE.

In onze reactie op het evaluatierapport hebben wij u geïnformeerd dat de FBE een meerjarenvisie heeft opgesteld. In deze meerjarenvisie is de keuze gemaakt voor een kleine, flexibele organisatie, waarbij veel za-

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

ken onder regie van het FBE-bureau worden uitbesteed. Daarnaast heeft de FBE recent een interim-directeur aangesteld, die als opdracht van het FBE-bestuur heeft om de FBE zowel toekomstbestendig als professioneler te maken. Tenslotte is er namens ons college door een onafhankelijk adviesbureau onderzoek gedaan naar de mogelijkheden voor samenwerking tussen de vier FBE's van Noord-Holland, Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland, met als doel verlichting van de werkdruk, het robuuster maken van de vier FBE's en een inhoudelijke kwaliteitsslag. Het rapport van dit onderzoek vindt u in de bijlage. De vier provincies onderschrijven de conclusie van het onderzoek dat samenwerking door kennisdeling, inhoudelijke afstemming en bijvoorbeeld een pool aan specialisten met ecologische en juridische kennis kan leiden tot een verdere kwaliteitsverbetering. De FBE's geven in het rapport aan dat zowel het opstellen van faunabeheerplannen, maar ook de daaruit volgende juridische procedures tot pieken in werkdruk leiden. Samenwerking, zoals een sjabloon voor faunabeheerplannen, kan hierbij helpen. Hierbij moet wel worden opgemerkt dat de verschillende provincies verschillende eisen stellen aan faunabeheerplannen. In het onderzoek wordt ook door de Faunabeheereenheden aangegeven dat zij soms in hun samenwerking worden belemmerd door verschillen in beleid tussen de verschillende provincies. Gelet op de decentrale verantwoordelijkheid voor het natuur- en faunabeleid is ons college van mening dat beleidsmatige verschillen tussen provincies soms wenselijk zijn. Desalniettemin zoeken provincies bij grensoverschrijdende vraagstukken, zoals de internationale flyway-benadering voor ganzen, beleidsmatige afstemming, zowel in IPO-verband als ad hoc. De Faunabeheereenheden kunnen zelfstandig afstemming blijven zoeken met elkaar. We zien geen reden om voor dit onderwerp een vervolgopdracht te verlenen.

Aanbeveling 3: Werk aan verlichting van de administratieve lasten van uitvoerders

In onze reactie hebben wij aangegeven bij het Faunafonds (Tegenwoordig Bij12 Faunazaken) aandacht te vragen voor de versimpeling van het digitale systeem van schademelding. Dit hebben wij gedaan en blijven wij doen, waarbij wij overigens wel de noodzaak van registratie van relevante schadegegevens ter onderbouwing van het provinciale faunabeleid, faunabeheerplannen en ontheffingen onder de aandacht blijven brengen. Daarnaast hebben wij aangegeven in gesprek te gaan met uitvoerders en de FBE over de nut en noodzaak van het indienen van gegevens voor rapportage. Over de noodzaak van melden voorafgaand aan de uitvoering lopen de gesprekken nog tussen uitvoerders en de Regionale Uitvoeringsdienst Noord-Holland Noord (RUD NHN). Tenslotte hebben uw Staten negen soorten waarvoor in het verleden een ontheffing nodig was, nu opgenomen in de Verordening Vrijstellingen Soorten Noord-Holland 2016. Hierdoor hoeven voor deze soorten ontheffingen niet meer aangevraagd en doorgemachtigd te worden door de FBE en de WBE's, wat de administratieve lasten voor uitvoerders aanzienlijk beperkt.

Aanbeveling 4: Dring bij de FBE aan op een snelle realisering van het communicatieplan en vernieuwing van de website

De website van de FBE is vernieuwd en afgestemd met een aantal andere Faunabeheereenheden. Ook in het activiteitenplan en de begroting zijn er activiteiten opgenomen om de rol van FBE te communiceren naar het publiek.

Aanbeveling 5: Zet de huidige wijze van sturing via het subsidietraject voort

Deze werkwijze is, in lijn met de aanbeveling, voortgezet.

Aanbeveling 6: Organiseer een goede follow-up op het Afsprakenkader, die ervoor zorgt dat verschillen van inzicht over de uitvoering van de afspraken tijdig besproken worden en dat de afspraken (blijven) aansluiten bij de actuele situatie.

Momenteel zijn wij in gesprek met de FBE en de RUD NHN over de actualisatie van het afsprakenkader. Dit was nog niet eerder gestart vanwege het uitplaatsen van vergunningverlening en handhaving naar de RUD NHN.

Aanbeveling 7: Overweeg de mogelijkheid van meefinancieren door bij de FBE aangesloten partijen, maar doe dat pas op langere termijn

Evenals in onze reactie twee jaar geleden onderschrijven wij de constatering dat een verkenning van de mogelijkheden voor medefinanciering door aangesloten partijen in de FBE gedaan moet worden, maar dat deze verkenning pas op langere termijn een onderwerp van gesprek zal worden.

Wij vertrouwen erop u hiermee voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

1 bijlage(n)

Bogaart A. & Guldemond A. (2018) Onderzoeksrapport Samenwerking Faunabeheereenheden Provincies Flevoland, Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland



Samenwerking Faunabeheereenheden

Provincies Flevoland, Noord-Holland, Utrecht en Zuid-Holland

Alwien Bogaart (DSP-groep) en Adriaan Guldemond (CLM)

DSP-groep / CLM
Mei 2018

Alwien Bogaart, DSP-groep
abogaart@dsp-groep.nl
06-21 21 28 42

Adriaan Guldemond, CLM
guldemond@clm.nl
0345-470721

Inhoud

1	**Inleiding**	**4**
1.1	Aanleiding	4
1.2	Onderzoek naar samenwerking tussen de faunabeheereenheden	4
1.3	Opzet onderzoek	5
2	**Onderzoeksresultaten**	**6**
2.1	Algemene bevindingen	6
2.2	De organisatie van de faunabeheereenheden	6
2.3	De werkdruk bij de FBE's	7
2.4	Werkdruk in relatie tot de provincies	8
2.5	Samenwerking tussen faunabeheereenheden	8
2.6	Provincies en samenwerking tussen de faunabeheereenheden in de ogen van de provincies	11
3	**Voorstel tot samenwerking tussen faunabeheereenheden en provincies**	**14**
3.1	Inleiding	14
3.2	Mogelijkheden tot samenwerking tussen de FBE's en provincies	14
4	**Conclusies onderzoeksvragen**	**15**

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

In een gesprek tussen de provincies Noord-Holland, Zuid-Holland, Flevoland en Utrecht en de faunabeheereenheden (hierna te noemen: FBE's) van deze provincies is geconcludeerd dat het wenselijk is een onderzoek door een externe partij te laten uitvoeren naar mogelijke samenwerking tussen de vier FBE's om effectief en efficiënt faunabeheer vorm te geven.

Aanleiding voor het overleg was dat er door de provincies over de jaren heen een toegenomen werkdruk bij de FBE's is geconstateerd. Door de nieuwe Wet natuurbescherming zijn nieuwe taken gedecentraliseerd naar provincies die de FBE's weer uitvoeren. Dit heeft gevolgen voor de werkdruk bij de FBE's.

Een verkenning naar samenwerking tussen FBE's is gewenst om te voorkomen dat de FBE's dubbel werk doen. De samenwerking moet vanuit de inhoud worden gezocht. De FBE's hebben behoefte aan onderling korte lijntjes te hebben, kennis en informatie te delen en van elkaar te leren.

1.2 Onderzoek naar samenwerking tussen de faunabeheereenheden

Het bovenstaande is voor de vier betrokken provincies aanleiding geweest om een onderzoek te laten verrichten dat inzicht geeft in de mogelijkheden voor het vergroten van de slagkracht, efficiency en effectiviteit van de FBE's door middel van samenwerking. De werkdruk voor de individuele FBE's kan hiermee mogelijk worden verlaagd. Ook kan de kwetsbaarheid van de FBE's, er werken relatief een beperkt aantal mensen, worden verminderd door samenwerking.

De onderzoeksvragen zijn:

1. Op welke wijze kan een effectief en efficiënt faunabeheer worden vormgegeven door middel van samenwerking tussen de FBE's, waarbij aan één of meerdere van de onderstaande criteria wordt voldaan:
   - de werkdruk wordt verlaagd.
   - de continuïteit van dienstverlening wordt gewaarborgd.
   - de samenwerking komt de kwaliteit van de opgeleverde producten en dienstverlening ten goede.

2 Heeft de genoemde samenwerking gevolgen voor de bedrijfsvoering van de diverse FBE's, zo ja, welke gevolgen?

3 Wat is er voor nodig om deze uitkomsten vorm te geven? Wat kan op korte termijn gerealiseerd worden en wat op lange termijn?

4 In hoeverre kan procesmatige afstemming tussen en met provincies (inclusief uitvoeringsdiensten) hieraan bijdragen en op welke manier kan dit worden vormgegeven?

1.3 Opzet onderzoek

- De eerste onderzoekstap was het bestuderen van relevante documentatie van de FBE's.
- Vervolgens hebben we Individuele interviews afgenomen met de adjunct-secretaris/directeur van elke FBE - samen met de voorzitter van het bestuur - aan de hand van een gestructureerde vragenlijst. De vragenlijst is opgesteld op basis van informatie die we bij de FBE's hebben opgevraagd en hebben verwerkt. In sommige gevallen kon de voorzitter niet aanwezig zijn, maar dan is de inbreng geleverd via het invullen van de vragenlijst. Van de interviews zijn beknopte verslagen gemaakt, die zijn aangevuld en geaccordeerd door de geïnterviewden.
- Op basis van deze interviews is een eerste document, de tussenrapportage, opgesteld met bevindingen, wat voor commentaar aan de FBE is voorgelegd.
- Telefonische interviews met de provinciale contactpersonen voor de FBE/faunazaken. Hierin hebben we de tussenrapportage voorgelegd, waarop de contactpersonen of schriftelijk of mondeling commentaar hebben gegeven[1]. Dit is toegevoegd aan de rapportage.
- In een tweede bijeenkomst met de adjunct-secretaris/directeur van de FBE's is nader ingegaan op de mogelijkheden voor samenwerking.
- Op basis van deze bijeenkomst is de conceptrapportage gemaakt, van commentaar voorzien door de FBE's en die is voorgelegd aan de provincies.
- Op basis van de reactie van de provincies is een concept eindrapportage opgesteld.
- Deze is op 24 april 2018 gezamenlijk besproken met de provincies en de FBE's.

[1] Het is niet gelukt om dit met de provincie Utrecht te organiseren.

2 Onderzoeksresultaten

2.1 Algemene bevindingen

- Uitgangspunt is dat samenwerking tussen de vier FBE's niet leidt tot fusie of herstructureringsoperaties. De provincies hechten er aan om te beschikking over een 'eigen' FBE. Vanuit de sturingsrelatie tussen provincies en FBE's en het gegeven dat het beleid van de FBE's provinciaal tot stand komt in een omgeving met provinciale stakeholders is dat een logische gedachte. Tegelijkertijd is het een uitgangspunt dat het lastiger maakt om de problematiek van de werkdruk en kwetsbaarheid van aan te pakken.
- De FBE's zijn klein en kennen een hoge werkdruk. Dat maakt dat ze geen achtervang voor elkaar kunnen zijn. Als bijvoorbeeld de ambtelijk secretaris / directeur door ziekte wegvalt is er bij een andere FBE geen capaciteit om dit op te vangen. Indien de FBE's meer intensief gaan samenwerken en ze elkaars organisaties beter leren kennen is onderlinge vervanging beter te organiseren, maar vanwege de hoge werkdruk blijft vervanging moeilijk ter realiseren.

2.2 De organisatie van de faunabeheereenheden

- Alle FBE's zijn kleine organisaties: Flevoland 0,75 fte (waarvan 0,5 inhoudelijk), Utrecht 1,62 fte structureel (waarvan 1,5 inhoudelijk) en 1 fte tijdelijk (ganzenbeheer), Zuid-Holland 2,5 fte (en een tijdelijke coördinator ganzenbeheer), Noord-Holland 2,55 (waarvan 2 fte inhoudelijk)[2].
- De FBE's besteden de meeste ondersteunende taken uit (administratie, ICT).
- Behalve in Flevoland is de formatie recentelijk toegenomen, maar door uitbreiding van wettelijke taken is de werkdruk niet afgenomen.
- De omvang van de subsidies van de vier FBE's verschilt sterk. Daar waar samenwerking extra kosten met zich brengt, is het van belang dat de FBE's beschikken over de middelen om deze kosten te kunnen betalen. FBE Flevoland geeft aan niet over de benodigde middelen te beschikken.
- De FBE's beschikken niet over gedetailleerde overzichten waarin wordt aangegeven hoeveel tijd aan onderscheiden werkzaamheden wordt besteed.
- Er is variatie voor wat betreft het uitbesteden van inhoudelijke taken. FBE Noord-Holland besteedt zo'n ca. 40% van de subsidies aan het uitbesteden van inhoudelijke werkzaamheden en uitvoeringstaken (zoals het opstellen van faunabeheerplannen). Flevoland besteedt incidenteel werk uit (zoals laten opstellen FBP), Utrecht ICT, loonadministratie en boekhouding (ongeveer 5% van het jaarbudget) en incidenteel voor het inhuren van specialistische diensten (opstellen FBP). Voor Zuid-

[2] Stand van zaken november 2017.

Holland geldt ongeveer hetzelfde, met dit verschil dat deze de administratie in eigen beheer heeft en FBP vaak in eigen beheer worden opgesteld.

- De besturen staan in de regel op afstand, maar de voorzitters zitten dichter op de organisatie. Anders gezegd, er zijn geen uitvoerende besturen die werk uit handen nemen van de medewerkers van de FBE's.
- De FBE´s zijn vanwege hun geringe omvang, de uiteenlopende werkzaamheden die door verschillende medewerkers worden verricht en de bestaande werkdruk kwetsbaar. Als een medewerker voor langere tijd uitvalt heeft een FBE een probleem. Het is moeilijk zo niet onmogelijk om dit intern op te vangen. Ziektevervanging is uiteraard mogelijk, maar het is niet eenvoudig om tijdelijk medewerkers aan te trekken die ervaring hebben met het werk van een FBE. Vervanging vanuit een ander FBE is vrijwel niet mogelijk omdat men daar zelf al de handen vol heeft aan het eigen werk.

2.3 De werkdruk bij de FBE's

- Bij alle FBE's wordt de werkdruk als hoog ervaren. In het algemeen kan gesteld worden dat de werkdruk samenhangt tussen enerzijds de beperkte omvang van de organisaties (beperkte formatie) en de breedte van het takenpakket alsmede de omvang van het netwerk en de hierin te onderhouden contacten en overlegmomenten. Ook zijn de omgevingsdiensten erbij gekomen waarmee overeenstemming moet worden bereikt voor faunabeheerplannen, waar in het verleden alleen overeenstemming met de provincie moest worden bereikt.
- Uitbreiding van de formatie leidt wel tot verlaging van de werkdruk. Bij drie van de vier betrokken FBE's is recentelijk de formatie uitgebreid, maar dat is niet voldoende is om de werkdruk structureel te verlagen.
- Er zijn werkzaamheden die leiden tot pieken in de belasting zoals het opstellen van faunabeheerplannen. Sommige pieken zijn voorspelbaar en dus planbaar, zoals het opstellen van faunabeheerplannen, andere pieken doen zich voor als gevolg van ontwikkelingen in de omgeving, zoals bezwaar en beroep, activiteiten van actiegroepen, wijzigingen in de wettelijke regelgeving, vragen van Provinciale Staten, enz. Er wordt aandacht gevraagd voor het gegeven dat de FBE's tussen het ´beleid´ en de uitvoering zit en met beide contacten moet onderhouden. Tevens hebben de FBE's te maken met partijen die beschikken over een groot professioneel apparaat met specialisten (provincie, omgevingsdienst, e.d.), wat leidt tot veelvuldig overleg. Daarbij verwachten deze specialisten minimaal eenzelfde specialistische - juridische en ecologische - inbreng van de FBE's.
- Er doen zich onverwachte pieken voor die de werkdruk tijdelijk sterk opschroeven. Bijvoorbeeld bij vogelgriep worden de FBE's plat gebeld, terwijl ze niet beschikken over communicatierichtlijnen.
- De werkdruk leidt ertoe dat niet steeds alles met de kwaliteit uitgevoerd kan worden die de FBE's zichzelf opleggen. Maar dit betekent niet dat de kwaliteit van het werk door de hoge werkdruk onder de maat is. Wel worden stukken soms te laat of te beperkt uitgewerkt.

- Het creëren van draagvlak voor beleid(suitvoering) is belangrijk, maar kost veel tijd en overleg; 'draagvlak' levert vaak geen zichtbaar eindproduct op.

Uit het bovenstaande kan worden geconcludeerd dat de werkdruk hoog en structureel is en dat zich piekmomenten voordoen. Samenwerking tussen FBE's zal de werkdruk en kwetsbaarheid niet of nauwelijks kunnen verlagen. De meest effectieve oplossing voor de werkdrukproblematiek is uitbreiding van de formatie, simpelweg omdat het werk door meer medewerkers wordt verricht. Een hoge werkdruk kan incidenteel de kwaliteit van het werk onder druk zetten, maar leidt niet tot werk dat onder de maat is.

2.4 Werkdruk in relatie tot de provincies

- Het maakt voor de werkdruk uit of een provincie werkt met ontheffingen (meer werkdruk) of vrijstellingen (minder werkdruk).
- Het uit elkaar trekken van de bij het faunabeheer betrokken provinciale onderdelen: beleid, vergunningverlening, juridische zaken en handhaving heeft geleid tot meer afstemming, bureaucratie (notities/verslagen) en dus een verhoging van de werkdruk.
- De politiek is veeleisender geworden, wat zich bijvoorbeeld uit in commissievergaderingen waarin FBE's tekst en uitleg moeten geven bij actuele ontwikkelingen.
- Samenwerkingsafspraken tussen FBE's en provincies kunnen voorkomen dat zaken ad hoc geregeld moeten worden. Dat kan bijdragen aan een verlaging van de werkdruk.

Het zou goed zijn als FBE´s en provincies gezamenlijk bezien of gemeentelijk beleid en/of werkwijze leidt tot extra werkdruk bij de FBE's en als dat het geval is, wat kan worden gedaan om dat zoveel mogelijk op te lossen.

2.5 Samenwerking tussen faunabeheereenheden

Samenwerking en verlaging van de werkdruk

- Samenwerking alleen zal de werkdruk niet verlagen. De veronderstelling onder de aanname dat samenwerking leidt tot minder werkdruk is dat er dubbel werk wordt gedaan en samenwerking leidt tot meer efficiency. Daarvan is nauwelijks sprake want faunabeheerplannen zijn afgestemd op de provinciale situatie en alle FBE's hebben te maken met een eigen specifieke omgeving en daarin optredende partijen. Samenwerking leidt op de korte termijnniet leidt tot vermindering van de werkdruk, wel tot mogelijke versterking van kwaliteit (in faunabeheerplannen, communicatie). Als de samenwerking structureel intensiever wordt en inhoudelijk meeromvattend wordt kan dit een bescheiden verlaging van de werkdruk opleveren.

Huidige samenwerking tussen de vier faunabeheereenheden

- Er is tot op heden op enkele punten samenwerking tussen de vier FBE's (zoals gezamenlijk FBP damherten tussen Noord- en Zuid-Holland).

Mogelijkheden tot toekomstige inhoudelijke / procesmatige samenwerking

- Samenwerking kan plaatsvinden op inhoud, zoals bijvoorbeeld dossiervorming op soortenniveau, waarbij meerdere samenwerkingsverbanden mogelijk zijn, maar kan ook meer algemeen tussen alle FBE's plaatsvinden. Zo kunnen algemene onderdelen van faunabeheerplannen, zoals de beschrijving van soorten, landelijk door externe deskundigen worden uitgevoerd.
- Tevens kan gedacht worden aan landelijke (of interprovinciale) samenwerking m.b.t. communicatie. Bijvoorbeeld voorlichter, persbericht, nieuwsbrief, magazine of één website als etalage waar voor alle FBE's en hun achterban relevante informatie vanuit een centraal punt wordt ontsloten en die ook ruimte biedt voor provinciale informatie. Op dit moment is het echter nog niet gelukt om één landelijke website (of format) tot stand te brengen, omdat niet alle FBE´s bereid zijn daarin (financieel) te investeren.
- Vanuit het voorzittersoverleg FBE's ligt er een wens om data te delen (juridische en ecologische databank, tellingen, afschotregistratie[3]).
- Gedacht zou kunnen worden aan het eventueel opzetten van een landelijke pool aan specialistische medewerkers (ecologisch, juridisch, communicatie) die op afroep en tegen tarief ingezet kunnen worden. Hier zou BIJ12 een rol in kunnen spelen.
- Belangrijkste voordeel van samenwerking is dat de kwaliteit van het werk structureel zal verbeteren.
- Samenwerking kan de robuustheid van de FBE's vergroten als medewerkers vanuit verschillende FBE's elkaar onderling kunnen verbangen, maar dit zal slechts in beperkte mate aan de orde zijn.

Er liggen duidelijk kansen voor inhoudelijke en procesmatige samenwerking tussen de FBE´s. Deze samenwerking kan leiden tot kwaliteitsverbetering en leidt niet of nauwelijks tot een lagere werkdruk en is evenmin niet of nauwelijks van invloed op de kwetsbaarheid van de FBE's.
Een gezamenlijke website leidt tot een beperkte vermindering van de werkdruk, omdat informatievooorziening ten behoeve van de partijen / belanghebbenden in de eigen provincie nog door de individuele FBE's verzorgd moet worden. Algemene delen van faunabeheerplannen kunnen bovenprovinciaal of landelijk worden opgesteld, maar de bulk van het werk ligt in het opstellen van de specifieke provinciale onderdelen en de afstemming daarover met de partijen / belanghebbenden in de eigen provincie.
Het kunnen terugvallen op een pool van specialistische medewerkers kan de continuïteit van het werk bevorderen en kan leiden tot kwaliteitsverbetering van het werk. De onderbouwing van het beleid in rechtszaken zou met specialistische kennis beter kunnen worden. Voorwaarde is uiteraard dat de FBE's over voldoende middelen beschikken om daadwerkelijk gebruik te kunnen maken van deze pool. Samenwerking

[3] Meeste FBE's hebben afschotregistratie en soms tellingen in FRS, maar sommigen hebben eigen systeem, zoals Zuid-Holland en Flevoland.

met betrekking tot een pool van specialisten leidt niet tot vermindering van de werkdruk want in de huidige situatie worden deze specialisten ook ingehuurd (met name bij het opstellen en evalueren van faunabeheerplannen). En in die situaties blijft er nog steeds een piek over voor de FBE's. Anders gezegd de extra werkdruk die het opstellen of evalueren van faunabeheerplannen met zich meebrengt wordt gedempt door de tijdelijke inzet van specialisten, en er kunnen (beperkt) kosten worden bespaard bij de inhuur van derden.
Een optie is dat de FBE's gezamenlijk een jurist en ecoloog in dienst hebben. Flevoland kan hierin niet participeren omdat het beperkte subsidiebedrag dit niet toestaat.

Samenwerking op het gebied van communicatie is van invloed op de bedrijfsvoering, omdat een deel van de communicatiewerkzaamheden landelijk wordt belegd. Maar waar het provinciale aangelegenheden betreft en met name de communicatie met stakeholders blijven communicatiewerkzaamheden provinciaal belegd.

Samenwerking op communicatie lijkt ons vooralsnog de enige van bovengenoemde mogelijke samenwerkingsopties die gepaard gaat met meerkosten. Bij de overige samenwerkingsopties zijn er bescheiden kosten die zich terugverdienen doordat er efficiënter gewerkt wordt, met name bij de inhuur van derden die bijvoorbeeld faunabeheerplan opstellen. Van vermindering van de werkdruk is dan nauwelijks sprake.

Bovengenoemde vormen van samenwerking kunnen op zich op korte termijn worden opgepakt. Idealiter op landelijke schaal. Maar tot nu toe is gebleken dat (landelijke) samenwerking moeilijk van de grond komt. Het is dan ook te overwegen dat de vier FBE's eerst zelf de samenwerking aangaan om vervolgens te bezien of (de) andere FBE's aanhaken.

Toekomstige samenwerking op het gebied van bedrijfsvoering

- Samenwerking op ondersteunende taken is in theorie mogelijk, zoals administratie, gemeenschappelijke accountant, personeelszake). Gelet op de landelijke schaal van alle FBE's (inschatting: totaal 25 - 30 fte) vragen zij zich af wat dit aan meerwaarde gaat opleveren, ook gelet op verschillen in beschikbare middelen en behoefte aan het samen uitbesteden van ondersteunde taken. Er wordt bovendien in de gesprekken die we met de FBE's hebben gevoerd geen relatie gelegd tussen de werkdruk en de organisatie en omvang van de huidige ondersteunende diensten. Samenwerking op het gebied van bedrijfsvoering zal niet leiden tot efficiëntiewinst, lagere werkdruk of verminderde kwetsbaarheid van een FBE.

Toekomstige inhoudelijke samenwerking: randvoorwaarden

- Als inhoudelijk wordt samengewerkt moet die samenwerking betrekking hebben op de gehele keten (FBE-provincie-(eventueel) omgevingsdienst).
- Inhoudelijke samenwerking veronderstelt dat de provincies hun beleidskaders/uitgangspunten en uitvoeringskaders meer op elkaar afstemmen waardoor er een meer uniform faunabeleid is. De FBE's

vinden dat als die afstemming niet wordt gerealiseerd inhoudelijke samenwerking minder of zelfs weinig zinvol is of zelfs werkdrukverhogend is.

- Inhoudelijke samenwerking veronderstelt ook dat de regionale omgevingsdiensten hun beleid meer op elkaar afstemmen.

We concluderen dat samenwerking niet alleen op FBE niveau, maar ook op provinciaal niveau tot stand moet komen, om een verdergaande samenwerking tussen FBE's tot stand te brengen.

Toekomstige samenwerking tussen de vier FBE's: knelpunten

- De vier FBE's zien samenwerking tussen alleen deze vier organisaties als een eerste stap.
- De behoefte aan en wil tot samenwerking is niet bij alle vier de FBE's even groot. FBE Noord-Holland hecht het meest aan samenwerking en Flevoland geeft aan dat als samenwerking leidt tot meerkosten zij die niet kan dragen en derhalve niet kan participeren in de samenwerking. De meeste FBE's (zowel de organisatie als bestuur) hechten aan hun autonomie.
- Samenwerking tussen de vier FBE's wordt bemoeilijkt door verschillen in beschikbare middelen, het ontbreken van een gemeenschappelijke visie, verschillende taakopvattingen, het al dan niet vervullen van een éénloketfunctie en politieke kleurverschillen tussen de provincies.
- Samenwerking moet voordeel opleveren voor alle betrokken vier FBE's en alle FBE's moeten bij samenwerking in gelijke mate een bijdrage leveren.

Samenwerking tussen FBE's is niet vanzelfsprekend. Dat kan worden afgeleid dat samenwerking nog maar mondjesmaat plaatsvindt en er zich verschillen voordoen tussen FBEs waar het gaat om de ambities en middelen om samenwerking te realiseren. En politieke kleurverschillen tussen provincies kunnen samenwerking bemoeilijken.

2.6 Provincies en samenwerking tussen de faunabeheereenheden in de ogen van de provincies

Inhoudelijke samenwerking tussen FBE's

- Samenwerking kan werkdruk verlagen, op gebied van wetgevingsvragen / juridische zaken en schrijven FBP.
- Voor opstellen FBP een landelijk sjabloon ontwikkelen: er is een algemeen (juridisch) deel (landelijk wettelijk kader) dat voor alle/veel FBP/provincies min of meer gelijk is, zeker wat betreft landelijke wetgeving en best practices wering en verjaging schadesoorten. Een tweede deel/bijlage, waarin de soorten worden beschreven is dan meer (provincie) specifiek.
- Probleem voor samenwerking is dat provincie zelf regels opstelt waaraan FBE moet voldoen, zoals bestuurssamenstelling. Daardoor hebben FBE's andere achterbannen en maken soms andere keuzen.

- Samenwerking is goed waar het leidt tot meer expertise en continuïteit en daardoor wordt bijgedragen aan de kwaliteit van het werk van de FBE's. Samenwerking op het gebied van juridische en ecologische expertise kan aan versterking van kwaliteit bijdragen. Faunabeheer is een heel specialistisch dossier en specialistische kennis op dit dossier is ook niet breed aanwezig. Door als FBE's op dit vlak samen op te trekken kun je die specialistische kennis met continuïteit organiseren, wat bijdraagt aan de kwaliteit van die kennis en wellicht ook aan een meer efficiënte inzet van die kennis.

Afstemming tussen provincies

- Afstemming tussen provincies is belangrijk om tot samenwerking te komen. Dan kunnen de details in de ontheffingen (wanneer afschot op de dag, welke middelen e.d.) gelijk worden getrokken. Probleem daarbij is dat juridische risico's anders ingeschat kunnen worden (door bijvoorbeeld omgevingsdiensten), dat politieke druk verschilt, urgentie niet even sterk wordt gevoeld en provincies hun beleidsautonomie niet willen inleveren.
- Schrijven van ontheffing wordt door provincie/omgevingsdienst gedaan, dat afstemmen met andere provincies werkt niet makkelijk, werkt eerder vertragend.
- Het faunabeheerbeleid is gedecentraliseerd naar de provincies en het is logisch dat provincies daar maatwerk willen leveren. Tevens komen verschillen in beleid voort uit verschillen in visies tussen de provincies. En die verschillen in visies komen ook voort uit verschillen in de politieke samenstelling van de Staten en de verhoudingen binnen de Staten op dit dossier. Tevens is er de invloed vanuit belangenorganisaties, NGO's en de bevolking. Er zijn verschillen tussen provincies waar het gaat om de invloed van buitenaf op de beleidsvorming: wat voor organisaties aanwezig zijn, hoe actief en mondig zijn ze, in welke mate spreken ze PS aan, tekenen ze bezwaar aan etc.
- Volgens de FBE's veronderstelt inhoudelijke samenwerking dat de provincies hun beleidskaders / uitgangspunten (meer) op elkaar afstemmen en er een meer gelijk faunabeleid is.
- Wanneer de uitvoering van het faunabeleid bij de provincie ligt in plaats van bij de omgevingsdienst, kan de provincie dit efficiënter uitvoeren inclusief juridische ondersteuning. Handhaving is wel een taak van de omgevingsdienst.

Het zou met het oog op een verlaging van de werkdruk bij de FBE's een goede zaak zijn als de vier provincies en de vier FBE's gezamenlijk bezien in hoeverre provinciaal beleid - inclusief de inzet van omgevingsdiensten - geharmoniseerd en minder gedetailleerd zou kunnen worden.
Het is te overwegen om het faunabeheer, inclusief de juridische onderbouwing en ondersteuning, weer terug te halen van de omgevingsdienst naar de provincie (waar dat van toepassing is). Daarmee wordt het proces van beleidsvorming eenduidiger bij de provincie gelegd. Handhaving blijft wel een taak van de omgevingsdienst.

Overeenkomsten en verschillen van meningen tussen FBE's en provincies

- Waar provincies denken dat samenwerking tussen FBE's (met name op het gebied van bedrijfsvoering) zal leiden tot een lagere werkdruk bij en minder kwetsbaarheid van deze organisaties, benadrukken FBE's dat de meerwaarde vooral zit bij inhoudelijke samenwerking en dat deze vooral zal leiden tot kwaliteitswinst.
- Provincies hebben minder oog voor de werkdruk die bij FBE's ontstaat als gevolg van verschillend beleid tussen provincies en gedetailleerde provinciale uitvoeringsregelingen.
- Provincies zien mogelijkheden tot meer onderlinge beleidsafstemming, maar benadrukken ook (meer dan de FBE's) de behoefte aan autonomie en dat afstemming tussen provincies vertragend / werkdruk verhogend kan werken.
- Noch FBE's noch de provincies hebben een uitgesproken voorkeur voor een bepaald regionaal niveau van samenwerking.

3 Voorstel tot samenwerking tussen faunabeheereenheden en provincies

3.1 Inleiding

We hebben geconstateerd dat in de loop van het project de houding van de FBE's over samenwerking is verandert van aarzelend en afwachtend naar constructief en positief. FBE's zien dat hier een kans ligt om een echte slag te maken in samenwerking. Samenwerking kan een verdere impuls krijgen als hier ook de provincies bij aanhaken.

3.2 Mogelijkheden tot samenwerking tussen de FBE's en provincies

Het voorstel is dat provincies en FBE's samen gaan kijken hoe de samenwerking tussen provincies en FBE's zodanig kan worden aangepast dat dit leidt tot een verlaging van de werkdruk bij de FBE's. Per provincie bezien provincie en FBE wat de taken van de FBE zijn, waar knelpunten liggen en hoe deze kunnen worden aangepakt . In tweede instantie bezien de vier provincies en FBE's of en in hoeverre die inventarisaties op individueel provinciaal niveau leiden tot overeenkomsten tussen provincies die de provincies en FBE's gezamenlijk kunnen oppakken. Waar zitten overeenkomsten, waar zijn er verschillen? Waar komen die verschillen uit voort en zijn ze overbrugbaar? En wat betekent dat voor de samenwerking tussen provincies en FBE's?

Enkele voorbeelden van mogelijke samenwerking tussen provincies en FBE's:

- Opstellen van sjablonen voor faunabeheerplannen
- Samenwerking in leveren van onderbouwing in faunabeheerplan over voorwaarden en inzet middelen voor toekomstige ontheffingen.
- Met twee provincies samen een faunanbeheerplan schrijven en vervolgens zien of in de toekomst andere provincies kunnen aanhaken
- Gezamenlijk oppakken evaluatie landelijk ganzenbeleid en mogelijk gezamenlijk opstellen van een ganzenbeheerplan

4 Conclusies onderzoeksvragen

1 Inhoudelijke samenwerking tussen de vier FBE's levert een bescheiden bijdrage aan het verlagen van de werkdruk. Het laatste pleit voor uitbreiding van de formatie gelet op de breedte van het takenpakket, de vele samenwerkingspartners en behoefte aan afstemming en de bescheiden formatie van de FBE's, waardoor ze kwetsbaar zijn en planning van het werk door alles wat dagelijks voorbij komt lastig is. Inhoudelijke samenwerking komt vooral ten goede aan de kwaliteit van het werk. Als FBE's structureel intensiever inhoudelijk gaan samenwerken kan dat op langere termijn op bescheiden schaal bijdragen aan een verlaging van de werkdruk en aan de robuustheid van de FBE's.

2 Er zijn zeker mogelijkheden tot inhoudelijke samenwerking. Te denken valt aan:

- Samenwerking op inhoud: een landelijk sjabloon ontwikkelen voor het opstellen van FBP met een algemeen (juridisch) deel (landelijk wettelijk kader) dat voor alle/veel FBP/provincies min of meer gelijk is, zeker wat betreft landelijke wetgeving, *best practices* wering en verjaging schadesoorten, effectiviteit van maatregelen en ecologische beschrijving van soorten. Een tweede deel/bijlage, waarin het beleid voor de soorten worden behandeld is dan meer (provincie) specifiek.
- Samenwerking op inhoud, dossiervorming bijvoorbeeld op soortenniveau, waarbij meerdere samenwerkingsverbanden mogelijk zijn.
- Samenwerking m.b.t. communicatie. Bijvoorbeeld voorlichter, persbericht, nieuwsbrief, magazine of één website als etalage waar voor alle FBE's en hun achterban relevante informatie vanuit een centraal punt wordt ontsloten en die ook ruimte biedt voor provinciale informatie.
- Het delen van data: juridische en ecologische databank, tellingen, afschotregistratie[4].
- Het opzetten van een pool aan specialistische medewerkers (ecologisch, juridisch, communicatie) die op afroep en tegen tarief ingezet kunnen worden. Operationele samenwerking letterlijk op de grenzen van de provincies, bijvoorbeeld afstemming en coördinatie van ganzenbeheer en vangacties.

Deze vormen van samenwerking kunnen op korte termijn worden gerealiseerd en gaan niet of nauwelijks gepaard met meerkosten en zijn niet of nauwelijks van invloed op de bedrijfsvoering van de FBE's.

3 Er is geen behoefte aan samenwerking tussen FBE's op het gebied van bedrijfsvoering. De opbrengst van samenwerking op het gebied van administratie, ICT e.d. zal door de beperkte omvang van de FBE's en de fysieke afstanden beperkt of zelfs nihil zijn.

[4] In FRS (Fauna Registratie Systeem), waar veel maar niet alle provincies gebruik van maken (nb: Zuid-Holland en Flevoland niet) worden tellingen, afschot en gebruik van ontheffingen vastgelegd.

4 Om de inhoudelijke samenwerking te realiseren op de korte termijn gaat het om samenwerking tussen de vier FBE's en afstemming tussen de vier provincies (beleidskaders, uitgangspunten, uitvoeringsregelingen en afstemming tussen de regionale omgevingsdiensten). Provincies en FBE´s kunnen samen kijken naar overeenkomsten en verschillen tussen het beleid van de vier provincies, tot welke knelpunten dit leidt, waar overeenkomsten liggen , welke verschillen overbrugbaar zijn om op basis daarvan te verkennen hoe samenwerking tussen de vier provincies en de vier FBE´s mogelijk is die leiden tot kwaliteitsverbetering, een vertlaging vn de werkdruk en meer robuustheid van de FBE´s.

DSP-groep BV
Van Diemenstraat 368
1013 CR Amsterdam
+31 (0)20 625 75 37

dsp@dsp-groep.nl
KvK 33176766
www.dsp-groep.nl

DSP-groep is een onafhankelijk bureau voor onderzoek, advies en management, gevestigd aan de IJ-oevers in Amsterdam. Sinds de oprichting van het bureau in 1984 werken wij veelvuldig in opdracht van de overheid (ministeries, provincies en gemeenten), maar ook voor maatschappelijke organisaties op landelijk, regionaal of lokaal niveau. Het bureau bestaat uit 40 medewerkers en een groot aantal freelancers.

Dienstverlening

Onze inzet is vooral gericht op het ondersteunen van opdrachtgevers bij het aanpakken van complexe beleidsvraagstukken binnen de samenleving. We richten ons daarbij met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van zo'n vraagstuk. In dit kader kunnen we bijvoorbeeld een onderzoek doen, een registratie- of monitorsysteem ontwikkelen, een advies uitbrengen, een beleidsvisie voorbereiden, een plan toetsen of (tijdelijk) het management van een project of organisatie voeren.

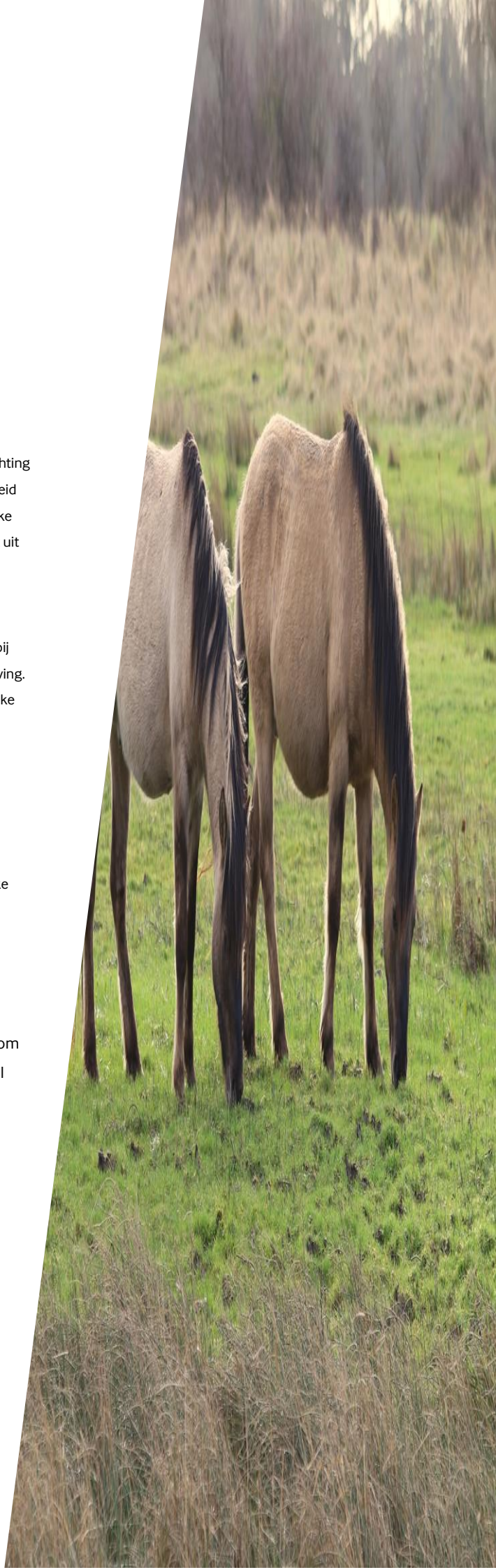
Expertise

Onze focus richt zich met name op de sociale, ruimtelijke of bestuurlijke kanten van een vraagstuk. Wij hebben o.a. expertise op het gebied van transitie in het sociaal domein, kwetsbare groepen in de samenleving, openbare orde & veiligheid, wonen, jeugd, sport & cultuur.

Meer weten?

Neem vrijblijvend contact met ons op voor meer informatie of om een afspraak te maken. Bezoek onze website www.dsp-groep.nl voor onze projecten, publicaties en opdrachtgevers..

DSP-groep is ISO 9001:2008 (kwaliteitsmanagement) gecertificeerd en aangesloten bij VBO en OOA.



Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 13 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. D.A. Reumkens

BEL/REE

Telefoonnummer

reumkensd@noord-holland.nl

Verzenddatum

13 FEB. 2019

Kenmerk

1167828/1167883

Uw kenmerk

Betreft: 2e openstelling POP3 verplaatsingsregeling glastuinbouwbedrijven

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis.

Op 12 februari jl. hebben wij het volgende besloten:

1. de uitvoeringsregeling POP3 te wijzigen conform bijgaand wijzigingsbesluit;
2. het openstellingsbesluit voor verplaatsing van glastuinbouwbedrijven POP3 vast te stellen en het subsidieplafond te bepalen op € 4.000.000,00;
3. besluiten 1en 2 en te publiceren in het Provinciaal blad;
4. PS te informeren middels bijgevoegde brief.

Toelichting

Besluit 1: Uitvoeringsregeling POP3
In het convenant voor het POP3 (Plattelandsontwikkelingsprogramma) tussen rijk en provincies, is afgesproken dat provincies één uniforme POP3-modelregeling hanteren. Voor ons is dat de Uitvoeringsregeling POP3 subsidies Noord-Holland. Deze is op 10 november 2015 vastgesteld. In verband met nieuwe inzichten en regelgeving wordt deze regeling periodiek gewijzigd. Op 12 februari jl. hebben wij opnieuw een aantal wijzigingen vastgesteld. Deze wijzigingen zijn vooral juridisch-technisch van aard om te voldoen aan Europese regelgeving voor POP3. De wijzigingsvoorstellen zijn landelijk opgesteld en getoetst aan de Europese verordeningen voor het POP3. De wijzigingen zijn voor alle provincies gelijk en worden door alle 12 provincies overgenomen in hun provinciale POP-regelingen. Wij sturen via het openstellingsbesluit, zoals bij besluit 2, binnen de reikwijdte van deze uitvoeringsregeling. Deze sturing betreft met name de selectiecriteria, subsidiabele activiteiten en uiteraard het subsidieplafond.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Besluit 2: openstellingbesluit bedrijfsverplaatsing glastuinbouw en bepaling van het subsidieplafond op € 4.000.000,-.
Op 18 april 2017 hebben wij uw Staten geïnformeerd over de eerste openstelling van de POP3 verplaatsingsregeling voor de glastuinbouw in Noord-Holland (934242-935259). De eerste openstelling vond plaats in de periode van 3 mei 2017 tot en met 28 februari 2018. Het subsidieplafond was € 9,3 mln. Er zijn daarbij 9 aanvragen ingediend, waarvan er 3 zijn afgewezen. Totaal is er aan subsidie € 4.440.940,00 (50% EU en 50% TWIN-H) verleend voor 6 aanvragen. Er was daarmee sprake van onderuitputting.

Het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord en de Greenports in onze provincie hebben aangegeven dat zij kansen zien voor nieuwe bedrijfsverplaatsingen. Wij hebben mede daarom besloten om de regeling opnieuw open te stellen en het subsidieplafond te bepalen op € 4.000.000,00 (50% EU en 50% TWIN-H). De openstellingsperiode is van 25 februari tot en met 2 mei 2019.

De regeling kent een tenderprocedure. De selectiecriteria zijn vrijwel ongewijzigd ten opzichte van de eerste openstelling. Het te behalen aantal punten wordt met name bepaald door:

- het glastuinbouwconcentratiegebied waar de bedrijfsverplaatsing naar toe gaat: de hoogste waardering wordt gegeven aan verplaatsing in de Greenport Aalsmeer, vervolgens Alton, Grootslag en Agriport;
- het effect van de verplaatsing op energieverbruik, milieu, landschap en landbouwstructuur: het kan daarbij gaan om de locatie waar het glas verdwijnt evenals de nieuwe locatie.

Ook bedrijven binnen de Greenport Aalsmeer, die vanuit het Zuid-Hollandse deel verplaatsen naar het grondgebied van Noord-Holland komen in aanmerking - temeer omdat er alleen subsidie wordt verleend voor de nieuwbouw.

Andere essenties uit de regeling zijn dat:
- subsidie alleen wordt verleend voor de te realiseren glastuinbouw op de nieuwe locatie;
- subsidie niet kan worden verkregen voor sloop- en saneringskosten (dit kan niet binnen het POP);
- de maximale subsidie bepaald wordt door het areaal glas dat wordt afgebroken, te vermenigvuldigen met factor van € 30,- per m^2 te saneren glas; hiermee sturen we met de regeling dat er tegenover de subsidie voor de nieuwbouw ook een evenredig areaal glas elders wordt gesloopt;
- de minimale subsidie €250.000,- is en de maximale subsidie €1.000.000,-. De ondergrens is om te voorkomen dat er veel kleine projecten worden ingediend waardoor de uitvoeringskosten van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland voor de regeling onevenredig hoog worden.

In de toelichting op het openstellingsbesluit wordt uitgebreid ingegaan op de beleidsmatige context en de motivatie voor de selectiecriteria.

Een volgende openstelling in het kader van het POP3 is voorzien in december 2019, en betreft de regeling Jonge Landbouwers.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR Haarlem

INGEKOMEN 17 JAN. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr A.N.M. Stavenuiter
BEL/OMB

Telefoonnummer +31235143190
stavenuitera@noord-holland.nl

Betreft: Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017

Verzenddatum
16 JAN. 2019

Kenmerk
881247/992351

Uw kenmerk
-

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u hierbij ter kennis dat wij op 15 januari jl. hebben besloten de Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017 voor de derde keer open te stellen, van 1 februari 2019 tot en met 28 november 2019.

Inleiding
De provincie werkt samen met de drie Noord-Hollandse waterschappen (HHNK, Rijnland, AGV), LTO Noord en de agrarische natuurverenigingen aan het realiseren van het programma Bodem en Water.

Het doel van dit programma is om meer waterbewustzijn te creëren in de agrarische sector en daarmee te zorgen voor een dusdanige verandering van de bedrijfsvoering en/of de inrichting dat deze bijdraagt aan een veerkrachtig en klimaatrobuust watersysteem.

Met een veerkrachtig en klimaatrobuust watersysteem wordt ten eerste bedoeld dat de waterkwaliteit voldoet aan de KRW-normen[1]. Met het programma wordt met name beoogd de uitspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen vanuit de landbouw te verminderen. Voorts wordt met een veerkrachtig en klimaatrobuust watersysteem bedoeld dat het watersysteem zodanig is ingericht dat het is opgewassen tegen langere periodes van droogte of regenval. Met het programma worden agrariërs gestimuleerd om meer zelfvoorzienend te worden voor zoet water. Het is door klimaatverandering namelijk niet langer vanzelfsprekend dat in tijden

[1] KRW: Kaderrichtlijn Water van de Europese Unie

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl

van droogte vanuit het watersysteem altijd voldoende zoet water voor de landbouw beschikbaar is.

De Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017 is een onderdeel van het programma Bodem en Water. Met de uitvoeringsregeling kunnen studieprojecten gesubsidieerd worden die bijdragen aan kennisopbouw bij agrariërs. De uitvoeringsregeling wordt thans voor de derde maal opengesteld.

Meer kennis leidt tot het nemen van concrete maatregelen op het bedrijf

De projecten die worden gesubsidieerd vanuit de Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017 stimuleren agrariërs om concrete maatregelen op hun bedrijf te nemen. Op het zogeheten Landbouwportaal, de website van het programma Bodem en Water, kunnen agrariërs vervolgens terecht voor informatie en adviezen over de aanpassing van bedrijfsvoering en inrichting en worden zij gestimuleerd om (bovenwettelijke) maatregelen op hun bedrijf te nemen. De waterschappen hebben hiertoe eind mei 2018 een subsidieregeling opengesteld waarmee deze maatregelen kunnen worden gesubsidieerd. Agrariërs kunnen deze subsidies aanvragen op het Landbouwportaal. Subsidiëring is mogelijk op een vijftal thema's: Erfafspoeling, Duurzame bodem (chemie, structuur), Gewasbeschermingsmiddelen, Inrichting & beheer en Zoetwatermaatregelen. Het Landbouwportaal is primair bedoeld voor agrariërs en voor bedrijven die dienstverlenend zijn aan de landbouw (o.a. erfbetreders en adviseurs). Alleen agrariërs kunnen subsidie aanvragen.

Onderstaand een overzicht van het Landbouwportaal per 10 december 2018, van de aantallen deelnemers voor bedrijfsbezoeken en zogeheten d-maatregelen per thema, uitgesplitst per waterschapsgebied. Een d-maatregel is een maatregel die zonder bedrijfsbezoek door de agrarische ondernemer kan worden aangevraagd. Het betreft hier bijvoorbeeld de aanschaf van een veedrinkbak.
In totaal zijn er 525 deelnemers aan het Landbouwportaal Noord-Holland. Er zijn 575 geregistreerde gebruikers van het Landbouwportaal. Het percentage gebruikers dat deelneemt komt daarmee op 91%.

Deelnemers bedrijfsbezoek en-of d-maatregelen *				
Thema	**HHNK**	**AGV**	**Rijnland**	**Totaal deelnemers**
Erfafspoeling	136	8	7	151
Duurzaam bodemgebruik	147	20	5	171
Gewasbeschermingsmiddelen	54	Thema staat niet open	4	58
Voldoende zoetwater	26	Thema staat niet open	Thema staat niet open	26
Perceel- en oeverinrichting & beheer	108	7	4	119
Totaal deelnemers				**525**

De vijf meest populaire maatregelen zijn:

- Veedrinkbak – thema perceel- en oeverinrichting en beheer
- Brede banden & velgen – thema duurzaam bodemgebruik
- Maatregelen ter voorkoming erfafspoeling bij vernieuwing erfverharding – thema erfafspoeling
- Wanden plaatsen om plaat om afstroom perssappen te voorkomen – thema erfafspoeling
- Opvangsysteem voor pers- en mestvocht – thema erfafspoeling

Toelichting Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017.

De Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017 wordt bij deze derde openstelling niet gewijzigd. De regeling is bedoeld voor studieprojecten. Een voorbeeld is een studiegroep gericht op kringlooplandbouw, waarbij groepen agrariërs gezamenlijk onderzoeken hoe zij hun bedrijfsvoering (bodembeheer) zo kunnen aanpassen dat er minder nutriëntenverlies naar het oppervlaktewater optreedt. Een ander voorbeeld is 'Schoon erf, schone sloot' waarbij via erfbezoeken wordt nagegaan wat de routes zijn voor het afspoelen van gewasbeschermingsmiddelen naar het water en wat er aan gedaan kan worden.

Aanvragen kunnen worden ingediend door collectieven van agrariërs en tevens door belangenverenigingen van agrariërs en daaraan gelieerde rechtspersonen. Andere partijen zijn uitgesloten, teneinde ervoor te zorgen dat de subsidie ten goede komt aan door de landbouw gedragen activiteiten.

Een voorwaarde voor het verkrijgen van de subsidie is dat het waterschap in wiens beheergebied de activiteiten plaatsvinden akkoord is met het project. Dit om te zorgen dat alleen die projecten worden gesubsidieerd die daadwerkelijk bijdragen aan de waterdoelen in dat gebied.

De subsidie wordt verleend op volgorde van binnenkomst. Het minimale subsidiebedrag is € 5.000,-. In overleg met de in het programma Bodem & Water samenwerkende partijen is afgesproken geen maximum aan het aan te vragen budget te stellen. Er geldt een subsidiepercentage van 100%.

Omdat met de regeling agrariërs niet rechtstreeks worden bevoordeeld, is geen sprake van staatsteun.

Aanvragen eerste en tweede openstelling uitvoeringsregeling
Bij de eerste openstelling (881247/992351; oktober 2017 - mei 2018) was het beschikbare budget € 820.000,-. Hiervan werd voor een bedrag van € 770.802,- aan aanvragen ingediend en subsidies verleend.
Bij de tweede openstelling (1079818/1079839; juli 2018 - december 2018) was het beschikbare budget € 582.662,-. Hiervan werd voor een bedrag van € 577.351,27 aan aanvragen ingediend en subsidies verleend. In de tweede openstellingsperiode werden de volgende aanvragen ingediend (zie tabel hieronder).

Aanvragen / subsidieverleningen tweede openstelling uitvoeringsregeling

Aanvrager	**Project**	**Bedrag (€)**
Gebiedscoöp. NH Zuid	Polderkennis op peil	69.974,30
ANV Hollands Noorden	Natuurvriendelijke oevers	100.000,-
Coöp. Nat. Living and growth	Bodem en Water	100.000,-
ANV WL&D	Bodemcoach 2018-2019	63.067,97
KAVB	Bezem in de middelenkast	69.747,-
LTO	Boeren meten water 2.0	99.939,-
LTO	Nitraatmetingen vollegrondsgroenten	74.623,-
Totaal		**577.351,27**

Zoals gezegd is het een subsidievoorwaarde dat het betreffende waterschap met de aanvraag moet instemmen. Hiermee wordt onder andere voorkomen dat er meer aanvragen worden ingediend dan het subsidieplafond toelaat.

Derde openstelling uitvoeringsregeling
De Uitvoeringsregeling werd bij de tweede openstellingen beperkt gewijzigd en blijft nu, zoals gezegd, ongewijzigd.
De derde openstelling van de uitvoeringsregeling duurt tot en met 26 december 2019. Het geld dat via de uitvoeringsregeling nieuw wordt ingezet, € 473.500,-, is voor deze openstelling afkomstig van HHNK, AGV en Rijnland. Daarnaast zetten deze waterschappen de in de 1e en de 2de openstellingsperioden onbenutte gelden in.
Voor elk waterschapsbeheergebied is, net als bij de eerdere openstellingen, een apart subsidieplafond vastgesteld. Voor de derde openstelling zijn de plafonds als volgt:

Waterschap	Restant van de 1e / 2de openstelling (€)	Nieuw budget 3de openst. (€)	Deelplafonds (€)
HHNK	5.285	400.000	405.285
AGV	25	40.000	40.025
Rijnland	6.536	33.500	40.036
Totaal	**11.846**	**473.500**	**485.346**

De provincie heeft de uitvoeringsregeling in overleg met de waterschappen opgesteld en voert die uit. De provincie draagt de met de uitvoering gemoeide personele kosten.

Provinciaal belang
Voor zowel het beschikbaar laten zijn van voldoende zoet water als voor oppervlaktewaterkwaliteit hebben de betrokken overheden (Rijk, provincies, gemeenten en waterschappen) afgesproken gezamenlijk verantwoordelijk te zijn voor het behalen van de doelen. Iedere partij houdt hierbij uiteraard de eigen rol en bevoegdheden. De waterschappen hebben op beide gebieden het primaat. Zij zijn met name verantwoordelijkheid voor het bereiken van de KRW-doelen en het faciliteren van gebruikers met hun wensen voor het watersysteem. De rol van de provincie zit met name in het formeel vaststellen van de ecologische KRW-doelen, verbinden, het leggen van de met andere beleidsvelden en het nemen van maatregelen in onze eigen wateren.

In onze provinciale Watervisie 2021 zijn de doelstellingen van de provincies op het gebied van oppervlaktewaterkwaliteit en voldoende zoet water als volgt verwoord:

- Voor oppervlaktewaterkwaliteit: Wij stimuleren integrale en innovatieve projecten, willen daarin participeren en zoeken

daarbij naar synergie tussen waterbeheer en andere beleidsterreinen.
- Voor zoet water: Wij stimuleren innovatieve en waterbesparende maatregelen bij gebruikers.

Daarnaast heeft de provincie een belangrijke verantwoordelijkheid vanuit onze betrokkenheid bij het derde Platteland Ontwikkelingsprogramma (POP3). Het Rijk heeft de verantwoordelijkheid hiervoor gedelegeerd naar de provincies, die daarmee aan de lat staan voor het tijdig uitgeven van het geld, het opstellen van openstellingsbesluiten en het rapporteren over de voortgang aan de Tweede Kamer.

Een deel van het Europese POP3-geld is bestemd voor het behalen van internationale waterdoelen, dat wil zeggen de KRW- en klimaatdoelen. De waterschappen hebben op landelijk niveau en dus ook op provinciaal niveau[2] afgesproken om een deel van het POP-geld te cofinancieren buiten de POP-regelingen om. Voor Noord-Holland gaat dit om een verdubbeling van het EU-geld uit pijler 1 (€ 7,6 miljoen). Er werd afgesproken (landelijk en provinciaal) om dit óf via de POP3-openstelling te doen, óf via een separate uitvoeringsregeling.
De openstellingen van de onderhavige door de waterschappen gefinancierde uitvoeringsregeling zijn een invulling van deze afspraak. Het betreft een separate regeling, dus los van de POP3-openstelling. Met het oog op een eenvoudige en toegankelijke regeling is er in overleg met de waterschappen en de landbouwsector voor gekozen om dit geld niet via een POP3-regeling te besteden.

Het deelnemen aan de samenwerking in het programma Bodem en Water en het opstellen en uitvoeren van de uitvoeringsregeling past daardoor zowel binnen het provinciaal waterbeleid als binnen de afspraken die gemaakt zijn in het kader van het derde Plattelands Ontwikkelingsprogramma (POP3).

[2] In september 2016 hebben de waterschappen en de provincie de bestuursovereenkomst POP3 niet-grondgebonden regelingen voor waterdoelen ondertekend (verseon 834073/834170). Hierin is afgesproken dat de waterschappen de 'verdubbeling' van de ELFPO-middelen uit pijler 1 (EU-middelen) kunnen verstrekken via de Uitvoeringsregeling POP3 subsidies Noord-Holland of via een separaat instrument.

881247/992351

Wij vertrouwen erop u op deze wijze voldoende te hebben geïnformeerd.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

2 bijlagen:
- Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017
- Besluit tot vaststelling van het subsidieplafond en de indieningstermijn voor 2019 op grond van de Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017

Besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland van 3 oktober 2017, nr. 881247/992351, tot vaststelling van de Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017

Wetstechnische informatie

Gegevens van de regeling

Organisatie	Noord-Holland
Organisatietype	Provincie
Officiële naam regeling	Besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland van 3 oktober 2017, nr. 881247/992351, tot vaststelling van de Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017
Citeertitel	Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017
Vastgesteld door	gedeputeerde staten
Onderwerp	milieu
Eigen onderwerp	Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017 agrariërs

Opmerkingen met betrekking tot de regeling
Geen

Wettelijke grondslag(en) of bevoegdheid waarop de regeling is gebaseerd
http://decentrale.regelgeving.overheid.nl/cvdr/xhtmloutput/Historie/Noord-Holland/114219/114219_1.html

Overzicht van in de tekst verwerkte wijzigingen

Datum inwerkingtreding	Terugwerkende kracht tot en met	Datum uitwerkingtreding	Betreft	Datum ondertekening Bron bekendmaking	Kenmerk voorstel
11-07-2018		01-01-2019	artikel 1, 2, 9, 13	26-06-2018 prb-2018-5129	1003174/1003186
12-10-2017		11-07-2018	nieuwe regeling	03-10-2017 prb-2017-4651	PB NH 2017-107

Tekst van de regeling

Intitulé
Besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland van 3 oktober 2017, nr. 881247/992351, tot vaststelling van de Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland;

Overwegende dat het wenselijk is om meer waterbewustzijn te creëren in de agrarische sector en daarmee te zorgen voor een dusdanig veranderde bedrijfsvoering en inrichting dat deze bijdragen aan een veerkrachtig en klimaatrobuust watersysteem;

Gelet op artikel 2 van de Algemene subsidieverordening Noord-Holland 2011;

Besluiten vast te stellen:

Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017

Artikel 1
In deze regeling wordt verstaan onder:
a. agrarische vereniging: een vereniging van agrarische ondernemers met rechtspersoonlijkheid;
b. belangenvereniging van agrariërs: een vereniging met rechtspersoonlijkheid die de behartiging van belangen van agrariërs tot doel heeft.

c. gebiedsproces: bestuurlijk proces gericht op de voorbereiding en onderlinge afstemming van subsidieaanvragen door meerdere aanvragers bij de Noord-Hollandse waterschappen, betreffende de concrete uitvoering van maatregelen ter verbetering van water- en bodemkwaliteit of het tegengaan van verdroging, verzilting en wateroverlast op agrarisch grondgebied.

Artikel 2
1. Subsidie kan worden verstrekt voor activiteiten gericht op voorlichting aan agrariërs en kennisdeling en kennisontwikkeling met agrariërs, alsmede gebiedsprocessen met agrariërs, die bijdragen aan het verbeteren van water- en bodemkwaliteit of het tegengaan van verdroging, verzilting en wateroverlast op agrarisch grondgebied;
2. Subsidie kan slechts worden verstrekt indien de in het eerste lid genoemde activiteiten schriftelijk zijn goedgekeurd door het bevoegde waterschap in het gebied waarin de gronden gelegen zijn van de agrariërs, tot wie de in het eerste lid genoemde activiteiten gericht zijn.

Artikel 3
Subsidie voor activiteiten als bedoeld in artikel 2, eerste lid, wordt verstrekt aan:
a. agrarische verenigingen;
b. belangenverenigingen van agrariërs;
c. aan in onderdeel b genoemde belangenverenigingen gelieerde rechtspersonen.

Artikel 4
1. Een aanvraag om subsidie bevat tenminste:
a. een begroting van de kosten van de activiteit;
b. een financieringsplan van de kosten van de activiteit;
c. een inhoudelijke beschrijving van de activiteit;
d. een begroting en financieringsplan per waterschapsgebied, indien de aanvraag om subsidie betrekking heeft op werkgebieden van meerdere waterschappen;
e. een goedkeurende verklaring van het waterschap, of waterschappen, als bedoeld in artikel 2, tweede lid.
2. Gedeputeerde Staten stellen voor de aanvraag als bedoeld in het eerste lid een formulier vast.

Artikel 5
De subsidie wordt in ieder geval geweigerd indien de activiteit niet financieel haalbaar is.

Artikel 6
Subsidies van minder dan € 5.000,- worden niet verstrekt.

Artikel 7
Subsidie als bedoeld in artikel 2, eerste lid, wordt verstrekt voor de noodzakelijke, rechtstreeks aan de activiteit toe te rekenen kosten.

Artikel 8
1. De subsidie voor activiteiten als bedoeld in artikel 2, eerste lid bedraagt 100% van de subsidiabele kosten.
2. Indien voor dezelfde activiteiten subsidie of overheidsbijdragen uit andere bronnen worden verstrekt, wordt, in afwijking van het eerste lid, de subsidie zodanig bepaald dat de totale financiering met overheidsmiddelen niet meer bedraagt dan 100% van de subsidiabele kosten.

Artikel 9
1. Gedeputeerde Staten stellen een subsidieplafond vast, alsmede de periode waarbinnen de aanvragen kunnen worden ingediend.
2. Een aanvraag is tijdig ingediend indien deze voor het einde van de in het eerste lid genoemde periode is ontvangen.
3. Een aanvraag die buiten de in het eerste en tweede lid genoemde periode wordt ontvangen, wordt niet in behandeling genomen.
4. Gedeputeerde Staten beslissen binnen 13 weken na ontvangst van de aanvraag om subsidie.

Artikel 10
1. Aanvragen om subsidie worden behandeld op volgorde van ontvangst.
2. Wanneer een aanvrager op grond van artikel 4:5 van de Algemene wet bestuursrecht de gelegenheid heeft gehad de aanvraag aan te vullen, geldt als datum van ontvangst van de aanvraag, de datum waarop de aanvraag is aangevuld.
3. Indien meerdere aanvragen op dezelfde dag worden ontvangen en door honorering van deze aanvragen het op grond van artikel 9 eerste lid toepasselijke subsidieplafond wordt overschreden, wordt de aanvraag met de laagste projectkosten als eerste in behandeling genomen.
4. Indien toepassing van het vorige lid er toe leidt dat de projectkosten van de aanvragen even hoog zijn, wordt rangschikking van die aanvragen bepaald door loting.

Artikel 11
De subsidieontvanger plaatst het logo of de naam van de provincie en het betrokken waterschap of de betrokken waterschappen op alle publiciteitsuitingen die betrekking hebben op de gesubsidieerde activiteit.

Artikel 12
1. Bij subsidies van minder dan € 10.000,- gaat geen subsidieverlening aan de subsidievaststelling vooraf.
2. Een aanvraag tot vaststelling wordt ingediend binnen 13 weken na voltooiing van de activiteit.
3. Gedeputeerde Staten stellen voor de aanvraag als bedoeld in het tweede lid een formulier vast.
4. Gedeputeerde Staten beslissen binnen 13 weken na ontvangst van de aanvraag tot vaststelling van de subsidie.

Artikel 13
1. Deze regeling treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het provinciaal blad waarin zij wordt geplaatst.
2. Deze regeling vervalt met ingang van 1 januari 2022.
3. Deze regeling wordt aangehaald als Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017.

Haarlem, 3 oktober 2017
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland
J.W. Remkes, voorzitter
R.M. Bergkamp, provinciesecretaris

Uitgegeven op 11 oktober 2017
Namens Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,
R.M. Bergkamp, provinciesecretaris.

TOELICHTING
bij Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017

Inleiding
De Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017 (hierna: uitvoeringsregeling) is een onderdeel van het programma Bodem & Water waarin de provincie samenwerkt met de drie Noord-Hollandse waterschappen (hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier, hoogheemraadschap Rijnland en waterschap Amstel, Gooi en Vecht), LTO Noord en de agrarische natuurverenigingen in Noord-Holland.
Het doel van het programma Bodem en Water is om meer waterbewustzijn te creëren in de agrarische sector en te zorgen voor het verbeteren van water- en bodemkwaliteit en het tegengaan van verdroging, verzilting en wateroverlast op agrarisch grondgebied. Dit draagt bij aan een veerkrachtig en klimaatrobuust watersysteem.
Voor wat betreft het verbeteren van de waterkwaliteit wordt met name gestreefd naar een afname van de uitspoeling van nutriënten en gewasbeschermingsmiddelen vanuit de landbouw naar het water. Voor wat betreft het tegengaan van verdroging, verzilting en wateroverlast wordt onder andere gestreefd naar een voor zoetwater meer zelfvoorzienende landbouw, waardoor deze minder afhankelijk wordt van het watersysteem.
Deze uitvoeringsregeling zet in op voorlichting aan agrariërs en kennisdeling en kennisontwikkeling met agrariërs. Het ligt in de bedoeling om in een later stadium een uitvoeringsregeling te maken waarmee concrete maatregelen op het agrarisch bedrijf kunnen worden gesubsidieerd.

Juridisch kader
De regels van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) en de Algemene subsidieverordening Noord-Holland 2011 (Asn) zijn op deze uitvoeringsregeling van toepassing. De Asn is een kaderverordening en bevat procedurevoorschriften. Voorts passen Gedeputeerde Staten bij het verstrekken van subsidies de Aanwijzingen voor de subsidieverstrekking Noord-Holland toe (www.noord-holland.nl/Loket/Subsidies).

Artikelsgewijze toelichting
Hieronder volgt, voor zover nodig, een artikelsgewijze toelichting.

Artikel 2 (subsidiabele activiteiten)
Bij subsidiabele activiteiten kan gedacht worden aan het organiseren van studiegroepen (bijvoorbeeld voor kringlooplandbouw), het uitvoeren van erfscans en erfbezoeken en het geven van demonstraties over goede landbouwpraktijk of nieuwe machines.
Om de kennis over het watersysteem mee te nemen in het project is goedkeuring van het waterschap in wiens beheergebied het project plaatsvindt een voorwaarde. Dit kunnen meerdere waterschappen zijn.

Artikel 3 (doelgroep)
De subsidie is beperkt tot agrarische verenigingen, belangenverenigingen voor agrariërs en aan deze laatste verenigingen gelieerde rechtspersonen. De laatste categorie is toegevoegd omdat sommige belangenverenigingen extern gefinancierde projecten door een aparte, aan de vereniging verbonden stichting laten uitvoeren.
De activiteiten zijn bedoeld voor agrariërs. Om er zeker van te zijn dat de aan te bieden voorlichting en kennis daadwerkelijk aansluit bij de agrarische behoeften, is besloten om alleen groepen die daadwerkelijk agrariërs vertegenwoordigen als subsidiebegunstigden aan te wijzen.

Artikel 4 (subsidieaanvraag)
Omdat er per waterschap een subsidieplafond is vastgesteld is het van belang te weten welk deel van de kosten in welk waterschapsgebied valt. Daarom wordt de aanvrager gevraagd om bij plannen die in werkgebieden van meerdere waterschappen liggen aan te geven welk bedrag wordt aangevraagd voor welk gebied. Er kan daardoor volstaan worden met één aanvraag.

Artikel 7 (subsidiabele kosten)
De kosten die in aanmerking komen voor subsidie moeten rechtstreeks gerelateerd zijn aan de subsidiabele activiteit. Bij de subsidieaanvraag zal een duidelijk overzicht gegeven moeten worden van de te maken kosten.
Bij personeelskosten moet aangegeven worden waar deze kostenpost uit bestaat. Bestaat een kostenpost uit te maken uren dan dient in de subsidieaanvraag het aantal uren en het tarief inzichtelijk gemaakt te worden. Duidelijk moet zijn aan welke activiteiten de uren zijn toe te schrijven.

Besluit van Gedeputeerde Staten van Noord-Holland van …., nr. 1159033/1159044, tot vaststelling van het subsidieplafond en indieningstermijn voor 2019 op grond van de Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017.

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland;

Gelet op artikel 9, lid 1, van de Uitvoeringsregeling subsidie Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017;

Besluiten:

Artikel 1
Het subsidieplafond bedraagt:
a. Voor activiteiten in het waterschapsgebied van het hoogheemraadschap Rijnland: € 40.036,-;
b. Voor activiteiten in het waterschapsgebied van het waterschap Amstel Gooi en Vecht: € 40.025,-;
c. Voor activiteiten in het waterschapsgebied van het hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier: € 405.285,-.

Artikel 2
Het subsidieplafond wordt verdeeld overeenkomstig het bepaalde in artikel 10 van de Uitvoeringsregeling Kennisontwikkeling Bodem en Water Noord-Holland 2017.

Artikel 3
De periode voor het indienen van een aanvraag loopt van 1 februari 2019 tot en met 28 november 2019, 17:00 uur.

Artikel 4
Dit besluit treedt in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van het provinciaal blad waarin het wordt geplaatst.

Haarlem,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

A.Th.H. van Dijk, voorzitter.

R.M. Bergkamp, provinciesecretaris.

Uitgegeven op .....

Namens Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

R.M. Bergkamp, provinciesecretaris.

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt

Dreef 3, tweede etage

2012 HR HAARLEM

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon
dhr. C.M. van Schaik

BEL/RO

Telefoonnummer +31235144056
schaikc@noord-holland.nl

INGEKOMEN 30 JAN. 2019

Verzenddatum
30 JAN. 2019

Kenmerk
1162424/1162427

Uw kenmerk

Betreft: Energieverkenning IJsselmeergebied

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) zenden wij u bijgaand rapport *Energieverkenning IJsselmeergebied* toe.

Aanleiding
De provincies Noord-Holland, Fryslân, Flevoland en Overijssel hebben een Energieverkenning IJsselmeergebied laten opstellen op grond van de Agenda IJsselmeergebied 2050. Deze verkenning is besproken in GS op 15 januari 2019 en in de Stuurgroep Energieverkenning IJsselmeergebied op 21 januari 2019. Deze stuurgroep, bestaande uit de vier betrokken gedeputeerden, heeft kennis genomen van de verkenning en besloten deze te verspreiden als mogelijke bouwsteen voor de Regionale Energie Strategieën rond het IJsselmeergebied.

Status van de verkenning
De verkenning is opgesteld door een consortium onder leiding van bureau H+N+S. In het rapport zijn indicatief energiepotenties in het IJsselmeergebied in beeld gebracht, rekening houdend met de kwaliteiten en huidig gebruik van het gebied. De verkenning is niet gericht op het realiseren van een bepaalde kwantitatieve energie-opgave in het IJsselmeergebied. Een dergelijke opgave komt pas in beeld binnen de Regionale Energie Strategieën die in de 2e helft van 2019 worden opgesteld. De verkenning is dus ook geen visie of plan en het bevat geen besluiten over energiemaatregelen in het gebied. Het is een

Postbus 3007

2001 DA Haarlem

Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33

schets van de mogelijkheden getoetst aan ruimtelijke kwaliteit en in samenhang met bestaand gebruik.

De verkenning biedt inzicht aan gemeenten en andere betrokken partijen om potentiele energiemaatregelen te beschouwen in relatie tot het totale IJsselmeergebied. Het is daarmee een bron voor verdere uitwerking.

De potentiele maatregelen zijn niet getoetst aan staand beleid van de provincies, aangezien de verkenning een doorkijk biedt naar de lange termijn en de energie-opgave groot is. Om die reden strookt deze verkenning ook niet met het huidige Wind op Land beleid van de provincie Noord-Holland. Het huidige provinciale beleid is er immers op gericht om de duurzame energietaakstelling voor 2020 te realiseren.

Gezien het indicatieve karakter van de verkenning zullen de precieze gevolgen en mogelijkheden voor gebruik en kwaliteiten van het gebied vooral bij de uitwerking van concrete maatregelen aan de orde komen.

Korte inhoud verkenning
De verkenning brengt op de schaal van het IJsselmeergebied de potentiele zones in beeld waar indien nodig en gewenst energiemaatregelen kunnen worden genomen. Dit met inachtneming van de ruimtelijke kwaliteit, landschap, ecologie en huidig gebruik. Er is gezocht naar energiemaatregelen waarin kan worden meegekoppeld met natuur (bijv. in de vorm van zonne-/natuureilanden) en bij nadere uitwerking met gebruik, zoals recreatie (bijv. aanlegsteigers) en visserij (luwte).

In de verkenning zijn eerst op de schaal van het totale gebied de kwaliteiten, waarden en gebruik ruimtelijk in beeld gebracht. Door de opsteller van de zogeheten 'gouden regels' uit de Agenda IJsselmeergebied 2050 (Frits Palmboom) is een specifieke uitwerking gemaakt van deze regels voor potentiele energiemaatregelen. Op basis daarvan is gekeken naar mogelijke zones voor verschillende typen energiemaatregelen.

Het totaal beeld dat naar voren komt is dat er in het IJsselmeergebied in potentie ruimte is voor opwekking van duurzame energie, waarbij rekening is gehouden met ruimtelijke kwaliteiten en andere belangen in het gebied. In een aantal zones zijn daarbij opties mogelijk voor zon op water en op een beperkt aantal plekken voor windturbines.

Relatie Agenda IJsselmeergebied en Regionale Energie Strategieën
Afgelopen jaar is de Agenda IJsselmeergebied 2050 opgesteld door Rijk

en provincies samen met waterschappen, gemeenten en maatschappelijke organisaties[1]. Deze Agenda biedt een integraal toekomstperspectief en signaleert onder meer opgaven voor klimaatadaptatie, het water- en natuursysteem, ruimtelijke kwaliteit, visserij, nautische economie en kansen voor recreatie en toerisme.

In elk van de totaal dertig RES-regio's in het land werken provincie, gemeenten en waterschappen aan een regionaal gedragen bod voor de grootschalige opwekking van elektriciteit uit (vooral) wind en zon. Onderdeel van een dergelijk bod is een visie op de toekomstige energie-infrastructuur en de toe- en verdeling van beschikbare (duurzame) warmtebronnen.

De Energieverkenning IJsselmeergebied komt voort uit de Agenda IJsselmeergebied 2050 en vormt één van de bouwstenen voor het opstellen van de RES-en rond het IJsselmeergebied. Dit zijn er in totaal zeven te weten: Noord-Holland Noord, Noord-Holland Zuid, Flevoland, Fryslân en West-Overijssel, plus Gelderland en Utrecht voor de randmeren. Afstemming van deze RES-en voor het IJsselmeergebied is noodzakelijk. Hier zullen wij ons voor inzetten.

Eerder hebben wij u (ruimtelijke) energieverkenningen toegestuurd voor o.a. de Metropoolregio Amsterdam en Noord-Holland Noord, die ook input leveren voor het opstellen van de Noord-Hollandse RES-en.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A.Th.H. van Dijk

---

[1] https://www.agendaijsselmeergebied2050.nl/documentatie/publicaties/2018/05/18/agenda-ijsselmeergebied-2050.

Land- en Tuinbouw Organisatie Noord

Provinciale Staten en Gedeputeerde Staten
van Noord-Holland
Postbus 3007
2001 DA HAARLEM

INGEKOMEN - 1 FEB. 2019

Telefoonnummer: 088 - 888 66 66 Datum: 31 januari 2019 Referentie: NH/TdR/MvD/19.005
Faxnummer: 088 - 888 66 60

Betreft: **Toekomst Westzaan Noord-Holland**

Geachte statenleden,

Namens de grondeigenaren in de polder Westzaan willen wij onze zorgen en onze teleurstelling uiten ten aanzien van het document 'Kader en richtinggevende uitspraken bodemdaling veenweidegebieden' dat de provincie Noord-Holland afgelopen najaar in de commissievergadering heeft besproken. De grondeigenaren hebben zich verenigd en in samenspraak met LTO Noord, collectief Water, Land & Dijken, PPP Agro Advies en Wijsman Bouw- en tekenadvies hebben zij de volgende zienswijze geschreven.

De polder Westzaan kent al sinds zijn ontstaan een agrarisch karakter. Dit heeft geresulteerd in een cultuur-historisch gewaardeerd agrarisch landschap, onder andere met de status van weidevogelleefgebied en botanisch waardevol grasland. De kaders zoals u deze heeft geschetst vormen hiervoor juist een bedreiging.

Allereerst hadden wij graag gezien dat een dergelijk document tot stand was gekomen na consultatie van ondernemers en grondeigenaren in het gebied zelf. Hier is nu volledig aan voorbij gegaan. Volgens ons wordt polder Westzaan onterecht, en gebaseerd op onjuiste feiten, als urgent gebied benoemd. De bodemdaling conform de actuele bodemdalingskaart (https://bodemdalingskaart.nl) toont aan dat de daling hooguit 2.8 mm per jaar bedraagt. In andere gebieden is de daling bijvoorbeeld 5 mm of zelfs centimeters per jaar. Bovendien bestaat de bodem in de polder niet uitsluitend uit veen, maar is er sprake van een kleiige veenbodem. Door de relatief geringe bodemdaling in de polder Westzaan is deze urgentie niet terecht.

Het huidige peilbesluit kent een dynamisch peil van -1,04 m NAP. Wij zien aan de historische peilen dat de waterpeilen de afgelopen 62 jaar niet zijn gedaald en dat de drooglegging nagenoeg hetzelfde is gebleven. Dit illustreert dat bodemdaling nauwelijks heeft plaatsgevonden. Het huidige peilbesluit is voor de grondeigenaren goed werkbaar en kan gehandhaafd blijven.

Daarnaast bestaan de natuurdoelstellingen in het kader van de realisatie van NNN voor polder Westzaan voornamelijk uit weidevogelbeheer en waardevolle graslandvegetaties met brakke invloeden. Met de urgentieverklaring vanuit de richtinggevende uitspraken van de provincie wordt ingezet op een beëindiging van de veehouderij, terwijl de melkveehouderij juist een grote bijdrage levert aan het juiste beheer van weidevogels en graslandnatuur en realisatie van natuurwaarden. De benoeming van polder Westzaan als urgent gebied in het kader van bodemdaling is dus volledig strijdig met de opgave om de gewenste natuurwaarden te behouden en te versterken.

Bovenstaande geeft voor ons weer dat polder Westzaan geen urgent gebied is als het gaat om bodemdaling. Wij kunnen ons niet in deze benoeming vinden en willen u met klem vragen dit uit de notitie te verwijderen.

LTO Noord - Postbus 240 - 8000 AE Zwolle
T 088 - 888 66 66 - F 088 - 888 66 60 - E info@ltonoord.nl - I www.ltonoord.nl
Het hoofdkantoor is gevestigd in Zwolle - KvK 08 13 06 50

Ook willen we benadrukken dat de binnenstedelijke problematiek van Zaanstad niet afgewenteld dient te worden op het buitengebied. Volgens het hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier kan het waterpeil niet verder verlaagd kan worden zonder het stedelijk gebied waterhuishoudkundig te scheiden van het landelijk gebied. Er is echter al heel lang sprake van gescheiden watersystemen voor bebouwing en (agrarische of natuur-) percelen. In Assendelft en in andere bewoningskernen in de polder Westzaan zijn van oorsprong al hoogwatertracés aanwezig. Daarnaast hebben verschillende grondeigenaren een vergunde onderbemaling. Wij zijn van mening dat dit goed aan te passen is en dat het polderpeil en het stedelijke peil gehandhaafd kunnen blijven. Ook zien wij niet dat er recreatieve problemen ontstaan als het huidige peilbesluit gehandhaafd blijft. Dit maakt het zeer onwaarschijnlijk dat er binnen 10 jaar frictie zal ontstaan tussen stedelijk en landelijk gebied.

Evenmin herkennen wij ons in de door de provincie genoemde oplossingen van paludiculturen. De teelten en markt zijn nog onbewezen en volop in onderzoek, onder andere in het Innovatieprogramma Veen. De maatregel is door deze onzekerheid niet financieel rendabel en biedt geen perspectief voor melkveehouders. Bovendien lijken natte teelten op gespannen voet te staan met weidevogels. Er is onder de grondeigenaren geen draagvlak om paludiculturen te exploiteren.

Wij denken dat er andere methoden zijn om bodemdaling in de polder Westzaan te beperken of te voorkomen, en de landbouwfunctie, het cultuurhistorische karakter èn de natuurwaarden te behouden. Hier willen wij ons voor inzetten. Wij zijn bereid om middels pilots diverse oplossingsrichtingen te testen en de problemen die in dit gebied samenkomen op te lossen op een wijze die voor alle partijen aanvaardbaar is. Met maatregelen als drukdrainage kunnen de bodemdaling en CO_2-uitstoot grotendeels beperkt worden. Ook het verkleien van de bovengrond lijkt een veelbelovende maatregel te zijn. Zo kunnen we ook een bijdrage leveren aan de klimaatdoelstellingen. Hiermee is er dus een alternatief voor de oplossingen zoals geschetst in de richtinggevende notitie. Bovendien zijn dit alternatieven waar onder de grondeigenaren draagvlak voor is. Dit kunnen we echter niet alleen, hierbij hebben we uw hulp nodig.

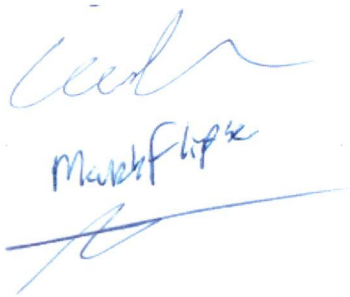
Oplossingsrichtingen voor bodemdaling moeten (maatschappelijk) verantwoord en haalbaar en betaalbaar zijn. Daarbij is een goede samenwerking met de grondgebruikers en -bezitters en andere (overheids)partijen essentieel. Wij nodigen u dan ook van harte uit om hierover met ons in gesprek te gaan en te blijven.

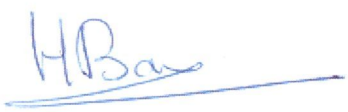
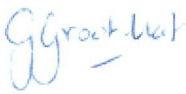
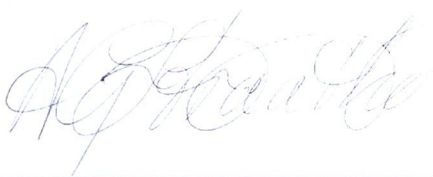
Wij zien dat u een uitdaging heeft in het realiseren van de verschillende maatschappelijk gewenste doelstellingen. Onze indruk is dat u de landbouw in polder Westzaan blijkbaar als een probleem ziet, terwijl wij juist een oplossing kunnen bieden. Wij nodigen u daarom uit om met ons in overleg te treden en samen oplossingsrichtingen te verkennen.

Wij zien uw reactie graag tegemoet.

Hoogachtend,

De grondeigenaren uit Westzaan en vertegenwoordigers van:

Dhr. C. Oudkerk M. Flipse Namens de Firma Oudkerk	

Mts. Zwikker	
Dhr. C. Visser	
Dhr. J. Bax Mevr. Daamen Dhr. G. Bax Namens de Mts. Bax-Daamen	  
Mevr. G. Groot	
Dhr. C. Zwikker Namens de LTO Noord afdeling Kennemerland-Zaanstreek	
Dhr. A. Straathof LTO Noord regionaal themahouder Veenweiden	
Dhr. S. Hoogendoorn Voorzitter collectief Water Land en Dijken	
A. van Schaik Namens Wijsman Bouw- en tekenadvies	

P.J. de Jong Namens PPP-Agro Advies	

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR Haarlem

INGEKOMEN - 7 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
dhr H.R. Heijmering
BEL/GRN

Telefoonnummer +31235144274
heijmeringh@noord-holland.nl

Verzenddatum
- 7 FEB. 2019

Kenmerk
859493/859498

Uw kenmerk

Betreft: Vervolg Programma naar een Rijke Waddenzee

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis. In onze vergadering d.d. 29 januari 2019 hebben wij besloten in te stemmen met het aangaan van de samenwerkingsafspraken Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) voor de periode 2019 tot en met 2022. Onderdeel van deze samenwerkingsafspraken is dat wij voor 2019 en 2020 een financiële bijdrage van € 142.000, = per jaar leveren aan het programmabureau PRW. Omdat wij nu alleen voor 2019 en 2020 besloten over deze financiële bijdrage, hebben wij met de andere opdrachtgevers van PRW (zie hieronder) afgesproken dat wij in oktober van dit jaar verder in gesprek gaan over het maken van financiële afspraken voor 2021 en 2022. De financiële bijdrage wordt vooralsnog ten laste gebracht van het budget 'Onderzoek en Advies Groen', omdat er binnen het regulier budget geen ruimte meer is. Daarom wordt een voorstel voor de ophoging van dit budget meegenomen bij de Kaderbrief 2020.

<u>Wat is het Programma naar een Rijke Waddenzee</u>
Het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) is in 2010 voor een periode van 4 jaar van start gegaan. Doel van het programma is het realiseren van een streefbeeld naar een duurzame Waddenzee van Werelderfgoedklasse. Voor het realiseren van dit streefbeeld is een programmabureau opgericht en dit bureau werkt in opdracht van de ministeries van Infrastructuur en Waterstaat en van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, de drie Waddenprovincies en de Coalitie Wadden Natuurlijk (bestaande uit de Waddenvereniging, Natuurmonumenten, Staatsbosbeheer, It Fryske Gea, Groninger Landschap, Landschap Noord-Holland, Staatsbosbeheer, Vogelbescherming Nederland en stichting Wad).
Eind 2014 is afgesproken tot een vervolg met een nieuwe periode van vier jaar.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl

Begin 2018 is PRW geëvalueerd, waarbij de conclusie is getrokken dat veel van de inhoudelijke programmadoelen (periode 2015-2018) zijn gerealiseerd maar dat het streefbeeld nog niet is bereikt. De opdrachtgevers van PRW hebben aangegeven nog steeds behoefte te hebben aan een integraal programma dat 'uitdaagt en aanjaagt om de ambities voor het Waddengebied te realiseren'.

Ons belang in het PRW

Voor de Waddenprovincies en dus ook de provincie Noord-Holland is PRW belangrijk. Wij hebben aangegeven dat PRW de komende periode werkzaamheden uitvoert die aansluiten bij het door u eind 2016 vastgestelde Investeringskader Waddengebied. Op basis van de zes majeure opgaven hierin, hebben wij aangegeven vooral mogelijkheden te zien voor inzet door het programmabureau PRW bij de majeure opgaven Waddenzee en Vitale kust. Het programmaplan voor de periode 2019 - 2022 treft u bijgaand aan.

Hoogachtend,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

PROGRAMMA NAAR EEN RIJKE WADDENZEE

PROGRAMMAPLAN 2019-2022 ~ WAD VEERKRACHTIG!



PROGRAMMA NAAR EEN RIJKE WADDENZEE

PROGRAMMAPLAN 2019-2022 WAD VEERKRACHTIG!

INHOUDSOPGAVE

WOORD VOORAF 7

INLEIDING 8

VISUELE SAMENVATTING 10

1 AANLEIDING 14

2 OPDRACHT: UITGANGSPUNTEN EN RANDVOORWAARDEN 16

Doel 16
Uitgangspunten 17
Randvoorwaarden 18

3 INHOUDELIJK KADER: WENKEND PERSPECTIEF WADDENGEBIED 2050 20

Van streefbeeld naar wenkend perspectief 21
De uitdagingen voor het Waddengebied 21
Wenkend perspectief 21
De wandeling: het Waddengebied in 2050 23

4 UITWERKING PIJLERS IN THEMA'S EN ACTIVITEITEN/PROJECTEN 28

Pijler 1: natuurverbetering naar een veerkrachtig ecosysteem 29
- Klimaatverandering 30
- Natuurlijke dynamiek 34
- Onderwaternatuur 38
- Vogels 44

Pijler 2: transities naar een duurzaam (economisch) medegebruik 47
- Visserij 48
- Bereikbaarheid en mobiliteit 52
- Randen van het Wad 56
- Versterken kernwaarden Werelderfgoed 60

Vrije ruimte 65

5 PROGRAMMAORGANISATIE 66

Opdrachtgeverschap en betrokken partijen 67
Governance 68
- Opdrachtgeverscollectief 68
- Kernteam 68
- Programmateam 69
- Verbinding met de omgeving 70
- Kernwaarden, werkvormen en competenties 70

Financiering 70
Risico's 71



WOORD VOORAF

Weergaloze wolkenluchten die 's nachts plaats maken voor een indrukwekkende sterrenhemel. Een weids landschap waarin het samenspel van wind, water en zand blijft fascineren. Vogels en vissen die er in groten getale rust en voedsel vinden. Een reeks van prachtige bewoonde en onbewoonde eilanden. Het Waddengebied.

Een gebied om te koesteren en trots op te zijn. Een gebied dat in 2016 is gekozen tot Mooiste Natuurgebied van Nederland en met een Waddenzee die sinds 2009 behoort tot het UNESCO Werelderfgoed. Al eeuwenlang wonen en werken mensen er. Bezoekers uit binnen- en buitenland komen er om uit te rusten, uit te waaien of een festival te bezoeken.

Het Waddengebied is ongekend dynamisch. En die dynamiek beperkt zich niet tot eb en vloed maar heeft ook betrekking op nieuwe kansen en uitdagingen. Wat zijn de gevolgen van klimaatverandering? Hoe krijgt de energietransitie vorm? Wat betekent de toenemende belangstelling van (internationale) toeristen? En hoe blijft het gebied leefbaar? Het is de kunst deze uitdagingen in te zetten en te benutten om te komen tot een veerkrachtige Waddenecologie en een duurzame Waddeneconomie.

Dat lukt alleen door samenwerken. Maar dat is soms makkelijker gezegd dan gedaan in een gebied met veel partijen en evenzoveel meningen en belangen. Juist hier kan het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) het verschil maken door partijen te verbinden en in beweging te brengen. Door de gebiedsbelangen voorop te stellen en tussen en naast de partijen te werken ontstaat een krachtige combinatie van partijen die samen optrekken. Het Waddengebied verdient deze gezamenlijke inzet, aandacht en trots. Samen op weg naar een rijke Waddenzee voor mens en natuur!



INLEIDING

Met veel enthousiasme presenteren we het nieuwe programmaplan van het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) voor de periode 2019-2022.

In 2019 is het alweer tien jaar geleden dat het grootste deel van de Waddenzee werd aangewezen als Werelderfgoed. De afgelopen tijd is er dan ook hard gewerkt aan natuurverbetering en aan de verduurzaming van het (economisch) medegebruik. De Waddenzee staat tijdens deze periode centraal, maar er wordt waar nodig ook naar het Waddengebied als geheel gekeken om de doelen te behalen. Oplossingen voor huidige en toekomstige uitdagingen laten zich namelijk niet afbakenen door strikte grenzen. Samen gaan we op weg naar een veerkrachtig en duurzaam Waddengebied.

Waddengebied 2050: een wenkend perspectief voor mens en natuur

In de Gebiedsagenda Wadden 2050 (GAW 2050) is de beleidsambitie voor het Waddengebied omschreven. De betrokken partijen willen hiermee de ontwikkelingen en transities in het gebied agenderen en begeleiden. Dit doet men via een gezamenlijk perspectief voor het Waddengebied in 2050 (zie hoofdstuk 3). Niet als verankerd doel, maar als stip op de horizon. Het perspectief maakt de beleidsambities voor het gebied concreet en tastbaar en vormt zo een gemeenschappelijk baken voor overheden, maatschappelijke organisaties, bewoners en gebruikers om naar toe te werken. En niet alleen dat. Het helpt om nu keuzes te maken in beleid en maatregelen op de korte termijn en om richting te geven aan noodzakelijke transities voor de lange termijn.

Hoewel de opdrachtgevers eindverantwoordelijk zijn voor het behalen van het wenkend perspectief, is er een aantal transitiepaden waarbij zij hulp gevraagd hebben aan diverse partijen en programma's. Deze hebben allen een specifieke rol te vervullen. PRW is één van deze programma's en staat zowel ten dienste van beleid (beleidsmakers) als van beheer (uitvoeringsorganisaties). Hoewel de programmaperiode tot 2022 loopt, richt PRW haar activiteiten in om zoveel mogelijk onderdelen van het perspectief in gang te zetten en versneld in 2030 te voltooien.

PRW: ondersteunend en stoutmoedig

PRW wordt ingezet om een bijdrage te leveren aan de hand van acht opgedragen thema's: *klimaatverandering, natuurlijke dynamiek, onderwaternatuur, vogels, visserij, bereikbaarheid en mobiliteit, randen van het Wad* en *versterken kernwaarden Werelderfgoed*. Deze zijn vervolgens geclusterd in twee pijlers: *natuurverbetering naar een veerkrachtig ecosysteem* en *transities naar een duurzaam (economisch) medegebruik*. Het programma heeft vier heldere rollen waarmee ze haar werk invult: *uitdagen, aanjagen, ontwikkelen* en *verbinden*. PRW heeft daarbij de opdracht meegekregen om - waar nodig - te schuren op inhoud en proces om het perspectief dichterbij te brengen.

Een nieuwe periode

Tijdens de eerste periode van PRW (2010-2014) lag de nadruk sterk op natuurverbetering van de Waddenzee. In de tweede periode (2015-2018) stonden verduurzamingsprojecten rondom medegebruik centraal. Het aantal taken van PRW breidde zich daardoor uit, net als de hoeveelheid opdrachtgevers. Naast het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV) en de Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN), voegden het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), Rijkswaterstaat (RWS) en de drie Waddenprovincies zich bij de groep opdrachtgevers. PRW werd vaak gevraagd om in lastige trajecten als aanjager en verbinder te acteren en zette diverse projecten op zoals: het Uitvoeringsprogramma Dark Sky Werelderfgoed Waddengebied, het Actieplan Plastic Vrij Werelderfgoed Waddenzee en het Actieplan Broedvogels Waddenzee. Daarnaast werd PRW ook dikwijls ingezet voor reguliere beleids- en beheertaken, zoals het secretariaat van de Beheerraad en de Samenwerkingsagenda Beheer Waddenzee. De opdrachtgevers ervaren dat zij nu in staat zijn om hun reguliere taken weer zelf op te pakken.

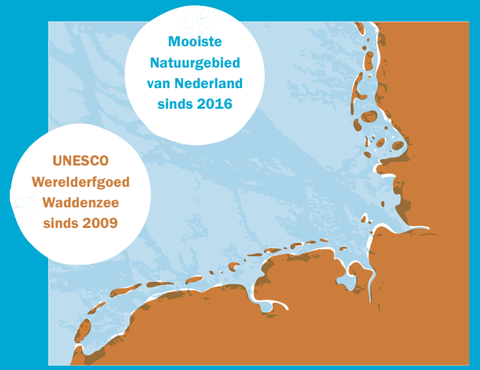
PRW wil tijdens de derde periode nog effectiever werken aan natuurverbetering en transities naar duurzaam (economisch) medegebruik. Voor dat laatstgenoemde werkterrein is van belang dat de afgelopen decennia een verandering zichtbaar is geworden in de manier waarop bewoners, ondernemers en gebruikers het Waddengebied beleven en ermee omgaan. Er is meer begrip voor de kernwaarden van het Werelderfgoed en men zoekt naar de toegevoegde waarde daarvan voor de gemeenschap. Door in de komende periode naast de natuur ook de mens in het gebied centraler te stellen, geven we een impuls aan het duurzaam (economisch) medegebruik dat naadloos past op de unieke natuurwaarden van het gebied.

SAMEN GAAN WE OP WEG NAAR EEN VEERKRACHTIG EN DUURZAAM WADDENGEBIED

Dit vraagt ook om een transitie van PRW als programma en de manier waarop zij werkt: doelgericht en met een compact en hecht programmabureau dat flexibel genoeg is om mee te bewegen met de veranderende uitdagingen van het gebied. Een team dat op basis van haar kennis, ervaring en netwerk in staat is om gevraagd en ongevraagd, snel en adequaat te acteren.

VISUELE SAMENVATTING

Deze spread is een visuele samenvatting van het programmaplan



De kernwaarden van het UNESCO Werelderfgoed zijn onlosmakelijk met het perspectief verbonden:

- Dynamische natuur van de Waddenzee inclusief overgangen naar de kust en de eilanden;
- Rust, ruimte, stilte en duisternis;
- Waardevolle landschappen en cultureel erfgoed in dorpen, steden, op eilanden, en in zee;
- Visserij, havenbedrijfsleven, landbouw, energie en recreatie als sterke en innovatieve economische sectoren.

De uitdagingen voor het Waddengebied:

- Klimaatverandering;
- De energietransitie;
- Verduurzaming van de visserij;
- Toenemende belangstelling vanuit het (internationale) toerisme;
- De dreiging van verdergaande krimp en achteruitgang van de leefbaarheid.

De Rijksoverheid:

- Ministerie van Landbouw Natuur en Voedselkwaliteit (LNV);
- Staatsbosbeheer (SBB);
- Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW);
- Rijkswaterstaat (RWS).

De Waddenprovincies:

- Provincie Noord-Holland;
- Provincie Fryslân;
- Provincie Groningen.

De Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN):

- De Waddenvereniging;
- Vogelbescherming Nederland;
- Stichting Wad;
- Natuurmonumenten;
- Landschap Noord-Holland;
- It Fryske Gea;
- Stichting het Groninger Landschap.

Opdrachtgeverscollectief

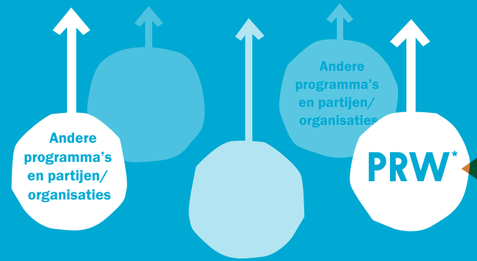
De Gebiedsagenda Wadden 2050 is de gezamenlijke beleidsambitie voor het Waddengebied met het perspectief als stip op de horizon.

Andere belanghebbenden die betrokken zijn bij het programma: de eiland- en kustgemeenten, overige rijkspartijen, de waterschappen en bewoners en gebruikers van het Waddengebied.



PERSPECTIEF WADDENGEBIED 2050

Het perspectief gidst betrokken partijen naar de gezamenlijke ambitie voor de toekomst.



* Het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) is één van de programma's die aan het perspectief werkt. PRW staat zowel ten dienste van beleid (beleidsmakers) als van beheer (uitvoeringsorganisaties) en werkt ook samen met andere programma's/ organisaties.

PRW

Het doel van PRW is om in opdracht, en aanvullend aan haar opdrachtgevers, bij te dragen aan het realiseren van het perspectief Wadden-gebied 2050.

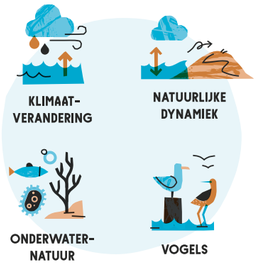
4 Rollen



In opdracht

PIJLER 1

Natuurverbetering naar een veerkrachtig ecosysteem



Vrije ruimte

Het programma heeft voldoende vrije ruimte om te kunnen inspelen op actuele en nieuwe ontwikkelingen die bijdragen aan het bereiken van het perspectief.

In opdracht

PIJLER 2

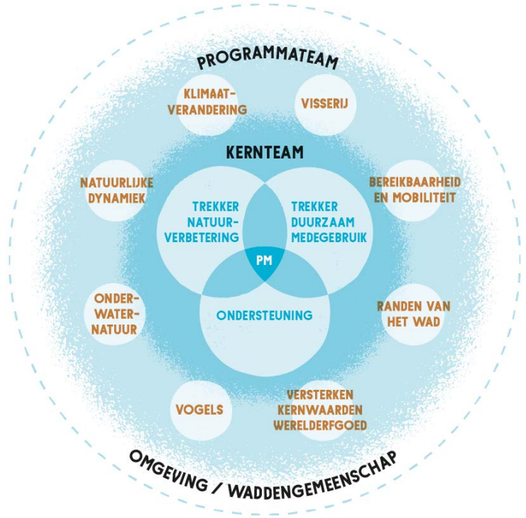
Transities naar een duurzaam (economisch) medegebruik



Programmabureau

PRW is een netwerkorganisatie die kan koorddansen bij wind; zij is: complementair, tijdelijk, stoutmoedig en flexibel.

PRW staat als intermediair tussen beleid en beheer en bestaat uit mensen die verbindingen leggen binnen en buiten de (Wadden-) organisaties. De kracht zit in het samenspel.



Financiering

Het programma kent een meerjarige financiering en is evenredig verdeeld tussen de opdrachtgevers. Er is een jaarlijks budget van circa 1,5 miljoen euro beschikbaar voor de twee pijlers en de vrije ruimte. De dynamiek van het programma vraagt om een lichte, flexibele en wendbare sturing en bestaat uit een compact programmabureau van circa 8 fte. Het opdrachtgeverscollectief is eindverantwoordelijk voor het bereiken van het perspectief en houdt toezicht op het werk dat PRW uitvoert.

Verbinding met omgeving

Het programma staat midden in een breder speelveld dat betrokken én op de hoogte moet zijn om het draagvlak van het perspectief te waarborgen en resultaten te bereiken. Waar nodig wordt actief de samenwerking opgezocht met andere partijen binnen en buiten de Waddengemeenschap en worden ervaringen van het ‘leren door doen’ met elkaar gedeeld. Een frisse blik is vaak van onschatbare waarde.

1. AANLEIDING

SAMENWERKEN AAN EEN WADDENGEBIED VAN WERELDERFGOEDKLASSE

Begin 2018 is het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) geëvalueerd waarbij de conclusie is getrokken dat veel van de inhoudelijke programmadoelen (periode 2015-2018) zijn gerealiseerd maar dat het perspectief naar een rijke Waddenzee nog niet is bereikt. De opdrachtgevers van PRW hebben aangegeven nog steeds behoefte te hebben aan een integraal programma dat uitdaagt en aanjaagt om de ambities voor het Waddengebied te realiseren.

PRW biedt voor haar opdrachtgevers toegevoegde waarde, vooral als intermediair tussen beleid en beheer én tussen publiek en privaat. Om deze rol op een goede manier te blijven vervullen moet PRW er voor zorgen dat zij steeds een onafhankelijke, neutrale positie inneemt ten opzichte van partijen in het Waddengebied. Vooral het agenderen van nieuwe thema's, het verbinden van partijen en kennis én het vertalen van beleid naar integraal beheer worden als toegevoegde waarde gezien. Wanneer doelen en ambities vastliggen is het aan de opdrachtgevers of andere partijen om de uitvoering zelf ter hand nemen. Uit de evaluatie blijkt ook dat de opdrachtgevers (nog) meer betrokken moeten zijn bij het programma om daarmee ook meer eigenaarschap te tonen.

De conclusies zijn aanleiding voor de opdrachtgevers: het Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Staatsbosbeheer (SBB), het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW), Rijkswaterstaat (RWS), de provincies Noord-Holland, Fryslân en Groningen en de Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN) om een vervolg te geven aan het PRW.

Dit programmaplan (periode 2019-2022) beschrijft eerst de opdracht voor het nieuwe programma en het perspectief 2050 voor het Waddengebied. Het perspectief wordt daarna uitgewerkt in een tweetal pijlers met onderliggende thema's. Het programmaplan beschrijft tot slot de programmaorganisatie waarin de governance, financiering en risico's staan beschreven.

2. OPDRACHT

UITGANGSPUNTEN EN RANDVOORWAARDEN

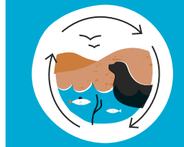
Het doel van PRW is om in opdracht, en aanvullend aan haar opdrachtgevers, bij te dragen aan het realiseren van het perspectief Waddengebied 2050. Dit doet zij samen met overheden, maatschappelijke organisaties, kennisinstellingen, bewoners en gebruikers.

Uitgangspunten

PRW werkt in de periode 2019-2022 aan de hand van de volgende uitgangspunten aan haar opdracht:

Het wenkend perspectief Waddengebied 2050 is het leidende principe. Als baken en perspectief voor het Waddengebied. Het programma opereert binnen de inhoudelijke kaders van het perspectief en de Gebiedsagenda Wadden 2050 (GAW 2050) en helpt de opdrachtgevers in het realiseren van een deel daarvan binnen acht thema's gebundeld in twee inhoudelijke pijlers;

Twee pijlers en acht thema's voor 2019-2022. In de komende programmaperiode werkt PRW aan de volgende pijlers en thema's:



Pijler 1: natuurverbetering naar een veerkrachtig ecosysteem
Bestaande uit de thema's: klimaatverandering, natuurlijke dynamiek, onderwaternatuur en vogels.



Pijler 2: transities naar een duurzaam (economisch) medegebruik
Bestaande uit de thema's: visserij, bereikbaarheid en mobiliteit, randen van het Wad en versterken kernwaarden Werelderfgoed.

PIJLER 1

Veerkrachtig ecosysteem



KLIMAAT-VERANDERING



NATUURLIJKE DYNAMIEK



ONDERWATER-NATUUR



VOGELS

PIJLER 2

Duurzaam medegebruik



VISSERIJ



RANDEN VAN HET WAD



BEREIKBAARHEID EN MOBILITEIT



VERSTERKEN KERNWAARDEN WERELDERFGOED

Vier rollen

De rolopvatting van het programma, als intermediair tussen beleid en beheer, bestaat uit de volgende rollen:



UITDAGEN

Het constructief uitdagen (gevraagd en ongevraagd) tot transities staat centraal in de rolopvatting. PRW mag stoutmoedig zijn en zo nodig schurend op inhoud en proces ten dienste van het perspectief. Het houdt overheden, maatschappelijke organisaties, bewoners en gebruikers bij de les.



AANJAGEN

Tijdelijk de regie nemen om vernieuwing, transities, trajecten en projecten in beweging te krijgen.



ONTWIKKELEN

Buiten de kaders, innovatief en conceptueel denken/handelen. 'Leren door doen' staat daarbij centraal, waarbij innovaties en pilots worden aangejaagd.



VERBINDEN

Het creëren van draagvlak en mensen, organisaties en kennis bij elkaar brengen. Samenwerking(en) stimuleren in een 'multi-level-governance'. Zowel nationaal, trilateraal (met Duitsland en Denemarken) als buiten het internationale Waddengebied.

Randvoorwaarden

Om invulling te geven aan deze opdracht is een aantal randvoorwaarden benoemd:

- Tijdelijk en complementair. Het programma is dienstbaar en altijd aanvullend aan de taken van de bestaande opdrachtgevers. Daar waar nog consensus moet worden bereikt over doelen en ambities - en deze nog niet verankerd zijn - biedt PRW toegevoegde waarde. PRW is een tijdelijk tussenfiguur, zolang het perspectief niet is bereikt en/of andere organisaties de rol van het programma niet kunnen vervullen;

- Eigenaarschap. De activiteiten/projecten in het programma verrijken de beleid- en beheertaken van de opdrachtgevers. Alle activiteiten/projecten die PRW uitvoert zijn tijdelijk en kennen een begin en een einde. Waarbij het eigenaarschap aan de voorkant helder is en het na afronding duidelijk is welke ontvanger(s) het stokje overneemt;

- De Waddenzee. De ambitie van een rijke Waddenzee staat voorop. Om een rijke Waddenzee te bereiken vinden de activiteiten/projecten echter plaats in het gehele Waddengebied, vrij van geografische en/of beleidsmatige begrenzing;

- Vrije ruimte. Het programma heeft voldoende vrije ruimte om te kunnen inspelen op actuele en nieuwe ontwikkelingen die bijdragen aan het bereiken van het perspectief.



3. INHOUDELIJK KADER

WENKEND PERSPECTIEF WADDENGEBIED 2050

OPLOSSINGEN VOOR UITDAGINGEN LATEN ZICH NIET AFBAKENEN DOOR STRIKTE GRENZEN

Van streefbeeld naar een wenkend perspectief

Het streefbeeld van de vorige periode van PRW vloeide voort uit de Planologische Kernbeslissing (PKB) Derde Nota Waddenzee (nu: Structuurvisie Waddenzee) van de Rijksoverheid. Het streefbeeld voor de periode 2019-2022 is geactualiseerd en geïntegreerd met de ambities van de Gebiedsagenda Wadden 2050 (GAW 2050). Hierdoor is er nu een één integraal perspectief voor het Waddengebied voor 2050. PRW zet zich in om al tijdens deze programmaperiode zoveel mogelijk onderdelen van het perspectief in werking te zetten zodat deze in 2030 zijn voltooid.

De essentie van het perspectief is met de actualisatie niet veranderd. De kern is en blijft dat het Waddengebied in haar waarde hersteld wordt als een ecologisch uniek en waardevol gebied waar mensen *in* leven en *van* leven. Primair is de Waddenzee een natuurgebied (hoofddoel), waar medegebruik mogelijk is mits het de natuur en het landschap niet aantast. Het is dan ook geschreven vanuit de kernwaarden van het gebied waarbij het duurzame medegebruik geen afbreuk doet aan de kwaliteiten van het Waddenecosysteem.

De uitdagingen voor het Waddengebied

Het Waddengebied staat aan de vooravond van een aantal majeure ontwikkelingen: klimaatverandering, de energietransitie, verduurzaming van de visserij, toenemende belangstelling vanuit het (internationale) toerisme en de dreiging van verdergaande krimp en achteruitgang van de leefbaarheid. Deze complexe materie en dynamiek vraagt om creativiteit, flexibiliteit en vindingrijkheid van de omgeving om daar passende antwoorden op te vinden. Dit staat ook centraal in de derde periode van het programma. PRW wil partijen uitdagen om voorbij de gebruikelijke oplossingen te denken. Bestaande regels en gewoonten zijn mogelijk niet meer passend. Het aandachtsgebied voor uitdagingen en oplossingen kan daarmee bijvoorbeeld (ver) buiten het huidige gezichtsveld, of zelfs buiten de grenzen van het Waddengebied liggen. Alleen dan kunnen we bij het spreekwoordelijke *hooghangende* fruit komen. Deze opgaven bieden ook kansen om in het Waddengebied gezamenlijk voorop te gaan lopen. We willen aan de wereld kunnen laten zien hoe natuur, economie en leefbaarheid niet alleen samen kunnen gaan, maar elkaar zelfs wederzijds kunnen versterken.

Wenkend perspectief

De Waddenzee en het Waddengebied worden gekenmerkt door dynamiek en (constante) verandering. Ieder perspectief is daarom op voorhand onzeker. De kans is namelijk nihil dat in 2050 is uitgekomen van wat we in 2019 hebben opgeschreven. Tegelijk kan een perspectief richting geven aan ieders handelen om de kernwaarden van het gebied verder tot ontwikkeling te brengen en samen te zoeken naar nieuwe oplossingen voor toekomstige uitdagingen. Het perspectief kan gezien worden als een gids die betrokken partijen richting geeft op weg naar de



gezamenlijke ambitie. Onderstaande ‘wandeling’ is een beschrijving van een mogelijk toekomstbeeld voor het Waddengebied en is gebaseerd op de gemeenschappelijke beleidsambitie voor het gebied.

De wandeling: het Waddengebied in 2050

Wat een wolkenlucht! Wat een weidsheid! Het is zaterdag 6 augustus 2050, even nagenieten van de wandeling over de kwelder met je beide kinderen. Tweeëndertig jaar geleden liep je hier zelf als kind met je ouders. Midden in het Waddengebied; op de rand van kust en zee. Een uniek Werelderfgoed. De dynamiek van de Wadden is hier volop zichtbaar: de wind waait, nieuwe stukken land slibben aan, andere kalven af.

Als er iets kenmerkend is voor het Waddengebied, is het wel dynamiek. In de havens, langs de kust, in de dorpen en havensteden, op de eilanden en natuurlijk in zee. De geulen en wadplaten in de Waddenzee veranderen immers voortdurend door de stromingen en het getij. Het leven dat zich onder water en op de wadplaten afspeelt, is geen jaar hetzelfde. Hetzelfde geldt voor het leven langs de kust en op eilanden. Havens hebben zich ontwikkeld tot centra van innovatie op het gebied van circulaire economie, energie en ‘nature based solutions’, de landbouw is toegerust op een veranderend klimaat, de visserij zorgt samen met natuurbeheerders voor een goed beheer van de zee, en vooral bewoners zorgen voor een permanente stroom

aan ideeën, initiatieven en ontwikkelingen. Het Waddengebied verandert voortdurend en tegelijk worden een aantal kenmerkende waarden van het Waddengebied gekoesterd en behouden. Het is hier goed wonen en werken.

Waddengebied, inderdaad, en niet alleen de Waddenzee, want het inzicht is gegroeid dat de zee, de kust, de eilanden en het estuarium onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. Ontwikkelingen in de Waddenzee, langs de kust en op eilanden worden veel meer in samenhang bekeken en opgepakt. De natuur van de Waddenzee is weer verbonden met het achterland, het IJsselmeer en de Noordzeekustzone, en ook vanuit het behoud van de leefbaarheid, de beleving van het Waddengebied en de kustverdediging wordt de kust en de zee meer als één geheel gezien. De Waddenzee als klimaatbuffer, maar ook als gebied dat bijdraagt aan de economie en leefbaarheid van het eilanden en de kust. Het Waddengebied, wereldwijd van betekenis voor de natuur (van Afrika tot Siberië), internationale speler op het gebied van energie, scheepsbouw, duurzame visserij en landbouw. Toeristen uit vele landen zie je hier om te ontspannen of om rustig te genieten van al het moois dat er te zien valt. Dat alles kan alleen door nauwe afstemming tussen menselijk gebruik van het gebied en de wens om waarden als rust, ruimte en het open landschap te behouden. Die afstemming vindt in 2050 nauwgezet plaats en is niet altijd even gemakkelijk.

Twaalf was je destijds, in 2018. Flarden van het gesprek van toen komen terug nu je zelf met je kinderen over de kwelder loopt. Er waren verwachtingen. Verwachtingen over de toenadering tussen de havens, de visserij, de recreatie en landbouw met de natuurorganisaties. Maar ook nieuwe zorgen. Zoals de mogelijkheid dat op een zeker moment de Waddenzee zou kunnen verdrinken als gevolg van de zeespiegelstijging. Zorgen bij bewoners over de invloed van windmolens op het landschap en hun leefomgeving. Zorgen over de krimp en vergrijzing in de omliggende dorpen langs de kust of de juist groeiende druk van het toerisme op de eilanden.
Maar er kwam een nieuw perspectief voor de bewoners langs de kust. En ook de Waddenzee is er nog in 2050, robuust en veerkrachtig. De fenomenale dynamiek van de Waddenzee heeft de zeespiegelstijging goed bij kunnen houden, en ook de komende halve eeuw zal dat het geval zijn. Zij het soms een handje geholpen door de mens, door zandsuppleties boven de eilanden en door de natuurlijke aangroei van de Waddenzee te stimuleren. Inmiddels kunnen we de zeespiegelstijging en de mate waarin de kwelders en platen mee kunnen groeien, ook beter voorspellen dan in 2018 het geval was.

De Waddenzee is ook nog altijd de pleisterplaats voor miljoenen vogels. Een indrukwekkend gezicht, die massaliteit, die kan gedijen op de soortenrijkdom en enorme biomassa onder water en op de wadplaten. Deze is vooral te danken aan succesvolle uitbreiding van het areaal zogenaamde biobouwers, zoals zeegras en schelpdierbanken, kraamkamers voor nieuw leven, in combinatie met meer rust op de bodem. Enkele nieuwe vissoorten hebben hun intrede gedaan. Sommige zijn herintreders, nadat ze jaren niet meer waren waargenomen, andere soorten profiteren van de hogere watertemperaturen.

Onderweg langs de kust heb je ook gezien dat de Waddenkust een opmerkelijke transformatie heeft doorgemaakt. De rust en de ruimte, het gevoel van landschappelijke openheid en de oude historische landschappen, zijn er nog steeds. Maar in de dorpen, de havens en havensteden en op plekken langs de dijk bruist het van energie. Zo zijn langs de kust nieuwe ‘hotspots’ voor de beleving van het Werelderfgoed verschenen en vinden toeristen die de rust, het historisch landschap en de beleving van het Werelderfgoed opzoeken, hun weg. Niet overal, maar voldoende om bij te dragen aan behoud van voorzieningen en het ontstaan van nieuwe initiatieven. De havens hebben slim ingespeeld op nieuwe ontwikkelingen in de energiesector, in de circulaire economie en in de ICT. Met het ‘Pact van Marrum’ in de hand hebben ze telkens gezocht naar manieren om de economie en ecologie tegelijk te versterken. De vissers zijn doorgegaan op de ingeslagen weg van verduurzaming en regionalisering, en worden ook gezien als beheerders van het Wad. De stoere Waddenzeedijken zijn nog steeds beeldbepalend in het landschap. Soms versterkt met beproefde methoden zoals we dat een halve eeuw geleden ook al deden, op andere plaatsen zijn brede, rijke of zelfs dubbele dijken ontstaan. Uiteraard veilig, maar met ruimte voor recreatie, zilte landbouw, nieuwe landschapsbeelden of nieuwe natuur. Zo wordt nu veel breder naar de dijkzone gekeken dan vroeger het geval was. Langs de dijk heeft landbouw tijdig kunnen inspelen op de nieuwe omstandigheden. Door slim om te gaan met het beschikbare zoete water, en daar waar nodig zich aan te passen aan de verzilting met nieuwe rassen of nieuwe ‘zilte’ producten, laat de landbouw de wereld zien hoe in laaggelegen gebieden voedselproductie bij klimaatverandering mogelijk blijft.

Op de Waddeneilanden is de recreatie en het toerisme nog steeds de belangrijkste sector, zonder daarbij de eigen unieke waarden, cultuur en leefbaarheid van de eilanden aan te tasten. Ten opzichte van 32 jaar geleden bieden de eilanden een duurzaam en hoogwaardig kwalitatief aanbod passend bij het Werelderfgoed. Ze zijn voor andere dorpen en gemeenten in Nederland het voorbeeld geweest hoe de zelfvoorziening van energie kan worden georganiseerd. En dankzij een continue dialoog met bewoners zijn oplossingen gevonden hoe om te gaan met de zeespiegelstijging, wateroverlast en droogte. Door in gesprek te gaan met bewoners, vervoerders en toeristen zijn passende vervoersconcepten gevonden die de bereikbaarheid ook op de lange termijn garanderen.

HET WADDENGEBIED IS ONGEKEND DYNAMISCH

Er zijn ook activiteiten gestopt met het oog op de toekomst van het Waddengebied. Met de doelstelling de CO_2-emissie in 2050 met 95% terug te dringen en de ambitie in het Waddengebied om koploper te worden in de circulaire economie, is de gaswinning en andere delfstofwinning uit het Waddengebied niet meer nodig. Ook andere activiteiten in de ondergrond die kunnen leiden tot bodemdaling, zijn gestopt om voldoende te kunnen meegroeien met de zeespiegelstijging. Oude gasvelden en bijbehorende infrastructuur worden nu benut voor het balanceren van het energienet, de opslag van energie en CO_2 als grondstof.

Industriële activiteiten met grote ruimtelijke gevolgen zijn sterk geconcentreerd, waarbij clusters van bedrijven gebruik maken van elkaars restproducten en zo werken aan een circulaire economie. De industriële activiteiten in deze regio staan bekend om hun innovatiekracht en worden ondersteund door een innovatie- en ontwikkelprogramma waarbij economische ontwikkeling, natuurherstel en de leefbaarheid van het Waddengebied voorop staan.
Deze ontwikkelingen vloeien voort uit de consensus die sinds het begin van de 21ste eeuw sterk is gegroeid: dat menselijke activiteiten moeten bijdra gen aan de kernwaarden van het gebied. Maar ook andersom: dat de economie van het Waddengebied zich kan ontwikkelen juist dankzij een veerkrachtige Waddennatuur. Dat een robuust ecologisch systeem juist mogelijkheden biedt tot economisch 'oogsten' en er van te genieten. De economische pijlers van het gebied profiteren van de ligging aan het Werelderfgoed. Natuur, landbouw, industrie, visserij en toerisme versterken elkaar. Mensen, plannen, projecten en ondernemingen die deze principes omarmen zijn meer dan welkom in het Waddengebied.



Kernwaarden

- Dynamische natuur van de Waddenzee inclusief overgangen naar de kust en de eilanden;
- Rust, ruimte, stilte en duisternis;
- Waardevolle landschappen en cultureel erfgoed in dorpen, steden, op eilanden, en in zee;
- Visserij, havenbedrijfsleven, landbouw, energie en recreatie als sterke en innovatieve economische sectoren.

Ecologie en economie zijn in het Waddengebied al sinds mensenheugenis verweven. Die wisselwerking is anno 2050 alleen maar sterker geworden. Samen zorgen ze voor een gebied waar het goed wonen is, waar voldoende werk is en waar je ook van kan genieten. Deze benadering is van invloed geweest op diverse ontwikkelingen zoals de energietransitie die zo'n 25-30 jaar geleden in een stroomversnelling kwam. Er is gezocht en gewerkt aan nieuwe energietechnieken die zich voegen naar de kernwaarden van het Waddengebied. Voor grootschalige energieopwekking, buiten de bestaande clusters van haven en industriegebieden, die de ruimtebeleving sterk beïnvloeden, bleek uiteindelijk geen plaats. Dit heeft ook consequenties gehad voor de ambitie. Het Waddengebied zelf is zelfvoorzienend op het gebied van energie. Maar met de aanlanding en omzetting van energie vanaf de Noordzee via de Eemshaven en Den Helder is het Waddengebied netto-exporteur van fossielvrije energie.

Een groot verschil met 32 jaar geleden is dat we niet alleen maar kijken vanuit de natuurfunctie van de Waddenzee, maar dat we het Waddengebied en de overgangszones tussen de zee, de kust en de eilanden breed benaderen, met alle functies die daar een plek hebben. Waar vroeger de natuur nog wel eens tegenover de economie werd geplaatst, is het sleutelwoord nu: verbinding. Verbinding tussen land en zee, verbinding tussen ecologie, economie en leefbaarheid en daarmee ook verbinding tussen bewoners, gebruikers, bedrijven, natuurorganisaties en overheden die elkaars kernwaarden respecteren en wederzijds versterken.

Makkelijk was dat niet altijd. Sommige keuzen waren lastig. Soms door een gebrek aan kennis, soms doordat belangen moeilijk verenigbaar leken, of simpelweg door factoren die vanuit het Waddengebied moeilijk te beïnvloeden waren. Maar bewoners, ondernemers en bestuurders begrepen wat nodig was. Ze zochten elkaar telkens weer op, stimuleerden innovaties, realiseerden nieuwe vormen van samenwerking, zorgden voor een goede kennisontwikkeling en monitoring en gaven ruimte aan nieuwe initiatieven.

Het is nu 2050. Honderd jaar geleden waren er nog plannen voor inpoldering van de Waddenzee en was het idee dat de mens de natuur maar beter kon temmen. Nu zien we natuur, economie en leefbaarheid als onlosmakelijk met elkaar verbonden. Er is heel veel veranderd sinds 1950. En toch ook weer niet. De dynamiek van de Waddenzee en het Waddengebied blijft. De verandering is de enige constante, die elk jaar weer nieuwe beelden laat zien. Het bleek mogelijk in 2018 een beeld van 2050 te schetsen dat richting gaf aan het handelen, zonder dat het gezien werd als een blauwdruk.

4. UITWERKING PIJLERS

IN THEMA'S EN ACTIVITEITEN/PROJECTEN

De opdrachtgevers van het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW) hebben op basis van het perspectief en de opgaven vanuit de Gebiedsagenda Wadden 2050 (GAW 2050) acht thema's gedefinieerd waar PRW in de periode 2019-2022 - samen met betrokken organisaties - aan werkt: klimaatverandering, natuurlijke dynamiek, onderwaternatuur, vogels, visserij, bereikbaarheid en mobiliteit, randen van het Wad en versterken kernwaarden Werelderfgoed. Dit werk is gegroepeerd in twee pijlers: natuurverbetering naar een veerkrachtig ecosysteem en transities naar een duurzaam (en economisch) medegebruik.

Per pijler worden de thema's in dit hoofdstuk uitgewerkt met bijbehorende activiteiten/projecten. Aan het eind van elk thema staat steeds een overzicht van de rollen, resultaten, verantwoordelijke opdrachtgever(s) en de opdrachtgever die de opvolging en verdere afstemming op zich neemt als de rol van PRW beëindigd is. Daarnaast is het van belang om op te merken dat vanwege de aard van PRW als programma, het evident is dat er per activiteit/project verschillende opdrachtgevers kunnen zijn. Naast de opdrachtgever(s) worden belanghebbende partijen verder actief betrokken.



PIJLER 1
NATUURVERBETERING NAAR EEN VEERKRACHTIG ECOSYSTEEM

De activiteiten/projecten in deze pijler dragen bij aan het realiseren van natuurverbetering naar een veerkrachtig ecosysteem. Binnen deze pijler werkt het programma aan de volgende thema's:

- Klimaatverandering;
- Natuurlijke dynamiek;
- Onderwaternatuur;
- Vogels.



KLIMAAT-VERANDERING

Dit thema betreft het fysieke (abiotische) deel van het ecosysteem. De Waddenzee verandert voortdurend en past zich aan op de veranderingen door klimaat en menselijk ingrijpen uit verleden en heden.

Ondanks de huidige zeespiegelstijging (circa 20 cm per eeuw) is er in de Waddenzee gemiddeld genomen sprake van verlanding: de Waddenzee wordt ondieper en stijgt vooralsnog mee met de zeespiegel. Op de langere termijn gaat klimaatverandering een steeds grotere invloed uitoefenen op de water- en sedimenthuishouding van de Waddenzee en daarmee op al haar functies: ecologie, waterveiligheid en menselijk medegebruik.

Er zijn tal van morfologische veranderingen als reactie op de zeespiegelstijging zoals de sedimentsamenstelling en vermindering van het plaatoppervlak. Ook verandert de overgang tussen zoet-en-zout water door veranderingen in rivierafvoeren. Daarnaast blijft de zeewatertemperatuur - mede als gevolg van klimaatverandering - stijgen.

Strategieontwikkeling klimaat voor beleid en beheer

Tijdens de afgelopen periode is in samenwerking met de Waddenacademie al veel kennis bijeengebracht in een position paper rond de laatste inzichten van Bodemdaling, Klimaatverandering en Sedimenthuishouding (BKS). Vanuit deze - en andere nieuwe inzichten - willen de opdrachtgevers de belangrijkste aandachtsgebieden selecteren, om van daaruit te komen tot een strategie (scenario's) voor toekomstig beleid en beheer van de Waddenzee.

HOE REAGEERT DE WADDENZEE OP KLIMAAT-VERANDERING?

Activiteiten en projecten:	Rol:	Op te leveren resultaten:	Opdrachtgevers:	Opvolging door:
Strategieontwikkeling klimaat voor beleid en beheer	• Aanjagen • Verbinden	• Diverse kennisbijeenkomsten georganiseerd over klimaatverandering in het Waddengebied; • Strategie is in 2020 ontwikkeld met korte termijn (2030) en lange termijn (2050) maatregelen voor beleid en beheer rondom klimaat in het Waddengebied; • Er is in 2021 meer begrip bij beleidsmakers, beheerders, gebruikers en bewoners voor de wetmatigheden van het Waddenecosysteem in relatie tot klimaatverandering en zij passen hun handelen daarop steeds beter aan.	• IenW • LNV • RWS • CWN	• RWS





NATUURLIJKE DYNAMIEK

Waar het kan worden natuurlijke dynamische processen in de Waddenzee gestimuleerd, zoveel mogelijk hersteld of versterkt. Dit bereiken we door het wegnemen of het verminderen van opgeworpen barrières of invloeden. Dit draagt bij aan een veerkrachtige natuur en behoud van het Waddengebied als klimaatbuffer.

Onder dit thema vallen diverse activiteiten/projecten (‘nature based solutions’) die door de opdrachtgevers aangedragen zijn: een herstelproject en bewustwording natuurlijke dynamiek eilandstaarten, de aanpak en pilots van slikvelden, een maatregelenpakket verminderen impact van bodemberoerende activiteiten, een haalbaarheidsstudie en pilots benutting slib Waddenzee en de strategieontwikkeling duurzaam en efficiënt onderhoud jachthavens.

Herstelproject en bewustwording natuurlijke dynamiek eilandstaarten

Door het vastleggen van duinen en de aanleg van stuifdijken is veel dynamiek langs de zandige kust van de eilanden verloren gegaan. Ook de stikstofdepositie speelt daarbij een rol.

Dit heeft geleid tot het verdwijnen van kenmerkende overspoelingsvlakten en stuifduincomplexen, naast grootschalige verruiging. Hierdoor zijn karakteristieke kustflora en -fauna verdwenen. Onder andere kunnen daardoor de Natura 2000-doelen in gevaar komen, evenals

het meegroeivermogen van de eilanden. Dit probleem speelt op alle Waddeneilanden en dan vooral op de eilandstaarten. Dit wordt al vele jaren onderkend. De opdrachtgevers vinden het urgent om in de komende jaren stappen te zetten om de kenmerkende natuurwaarden te behouden en te herstellen en te komen tot een concrete aanpak tot herstel van de natuurlijke dynamiek. Hierbij staat de veiligheid en het maatschappelijk draagvlak natuurlijk altijd voorop. Met de maatregelen worden de natuurwaarden en klimaatbestendigheid van de zandige kusten vergroot. De ervaringen die op de verschillende Waddeneilanden eerder zijn opgedaan worden daarbij toegepast.

Aanpak en pilots slikvelden

Sinds de afsluiting van de Zuiderzee zijn grote ophogende slibvelden voor de Friese kust ontstaan, enigszins vergelijkbaar met de Eems-Dollard. Deze slikvelden kunnen leiden tot grote fluctuaties in de troebelheid van de Waddenzee, met potentieel nadelige gevolgen voor het waterleven. De opdrachtgevers vinden het van belang om de impact van de ontwikkeling van deze slikvelden op het ecosysteem beter in beeld te krijgen, net als de maatregelen die zinvol kunnen zijn, bijvoorbeeld door ze te fixeren met beperkte kwelderwerken. Aangezien dit deel van de Wadden, door vergaande bedijkingen in het verleden, een tekort heeft aan broedhabitat voor vogels zou een ‘win-win’ situatie kunnen ontstaan.

Maatregelenpakket verminderen impact van bodemberoerende activiteiten

De bodem van de Waddenzee en Noordzeekustzone wordt in grote delen nog steeds frequent beroerd, bedekt of omgewoeld door bodemberoerende activiteiten zoals visserij, vaargeulonderhoud en suppletiewerken. De bodemstructuur en het bodemleven worden hierdoor beïnvloed. Er is nog een kennisleemte - op onderdelen - over de cumulatieve omvang en impact op de natuurwaarden. Indien door (geregelde) omwoeling schelpdierbanken en bodemstructuren beschadigd raken, kan bijvoorbeeld het sediment meer mobiel worden, waardoor grotere fluctuaties in troebelheid kunnen optreden en de sedimentsamenstelling kan veranderen. De opdrachtgevers vinden het van belang om de cumulatieve effecten van bodemberoering in beeld te krijgen om - indien nodig - een maatregelenpakket te ontwikkelen voor het verminderen van de impact van bodemberoerende activiteiten.

Haalbaarheidsstudie en pilots benutting slib Waddenzee

Slib wordt in grote hoeveelheden afgezet in de rustige delen van de Waddenzee. In tegenstelling tot zand is het aanbod van slib in de Waddenzee (nagenoeg) ‘oneindig’ groot. De vraag is of er - in analogie met de ervaringen in de Eems-Dollard - mogelijkheden zijn om slib uit de Waddenzee, via slibsedimentatie op strategische locaties te winnen en duurzaam te hergebruiken. Hiervoor dient een haalbaarheidsstudie gedaan te worden naar mogelijke kansen inclusief voorstellen voor mogelijke pilots.

Strategieontwikkeling duurzaam en efficiënt onderhoud jachthavens

Eiland- en kustgemeenten kampen op verschillende plaatsen met (toenemende) baggerproblemen van jachthavens langs de Waddenkust. De problemen worden vooral veroorzaakt door omgevingsfactoren, zoals langjarige trends, gewijzigde morfologische condities en andere spuiregimes van zoetwater vanuit het achterland. Vaak is een gebrek aan kennis en inzicht in de oorzaken onderdeel van het probleem. Anderzijds mist een brede samenwerking en uitwisseling van kennis tussen de verschillende partijen die zich met baggeren bezig houden. Er ontbreekt een gezamenlijke visie voor de langere termijn. Gezien de gesignaleerde en verwachte doorgaande morfologische veranderingen in het Waddengebied is zo’n visie echter broodnodig. Dit moet leiden tot minder kosten, betere bereikbaarheid en meer samenhang en samenwerking in de kostbare en tijdsintensieve studies naar oplossingen. De opdrachtgevers willen graag een ontwikkeling in gang zetten naar duurzaam en efficiënt onderhoud van jachthavens.

Activiteiten en projecten:	Rol:	Op te leveren resultaten:	Opdrachtgevers:	Opvolging door:
Herstelproject en bewustwording natuurlijke dynamiek eilandstaarten	• Aanjagen • Ontwikkelen • Verbinden	• Bewustwording bij eilandgemeenschappen voor de rol van natuurlijke dynamiek op de eilandstaarten is vergroot in 2022; • Er zijn in 2020 één of meer pilots opgezet (waarbij de eilandgemeenschap kan meekijken met de bedoelde en onbedoelde effecten van de verbetermaatregel(en); • Er is één grootschalige verstuiving of overspoelingvlakte voor 2022 gerealiseerd.	• RWS • SBB	• RWS
Aanpak en pilots slikvelden	• Aanjagen • Ontwikkelen • Verbinden	• Analyse van de problematiek en kansen slikvelden is in 2021 opgesteld inclusief voorstel maatregelenpakket; • Eén of meer pilots per 2022 gestart.	• RWS	• RWS
Maatregelenpakket verminderen impact van bodemberoerende activiteiten	• Ontwikkelen • Verbinden	• Maatregelenpakket met breed draagvlak voor vermindering bodemberoerende activiteiten is in 2020 ontwikkeld, en uitvoering start in 2021.	• RWS • LNV • CWN	• RWS
Haalbaarheidsstudie en pilots benutting slib Waddenzee	• Uitdagen • Ontwikkelen	• Haalbaarheidsstudie uitgevoerd in 2020 naar duurzame benutting van het slib uit de Waddenzee; • Mits zinvol en haalbaar: pilots en innovaties met slibgebruik vanaf 2020 in gang gezet.	• RWS • Waddenprovincies	• RWS
Strategieontwikkeling duurzaam en efficiënt onderhoud jachthavens	• Ontwikkelen • Verbinden	• Gezamenlijke strategie ontwikkeld voor efficiënter en duurzaam jachthavenonderhoud in 2021 met minder negatieve ecologische effecten en lagere kosten voor de beheerder(s).	• Waddenprovincies • RWS	• Waddenprovincies



ONDERWATER-NATUUR

De Waddenzee heeft primair de functie van natuurgebied van Werelderfgoedklasse met (duurzaam) economisch medegebruik. Dit thema gaat over het levende (biotische) deel van het ecosysteem.

In grote lijnen is het bestaande beheer en beleid hiervan gericht op zichtbare en door de mens hooggewaardeerde natuurwaarden: die van droogvallende platen en soorten als vogels, zeehonden, schelpdieren en zeegras. Deze vormen daardoor de belangrijkste onder Natura 2000 aangewezen doelsoorten. Het gevolg hiervan is dat de verbeteringen van de afgelopen decennia vooral bij dit habitattype en deze soortgroepen te vinden zijn. De bescherming van natuur die zich onder het wateroppervlak bevindt heeft daarbij nog een inhaalslag te maken.

Door activiteiten met name op het gebied van de ‘swimways’ van trekvissen, is de aandacht voor de natuurwaarden onder water verbreed en geïntensiveerd. De belangrijke ecologische rol van schelpdierbanken is al langer onderkend en via visserijakkoorden wordt gewerkt aan een betere bescherming. Andere aspecten van de onderwaternatuur zijn echter nog steeds onderbelicht. Dit betreft vooral organismen als algen, zoöplankton, bacteriën en soorten die in het sediment van geulen verborgen zitten: commercieel minder belangrijke schelpdieren, vissen, roggen en haaien. Deze vormen een belangrijk deel van het fundament van het ecosysteem en beïnvloeden

daardoor ook het succes van soorten waar we trots op zijn.

De hierboven genoemde fundamentele maar nog grotendeels onbekende soortgroepen en hun relatie met de bekendere en reeds beschermde soortgroepen (zoals schelpdieren, vogels, zeehonden e.d.) vergen nadere aandacht. Ook de interacties met het fysieke (abiotische) deel van het ecosysteem dienen beter begrepen te worden. Meer grip krijgen op het handelingsperspectief voor beleid en beheer staat daarbij voorop, ook in trilateraal verband.

Verbinden en borgen van kennisontwikkeling onderwaternatuur

Om de benodigde kennis te ontwikkelen hebben natuurorganisaties, kennisinstellingen en waterschappen het initiatief genomen om een aantal doelgerichte onderzoeksprogramma's op te zetten, zoals 'Waddenmozaïek', 'swimways' (beide gecoördineerd vanuit de Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN)) en Ruim Baan voor Vissen II (gecoördineerd door de Noordelijke waterschappen). Deze organisaties hebben ondersteuning van PRW nodig: bij een aantal aspecten van uitvoering en - nog belangrijker - bij de vertaling van de resultaten naar beleid, ontwikkeling en beheer. Meer in detail betreft het:

- Het bevorderen van de overkoepelende samenwerking tussen de diverse programma's en daarbij betrokken partijen;
- Aanjagen van een majeure transitie naar een Waddenkennisinfrastructuur die helpt voor beleid en beheer en de internationale toppositie waddenkennis benut, ook voor de Noordelijke economie.
- Het bevorderen van de samenwerking met andere onderzoeksinstellingen die over relevante onderwaternatuurkennis beschikken. Dit betreft onder andere Wageningen Marine Research (WMR), dat de monitoring uitvoert van de effecten van diverse (schelpdier)visserijconvenanten en voor de Wettelijke Onderzoekstaak (WOT) van de Waddenzee;
- Het - zo nodig - aanjagen van de benodigde veldexperimenten ('leren door doen') in samenwerking met de betrokken beheerders en gebruikers (met name visserij);
- De aansluiting maken tussen het in de Waddenzee verrichte onderzoeken (inclusief pilots) met onderzoeken die in andere grote wateren worden verricht;
- Gaandeweg het onderzoek: de vertaling van de resultaten in doelgerichte afspraken over beleid, ontwikkeling en beheer voor natuurverbetering van de Waddenzee.

Ontwikkelen trilaterale afspraken swimway en onderwaternatuur

Ook op trilateraal gebied is nog weinig aandacht vanuit beleid en beheer voor de onderwaternatuur. Wat betreft de vissen heeft PRW, in samenwerking met het Common Wadden Sea Secretariat (CWSS), bewerkstelligd dat een trilaterale 'swimway vision' is vastgesteld en dat een start is gemaakt met een gestructureerde aanpak op het gebied van onderzoek, monitoring, beleid, beheer en stakeholdermanagement. Dit heeft geleid tot trilaterale afspraken (verklaring van Leeuwarden, 2018) die nu omgezet moeten worden naar een actieprogramma. De bedoeling is dat elk van de betrokken landen de verantwoordelijkheid neemt voor het uitvoeren van onderdelen van dit programma. Voor de onderwaternatuur als geheel dienen er in analogie met de swimway ook trilaterale afspraken gemaakt te worden. Zo kunnen er tijdens de volgende trilaterale ministersconferentie in 2022 verdere besluiten genomen worden over trilateraal beleid en beheer van de onderwaternatuur in brede zin.

Pilots natuurverbetering en duurzaam medegebruik

Kern van het perspectief van een veerkrachtig en duurzaam Waddengebied is de realisatie van een zo natuurlijk mogelijk ecosysteem. Het herstel van de natuurkwaliteit is geen automatisme. Naast kennisontwikkeling moeten er ook actief (innovatieve) pilots gestimuleerd worden ('leren door doen'). Deze richten zich op natuurverbetering, op het verduurzamen van menselijke activiteiten en het over de drempel helpen van belangrijke, maar verdwenen soorten (om vervolgens hiervan te leren). Voorbeelden zijn: herintroductie van de platte oester, experimenteren met natuurlijk hard substraat (ondergrond) en afbouw van bodemberoering in geulen en sublitorale wadplaten, bescherming van monumentale scheepswrakken met natuurlijke materialen en het laten liggen van dode grote zeezoogdieren (kadavers) op plekken die van belang zijn voor natuur en beleving. Deze - en nieuw te ontwikkelen pilots - worden zoveel mogelijk in samenwerking met de eerdergenoemde onderzoeksprojecten en met beheerders en gebruikers ontwikkeld en uitgevoerd.

Onderwaternatuur bekend en bemind maken

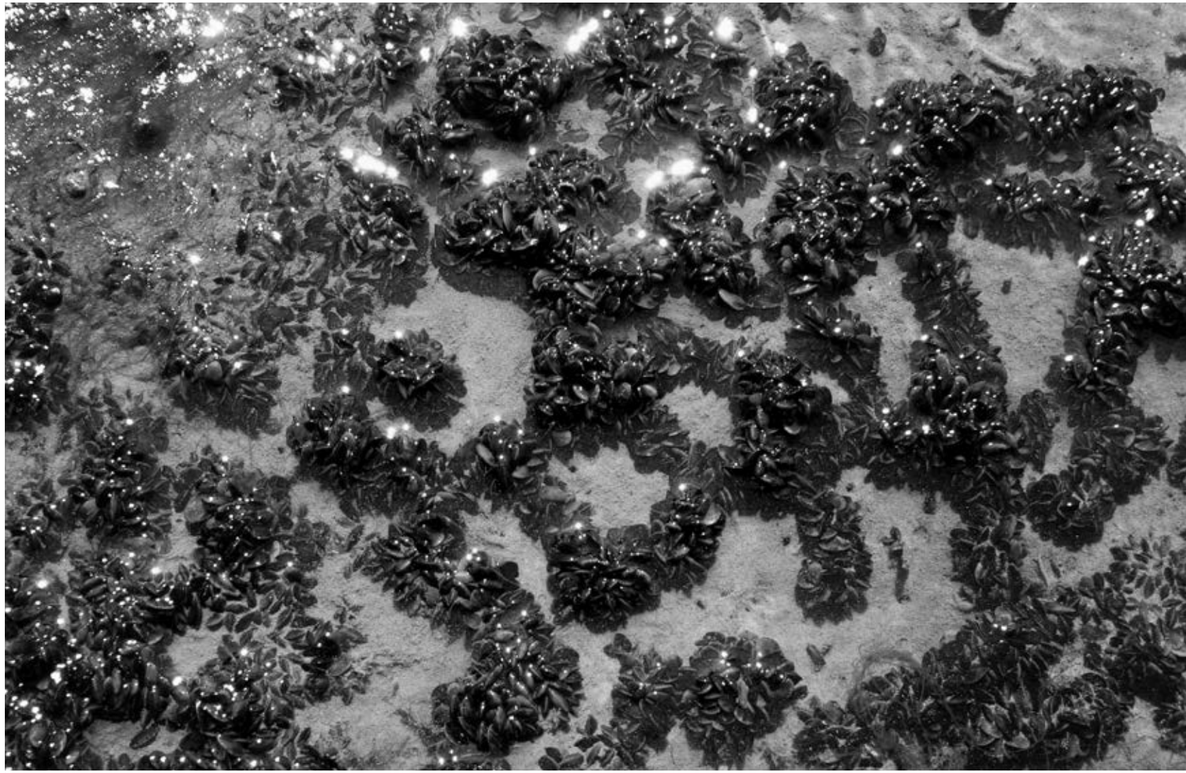
Zoals gezegd is het deel van de Waddenzee dat zich onder water afspeelt, nog veelal onbekend bij bestuurders, gebruikers, bewoners, beheerders en beleidsmakers. Als deze partijen de waarde hiervan inzien en de urgentie van verbetering, ontstaat vanzelf meer bereidheid om de onderwaternatuur te respecteren en te beschermen. Ofwel: het onbekende bekend en het onbeminde bemind te maken, door resultaten van onderzoek en pilots integraal onder de aandacht te brengen bij deze doelgroepen en te voorzien van handelingsperspectieven. Dat vergemakkelijkt de verankering in beleid en beheer.

Indirecte invloeden van menselijk handelen verminderen

Ook menselijke activiteiten van buiten de Waddenzee kunnen het ecosysteem binnen de Waddenzee beïnvloeden. We noemen dit 'indirecte' invloeden. De belangrijkste voorbeelden hiervan zijn klimaatverandering, emissies van gebiedsvreemde stoffen (waarvan de invloed veelal nog onduidelijk is, zoals medicijnresiduen), (micro-) plastics en de introductie van biota van buitenaf ('exoten', zoals de Japanse oester en diverse kwalsoorten). Het is van belang om deze invloeden beter te begrijpen en te verminderen waar dit kan leiden tot verbetering van het ecosysteem. Dit vindt zoveel mogelijk in trilateraal kader plaats waarbij telkens een vertaling nodig is voor de Nederlandse Waddenzee. Het is daarbij van belang om nieuwe initiatieven die vanuit onderop worden georganiseerd actief te stimuleren en te verbinden met beleid en beheer.

ONDERWATER-NATUUR AAN HET LICHT BRENGEN

Activiteiten en projecten:	Rol:	Op te leveren resultaten:	Opdrachtgevers:	Opvolging door:
Verbinden en borgen van kennisontwikkeling onderwaternatuur	• Aanjagen • Ontwikkelen • Verbinden	• Samenwerking op het gebied van kennisontwikkeling, beleid en beheer van de onderwaternatuur van de Waddenzee is verbeterd; • Geborgde Waddenkennisinfrastructuur staat op de kaart; • Er is een samenwerkende community opgezet op het gebied van kennis-ontwikkeling binnen de Waddenzee en met de andere grote wateren; • Bemiddeling bij uitvoering van veldexperimenten tussen kennis-instellingen, gebruikers en beheerders; • Vanaf 2020: omzetting van onderzoeksresultaten in beleids- en beheerafspraken via gestructureerd overleg tussen kennisinstellingen, beleidsmakers en beheerders.	• LNV • RWS • Waddenprovincies • CWN	• RWS
Ontwikkelen trilaterale afspraken swimway en onderwaternatuur	• Uitdagen • Aanjagen • Ontwikkelen • Verbinden	• Omzetting van trilaterale afspraken naar een (nationaal) actieprogramma swimway, gereed 2022; • Opzetten van trilaterale afspraken over de onderwaternatuur, gereed in 2022.	• LNV • CWN • IenW	• RWS
Pilots natuurverbetering en duurzaam medegebruik	• Uitdagen • Aanjagen • Verbinden	• Minimaal 3 (innovatieve) pilots zijn in 2022 gerealiseerd, gericht op natuurverbetering, op het verduurzamen van menselijke activiteiten en het over de drempel helpen van belangrijke, maar verdwenen soorten.	• LNV • RWS • Waddenprovincies • CWN	• RWS
Onderwaternatuur bekend en bemind maken	• Uitdagen • Aanjagen	• De onderwaternatuur heeft in 2020 een volwaardige rol in de ontwikkeling van beleid en beheer; • Het belang van de onderwaternatuur is bekend en toe te passen voor beleid en beheer.	• LNV • RWS • Waddenprovincies • CWN	• RWS
Indirecte invloeden menselijk handelen verminderen	• Uitdagen • Aanjagen	• In 2019 zijn prioritaire menselijke invloeden op het mariene ecosysteem in kaart gebracht; • Daar waar mogelijk zijn per 2020 maatregelen in beeld gebracht om deze prioritaire invloeden te verminderen; deze worden per 2022 ingevoerd.	• LNV • IenW • RWS • Waddenprovincies • CWN	• RWS





VOGELS

Voor vogels is de Waddenzee een belangrijke schakel in het leefgebied dat zich uitstrekt van de overwinteringsgebieden langs de kust van West-Afrika tot in de broedgebieden in Siberië.

De activiteiten/projecten voor PRW die door de opdrachtgevers zijn aangedragen, bestaan uit de flyway-monitoring en het komen tot een zo veilig mogelijke en veerkrachtige Waddenzee voor vogels.

Flyway-monitoring: borgen en overdragen

De ‘flyway’ is de Oost-Atlantische trekroute die vogels jaarlijks afleggen tussen de Arctische broedgebieden en de overwinteringsgebieden langs de westkust van Afrika. De Waddenzee vormt op die trekroute een onmisbare schakel als broed-, stop- en overwinterplaats - en is daarmee onderdeel van



De Oost-Atlantische trekroute die vogels jaarlijks afleggen.

een groter geheel. Uit de flyway-monitoring die tussen 2012 en 2018 door PRW mede is aangejaagd en uitgevoerd blijkt dat de Waddenzee een zwakke schakel is voor trekvogels van de Oost-Atlantische trekroute. Met name de vogels die in het Waddengebied broeden, maar ook een aantal populaties die doortrekken of overwinteren in het Waddengebied hebben het zwaar.

Er is dus iets aan de hand in de Waddenzee en er zijn maatregelen nodig om de populatie in stand te houden. Gedegen monitoring langs de gehele flyway is hierbij essentieel. De afgelopen periode heeft PRW een faciliterende en uitvoerende rol gespeeld in samenwerking met Wadden Sea Flyway Initiative (WFSI), Arctic Migratory Birds Initiative (AMBI) en het Africa-Eurasian Waterbird Agreement (AEWA). De operationele vorderingen zijn dusdanig dat halverwege de nieuwe programmaperiode een stapje terug gedaan kan worden. Mede ook vanwege de start in 2018 van de Europese L'Instrument Financier pour l'Environnement Integrated Projects (LIFE-IP) actie 'Flyway Wadden'. Om de consistentie en de kwaliteit te borgen, beheert PRW de komende twee jaar nog het monitoringprogramma en zoekt zij tegelijkertijd naar een nieuwe eigenaar van de flyway-monitoring aan wie zij haar taken kan overdragen.

Ontwikkelen beheermaatregelen betreffende klimaatverandering

Alle vogels die een bezoek brengen aan de Waddenzee hebben dezelfde behoeften: voldoende voedsel, rust, en veiligheid. Bij voldoende voedsel gaat het niet alleen om de aanwezigheid hiervan in het gebied, maar ook om de bereikbaarheid ervan en of de vogels ongestoord kunnen eten.

Dat het niet goed gaat met de broedvogelpopulaties heeft verschillende oorzaken, zoals het vastleggen van de kust, verstoring en een gebrek aan voldoende beschikbaar voedsel. Ook klimaatverandering heeft een belangrijk effect op de Waddenzee en daarmee ook op de vogels die er leven. De opdrachtgevers vinden dat er urgentie is om de effecten van klimaatverandering voor vogels in kaart te brengen, evenals de maatregelen die getroffen kunnen worden om hen te hulp te schieten. Het huidige monitoringsysteem, waarbij met name naar vogelaantallen wordt gekeken en reactief actie wordt ondernomen is onvoldoende. Om proactief in te kunnen spelen op de veranderingen is het van belang om een early-warning-systeem te ontwikkelen waarbij de benodigde beheermaatregelen worden getroffen om de vogels een zo gezond en veilig mogelijke plek te bieden in de Waddenzee.

Activiteiten en projecten:	Rol:	Op te leveren resultaten:	Opdrachtgevers:	Opvolging door:
Flyway-monitoring: borgen en overdragen	• Aanjagen • Ontwikkelen • Verbinden	• Flyway-monitoring is uitgevoerd tot 2020; • Het eigenaarschap van de flyway-monitoring is overgedragen per 1 januari 2020; • Structurele financiering van flyway-monitoring is vanaf 2020 meerjarig geborgd; • Het communicatietraject over de flyway-monitoring is afgerond in 2020.	• LNV • Waddenprovincies • CWN	• LNV
Ontwikkelen beheermaatregelen betreffende klimaatverandering	• Uitdagen • Aanjagen • Ontwikkelen	• De verwachte effecten van klimaatverandering voor vogels in de Waddenzee zijn in kaart gebracht en in 2020 is een plan met maatregelen opgesteld om proactief te kunnen inspelen op de klimaatverandering; • Een (trilateraal) maatregelenpakket is in 2021 gereed; • Een early-warning-systeem is ontwikkeld in 2022.	• LNV • Waddenprovincies • CWN	• LNV





PIJLER 2
TRANSITIES NAAR EEN DUURZAAM (ECONOMISCH) MEDEGEBRUIK

De activiteiten/projecten in deze pijler zijn door de opdrachtgevers aangedragen en dragen bij aan de transities naar een duurzaam (economisch) medegebruik. Binnen deze pijler werkt het programma aan de volgende thema's:

- Visserij;
- Bereikbaarheid en mobiliteit;
- Randen van het Wad;
- Versterken kernwaarden Werelderfgoed.



VISSERIJ

In het bereiken van het perspectief speelt de visserij een centrale rol. PRW vindt hier ook haar oorsprong en werd mede opgericht vanuit het 'Convenant transitie mosselsector en natuurherstel Waddenzee' (2008). Sindsdien zijn er ook afspraken gemaakt met andere vissectoren over reductie van de invloed van de visserij op de Waddenzee.

Voor de schelpdiervisserij (kokkels, mosselen, oesters) is een groot deel van de maatregelen al doorgevoerd. Het zijn in de komende jaren vooral de garnalenvissers die een forse opgave voor de boeg hebben.

Tegelijkertijd vragen de andere visserijsectoren, zoals het handkokkelvissen en de visserij met vaste vistuigen, nog steeds om aandacht vanwege de impact die ze nog altijd kunnen hebben op de natuur. Verkend gaat worden of en hoe ook met de vaste vistuigvissers tot een convenant kan worden besloten. Ook is de transitie van de mosselsector nog niet afgerond. Een inzet op de realisatie van de visserijconvenanten en -akkoorden blijft daarom onontbeerlijk. Daarbij wordt een economisch vitale visserij als een onlosmakelijk deel gezien van de rijke Waddenzee. Een visserij die zorgt voor voldoende schelpdiervoorraden, gezonde bodemstructuren, ongestoorde gebieden en een gezonde vis- en garnalenstand.

Uitvoering visserijconvenanten en -akkoorden

Op verzoek van de opdrachtgevers blijft het programma als verbindende partij de onafhankelijke secretariaten van de diverse akkoorden verzorgen en ziet zij toe op het bereiken van de afgesproken doelen en jaagt waar nodig de innovatie aan. Behalve het oesterakkoord, gaat

het hierbij om convenanten die reeds eerder gemaakt - en ingegaan zijn - en in de periode 2019-2022 doorlopen.

- Het mosselconvenant. Voor het mosselconvenant is de komende periode de uitdaging om voldoende ruimte voor nieuwe mosselzaadinvanginstallaties en mosselkweekpercelen te vinden. De ambitie om de mosselzaadvisserij volledig los van de bodem uit te voeren blijft gehandhaafd, waarbij ook naar mogelijkheden buiten de Waddenzee wordt gekeken om het perspectief te realiseren. In de komende transitie wordt meer aandacht gegeven aan de ecologische en economische haalbaarheid van alternatieve oplossingen;
- Het garnalenconvenant. De halvering van de impact van de garnalenvisserij op de natuurwaarden van de Waddenzee moet in 2020 voltooid zijn. Reductie van het aantal schepen, opschaling van de beschermde gebieden en de uitvoering van het verduurzamingsplan vormen daarvoor de basis. In de uitvoering van het VisWad-akkoord is ruimte voor experimenten met actief herstel van bodemstructuren;
- Het handkokkelakkoord. Het handkokkelakkoord gaat vanaf 2019 een derde fase in op basis van een evaluatie en mogelijke bijstelling van de eerder gemaakte afspraken. De natuurlijke broedval van de kokkels bepaalt in ultimo hoeveel mogelijkheden deze visserij in de komende periode in de Waddenzee heeft;
- Het oesterakkoord. De Japanse oester heeft in de afgelopen tien jaar een ontwikkeling doorgemaakt van ongewenste vreemdeling naar een meer welkome biobouwer. De ecologische waarde van de oesterbanken als habitat voor veel andere soorten (waaronder ook mossels) is dan ook hoog. De enorme hoeveelheid oesters biedt tegelijkertijd kansen voor de kleinschalige visserij. De oesters van het Wad hebben een hoge kwaliteit en de regionale afzetmarkt groeit. Om deze nieuwe activiteit goed in te bedden is een beleidskader afgesproken hoe deze vorm van visserij duurzaam kan worden ingepast. PRW ondersteunt het traject waarin de rapers in de komende jaren toewerken naar de meest duurzame inpassing.

Kansen verdere verduurzaming Waddenvisserij

De realisatie van de visserijakkoorden levert een beeld op waarbij de negatieve invloed op de natuurkwaliteit afneemt. Maar dan zijn we er nog niet. Volledig duurzaam (economisch) medegebruik vraagt om een ontwikkeling die verder gaat. In opdracht van haar opdrachtgevers neemt PRW de volgende stap hierin.

Het toekomstperspectief 2050 voor de visserij staat nog niet vast. Een vergaande verandering kan worden gerealiseerd door een economisch vitale sector die werkt aan een visserij die zo veel als mogelijk vrij van de bodem vist, zonder of met geringe bijvangst en een vangstniveau of intensiteit waarbij alleen het 'surplus' van de doelsoorten wordt geoogst. Vissoorten die onder druk staan worden niet bevist. Dat vereist een sprong in denken en in techniek. De uitdaging wordt nog groter als daarnaast de ambitie is om de regionale betekenis van de visserij op sociaal en economisch gebied te behouden of te versterken. Daarvoor zet het programma in op de volgende trajecten:

- Een kennisplatform. Hier wordt de kennis van de visserij en die van andere deskundigen gebundeld en waarbij op basis van actuele informatie het beheer kan worden bijgesteld;
- Regionaal duurzaam (economisch) medegebruik. Transities zijn nodig die de regionale economische rol van de visserij versterkt en tegelijkertijd verduurzaamt passend bij de natuurwaarden van de Waddenzee. Belangrijke voorbeelden daarbij zijn de lokale handel en verwerking van Waddenproducten, de transitie van een deel van de vissers naar de recreatie- of demonstratievisserij, inzet bij monitoringtaken en sportvisserij. De sector is in deze als eerste aan zet;
- Benutting nieuwe kansen op het gebied van aquacultuur. In het lokale beleid neemt de inzet op de ontwikkeling van een nieuwe zilte economie een belangrijke rol in. Mariene aquacultuur biedt mogelijkheden voor het behoud en de versterking van de economische positie van schelpdieren en schelpdierproducten in deze regio. Daarnaast worden wieren en algen belangrijker voor het voedselvraagstuk en bieden zij kansen voor de duurzame economie. Deze nieuwe productiewijzen op veelal nieuwe, soms binnendijkse locaties, kunnen er voor zorgen dat in tijden van schaarste de visserij geen te grote invloed heeft op de Waddenzee. Dat er continuïteit is in de aanvoer en dat op termijn een verdergaande transitie tot de mogelijkheden behoort. Ook hierbij is het aan de sector om de eerste stappen te zetten;
- Een gemeenschappelijke visie. In die visie is er aandacht voor een coherent ruimtelijk beleid van beschermde gebieden, de impact van het veranderende klimaat op de visserij en aandacht voor tegengaan van verspilling. In het kader wordt aandacht gevraagd voor de ambitie om te beheren vanuit kennis. Hoe kunnen we de kennis van de sector en die van de omgeving verbinden voor optimaal beheer?

Activiteiten en projecten:	Rol:	Op te leveren resultaten:	Opdrachtgevers:	Opvolging door:
Uitvoering visserijconvenanten en - akkoorden	• Uitdagen • Aanjagen • Ontwikkelen • Verbinden	• Minimaal de helft van het huidige mosselzaadvisgebied is gesloten voor de mosselzaadvisserij in 2022; • Er zijn minimaal twee pilots ingezet in 2020, om alternatieve mogelijkheden voor mosselzaadkweek buiten de Waddenzee te onderzoeken; • Twaalf procent van de Waddenzeebodem is vrij van bodemberoerende activiteiten in 2020; • Er is in 2020 een garnalenvloot die met minimaal tien schepen minder vist en waarbij de resterende vloot met een wijdere maaswijdte, lichtere tuigen en minder uren op het water vist; • De handkokkelvissers kunnen, met een minimaal effect op de Wadbodem en vogels, hun activiteit duurzaam uitoefenen; • Een tussentijdse evaluatie in 2021 wijst uit hoeveel toekomst het duurzaam oesterrapen heeft; • In 2020 is er een overzicht van de mogelijke impact van visserij met vaste vistuigen en een plan van aanpak. In 2022 is er een convenant hierover gesloten met de betrokken partijen.	• LNV • Waddenprovincies • CWN • Visserijsectoren	• LNV
Kansen verdere verduurzaming Waddenvisserij	• Uitdagen • Aanjagen • Verbinden	• Een platform waarin de kennis van de visserij en die van andere deskundigen wordt gebundeld en waarbij op basis van actuele informatie het beheer kan worden bijgesteld is opgericht in 2020; • Er zijn in 2020 minimaal twee nieuwe regionale verduurzamingsinitiatieven ontplooid met de betrokken partijen; • In 2020 zijn er één of twee kennis- of pilotprojecten opgezet die bijdragen aan de ontwikkeling van de mariene aquacultuur; Een visie voor de visserij dat een toekomstig handelingskader vormt voor betrokken partijen en overheden, is gereed in 2020.	• LNV • Waddenprovincies • CWN	• Waddenprovincies



BEREIKBAARHEID EN MOBILITEIT

De verbindingen van en naar de Waddeneilanden en Waddenzeehavens zijn onderhevig aan veranderingen die zich in de natuur afspelen.

De bodem van de Waddenzee is tegen de zeespiegelstijging in omhoog gekomen én doet dat nog steeds. Mede daardoor hebben we te maken met toenemende hoeveelheden slib en een veranderende getijdenstroming, die weer effect hebben op de diepte en breedte van de vaargeulen. Op termijn krijgt het gebied waarschijnlijk te maken met een versnelde zeespiegelstijging wat voor nieuwe uitdagingen zorgt. Daarnaast worden er nieuwe (duurzame) eisen gesteld aan de manier waarop we de vervoersketen en de havens inrichten en aan de manier waarop we reizen. De bereikbaarheids- en mobiliteitsvraagstukken worden door de opdrachtgevers en belanghebbenden in gang gezet met hulp van PRW.

Quick wins verbeteren bereikbaarheid en mobiliteit Waddeneilanden

De verbindingen met het vaste land zijn de levensaders van de Waddeneilanden. Betrouwbare bereikbaarheid is cruciaal voor de economie en voor de leefbaarheid. Conform het perspectief zetten de opdrachtgevers stevig in op een duurzame vervoersketen. Dat betekent: vooroplopen, onderscheidend zijn, ruimte bieden aan experimenten en in samenspraak beslissingen nemen over belangrijke investeringen die effect hebben op de lange termijn.



Ieder Waddeneiland kent unieke uitdagingen en omstandigheden en heeft daarom een aanpak op maat nodig. De eilanden verschillen van elkaar door bijvoorbeeld het aantal bezoekers en of de eigen auto er welkom is. De (vaar)weg ernaartoe verschilt ook, zoals de lengte en duur van de overtocht en of de veerhaven per trein bereikbaar is. Het belang van duurzame bereikbaarheid en mobiliteit wordt niet alleen door veel partijen in het gebied omarmd, zij nemen vaak ook het initiatief hierin. In 2017 heeft PRW in opdracht van haar opdrachtgevers met de regio een verkenning uitgevoerd naar de kansen die er hiervoor liggen. Hier zijn prioritaire acties uit voortgekomen die de komende programmaperiode kunnen worden uitgevoerd met ondersteuning van PRW. Zoals het versnellen van lopende pilots voor bagagevervoer, het maken van Waddenpakketten voor de toerist die duurzaam wil reizen en verblijven, het opstellen van een actieplan voor het vergroten van het aandeel reizigers dat met het openbaar vervoer naar de Wadden komt en het gezamenlijk afspraken maken voor het stimuleren van zero-emissie autogebruik of autoluwere eilanden voor bezoekers. Deze acties moeten door betrokken partijen in gang worden gezet, waarbij PRW vanuit haar rollen gevraagd wordt een bijdrage te leveren.

Lange termijn verkenning bereikbaarheid en mobiliteit Waddeneilanden

De vraagstukken over duurzame bereikbaarheid en mobiliteit van vandaag, zijn echter niet logischerwijs die van morgen. Met het oog op de morfologische ontwikkelingen in de Waddenzee is het voor de opdrachtgevers nú relevant de vraag te stellen in goede afstemming met eilanders en betrokken organisaties of verduurzaming van het huidige vervoerssysteem ook op de lange termijn leidt tot een duurzame en betrouwbare bereikbaarheid en mobiliteit. Wellicht is een transitie dan noodzakelijk. PRW wordt gevraagd om een bijdrage te leveren aan het voorbereiden/schetsen van een dergelijk transitieproces om duurzame oplossingen te verkennen voor een betrouwbare bereikbaarheid in 2050.

Lange termijn verkenning bereikbaarheid en mobiliteit Waddenzeehavens

Voor de Waddenzeehavens is bereikbaarheid vanaf zee cruciaal. De mogelijkheden voor een duurzame bereikbaarheid worden al volop verkend door de opdrachtgevers en andere partijen in het gebied. Slimmer omgaan met slib (‘nature based solutions’) bijvoorbeeld of het uitvoeren van maatregelen waarbij gebruik wordt gemaakt van getijdestromingen. Met het oog op de toekomst en de morfologische ontwikkelingen in de Waddenzee is het ook voor de havens relevant nú de vraag te stellen of deze maatregelen op de lange termijn hun doelen behalen. Of dat we na moeten denken over wellicht een ander logistiek- of vervoerssysteem in 2050, waarbij we ook voorbij onze eigen grenzen kijken en leren van best practices uit binnen- en buitenland.

Dit lange termijn vraagstuk speelt ook in de Eems-Dollard. De Eems, die stroomt in het grensgebied van Nederland en Duitsland, vormt samen met de Dollard de laatste, niet afgesloten rivierarm in het Nederlandse Waddengebied en is daarom van groot ecologisch en economisch belang. Vertroebeling van het water is al een ecologisch probleem terwijl ook sprake is van voorstellen voor nieuwe verdiepingen van (delen van de) vaargeulen. PRW wil partijen in de Eems-Dollard uitdagen na te denken over andere stappen in een duurzame bereikbaarheid door kansen te verkennen en te kijken naar andere estuaria in Noordwest-Europa.

Activiteiten en projecten:	Rol:	Op te leveren resultaten:	Opdrachtgevers:	Opvolging door:
Quick wins verbeteren bereikbaarheid en mobiliteit Waddeneilanden	• Uitdagen • Aanjagen • Ontwikkelen	• Tenminste vijf prioritaire acties zijn in 2022 tot uitvoering gebracht (welke dit zijn wordt door de betrokken partijen bepaald, PRW faciliteert).	• RWS • Waddenprovincies • CWN	• RWS
Lange termijn verkenning bereikbaarheid en mobiliteit Waddeneilanden	• Uitdagen • Aanjagen	• Schets is opgesteld in 2020 voor het inrichten van het benodigde proces voor de bereikbaarheid op lange termijn (2050).	• RWS • Waddenprovincies • CWN	• RWS
Lange termijn verkenning bereikbaarheid en mobiliteit Waddenzeehavens	• Uitdagen • Aanjagen	• Tenminste twee Waddenzeehavens voeren een gezamenlijke verkenning uit over duurzame bereikbaarheid, gereed in 2020.	• RWS • Waddenprovincies	• RWS



RANDEN VAN HET WAD

De randen van het Wad komen steeds meer onder druk te staan door klimaatverandering. Het gebied tussen mens en zee is haar dynamiek grotendeels kwijt.

Dat Nederland beschermd moet worden is een feit. De manier waarop dat in het verleden gedaan is, heeft er echter voor gezorgd dat de kustlijn zich manifesteert als een harde scheidslijn tussen land en de zee. De ambitie van de opdrachtgevers is om de waddenkust en eilanden ecologisch en sociaaleconomisch (weer) met elkaar te verbinden. Daartoe dragen zij PRW op om projecten uit te dagen en aan te jagen. Waarbij functies zoals natuur, waterveiligheid, landbouw en beleving zoveel mogelijk hand in hand gaan. En er experimenteerruimte is voor pilots en innovatieve ideeën.

Ontwikkelen van kansen langs de kust

De toenemende effecten van klimaatverandering zorgen in het Waddengebied voor talloze uitdagingen. De veranderingen in temperatuur, neerslag (hoeveelheid en pieken) en de stijgende zeespiegel, maken de randen van het Wad - de verbinding tussen mens en zee - een opgave met urgentie, waar visie en actie voor nodig is. De komende jaren worden er door beheerders maatregelen ontwikkeld om de waterveiligheid en -kwaliteit te verbeteren. De opdrachtgevers vragen PRW om de partijen uit te dagen om zoveel mogelijk gebruik te maken van de natuur en diens dynamische processen. Die zorgen

ervoor dat platen, kwelders en voorlanden mee kunnen stijgen met de zeespiegel waardoor een meer natuurlijk verdedigingssysteem tegen hoogwater ontstaat. Het gebied verjongt regelmatig, waardoor de Waddenzee meer slib invangt en de rand van het natte Wad geleidelijk ophoogt. Laaggelegen landbouwgronden kunnen we laten opslibben ter compensatie van de ontstane bodemdaling door bijvoorbeeld veenoxidatie, gas- of zoutwinning. Daardoor worden ze tevens bestendiger tegen toenemende zeespiegelstijging. Omdat de Waddenzee de komende 50 jaar naar alle waarschijnlijkheid in staat is om mee te groeien met de zeespiegel (mits de zandsuppleties adequaat blijven) kan de Waddenzee haar functie als klimaatbuffer versterken.

Pilots integrale gebiedsopgaven overgangszones

De overgangszone tussen land en water is ook minder dynamisch geworden door diverse afsluitingen uit het verleden, zoals de inpoldering van de Kop van Noord-Holland en de aanleg van de Afsluitdijk en Lauwersmeerdijk. Hierdoor zijn er minder gevarieerde leefgebieden voor flora, fauna en de mens. Deze opgave richt zich op de unieke identiteit van het Waddengebied en de mensen die er wonen en werken door het behoud en de versterking van de kernwaarden met haar unieke open landschap met zijn dijken, polders, terpen en stilte- en donkerteplekken. Ook meer landinwaarts voor zover er een herkenbare relatie met de Waddenzee ligt. Maar het gaat ook om de versterking van brakke overgangssystemen met kansen voor natuurverbetering en energietransities door meer energiebesparing, duurzame energieopwekking en -opslag. De opdrachtgevers vragen PRW hier om partijen uit te dagen, om van onderop, (integrale) pilots aan te jagen om overgangszones te herstellen in het belang van de natuur en duurzame economische ontwikkelingen.

Visie en pilots zilte economie Waddenzeekust

Door de klimaatverandering dreigt de verzilting van landbouwgronden toe te nemen, parallel aan de afname in beschikbaarheid van zoet water in de zomerperiode. Door toepassing van de strategie van ‘zoutadaptatie’ gaat de landbouw bewuster om met zoetwatervoorraden die in het winterhalfjaar opgebouwd worden uit hemelwater, zodat men in de zomerperiode minder last heeft van zoetwatertekorten en ook de verzilting kan worden teruggedrongen. Langs deze weg kan de gangbare landbouw veel langer overleven. Tegelijkertijd komen er kansen voor brakke overgangsnatuur tussen land en Wad, omdat watergangen brakker mogen worden (zonder dat de landbouw daar schade van ondervindt). Daarnaast zetten de opdrachtgevers in op ontwikkeling van landbouwproducten die beter bestand zijn tegen water met hoger zoutgehalte. Zo lijken er grote mondiale afzetmogelijkheden voor meer zouttolerante pootaardappelrassen. Hiertoe moeten duurzame economische ontwikkelingen en innovatie gericht op zoutadaptatie bevorderd worden. Daarnaast worden nieuwe zilte teelten geïntroduceerd, met internationale afzetpotentie en leidend tot nieuw elan in het land achter de dijk.

DE WADDENZEE KAN HAAR FUNCTIE ALS KLIMAATBUFFER VERSTERKEN

Activiteiten en projecten:	Rol:	Op te leveren resultaten:	Opdrachtgevers:	Opvolging door:
Ontwikkelen van kansen langs de kust	• Uitdagen • Aanjagen	• De bijdrage van kwelders aan de veiligheidsopgave is per 2022 belegd in de dijkversterkingsprojecten langs de Waddenkust; • Het beheer van kwelders is mede gericht op versterking van de natuurlijke dynamiek met het oog op hun rol voor veiligheid en de ecologie (o.a. vis, zoet-zout verbindingen etc.); • Het op natuurlijke wijze laten opslibben van laaggelegen landbouwgronden wordt door de landbouw en overheden per 2022 gezien als serieus alternatief voor bestaande ontwaterings- en bemalingsstrategieën.	• LNV • RWS • Waddenprovincies • CWN	• LNV
Pilots integrale gebiedsopgaven overgangszones	• Uitdagen • Aanjagen	• In 2020 zijn er twee innovatieve gebiedsontwikkelingsprocessen mede op gang gebracht (bijv. Lauwersland, Termunten, kop van Noord-Holland); • In 2020 zijn er twee pilots succesvol op gang gebracht waarin natuur, economie, landschap en veiligheid samengaan (bijv. pilot slibonttrekking, spoelzee Noordpolderzijl, zoet-zout, en/of dijk met voorlanden).	• LNV • Waddenprovincies • RWS • CWN	• Waddenprovincies
Visie en pilots zilte economie Waddenzeekust	• Aanjagen • Ontwikkelen	• In 2021 is een breed gedragen Waddenkustvisie over economische innovatie en klimaatadaptatie voor de landbouw (inclusief zoutadaptieve experimenten, mariene aquacultuur, kwelders, benutten kansen voor trekvis en Wad(broed)vogels) ontwikkeld; • In 2022 zijn er één of twee pilots in ontwikkeling.	• Waddenprovincies	• Waddenprovincies



VERSTERKEN KERNWAARDEN WERELDERFGOED

Sinds 2014 behoort de gehele Waddenzee tot UNESCO Werelderfgoed. Daarmee is de (internationale) bekendheid van het gebied toegenomen en staat het op gelijke voet met wereldberoemde natuurgebieden als Yellowstone, het Great Barrier Reef en de Kilimanjaro.

De toeristenstroom naar het Waddengebied is mede hierdoor ook toegenomen net als de bijbehorende kansen en uitdagingen. Een Werelderfgoed vraagt naast bescherming en ontwikkeling óók om versterking van de kernwaarden ten behoeve van de natuur en de economie. De opdrachtgevers, belanghebbenden en gebruikers in het Waddengebied willen in alles wat zij doen in het gebied bijdragen aan een gebied van Werelderfgoedklasse, daartoe willen ze door PRW worden uitgedaagd.

Trilateraal Programma Dark Sky Werelderfgoed Waddengebied

Samenwerking tussen de drie Waddenzeelanden - Denemarken, Duitsland en Nederland - is van onschatbare waarde voor een transitie naar een duurzame Waddeneconomie. Samen hebben zij

DE UNIEKE KERNWAARDEN MAKEN DE WADDENZEE TOT ERFGOED VAN WERELDKLASSE

onder de vlag van UNESCO een aantal kernwaarden van het gebied benoemd: ruimte, rust, openheid, nachtelijk duister, een unieke levende natuur en de onverstoorde dynamiek van getijdenwater, zand en slib.

Om het belang van nachtelijk duister te benadrukken heeft Nederland het Dark Sky Programma in gang gezet: de realisatie van plekken in het Waddengebied waar men nog ongehinderd kan genieten van echte duisternis en van de sterren en planeten die daarin te zien zijn. De opdrachtgevers hebben dit nationale programma via PRW ontwikkeld en hiermee is bewustwording bevorderd en zijn fysieke maatregelen opgetuigd om zo de beleving van de nacht te versterken.

De volgende stap is om dit ook trilateraal te agenderen door trilaterale bijeenkomsten of workshops met Duitse en Deense partijen te organiseren om elkaar te informeren en te inspireren zodat de landen gezamenlijk op kunnen trekken bij het nemen van fysieke maatregelen en bewustwording. Dit is ook aan de orde gekomen tijdens de trilaterale conferentie van 2018 in Leeuwarden. Hieruit is de opdracht gekomen om samen met gemeenschappen en belanghebbenden verschillende initiatieven te bevorderen voor het verminderen van lichtemissies. Men kan hierbij denken aan: maatregelen om onnodige verlichting tegen te gaan, de uitwisseling van beste praktijken, technologische innovaties of monitoringactiviteiten ten behoeve van het hele Waddenzeegebied. Dit alles uiteraard zonder veiligheidsnormen uit het oog te verliezen. Een mogelijkheid om dit handen en voeten te geven is het oprichten van een Dark Sky-community waar de drie landen aan deelnemen en die verantwoordelijk is voor de organisatie van de bijeenkomsten. Er wordt in dit traject nadrukkelijk gekeken naar de succesvolle ervaringen met het Nederlandse programma. Verder wordt de positionering van het trilaterale Dark Sky Programma onder de vlag van UNESCO gebracht in samenwerking met de Stichting Feel the Night (SFtN) en de International Dark Sky Association (IDA).

Versterken landschappelijke kwaliteit

UNESCO heeft unieke kernwaarden benoemd voor het trilaterale Waddengebied die nergens anders ter wereld zo te beleven zijn. Behoud en het ontwikkelen en versterken van deze bijzondere waarden is dan ook een belangrijk aspect voor de Waddenzee. Het bevorderen van de (landschappelijke) kernwaarden heeft niet alleen betrekking op nieuwe ontwikkelingen. De vraag is tevens hoe we willen omgaan met ontwikkelingen/objecten vanuit het verleden waarvan we vinden dat deze niet meer passen bij het gebied als Werelderfgoed op de langere termijn (2050). We zouden ook niet bang moeten zijn om deze ongewenste landschappelijke elementen de komende periode te verwijderen of te verduurzamen, met als gevolg dat we de kwaliteit van het landschap juist versterken. Te denken valt aan boorplatformen en leegstaande (haven) gebouwen die niet meer passen in het Waddenlandschap van 2050.

Zonering en ontwikkeling waardenset duurzaam toerisme

De bescherming van de natuur in het Waddengebied staat in de beleving voorop en men moet in het Waddengebied ‘ongestoord’ kunnen genieten van de kernwaarden. Er is wel een spanning tussen kleinschalig- versus grootschaligheid. Het is van belang om aantrekkelijke toeristische ‘hotspots’ inzichtelijk te maken voor het brede publiek. In opdracht van de stuurgroep van het Mooiste Natuurgebied is een zoneringskaart opgesteld. Bezoekers worden naar plekken geleid waar men ongestoord van de Waddenzee en van de UNESCO-kernwaarden kan genieten. Tegelijkertijd worden kwetsbare plekken ontzien van grote groepen toeristen. Het is wenselijk om deze zoneringskaart te koppelen aan andere initiatieven, zodat een compleet overzicht ontstaat dat bijdraagt aan de balans tussen beleving en bescherming van de natuurwaarden van het Waddengebied. Uiteindelijk moet er een universele waardenset worden ontwikkeld en uitgedragen.

Duurzaam handelen: het goede voorbeeld geven

Overheidsorganisaties en andere beheerders in het Waddengebied hebben een voorbeeldfunctie en horen voorop te lopen bij de verduurzaming van het gebied. Door bijvoorbeeld het voortouw te nemen bij plasticvrije inkoop, het elektrificeren van voer- en vaartuigen en het organiseren van duurzaam onderhoud en beheer. Daar zijn incidenteel al mooie voorbeelden van die navolging verdienen. Deze partijen kunnen experimenteren met nieuwe duurzame technieken en de ervaringen met elkaar delen. De verwachting is dat dit ook een positief effect heeft op het duurzaam handelen van private partijen.

Verkenning en pilots verduurzaming Waddenzeehavens

De verduurzaming van de Waddenzeehavens zet door. Onder andere vanwege de behaalde Ecoport-certificering. Om dit wereldwijde keurmerk te mogen dragen, moeten de aangesloten havens iedere twee jaar voortgang boeken in hun milieuprestaties zoals het inzamelen en hergebruiken van afval, energiebesparing en het gebruik van schone energie.

De Waddenzeehavens ontwikkelen zich zo tot duurzame economische clusters, waarbij de kernwaarden van Werelderfgoed Waddenzee centraal staan. De havens gaan de komende periode verder investeren in het versterken hiervan. Havens worden in de toekomst de thuisbasis van diverse duurzame ondernemingen, zoals een duurzame, werelderfgoed-visserij. De komende periode worden extra stappen genomen om dit ondernemen verder te stimuleren en te faciliteren door bijvoorbeeld duurzame (scheeps) brandstoffen en ter plaatse benodigde energie aan te bieden en hergebruik van grondstoffen en afval mogelijk te maken. De Waddenzeehavens worden ook een belangrijkere schakel in het duurzaam toerisme. Natuur in en om de havens wordt verder gestimuleerd, onder andere door ecologisch terreinbeheer.

Activiteiten en projecten:	Rol:	Op te leveren resultaten:	Opdrachtgevers:	Opvolging door:
Trilateraal Programma Dark Sky Werelderfgoed Waddengebied	• Aanjagen • Ontwikkelen • Verbinden	• In 2020 is er een trilaterale Dark Sky-community met intrinsiek gemotiveerde deelnemers uit alle drie de landen; • In 2022 is er een trilateraal Programma Dark Sky Werelderfgoed Waddengebied; • In 2022 is de positionering van het Programma Dark Sky Werelderfgoed Waddengebied ondergebracht onder de vlag van UNESCO.	• LNV	• LNV
Versterken landschappelijke kwaliteit	• Uitdagen • Aanjagen	• Er is een gedeeld en gedragen overzicht in 2020 met ontwikkelingen/objecten die niet meer passen binnen de kernwaarden van het Werelderfgoed in 2050; • In 2022 is er een advies inclusief een actieprogramma hoe met elkaar te handelen opgesteld.	• LNV • IenW • RWS • Waddenprovincies • CWN	• IenW
Zonering en ontwikkeling waardenset duurzaam toerisme	• Aanjagen • Verbinden	• In 2019 is er een breed gedragen zoneringskaart gereed en geïntegreerd met andere initiatieven; • In 2020 is er een universele waardenset ontwikkeld en uitgedragen, die zorgt voor een duurzaam balans tussen beleven en beschermen.	• LNV • Waddenprovincies • SBB	• SBB
Duurzaam handelen: het goede voorbeeld geven	• Uitdagen • Aanjagen • Verbinden	• Jaarlijkse inspiratiebijeenkomsten die partijen, kennis en ervaringen verbindt is georganiseerd; • In 2020 zijn er minimaal twee activiteiten ontplooid door publieke partijen; • In 2022 zit duurzaam handelen in de genen van de publieke partijen en dragen ze dat met verve uit.	• LNV • IenW • RWS • Waddenprovincies • SBB	• IenW
Verkenning en pilots verduurzaming Waddenzee-havens	• Uitdagen • Aanjagen	• Een gezamenlijk verkenning is in 2020 gereed naar mogelijkheden voor de transitie naar duurzame Waddenzeehavens; • Waddenzeehavens zijn gefaciliteerd in het uitvoeren van minimaal twee pilots in 2021 voor duurzaam ondernemerschap; • Een bijdrage aan de Waddenzeeconferentie in 2022 over trilaterale samenwerking tussen havens en natuurbeschermingsorganisaties is geleverd.	• Waddenprovincies • RWS • CWN	• RWS



VRIJE RUIMTE

Omdat we met een dynamisch gebied te maken hebben, is het nodig om een deel van het werk - en daarmee van het budget - als 'vrije ruimte' beschikbaar te hebben.

Deze ruimte is van belang om adequaat te kunnen reageren op actuele ontwikkelingen in het Waddengebied. Dit is een belangrijk punt uit de evaluatie van de periode 2015-2018.

De inzet van de vrije ruimte geschiedt gevraagd en ongevraagd binnen de randvoorwaarden en rollen van PRW. Verzoeken van derden aan het programma voor het uitvoeren van activiteiten en/of projecten, worden getoetst aan de randvoorwaarden uit hoofdstuk 2 en dienen te passen binnen het perspectief.

De opdrachtgevers, belanghebbenden of andere partijen kunnen een beroep doen op het programma, maar het programma kan ook zelf acteren op nieuwe uitdagingen die zij in het Waddengebied signaleert. In gevallen waarin activiteiten/projecten buiten de pijlers en thema's van het programma vallen, worden de nieuwe activiteiten/projecten afgestemd met de opdrachtgevers (zie hoofdstuk 5 programmaorganisatie).

5. PROGRAMMA-ORGANISATIE

DIE KAN KOORDDANSEN BIJ WIND

Dit hoofdstuk beschrijft de organisatie van het Programma naar een Rijke Waddenzee (PRW). PRW is een organisatie die 'tussen de linies van beleid en beheer' opereert en die complementair is aan de bestaande organisaties in het Waddengebied.

Het helpt de overheden, maatschappelijke organisaties, bewoners en gebruikers om het perspectief dichterbij te brengen. Dit doet PRW aan de hand van vier rollen: uitdagen, aanjagen, ontwikkelen en verbinden met focus op transities naar natuurverbetering en duurzaam (economisch) medegebruik. Het betreft een tijdelijke schakel, die stoutmoedig is en flexibel genoeg om mee te bewegen met de veranderende uitdagingen van het gebied. Kortom een organisatie die kan koorddansen bij wind.

OPDRACHTGEVERSCHAP EN BETROKKEN PARTIJEN

Het opdrachtgeverschap van het programma is in handen van het Rijk, Waddenprovincies en Natuurorganisaties en bestaat uit de volgende partijen:

- Het Rijk. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit (LNV), Staatsbosbeheer (SBB), het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) en Rijkswaterstaat (RWS);
- De Waddenprovincies. Provincie Noord-Holland, Provincie Fryslân en Provincie Groningen;
- De Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN). De Waddenvereniging, Vogelbescherming Nederland, Stichting Wad, Natuurmonumenten, Landschap Noord-Holland, It Fryske Gea en stichting het Groninger Landschap.

Daarnaast zijn de eiland- en kustgemeenten, overige rijkspartijen, de waterschappen en bewoners en gebruikers (zoals visserij, toerisme, landbouw, havens etc.) in het Waddengebied als belanghebbenden bij het programma betrokken. Zij zijn belangrijk voor inbreng, draagvlak, acceptatie en uitvoering. Zij kunnen om inzet van het PRW verzoeken, mits ze daar middelen voor beschikbaar stellen.

GOVERNANCE

Het programma kan alleen maar succesvol zijn als zij binnen het kader van de opdracht meebeweegt in het veld en in goede verbinding staat met haar opdrachtgevers en belanghebbenden. Het is een netwerk(organisatie) die in opdracht werkt en aanvullend is aan bestaande structuren. Het bestaat uit mensen die verbindingen leggen binnen en buiten de (Wadden)organisaties en in wisselende samenstellingen toegevoegde waarde leveren; niet op basis van een taak maar vanuit de rollen van het programma.

De dynamiek van het programma vraagt om een lichte, flexibele en wendbare sturing, bestaande uit:

- Opdrachtgeverscollectief. Een opdrachtgeverscollectief die eindverantwoordelijk is voor het bereiken van het perspectief en die toezicht houdt op het werk dat PRW uitvoert;

- Programmabureau. Een programmabureau bestaande uit een kernteam en een programmateam dat als opdrachtnemer fungeert. Zij opereren in en zijn verbonden aan een brede omgeving. De kracht zit in het samenspel.

Opdrachtgeverscollectief

Het opdrachtgeverscollectief bestaat uit de opdrachtgevers van PRW afkomstig van het Rijk, de Waddenprovincies en natuurorganisaties. PRW legt via het collectief verantwoording af over de voortgang van het programma, gedurende het jaar via een tussentijdse rapportage en aan het eind van het jaar via een jaarverslag. Daarnaast komt het opdrachtgeverscollectief op gezette tijden bijeen met het programmabureau om de voortgang te bespreken. De lijntjes zijn verder kort zodat (informeel) overleg makkelijk plaatsvindt en men snel op veranderende omstandigheden kan handelen. Het opdrachtgeverscollectief stelt - indien nodig – tevens de koers van het programma bij.

Uit de evaluatie van PRW (2015-2018) is gebleken dat de opdrachtgevers (nog) meer betrokken moeten zijn bij het programma en daarmee ook eigenaarschap tonen. De opdrachtgevers tonen dit eigenaarschap door voor elke activiteit/project van het programma een opdrachtgever en opvolger te benoemen. Deze laatstgenoemde zorgt er voor dat het resultaat van de activiteit(en) en/of project(en) in regulier beheer of beleid wordt opgenomen.

Kernteam

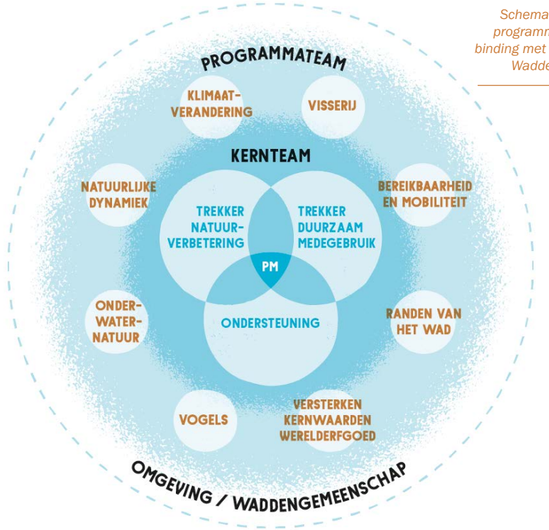
Het kernteam fungeert als primaire opdrachtnemer voor de gezamenlijke opdrachtgevers van PRW en stuurt op het perspectief, de samenhang tussen de pijlers en jaagt de activiteiten/projecten aan. Het kernteam bestaat uit een aantal professionals (‘de beste mensen’) die veelal voltijds voor het programma werken en worden geleverd door de opdrachtgevers. Zij treffen elkaar met grote regelmaat. Zij zijn de spil van het programma en hebben de volgende taken waarbij ze zelf ook inhoudelijke werkzaamheden uitvoeren:

- Het bewaken van het perspectief en bijhouden van de veranderende omstandigheden van het Waddengebied;
- Inhoudelijke aansturing van het programma aan de hand van de pijlers, thema’s en activiteiten/projecten;
- Het nemen van besluiten in overleg met opdrachtgevers over de koers van het programma;
- Het onderhouden van het Waddennetwerk;
- Tijdig informeren van opdrachtgevers en bestuurlijke omgeving over relevante ontwikkelingen;
- Communicatie- en relatiemanagement voor het programma;
- Het opstellen van voortgangsrapportages en jaarverslagen.

Het kernteam bestaat uit:

- Twee trekkers voor de pijlers: natuurverbetering en duurzaam (economisch) medegebruik. Zij zijn aanspreekbaar, eindverantwoordelijk voor de resultaten van één van de pijlers. Inhoudelijk zijn ze goed ingevoerd maar geen expert. Het zijn geboren leiders, netwerkers en verbinders. Het faciliteren en voeden van het netwerk (op kwaliteit van inhoud, proces en relatie) is hun rol en ze verliezen daarbij de doelstellingen van het programma niet uit het oog. Zij maken het mogelijk dat het programmateam haar activiteiten/projecten kan uitvoeren en zorgen voor samenhang tussen de beide pijlers;

- Vier ondersteunende functies. Om het programma en het netwerk te laten functioneren is er een aantal rollen die ondersteunend zijn:
  - Secretaris. Is een regelaar en organisatietalent. Ondersteunt in brede zin het programma en fungeert als sparringpartner en strateeg;
  - Secretariaat. Ontzorgt en ondersteunt het programma in administratieve zin;
  - Omgeving- en communicatiespecialist. Heeft zicht op wat er in de omgeving speelt en zorgt voor (transparante) informatie en communicatie;
  - Adviseur bedrijfsvoering. Verzorgt de inkoop van diensten en producten en bewaakt de financiën en zorgt voor rapportages.



Schematische weergave programmabureau in verbinding met haar omgeving/ Waddengemeenschap

- Programmamanager/directeur. Verantwoordelijk voor de dagelijkse aansturing, faciliteert het functioneren van het programma en bewaakt het perspectief, de pijlers, de activiteiten/projecten en de samenhang. Verder is hij/zijn het eerste aanspreekpunt voor de opdrachtgevers van het programma en onderhoudt hij/zij het bestuurlijk netwerk.

Programmateam

Het programmateam is een dynamische groep mensen die van samenstelling wisselt. Dit team bestaat uit uitvoerders (deskundigen) van de activiteiten/projecten. Zij zijn inzetbaar voor beide pijlers en zijn afkomstig van de opdrachtgevers en via inhuur van buiten. Het programmateam werkt nauw samen en wordt aangestuurd vanuit het kernteam, primair door de twee trekkers.

Afhankelijk van de activiteit en/of project werken zij incidenteel of juist (gedurende een periode) zeer intensief aan het programma.

Verbinding met de omgeving

Het programma staat midden in een breder speelveld dat betrokken én op de hoogte moet zijn om het draagvlak van het perspectief te waarborgen en resultaten te bereiken. Naast de opdrachtgevers van het programma gaat het daarbij om onder andere de eiland- en kustgemeenten, de gebruikers, de waterschappen, de Waddenacademie, het Waddenfonds, het Common Wadden Sea Secretariat (CWSS) en UNESCO. Waar nodig wordt actief de samenwerking opgezocht met andere partijen uit de Waddengemeenschap en worden ervaringen van het 'leren door doen' met elkaar gedeeld.

Een veerkrachtig en duurzaam Waddengebied vraagt ook om ideeën en oplossingen die van buiten de Wadden zelf komen. Een frisse blik is vaak van onschatbare waarde. Indien nodig worden frisse denkers, professionals die los staan van de Wadden, creatievelingen, visionairen en jongeren gevraagd om met nieuwe ideeën en ontwikkelingen te komen én om te reflecteren op datgene wat we doen en waarom we dat doen.

Kernwaarden, werkvormen en competenties

Het programma hanteert in haar werk de volgende kernwaarden:

- Transparant en doelgericht;
- Creatief en innovatief;
- Sensitief voor signalen van buiten en binnen;
- Het vermogen tot (zelf)reflectie.

Het programma werkt op verschillende manieren samen. Daarbij staat 'leren door doen' voorop en staat het programma altijd open voor innovatieve werkvormen om haar doelen te halen. Men kan hierbij denken aan hackathons, kennistafels, scrum en agile, maar het palet is nog veel groter en wordt steeds opnieuw bekeken om de juiste vorm te vinden die past bij het moment. Daarnaast betrekt PRW actief de omgeving in het werk dat zij doet.

Het werken in een netwerk(organisatie) vraagt om wendbare, open en bevlogen medewerkers die goed kunnen schakelen op inhoud, proces en relatie. De volgende eigenschappen (interventiestijlen) zijn van toepassing:

- Betrokken bij het (doel van het) programma. Zowel professioneel als persoonlijk. PRW heeft bevlogen mensen die niettemin met beide benen op de grond staan en eigen verantwoordelijkheid nemen;

- Complementair- en ondernemend handelen is hun tweede natuur. De PRW'er is bestuurlijk- en omgevingssensitief, kan goed luisteren en zoekt samen met anderen naar manieren om toegevoegde waarde te leveren;

- Inhoudelijk en menselijk. PRW'ers verstaan hun vak en hebben verstand van inhoudelijke aspecten van de Waddenecologie en -economie, maar hebben tegelijkertijd veel gevoel voor wat mensen en bestuurders beweegt en doet bewegen;

- Onzichtbaar daadkrachtig. Er moet namelijk wel vooruitgang worden geboekt. PRW'ers zijn resultaatgericht, breken barrières waar nodig. Maar uiteraard wel op een subtiele hands-on manier en met draagvlak bij de opdrachtgevers en belanghebbenden.

FINANCIERING

Een slagvaardig programma vraagt om een meerjarige programmafinanciering met mandaat. Het programmaplan beslaat de komende vier jaar (2019-2022). In afwachting van de beheerautoriteit Wadden zijn er vooralsnog alleen financiële afspraken gemaakt voor de eerste twee jaren (2019-2020). Het programma kent een jaarlijks budget van circa 1,5 miljoen euro. Daarnaast leveren de opdrachtgevers circa 8 fte aan het programma. De bedrijfsvoering (ondersteuning, financiële middelen, automatisering etc.) is ondergebracht bij het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit.

RISICO'S

Het programma kent een aantal risico's. Het kernteam draagt samen met de opdrachtgevers zorg voor de beheersing van deze risico's. Indien er gedurende de uitvoering van het programma nieuwe risico's ontstaan of bestaande risico's toenemen, legt het kernteam deze voor aan de opdrachtgevers.

Hieronder is een lijst opgenomen van de risico's van het programma. Er wordt steeds aangegeven wat de ingeschatte kans is van optreden, de schade bij optreden en bijhorende beheermaatregelen:

Risico's:	Kans:	Schade bij optreden:	Maatregelen:
1 Eén of meerdere opdrachtgevers tonen te weinig eigenaarschap.	50%	Opdrachtgevers voelen zich niet gezamenlijk verantwoordelijk voor het programma. Dit leidt tot een onduidelijke programmasturing.	Zorg voor gezaghebbende sturing waarbij de opdrachtgevers samen zorgdragen voor de onderlinge samenhang en afstemming richting PRW.
2 Een netwerk(organisatie) is kwetsbaar binnen lijnorganisaties vanwege haar van nature schurende karakter.	40%	PRW kan haar werk onvoldoende effectief uitvoeren, waardoor het programma niet effectief is.	De opdrachtgevers dragen in 'eigen huis' het gedachtengoed van PRW actief uit.
3 Versnippering van kennis	40%	Kennis is zeer relevant bij de thema's waaraan PRW werkt. Deze kennis wordt niet of versnipperd verkregen. Hierdoor kunnen thema's onvoldoende opgepakt/uitgewerkt worden.	Zorg voor een goede kennisinfrastructuur. Hierbij is een rol weggelegd voor de opdrachtgevers en de Waddenacademie, zodat PRW haar vier rollen kan vervullen.
4 PRW voert toch (gevraagd of ongevraagd) reguliere beheerbeleidstaken uit.	30%	Dit gaat ten koste van slagkracht en van de onafhankelijke en neutrale positie van PRW.	Wees helder in de opdracht en rol van PRW. Projecten die opgepakt worden vanuit de 'vrije ruimte' worden altijd getoetst aan de randvoorwaarden.
5 Institutionalisering van PRW	20%	PRW wordt een partij 'tussen de partijen' i.p.v. het 'oliemannetje'. Dit past niet bij het streven welke gericht is op overbodigheid.	Zorg er voor dat PRW alleen ingezet wordt aanvullend aan de beheer- en beleidstaken van de opdrachtgevers aan de hand van vier rollen. Daarnaast is het opdrachtgeverschap aan de 'voorkant' altijd helder. Na afronding is het duidelijk wie de ontvanger(s) worden.
6 Het budget voor de vrije ruimte is beperkt	20%	Uit de evaluatie van PRW blijkt het kunnen beschikken over vrije ruimte, om snel te kunnen reageren op actuele ontwikkelingen, de afgelopen jaren een kritische succesfactor te zijn geweest. Indien opdrachtgevers te veel projectmatig gaan sturen kan dit ten koste gaan van deze vrije ruimte.	PRW gaat tijdig in overleg met de opdrachtgevers over de concrete invulling van de vrije ruimte (gaat om gevraagde en ongevraagde opgaven). En indien nodig worden de financiële middelen hiervoor opgehoogd door de opdrachtgevers.
7 Organisatiebelang versus belang voor de Wadden	20%	Opdrachtgevers en belanghebbenden acteren binnen PRW op strategische wijze (vanuit organisatiebelang; positie en macht).	Zorgen voor doorbrekende stappen in integraal beleid en beheer. PRW is slechts een hulpmiddel ten dienste van beleid en beheer.

COLOFON

Programma naar een Rijke Waddenzee

Rijkskantoor Middelzeehuys:
Zuidersingel 3 8911 AV Leeuwarden

Huis voor de Wadden:
Ruiterskwartier 121A 8911 BS Leeuwarden

Postbus 20401, 2500 EK Den Haag

088 - 797 44 00
secretariaatprw@minez.nl
www.rijkewaddenzee.nl
RijkeWaddenzee

Opdrachtgevers:
Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit
Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat
Staatsbosbeheer
Rijkswaterstaat
Provincie Noord-Holland
Provincie Fryslân
Provincie Groningen
De Waddenvereniging
Vogelbescherming Nederland
Stichting Wad
Natuurmonumenten
Landschap Noord-Holland
It Fryske Gea
Stichting het Groninger Landschap

Eindredactie: Joris Tjaden, Hans Westra en Hendrikus Venema

Opmaak: Patswerk

Fotografie: Ydwer van der Heide, Pieter de Vries, Henk Postma, Hans Jellema, Rijkswaterstaat, Dwaande, Waddenzee Werelderfgoed, Vogelbescherming Nederland, Programma naar een Rijke Waddenzee en vele anderen.

Druk: Edauw + Johanissen

December 2018



PROGRAMMA **NAAR EEN RIJKE WADDENZEE**

www.rijkewaddenzee.nl

RijkeWaddenzee

WADDENZEE
WERELDERFGOED

Producentenorganisatie
van de Nederlandse
Mosselcultuur

INGEKOMEN 18 FEB. 2019

Provincie Noord-Holland
Aan de leden van Gedeputeerde Staten en
Provinciale Staten
Postbus 3007
2001 DA HAARLEM

Uw kenmerk:

Onderwerp:
Waddenmozaïek

Ons kenmerk:
20190215LV/AR4

Datum:
15 februari 2019

Geachte leden van Gedeputeerde Staten en Provinciale Staten,

Eind vorig jaar werden wij verrast door het nieuwsbericht omtrent de financiering van het onderzoeksvoorstel Waddenmozaïek door het Waddenfonds. Na bestudering van het voorstel maken wij ons zorgen om de wetenschappelijke kwaliteit en objectiviteit van het onderzoek en verzoeken wij u om een onafhankelijke toetsing van de inhoud.

In het Mossel- en VISWAD-convenant werken de visserijsector, de overheid en natuurorganisaties nauw samen aan de ontwikkeling van beleid voor een ecologisch en economisch duurzame sector. Dit gebeurt door goed en open overleg op basis van inhoudelijke argumenten en met respect voor elkaars wensen en mogelijkheden. Hierin zijn ook al grote stappen gezet en het is onze ambitie en intentie om dit onverminderd voort te zetten. Objectief en gedegen onderzoek naar effecten van visserij op de natuurwaarden van de Waddenzee is hierbij onmisbaar en is van groot belang om de convenanten tot uitvoer te kunnen brengen. Waddenmozaïek voldoet ons inziens niet aan deze vereisten en wij zien daarin een groot afbreukrisico voor onze convenanten.

De inhoudelijke motivering van het voorstel kenmerkt zich in het voortborduren op onbewezen maar als waar veronderstelde aannames, en op als gemeengoed gebrachte standpunten over de toestand van de natuur en effecten van visserij daarop. Dat gebeurt zonder enige verwijzing naar bestaand onderzoek en literatuur, of naar de relevante kaders van het vigerende beleid. Het voorstel lijkt vooral te zijn geschreven vanuit een natuurvisie, waarin de visserij niet past en op voorhand de gewenste natuurdoelen in de weg zit.

Op dit moment is en wordt bovendien al veel onderzoek uitgevoerd, waaronder een aantal uitgebreide langjarige studies die direct raken aan de deelvragen van Waddenmozaïek. In

Postbus 116 ◆ 4400 AC Yerseke ◆ Telefoon 0113-576066 ◆ Fax 0113-576068 ◆ E-mail info@pomossel.nl

Waddenmozaïek wordt naar deze studies echter op geen enkele wijze verwezen of van de resultaten daarvan gebruik gemaakt.

Waddenmozaïek is daarmee niet een doorwrocht en objectief onderzoeksplan, zoals dat van een wetenschappelijk onderzoeksvoorstel mag worden verwacht. En daarin voorzien wij een groot risico voor het beleidsproces in de Waddenzee. Dat geldt met name voor de beide convenanten (Mosselconvenant en VISWAD). Wij hechten eraan te voorkomen dat een controversieel onderzoeksplan als dit de convenanten op scherp zet. Bovendien is met dit onderzoeksvoorstel ook een groot bedrag aan gemeenschapsgeld gemoeid, waarvan op zijn minst betwijfeld mag worden of dat wel doelmatig wordt besteed.

Ons dringende advies is daarom het onderzoeksvoorstel aan een onafhankelijke inhoudelijke review te onderwerpen, alvorens verdere financiering toe te kennen en tot uitvoering over te gaan. Een verzoek daartoe hebben wij inmiddels bij het Waddenfonds neergelegd. Het uitvoeren van een review is gebruikelijk binnen het wetenschappelijk onderzoek en ook eerdere onderzoeken, alsook de eindrapportages daarvan, zijn ter borging van kwaliteit aan wetenschappelijke review onderworpen geweest.

Aangezien uw provincie participeert in het Waddenfonds, vinden wij het van belang u hiervan op de hoogte te stellen. Daarnaast is het zo dat de drie noordelijke provincies in de begroting van Waddenmozaïek voor een totaalbedrag van bijna € 1,3 miljoen worden opgevoerd en wij hopen dat onze zorgen voor u aanleiding zijn om deze bestedingen kritisch te benaderen. Voor verdere toelichting verwijzen wij graag naar de bijgevoegde notitie.

Ons verzoek wordt mede ondersteund door de volgende organisaties die de belangen van de garnalensector behartigen:

- De Nederlandse Vissersbond te Urk,
- Vereniging VisNed te Urk,
- Vissersvereniging Hulp in Nood te Zoutkamp,
- PO Wieringen te Den Oever,
- PO Texel te Oudeschild,
- Vissersvereniging Ons Belang te Harlingen.

Met vriendelijke groet,

Producentenorganisatie van de
Nederlandse Mosselcultuur

ir. D.A.M. Risseeuw MBA
(secretaris)

Bijlage: notitie Waddenmozaïek (4 pagina's)

Waddenmozaïek
Eind 2018 bracht het Waddenfonds het nieuws naar buiten dat financiering toegekend is aan het projectplan Waddenmozaïek[1] van Natuurmonumenten. De bijdrage bedraagt ruim € 4,1 miljoen op een totale begroting van ruim € 6,4 miljoen. Voor financiering van de overige miljoenen zal vooral een beroep gedaan worden op de noordelijke Provincies, waarvan in totaal een bedrag van bijna € 1,3 miljoen euro wordt gevraagd. Voor een project van dergelijke omvang, bekostigd met gemeenschapsgeld, mag een wetenschappelijk hoogwaardig en breed gedragen projectvoorstel verwacht worden. Helaas is dat ons inziens niet het geval en maken wij ons zorgen over de toon en inhoud van het voorstel.

Inkadering Waddenmozaïek in breder verband
Al ruim tien jaar werken de mossel- en garnalensector nauw samen met overheden en natuurorganisaties (verenigd in de Coalitie Wadden Natuurlijk[2], hierna CWN) bij het formuleren van beleid voor de visserij. Dit gebeurt in convenanten (Mosselconvenant, VISWAD), waarin een werkwijze centraal staat die gebaseerd is op de ontwikkeling van beleid in goede onderlinge afstemming en op basis van inhoudelijke argumenten met respect voor elkaars wensen en mogelijkheden. Op deze manier zijn in afgelopen jaren grote stappen gezet en hebben wij als sector vele miljoenen euro's geïnvesteerd[3] in natuurbeschermende maatregelen. Het is dan ook onze ambitie en intentie om deze werkwijze en samenwerking binnen de convenanten voort te zetten. Onomstreden onderzoek is daarbij onontbeerlijk.

Om reden daarvan moedigen wij verdere kennisontwikkeling aan en juichen wij bijdragen van het Waddenfonds, de Provincies, of anderszins toe. Onderzoek dient zich dan wel te richten op relevante kennisvragen en zodanig te worden uitgevoerd, dat het een constructieve bijdrage levert aan het beleidsproces. Beide aspecten herkennen wij helaas niet in de huidige onderzoeksopzet van Waddenmozaïek.

Algemeen
Als eerste is het opmerkelijk dat in het onderzoeksvoorstel geen enkele referentie benoemd wordt en ook een literatuurlijst ontbreekt. Dit is zeer ongebruikelijk voor een wetenschappelijk onderzoeksvoorstel. De uiteenzetting over nut en noodzaak van het project is vooral gebaseerd op aannames en veronderstellingen als: "*er zijn sterke aanwijzingen*", "*er zijn belangrijke aanwijzingen*", "*ook lijken*", "*onderzoekers vermoeden*", "*lijkt volgens de beschikbare onderzoeken*", "*naar alle waarschijnlijkheid*", "*lijken hier*", "*zal wellicht*", of "*eerder onderzoek suggereert dat*", zonder dat de lezer de bron van deze beweringen kan nagaan.

Met het ontbreken van referenties beperkt de onderbouwing zich tot beweringen en persoonlijke visies van de aanvragers. Voorts ontbreken in het voorstel duidelijk geformuleerde en toetsbare hypotheses. Ook wordt niet ingegaan op de praktische uitvoering van het onderzoek (opzet, toe te passen methoden, statistische borging, etc.). Een dergelijk onderzoeksvoorstel zou ingediend als NWO[4] aanvraag niet voor financiering in aanmerking komen.

---

[1] http://waddenfonds.nl/nieuws/40/waddenfonds-ondersteunt-zes-grote-projecten/
[2] Natuurmonumenten, De Waddenvereniging, Vogelbescherming Nederland, Stichting Wad, Landschap Noord-Holland, It Fryske Gea, Stichting Het Groninger Landschap
[3] Zie bijvoorbeeld het rapport http://edepot.wur.nl/446741 inzake de sociaal-economische investeringen in de mosseltransitie
[4] https://www.nwo.nl/

Focus op visserij als oorzaak

Het onderzoeksvoorstel kenmerkt zich verder in het voortborduren op onbewezen maar als waar veronderstelde aannames, en op als gemeengoed gebrachte standpunten over de toestand van de natuur. Zo wordt zonder verdere onderbouwing of toelichting de stelling geponeerd dat *de natuurkwaliteit onder water zorgen baart* en dat *de natuur onder druk staat*, als motivering voor nut en noodzaak van het project. De verwoorde aannamen en standpunten worden gepositioneerd als vanzelfsprekendheid, waaruit de rest van het betoog logischerwijs voortvloeit.

Waar wel een onderbouwing wordt gegeven, blijkt deze vooral op speculaties te zijn geschoeid. Zo is volgens Waddenmozaïek het "*vermoeden dat schakels in het voedselweb in slechte conditie verkeren*", lijkt "*het overige bodemleven sterk verarmd*", zijn "*de populaties grote vissen naar alle waarschijnlijkheid sterk afgenomen*" en wordt gesteld dat "*menselijke invloeden op de Waddenzee hier mede debet aan lijken*" en "*de bodemberoerende visserij mogelijk een negatief effect heeft op natuurherstel.*" Daarbij wordt gesteld dat de bodem van de Waddenzee ooit "*vol lag met grind, keien, kienhout en harde veenpakketten*" die thans verdwenen zijn, "*waarschijnlijk door de sleepnetvisserij*". Alhoewel wij bekend zijn met deze beweringen vanuit de convenantvergaderingen en het CWN Wadden Appèl[5], hebben wij tot op heden geen toelichting gehad waarop dit gebaseerd is en/of waar dit is gedocumenteerd.

Voor zover er al sprake is van veranderingen in de Waddenzee door bijvoorbeeld de afname van grote vissen, worden mogelijke andere oorzaken dan visserij als oorzaak van deze veranderingen niet of slechts zijdelings behandeld. Zo is uit onderzoek gebleken dat opgroeiende schol door klimaatverandering eerder wegtrekt uit de Waddenzee als reactie op het opwarmende water[6], hetgeen een groot effect kan hebben op vispopulaties. Ook de betekenis van de sterk gegroeide populatie zeehonden[7] als predator van vis komt niet aan de orde. Dit laatste is des te vreemder omdat in het onderzoeksvoorstel het voedselweb centraal staat, en dus juist de zeehond als toppredator een belangrijke soort is voor het begrijpen van vispopulaties en het functioneren van het voedselweb als geheel. Desondanks wordt de zeehond niet genoemd in het onderzoeksvoorstel.

Negeren bestaande kennis

Al jarenlang wordt flink geïnvesteerd in onderzoek naar de onderwaternatuur en de effecten van visserij. Tussen het najaar van 2006 en het voorjaar van 2012 heeft een consortium van Imares (tegenwoordig Wageningen Marine Research), het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) en onderzoeksbureau Marinx in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en de Producenten Organisatie van de Nederlandse Mosselcultuur een onderzoek uitgevoerd naar het effect van bodemberoerende visserij op de ondergedoken natuurwaarden in de Waddenzee. Dit onderzoek is bekend onder de naam Project Duurzame Schelpdiercultuur (PRODUS) en is vrij beschikbaar voor belangstellenden[8]. Wie de onderzoeksvragen binnen Waddenmozaïek vergelijkt met deze studie constateert dat veel van de deelvragen inmiddels beantwoord zijn in PRODUS. Zowel de opzet van het PRODUS-project als de rapportages zijn getoetst op wetenschappelijke kwaliteit door een externe auditcommissie, waarvan onder andere dr. Tjisse van der Heide deel uitmaakte. Deze onderzoeker is als coauteur van Waddenmozaïek daarom tot in detail op de hoogte van PRODUS. De vraag is waarom het bestaan en de uitkomsten van deze studie volledig buiten beschouwing worden gelaten. PRODUS wordt zelfs niet eens genoemd in Waddenmozaïek.

---

[5] https://waddenvereniging.nl/wv/images/PDF/WADDENAPPEL-LR.pdf

[6] https://onlinelibrary.wiley.com/doi/pdf/10.1111/j.1365-2486.2012.02795.x#accessDenialLayout

[7] https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/marine-research/show-marine/Gewone-zeehond-terug-als-invloedrijk-roofdier-in-Waddenzee-en-kustzone.htm

[8] https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/marine-research/Onderzoek/Projecten/PRODUS-Project-onderzoek-duurzame-schelpdiercultuur.htm

Sinds 2011 voert Wageningen Marine Research bovendien in opdracht van het Ministerie LNV het project Effectiviteit Gebiedsbeschermende Maatregelen (MEGMA)[9] uit naar de gevolgen voor de natuur van gebiedssluitingen, zoals die voortvloeien uit het Mossel- en VISWAD-convenant. Alhoewel dit onderzoek zeer nauw raakt aan de onderzoeksvragen uit Waddenmozaïek, hebben de schrijvers van het onderzoeksvoorstel geen enkele poging ondernomen om tot afstemming te komen tussen beiden. Niet alleen zijn van het MEGMA-onderzoek de rapportages vrij beschikbaar voor belangstellenden, ook is Waddenmozaïek aanvrager Natuurmonumenten volledig op de hoogte van dit onderzoek via onder andere de projectgroep vergaderingen van de beide convenanten.

Het verbaast ons dan ook ten zeerste dat Waddenmozaïek stelt dat "*over het ondergedoken deel van de Waddenzee weinig natuurgegevens beschikbaar zijn*" (pagina 21). Er wordt al decennialang intensief onderzoek uitgevoerd in de Waddenzee door onder andere Wageningen Marine Research[10], het NIOZ[11] en onderzoeksbureau Marinx[12]. Deze kennis blijkt echter niet tot nauwelijks benut te zijn bij de totstandkoming van Waddenmozaïek. Zo is vreemd dat beweerd wordt dat "*onbekend is waar de ondergedoken natuurlijke mosselbanken, zeegrasvelden en harde structuren liggen*", terwijl al sinds 1992 uitgebreide inventarisaties van ondergedoken mosselbanken plaatsvinden.

Niet betrekken van convenantpartners

Waddenmozaïek pretendeert beleidsondersteunend te zijn opgezet, beleid zoals dat voor de mossel- en garnalenvisserij wordt vormgegeven in het Mossel- en VISWAD-convenant. Beide sectoren spannen zich binnen dit verband samen met de overheid en de CWN (waar Natuurmonumenten deel van uitmaakt) in om tot reële, haalbare en duurzame oplossingen te komen.

Het zou dan ook voor de hand hebben gelegen dat de convenantpartners voorafgaand aan vraagstelling en opzet van het onderzoek geraadpleegd zouden zijn, zoals dit ook bij PRODUS en MEGMA is gebeurd. In voorliggend geval is daar echter geen sprake van geweest, waardoor wij verrast waren om via berichtgeving in de pers kennis te nemen van het bestaan van Waddenmozaïek en de toekenning van financiering door het Waddenfonds. Wij beschouwen het als een gemiste kans dat Natuurmonumenten bij het opstellen van het onderzoeksplan geen betrokkenheid heeft gewenst van de partners uit beide convenanten. Dit is een gemis omdat (1) de aanwezige kennis binnen de convenanten, waaronder die van de vissers, niet is benut, (2) het onderzoek nu niet goed aansluit op de discussies, zoals die in beide convenanten lopen, en daarmee ook en vooral (3) het onderzoek draagvlak mist.

Ook in het verdere vervolg van het onderzoek worden belangrijke gebruikers van de Waddenzee slechts zeer zijdelings betrokken via "*informatieoverdracht over wat binnen het project gaat gebeuren en welke resultaten het oplevert*" (pagina 26). Dit geldt ook voor de financiers van het project (Provincies, Waddenfonds), die slechts op de hoogte worden gehouden via nieuwsbrieven en (de door het Waddenfonds verplichte) voortgangsrapportages. De Provincies worden uitgenodigd om een beleidsmedewerker als agendalid deel te laten nemen aan de projectgroep. Verder houdt vooral de projectleider Natuurmonumenten toezicht op dit onderzoek. Het is duidelijk dat een steviger betrokkenheid, inhoudelijke afstemming en regie van de Provincies wenselijk is in een onderzoek dat raakt aan zoveel belangen.

---

[9] https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksprojecten-LNV/Expertisegebieden/kennisonline/Gesloten-gebieden-Waddenzee.htm

[10] https://www.wur.nl/nl/Onderzoek-Resultaten/Onderzoeksinstituten/marine-research/show-marine/Waddenzee.htm

[11] https://www.nioz.nl/en/expertise/waddencentre

[12] https://www.researchgate.net/profile/Marnix_Stralen

Resumerend
Waddenmozaïek is niet een doorwrocht en objectief onderzoeksplan zoals van een wetenschappelijk onderzoeksvoorstel mag worden verwacht. Het lijkt vooral te zijn geschreven vanuit een natuurvisie, waarin de visserij niet past en de visserij op voorhand de gewenste natuurdoelen in de weg zit. De aanvraag kenmerkt zich als amateuristisch en lijkt bewust te zijn geschreven vanuit een niet-wetenschappelijk oogmerk, aansluitend op de vorig jaar door de CWN geuite visie op visserij en natuur in hun gezamenlijke uitgave Wadden Appèl[13].

Het op deze wijze organiseren en uitvoeren van onderzoek vormt naar onze mening een directe bedreiging voor de beide convenanten (Mosselconvenant en VISWAD). Binnen de convenanten hebben onze sectoren zich de afgelopen tien jaar juist gericht op het ontwikkelen van beleid in goede onderlinge afstemming en op basis van breed gedragen inhoudelijke kennis en argumenten en met respect voor elkaars wensen en mogelijkheden. Wij zien niet hoe Waddenmozaïek aan deze werk- en omgangswijze een bijdrage kan leveren. Bovendien is met dit onderzoeksvoorstel een groot bedrag aan gemeenschapsgeld gemoeid, geld dat mogelijk veel doelmatiger kan worden besteed dan aan een op voorhand controversieel onderzoek.

Ons dringende advies is dan ook het onderzoeksvoorstel aan een inhoudelijke review te onderwerpen door onafhankelijke deskundigen, alvorens verdere financiering toe te kennen en tot uitvoering over te gaan. Dit is een gebruikelijke werkwijze om de wetenschappelijke kwaliteit en objectiviteit van onderzoek te borgen, en is bijvoorbeeld ook toegepast bij de totstandkoming van PRODUS. Als review- of auditcommissie valt te denken aan gerenommeerde onderzoekers als prof. dr. Jaap van der Meer (Vrije Universiteit Amsterdam en NIOZ), prof. dr. Aad Smaal (Wageningen Universiteit en Delta Academy, eindverantwoordelijk onderzoeker PRODUS) en prof. dr. Peter Herman (TU Delft en Deltares).

Tot slot dringen wij aan op een herziening van de verantwoording en afstemming van het project, zodat meer regie en inspraak mogelijk is door provinciale overheden en belanghebbenden. Toevoeging van een inhoudelijke beleidsmedewerker namens de drie Provincies en een bestuurder/beleidsmedewerker namens de garnalenvissers en mosselkwekers aan de stuurgroep, alsook toevoeging van thans niet betrokken deskundige Waddenonderzoekers aan de projectgroep en wetenschappelijke werkgroep lijkt ons in dit opzicht meer dan wenselijk. Ook hierover kan aan de reviewcommissie advies worden gevraagd.

---

[13] Citaat uit het Wadden Appèl: "*Het buitendijkse leven onder en boven water baart grote zorgen. Het neemt af in variëteit en omvang. Het voedselweb in het natte wad verkeert in een beroerde conditie. Cruciale onderdelen ontbreken, zoals populaties grote vissen en andere toppredatoren. Met het verdwijnen van grote en oude biostructuren – natuurlijke schelpdierbanken, zeegrasvelden – is het fundament onder het systeem weggeslagen. Het actief verwijderen en verbrijzelen van natuurlijk hard substraat, ter bescherming van sleepnetten, heeft de laatste restjes fundament weggehaald.* ***De huidige ecologische armoede onder water maakt het systeem kwetsbaar en dwingt tot inkrimping van oogstactiviteiten***".
https://waddenvereniging.nl/wv/images/PDF/WADDENAPPEL-LR.pdf

Natuurmonumenten

Noordereinde 60
Postbus 9955
1243 ZS 's-Graveland

T (035) 655 99 33
F (035) 656 31 74
www.natuurmonumenten.nl

IBAN NL58 INGB 0666 0285 24
BIC INGBNL2A

KvK nr. 40516730

Aan de leden van GS en PS van de provincies Noord Holland, Friesland en Groningen en het Waddenfonds

Datum 21 februari 2019
Behandeld door Arjen Kok
Telefoonnummer 06 30440982
Ons kenmerk AK_20192102
Onderwerp Waddenmozaiek, brief mossel- en garnalenorganisaties

Geachte geadresseerde,

Op 15 februari jl zond de Producentenorganisatie van de Nederlandse mosselcultuur, mede namens zes organisaties in de garnalensector, u een brief over het projectplan “Waddenmozaïek, naar een rijk geschakeerde wadbodem”, en de financiering daarvan. Daarin wordt ook de koppeling gelegd met de convenanten. Graag geven wij als natuurorganisaties samenwerkend in de Coalitie Wadden Natuurlijk (CWN)[1] - een reactie op de brief. De brief van de visserijorganisaties verrast ons. Immers wij zijn aan verschillende tafels in goed overleg met zowel de PO-Mosselcultuur als met de garnalenorganisaties en daar is de inhoud van de brief niet naar voren gebracht.

Als CWN zijn we blij met Waddenmozaïek, juist omdat het een bijdrage levert aan het realiseren van een rijke Waddenzee. Het project geeft invulling aan het Investeringskader Waddengebied 2016-2026 van de provincies Noord-Holland, Fryslân en Groningen en van het Waddenfonds. Een hoofdopgave van het Investeringskader is het herstel van een evenwichtig voedselweb. Volgens het Investeringskader vereist dit het ontwikkelen van gevarieerde bodemstructuren in de vorm van een mozaïek van hard zand, slik, schelpenbanken en veenpakketten. Met het project Waddenmozaïek brengen de Rijksuniversiteit Groningen, het Koninklijk Nederlandse Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ) en Natuurmonumenten de komende vierenhalf jaar de variatie in het onderwaterlandschap en de bijbehorende biodiversiteit voor het eerst helemaal in kaart. Daarnaast richt het project zich op potentiële beheersmaatregelen voor bescherming en herstel van de bovengenoemde bodemstructuren in de Waddenzee. De inventarisatie moet aantonen hoe er op grote schaal zeegras, plankton en schelpdieren terug kunnen keren in de Waddenzee. Dat is nodig om het Wad als kraamkamer en foerageergebied voor vogels, vissen en zoogdieren op peil te houden.
Bij het opstellen van Waddenmozaïek zijn ambtelijke vertegenwoordigers van de provincies direct betrokken geweest. De stuurgroep Waddenprovincies heeft het projectplan positief beoordeeld.

Hoewel bij het project Waddenmozaïek onderzoeksinstituten zijn betrokken, betreft Waddenmozaïek nadrukkelijk geen wetenschappelijk onderzoek. Het project richt zich op uitvoering van maatregelen en niet op een theoretische onderbouwing. Het project sluit daarmee direct aan bij de doelen van het Investeringskader Waddengebied.

[1] Tot de CWN behoren: Natuurmonumenten, Het Noord-Hollands Landschap, It Fryske Gea, Het Groninger Landschap, Vogelbescherming Nederland, Waddenvereniging en Stichting Wad

CBF VOOR GOEDE DOELEN

Binnen Waddenmozaïek wordt geen onderzoek gedaan naar de effecten van visserij. De in het project voorziene maatregelen vinden uitsluitend plaats in voor de visserij gesloten gebieden. Het project geeft een invulling aan de natuurherstelopgave voor de Waddenzee, door kennis te genereren voor te nemen effectieve maatregelen voor zeenatuurherstel. Wat ons betreft vormt het project geen bedreiging voor de convenanten met de mossel- en garnalensector. Deze convenanten zijn waardevol en hebben tot doel te komen tot natuurherstel. Wanneer deze 'bedreiging' wel zo gevoeld wordt door de visserijsector dan willen wij dat in gesprekken graag wegnemen.

In de brief van de visserijorganisaties wordt verwezen naar reeds lopend onderzoek. Vanzelfsprekend zijn wij als CWN en de onderzoekers daarmee bekend. Waddenmozaïek is geen dubbeling van en niet concurrerend met het bestaande onderzoek. In aanvulling op het reeds lopende onderzoek moet Waddenmozaïek juist praktische maatregelen voor natuurherstel opleveren.

Als CWN denken wij dat de uitkomsten van het project Waddenmozaïek bijdragen aan een goede onderbouwing van het overleg tussen visserijsector, overheid en natuurorganisaties en maatregelen om te komen tot een rijke Waddenzee. Wij vinden daarom betrokkenheid van de visserijorganisaties bij het project Waddenmozaïek van belang. De projectpartners zoeken daarvoor een geschikte werkvorm. In de afgelopen maanden is het project al toegelicht aan de ecoloog van de PO-mosselcultuur en in het overleg van de gezamenlijke projectgroep garnalenvisserij. In de brief vragen visserijorganisaties om Waddenmozaïek aan een onafhankelijke inhoudelijke review te onderwerpen. Dat vinden wij een goed idee. Met de participatie van gerenommeerde instituten als de Rijksuniversiteit Groningen en het NIOZ wordt ons inziens borg gestaan voor de kwaliteit van het project. Het onlangs afgesloten project Waddensleutels – uitgevoerd door de zelfde projectpartners – is door de Waddenacademie achteraf geëvalueerd. Als beoordeling kreeg dat project voor de maatschappelijke relevantie en impact: 'erg goed' en voor de wetenschappelijke kwaliteit: 'erg goed/excellent'. Wij zouden het toejuichen als ook ditmaal de Waddenacademie het project achteraf toetst.

Aangezien het project Waddenmozaïek voortborduurt op de kwaliteit van het eerder uitgevoerde project Waddensleutels en aansluit op het Investeringskader Waddengebied, zijn wij van mening dat de door de projectindieners gevraagde financiële bijdrage elke daarin geïnvesteerde euro meer dan waard is. We stellen voor dat de projectpartners desgewenst een toelichting geven op het project. Vanzelfsprekend lichten ook wij graag onze visie mondeling toe.

Hoogachtend,
Mede namens de organisaties behorende tot de Coalitie Wadden Natuurlijk,



Arjen Kok
Provinciaal ambassadeur Groningen, Friesland en Waddenzee

- Bijlage: evaluatie waddenfondsproject Waddensleutels.

waddenacademie

Evaluatierapport

Aan: Waddenfonds
Van: Waddenacademie
Datum: april 2016
Betreft: Evaluatie vier projecten Waddenfonds met grote onderzoekcomponent

Inleiding

Het Waddenfonds is in 2006 opgericht om een duurzame en kwalitatieve impuls te geven aan de ecologie en economie van het waddengebied. Sinds 1 januari 2012 zijn de provincies Noord-Holland, Groningen en Fryslân verantwoordelijk voor het Waddenfonds. De vier hoofddoelstellingen van het Waddenfonds zijn:

a. Het vergroten en versterken van de natuur- en landschapswaarden van het waddengebied;
b. Het verminderen of wegnemen van externe bedreigingen van de natuurlijke rijkdom van de Waddenzee.
c. Een duurzame economische ontwikkeling van het waddengebied, dan wel gericht zijn op een substantiële transitie naar een duurzame energiehuishouding ten aanzien van het waddengebied.
d. Het ontwikkelen van een duurzame kennishuishouding ten aanzien van het waddengebied.

Het Waddenfonds heeft in de afgelopen jaren vier projecten met een substantiële onderzoekscomponent gefinancierd die recent zijn afgelopen, dan wel binnenkort aflopen.
In 2009 werden Mosselwad en Waddensleutels, twee “mosselprojecten”, gehonoreerd. In 2010 werden Metawad, een project dat zich richt op trekvogels, en WaLTER, dat tot doel heeft het ontwikkelen van een geïntegreerd monitoringsplan voor de Waddenzee, gehonoreerd. Mosselwad en Waddensleutels zijn inmiddels formeel afgerond, Metawad en WaLTER zijn in de fase van afronding.

Het Waddenfonds vroeg in november 2015 aan de Waddenacademie om een evaluatie uit te voeren naar de vraag of de toegekende middelen vanuit het Waddenfonds voor bovenstaande vier projecten effectief en efficiënt zijn besteed.
De Waddenacademie vond dit een legitieme vraag en besloot hierop tot het instellen van een evaluatiecommissie met de volgende samenstelling:
Dr. Hessel Speelman, portefeuillehouder Geowetenschap Waddenacademie, technisch voorzitter;
Drs. Willem Ligtvoet, programmamanager Water Klimaat en Ruimte Planbureau voor de Leefomgeving;
prof.dr. Patrick Meire, hoogleraar ecosyteem management Universiteit Antwerpen;
prof.dr. Peter van Tienderen, vice-decaan onderzoek Universiteit van Amsterdam;
Jaap Verhulst, regioambassadeur Noord Ministerie van Economische Zaken.
De commissie werd ondersteund door Klaas Deen, secretaris van de Waddenacademie.

Begin december 2015 werd aan de projectleiders van de vier projecten gevraagd om de jaarverslagen en de eindrapportage (voor zover beschikbaar) aan de secretaris van de evaluatiecommissie te sturen. Daarnaast werd de projectleiders gevraagd om in

een korte zelfevaluatie in te gaan op de maatschappelijke relevantie en impact van het project en op de kwaliteit van het uitgevoerde onderzoek.

Deze documenten vormden het uitgangspunt voor de gesprekken die de evaluatiecommissie op 24 februari 2016 hield met de vertegenwoordigers van de projecten. Het programma van deze dag is als bijlage bij dit evaluatierapport gevoegd.

Bij de interne beraadslagingen over de beoordeling van de vier Waddenfondsprojecten heeft de evaluatiecommissie daar waar mogelijk de beoordelingscriteria van het Standaard Evaluatie Protocol 2015 – 2021 gehanteerd.

Begin maart is het algemene deel van dit evaluatierapport en de beoordeling die op het betreffende project betrekking had naar de vier projectleiders gestuurd voor een check op feitelijke onjuistheden.

Met het aanbieden van dit evaluatierapport beschouwt de evaluatiecommissie haar werkzaamheden als afgerond. De commissie wil het Waddenfonds bedanken voor de opdracht. De commissie wil de projectleiders en hun collega's die zoveel tijd en moeite hebben gestoken in het voorzien van de commissie van alle stukken veel dank zeggen. De openhartige gesprekken op 24 februari waren verhelderend en inspirerend, ook daarvoor dank. Ook de commissieleden hebben van deze evaluatie veel geleerd!

Project: Mosselwad

Basisinformatie over het project:
Het project Mosselwad wilde vóórdat mosselbanken aangelegd zouden worden de ontwikkeling van zich herstellende mosselbanken volgen, en pas op grond van die opgedane kennis experimentele banken aanleggen en de ontwikkeling daarvan volgen.
Het project is een samenwerking van vereniging Kust & Zee (penvoerder), IMARES Wageningen UR, Koninklijk Nederlands Instituut voor Zeeonderzoek (NIOZ), SOVON Vogelonderzoek Nederland en Universiteit Utrecht.
Met het project is in totaal 5.980.814,00 euro gemoeid, waarvan het Waddenfonds 5.380.814,00 euro bijdraagt.
Voor meer informatie zie www.mosselwad.nl

Oordeel commissie:

Maatschappelijke relevantie en impact	Goed
Wetenschappelijke kwaliteit	Goed

Het project sluit goed aan bij andere wadden gerelateerde projecten en programma's, zeker bij het project Waddensleutels. Het feit dat deze twee programma's een gezamenlijk slotsymposium hebben georganiseerd illustreert dat de samenwerking tussen beide programma's in de loop van de jaren goed en intensief is geworden.

Het beleid en beheer van het waddengebied heeft duidelijk profijt gehad van de wetenschappelijke uitkomsten van het project. Met name de vaststelling dat mosselbanken het beste met rust kunnen worden gelaten en dat het niet effectief is om 'te tuinieren' heeft geleid tot aanpassingen van het beleid. Uitgaan van de natuurlijke dynamiek van het systeem is uitgangspunt van het huidige beheer en beleid van het waddengebied.

Of alle hypotheses in het oorspronkelijke projectplan na afloop van het project geheel zijn beantwoord is enigszins de vraag. Praktische problemen en regelgeving hebben soms als stoorzenders in het project geopereerd, waardoor de wetenschappelijke potentie van het project niet helemaal tot volle bloei is gekomen.
Dit laat onverlet dat de wetenschappelijke kwaliteit van het project zeker goed is: er zijn twee proefschriften verschenen en er zitten nog drie in de pijplijn. Ook is er een behoorlijk aantal wetenschappelijke publicaties.

Het boek 'Een zee van Mosselen', dat werd gepresenteerd als afsluiting van het project, is een mooi voorbeeld van een praktische gereedschapskist die de wetenschap kan bieden bij het beleid en beheer van mosselbanken in de Waddenzee.

Project: Waddensleutels

Basisinformatie over het project:
Het project Waddensleutels wil het belang van biobouwers als mosselbanken en zeegrasvelden bij het ontstaan en behouden van (bio)diversiteit in de Waddenzee aantonen en onderzoeken hoe deze soorten terug te krijgen in de Waddenzee.
Het project is een samenwerking van Natuurmonumenten (penvoerder), Staatsbosbeheer, Rijksuniversiteit Groningen en het Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ).
Met het totale project is in totaal 3.462.655.00 euro gemoeid, waarvan het Waddenfonds 3.115.665,00 euro bijdraagt.
Voor meer informatie zie waddensleutels.nl

Oordeel commissie:

Maatschappelijke relevantie en impact	Erg goed
Wetenschappelijke kwaliteit	Erg goed/excellent

De aansluiting van het project aan andere wadden gerelateerde projecten en programma's is erg goed: zo zijn er met programma's als Metawad en Mosselwad intensieve en vruchtbare samenwerkingsverbanden. Het project bouwt ook voort op NWO-ZKO (Zee – en Kustonderzoek) en het SIBES-project.

De organisatiestructuur van het project mag als bijzonder worden beschouwd, met Natuurmonumenten als penvoerder van een primair wetenschappelijk project. Het belang van goede samenwerking tussen kennisinstellingen en natuurbeheerders ten behoeve van het beheer van de Wadden kan niet beter worden geïllustreerd dan in dit project. *Capacity building* en *community building* zijn hier de sleutelwoorden. Het project heeft ook een belangrijke bijdrage geleverd aan het opleiden van een nieuwe generatie waddenonderzoekers.

Het project heeft meer dan 20 wetenschappelijke publicaties opgeleverd, waarvan een aantal van excellente kwaliteit in toptijdschriften. Isotopenonderzoek en de voedselweb analyses zijn op zichzelf natuurlijk niet nieuw, maar toegepast op het waddengebied levert het vele nieuwe wetenschappelijke inzichten op, die ten goede komen aan het beleid en beheer van het gebied.
Met tot op heden één promotie is het aantal promoties tot op heden achtergebleven bij de planning, maar verwacht mag worden dat de drie andere voorziene promoties binnen twee jaar zijn gerealiseerd.

Waddensleutels heeft haar wetenschappelijke bevindingen naast de wetenschappelijke literatuur ook vastgelegd in een ecotopen- en kansenkaart. Deze kaart wordt actief gebruikt in de discussies over het beleid en beheer van het natte wad. Een betere illustratie van de praktische bijdrage van wetenschappelijk onderzoek aan de praktijk valt moeilijk te bedenken.

waddenacademie

Project: WaLTER

Basisinformatie over het project:
Het project WaLTER (Wadden Sea Long-Term Ecosystem Research) heeft tot doel het ontwikkelen van een blauwdruk voor basismonitoring ten behoeve van belangrijke thema's in het waddengebied en een dataportaal voor waddendata.
Het project is een samenwerking van Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ, penvoerder), IMARES Wageningen UR, Sovon Vogelonderzoek Nederland, Radboud Universiteit Nijmegen, Rijksuniversiteit Groningen en het Commmon Wadden Sea Secretariat.
Met het project is in totaal 4.891.775,00 gemoeid, waarvan het Waddenfonds 4.402.598,00 euro bijdraagt.
Voor meer informatie zie www.walterwaddenmonitor.org

Oordeel van de commissie:

Maatschappelijke relevantie en impact	Goed
Wetenschappelijke kwaliteit	Niet van toepassing

Het belang van een optimaal functionerend data-informatie netwerk voor een goed beheer en beleid van het waddengebied is groot en onomstreden. Tegelijkertijd is het opzetten van een goed data-informatienetwerk iets waar weinig wetenschappers warm voor lopen en waarvoor het moeilijk is om structurele financiering te krijgen. De wetenschappers die het initiatief hebben genomen om te komen tot een goed werkend dataportal verdienen dan ook alle lof. Hetzelfde geldt voor het Waddenfonds, dat middelen beschikbaar heeft gesteld voor dit belangrijke, wat betreft mogelijkheden voor wetenschappelijke publicaties beperkte onderwerp.
WaLTER is geen onderzoekproject als de andere in deze evaluatie beoordeelde projecten, maar moet worden beschouwd als een basisvoorziening. Om die reden heeft de commissie ervan afgezien om een oordeel te geven over de wetenschappelijke kwaliteit van het project, hoewel het wel een aantal wetenschappelijke publicaties heeft opgeleverd.

Het project is in eerste instantie gestart om structuur te brengen in de talloze monitoringsprogramma's die in het waddengebied worden uitgevoerd en vaak niet op elkaar zijn afgestemd. Ook de data die de monitoringprogramma's genereren zijn veelal niet volledig ontsloten. Het project heeft op deze punten duidelijke verbeteringen aangebracht en inmiddels zijn ruim 10.000 datasets en ruim 150 overzichtskaarten van het waddengebied ontsloten en beschikbaar gesteld via het WaLTER data- en kaartenportaal.

WaLTER werkt met verschillende partijen samen, krijgt steun van diverse onderzoekinstellingen en maatschappelijke organisaties en wordt bijgestaan door een zware Raad van Advies. Dit is allemaal zonder meer positief, maar het laat onverlet dat de organisatiestructuur van het project verbeterd kan worden. De aansturing geschiedt nu vooral vanuit de ecologische invalshoek, en het ware raadzaam om meer geo- en ecoinformatici bij de aansturing en uitvoering van het project te betrekken. Inzichten opgedaan bij anderen organisaties zouden daarbij moeten worden betrokken. Positief in dit verband is dat WaLTER met het VLIZ, het Vlaams Instituut voor de Zee, het internationale format heeft ontwikkeld om marien-biologische data op een consistente wijze via een dataportaal beschikbaar te stellen.

De 12 geselecteerde themadossiers zijn heterogeen van aard: een thema als baggeren is van een andere orde als klimaat en veiligheid of klimaat en natuur. Het is in het algemeen niet duidelijk, ondanks de grootschalige inventarisatie bij de stakeholders naar de monitoringsvragen, in hoeverre de themadossiers gaan bijdragen aan de vragen die leven vanuit kennis en beleid en beheer van het waddengebied. Wellicht waren de voorlopige resultaten van WaLTER en de rechtvaardiging voor de gekozen themadossiers beter voor het voetlicht gekomen als enkele aansprekende voorbeelden nu reeds nader waren uitgewerkt ('quick wins').

Bovenstaande laat onverlet dat het project in de afgelopen jaren veel heeft bereikt. WaLTER speelt een belangrijke rol in de Samenwerkingsagenda Beheer, dat de ambitie heeft om in 2018 te komen tot één werkwijze met één integraal beheer- en inrichtingsplan. De 'Intentieverklaring Basismonitoring' die werd ondertekend tijdens het symposium van WaLTER in mei 2015 vormde hiervan een eerste concreet resultaat. Het is nu zaak om te komen tot een overkoepelend monitoringsprogramma waarvan de data zijn te ontsluiten via een nieuwe website Basismonitoring. WaLTER kan en moet ook hier een belangrijke bijdrage aan leveren.

waddenacademie

Project: Metawad

Basisinformatie over het project:
Het project Metawad heeft tot doel om te onderzoeken hoe habitatherstel trekkende wadvogels beïnvloedt en wat de effecten op trekkende wadvogels zijn van veranderingen van habitats in de Waddenzee. Hiertoe worden vijf kenmerkende trekvogelsoorten (kanoeten, rosse grutto's, drieteenstrandlopers, lepelaars en rotganzen) gevolgd.
Het project is een samenwerking van Koninklijk Nederlands Instituut voor Onderzoek der Zee (NIOZ, penvoerder), Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nederlands Instituut voor Ecologie, Vogeltrekstation, Stichting Natuurinformatie, Werkgroep Lepelaar, Rijksuniversiteit Groningen, Universiteit van Amsterdam en het Global Flyway Network.
Met het totale project is 3.318.977,00 euro gemoeid, waarvan het Waddenfonds 2.987.079,00 bijdraagt.
Voor meer informatie zie www. metawad.nl

Oordeel van de commissie:

Maatschappelijke relevantie en impact	Erg goed (en kan excellent worden)
Wetenschappelijke kwaliteit	Excellent

Het project bouwt voort op (soms al decennia lang) lopend onderzoek en sluit aan bij het SIBES-project en het door het Waddenfonds gefinancierde project Waddensleutels. Ook vanuit NWO en andere financieringsbronnen zijn diverse forse bijdragen ontvangen die bij het project aansluiten. Gevolg is wel, maar dit is eerder een pluspunt dan een negatieve kanttekening, dat niet geheel duidelijk is wat de exacte bijdrage is van de investeringen vanuit het Waddenfonds. Het lijdt evenwel geen twijfel dat de bijdrage van het Waddenfonds aan het project een essentiële component was, dat hier sprake is van een excellente versterking van de onderzoekinfrastructuur van het waddengebied. Continuïteit van internationaal toponderzoek is hier het sleutelwoord.

De organisatiestructuur van het project is, getuige de resultaten, erg goed. Een inspirerende onderzoekomgeving, waar men elkaar kritisch bevraagt en gezamenlijk streeft naar het beste.

Onderzoek naar trekvogels is bij uitstek een onderwerp wat amateuronderzoekers en 'algemeen publiek' aanpreekt en waar 'amateurs' met het ringen en aflezen van vogels ook een belangrijke bijdrage aan het wetenschappelijk onderzoek kunnen leveren. Een prachtig voorbeeld van *citizen science* en van belang waar het gaat om het bewust maken van het algemene publiek van de internationale betekenis van het waddengebied voor vogels. Het project heeft ook aantoonbaar veel energie gestoken in het informeren van het algemene publiek over de resultaten van het onderzoek.
In juni 2016 tijdens de slotmanifestatie op Oerol, waarnaar met veel verwachting wordt uitgekeken, zal het samenvattende populairwetenschappelijke boek 'Knooppunt Waddenzee' worden gepresenteerd, waardoor de maatschappelijke relevantie en impact excellent zal kunnen worden.

Over de wetenschappelijke kwaliteit van het project kunnen we kort zijn, deze is excellent. Meer dan 100 papers in wetenschappelijke tijdschriften, waarvan meerdere in de toptijdschriften, vier proefschriften (waarvan 2 met het predicaat 'cum laude'), en vele presentaties nationaal en internationaal binnen en buiten de wetenschappelijke kanalen.

Algemene conclusies en aanbevelingen

De commissie stelt vast dat de vier onder de loep genomen Waddenfondsprojecten vele resultaten hebben opgeleverd. Zowel de maatschappelijke relevantie en impact als ook de wetenschappelijke kwaliteit hebben commissie aangenaam verrast.

De commissie is onder de indruk over de wijze waarop de samenwerking in de vier Waddenfondsprojecten vorm heeft gekregen. Kennisinstellingen, natuur-beschermingsorganisaties en terrein- en beheerorganisaties hebben elkaar weten te vinden en hebben elkaar scherp gehouden, met respect voor elkaars rol en deskundigheid. De projecten Waddensleutels en Mosselwad zijn wat de commissie betreft prachtige voorbeelden van de bijdrage die wetenschappelijke kennis kan leveren aan een goed beheer van het gebied en kunnen dienen als voorbeelden voor andere natuurgebieden in ons land.

Mede dankzij het Waddenfonds zijn er in de afgelopen jaren binnen deze vier projecten acht proefschriften (waarvan twee cum laude) en ruim honderd peer-reviewed artikelen (waarvan een groot aantal in wetenschappelijke toptijdschriften) verschenen. Op afzienbare termijn zullen nog zes proefschriften verschijnen die hun basis hebben in de vier projecten. Het is niet overdreven om te stellen dat de wetenschappelijke kennis over het waddengebied dankzij de vier Waddenfondsprojecten enorm is toegenomen.

Alle vier Waddenfondsprojecten hebben een internationale focus. Dit is begrijpelijk en zelfs noodzakelijk, want vogels en vissen trekken zich niets aan van landsgrenzen. Maar het knelt dan wel dat het binnen de formele regels van het Waddenfonds niet aan projecten is toegestaan om een deel van de toegekende middelen ook in het buitenland in te zetten. De commissie heeft er alle begrip voor dat de projecten de grenzen hebben opgezocht van wat er mogelijk was, en zou het Waddenfonds willen adviseren om nog eens goed te kijken naar de bepalingen over het domein waarbinnen de middelen besteed moeten worden.

De commissie sluit af met een oproep: Wetenschappelijk onderzoek levert voor het beheer van het waddengebied veel op, daarvan is de commissie na deze evaluatie overtuigd. En mede dankzij het Waddenfonds is er in de afgelopen jaren een stevige en zeer betrokken Wadden onderzoekgemeenschap opgebouwd, die elkaar ook in toenemende mate weet te vinden. Maar met onderzoek is ook geld gemoeid. Geld dat afkomstig is van universiteiten, NWO, EU en andere instanties, waaronder ook het Waddenfonds. De investeringen uit het Waddenfonds aan deze vier projecten hebben niet alleen een directe bijdrage geleverd, maar ook een enorme hefboomwerking gehad. De commissie dringt er bij het Waddenfonds op aan om ook in de toekomst in onderzoek te blijven investeren. Niet alleen omdat meer kennis over het complexe waddensysteem wetenschappelijk interessant is, maar vooral ook omdat het beheer van het waddengebied hier baat bij heeft. Een excellent beheer van het unieke waddengebied kan niet zonder een excellente kennisinfrastructuur.
De hoofddoelstellingen van het Waddenfonds kunnen alleen worden bereikt indien het fonds ook in de toekomst hierin blijft investeren.

waddenacademie

bijlage

Programma site-visit evaluatie projecten Waddenfonds met grote onderzoekcomponent

23 februari 2016	**Restaurant Eindeloos Leeuwarden**
19.00 – 22.00 uur	Interne voorbereidende ontmoeting evaluatiecommissie
24 februari 2016	**Huis voor de Wadden Leeuwarden**
09.00 – 10.00	Interne voorbereidende bijeenkomst evaluatiecommissie
10.00 – 11.00	Gesprek evaluatiecommissie met afvaardiging project Mosselwad dr. Norbert Dankers, drs. Erik van Dijk, prof.dr. Jaap van der Meer
11.00 – 11.15	Intern nagesprek evaluatiecommissie over Mosselwad
11.15 – 12.15	Gesprek evaluatiecommissie met afvaardiging project WaLTER dr.ir. Katja Philippart, dr. Frans Sijtsma
12.15 – 12.30	Intern nagesprek evaluatiecommissie over WaLTER
12.30 – 13.30	Interne lunch evaluatiecommissie
13.30 – 14.30	Gesprek evaluatiecommissie met afvaardiging project Metawad prof.dr. Theunis Piersma
14.30 – 14.45	Intern nagesprek evaluatiecommissie over Metawad
14.45 – 15.45	Gesprek evaluatiecommissie met afvaardiging project Waddensleutels dr. Tjisse van der Heide, prof.dr. Han Olff, Quirin Smeele
15.45 – 16.00	Intern nagesprek evaluatiecommissie over Waddensleutels
16.00 – 16.30	Intern overleg evaluatiecommissie over verdere afronding

Provincie
Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 23 JAN. 2019

Gedeputeerde Staten
Uw contactpersoon
mw. H.S.E.D. van Velzen-Donker
BEL/BS

Telefoonnummer +31235145660
donkerh@noord-holland.nl

Verzenddatum

23 JAN. 2019

Kenmerk
1046103/1162979

Uw kenmerk

Betreft: Rapportage over 2018 Europastrategie Noord-Holland

Geachte leden,

Ter uitvoering van art. 167, tweede lid, van de Provinciewet (inzake de actieve informatieplicht) brengen wij u het volgende besluit van ons college ter kennis.

Wij hebben kennisgenomen van de rapportage over 2018 van de Europastrategie Noord-Holland 2017-2021.

In de Europastrategie Noord-Holland 2017-2021 is toegezegd dat er jaarlijks wordt gerapporteerd over de voortgang en de uitvoering van de doelstellingen en de provinciale acties.

Deze rapportage geeft weer wat er is gebeurd op de prioriteiten en wat de huidige stand van zaken is op de verschillende dossiers in het jaar 2018.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
A. Th. H. van Dijk

1 bijlage(n)

Rapportage over 2018 Europastrategie Noord-Holland 2017-2021

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Rapportage Europastrategie Noord-Holland 2017-2021

Inleiding

Zoals u in de begroting kunt lezen rapporteren wij jaarlijks over de voortgang van de Europastrategie Noord-Holland 2017-2021. Deze rapportage behandelt de voortgang over het jaar 2018.
De Europastrategie is vastgesteld door Provinciale Staten op 6 februari 2017. De ambities en de acties geformuleerd in de strategie gelden voor de langere termijn, maar via een tussentijdse rapportage willen GS inzicht geven in welke voortgang er is behaald.

In deze rapportage wordt inhoudelijk ingegaan op de vier prioriteiten uit de strategie en nieuwe ontwikkelingen van het afgelopen jaar in Europa en in Noord-Holland. Ook zullen de Europese netwerken worden besproken en het doel, waarvoor deze gebruikt worden. Deelname aan de netwerken biedt een platform voor het kenbaar maken van onze provinciale doelen en het vervolgens samen optrekken met de netwerkpartners om Europees beleid te beïnvloeden.

Ontwikkelingen in Europa

Net als in 2017 is het dossier 'Brexit' veruit het meest dynamische dossier van het afgelopen jaar. In november 2018 wordt duidelijk dat de onderhandelingen tussen de Europese Unie en het Verenigd Koninkrijk hebben geleid tot een ontwerpakkoord over de terugtrekking van het VK. Bekrachtiging van het akkoord is echter erg onzeker en daarmee blijven de onzekerheden rondom de 'Brexit' bestaan. Zolang beide partijen het terugtrekkingsakkoord niet hebben geratificeerd behoren alle scenario's nog tot de mogelijkheden. Dit maakt het lastig voor overheden en andere belanghebbenden om zich voor te bereiden op de 'Brexit'. Het is wel duidelijk dat de economische gevolgen voor de Nederlandse economie, en dus ook de economie van Noord-Holland, overwegend negatief zijn. Uit een rapport van de Rekenkamer van 10 december 2018 blijkt dat bij een 'no-deal-Brexit' de gevolgen een stuk ernstiger zijn.

In april 2018 ondertekenden gedeputeerde Loggen en de regering van Wales een *Declaration of Friendship and Solidarity*. In de verklaring onderschrijven beide overheden dat samenwerking leidt tot goede verhoudingen, constructieve afspraken, kennisdeling en het samen ontwikkelen van initiatieven die leiden tot economische groei. Voortzetting van samenwerking op regionaal niveau is dus belangrijk en door het tekenen van deze verklaring onderstreept de provincie dat de 'Brexit' niet het einde van een goede samenwerking betekent. Hiermee willen beide overheden andere regio's inspireren om ook na de 'Brexit' samenwerking met elkaar te blijven zoeken.

Ondertussen bereidt de EU zich voor op de verkiezing van leden van het Europees Parlement en de benoeming van nieuwe topfunctionarissen in de Europese Commissie. 2019 is dan ook een overgangsjaar waarin de huidige Europese Commissie haar mandaat uitdient. Nieuwe beleidsontwikkelingen zijn niet te verwachten. De verkiezingen voor het Europees Parlement vinden in Nederland plaats op 23 mei 2019. Naar verwachting kiest het parlement voor de zomer een nieuwe Commissievoorzitter en is eind 2019 de nieuwe Europese Commissie bekend. Tevens lopen in het najaar van 2019 de mandaten van de voorzitter van de Europese Raad en van de president van de Europese Centrale Bank af.

Prioriteit 1 : Regionale economie[1]

Ambities voor de langere termijn

- Noord-Holland zet in op behoud en groei van werkgelegenheid in Noord-Holland door middel van innovaties en verduurzaming bij grote industrieën.
- Noord-Holland maakt hierbij optimaal gebruik van de Europese programma's Kansen voor West en INTERREG.
- Noord-Holland richt zich op het verbeteren van Europese regelgeving met als doel dat deze regelgeving bijdraagt aan zowel de regionale economie als het milieu en het klimaat. Wij kaarten de problematiek aan bij de Europese Commissie, o.a. door Europese beleidsmakers uit te nodigen voor werkbezoeken, en vragen aandacht voor uitvoeringsproblemen die de werkgelegenheid in Noord-Holland onder druk zetten.

Voortgang

MKB Innovatie

Ter bevordering van behoud en groei van werkgelegenheid in Noord-Holland en duurzame innovaties in het MKB zijn diverse instrumenten ingezet, zoals de PIM NH (Programma Innovatief Investeringsgereed MKB Noord-Holland) en het versnellingsprogramma GO!-NH. In 2018 is het Innovatiefonds Noord-Holland gelanceerd: een samenwerking tussen de Universiteit van Amsterdam, Sanquin en de provincie, waarbij leningen worden verstrekt aan ondernemers in de proof-of-conceptfase. Dit fonds heeft € 5 miljoen EFRO-subsidie ontvangen. Daarnaast zijn vanuit EFRO verschillende innovatieprojecten en -samenwerkingen met het MKB gesubsidieerd. Hier wordt verder op ingegaan onder de prioriteit Europees Cohesie- en investeringsbeleid.

Circulaire Economie

Gedeputeerde van der Hoek heeft met een tweetal bedrijven gesprekken gevoerd met beleidsmakers van de Europese Commissie en het Europees Parlement.
In mei 2018 heeft gedeputeerde van der Hoek een bezoek aan Brussel gebracht om samen met ondernemers in gesprek te gaan met Europese beleidsmakers ten behoeve van het verbeteren van Europese regelgeving in het kader van circulaire economie. Met de plaatsvervangend Permanent Vertegenwoordiger van Nederland en Europarlementariër Gerben-Jan Gerbrandy is gesproken over het beleid van de provincie Noord-Holland en Europese ontwikkelingen op het gebied van circulaire economie. Daarnaast is gedeputeerde Jack van der Hoek samen met twee Noord-Hollandse bedrijven, *Closing the Loop* en *Excess Materials Exchange*, in gesprek gegaan met vertegenwoordigers van de Europese Commissie om concrete belemmeringen in Europese wet- en regelgeving te agenderen. De Europese Commissie heeft aangegeven dergelijke praktijkvoorbeelden nuttig te vinden en zal deze meenemen bij het opstellen van nieuwe voorstellen voor wet- en regelgeving op het gebied van circulaire economie. Door dit gesprek heeft *Closing the Loop* de juiste contacten binnen de Europese Commissie gevonden om verder in gesprek te gaan over de uitvoering van de Basel-regels.
In 2018 is ook onderzocht of actieve deelname in het Vanguard Initiative een toegevoegde waarde kan hebben voor de uitvoering van het circulaire economie-beleid. De provincie Zuid-Holland is namens de Regio Randstad lid van het netwerk. Door GS is besloten om de betrokkenheid bij het Vanguard Initiative ongewijzigd via de provincie Zuid-Holland te laten lopen.

[1] In de Europastrategie Noord-Holland 2017-2021 vallen Regionale Economie en Land- en tuinbouw beiden onder prioriteit 1.

Tata Steel

Wij werken met Tata Steel samen op het gebied van Smart Grids, transitiepaden industrie/CO2 en voor de uitwerking van de energietransitie van het Noordzeekanaalgebied met het doel om TATA te verduurzamen door minder CO2 uitstoot en het gebruik van restwarmte.
Met betrekking tot de arbeidsmarkt werkt de provincie samen met Tata aan Techport, de Techniek Campus Techport. Techport bestaat uit een opleidingspoot die gericht is op de maakindustrie, de Techport academie en een innovation warehouse waarbij Tata en andere bedrijven elkaars innovaties gebruiken om zo tot verdere innovatie van de maakindustrie te komen.
Met andere Europese staalregio's wordt gekeken of het opzetten van een Europees netwerk nuttig kan zijn om de betekenis van de staalindustrie in de regio's te onderzoeken.

Schiphol(regio)

Ter versterking van de internationale concurrentiepositie van de Metropoolregio Amsterdam (MRA) en het versterken van de werkgelegenheid, zet de provincie Noord-Holland in hoofdlijnen in op de versterking van de ruimtelijke economie van de Schipholregio waarvoor het netwerk van Schiphol een belangrijke pijler is. Hierbij wordt onder meer ingezet op de Westas (circulaire gebiedsontwikkeling) en EnterNL (corridor Schiphol-Amsterdam). Ten aanzien van de Westas hebben de Westas-partijen in november 2018 een Ruimtelijk Economische Eindrapportage Westas opgeleverd. Hierin zijn vooral de ruimtelijke aspecten van circulaire economie in de Westas tegen het licht gehouden en vertaalt in beleidsaanbevelingen voor een ruimtelijk-economische strategie. Daarmee is de samenwerking in de vorm van programmamanagement in Westas-verband beëindigd en wordt verder ingezet op realisatie van projecten in MRA-verband. De verdere uitwerking van EnterNL is sinds 2018 vorm gegeven in een MIRT-onderzoek ZWASH (Zuid West Amsterdam Schiphol Hoofddorp). In dit MIRT onderzoek worden zowel de bereikbaarheidsopgaven als een ontwikkelstrategie voor de kerncorridor Schiphol-Amsterdam (EnterNL) opgepakt.

De relatie MRA-regio en Europa

Binnen de MRA bekijken we op welke wijze we de relatie tussen MRA projecten en Europa kunnen versterken en daarmee regionale kansen beter te benutten. Vooruitlopend op de nieuwe MRA-uitvoeringsagenda, die in 2020 van kracht moet worden, is afgesproken om te experimenteren met één onderwerp. Op basis van eerdere verkenningen en een ronde langs MRA partners is gekozen voor het thema Circulaire Economie. Samen met MRA partners werken we concrete acties uit om te testen op welke wijze een MRA Europastrategie kan bijdragen aan MRA prioriteiten. We gaan daarbij uit van vier mogelijke sporen: beleidsbeïnvloeding, kennisuitwisseling, financiële middelen en zichtbaarheid en we maken zoveel mogelijk gebruik van de bestaande lijnen van de MRA partners richting Brussel. De geleerde lessen op het gebied van Circulaire Economie dienen als input voor de uitwerking van acties op overige thema's binnen de MRA-uitvoeringsagenda.

Prioriteit 1: Land- en tuinbouw

Ambities voor de langere termijn

- Noord-Holland heeft Brussel iets te bieden als het gaat om land- en tuinbouw. Daarom willen wij de tuinbouw op de kaart zetten in Brussel en de positie van de tuinbouw in onze provincie in de wereld benoemen en zichtbaar maken.
- Noord-Holland wil voorbereid zijn op eventuele decentralisatie van het Rijk naar de provincie, op onze taken, rollen en positie zodat wij onze taken en onze verantwoordelijkheden richting inwoners en agrariërs goed kunnen invullen, samen met hen.
- Noord-Holland wil de goede samenwerking met collectieven, die gebaseerd is op innovatief coöperatief denken, als praktijkvoorbeeld voor de EU neerzetten en tevens als inspiratie-bron voor andere Europese landen dienen.

- Noord-Holland stelt een position paper op met lobbydoelen voor het Europees landbouw-beleid na 2020, waarin we het beleid zodanig willen moderniseren dat Noord-Hollandse agrariërs er mee uit de voeten kunnen. Dat doen wij samen met de andere provincies (in IPO verband).
- Noord-Holland onderhoudt contact met Europese instanties, het Rijk, de gemeenten en provincies, de ngo's, agrarische natuurverenigingen, het Europese netwerk ERIAFF (European Regions for Innovation in Agriculture, Food and Forestry), de Greenports in Nederland, en organisaties zoals de LTO-Nederland en de Unie van Waterschappen, om over en weer kennis te delen.

Voortgang

Sinds de ERIAFF-conferentie van juni 2017 in Den Haag zijn wij lid van ERIAFF en betrokken bij de activiteiten van het netwerk om de tuinbouw zichtbaar te maken in Europa. De regio Toscane neemt hierbij het voortouw. Noord-Holland gebruikt de informatie uit ERIAFF in de landelijke EU lobbygroep Tuinbouw & Uitgangsmaterialen en brengt daarmee de Europese kaders bij de provinciale kaders. Op 23 mei 2018 organiseerde ERIAFF een evenement in het Europees Parlement voor Europarlementariërs van de landbouwcommissie. De provincies Noord- en Zuid-Holland hebben daar de resultaten van de conferentie uit 2017 gedeeld middels een presentatie. Ook daarin veel nadruk op het belang van Europese samenwerking tussen tuinbouwregio's in Europa.

Op 1 juni 2018 presenteerde de Europese Commissie de wetsvoorstellen voor het nieuwe gemeenschappelijk landbouwbeleid (GLB) na 2020. Belangrijkste verandering is dat de Commissie een nieuw 'delivery model' voorstelt. De huidige systematiek van twee pijlers, met enerzijds rechtstreekse betalingen aan boeren (pijler 1) en anderzijds het ondersteunen van plattelandsontwikkeling (pijler 2), blijft behouden. In de voorstellen wordt veel verantwoordelijkheid teruggelegd bij de nationale overheden. Lidstaten moeten namelijk een *nationaal strategisch plan* (NSP) schrijven met daarin de voorgenomen plannen op GLB gebied. Dit plan bevat de acties die in het kader van de beide pijlers worden genomen om bij te dragen aan de GLB doelstellingen. SWOT-analyses moeten zorgen voor de onderbouwing van het ambitieniveau. Specifieke interventies voor het platteland zijn onderdeel van het nationaal plan.

Sinds de start van de behandeling van het wetsvoorstel fungeert de IPO werkgroep 'Toekomst GLB' als een belangrijke klankbordgroep. In deze IPO werkgroep formuleren experts vanuit diverse provincies de gezamenlijke standpunten. Deze worden in de BAC VP vastgesteld. Dit heeft geresulteerd in een breed gedragen position paper. Voornaamste kernpunt hieruit:

- Provincies steunen een grotere bijdrage vanuit het GLB aan het **klimaatakkoord** en een GLB dat meer gericht is op **innovatie** en **duurzaamheid** naast voedselzekerheid en voedselveiligheid.

Een volgende stap was de betrokkenheid van provincies bij de daadwerkelijke invulling van het nationaal strategisch plan (NSP) en de bijbehorende SWOT-analyse. Om de aansluiting tussen het Ministerie van LNV en de provincies te waarborgen is een provinciaal medewerker voor de duur van het proces gedetacheerd bij het Ministerie in Den Haag. Zij schrijft mee aan de SWOT-analyse en het NSP.

In mei 2018 heeft Noord-Holland geprobeerd om binnen het Europees Comité van de Regio's voor gedeputeerde Loggen het GLB rapporteurschap binnen te halen. De ALDE fractie bleek echter een te kleine speler en het rapporteurschap werd toegekend aan de socialisten (PES). Gedeputeerde Loggen werd vervolgens benoemd tot woordvoerder namens ALDE en hij heeft meerdere keren bijdrages geleverd aan het debat over de hervorming van het GLB in diverse (NAT) vergaderingen van het Comité van de Regio's. In deze bijdrages is telkens benadrukt dat modernisering, duurzaamheid en

vereenvoudiging van het beleid de prioriteiten zijn. Tevens heeft gedeputeerde Loggen benoemd dat het behoud van een level playing field binnen de EU interne markt van groot belang is.

Op het concept adviesrapport van Guillaume Cros (FR/PES) heeft gedeputeerde Loggen in november 2018, met steun van de Nederlandse delegatie, 22 amendementen ingediend op het rapport. Tijdens de stemming op 5 december 2018 zijn twintig hiervan aangenomen. Deze amendementen zorgen vooral voor het behoud van voldoende aandacht en ruimte in het adviesrapport voor de rol van digitalisering en nieuwe technologische ontwikkelingen. Daarnaast was het gericht op verdere vereenvoudiging. Een voorstel van de rapporteur voor de oprichting van een nieuw EU orgaan ter monitoring van marktverstoringen is door de amendementen van gedeputeerde Loggen tegengehouden. De argumentatie hiervoor is dat het instellen van zo'n nieuw EU orgaan indruist tegen de zo gewenste vereenvoudiging binnen het GLB. De voorgestelde maandelijkse rapportages lijken vooral extra administratieve lasten met zich mee te brengen.

De gezamenlijk opgestelde amendementen zijn tevens gedeeld met een drietal Europarlementariërs in de AGRI commissie: Ulrike Müller (DE), Jan Huitema en Annie Schreijer-Pierik (beiden NL Europarlementariërs). Daarnaast is er regelmatig contact met de landbouw attachés op de Nederlandse permanente vertegenwoordiging, bijvoorbeeld in de vorm van een terugkoppeling na de Landbouwraad.

Prioriteit 2: Water

Ambities voor de langere termijn

- Noord-Holland wil dat de interactie tussen ontwikkelingen op zee en op land én de rol die regio's daarbij spelen expliciet worden benoemd in nationale structuurvisies van de lidstaten rondom de Noordzee. Om dit proces van maritieme ruimtelijke ordening te beïnvloeden neemt Noord-Holland deel aan het INTERREG project 'NorthSEE' zodat de regionale inbreng bij de vorming van nationale structuurvisies verzekerd is. Daarmee bestendigen wij tevens de positie binnen het netwerk CPMR en de North Sea Commission.
- Noord-Holland wil bij de herziening van de Kaderrichtlijn Water de waterkwaliteit in Noord-Holland blijven garanderen. De ontwikkelingen omtrent de Kaderrichtlijn Water worden in samenwerking met regionale partners gevolgd en beïnvloed.
- Noord-Holland wil de positie van koploper op het gebied van innovatieve oplossingen voor toekomstig waterbeheer behouden en uitdragen naar andere Europese regio's. Wij schrijven daarom een adviesrapport voor het Comité van de Regio's over doeltreffende waterbeheersystemen met als doel dat het Comité van de Regio's een advies vaststelt over deze innovatieve oplossingen voor toekomstig waterbeheer en dat het wordt aangeboden aan de Europese Raad, de Europese Commissie en het Europees Parlement.
- Noord-Holland benut het CPMR netwerk om beleidsontwikkelingen op het gebied van maritieme ruimtelijke ordening en kustbeheer te beïnvloeden.

Voortgang

In de rapportage over 2017 stond dat een evaluatie van de Kaderrichtlijn Water (KRW) werd verwacht in 2018. Deze evaluatie, in de vorm van een zogeheten fitness check kwam echter pas in oktober 2018. Deze consultatie loopt tot maart 2019 en zal de basis vormen voor de herziening van de KRW. Waarbij we vooralsnog geen aanleiding zien om nu al te pleiten voor het verlengen van de deadline (van de implementatie van de KRW). Begin 2018 publiceerde de Europese Commissie een voorstel voor herschikking van de Drinkwaterrichtlijn. De Drinkwaterrichtlijn legt de minimumkwaliteit van het drinkwater in de EU vast. Ook geeft de richtlijn bepalingen over informatievoorziening naar het publiek, maatregelen, monitoring en analyse, en rapportage. Noord-

Holland en de andere Randstadprovincies sloten zich, samen met de Unie van Waterschappen en de Vewin, aan bij het Kabinetsstandpunt ter zake.

In juni bracht de Europese Commissie de Verordening Minimumvereisten Waterhergebruik in procedure. Primair doel van deze verordening is om waterhergebruik te stimuleren, om zo de druk op de schaarse zoetwatervoorraden te verminderen. Het concept was voor Noord-Holland en de andere Randstadprovincies aanleiding om richting het Kabinet enkele kritische kanttekeningen te plaatsen bij de door de Europese Commissie voorgestelde aanpak. Zo werd erop gewezen dat het onlogisch is dat een waterschap zichzelf vergunning verleent. Daarnaast werd erop gewezen dat het aantal vergunningen waarschijnlijk zeer beperkt zal zijn, maar dat elk bevoegd gezag in beginsel wel een vergunning moet kunnen verlenen en dus veel kennis in huis moet hebben. Dit is zelfs voor een provincie of een waterschap geen geringe vereiste. De Randstedelijke kritiek kreeg ook een plek in het advies dat het Comité van de Regio's over de verordening vaststelde.

Zoals bekend stelde het Comité van de Regio's in 2017 het advies "Een doeltreffend waterbeheersysteem: een benadering van innovatieve oplossingen" van rapporteur gedeputeerde Loggen vast. In 2018 werd de gedeputeerde bij diverse gelegenheden uitgenodigd om over de strekking van zijn rapport te spreken, o.a. door WssTP (het Europese technologienetwerk van waterproducenten en watergrootverbruikers), de Intermediterranean Commission van CPMR en bij de opening van een door de Europese Commissie georganiseerde conferentie over de Richtlijn Hergebruik Stedelijk Afvalwater.

Veel aspecten van water staan sterk onder invloed van de gevolgen van klimaatverandering. Via de Conference of Peripheral Maritime Regions is input geleverd op de consultatie van de Europese Commissie over de Langetermijn Strategie voor de vermindering van de uitstoot van broeikasgassen. Deze lobby zal in CPMR-verband worden voortgezet in reactie op de op 28 november 2018 door de Commissie gepubliceerde "strategische langetermijnvisie voor een bloeiende, moderne, concurrerende en klimaatneutrale economie tegen 2050."

Prioriteit 3: Europees Cohesie- en investeringsbeleid oftewel regionaal-economisch beleid

Ambities voor de langere termijn

- Noord-Holland maakt optimaal gebruik van de subsidiemogelijkheden van EFRO in de huidige programmaperiode. Daarom zetten we actief in op het stimuleren van de programma's Kansen voor West en INTERREG.
- Noord-Holland volgt en beïnvloedt op dit moment de beleidsontwikkelingen omtrent het nieuwe investeringsbeleid dat van kracht wordt na 2020.
- Noord-Holland is in IPO-verband actief betrokken bij toekomstige beleidsontwikkelingen om het investeringsbeleid na 2020 te beïnvloeden. In IPO-verband wordt er een standpunt namens de Nederlandse provincies ingenomen en uitgedragen.
- Noord-Holland zal parallel het gezamenlijke Nederlandse standpunt ook via het netwerk CPMR onder de aandacht brengen van Europese instellingen.

Voortgang

Het Europees regionaal-economisch beleid is succesvol geweest in het stimuleren van de regio om projecten in te dienen. De uitvoering van EFRO, KvW en Interreg, resulteert in 40 Interreg projecten waarbij ca. 1,5 miljoen provinciale cofinanciering geleid heeft tot ca. 20 miljoen aan Noord-Hollandse projectdeelname (waarvan iets meer dan 50% uit Europa wordt gesubsidieerd). Niet eerder was Noord-Holland zo succesvol in Interreg deelname. Het Interreg 2 Zeeënprogramma is het meest succesvolle programma (t.o.v. de drie andere Interreg programma's waar Noord-Holland in

deelneemt). Bij Kansen voor West gaat het om 16 projecten met ca. 19 miljoen EFRO-subsidie en 9 miljoen provinciale cofinanciering, gericht op innovatie in het MKB en duurzaamheid. EFRO projecten zijn hiermee een belangrijk instrument om de regionale economie te versterken. Dit onderstreept dan ook het belang van actieve provinciale betrokkenheid bij de totstandkoming van Europees structuurfondsen beleid.

In Europa wordt momenteel onderhandeld over de vormgeving van het Cohesiebeleid voor de periode 2021-2027. Hieronder valt een nieuw 'Kansen voor West 3' en de nieuwe Interreg programma's. Noord-Holland lobbyt in IPO verband en heeft input geleverd op basis van Noord-Hollandse doelstellingen en prioriteiten. Voor Interreg betekent het zowel een lobby om Interregionale samenwerking in het nieuwe Cohesiebeleid te verstevigen als de lobby voor behoud van maritieme dimensie in toekomstige programma's.

Prioriteit 4: Smart Mobility

Ambities voor de langere termijn

• Noord-Holland wil de beste regio in Europa zijn op het gebied van verkeersmanagement. Dit draagt bij aan de bereikbaarheid voor bewoners en bezoekers.
• Noord-Holland wil op Europese schaal een bijdrage leveren aan innovatieve ontwikkelingen van ITS en deze kennis delen met andere regio's, zodat de ontwikkelingen in Europees verband gelijk opgaan en er tevens goede regelgeving ontstaat.
• Noord-Holland wil op het gebied van E-mobility actief op Europees niveau samenwerken met andere regio's en steden om zo de uitrol van elektrisch rijden te bespoedigen en te kunnen leren van elkaars ervaringen.

Voortgang

In 2018 is gestart met het Uitvoeringsprogramma Smart Mobility waarin tot en met 2020 onderzoeken, testen, proeven en pilots op de vier kerngebieden van Smart Mobility worden uitgevoerd, te weten: data en informatie, fysieke en digitale infrastructuur, vaar- en voertuigtechnologie en Mobility as a Service (MaaS). Bij alle projecten die in dit kader worden uitgevoerd wordt gekeken wat de 'state of the art' in Europa is en of we van Europese projecten kunnen leren en of er standaards zijn ontwikkeld waar we in de projecten gebruik van kunnen maken. Zo is er voor de Impactstudie Autonome Voertuigen gebruik gemaakt van de zogenaamde Lissabon studie waar een dergelijk onderzoek in een andere context is uitgevoerd.
(zie: https://www.noord-holland.nl/Actueel/Archief/2018/Juli_2018/Effecten_van_de_komst_van_zelfrijdend_vervoer_nog_erg_onzeker)

In 2018 is ook de middellange termijn Koers Smart Mobility door GS vastgesteld. Hierin wordt ook verwezen naar de samenwerking die in Europa nodig is. Europese standaardisatie is vaak een vereiste voor de noodzakelijke opschaling van maatregelen. Bij de uitwerking van de MRA agenda Smart Mobility die is opgesteld samen met de Vervoerregio Amsterdam, Rijkswaterstaat West-Nederland Noord, de provincie Flevoland en diverse gemeenten (waaronder Amsterdam), staat Europa ook prominent op de agenda. Dit blijkt ook uit het bezoek van een delegatie van alle partijen aan het ITS Wereld congres in Kopenhagen dit jaar.

In 2018 heeft de provincie de volgende activiteiten ontplooid als uitwerking van het thema Smart Mobility in de Europastrategie:

a) Deelname aan de werkgroep Traffic Efficiency and Mobility van Polis met o.a. een bijeenkomst in Greenwhich over Europese best-practices en Europese regelgeving op het gebied van data. Dit wordt in 2019 omgezet in een discussiepaper. De provincie is voornemens om het lidmaatschap bij het platform Ertico aan te vragen.[2] Dat is in 2018 door omstandigheden niet gelukt. Bij de bijeenkomsten met Polis en Ertico brengt de provincie kennis in over de ontwikkeling van Smart Mobility, zowel inhoudelijk (o.a. ontwikkeling intelligente verkeerslichten, proeven met NISSAN en Daimler) als procesmatig (organiseren samenwerking tussen overheden en met de markt: hoe doe je dat?) en halen we kennis op over vergelijkbare initiatieven in andere landen en steden.

b) De provincie Noord-Holland heeft haar deelname aan de werkgroep 'C-ITS en automatisering voor stedelijke regio's en openbaar vervoer' van het Europese C-ITS Platform gecontinueerd. Er wordt nu gewerkt aan Europese regelgeving die in 2019 verwacht wordt, onder andere op het gebied van communicatietechnologie en het beschikbaar stellen van data. De provincie is hierbij betrokken en heeft daarmee direct invloed op maatregelen die de Europese Commissie op dit vlak wil voorstellen.

c) In het kader van de communicatietechnologie heeft de Provincie Noord-Holland gereageerd op het Nederlandse standpunt over WiFi-p vs G4/G5. De rijksoverheid dreigde haar standpunt over hybride communicatietechnologieën te verlaten om in te zetten op cellulaire technieken (G4/G5). De provincie heeft zowel schriftelijk als mondeling laten weten het hier niet mee eens te zijn omdat de cellulaire technieken in veiligheid gerelateerde usecases nog niet ver genoeg ontwikkeld zijn en omdat de Europese OEM's in willen zetten op WiFi-p. De Minister heeft laten weten het Nederlandse standpunt te nuanceren.

d) Om invloed uit te oefenen op Europees beleid en regelgeving heeft de provincie de afstemming tussen diverse overheidsinstellingen gecontinueerd en uitgebreid. Onder andere in het kader van de Smart Mobility Embassy, waarbij diverse Nederlandse initiatieven richting Europese partners worden gebundeld. Daarnaast zijn diverse bijeenkomsten bijgewoond van het RWS Europa overleg van Rijkswaterstaat (vanuit het Landelijk Verkeersmanagement Beraad (LVMB) én het voorzitterschap van de landelijke werkgroep Smart Mobility / ITS (ingevuld door directeur Beheer &Uitvoering). Gestart is met een Europa overleg voor decentrale overheden waaraan de meeste provincies en aantal grote gemeenten deelnemen. Onder andere is een gebundelde reactie gegeven op het voornemen van de Europese Commissie om een verordening te willen uitbrengen over verkeersdata in stedelijke gebieden. Onder andere is meegegeven dat veiligheid voorop hoort te staan en is aandacht gevraagd voor veiligheid en privacy bij divers data-items.

e) De provincie Noord-Holland was aanwezig bij het ITS wereldcongres in Kopenhagen en heeft daar afstemming gezocht met diverse nationale en internationale bedrijven. Daarnaast werkt de provincie mee aan de voorbereiding van het ITS congres 2019 dat in Eindhoven/Helmond wordt georganiseerd. Er zal onder meer een excursie naar de MRA worden georganiseerd.

f) De provincie Noord-Holland participeert via de Praktijkproef Amsterdam (PPA) in twee Europees gesubsidieerde projecten, te weten Socrates en Concorda. Bij beide projecten is de MRA pilotgebied voor de beproeving van Smart Mobility maatregelen die uiteindelijk in heel Europa uitgerold moeten worden. De provincie werkt hierin samen met partijen in de MRA en andere Europese regio's en internationale bedrijven. In Socrates worden 4 usecases

[2] Ertico is een samenwerkingsverband van ongeveer 100 Europese bedrijven en instellingen die betrokken zijn bij de productie van intelligente transportsystemen (ITS). Ze zijn zeer invloedrijk in Brussel en organiseren de Europese en wereldwijde ITS-congressen waar duizenden professionals naartoe komen.

uitgewerkt waarin data tussen overheden en serviceproviders worden gedeeld (o.a. over verkeersscenario's). In Concorda worden samen met Fiat/Chrysler en NXP proeven voorbereid waarmee zelfrijdende auto's op het wegennet in de MRA worden getest.

Afsluiting

Voor bovenstaande prioriteiten uit de Europastrategie zullen we ook in 2019 in Europees verband aandacht blijven vragen. De Europastrategie van Noord-Holland loopt tot 2021, maar de accenten op deze thema's kunnen in de loop van 2019 veranderen, afhankelijk van de uitkomst van de Provinciale Statenverkiezingen en het daaruit voortvloeiende coalitieakkoord. In het kader van de regionale economie blijven we de ontwikkelingen rondom de 'Brexit' en de Cohesieonderhandelingen volgen. In IPO-verband zetten we de lobby rondom de totstandkoming van de structuurfondsen voort en zitten we aan tafel bij de totstandkoming van het nieuwe Cohesiebeleid. Daarnaast verwachten we in 2019 een start te kunnen maken met het nieuwe EFRO-programma 'Kansen voor West', waarover we u zullen blijven informeren. Ook houden we u op de hoogte van de herziening van de Kaderrichtlijn Water en de ontwikkelingen van het toekomstig Europees Landbouw Beleid (GLB) na 2020.

Maandelijks MRA Raads- en Statenleden Bericht (**editie 23 - 29 januari 2019)**

Geachte Raadsleden en Statenleden van de Metropoolregio Amsterdam,

Met deze maandelijkse brief informeren wij u graag in het kort over actuele ontwikkelingen van de samenwerking in de Metropoolregio Amsterdam (MRA).

Het maandelijkse Bericht wordt ook gearchiveerd op de MRA-website.

Nieuws uit de Metropoolregio Amsterdam

- Eén op de vijf nieuwbouwwoningen staat in de MRA
- Versnelde uitrol Talking Traffic en slimme verkeerslichten in de MRA
- In 2018 recordoverslag in Amsterdam Haven
- Groen is het goud van de Metropoolregio Amsterdam
- Introductie slimme verkeerslichten verbetert doorstroming en veiligheid
- Impuls aan stationsgebieden in Zaanstad
- MRA in 2019: 35 overheden en 902 volksvertegenwoordigers
- Werken aan een gezonde en schone metropool voor iedereen
- Voortgangsrapportage metropolitane fietsroutes aangeboden

Regionale Raads- en Statenledenbijeenkomsten over de MRA Agenda 2.0 en Invest-MRA
Het traject om te komen tot de nieuwe MRA Agenda is gestart tijdens het MRA Congres in oktober 2018. Eind maart 2019 bespreekt de MRA Agendacommissie de zogenoemde '30 procent-versie', waarna in de verschillende deelregio's bijeenkomsten voor raads- en Statenleden worden georganiseerd om samen met bestuurders over de inhoud te spreken. Doel is te komen tot een voldragen conceptversie, die vanaf eind september het bekende traject van 'wensen en opvattingen' bij colleges, raden en Staten kan doorlopen. Het onderwerp Invest-MRA wordt als informatie-onderdeel aangeboden.

De regionale bijeenkomsten, die reeds gepland zijn, om met elkaar te spreken over de 30 procent-versie:

13 mei 2019	Gooi en Vechtstreek
14 mei 2019	IJmond
15 mei 2019	Zuid-Kennemerland
22 mei 2019	Zaanstreek-Waterland

Stoplichtenrapportage van de actiepuntenlijst en de MRA Agenda
De geüpdatete versie van de MRA Agenda kunt u downloaden via de MRA-website. Dat geldt ook voor de laatste update van de 45 actiepunten (per 28 januari 2019).

Langetermijn-agenda en MRA-Jaarplanning 2019-2021
Op de MRA-website staat bij de Regiegroep van 10 oktober de langetermijn-agenda.
Tevens de jaarplanning van 2019 (versie 21 januari 2019) en de komende jaren. Deze jaarplanning met overleggen, bijeenkomsten en conferenties wordt bijgewerkt wanneer dat wenselijk is.

Bestuurders in de MRA Agendacommissie en de MRA-platforms
De leden van de Regiegroep en de agendacommissie zijn bekend. Daarnaast telt de MRA drie platforms: Ruimte, Economie en Mobiliteit. Deze zijn samengesteld uit wethouders en gedeputeerden. Onder het platform Ruimte vallen de portefeuillehoudersoverleggen Wonen, Duurzaamheid en Landschap. Na de recente gemeenteraadsverkiezingen zijn er enkele mutaties binnen de platforms en de portefeuillehoudersoverleggen. Wie in welk platform zit, is vermeld op de MRA-website: www.metropoolregioamsterdam.nl.

Middels deze brief hopen wij u voor dit moment voldoende te hebben geïnformeerd.
Het volgende 'MRA Raads- en Statenleden Bericht' verschijnt eind volgende maand.

Met vriendelijke groet,
Rijk van Ark
Directeur MRA Bureau

*) De 35 deelnemers van de MRA zijn de gemeenten Aalsmeer, Amstelveen, Diemen, Haarlemmermeer, Ouder-Amstel, Uithoorn, Amsterdam, Almere, Lelystad, Blaricum, Gooise Meren, Hilversum, Huizen, Laren, Weesp, Wijdemeren, Beverwijk, Heemskerk, Uitgeest, Velsen, Beemster, Edam-Volendam, Landsmeer, Oostzaan, Purmerend, Waterland, Wormerland, Zaanstad, Bloemendaal, Haarlem, Heemstede, Zandvoort, de provincies Noord-Holland en Flevoland, en de Vervoerregio Amsterdam.
**) De 7 regio's zijn: Almere-Lelystad, Amstelland-Meerlanden, Amsterdam, Gooi en Vechtstreek, IJmond, Zaanstreek-Waterland en Zuid-Kennemerland.

Dit digitale 'MRA Raads- en Statenleden Bericht' verschijnt maandelijks, met uitzondering van de zomermaanden.

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt
Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN - 7 FEB. 2019

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

dhr. J.W. Mollema
BEL/BS

Telefoonnummer +31235144297

mollemajw@noord-holland.nl

Verzenddatum

- 7 FEB. 2019

Kenmerk

1162789/1162791

Uw kenmerk

Betreft: Aanbieding end term review van het uitvoeringsprogramma bij het coalitieakkoord 'Ruimte voor Groei'

Geachte leden,

Op 20 maart a.s. zijn de verkiezingen voor Provinciale Staten. We zijn dus aangekomen in de laatste fase van deze collegeperiode en willen daarom graag met u de balans opmaken van de afgelopen vier jaar. Als basis voor deze reflectie bieden we u hierbij de end term review van het uitvoeringsprogramma van ons coalitieakkoord aan.

Coalitieakkoord

Bij het aantreden van ons college in 2015 klom Nederland langzaam uit een diep dal waar het sinds de recessie en schuldencrisis lange tijd in had verkeerd. Noord-Holland is één van de meest vitale provincies van ons land en daarmee een belangrijke motor voor duurzaam economisch herstel en werkgelegenheid. Daarom hebben we in 2015 als motto voor ons coalitieakkoord 'Ruimte voor Groei' gekozen.

Om vanuit onze eigen provinciale rol en mogelijkheden een bijdrage te leveren aan duurzaam economisch herstel, hebben wij in ons coalitieakkoord een aantal stevige ambities geformuleerd waarin innovatie, duurzaamheid, infrastructuur, natuur, cultuur en leefbaarheid centraal staan.

Uitvoeringsprogramma

In uw vergadering van 26 mei 2015 heeft u verzocht het coalitieakkoord 'Ruimte voor Groei' uit te laten werken in een uitvoeringsprogramma. Dit uitvoeringsprogramma hebben wij u op 24 september 2015 aangeboden. Daarbij is afgesproken dat ons college uw Staten op twee momenten nader over de voortgang van de uitvoering van het coalitieakkoord zou informeren, namelijk halverwege de collegeperiode en aan het eind van de bestuurstermijn.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

Mid term review

Op 26 september 2017 hebben we u in de vorm van een mid term review op de hoogte gesteld van de stand van zaken rond de uitvoering van het coalitieakkoord. Daarbij is ook aandacht besteed aan de toepasbaarheid van het BOB-model om uw Staten via de cyclus van beeldvorming, oordeelsvorming en besluitvorming vroegtijdig bij het beleidsproces te betrekken. In grote lijnen was de conclusie van de mid term review dat veel activiteiten in gang waren gezet en tot uitvoering kwamen of reeds waren afgerond. Tegelijk werd geconstateerd dat zowel in de beleidsvorming als in de uitvoering nog het nodige diende te gebeuren.

Opzet end term review

De ambities die wij geformuleerd hebben in ons coalitieakkoord zijn in het uitvoeringprogramma vertaald in concrete activiteiten. Ten behoeve van de end term review is bij iedere activiteit vermeld welke acties in de afgelopen twee jaar - sinds de mid term review - zijn ondernomen en welke resultaten daarmee zijn behaald.

Evaluatie

Wij vinden het belangrijk om aan het eind van deze bestuursperiode te evalueren of het coalitieakkoord ook daadwerkelijk is uitgevoerd, en de bevindingen daaromtrent met u te delen. De end term review biedt dit inzicht.

Uit deze evaluatie blijkt dat vrijwel alle geplande activiteiten, in nauwe samenwerking met uw Staten, in de afgelopen vier jaar ook daadwerkelijk hebben plaatsgevonden. Wij noemen enkele voorbeelden:

- Ter versterking van de provinciale economie is een innovatieregeling Topsectoren opengesteld en zijn subsidies beschikbaar gesteld voor herstructurering en verduurzaming van bedrijventerreinen.
- In de afgelopen jaren zijn belangrijke duurzaamheidinitiatieven genomen, zoals de verbreding van het Participatiefonds Duurzame Economie, de planologische inpassing van zonne-akkers en de verduurzaming van de gebouwde omgeving.
- Met de aanleg van de Westfrisiaweg is een belangrijke oost-west verbinding gerealiseerd, zijn voorbereidingen getroffen voor de Duinpolderweg en zijn belangrijke HOV-verbindingen gerealiseerd. Daarnaast is ingezet op vermindering van geluidsoverlast en op verbetering van de luchtkwaliteit. Ook is er geïnvesteerd in nieuwe vormen van duurzame mobiliteit.
- Het Natuurnetwerk Nederland (NNN) is verder versterkt door de aankoop en inrichting van ruim 250 hectare per jaar. Verder is een nieuw programma voor de versterking van biodiversiteit vastgesteld, waarbij de verduurzaming van de landbouw een belangrijk aandachtspunt is en door maatschappelijke organisaties in een gezamenlijke verklaring gezien wordt als een goede invulling van het provinciale deltaplan biodiversiteit. De wezenlijke kenmerken en waarden binnen alle NNN-gebieden zijn vastgesteld. Dat geeft de mogelijkheid om ruimtelijke initiatieven beter te beoordelen, ongewenste ontwikkelingen

tegen te gaan en gewenste ontwikkelingen te ondersteunen, met name in de recreatieschappen.
- Het ontwerp voor de Markermeerdijken is gereed gekomen, er wordt volop ingezet op meekoppelkansen en er is een impuls gegeven aan waterrecreatie. Met de aanstelling van de werkambassadeur en de uitvoering van de agenda arbeidsmarkt en onderwijs is een groot aantal initiatieven genomen om de aansluiting op de arbeidsmarkt te verbeteren.
- Tot slot mag zeker de vaststelling van de nieuwe provinciale Omgevingsvisie niet in deze opsomming ontbreken, want hiermee zijn de nieuwe kaders voor de ruimtelijke ordening vastgelegd.

In een aantal gevallen is weliswaar sprake geweest van vertraging bij de uitvoering, maar zijn de doelstellingen uiteindelijk wel behaald. In de end term review worden de oorzaken van de vertraging toegelicht. Over de toepassing van het BOB-model zijn we ook overwegend positief. Deze werkwijze heeft een duidelijke meerwaarde, omdat de aanpak uw Staten in staat stelt eerder in het proces van beleidsontwikkeling en besluitvorming invulling te geven aan uw kaderstellende rol.

Bij de vaststelling van het uitvoeringsprogramma en de mid term review is afgesproken dat de financiële vertaling van het uitvoeringsprogramma verwerkt wordt in de reguliere planning- en controlcyclus. De financiële verantwoording, voor zover die nog niet heeft plaatsgevonden, zal dan ook via de jaarrekeningen van 2018 en eventueel 2019 plaatsvinden.

Conclusie

Wij zijn positief over de uitkomsten van de end term review. Vrijwel alle activiteiten die gepland waren om ons coalitieakkoord uit te voeren, hebben in nauwe samenwerking met uw Staten plaatsgevonden. Toch is de uitvoering nooit statisch geweest, maar is er flexibel ingespeeld op de vaak snel veranderende omstandigheden in de wereld om ons heen.

Verder waarderen wij de wijze waarop u door de toepassing van het BOB-model eerder in het proces de kaders heeft vastgesteld waarbinnen wij het beleid hebben uitgevoerd. Deze methodiek heeft naar ons inzicht zowel de samenwerking als de rolverdeling versterkt.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris

R.M. Bergkamp

voorzitter

A.Th.H. van Dijk

Bijlage: End term review uitvoeringsprogramma coalitieakkoord

Uitvoeringsprogramma coalitieakkoord

‘Ruimte voor Groei’

2015-2019

End Term Review 2019

(januari 2019)

1. Openbaar bestuur

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
1.1.1 De kwaliteit van het bestuur in Noord-Holland optimaliseren	Initiatieven tot samenwerking van gemeenten ondersteunen wij actief door middel van kennisoverdracht en begeleiding	Van der Hoek	X		Vanuit het bestaande beleidskader – 'Bestuurskrachtige regio's in Noord-Holland' – en de uitvoeringsregeling 'Versterken bestuurskracht NH 2013' kan deze activiteit worden ingevuld. Bezien wordt in hoeverre dit beleidskader en de uitvoeringsregeling de ambitie van de coalitie voldoende ondersteunt.	Wij hebben bestuurlijk overleg gevoerd over samenwerking met gemeenten in de regio's Gooi en Vechtstreek, IJmond, Zaanstreek-Waterland, West-Friesland en Alkmaar. Wij hebben de uitvoeringsregeling geëvalueerd en een aangepaste regeling aan PS voorgesteld dat in april 2017 van kracht is geworden.	Wij hebben bestuurlijk overleg gevoerd over samenwerking met gemeenten in de regio's Gooi en Vechtstreek, IJmond, Zuid-Kennemerland, Zaanstreek-Waterland, West-Friesland en Alkmaar. Hiermee hebben wij deze doelstelling gerealiseerd.
	De provincie kan gebruik maken van haar instrumentarium op basis van de wet Arhi indien bestuurlijke kwaliteit dan wel verminderde bestuurskracht tot gevolg hebben dat de dienstverlening aan burgers of de democratische legitimiteit onder druk komt te staan	Van der Hoek	X		Evenals de afgelopen periode zal naar grote waarschijnlijkheid de Arhi-procedure deze collegeperiode ook een of meerdere keren worden doorlopen, vanwege bestuurskrachtontwikkelingen bij gemeenten.	Wij zijn in februari 2017 een Arhi-procedure gestart voor de Gooi en Vechtstreek, op grond van artikel 8 Wet Arhi. Het Arhi-proces startte met de fase van overleg als bedoeld in artikel 8, lid 1 Wet Arhi. Wij hebben vervolgens in het voorjaar 2017 overleg gevoerd met de colleges van B&W en met de raden. Op 12 september 2017 hebben GS een tussenbalans opgemaakt van de met de gemeenten gevoerde open overleggen en ontvangen reacties en voorstellen.	Op 7 november 2017 hebben wij besloten herindelingsontwerpen op te stellen voor de fusie van Blaricum, Huizen en Laren en voor Hilversum en Wijdemeren. Weesp besloot tot ambtelijke fusie met Amsterdam en ook tot een bestuurlijke fusie (niet vóór de volgende raadsperiode), De arhi-procedure voor Weesp en Gooise Meren is daarom in april 2018 beëindigd. De arhi-procedure voor de overige gemeenten in de Gooi en Vechtstreek beëindigden wij op 20 november 2018. Wij concludeerden n.a.v. het concept beleidskader herindeling 2018 van BZK dat de herindelingsvoorstellen onvoldoende steun van kabinet en parlement konden verwachten. Ook achtten wij door verschuiving van de fusiedatum naar 2022 de tijd tussen de bestuurskrachtonderzoeken (2016) en de besluitvorming in PS en parlement te lang.
	Wij zetten inzake bedrijfsvoering met kracht in op verdere samenwerking met de provincies Zuid-Holland, Utrecht en Flevoland	Loggen/Van der Hoek/ Post	X		Het doel van de beoogde samenwerking is het verhogen van de kwaliteit van de dienstverlening van de afzonderlijke provincies. De mogelijkheden daartoe worden binnen drie projectlijnen verkend: uitwisseling/delen van personeel, gezamenlijke aanbestedingen en uitwisselen van kennis/gezamenlijk beleid opstellen. We beginnen kleinschalig met een aantal pilots binnen de benoemde deelterreinen en bouwen voort op behaalde successen.	Voor ieder van de drie genoemde projectlijnen zijn één of meer expertgroepen met vertegenwoordigers van de vier provincies samengesteld: • Expertgroep P&O P4 • Expertgroep gezamenlijke aanbestedingen P4 • Expertgroep Treasury P4 • Expertgroep strategisch ICT P4 • Expertgroep fiscaliteit P4 • Expertgroep risicomanagement P4 • Expertgroep juridische kwaliteitszorg P4. In de expertgroepen wordt kennis uitgewisseld over het organiseren en uitvoeren van kwaliteitssystemen en	In het kader van de evaluatie is besloten dat de expertgroepen zelf primair de verantwoordelijkheid dragen voor de in gang gezette samenwerking. Zij bepalen zelf wat, wanneer en hoe zij gezamenlijk overleggen. Besluiten over concrete onderwerpen dienen de geëigende weg binnen de vier provinciale organisaties te volgen. De leden van de voormalige stuurgroep vervullen de rol van ambassadeur: zij geven steun of een duwtje om bijvoorbeeld een samenwerking levend te houden of om een kans niet voorbij te laten gaan. Hiermee hebben wij deze doelstelling gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						maatregelen en worden afspraken gemaakt over samenwerking. Voorbeelden van samenwerking zijn het delen van vacatures in de pre-externe fase, het in uitvoering nemen van een gemeenschappelijke aanbestedingskalender en het organiseren van een gezamenlijke 'summerschool' (leiderschapstraject). De samenwerking is onlangs geëvalueerd met als conclusie dat het waardevol is de samenwerking en bijeenkomsten van de expertgroepen voort te zetten.	
	Wij evalueren in 2017 de nieuwe werkwijze van de Randstedelijke Rekenkamer	PS		X		Een nader onderzoek over het bestuursmodel van de Randstedelijke Rekenkamer 'Directeur of college?' (n.a.v. de aanbeveling uit de evaluatie van 2013) heeft geleid tot een werkgroep vanuit de vier Provinciale Staten (1 lid per PS). Deze werkgroep heeft in 2016 een advies opgesteld aan de vier Provinciale Staten Hierover heeft in 2016 en begin 2017 besluitvorming in de afzonderlijke Provinciale Staten plaatsgevonden. Onder andere de Gemeenschappelijke Regeling Randstedelijke Rekenkamer en de Verordening op de Programmaraad zijn aangepast. Tevens is besloten dat er een plaatsvervangend bestuurder wordt aangetrokken. Hierover vindt voor het zomerreces van 2017 besluitvorming en benoeming plaats in de vier verschillende Staten. Een evaluatie van de nieuwe werkwijze heeft pas zin, nadat alle verbeteringen zijn doorgevoerd. Er kan in de tweede helft van 2018 een evaluatie over de nieuwe werkwijze Randstedelijke Rekenkamer komen. De evaluatie over de nieuwe werkwijze wordt opgeleverd voor de Statenverkiezingen van maart 2019.	Provinciale Staten van Noord-Holland, Utrecht, Zuid-Holland en Flevoland hebben opdracht gegeven voor een externe evaluatie. Die wordt momenteel uitgevoerd door I&O research. Er is een begeleidingscommissie van 4 Statenleden (1 per provincie) ingesteld voor dit externe onderzoek. Oplevering van deze externe evaluatie met aanbevelingen voor de werkwijze van de Randstedelijke Rekenkamer, de Programmaraad, doorwerking van de onderzoeken (incl. de onderzoeksaanbevelingen) wordt eind januari, begin februari 2019 verwacht. Eventuele verbeterpunten uit de evaluatie kunnen in de nieuwe Statenperiode geïmplementeerd worden. Hiermee zal de doelstelling worden gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						Ook de Programmaraad van de Randstedelijke Rekenkamer 2015-2019 zal advies en eventuele verbeterpunten over het functioneren meegeven aan een nieuwe Programmaraad. Eventuele verbeterpunten uit de evaluatie kunnen in de nieuwe Statenperiode geïmplementeerd worden.	
1.1.2 Integriteit borgen en toetsen	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	CdK			*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.
1.1.3 Interbestuurlijk toezicht op gemeenten uitoefenen	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	Van der Hoek			*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.
1.1.4 Rijkstaken Commissaris van de Koning uitvoeren	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	CdK			*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.
1.2.1 Bestuurlijke samenwerking in crisisbeheersing en veiligheidszorg bewaken en bevorderen	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	CdK			*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.
1.2.2 Risicokaart beheren	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	CdK			*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.
Bestuurshandelingen communiceren	Er wordt een vervolg gegeven aan initiatieven om burgers te betrekken bij het beleidsproces	CdK	X		Tussen 2015 en 2019 wordt een keuze gemaakt uit een aantal initiatieven waarbij burgerparticipatie zal worden toegepast en op welke wijze, waarna hier vervolgens uitvoering aan wordt gegeven. Hierbij is de BOB-aanpak noodzakelijk. De Omgevingswet stelt burgerparticipatie bij projectbesluiten voor grotere projecten verplicht. De wet treedt naar verwachting in 2019 in werking. In 2017 wordt een inventarisatie gemaakt welke projecten participatie behoeven, waarna uitvoering zal volgen.	Bij ieder groot provinciaal project wordt een gemotiveerde afweging gemaakt of burgerparticipatie wel of niet ingezet wordt. Ten behoeve van deze afweging is bovendien een instrument ontwikkeld. Via startnotities zullen PS op de hoogte worden gebracht ten behoeve van de fase 'beeldvorming' van het BOB-model. Hierin komt aan de orde of burgerparticipatie van toepassing is en zo ja hoe dit kan worden uitgevoerd. In het kader van de Omgevingswet zal een leidraad worden ontwikkeld waarmee duidelijk wordt aan welke eisen een goed participatieproces dient te voldoen.	Afhankelijk van het type project wordt wel of geen afweging gemaakt om burgerparticipatie toe te passen. Participatie wordt toegepast bij grote projecten. Vooral in de uitvoering, maar regelmatig ook in de beleidsfase. Participatie is bijvoorbeeld aan de orde geweest bij de Omgevingsvisie en bij de Visie op Waterrecreatie. Via de Statenvoordracht worden PS geïnformeerd of burgerparticipatie wel of niet van toepassing is. Indien relevant wordt dit via een startnotitie toegelicht. De werkgroep Participatie van PS heeft in 2016 bij vijf thema's onderzocht of deze geschikt zijn voor burgerparticipatie, waaronder het thema 'burgerbegroting'. Besloten is om niet over te gaan tot participatief begroten, maar kansrijke projecten te blijven signaleren. De andere thema's bleken niet geschikt, gezien de rol van de provincie of er werd besloten om deze aan de Statencommissies te laten.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	Er wordt deze periode gezocht naar uitbreiding van het instrumentarium voor consultatie van burgers	CdK		X	Ontwikkelen van het instrumentarium. In 2017 is een 'toolbox' voor de organisatie beschikbaar met een divers instrumentarium dat voor consultatie kan worden ingezet. Dit instrumentarium bevat ook mogelijkheden voor e-participatie.	Het instrumentarium is beschikbaar. Mocht er meer nodig zijn, dan wordt dit vraaggestuurd ontwikkeld. Voor het bekendmaken hiervan gaat in de loop van 2017 een campagne van het team Burgerparticipatie van start.	Er zijn geen nieuwe instrumenten ontwikkeld, aangezien hier geen noodzaak voor bleek te bestaan. Het bestaande instrumentarium bleek voldoende.
	Wij stellen middelen beschikbaar voor sponsoring van top(sport-) evenementen	Bond	X		Sponsoring van projecten, top (-sport) evenementen en culturele uitingen van (boven) regionaal belang, is een middel om beleid en taken van de provincie zichtbaarder te maken. Er komt een sponsorplan 2016 – 2019.	Het plan Evenementensponsoring 2016-2019 hebben wij op 24 november 2015 vastgesteld en is vervolgens uitgebreid in de Commissie EEB besproken. Het plan wordt conform uitgevoerd tot en met december 2019. In de (communicatie)strategie voor 2016 tot en met 2019 gaan we uit van: • zogenoemde topevenementen die een herkenbare relatie met provinciale kerntaken hebben, dan wel optimale kansen bieden voor relatiemanagement (sponsoring in principe voor vier jaar); • incidentele topsportevenementen op het niveau van Europese Kampioenschappen en Wereld Kampioenschappen (in samenwerking met Noord-Hollandse gemeenten); • incidentele topevenementen die bepaalde beleidsthema's steunen. • In eerste instantie maakt de provincie de organisatie van die evenementen mede mogelijk, maar daarnaast worden de evenementen gebruikt voor zowel het zichtbaar maken van diverse provinciale beleidsterreinen, als voor relatiemanagement.	We hebben op basis van de uitgangspunten uit het sponsorplan verschillende top- en topsportevenementen kunnen ondersteunen. Hierbij hebben we onder meer de volgende beleidsterreinen gepresenteerd tijdens publieksevenementen: Omgevingsvisie, landbouw, cultuur, erfgoed, wandelen en fietsen, grond, archeologie, landschap en natuur. Daarnaast zijn evenementen ook gebruikt voor relatiemanagement, bijvoorbeeld op het gebied van wonen, smart mobility, MKB innovatie, economie, culturele infrastructuur en toerisme. Hiermee hebben we de doelstellingen gerealiseerd.
	Wij vergroten onze communicatie-inspanningen	GS		X	Voor de periode 2016 – 2019 wordt een nieuwe communicatiestrategie ontwikkeld met als inzet het versterken van de in- en externe communicatiekracht, o.a. door zelf meer nieuws te brengen, een grotere nadruk te leggen op digitaal (vernieuwing website en intranet, meer nadruk op sociale media / crossmediaal). Hiermee willen we de bekendheid van en het vertrouwen in de provincie vergroten en de keuzes en taken	In 2016 is de communicatiestrategie vastgesteld. Daarin ligt de nadruk op het actiever vertellen van ons verhaal, 'digital first' en het communicatiever maken van de organisatie. De communicatiestrategie is inmiddels verder uitgewerkt in onder meer een beeldvisie, een persberichtenwijzer, kernboodschappen, een beleid voor arbeidsmarktcommunicatie en een	In de eerste helft van deze collegeperiode zijn onder meer een nieuwe website en een nieuw intranet opgeleverd, waarbij dienstverlening aan inwoners centraal staat. Ook is gewerkt aan een actiever persbeleid. In 2018 is het personeelsblad Op Dreef vernieuwd en is het relatiemagazine NH Kwartaalblad vervangen door het blad &Holland, dat meer gericht is op inwoners. Dit blad verschijnt zes keer per jaar digitaal en drie keer per jaar op papier, dat als inkijkexemplaar ligt op meer dan 800 locaties in Noord-Holland.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
					van de provincie duidelijker voor het voetlicht brengen. We gaan het 'verhaal' van de provincie meer in samenhang vertellen, waarbij we aansluiting willen zoeken bij zaken die de inwoners van Noord-Holland in hun dagelijks leven bezig houden. De provincie kiest voor 'digital first': de website wordt het belangrijkste externe communicatiekanaal van de provincie, net als het intranet dat is voor de interne communicatie. Hier is alle informatie terug te vinden. Andere kanalen verwijzen door naar de website. De website zal meer geschikt worden gemaakt voor digitale vormen van burgerparticipatie. Zie verder 1.3.1. Goede communicatie is niet alleen zenden, maar ook luisteren en interactie. De provincie minder als autoriteit en meer als verbinder in een netwerksamenleving. Die rol vraagt niet alleen communicatieve vaardigheden van communicatieprofessionals, maar van de gehele organisatie. Daar wordt een programma op gezet.	middelenstrategie. In 2017 starten we met een programma voor het communicatiever maken van de organisatie, in aansluiting op Samen Noord-Holland. In de tweede helft van deze collegeperiode zal de communicatiestrategie onder meer worden vertaald in nieuwe formules van het externe blad en het personeelsblad. Ook zijn in 2016 een nieuwe website en een nieuw intranet opgeleverd. Op de website staat dienstverlening centraal. Ook zijn er nieuwe tools voor digitale burgerparticipatie toegevoegd en is de website beter mobiel toegankelijk. Het intranet biedt medewerkers meer mogelijkheden voor online samenwerking en interactie. Voor zowel website als intranet wordt in 2017 een start gemaakt met de doorontwikkeling. Op sociale media zijn we, naast de al bestaande accounts op Twitter, Facebook, LinkedIn en Youtube, gestart met Instagram. Sociale media worden steeds actiever ingezet voor het vertellen van het verhaal van de provincie en interactie. Zo wordt voor de nieuwe Omgevingsvisie gewerkt met digitale participatie via Facebook. In de tweede helft van deze collegeperiode willen wij de webcare verder professionaliseren en investeren in een groter bereik op sociale media. Door de provincie gesponsorde evenementen worden ingezet voor communicatie over provinciale thema's. Zo stond in 2017 op Bevrijdingspop en Sail Den Helder een huiskamer van Jouw Noord-Holland, waar bezoekers konden meepraten over de nieuwe Omgevingsvisie.	Sociale media worden steeds actiever ingezet voor het vertellen van het verhaal van de provincie en de 'webcare' is geprofessionaliseerd. Naast de al bestaande accounts op Twitter, Facebook, LinkedIn en Youtube, is de provincie gestart met Instagram. Rond het Instagramaccount Oogvoornoordholland is een community ontstaan rond mooie foto's van Noord-Holland en op het Instagramaccount ProvincieNH laat elke week een andere medewerker zien wat de provincie zoal doet. In 2019 worden de digitale nieuwsbrieven van de provincie vernieuwd en wordt een uitbreiding van de huisstijl voor digitale middelen opgeleverd. Een voorbeeld van de vergroting van de communicatie-inspanning is ook de Facebookcampagne #JouwNoord-Holland en de vanuit communicatie gefinancierde opinieonderzoeken ter ondersteuning van de totstandkoming van de Omgevingsvisie. Mede dankzij extra middelen die in het coalitieakkoord incidenteel beschikbaar zijn gesteld voor deze collegeperiode, heeft de provincie de communicatie inspanningen kunnen vergroten en meer kunnen richten op de inwoners van de provincie. Deze doelstelling is daarmee gerealiseerd.
1.3.2 Provinciale belangen op landelijk	Wij blijven ons inzetten om Europese subsidies voor onze doelen	Loggen	X		Voortzetting van het huidige beleid. Er wordt geprobeerd zo veel mogelijk	Wij hebben gebruik gemaakt van de Europese subsidie programma's Kansen	Onze doelstelling om twaalf projecten in Noord-Holland te stimuleren met Europese subsidie is gerealiseerd. Aan

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
en Europees niveau behartigen	te verwerven				Europees geld in onze provincie terecht te laten komen bij externe organisaties, die onze doelen nastreven. Over twee jaar zijn acht projecten gestart op het grondgebied van de provincie Noord-Holland, die gebruik maken van Europese subsidie, en over circa vier jaar loopt dit op naar twaalf projecten.	voor West II en INTERREG. Deze programma's zijn gestart in 2015 en tot nu toe is aan elf Kansen voor West II projecten en zes INTERREG projecten EFRO-subsidie verleend.	zestien Kansen voor West-projecten en veertig INTERREG-projecten is EFRO-subsidie verleend. Daarnaast is nog een aantal projecten met een aanvraag bezig.
	Wij stellen tijdig cofinanciering beschikbaar indien provinciale activiteiten in aanmerking komen voor investeringsgelden uit Europese fondsen	Loggen	X		Hiervoor is de Uitvoeringsregeling Cofinanciering Europese EFRO-programma's Noord-Holland vastgesteld. Over circa twee jaar zijn er zes projecten van externe organisaties, die in aanmerking komen voor cofinanciering van de provincie en twaalf op een termijn van vier jaar.	Door middel van de Uitvoeringsregeling Cofinanciering Europese EFRO-programma's Noord-Holland zijn er zeventien Kansen voor West projecten gefinancierd en zes INTERREG projecten. (NB. projecten die gefinancierd zijn door Kansen voor West II Amsterdam mochten ook cofinanciering aanvragen, vandaar dat dit aantal hoger is dan het aantal gefinancierde Kansen voor West II projecten door Noord-Holland). Totaal gaat het om 20 miljoen EFRO middelen en 9 miljoen provinciale cofinanciering.	De cofinanciering van de EFRO-programma's Kansen voor West en Interreg resulteert in 40 Interreg-projecten met 1,5 miljoen provinciale cofinanciering en 21 Kansen voor West projecten in Noord-Holland met 10 miljoen provinciale cofinanciering, gericht op innovatie in het MKB en duurzaamheid. De doelstelling is hiermee gerealiseerd.
	Wij blijven inzetten op onze lobbyactiviteiten in Brussel	Loggen	X		Voor de periode van 2016 – 2019 zal er opnieuw een Randstadstrategie opgesteld worden om onze lobby op de Europese dossiers zo efficiënt en effectief mogelijk uit te voeren. Een eenmalige evaluatie van de Randstadstrategie zal worden uitgevoerd, eind 2018. BOB-aanpak is denkbaar.	Wij hebben een Randstadstrategie opgesteld om onze lobby op een aantal Europese prioritaire dossiers zo efficiënt en effectief mogelijk uit te voeren. Daarnaast is op 6 februari 2017 de Europastrategie Noord-Holland vastgesteld voor de periode 2017-2021. De prioritaire lobbythema's uit de Europastrategie Noord-Holland en de Regio Randstadstrategie zijn complementair. Voor een sterke lobby is inzet van bestuurders nodig. De coördinerend Europagedeputeerde bekleedt inmiddels de functies van vicepresident van het netwerk van kustregio's CPMR en van coördinator van de Commissie Natuurlijke Hulpbronnen (NAT) van het Comité van de Regio's. In die hoedanigheid is het eigen-initiatief-advies over de toekomst van het Europees waterbeleid voor het Comité van de Regio's tot stand gekomen en is GS actief op het onderwerp 'toekomst van het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid'. Door deze functies heeft het College	De evaluatie van de Randstadsamenwerking zal ook een evaluatie bevatten van de Randstadstrategie. De oplevering wordt verwacht in maart 2019. Jaarlijks rapporteren wij over de Noord-Hollandse Europastrategie. Naast coördinator van de Commissie Natuurlijke Hulpbronnen (NAT) van het Comité van de Regio's, is de huidige Europagedeputeerde namens Nederland lid van het Political Bureau (PB) van CPMR en tevens vicepresident van CPMR en voorzitter van de climate taskforce. Als de huidige gedeputeerde terugkeert in het nieuwe college, kan hij deze functies behouden tot oktober 2020, als de periodieke verkiezing van leden van het PB en de vicepresidentschappen pas weer aan de orde is. Via deze functies ontstaan er steeds kansen om provinciaal beleid over het voetlicht te brengen en Europees beleid te beïnvloeden. Een aantal PS leden heeft in oktober 2018 een werkbezoek gebracht aan het Comité van de Regio's en het Europees Parlement.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						contacten met Europees Commissaris Vella over het maritiem beleid en met Commissaris Cretu over de toekomst van het Cohesiebeleid. De samenwerking tussen GS en het COE is in 2017 geïntensiveerd.	

2. *Bereikbaarheid*

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
2.1.1 Verkeersmanagement op provinciale infrastructuur ontwikkelen, realiseren en beheren	In samenwerking met de transportsector stimuleren wij de uitvoering van een pilot van gecombineerde venstertijden voor stadsdistributie	Post		X	Wij treden met de EVO (Eigen Verladers Organisatie) in overleg over de pilot afstemming venstertijden	EVO heeft ons laten weten dat zij de focus van venstertijden naar logistieke ontkoppelpunten aan het verleggen zijn. Wij hebben met EVO afgesproken dat zij met ons contact opnemen als wij hierin een rol kunnen spelen.	Er zijn meerdere gesprekken gevoerd met zowel EVO als TLN en de Kamer van Koophandel. De focus op logistieke Ontkoppelpunten heeft er toe geleid dat in de Omgevingsvisie (Metropool in Ontwikkeling) is opgenomen, dat we zoeken naar slimme locaties voor deze Logistiek Ontkoppelpunten. Hiermee hebben wij invulling gegeven aan dit punt.
	In het kader van verkeersmanagement blijven wij ons inzetten voor innovatieve technieken in de (vracht-) auto en op de weg	Post		X	Ten behoeve van de introductie van coöperatieve auto's worden pilots uitgevoerd met betrekking tot communicatie tussen auto's en wegkantsystemen, onder andere in het kader van Beter Benutten.	Momenteel zijn we bezig met de volgende pilots: • Uitvoering test (voltooid) met coöperatieve systemen op de Zuidtangent voor een zelfrijdende bus (niveau 3) met Daimler en Vialis. • Uitvoering test (voltooid) met prioriteit voor vrachtvervoer en tijd tot groen licht bij intelligente verkeerslichten op N201/A4. Dit is nu in gebruik. • Ontwikkeling van intelligente verkeerslichten ("iVRI's") in Beter Benutten (Talking Traffic) en realisatie 12 iVRI's op N201/N205. Verdere uitrol zal vanaf de zomer van 2017 plaats hebben. • Ontwikkeling van een zelflerend algoritme met Nissan Research voor interactie tussen verkeerslichten en zelfrijdende auto's. • Diverse contacten en afspraken met autofabrikanten (o.a. Nissan, Fiat/Chrysler) en andere bedrijven (o.a. Transdev, 3M) voor proeven met automatische voertuigen op provinciale wegen.	In deze periode hebben we de volgende pilots uitgevoerd: • Uitvoering test (voltooid) met coöperatieve systemen op de Zuidtangent voor een zelfrijdende bus (niveau 3) met Daimler en Vialis. • Uitvoering test (voltooid) met prioriteit voor vrachtvervoer en tijd tot groen licht bij intelligente verkeerslichten op N201/A4. Dit is nu in gebruik. • Ontwikkeling van intelligente verkeerslichten ("iVRI's") in Beter Benutten (Talking Traffic) en realisatie van twaalf iVRI's op N201/N205. Die zijn in gebruik genomen en leveren in het voertuig informatie over de verkeerslichten. In het totaal hebben we voor 51 VRI's opdracht gegeven om die om te bouwen naar iVRI. Bij vervanging worden nu standaard iVRI's geïnstalleerd; • We hebben een zelflerend algoritme ontwikkeld met Nissan Research voor interactie tussen verkeerslichten en zelfrijdende auto's. Deze ervaring wordt toegepast bij programmering van de iVRI. • We testen effecten verkeersveiligheid en doorstroming met C-ACC op de N205; • We nemen deel in Europese onderzoeksprogramma's met betrekking tot informeren in voertuigen en communiceren met voertuigen. • Testen en pilots met verschillende communicatietechnieken (4G en WiFi-P) zijn in gang gezet om de bedrijfszekerheid te testen voor informeren en veiligheidsfuncties. Hierbij werken we samen met bedrijfsleven en industrie. • Diverse contacten en afspraken met autofabrikanten (o.a. Nissan, Fiat/Chrysler) en andere bedrijven (onder andere Transdev, 3M) voor proeven met automatische voertuigen op provinciale wegen. De doelstelling is hiermee gerealiseerd. Op basis van de eerste ervaringen met het voorgaande hebben we de innovatie vorm gegeven in een Uitvoeringsprogramma Smart Mobility 2018-2019 dat door PS vastgesteld is in november 2017. Dit wordt momenteel uitgevoerd en is gericht op studies, testen en pilots voor

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							voertuigtechnologie, fysieke en digitale infrastructuur, data en Mobility as a Service. De ervaringen hieruit moeten gaan leiden tot bredere uitrol van Smart Mobility toepassingen in de provincie Noord-Holland.
	Wij ondersteunen regelscenario's voor doorstroming, calamiteiten en evenementen en benutten toekomstige ontwikkelingen op het gebied van verkeersmanagement	Post		X	Zodra er nieuwe technologische ontwikkelingen beschikbaar komen worden deze geïmplementeerd in de verkeerscentrale of in de wegkantsystemen (met name VRI's)	De volgende acties kunnen worden onderscheiden: • Invoeren nieuw data-analysetool voor verkeerskundige evaluatie verkeerslichten. • Aansluiting gemeenten Zaanstad, Haarlem en Heerhugowaard op de provinciale verkeerscentrale. • Ontwikkeling nieuw regelinstrumentarium in Praktijkproef Amsterdam (o.a. wachtrijschatter, radar). • Effectiviteit en efficiëntie van de verkeerscentrale vergroot o.a. door integratie bediening Waterwolftunnel en Verkeersmanagement. • Implementatie centrale brugbediening en realisatie Blauwe Golf.	Naast de acties uit 2017 hebben we onderstaande acties uitgevoerd: • Alle VRI's worden periodiek geoptimaliseerd • Gemeentes Heemstede en Hoorn zijn ook aangesloten op de provinciale verkeerscentrale De doelstelling is daarmee gerealiseerd.
2.1.2 Provinciale wegen en fietspaden ontwikkelen, aanleggen en beheren	Wij blijven innovatieve projecten om onze infrastructuur te verduurzamen ondersteunen	Post/Van der Hoek		X	Concrete innovaties t.b.v. verduurzaming van het areaal en het verlengen van de levensduur worden geïnitieerd.	Wij hebben ingezet op verduurzaming van onze infrastructuur door grondstoffenbeperking en levensduurverlenging. Voorbeelden van grondstoffenbeperking zijn de bio-initiatieven zoals het Bamboegeluidsscherm (N245, nu in groeifase) en het biobased wegvak (N231, in voorbereiding). Met de TU Delft gaan wij een samenwerkingsovereenkomst aan voor het versneld implementeren van levensduur verlengende innovaties voor asfaltwegen (Epoxy-asfalt) en stalen (sandwich) - en betonnen (bio en UHSB) bruggen. De eerste spin-off wordt nog in 2017 toegepast bij de brug bij Schagen (N247). In samenwerking met de provincie Zuid-Holland, binnen een SBIR (Small Business Innovation Research) traject zijn eind 2017 twee alternatieve geluid	Wij werken op veel fronten aan innovatieve projecten: In het kader van IFD (industrieel, Flexibel en Demontabel bouwen) is een NTA (Nederlandse Technische Afspraak) opgeleverd waarmee onze beweegbare bruggen gebouwd kunnen worden, zodanig dat ze circulair kunnen zijn. Recentelijk hebben wij de prestatie gemeten van het bamboegeluidsscherm. Het biobased wegvak is in uitvoering gegaan. In samenwerking met TU Delft hebben wij twee concrete innovaties toegepast: Het eerste proefvak voor epoxy asfalt en de eerste toepassing van zelf herstellend beton. Andere innovaties, op het gebied van bruggen en viaducten zijn in monitoring (UHSB) of in voorbereiding (stalen bruggen). De innovatie op het gebied van SMART Roads c.q. het zorgen dat de 'zelfrijdende' door de provinciale wegen wordt gefaciliteerd verlopen langzaam. Dit heeft te maken met de technologische moeilijkheid en de lastige acceptatie en samenwerking in de markt. De doelstelling is gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						beperkende maatregelen ontwikkeld die in 2018 zullen worden uitgetest langs onze wegen. In het kader van SMART Roads wordt medio september een Hackethon (een bijeenkomst van software- en websiteontwikkelaars) georganiseerd met als doel om onze infrastructuur toekomstbestendig te maken voor wat betreft zelfrijdende auto's.	
	Voor onderhoud en beheer van nieuwe wegen reserveren wij tijdig geld	Post	X		Voortzetten huidige werkwijze, waarbij areaaluitbreiding bij zomernota wordt aangevraagd.	Voor de gerealiseerde areaaluitbreiding in 2016 zal in de Zomernota 2017 budget worden aangevraagd. Bij de Kaderbrief 2018 zijn de toekomstige extra beheerlasten ten gevolge van functionele verbeteringen aan de infrastructuur (areaaluitbreiding) zichtbaar gemaakt.	Voor de gerealiseerde areaaluitbreiding in 2018 zal in de Zomernota 2019 budget worden aangevraagd. Bij de Kaderbrief 2020 zullen we de toekomstige extra beheerlasten ten gevolge van functionele verbeteringen aan de infrastructuur (areaaluitbreiding) zichtbaar maken. De doelstelling is gerealiseerd.
	De voorbereidende werkzaamheden voor de N23(Westfrisiaweg) zijn inmiddels begonnen. De daadwerkelijke uitvoering gaat van start na de zomer van 2015 en de oplevering is voorzien eind 2017	Post	X		Het grootste deel van de voorbereidende werkzaamheden zijn afgerond. De deelopdracht Uitvoering in T3 wordt opgedragen. De uitvoering wordt opgepakt. In de planning blijft de openstelling onveranderd op eind 2017 staan.	In september 2015 is de daadwerkelijke uitvoering aan bouwer Heijmans opgedragen. Wij verwachten dat de nieuwe N23 eind 2018 voor de weggebruiker zal zijn opengesteld. Dit is een jaar later dan oorspronkelijk gepland. De vertraging is terug te voeren op een door Heijmans ingebrachte claim en haar besluit om het werk in oktober 2016 stil te leggen en vergaand te demobiliseren. Wij hebben in de periode daarna met Heijmans intensief overleg gevoerd om de impasse te doorbreken. Dit heeft geleid tot een vaststellingsovereenkomst in april 2017 waarmee de claim is afgehandeld en het werk hervat. De voortgang bedraagt (peildatum 1/7/2017) 50%-60%.	Wij hebben de Westfrisiaweg in december 2018 opengesteld. Het bouwbedrijf Heijmans heeft de weg overgedragen aan de provincie. Heijmans is nu nog bezig restpunten af te handelen en is gedurende de garantieperiode nog verantwoordelijk voor diverse objecten. De doelstelling is gerealiseerd, maar later dan gepland.
	In aanloop naar het resultaat van het SolaRoad-experiment (2017) onderzoeken wij waar verbreding van het experiment kansrijk is	Post		X	Er loopt een onderzoek naar verbreding van het huidige concept van SolaRoad naar andere(oa. zwaardere) projecten. Dit initiatief wordt verder gebracht in een samenwerkingsverband met de private markt en onderzoeksinstelling(en).	De pilot (naar verbreding van het huidige concept SolaRoad) voor zwaar verkeer wordt technisch uitgewerkt. Om de pilot concreet met de partners te realiseren worden samenwerkingsovereenkomsten opgesteld. Als locatie voor deze pilot is de Fokkerweg (nabij Schiphol) voorzien. Hierover wordt nog met de gemeente overlegd. De technische	We hebben de overeenkomsten voor de SolaRoad pilot zwaar verkeer in het voorjaar van 2018 ondertekend. Het concept SolaRoad voor zwaar verkeer is technisch uitgewerkt. Wij voeren dit in de eerste twee maanden van 2019 uit in de vorm van een pilot voor een parallelweg (NH) en Zuid-Holland in de vorm van een busbaan. De doelstelling is gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						uitwerking en het opstellen van de overeenkomsten loopt parallel met het proces in de provincie Zuid-Holland waar een pilot voor zwaar verkeer is gepland voor een busbaan. De locatie van deze proef ligt nabij Spijkenisse. De planning is dat uiterlijk in het derde kwartaal van 2017 de overeenkomsten ondertekend zijn, zodat de R&D-fase kan worden ingezet waardoor, zoals gepland, de pilots eind 2018 worden opgeleverd.	
	Wij zetten in op realisatie van een verbindingsweg van 2x2 rijstroken tussen de A8 en A9, met daarbij specifieke aandacht voor de Stelling van Amsterdam	Post	X		Het lopende project A8-A9 wordt voortgezet, inclusief aandacht voor de inpassing, stelling van Amsterdam (HIA) en het opstelterrein Uitgeest.	In oktober 2016 hebben wij getrechterd van zeven naar drie mogelijke alternatieven. De PlanMER ligt ter visie van 17 juli tot 1 oktober 2017. Alle inspraakreacties komen terecht in de Nota van Beantwoording. Op basis van de PlanMER, het aanvullend geluidsonderzoek Broekpolder, de adviezen van ICOMOS, het advies van de commissie MER. het advies van de commissie Ruimtelijke Ontwikkeling (ARO) en de opbrengst van de inspraak (met een Nota van Beantwoording) willen wij een voorkeursalternatief kiezen. Naar verwachting zullen wij dit in het eerste kwartaal van 2018 met een voordracht aan u voorleggen, zodat door PS besluitvorming over het voorkeursalternatief kan plaatsvinden.	In het najaar van 2017 zijn de inspraakreacties op de planMER verwerkt en zijn de externe adviezen ingewonnen. Door het advies van ICOMOS hebben wij een tussenstap ingelast door samen met de minister van OCW het advies te duiden en gezamenlijk het vervolg te bepalen. Op 25 april 2018 hebben wij hierover bestuurlijke afspraken gemaakt met de minister. Op basis van de afspraken met de minister van OCW, resultaten uit de planMER, zienswijzen, aanvullend onderzoek en externe adviezen hebben wij op 29 mei 2018 een besluit Voorkeursalternatief (VKA) genomen. In 2019 laten wij een landschapsplan opstellen om de Outstanding Universal Value (OUV) van de Stelling van Amsterdam te herstellen, in stand te houden en te versterken en vervolgens de verbinding zo optimaal mogelijk in te passen. Hiermee hebben wij deze doelstelling voor zover mogelijk gerealiseerd.
2.1.3 Provinciale openbaar vervoervoorzieningen ontwikkelen, aanleggen en beheren	Wij realiseren de komende periode de HOV lijn Velsen-Haarlem-Noord	Post	X		Project zit in de uitvoering. PS worden geïnformeerd over de voortgang via een halfjaarlijkse rapportage.	Het project is in afrondende fase: afhandeling restpunten. Het tracé is officieel in gebruik genomen.	Dit tracé is al eerder in gebruik genomen (zie linker kolom: stand van zaken 2017)
	Wij zetten in op HOV tussen Huizen en Hilversum	Post	X		Vaststelling provinciaal inpassingsplan door PS.	Het PIP is gesplitst in een deel Huizen-Blaricum en een deel Eemnes-Hilversum. Voor het tracédeel in Huizen en Blaricum is overeenstemming bereikt in gesprek met de gemeenten over de variant 'meerijden via de Meent' . Wij hebben het voornemen om over deze variant samen met de gemeenten Huizen en Blaricum in de loop van 2017 te besluiten. Dit zal mogelijk betekenen	We zijn gestart met de realisatiefase van het project. Het vaststellingsbesluit PIP van PS van 3 oktober 2016 is met een positieve uitspraak van de Raad van State in oktober 2017 onherroepelijk geworden. Daarna zijn wij in Hilversum gestart met diverse (voorbereidende) werkzaamheden. De gunning van het grootste uitvoeringscontract heeft door bezwaren en een kort geding vertraging opgelopen. We verwachten een uitspraak van de rechter in januari 2019. Na het ondertekenen van een addendum op de samenwerkingsovereenkomst is de gemeente Blaricum toegetreden tot de stuurgroep HOV in ‘t Gooi. Met de

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						dat de vrije busbaan uit de scope van het project gehaald wordt in Huizen en Blaricum. Een PIP is voor dit gedeelte dan niet meer nodig. Een voorstel over aanpassing van de scope van het project HOV in 't Gooi zal ter goedkeuring voorgelegd worden aan PS. De gemeente Eemnes heeft nog geen besluit genomen over de locatie van de geplande bushalte in Eemnes. In oktober 2016 is het PIP voor het tracédeel Eemnes-Hilversum vastgesteld door PS. Een uitspraak door de Raad van State betreffende de zes beroepen die op het PIP zijn binnengekomen, wordt verwacht in het najaar van 2017.	instemming van PS en de gemeenteraden van de gemeenten Huizen en Blaricum met 'Meerijden via de Meent' en van de gemeenteraad van Eemnes met de nieuwe haltelocatie, zijn we in het voorjaar van 2018 gestart met de verdere ontwerpuitwerking van deze onderdelen van het project. De doelstelling is gerealiseerd.
2.1.4 Provinciale vaarwegen ontwikkelen, aanleggen en beheren	Wij inventariseren wat er nodig is om vervoer over water te stimuleren en te ondersteunen, zoals faciliteiten die op land nodig zijn (auto-afzetplekken bij overnachtingsplaatsen)	Post	X		Er worden gesprekken gevoerd met Schuttevaer om de behoefte van de gebruikers inzichtelijk te maken. Waar nodig kunnen dan de faciliteiten worden gerealiseerd.	Met Schuttevaer is constructief overleg gevoerd inzake twee auto-afzetplekken bij overnachtingsplaatsen, één ten noorden en één ten zuiden van het Noordzeekanaal (NZK). Voor een locatie ten noorden van het NZK ligt de voorkeur op de omgeving Alkmaar-Schoorldam. Wij beschikken niet zelf over de benodigde gronden. Met Rijkswaterstaat is overleg gestart voor een optie ten zuiden van de Schoorldammerbrug. Voor een locatie ten zuiden van het NZK, is een voorkeur nabij de Elsbroekerbrug langs de ringvaart. Wij voeren daarover overleg met de gemeente Haarlemmermeer.	We hebben met Schuttevaer constructief overleg gevoerd over twee auto-afzetplekken bij overnachtingsplaatsen, één ten noorden en één ten zuiden van het Noordzeekanaal (NZK). In zuid hebben we onderzoek gedaan naar een mogelijke auto-afzetplaats en overnachtingsplaats nabij de Elsbroekerbrug. De auto-afzetplaats lijkt daar haalbaar op de plaats van de huidige wachtplaats, en wordt in 2019 gerealiseerd. Een definitieve plaats voor een overnachtingsplaats is niet eenvoudig in te passen wegens het gemeentelijk beleid om niet meer ligplaatsen buiten de bebouwde kom toe te staan. In noord hebben we overlegd met Schuttevaer naar de mogelijkheid om de bestaande kegelplaats bij Alkmaar Noord, ten zuiden van Koedijkervlotbrug te gebruiken als auto-afzetplaats en overnachtingsplaats. De doelstelling is gerealiseerd.
	Indien het de doorstroming van het verkeer bevordert, zal een aantal bruggen tijdens de spits gesloten blijven	Post	X		Huidige programma Blauwe Golf/Beter Benutten wordt voort gezet en scenario's worden nader uitgewerkt in overleg met de regio en Schuttevaer voor minder brugbediening tijdens de spits.	Met Schuttevaer zijn afspraken gemaakt om de vervoersstromen over water buiten de spitstijden beter op elkaar af te stemmen, zodat gedurende de spits minder brugbedieningen nodig zijn. Deze maatregel wordt halverwege 2018 geëvalueerd. Door centralisatie van bruggen en sluizen kan 24-uurs bediening gerealiseerd worden op de vaarwegen.	We hebben het project Blauwe Golf in 2018 afgerond. Dit betekent dat we op 130 bruggen en sluizen in de provincie real-time data beschikbaar hebben over de status van de bruggen (open/dicht) waarmee de brugbediening kan worden geoptimaliseerd. Met de App RiverGuide kan de schipper zijn route plannen, zien wat er op zijn route komt en wat de planning is dat de bruggen open gaan. Bedienaren zien in het BrugManagementSysteem (BMS) het schip varen en krijgen een bedienadvies dat ze kunnen inplannen, rekening houdend met het vastgestelde bedienbesluit, drukte van het wegverkeer, openbaar vervoer en hulpdiensten. Deze brugopening-informatie is ook beschikbaar voor route navigatie van het wegverkeer.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						Het programma 24-uurs bediening is nu in uitvoering en vanaf 2018 worden de kunstwerken gefaseerd gekoppeld aan de centrale.	Begin april 2019 is een campagne gepland om deze informatie onder de aandacht van de schippers te brengen. De doelstelling is gerealiseerd.
	Waar nuttig en gewenst, kan uitbreiding van bedientijden uitkomst bieden. Uitgangspunt is centrale bediening van bruggen en sluizen	Post		X	Voortzetten huidige programma Centrale bediening, dat gericht is op Basisnet Beroepsvaart. Waar nodig de trajecten toevoegen, waar uitbreiding van de bedientijden uitkomst biedt.	Het programma 24-uurs bediening is nu in uitvoering. De aannemers zijn bezig met het ontwerpen en uitvoeringsgereed maken van bediening op afstand. Vanaf 2018 worden de kunstwerken gefaseerd gekoppeld aan de centrale. Zodra de kunstwerken gekoppeld zijn aan de centrale in Heerhugowaard kunnen de bedieningstijden worden uitgebreid en kan er zelfs 24-uur worden bediend. Voor de recreatievaart-trajecten worden momenteel gesprekken gevoerd met de andere beheerders om ook hun kunstwerken te koppelen aan de centrale.	We hebben de bediencentrale opgeleverd. Het gebouw is het meest duurzame gebouw in Noord-Holland. Het gebouw heeft een zogenaamde duurzaamheidsscore (GPR-score) van 9,15. We zijn in 2018 begonnen met het aanleggen van een glasvezelnetwerk. Onze ambitie is om op termijn tachtig bruggen en sluizen centraal op afstand te bedienen. Onderzoek van en werk aan bruggen om deze op afstand bedienbaar te maken zijn gestart. Gesprekken met andere beheerders lopen. De doelstelling is gedeeltelijk gerealiseerd. De randvoorwaarden om de volledige doelstelling te realiseren zijn gecreëerd.
2.2.1 Mobiliteitsbeleid maken en uitvoeren	Wij willen de bereikbaarheid van de Haarlemmermeer-Bollenstreek verbeteren door middel van een oplossing waarbij HOV en een verbindingsweg tussen de N206 en de A4 (Duinpolderweg) onlosmakelijk met elkaar verbonden zijn	Post	X		In overleg met de portefeuillehouder zullen processen op elkaar worden afgestemd.	In zowel de Staten van de provincie Zuid-Holland als de provincie Noord-Holland is de koppeling tussen de planstudie voor een verkeersrelatie en het HOV als volgt geduid: er worden in het bestuurlijk overleg voor het HOV geen besluiten genomen, zolang er omtrent het project 'Duinpolderweg' geen besluiten genomen zijn. Een tussenstap in het project Duinpolderweg, waaraan het project HOV Noordwijk-Schiphol gekoppeld is, werd in oktober 2016 na anderhalf jaar afgerond. Het Milieu Effect Rapport (MER), het Economische Effect Rapport (EER), het Landbouw Effect Rapport (LER)- en de Maatschappelijke Kosten- en Batenanalyse (MKBA) worden opgeleverd in het derde kwartaal van 2017 en voorgelegd aan Provinciale Staten in het eerste kwartaal van 2018, na inspraak.	Wij hebben beide projecten voortdurend aan elkaar gekoppeld. Voor de verbinding A4-N206 is in het vierde kwartaal van 2018 een definitief VKA tot stand gebracht, waardoor het HOV-project nu richting uitvoering kan worden gebracht. Hiervoor zal het voorlopig ontwerp naar definitief ontwerp worden gebracht. Verder zal het tracé na de brug worden bepaald en zullen gronden worden aangekocht. De start van de realisatie wordt niet eerder verwacht dan 2021. Voor de wegverbinding is de planuitwerkingsfase inmiddels opgestart. Het VKA wordt nu uitgewerkt naar een voorlopig ontwerp en een PIP inclusief projectMER. De start van de realisatie wordt niet eerder verwacht dan 2024. Hiermee hebben wij deze doelstelling voor zover mogelijk gerealiseerd.
	In samenwerking met Flevoland en Utrecht zetten wij het programma 'Laadinfrastructuur' voor elektrische auto's voort	Post	X		In MRA verband is een werkgroep ingesteld die zich bezig houdt met elektrisch vervoer in den brede. Primaire aandacht wordt nu gezet op uitrol van de Laadinfrastructuur	Na een succesvolle aanbesteding van publieke laadinfrastructuur loopt de plaatsing van 1200 laadpalen nu volop.	Eind 2018 zijn er in Noord-Holland in totaal 2400 laadpunten geplaatst door MRA-E. Maandelijks komen er daar ongeveer honderd bij. Voor 2019 loopt een nieuwe aanbesteding.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
					(plaatsen laadpalen in 2015 en 2016 in gemeenten in Noord-Holland, Flevoland en Utrecht).		Hiermee hebben wij deze doelstelling gerealiseerd.
	Wij voeren een integrale studie uit naar de verbetering van de bereikbaarheid van Den Helder	Post		X	In 2016 wordt gestart met een studie. De resultaten worden in 2017/2018 verwacht.	Deze studie is geïntegreerd met de bereikbaarheidsstudie van De Kop Werkt! In het tweede kwartaal van 2018 worden de eerste resultaten verwacht.	Voor de bereikbaarheid in Den Helder (N250) is een pakket maatregelen voor de korte termijn vastgesteld dat nader wordt uitgewerkt voor uitvoering in de jaren 2019 en 2020. Voor lange termijnmaatregelen wordt een analyse en update uitgevoerd op de in de afgelopen decennia uitgevoerde onderzoeken ten einde de eerder aangedragen oplossingen te toetsen op haalbaarheid en draagvlak. Verder wordt de samenhang gezocht met de ontwikkeling van de haven en Marine, hiervoor zijn afspraken gemaakt in de samenwerkingsagenda. Voor de lange termijn bereikbaarheid naar Den Helder is een verkenning uitgevoerd. De resultaten worden in het eerste kwartaal van 2019 gepresenteerd. Hiermee hebben wij voor zover mogelijk deze doelstelling gerealiseerd
	Er wordt een studie verricht naar een vaste oeververbinding ter hoogte van de Burgervlotbrug	Post		X	In 2016 wordt studie verricht. De resultaten zijn eind 2016 bekend.	De studie wordt na de zomer afgerond. De resultaten zullen wij daarna met PS delen.	Wij hebben, op basis van het uitgevoerde onderzoek, besloten af te zien van de aanleg van een nieuwe oeververbinding. In het PMI is het project geschrapt. Hiermee hebben wij invulling gegeven aan dit punt.
	Indien wettelijke maximumsnelheid voor landbouwverkeer wordt verhoogd, bezien wij waar toegang tot provinciale hoofdinfrastructuur mogelijk gemaakt kan worden	Post		X	De studie wordt in de tweede helft van 2015 opgestart. Uitkomst is afhankelijk van het tijdstip dat de snelheid daadwerkelijk wordt verhoogd.	Omdat de wettelijke maximumsnelheid voor landbouwverkeer niet is verhoogd, is er geen aanleiding voor het wijzigen van beleid ten aanzien van landbouwverkeer. Wel zijn wij met de sector in gesprek over specifieke knelpunten voor landbouwverkeer op wegen.	Wij zijn een verkenning begonnen om ons voor te bereiden op kentekening van landbouwverkeer door het Rijk, en de consequenties daarvan voor het gebruik van provinciale wegen. Hiermee hebben wij voor zover mogelijk deze doelstelling gerealiseerd.
	OV-knooppunten: Wij stimuleren de aanwezigheid van fietsenstallingen bij OV-knooppunten	Post	X		Het bestaande beleid van fietsenstallingen bij OV knooppunten wordt voorgezet.	We hebben geen specifiek stimuleringsinstrument (bijvoorbeeld een subsidieregeling) voor de aanwezigheid van fietsenstallingen bij OV-knooppunten. Wanneer gemeenten plannen hebben die passen binnen ons beleid van OV-knooppunten dan zoeken we naar maatoplossingen.	Wanneer gemeenten plannen hebben voor de uitbreiding van fietsenstallingen dan helpen wij gemeenten om deze plannen zo goed mogelijk in te passen in de totaalaanpak van het OV-knooppunt. Hiermee hebben wij voor zover mogelijk deze doelstelling gerealiseerd.
	Wij blijven gemeenten financieel ondersteunen bij het aanleggen van veilige fietsvoorzieningen. Wij zullen een inventarisatie (laten) maken waarin de belangrijkste knelpunten in het fietsnetwerk in	Post		X	In het kader van de Uitvoeringsregeling subsidie BDU kleine infrastructuur kunnen gemeenten subsidie aanvragen. Daarnaast wordt in samenspraak met de Fietsersbond gewerkt aan genoemde inventarisatie.	Inmiddels heeft de fietsersbond het rapport met in totaal ruim 300 knelpunten op het regionale netwerk opgeleverd. Op basis van de criteria veiligheid en nabijheid van OV-knooppunten en scholen is hieruit een	De projecten zijn nader geprioriteerd en veertien knelpunten op ons eigen areaal zijn met een voordracht aan PS voorgesteld om op te pakken. Inmiddels zijn de projecten in de studiefase PMI opgenomen. Enkele projecten zullen naar verwachting in 2019 worden gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	de verschillende regio's in beeld worden gebracht.					top 50 geselecteerd van knelpunten in beheer bij derden. Over deze top 50 zal het overleg met wegbeheerders aangegaan worden om een investeringsprogramma op te stellen. Van de 37 knelpunten in beheer bij de provincie Noord-Holland is het voorstel om er drie niet op te nemen in het PMI Projecten worden opgenomen in het PMI op basis van een afweging op het gebied van leefbaarheid, bereikbaarheid of veiligheid. Voor zowel de geconstateerde ontbrekende schakel tussen Velsen en Santpoort-Zuid als de verbinding tussen woonwijken aan weerszijde van de N245 in Alkmaar geldt dat op voorhand is geconstateerd dat eventuele maatregelen niet leiden tot verbetering van de regionale bereikbaarheid en ook geen andere doelen dienen (dus leefbaarheid of verkeersveiligheid). Voor het knelpunt bij de rotonde Zeeweg/Herenweg in Bergen, geldt dat de door de Fietsersbond voorgestelde oplossing, namelijk verandering van het voorrangsregime om doorstroming van fietsers te bevorderen, niet voldoet aan de richtlijnen. De overige 34 knelpunten zijn reeds in uitvoering of zullen opgenomen worden in de studiefase van het PMI. PS zijn hierover via een brief van ons geïnformeerd.	Voor knelpunten op het areaal van derden (met name gemeenten) hebben we een subsidieregeling opengesteld. Tot medio december 2018 konden aanvragen worden ingediend. Op 11 december 2018 hebben wij het Perspectief Fiets vastgesteld waarin de aanpak van de knelpunten is verwerkt binnen de brede visie op de fiets in de mobiliteit van Noord-Holland.
	Wij stimuleren de aanleg van oplaadpunten voor de elektrische fiets	Post		X	Zie hierboven	We hebben nog geen acties ondernomen voor oplaadpunten voor de elektrische fiets. Momenteel inventariseren we bij het Provinciaal Verkeer en Vervoer Beraad (PVVB) of de gemeenten voorstellen hebben. Op basis daarvan bekijken we welke acties we kunnen ondernemen.	In het Perspectief Fiets is de koers op deze actie bepaald. Wij zien nauwelijks toegevoegde waarde in het toevoegen van oplaadpunten. De tekst in het Perspectief is als volgt: "Langs onze fietspaden zijn geen oplaadpunten voor elektrische fietsen nodig. De actieradius van de elektrische fiets is voldoende groot en met een lege accu kom je wel op je bestemming. Opladen bij de herkomst of bestemming is voldoende. Bij (overdekte) stallingsvoorzieningen kunnen oplaadpunten wel een toevoeging zijn." Op dit moment

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							hebben wij dergelijke voorzieningen niet in ons beheer. Daarnaast is er bij gemeenten de behoefte aan stimulering door ons van elektrische oplaadpunten voor fietsen geïnventariseerd. Die bleek niet aanwezig. Hiermee hebben wij deze doelstelling voor zover mogelijk gerealiseerd.
	Wij onderzoeken de behoefte aan en investeren in snelle fietsverbindingen	Post		X	Zie hierboven	Dit onderdeel zal meegenomen worden in de nog op te stellen beleidslijn. Met het opstellen van deze beleidslijn zal na de zomer van 2017 gestart worden.	Op 7 februari 2018 hebben wij de intentieverklaring metropolitane fietsroutes ondertekend, in de Kaderbrief 2019 is 16 miljoen gereserveerd voor een versnelling op een aantal van deze routes en in september is voor de Doorfietsroute Kennemerland (Heemstede-Uitgeest) subsidie aangevraagd bij het Rijk. Op 11 december 2018 hebben wij het Perspectief Fiets vastgesteld. Hierin is voor de hele provincie bezien waar de kansen liggen voor doorfietsroutes en is een ambitiebeeld voor een netwerk van doorfietsroutes opgenomen. In diverse regio's zijn we gestart met regionale verkenningen naar doorfietsroutes. Hiermee hebben wij voor zover mogelijk deze doelstelling gerealiseerd.
2.2.2 Rijksbeleid beïnvloeden	Wij maken ons vanuit onze rol als belangenvertegenwoordiger van gemeenten, waar nodig, bij de verantwoordelijken voor het spoor sterk voor het oplossen van specifieke knelpunten	Post	X		Dit is een punt van continue aandacht bij de bestuurlijke overleggen met het Rijk	Geen aanvulling op deze beleidslijn.	Geen aanvulling op deze beleidslijn.
2.3.1 OV concessies aanbesteden en beheren	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	Post	X		*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.
2.3.2 In OV voorzieningen investeren	Wij zetten de pilot op Texel, 'vervoer op maat' voort, waarbij wij samen met Texel kijken naar de mogelijkheid om een combinatie te maken met ander doelgroepenvervoer	Post	X		Dit is een punt van aandacht bij de Pilot die nog tot eind 2016 loopt.	Wij hebben alle voorwaarden in de pilot die tot de start van de concessie (naar verwachting 22 juli 2018) doorloopt geschapen om een combinatie met doelgroepenvervoer mogelijk te maken. Het is nu aan de gemeente Texel (als opdrachtgever van doelgroepenvervoer) om dit in te vullen. Bij de start van de nieuwe concessie Noord-Holland Noord wordt door de vervoerder nog een aantal maatregelen genomen om het gebruik van de Texelhopper door WMO-gerechtigden nog eenvoudiger te maken. Wij hebben PS hierover per brief geïnformeerd.	De pilot is afgerond. De eindevaluatie wordt in het eerste kwartaal van 2019 verwacht. De Texelhopper is nu vast onderdeel van de nieuw gestarte concessie Noord-Holland Noord. De gemeente Texel heeft (nog) geen verzoek gedaan voor combinaties met WMO-vervoer. Hiermee hebben wij dit actiepunt ingevuld.

3. *Water*

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
3.1.1 Kaders stellen voor regionale keringen	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	Loggen	X		*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.
3.1.2 Beoordelen versterkingsplannen primaire keringen en toevoegen van ruimtelijke kwaliteit	Bij realisatie van grote waterprojecten stimuleren wij innovatieve plannen voor verduurzaming van onze energiehuishouding	Loggen/ Van der Hoek		X	DNA – De Nieuwe Afsluitdijk: 2016: - We bereiden de uitvoering en financiering voor de tweede fase van de Regionale Ambities voor op het gebied van duurzame energie (en natuur, recreatie en toerisme). - We stellen daarbij het Uitvoeringsprogramma Afsluitdijk 2017-2021 op Voor DNA is het BOB-model mogelijk voor zowel fase 1 als 2. WKO – warmte-koude opslag: Wij zorgen ervoor dat de ondergrond optimaal voor bodemenergie kan worden gebruikt en stemmen ons beleid in intensief gebruikte gebieden af met gemeenten via lokale bodemenergieplannen. Wij gebruiken deze plannen als kader voor vergunningverlening.	Het Uitvoeringsplan 2017-2020: ''Ontdek De Nieuwe Afsluitdijk" is op 28 februari 2017 door ons vastgesteld. Uitvoering van dit plan is in volle gang. Er lopen enkele projecten voor duurzame energie binnen de ambitie om van de Afsluitdijk een energiedijk te maken. Bij het opstellen van het Uitvoeringsplan 2017-2020 heeft het proces van beeldvorming, oordeelsvorming en de voorbereiding van de besluitvorming vooral binnen de Regionale stuurgroep Afsluitdijk plaats gevonden. De portefeuillehouder Water zit daar namens ons college in. Het Uitvoeringsplan is met een besluit van GS vastgesteld en wordt nu uitgevoerd. We verlenen circa 30 vergunningen per jaar; dit heeft cumulatief geresulteerd in een vergunde capaciteit van ruim 550 miljoen m^3 aan grondwater t.b.v. WKO. Desgevraagd wordt ondersteuning aan gemeenten geboden bij de ontwikkeling van bodemenergieplannen.	Het Uitvoeringsplan 'Ontdek De Nieuwe Afsluitdijk' is nog steeds actueel en in uitvoering. De projecten voor duurzame energie worden verder uitgewerkt. Diverse regionale projecten zijn inmiddels gerealiseerd waaronder het Afsluitdijk Wadden Center bij Kornwerderzand, het Waddenbelevingspunt en het Zuiderstrand bij Den Oever. Veel projecten staan op het punt om uitgevoerd te worden zoals het fietspad aan de Waddenzeezijde over de gehele lengte van de Afsluitdijk en de Vismigratierivier bij Kornwerderzand. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij ambiëren een regisserende rol in het Deltaprogramma	Loggen	X		Deze activiteit vullen wij samen in met partners uit de regio, bijvoorbeeld op het gebied van het vaststellen van het voorzieningenniveau voor zoet water en het maken van plannen voor ruimtelijke adaptatie.	In het kader van waterbeschikbaarheid (voorheen voorzieningenniveau) vinden diverse gebiedsprocessen plaats (o.a. Haarlemmermeer, Oostpolder, Wester-Amstel). Voor Ruimtelijke Adaptatie wordt samen met de waterschappen gewerkt aan het in beeld brengen van de regionale opgaven op het gebied van droogte, hittestress, wateroverlast en overstromingen. In september 2017 is het nationale Deltaplan Ruimtelijke Adaptatie 2018 openbaar gemaakt. De provincie Noord-Holland zal samen met	Het bestuursakkoord Klimaatadaptatie 2018 is ondertekend. De portefeuillehouder Water is voorzitter geworden van het Landelijk Overleg Kust en de portefeuillehouder Water is voor het onderdeel Kust-waterveiligheid verantwoordelijk geworden als lid van de Stuurgroep Deltaprogramma. Daarmee is de doelstelling gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						waterschappen en gemeenten regionale strategieën gaan formuleren.	
	De versterking van de Noordzeekust wordt aangegrepen voor een kwaliteitsimpuls voor de verschillende badplaatsen	Geldhof/ Loggen	X		De provincie stimuleert en ondersteunt gemeenten om vanuit authenticiteit hun karakteristieke identiteit te versterken voor een groter onderscheidend vermogen, een betere economische concurrentiepositie en de Noord-Hollandse economie als geheel. De provincie streeft naar een ruimtelijk aantrekkelijk kustgebied met kwaliteit en diversiteit in het aanbod. BOB-model zou hier gebruikt kunnen worden.	In juni 2015 hebben wij kennis genomen van het onderzoek 'identiteit kustplaatsen'. De borging en uitwerking van de profielen is door de gemeenten verder opgepakt.	Wij hebben samen met de gemeenten, waterbeheerders, natuur-en maatschappelijke organisaties en ondernemers een traject doorlopen in het kader van het landelijk Kustpact. Dit heeft geleid tot een convenant met 26 partners (februari 2018). Er is gezamenlijk een Toekomstperspectief 2040 Noord-Hollandse Noordzeekust en Strandzonering 2025 opgesteld, dat is vastgesteld door PS (maart 2018). De strandzonering is verankerd in de PRV (januari 2019). Hiermee is het resultaat bereikt. Er zijn bestuurlijke afspraken gemaakt met alle partners van het convenant, voor de overige delen van de kustzone. Voor de duinen (voldoende bescherming) is geen nadere zonering opgesteld voor recreatieve bebouwing. Vanuit de complexiteit en diversiteit aan ruimtelijke ontwikkelingen in de binnenduinrand worden recreatieve ontwikkelingen meegenomen in de omgevingsplannen en –visie van de diverse overheden. De samenwerking - op basis van het Kustpact - wordt voortgezet met de partners (Samenwerkingsagenda) en met het Rijk (landelijk Kustpact, gebiedsagenda) Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Projecten die worden gesubsidieerd vanuit het Waddenfonds kunnen in aanmerking komen voor cofinanciering	Loggen	X		In het coalitieakkoord is cofinanciering vrijgemaakt voor projecten die via het Waddenfonds worden gesubsidieerd. Dit is een voortzetting van ons huidige beleid.	Van 2015 tot medio 2016 hebben acht projecten cofinanciering van ons ontvangen. De cofinanciering is gekoppeld aan het openstellen van een subsidieplafond door het Waddenfonds en wordt getoetst aan onze subsidievoorwaarden. Voor de komende tijd wordt deze werkwijze gecontinueerd. In 2016 hebben wij een evaluatie van de uitvoeringsregeling subsidie cofinanciering Waddenfonds over de periode 2012 tot en met 2015 uitgevoerd. Een van de conclusies uit deze evaluatie was dat deze cofinancieringsregeling een toegevoegde waarde voor het realiseren van projecten in de Waddenregio heeft. Een andere conclusie was dat het jaarlijkse beschikbare budget nog niet volledig benut wordt. Deze conclusie wordt de komende periode als aanbeveling opgepakt.	In 2017 hebben drie projecten en in 2018 hebben tien projecten cofinanciering van ons ontvangen. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	Daar waar dijkversterkingsprojecten plaatsvinden, zal actief gekeken worden hoe kansen voor toerisme, recreatie, natuur, en regionale economie ten volle benut kunnen worden en stellen wij cofinanciering beschikbaar	Loggen	X		Naast de Regionale Ambities op de Nieuwe Afsluitdijk zetten wij in op kansen bij de volgende versterkingsprojecten van primaire keringen: - We zetten de uitvoering van het programma Ruimtelijke kwaliteit Zwakke schakel (RKZS) 1e en 2e tranche voort. - Prins Hendrikdijk Texel: We besluiten over het dijkversterkingsplan en bevorderen een natuur- en recreatievriendelijke versterking waar fysiek en financieel mogelijk. Hierbij zou het BOB-model gebruikt kunnen worden. - Markermeerdijken: we besluiten over hoe en wanneer de financiële middelen beschikbaar komen voor de projecten die bijdragen aan extra ruimtelijke kwaliteit; dat zijn het ontwerp dijkversterkingsplan en de samenwerkingsovereenkomsten, en we maken nadere afspraken over de inzet van de middelen, verlenen beschikkingen en zullen besluiten over het definitieve dijkversterkingsplan. Hierbij zou het BOB-model gebruikt kunnen worden. Ook bij de regionale keringen zoeken we actief naar zoveel mogelijk natuur- en recreatieve verbindingen	De eerste tranche van het programma Ruimtelijke Kwaliteit Zwakke Schakels (RKZS) loopt tot eind 2017. Het bestaat uit circa 29 projecten, waarvan 14 projecten gerealiseerd zijn. In 2017 zullen nog 15 projecten gerealiseerd worden. Eén project loopt vertraging op door een bezwaar dat is ingediend tegen het bestemmingsplan 'Kustzone Petten'. De tweede tranche van het programma RKZS (Subsidieregeling) loopt t/m eind 2018 en bestaat uit 21 projecten. Inmiddels zijn vijf projecten gerealiseerd. In 2017 worden nog vijf projecten uitgevoerd, de rest in 2018. Drie projecten in Schagen/Petten lopen vertraging op in verband met een de Raad van State-zaak in combinatie met de PAS. Uitspraak volgt vermoedelijk halverwege 2018. De vertraging heeft gevolgen voor de uitvoering van deze projecten in verband met de einddatum van 31 december 2018. Wij hebben op 6 juni 2017 het projectplan voor het innovatieve project Prins Hendrikdijk Texel goedgekeurd, waarin naast waterveiligheid ook in gevarieerde natuur en recreatie is voorzien. Hierin is ook het door ons meegefinancierde fietspad opgenomen. Het projectplan en de bijbehorende vergunningen worden in 2017 door ons ter visie gelegd voor beroep bij de Raad van State. Begin 2018 zal worden aangevangen met de uitvoering. In 2019 zullen de werkzaamheden zijn afgerond. Het BOB-model is hier niet toegepast. Bij het vaststellen van de begroting 2017 is de reserve Meekoppelkansen Markermeerdijken (20 miljoen) ingesteld. Op verschillende momenten hebben wij de Staten geïnformeerd over de stand van zaken. De inzit van de middelen en de verschillende opties	Bij de verschillende projecten zoals de Afsluitdijk, Den Oever en de zijn allerlei recreatieve meekoppelkansen meegenomen en uitgevoerd. Bij het project Zwakke Schakels zijn alle projecten uitgevoerd met uitzondering van de projecten die niet kunnen worden uitgevoerd omdat gewacht moet worden op de uitspraak van de Raad van State inzake de PAS. De uitvoeringswerkzaamheden van de Prins Hendrikzanddijk gaan zeer voortvarend. In januari 2019 is het zand dat benodigd is voor het veilig maken van de dijk per schip naar Texel gebracht en voor de bestaande dijk opgespoten. In de eerste helft van 2019 wordt het zand in profiel gebracht, de uitstroommogelijkheden van de gemalen gerealiseerd en de fiets- en wandelpaden aangelegd. Wanneer dit klaar is, is de dijk weer veilig en is er sprake van een dynamisch, uniek overgangsgebied aan de Waddenzeekant van Texel met nieuwe duinen, kwelders en strand. Tegelijkertijd is het een flexibele oplossing die mee kan groeien met toekomstige klimaatveranderingen. De realisatie van de overige Waddenzeedijken op Texel verlopen ook voorspoedig. Voor het NIOZ terrein hebben GS een apart projectplan vastgesteld. De planning is dat eind 2019 alle werkzaamheden zijn afgerond, waarmee de totale Waddenzeedijk op Texel dan weer veilig is. Hiermee hebben we onze doelstellingen gerealiseerd. Eind 2018 hebben GS het projectplan Water Markermeerdijken vastgesteld inclusief de provinciale omgevings- en natuurvergunningen. Daarna hebben GS het projectplan Waterwet tot eind december ter visie gelegd voor beroep bij de Raad van State. De Raad van State zittingen zullen plaats vinden in 2019. Naar verwachting wordt er begin 2019 gestart met de uitvoering van de dijkversterking. Hiermee is de doelstelling van het goedkeuren van het projectplan Waterwet Markermeerdijken bereikt. Samen met regionale overheden en en alle andere betrokken partijen in het gebied (15 in totaal)is het Ambitieprogramma Kustzone Hoorn-Amsterdam verder uitgewerkt en is gestart met de opstelling van een Kader Ruimtelijke Kwaliteit. Het vaststellen van het Ambitieprogramma en het ondertekenen van de bestuursovereenkomst zijn nu voorzien voor medio 2019. Dit is later dan gepland omdat dit o.a. te maken heeft met het de goedkeuring van het projectplan Markermeerdijken en het onherroepelijk worden van het plan na uitspraak van de Raad van State (deze is voorzien medio 2019).

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						voor de meekoppelkansen zijn met u besproken en wij stellen uiteindelijk het programma vast. Het opstellen van een kwalitatief goed ontwerpdijkversterkingsplan door de Alliantie Markermeerdijken kost meer tijd dan eerder was voorzien. Ook heeft de Alliantie meer tijd nodig voor het verkrijgen van meer draagvlag voor de dijkversterking. Wij verwachten dat het dijkversterkingsplan rond de zomer van 2018 door ons vastgesteld wordt, maar de plannen komen naar verwachting medio november beschikbaar. Als duidelijk is hoe de dijk wordt versterkt, worden er afspraken gemaakt over meekoppelkansen die worden meegenomen met de dijkversterking. De commissie RWW wordt hierover in het najaar 2017 geïnformeerd. Samen met de betrokken partijen in het gebied wordt een Ambitie Programma Ruimtelijke Kwaliteit Kustzone Hoorn-Amsterdam opgesteld. Naar verwachting wordt dit Ambitie Programma in het najaar van 2017 voorgelegd aan GS en wordt samen met de partijen een bestuursovereenkomst voorbereid. De betrokken partijen kunnen vervolgens de ambities uitwerken tot uitvoeringsgerede projecten. Deze projecten kunnen vervolgens worden ingediend voor subsidie. Naar verwachting zullen de eerste subsidie aanvragen in de loop van 2018 worden ingediend. De commissie RWW is hier onlangs nog over geïnformeerd en zal hier in het najaar van 2017 verder over worden geïnformeerd.	Bij het opstellen van het ontwerpprojectplan voor de dijkversterking Marken hebben Rijkswaterstaat, de gemeente Waterland, HHNK en de provincie samengewerkt om te komen tot een pakket van maatregelen die de ruimtelijke kwaliteit van Marken verbeteren. Deze meekoppelkansen zijn vastgelegd in een bestuurlijke samenwerkingsovereenkomst waaraan Gedeputeerde Staten op 15 mei 2018 de goedkeuring hebben gegeven. Tegelijkertijd hebben zij vanuit de reserve Meekoppelkansen bij dijkversterkingen cofinanciering toegezegd voor een bedrag van € 510.250,- . Naar verwachting wordt het projectplan Marken in 2019 goedgekeurd door GS. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
3.1.3 Water robuust inrichten bevorderen	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	Loggen	X		*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.
3.2.1 Bijdragen aan schoon en voldoende	Thema's water (grond- en oppervlaktewater) en ruimte worden	Loggen	X		Vaststellen van de ontwerp Watervisie en het Uitvoeringsprogramma.	De Watervisie 2021 is eind 2015 door PS vastgesteld. Wij hebben daarbij het	Ook in 2018 is het Uitvoeringsprogramma geactualiseerd. Dit gebeurt jaarlijks tot en met 2021.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
oppervlaktewater	samengebracht in de provinciale watervisie					Uitvoeringsprogramma 2016-2021 vastgesteld. Dit Uitvoeringsprogramma is in 2017 geactualiseerd.	Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij willen gemeenten stimuleren om vooronderzoek te doen naar geschikte zwemwaterlocaties	Loggen	X		We verlenen een bijdrage aan de onderzoeken want we richten ons samen met gemeenten en waterbeheerders met name op een toename van zwemplekken binnen de Metropoolregio Amsterdam en rondom de grotere steden. Daarnaast streven we naar verbetering van de waterkwaliteit en ondersteunen we locatiehouders en waterbeheerders bij het nemen van maatregelen. Wij organiseren iedere 2 jaar een Noord-Hollandse Zwemwaterdag, gericht op kennisuitwisseling.	Minimaal twee gemeenten krijgen voor drie potentiële zwemplekken subsidie voor het onderzoek naar de geschiktheid als aangewezen zwemplek. Met de gemeente Amsterdam maken we afspraken over een bijdrage aan het mogelijk maken van zwemplekken in de stad. Wij hebben in 2016 een inventarisatie uitgevoerd van de kwaliteitsproblemen en mogelijke oplossingen. Hierbij zijn alle zwemplekken met de kwalificatie ‘slecht’ of ‘aanvaardbaar’ beschouwd, alsmede de zwemplekken met hardnekkige blauwalgproblemen. In 2017 zullen wij een besluit nemen over onze bijdrage aan de aanpak van deze problemen. In 2016 hebben wij de Noord-Hollandse Zwemwaterdag georganiseerd. Eind 2017 starten we met de organisatie van de Noord-Hollandse Zwemwaterdag in 2018.	De gemeenten Drechterland, Waterland, Gooise Meren en Amsterdam hebben met een bijdrage van de provincie onderzoek uitgevoerd. De ontwikkeling van zwemplekken wordt op dit moment voorbereid. In 2018 hebben wij voor de zwemlocaties met kwaliteitsproblemen (‘slecht’, ‘aanvaardbaar’ of hardnekkige blauwalgenproblematiek) een subsidieregeling opengesteld. Water- en locatiebeheerders kunnen een aanvraag indienen voor een bijdrage in de kosten van maatregelen. Ook in 2019 zal de regeling worden opengesteld. De regeling stond centraal tijdens de Noord-Hollandse Zwemwaterdag 2018. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij zetten ons in om de diverse opgaven in het Blauwe Hart sneller en effectiever tot stand te brengen	Loggen	X		Markermeerdijken – zie boven. In Stuurgroep Markermeer-IJmeer – versterken we de samenhang tussen beeldbepalende projecten. Via het Bestuurlijk Platform IJsselmeergebied dragen we bij aan het Ontwikkelperspectief IJsselmeergebied. De provincie zet zich in om het Blauwe Hart goed op de MRA-agenda te krijgen.	Samen met Flevoland is er een ‘Verkenning Samenhang Markermeer-IJmeer voor projecten’ uitgevoerd door de PARK Noord-Holland. Deze verkenning is gepresenteerd in de colleges van beide provincies en aan diverse andere partijen. De Stuurgroep Markermeer-IJmeer heeft opdracht gegeven voor het opstellen van een ‘Panorama’. Doel is om het vergezicht van het Toekomstbestendig Ecologisch Systeem te preciseren en nader in te vullen, in relatie tot de andere ontwikkelingen in het gebied. Het Panorama wordt opgesteld door alle partijen die in de stuurgroep deelnemen. De provincie is samen met Friesland,	Wij hebben PS geadviseerd om een deel van het budget van het project Ecologische Maatregelen Markermeer (voorheen project Luwtemaatregelen Hoornse Hop) te alloceren aan de Noord-Hollandse kust. PS hebben dit besluit conform advies genomen. Dit houdt in dat de door PS gereserveerde € 1,5 mln voor dit project is toegevoegd aan het Ambitieprogramma Ruimtelijke Kwaliteit Hoorn-Amsterdam. Het Rijk voegde daar vanuit het project nog eens € 1,5 mln aan toe. Wij hebben met drie andere provincies de Interprovinciale Agenda IJsselmeergebied ingebracht voor het samen met rijkspartners opstellen van de Agenda IJsselmeergebied 2050. Deze gezamenlijke agenda is in mei 2018 gepubliceerd. Wij hebben samen met alle betrokken overheden de bijbehorende intentieverklaring getekend. Inmiddels is ook een Uitvoerings- en Kennisagenda opgesteld, met projecten die de integraliteit van de Agenda IJsselmeergebied 2050 ondersteunen. Als stuurgroep van de Agenda

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						Overijssel en Flevoland ingestapt in de Gebiedsagenda IJsselmeergebied 2050 die door het Rijk is gestart. Begin volgend jaar moet dat leiden tot een gezamenlijk ontwikkelperspectief voor het IJsselmeergebied. De vier provincies hebben – in overleg met de provincies Utrecht en Gelderland – een gebiedsagenda opgesteld voor het IJsselmeergebied, die input vormt vanuit de provincies voor de Gebiedsagenda IJsselmeergebied 2050. Deze interprovinciale gebiedsagenda wordt is in september 2017 vastgesteld. Noord-Holland is de trekker van de MRA-Verkenning Markermeer-IJmeer die met provincies Flevoland en gemeente Amsterdam is opgesteld. Na de zomer 2017 wordt deze verkenning in het MRA-platform Ruimte besproken.	IJsselmeergebied 2050 is ervoor gekozen om het bestaande bestuurlijke platform van het IJsselmeergebied uit te breiden tot een Bestuurlijk Platform IJsselmeergebied Integraal. In het verlengde van de inmiddels in 2017 vastgestelde verkenning Markermeer-IJmeer en de Agenda IJsselmeergebied 2050 hebben wij met drie andere provincies een Energieverkenning IJsselmeergebied uitgevoerd. Deze verkenning geeft opties voor energiemaatregelen rekening houdend met ruimtelijke kwaliteiten en gebruik en wordt inzet voor de Regionale Energiestrategieën van de aan het IJsselmeergebied liggende RES-regio's. In opdracht van de Stuurgroep Markermeer-IJmeer is het Panorama Markermeer-IJmeer ontwikkeld: een leidraad met ontwikkelprincipes voor de natuurontwikkeling in dit gebied in relatie tot gebruik en inrichting. Samen met de principes uit de Agenda IJsselmeergebied 2050 geven die de overheden en partijen in het gebied richting aan ontwikkelingen als recreatie, natuur en energie. <u>Totaal coalitieakkoord</u>: het Blauwe Hart (ambtelijk: IJsselmeergebied) is door dit college stevig op de kaart gezet, zowel in het Noord-Hollands beleid (zie bijvoorbeeld de beweging Schiereiland in de Omgevingsvisie) als interprovinciaal door de andere IJsselmeerprovincies mee te nemen in de samenwerking in de Agenda IJsselmeergebied 2050. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij leveren samen met andere partijen in het Blauwe Hart een actieve bijdrage om de waterplantenproblematiek te beheersen	Loggen	X		We zetten in op de uitvoering van luwtemaatregelen. We zetten in op een structurele oplossing voor het beheer van de waterplanten.	De ontwikkeling van het project Luwtemaatregelen is op instigatie van de provincies Noord-Holland en Flevoland stopgezet. Het project leverde niet het verwachte rendement op. Er is met de financierende partijen (waaronder de provincie Noord-Holland) een nieuwe verkenning gestart, die breder kijkt naar wat er de komende periode nodig is voor de ecologische opgaven in het Markermeer-IJmeer: de Verkenning Ecologische Maatregelen Markermeer. In september 2017 neemt de Stuurgroep Markermeer-IJmeer hierover een besluit. Wij treden hierbij op als medefinancier. Wij hebben daarnaast besloten tot een bijdrage van € 4 miljoen aan de 1e fase van het project Marker Wadden. Dit	Eind maart 2018 is het regionaal aanbod voor een gedragen aanpak van de waterplantenproblematiek - opgesteld onder leiding van ons - aan het Rijk gestuurd. Dit aanbod is onderschreven door ruim dertig mede-overheden, waterrecreatieorganisaties en reddingdiensten. Met de regio wordt gewerkt aan het verbeteren van de organisatie van het maaien op het Markermeer en IJmeer en het optimaliseren van het maaien op de Randmeren. Een nog af te sluiten samenwerkingsovereenkomst zal de afspraken met Rijk en regio borgen. De actieve bijdrage met andere partijen voor een oplossing van de waterplantenproblematiek is voor de korte termijn (2018 en 2019) geleverd en nog nodig voor een periode van 3 jaar (2020 t/m 2022) om ook een lange termijn oplossing te vinden. Eind maart 2018 is het regionaal aanbod voor een gedragen aanpak van de waterplantenproblematiek - opgesteld onder leiding van ons - aan het Rijk gestuurd. Dit aanbod is onderschreven door ruim 30 mede-overheden, waterrecreatieorganisaties en

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						project is, evenals nu het project Ecologische Maatregelen Markermeer, een eerste stap in het bereiken van het Toekomstbestendig Ecologisch Systeem, waarover in het kader van RRAAM bestuurlijke afspraken zijn gemaakt. Nadat de luwtemaatregelen werden gestaakt, hebben wij de problematiek bij het ministerie van Infrastructuur & Milieu en de minister geagendeerd. Uitkomst van ambtelijk-bestuurlijk overleg in april 2017 is dat rijk en regio samen gaan zoeken naar oplossingsrichtingen voor de problematiek van de waterplanten in het IJsselmeergebied, i.c. beperking van de bereikbaarheid van havens en het IJsselmeergebied o.a. voor hulpdiensten en overig recreatief gebruik. Wij zullen als trekker optreden om te komen tot een aanbod vanuit de regio om dit probleem aan te pakken.	reddingdiensten. Onderdeel van het aanbod was € 1,25 miljoen extra financiering vanuit de regio voor het oplossen van de korte termijn waterplantenproblematiek. Het Rijk heeft hierop toegezegd voor de korte termijn de recreatiebetonning te financieren en samen aan een oplossing voor de lange termijn te werken in een werkgroep onder voorzitterschap van provincie Noord-Holland. Met de regio wordt gewerkt aan het verbeteren van de organisatie van het maaien op het Markermeer en IJmeer en het optimaliseren van het maaien op de Randmeren. De actieve bijdrage met andere partijen voor een oplossing van de waterplantenproblematiek is voor de korte termijn (2018 en 2019) geleverd en nog nodig voor een periode van 3 jaar (2020 t/m 2022) om ook een lange termijn oplossing te vinden. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij zorgen ervoor dat de Kaderrichtlijn Water op tijd wordt uitgevoerd	Loggen	X		We ontwikkelen en voeren de KRW maatregelen uit conform de Watervisie 2016-2021. Bij de implementatie kan de BOB-methode toegepast worden. We voeren de KRW meetronde uit in alle KRW kwaliteitsmeetpunten.	De uitvoering van de in de Watervisie 2021 genoemde KRW-maatregelen ligt op schema. Voor oppervlaktewater betreft het investeringen in onze eigen wateren met betrekking tot vispassages en natuurvriendelijke oevers. In 2017 zullen wij een uitvoeringskader natuurvriendelijke oevers voorleggen aan Provinciale Staten. Voor grondwater gaat het om het uitvoeren van 35 projecten, met name gericht op het realiseren van goede grondwatercondities in natuurgebieden en het beschermen van drinkwaterwinningen tegen verontreiniging. Wij hebben in 2016 alle 53 KRW-grondwatermeetpunten bemeten en een evaluatierapport opgesteld. De volgende meetronde zal plaatsvinden in 2018.	De uitvoering van de in de Watervisie 2021 genoemde KRW-maatregelen ligt op schema. Voor oppervlaktewater betreft het investeringen in onze eigen wateren met betrekking tot natuurvriendelijke oevers en vispassages. In 2018 hebben wij de ‘Kansenkaart natuurvriendelijke oevers provinciale vaarwegen’ opgesteld en aan Provinciale Staten aangeboden. De kansen voor nvo’s zullen in 2019 voor een groot deel uitgevoerd zijn. Begin 2019 ronden wij een onderzoek af naar de optimalisering van de vispasseerbaarheid van de tien provinciale sluizen. Voor grondwater zijn in de periode 2016-2021 in totaal 35 projecten geprogrammeerd. Hiervan zijn er intussen 29 gereed of in uitvoering. Zes projecten zijn in voorbereiding. Belangrijke maatregelen zijn gericht op aanpak van verontreinigingen, bescherming van drinkwaterwinningen en bestrijding van verdroging in natuurgebieden. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	De provincie bereidt een visie voor ten aanzien van waterrecreatie en stelt cofinanciering beschikbaar voor	Loggen		X	We starten een programma waterrecreatie waarbij we samen met onze partners en de markt op zoek gaan naar kansen en waarbij	In samenspraak met de sector hebben wij een Visie op de Waterrecreatie in Noord-Holland 2030 opgesteld die in	Deze actie is volledig uitgevoerd. In de afgelopen twee jaar na het vaststellen van de visie is gewerkt aan de uitvoering. In 2017 en 2018 zijn verdelingsvoorstellen

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	initiatieven die bijdragen aan de bevordering van waterrecreatie				we deze concreet gaan benutten ter bevordering van de waterrecreatie in Noord-Holland. Hier kan de BOB-methode toegepast worden.	oktober 2016 door PS is vastgesteld. In het Provinciale Uitvoeringsprogramma Waterrecreatie 2016-2019 dat tegelijkertijd werd vastgesteld, is aangegeven aan welke projecten de provincie gedurende deze collegeperiode uitvoering wil geven, de zogenaamde aquapunctuurpunten. De uitvoeringsmiddelen voor de Visie Waterrecreatie zijn gekoppeld aan deze aquapunctuurpunten én aan meekoppelkansen bij provinciale uitvoeringsprojecten. Na vaststelling van de visie is gestart met de uitvoering van het programma. De instrumenten voor de samenwerking uit de visie zijn hiervoor benut o.a. organisatie innovatiepanel, waterrecreatieschool en waterrecreatieconferenties. Uitwerking van recreatief personenvervoer over water, stimulering uitvoering projecten aquapunctuurpunten en uitvoering van de beheeragenda zijn voorbeelden van belangrijke onderwerpen voor de komende jaren. Het BOB-model is nadrukkelijk toegepast, de Staten zijn vanaf het begin betrokken onder meer via de verkenningen, de kaderstellende notitie en uiteindelijk vaststelling van de Visie en Uitvoeringsprogramma. Dit is bovendien gebeurd in een open proces met de buitenwereld, i.c. alle relevante betrokken partijen.	door ons vastgesteld. Hiermee is aan 21 projecten een bijdrage toegekend uit de beschikbare €4.000.000. De uitvoeringsregeling Recreatief Personen Vervoer over water is in 2018 vastgesteld en Water als Economische Drager (WED) is verlengd. Via een uitvraag aan de regio's van sloepennetwerken is uitgevraagd om met gedragen plannen voor fysieke aanpak van knelpunten te komen als aanvulling op de WED regeling. Hiervoor is € 600.000 beschikbaar. Er zijn in 2017 en 2018 waterrecreatieconferenties georganiseerd. Er is een regionaal aanbod voor de waterplantenproblematiek onder regie van ons opgesteld. In 2018 is de monitor waterrecreatie vastgesteld die informatie geeft over de besteding van alle beschikbare middelen voor het programma waterrecreatie. Een evaluatie van de samenwerkingsstructuur is gaande en er is een start gemaakt met de contouren van een nieuw uitvoeringsprogramma.
3.2.2 Zorgen voor schoon en voldoende grondwater	*Geen specifieke activiteit genoemd in het coalitieakkoord*	Loggen	X		*De activiteiten bevinden zich buiten de reikwijdte van het coalitieakkoord. Verantwoording vindt plaats in de reguliere begrotingscyclus*	n.v.t.	n.v.t.

4. Milieu

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
4.1.1 Kansen creëren en benutten gericht op een duurzamer, gezonder en veiliger Noord-Holland	De Milieudialoog IJmond wordt (ook elders) voortgezet	Tekin		X	Er wordt geïnventariseerd hoe de milieudialoog IJmond doelmatig kan worden voortgezet en hoe deze elders zijn beslag kan krijgen.	De eerste Milieudialoog IJmond vond plaats in 2013. Aanleiding was de overschrijding van de Europese norm voor fijnstof in de IJmond. Inmiddels wordt voldaan aan de Europese norm en hebben zeven milieudialogen in de IJmond plaats gevonden. In 2016 is er een start gemaakt met de Milieudialoog Westpoort. Deze dialoog is gericht op het Westelijk Havengebied. Hier zijn tot nu toe drie Milieudialogen geweest. De deelnemers van de Milieudialogen IJmond en Westpoort zijn nu in gesprek over een nieuwe vorm en agenda, omdat de belangrijkste doelstelling – het voldoen aan de Europese norm – is gerealiseerd. De komende tijd wordt er geëxperimenteerd met verschillende vormen, waarbij ook maatschappelijke organisaties kunnen aanschuiven, zoals een huiskamergesprek over luchtkwaliteit en gezondheid in de IJmond. Ook is er in de Westpoort een gesprek gepland over de Noord-Hollandse omgevingsvisie in relatie tot het havengebied. Tot slot is het draagvlak voor een milieudialoog in de regio Alkmaar verkend, maar deze behoefte bleek beperkt.	Met het oog op de Omgevingsvisie van de provincie heeft de provincie aan Antea Group gevraagd om advies uit te brengen over het vervolg van de Milieudialogen en de Milieucafés in het Noordzeekanaalgebied. Het voorstel is besproken bij de gezamenlijke bestuurlijke Milieudialoog van 30 oktober 2018. De deelnemers hebben zich unaniem uitgesproken voor continuering van de Milieudialoog en het Milieucafé. Wel zullen deze nadrukkelijker worden verbonden aan de uitvoering van de Omgevingsvisie van de provincie Noord-Holland Hiermee is de doelstelling gerealiseerd. De verdere invulling zal na de verkiezingen met het nieuwe college van Gedeputeerde Staten worden opgepakt.
4.1.2 Basiskwaliteit borgen	Wij zetten ons in voor de PAS-aanpak	Tekin	X		De PAS is op 1 juli jl. in werking getreden en fungeert momenteel als kader bij de vergunningverlening op grond van de Natuurbeschermingswet. Daarnaast hebben wij met de beheerders van Natura2000-gebieden een raamovereenkomst ondertekend inzake de uitvoering van maatregelenpakketten in de Natura2000-gebieden. De subsidiëring van deze maatregelenpakketten is voorzien in de loop van 2015 en 2016.	De PAS is op 1 juli 2015 in werking getreden en fungeert sindsdien als kader bij de vergunningverlening op grond van de Wet natuurbescherming. Daarnaast zijn er subsidies en opdrachten verleend voor de eerste tranche Natura2000-herstelmaatregelen. Een deel van deze maatregelen is ook al uitgevoerd en de overige zijn de terreinbeheerders momenteel aan het voorbereiden.	Sinds 1 juli 2015 heeft de RUD NHN bijna 400 vergunningen verleend en ruim 220 meldingen ontvangen voor met name agrarische activiteiten. Daarnaast zijn er 13 prioritaire projecten aangemeld voor reservering van ontwikkelingsruimte (o.a. Duinpolderweg, A8-A9, Pallas, Westpoort en Hoogtij). De PAS is de afgelopen drie jaar twee keer partieel herzien. De volgende partiele herziening is in voorbereiding. Er zijn de afgelopen jaren veel juridische procedures gevoerd tegen besluiten op grond van de PAS. Op 7 november 2018 heeft het Hof van Justitie van de Europese Unie uitspraak gedaan over de PAS. In de uitspraak beantwoordt het Hof de vragen die de Afdeling bestuursrechtspraak van de Raad van State in enkele lopende beroepsprocedures had gesteld. Volgens het Hof is een juridisch systeem als dat van het PAS toelaatbaar. Toestemmingsbesluiten voor stikstofdepositie veroorzakende activiteiten kunnen daar in beginsel op worden gebaseerd. De wetenschappelijke onderbouwing die ten grondslag ligt aan het programma en de maatregelen waarop deze onderbouwing is gebaseerd, moeten wel voldoende zekerheid bieden dat de natuurwaarden van de Natura 2000-gebieden geen schade ondervinden van deze activiteiten. Het is aan de nationale rechter om te

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							beoordelen of de onderbouwing en de daaraan ten grondslag liggende maatregelen aan de eisen voldoen. Het Hof doet daarover geen uitspraak.
	In deze collegeperiode saneert de provincie de laatste spoedlocaties	Tekin	X		Uitvoeren van het bestuursconvenant Bodem	We liggen met de uitvoering van de bodemsanering van de laatste spoedlocaties goed op koers. We hebben alle locaties met humane risico's reeds beheerst of gesaneerd en we verwachten dit voor de overige locaties binnen de planperiode 2016 t/m 2020 ook gerealiseerd te hebben. De stand van zaken voor de 89 locaties waarover het in deze planperiode gaat, is als volgt: • Elf locaties zijn gesaneerd; • op vier locaties is na onderzoek gebleken dat er géén sprake is van spoed en dat geen sanering nodig is; • op 23 locaties is een sanering in uitvoering; • dertig locaties zijn gelegen in het 't Gooi. Samen met gemeenten, het waterschap en waterleidingbedrijven voeren wij hier gebiedsgericht grondwaterbeheer uit; • acht locaties liggen in andere gebieden waarin we momenteel de mogelijkheid van gebiedsgericht beheer onderzoeken; • op veertien locaties is nog geen aanpak gestart. We verwachten voor het eind van deze planperiode voor de resterende 21 locaties in 't Gooi tot afkoop te komen en voor de acht locaties in andere gebieden gebiedsgericht beheer opgezet te hebben. Verder zullen we ervoor zorgen dat de risico's weggenomen zijn op de veerten locaties waar nog nu geen aanpak is gestart.	We liggen nog steeds goed op koers. We verwachten dat risico's op alle locaties voor 2021 gesaneerd of beheerst zijn. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd. Er zijn enkele nieuwe locaties bijgekomen. Huidige stand van zaken van de 92 spoedlocaties: - 33 locaties zijn inmiddels volledig afgehandeld; - Op 30 locaties is een sanering gaande; - Op de resterende 29 locaties vindt onderzoek plaats of lopen onderhandelingen. De aanpak is dus op alle locaties gestart. Er resteren nog veertien af te kopen locaties in 't Gooi. Op vijf daarvan is afkoop inhoudelijk rond, op negen andere locaties lopen onderhandelingen. Van de acht locaties in andere gebieden is voor drie gevallen een gebiedsaanpak vastgelegd. Op de overige vijf locaties bleek dit niet nodig.
	Ten behoeve van vergunningverlening en handhaving is het van belang dat de omgevingsdiensten verder worden geoptimaliseerd	Tekin	X		Ten behoeve van een efficiënte, effectieve en kwalitatief hoogwaardige uitvoering worden de plustaken vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH) in 2016 uitgeplaatst naar de Noord-Hollandse omgevingsdiensten. Vanuit de opdrachtgeversrol van de provincie wordt de implementatie van de uitbestede bevoegdheden gemonitord en gestimuleerd. In 2016 wordt door de provincie invulling gegeven aan het begrip 'coördinatie VTH-stelsel' en wordt een verordening	De plustaken VTH (en de middelen en medewerkers) zijn gefaseerd per 1 januari en 1 juli 2016 uitgeplaatst naar de omgevingsdiensten. De Verordening kwaliteit VTH omgevingsrecht provincie Noord-Holland is op 27 juni 2016 vastgesteld. De contractgemeenten bij ODIJ treden toe tot de Gemeenschappelijke Regeling ODIJ, waardoor er geen ´witte vlekken´ meer zijn in Noord-Holland. Bij OD NZKG wordt ´prestatiegericht financieren´ ingevoerd onder gelijktijdige validatie van het model en de kengetallen. Over (de resultaten van) dit proces worden de Staten iedere 8 maanden geïnformeerd. De komende periode wordt er verder gewerkt aan de invulling van de 'coördinatie VTH-stelsel' (conform	De uitvoering van de basis- en plustaken gaat naar wens. De OD's rapporteren en verantwoorden op basis van de 'gegevensuitvraag' van de provincie. Er zijn geen contractgemeenten meer. Er wordt besloten over een vervolg van het Bestuurlijk Akkoord uit 2012 inzake de fusie van OD NZKG en ODIJ. Bij OD NZKG is prestatiegericht financieren geïmplementeerd en gevalideerd. Bij OFGV is de kostprijssystematiek ingevoerd. De 'warme overdracht' van de bodemtaken wordt vormgegeven. Er is een onderzoek uitgevoerd naar de wensen en ambities van de provincie en (handhavings)partners inzake de coördinatie van het VTH-stelsel. Op het niveau van de OD's is het uitvoeringsbeleid geüniformeerd met gemeenten. Bij RUD NHN wordt het ICT-systeem geoptimaliseerd. Hiermee is de doelstelling

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
					vastgesteld voor de kwaliteitscriteria van de uitvoering van de VTH-taken.	artikel 5.9 Wabo). Voorbereidingen worden getroffen voor de overdracht van de bodemtaken van de provincie naar gemeenten (in het kader van de Omgevingswet).	gerealiseerd.
	Wij actualiseren de regelgeving inzake stiltegebieden in de Provinciale Milieuverordening en stellen uitvoerbaar en handhaafbaar beleid vast	Tekin	X		Naar aanleiding van de evaluatie van het stiltebeleid in 2016 komen we met een actualisatie van het beleid.	Eind 2016 hebben we een herijking van het stiltebeleid uitgevoerd. Besloten is de 39 stiltegebieden te categoriseren in 15 top-stiltegebieden en 21 oase-gebieden. Drie rest-gebieden voldoen niet aan de gehanteerde criteria . Met Stiltetafels gaan wij handhaafbaar en uitvoerbaar beleid verder uitwerken. Op basis van de aanbevelingen van het herijkingsonderzoek gaan wij in het najaar 2017 stiltetafels organiseren, samen met gebiedspartners, om de uitgangspunten voor handhaafbaar en uitvoerbaar beleid verder uit te werken en te bezien hoe zinvol en wenselijk het is de 3 restgebieden te handhaven als stiltegebied. De aanbevelingen van het onderzoek en de uitkomsten van de stiltetafels worden meegenomen in het traject (najaar 2018) van de provinciale omgevingsvisie.	Voor de drie stiltegebieden die niet voldeden aan de criteria, zijn in 2018 stiltetafels gehouden. Voor de handhaving is extra inzet geregeld via motie 110. In 2019 wordt –na bestuurlijke goedkeuring- gewerkt aan een inventarisatie van mogelijke knelpunten in de huidige stiltegebieden en actualisatie van het beleid. Daarnaast wordt beleid verwerkt in de Omgevingsverordening 1.0. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
4.2.1 Energiebesparing, opwekking lokale duurzame energie, ontwikkelen van duurzame energie-innovaties en aanjagen initiatieven voor een circulaire economie	Wij zetten ons in om de provinciale organisatie op een verantwoorde wijze zo energieneutraal mogelijk te maken	Loggen/Van der Hoek	X		Er zal een uitvoeringsagenda worden uitgewerkt waarin alle facetten van de organisatie zullen worden meegenomen.	Wij willen als eigenaar van gebouwen en infrastructuur zelf het goede voorbeeld geven. In de uitvoering is onderscheid gemaakt tussen de provincie als kantoororganisatie en de provincie als beheerder van infrastructuur. De kantoororganisatie is doorgelicht in het kader van EED-energieaudit. Deze auditplicht is vierjaarlijks en de eerste audit zullen wij in de zomer van 2017 afronden. Het energiegebruik van de panden aan het Houtplein, de Dreef en Paviljoenslaan in Haarlem en het Huis van Hilde te Castricum is in kaart gebracht, eveneens dat van de daaraan gerelateerde vervoerbewegingen. Tevens maken wij met deze EED energie-audit bekend welke maatregelen wij zullen nemen om het energiegebruik te verminderen en met welke terugverdientijd. Door de inkoop van groene stroom zijn wij reeds energieneutraal. Om de inkoop van onze energie in de komende jaren nog verder te verduurzamen is een onderzoek gestart gericht op de mogelijkheid van toepassen van hernieuwbare energiebronnen. In de beleidsagenda Energietransitie is energiebesparing benoemd als een van de speerpunten. De provinciale infrastructuur kan bijdragen aan het realiseren van dit beleid. Zo kan de provincie door het vervangen van alle huidige lampen in de openbare verlichting (OVL) door	De kantoororganisatie is in 2017 doorgelicht in het kader van EED-energieaudit. Met de EED energie-audit is ook afgesproken welke maatregelen wij zullen nemen om het energiegebruik te verminderen en met welke terugverdientijd. In 2018 zijn de volgende maatregelen uit de EED rapportage genomen: - De verlichting van Paviljoenslaan 3 en 5 is vervangen voor LED verlichting en de appendages (aansluitingen op water en verwarmingsnetwerk) zijn geïsoleerd; - Paviljoen Welgelegen is voorzien van een tussenmeter voor de elektra zodat het verbruik van dit pand beter gemonitord kan worden; - Paviljoen Welgelegen is op de werkkamers uitgerust met LED verlichting. Duurzame energie is middels de actieagenda Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) ook opgenomen in het inkoopbeleid Samen Inkopen voor Noord-Holland (2017-2021). Door de inkoop van groene stroom zijn wij reeds energieneutraal. Om de inkoop van onze energie in de komende jaren nog verder te verduurzamen is een onderzoek gestart gericht op de mogelijkheid van toepassen van hernieuwbare

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						LED-verlichting besparen op haar energieverbruik. Voor het toepassen van energie opwekking op onze eigen infrastructuur wordt verder gewerkt aan de mogelijkheden tot uitrol van Solaroad. De huidige pilot laat positieve resultaten zien. Daarnaast wordt gekeken naar toepassingen van eigen energieopwekking op onze infrastructuur.	energiebronnen. Voor de provinciale steunpunten is een inventarisatie gedaan naar de benodigde maatregelen om deze panden energieneutraal te maken. Stappen tot realisatie hiervan starten in 2019. Langs de N194 bij Heerhugowaard is in samen werking met TNO en Heijmans een proef gerealiseerd om energie op te wekken met 72 m geleiderails uitgerust met zonnepanelen. Na het traject van het opstellen van de business case om (versneld) over te gaan op ledverlichting als vervanging van alle huidige lampen in de openbare verlichting, is een inventarisatie gedaan naar de eisen die de provincie moet stellen aan de aan te schaffen LED lampen. Hieruit uit is een inkoop strategie geschreven, de planning is om in de eerste helft van 2019 het inkooptraject te doorlopen en in de tweede helft van 2019 de armaturen te plaatsen. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	De toepassing van zonne-energie in de gebouwde omgeving blijven wij stimuleren, onder meer via het Servicepunt Duurzame Energie	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie BOB model bruikbaar	Voor het opstellen van de Beleidsagenda Energietransitie, die in mei 2016 is vastgesteld door PS, is gebruik gemaakt van het BOB model. Het stimuleren van duurzame opwek door zonne-energie (vooral in de gebouwde omgeving) maakt deel uit van de Beleidsagenda en valt onder één van de drie speerpunten. Het Servicepunt Duurzame Energie (SPDE) neemt zonnestroom mee in haar advisering aan gemeenten. Er wordt tevens in gevolge de motie 56 ‘Verhoging subsidieplafond Zonnestroom’ op maatschappelijk vastgoed een vervolg gegeven aan het stimuleren van zonne-energie.	Onder de paraplu van de Beleidsagenda Energietransitie is ingezet op de ontwikkeling van zonne-energie in de gebouwde omgeving. Via financiële regelingen (als: Zonnestroom Maatschappelijk vastgoed), kennisdeling (als: Zonatlas.nl), aanpalende beleidsvelden (als: RAP’sen, HIRB-regeling) en de directie Beheer en Uitvoering (denk aan: zonne-opstellingen op eigen areaal) is gewerkt aan de totstandkoming van zonne-energie in de gebouwde omgeving. Het Servicepunt Duurzame Energie (SPDE) heeft zonnestroom meegenomen in haar advisering aan gemeenten. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij ontwikkelen een beleidskader dat ruimte biedt voor zonne-akkers	Geldhof/Van der Hoek		X	Er wordt een beleidskader voorbereid in samenhang met nog vast te stellen duurzaamheidsambities, naar verwachting eerste kwartaal 2016. BOB-model is hierbij mogelijk.	Het BOB model is toegepast bij het opstellen van de ruimtelijke beleidsregels die in juni 2016 door Provinciale Staten zijn vastgesteld. Verder is via de Commissie RWW motie M28.2014 beantwoord en daarmee afgehandeld. In oktober organiseren wij voor gemeenten, marktpartijen en belangenorganisaties een Praktijkconferentie zonne-energie.	Sinds juni 2016 beschikt de provincie over een beleidskader voor zonne-akkers. Het beleid is juridisch verankerd in artikel 32a PRV en de bijbehorende Uitvoeringsregeling. In oktober 2017 is de Uitvoeringsregeling aangevuld met de verstedelijkingsstructuur “dorpslinten” en stimuleringsgebied Groene Hoek. In oktober 2017 is een brede praktijkconferentie zonne-energie georganiseerd, waar onder meer het onderwerp “zonneparken” aan bod kwam. In het najaar van 2018 is de tweejarige herijking van het beleid uitgevoerd, resulterend in een advies tot

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							beleidsaanscherpingen. Het ontwerpbesluit om de Uitvoeringsregeling “opstellingen voor zonne-energie in het landelijk gebied” n.a.v. dit advies aan te passen is in januari 2019 vastgesteld. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij zetten in op de uitvoering van de Greendeal CO2	Bond	X		Green Deal loopt tot 2018. In 2016 wordt besluit verwacht over bijdrage aan business case. PNH is deelnemer aan Greendeal.	De businesscase voor de levering van CO_2 aan glastuinbouwconcentratiegebied PrimA4a door OCAP B.V. is met succes uitgewerkt. Op dit moment vindt de Europese Staatssteuntoets plaats, na akkoord van Europa kan er beschikt worden en tot uitvoering worden overgegaan (planning eind 2017/begin 2018). Naast bovenstaand project zijn er tevens andere lopende projecten die vanuit het samenwerkend netwerk van de Green Deal worden gevolgd: • CO_2 afvangst AEB Amsterdam • Warmtenetwerk en CO_2 afvangst HVC Alkmaar • CO_2 transport regio Aalsmeer • CO_2 TATA Steel • CO_2 transport Glasdriehoek NHN CO_2 afvangst en levering biovergisting Meerlanden onderzoek voor de belevering van zuivere (vloeibare) CO_2 per schip	De Green Deal is op 10 juni 2018 afgelopen. Het consortium werkt echter aan een Green Deal CO2 voorziening in de glastuinbouw 2.0 om nog een aantal initiatieven tot concrete uitvoering te laten komen. De verwachting is dat Green Deal 2.0 door alle partijen in het eerste kwartaal van 2019 wordt ondertekend. Vier CO2 projecten zijn voor staatsteuntoetsing aan de Europese commissie voorgelegd. Eén daarvan is inmiddels in 2018 goedgekeurd (OCAP CO2 levering De kwakel en omgeving). Die subsidieaanvraag is ingediend en wordt afgehandeld. De overige drie projecten wachten nog op goedkeuring vanuit de Europese Commissie. Over het project CO2 vervloeïngsinstallatie heeft de Europese commissie aanvullende vragen gesteld. De subsidieverlening aan dit project is daardoor vertraagd. De overige projecten binnen de Green Deal zijn: • CO2 afvangst AEB Amsterdam • Warmtenetwerk en CO2 afvangst HVC Alkmaar • CO2 transport regio Aalsmeer • CO2 TATA Steel • CO2 transport Glasdriehoek NHN • CO2 afvangst en levering biovergisting Meerlanden onderzoek voor de belevering van zuivere (vloeibare) CO2 per schip Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij zetten in op het besparen van het energieverbruik door oplossingen in de gebouwde omgeving te stimuleren	Geldhof/ Van der Hoek	X		Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie. BOB model bruikbaar	Voor het opstellen van de Beleidsagenda Energietransitie, die in mei 2016 is vastgesteld door PS, is gebruik gemaakt van het BOB model. CE Delft brengt voor alle Noord-Hollandse gemeenten in beeld welke duurzame verwarming voor de gebouwde omgeving tot de laagste kosten leidt. Het Servicepunt Duurzame Energie (SPDE) adviseert gemeenten op basis van deze rapportages over hoe de	Alle Noord-Hollandse gemeenten hebben een CE Delft rapportage ontvangen waarin op wijkniveau is beschreven welke duurzame warmtevoorziening tot de laagste kosten leidt. Gedeputeerde Jack van der Hoek heeft in zijn ‘D-toer’ langs alle wethouders duurzaamheid deze rapportage besproken. Aanvullend op deze rapportages is een tool ontwikkeld. Deze tool geeft een indicatie van verduurzamingsmaatregelen en kosten voor een

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						transitie naar duurzaam verwarmen aan te pakken. Wij zijn nu bezig een beleidsnota op te stellen voor het verduurzamen van de bestaande woningvoorraad. Verwachting is om in december 2017 de beleidsnota ter besluitvorming aan PS voor te leggen.	woning. Zodat deze geschikt is voor de toekomstige warmtevoorziening in de wijk. (Zie wat dit betreft ook de tekst onder punt 5.1.1. verderop in dit overzicht). Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij zetten het Servicepunt Duurzame Energie de komende periode voort, maar wel gezamenlijk met de Noord-Hollandse gemeenten	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie. BOB model bruikbaar	De werkzaamheden van het SPDE zijn Europees aanbesteed. Vanaf 1 januari 2017 voeren de bureaus Overmorgen en Andersson Elffers Felix het SPDE uit. De kaders voor de werkzaamheden van het SPDE staan omschreven in de Beleidsagenda Energietransitie en zijn ten opzichte van de vorige periode verbreed. Het SPDE biedt nu ook regionale ondersteuning. Bovendien kunnen voortaan ook corporaties en bouw- en installatiebedrijven een beroep doen op het SPDE (in de vorige periode werkte het SPDE nagenoeg alleen voor gemeenten). Het BOB model is voor het opstellen van de Beleidsagenda gebruikt.	Het SPDE adviseert in hoofdzaak gemeenten. Het Servicepunt Duurzame Energie (SPDE) adviseert gemeenten via workshops, handleidingen etc. hoe zij na ondertekening van de intentieverklaring aardgasvrije wijken hier concreet mee aan de slag kunnen. Het SPDE organiseert workshops voor gemeenten om hen kennis te laten maken met de inhoud en het proces van de transitievisie warmte. Het SPDE neemt actief deel aan twee corporatiesnetwerken. Het SPDE voert een project uit waarbij corporaties kosten besparen door verduurzamingswerkzaamheden collectief aan te besteden. Het SPDE organiseert soms met Bouwend Nederland voor bouw- en installatiebedrijven workshops over verduurzaming van woningen. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	We bezien of het Servicepunt een rol kan spelen bij een systeem om de opgewekte duurzame energie te meten en te monitoren,	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie. BOB model bruikbaar	De kaders voor de werkzaamheden van het SPDE staan omschreven in de Beleidsagenda Energietransitie. Het BOB model is voor het opstellen van de Beleidsagenda gebruikt. Daaruit volgde dat niet SPDE, maar ECN opdracht heeft gekregen voor het uitwerken van een voorstel voor monitoring voortgang energietransitie in Noord-Holland.	Op 23 april 2018 hebben we aan PS de *Staat van de energietransitie* aangeboden, die door ECN is opgesteld. De rapportage geeft voor Noord-Holland een volledig beeld van de trend in het energieverbruik van diverse sectoren en de opwekking van duurzame energie. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Ten aanzien van warmtenetten hebben wij een aanjagende en faciliterende rol. In samenwerking met gemeenten en bedrijven willen wij een pilot starten in de metropoolregio voor de toepassing van warmtenetten	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie. BOB model bruikbaar	Voor het opstellen van de Beleidsagenda Energietransitie, die in mei 2016 is vastgesteld door PS, is gebruik gemaakt van het BOB model. Warmte en koude is daarin één van de drie speerpunten. In de Metropoolregio Amsterdam werken we met 32 publiek-private partijen in een programma samen om een robuust regionaal warmtenet te realiseren. De ambitie is om in 2040 500.000 woningbouwequivalenten aan te sluiten op een warmtenet. Hoe een regionaal warmtenet er uit kan komen te zien, hebben we met partners getekend in een Grand Design. Welke acties er op korte termijn	In de Metropoolregio Amsterdam werken we ondertussen met 37 publiek-private partijen samen. Er is een Grand Design 2.0 is opgeleverd en de samenwerkende partijen (waaronder PNH) zijn met elkaar een Samenwerkingsovereenkomst (SOK) Warmte/Koude MRA 2018-2021 aangegaan. De Samenwerkingsovereenkomst 2018-2021 is een opvolger van de eerdere Samenwerkingsovereenkomst 2015-2018 en geldt voor drie jaren. Doel van de samenwerking is het aanjagen van concrete projecten en het opbouwen en uitwisselen van kennis en de uitbreiding van de publiek - private

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						gezet gaan worden, hebben we met onze partners vastgelegd in een Routekaart. Ook hebben we vanuit dit programma het initiatief genomen om met regionale partners en het Rijk in gesprek te gaan over de ontsluiting van diepe geothermie om op termijn de warmtenetten te voeden met duurzame warmtebronnen. De afweging of een warmtenet de beste keuze is voor een blok woningen, wordt gemaakt in samenhang met andere alternatieven voor aardgas, zoals all electric en groengas. In Noord-Holland Noord zijn we ook betrokken bij de ontwikkeling van een warmtenet in Alkmaar en Heerhugowaard. In de ruimtelijke verkenningen voor NHN en MRA is de opgave voor warmte (hoge en lage temperatuur) inzichtelijk gemaakt als ook de mogelijkheden om dit in te vullen.	netwerkfunctie. Het programma is gebaseerd op de volgende uitgangspunten: 1. Actief blijven op het beschikbaar krijgen van restwarmte en inzet van duurzame warmtebronnen als aanjager voor warmtevoorzieningen. 2. Inzicht leveren in de potentie en toepassing van duurzame warmtebronnen. 3. Richten op de vragen vanuit de publieke en private sector in de transitie naar aardgasvrij: - verbreden van de scope van het programma naar informatie over en stimuleren van collectieve warmte infrastructuur. Dat zijn collectieve regionale / bovenlokale warmtenetten & kleinschalige lokale warmtenetten (WKO / aquathermie). - de informatie uit GD2.0 beschikbaar maken voor gemeenten (Transitievisies warmte)en RES'sen - actief kennis en ervaringen opbouwen en delen die met partijen binnen het MRA netwerk. Voor deze activiteiten wordt een nieuwe routekaart opgezet. Door Firan (voorheen Alliander DGO) is voor de MRA een warmtebronnenregister opgesteld. Dit warmtebronnenregister is overgedragen aan de provincie en wordt nu door de provincie beheerd. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij brengen in kaart waar elders in Noord-Holland (buiten de metropoolregio) benutting van restwarmte kansrijk is	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie. BOB model bruikbaar	Voor het opstellen van de Beleidsagenda Energietransitie, die in mei 2016 is vastgesteld door PS, is gebruik gemaakt van het BOB model. Warmte en koude is één van de drie speerpunten in de Beleidsagenda. Op dit moment werken we aan een provinciale warmteagenda (warmteplan). Het aanbod van restwarmte wordt straks aangegeven in de ECN Monitor. Wij faciliteren nu al initiatieven in onder meer Alkmaar, Heerhugowaard, Den Helder en Greenport Noord-Holland-Noord (Alton, Grootslag, Agriport A7). Vanuit deze initiatieven wordt ook gekeken naar benutting van restwarmte.	In 2018 is de provinciale warmteagenda vastgesteld. HVC werkt aan uitbreiding van het warmtenet in Alkmaar, Langedijk en Heerhugowaard. Recent is het Alton gebied aangesloten. In Den Helder werkt HVC aan plannen voor uitbreiding van het warmtenet op het marine-terrein naar een woonwijk. Wij zijn betrokken bij een verkenning van de gemeente Castricum voor de ontwikkeling van een warmtenet op geothermie. Om voor een wijk te bepalen wat de kosten voor het verduurzamen van de warmtevoorziening zijn en hoe deze kunnen worden gefinancierd, is een gedetailleerd onderzoek nodig. Om gemeenten

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							tegemoet te komen in de kosten hebben wij een subsidie regeling gemaakt voor het opstellen van een wijk warmtetransitie plan. Het warmtebronnen register voor de MRA is uitgebreid naar heel Noord-Holland en aangevuld met warmtebronnen in Noord-Holland Noord. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij houden een breed onderzoek naar nieuwe, duurzame, alternatieve vormen van energie	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie. BOB model bruikbaar	Voor het opstellen van de Beleidsagenda Energietransitie, die in mei 2016 is vastgesteld door PS, is gebruik gemaakt van het BOB model. In de totstandkoming daarvan is afgezien van een op zichzelf staand onderzoek naar nieuwe vormen van duurzame energie, omdat de nieuwe vormen al in beeld zijn of niet op de weg van de provincie liggen om nader te onderzoeken. Wel zijn er op relevante thema's verdiepende onderzoeken gaande, zoals naar het stimuleren van warmte/koude, het provinciaal warmteplan en verduurzaming van de woningvoorraad.	In mei 2018 is de Routeplanner Energietransitie 2020-2050 opgeleverd, die laat zien hoe de provincie Noord-Holland in 2050 energieneutraal kan zijn, welke vormen van duurzame energie hierbij een rol kunnen spelen en wat de provincie kan doen om dit te realiseren. Daarnaast is een warmteagenda opgesteld en zijn er samen met onze partners verdiepende bijeenkomsten georganiseerd over de onderwerpen waterstof en energie infrastructuur. In vervolg op deze bijeenkomsten wordt de eerste helft van 2019 een systeemstudie verricht naar de energie-infrastructuur die nodig is om de ontwikkeling van vraag en aanbod naar energie in Noord-Holland te faciliteren. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Het Participatiefonds Duurzame Economie wordt geëvalueerd	Bond/Van der Hoek		X	Het participatiefonds Duurzame Economie zal in deze collegeperiode worden geëvalueerd. De werkwijze van het fonds zal tevens worden betrokken bij het onderzoek dat zal worden uitgevoerd ten behoeve van een MKB-innovatiefonds en een fonds voor duurzame innovaties in het MKB.	Naar aanleiding van een onderzoek (2016/2017) naar de mogelijkheden om de inzetbaarheid van PDENH te verbeteren, hebben wij besloten om het fonds als volgt aan te passen: • Een uitbreiding van het financieel instrumentarium (met reguliere en converteerbare leningen); • Een verbreding van de duurzaamheidsfocus van het fonds (tot energietransitie, circulaire economie en duurzame mobiliteit); • Een aantal aanpassingen aan de governance van PDENH (om het interne toezicht te versterken). De aanpassingen aan PDENH zijn inmiddels volledig geëffectueerd waardoor het fonds naast participaties ook leningen kan verstrekken voor de financiering van initiatieven op het gebied van Energietransitie, Circulaire Economie en Duurzame Mobiliteit.	Na de aanpassingen van PDENH in 2017 is het aantal financieringen sterk toegenomen (van 3 begin 2017 tot 14 eind 2018), en is de pipeline goed gevuld met financieringsaanvragen uit de markt. Dat heeft in oktober 2018 geleid tot een uitbreiding van het fondsvermogen van PDENH (van 30 miljoen euro) tot in totaal 55 miljoen euro. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij stellen een fonds in om ontwikkelingen van duurzame (energie-) innovaties in het MKB te bevorderen	Van der Hoek/Bond		X	De behoefte aan een MKB-innovatiefonds en aan een fonds specifiek voor duurzame innovaties in het MKB, wordt gezamenlijk geanalyseerd in één onderzoek.	De uitgevoerde analyse heeft geleid tot het voornemen tot het ontwikkelen en uitvoeren van vier instrumenten. Bij twee hiervan is reeds gestart met de uitvoering: • Subsidieregeling MKB innovatiestimulering	De stand van zaken per instrument is als volgt: • De subsidieregeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren wordt de komende jaren voortgezet. • Het investeringsgereedprogramma PIM is 1,5

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						Topsectoren (wordt sinds 2016 jaarlijks uitgevoerd) • Investeringsgereed programma (Via een Europese aanbesteding is een consortium geselecteerd dat dit programma gaat uitvoeren. Deze is in juni 2017 gestart) • Proof-of-conceptfonds (gezamenlijk met de UvA Holding, geplande start januari 2018) • Versnellingsprogramma voor duurzame innovaties (uitwerking gestart, in overleg met de markt wordt gezocht naar de meest geschikte vorm)	jaar bezig en halverwege hun opdracht. Er lopen ruim 200 maatwerktrajecten en bij 36 bedrijven heeft dit tot financiering geleid, voor een totaal van € 11 miljoen. • Het proof-of-conceptfonds is in juni 2018 gestart onder de naam Innovatiefonds Noord-Holland. Inmiddels is zijn er 5 leningen verstrekt. De tweede ronde van het versnellingsprogramma Go!-NH is bijna afgerond. Dan hebben 26 teams gebruik gemaakt van dit programma. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij willen doorgaan met ons beleid om de aanleg van zonnepanelen op openbare gebouwen, zoals scholen, te stimuleren	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie. BOB model bruikbaar	Voor het opstellen van de Beleidsagenda Energietransitie, die in mei 2016 is vastgesteld door PS, is gebruik gemaakt van het BOB model. Duurzame energie opwekken is daarin één van de drie speerpunten. Dankzij de regeling Zon op maatschappelijk vastgoed zijn er 156 zonnestroomsystemen geplaatst op maatschappelijk vastgoed. Er wordt tevens ingevolge de motie 56 verhoging subsidieplafond Zonnestroom op maatschappelijke vastgoed een vervolg gegeven aan het stimuleren van zonnestroom op maatschappelijk vastgoed.	Ten gevolgen van het verhoogde subsidieplafond in het kader van motie 56 zijn met de regeling Zon op maatschappelijk vastgoed nog 9 extra projecten uitgevoerd. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Ten aanzien van wind op land komen wij de afspraken die wij, gezamenlijk met de andere provincies gemaakt hebben met het Rijk, na	Van der Hoek/ Geldhof	X		De herstructureringsopgave wordt volgens het vastgestelde kader gerealiseerd.	Wij liggen met het realiseren van onze herstructureringsopgave nog steeds op schema om daarmee de afspraken met het Rijk na te komen. De definitieve vergunningen voor de eerste van de zes herstructureringsprojecten (Waardpolder) zijn afgegeven. Windparken Ferrum, Groetpolder en Spuisluis zijn in ontwerp vergund. Naast de herstructureringsopgave hebben PS het Provinciaal Inpassingsplan (PIP) windpark Westfrisia vastgesteld.	Wij liggen met het realiseren van onze herstructureringsopgave nog steeds op schema om daarmee de afspraken met het Rijk na te komen. De zes herstructureringsprojecten zijn vergund. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Wij onderschrijven het belang van ‘circulaire economie’. In het bijzonder in het Noordzeekanaalgebied/Westas zien wij kansen op dit gebied. Wij vervullen onze rol via het servicepunt Duurzame Energie	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader circulaire economie. BOB model bruikbaar	Voor Circulaire Economie hebben wij het Ontwikkelingsperspectief en de Actieagenda op 23 mei 2017 vastgesteld en ter besluitvorming aan Provinciale Staten voorgelegd volgens het BOB model. Wij werken aan zes ‘creatiesporen’ om als Noord-Holland onze bijdrage te leveren aan het doel om in 2050 geheel circulair te zijn. De Westas is een samenwerkingsverband van 12 partners waar de provincie er een van is. Het programmabureau is bij onze provincie ondergebracht. De partners werken samen aan een sterke logistieke en	De actieagenda wordt langs de zes creatiesporen uitgevoerd. Innovatie en ondernemerschap (1) wordt gestimuleerd via deelname aan netwerken en met financiering in de vorm van zowel het aanbieden van training als voor de ontwikkeling van producten. Verkenningen zijn gedaan naar kansen om reststoffen weer grondstof te laten zijn en zo tot ketenvorming (2) te komen, en naar de productie van schone grondstoffen (3) waarbij het met name ging om hoogwaardige toepassing van biomassa zoals zeewier en (berm)gras.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						circulaire Westas waarin ruimte is voor leefbaarheid en groei. Inmiddels hebben wij op 30 mei 2017 het rapport Ruimtelijk-Economische Verkenning Westas vastgesteld. Ook hebben wij besloten over het vervolg van de samenwerking en de governance. De Stuurgroep Westas heeft op 14 juni jl. ingestemd met het rapport Ruimtelijk Economische Verkenning Westas en heeft (positieve) besluiten genomen over het vervolg van het samenwerkingsverband. De kaders voor de werkzaamheden van het Servicepunt Duurzame Energie staan omschreven in de Beleidsagenda Energietransitie van mei 2016. Het Servicepunt heeft haar focus op de energietransitie in de gebouwde omgeving met als doelgroepen gemeenten, corporaties en bouw- en installatiebedrijven. Voor wat betreft de circulaire economie zien wij vooral ook een grote rol voor het bedrijfsleven.	Voor circulaire economie is ruimte (4) nodig, waarvoor in de Omgevingsvisie een reservering is opgenomen in de regionale samenwerking de verkenningen van kansen getrokken in, als onderdeel van de samenwerking in de West-As. De West-As is als programma afgerond. Om inzicht te krijgen is de rol van regelgeving (5) is een loket voor melding van belemmeringen georganiseerd, zijn belemmeringen in regelgeving (inter)nationaal geagendeerd, en wordt het loket in de MRA voortgezet. Een start is gemaakt als circulaire organisatie (6) door de mogelijkheden in aanbesteding en aankoop te verkennen en de doorwerking voor de verschillende taken van de provincie te bespreken. Met de partners in de MRA is een intentie getekend. Een servicepunt zou hier een rol kunnen gaan spelen om (kleinere) gemeenten te ondersteunen, waar capaciteit en kennis ontbreekt. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.
	Ten aanzien van biomassa en groengas blijven wij initiatieven, zoals rondom Alkmaar, ondersteunen en willen wij nieuwe vormen van gebruik van biomassa verkennen	Van der Hoek		X	Uitwerking zal plaatsvinden in een beleidskader duurzame energie. BOB model bruikbaar	Voor het opstellen van de Beleidsagenda Energietransitie, welke in mei 2016 is vastgesteld door PS, is gebruik gemaakt van het BOB model. Duurzame energie opwekken is daarin één van de drie speerpunten, waaronder biomassa en groengas worden geschaard. Met gemeente Alkmaar, Investa, TAQA, Energy Valley, ECN, Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord, Inholland, Liander en de Rijksoverheid hebben wij de Green Deal InVesta gesloten in juni 2016. Er is vanuit de provincie ook een bijdrage beschikbaar gesteld. Conform de door PS vastgestelde voordrachten is juli 2017 subsidie aan Milena-Olgas-Esme (inmiddels getiteld Ambigo) verleend. Voor Investa is de subsidie-aanvraag in behandeling. Wij zetten daarnaast in op het stimuleren van (bio)LNG in de scheepvaart en vrachtverkeer met het organiseren van bijeenkomsten, zoals LNG- diners en de Energylabs ‘Kansen voor LNG in de scheepvaart.’	De realisatie van Ambigo is vertraagd omdat de financiering niet rond kwam. Dat lijkt inmiddels te zijn gelukt. Indien uit een risico inventarisatie blijkt dat alle risico’s beheersbaar zijn, zal begin 2019 worden besloten over de bouw van de installatie. Door de onzekerheid over de komst van Ambigo is de ontwikkeling van InVesta vertraagd. Sinds juni 2018 is er een directeur aangesteld. Deze ontwikkelt een alternatief plan, voor het geval de bouw van Ambigo begin 2019 niet door gaat of nog steeds onzeker is. Mede in opdracht van IPO wordt ‘de LNG problematiek’ opgenomen in het plan van aanpak duurzame brandstoffen. Dit plan van aanpak wordt opgesteld door de MIRT (Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport) goederencorridors Oost en Zuidoost Nederland. Daarin participeren het Ministerie van I&W, provincies, Havenbedrijf Rotterdam en de Topsector logistiek. Als onderdeel van creatiespoor 4 voor circulaire economie zijn nieuwe toepassingen van biomassa verkend, zoals zeewier en grass2gritt. Hiermee is de doelstelling gerealiseerd.

5. Ruimte

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
5.1.1 Wonen en vitaliteit woonomgeving van dorpen en steden stimuleren	Wij treden op als regisseur, aanjager, verbinder en kennismakelaar als het aankomt op het voorzien in de woningbehoefte hanteren daarbij vraaggestuurd bouwen als uitgangspunt	Geldhof	X		Regisseur/verbinder: - opstellen RAP's 2.0 (vastgesteld 2017) - aanpassen en uitvoeren uitvoeringsregeling (uvr) woonvisie (doorlopend tot 2020) - Voor opmaat NAAR RAP 3.0 (na 2017) is BOB-aanpak geschikt. Aanjager: - opstellen en uitvoeren stimuleringsregeling binnenstedelijk bouwen - inzetten Noord-Hollands Woningbouwberaad - organiseren klankbordgroep marktpartijen (2 keer per jaar) Kennismakelaar/verbinder: - organiseren netwerkconferentie wonen (jaarlijks) - opstellen woningbouwmonitor (jaarlijks) - uitvoeren woningbouwprognose (tweejaarlijkse)	Regisseur/verbinder: • Alle regio's hebben een vastgestelde RAP met uitgangspunten, afspraken en acties over nieuwbouw en bestaande bouw voor de komende 5 jaar. Hierin zijn de thema's die de provincie heeft meegegeven regionaal verwerkt. • Nog niet alle regio's hebben ook al regionale afspraken conform de 'Uitvoeringsregeling regionale afspraken nieuwe stedelijke ontwikkelingen 2017'. Dit betekent dat nog niet alle regio's een regionale woningbouwprogrammering hebben opgesteld met inzicht in locaties, kwantiteit en kwaliteit van de plannen. Hier wordt de komende tijd verder aan gewerkt. • De uitvoeringsregeling (uvr) woonvisie (doorlopend tot 2020) is uitgevoerd. • De opmaat NAAR RAP 3.0 – voor de periode na 2020 - moet nog plaatsvinden. Aanjager: • In 2016 zijn we in MRA-verband aan de slag gegaan met de uitvoering van actie 1.2 uit de MRA-actieagenda, waarin voor alle MRA-gemeenten wordt aangegeven welke binnenstedelijke locaties de komende 4-10 jaar ter beschikking komen. Tegelijkertijd wordt op de schaal van de MRA een woonwensen- en verhuisbewegingen-onderzoek gedaan. Rond de zomer 2017 verwachten wij de resultaten hiervan. Op basis daarvan doen wij daarna een voorstel voor een Uitvoeringsprogramma binnenstedelijk bouwen. • Het Noord-Hollands Woningbouwberaad (NHWB) is beschikbaar. De belangstelling is echter zeer gering, er worden geen projecten aangemeld. De NHWB is daarom de laatste jaren niet bijeengekomen.	Regisseur/verbinder: • Nog niet alle regio's hebben ook al regionale afspraken conform de 'Uitvoeringsregeling regionale afspraken nieuwe stedelijke ontwikkelingen 2017'. We hebben er vertrouwen in dat de regio's waar het om gaat hieruit komen. Binnenkort verschijnt de voortgangsrapportage Uitvoeringsregeling 'regionale afspraken nieuwe stedelijke ontwikkelingen' waarin de stand van zaken wordt beschreven. • De regio's werken aan de uitvoering van de acties en afspraken uit hun RAP en hiervoor wordt voor sommige acties gebruik gemaakt van de woonvisiegelden. De voortgang wordt bijgehouden en regelmatig bestuurlijk besproken. • De uitvoeringsregeling (uvr) woonvisie is uitgevoerd. Er zijn in totaal 11 subsidies verleend ter waarde van € 840.000,- In 2019 vindt een herijking plaats om de regeling zo actueel mogelijk te houden. • We zijn in MRA-verband verder gegaan met de uitvoering van actie 1.1 uit de MRA-actieagenda. Die behelst dat de woningbouwopgave tot 2040 afgestemd en geprogrammeerd wordt. Voor de korte termijn tot 2025 is een short list van 8 (vooral grotere) woningbouwprojecten vastgesteld met als inzet voor deze projecten de benodigde bijdrage van het rijk voor bijv. regelgeving en infrastructuur te focussen. Aanjager: • In 2018 heeft de provincie € 15 miljoen subsidie beschikbaar gesteld voor de versnelling van de woningbouw. Vanuit dit budget is er € 2,7 miljoen subsidie verleend aan de MRA, voor het inrichten en in standhouden van een Flexibele schil en cofinanciering van extra ambtelijke capaciteit, om de woningbouw te versnellen. Met de regio NHN lopen gesprekken om ook in deze regio cofinanciering mogelijk te maken. Het resterende budget wordt ingezet voor financiële knelpunten in versnellingsprojecten (zowel in de MRA als NHN). Daarvoor zijn meerdere projecten in beeld, waarvoor afspraken worden voorbereid. • Het Noord-Hollands Woningbouwberaad (NHWB) is beschikbaar. De belangstelling is echter zeer

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						In het kader van de Samenwerkingsagenda met Bouwend Nederland wordt momenteel een onderzoek uitgevoerd naar de plancapaciteit met als doel het vergroten van het inzicht of bestaande plannen daadwerkelijk tot voldoende nieuwe woningen gaan leiden binnen de gestelde termijnen. • Jaarlijks wordt minimaal twee keer een klankbordgroep marktpartijen georganiseerd. Kennismakelaar/verbinder: • In 2015 en 2017 is de netwerkconferentie georganiseerd. • De woningbouwmonitor is jaarlijks opgesteld. • In 2015 is de prognose opgeleverd en op 27 juni 2017 is een nieuwe prognose vastgesteld.	gering, er worden geen projecten aangemeld. De NHWB is daarom de laatste jaren niet bijeengekomen. • Jaarlijks is minimaal twee keer een klankbordgroep marktpartijen georganiseerd. Kennismakelaar/verbinder: • In april 2017 en september 2018 is de netwerkconferentie wonen georganiseerd, welke goed werden bezocht. • De woningbouwmonitor is jaarlijks opgesteld. • De provinciale prognoses worden tweejaarlijks opgesteld en dienen als basis voor de regionale kwantitatieve afspraken voor woningbouw. In maart/april 2019 komen de nieuwe prognoses. Deze worden in nauw overleg met de regio's opgesteld. • Er zijn verschillende onderzoeken uitgevoerd: o Analyse realisatierisico's plancapaciteit woningbouw in Noord-Holland (uitgevoerd door EIB) o In MRA-verband: Analyse Monitor Plancapaciteit MRA 2017 tbv MRA actie 1.1/1.2 (uitgevoerd door Stec Groep) o In MRA-verband: Versnellingsopgave woningproductie MRA (uitgevoerd door Fakton) o Voor Noord-Holland Noord: Verdiepingsslag woningbouwplannen Noord-Holland Noord (uitgevoerd door Fakton).
	We zetten ons in voor collectieve zelfbouw	Geldhof	X		Aanpassen en uitvoeren uitvoeringsregeling collectieve zelfbouw. Afspraken over zelfbouw in RAP's 2.0 verwerkt in 2017.	De uitvoeringsregeling is aangepast en wordt voortgezet. Afspraken over zelfbouw zijn opgenomen in de RAP's 2.0.	De uitvoeringsregeling is eind 2017 aangepast om de subsidiemogelijkheden voor transformatie en sloop/nieuwbouw te verruimen. De regeling eindigt eind 2019. Er zijn in 2017 en 2018 20 subsidies verleend t.w.v. € 216.000,- en 3 leningen verstrekt t.w.v. € 480.000,.
	Wij blijven aandacht vragen voor omzettingsmogelijkheden van kantoren naar woningbouw	Geldhof/ Bond	X		Verwerken in de op te stellen (2015) en uit te voeren (2016-2020) stimuleringsregeling binnenstedelijk bouwen in relatie tot Plabeka	De uitvoeringsstrategie Plabeka 3.0 bevat bestuurlijke afspraken tussen gemeenten en provincies in de Metropoolregio Amsterdam om de opgave voor transformatie van leegstaande kantoren (ruim 1 miljoen m2 tot 2030 in het Noord Hollandse deel van de MRA) te realiseren. Wij hebben op 20 juni 2017 over Plabeka 3.0 besloten. De uitvoeringsstrategie Plabeka 3.0 wordt meegenomen in het op te stellen uitvoeringsprogramma	Er is meer getransformeerd dan gepland in de MRA. 2017 is een recordjaar voor transformatie; in één jaar tijd heeft een half miljoen vierkante meter kantoorruimte (4% van de totale voorraad) in de MRA een andere functie gekregen. Ook in 2016 (333.000 m2) en 2015 (348.000 m2) zijn grote kantoorvolumes van functie veranderd. Wonen is de voornaamste nieuwe functie; minstens de helft van de getransformeerde ruimte krijgt een woonfunctie. Uitgaande van 100 m2 per woning gaat het hier om

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						binnenstedelijk bouwen.	2.500 extra woningen in 2017 en 1.500 in 2016. Ondertussen is de kantorenleegstand gedaald en is in sommige deelregio's een schaarste ontstaan.
	Binnen het bestuursakkoord pilot Waterlands wonen bezien we hoe het best kan worden omgegaan met de afspraak inzake afdracht van een bijdrage uit woningbouw om te kunnen investeren in groene en recreatieve waarden in de voormalige rijksbufferzone	Geldhof		X	In deze collegeperiode zullen de gesprekken met de betrokken partijen worden voortgezet waarbij de verschillende haalbare vervolgscenario's worden besproken. Op basis van de uitkomsten van deze gespreken worden de vervolgactiviteiten bepaald.	Diverse bestuurlijke overleggen hebben plaatsgevonden met alle partijen. Inmiddels is er een plan van aanpak opgesteld voor het vervolg van de pilot waarin de provincie een faciliterende rol heeft. De planning is om eind 2017 gezamenlijk met alle betrokken partijen een definitief besluit te nemen over het vervolg van de pilot.	Provincie en de gemeenten uit de regio Waterland zijn nog met elkaar in overleg over het regelen van de financiële afdracht.
	De provincie draagt in gebieden waar bevolkingskrimp dreigt, bij aan vitaliteit en leefbaarheid	Geldhof		X	Verkennen van de focus en de reikwijdte van leefbaarheid en vitaliteit en beoordelen of het thema en de problematiek zich leent voor een programmatische aanpak. Beoogd moment voor beoordeling aanpak medio 2016.	Op 7 maart 2017 hebben wij kennis genomen van een samenvatting van de verkenning leefbaarheid en vitaliteit in Noord-Holland. Wij hebben daaruit geconcludeerd dat dit thema zich niet leent voor een programmatische aanpak. Wel dragen wij op verschillende manieren bij aan leefbaarheid en vitaliteit in Noord-Holland. Bijvoorbeeld binnen het programma De Kop Werkt!.	Aan deze ambitie is in de eerste fase van deze collegeperiode al uitvoering gegeven.
	Wij vertalen de doorwerking van demografische ontwikkelingen door naar verschillende beleidsterreinen	Geldhof	X		De actuele demografische ontwikkelingen staan beschreven in de rapportage over de provinciale bevolkingsprognose. In een eind 2015, begin 2016 op te stellen rapportage laten we zien hoe deze ontwikkelingen uitwerken op de verschillende provinciale beleidsterreinen. Aan de hand hiervan worden acties benoemd: bijvoorbeeld het bijstellen van beleid, het informeren van regio's of het actualiseren van behoefteramingen. Deze acties hebben een looptijd van 2016 tot 2019 en worden binnen deze coalitieperiode afgerond. Besluitvorming door PS vindt plaats binnen de aparte beleidsterreinen/visies, bijvoorbeeld bij het vaststellen van de omgevingsvisie.	De rapportage over de doorvertaling van demografie naar de andere provinciale beleidsterreinen hebben wij in april 2016 vastgesteld en met PS besproken. In 2017 is gewerkt aan de nieuwe provinciale bevolkingsprognose voor de periode 2017-2040. Deze is 27 juni 2017 vastgesteld. Dit vormt een bouwsteen voor o.a. de RAP's en de Omgevingsvisie.	In de periode 2017-2019 is vanuit demografie veel input geleverd voor de provinciale omgevingsvisie. Momenteel wordt gewerkt aan een actualisatie van de bevolkingsprognose voor Noord-Holland waarbij actuele ontwikkelingen, zoals de toename van de buitenlandse migratie en de dynamiek op de woningmarkt, worden meegenomen. Om het draagvlak te vergroten en om de prognoses nauwkeuriger te maken, worden gemeenten en regio's actief betrokken bij het opstellen van de prognose.. De nieuwe prognose wordt naar verwachting rond april/mei 2019 uitgebracht.
	Wij streven naar optimalisatie van de bouw van nieuwe woningen en bedrijven in de nabijheid van Schiphol, maar dan wel voor eigen rekening en risico van de toekomstige bewoners. Bezien moet worden hoe privaatrechtelijk handhaafbare afspraken gemaakt kunnen worden	Geldhof		X	Uitwerken met de samenwerkende partijen in het verband van SMASH, ruimte zoeken in afspraken met het rijk over LIB.	Op 1 april 2016 heeft de staatssecretaris het kabinetsbesluit SMASH kenbaar gemaakt. In dit kabinetsbesluit zijn afspraken vastgelegd die aansluiten bij de wens van de regio voor een betere balans op het dossier wonen-vliegen, met meer planologische ruimte om te werken aan de vitaliteit van de Schiphol-omgeving. Onderdeel van dit kabinetsbesluit zijn bestuurlijke afspraken over rekenschap	Op 20 oktober 2017 heeft de staatssecretaris de Tweede Kamer laten weten het gewijzigde Luchthavenindelingbesluit Schiphol in werking te laten treden. Dit mede ten gevolge van de gedegen regionale uitwerking van de bestuurlijke afspraken. Het gewijzigde LIB is per 1 januari 201 8 in werking getreden. Met de inwerkingtreding van het LIB is de uitvoering van de regionale afspraken aan de orde. Met de staatssecretaris is overeengekomen dat de regio zorg

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						geven in de planvorming, informatievoorziening aan bewoners, klachtenafhandeling en vrijwaring van de luchtvaartsector van extra kosten. Op 28 maart 2017 heeft de Bestuurlijke Regie Schiphol (BRS) op deze punten een regionaal pakket aan afspraken vastgesteld. Per brief van 24 april 2017 hebben wij de staatssecretaris over dit resultaat bericht en haar verzocht tot een spoedige implementatie van het Luchthavenindelingsbesluit, waarin de planologische verruiming zal worden verankerd.	draagt voor een monitoring van de uitvoering van het “rekenschap geven” en de “informatievoorziening”. De coördinatie hieromtrent ligt bij de provincie Noord-Holland. Voorjaar 2018 is de BRS hieromtrent een aanpak overeengekomen. Afgesproken is dat de provincie Noord-Holland een coördinerende rol vervult en daarbij steunt op de input van de provincie Zuid-Holland en de betrokken gemeenten. In Q1 van 2019 wordt de eerste monitor opgeleverd.
	Wij investeren in de verduurzaming van de bestaande woningvoorraad. Bezien wordt of een provinciaal energieakkoord hierbij behulpzaam kan zijn. Het Servicepunt Duurzame Energie kan partijen met elkaar verbinden en monitort initiatieven	Geldhof/Van der Hoek		X	Opstellen en uitvoeren van een regeling verduurzaming van de bestaande woningvoorraad. Tevens zal dit thema uitgewerkt worden in een beleidskader duurzame energie.	Wij stellen een programma op voor het stimuleren van eigenaar-bewoners en corporaties om woningen te verduurzamen. Voornemen is om deze voordracht in december 2017 aan PS voor te leggen.	Het Programma *Verduurzaming bestaande woningvoorraad Noord-Holland* is in februari 2018 door PS vastgesteld. Alle activiteiten van het programma zijn gestart. Gemeenten vormen bij dit programma een belangrijke partner. Gemeenten dragen zelf 50 % bij in de kosten voor de uitvoering van deze programma’s. Zij werken samen in regionale programma’s, waarin woningeigenaren worden gestimuleerd hun woning te verduurzamen. Energieloketten maken deel uit van deze programma’s. Energieloketten adviseren eigenaren-bewoners over verduurzamingsmaatregelen en begeleiden hen bij de uitvoering. Energieloketten houden bij hoeveel eigenaren-bewoners zij hebben geadviseerd en welke maatregelen zij hebben getroffen. PS zijn in januari 2019 geïnformeerd over de voortgang van het programma Verduurzaming bestaande woningvoorraad Noord-Holland.
	De bouw van levensloopbestendige en kangoeroewoningen wordt verder gestimuleerd. Daar waar er tekortkomingen zijn in de bestaande bouw, wordt in het kader van vraaggestuurd bouwen aandacht bij gemeenten gevraagd voor die doelgroepen die ondervertegenwoordigd zijn, zodat een passende woning voor iedereen in Noord-Holland bereikbaar is	Geldhof	X		Verwerken in RAP’s 2.0. Vaststelling RAP’s 2.0 in alle regio’s voorzien in 2017.	In de RAP’s besteden de regio’s aandacht aan bijzondere doelgroepen. Er zijn hier zo nodig afspraken over gemaakt.	Om regio’s te ondersteunen hun taken rond wonen en zorg goed uit te voeren bieden wij sinds september 2018 de WoonZorgwijzer aan als hulpmiddel om de behoefte aan zorgen ondersteuning in kaart te brengen.
	Wij blijven actief overleggen met gemeenten over de vraag hoe de huisvesting van seizoensarbeiders passend kan worden vormgegeven	Geldhof	X		Inbreng in regionale ambtelijke en bestuurlijke overleggen (doorlopend)	Vanaf 2015 zijn wij met een jaarlijkse financiële bijdrage ‘kennispartner’ van het Expertisecentrum Flexwonen. Deze organisatie helpt betrokken partijen (waaronder gemeenten) om betere huisvesting tot stand te brengen voor flexwoners, waaronder arbeidsmigranten.	Er is medio 2017 een stuurgroep ingesteld van wethouders van de gemeenten in De Kop en de gemeente Opmeer en de gedeputeerden RO en EZ. In opdracht van deze stuurgroep is zowel een kwantitatief onderzoek uitgevoerd (rapport 8 maart 2018) als een kwalitatief onderzoek (rapport november2018) naar de vraag voor huisvesting van buitenlandse werknemers. Inmiddels heeft zowel de

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						In een bestuurlijk overleg dat wij hebben gevoerd met de gemeenten Hollands Kroon en Schagen in april 2017 is door ons herhaald dat het noodzakelijk is om voor de regio's in Noord-Holland Noord in beeld te brengen wat de kwantitatieve en kwalitatieve behoefte is aan (extra) huisvesting van seizoenarbeiders om te komen tot passende huisvesting.	stuurgroep als het Bestuurlijk afstemmingsoverleg Noord-Holland Noord een Plan van Aanpak (PvA) vastgesteld. Het is de bedoeling dat De Kop, Westfriesland en Regio Alkmaar de huisvesting gezamenlijk aanpakken op Noord-Holland Noord niveau. In dit PvA is ook de samenhang met andere onderwerpen aangegeven, zoals regionale economie, verblijfsrecreatie, registratie, vergunningverlening en handhaving, openbare orde en veiligheid, participatie en integratie. De Kop en Opmeer voeren een registratiesysteem in waardoor er een beter zicht ontstaat op het aantal buitenlandse werknemers, wat de basis is om te voorzien in goede huisvesting. De betrokken wethouders van Westfriesland en Regio Alkmaar hebben met elkaar afgesproken dit ook te gaan doen.
5.1.2 Ruimtelijke ontwikkeling vormgeven en uitvoeren	De provincie ontwikkelt een duidelijke visie op het ruimtelijk beleid, met aandacht voor demografische ontwikkelingen	Geldhof		X	In de Omgevingsvisie wordt de integrale provinciale visie op het ruimtelijk beleid geconcretiseerd. Hierin is aandacht voor de demografische ontwikkelingen. Het startdocument voor de Omgevingsvisie wordt door GS vastgesteld in het eerste kwartaal van 2016.	Zie hieronder bij opstellen provinciale Omgevingsvisie.	Zie hieronder bij het opstellen van de provinciale Omgevingsvisie.
	Ons ruimtelijk beleid ondersteunt en faciliteert het OV-knooppuntenbeleid	Geldhof	X		Uitwerken programma OV-knooppunten in samenhang met de actualisatie PRV, de RAP's 2.0 en ander provinciaal beleid. Programmaplan gereed eind 2015, hierin worden activiteiten en mijlpalen verder aangegeven. Tegelijkertijd werken we samen met gemeenten, stadsregio, NS en ProRail aan de pilot Zaancorridor. Hiervoor wordt eind van het jaar de eerste versie van het gezamenlijke uitvoeringsprogramma vastgesteld door de stuurgroep. Dit wordt onderdeel van een programmaplan Zaancorridor. Eind oktober stelt de stuurgroep een communicatiestrategie en communicatiekalender vast.	Het programma OV-Knooppunten is uitgewerkt in samenhang met o.a. de RAP's en het programma is betrokken bij de actualisatie van de PRV. Het programmaplan is gereed en in twee onderdelen vastgesteld in 2015 en 2016 ('strategie per corridor' en 'doelstellingen en monitor)'. Het programmaplan en uitvoeringsprogramma voor de Zaancorridor zijn gebundeld in het 'actie- en uitvoeringsprogramma Zaancorridor'. Dit is vastgesteld in 2016. Ook de communicatiestrategie en –kalender zijn vastgesteld. De komende tijd werken we aan de verdere uitwerking van deze plannen. Daarnaast wordt gewerkt aan de Kennemerlijn en de Schipholcorridor. De inzet van het beschikbaar financieel instrumentarium (TWIN-H) heeft nog niet plaatsgevonden. Bij de behoefte aan cofinanciering door de provincie gaat het tot nu toe vooral om complexe gebiedsontwikkelingen met een langere looptijd. Doordat meer knooppunten in de	We hebben het financieel instrumentarium ingezet in de knooppunten Castricum, Heerhugowaard, Kogerveld en Zaandijk Zaanse Schans. Gemeenten pakken hun knooppunten steeds vaker integraal aan. In veel gevallen ondersteund door en /of in samenwerking met ons zoals bijvoorbeeld Hoorn, Haarlem en Hilversum. Mede hierdoor en door de mogelijkheid van cofinanciering door de provincie zien we dat er steeds vaker wordt gekozen voor een integrale aanpak met alle relevante partijen. We hebben kennis en instrumenten voor de ondersteuning en monitoring van knooppuntontwikkeling ontwikkeld en breed gedeeld. Met de uitvoering van de communicatiestrategie leveren we een bijdrage aan de bekendheid van het programma en draagvlak voor samenwerking met o.a. gemeenten, vervoerders en marktpartijen. Naast de Zaancorridor is ook voor de alliantie Kennemerlijn een actie en uitvoeringsprogramma vastgesteld. Knooppuntontwikkeling is onder de noemer actie 1.8 onderdeel van de actieagenda van de MRA. Het traject van de Schipholcorridor loopt, de verkenningsfase wordt medio 2019 afgerond. Hiermee hebben wij deze doelstelling gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						realisatiefase komen en naast de Zaancorridor nu ook de Kennemerlijn en de Schipholcorridor worden opgepakt, neemt de vraag naar de inzet van het financieel instrumentarium toe.	
	De huidige provinciale visiedocumenten op het gebied van water, verkeer en vervoer, wonen, milieu, natuur, landschap en cultuur worden vervangen door één provinciale omgevingsvisie	Geldhof		X	In de Omgevingsvisie wordt de integrale provinciale visie op het ruimtelijk beleid geconcretiseerd. Hierin is aandacht voor de demografische ontwikkelingen. Het startdocument voor de Omgevingsvisie wordt door GS vastgesteld in het eerste kwartaal van 2016.	In de tweede helft van 2016 hebben we de eerste stap, de Verkenningenfase (BOB: beeldvorming en oordeelsvorming), uitgevoerd. Dit heeft geresulteerd in de Verkenningen NH2050 waarin de belangrijkste trends en ontwikkelingen voor de leefomgeving in Noord-Holland t/m 2050 in beeld zijn gebracht en zijn vertaald naar 49 opgaven. De demografische ontwikkelingen vormen hierin een belangrijk thema. De Verkenningen vormen het vertrekpunt voor de tweede stap, de Koersfase (BOB: besluitvorming), die op dit moment (febr – okt 2017) wordt uitgevoerd. Resultaat van de Koersfase is een Koersdocument. Met dit Koersdocument vragen wij PS, halverwege het proces, te bepalen welke hoofdambitie en leidende principes de basis moeten vormen voor de concept Omgevingsvisie die we na de Koersfase zullen opstellen. Onderdeel van de Koersfase is een grote participatiecampagne waarmee niet alleen alle professionele stakeholders, maar ook inwoners kunnen meedenken en -discussiëren over onze Omgevingsvisie. De concept Omgevingsvisie (BOB: oordeelsvorming) die we na de Koersfase opstellen, zal in april 2018 gereed zijn en dan ter visie worden gelegd. PS zullen in het najaar 2018 de Omgevingsvisie vaststellen (BOB: besluitvorming).	Wij hebben in 2017 in aanloop naar het vaststellen van een Koersdocument, een discussiedocument opgesteld. Dit document hebben PS gebruikt bij het debat over de hoofdambities van de Omgevingsvisie. Dit heeft, na besprekingen in PS op 9 oktober en 13 november 2017, geleid tot vaststelling van de Koers NH2050 in PS op 18 december 2017. Met deze richtinggevende uitspraken van PS hebben wij de ontwerp Omgevingsvisie NH2050 opgesteld. Ook in deze fase is de publiekscampagne Jouw Noord-Holland ingezet voor de participatie met de samenleving. Na een tweetal participatieve bijeenkomsten in mei 2018 van PS, hebben wij de ontwerp Omgevingsvisie op 12 juni 2018 vrijgegeven voor de terinzagelegging. Naar aanleiding van de 108 binnengekomen zienswijzen zijn wijzigingen op het ontwerp doorgevoerd en is een eindconcept Omgevingsvisie opgesteld die wij op 9 oktober 2018 hebben vastgesteld en doorgestuurd naar PS. PS hebben de Omgevingsvisie NH2050 op 19 november 2018 vastgesteld, waarmee het nieuwe strategische beleid van de provincie een feit is. Hiermee hebben we de doelstelling uit het uitvoeringsprogramma coalitieakkoord gerealiseerd.
	Wij bieden geen planologische ruimte voor verdere uitbreiding van windturbines op land	Geldhof	X		Is reeds meegenomen in de actualisatie van de PRV.	Conform	Conform.
	Wij zetten de ARO in de huidige vorm voort. De ARO adviseert aan Gedeputeerde Staten en alleen over de landschappelijke kwaliteiten en ruimtelijke inpassing van nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen met impact in het landelijk gebied.	Geldhof	X		Reeds uitgevoerd	Conform.	Conform.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	Met de partners in de MRA blijven wij samenwerken aan het metropolitane landschap	Tekin	X		Momenteel wordt gewerkt aan een Actieprogramma Metropolitaan Landschap. Het programma, waarin negen opgaven worden onderscheiden, vormt het kader voor te maken afspraken mbt de uitvoering door de partners. De totstandkoming en uitvoering van het Actieprogramma is een continue actie in de komende collegeperiode.	Wij werken samen met gemeenten en het MRA-bureau aan de uitvoering van het actieprogramma. De meeste projecten zijn gestart, voor enkele is de start later gepland. Binnen het portefeuillehoudersoverleg Metropolitaan Landschap monitoren we gezamenlijk de voortgang. De komende tijd willen we ons binnen de MRA inzetten om de opgave voor het landschap te verbinden met andere grote ruimtelijk-economische opgaven waar de regio voor staat, zoals de energietransitie en de woningbouwopgave. Ook is een aantal actiepunten opgepakt, zoals een MRA brede evenementenstrategie en de verkenning naar de mogelijkheden van een MRA landschapsfonds.	De samenwerking is geïntensiveerd. Samen met MRA-partners is een aanpak opgesteld en gestart die gebiedsgericht inzage geeft in de samenhang van de grote ruimtelijke opgaven met cultuurhistorische, ecologische en recreatieve waarden. Een proces om te komen tot financiering is gestart, in de vorm van een inventarisatie van vele sectorale budgetten ten behoeve van het landschap in de MRA en opdracht aan Job Cohen voor een verkenning naar mogelijkheden om tot een akkoord over financiering te komen. Daarnaast is samen met het MRA-programma cultuur opdracht gegeven voor het opstellen van een landschappelijk-cultuurhistorisch narratief over de MRA, is gestart met de realisatie van de pilot Buitenpoort Santpoort Zuid en wordt gewerkt aan een regionale evenementenstrategie.
5.2.1 Een optimaal vestigingsklimaat scheppen	Gerichte acquisitie van internationale bedrijven wordt versterkt in samenwerking met betrokken partners	Bond	X		Leent zich voor/wordt aan gewerkt om BOB traject mee te nemen in planning. 1e kwartaal 2016 wordt nieuw economisch beleid vastgesteld. Daarin worden speerpunten en/of mijlpalen opgenomen.	Het Strategisch Beleidskader Economie is tot stand gekomen met toepassing van het BOB-model. De Uitvoeringsagenda Economie is, na bespreking in de commissie, door ons vastgesteld binnen deze kaders. Acquisitie van internationale bedrijven maakt onderdeel uit van de Uitvoeringsagenda Economie. We trekken met partners als NFIA, Amsterdam Trade en gemeenten op om bedrijven gericht te werven. In 2017 hebben wij aan 15 projecten deelgenomen, te weten zes nieuwe vestigers en negen current investors (gericht op behoud/uitbreiding in de provincie).	In deze collegeperiode is er van provinciale zijde (al dan niet met partners) betrokkenheid geweest bij 43 acquisitie projecten (nieuwe bedrijven) en 52 projecten voor *current investors* (d.w.z. projecten gericht op behoud/ uitbreiding van reeds gevestigde bedrijven).
	Initiatieven zoals de Amsterdam Economic Board worden ondersteund	Bond	X		Leent zich voor/wordt aan gewerkt om BOB traject mee te nemen in planning. 1e kwartaal 2016 wordt nieuw economisch beleid vastgesteld. Daarin worden speerpunten en/of mijlpalen opgenomen.	Het Strategisch Beleidskader Economie is tot stand gekomen met toepassing van het BOB-model. De Uitvoeringsagenda Economie is , na bespreking in de commissie, vervolgens door ons vastgesteld binnen deze kaders. In het Strategisch Beleidskader Economie en de Uitvoeringsagenda Economie is ‘een sterk innovatieklimaat’ één van de speerpunten van het beleid en is gekozen om voor de uitvoering van het beleid o.a. gebruik te blijven maken van bestaande	De maatschappelijke uitdagingen van de Amsterdam Economic Board zijn nog actueel en ook relevant voor de Uitvoeringsagenda Economie van de provincie. De board heeft hiermee nog altijd een belangrijke rol als uitvoeringspartner van de provincie voor deze agenda. Op het gebied van bijvoorbeeld data en datastrategie heeft de board bovendien nauw samengewerkt met de provincie. Daarnaast is de board gestart met een ‘regiotour’, om de kennis en resultaten van de board meer in de deelregio’s van de MRA te laten landen. De board wordt ondersteund vanuit het budget van

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						gremia als de Amsterdam Economic Board. Deze board werkt aan de hand van grootstedelijke, maatschappelijke uitdagingen, waaronder circulaire economie en mobiliteit. Hiermee heeft de Board ook een belangrijke rol in de uitvoering van de economische actieagenda van de Metropoolregio Amsterdam.	Platform Economie van de MRA. De provincie draagt jaarlijks bij aan dit budget, conform het convenant dat voor de MRA is getekend door alle MRA-partners.
	Per arbeidsmarktregio wordt bekeken welke sectoren de meeste kansen bieden op behoud van banen en behoud van voorzieningen	Tekin		X	Wordt in 2016 als onderdeel van nog op te stellen A&O beleid meegenomen. Een voorstel voor A&O beleid wordt 4e kwartaal 2015 aan PS gestuurd.	In de UitvoeringsAgenda Arbeidsmarkt van april 2016 hebben we op het onderdeel campusvorming een focus gelegd op kansrijke en specifieke technische sectoren. Een arbeidsmarktrapportage is in de zomer van 2017 beschikbaar.	De rapportage Noord-Hollandse Arbeidsmarkt in cijfers zijn wij jaarlijks gaan actualiseren en vormt de onderlegger bij het gevoerde Arbeidsmarktbeleid. Samen met de periodieke economische analyse van de provinciale regio's in de uitvoeringsagenda Economie geven zij blijvend zicht op de kansrijke ontwikkelingen van specifieke sectoren.
	In krimp- en/of anticipeergebieden bieden de agrarische sector, toerisme, de health- en de ICT-sector mogelijkheden. Jaarlijks wordt gemonitord in hoeverre het onderwijs hierbij nog voldoende aansluit	Tekin		X	2016: Opzetten van monitor/actualiseren (externe) cijfers 2017-2019: jaarlijkse monitor	In 2016 hebben wij een standaardrapportage met regionale focus beschikbaar gesteld. De geactualiseerde versie van juni 2017 vormt de start van het proces met onze partners om te komen tot een jaarlijkse monitor die gedragen kan worden door de regio's. We verkennen de mogelijkheden om een dashboard op te stellen om de arbeidsmarktcijfers nog beter te ontsluiten.	In 2018 hebben onze partners bij gemeenten, onderwijs en bedrijven in Noord-Holland Noord besloten tot aansluiting bij het landelijke dashboard "Arbeidsmarkt in zicht." De regio heeft daarmee vanaf 2019 een eigen toegang en ontwikkelmogelijkheid binnen dit dashboard. De provincie heeft dit mede gefaciliteerd en is partner in de doorontwikkeling van het dashboard naar data(science)gedreven arbeidsmarktbeleid.
	Cross-overs tussen de Metropoolregio Amsterdam en de overige delen van de provincie moeten, daar waar het de economie ten goede komt, tot stand worden gebracht	Bond		X	Leent zich voor/wordt aan gewerkt om BOB traject mee te nemen in planning. 1e kwartaal 2016 wordt nieuw economisch beleid vastgesteld. Daarin worden speerpunten en/of mijlpalen opgenomen.	Het Strategisch Beleidskader Economie is tot stand gekomen met toepassing van het BOB-model. De Uitvoeringsagenda Economie is, na bespreking in de commissie, vervolgens door ons vastgesteld binnen deze kaders. Een van de activiteiten in de Uitvoeringsagenda is het versterken van de regio Noord-Holland Noord via de regionale samenwerking (Bestuurlijk Afstemmingsoverleg Noord-Holland Noord) en het Ontwikkelingsbedrijf Noord-Holland Noord. Wij en de regio Noord-Holland-Noord hebben het ambitiedocument 'Holland Boven Amsterdam 2040' vastgesteld (november 2016, via het Bestuurlijk Afstemmingsoverleg Noord-Holland Noord), waarin ambities zijn opgenomen om de regio Noord-Holland Noord te positioneren als economisch complementaire regio ten	De provincie heeft vier mkb-innovatieinstrumenten (zie hieronder bij mkb-innovatie 2017) ingericht. Via bijvoorbeeld bijeenkomsten, werksessies en workshops die in dit kader worden georganiseerd komen kennis en netwerken van de MRA in contact met Noord-Holland Noord en andersom. In 2019 zal het landelijke Invest-NL als staatsdeelneming van start gaan. Hiermee komt een bedrag van € 2,5 miljard beschikbaar voor investeringen in ondernemingen op het gebied van onder meer energietransitie. Om goed voorbereid te zijn hierop is de provincie een initiatief gestart om een deskundig Noord-Hollands loket in te richten. Dit gebeurt in nauwe samenwerking met de gemeente Amsterdam, MRA en de regio's in Noord-Holland Noord.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						opzichte van de MRA. Dit wordt nog uitgewerkt in een uitvoeringsagenda (2017).	
	De knelpunten van digitale ontsluiting worden in kaart gebracht en onderzocht wordt op welke wijze glasvezel zo goed en zo breed mogelijk bereikbaar wordt in NH	Bond		X	Onderzoek is in 2015 gestart, voorstel komt in 2016 (1e kwartaal) in PS.	In 2016 zijn de mogelijkheden onderzocht voor de provincie om (in 2020) snel internet in Noord-Holland beschikbaar te hebben. Daarbij is de focus komen te liggen op de zogenaamde witte buitengebieden. Op 16 maart 2017 hebben wij een besluit genomen over onze rol en uitvoeringsstrategie. Wij gaan lokale initiatieven (verder) faciliteren en financieel steunen met garantstellingen. Op 29 augustus 2017 hebben wij ingestemd met de werkwijze voor beoordeling van aanvragen voor garantstelling voor breedband in het buitengebied van Noord-Holland . Wij hebben gemeenten en lokale initiatieven geïnformeerd over de werkwijze. Initiatiefnemers worden uitgenodigd voor een intakegesprek en krijgen tot 1 december de tijd om een aanvraag in te dienen. Wij nemen uiterlijk 31 maart een besluit op de aanvragen. Daarnaast gaan we, voor witte buitengebieden waar de aanleg van glasvezel niet haalbaar blijkt, de mogelijkheden van vast-draadloos internet onderzoeken. Wij verwachten eerste kwartaal 2018 inzicht te hebben in welke gebieden dit betreft.	Op onze uitvraag zijn twaalf aanvragen voor een garantstelling ontvangen. Twee daarvan voldoen aan alle eisen en zijn beschikt, de anderen hebben inmiddels door de totaal omgeslagen marktsituatie aansluiting gevonden bij een marktpartij of voeren daar serieuze gesprekken mee. Het resultaat is dat meer dan 75% van de circa 18.000 witte percelen in het buitengebied, zicht hebben op een glasvezelaansluiting. De resterende percelen komen in aanmerking voor vast-draadloos internet. Deze techniek volstaat totdat ook daar glasvezel kan worden aangelegd.
	Het programma WED wordt voortgezet, waarbij bezien wordt in hoeverre eigen provinciale projecten voor het stimuleren van vervoer over water onder het WED-programma kunnen vallen	Loggen	X		2015: uitvoeringsregeling opengesteld. 2016 en verder: op basis van evaluatie (reeds naar PS verstuurd) en op te stellen visie waterrecreatie wordt invulling WED opnieuw bepaald.	In 2015 hebben wij een uitvoeringsregeling opengesteld die gericht was op de sectoren riviercruisevaart en sloepenvaart. Dit sloot aan bij de WED-evaluatie waarin deze twee als de kansrijke sectoren binnen de waterrecreatie zijn aangemerkt. Ten behoeve van de uitvoering van de Visie op de Waterrecreatie die in 2016 door PS is vastgesteld, hebben wij ook in 2017 weer een uitvoeringsregeling opengesteld die deze keer volledig op sloepenvaart was gericht. Daarbij was er ditmaal in de regeling extra aandacht voor stimuleren van elektrisch varen. Wij blijven nagaan of (de voortgang van) de projecten uit het uitvoeringsprogramma Waterrecreatie de komende periode	In deze coalitieperiode is WED uitsluitend ingezet in het kader van de uitvoering van de Visie op de Waterrecreatie. De uitvoeringsregeling uit 2017 die gericht was op realiseren van faciliteiten t.b.v.de sloepenvaart, en op voorzieningen t.b.v. elektrisch varen, is in 2018 gecontinueerd. Ook in 2019 zal deze uitvoeringsregeling weer worden opengesteld. In de Visie op de Waterrecreatie wordt o.a. gewezen op het belang het kunnen varen van rondjes. Wegnemen van aanwezige fysieke knelpunten in de regionale vaarnetwerken, kan de mogelijkheden voor rondjes varen uitbreiden en verbeteren. In 2018 is de regio West-Friesland in de gelegenheid gesteld om met WED-subsidie een aantal knelpunten in het regionale vaarnetwerk weg te nemen. In 2019 zal ook aan de overige regio's in Noord-Holland deze mogelijkheid worden geboden.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						concrete mogelijkheden geeft voor de inzet van WED. Daarnaast willen wij nader bezien of de voor WED beschikbare middelen ook ingezet kunnen worden voor projecten gericht op de verdere (duurzame) ontwikkeling van onze zeehavens, met name in Den Helder.	
	De mogelijkheden voor het realiseren van grootschalige vrachtwagenparkeerplaatsen worden onderzocht	Post		X	In samenwerking met o.a. de SRA, gemeente Haarlemmermeer, Schiphol en haven Amsterdam doet de provincie onderzoek naar de behoefte aan truckparkeerplaatsen rondom de Mainport. Tevens loopt een uitvraag naar exploitanten om een truckparkeerterrein bij Schiphol te exploiteren.	Dit project bevindt zich nog steeds in de onderzoeksfase. In juni 2017 wordt de huidige problematiek in het Schipholgebied in opdracht van de Tafel van Ruimte onder leiding van de Schiphol Area Development Company (SADC) gemonitord. Schiphol is al een tijd voornemens parkeerplaatsen aan te leggen. Die zijn nu naar verwachting eind 2017/begin 2018 gereed. Daarna worden effecten van de nieuwe parkeerplaatsen in beeld gebracht. Als de effecten bekend zijn wordt onderzocht of er nog aanvullende maatregelen nodig zijn en zo ja welke dat dan zijn.	Schiphol heeft in 2018 truckparkeerplaatsen aangelegd. De effecten hiervan zullen nog in beeld worden gebracht. Afhankelijk hiervan zal blijken of er nog behoefte is aan aanvullende maatregelen.
	De provincie analyseert de behoefte naar een MKB-innovatiefonds en is bereid om een dergelijk fonds voor innovatieve projecten van het MKB op te richten	Bond/Van der Hoek		X	Onderzoek naar behoefte is in 2015 afgerond. Inzet van middelen start in 2016.	De uitgevoerde analyse heeft geleid tot het voornemen tot het ontwikkelen en uitvoeren van vier instrumenten. Bij twee hiervan is reeds gestart met de uitvoering: • Subsidieregeling MKB innovatiestimulering Topsectoren (wordt sinds 2016 jaarlijks uitgevoerd) • Investeringsgereed programma (Via een Europese aanbesteding is een consortium geselecteerd dat dit programma gaat uitvoeren. Deze start in juni 2017) • Proof-of-conceptfonds (gezamenlijk met de UvA Holding, geplande start januari 2018) • Versnellingsprogramma voor duurzame innovaties (beoogde start oktober 2017.	De stand van zaken per instrument is als volgt: • De subsidieregeling MKB Innovatiestimulering Topsectoren wordt de komende jaren voortgezet. • Het investeringsgereedprogramma PIM is 1,5 jaar bezig en halverwege hun opdracht. Er lopen ruim 200 maatwerktrajecten en bij 36 bedrijven heeft dit tot financiering geleid, voor een totaal van € 11 miljoen. • Het proof-of-conceptfonds is in juni 2018 gestart onder de naam Innovatiefonds Noord-Holland. Inmiddels is zijn er 5 leningen verstrekt. De tweede ronde van het versnellingsprogramma Go!-NH is bijna afgerond. Dan hebben 26 teams gebruik gemaakt van dit programma.
	De provincie wil arbeidsmarkt en onderwijs beter op elkaar laten aansluiten	Tekin	X		Wordt in 2016 als onderdeel van nog op te stellen A&O beleid meegenomen. Een voorstel voor A&O beleid wordt 4e kwartaal 2015 aan PS gestuurd.	De UitvoeringsAgenda Arbeidsmarkt van april 2016 heeft verbeteren van de aansluiting van arbeidsmarkt en onderwijs als één van haar doelstellingen. Met de inzet op samenwerking in triple helix verband binnen campussen en de inzet van de werkambassadeur (zie hieronder) werken onze partners aan visievorming en	Op basis van de Midtermrapportage UitvoeringsAgenda Arbeidsmarkt hebben wij samen met het beleidsveld kunnen vaststellen dat een boogde MBO-campusstructuur rond techniek en technologie van de grond is gekomen. Deze structuur heeft meerwaarde voor het realiseren van alle drie de doelstellingen uit ons arbeidsmarktbeleid. Eind 2017 hebben de triple helixpartijen uit het

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						ontwikkeling van nieuwe campussen en een betere aansluiting. Belangrijke initiatieven zijn Tech@Connect, TerraTechnica, SmartmakersEducation (3DmZ), Hilversumse MediaCampus (Take 5) en TechportCampus. Met de nieuwe en al aanwezige MBO-campussen in het zuiden van de provincie wordt in MRA-verband gewerkt aan het zogenaamde House of Skills (HoS). Hierin worden om- en bijscholing in lijn met de vraag van de arbeidsmarkt toegankelijk gemaakt voor werkzoekenden en mensen die van werk naar werk willen (gaan) bewegen. Het (MBO)onderwijs, bedrijfsleven en overheden dragen door deze samenwerking bij aan de mogelijkheden voor een leven lang ontwikkelen. Het HoS wil de komende jaren minimaal 5000 mensen passende skills bij (laten) brengen.	werkveld een visie voor Noord-Holland op de aansluiting Arbeidsmarkt en Onderwijs opgesteld en onderschreven. Op basis van de visie hebben diezelfde partijen gezamenlijk ons geadviseerd bij de inzet van de provinciale arbeidsmarktmiddelen. In middels zijn daarmee 20 campi daadwerkelijk tot stand gekomen of doorontwikkeld. Tussen de campi onderling zijn kennisdelingsintiatieven opgestart en zijn een drietal nieuwe crossover initiatieven tussen opleidingen in ontwikkeling: FOOD-technologie, Robotisering en Digitalisering. Eind december 2018 is onder de vlag van het House of Skills (hoS) een regionaal SkillsAkkoord gerealiseerd. Meer dan 90 bedrijven, onderwijsinstellingen en overheden hebben concreet gemaakt wat zij tot 2023 gaan bijdragen aan meer mobiliteit op de arbeidsmarkt. De provincie is vanuit dat kader gestart met de verkenning van de mogelijkheden van een individuele leerrekening en intersectorale mobiliteit. Specifieke aandacht daarin heeft dat deel van de beroepsbevolking dat het lastig vindt om regie te voeren op zijn/haar eigen ontwikkeling.
	Wij zetten het project Nieuw-West Airport Express voort	Tekin	X		Subsidie voor 2016 is voorbereid.	Subsidie is verleend. Het streven was om 100 mensen naar werk of opleiding te begeleiden. Dat aantal is ruimschoots gehaald. Samen met partners wordt vorm gegeven aan een vervolg.	In 2018 hebben wij een subsidie verleend van € 120.000 voor het programma Werk-en-de-luchthaven. In 2019 verlenen wij nog subsidie van € 80.000. In 2018 is gestart met een groep van 12 mensen voor een algemene opleiding, een groep van 12 statushouders en een groep van 10 mensen specifiek gericht op ICT en logistiek. In 2019 wordt gestart met een groep van 25 gericht op beveiliging. In totaal zijn 28 mensen nu aan een baan gekomen. Het project loopt tot 2020.
	De provincie stelt een provinciale werkambassadeur aan	Tekin		X	Ambassadeur start uiterlijk 1-1-2016. Ambassadeur voert beleid uit en adviseert hierover. Een voorstel voor A&O beleid wordt 4e kwartaal 2015 aan PS gestuurd.	Wij hebben de werkambassadeur tijdig kunnen benoemen. Zijn werkagenda is bepaald en opgenomen in de Uitvoeringsagenda Arbeidsmarkt. Inmiddels zijn meer dan 100 bedrijven, Onderwijsinstellingen en overheden bezocht. Wij constateren dat door de inzet van de werkambassadeur op de aangegeven prioriteiten o.a. nieuw initiatief tot samenwerking in de Kop van Noord-Holland tussen Ondernemers, Onderwijs, Onderzoek en Overheden ontstaat ten behoeve van goede aansluiting arbeidsmarkt en onderwijs voor de Mariene, offshore, energy sector, waarvoor de netwerkorganisatie Tech@Connect gevormd. Daarnaast heeft de werkambassadeur rond de vraaggerichtheid en versterking van het	Na twee jaar zijn de activiteiten van onze Werkambassadeur onafhankelijk geëvalueerd. Wij hebben kunnen vaststellen dat deze functionaris van meerwaarde is voor partijen in beleidsveld en het realiseren van onze arbeidsmarktdoelstellingen. De inzet van de huidige Werkambassadeur hebben wij op basis hiervan verlengd tot 2020, met de aanbeveling dit instrument voor het arbeidsmarkt structureel te maken. In overleg met Provinciale Staten heeft een accentverschuiving in de activiteiten plaatsgevonden richting duurzame inzetbaarheid van onze beroepsbevolking. Voor de ontwikkeling van TerraTechnica hebben alle partners en wijzelf voor minimaal 5 jaar het beoogde convenant ondertekend.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						HBO-onderwijs in Noord-Holland Noord een verkenning uitgevoerd. Inmiddels wordt de verkenning uitgewerkt tot een convenant en zijn partijen onder de naam TerraTechnica bezig uitvoering te geven aan een actieprogramma. Als laatste kan hier genoemd worden de inzet van de werkambassadeur op de vorming van een vakschool voor Technische Installateurs (VTI) in de MRA. Binnen korte tijd heeft dat kunnen leiden tot een gehonoreerde subsidieaanvraag bij het Regionaal Investerings Fonds MBO. Het bedrijfsleven levert hierin een belangrijke bijdrage aan actueel beroepsonderwijs. De VTI is mede van belang in relatie tot voldoende en kwalitatief goede vakmensen waarmee o.a. de opgaven van energietransitie en duurzaam bouwen tegemoet kan worden getreden. Verder voert de werkambassadeur verkennende gesprekken met het Havenbedrijf Amsterdam en de werkgevers in de Amsterdamse haven om de vraag naar en aanbod van werk beter op elkaar aan te laten sluiten.	De gesprekken van de Werkambassadeur rond ontwikkelingen in het havengebied zijn in 2018 neergeslagen in een aanpak voor een ZaanCampus in Zaanstad met een bovenregionale betekenis voor de arbeidsmarkt rond Foodtechnologie en Robotisering. Deze ZaanCampus is tevens verankerd in de gehonoreerde regiodeal Zaan-IJ met het Rijk.
	In het programma 'De Kop Werkt!' willen wij een actieve rol blijven spelen, maar verwachten van de betrokken gemeenten dat zij het initiatief nemen binnen het samenwerkingsverband	Bond	X		Na de zomer 2015 komt de regio De Kop met hun voorstel voor een gezamenlijk programma met concrete uitvoeringstaken, als logisch vervolg op het programma De Kop Werkt!. Als de samenwerking een vervolg krijgt, zal medio december 2015 het programma bestuurlijk worden vastgesteld. Afhankelijk van de zwaarte en de integraliteit van het programma zal een voorstel worden gedaan voor de bestuurlijke en ambtelijke inzet namens de provincie. BOB-aanpak: indien er een financieringsstrategie wordt opgezet, dan is communicatie met PS via BOB mogelijk.	Samen met de 4 gemeenten in de Kop van Noord-Holland hebben we op 11 april 2017 de Samenwerkingsovereenkomst ondertekend. Daarbij is ook het Jaarprogramma 2017 vastgesteld en zijn diverse projecten gestart, zoals de ontwikkeling van de kernen De Koog en Oude sluis, opstellen Bereikbaarheidsplan, sectorplannen voor Arbeidsmarkt en Onderwijs, havenontwikkeling en het uitvoeren van een toeristische marketingcampagne. Alle projecten worden door de gemeenten getrokken. De gedeputeerde Economie heeft zitting in de Stuurgroep die de voortgang bewaakt. De projecten voor 2018 worden ter advisering voorgelegd aan PS. Er is geen gebruik gemaakt van het BOB-model. Het is een programma van de regio waarin wij verzocht zijn te participeren en	Via de voortgangsrapportage wordt tweemaal per jaar verantwoording afgelegd over de projecten. Uit de voortgangsrapportage valt de conclusie te trekken dat veel projecten met de voorbereiding zijn gestart maar dat de uitvoering op zich laat wachten. In totaal zijn er 37 van de 50 projecten opgepakt. De voorbereiding waarbij gedacht moet worden participatie, planologische procedures en aanbestedingen vergt veel tijd. De stuurgroep De Kop Werkt! heeft een centrale rol in het bewaken van de voortgang van de projecten.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						te co-financieren. We hebben PS geïnformeerd over de inhoud en de wijze van samenwerking en de mogelijkheid geboden hierover wensen en bedenkingen te uiten.	
	De pilot 'social return' wordt geëvalueerd	Van der Hoek	X		Adviesrapport pilot social return (gestart maart 2013) komt uiterlijk in oktober 2015 in GS met conclusies en aanbevelingen voor nieuw beleid.	Met ingang van 1 januari 2016 is het toepassen van social return beleid bij contracten boven de vigerende drempel voor Europese aanbestedingen voor dienstverleningsovereenkomsten. Per 1 januari 2017 is dit beleid uitgebreid met infrastructurele projecten, eveneens boven de vigerende drempel voor Europese aanbestedingen. Op 23 mei 2017 hebben wij kennis genomen van de 'voortgangsrapportage mei 2017' over social return. Daarnaast is besloten het doelgroepwaardenmodel toe te gaan passen. Tot nu toe zijn in totaal 62 mensen bemiddeld naar werk. De gemiddelde duur van een plaatsing op een vacature is 10 maanden. Regelmatig kiezen wij er samen met de opdrachtnemer voor om kandidaten met een zeer grote afstand tot de arbeidsmarkt langer mee te tellen via de social return afspraken. Dit draagt bij aan een duurzame inzet van mensen en heeft al meerdere keren geleid tot een vast contract. De rapportage hebben wij aan de leden van Provinciale Staten verzonden. Het social return beleid wordt geëvalueerd in het voorjaar van 2019.	Op 5 juni 2018 hebben wij kennisgenomen van de 'voortgangsrapportage mei 2018' over social return. Cumulatief tot 2018 hebben in totaal 148 mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt werk gevonden of werkervaring opgedaan. De gemiddelde duur van een plaatsing is 10 maanden. In mei 2019 wordt de uitvoering van het social return beleid geëvalueerd en zullen wij de resultaten aan de leden van Provinciale Staten verzenden.
	Marktinitiatieven ten aanzien van maatschappelijk verantwoord ondernemen willen wij ondersteunen	Bond/ Tekin/ Van der Hoek		X	1e kwartaal 2016 wordt nieuw economisch beleid vastgesteld. Daarin worden speerpunten en/of mijlpalen opgenomen.	Maatschappelijk verantwoord ondernemen is onder meer verankerd in ons arbeidsmarktbeleid. Onze inspanningen op dit gebied zijn terug te zien in o.a. het 200-banenplan en het Nieuw West Airport Express 2.0. Binnen de ondernemersverkiezing Noord-Holland is maatschappelijk verantwoord ondernemen één van de aandachtspunten. Daarbij zetten wij vanuit onze rol als grote opdrachtgever en als publieke voorbeeldfunctie in op het instrument social return.	Conform 2017. Het 200-banenplan is in 2018 afgerond met uiteindelijk meer dan 270 gerealiseerde baantrajecten. Zie voor de overige resultaten de teksten in dit overzicht betreffende Nieuw-West Airport Express en Social Return.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	In het belang van de werkgelegenheid zal de provincie (inter)nationale ontwikkelingen en innovatie die kansen bieden voor Noord-Holland daar waar nodig ondersteunen	Bond	X		Leent zich voor/wordt aan gewerkt om BOB traject mee te nemen in planning. 1e kwartaal 2016 wordt nieuw economisch beleid vastgesteld. Daarin worden speerpunten en/of mijlpalen opgenomen.	Het Strategisch Beleidskader Economie is tot stand gekomen met toepassing van het BOB-model. De Uitvoeringsagenda Economie is , na bespreking in de commissie, vervolgens door ons vastgesteld binnen deze kaders. De voortgangsrapportage van de Uitvoeringsagenda Economie bespreken wij jaarlijks met de commissie EEB (oktober 2017). Hierin gaan we in op (inter)nationale ontwikkelingen en de vraag of dit aanpassingen noodzaakt voor ons economisch beleid. Voorbeeld daarvan is de Brexit.	Het volgen van internationale ontwikkelingen en innovatie is verankerd in het Strategisch Beleidskader Economie en Uitvoeringsagenda Economie in de vorm van internationale marketing en acquisitie, onze MKB-innovatie-instrumenten, de voortgangsrapportages met internationale vergelijkingen en het onderzoeken van Brexit-effecten op Noord-Holland.
	Wij leveren eenmalig een bijdrage aan de kenniswerkplaats ter voorbereiding van de verzelfstandiging van deze organisatie	Tekin	X		Eenmalige bijdrage voor 2016 is voorbereid.	De bijdrage is beschikt en verleend. Tot en met einde van het schooljaar 2016-2017 zullen nog ruim 500 studenten HBO en WO werken aan praktijkopdrachten uit de regio. In het stimuleren van campusvorming in Noord-Holland Noord heeft vanaf 2017 ook inbedding van de kenniswerkplaats(methodiek) aandacht. Concreet betekent dat, dat een aantal AOC/ROC's en het HBO plannen maken om de methodiek in hun onderwijsactiviteiten te incorporeren en hierin ook (gaan) samenwerken. Ook wordt aansluiting gezocht bij TerraTechnica dat studenten 'boven Amsterdam' de kans geeft tijdens hun studie te werken in fieldlabs.	Conform onze voornemens is er sinds 2019 geen beleidsmatige en financiële verhouding meer tot de kenniswerkplaats. De oorspronkelijke kenniswerkplaats is omgewerkt tot een onderwijsmethodiek. De ROC's in de regio en INholland/TerraTechnica werken met ondersteuning van het Ontwikkelingsbedrijf NHN aan het operationeel houden van de methodiek.
	De rol van havencomplexen in de Noord-Hollandse economie moet waar mogelijk worden versterkt, waarbij wij coördinerend dan wel regisserend optreden	Post	X		Via bestaande overlegstructuren (Bestuursplatform Noordzeekanaalgebied en Tripartiete Overleg Port of Den Helder) wordt gemonitord of extra provinciale inzet noodzakelijk is om de rol van havencomplexen te versterken.	Via het Bestuursplatform en Tripartite Overleg Port of Den Helder(TOP) zet de Provincie in op verdere economische ontwikkeling van de zeehavens. Op dit moment wordt een coördinatiestructuur t.b.v. Den Helder uitgewerkt. Voor het Noordzeekanaalgebied is er een apart uitvoeringsprogramma. Via het Bestuursplatform NZKG en Tripartite Overleg Port of Den Helder (TOP) zet de Provincie in op verdere economische ontwikkeling van de zeehavens. Op dit moment is een coördinatiestructuur t.b.v. Den Helder uitgewerkt. De gemeente Den Helder en de provincie werken nauw samen binnen de dossiers:	Building with Nature: In 2018 is de provincie een onderzoek gestart naar de haalbaarheid van een nieuwe havenmonding voor de haven de Helder die enerzijds nieuwe ontwikkelruimte voor de haven moet opleveren en tegelijkertijd het natuurlijk ecosysteem in de Wadden zee versterkt (Building with Nature). In het najaar van 2019 moet duidelijkheid ontstaan over een voorkeursalternatief dat in een volgende planstudiefase verder uitgewerkt kan worden. De Kop Werkt!: Binnen de bestuursopdracht Havens blijkt een aantal projecten in de Haven te kampen te hebben met wijzigingen. De Marine heeft meer ruimte nodig, waardoor er minder ruimte is voor civiel medegebruik in de haven. Dit doet zich op korte termijn voor bij het

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						• Building with Nature (onderzoek naar fysieke havenmondaanpassing met gelijktijdige natuurversterking) waarvoor de provincie een trekker heeft aangesteld voor de concept MER. • De Kop Werkt! waar in het uitvoeringsprogramma budget is gealloceerd voor de Bestuursopdracht Havens. • Onderzoek naar de mogelijkheid van een provinciale deelneming in PoDH als in te zetten instrument. • Voornemen tot subsidieverstrekking t.b.v. het nog aan te tonen tekort op de businesscase Marsdiepkade (RWS locatie) in de zeehaven Den Helder. In dit project wordt de dienst Betonningen van RWS verhuisd naar elders in de haven ten gunste van de aanleg van terrein en kade voor offshore bedrijven. • het onderbrengen van Noord-Hollandse projecten onder de werking van het waddenfonds en het Investeringskader Waddengebied. Voor het Noordzeekanaalgebied (NZKG) is er een apart uitvoeringsprogramma. De uitvoeringsvisie NZKG met een rapportage over de stand van zaken over de verschillende projecten is aan PS aangeboden.	project Paleiskade. Vanaf 1 september 2018 is daarom gestart met een verkenning om de locatie Harssens 1 deels te transformeren voor civiel medegebruik. Feitelijk is het een uitbreiding van het project Paleiskade II met circa 3 à 4 ha bedrijfsterrein met kaderuimte. Den Helder: Het onderzoek naar de mogelijkheid voor een provinciale deelneming in Port of Den Helder is nog niet afgerond. Er moet eerst meer helderheid komen over een aantal zaken tussen PoDH en de gemeente Den Helder. In het najaar van 2018 zijn GS een samenwerkingsagenda aangegaan met de gemeente Den Helder. Een onderdeel van deze agenda is de evaluatie van de doeltreffendheid van de Helderse deelnemingen. De uitkomsten daarvan zullen mede worden betrokken bij de provinciale afweging om deel te nemen in PoDH. Dit onderzoek wordt in de zomer van 2019 afgerond. De subsidie ten behoeve van een bijdrage in de onrendabele top voor de RWS-kade zou op termijn mogelijk omgezet kunnen worden in aandelenkapitaal (mocht het tot een provinciale deelneming komen). Door veranderende omstandigheden bij de Marine (de Marine gaat uitbreiden), heeft deze meer behoefte aan ruimte in de haven en ziet geen mogelijkheid om Defensiegebied ter beschikking te stellen voor civiel mede gebruik. Dat betekent dat het lopende onderzoek naar de beoogde ontwikkeling van de RWS locatie voor civiel medegebruik is gestaakt en de bijbehorende reservering ten behoeve van dit project niet zal worden aangesproken voor deze locatie. Voor het Noordzeekanaalgebied (NZKG) is er een apart uitvoeringsprogramma. Het uitvoeringsprogramma met een stand van zaken van de verschillende projecten wordt in april 2019 aan PS aangeboden.
	Wij stellen voor het havenindustrieel complex ten behoeve van de uitvoering van ruimte-, intensiverings-, innovatie- en duurzaamheidsprojecten extra cofinancieringsmiddelen beschikbaar	Post		X	Financieringsvoorstellen zullen via de reguliere begrotingscyclus aan PS worden voorgelegd.	Via de subsidieregeling Duurzame Zeehavens is extra financiering beschikbaar gekomen voor de uitvoering van ruimte-, intensiverings-, innovatie- en duurzaamheidsprojecten in de Noord-	De subsidieregeling is eind 2018 geëvalueerd. De resultaten worden meegenomen in de Uitvoeringsregeling die in 2019 zal worden open gesteld.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						Hollandse zeehavens.	
	Ten behoeve van de verdere ontwikkeling van de haven van Den Helder willen wij cofinanciering beschikbaar stellen, mede afhankelijk van het nu uitgevoerde onderzoek	Post		X	Voorgelegde business cases, ontwikkeld via het onderzoek Optimale benutting civiele en marine haven Den Helder, worden getoetst aan provinciale kaders indien provinciale cofinanciering gevraagd wordt. Eerst voorliggende business case is de RWS kade.	Samen met het ministerie van Defensie en de gemeente Den Helder, hebben wij in 2016 besloten om financiële middelen te reserveren ten behoeve van het aanvullen van het tekort op de RWS-businesscase. Naar verwachting zullen begin 2018 voostellen voor de besteding van deze reservering worden voorgelegd.	Door veranderende omstandigheden bij de Marine (de Marine gaat uitbreiden), heeft deze meer behoefte aan ruimte in de haven en ziet geen mogelijkheid om het Defensiegebied ter beschikking te stellen voor civiel mede gebruik. Dat betekent dat het lopende onderzoek naar de beoogde ontwikkeling van de RWS locatie voor civiel medegebruik is gestaakt en de bijbehorende reservering t.b.v. dit project niet zal worden aangesproken voor deze locatie.
	De provincie is bereid ten aanzien van een onderzoek naar de nieuwe ideeën voor de Averijhaven een trekkersrol te vervullen	Post		X	Indien aan de provincie de vraag gesteld wordt om trekker te worden, zal zij positief reageren.	In overleg met alle partijen (gemeente Velsen, Rijkswaterstaat, Amsterdam IJmuiden Offshore Ports, I&M, Haven Amsterdam, TATA en zeehaven IJmuiden) heeft de provincie de trekkersrol op zich genomen ten aanzien van de transitie van Averijhaven naar energiehaven. Begin 2018 zal er duidelijkheid zijn over de haalbaarheid van deze transitie. De resultaten zullen wij daarna delen met PS.	Partijen hebben een haalbaarheidsstudie opgesteld en zijn in onderhandeling over de waarde van de grond en over een bijdrage van het Rijk in de aanlegkosten van deze haven. De verwachting is dat er begin 2019 duidelijkheid is over genoemde onderhandelingspunten en deze zullen dan gedeeld worden met PS.
	De provinciale inspanningen rondom het Sluis-en-haven-informatiepunt (SHIP) worden voortgezet	Post	X		Indien ook andere partijen in het Bestuursplatform bereid zijn een financiële bijlage te leveren dan kan het SHIP in het 1e kwartaal 2016 gerealiseerd worden.	Het SHIP is gerealiseerd en is per 31 maart 2017 opengesteld voor het publiek.	Het SHIP is gerealiseerd en is per 31 maart 2017 opengesteld voor het publiek en zal vijf jaar in stand blijven.
	De tweede tranche van de gereserveerde € 40 miljoen voor PALLAS in Petten wordt vrijgegeven op basis van een geactualiseerde en sluitende business case	Bond	X		GS handelen volgens de consultatie-afspraken die gemaakt zijn met PS.	Na instemming van de Statencommissie EEB op 14 december 2015 met de betaling van de tweede tranche hebben wij een eerste deel van de tweede tranche beschikbaar gesteld aan de Stichting Voorbereiding Pallas-reactor. Wij hebben toegezegd PS te zullen betrekken bij het beschikbaar stellen van het tweede deel van de tweede tranche waartoe wij in het najaar van 2017 een verzoek van Pallas verwachten. Hierbij zullen wij de stand van zaken van de businesscase betrekken. In 2018 verwachten wij de aanvraag voor de derde, en laatste, tranche.	In november 2018 is besluitvorming over de derde tranche afgerond, na consultatie van PS.
5.2.2 Hoogwaardige werklocaties realiseren	De provincie voert in Noord-Holland Noord regie om te komen tot regionale uitwerking van de behoefte aan bedrijventerreinen en kantoorlocaties	Bond	X		Voortzetting huidig beleid. Besluitvorming over behoefteraming wordt uiterlijk 1e kwartaal 2016 verwacht.	Na het vaststellen van de behoefteraming hebben we in juli en september 2016 convenanten afgesloten met respectievelijk de regio's Kop van Noord-Holland en Alkmaar die gelden als regionale afspraken ten aanzien van werklocaties, conform de eisen van de PRV.	Met het vaststellen van het convenant West-Friesland in juni 2018 zijn in alle regio's in Noord-Holland Noord regionale afspraken gemaakt ten aanzien van werklocaties conform de eisen van de PRV.
	Wij zetten de HIRB-regelingen voort	Bond	X		Leent zich voor/wordt aan gewerkt om BOB traject mee te nemen in planning. In het 1e kwartaal 2016 wordt nieuw	Het Strategisch Beleidskader Economie is tot stand gekomen via de BOB-methode. De Uitvoeringsagenda Economie is, na	In 2017 en 2018 zijn subsidietenders gehouden van de uitvoeringsregeling HIRB. In de beide tenders gezamenlijk is uiteindelijk aan 11 projecten subsidie

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
					economisch beleid vastgesteld. Daarin worden speerpunten en/of mijlpalen opgenomen.	bespreking in de commissie, vervolgens door ons vastgesteld binnen deze kaders. HIRB is een van de activiteiten in de uitvoeringsagenda. Na het vaststellen van het Uitvoeringsprogramma Toekomstbestendige werklocaties in februari 2017, hebben wij in juni de Uitvoeringsregelingen HIRB 2017 en de Uitvoeringsregeling subsidie ondersteuning toekomstbestendige werklocaties Noord-Holland 2017 vastgesteld. De uitvoeringsregeling voor vraagbundeling van Breedband op bedrijventerreinen hebben wij op 18 juli vastgesteld. Bij besluit van 22 augustus 2017 hebben wij een wijziging in de Uitvoeringsregeling HIRB 2017 doorgevoerd om ook subsidie te kunnen verstrekken voor haventerreinen.	toegekend voor fysieke herstructureringen op bedrijventerreinen. In 2019 zal wederom een HIRB-subsidietender worden uitgeschreven. De uitvoeringsregeling Ondersteuning Toekomstbestendige Werklocaties loopt door t/m 2019. Ultimo 2018 waren er 14 subsidies verstrekt. Hierbij bleven de aanvragen voor maatregelen m.b.t. beheer van bedrijventerreinen vooralsnog wat achter bij de verwachting. Dit komt vooral door problemen met het vinden van een geschikte partij om de ambassadeursrol in te vullen om het belang van, en de mogelijkheden voor beheer van bedrijventerreinen meer bekendheid te geven. Inmiddels is hierin voorzien.
	Wij continueren de twee regionale adviescommissies detailhandel (RAC)	Bond	X		Beleid is net vastgesteld. Adviescommissie Detailhandel Noord-Holland Zuid start 3e kwartaal 2015.	Er zijn twee regionale adviescommissies detailhandel actief. De Adviescommissie Noord-Holland Noord is ingesteld op 25 mei 2010. De Adviescommissie Zuid is op 1 juli 2015 ingesteld, per 1 januari 2017 is deze adviescommissie het enige adviesorgaan over detailhandel in Noord-Holland Zuid door het opgaan van de Stadsregio Amsterdam in de Vervoerregio Amsterdam.	Er zijn nog steeds twee regionale adviescommissies actief. De Adviescommissie Noord-Holland Noord bracht 2 adviezen uit en de Adviescommissie Detailhandel Zuid bracht 6 adviezen uit in 2018. Beide commissies hebben daarnaast een grote kennisdelingsrol. Uit de evaluatie van het detailhandelsbeleid (januari 2018) blijkt dat de regionale adviescommissies als een waardevol instrument worden ervaren dat in de praktijk goed werkt.
5.2.3 Aan het toerisme gekoppelde bedrijvigheid stimuleren	De provincie bevordert toerisme door versterking van de identiteit van (kust-)plaatsen en investeringen in recreatiegebieden, natuur en monumenten	Bond	X		Leent zich voor/wordt aan gewerkt om BOB traject mee te nemen in planning. In het 1e kwartaal 2016 wordt nieuw economisch beleid vastgesteld. Daarin worden speerpunten en/of mijlpalen opgenomen.	Het Strategisch Beleidskader Economie is tot stand gekomen via de BOB-methode. De Uitvoeringsagenda Economie is vervolgens door ons vastgesteld binnen deze kaders. Onder de doelstelling het optimaliseren van randvoorwaarden voor ontwikkeling van toerisme komt dit onderwerp terug in de Uitvoeringsagenda. Wij vragen aandacht voor de identiteit van regio's, bijvoorbeeld door bij ontwikkelingen de profielen van de kustplaatsen mee te nemen en door (mede)opdrachtverlening voor een meerjarenprogramma regionale beeldverhalen (Cultuurnota). We willen toerisme laten bijdragen aan andere sectoren (cultuur, recreatie en natuur) en aan nieuwe verdienmodellen, zodat een	Samen met de betreffende regio's heeft de provincie toeristisch-recreatieve producten ontwikkeld rond identiteiten als de buitenplaatsen (Kennemerland en G&V), Industriecultuur (Noordzeekanaalgebied) en de Gouden Eeuw (West-Friesland) om hiermee de toeristische aantrekkelijkheid van de regio's te versterken maar ook een bijdrage te lenen aan de beleefbaarheid van onze cultuurhistorie. Daarnaast is de Stichting Oer-IJ ondersteund om recreatieve activiteiten te organiseren in het kader van dit 'vergeten landschap'. Hoewel de behoefte, zowel intern als extern, er nog steeds is om te komen tot een programma Vrijetijdseconomie is dat binnen de huidige uitvoering van het coalitieakkoord nog niet gerealiseerd. Wel vind er inhoudelijk veel uitwisseling plaats, met name ook in onderzoek. Op landelijk niveau hebben we met 8 provincies geïnvesteerd in een actualisatie van de leefstijlatlas om deze toegankelijker te maken voor

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						samenhangend vrijetijdsproduct ontstaat. We maken kwartier voor een programma vrijetijdseconomie en werken op het snijvlak van toerisme, recreatie, natuur en cultuur intensiever samen. Een voorbeeld hiervan is het Bezoekersonderzoek natuur- en recreatiegebieden dat wij samen met de terreinbeherende organisaties hebben laten uitvoeren en het vervolg dat wij hieraan willen geven (o.a. stimulering toepassing Leefstijlatlas Noord-Holland).	onszelf als onze partners en deze interessante data ook breder toepasbaar te maken. Deze data is door diverse partners en beleidssectoren benut om beter in te spelen op de behoefte van de eigen inwoners ten aanzien van hun leefomgeving.
	Bij het realiseren van onder andere natuur, kustversterking en waterbeheer wordt gekeken naar de recreatieve mogelijkheden	Bond/Loggen	X		Momenteel lopen diverse projecten waarin recreatie meekoppelt met andere belangen: dijkversterking Hoorn-Amsterdam, de Afsluitdijk, Oostelijke Vechtplassen. Deze plannen worden integraal uitgewerkt en uitgevoerd. Indien zich nieuwe projecten voordoen met meekoppelkansen voor recreatie, dan worden die in het project ingebracht.	Bij de rapportage van de verschillende projecten is aangegeven in hoeverre recreatieve meekoppelkansen meegenomen zijn.	Bij de verschillende projecten zoals de Afsluitdijk, Den Oever en de Hondsbossche Duinen zijn allerlei recreatieve meekoppelkansen meegenomen en uitgevoerd, zoals: - Het Waddenbelevingspunt Den Oever - Het Zuiderstrand bij Den Oever - Fietspad aan de waddenzeezijde Afsluitdijk over de gehele lengte; wordt met de versterking van de Afsluitdijk meegenomen - uitkijktorens in Sint Maartenszee, uitgevoerd door gemeente Schagen - vlonderpad in Sint Maartenszee, uitgevoerd door gemeente Schagen - uitzichtpunt Kiefteglop in Callantsoog, uitgevoerd door gemeente Schagen - Eilandjes de Putten in de Harger en Pettemerpolder, uitgevoerd door Natuurmonumenten
	De provincie stimuleert promotie om bij toeristen onder de aandacht te brengen wat Noord-Holland buiten Amsterdam te bieden heeft	Bond	X		Leent zich voor/wordt aan gewerkt om BOB traject mee te nemen in planning. In het 1e kwartaal 2016 wordt nieuw economisch beleid vastgesteld. Daarin worden speerpunten en/of mijlpalen opgenomen.	Het Strategisch Beleidskader Economie is tot stand gekomen via de BOB-methode. De Uitvoeringsagenda Economie is, na bespreking in de commissie, vervolgens door ons vastgesteld binnen deze kaders. Ons beleid voor toerisme hebben we uitgewerkt in de Uitvoeringsagenda Economie. Daarin is een betere spreiding van toeristen in tijd en ruimte een belangrijk aandachtspunt. Samen met partners als de MRA en het NBTC voeren we diverse projecten uit en zijn er marketingcampagnes zoals 'Amsterdam bezoeken, Holland zien' en de verhaallijnen van HollandCity.	Om de spreiding van het toerisme te verbeteren zijn binnen het programma 'Amsterdam bezoeken, Holland zien' diverse producten ontwikkeld zoals: themaplattegronden met aanbod uit de regio's, filmclips van themagebieden, campagnes op social mediakanalen en Virtual Reality filmpjes om de internationale bezoekers de regio's te laten beleven alsof je er zelf midden in staat. Daarnaast hebben we de destinatiemarketing organisatie Holland boven Amsterdam (financieel) ondersteund om meer toeristen naar Noord-Holland Noord te trekken doormiddel van een verbeterde website, gerichte campagnes maar ook samenwerking met bijvoorbeeld het reisprogramma 'Wunderschön' van de WDR. Op nationaal niveau participeren we in 3 verhaallijnen van HollandCity waarbij we internationale toeristen naar de nog wat onbekende plekken hebben

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							getrokken rond de thema's Nederland Waterland, Kastelen en buitenplaatsen en De Gouden Eeuw.
5.2.4 Voor duurzame land- en tuinbouwgebieden zorgen	Wij versterken de Greenports als aanjager en kruisbestuiver van allerlei subsectoren in de agribusiness	Bond	X		Wij vragen hiervoor aandacht in de vergaderingen van de Greenports en de uitvoeringsprogramma's die voor 4 jaar worden opgesteld.	Meerjarenprogramma's Greenports worden voortgezet en zijn volop in uitvoering. Wij ondersteunen de Greenport zowel in haar organisatie als in het aanjagen van projecten. Daarnaast is een Integrale ruimtelijke visie, met energie als onderlegger, door de Greenport Noord-Holland Noord als bouwsteen voor provinciale en gemeentelijke omgevingsvisies opgesteld. Op landelijke niveau is een verklaring MIRT Greenports 3.0 getekend dat bijdraagt aan de volgende thema's: modernisering teeltareaal, CO2 en warmte, synchromodaal vervoer, toerisme (bloemenlijn en –jaar Nederland), innovatie. Vanuit de Noord-Hollandse Greenports is aangesloten bij het landelijke programma HOT (Herstructurering en Ontwikkeling Tuinbouw)	De Meerjarenprogramma's van de Greenports zijn uitgevoerd langs de thema's: Bodem & Water, Agri & Voeding & Gezondheid, Ruimte en Leefomgeving, Onderwijs & Arbeidsmarkt, Internationale agenda, Energie, Bovenregionale samenwerking en Kennis en Innovatie. Er is een verklaring 'Impulsagenda Greenports 3.0' ondertekend tijdens het zogenaamde Beraad van Boskoop. In 2018 heeft dit geleid tot een nieuwe landelijke publiek-private netwerkstructuur Greenports Nederland naar model van de Noord-Hollandse Greenports. Hiervoor is een landelijke Green Board (stuurgroep) opgericht en dagelijks bestuur a.i. In 2018 is een landelijke programmamanager aangetrokken en is de netwerkstructuur geformaliseerd. Voor de zes transitielijnen worden de programmalijnen uitgewerkt tot een uitvoeringsagenda 2019-2022 en worden er bestuurlijke transitietafels ingericht. Begin maart 2019 wordt er een tuinbouwakkoord getekend door het tuinbouwnetwerk verenigd in Greenports Nederland samen met de minister van LNV. Het tuinbouwakkoord is een eerste uitvoeringskader van o.a. de landbouwvisie van minister Schouten en het Klimaatakkoord.
	Wij heroverwegen het onderscheid tussen gebieden voor gecombineerde en grootschalige landbouw	Bond/Geldhof	X		Er wordt een verkenning gedaan en deze wordt meegenomen in de herziening van de PRV die voorzien wordt eind 2016.	Wij hebben op 4 april 2017 besloten het onderscheid tussen de gebieden los te laten en dit te vertalen in eerstvolgende wijziging van de PRV, waarbij wij tevens nadere regels voor ruimtelijke kwaliteit zullen vaststellen.	De wijziging van de PRV is op 23 april 2018 door Provinciale Staten vastgesteld. De gewijzigde PRV is op 2 mei 2018 in werking getreden.
	Daar waar nodig ondersteunen wij in belang van werkgelegenheid ontwikkelingen en innovatie van bedrijven in de agribusiness	Bond	X		Wij vragen hiervoor aandacht in de vergaderingen van de Greenports en de uitvoeringsprogramma's die voor 4 jaar worden opgesteld.	In zowel het meerjarenprogramma van de Greenport Aalsmeer als de Greenport Noord-Holland Noord is een programmaonderdeel innovatie opgenomen. In beide Greenports worden deze programmaonderdelen ondersteund vanuit het Europese EFRO-programma met cofinanciering van de provincie. De Greenport Aalsmeer werkt hierbij samen met de Amsterdam Green Campus en NHN met de AgriTech Campus. Tevens is er een landelijk programma opgezet vanuit de samenwerkende Greenports op het thema innovatie.	Er is samen met de Amsterdam Green Campus een door EFRO gefinancierd innovatie programma Green Innovation Cluster gestart. Green Innovation Cluster heeft als doel om innovatieversnelling in de sector te stimuleren. Er zijn 12 concrete ideeën en projecten ontwikkeld voor het duurzaam versterken van de economische slagkracht van de tuinbouw en in het bijzonder het sierteeltcluster en de plantveredelingsindustrie in de Metropoolregio Amsterdam. Uitvoering vindt plaats en resultaten worden tijdens regionale bijeenkomsten besproken. De Greenports werken in 2019 aan de continuering van deze programma's.
	Wij zetten voormalig BBL-gronden zo effectief mogelijk in voor het	Post	X		Vroegtijdig inbrengen van gronden in kavelruilen en andere gebiedsprocessen.	De BBL-gronden worden t.b.v. meerdere provinciale doelen ingezet. Met name t.b.v.	Het huidige pachtbeleid is enkele jaren geleden vormgegeven toen een groot areaal BBL-gronden aan

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	oplossen van knelpunten bij schaalvergroting in de landbouw en het realiseren van andere provinciale doelen				Ook worden waar mogelijk kansen benut om door middel van grondruil doelen te realiseren. Er vind een uitwerking plaats van dit doel (oplossen knelpunten schaalvergroting) en enkele ander landbouwdoelen in relatie met het inzetten van provinciale gronden. In 2017 is duidelijk welke knelpunten agrariërs ervaren bij schaalvergroting en op welke wijze de inzet van provinciale gronden bijdraagt aan het oplossen ervan. De resultaten van die uitwerking vormen input voor de actualisatie van het grondbeleid en het landbouwbeleid/de Economische Agenda. Tussen 2015 en 2019 zal naar verwachting een flink deel van de provinciale gronden zijn verkocht en/of ingezet voor de realisatie van provinciale doelen, waaronder het oplossen van knelpunten bij schaalvergroting in de landbouw.	de NNN-realisatie (b.v. Dorpzicht, vliegveld Bergen, Harger- en Pettemerpolder, Holendrechterpolder), maar ook voor verbetering van de landbouwstructuur (Zeevang, Noordelijke Vechtstreek, voormalig Wieringerrandmeer, Harger- en Pettemerpolder) zijn en worden BBL-gronden ingezet. De praktijk leert dat agrarische knelpunten bij schaalvergroting een grote regionale diversiteit kennen en daarmee op gebiedsniveau moeten worden benaderd. De provincie streeft naar duurzaamheid bij de verpachting van haar agrarische gronden, waaronder de BBL-gronden. Dat beleid is in 2017 ingevoerd en zal n.a.v. de evaluatie de komende jaren eventueel worden aangepast. Met behulp van een meerjarenverkoopprogramma wordt de grondverkoop, waaronder de BBL-gronden, geprogrammeerd. Hiermee blijven op een gecoördineerde wijze de mogelijkheden in beeld om bestaande gebiedsprocessen te ondersteunen of te entameren. Eind 2017 zal er een plan van aanpak gereed komen t.b.v. de actualisatie van de 4e Nota Grondbeleid, de inzet van BBL-gronden zal hier onderdeel van zijn.	de provincie werd overgedragen. Het huidige pachtbeleid, waarmee 1800 hectare agrarische grond wordt beheerd, is ontstaan uit een zoektocht naar de meest optimale vorm. Ook de komende jaren blijft het onze intentie om te streven naar de meest optimale manier om de verschillende belangen (provinciale doelen, financiële opbrengsten, maatschappelijke wensen en verwachtingen) bij elkaar te brengen. Dit is onderdeel van het meerjarenbeheerplan dat onderdeel is van de 5e Nota Grondbeleid.
	Wij maken een tweede, aan de agrarische bestemming gekoppelde bedrijfswoning, mogelijk	Geldhof/ Bond		X	Wordt meegenomen in actualisatie van de PRV	Conform, deze mogelijkheid was reeds opgenomen in de PRV.	Conform.
	Wij willen bij agrarische bedrijven nevenactiviteiten in kassen mogelijk maken	Geldhof/ Bond		X	Wordt meegenomen in actualisatie van de PRV. Dit is mede afhankelijk van de uitvoeringsagenda GP Aalsmeer (1e kwartaal 2016)	De uitvoeringsagenda Greenport Aalsmeer is vastgesteld. De afweging of nevenactiviteiten in kassen mogelijk kunnen worden gemaakt, is hierin meegenomen. De conclusie is dat nevenactiviteiten in kassen de (her) ontwikkeling van glastuinbouw in de weg staat. De PRV wordt op dit punt niet aangepast.	Conform.
	Wij willen samen met gemeenten en het IPO de mogelijkheden onderzoeken om de problematiek van leegstaande agrarische bebouwing op te lossen	Bond		X	Dit is een samenwerkingstraject waarbinnen een plan van aanpak voor een onderzoek wordt opgesteld. Planning 1e kwartaal 2016.	Het onderzoek nadert de afronding. We verwachten dat het onderzoek eind 2017 afgerond zal zijn. Het onderzoek wordt samen met de provincies Utrecht en Zuid-Holland uitgevoerd.	Naar aanleiding van het onderzoek van het Kadaster en Wageningen ER (zie hiernaast 2017) is een integraal Plan van Aanpak voor leegstand en transformatie opgesteld. Dit Plan van Aanpak heeft tot doel om leegstand in de verschillende sectoren

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							(zoals de landbouw, bedrijventerreinen, recreatie, maatschappelijk vastgoed, detailhandel) integraal en op regionaal niveau te bekijken en de waterbedeffecten tussen die sectoren te onderzoeken. Bureau Buiten heeft de opdracht gekregen om dit Plan van Aanpak uit te voeren, dat bestaat uit 3 sporen: - Onderzoek naar werkingsmechanismen van leegstand in de agrarische sector en de instrumenten voor leegstand en transformatie. Dit mede als bouwsteen voor de aankomende Omgevingsverordening (afgerond); - Onderzoek naar de ervaringen en verwachte knelpunten van gemeenten m.b.t. leegstand en transformatie (staven van de onderzoeksresultaten van het onderzoek van Kadaster en WER) (Start januari 2019); - Indien gewenst door de regio, het opstellen van een Plan van Aanpak voor leegstand en transformatie per regio (start maart 2019). Het Plan van Aanpak wordt uitgevoerd in de regio's Kop van Noord-Holland, West-Friesland en Alkmaar.
	Wij onderzoeken op welke wijze agrarische loon- en hulpbedrijven zich in de nabijheid van agrarische bedrijven kunnen vestigen	Geldhof/ Bond		X	Is in de herziening van de PRV in 3e kwartaal 2015 geregeld.	Conform.	Conform.
	Vanuit de bestaande structuur van de Greenports investeren wij in projecten die duurzame landbouw bevorderen en wij stellen financiële middelen beschikbaar voor maatregelen die het verduurzamen van de land- en tuinbouwsector stimuleren	Bond	X		Dit is voortzetting van het huidige beleid.	Dit is onderdeel van de lopende uitvoeringsprogramma's van de Greenports en is ook geagendeerd op de landelijke agenda's via o.a. het MIRT Greenport 3.0 traject, de warmtetafel en CO2 Smart Grid.	Dit is onderdeel van de lopende uitvoeringsprogramma's van de Greenports: diverse masterclasses over o.a. bodem en water, energie, klimaat en hightech landbouw. Diverse projecten zoals Evergreen (vitale bodem), vruchtbare kringloop, zeewier en voeding & gezondheid. Tevens aandacht op de landelijke agenda's via o.a. het MIRT Greenport 3.0 traject, de warmtetafel, CO_2 Smart Grid en via de glastuinbouwtafel in het klimaat-Energieakkoord (KEA). De CO_2 en warmtenetprojecten in Noord-Holland zijn uitgewerkt en gebundeld ingebracht voor de deze tuinbouwtafel. Daaraan heeft vooral de samenwerking van het consortium Green Deal CO_2 voorziening Noord-Holland bijgedragen. Vier CO_2 projecten zijn voor staatsteuntoetsing aan de EU commissie voorgelegd. Eén daarvan is inmiddels in 2018 al goedgekeurd. Die subsidieaanvraag is ingediend en wordt afgehandeld. De overige drie projecten wachten nog op uitspraak vanuit de EU Commissie. Er is ook subsidie verleend voor het verder ontsluiten van de duurzame glastuinbouwlocatie PrimA4a.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	Initiatieven gericht op verantwoord gebruik door een zorgvuldige visserij van Noordzee, Waddenzee en IJsselmeer worden waar nodig en mogelijk door ons ondersteund	Bond	X		Dit is voortzetting van het huidige beleid.	De provincies Noord Holland en Flevoland hebben door middel van een subsidie van ieder € 250.000,- bijgedragen aan het programma van de stichting Transitie IJsselmeervisserij. Via het Waddenfonds ondersteunen we de transitie van de garnalenvisserij op de Waddenzee. Via deelname en bijdrage aan het Bestuurlijk platform visserij dragen wij bij aan de lobby voor een duurzame visserij op m.n. de Noordzee en Waddenzee.	Volgens LNV is er een reëel risico dat de beoogde Waddenfonds subsidie voor de transitie van de garnalenvisserij op de Waddenzee niet kan worden verleend en dat daarmee de opgave vertraging oploopt. Er zijn geen nieuwe subsidies voor de visserijsector verleend.

	We zetten in op algemene verduurzaming van de sector	Bond		X	Een voorstel hiervoor wordt voorbereid, planning is dat het 4e kwartaal 2015 naar PS verstuurd wordt.	Een informerende notitie (duurzame) landbouw, grond en natuur is op 30 november 2015 in de Commissie NLM besproken. In die notitie is een aantal acties en onderzoeken aangekondigd die hebben geleid tot de uitwerking van nieuw beleid. Het duurzame landbouwbeleid is ondergebracht in het Strategisch Beleidskader Economie en het daarbij horende uitvoeringsagenda. Voorbeelden van lopende initiatieven in de uitvoeringsagenda zijn:
						• Uitvoeringsregeling POP3 subsidies NH:
						  • Onderdeel 'Fysieke investeringen voor de brede uitrol van innovaties binnen de agrarische sector'.
						  • Onderdeel 'verplaatsingsregeling glastuinbouwbedrijven'
						• Bijdrage aan Landelijk Milieu Platform Bollen
						• Lobby voor geothermie MRA regio
						• Geactualiseerd uitvoeringsprogramma Greenport NHN en Greenport Aalsmeer
						• Duurzame ruimtelijke visie agribusiness regio NHN
						• 1x living lab Groen Kapitaal natuurinclusieve landbouw
						• Verkenning realisatie biologische vakgroep NH
						• Verkenning MIRT Greenports - Mainports
						• Gebiedsvisie gestart modernisering Alton
						• Ondernemersverkenningen herstructurering. Greenport Aalsmeer
							Verschillende initiatieven hebben inmiddels tot concrete resultaten geleid. Een aantal voorbeelden zijn:
							• Van de POP3 'Fysieke investeringen voor de brede uitrol van innovaties binnen de agrarische sector' hebben dertien projecten gebruik kunnen maken.
							• Van de POP3 'verplaatsingsregeling glastuinbouwbedrijven' hebben in 2018 zes bedrijven gebruik kunnen maken.
							• De POP3 'verplaatsingsregeling glastuinbouwbedrijven' wordt begin 2019 opnieuw opengesteld.
							• Het sluiten van het 'Gebiedsakkoord Alton en omliggende buitengebied', waarin concrete afspraken zijn vastgelegd om het Altongebied toekomstbestendig te maken.
							• In 2018 is de vereniging BIO-NH opgericht.
							• Vanuit het Klimaatakkoord is de provincie qua landbouw aangesloten op de klimaattafel Glastuinbouw in aansluiting bij de transitielijn klimaatneutrale tuinbouw van Greenports Nederland en de Green Deal CO_2 voorziening Noord-Holland.
							• Via de werkgroep landbouw van het IPO is de provincie aangesloten bij de klimaattafel Landbouw en Landgebruik waar in 2019 verder wordt gewerkt aan de verdere uitvoering van o.a. veenweide, veehouderij en kringlooplandbouw.
							• Vanuit motie 110 is het programma Natuurinclusieve landbouw medio 2018 gestart. Op het congres Groen Kapitaal 2018 werd de handtekening gezet onder een procesafspraak: partijen zoals o.a. de TBO's, LTO Noord, MNH, Greenport Noord-Holland Noord stellen een plan op voor een regionale vertaalslag van het

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						gestart. • Monitoring verduurzaming landbouw via Agrimatie met start bouwen in 2017 • Inzet op realisatie voedsel-netwerk MRA (gericht op duurzame ketensamenwerking, groene & sociaal inclusieve economie en gezondheid	landelijke Deltaplan herstel biodiversiteit op het platteland als input voor het nieuwe provinciale college. • Vanuit Groen Kapitaal heeft het living lab natuurinclusieve landbouw verschillende kenniscafés en boerendiners georganiseerd rondom thema's zoals bodem, high tech landbouw en agroforestry. • De monitor duurzame landbouw Noord-Holland is te raadplegen via: www.agrimatie.nl/noord-holland • Het voedselnetwerk MRA heeft in 2017 het manifest 'Voedsel Verbindt' ondertekend. Het manifest heeft geleid tot de verdere uitwerking van een regionaal governance model, een uitvoeringsagenda en communicatieplan. Hieraan wordt door het netwerk verder vorm en inhoud gegeven. De lancering van de uitvoeringsagenda Voedsel Verbindt staat eind februari 2019 gepland. De thema's die aan de orde komen zijn: Gezonde voeding, Voedsellandschappen, Data, Arbeidsmarkt & Onderwijs, Circulaire Economie en Voedselstromen en logistiek. Vanuit het programma Transitie Energie en Grondstoffen is het project 'Het Nieuwe Telen 2018/2019' geïnitieerd. Dit is een samenwerkingsverband tussen LTO Glaskracht, LNV, de Noord-Hollandse Greenports en de Provincie. Het project is bedoeld om tuinders te informeren en kennis te laten nemen van energiebesparing op hun eigen bedrijf. Dat kan per bedrijf resulteren in energiebesparingen van rond de 30%. Ook wordt kennis gedeeld over de impact van het Klimaat-Energieakkoord (aardgasloze kassen).

6. Groen

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
6.1 Een samenhangende groenstructuur	De provincie zet zich in om het Natuurnetwerk Nederland (NNN) af te ronden Wij voeren de Agenda Groen verder uit met betrekking tot het aanschaffen, inrichten en beheren van 250 hectare natuur per jaar binnen het NNN	Tekin		X	Realiseren van 250 hectare NNN per jaar, conform het voortschrijdende en door Provinciale Staten vast te stellen Provinciaal Meerjarenprogramma Groen (PMG).	De kwantitatieve doelstelling staat als Actieplan 250 in het PMG 2017-2021. In de afgelopen twee jaar is (nagenoeg) aan de doelstelling volstaan. Er is 492 ha NNN (320 ha in 2015 en 172 ha in 2016) gerealiseerd. De komende twee jaar gaan we daarmee door. Daarnaast zullen wij ons richten op kwalitatieve verbetering van bestaande natuurgebieden, aangezien ook hiermee een grote winst van biodiversiteit te behalen is. Het maatregelenprogramma Natura2000, waarbij bijna € 30 miljoen is gemoeid, is hier een voorbeeld van. Diezelfde periode gebruiken we ook om de gebiedsgerichte aanpak breder in te zetten, omdat we verwachten dat het combineren van meerdere belangen in een gebied tot betere resultaten zal leiden. Een goed voorbeelden hiervan is het gebiedsprogramma Oostelijke Vechtplassen.	Over de gehele periode is ongeveer 2.000 ha NNN gerealiseerd. Tegelijkertijd is de begrensde NNN met ongeveer 1.200 ha toegenomen. Hiermee hebben we deze doelstelling gerealiseerd. Het nieuwe Programma Natuurontwikkeling (PNO) is één van de programma's onder de provinciale Omgevingsvisie. Het Natuurbeheerplan is integraal opgenomen in het PNO en er een aparte groene grondparagraaf opgenomen. In 2019 verkennen we instrumenten die kunnen helpen bij het versnellen van de NNN realisatie (zie ook hieronder bij 'evaluatie beleidskader groen grondbeleid'). De regio-aanpak die provinciebreed is ingezet biedt voor de NNN realisatie de mogelijkheid om verschillende belangen in een gebied te combineren. Het programma Oostelijke Vechtplassen is hier al een goed voorbeeld van.
	Met betrekking tot de nieuwe wet natuurbescherming bezien we wat de consequenties zijn voor het provinciaal beleid, vergunningverlening/ontheffing en handhaving	Tekin		X	Besluitvorming GS/PS over beleidsregels en provinciale verordeningen naar aanleiding van de nieuwe Wet Natuurbescherming waarin nieuwe taken en bevoegdheden voor de provincie zijn opgenomen. Deze besluitvorming is gepland voorafgaand aan de inwerkingtreding van de nieuwe Wet Natuurbescherming (planning van het Rijk op dit moment: 1 maart 2016). De inhoud van de verordeningen zal via de BOB-methode met PS worden besproken (najaar/winter 2015).	De Wet Natuurbescherming is in werking getreden op 1 januari 2017 in plaats van op 1 maart 2016. Er zijn op 4 oktober 2016 vijf verordeningen vastgesteld in Provinciale Staten, waarin provinciale bevoegdheden onder de wet, nader worden uitgewerkt. Op 6 september 2016 waren er al twee beleidsregels vastgesteld in GS. Wij zijn voornemens in het najaar van 2017 door middel van een voordracht aan PS enkele wijzigingen in de verordeningen voor te stellen. Deze wijzigingen zijn het gevolg van opgedane ervaring met de nieuwe wet en het herstel van kleine omissies. De verordeningen zijn conform het voornemen middels de BOB-methode met PS besproken. Het model is geheel doorlopen en goed toepasbaar gebleken.	Sinds 1 januari 2017 werken we met de nieuwe Wet natuurbescherming en alle daarbij horende verordeningen en beleidsregels. Dit blijkt in de praktijk goed te gaan. In de loop van de tijd hebben we op grond van praktijkervaringen en/of jurisprudentie verordeningen en beleidsregels gewijzigd of aangevuld. Het is nu geen specifiek speerpunt meer en onderdeel van de normale uitvoering van de wettelijke taken en bevoegdheden. Hiermee hebben we de doelstelling gerealiseerd.
	Onderzocht wordt wat het onderwerp dierenwelzijn, dat naar verwachting onderdeel vormt van de nieuwe wet natuurbescherming, betekent voor de diverse beleidsterreinen van de provincie	Tekin/ Bond		X	De Wet natuurbescherming heeft geen betrekking op het dierenwelzijn van gehouden dieren. Over in het wild levende dieren bevat de wet een artikel over de zorgplicht. De zorgplicht, die ook in de Flora- en faunawet opgenomen was, vraagt	De Wet natuurbescherming heeft geen betrekking op het dierenwelzijn van gehouden dieren. Over in het wild levende dieren bevat de wet een artikel over de zorgplicht. De zorgplicht, die ook in de Flora- en faunawet opgenomen was, vraagt niet	Geen wijzigingen ten opzichte van de hiernaast geschetste stand van zaken in 2017. Hiermee hebben we deze doelstelling gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
					niet om aparte besluitvorming door GS/PS.	om aparte besluitvorming door GS/PS.	
	Naar aanleiding van de evaluatie van het 'beleidskader groen grondbeleid' bezien wij of het provinciale groene grondbeleid, waarin de verkoop van natuur aan particulieren is geregeld, aangepast moet worden	Post	X		Het beleidskader groen grondbeleid wordt geëvalueerd. Daarnaast beraden GS zich op het actualiseren van de 3e Nota Grondbeleid. Indien mogelijk en nodig worden het groene en het "reguliere" grondbeleid geïntegreerd in één beleidskader. De uitkomsten van de evaluatie worden daarin meegenomen. In 2017 is er nieuw/geactualiseerd strategisch grondbeleid vastgesteld dat bijdraagt aan de realisatie van provinciale doelen. Vervolgens wordt daar waar het noodzakelijk is het geactualiseerde grondbeleid uitgewerkt in door GS vast te stellen uitvoeringsregelingen.	Op 23 mei 2016 hebben PS de 4e Nota Grondbeleid vastgesteld. Met deze nota is het groene grondbeleid en het "reguliere grondbeleid" geïntegreerd in één beleidskader. In deze nota is tevens strategisch grondbeleid geactualiseerd met onder meer het besluit om het krediet "Strategische aankopen" de komende 10 jaar af te bouwen van € 97 miljoen naar € 20 miljoen. Sinds het verschijnen van de 4e Grondnota heeft er, met name in de buitenwereld, een aantal veranderingen plaatsgevonden die noodzaken om het Grondbeleid op onderdelen te actualiseren. In 2017 zal hiervoor een plan van aanpak gereed komen om in 2018 de actualisatie in PS vast te stellen. De evaluatie van het beleidskader groen grondbeleid is werkende weg aangepast. Er is vooralsnog te weinig ervaring beschikbaar om een adequate evaluatie uit te voeren.	In november 2018 hebben PS een geactualiseerde versie van de nota vastgesteld (5e Nota Grondbeleid). In deze nieuwe nota wordt de focus vooral gelegd op het hernieuwen van het beschikbare grond-instrumentarium waarmee wij onze doelen sneller hopen te halen. De 5e Nota Grondbeleid is voor het groene domein uitgewerkt in een grondparagraaf in het Programma Natuurontwikkeling. Aandachtpunten hierbij zijn: de inzet van (nieuwe) flexibele instrumenten zoals kavelruil en verpachting, strategische grondaankoop, het verkennen van mogelijke nieuwe partners voor realiseren NNN, de inzet van de Wet voorkeursrecht en natuurvriendelijk beheer van bermen en oevers. Hiermee hebben we deze doelstelling gerealiseerd.
	Binnen het nu geldende beleid zijn wij bereid particuliere initiatieven binnen het NNN te ondersteunen	Tekin	X		Het huidige beleid, dat ruimte biedt voor particuliere initiatieven binnen het NNN, wordt gecontinueerd. Een voorbeeld hiervan is de SKNL-regeling voor functiewijziging van landbouwgrond naar natuur; op deze regeling kunnen alle grondeigenaren (inclusief particulieren) een beroep doen.	In de afgelopen twee jaar zijn er 14 SKNL-aanvragen voor functiewijziging gehonoreerd, waarmee circa 100 hectare is omgezet van landbouwgrond in natuur. Er lopen op dit moment nog acht aanvragen, voor in totaal circa 75 hectare functiewijziging. Een regelmatig gehoorde reden waarom minder gebruik wordt gemaakt van de SKNL-regeling dan wij zouden willen, is dat we sinds 2015 niet meer standaard 85% van de grondprijs als afwaardering subsidiëren, maar dat wij nu de daadwerkelijke waardedaling taxeren bij omzetting van landbouwgrond in natuur. Deze werkelijke waardedaling is, met name wanneer sprake is van weidevogeldoelstellingen waarbij ook nog beperkt agrarisch gebruik mogelijk is, lager dan 85%. Deze aanpassing was echter noodzakelijk vanwege de Europese	In de hele periode is voor (afgerond) 180 ha functiewijziging verleend, plus 50 ha lopend. Voor inrichting is 290 ha verleend en 55 ha lopend. Hiermee hebben we deze doelstelling gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						regelgeving met betrekking tot staatssteun en kan dus niet worden herzien. Wij zijn hierover met de betrokken organisaties in gesprek.	
6.2 Adequaat beheerd groen	Goois Natuurreservaat: Wij onderzoeken op welke wijze samenwerking met andere terreinbeherende organisaties kan worden verbeterd en hoe efficiëntievoordelen behaald kunnen worden	Tekin	X		Het stimuleren van samenwerking tussen terreinbeherende organisaties is reeds jaren ons uitgangspunt en is verankerd in de Agenda Groen. Wij doen dit op verschillende manieren: wij wijze de terreinbeherende organisaties op mogelijkheden, we hebben hen in het verleden financieel ondersteund om deze mogelijkheden te onderzoeken en we bevorderen samenwerking in onze eigen beleidsvorming (zoals door het programma Betrekken bij Groen te introduceren, waarin samenwerking tussen terreinbeherende organisaties en het IVN een vanzelfsprekendheid is). Als participant in het GNR stimuleren wij onderzoek naar mogelijke samenwerking van het GNR met andere organisaties. Naar verwachting zal het bestuur van het GNR hier in 2015 en 2016 concrete besluiten over nemen.	Het stimuleren van samenwerking tussen terrein beherende organisaties (TBO's) is reeds jaren ons uitgangspunt en is verankerd in de Agenda Groen. Wij doen dit op verschillende manieren: wij wijzen de TBO's op samenwerkingsmogelijkheden, we hebben hen financieel ondersteund om de samenwerkingsopties te onderzoeken en we bevorderen samenwerking in onze eigen beleidsvorming (zoals het programma Betrekken bij Groen waarin samenwerking tussen TBO's en het IVN een vanzelfsprekendheid is). Als participant in het GNR stimuleren wij dat het GNR onderzoek doet naar mogelijke samenwerking van het GNR met andere organisaties. Het beoordelen van samenwerkingsopties met andere partijen vormt één van de projecten uit het Transitieplan 2016 van het GNR. Het bestuur van het GNR heeft, ondanks onze inspanningen, niet besloten tot samenwerking met andere organisaties, zoals PWN of de Regio Gooi en Vecht. De prioriteit wordt gelegd bij het op korte termijn versterken van de eigen organisatie. Daarnaast worden de mogelijkheden verkend om door het aangaan van allianties met andere partijen de organisatie verder te versterken.	Als participant in het GNR hebben wij het GNR gestimuleerd onderzoek te doen naar mogelijke samenwerking van het GNR met andere organisaties. Het bestuur van het GNR heeft, ondanks onze inspanningen, niet besloten tot samenwerking met andere organisaties, zoals PWN of de Regio Gooi en Vecht. Als onderdeel van de uitwerking van het Transitieplan van het GNR uit 2016 is prioriteit gelegd bij het versterken van de eigen organisatie. De gebleken geringe bereidheid tot samenwerking met andere partijen, die tot versterking van de financieel en organisatorisch kwetsbare positie van het GNR had kunnen leiden, leidt mede tot een almaar stijgend exploitatietekort. Vanwege de bepaling in de samenwerkingsovereenkomst tussen de participanten in het GNR dat wij 25% dienen bij te dragen aan dat tekort, zijn wij gedwongen een almaar stijgende bijdrage te betalen, in weerwil van ons besluit uit 2015 om onze bijdrage te maximeren op het niveau van 2015. Dit was één van de redenen waarom wij in 2018 ons hebben voorgenomen uit te treden als participant in het GNR. Andere redenen daarvoor zijn dat het uit oogpunt van good governance ongewenst is mee te besturen in een organisatie die we subsidiëren en het uit oogpunt van gelijkberechtiging niet langer gewenst is om aan het GNR, als enige terreinbeherende organisatie, naast de reguliere SNL-subsidie voor natuurbeheer, ook nog een bijdrage aan het exploitatietekort te verlenen. Wij hebben aan de doelstelling voldaan, maar wel met een andere uitkomst tot gevolg.
	Wij dragen het voorzitterschap van het GNR over aan bij voorkeur een onafhankelijke voorzitter	Tekin	X		Wij hebben de overdracht van het voorzitterschap geagendeerd in het bestuur van het GNR. Dit zal, tezamen met enkele andere wijzigingen in de statuten van het GNR die op stapel staan, in de jaren 2015/2016 moeten leiden tot formele bevestiging van dit punt.	Bij de statutenwijziging, waartoe het bestuur van het GNR eind 2016 heeft besloten, is geregeld dat er een onafhankelijk bestuursvoorzitter is. Deze is inmiddels ook in functie. Verder zijn er twee onafhankelijke bestuursleden benoemd. Ook zijn de participanten in het GNR gestart met een gesprek over herziening van de Samenwerkingsovereenkomst.	Geen wijzigingen ten opzichte van de hiernaast geschetste stand van zaken in 2017. Hiermee hebben we deze doelstelling gerealiseerd.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	Wij onderzoeken in hoeverre terreinbeherende organisaties voor moeilijk te beheren (versnipperde) gebieden in aanmerking kunnen komen voor aanvullende subsidie	Tekin		X	Onderzoek naar de beheerproblematiek van versnipperde gebieden is reeds gestart. De resultaten worden in het najaar van 2015 besproken met de terreinbeheerders en begin 2016 voorgelegd aan GS en PS.	Wij hebben na onderzoek een subsidieregeling in het leven geroepen, die terreinbeherende organisaties stimuleert om versnipperde natuurterreinen te ontsnipperen door aankoop of beheer door een collega-terreinbeheerder in de directe omgeving.	De subsidieregeling is in april 2017 in werking getreden. Zowel in 2017 als in 2018 geen aanvragen. In het PNO is voor 2019 nog € 50.000 opgenomen en de jaren daarna niet meer. Hiermee hebben we deze doelstelling gerealiseerd.
	Wij zetten de vaarlandtoeslag voor natuurbeheerders voort	Tekin	X		Geen nieuwe actie nodig; er is een vaarlandtoeslag voor beheerders van natuurgebieden (zowel voor natuurorganisaties als voor particuliere natuurbeheerders).	Het agrarisch collectief Water, Land en Dijken kan in de periode 2017-2019 jaarlijks een vaarlandtoeslag voor het uitrijden van ruige mest op vaarland door agrarische natuurbeheerders bij ons aanvragen ten behoeve van het behoud en de verbetering van het weidevogelbiotoop. De vaarlandtoeslag voor het uitrijden van ruige mest op vaarland in de jaren 2015 en 2016 is door ons gerepareerd.	De vaarlandtoeslagen voor het uitrijden van ruige mest door agrarische natuurbeheerders in de periode 2015-2018 zijn door ons verstrekt. Hiermee hebben we deze doelstelling gerealiseerd.
	Samen met gemeenten zoeken wij ten aanzien van de recreatieschappen naar modernisering van de huidige gemeenschappelijke regelingen. Dat proces wordt in deze periode afgerond	Tekin	X		Het overleg met gemeenten over de organisatie en financiering van de recreatieschappen is gestart. Begonnen is met het maken van procesafspraken. Omdat wij mede afhankelijk zijn van de positionering van onze partners in de gemeenschappelijke regelingen, is het nog niet mogelijk om concreet te benoemen op welk moment besluitvorming kan worden voorgelegd aan GS en PS. Wanneer besluitvorming aan de orde is, kan hiervoor de BOB-methode worden gehanteerd.	In november 2016 is in de Statencommissie de notitie voortgang modernisering recreatieschappen besproken. In deze notitie zijn de tot dan toe behaalde resultaten beschreven. Op basis van deze notitie is besloten in de komende periode prioriteit te geven aan: 1. Balans tussen natuur en recreatie in de recreatieschappen nader uit te werken 2. Verkennen van de rol en de positie van N.V. Recreatie Noord-Holland (RNH) Ad 1. Wij hebben opdracht gegeven voor het uitvoeren van een ecologische verkenning in vijf recreatieschappen. Deze zijn inmiddels afgerond en aan uw Staten gestuurd. Op basis van deze onderzoeken zullen wij met een voorstel komen dat zich richt op zowel het bieden van ruimte voor recreatieve ruimte, als betere bescherming van natuurwaarden in de recreatiegebieden. Dit zal in de komende periode nader worden uitgewerkt in het Natuurbeheerplan. Ad 2.Mede op basis van het rapport van de Randstedelijke Rekenkamer over recreatieschap Spaarnwoude zullen wij bezien welke gevolgen dit heeft voor de rol en positie van RNH.	<u>Balans tussen natuur en recreatie in de recreatieschappen:</u> Inmiddels hebben Provinciale Staten de beschrijvingen van de wezenlijke kenmerken en waarden (WKW) binnen alle NNN-gebieden vastgesteld. Het artikel 19 van de Provinciale Ruimtelijke Verordening (PRV) is aangepast met deze beschrijvingen. Per 1 februari 2019 gaat de aangepaste PRV in werking. Hiermee kunnen wij ruimtelijke initiatieven beter beoordelen, ongewenste ontwikkelingen tegengaan en gewenste ontwikkelingen ondersteunen. <u>Modernisering van gemeenschappelijke regelingen (GR) recreatieschappen</u> Begin 2018 is het evaluatierapport naar het functioneren van RNH (zoals afgesproken in de raamovereenkomst tussen de schapsbesturen en RNH) van het adviesbureau Berenschot verschenen. De evaluatie heeft zowel voor RNH als de recreatieschappen verbeterpunten opgeleverd. De verbeterpunten zijn vergelijkbaar als de aanbevelingen uit het onderzoek van de Randstedelijke Rekenkamer in 2017. Mede naar aanleiding van het onderzoeksrapport van Berenschot hebben wij op 17 juli 2018 besloten een verkenning naar de uitvoering van beheertaken bij recreatieschappen te laten uitvoeren. Bij deze verkenning worden o.a. de mogelijke governance-modellen (manier van besturen) van recreatieschappen en de daarbij passende beheerorganisaties door het bureau Common Eye verkend. Begin 2019 wordt het rapport verwacht. Dit onderzoek zal zowel ons, als de andere deelnemers in de GR'en voor recreatieschappen veel inzicht bieden voor de modernisering van de

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
						Op 20 september 2017 hebben wij, conform de Statenmotie, een Staten- en Radenconferentie georganiseerd ter voorbereiding van de verdere besluitvorming, met aandacht voor burgerparticipatie.	GR'en. Wat betreft de balans tussen natuur en recreatie in de recreatieschappen hebben wij aan de doelstelling voldaan. Wat betreft de modernisering van de recreatieschappen is in januari een verkenning verricht naar de uitvoering van beheertaken van de recreatieschappen.
	Samen met de natuurorganisaties en LTO wordt de komende jaren intensief populatiebeheer uitgevoerd met de G-7 doelstellingen als uitgangspunt Ten aanzien van populatiebeheer worden samen met andere provincies aansluitende maatregelen getroffen conform de wet	Bond	X		Populatiebeheer is via verschillende sporen ingezet (op basis van het Uitvoeringsbeleid Ganzen Noord-Holland 2014).	Populatiebeheer van ganzen wordt door de samenwerkende ganzenakkoord partijen, verenigd in de Faunabeheereenheid Noord-Holland, uitgevoerd op basis van het Faunabeheerplan ganzen Noord-Holland. Wij stellen jaarlijks een bedrag voor de uitvoering van ganzenbeheer beschikbaar. Uitvoering vindt plaats door middel van een pakket aan maatregelen zoals nestbehandeling, afschot en vangacties. Resultaat is een afvlakking van de groei van de populatie van de grauwe gans, de grootste schadeveroorzaker. Het absolute aantal ganzen in Noord-Holland blijft echter nog groeien en de faunaschade daarmee ook. Dit beheer zal in ieder geval tot en met 2019 worden voortgezet. In samenwerking met andere provincies is gezorgd voor de borging van het middel CO2 voor gebruik bij vangacties in de Wet natuurbescherming. Tevens wordt er ingezet op Europese samenwerking voor beheerplannen voor winterganzen op flyway niveau.	Populatiebeheer van ganzen wordt door de samenwerkende ganzenakkoord partijen, verenigd in de Faunabeheereenheid Noord-Holland, uitgevoerd op basis van het Faunabeheerplan ganzen Noord-Holland. In 2019 zal hiervoor een nieuw Faunabeheerplan ganzen Noord-Holland worden opgesteld. Wij stellen jaarlijks een bedrag voor de uitvoering van ganzenbeheer beschikbaar. Uitvoering vindt plaats door middel van een pakket aan maatregelen zoals nestbehandeling, afschot en vangacties. Desondanks groeit de populatie ganzen in Noord-Holland nog en neemt de faunaschade nog niet af. Dit beheer zal in ieder geval tot en met 2019 worden voortgezet. Tevens zijn door middel van internationale samenwerking beheerplannen voor ganzen op trekroute/flyway niveau. Deze worden de komende jaren vertaald naar een aanpak in de aangesloten landen. Daarnaast heeft de Maatschappelijke Adviesraad Fauna aanbevelingen gedaan hoe het systeem rondom faunabeheer en de schadevergoedingen anders ingericht kan worden om de maatschappelijke kosten te verminderen. De doelstelling om samen te werken, is gerealiseerd. Dit heeft nog niet geleid tot een kleine ganzenpopulatie.
6.3 Bij groen betrokken bewoners en bedrijven en overheden	De gelden voor vrijwilligers in het landelijk gebied maken structureel deel uit van het groene budget	Tekin	X		De aanvullende middelen in het coalitieakkoord worden verwerkt in de begroting 2017. Het programma Betrekken bij Groen wordt voortgezet.	Het programma Betrekken bij Groen is een succesvol programma waarmee duizenden vrijwilligers worden ondersteund via projecten als de Groene Academie, de Dialoogdag en het Betrekken bij Groen Fonds. Het kent een stevige organisatie via Landschap Noord-Holland en IVN en er vindt goede afstemming plaats met de provincie Noord-Holland. De ambitie voor 2019 is om meer projecten te richten op jongeren. Daarom is in 2017 een onderzoek gestart naar de wensen van deze doelgroep en gaan in 2018 pilots plaatsvinden. De doelgroep jongeren is van cruciaal belang voor het draagvlak voor natuur(beleid) in een vergrijzend vrijwilligersbestand.	Het programma is nog steeds succesvol. In 2018 is een aantal nieuwe initiatieven ondernomen om jongeren en zakelijke partijen te betrekken, onder andere via de Groendag. Het jongeren project is gericht op evenementen. De ambitie voor 2019 is om meer de samenwerking te zoeken met de Groene Gezonde Leefomgeving (pijler Groen Kapitaal). Hiermee hebben wij deze doelstelling gerealiseerd.
	Wij zetten deelname aan het	Tekin	X		Deelname wordt gecontinueerd	Wij hebben onze deelname aan het	Wij hebben onze deelname aan het programmabureau

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	programmabureau Groene Hart voort					programmabureau Groene Hart gecontinueerd. Eén van de nieuwe initiatieven van het programmabureau is het opstellen van het Perspectief Groene Hart als voorbereiding op de invoering van de omgevingsvisie.	Groene Hart gecontinueerd. Het Perspectief Groene Hart is afgerond, waarna er een gezamenlijk Statenbijeenkomst in Utrecht is georganiseerd. Ten behoeve van de inbreng in de Nationale Omgevingsvisie is er een bijeenkomst met vertegenwoordigers van het Rijk geweest. Hiermee hebben wij deze doelstelling gerealiseerd.
	Wij willen binnen het bestaande beleid van landschap en natuur meer aandacht besteden aan biodiversiteit. De Verklaring Groen Kapitaal NH 2015 van onze natuurpartners zullen wij hierbij betrekken. Cross overs worden benut tussen de beleidsterreinen landbouw, zorg en waterveiligheid	Tekin		X	Ontwikkeling van een programma Groen Kapitaal, waarin (o.a.) implementatie van de aanbevelingen in de Verklaring Groen Kapitaal wordt verwerkt. Het programma Groen Kapitaal richt zich op het behoud en herstel van de biodiversiteit, vooral ook buiten het NNN, door het vormgeven van crossovers tussen natuur en landbouw, economie, water en klimaat, zorg en de stedelijke omgeving. Begin 2016 zal een eerste discussiestuk ter bespreking worden voorgelegd aan de Statencommissie NLM. Met medeneming van de uitkomsten daarvan zal het programma verder worden vormgegeven.	Sinds 1 januari 2017 staat er volwaardige Aanpak Groen Kapitaal, gericht op vier pijlers met zeer diverse thema's, zoals infranatuur, groene gezonde leefomgeving, sterk blauw netwerk, natuur-inclusieve landbouw en biodiversiteit op bedrijventerreinen. De aandacht gaat uit naar netwerken bouwen, onderhouden en opschalen. Vanuit de pijler Economie is voor de landbouwsector reeds één kenniscafé (2016) en één living lab georganiseerd. In 2015 is de Gouden Roerdomp (provinciale aanmoedigingsprijs voor biodiversiteit) uitgereikt aan een biologische bollenteeltbedrijf, en in 2016 een biologische varkenshouderij.	2018 was een bijzonder jaar voor Groen Kapitaal. De contouren voor het programma Natuurinclusieve Landbouw zijn neergezet. Dit is nu een zelfstandig programma geworden. De Europese LIFE-subsidie voor Grass2Grit van € 3,2 mln. is toegekend. Het netwerk van Groene Gezonde Leefomgeving is gegroeid en heeft verschillende succesvolle projecten gestart, zoals gezond natuurwandelen. Het animo bij gemeenten is toegenomen via kenniscafés en de toolbox voor gemeenten. Tot slot is er een succesvol congres georganiseerd waarbij de vele initiatieven het podium hebben gepakt. Dit alles is terug te vinden op een nieuwe online platform, begeleid met professionele sociale media door een community manager. Hiermee hebben wij deze doelstelling gerealiseerd.

7. Cultuur en welzijn

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
7.1.1 Regionale sociale ontwikkeling stimuleren	Wij stellen een bijdrage beschikbaar aan een samenwerkingsverband van Platform Dorpshuizen NH en de Vereniging van Kleine Kernen	Geldhof	X		Voortzetting jaarlijkse subsidieverlening in het kader van leefbaarheid platteland.	De Vereniging kleine kernen Noord-Holland en het Platform Dorpshuizen Noord-Holland zijn met ingang van 1 januari 2017 gefuseerd tot Dorpswerk NH. Deze organisatie ontvangt t/m 2019 een jaarlijkse subsidie van ons.	Dorpswerk NH voert de activiteiten uit volgens het met ons afgesproken activiteitenplan. Bovendien is in november 2018 het Noord-Hollands PlattelandsParlement door hen georganiseerd. Hiermee hebben wij deze doelstelling gerealiseerd.
	Wij houden de bijdrage aan Sportservice in stand	Bond		X	Voortzetting jaarlijkse subsidieverlening in kader van leefbaarheid. Opstellen en uitvoeren van een plan voor overdachten van taken aan gemeenten.	Boekjaar subsidie aan Sportservice is verleend voor het uitvoeren van een provinciale Kennisfunctie Sport. Daarbij is Sportservice gevraagd om in het Activiteitenplan ruimte te maken voor onderzoek en bijeenkomsten t.b.v. de overdracht van taken aan gemeenten dan wel voor het ontwikkelen van een nieuwe opzet om de kennisfunctie minder afhankelijk te maken van de provinciale subsidie.	De boekjaarsubsidie is ook voor 2018 verleend. Tevens is er door Sportservice een bijeenkomst georganiseerd waarin zij aan gemeenten hun werkzaamheden en meerwaarde hebben kunnen toelichten.
7.2.1 Investeren in behoud en exploitatie in erfgoed	Wij ondersteunen gemeenten op het gebied van het digitaal ontsluiten van archieven	CdK	X		Uitvoering pilot E-depot met Noord-Hollands archief en kennis delen met gemeenten.	De pilot E-depot is in nauwe samenwerking met het Noord-Hollands Archief uitgevoerd. In januari 2016 is een symposium gewijd aan het thema dat door bijna 100 deelnemers vanuit Noord-Hollandse gemeenten werd bezocht. In 2017 heeft de pilot een vervolg gekregen. Afronding hiervan is dit najaar voorzien. Begin 2018 zal opnieuw een kennisbijeenkomst worden georganiseerd over het digitaal duurzaam opslaan en ontsluiten van archieven door gemeenten.	In 2018 is de koppeling tussen ons documentmanagement systeem en het E-depot van het Noord-Hollands Archief opgeleverd. Het symposium dat oorspronkelijk in de herfst van 2018 stond gepland is in overleg tussen PNH en NHA vervangen door een symposium over duurzaam archiveren dat begin 2019 bij PNH wordt gehouden. Tijdens dit symposium zullen we onze ervaringen delen met de Noord-Hollandse gemeenten
	Wij willen een impuls geven aan waardevolle herbestemmingsprojecten van monumenten	Van der Hoek		X	Verkenning naar vorm en inhoud herbestemmingsfonds. Deze bepaalt inzet van de provinciale middelen. Daarnaast zetten we bestaande regelingen voor restauratie en onderhoud van monumenten in.	Wij hebben in februari 2017 besloten het Noord-Hollands fonds voor monumenten te verruimen (qua inhoud en financieel). De uitwerking daarvan gebeurt in samenwerking met het Nationaal Restauratie Fonds, dat het eerder ingestelde Noord-Hollands fonds al uitvoert. Wij hebben daarnaast een Loods Herbestemming aangesteld die concrete herbestemmingsprojecten verder gaat helpen in realisatie van de herbestemming. Wij hebben de subsidieregeling voor rijksmonumenten 2017 vastgesteld op basis waarvan aanvragen voor restauraties en groot onderhoud zijn ingediend. Tevens is er een subsidieregeling opengesteld voor haalbaarheidsonderzoeken en energiescans.	In 2018 hebben wij met meerdere eigenaren toegewerkt om aanvragen in te dienen voor het Noord-Hollands fonds voor monumenten. Verder heeft de Loods Herbestemming ruim 35 projecten ondersteund middels advies. Wij hebben wederom de subsidieregelingen restauratie

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							rijksmonumenten en duurzaam benutten uitgevoerd.
	Ten aanzien van de onderwaterarcheologie zullen wij bepleiten dat het Rijk haar verantwoordelijkheid neemt daar waar het rijkswateren betreft	Van der Hoek		X	Eind 2015 start een pilot met de RCE bij Texel. Pilot bepaalt inzet provinciale middelen vanaf 2016.	Wij hebben afgesproken de pilot onderwaterarcheologie Texel te verlengen tot 1 juli 2017 en de samenwerking ook na formele beëindiging van de pilot voort te zetten. De gemeente Texel werkt aan ruimtelijk beleid om het maritiem erfgoed op haar grondgebied beter te beschermen. Het Rijk werkt aan plannen voor de fysieke instandhouding van scheepswrakken in het Rijksmonument Burgzand Noord (Texel). Wij hebben samen met de andere kustprovincies een brief aan de minister van OC&W verzonden om het Rijk te vragen om een programmatische aanpak voor het beheer van maritiem erfgoed in de Noordzee en Waddenzee. Maritiem erfgoed is geagendeerd als thema bij de herijking van het nationale erfgoedbeleid.	In een brief over de lobby van het maritiem erfgoed aan de minister van OCW d.d. 10 mei 2017 wordt aandacht gevraagd voor een betere bescherming van maritiem erfgoed langs de Nederlandse Noordzee- en Waddenzeekust (913537/943724). In deze brief zijn concrete voorstellen voor verbetering gedaan; niet alleen over het beheer van scheepswrakken maar ook over het betrekken van vrijwilligers bij de onderwaterarcheologie. Deze lobby is succesvol geweest. De minister van OCW heeft het problematiek rondom erosie erkend en hier extra middelen voor uitgetrokken. Met welke concrete maatregelen het Rijk zal komen is vooralsnog onduidelijk maar het is door de provincie geagendeerd en er is beweging op dit vlak.
7.2.2 Draagvlak voor behoud van erfgoed versterken	Wij stimuleren dat cultureel erfgoed wordt opengesteld voor publiek	Van der Hoek	X		Programma voor publieksprojecten opgesteld en uitgevoerd in 2015 en 2016. Daarnaast zetten we onze bestaande regelingen voor restauratie en onderhoud van monumenten in.	In 2015 is in het jaar van het Europees industrieel erfgoed het Festival Industriecultuur georganiseerd in het NZKG. Deze is zeer succesvol verlopen en heeft geleid tot een onderzoek naar de mogelijkheden voor een regionaal beeldverhaal in het gebied, welke in 2017 vorm begint te krijgen. Daarnaast is in 2016 bijgedragen aan de viering van 100 jaar droge voeten naar aanleiding van de watersnoodramp in 1916. Dit publieksproject heeft meer dan 200 activiteiten opgeleverd en een bewustzijn rondom het materiële en immateriële erfgoed. Publieksprojecten zijn sinds 2017 geen onderdeel meer van ons cultuurbeleid. De regelingen voor restauratie en onderhoud zijn in 2015 en 2016 (wederom) opengesteld en zullen worden voortgezet in 2017.	In 2017 en 2018 heeft het regionaal beeldverhaal NZKG vorm gekregen gedurende ‘De Week van de industriecultuur’. Meer dan 10.000 bezoekers uit de regio waren te gast bij ruim 80 activiteiten (bedrijfsbezoeken, theater, muziek en creatieve workshops) Dit is uitgevoerd door de hiervoor opgezette Stichting Industriecultuur NZKG. Naast de provincie investeren ook de gemeenten Zaanstad, Beverwijk en Velsen in deze activiteit op basis van een meerjarenplan.

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							Voor het beeldverhaal buitenplaatsen hebben we in 2018 de overdracht voorbereid van de inhoud van de provinciale site buitenplaatseninbeeld.nl naar de site van de Stichting Kastelen, Buitenplaatsen en Landgoederen zodat de informatie duurzaam kan worden ontsloten. Met een bijdrage aan het project Goudkust is ook vorm gegeven aan het regionaal beeldverhaal West-Friesland. Een basisinfrastructuur van routes en activiteiten rond 50 historische iconen ligt klaar voor het jaar van de Gouden Eeuw dat in 2019 plaatsvindt.
7.3.1 Toeristische en recreatieve benutting van erfgoed en cultureel aanbod door gebiedsgerichte samenwerking aanjagen	Wij ondersteunen de culturele en toeristische sector om de regionale kwaliteit in te zetten bij de ontwikkeling van product-marktcombinaties en het creëren van aanbod dat aansluit bij de (ruimtelijke) kwaliteit van een gebied	Van der Hoek		X	Opstellen en uitvoeren meerjarig programma regionale beeldverhalen.	In 2016 hebben we een opdracht gegeven om kansrijke beeldverhalen te onderzoeken en te adviseren over een programma 2016 – 2019. Op basis van dit onderzoek is besloten om de komende jaren specifiek in te zetten op ‘Buitenplaatsen in Beeld’ en industriecultuur in het Noordzeekanaalgebied en daarbinnen resultaten te willen behalen. Daarnaast ondersteunen we de regio West-Friesland om een beeldverhaal over het maritieme verleden te ontwikkelen alsook het programma “De Kop Werkt!” om een beeldverhaal rondom de Waddenbaai te ontwikkelen.	Zie 7.2.2. (Hierboven)
	Vanuit de gedachte ‘behoud door ontwikkeling’ willen wij forteigenaren van forten van de Stelling van Amsterdam blijven ondersteunen in hun zoektocht naar een verantwoorde (economische) ontwikkeling	Geldhof	X		In het kader van het uitvoeringprogramma Stelling van Amsterdam 2013-2016 worden ten minste 3 forten ondersteund. Voor de periode daarna wordt een nieuw uitvoeringsprogramma opgesteld.	Wij hebben afgelopen periode meerdere forten ondersteund bij hun economische ontwikkeling, waaronder de forten bij Hoofddorp, Kudelstaart en Zuidwijkermeer. Begin 2017 hebben wij een nieuw uitvoeringsprogramma voor de Stelling van Amsterdam opgesteld voor de periode 2017-2020. Een belangrijk accent daarin zijn activiteiten in het kader van de uitbreiding van de Stelling van Amsterdam met de Nieuwe Hollandse Waterlinie als werelderfgoed.	We hebben de ondersteuning van de economische ontwikkeling van de forten Hoofddorp, Kudelstaart en Zuidwijkermeer afgelopen periode gecontinueerd. Daarnaast zijn er ook nadere gesprekken gevoerd over de economische ontwikkeling van o.m. de forten Benoorden Spaarndam en Middenweg. De uitbreiding van de Stelling van Amsterdam met de Nieuwe Hollandse Waterlinie tot 1 groot werelderfgoed krijgt steeds nader vorm. Het

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
							nominatiedossier hiervoor is oktober 2018 door ons vastgesteld en onlangs aan UNESCO aangeboden.
7.4.1 Ondersteunen en stimuleren van bovenlokale samenwerking	Wij beëindigen de subsidies van een aantal instanties op het gebied van cultuur	Van der Hoek	X		Subsidies aan de Cultuurcompagnie en de Monumentenwacht worden in 2016 en 2017 (gedeeltelijk) afgebouwd conform de Kaderbrief 2015.	De subsidie aan Cultuurcompagnie is in 2016 afgebouwd en met ingang van 1 januari 2017 beëindigd.	De subsidie met de Monumentenwacht is met ingang van 1 januari 2019 beëindigd.
	Wij zetten in op volledige verzelfstandiging van de Cultuurcompagnie	Van der Hoek	X		Op basis van haalbaarheidsonderzoeken in 2015 wordt de verzelfstandiging van de Cultuurcompagnie vanaf 2016 uitgevoerd in samenhang met de afbouw van de subsidie.	Per 1 januari 2017 is Cultuurcompagnie gefuseerd met stichting Nationaal Museumfonds (NMF). De werkzaamheden van de Cultuurcompagnie worden per die datum voortgezet door NMF Erfgoedadvies. MOOI Noord-Holland en Stichting NMF geven nu samen invulling aan het Steunpunt Monumenten& Archeologie Noord-Holland.	MOOI Noord-Holland en Stichting NMF hebben in 2018 samen invulling gegeven aan het Steunpunt Monumenten& Archeologie Noord-Holland.
	Onze bijdrage aan het programma Cultuureducatie met kwaliteit zetten wij voort	Van der Hoek		X	Bijdrage verleend aan de uitvoering huidige programma Cultuureducatie met Kwaliteit (CMK) in 2015 en 2016. Bijdrage verleend aan het nieuw te ontwikkelen rijks programma Cultuureducatie 2017-2020, in cofinanciering met rijk en gemeenten.	In 2017 hebben wij een bijdrage verleend aan Plein C t.b.v. het programma CMK 2017-2020 in cofinanciering met rijk en 32 NH gemeenten. De 32 deelnemende gemeenten matchen gedurende de periode 2017-2020 jaarlijks € 504.119 voor de lokale programma's en de ruim 200 deelnemende scholen matchen jaarlijks € 109.830. Het Rijk matcht, via Fonds voor Cultuurparticipatie, jaarlijks € 719.415. Dit financiële resultaat vertaalt zich inhoudelijk in het gegeven dat gemeenten geld hebben voor meerjarig cultuureducatiebeleid. Die bijdrage stelt 200 basisscholen in staat om vier jaar lang cultuureducatie te implementeren in het onderwijs en projecten op school te realiseren. In totaal werken hieraan zo'n 250 culturele instellingen/kunstenaars mee.	In 2018 hebben wij aan Plein C € 250.000 verleend t.b.v. het programma CMK 2017-2020 in cofinanciering met rijk en 32 NH gemeenten. De 32 deelnemende gemeenten matchen gedurende de periode 2017-2020 jaarlijks € 504.119 voor de lokale programma's en de ruim 200 deelnemende scholen matchen jaarlijks € 109.830. Het Rijk matcht, via Fonds voor Cultuurparticipatie, jaarlijks € 719.415. Dit financiële resultaat vertaalt zich inhoudelijk in het gegeven dat gemeenten geld hebben voor meerjarig cultuureducatiebeleid. Die bijdrage stelt 200 basisscholen in staat om vier jaar lang cultuureducatie te implementeren in het onderwijs en projecten op school te realiseren. In totaal werken hieraan zo'n 250 culturele instellingen/kunstenaars mee.
	Wij onderzoeken in hoeverre de huidige provinciale bijdrage aan Probiblio toereikend is voor het	Van der Hoek		X	Onderzoek is eind 2015 afgerond. Onderzoek bepaalt inzet van provinciale middelen.	In 2015 hebben we KWINK Groep opdracht gegeven om de provinciale wettelijke taken, onze financiële bijdrage aan ProBiblio en de activiteiten van ProBiblio te onderzoeken. De conclusies van dit	Met ProBiblio zijn afspraken gemaakt over de inzet op het gebied van

Doel uit begroting	Activiteit coalitieakkoord	PF-houder	Reguliere activiteit	Nieuw speerpunt	Te ondernemen acties/activiteiten	Stand van zaken 2017	Stand van zaken 2019
	vervullen van de wettelijke taak van de provincie op het gebied van bibliotheken					onderzoek hebben geen aanleiding gegeven tot een wijziging van provinciale middelen. In het Beleidskader Cultuur 2017-2020 is daarom opgenomen dat we de provinciale middelen gelijk houden. Verder maken we met ProBiblio in het activiteitenplan duidelijkere afspraken over de uitvoering van onze wettelijke taken.	de wettelijke innovatietaak. ProBiblio concentreert zich daarbij op Toekomstbestendig Interbibliothecair leenverkeer (IBL) en twee van de vier thema's van de gezamenlijke landelijke innovatie-agenda : - Jeugd & onderwijs en - Verandering & Verbreding van de klassieke Bibliotheek. Hiermee hebben wij de doelstelling (onderzoek en eventueel aanpassen bijdrage 2017-2020 aan ProBiblio) gerealiseerd.